

Voor Handel en Maatschappij
Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij,
1824-1964

For Trade and Society
History of the Netherlands Trading Society, 1824-1964
(with a summary in English)

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Universiteit Utrecht
op gezag van de rector magnificus,
prof.dr. G.J. van der Zwaan,
ingevolge het besluit van het
college voor promoties
in het openbaar te verdedigen
op vrijdag 21 september 2012
des middags te 12.45 uur

door

Teunis de Graaf

geboren op 30 maart 1955 te Lossier

Promotor: Prof.dr. J.L. van Zanden

Promotiecommissie:

Promotor: Prof.dr. J.L. van Zanden

Overige leden:

Prof.dr. R.G.C. van den Brink

Prof.dr. J.P.B. Jonker

Prof.dr. M. Prak

Prof.dr. K.E. Sluyterman

Dr. J.Th. Lindblad

Inhoud

Woord vooraf	15
Inleiding	17
Hoofdstuk 1	
De Nederlandsche Handel-Maatschappij, 1824-1880	37
De economische ontwikkeling van Nederland na de Franse overheersing	37
De oprichting van de Nederlandsche Handel-Maatschappij	39
De oorspronkelijke opzet: werkzaam in het belang van de nationale welvaart	42
Het roer gaat om	44
De Nederlandsche Handel-Maatschappij en de staat	45
Nauw contact tussen de NHM en de staat	45
Het Cultuurstelsel	47
Commissionair en bankier van het gouvernement, staatsfinanciering in stilte	49
De Nederlandsche Handel-Maatschappij, het bedrijfsleven en de handel	51
Scheepvaart en scheepsbouw	51
Assurantiebedrijf	53
Goederenhandel	56
Industrie	58
Katoennijverheid	59
Het hoofdkantoor	63
Binnenlandse agentschappen	64
Directeuren	64
Commissarissen	65
Geëmployeerden	65

De Factorij	66
De Factorij, agentschappen en activiteiten in Nederlands-Indië	66
Bestuur Factorij	68
Bank- en wisselzaken, kredieten, beleningen en voorschotten	68
Cultures	70
Suriname	72
Japan	73
New York	77
Structuurwijziging: oriëntatie op bancaire zaken	78
Financiële resultaten en kapitaal	80
Balansposten	80
Winst- en verliesrekening	80
Kapitaal	80
Samenvatting en conclusie	81
Hoofdstuk 2	
Uitbreiding met bankzaken, 1880-1900	85
De economische ontwikkeling van Nederland	85
De economische ontwikkeling van Nederlands-Indië	86
Het bankbedrijf in Nederland	87
Emissies	89
Effectenbeleggingen en deelnemingen	92
Deposito's	93
Kredieten	93
Disconteren	93
Effectendepots	94
Concurrentie en samenwerking	95
Zuid-Afrika	96
De oprichting van een circulatiebank in Transvaal	96
Plan tot oprichting van eigen vestigingen in Transvaal	97
Het hoofdkantoor	98
Directie	99
Commissarissen	99
Geëmployeerden	100
Pensioenfondsen	100
Het bankbedrijf in Nederlands-Indië en Azië	101
De Factorij en onder haar ressorterende agentschappen	101
Bank- en wisselzaken, kredieten, beleningen en voorschotten	102

Emissies	106
Agentschap Singapore	106
Concurrentie en samenwerking	108
Bestuur Factorij	110
Geëmployeerden	111
Het cultuurbedrijf	111
Nederlands-Indië	111
Suikercrisis 1884	112
Concurrentie en samenwerking	118
Suriname	120
De goederenhandel	124
Eigen handel	124
Handel voor derden	125
Handel voor rekening van de Nederlandse staat	125
Overige activiteiten	126
Nederlands-Indië	128
Mijnbouw	128
Goud	128
Petroleum	128
Steenkool	130
Tin	131
Scheepvaart	132
Participaties in scheepvaartondernemingen	132
Zeehaven Sabang	133
Financiële resultaten en kapitaal	135
Balansposten	135
Winst- en verliesrekening	135
Kapitaal	137
Samenvatting en conclusie	137
Hoofdstuk 3	
Hernieuwde expansie, 1900-1916	141
De economische ontwikkeling van Nederland	141
De economische ontwikkeling van Nederlands-Indië	143
Het bankbedrijf in Nederland	144
Emissies	144
Effectenbeleggingen en deelnemingen	148
Deposito's	151

Kredieten	151
Disconteren	153
Andere bancaire activiteiten	153
Hollandsche Beleggingscompagnie	153
Centrale Trust Compagnie	154
Participatie in Nederlandse buitenlandbanken	154
Samenwerkingsverbanden in de financiële sector	155
Het hoofdkantoor en de binnenlandse agentschappen	156
Wijzigingen in de organisatie	157
Directie	158
Commissarissen	159
Geëmployeerden	159
Ondersteuningsfonds	161
Het bankbedrijf in Nederlands-Indië en Azië	161
De Factorij en onder haar ressorterende agentschappen	161
Bank- en wisselzaken in een sterk competitieve markt	163
Emissies	166
Agentschap Singapore	168
Bestuur Factorij	169
Geëmployeerden	171
Het cultuurbedrijf	171
Nederlands-Indië	171
Kina	171
Koffie	172
Rubber	172
Suiker	172
Tabak	174
Thee	175
Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat	176
Afscheepbedrijf Nederlands-Indië	176
Concurrentie en samenwerking	178
Suriname	179
Holland Centraal-Amerika Handels-Compagnie	180
De goederenhandel	181
Overige activiteiten	182
Mijnbouw	182
Scheepvaartparticipaties	183
Koninklijke Hollandsche Lloyd	183

Zeehaven en kolenstation Sabang	189
Diverse deelnemingen	190
Financiële resultaten en kapitaal	192
Balansposten	192
Winst- en verliesrekening	193
Kapitaal	194
Samenvatting en conclusie	195

Hoofdstuk 4

Uitbreiding activiteiten en de grote crisis, 1916-1934	199
De economische ontwikkeling van Nederland	199
De economische ontwikkeling van Nederlands-Indië	202
Het bankbedrijf in Nederland	205
Geldersche Credietvereniging	206
Participaties in provinciale banken	209
Deposito's	212
Emissies en syndicaten	212
Kredietverlening	216
Participatie in Nederlandse buitenlandbanken	221
Hollandsche Bank voor West-Indië	221
West-Indische Cultuurbank	221
Bancaire belangenverenigingen en samenwerking	222
Het hoofdkantoor en de binnenlandse agentschappen	224
Wijzigingen in de organisatie	227
Directie	228
Commissarissen	232
Geëmployeerden	234
Ondersteuningsfonds	235
Jubileumviering	235
Het bankbedrijf in Nederlands-Indië en Azië	237
De Factorij en onder haar ressorterende agentschappen	237
Emissie- en wisselzaken	238
Opkomst van de concurrentie	241
Bancaire samenwerking	242
Bestuur Factorij	242
Geëmployeerden	243
Het cultuurbedrijf	244
Nederlands-Indië	244

Koffie	244
Kopra	244
Palmolie	245
Rubber	245
Suiker	246
Tabak	248
Thee	249
Vezel/sisal	249
Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat	249
Prauwenbedrijven	251
Belangenverenigingen cultures	252
Suriname	254
Internationale Producten Compagnie	256
De goederenhandel	256
Participaties in nationale ondernemingen	257
Hoogovens	257
Luchtvaart	257
Nederlandsch Syndicaat voor China	257
Scheepvaart	258
Oliefaculteit en netwerken	260
De grote crisis en de reorganisatie in 1934	261
Financiële resultaten en kapitaal	265
Balansposten	265
Winst- en verliesrekening	265
Kapitaal	267
Samenvatting en conclusie	267

Hoofdstuk 5

De jaren dertig, de Tweede Wereldoorlog en

de wederopbouw, 1934-1949

De economische en politieke ontwikkeling van Nederland	271
De economische en politieke ontwikkeling van Nederlands-Indië en Indonesië	275
Het bankbedrijf in Nederland	279
Overname Geldersche Credietvereniging en uitbreiding binnenlands kantorennet	279
Het faillissement van Mendelssohn & Co.	283

Agentschap Rotterdam	286
Agentschap Den Haag	287
Deposito's	289
Emissies en syndicaten	289
Kredietverlening	292
Verzekeringsbedrijf	295
Buitenlandse bankzaken	296
Deelnemingen in diverse ondernemingen	298
Bancaire belangenverenigingen en samenwerking	299
Het hoofdkantoor	300
Directie	300
Commissarissen	301
Geëmployeerden	303
Pensioenfondsen	305
De Tweede Wereldoorlog	306
Economische banden met de bezetter	306
Het vermogen van de joodse cliënten	310
Gijzeling directieleden, commissarissen en personeel	311
Personeel en <i>Arbeitseinsatz</i>	311
NSB'ers en Duitsgezinden binnen de banken	315
Voedselverstreking aan personeel	316
Gewijzigde arbeidsverhoudingen	317
Ondersteuning verzet	318
Materiële oorlogsschade	318
Rechtsherstel	319
Zuivering bankwezen	321
Het bankbedrijf in Nederlands-Indië/Indonesië en Azië	323
Nederlands-Indië	323
Azië	331
Het cultuurbedrijf	335
Nederlands-Indië/Indonesië	335
Suriname	338
Financiële resultaten en kapitaal	339
Balansposten	339
Winst- en verliesrekening	340
Kapitaal	341
Samenvatting en conclusie	342

Hoofdstuk 6

Nationale en internationale expansie, 1949-1964	347
De economische ontwikkeling van Nederland	347
De economische en politieke ontwikkeling van Indonesië	349
Het bankbedrijf in Nederland	351
Betalingsverkeer	355
Deposito's en spaarrekeningen	355
Emissiebedrijf	358
Binnenlandse kredietverlening	359
Buitenlandse kredietverlening	366
Verzekeringsbedrijf	366
Andere activiteiten in Nederland	367
Het hoofdkantoor	368
Directie	368
Commissarissen	371
Geëmployeerden	372
Het bankbedrijf in Indonesië en de buitenkantoren	374
Indonesië	374
De buitenkantoren	380
Azië	380
Noord-Amerika	382
Zuid-Amerika	382
Afrika	384
Europa	385
Het cultuurbedrijf	389
Indonesië	389
Suriname	396
Afrika en Zuid-Amerika	396
De fusie van de NHM met de Twentsche Bank tot Algemene Bank	
Nederland	397
Financiële resultaten en kapitaal	405
Balansposten	405
Winst- en verliesrekening	406
Kapitaal	407
Samenvatting en conclusie	407

Samenvatting en conclusie	411
Samenvatting	411
Conclusie	425
Summary and conclusion	441
Summary	441
Conclusion	455
Noten	470
Overzicht tabellen	526
Tabellen balanscijfers, winst- en verliesrekeningen, uitgekeerde dividenden en beurskoersen	529
Geraadpleegde bronnen en literatuur	553
Bronnen	553
Archieven	553
Interviews	553
Literatuur	554
Handboeken, jaarverslagen en personeelsbladen	571
Overzicht en verantwoording illustraties	573
Belangrijkste afkortingen	574
Register	577
Over de auteur	607

Bijlagen*

Bijlage 1	Agentschappen (binnenland en buitenland)
Bijlage 2	Overnames/deelnemingen/dochterondernemingen
Bijlage 3	Cultuurondernemingen
Bijlage 4	Directeuren en commissarissen
Bijlage 5	Commissariaten directieleden
Bijlage 6	Afdelingen hoofdkantoor
Bijlage 7	Syndicaten
Bijlage 8	Kredietverlening, 1921-1922
Bijlage 9	Kredieten boven f 250.000, 1939-1946
Bijlage 10	Top 100 Nederlandse industriële ondernemingen en bankrelatie met NHM, 1950

* De bijlagen zijn op de bijgevoegde cd-rom geplaatst.

Woord vooraf

Dit onderzoek maakt deel uit van het rechtsvoorgangersprogramma van de Stichting ABN AMRO Historisch Archief, sinds december 2011 onder de nieuwe naam Stichting Kunst en Historisch Bezit ABN AMRO. Een van de taken van deze stichting is de bevordering van de geschiedschrijving over ABN AMRO en haar rechtsvoorgangers. De Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM) is een belangrijke voorganger. Nadat het archief van deze onderneming was geïnventariseerd, kon het onderzoek ter hand worden genomen. Aanvankelijk was het de bedoeling dat mijn onderzoek zich zou richten op het Europese deel en de bancaire activiteiten van de NHM. Al in een heel vroeg stadium werd duidelijk dat het onderzoek ook het Aziatische deel van het bedrijf zou omvatten met het belangrijke bank- en cultuurbedrijf. Uiteindelijk is het buitengewoon zinvol gebleken om de geschiedenis van de gehele onderneming door één persoon te laten onderzoeken. De oorspronkelijke tweedeling was vanaf het begin enigszins arbitrair.

Mijn dank gaat in de eerste plaats uit naar het bestuur van de stichting en de raad van bestuur van ABN AMRO die mij de gelegenheid boden dit onderzoek ter hand te nemen. Omdat ik niet aan een universitaire instelling verbonden ben, leek het nuttig om de promovendi-opleiding van het N.W. Posthumusinstituut te volgen, de researchschool op het gebied van de economisch-sociale geschiedenis in Nederland en Vlaanderen. De collega's van ons jaar, Bart Delbroek, Daan Marks, Dennie Oude Nijhuis en Michael Serruys wil ik dank zeggen voor hun plezierige samenwerking en nuttige opmerkingen.

Dat geldt ook voor de diverse deskundigen, in het bijzonder Joost Jonker en Margrit Müller, die tijdens dit Posthumus opleidingstraject waardevolle adviezen hebben gegeven die het onderzoek ten goede zijn gekomen. Mijn

promotor Jan Luiten van Zanden bedank ik voor zijn stimulerende opmerkingen die mij op het juiste pad hebben gehouden, zodat uiteindelijk de finish kon worden bereikt. De commissieleden wil ik bedanken voor het lezen van het manuscript en hun constructieve commentaar.

De medewerkers van het Nationaal Archief hebben jarenlang op een plezierige manier gezorgd voor voldoende aanvoer van archiefstukken; hierbij is bijzondere dank op zijn plaats voor Sierk Plantinga. Naast het archiefonderzoek is dankbaar gebruik gemaakt van interviews voor de periode na 1945 om het inzicht te verbreden. Een lijst van geïnterviewden is in het nawerk van deze studie opgenomen.

Mijn collega's bij ABN AMRO Historisch Archief, Petra Boogaard, Ries Roowaan en in het bijzonder Cindy Rodermond, Jaap-Jan Mobron en Dick Wijmer ben ik zeer erkentelijk voor hun belangstelling, hulp, ondersteuning en kritisch meelesen van deze tekst. Piet Geljon heeft gedurende het gehele traject waardevolle adviezen gegeven en de laatste versie van het manuscript van nuttig commentaar voorzien. De Engelse vertaling van de samenvatting en conclusie lag in de deskundige handen van Kate en Nora Delaney.

Vrienden en vriendinnen 'dwongen' mij van tijd tot tijd om afstand te nemen van het onderzoek. Ik ben jullie hiervoor dank verschuldigd: Peter en Ingrid, Jan en Lucy, Adri en Marianne en Marcel en Simon.

Mijn ouders wil ik hartelijk danken voor hun enthousiasme en ondersteuning en het vertrouwen dat zij altijd in mij hebben gesteld. Jammer genoeg hebben zij de afronding van deze studie niet meer mogen meemaken. Uiteraard gaat deze dank ook op voor de belangstelling van mijn familie: Berto en Lies, Gerrit en Jannie, Marijke en Jan en hun kinderen. Voor iedereen is het een goede zaak dat het onderzoek is afgerond en dat we op kunnen gaan naar een volgende ronde.

Inleiding

Deze studie gaat over de Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM), in de negentiende eeuw opgericht als handelonderneming en financier en ook zeer actief in Nederlands-Indië. Rond 1880 begon de onderneming met bancaire activiteiten in de Oost; twintig jaar later werden deze ook in Nederland opgepakt. In 1964 fuseerde de NHM met de Twentsche Bank tot Algemene Bank Nederland.

Ook over andere belangrijke Nederlandse banken zijn de laatste twee decennia verschillende studies verschenen, onder andere over de Nederlandsche Bank, de Rabobank en de spaarbanken.¹ Over de Nederlandsche Middenstandsbank, de Postbank en voorlopers, en de Twentsche Bank staan publicaties op stapel.

Voor de laatste twintig jaar is er een groeiende belangstelling waar te nemen voor ontwikkelingen op financieel en bancair gebied in de negentiende en twintigste eeuw. Een belangrijk en breed overzichtswerk voor een deel van de periode van het NHM-onderzoek vormt de studie *Nederland 1780-1914* van Van Zanden en Van Riel.² In dit boek worden de geleidelijke economische veranderingen beschreven binnen de setting van de sociaal-politieke ontwikkelingen en instituties die hierop van invloed zijn geweest. De staatsfinanciën en de geld- en kapitaalmarkt krijgen hierbij ruim aandacht. Daarnaast valt ook de relatie met Nederlands-Indië binnen de grenzen van dit onderzoek. Een studie die een langere periode omvat – van de zestiende eeuw tot heden – en zich op de financiële geschiedenis van Nederland concentreert is *A financial history of the Netherlands* uit 1997.³ In de hoofdstukken 4 en 5 belichten Jonker en Van Zanden onder andere de opkomst en ontwikkeling van het moderne bankwezen in Nederland in de periode 1860-1940. Naast deze overzichtswerken zijn vanaf de late jaren tachtig een reeks detailstudies op bancair en financieel gebied verschenen.⁴

Geschiedschrijving over de Nederlandsche Handel-Maatschappij

Hieronder volgt een inhoudelijke bespreking van de werken waarin de NHM figureert om duidelijk te maken wat de stand van zaken is over onze kennis van deze onderneming. Daarna volgt de opzet van het gevolgde onderzoek bij deze studie.

Bezien we de oudere publicaties over de geschiedenis van de NHM dan blijken deze werken over het algemeen gedateerd te zijn of te weinig diepgang te bezitten. Een gunstige uitzondering hierop vormt de tweedelige uitgave over de geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, verschenen ter gelegenheid van haar honderdjarig bestaan in 1924.⁵ De econoom Mansvelt kreeg grote vrijheid van de directie om te onderzoeken en te beschrijven wat hij relevant vond. De eerste periode van de NHM – het tijdvak 1824-1880, waarin de NHM voornamelijk een handelsonderneming was – is uitstekend en uitputtend door hem beschreven.

Hij schetst de redenen voor de oprichting van de NHM en de rol die de onderneming vervulde bij het Cultuurstelsel. Uitvoerig bericht hij ook over de betrokkenheid van de NHM bij de opkomst van de textielnijverheid in Twente, het herstel van de Nederlandse scheepsbouw, en de rol van financier. Ook de positie van de NHM in Nederlands-Indië bij het cultuurbedrijf en als financier beschrijft hij uitputtend, evenals de activiteiten in Japan, Suriname en New York. Over het aspect goederenhandel doet hij uitgebreid verslag. Waar hij veel minder aandacht aan besteedt, is de bancaire ontwikkeling van de NHM na 1880. Waarschijnlijk heeft hij deze periode oppervlakkig beschreven, omdat die op dat moment tot de recente geschiedenis behoorde.

Alhoewel Mansvelts studie in 1924-1926 is verschenen en daardoor gedateerd, heeft zijn onderzoek nog steeds waarde door de uitvoerige beschrijving van de diverse zaken waar de NHM zich mee bezighield.

De hiernavolgende studies zijn allemaal van recenter datum en verschenen vanaf 1992. Daarom sluiten ze beter aan bij het soort vragen dat tegenwoordig wordt gesteld. De werken zijn geselecteerd omdat de NHM in meer of mindere mate in deze studies onderwerp van onderzoek is.

De twee delen van het onderzoek van Kymmell naar de algemene banken in Nederland in de periode 1860-1914 verschenen in 1992 en 1996 binnen het project van het Nederlands Instituut voor het Bank- en Effectenbedrijf (NIBE) over de geschiedenis van de algemene banken.⁶ Bij Kymmell – zelf een oud-firmant van de bank Pierson, Heldring & Pierson – staan de aspecten kredietver-

lening en middelenvoorziening centraal. De delen zijn met een grote kennis van zaken geschreven en vormen een must voor iedereen die zich met bancaire geschiedenis bezighoudt. Het onderzoek is voor het grootste deel gebaseerd op bestaande literatuur.

Kymmell heeft vastgesteld dat het bankbedrijf van de NHM tussen 1900-1913 in Nederland een spectaculaire groei onderging. Vanaf 1902 schoten de toevertrouwde middelen (deposito's, crediteuren in rekening-courant) omhoog. Ook bij de zakelijke kredietverlening was er tussen 1900-1913 een grote toename, de NHM en Incasso-Bank waren hier het meest expansief. De groep koloniale banken zag in deze jaren de kredietverlening met maar liefst 450% stijgen.

De auteur heeft ook het toenemende belang van het effectenbedrijf van de NHM vastgesteld. Vanaf 1880 begon de NHM deel te nemen in syndicaten en vanaf 1900 speelde de bank bij alle grotere syndicaten een actieve en vaak ook leidende rol.

Door de groei bij de kredietverlening veranderde ook de samenstelling van het balanstotaal. Bestond dit in 1900 voor 50% uit effecten en deelnemingen, in 1913 was dit afgenomen tot 30%. De samenstelling van het eigen vermogen volgde de tegenovergestelde richting. In 1900 was 47% van het eigen vermogen belegd in effecten en deelnemingen, in 1913 was dit toegenomen tot 63%. De grote post deelnemingen was typisch voor de koloniale banken en kwam bij de alleen in Nederland opererende banken in veel mindere mate voor. Door deze grote beleggingsportefeuille had de NHM het karakter van een *crédit mobilier*. Kymmell constateert dat door bovengenoemde veranderingen de NHM hierdoor in 1913 veel meer een bank was dan in 1900. De gevolgtrekkingen van Kymmell zijn alleen van toepassing op het Nederlandse bankbedrijf van de NHM; over de bancaire activiteiten in Nederlands-Indië deelt hij veel minder mee. Datzelfde is van toepassing voor het cultuurbedrijf en andere handelsactiviteiten aldaar.

De dissertatie van Wijtvliet uit 1993 is als een afgeleide van het NIBE-onderzoek van Kymmell te beschouwen. Wijtvliet richt zich op het Nederlandse bankwezen in de periode 1860-1914. Zijn studie is opgebouwd uit een vijftal casestudies. Hij behandelt de opkomst van de kredietverenigingen en het *crédit mobilier* in de periode 1850-1870, de rol van de Nederlandsche Bank in de jaren 1850-1860, de uitbreiding met bancaire activiteiten rond 1880 bij de Nederlandsche Handel-Maatschappij, de omschakeling bij de Twentsche Bankvereeniging van commanditaire naar naamloze vennootschap in de jaren

1906-1916 en de uitbreiding van activiteiten in de provincie bij de Amsterdamse Bank en de Rotterdamsche Bank in de jaren na 1911.⁷

Het hoofdstuk over de NHM is voor dit onderzoek uiteraard het meest relevant. Wijtvliet schetst de geschiedenis vanaf de oprichting in 1824 tot ongeveer 1870 en geeft ook een beeld van het bankwezen in Nederlands-Indië in de jaren 1860-1870. Door de geleidelijke afschaffing van het Cultuurstelsel vanaf deze tijd begon een van de belangrijkste winstbronnen voor de NHM op te drogen. De andere activiteit, de zogenoemde eigen handel – het handeldrijven voor eigen rekening –, zat toen al jaren in het slop. Deze beide zaken vertaalden zich in dalende dividenden. Vanuit de aandeelhouders en raad van commissarissen ontstond druk op de directie dat er een koerswijziging moest plaatsvinden. Verbreding van de activiteiten met de wissel- en effectenhandel werd mogelijk doordat het verbod hierop in 1874 uit de statuten werd geschrapt. Het daadwerkelijk actief optreden op dit terrein vond plaats vanaf 1880. In dat jaar trad directeur Obreen af en de kritische commissaris Hendrik Muller vervaardigde een nota met zijn visie op het verleden, heden en de toekomst van de NHM. Hij was er een voorstander van dat de NHM zich lossen zou maken van de Nederlandse staat en zich zou gaan toeleunen op het bankieren en de eigen handel zou staken. Hij adviseerde dat de nieuw te benoemen directeur een bankier moest zijn. Inderdaad werd bankier B. Heldring na uitgebreide discussie tot de nieuwe directeur benoemd. Doordat de directie niet daadkrachtig met het bankieren begon, volgden in de jaren 1880-1884 nog vele aanvaringen tussen directie en raad van commissarissen over de gewenste koerswijziging. In 1882 presenteerde directeur Heldring een nota om daadwerkelijk met bepaalde bancaire zaken te beginnen in Nederlands-Indië. Door een nieuwe statutenwijziging in april 1884 werden alle bankierswerkzaamheden toegestaan, werd het ook mogelijk om deel te nemen in emissiesyndicaten en was het niet meer nodig om hiervoor van geval tot geval toestemming van commissarissen te verkrijgen. De auteur geeft een beeldend verslag van de strijd tussen directie en commissarissen in de jaren 1874-1884. De commissarissen kregen ten dele hun zin door het starten van het bankbedrijf, terwijl de directie ook een overwinning boekte doordat alleen de eigen handel zou worden stopgezet, maar andere handelsactiviteiten ook in de toekomst mogelijk zouden blijven.

De dissertatie van Potting over de ontwikkeling van het geldverkeer op de Oostkust van Sumatra in de jaren 1875-1938 werd in 1997 gepubliceerd.⁸ Deze studie heeft twee centrale onderwerpen: de regulering en vereenvoudiging van het betalingsverkeer en de wijze waarop de in Nederlands-Indië geves-

tigde Nederlandse banken de aangetrokken spaargelden en deposito's belegden, oftewel: in welke mate financierden zij de landbouwbedrijven die zich vanaf 1870 aan de Oostkust vestigden. De opkomst van deze bedrijven hing samen met de geleidelijke opheffing van het Cultuurstelsel in deze tijd. Hierdoor ontstond er een behoefte aan kredietverlenende instellingen en we zien dan ook in deze tijd de vestiging van banken in deze regio.

In 1863 vestigden de Nederlandsch-Indische Handelsbank (NIHB), de Rotterdamse Bank, de Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' zich in Batavia. Eerder dat jaar had de Engelse Chartered Bank of India, Australia and China zich hier al gevestigd, in 1878 gevolgd door de Handelsvereniging 'Amsterdam' en in 1881 door de Koloniale Bank. Alle banken waren op Java gevestigd. Door de uitbreiding van de landbouwbedrijven op de Oostkust van Sumatra ontstond bij deze bedrijven behoefte aan kredieten. In eerste instantie werden de ondernemingen hiervoor bediend door het NHM-agentschap Singapore. Het agentschap had na verloop van tijd de grootste landbouwbedrijven aan zich gebonden en was voor deze bedrijven ook actief bij de aan- en verkoop van goederen, en verleende hand- en spandiensten bij de werving van Chinese koelies in Singapore en Penang. De activiteiten verliepen zo succesvol dat in 1888 werd besloten tot de vestiging van een NHM-agentschap in Medan. Vanaf het begin gaf dit agentschap *kasorders* (in dollars en Straits-dollars) uit, die bij dit kantoor konden worden omgewisseld voor zilveren dollars, uiteraard tegen een zekere vergoeding. De uitgifte van deze kasorders werd veroorzaakt doordat de Javasche Bank – een combinatie van circulatie- en handelsbank, en kassier van en voor het Nederlands-Indische gouvernement – haar activiteiten en de circulatie van muntgeld en bankpapier tot aan het begin van de twintigste eeuw tot Java zelf beperkte. In de buitengewesten handelde men in natura of maakte men, sinds de invoering van de muntwet van 1854, gebruik van Nederlands kopergeld, van duiten uit de VOC-tijd of, met name op Sumatra en Borneo, van door de Britten in de Straits Settlements uitgegeven geld, de Straits-dollars. De invoering van de Nederlands-Indische gulden in de buitengewesten in 1908 maakte aan de omloop van de NHM-kasorders een einde.

De belangrijkste activiteit in deze jaren bestond uit wisseltransacties. Doordat de NHM lange tijd de enige Nederlandse bank aan de Oostkust was, was zij in staat op grote schaal diensten te verlenen aan de Europese planters. Dit monopolie werd veroorzaakt doordat de andere Nederlandse banken door de Suikercrisis in 1884 in (grote) problemen waren geraakt en hierdoor niet in staat waren zich op de Oostkust te vestigen. Dit monopolie hield aan tot het

begin van de twintigste eeuw. Britse banken hadden zich al wel sinds begin jaren tachtig vanuit Singapore en Penang op de Oostkust gevestigd.

Vanaf 1896 legde het agentschap Medan zich ook toe op het afsluiten van consignatiecontracten. Begin twintigste eeuw financierde het agentschap reeds 20% van de totale tabaksoogst van de Oostkust. Het agentschap trok weinig deposito's aan omdat de cultuurondernemingen kapitaal dat niet direct nodig was, overmaakten naar hun hoofdkantoor in Nederland. Ook bij de kredietverlening trad een wijziging op. Veel ondernemingen regelden via hun hoofdkantoor een krediet bij de NHM in Amsterdam, dat vervolgens werd uitbetaald door het agentschap in Medan. Vanaf 1913, na de introductie van de thee- en rubbercultuur, vestigden ook de NIHB en de Nederlands-Indische Escompto Maatschappij (NIEM) zich aan de Oostkust. Binnen de nu steeds groter wordende groep banken trad een zekere marktsegmentatie op waarbij de NHM, Javasche Bank en de Standard Bank de grote ondernemingen bedienden die hun bestaansrecht reeds hadden bewezen. De NIHB en NIEM waren actief in het middelste marktsegment terwijl nieuwkomer Koloniale Cultuur- en Handelsbank zich richtte op kleine, meer risicovolle ondernemingen. Vanaf deze tijd werd het NHM-agentschap ook actiever bij de bemiddeling van verkoop van cultuurproducten. Bij tabak ontving het agentschap 20% van de oogst in consignatie, bij rubber was dit slechts 10% omdat een groot deel van deze ondernemingen eigendom was van Britse of Amerikaanse ondernemers.

Door de crisis in het cultuurbedrijf waren alle banken in de jaren dertig genoodzaakt om hun activiteiten op een veel kleinere schaal uit te voeren. Pottting concludeert dat het optreden van de NHM aan de Oostkust van Sumatra getuigde van een gezonde koopmansgeest. Door de vroege vestiging was zij in staat uit te groeien tot een belangrijke bank waar de Europese bedrijven graag zaken mee deden.

In 1999 is de studie van Van der Werf verschenen over de bancaire fusies van 1964: het ontstaan van de Algemene Bank Nederland (ABN) door de fusie tussen de NHM en de Twentsche Bank en de Amsterdam-Rotterdam Bank (Amro) door het samengaan van de Amsterdamsche Bank met de Rotterdamsche Bank.⁹ De auteur heeft een veelheid aan bronnen gebruikt en bovendien vele interviews afgenomen. Hierdoor komen de concurrentieverhoudingen en daarmee de fusiemotieven glashelder naar voren.

Van der Werf heeft de periode 1945-1964 onderzocht en van ieder van de vier banken beschrijft hij hun activiteiten en specialiteiten. Voor de NHM geeft

hij een overzicht van het overzeese bedrijf en laat hij zien dat bij dit onderdeel met een gering kapitaalbeslag grote winsten werden gemaakt. Vooral de kantoren Jeddah en New York waren hier aanvankelijk de grote winstbronnen. De situatie van de kantoren in Indonesië, veruit het belangrijkste onderdeel van het buitenlandse netwerk, veranderde rigoureus door de onafhankelijkheid van dit land in 1945. De auteur beschrijft de steeds groter wordende problemen om dit bedrijf winstgevend te houden. Uiteindelijk werden het cultuur- en bankbedrijf genationaliseerd en gingen deze onderdelen voor de NHM verloren. Bij het binnenlandse bedrijf geeft hij een schets van het effectenbedrijf, de binnenlandse kredietverlening en de innovaties op het gebied van de middellange kredietverlening, de deelnemingen waaronder de participatie in vliegtuigbouwer Fokker, en de creditgelden en de grote deposanten. Zijn conclusie is dat het wegvallen van het bedrijf in Indonesië het belangrijkste fusiemotief voor de NHM was. Hierdoor ging de grootste winstmaker verloren waardoor de rentabiliteit onder druk kwam te staan. Een tweede motief was het belangrijker worden van de spaargelden voor de funding van de kredietverlening. Hiervoor was een goed gespreid kantorennetwerk in Nederland noodzakelijk. Van de vier grote banken had de NHM het kleinste netwerk. Door met een andere bank te fuseren, verwachtte de NHM deze problemen te kunnen oplossen.

In het slothoofdstuk beschrijft Van der Werf de fusieonderhandelingen tussen de NHM en de Twentsche Bank in 1959, 1961-1962 en 1964 en die tussen de NHM en de Amsterdamsche Bank in 1963-1964. De zakelijke noodzaak voor de fusie en de persoonlijke belangenstrijd tussen de directieleden botsten hierbij regelmatig. Uiteindelijk fuseerden NHM en Twentsche Bank tot ABN en de twee overblijvers Amsterdamsche Bank en Rotterdamsche Bank gingen op in de nieuwe Amro Bank.

Eveneens in 1999 verscheen ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van ABN AMRO het boek *Wereldwijd bankieren* over de geschiedenis van deze bank en haar voorgangers in de periode 1824-1999.¹⁰ Deze bundel is voor het grootste deel samengesteld op basis van bestaande literatuur. Alleen de auteurs van de hoofdstukken 1 (Jonker) en 4 (Uittenbogaard en Van Zanden) hebben voor hun tijdvakken wel archieven geraadpleegd.

Jonker beschrijft in het eerste hoofdstuk, de periode 1813-1870, de economische situatie in Nederland na de Franse overheersing en de bedoeling van koning Willem I met de oprichting van de NHM in 1824 in Den Haag. Dit handelsbedrijf moest de economie weer nieuw leven inblazen. Er zou handel

moeten worden gedreven met alle continenten, de internationale stapelmarkt zou moeten worden hersteld en het bedrijf zou zich ook bezig moeten houden met financieringsdiensten. Deze opzet bleek te ambitieus en was niet succesvol. Daarom concentreerde de NHM zich na deze moeilijke beginjaren op Nederlands-Indië.

Na de Belgische afscheiding verhuisde de NHM van Den Haag naar Amsterdam. Doordat de onderneming door de staat in 1830 werd ingeschakeld bij het Cultuurstelsel vormden de hiermee verdiende commissies de grootste bijdrage in de winst. De NHM trad hierbij op als commissionair van het gouvernement: opslag van producten bij de Factorij, transport naar Nederland op door de NHM gecharterde schepen en vervolgens veilingen in Nederland. De NHM financierde dit hele traject. Daarnaast trad de NHM op als financier voor de staat, de Twentse textielindustrie, Indische suikerplanters en Amsterdamse suikerraffinadeurs. Door haar grote kapitaal had de NHM ook een flink aandeel bij de financiering van de export van producten naar Nederlands-Indië.

De omvang en schaal van werkzaamheden stelde de NHM in staat haar handelstechnieken en -voorwaarden in Nederland als uniforme standaarden ingang te doen vinden (celen, suikerstandaard, eigendomsmerk van de NHM op katoen, de zogenoemde tjaps).

In deze periode domineerden de kleine kassiers en commissionairshuizen het Nederlandse financiële toneel. Pas door de oprichting van de Twentsche Bankvereniging in 1861, de Rotterdamsche Bank en de Nederlandsch-Indische Handelsbank in 1863 en de Amsterdamsche Bank in 1871 zou dit toneel zich flink wijzigen.

Vanaf 1860 ontstond er een meer liberaal klimaat in Nederland, zodat allerlei economische belemmeringen uit de weg werden geruimd. Dit gebeurde onder andere ook in de handel met Nederlands-Indië waar de NHM geleidelijk haar monopolie verloor ten gunste van het vrije ondernemerschap. Dit vormde de aanleiding voor de koerswijziging rond 1880.

In hoofdstuk 2, de periode 1870-1914, van *Wereldwijd bankieren* beschrijft Barendregt dat door de geleidelijke opheffing van het Cultuurstelsel en de liberalisering van het handelsverkeer de winstbronnen van de NHM begonnen op te drogen. De handel voor eigen rekening werd daarom weer opgepakt en de onderneming ging in Nederlands-Indië consignatiecontracten aan met cultuurondernemingen en participeerde zelfs in sommige ondernemingen. De pogingen om vaste voet in Japan en de Verenigde Staten te krijgen, mislukten. De commissarissen wilden daarom een koerswijziging: het beoefenen van het bankbedrijf. Dit moeizame overgangsproces vond plaats in de jaren 1874-1884.

De start van het bankbedrijf vond in Nederlands-Indië plaats, maar ook het hoofdkantoor was actief in het emissiebedrijf. In 1903 stelde het bedrijf in Nederland zich open voor het plaatsen van deposito's. De bank was hierin bijzonder succesvol. De auteur constateert dat de NHM door haar grote beleggingsportefeuille het karakter van een *crédit mobilier* vertoonde.

De NHM werd in 1884 veel minder hard getroffen door de Suikercrisis dan haar concurrentie. De bank had in de jaren daarvoor haar belangen in deze sector belangrijk teruggebracht. In diverse steunsyndicaten, om in problemen geraakte bedrijven te redden, participeerde de NHM. Doordat de concurrentie in Indië tijdelijk was uitgeschakeld, kreeg de NHM hier de wind in de rug. Na 1900 werden er ook vestigingen in andere Aziatische landen geopend. Zowel in Nederlands-Indië als in Nederland is na 1900 een forse groei in de kredietverlening te constateren.

Het derde hoofdstuk van *Wereldwijd bankieren* beslaat de periode 1914-1950. De Jager beschrijft hier het daadkrachtige optreden van NHM-president Van Aalst bij de vorming van een steunsyndicaat na de sluiting van de Effectenbeurs na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Van Aalst speelde ook een belangrijke rol in de oorlogsjaren als voorzitter van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij. Dit lichaam was opgericht om de Nederlandse overzeese aanvoer enigszins in stand te houden na het instellen van de geallieerde blokkade. Vanaf 1911 vond in Nederland een proces van bankconcentratie plaats, in gang gezet door de Rotterdamsche Bankvereniging (Robaver). Alle grote banken breidden vervolgens ook hun netwerk uit, behalve de NHM. De enige zet van deze bank was de samenwerking vanaf 1916 met de Geldersche Credietvereniging (GCV). Pas in 1936 werd deze bank volledig overgenomen. In Nederlands-Indië en Azië werd het aantal vestigingen wel uitgebreid. De NHM was samen met de Robaver in de jaren twintig actief in diverse Duits-Nederlandse acceptuizen. In deze jaren ontstond ook de samenwerking op emissiegebied met bankier Mannheimer van Mendelssohn & Co. Na de crash op de Effectenbeurs van New York in 1929 daalden wereldwijd de grondstofprijzen. De NHM kwam hierdoor in de problemen omdat er in de vroege jaren dertig grote verliezen werden geleden in het Indische cultuurbedrijf. Er volgde een grote reorganisatie in 1934 waarbij driekwart van het kapitaal werd afgestempeld. Kort daarvoor was Van Aalst al afgetreden. Enkele jaren later, in 1939, leed de NHM een groot verlies en imagoschade door het faillissement van Mendelssohn & Co. De opvolger van Van Aalst, Crena de Iongh, werd hiervoor verantwoordelijk gehouden en moest vertrekken.

Na de Duitse inval werd de statutaire zetel van de NHM naar Batavia ver-

plaatsten, later naar Paramaribo. Tijdens de bezettingsjaren daalden alle activiteiten bij de Nederlandse banken naar een bedenkelijk laag peil. De post debiteuren slonk, terwijl de post crediteuren fors toenam. De post schatkistpapier was de enige om in te beleggen.

Uittenbogaard en Van Zanden zijn de auteurs van hoofdstuk 4, de periode 1950-1990.

In 1949 werd de onafhankelijkheid van Indonesië door Nederland erkend. De auteurs schetsen dat dit in de jaren vijftig grote gevolgen had voor het bank- en cultuurbedrijf van de NHM. Uiteindelijk werd het cultuurbedrijf in 1959 genationaliseerd, hetzelfde gebeurde met het bankbedrijf in 1960. De NHM had daarom al vanaf 1945 pogingen gedaan zich elders in de wereld te vestigen, om een mogelijk verlies van het Indonesische bedrijf te kunnen compenseren. Dat verliep tamelijk moeizaam en was in eerste instantie niet echt succesvol. Ook het binnenlandse netwerk werd uitgebreid. Na de nationalisatie in Indonesië ging de NHM in Nederland op zoek naar een fusiepartner. Er volgden fusiegesprekken met de Twentsche Bank en Amsterdamsche Bank. Uiteindelijk na moeizame onderhandelingen viel in 1964 de keuze op de Twentsche Bank. In feite werd de Twentsche Bank overgenomen, naar buiten heette het een fusie. De nieuwe bank ging in oktober 1964 van start onder de naam Algemene Bank Nederland (ABN).

In 2003 werd de studie van Van Tielhof over de rechtsvoorgangers van ABN AMRO ten tijde van de Tweede Wereldoorlog gepubliceerd.¹⁴ Het boek gaat niet over de bedrijfseconomische facetten van de banken in deze periode, maar over de rol van de banken in samenhang met de jodenvervolgingen, het verzet en het rechtsherstel.

Duidelijk wordt dat de NHM, maar ook de Nederlandsch-Indische Handelsbank, weinig joods personeel en weinig joodse klandizie hadden. In het kader van de economische *Verflechtung* met Duitse bedrijven werd de NHM door het ministerie van Economische Zaken in Berlijn gekoppeld aan de Dresdner Bank. Door gebrek aan interesse van NHM-zijde kwam hiervan niks terecht; de Dresdner Bank verwierf door de confiscatie van aandelen uit joods bezit wel een flinke partij aandelen NHM.

De Nederlands-Indische banken waren bij de Duitse bezetter niet populair. Zij hadden na de Duitse inval hun zetels naar Batavia verplaatst en dreigden onder andere hierdoor regelmatig onder beheer te worden gesteld.

Zoals alle banken raakte ook de NHM betrokken bij de handel in effecten

afkomstig uit joods bezit; alle banken hadden bij deze onteigening meege- werkt. De NHM had zelf op de Effectenbeurs eigen aandelen uit dit geroofde bezit opgekocht.

In 1942 werd een aantal directieleden van de NHM door de Duitsers gegij- zeld. In het jaar daarop, in 1943, moest de NHM haar hoofdkantoor verlaten nadat het door een Duitse instantie was gevorderd. De grote banken, behalve de Robaver, verleenden alle ondersteuning aan de onderduikorganisatie Nati- onaal Steunfonds.

Na de oorlog vond er een zuivering onder het personeel plaats, waarbij een aantal pro-Duitse personeelsleden werd ontslagen. Ook de directies van de Amsterdamsche Bank, Twentsche Bank en NHM moesten zich voor hun func- tioneren tijdens de oorlog verantwoorden voor de Zuiveringsraad. Het vonnis dat in 1948 werd uitgesproken tegen president Heldring en directeur Collot d'Escury was bijzonder mild.

Het onderzoek van Korthals Altes over de geschiedenis van de Nederlandsch- Indische Handelsbank/Nationale Handelsbank (NIHB) verscheen in 2004.¹² De studie is gebaseerd op de notulen van de directievergaderingen.

De bank is ontstaan vanuit de crédit mobilier-gedachte, begonnen in Frankrijk. De NIHB werd in 1863 opgericht door de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid met het doel het beoefenen van het bankbedrijf in Nederlands-Indië. In negen hoofdstukken beschrijft de auteur chronologisch het begin van de bank in Batavia en de verbreding van activiteiten met het cul- tuurbedrijf. Na jaren van groei kwam de onderneming in 1884 in zwaar weer door de zogenoemde Suikercrisis. Omdat het bedrijf dreigde te kapseizen, werd besloten om het cultuurbedrijf los te maken van de bank en onder te brengen in een aparte dochteronderneming, de Nederlandsch-Indische Land- bouw Maatschappij (NILM). Jarenlang was deze dochter verantwoordelijk voor het grootste deel van de winst van de NIHB. Vanaf 1900 volgde een gesta- ge uitbreiding van het kantorennet in Nederlands-Indië en Azië. In 1921 ging debiteur Oliefabriek Insulinde failliet. Hierbij leed de NIHB een verlies van f35 miljoen; door de grote reserves kwam de bank echter niet in problemen. Vanaf de jaren twintig werden de kredietverlening en het emissiebedrijf in Nederland belangrijker. De crisis in de cultures in de jaren dertig zorgde er- voor dat de bank een aantal jaren het dividend passeerde en door de verliezen bij dochter NILM moest in 1935 het gestorte kapitaal van de NIHB met 40% wor- den verminderd. Na de Tweede Wereldoorlog proclameerde Sukarno de onaf- hankelijkheid van Indonesië. Hierdoor stagneerde het bank- en cultuurbe-

drijf in dit land, in de jaren vijftig liepen de resultaten zelfs terug. Een poging een bank in Canada op te zetten, kwam niet van de grond. Ook de gewenste uitbreiding van het bedrijf in Nederland verliep niet zoals gewenst. De nationalisatie van het Indonesische bedrijf in 1959 was een zeer zware slag. Een jaar later was de bank gedwongen zich over te laten nemen door de Rotterdamsche Bank. Binnen enkele jaren werd het Nederlandse bankbedrijf geïntegreerd in het bedrijf van de Rotterdamsche Bank en in 1964 werden de laatste buitenlandse kantoren verkocht.

Deze studie is voor het NHM-onderzoek van buitengewoon belang. De onderzochte periode loopt bijna parallel met het tijdvak 1880-1964. Omdat beide instellingen actief waren in Nederlands-Indië en in mindere mate in Nederland, en zich ook voor een belangrijk deel met dezelfde activiteiten (bankzaken en cultuurbedrijf) bezighielden, zijn vele vergelijkingen mogelijk.

Het derde deel in de NIBE-serie – over de activiteiten van banken op effectengebied – werd in 2005 gepubliceerd.¹³ In tegenstelling tot Kymmell heeft Geljon grondig archiefwerk verricht. Hierdoor was hij in staat een kwantitatieve reconstructie te maken van de effectenbranche in de onderzochte periode. De belangrijkste vragen die de auteur heeft gesteld: waarom begaven de algemene banken zich op het terrein van de effectenhandel, welke werkzaamheden oefenden zij in het bijzonder uit, welke plaats namen zij in naast de andere instellingen in de effectenhandel en wat was het belang van het effectenbedrijf in verhouding tot hun andere activiteiten? Wat uit deze studie nadrukkelijk naar voren komt, is de zeer grote bankdichtheid in Nederland in deze tijd.

In het onderzoek komen uiteraard ook de activiteiten van de NHM op effectengebied aan de orde. Geljon beschrijft de overgang in de jaren 1874-1884 waarna ook het bankbedrijf werd beoefend. Hij geeft daarna voor de jaren 1880-1884 een aantal voorbeelden van de start van het emissiebedrijf. Hij constateert evenals Kymmell dat de NHM over een zeer grote effecten- en deelnemingenportefeuille beschikte.

De auteur geeft aan bij welke emissies de NHM betrokken was – overheid, gemeenten, spoorwegmaatschappijen, scheepvaartondernemingen – en bij welke de bank ontbrak of slechts deelnam met een onderparticipatie: Amerikaanse spoorwegen, industriële fondsen, en cultuur- en handelsmaatschappijen in Nederlands-Indië.

Hij geeft ook de betrokkenheid van de NHM aan bij de oprichting van een aantal spoorwegondernemingen zoals de Batavia Oosterspoorweg Maatschap-

pij en de Madoera Stoomtram-Maatschappij, rederijen zoals de Hollandsche Stoomboot Maatschappij, de Koninklijke Paketvaart Maatschappij, de Nationale Stoomboot-Maatschappij en de Koninklijke Hollandsche Lloyd, en de nauwe betrokkenheid bij de oprichting van Zeehaven en Kolenstation Sabang. Geljon signaleert dat het aandeel van onder andere de NHM bij binnenlandse emissies in 1913 beduidend was vergroot ten koste van de voorheen op dit gebied actieve commissionairs. Bij de buitenlandse emissies was dit veel minder het geval. Rond 1890 werden er in Nederland trustmaatschappijen opgericht. Vanaf het begin waren bij de oprichting commissionairs en banken betrokken. De NHM participeerde in 1905 in de Centrale Trust Compagnie en in 1904 was zij medeoprichter van de Hollandsche Beleggings Compagnie.

De auteur signaleert ook de matige verslaglegging door de directie in de sinds 1875 gepubliceerde jaarverslagen. Diverse posten werden bij elkaar gevoegd zodat een diffuus beeld ontstond, waardoor minder goedlopende zaken of verliezen konden worden gecamoufleerd. De NHM was minder actief betrokken bij prolongatiekredieten dan de andere grote banken en ook de commissiehandel in effecten kwam bij de NHM niet of nauwelijks voor. In 1913 was de Rotterdamsche Bankvereniging de grootste partij op emissiegebied, gevolgd door de Amsterdamsche Bank, Twentsche Bankvereniging en NHM die ongeveer een gelijk aandeel bezaten.

Opzet van deze studie

Dat dit onderzoek naar de geschiedenis van de NHM – in feite een vervolg op de studie van Mansvelt – niet eerder ter hand is genomen, werd ten dele veroorzaakt doordat het NHM-archief tot voor kort slecht toegankelijk was.¹⁴

De onderzoeksperiode van Mansvelt omvat vooral de jaren 1824-1880. De uitbreiding met bancaire activiteiten die zich vanaf begin jaren tachtig van de negentiende eeuw heeft voltrokken, beschrijft hij zeer beknopt.

Deze belangrijke taakuitbreiding en koerswijziging vanaf 1880 alsmede de aanwezigheid en doorwrochtetheid van de studie van Mansvelt bepalen de door mij te onderzoeken periode op 1880-1964. In 1964 fuseerde de NHM met de Twentsche Bank tot Algemene Bank Nederland. Om de veranderingen na 1880 in het juiste perspectief te kunnen plaatsen, wordt het eigenlijke onderzoek voorafgegaan door een samenvatting van de periode 1824-1880. Voor dit tijdvak is geen nieuw onderzoek verricht; het is gebaseerd op het overzichtswerk van Mansvelt en aangevuld met literatuur uit recenter tijd. Op die

manier wordt de volledige periode waarin de NHM actief was – van 1824 tot 1964 – in deze studie beschreven.

Uit de hiervoor beschreven NHM-geschiedschrijving blijkt dat we over diverse onderdelen van de NHM in verschillende periodes al redelijk geïnformeerd zijn. De samenhang ontbreekt echter. Uit wat we weten, kunnen we ook distilleren wat er nog aan kennis over de onderneming ontbreekt. Hieruit is de onderstaande vraagstelling voortgekomen.

De leidende vraag en rode draad bij dit onderzoek is: Van wie is de onderneming en voor wie werkt zij? Bij oprichting van de NHM had koning Willem I de bedoeling het Nederlandse bedrijfsleven en algemener de Nederlandse economie een steun in de rug te geven. Deze rol veranderde uiteraard in de loop der tijd door de zich wijzigende economische omstandigheden. Formeel en juridisch waren de aandeelhouders de eigenaren van het bedrijf. Mansvelt heeft beschreven dat in de beginjaren de rol van de oprichter en grootaandeelhouder koning Willem I buitenproportioneel groot was. Na het overlijden van de koning verwaterde het aandeel van de koninklijke familie in de NHM en daardoor ook hun directe bemoeienis. Officieel kwam daardoor de macht bij de andere aandeelhouders te liggen. Wat was echter de directe invloed van de algemene vergadering van aandeelhouders op het beleid van de directie? De directie bepaalde in principe het beleid van de onderneming en dit werd getoetst door de raad van commissarissen en vervolgens geaccordeerd door de aandeelhouders. Ook hier zal geen statisch beeld te zien zijn. Afwisselend kan men zich periodes van een sterke directie met een meegaande raad van commissarissen voorstellen, maar ook het omgekeerde kan het geval zijn en in een derde scenario houden beide lichamen elkaar in evenwicht. Men mag aannemen dat, zolang de onderneming een voldoende hoog dividend uitkeerde, de aandeelhouders tevreden waren en zich niet roerden.

Een andere machtsfactor is minder zichtbaar. Vanaf 1900 is er een toename te zien bij het bekleden van commissariaten door directieleden van de NHM. Is het mogelijk dat door deze contacten – ook NHM-commissarissen hadden hun eigen bedrijfsachtergrond – personen of bedrijven de NHM voor hun eigen of gedeelde belang inschakelden? Hoe werd in een dergelijke situatie de mogelijke winst en het mogelijke risico op verlies gedeeld? Wat was het belang voor de NHM of haar directie om zich met dergelijke zaken in te laten?

Een derde groep belanghebbenden waren de werknemers, om in NHM-terminologie te spreken, de geëmployeerden. De Geus beschrijft in zijn studie *De levende onderneming* dat een bedrijf een gemeenschap van mensen is, de kern van de organisatie.¹⁵ In zijn optiek vormen zij een van de stakeholders in de onderneming. Het zal duidelijk zijn dat de rol van deze groep in 1824 een andere zal zijn geweest dan in 1964.

Men kan zich ook voorstellen dat de relaties/klanten een machtsfactor vormden. De onderneming moest producten aanbieden waar de klant op dat moment om vroeg. Het product moest van goede kwaliteit zijn en worden aangeboden tegen een concurrerende prijs. De klant had en heeft namelijk de keuze om naar de concurrentie te gaan. Vertrouwen was en is in deze relatie een belangrijk uitgangspunt. De klant zorgde er ook voor dat een bedrijf aan productinnovatie moest doen om geen achterstand op te lopen ten opzichte van de concurrentie.

Had de directie een bepaalde visie of een langere termijnstrategie om bepaalde doelen te realiseren? Waren hier meerdere keuzes aanwezig? Welke doelen werden nagestreefd en welke strategieën waren nodig om zich te kunnen handhaven of te profileren binnen deze competitieve bedrijfstak? Hierbij is een nadrukkelijk verschil te constateren tussen beleden, nagestreefde en gerealiseerde doelen. Daar het uitspreken van strategieën en doelen en het realiseren hiervan pas in de tweede helft van de twintigste eeuw gemeengoed werd, zullen deze zaken uit de koerswijzigingen van de onderneming moeten worden gedistilleerd. Bij het ontbreken van een bepaalde strategie zou het beleid mogelijk op ad-hocbeslissingen zijn gebaseerd. Men mag verwachten dat ook hier in de loop van de onderzochte periode zich wijzigingen hebben voorgedaan.

Naast de centrale vraag: Van wie en voor wie is de onderneming?, zijn deelvragen geformuleerd.

- Hoe evolueerde het binnenlandse bankbedrijf van de NHM en wat was de oorzaak van de trage uitbreiding van het binnenlandse kantorennet in vergelijking met de concurrentie? Wat was het belang van een goed gespreid kantorennet bij deze zaken?
- Wat was het belang van het buitenlandse bank- en cultuurbedrijf ten opzichte van het Nederlandse bedrijf?

- Op welke manier concurreerde de NHM met de andere handelsbanken? Was dat op het gebied van specifieke producten, innovaties, architectuur of het gebruik van een eigen logo? Wat was het marktaandeel, hoe was de ontwikkeling op verschillende markten, was er sprake van dominantie op bepaalde markten?
- Welke ondernemingen bankierden bij de NHM, en verschilde dit netwerk met dat van de andere handelsbanken? Veranderde de bank-cliëntrelatie in de loop der tijd?
- Wat waren de maatschappelijke achtergronden van de directie/raad van commissarissen (netwerk)? Verschilden deze ten opzichte van de andere handelsbanken?
- Hoe veranderde de toezichthoudende rol van de Nederlandsche Bank in de loop der tijd?
- Was er in de onderzochte periode (1880-1964) sprake van kartelvorming/samenwerking door afspraken binnen de Amsterdamsche Bankiersvereniging, de Nederlandse Bankiersvereniging en de Vereeniging voor den Effectenhandel?
- Hoe was de relatie van de NHM met de overheid en het Koninklijk Huis in vergelijking met de andere banken?

Sluyterman heeft in haar studie *Kerende kansen* over de ontwikkeling van het Nederlandse bedrijfsleven in de twintigste eeuw, de strategie van de ondernemingen vanuit een vijftal punten geanalyseerd.¹⁶ Dat zijn de interne en externe organisatie, de internationale oriëntering, het management en de arbeidsverhoudingen en als vijfde de relatie met de overheid. Deze uitgangspunten van Sluyterman bieden een goed houvast voor de inkadering van het eigen onderzoek.

De indeling van de hoofdstukken is chronologisch en ze zijn afgebakend door bepaalde gebeurtenissen of koersveranderingen bij de NHM.

Hoofdstuk 1 behandelt de jaren 1824-1880 toen de NHM voornamelijk een handelonderneming was en voor een deel was belast met semioverheids-taken.

In hoofdstuk 2 wordt de koerswijziging vanaf 1880 onderzocht toen de activiteiten werden uitgebreid met bankzaken en de eigen goederenhandel werd gestaakt. Dit hoofdstuk eindigt rond 1900.

Het derde hoofdstuk beschrijft de jaren 1900-1916, waarin zowel nationaal als internationaal uitbreiding plaatsvond en ook het binnenlandse bankbe-

drijf van de grond kwam. Vanaf circa 1900 werd het takenpakket van het bankbedrijf in Amsterdam uitgebreid, na op dit gebied in Nederlands-Indië ervaring te hebben opgedaan. Het jaar 1916 vormt de cesuur door de samenwerking met de Geldersche Credietvereniging (GCV) in dat jaar.

In hoofdstuk 4 wordt de voorzichtige uitbreiding van het Nederlandse kantorennet beschreven. Deze kwam tot stand door de samenwerkingsovereenkomst met de GCV in december 1916 en deelnemingen in lokale banken. Het hoofdstuk eindigt in 1934 in mineur als de NHM de grootste crisis van haar bestaan doormaakt door de grote verliezen in het Indische cultuurbedrijf.

Hoofdstuk 5 behandelt de periode vanaf de grote reorganisatie in 1934, de Tweede Wereldoorlog, de eerste jaren van de wederopbouw na de oorlog en ten slotte de erkenning door Nederland van de onafhankelijkheid van Indonesië, de jaren 1934-1949. Deze periode laat herstel zien na de grote crisis van 1934, gevolgd door de overname van de GCV in 1936. In 1939 deed zich opnieuw een grote crisis voor bij de NHM door het faillissement van de bank Mendelssohn & Co. Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren het Nederlandse en buitenlandse bedrijf van elkaar gescheiden. Na 1945 ontstond er, door de onafhankelijkheid van Indonesië, een onzekere situatie over het voortbestaan van het belangrijke bank- en cultuurbedrijf in dat land. Het jaar 1949 is hier de cesuur door de erkenning door Nederland van de onafhankelijkheid van Indonesië.

Het zesde en laatste hoofdstuk geeft een beeld van de nationale en internationale expansie in de jaren 1949-1964 en de teloorgang van het bedrijf in Indonesië. Het wordt afgesloten met de beschrijving van de fusie/overname van de Twentsche Bank in 1964, resulterend in de Algemene Bank Nederland.

Alle hoofdstukken worden voorafgegaan door een schets van de economisch-sociale ontwikkeling in Nederland en Nederlands-Indië gedurende de desbetreffende periode. Dit omdat een onderneming onderdeel uitmaakt van deze samenleving en maatschappelijke krachten en veranderingen van invloed zijn op de ontwikkeling van een bedrijf. Ten slotte volgt een samenvatting en wordt de balans opgemaakt in de conclusie.

Bronnen en methodologie

De basis voor deze studie wordt gevormd door kwalitatief onderzoek in de archieven van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, de Nederlandsche Bank, de andere grote handelsbanken en is waar nodig aangevuld met informatie uit andere archieven. Door middel van kwantitatief onderzoek zullen

de veranderingen van marktaandeel en uitbreiding van activiteiten – mede in vergelijking met andere banken – worden aangetoond.

Daarnaast is op een comparatieve manier gebruikgemaakt van relevante literatuur over vergelijkbare Nederlandse en buitenlandse banken, Nederlandse ondernemingen en studies op bedrijfshistorisch gebied waarmee het onderzoek in het gewenste kader kon worden geplaatst. Als aanvulling hierop hebben interviews met oud-personeelsleden plaatsgevonden. Uiteraard kon dit alleen van toepassing zijn voor de periode na de Tweede Wereldoorlog.¹⁷

Omdat deze studie deel uitmaakt van het historiografische project van de Stichting ABN AMRO Historisch Archief – de geschiedschrijving van de belangrijkste rechtsvoorgangers van ABN AMRO – zijn de aandachtspunten en thematiek in deze studie, waar mogelijk, op dezelfde wijze behandeld om aansluiting te vinden bij de reeds verschenen studies of de studies die nu onderhanden zijn.¹⁸ Op deze manier wordt het mogelijk de diverse facetten in de geschiedenis van de verschillende rechtsvoorgangers van ABN AMRO met elkaar te vergelijken.

Tot slot nog een opmerking over de schrijfwijze van Nederlands-Indische geografische en bedrijfsnamen. Uiteraard is de oorspronkelijke spelling van de bedrijfsnamen gehandhaafd. De geografische namen zijn geschreven zoals nu in Indonesië gangbaar is, dus volgens de officiële, moderne spelling. Op pragmatische gronden zijn oudere in Nederland ingeburgerde namen zoals Atjeh en Celebes niet in de moderne spelling geschreven.

Hoofdstuk 1

De Nederlandsche Handel-Maatschappij, 1824-1880

De economische ontwikkeling van Nederland na de Franse overheersing

Ten tijde van de vestiging van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815 verkeerde de Nederlandse economie in een deplorabele toestand.¹ Twee decennia van Franse overheersing en vooral het in 1806 ingevoerde Continentaal Stelsel hadden het land verregaand verarmd. De voorheen zo belangrijke Noord-Nederlandse handel was nagenoeg stilgelegd. Een substantieel deel van de nijverheid was er door naar het buitenland uitgeweken. De economische achteruitgang met het daaraan verbonden verlies van internationaal-politieke suprematie van de Republiek aan Engeland, had echter al in de achttiende eeuw ingezet. Zodoende verloor Nederland flink terrein op zijn vanaf de zeventiende eeuw opgebouwde positie van wereldstapelmarkt en kapitaalmarkt.

De oude bronnen van welvaart moesten dus in 1815 worden hersteld of vervangen door nieuwe bronnen. Weliswaar was het nieuw gevormde koninkrijk weer voor het grootste deel in het bezit gesteld van zijn koloniën, maar dit leverde geen positieve bijdrage aan het herstel, omdat de koloniën geheel onder de economische invloed van Engeland waren komen te staan.² De in economisch opzicht gunstige factor van de vereniging met de Zuidelijke Nederlanden, waar de fabrieksindustrie reeds in belangrijke mate was ontwikkeld, kon niet voldoende compensatie bieden voor de hierboven geschilderde ongunstige factoren.

Koning Willem I zocht daarom naar middelen om handel en industrie in het Noorden een steun in de rug te geven. Hij had daarbij te maken met een aantal obstakels, waaronder de frictie tussen Noord en Zuid ten aanzien van protectie, het kapitaalgebrek in het Zuiden en de vlucht van Noord-Nederlands (vooral Amsterdams) kapitaal naar het buitenland. Meteen vanaf het eer-

ste jaar van zijn regering, in 1814, stimuleerde hij het herstel van de Nederlandse economie. Door talrijke maatregelen te nemen en door persoonlijke financiële participatie heeft hij veel bijgedragen aan het op gang brengen van het economisch leven van het land. Deze initiatieven bezorgden hem de bijnaam ‘koning-koopman’.

Zijn eerste deelname aan een oprichting betrof die van de Nederlandsche Bank in 1814 in Amsterdam. Rond 1820 werd duidelijk dat Willem I zijn doelstellingen met de Nederlandsche Bank niet kon realiseren, mede vanwege het feit dat deze bank in Amsterdam zelf, maar ook daarbuiten, niet echt werd geaccepteerd. De economische groei verliep traag, de buitenlandse handel en het verkeer met de koloniën bleven van marginaal niveau en de verhoudingen tussen Noord en Zuid werden eerder slechter dan beter. Een nieuw initiatief van de koning moest uitkomst bieden. Zijn plan tot oprichting van een domeinbank, die zou opereren in zowel het Noorden als het Zuiden maar wel gevestigd zou worden in Brussel, werd in 1822 door de Tweede Kamer verworpen. Deze Domeinbank – een combinatie van circulatiebank en handelmaatschappij – kwam uiteindelijk in een afgeslankte versie toch van de grond met de Algemeene Maatschappij ter Begunstiging der Volkswijlt, de latere Société Générale de Belgique (nu onderdeel van BNP Paribas) te Brussel. Deze bank was nadrukkelijk gericht op de (industriële) belangen van de Zuidelijke Nederlanden. Zij beschikte bij oprichting over een ruim kapitaal – de opbrengst uit de koninklijke domeingoederen met een waarde van ruim f 20 miljoen en een eigen kapitaal van f 17 miljoen – dat echter voor het grootste deel door Willem I zelf was ingebracht vanwege het gebrek aan belangstelling in het Zuiden om in deze onderneming te participeren. Tot het moment van de Belgische Opstand in 1830 ontwikkelde zij zich tot een bescheiden maar winstgevend commercieel bankbedrijf. Daarnaast was de Algemeene Maatschappij in België dé pionier van industrie-financiering door kredietverlening en participaties.³

In dit rijtje van koninklijke initiatieven past ook de oprichting in 1824 van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM) in Den Haag. Deze onderneming was eigenlijk de verwezenlijking van het andere onderdeel van de Domeinbank, een groot handelsbedrijf dat de economie van het Noorden nieuw leven moest inblazen. Verder was er onder het bewind van Willem I ruime aandacht voor de verbetering van de infrastructuur: er werden wegen aangelegd en verbeterd, kanalen gegraven (Noord-Hollandskanaal, Willemsvaart) en vanaf de late jaren dertig werd een begin gemaakt met de aanleg van een spoorwegnet.⁴

De oprichting van de Nederlandsche Handel-Maatschappij

Bij de oprichting van de NHM was het de wens de verloren gegane positie in Nederlands-Indië te heroveren en tevens het herstel van de handel op Indië te bevorderen.⁵ Deze handel had zich na de Franse Tijd goed hersteld, het niveau lag zelfs boven dat van de VOC in haar beste jaren. Wat zorgen baarde, was dat de handel voor een flink deel in Engelse en Amerikaanse handen was geraakt. Zowel in Indië als bij koning Willem I ontstond het idee dat deze ontwikkeling op den duur gevolgen zou hebben voor de Nederlandse politieke constellatie in de kolonie. Dit moest worden voorkomen. De oprichting van de NHM had dus ook een politieke achtergrond.⁶

Het eigenlijke plan tot oprichting van een grote maatschappij om de koloniale zaken weer op het gewenste niveau te brengen staat op naam van Herman Muntinghe, lid van de Raad voor Indië. Men heeft als voorbeeld zeker naar het buurland Pruisen gekeken, waar Willem I in de Franse Tijd verbleef, want diverse kenmerken van de NHM zijn rechtstreeks ontleend aan de Seehandlungs-Sozietät.⁷

Op 29 maart 1824 werd bij Koninklijk Besluit 163 de oprichting bekendgemaakt. Op 18 augustus van dat jaar werden de Artikelen van Overeenkomst (statuten) goedgekeurd door de koning en op 7 februari 1825 werd de akte van oprichting gepasseerd. Aan de NHM was een veelzijdige werkkring toebedacht:

Het doel der Maatschappij is de bevordering van den nationalen handel, scheepvaart, scheepsbouw, visscherij en landbouw, fabrieken en trafijken en zulks, door met inachtneming van haar eigen belangen, de bestaande en voor Nederland voordeelige handels-betrekkingen uittebreiden, door nieuwe wegen voor den Nederlandschen handel te openen, en door al zulke ondernemingen, welke het vertier der voortbrengselen van de Nederlandsche nijverheid kunnen vermeerderen en bevorderen.⁸

Het concept van de koning ging ver. De NHM was in zijn visie niet uitsluitend een particuliere maatschappij, maar moest bovenal het nationale belang behartigen. Als zodanig kan zij dus worden vergeleken met de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC), die actief was op het gebied van handel, politiek en militaire operaties. De positie van Nederland als internationale stapelmarkt en industriële macht moest worden hersteld. Dit zou moeten worden

Tabel 1.1 Toewijzing aandelen bij oprichting NHM in 1824

<i>Aandeelhouders</i>	<i>Aantal deelnemers</i>	<i>Toegewezen kapitaal (in aandelen à f 1000)</i>	<i>Gemiddelde inleg (x f 1000)</i>	<i>Aantal afgevaardigden</i>
Koning Willem I	1	4000	4000	0
Amsterdam	706	13.739	19,5	11
Rotterdam	376	5644	15,0	6
Middelburg	95	410	4,3	2
Leiden	52	338	6,5	2
Dordrecht	44	183	4,1	1
Schiedam	25	120	4,8	1
Gouda	4	80	20,0	0
Totaal Noord-Nederland	1302	20.514	15,8	23
Antwerpen	415	7104	17,1	7
Brussel	330	4023	12,9	4
Gent	104	894	8,6	3
Brugge	16	167	10,4	1
Oostende	28	165	5,9	1
Doornik	18	38	2,1	1
Totaal Zuid-Nederland	911	12.391	13,6	17
Totaal	2214	36.905*	16,7	40

Bron: Van Zanden en Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 140.

* Later werd dit bedrag afgerond naar f 37 miljoen. Hiervan was echter maar 75% gestort, zodat het kapitaal in werkelijkheid f 27.728.000 bedroeg.

bereikt door wereldwijd handel te drijven en afzetmarkten te creëren voor Nederlandse landbouw- en nijverheidsproducten, het beoefenen van visserij rond Groenland en in de Atlantische en Indische Oceaan, en tevens door de assurantie zaken en financiering van deze activiteiten te coördineren. De eerste en belangrijkste taak was het herstellen van de handel op Indië. Hier waren Engelse en Amerikaanse firma's heer en meester over de export en import na de teloorgang van de VOC in de jaren 1795-1798.

De NHM verkreeg haar kapitaal door de uitgifte van aandelen op de kapitaalmarkt. De koning gaf de emissie een flinke steun in de rug door de maatschappij in spe, c.q. de aspirant-aandeelhouders, een dividendgarantie van 4,5% in het vooruitzicht te stellen – een percentage dat gezien de rentestand van dat moment vrij hoog was. Bovendien tekende Willem I zelf voor f 4 miljoen in. Het succes bij intekening op de emissie bij de plaatselijke Kamers van Koophandel was overweldigend groot. Er werd voor bijna f 70 miljoen ingetekend, terwijl het benodigde kapitaal oorspronkelijk begroot was op een minimum van f 12 en een maximum van f 24 miljoen. Daarom werd besloten het kapitaal op f 37 miljoen te stellen. Dit bleek spoedig te groot te zijn voor de potentiële uitzetmogelijkheden. Zoals in tabel 1.1 is te zien, werd de nieuwe onderneming zowel in Noord- als Zuid-Nederland met grote steun ontvangen.

Register van aandeelhouders in de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Koning Willem I nam deel met 4000 aandelen (4 miljoen gulden).

NOMMERS DEELNUMMERS	NAMES DER DEELNUMMERS	WONENPLAATSEN	AANTAL DER AANDELEN AANGEKOPEN		SOMMAREN DER AANDELEN DE WERD VAN DEZE AANDELEN
			IN 1824	IN 1825	
1024	Willem I		4000		4000000
	[Handwritten name]		[Handwritten]	[Handwritten]	[Handwritten]
	[Handwritten name]		[Handwritten]	[Handwritten]	[Handwritten]
	[Handwritten name]		[Handwritten]	[Handwritten]	[Handwritten]
	[Handwritten name]		[Handwritten]	[Handwritten]	[Handwritten]
	[Handwritten name]		[Handwritten]	[Handwritten]	[Handwritten]
	[Handwritten name]		[Handwritten]	[Handwritten]	[Handwritten]
	[Handwritten name]		[Handwritten]	[Handwritten]	[Handwritten]
	[Handwritten name]		[Handwritten]	[Handwritten]	[Handwritten]

De zetel van de NHM kwam in Den Haag, wat verband hield met de nauwe relaties tussen de staat en de Maatschappij alsook (alhoewel niet uitgesproken) vanwege het neutrale karakter van deze plaats. Vanuit economisch perspectief had een vestiging in Amsterdam of Antwerpen meer voor de hand gelegen. De Amsterdamse aandeelhouders waren hierover zeer teleurgesteld, omdat de zetel volgens het conceptplan zou worden gevestigd in Amsterdam. Amsterdam, Rotterdam en Antwerpen moesten het met een agentschap doen. Het bedrijf vestigde zich in september 1824 op het Noordeinde 64 in Den Haag.⁹

De oorspronkelijke opzet: werkzaam in het belang van de nationale welvaart

Vanaf de oprichting stond de Verenigde Oostindische Compagnie model voor de Nederlandsche Handel-Maatschappij als overkoepelende organisatie voor de handel op Indië, zo blijkt uit de formulering van het Koninklijk Besluit van 29 maart 1824.¹⁰ Oprichter koning Willem I stond een organisatie voor ogen die de gouden dagen van de VOC moest terugbrengen. Daarom werden in de steden van de oude VOC-kamers regionale kiescolleges gevestigd als vertegenwoordigers van de lokale belangen. De commissarissen werden gekozen door deze kiescolleges.¹¹

De economische hefboom die de NHM in de optiek van de koning moest zijn, werd onmiddellijk op voortvarende wijze ter hand genomen. In februari 1826 werd in Batavia, in Nederlands-Indië, de zogenoemde Factorij van de NHM gesticht, kort daarna gevolgd door de vestiging van agentschappen in Semarang, Surabaya en Padang. De directie trachtte, behalve met Indië, handelsbetrekkingen aan te knopen met de West-Indische eilanden, Egypte, Klein-Azië, China, Thailand en Vietnam.¹² Daarnaast richtte de NHM zich op economische voorlichting en het drijven van handel met de zelfstandig geworden republieken in Midden- en Zuid-Amerika die net waren ontsloten voor het internationale handelsverkeer. In de herfst van 1825 waren niet minder dan twintig expedities uitgezonden naar Zuid- en Midden-Amerika. Die expedities hebben geleid tot de vestiging van agentschappen van de NHM in Port au Prince (Haïti), Havanna (Cuba), Alvarado, Mexico-Stad en Vera Cruz (Mexico), Bahia, Pernambuco en Rio de Janeiro (Brazilië), Lima en Valparaiso (Chili) en ten slotte in Buenos Aires (Argentinië). De plaatselijke agenten werden in bijna alle gevallen meteen benoemd tot consul van het Koninkrijk der Nederlanden.

Het ligt voor de hand dat de beginperiode moeilijk was. Deels kwam dit door de onbekendheid met het nieuwe werkterrein en het te grote kapitaal,

maar ook door een ondeskundige directie en een bemoeizuchtige grootaandeelhouder. De resultaten van deze handelsactiviteiten en vestigingen vielen daarom dus tegen. De Latijns-Amerikaanse landen boden voor de handel met Nederland in die tijd onvoldoende mogelijkheden. Al in 1827 werden de permanente agentschappen aldaar omgezet in consulentschappen; vóór 1829 waren ze allemaal opgeheven.

Vooraf wens van Willem I, die de oude Nederlandse positie in de thee-handel wilde herstellen, waren in de Artikelen van Overeenkomst van 1824 en 1827 bepalingen opgenomen die de directie verplichtte om theehandel op China te drijven en een agentschap in Canton te vestigen.¹³ De directie had er weinig vertrouwen in, maar heeft het desondanks geprobeerd. Als agent werd de in Canton aanwezige Nederlandse consul G. N. Stulen aangesteld. Tussen 1825 en 1830 vertrokken vijf expedities vanuit Nederland of Batavia die de NHM zware verliezen brachten, mede door malversaties van Stulen. Toen de expedities in 1832 en 1833 opnieuw verlies brachten, werd verder van deze activiteit afgezien.¹⁴ Na het afstoten van het agentschap in Canton was de NHM lange tijd niet met een agentschap in China vertegenwoordigd.

Vanuit China vond de succesvolle ontwikkeling van de theecultuur in Nederlands-Indië plaats. Jacobus Jacobson kan als grondlegger hiervan worden beschouwd. Deze vestigde zich in 1827 als theeproever in dienst van de NHM op Java, na een verblijf van zes jaar in China waar hij allerlei informatie had verzameld. Vanuit China nam hij in 1829 een groot aantal theeplanten mee die in de buurt van Cisurupan bij Garut (Java) werden aangeplant. De aanplant verliep met het gewenste resultaat en door dit succes werd de thee in 1830 opgenomen onder de door het gouvernement uit te voeren cultures.¹⁵

De eerste jaren van haar bestaan richtte de NHM haar belangstelling ook op de Levant. Ten aanzien van Egypte gold die belangstelling vooral de katoen. Dankzij tussenkomst van het Italiaanse handelshuis Viollier Grabeau & Comp. kreeg de NHM in 1825 de leverantie van tienduizend geweren aan de pasja van Egypte; hiervoor zou katoen retour komen. Met de zending geweren die naar Alexandrië werden gestuurd, ging ook de pasbenoemde agent M. F. Prioux mee. De Griekse vrijheidsoorlog en de daaropvolgende internationale verwickelingen maakten de Middellandse Zee echter dermate onveilig, dat de activiteiten in Egypte moesten worden gestaakt voordat ze goed en wel tot ontwikkeling waren gekomen. In 1828 werd het agentschap in Alexandrië opgeheven.¹⁶

In Smyrna (Izmir) benoemde de NHM het daar gevestigde handelshuis Jacob van Lennep & Co. tot correspondent. Het ging de NHM hierbij vooral om

de inkoop van Turkse opium, die met flink voordeel werd doorverkocht aan Indië. In de Oost had de NHM onderhands de opiumpacht verworven, en in deze moeilijke eerste jaren van haar bestaan was het de grootste, meest lucratieve en stabiele bron van inkomsten voor de Maatschappij. Ondanks de genoemde moeilijkheden in het Middellandse Zeegebied werd het contact met Van Lennep aangehouden vanwege de winstgevende handel in opium.¹⁷

De bevordering van de visserij die expliciet in de statuten wordt genoemd, werd ter hand genomen door te participeren in een aantal visserijondernemingen. Deelgenomen werd in de Amsterdamsche Haring Reederij, de Maatschappij voor de Robben- en Walvischvangst in Rotterdam, de Nederlandsche Groenlands- en Straat Davis Visscherij Sociëteit in Harlingen en Reederij De Hoop tot haring- en kabeljauwvangst in Vlaardingen. Deze participaties in de jaren 1825 en 1826 – met een totaal bedrag van f 84.000 – werden na verloop van tijd afgestoten toen deze ondernemingen op eigen benen konden staan of deze niet meer pasten in het beleid van de NHM.¹⁸

Het roer gaat om

In de geschiedenis van de NHM is de onderneming een aantal keren fors van koers gewijzigd. De eerste ingrijpende beleidsverandering vond plaats in 1827.¹⁹ De NHM trok zich als gezegd terug uit China en de Levant en de zaken in Zuid-Amerika werden overgedaan aan een nieuwe creatie van koning Willem I, de West-Indische Maatschappij, die onder andere een kanaal door de Midden-Amerikaanse landengte moest graven. In 1863 verdween deze maatschappij zonder iets belangwekkends tot stand te hebben gebracht.²⁰

De NHM had zich intussen, dankzij de heroriëntatie, aan andere zaken kunnen wijden. De koning, die niet te spreken was over de matig functionerende directie, kreeg in 1827 door een statutenwijziging het recht om zonder voordracht de directeuren van de NHM te benoemen. Tevens verving hij de zwak acterende president jhr. Willem van de Poll door Gerrit graaf Schimmelpenninck, zoon van raadpensionaris Rutger Jan. Deze zou het nieuwe beleid vorm moeten geven; hij was reeds vanaf de oprichting directeur geweest en zou later in de politiek gaan. Het koninklijk benoemingsrecht – vanaf 1831 alleen de president zonder voordracht en de directie met voordracht – en het wekelijks rapport van de directie aan het staatshoofd zouden bijna honderd jaar voortbestaan, tot 1921.²¹ Ook op andere wijzen werden de banden met de staat nauwer. Toen de NHM als particuliere onderneming werd opgericht, was het de bedoeling dat zij haar taak niet zou uitvoeren zoals de monopolistische VOC dat had gedaan. De VOC had in de tijd van de Republiek zowel matrozen

als soldaten in dienst, was bekleed met koloniaal gezag, dreef handel en vestigde tegelijkertijd koloniën.

In strijd met die aanvankelijke opzet kreeg de NHM het karakter van een geprivilegieerd semipubliek lichaam in dienst van het koninkrijk. De invoering van het Cultuurstelsel en de inschakeling van de NHM bij dit systeem zorgden ervoor dat de NHM bijna onvermijdelijk uitgroeide tot een officieus overheidsorgaan en de hefboom werd in het koloniale systeem.²² Door deze beperking van taken ging men spoedig over tot verkleining van het kapitaal en werd het werkterrein op Nederlands-Indië geconcentreerd.²³

Ten slotte werd de NHM nog geconfronteerd met de afscheiding van België in 1830. Dit betekende in het toenmalige mercantilistische bestel dat de handel in het Noorden werd afgesneden van de industrie in het Zuiden.²⁴ Ondanks dat dit belangrijke gebied verloren ging, met een belangrijke textielproductie voor Nederlands-Indië en veiling en afzet van onder andere Indische koffie, besloot men de NHM toch voort te zetten. In de buitengewone vergadering van aandeelhouders in Den Haag werd op 27 april 1831 besloten tot verplaatsing van de zetel naar Amsterdam, hetgeen uit economisch oogpunt een logische keuze was. Alle Belgen – op ieder niveau – zouden worden ontslagen en de verdeelsleutel voor uitzendingen en retouren van goederen zou lijken op de verdeling in de VOC-tijd.²⁵ De ontslagen Belgische directieleden Rochus Cenie en Charles Pieters, en de Belgische agenten, ontvingen overigens een royale schadeloosstelling.²⁶

De Nederlandsche Handel-Maatschappij en de staat

Nauw contact tussen de NHM en de staat

Zoals uit de doelstelling bleek, was de taak van de NHM veel ruimer dan die van een puur particulier bedrijf. Dit was de basis voor een nauwe relatie tussen de NHM en de staat, die zich enerzijds manifesteerde in aan de NHM verleende voorrechten, anderzijds in financiële steun van de NHM aan de staat en het Nederlandse bedrijfsleven.²⁷

De aan de NHM verleende voorrechten bestonden uit:

- Verkoop van de aan het Indische gouvernement ter beschikking komende koloniale producten, door belastingen in natura, gouvernementcultures en door het Cultuurstelsel. Eerst voor rekening en risico van de NHM, later in commissie.

- Goederenleveranties aan het Indische gouvernement, onder andere van duiten.
- Vervoer van troepen, personeel en materieel voor de staat naar Nederlands-Indië.
- Restitutie van de in Indië geheven invoerrechten op stoffen, de zogenoemde geheime lijnwaadcontracten.
- Uitbetaling voor rekening van de staat van verlofstraktementen en pensioenen.

Er was kortweg dus sprake van een monopolie op transport en handel. Tegenover deze voorrechten stond wel de verplichting dat de NHM voorschotten moest verlenen aan de Nederlandse staat op onderpand van de te verkopen koloniale producten. Daarnaast verzorgde zij de remises van de opbrengst van de producten van Nederland naar Indië, zodat de NHM – overeenkomstig de wens van de koning – optrad als bankier, commissionair en zaakwaarnemer van het Indische bestuur. Bovendien moest de NHM steun verlenen aan alles wat gedaan werd om de nationale handel, scheepvaart en nijverheid te bevorderen, iets wat in de regel weinig rendabel was daar Nederland op dat moment op geen enkel gebied de concurrentie met Engeland aankon.

Naast bovengenoemde taken verrichtte de NHM commissiehandel voor de staat. Dit werd vastgelegd met de minister van Koloniën in contracten met een duur van vijf jaar. Vervolgens moest het contract bij wet worden aangenomen door het parlement. De vernieuwing van het contract bracht meestal wijzigingen in de voorwaarden teweeg. In het topjaar 1849 bedroeg de provisie op gouvernementzaken ruim f 2,1 miljoen.²⁸ Gedurende het tweede tijdvak van de NHM (1849-1874) werd ruim 40% van de jaarlijkse winst verkregen door consignatie van gouvernementproducten.²⁹ Over de hele periode van 1824-1879 vormden de overheidsprovisies meer dan de helft van de totaal behaalde winst. Het was de kurk waarop de NHM dreef.³⁰

Bij de contractverlenging van 1873 was de commissie van 2% gelijk gebleven, voor tin – een artikel dat minder zorg vereiste dan koffie en kina – werd deze gebracht op 1,5%. De afzonderlijke commissie voor de Factorij (vóór 1873 f 140.000) werd toen gebracht op f 70.000. Daarnaast moest de NHM, als garantie tot nakoming van het contract, een waarborgfonds van f 5 miljoen bij de Nederlandsche Bank storten. Dit bedrag maakte een zevende uit van het toenmalige NHM-kapitaal en kon dus niet worden aangewend voor andere doeleinden.³¹ De provisie op gouvernementdiensten leverde in de jaren zeventig een jaarlijkse bate op van rond de f 1 miljoen, soms zelfs wat daarboven. Dit

soort activiteiten zou de NHM nog tot in de twintigste eeuw voortzetten, omdat er vanwege de goede winstmarge geen reden was ermee te stoppen.

Dat de band tussen de staat en de NHM ondanks dat geleidelijk aan losser werd, is toe te schrijven aan de opkomst van het politiek en economisch liberalisme. Dit leidde enerzijds tot de opheffing van de gedwongen cultuur in Nederlands-Indië, anderzijds tot de opheffing van steunmaatregelen ten behoeve van het Nederlandse bedrijfsleven en het verbreken van bijzondere relaties tussen de overheid en het bedrijfsleven, vooral met betrekking tot de NHM.

Het Cultuurstelsel

Het Cultuurstelsel werd tussen 1830 en 1834 ontworpen door gouverneur-generaal Johannes van den Bosch en ingevoerd op Java.³² Hierbij verplichtte het Indische gouvernement de bevolking bepaalde producten te verbouwen en een deel van de opbrengst in natura aan het gouvernement te leveren. De bevolking ontving hiervoor als vergoeding het zogenoemde ‘plantloon’. De belangrijkste tropische producten waren koffie, suiker, indigo en later ook thee. De producten werden naar Nederland verscheept en voor rekening van de Nederlandse regering verkocht. Het vervoer en de verkoop werd geregeld door de NHM.

Het stelsel was bedacht om een uitweg te vinden uit de financiële impasse die het gevolg was van het mislukte economische beleid in de jaren twintig van de opeenvolgende gouverneurs-generaal G.A.G.Ph. baron van der Capellen en L. burggraaf du Bus de Ghisignies. Ten tweede om de uitgaven te bestrijden van de kostbare Java-oorlog (1825-1830). De derde reden was de tegenvallende opbrengst van de belangrijkste, op de rijstooft geheven, belasting: de landrente. In het nieuwe stelsel werd bepaald dat, in plaats van recht op een zeker percentage van de oogst, voortaan 20% van de grond in opdracht van het gouvernement moest worden bebouwd.³³

Omstreeks 1850 was circa 45% van de Javaanse bevolking bij het stelsel ingeschakeld, terwijl ongeveer 4% van het sawa-areaal was gereserveerd voor de aanplant van suikerriet en indigo. Het suikerriet werd verwerkt in een honderdtal fabrieken die vanaf 1830 met overheidssteun waren gebouwd en werden beheerd door Nederlandse en Chinese ondernemers, de suikercontractanten. Ook na de afschaffing van het Cultuurstelsel wist deze suikerindustrie zich te handhaven als ruggengraat van het Europese landbouwbedrijf op Java. Het Cultuurstelsel droeg verder bij tot de verbetering van de infrastructuur op Java; er waren immers wegen en bruggen nodig voor de afvoer van de produc-

ten. Deze infrastructurele werken werden door de lokale bevolking in gedwongen arbeid aangelegd. Ten slotte maakte het stelsel de afzet van Nederlandse producten in Indië mogelijk doordat de koopkracht van de Javaanse planters dankzij het plantloon vergrootte; een deel van het plantloon werd besteed aan geïmporteerde lijnwaden uit Nederland. Er is een direct verband tussen de versnelde uitbreiding van de Twentse textielindustrie na 1830 en het Cultuurstelsel.

Een schaduwzijde van het Cultuurstelsel vormden de cultuurprocenten die werden betaald aan de, met het toezicht belaste, bestuursambtenaren en Indische regenten. Deze vorm van beloning werkte allerlei misbruiken in de hand. De ambtenaren en regenten hadden immers baat bij een grote opbrengst en zij wezen in de praktijk vaak de beste grond aan en verlangden

De Groothandelaar, spotprent op de activiteiten van de N.H.M. Deze anonieme gravure dateert uit circa 1840. De N.H.M. was zo succesvol dat er voor particuliere handel weinig ruimte overbleef.

meer dan de vereiste 20%. Deze uitwassen leverden in 1860 een literair meesterwerk op: *Max Havelaar, of de koffij-veilingen der Nederlandsche Handelmaatschappy*. Hoewel Multatuli's boek niet over koffieveilingen gaat, was de titel niet geheel toevallig. De NHM was namelijk inmiddels staatsbankier geworden en commissienair en expediteur van de staat, belast met de exclusieve verkoop en verschepping van de producten die onder het Cultuurstelsel aan de staat toekwamen. 'Niemand Handelt Meer' was bij sommige Nederlandse handelaren de schampere interpretatie geworden van haar initialen en 'Kompenie Ketjil' – de kleine compagnie – haar bijnaam in de Oost, een verwijzing naar de VOC.

Voor Nederland bracht het Cultuurstelsel tot 1877 grote financiële voordelen. Zo maakten de grotendeels uit het Cultuurstelsel verkregen koloniale baten tussen 1850 en 1860 gemiddeld ruim 30% van de totale Nederlandse staatsinkomsten uit (tussen 1830 en 1850 19%). Tegen het stelsel rees echter na 1850 in Nederland moreel verzet – van onder anderen het Tweede Kamerlid W. baron van Hoëvell – terwijl de liberalen op economische gronden bezwaren aantekenden. Zij verwachtten meer van 'vrije arbeid' en concurrentie dan van dwangcultures. Ten slotte riep de wijze waarop sommige suikercontractanten door de regering werden bevoordeeld weerstand op. Vanaf 1870 begon de ontmanteling van het Cultuurstelsel bij de niet rendabele cultures van indigo, tabak en thee. In 1870 kwam ook de Agrarische wet van minister van Koloniën E. de Waal tot stand, die particuliere ondernemers de mogelijkheid bood om een bedrijf in Indië te vestigen en land te huren. Onder deze nieuwe wet mochten Europeanen geen grond kopen. Als alternatief konden zij de grond voor 75 jaar in erfpacht krijgen, waardoor zij in staat waren onderpand te stellen bij het aangaan van leningen en hypotheeken.

Bij de Suikerwet, eveneens uit 1870, werd besloten tot een geleidelijke afschaffing van de verplichte suikercultuur, wat in 1890 voltooid was. De gedwongen koffieaanplant bleef tot 1915 gehandhaafd als laatste restant van het Cultuurstelsel.³⁴

Commissienair en bankier van het gouvernement, staatsfinanciering in stilte

Het bankbedrijf kreeg bij de NHM pas na 1880 volledig de kans zich te ontplooiën. Het bankieren was echter geen nieuwe activiteit. Vanaf haar oprichting is de NHM financier geweest. In de eerste 25 jaren van haar bestaan maakte zij circa f 54 miljoen winst. Daarvan was ongeveer een kwart afkomstig uit interest. In het tweede tijdvak (1849-1884) vormde de winst op koffie en suiker

de belangrijkste bron van inkomsten. De winst uit financiële transacties was echter het meest duurzame deel.

De grootste debiteur van de NHM was in de jaren dertig van de negentiende eeuw de staat.³⁵ De voorschotten van de NHM aan de staat waren in 1838 opgelopen tot ongeveer f 40 miljoen bij een balanstotaal van f 58 miljoen – voor die tijd een enorm bedrag. De politieke en economische situatie was in deze jaren nogal chaotisch. De ontwikkelingsplannen van koning Willem I en de strijd met de Belgen vereisten meer geld dan de accijnzen, de personele belasting en het Cultuurstelsel opbrachten.

De koning hield er niet van rekening en verantwoording af te leggen. Hij trachtte in stilte te financieren en bediende zich daartoe van twee instellingen die hij als zijn geheime fondsen beschouwde. De eerste was het Amortisatie-Syndicaat dat meer nieuwe schulden maakte dan oude delgde en daardoor de functie vervulde van financieringsinstituut voor openbare werken.³⁶ Het

Buste van koning Willem I (1772-1843), oprichter van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Vervaardigd door Arend Odé en in 1924 aangeboden bij het honderdjarig bestaan.

tweede fonds was de NHM die haar kredieten aan de staat zelf financierde in de vorm van obligatieleningen, door beleningen bij de Nederlandsche Bank en het opnemen van prolongatiekredieten bij de Weduwe Borski.³⁷

In 1839 redde de NHM de staat van een bankroet door een lening, nadat zij eerst op geruchtmakende wijze geweigerd had een wissel van minister van Koloniën Van den Bosch te accepteren. Maar daarmee was de regering niet uit de problemen. Zij zag zich gedwongen het parlement inzage in de boekhouding te geven, waardoor onder andere bekend werd dat zij forse schulden had gemaakt bij de NHM en het Amortisatie-Syndicaat. In december 1839 verwierp de Tweede Kamer het wetsvoorstel inzake de aflossing van een voorschot bij de NHM. Hierop trad Van den Bosch af als minister. Daarna kwam in 1840 een grondwetswijziging tot stand, waardoor de openbaarheid van de financiën voortaan was verzekerd.

Koning Willem I was nu uitgeregeerd. Hij was in botsing geraakt met de voorstanders van parlementaire democratie, was vastgelopen in financiële verwickelingen en moest de afscheiding van België erkennen. Daarbij kwam nog het rumoer in het land na de aankondiging van zijn huwelijk met de rooms-katholieke Zuid-Nederlandse Henriette gravin d'Oultremont. Willem I deed in oktober 1840 afstand van de troon ten gunste van zijn zoon koning Willem II, verliet het land en trok zich terug in Berlijn.

Met het vertrek van Willem I was de weg vrijgemaakt om de schuld aan de NHM tot normale proporties terug te brengen. De sanering van de staatsfinanciën werd in gang gebracht door de 3% staatslening van f127 miljoen onder verantwoordelijkheid van minister van Financiën Floris van Hall in 1845. Het krediet van de NHM kon hieruit voor een deel worden afgelost. In 1873 werd de resterende schuld van de staat aan de NHM afgelost, waardoor de financiële relaties vervielen. De NHM bleef daarna echter nog gedurende langere tijd commissionair voor het gouvernement. Vanwege het afnemend belang van de gouvernementcultures werd dit na 1870 echter van relatief geringe betekenis.³⁸

De Nederlandsche Handel-Maatschappij, het bedrijfsleven en de handel

Scheepvaart en scheepsbouw

De scheepvaart en scheepsbouw, die in de zeventiende eeuw zo veel hadden bijgedragen tot Nederlands welvaart, waren aan het begin van de negentiende

eeuw in het slop geraakt. De koning beschouwde het als een belangrijke taak van de NHM om hierin verbetering te brengen.³⁹

Voor het vervoer van de Indische cultuurproducten was de NHM statutair verplicht gebruik te maken van Nederlandse reders en onder Nederlandse vlag varende schepen. Reders kregen de garantie dat de Handel-Maatschappij nieuw gebouwde schepen zou charteren voor twee uitgaande en twee retourreizen. Bij de toewijzing van bevrachtingen speelden sociale overwegingen een belangrijke rol. Toekenning van vrachtoorders geschiedde op basis van een beurtlijst. De directie wees een systeem van inschrijvingen en dus vrije concurrentie van de hand uit vrees dat beginnende kleine reders het zouden afleggen tegen kapitaalkrachtige collega's. Om dezelfde reden had de directie van de NHM een voorkeur voor middelgrote schepen, hoewel grote schepen voordeliger waren. De NHM vatte haar maatschappelijke taak zodanig ruim op dat zij van reders eiste dat aan boord van ieder gecharterd schip een leerling-matros, een dokter, een hofmeester en tevens een bijbel voor elk bemanningslid aanwezig zouden zijn.

Cornelis Smit uit Alblasserdam was zo'n reder die in deze tijd regelmatig goederen in opdracht van de NHM vervoerde.⁴⁰ In 1831 verzocht Smit de NHM om meer orders bij hem te plaatsen. Op die manier hoopte hij aan het geld te komen om een nieuw schip te laten bouwen. Als de NHM tegemoet zou komen aan zijn verzoek, beloofde Smit zijn vlaggenschip om te laten dopen tot *Dankbaarheid aan de N.H.M.* De NHM bleek gevoelig te zijn voor Smits verzoek.⁴¹

Op korte termijn leidden het dure toewijzingssysteem en de hoge vrachtprijzen ertoe dat er meer scheepsruimte beschikbaar was dan nodig was. Door de samenwerking tussen staat en NHM bij het verlenen van bouwpremies begon Nederland omstreeks 1850 weer een belangrijke plaats onder de maritieme mogelijkheden in te nemen. Tevens konden door deze ondersteuningspolitiek nieuwe scheepvaartrelaties worden aangeknoopt en vond de vorming van een matrozenstand plaats.⁴²

Een nadeel van de protectie door staat en NHM op langere termijn was dat de Nederlandse koopvaardijvloot niet met zijn tijd meeding en zodoende opnieuw achteropraakte. Dit werd vooral merkbaar na 1850 toen, door grotere handels- en verkeersvrijheid, de concurrentie van snelle Amerikaanse en Engelse klipperschepen, en later van stoomschepen, grote vormen aannam. Tevens ontstond door het subsidiesysteem bij de betrokken schippers, reders, assuradeurs en cargadoors weer een situatie van passiviteit en inefficiëntie. Dit had men door de subsidieregeling juist willen tegengaan. Tot 1868, het jaar waarin de beurtlijst werd afgeschaft, ontvingen scheepsbouw en reders naar

schatting ruim f 84 miljoen aan subsidie uit de staatskas.⁴³ Vanaf 1850 moest de NHM-directie onder druk van een liberale volksvertegenwoordiging die meer en meer tegen de misbruiken ging protesteren haar protectionisme steeds verder laten varen, totdat het in 1875 volledig was verdwenen.

Bij het vervoer van de goederen naar en van Indië verliep niet alles vlekkeloos. Doordat de ondiepe havens van Rotterdam en Amsterdam niet rechtstreeks benaderbaar waren, moesten de schepen worden gelicht. Bij dit overladen was sprake van grote schade vanwege diefstal van goederen door bemanningsleden en hun medeplichtigen aan de wal. Dat het niet om geringe bedragen ging, laat een uitspraak van de burgemeester van Den Helder in 1842 zien. In zijn optiek was de groei van zijn gemeente een gevolg 'van de groote mate aan kwade practijken en ontvreemdingen uit binnenkomende ladingen toe te schrijven'.⁴⁴ Door inschakeling van politie, justitie, betaalde verklikkers, surveillanten, controleurs en inspecteurs kon dit probleem enigszins worden beteugeld. Dit blijkt uit het voorbeeld dat de bevolking van het eiland Wieringen in 1842 voor het eerst koffie moest kopen, terwijl er voorheen gratis koffie werd gedronken.⁴⁵ Het probleem speelde zowel langs het Noord-Hollandskanaal van Den Helder tot Amsterdam als bij en rond de Zuid-Hollandse eilanden richting Rotterdam.

Assurantiebedrijf

De verzekeringsmaatschappijen voeren wel bij de opleving van de handel en het vervoer tussen Nederland en Indië.⁴⁶ Alleen al in 1828 gaf de NHM een bedrag uit van niet minder dan f 600.000 aan zeeverzekeringspremies. De verzekering betrof zowel de risico's van brand als van overig zeegevaar. Tot het tekenen van polissen op de Maatschappij werd iedere goed bekend staande Nederlandse particuliere assuradeur en maatschappij toegelaten. Gevolg was dat er een wildgroei aan kleine maatschappijen ontstond, waarbij de enige activiteit van deze ondernemingen soms bestond uit het intekenen op polissen NHM.

De uitstekende staat waarin de schepen verkeerden, pakte voor de verzekeraars gunstig uit. De NHM maakte immers gebruik van nieuwe schepen. Vanaf 1829 gaf de NHM bovendien de voorkeur aan schepen die de beste quoteringen hadden bij het Antwerpse Bureau Veritas.⁴⁷ Dat hield in dat de schepen werden onderverdeeld in de categorieën volwaardig, bijna volwaardig en halfwaardig (aangegeven met 3/3, 2/3 en 1/3). In haar streven naar kwaliteit gebruikte de NHM bijna uitsluitend schepen van de klasse volwaardig, bij uit-

zondering schepen uit de klasse bijna volwaardig, maar nooit schepen van de klasse halfwaardig.⁴⁸ Als gevolg hiervan werden veel minder schadeclaims door averij aan de NHM uitbetaald dan aan andere reders. De opdrachten werden voor het grootste deel (70%) verdeeld over de havensteden Amsterdam, Antwerpen en Rotterdam waar de belangrijkste zeeverzekeringsmaatschappijen waren gevestigd.

Ook hier veroorzaakte het verdelen van de opdrachten over een groot aantal maatschappijen of tussenpersonen dat het product onnodig duur was. Verzekeringspremies voor een vracht naar Indië bedroegen in Amsterdam in 1836 3%, terwijl dit in Londen voor dezelfde reis maar 1,75% was. Bij de retourvracht was het verschil 4 tegen 2,5%. Gezien de jonge leeftijd van de door de NHM gebruikte vloot kan het prijsverschil niet zijn bepaald door een verhoogd risico. Deze hoge vergoedingen kwamen ten laste van de staat, dus de belastingbetaler, want de premies werden door de NHM doorbelast. In 1840 ging het om een bedrag van f 10 miljoen aan bevrachtingen waarbij f 1 miljoen aan assurantiepremies werd betaald. In de periode 1824-1860 is er zeker voor meer dan f 60 miljoen aan premies betaald.⁴⁹

Bij het aantreden van de nieuwe minister van Koloniën J.C. Baud in 1840 werd de NHM door de overheid versterkt onder druk gezet om te bezuinigen op vrachtprijzen en assurantiepremies. De NHM verzette zich hier heftig tegen. Was de NHM-directie bij het gunnen van vrije opdrachten bij de lijnwaadproductie overstag gegaan, hier hield zij het been stijf. In de optiek van de NHM was de nationale scheepvaart de kurk waarop een belangrijk deel van de economie dreef en waarvan méér personen afhankelijk waren dan bij de katoenindustrie. Bovendien was de NHM inmiddels een in Amsterdam gevestigde onderneming die zich inzette om de belangen van de Amsterdamse aandeelhouders, handelaren en assuradeurs op een adequate manier te behartigen. Een ander argument voor het tegenstribbelen van de NHM was dat de bevrachtingen en assurantiepremies voor rekening van het gouvernement kwamen, terwijl dit bij de subsidiëring van de katoennijverheid voor risico van de NHM was. Dat door de te hoge premiebetaling een te grote concurrentie ontstond, zal duidelijk zijn, als ook dat de vrachtprijs onnodig werd opgedreven en de sector passief bleef vernieuwingen toe te passen.

Uiteindelijk bleek dat de assurantiemaatschappijen te afhankelijk waren van de NHM. Vanaf 1860 liet de NHM onder druk van het parlement een groot deel van haar lading onverzekerd en vanaf 1873 zelfs de volledige lading. Vele kleine maatschappijen beëindigden toen hun activiteiten omdat de grootste of enige bron van inkomsten wegviel. Een tweede reden voor het verdwijnen

Gedrukt bij de Drukkerij van de N. M. M.
IN ROTTERDAM 1826.

JOHAN GERARD HARMANS,
GERRIT DUURING,
DIRK HERBERT JOOSTEN,
PAULUS OUTMANS,
GERARD JOSEPH ZOMPOLL,
JACOB CORNELIS MYNSSEN,
JACOB ISAAC LEVIEN JACOBSON

EN

KAREL PETRUS MATTHES,
MAKELAARS.

Als last hebbende van de

**NEDERLANDSCHE HANDEL-
MAATSCHAPPIJ,**

Presenteeren aan de Meestbiedende te verkoopen:

EENE PARTIJ VAN

**10710 Balen *JAVA* en
30 Vaten *S^T YAGO*
K O F F I J.**

En dat bij Kavelingen zoo als die genummerd zullen zijn, liggende als in de Notitie zal worden aangewezen, en aldaar dnags voor en op den Verkoopdag voor een ieder te zien.

De Verkoopning zal geschieden op Woensdag den 9^e Augustus 1826, des voormiddags ten 10 ure precies, in HET NOTARISHUIS, op de Gelderschekade.

Iemand nadere onderrigting begeerende, spreke met bovengemelde Makelaars.

Veilingaankondiging in Rotterdam van door de НММ aangevoerde koffie, 1826.

van een aantal maatschappijen was de internationalisering van de verzekeringsbranche, met als gevolg een grotere concurrentie. Een Amsterdams handelaar kon zijn goederen in eigen stad of in Rotterdam laten verzekeren, maar net zo goed, en in ieder geval goedkoper, in Hamburg of Londen.⁵⁰

Goederenhandel

De handelshuizen die zich met goederenhandel bezighielden, waren argwanend toen de NHM in 1824 werd opgericht. De onderneming werd op sommige punten bevoorrecht door de staat en hoefde zich niet te verbazen dat de concurrentie niet altijd wilde samenwerken. Door echter het systeem van twee veilingen per jaar in grote parten toe te passen (evenals destijds bij de VOC), verleende de NHM een belangrijke steun aan de zogenoemde tweedehands-handel. Dat was de handel die de koloniale producten overnam van de groot-importeur, de verkoop naar het binnen- of buitenland in gesorteerde kleinere partijen verzorgde en de afzet door een ruime kredietverlening wist te bevorderen.⁵¹

Hierdoor slaagde de NHM er in, Nederland weer tot een belangrijke markt van koloniale producten te maken, aanvankelijk voornamelijk koffie en suiker, later ook thee en tabak. In de tweede helft van de negentiende eeuw nam het volume van de suikerhandel sterk af omdat de markt zich naar Londen had verplaatst. De koffie, eens het kroonartikel waar decennialang de meeste provisie aan was verdiend, was reeds in 1880 over haar hoogtepunt heen en zou in latere jaren steeds verder bergafwaarts gaan. De productie van de Javakoffie werd geleidelijk minder en de koffieprijzen daalden in een nog sneller tempo.⁵²

In de loop van de negentiende eeuw werd het veilingstelsel gewijzigd, wat niet wegneemt dat de NHM voor het herstel van de markt van tropische producten in dit opzicht belangrijk werk heeft verricht. Andere innovaties waren de opslag van goederen op verhandelbare celen: standaarddocumenten die levering, belening en splitsing van partijen vergemakkelijkten. Op de veilingen moest 'contant' worden betaald om een korting van 1-1,5% te verkrijgen. Contant is hier te lezen als betaling binnen de ontvangstermijn. Voor koffie was deze termijn zes weken, voor thee en specerijen vierehalve maand.⁵³

Om de goederenhandel te kunnen ondersteunen, vestigde de NHM in het hele land agentschappen.⁵⁴ De agenten moesten naar fabrikanten van geschikte uitvoerproducten zoeken. Tevens vond via deze agentschappen een verspreiding plaats van condities en handelstechnieken van de NHM zodat die op den duur werden gehanteerd als Nederlandse maatstaven. In Indië ging het eigendomsmerk (de tjap) van de NHM bij de lijnwaadhandel geleidelijk gelden

als kwaliteitswaarde.⁵⁵ Voor de suikerhandel was de jaarlijks vervaardigde suikerstandaard een belangrijk richtsnoer.⁵⁶

In verband met de afname van de zaken die voortvloeiden uit de contracten met het gouvernement, ging de NHM er vanaf 1850 toe over de eigen handel weer uit te breiden.⁵⁷ Deze koerswijziging werd ingezet onder de nieuwe president Engel de Monchy (1850-1874). Van verlengstuk van het departement van Koloniën, wat de NHM in handelskringen veel kritiek opleverde, moest de NHM worden omgevormd tot een particuliere onderneming. De handel voor eigen rekening werd hervat en de NHM ging zich tevens toeleggen op de financiering van cultuurmaatschappijen door de verstrekking van oogstvoorschotten en hypothecaire leningen of door te participeren in het kapitaal van deze ondernemingen.⁵⁸

Naast de commissiehandel voor rekening van de staat bedreef de NHM deze handel ook voor derden, wat provisie opleverde. Diensten die de NHM verleende, waren aankoop, opslag en verscheping van tropische producten uit Nederlands-Indië naar Nederland, opslag in Nederland, sorteren van de producten voor de veilingen en verkoop op de veilingen. De aangevoerde producten omvatten onder andere koffie, kina en tin, maar ook suiker, peper, hars, gom damar, kruidnagel, jutezakken en bindrotting. Deze commissiehandel wierp, in tegenstelling tot de eigen handel, ruime baten af. Tientallen jaren was de provisie een constante bron van inkomsten. De basis lag hierbij in het netwerk van overzeese vestigingen, pakhuizen en afscheepkantoren, en in het algemene vertrouwen dat men in deze tijd in de NHM had.

De hervatting van de eigen handel verliep daarentegen niet zeer succesvol, ook al knoopte de NHM evenals in de eerste jaren van haar bestaan weer overal in de wereld relaties aan. Het doel was om de Nederlandse stapelmarkt voor andere dan koloniale producten tot bloei te brengen. Maar de handel in geitenhaar uit Smyrna, katoen uit New Orleans, wol uit Buenos Aires en zijde uit Hongkong – om een paar voorbeelden te noemen – leverde niet de resultaten op die de directie zich ervan had voorgesteld. Een belangrijke reden was dat de NHM een te log lichaam was voor bewegelijk koopmanschap. Een tweede oorzaak was het gebrek aan specifieke warenkennis en handelservaring bij het NHM-personeel. Soms liepen de zaken voor eigen rekening wel positief, zoals de goederenhandel die door het in 1858 gevestigde agentschap te Singapore werd bedreven.⁵⁹ Het hervatten van de eigen handel heeft bijgedragen tot de verandering van het karakter van de NHM, wat specifiek geldt voor de zaken die met Japan werden gedaan.

Industrie

Bij de financiering van de nijverheid en industrie speelde de NHM een belangrijke rol en in dit opzicht heeft de onderneming bijgedragen aan de industrialisatie van Nederland.⁶⁰

In de eerste decennia van het koninkrijk was het aantal grote ondernemers nog niet omvangrijk. Pioniers van vóór 1840 waren de Rotterdamse reder Anthony van Hoboken die met zijn rederij actief was met de vaart op Indië, de Levant en de West.⁶¹ Gerhard Roentgen vestigde in 1823 de Nederlandsche Stoombootmaatschappij (NSM) in Rotterdam, nadat hij een verbetering op de stoommachine had uitgevonden. Deze NSM opende in 1825 een nieuwe scheepswerf op Fijenoord, de voorganger van Wilton-Fijenoord. Paul van Vlissingen stichtte in 1825 de Amsterdamsche Stoombootmaatschappij. Twee jaar later zou hij deze onderneming uitbreiden met een machinefabriek, en vanaf 1845 zou hier ook spoorwegmaterieel worden gefabriceerd. De rechtsopvolger, de Koninklijke Fabriek van Stoom- en andere Werktuigen, kreeg na 1850 herhaaldelijk kredieten voor het exporteren van suikermachines naar Nederlands-Indië.⁶² In Maastricht begon Petrus Regout in 1826 een glasslijperij, de voorloper van de latere aardewerf fabriek. Een laatste voorbeeld van economische innovatie is de omschakeling van de windpapiermolen van de gebroeders Van Gelder in Wormerveer in 1845 naar machinale papierfabricage. Maar deze entrepreneurs met grootschalige ondernemingen waren, zoals gezegd, uitzonderingen. Het gebrek aan grondstoffen en een goede infrastructuur was een hinderpaal voor de overschakeling op stoomenergie en modernisering van het fabricageproces. Hierdoor zou de industriële revolutie in Nederland pas na 1850 beginnen, later dan in de omliggende landen.⁶³

Voor één groep ondernemers heeft de NHM een belangrijke rol als financier gespeeld: de Amsterdamse suikerraffinadeurs. Een vorm van financiering was het frequent organiseren van suikerveilingen in Amsterdam en Rotterdam.⁶⁴ Hierdoor was het voor de raffinadeurs niet nodig kapitaal vast te leggen in grote voorraden. Vervolgens waren de betalingscondities voor de geleverde suiker zo vriendelijk gesteld dat dit in feite als krediet kan worden beschouwd. In de jaren 1842-1847 stond een bedrag van f 1 miljoen uit bij de Amsterdamse suikerraffinadeurs C.M. de Bruyn & Zn. en J.H. Rupe & Zn.⁶⁵ Door deze financiering waren de suikerfabrikanten in staat hun fabrieken en installaties voortdurend uit te breiden en te moderniseren en konden de ondernemingen zelfs uitgroeien tot exportbedrijven. De grote ondernemingen slokten vervolgens de kleine fabrieken op. Ook al stonden de NHM en de staat hier misschien niet achter, zij hielden zich bij dit concentratieproces afzijdig. Hierdoor vol-

trok zich bij de suikerraffinaderijen een modern ontwikkelingsproces, in tegenstelling tot bij de katoenindustrie, scheepvaart en assurantiewereld. De suikerraffinaderij is dan ook de eerste werkelijk moderne grootschalige industrie in Nederland. Het gevolg voor de NHM bij deze, voor Nederlandse begrippen grootschalige expansie was wel, in 1845, voor ongeveer f1 miljoen aan vastgelopen kredieten bij de twee grootste en modernste Amsterdamse raffineurs.⁶⁶ Niettemin kreeg twee jaar later een grote suikerraffinadeur een hypotheek van f300.000.⁶⁷ Naast de kredietverlening en het verstrekken van hypotheeken vond ook belening tegen goederen plaats.⁶⁸

Gelden die de NHM niet kon uitzetten, werden zonder vergoeding tijdelijk gedeponneerd bij de Associatie Cassa. Doordat de nieuwe *crédit mobilier*-banken wel rente verstrekten op deze deposito's, eiste de NHM dit ook van de Associatie Cassa die hierop overstag ging.⁶⁹

Met het verstrekken van kredieten aan industrie en handel bleef de NHM na 1850 doorgaan. Op 21 januari 1879 werd aan de tabakshandelaren Schipper en De Jager een krediet verleend van f30.000 voor de aankoop van tabak in Manilla tegen een rente van 5% en een verkoopcommissie van 2,5%.⁷⁰ Aan het begin van 1880 genoot de firma Schöffler & Co. uit Rotterdam een krediet van f400.000 waarvoor de NHM na elke koffieveiling de celen kon lichten. De hoogte van dit krediet baarde de directie enige zorgen. Was de firma wel solide? Na ingewonnen informatie bij de Nederlandsche Bank en bij Ian Haveelaar & Zoon in Rotterdam bleek dit het geval te zijn. De NHM was daarna zelfs bereid via haar agentschap in New York de mogelijkheid voor de firma te openen kredieten op te nemen bij handelshuizen in de Verenigde Staten 'onder inzending van afladingsdocumenten, tegen verplichting van de firma Schöffler & Co. om de documenten in te lossen met dekking van door de Maatschappij geaccepteerde traites'.⁷¹ Het jaar daarvoor, in 1879, was de NHM de vastgelopen Rotterdamsche Handelsvereniging van Lodewijk Pincoffs te hulp geschoten door deze een krediet van f1 miljoen te verlenen op onderpand van obligaties van deze onderneming. Geen enkele instelling, zelfs niet de Nederlandsche Bank, was hiertoe bereid geweest.⁷²

Katoennijverheid

Ten tijde van de vereniging met de Zuidelijke Nederlanden plaatste de NHM haar orders voor katoenen stoffen bestemd voor Indië bij de Vlaamse textielindustrie. Deze industrie doorliep daardoor een voorspoedige ontwikkeling, mede door subsidies van het Fonds voor de Nijverheid.⁷³

Na de afscheiding in 1830 werd de invoer van Belgische textiel in Indië

verboden en ontstond het plan een Nederlandse textielnijverheid tot ontwikkeling te brengen.⁷⁴ De NHM werd belast met zowel de uitvoer naar Indië als met de stichting en financiering van nieuwe bedrijven. Zij koos Twente en de Achterhoek als vestigingsregio's voor een nieuwe katoennijverheid omdat zich hier vanouds al een grote huisnijverheid bevond en de lonen laag waren. De Engelsman Thomas Ainsworth werd aangesteld als 'algemeen correspondent'.⁷⁵ Deze zoon van een textielfabrikant uit Lancashire was in België werkzaam geweest bij Cockerill in Luik en was na de afscheiding naar het Noorden gekomen. Hij kreeg de opdracht een weefschool in Goor te stichten om de bevolking het weven met de snelspoel te leren en zodoende in staat te stellen voldoende katoenen stoffen te leveren voor de export naar Indië. Ainsworth vestigde in de nieuw gestichte plaats Nijverdal een modelweverij, en hier werd tevens in 1836 een NHM-agentschap gevestigd.⁷⁶ Deze activiteiten van de NHM en Ainsworth hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van een grootschalige textielindustrie in Twente en de Achterhoek.⁷⁷ Toen Ainsworth in 1841 stierf had hij als 'nuttig man' – zoals hij in zijn grafschrift wordt genoemd – de grondslagen gelegd voor een industrie die tot grote omvang zou komen. In samenwerking met de staat richtte de NHM uiteindelijk vier weefscholen op. Aan de ondernemers werden financieringsmiddelen en bestellingen verstrekt.⁷⁸ 'In Twente,' aldus Mansvelt, 'verdwenen de armen als met een tooverslag, ... De Clercq werd bij het mindere volk in Twente de groote en gevierde man. Op zijn jaarlijksche inspectiereis naar Overijssel werd hij ingehaald als een St. Nicolaas; ieders oog was gericht op den grooten zak met bestellingen.'⁷⁹

Daarnaast verleende de NHM haar medewerking aan het oprichten van textielbedrijven in de oude Hollandse textielcentra Haarlem en Leiden. Hierheen waren enkele Belgische ondernemers verhuisd, onder wie een andere Engelse pionier van de Nederlandse textiel, Thomas Wilson. Met financiële steun van de NHM kon hij in Haarlem een moderne katoenblekerij en -drukkerij en de eerste weverij met mechanische getouwen in Nederland vestigen. Uiteindelijk zijn de vestigingen in Leiden en Haarlem niet uitgegroeid tot een grote bedrijfstak. NHM-directeur Willem de Clercq was sterk bezield door filantropische en sociale idealen die hij niet altijd in harmonie wist te brengen met de economische werkelijkheid.⁸⁰ In steden als Arnhem, Tiel, Leeuwarden en Kampen hielden de zak met bestellingen en de voorschotten van de semipublieke NHM weverijen in stand die meer weg hadden van de aloude armenfabrieken dan van levenskrachtige bedrijven waardoor de welvaart zou groeien.⁸¹

Tabel 1.2 Invoer van lijnwaden op Java en Madura, 1830-1837 (x f miljoen)

	<i>Met certificaat van Nederlandse oorsprong</i>	<i>Onder Engelse vlag</i>	<i>Totaal</i>
1830	2,3	1,2	3,8
1831	1,3	1,2	2,9
1832	0,1	0,4	1,9
1833	0,1	2,5	3,9
1834	0,3	3,4	4,4
1835	1,5	2,2	4,1
1836	3,2	2,6	6,1
1837	3,6	2,9	7,1
1838	5,7	3,2	9,7
1839	7,3	2,5	10,5
1840	8,8	2,8	13,1

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 333.

Voor de export van de in Twente gefabriceerde lijnwaden sloot de staat contracten af met de NHM, de zogenoemde ‘geheime lijnwaadcontracten’. Hierbij werd de NHM verplicht tot het uitbreiden van de export naar Indië om de Engelse concurrentie van de Indische markt te drukken, waarbij eventuele verliezen voor rekening van de staat zouden komen. Ook werden de invoerrechten in Indië op in het buitenland geproduceerde lijnwaden verhoogd tot 25%.⁸² Dat dit protectionistische beleid succesvol was, is te zien in tabel 1.2. Overigens lukte het niet om de Engelse concurrentie definitief van de Indische markt te weren. Het lukte wel de export van de Belgische katoennijverheid naar Indië de nekslag te geven. Deze had na 1830 door smokkelhandel nog een grote marktpositie op Java weten te behouden. In 1839 was de export van katoenproducten naar Indië nog steeds verliesgevend ondanks de invoerheffing van 25% en de exportpremie van 12%.⁸³

De keuze voor Twente als productiegebied vanwege de lage loon- en levensstandaard bleek een bijzonder goede te zijn. Daarentegen was de vermenging van commerciële en charitatieve productie niet succesvol. De fabrieken in Haarlem en Leiden die op deze filantropische basis waren opgezet, draaiden marginaal. Het idee om grote orders op te splitsen in kleine eenheden om zo

veel mogelijk producenten te kunnen inschakelen, bleek niet effectief te zijn. Commercieel gezien werd hierdoor niet voldoende gebruikgemaakt van de potentiële mogelijkheden van de grotere fabrieken. Doordat de NHM echter tegen een gegarandeerde middenprijs inkocht en geen monopolist was, waren anderen in staat om tegen een lagere prijs te laten produceren, in te kopen en te verkopen en daarbij een hogere winst te maken. Vooral de fabriek van G. & H. Salomonson in Almelo benutte op deze manier haar capaciteit. De gegarandeerde afzet aan de NHM tegen een middenprijs stelde Salomonson in staat om de rest van de productie aan te bieden tegen scherpe prijzen of voor eigen rekening te produceren en de lijnwaden zelf in Indië te verhandelen.

Het kunstmatige systeem moest radicaal worden veranderd of zou zich financieel tegen de NHM en de staat keren.⁸⁴ In de jaren veertig verdwenen daarom de lijnwaadcontracten en subsidies, en werden orders op een normale manier aanbesteed. In tegenstelling tot de protesten van de NHM bij het stopzetten van de subsidies voor de scheepsbouw en scheepvaart, ging de NHM hierbij snel akkoord met de subsidiebeëindiging. Deze kwamen namelijk voor

In 1858 verruilde de NHM Herengracht 40 voor het pand De Arend aan de Herengracht 466. In het hart van de Gouden Bocht woonden van oudsher de rijkste kooplieden. Foto uit circa 1890.

Pakhuis Indië aan de Keizersgracht 493 in Amsterdam, gebouwd in 1858. Dit pakhuis toont dat de NHM in de negentiende eeuw nog een echte handelsonderneming was. Foto uit 1954.

een groot deel voor rekening van de NHM. Voor de Twentse katoennijverheid vormde de afschaffing van de subsidies geen probleem. De sector was volwassen geworden en had geen kunstmatige bescherming meer nodig.⁸⁵

Het hoofdkantoor

In 1831 verhuisde het hoofdkantoor van de NHM van Noordeinde 64 in Den Haag naar het pand Herengracht 40 in Amsterdam.⁸⁶ Vervolgens werd in december 1856 het gebouw Herengracht 466 als nieuwe zetel van het hoofdkantoor aangekocht; nadat dit verbouwd was, verhuisde men in 1858 naar deze locatie. Tegelijkertijd werd om de hoek aan de Nieuwe Spiegelstraat een nieuw pand gebouwd waar tevens opslagruimte voor goederen was.⁸⁷ In hetzelfde jaar werd pakhuis Indië aan de Keizersgracht 493 in gebruik genomen.⁸⁸ Daarnaast werd, als de capaciteit van de eigen opslagruimten door grote aanvoer niet voldoende was, tijdelijke pakhuisruimte gehuurd.

Vanaf de oprichting in 1824 waren de werkzaamheden op het hoofdkantoor ondergebracht in een secretarie en vijf afdelingen (divisies) die genummerd waren van Eerste tot en met Vijfde Afdeling. Iedere afdeling had een bepaald takenpakket en stond onder leiding van een chef.⁸⁹

Binnenlandse agentschappen

Na 1824 opende de NHM diverse binnenlandse agentschappen. Statutair waren de agentschappen Amsterdam, Rotterdam en Antwerpen voorgeschreven. Het agentschap Amsterdam werd op 1 november 1831 opgeheven toen door de Belgische afscheiding het hoofdkantoor van Den Haag naar Amsterdam werd verplaatst. Tegelijkertijd werd het agentschap Antwerpen samen met de andere Zuid-Nederlandse agentschappen gesloten. Als belangrijk agentschap bleef alleen Rotterdam over.⁹⁰

De kleine agentschappen hebben nooit aan hun doelstelling beantwoord en leden alle een marginaal en kwijnend bestaan. Alleen dat in Nijverdal is door de specifieke NHM-activiteiten in relatie met de Twentse textielindustrie tot ontwikkeling gekomen.⁹¹ In de na 1831 statutair bevoorrechte steden Middelburg, Dordrecht en Schiedam werden gouvernementsproducten aangevoerd en opgeslagen omdat dit nu eenmaal was voorschreven. Dit genereerde echter geen andere of nieuwe activiteiten omdat alle veilingen in Amsterdam en Rotterdam werden gehouden. De NHM had in 1880 agentschappen in elf plaatsen in Nederland (inclusief het hoofdkantoor). Toen eind negentiende eeuw de eigen goederenhandel werd gestaakt, kwam aan het bestaan van deze agentschappen snel een einde.

Directeuren

Bij de oprichting in 1824 bestond de directie uit een president en vier directeuren (na 1831 twee directeuren) en een niet-stemhebbende secretaris.⁹² Van 1831 tot 1844 bekleedde Willem de Clercq de functie van directeur-secretaris. De directeuren werden vanaf 1827, op voordracht van de directie en raad van commissarissen, door de koning benoemd. De benoeming van de president door de koning vond zonder voordracht plaats. De directieleden waren afkomstig uit de handel of hadden de juiste maatschappelijke achtergrond om voor een benoeming in aanmerking te komen. De directeuren Schuurman en Goudswaard kwamen uit de eigen gelederen.⁹³ Na de eerste woelige jaren ontstond er stabiliteit in de directie. De gemiddelde zittingsduur van de dertien directeuren in de jaren 1824-1880 was ruim negen jaar.

In 1880 bestond de directie uit president Trakranen en de directeuren

Obreen en Hartsen. Nicolaas Trakranen was in 1874 tot president benoemd nadat hij van 1853 tot 1859 al directeur was geweest en van 1860-1866 president van de Factorij.⁹⁴ Oorspronkelijk was hij afkomstig van het Amsterdamse handelshuis Trakranen. Hij kende de NHM en haar werkgebieden dus goed. Hij komt uit de stukken nogal behoudend over, net zoals jhr. Pieter Hartsen die in 1875 tot directeur was benoemd. Hartsen was afkomstig van de handelsfirma Gebr. Hartsen en was ten tijde van zijn benoeming voorzitter van de Kamer van Koophandel van Amsterdam.⁹⁵ Gerrit Obreen was de oudgediende onder dit stel en werd benoemd in 1862. Hij zou pas in 1880 met ontslag gaan.

Secretaris Jan Hudig ging op 1 november 1879 met ontslag. Daarna kreeg hij, wat later belangrijk zou blijken, de opdracht een inspectie te ondernemen langs de eigen Indische cultuurondernemingen.⁹⁶ Hij werd vervangen door Paul Fraissinet. Deze had in de vergaderingen van de directie geen stemrecht maar wel de mogelijkheid advies uit te brengen en dat was tijdens zijn secretariaatsperiode meestal nogal behoudend van aard.

Commissarissen

In de jaren 1831-1916 bestond de raad van commissarissen uit twaalf leden en een koninklijk commissaris als president.⁹⁷ De commissarissen werden in de plaatselijke kiescolleges van aandeelhouders gekozen en voor iedere commissaris werd tevens een plaatsvervanger-commissaris gekozen. Tot 1906 ontvingen zij alleen reis-, verblijf- en presentiegeld.⁹⁸

Amsterdam had van 1831 tot 1916 vier commissarissen en van 1916 tot 1921 vijf commissarissen. Dordrecht mocht in de periode 1831-1921 één commissaris benoemen, evenals Den Haag, Leiden en Middelburg. Rotterdam beschikte het gehele tijdvak over vier commissarissen. Zij waren afkomstig uit de handel, scheepvaart, industrie, politiek, justitie en het bank- en assurantiewezen.

De raad van commissarissen was in de jaren zeventig ontevreden over het door de directie gevoerde beleid en de activiteiten die de NHM ontplooiden. Dit zou rond 1880 tot een forse koerswijziging leiden.

Geëmployeerden

Geëmployeerden die naar Indië zouden worden uitgezonden, werden per advertentie opgeroepen en moesten een vergelijkend examen afleggen.⁹⁹ Bij deze examens, die tussen 1855 en 1920 werden afgenomen, werden vragen gesteld over algemeen economische onderwerpen, boekhoudkundige problemen en handelscorrespondentie in het Duits, Engels en Frans.¹⁰⁰ Vanaf de jaren zeventig was een vooropleiding Openbare Handelsschool, liefst te Am-

sterdam, bijna een voorwaarde om voor het examen te worden opgeroepen. Als het examen succesvol was afgelegd, volgde een stageperiode bij diverse afdelingen op het hoofdkantoor voordat de uitzending naar Indië plaatsvond. Het personeel op het Amsterdamse hoofdkantoor zal een vergelijkbare opleiding hebben gekregen. Begin 1880 waren, naast de directie, bestaande uit vier personen, 53 personen op het hoofdkantoor werkzaam.¹⁰¹ Zij waren in vijf salarisklassen ondergebracht, variërend van f 550 tot f 5000 per jaar.¹⁰²

De Factorij

De Factorij, agentschappen en activiteiten in Nederlands-Indië

De Factorij kende in februari 1826 een moeizame start.¹⁰³ Zij werd aanvankelijk geplaagd door tegenwerking van Indische ambtenaren en een boycot van haar producten. Bovendien was het moeilijk om geschikt personeel voor Indië te werven. Het eerste jaar na opening moest de NHM daarom zelfs gebruikmaken van commissairshuizen. Door de oprichting in 1826 van de agentschappen Semarang, Surabaya en Padang – en door te proberen te participeren in de Aziatische tussenhandel – trachtte de Factorij in het bezit te komen van producten voor de Europese markt. Bij deze activiteiten werden voor het eerst positieve resultaten geboekt na de eerste grote gouvernementsveilingen in Batavia in het najaar van 1826.¹⁰⁴

Het beschikbare kapitaal voor Indië wilde het bestuur van de Factorij inzetten om de koloniale landbouw te stimuleren door het verlenen van voorschotten aan planters op nog te leveren goederen. De financiële en bestuurlijke crisis in de directie van de NHM in Den Haag in de jaren 1826-1831 zorgde ervoor dat van deze plannen weinig terecht kwam.

Het takenpakket van de Factorij onder het Cultuurstelsel was aanzienlijk minder uitdagend. Naast het toezicht op de agentschappen betrof dit weinig meer dan de afscheep van de cultuurproducten van het gouvernement, dat de verantwoordelijkheid had voor de aanvoer en opslag. Het leverde de Factorij echter geen windeieren op. Het Preanger-contract (koffie) uit 1834 stelde haar provisie vast op 1%, wat in een topjaar als 1853 neerkwam op zo'n drieënhalve ton. Daar kwam de opslag van andere producten als lijnwaad en suiker dan nog bij.

De Factorij opereerde in Azië als uitvoerend lichaam van de directie in Amsterdam. Doordat Indië tot in de twintigste eeuw een belangrijk deel van het werkterrein van de NHM omvatte, was de Factorij in deze periode bij veel

transacties van de NHM betrokken. Het stichten van agentschappen in Nederlands-Indië vormde een essentieel onderdeel van de doelstelling van de NHM: de handel op Nederlands-Indië nieuw leven inblazen. Vanuit de Factorij in Batavia werd een netwerk opgezet van agentschappen dat uiteindelijk de gehele archipel zou beslaan.¹⁰⁵ Hierbij volgde men doorgaans de bestaande handel en trad daardoor niet zelden in de voetsporen van de Verenigde Oostindische Compagnie. Zo behoorden de oude VOC-vestigingen Semarang en Surabaya tot de eerste plaatsen waar in mei 1826 een NHM-agentschap werd geopend. In de eerste kleine groep vanuit Nederland overgekomen employés zat één persoon die Maleis sprak: Theo Schuurman. Op basis van deze kwaliteit werd hij belast met de leiding van het agentschap Semarang en later zou hij zelfs nog NHM-directeur in Amsterdam worden.

Semarang, de belangrijkste handelsplaats na Batavia, met de grootste uitvoerhaven van Midden-Java en strategisch gelegen aan de Grote Postweg, kwam als eerste in aanmerking voor een agentschap.¹⁰⁶ Het Oost-Javaanse Surabaya was vooral als uitvoerhaven voor de suikerindustrie van belang. Deze sector werd in de loop van de negentiende eeuw in toenemende mate gemechaniseerd en werkte samen met het Marine-Etablissement als katalysator voor andere bedrijfstakken in Surabaya, zoals de metaalverwerking en machinebouw.¹⁰⁷

Soms waren de motieven voor vestiging van een agentschap niet puur economisch. De NHM liet zich dan door de expansiepolitiek van de staat gebruiken, uiteraard in de verwachting er wederzijds voordeel van te kunnen trekken. Op verzoek van de minister van Koloniën J. van den Bosch werd in 1839 in Kuta op Bali een agentschap geopend. Men probeerde de plaatselijke vorst voor zich te winnen door het geven van geschenken, zoals een levende neushoorn. De Nederlandse invloedssfeer op Bali werd echter versterkt via diplomatieke weg en na het nodige vlagvertoon; in 1844 kreeg de NHM toestemming om dit verliesgevende agentschap te sluiten.¹⁰⁸

Ook in de buitengewesten werden agentschappen opgericht. In 1840 werd een agentschap voor de Molukken en Celebes in Manado gevestigd dat zich concentreerde op de afzet van Nederlandse lijnwaden. De hoge belastingtarieven en vele beperkende voorschriften en formaliteiten waaraan de NHM zich diende te houden, golden niet voor de concurrentie, te weten smokkelaars. Pas toen het gouvernement de illusie liet varen dat het de middelen had om geheel Nederlands-Indië tot beschermd afzetgebied te maken, en Makassar en Manado tot vrijhavens verklaarde, kwamen de zaken voor de NHM werkelijk van de grond, temeer daar het haar toen werd toegestaan zich met de lucratieve

opium- en wapenhandel te bemoeien. Vooral Makassar op Celebes kwam tot bloei, wat voor de NHM aanleiding was om er in 1850 een zelfstandig agentschap te openen.¹⁰⁹

Buiten Nederlands-Indië bleef het aantal agentschappen, tot de uitbreiding met het bankbedrijf, beperkt tot Singapore (1858).¹¹⁰ Dit agentschap werd gevestigd met de bedoeling de afzet van lijnwaden in de Straits Settlements te bevorderen. Al snel werden ook andere producten in consignatie genomen. Al vóór de Factorij kredieten via beleningen verschaftte, hield het agentschap Singapore zich hiermee bezig.¹¹¹ In 1870 werd het daarvoor beschikbare budget van 30.000 Straits-dollar verhoogd tot 50.000 Straits-dollar. Tevens was het agentschap belast met de inkoop van opium in Bengalen ten behoeve van de Nederlands-Indische opiumregie.¹¹²

Bestuur Factorij

Vanaf de vestiging in 1826 bestond het bestuur van de Factorij uit een president, twee leden en een niet-stemhebbende secretaris.¹¹³ Het bestuur vertoonde meer mutaties dan het geval was bij de directie in Amsterdam. Daar gold een benoeming tot de ontslagaanvraag, maar in principe was die voor het leven. Bij de Factorij golden de benoemingen van de president voor de duur van drie tot vier jaar, met eventuele verlenging, en voor de leden dezelfde periode. Men ging op jongere leeftijd met ontslag, omstreeks de 50 en 55 jaar, waarschijnlijk samenhangend met de ongezondere leefomstandigheden in Indië.

Het carrièreverloop bij de Factorij verliep volgens een tamelijk vast patroon. Men werd vanuit Amsterdam als medewerker uitgezonden, vervolgens werd men geëmployeerde, agent, secretaris bij het bestuur, lid, en dan was voor een enkeling nog het presidentschap weggelegd. Eind 1877 waren 39 geëmployeerden werkzaam bij de Factorij, exclusief het bestuur.¹¹⁴ De NHM was in 1880 in zestien plaatsen in het buitenland met agentschappen vertegenwoordigd, inclusief de Factorij, New York, Suriname en Yokohama (in liquidatie).

Bank- en wisselzaken, kredieten, beleningen en voorschotten

Na de koerswisseling rond 1850, toen de winstbijdrage vanwege het Cultuurstelsel minder belangrijk werd, was de kredietverlening het terrein waar op de langere termijn succes werd geboekt. Door de terugtrekking van het koloniale bestuur uit de cultures, en daarmee het verdwijnen van staatsvoorschotten aan de ondernemingen, was er in Indië een groeiende vraag naar krediet ontstaan. De Factorij ontwikkelde zich hierdoor geleidelijk tot cultuurbank en

eigenaar van plantages en suikerfabrieken, ‘in gelijken zin werkzaam als de kredietinrichtingen in Europa onder de naam van *crédit foncier* bekend’, zoals het in het jaarverslag van 1856-1857 werd uitgedrukt.¹¹⁵ Het hoofdkantoor in Amsterdam deed aan deze participaties mee. Een voorbeeld hiervan was de betrokkenheid van de NHM met P.W. Jansen bij de oprichting in 1869 van de Deli-Maatschappij, gericht op de uitoefening van de tabakscultuur op Noord-Sumatra.¹¹⁶ Tevens participeerde zij in spoorwegmaatschappijen in Nederland en Nederlands-Indië.¹¹⁷ Het eigenlijke bankiersbedrijf zou echter pas in 1880 door de Factorij worden aangevangen. Vóór die tijd kwam de in- en verkoop van wissels door de Factorij al geregeld voor, uitsluitend echter in verband met de eigen handelszaken en kaspositie.

De Factorij was niet de eerste instelling in Nederlands-Indië die zich met bankzaken bezighield.¹¹⁸ De Javasche Bank (opgericht in 1828) was primair circulatiebank en werd daarnaast op dat moment door haar statuten te veel beperkt om als concurrent te kunnen optreden. Deze schreven namelijk voor (statuten 1859) dat drie tiende deel van het te geven krediet aan bankbiljetten bij de bank in kas moesten worden aangehouden. De Oost-Indische Maatschappij van Administratie en Lijfrente (1842) kan als de eerste Indische cultuurbank worden beschouwd. Haar werkzaamheden lagen op het gebied van de financiering van cultures. Deze instelling ging echter in 1870 failliet. Een andere bank, de Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij (NIEM) (1857) in Batavia, werd geremd door haar geringe maatschappelijk kapitaal (f 1 miljoen). Door dit gebrek aan bancaire faciliteiten ontwikkelden de handelshuizen de gewoonte zich geld te verschaffen door wissels te trekken op hun eigen vestiging in Nederland. Dit zogenoemde ‘pig on pork paper’ kwam erop neer dat er krediet werd geschapen door twee afdelingen van hetzelfde bedrijf, zonder dat een goederentransactie hiervoor de grondslag vormde. In deze tijd kwam dit ook veelvuldig bij de Javasche Bank en de NHM voor.

Doordat vanaf 1860 de voorschotten van de overheid aan de planters vielen, en tegelijkertijd door de vestiging van particuliere planters, ontstond een verhoogde vraag naar krediet. Dit veroorzaakte een acute kapitaalschaarste en daarbij kwam nog de economische crisis van 1862. In dat jaar kon de Javasche Bank, door de haar in de statuten opgelegde beperking, maar kredieten verlenen tot in totaal f 50.000. Het werd door dit alles duidelijk dat het noodzakelijk was nieuwe banken in Indië te vestigen.

De eerste nieuwe bank was de Nederlandsch-Indische Handelsbank (NIHB) (1863) die zich in maart 1864 in Batavia vestigde. Deze hield zich in hoofdzaak

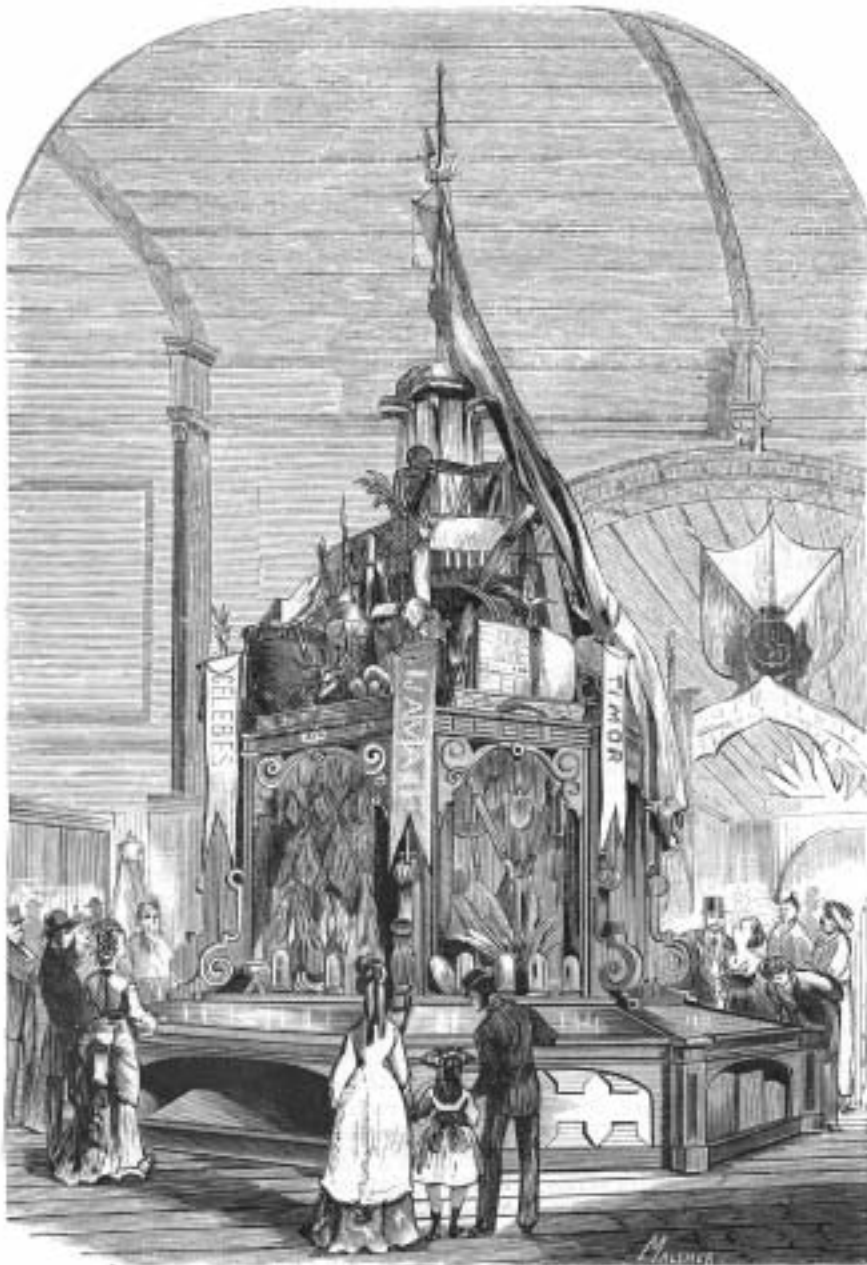
bezig met de financiering van cultures maar bedreef daarnaast bankzaken. Andere initiatieven uit deze jaren waren de vestiging van de Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' (Internatio), met een hoofdagentschap in Semarang en een agentschap in Batavia, en de Rotterdamsche Bank (RB), met vestigingen in Batavia, Surabaya en Singapore. Internatio bewoog zich op het terrein van import en export en trad sinds haar vestiging ook op als cultuurbank door het voor eigen rekening exploiteren van landbouwondernemingen en het geven van voorschotten aan cultuurondernemingen.

De Rotterdamsche Bank was opgericht met als hoofddoel zich toe te leggen op zaken met Indië. De Rotterdamse handelshuizen en kassiersbedrijven die bij de oprichting betrokken waren, hoopten op deze manier een positie te verwerven op Java, waar sprake was van een sterke Amsterdamse dominantie.¹¹⁹ De korte periode dat de Rotterdamsche Bank in Indië was gevestigd, van 1863 tot 1872, gaf door een té ambitieuze opzet en het feit dat men in het begin vertegenwoordigd werd door het handelshuis Dümmler & Co. en niet met een eigen agentschap werkte, zulke grote verliezen dat de bank zich daarna op Nederland concentreerde. Beide andere banken, NIHB en Internatio, waren wel succesvol en breidden hun cultuurrelaties gestaag uit, naast of in concurrentie met particuliere firma's en de NHM.

De enige buitenlandse bank die in november 1863 een filiaal in Batavia opende, was de Chartered Bank of India, Australia and China die als hoofdactiviteit de wisselhandel bedreef.¹²⁰ De eveneens Britse Chartered Mercantile Bank of India, London and China vestigde zich in 1871 met een agentschap in Batavia.¹²¹ Het jaar daarop verhuisde deze bank naar het oude pand van de Rotterdamsche Bank en ging haar oud-agent Heinrich Meyer over in dienst van deze bank. In eerste instantie had de Hongkong and Shanghai Banking Corporation (HSBC) dit agentschap willen overnemen.¹²² Eerder, in januari 1869 had agent W. Hooglandt in Singapore dezelfde overstap gemaakt van RB naar HSBC.¹²³ Van 1870 tot 1880 had de in India gevestigde Oriental Banking Corporation ook een vestiging in Batavia.¹²⁴ De Handelsvereniging 'Amsterdam' (HVA), qua activiteiten vergelijkbaar met Internatio, vestigde zich in 1879 in Batavia.

Cultures

De bemoeienis van de Factorij met cultuurzaken was ontstaan door de verlening van kredieten aan ondernemers in Nederlands-Indië.¹²⁵ De NHM voorzag de ondernemers van werkkapitaal of financierde de oogst tegen vestiging van hypotheek op de onderneming. Door deze groep van planters financieel aan zich te binden, kreeg de NHM een zekere grip op de bedrijfsvoering. In het

Inzending van door de NHM geproduceerde cultuurproducten op de wereldtentoonstelling in Wenen in 1873.

geval de ondernemer financieel in gebreke bleef bij aflossing of rentebetaling, was het de gewoonte dat de Factorij een aandeel in de desbetreffende onderneming nam. Soms groeide een dergelijke participatie uit tot volledig eigendom. Zo participeerde de Factorij vanaf de jaren veertig in suikerondernemingen. In 1880 bezat de NHM vier fabrieken, de zogenoemde Eigen Suikerfabrieken: Kemantran, Klidang, Maribaya en Tirto. Met uitzondering van Kemantran waren het zorgenkinderen.¹²⁶ In de suiker had de Factorij naast eigen en participatiefabrieken nog verschillende relatiefabrieken, waarbij een krediethypotheek op de fabriek rustte. Ook hier waren de economische omstandigheden in het vierde kwart van de negentiende eeuw minder rooskleurig.

De Factorij had naast de suikerfabrieken nog andere ondernemingen in eigendom of ondernemingen waarin zij participeerde, van een houtaankaponderneming, arakstokerijen tot zelfs de handel in vogelnesten.¹²⁷ Maar de voornaamste participaties waren de koffieondernemingen. Koffie was trouwens – tot aan de jaren tachtig van de negentiende eeuw, toen de suiker hem van die plaats verdrong – het kroonartikel op Java, het product dat het meeste had bijgedragen tot de Indische ‘batige sloten’ in de Nederlandse begroting. Maar de Factorij beleefde van haar Java-koffieondernemingen heel weinig plezier. De bij Padang gelegen Sumatra-koffieonderneming Soemaniek liep iets beter en leverde een product van superieure kwaliteit, iets wat niet kon worden gezegd van de koffieondernemingen op Java.

Het derde cultuurproduct waarin de Factorij participeerde was tabak. Zij had twee eigen ondernemingen en drie tabaksondernemingen die van de firma Moorman & Co. werden gepacht. Ook hier vielen de resultaten in de jaren 1870-1880 niet mee. Zowel de tabaksonderneming Theresia in Edi op Sumatra als de onderneming in Bagalèn op Midden-Java behaalde negatieve resultaten. Door de lage prijzen voor Javatabak in 1881 besloot de NHM zich van de belangen in tabak aldaar te ontdoen. Het slechte resultaat bij de cultuures was een van de redenen dat de commissarissen eind jaren zeventig besloten tot een beleidswijziging.¹²⁸

Suriname

Ook in Suriname, waar de slavernij in 1863 werd afgeschaft en men aarzelend begon met het systeem van vrije arbeid bij het landbouwbedrijf, opende de NHM een vestiging. De eerste plannen van de NHM hiertoe dateerden uit 1865.

De Maatschappij werd hierin gestimuleerd door de commissarissen Fritz Insinger en Charles le Chevalier, beiden bekend met West-Indische zaken en betrokken bij de oprichting van de Surinaamsche Bank in 1865. De voor dit doel opgerichte Surinaamsche Immigratie-Maatschappij moest zorgdragen voor voldoende arbeidskrachten na de afschaffing van de slavernij en het hierop volgende wegtrekken van veel geëmancipeerden van de plantages. De planters hadden nu kapitaal nodig om arbeiders aan te voeren uit het Verre Oosten (China, Brits-Indië, Java). De NHM voorzag in die behoefte door de vestiging in 1866 van een agentschap; in het daarop volgende jaar werd de suikerplantage de Resolutie aan de oever van de Commewijnerivier gekocht.¹²⁹ Al snel trad de NHM niet alleen op als voorschotbank, maar stortte zij zich ook zelf op het cultuurbedrijf. Op de plantage de Resolutie werd een nieuwe vacuümpaninstallatie opgezet en ervaring opgedaan met moderne suikerfabricage. Zo ontstond het idee om een grote centrale suikerfabriek op te richten, waarvoor riet zou worden aangekocht van de omliggende plantages, de zogenoemde ‘cane farmers’. De voormalige koffieplantage Mariënburg werd vanwege de geschikte ligging aangekocht om er de fabriek op te richten, mede omdat de grond van de plantage de Resolutie door te intensieve bebouwing uitgeput was geraakt.

Japan

Tot het midden van de negentiende eeuw was het slechts het Nederlandse gouvernement en Chinezen toegestaan om handel op Japan te drijven.¹³⁰ De Nederlanders dankten dit voorrecht aan het grote aanzien en vertrouwen dat ze hier vanouds genoten. Voor het overige hield men in Japan angstvallig vast aan zijn isolement. Zelfs een persoonlijke brief van koning Willem III aan de shogun, waarin hij aandrang op koersverandering, mocht niet baten. Een doorbraak kwam er pas in 1854 toen de Verenigde Staten de Japanse overheid, na een ‘vlootdemonstratie’ van commandant Perry, tot een traktaat wisten te bewegen. Traktaten met Engeland en Rusland volgden. De inhoud was echter beperkt: de concessies betroffen slechts het gebruik van enkele havens als verseringsstations. Pas in 1858 wist Nederland Japan tot vrijhandelsverkeer over te halen.¹³¹

Toen in 1857 de gouvernementshandel op Japan werd gestaakt, lag de weg open voor particulieren, waaronder de NHM. In 1858 ondernam de NHM de eerste expedities vanuit Indië en in 1859 zond de Factorij haar geëmployeerde

Staf agentschap Yokohama, circa 1868. Staand P.E. Pistorius, H. Bon, B. Donker Curtius, de compradore; zittend twee pakhuisbedienden, agent W. van der Tak, R.A. Mees en een pakhuisbediende.

Albert Bauduin naar Decima, waar het eerste Japanse agentschap werd opgericht.¹³² De directie voegde de bekende Japan-kenner bij uitstek, Philip von Siebold, als adviseur aan hem toe; deze was voor twee jaar gecontracteerd.¹³³ Reeds twee jaar na de oprichting van het eerste agentschap op Decima had dit een omzet van f 1 miljoen bereikt. Diverse fabrikaten, meest textiel en medicijnen, werden aangevoerd en boomwas, ruwe zijde en hennep vormden de belangrijkste uitvoerartikelen. Af en toe bracht de NHM Japans porselein en lakwerk op de markt. Voor zijde wilde de NHM-directie in Nederland een blijvende markt creëren. Dit artikel werd daarom in grote hoeveelheden aangevoerd. De agent probeerde daarnaast bestellingen te krijgen voor de Nederlandse industrie.

De oude relaties met het keizerlijk hof en met de gewestelijke vorsten, de *daimyo's*, gaven de NHM een belangrijke voorsprong op haar concurrenten.¹³⁴ Inderdaad vielen de NHM grote bestellingen te beurt. Opdrachten van andere

aard, zoals uitbetalingen aan Japanse gezantschappen of studerenden in Europa en het engageren van ingenieurs, technici en artsen, gaven blijk van het vertrouwen dat de NHM als Nederlandse instelling in Japan genoot. In 1866 werd door de Handel-Maatschappij voor een bedrag van f6 miljoen aan diverse goederen en bestellingen naar Japan uitgevoerd. De NHM wist bovendien grote orders van staatszijde binnen te halen. In 1862 – na het bezoek van een grote Japanse regeringsdelegatie aan Amsterdam – kreeg de NHM, via haar agentschap in Decima, het verzoek van de Japanse marine voor de levering van een stoomschroefoorlogsschip. De bouw van dit schip, de *Kayo-Maru*, geschiedde op de werf van de firma Gips & Zonen te Dordrecht. Na oplevering werd het schip, compleet met uitrusting en bemanning, in Japan afgeleverd. In 1867 en 1869 werden bij Gips, opnieuw door bemiddeling van de NHM, nog twee schepen gebouwd: de *Nits Sin* en de *Kiu Sin*.¹³⁵

Het had er de schijn van dat Japan voor de NHM Nederlands-Indië in betekenis zou gaan overtreffen. Het bleef dan ook niet bij het ene agentschap in Decima: in Yokohama, Hiogo (Kobe) en Osaka stelde de NHM eveneens eigen vertegenwoordigers aan. Tot 1871 vielen de Japanse agentschappen onder de Factorij in Batavia. In dat jaar werd een hoofdagent te Yokohama benoemd die rechtstreeks verantwoording schuldig was aan de directie in Amsterdam – een duidelijke bevestiging van het belang dat Japan inmiddels voor de NHM vertegenwoordigde.

De vestiging in Decima, in de oude Nederlandse VOC-factorij, werd in december 1874 opgeheven en verplaatst naar het nabij Decima op het vasteland gelegen Nagasaki.

Vanaf de late jaren zestig verliepen de zaken voor de Japanse NHM-agentenschappen minder gunstig. De handel in zijde bijvoorbeeld gaf bijna uitsluitend verlies en de export naar Japan leverde slechts een matige winst op. Als de handel voor eigen rekening de enige bron van inkomsten zou zijn geweest, zou er weinig reden tot tevredenheid hebben bestaan. De belangrijkste winst werd echter verkregen uit provisie en interest. De rente in Japan was hoog, variërend van 12 tot 18%. De agenten zagen kans belangrijke winsten te behalen met kredietverlening; zij deden voornamelijk zaken met de regering en de daimyo's. Hoewel er een bedrag van meer dan f4 miljoen uitstond, ging er gedurende de eerste tien jaren geen cent door wanbetalingen verloren.

Deze kredietverlening aan de Japanse overheid was voor de NHM niet nieuw, denk aan de kredietverlening aan de Nederlandse staat. Vanwege de aard van deze transacties betekende deze overgang de eerste stap in een nieu-

we richting, namelijk die van het algemeen bankbedrijf. De raad van commissarissen van de NHM was over deze ontwikkeling op dat moment echter maar matig te spreken, want de nationale scheepvaart en nijverheid profiteerden nauwelijks van de aanwezigheid van de NHM in Japan.

De commissarissen behoefden hier niet in te grijpen, want dat deed de Japanse regering zelf. Sinds de openlegging van het land waren in hoog tempo modernisering doorgevoerd en een van de grote veranderingen die de regering tot stand bracht, was de afschaffing van de daimyo's, die in het oude systeem een zeer grote zelfstandigheid bezaten. Japan werd een eenheidsstaat, verdeeld in een aantal provincies die uniform werden bestuurd. De Shogun verloor zijn positie en de keizer, de mikado, kreeg zijn wereldlijke macht terug. Deze ontwikkeling had grote negatieve gevolgen voor de NHM, die aan de daimyo's goede klanten had gehad, die nu verdwenen. Daarbij kwam nog de groeiende concurrentie van de Engelsen, die over meer werkkapitaal beschikten. De Factorij had het werkkapitaal voor Japan gefixeerd op niet meer dan 1 miljoen Mexicaanse dollars, waardoor er geen leningen op grote schaal konden worden verleend. De Engelsen overvleugelden de Nederlanders op alle terreinen, ook op dat van de taal. Tot 1870 gebruikte de Japanse regering het Nederlands als voertaal in het diplomatieke verkeer, daarna ging men over op het Engels.

Door deze veranderingen ontstond er een geheel nieuwe situatie voor de NHM omdat zij haar relaties in het vervolg moest beperken tot particuliere Japanse kooplieden. Deze waren echter financieel minder betrouwbaar, zodat hier regelmatig verliezen werden geleden. Toen tot slot het NHM-personeel clandestien privéhandel bedreef – het kwam de hoofdagente Bauduin en Korthals in 1874 en 1875 op ontslag te staan – viel het doek voor de Japanse NHM-agentschappen. Hiogo, Osaka en Nagasaki werden in 1874 en 1878 opgeheven. Het agentschap Yokohama trachtte een nieuw arbeidsveld te vinden in de wisselhandel en in assurantiezaken, maar de omzet bleef gering. In 1879 werd besloten dit laatste overgebleven agentschap op te heffen.¹³⁶ Waarnemend hoofdagente J.J. van der Pot zou de liquidatie – er liepen nog diverse juridische procedures – overlaten aan de Nederlandse consul J. Ph. von Hemert.¹³⁷

Vreemd genoeg nam het agentschap op 1 februari 1880, toen de beslissing tot sluiting al was genomen, nog de zaken over van kantoor Yokohama van de Chartered Mercantile Bank of India, London and China te Londen.¹³⁸ In de jaren dat de liquidatie werd afgewikkeld ontving Von Hemert als liquidateur nog regelmatig bedragen op vorderingen, terwijl hij ieder jaar voor enkele duizenden guldens aan goederen (bijvoorbeeld bloedkoralen) aan Japanners

verkocht.¹³⁹ Nadat een jaren lopende rechtszaak inzake een vordering was beslist in het nadeel van de NHM, verdween Japan voor een dikke dertig jaar uit de NHM-boeken.

New York

Omdat het eind jaren zeventig van de negentiende eeuw in Indië voor de NHM minder rooskleurig verliep, werd een tactiek uit de jaren twintig van stal gehaald. In die vroege jaren had de NHM nieuwe mogelijkheden geëntameerd, geëxploreerd en ermee geëxperimenteerd, in de hoop dat een ervan iets positiefs zou opleveren.¹⁴⁰ Terwijl omstreeks 1830 het vizier gericht was geweest op Zuid-Amerika, werd de blik nu gewend naar de Verenigde Staten. In 1880 werd op het hoofdkantoor een Afdeling Amerikaanse Zaken opgericht, met als doel had het ‘tatonneren van een nieuw terrein om de handel te alimenteren’.¹⁴¹ De afdeling had meteen na haar oprichting vaste grond onder de voeten, want in januari 1879 was het agentschap New York opgericht, een joint venture met de firma Carter & Hawley en Stanton Blake. De leiding bestond uit Oliver Carter, Henry Hawley en Stanton Blake, Amerikanen die het agentschap naast hun bankiersactiviteiten uitoefenden en die ieder voor een zesde deel participeerden in de winst van het agentschap.¹⁴²

De interesse voor de Verenigde Staten was gewekt door Anthony Fokker, lid van het bestuur van de Factorij, die in 1879 een inspectiereis had gemaakt en hierover een rapport had opgesteld.¹⁴³ Op basis hiervan had de NHM-directie het idee dat het nieuwe agentschap commissiehandel zou kunnen drijven, zowel tussen Amerika en de vestigingen in Nederlands-Indië als rechtstreeks tussen Amerika en Nederland.¹⁴⁴ Men hoopte hiermee te profiteren van de Amerikaanse goederenhandel – de voornaamste producten waren graan, petroleum, tin en koffie – met het Verre Oosten en Europa. Het agentschap hield zich ook bezig met de wisselhandel. De vestiging mocht wissels trekken op de Union Bank in Londen. Dezelfde bank was uitgekozen voor wisseltrekking door de Factorij en de agentschappen Singapore en Yokohama. Hiermee was de basis gelegd voor een jarenlange relatie tussen de NHM en de Union Bank. Omdat de Union Bank geen blanco-wissels wilde accepteren, gaf de NHM een garantiedepot bij de Nederlandsche Bank af.¹⁴⁵

De resultaten over het eerste jaar van het agentschap New York waren niet onbevredigend. Er waren Amerikaanse orders voor Malang-, Padang-, Palembang-, Preanger- en Semarangkoffie. Verder kocht de Factorij – die met Geo.

Wehry & Co. een maatschap was aangegaan voor de verkoop van petroleum op Java – via bemiddeling van het agentschap New York, partijen petroleum in. De uitvoer van Nederland naar Amerika van Billiton- en Straits-tin voor rekening van derden nam hierbij een belangrijke plaats in. Het eerste jaar van het agentschap liet een kleine winst zien, maar terwijl de omzetten in 1880 stegen, namen de winsten af. De Amerikaanse economie was ten gevolge van een overvloedige graanoogst overspannen geraakt. Door deze overspanning vond er een grote speculatie in koffie plaats, waarvan het agentschap in 1879 had geprofiteerd. Maar in 1880 volgde de terugslag, mede door de hoge invoerrechten van 10% die in Amerika werden geheven op producten die werden ingevoerd door een derde partij.

Henri Bunge, chef van de Afdeling Amerikaanse Zaken op het hoofdkantoor, werd daarom in 1881 naar New York gestuurd om de zaken bij het agentschap New York te onderzoeken. De eindconclusie van zijn rapportage was overduidelijk: hij pleitte voor opheffing van het agentschap.¹⁴⁶ Het agentschap was volgens hem te groot opgezet en had te veel personeel. Tevens voelden Carter & Hawley zich door de agentuur geremd zelf zaken te doen met veelbelovende partners in Antwerpen en Bremen. Hierdoor stak men niet veel energie in zaken die voor de NHM interessant waren. De directie volgde het advies van Bunge op, en vanaf december 1881 werden geen nieuwe zaken meer aangenomen. De liquidatie van het agentschap werd toevertrouwd aan de firma Carter & Hawley en in 1888 afgerond.¹⁴⁷

Structuurwijziging: oriëntatie op bancaire zaken

Zoals beschreven, liepen de baten van de handelsactiviteiten steeds verder terug. Alleen bij de handel in tropische producten werd met de NHM als tussenpersoon nog met goede resultaten gewerkt. Uiteindelijk moest dit tot de conclusie leiden dat de NHM als handelsonderneming geen toekomst meer had en dat een radicale koerswijziging noodzakelijk was.¹⁴⁸ Dit proces, vanaf 1874 ingezet en pas in het tweede kwart van de twintigste eeuw afgerond, zorgde ervoor dat de NHM, naast het beoefenen van handelszaken, haar activiteiten verbreedde met bancaire zaken.

In dit veranderingsproces zijn twee fasen te onderscheiden. De eerste fase begon met de statutenwijziging in 1874, waarbij het verbod tot het drijven van handel in wissels werd geschrapt. Dit maakte het voor de NHM mogelijk zich aan bankzaken te gaan wijden. De tweede fase begon in 1880 met de benoe-

ming van Balthazar Heldring tot directeur en eindigde in 1882, toen de directie besloot de eigen goederenhandel te staken en zich ook te richten op het bankbedrijf.

Deze verandering is niet zonder slag of stoot verlopen. Zij ging gepaard met forse fricties binnen de directie en tussen directie en commissarissen. De raad van commissarissen had sinds 1874 in de Rotterdamse koopman Hendrik Muller Szn. een lid dat geen blad voor de mond nam over de tegenvallende resultaten en stagnerende activiteiten.¹⁴⁹ De toonzetting in zijn rapport over het boekjaar 1876 was zo negatief dat directeur Pieter Hartsen en secretaris H. Schröder Visser hun ontslag indienden. Men wist Hartsen – op dat moment beschouwd als het bekwaamste en krachtigste lid van de directie en bovendien als enige binnen de directie voorstander van grondige reorganisatie – echter over te halen om aan te blijven. De bron van het conflict was hiermee niet verdwenen. President Nicolaas Trakranen wilde namelijk de eigen goederenhandel juist wel voortzetten.

Een doorbraak kwam in 1880 met het terugtreden van de 72-jarige en zwak acterende directeur Gerrit Obreen. Commissaris Muller stelde in dat jaar een memorie op waarin hij voorstelde het zwaartepunt te verleggen van de goederenhandel naar het bankbedrijf. Volgens hem moest hiervoor worden voldaan aan twee voorwaarden. Ten eerste moest de opvolger van Obreen afkomstig zijn uit de bankwereld. Ten tweede zou de eigen handel moeten worden stopgezet, en specifiek de exportzaken, daar anders particuliere kooplieden niet van de bancaire diensten van de NHM gebruik zouden gaan maken. De memorie werd door directie en medecommissarissen gunstig ontvangen. Omdat de commissarissen het idee hadden dat de directie de vernieuwing niet daadkrachtig genoeg aanpakte, namen de Rotterdamse commissarissen Muller en Hendrik van Oordt het heft in eigen hand. Al voordat de desbetreffende vergadering in 1880 plaatsvond – waar over een nieuwe directeur zou worden gesproken – hadden zij een informeel gesprek met Balthazar Heldring, directeur van de Kas-Vereeniging in Amsterdam, die in de vroege jaren zestig in Indië had gewerkt. De directie was niet gelukkig met de voortvarendheid van de commissarissen. Uiteindelijk werd in de vergadering een voordracht gemaakt met daarop op plaats 1 Heldring, op plaats 2 Dirk Cordes, chef van de firma Cordes & Co., en op plaats 3 mr. Nicolaas den Tex, directeur van de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij.¹⁵⁰ Heldring had de juiste kwalificaties en werd daarom verkozen. Hij werd bij Koninklijk Besluit van 14 mei 1880 per 1 juli 1880 benoemd tot directeur. Heldring stelde voor om in Indië met de bankzaken te beginnen.¹⁵¹

Financiële resultaten en kapitaal

Balansposten

Wat bij de balanstotalen opvalt, is dat deze in 1824-1825 nauwelijks meer bedroeg dan het kapitaal.¹⁵² In 1864 was dit gestegen tot f 85,7 miljoen om daarna weer te dalen tot f 52,4 miljoen in 1879. De belangen in Nederlands-Indië vertonen over de gehele periode een gelijkmatig beeld. De cijfers voor debiteuren en crediteuren laten een veel grilliger beeld zien. Het totaal aan debiteuren bedroeg in 1841 f 44 miljoen; in 1879 was dit gedaald tot f 8 miljoen. Het crediteurensaldo in 1864 was f 43,4 miljoen, in 1879 was dit afgenomen tot f 16,4 miljoen. Deze sterk wisselende cijfers zijn een duidelijke indicatie dat de onderneming ten tijde van de koerswijziging op een dood spoor zat en dat een verbreding van de activiteiten noodzakelijk was.

Winst- en verliesrekening

In alle jaren werd er winst gemaakt, behalve in 1826 en 1828. Het topjaar was 1864 met een winst van f 4,6 miljoen. De winst van f 1,8 miljoen uit 1879 tekent hierbij schrill af. De winstgevendheid van de Factorij bevond zich na 1870 (winst f 1 miljoen) in een negatieve spiraal. In 1879 was er een verlies te zien van f 154.000.

In de gehele periode van 1824-1825 tot 1879 heeft de NHM dividend uitgekeerd.¹⁵³ Tot en met 1834 was dat jaarlijks niet meer dan de door koning Willem I gegarandeerde 4,5%. Het dividend lag in de periode daarna bijna altijd boven de 5%. Alleen in 1858, 1867, 1868 en 1873 lag de uitkering onder de 5%. Wat opvalt, is dat het dividend vanaf 1873 structureel lager lag dan daarvoor. Ook dit vormt een indicatie dat er wat moest veranderen. Gemiddeld bedroeg het dividend in het eerste tijdvak tot en met 1849 7,49%. In het tweede tijdvak 1850-1874, hier uitgebreid tot en met 1879, was dat licht gedaald tot 7,28%.

Kapitaal

Bij oprichting bedroeg het kapitaal f 37 miljoen. Hiervan was echter maar 75% gestort, zodat het in werkelijkheid f 27.728.000 bedroeg. Daarna werd het geleidelijk teruggebracht tot f 22.517.000.¹⁵⁴ In 1850 werd het van f 23 miljoen tot f 33.549.000 verhoogd. Daarna volgde opnieuw een verlaging. In 1880 bedroeg het kapitaal f 35.783.000.

De NHM kende tijdvakken van 25 jaar, waarna de aandeelhouders beslisten over voortzetting van de onderneming. Het reservefonds van de onderneming – in feite een buffer voor de aandeelhouders om in een slecht jaar divi-

dend te kunnen uitkeren – werd gezien als eigendom van de aandeelhouders en vormde dus geen onderdeel van het eigen vermogen. Het werd aan het eind van ieder tijdvak aan de aandeelhouders uitgekeerd.

Samenvatting en conclusie

Hoofdstuk 1 handelt over de oprichting van de NHM in 1824 en het brede scala van activiteiten van de onderneming tot 1880. De NHM werd in maart 1824, op initiatief van koning Willem I, in Den Haag opgericht. De onderneming moest de nationale in- en uitvoer – die tijdens de Franse bezettingstijd grotendeels stilgelegen had – nieuwe impulsen geven en hier de spil en aandrijver van worden. De doelstellingen waren ruim geformuleerd, zodat de NHM een deel van de activiteiten van de Verenigde Oostindische Compagnie kon hervatten.

Vanaf de oprichting vormde een groot deel van de wereld het arbeidsterrein van het nieuwe bedrijf. Dit was duidelijk te ambitieus. Door grote verliezen bij de goederenhandel, veroorzaakt door verkeerde beslissingen van een niet competente directie, besloot koning Willem I in 1827 in te grijpen. Hij kreeg het recht de president en directeuren te benoemen en het werkterrein zou worden beperkt tot Nederlands-Indië. In 1826 was in Batavia de Indische vestiging geopend: de Factorij.

Gouverneur-generaal Van den Bosch voerde vanaf 1830 in Nederlands-Indië het Cultuurstelsel in, waarin een belangrijke plaats voor de NHM was weggelegd. Zij trad hierbij op als bankier, commissionair en expeditie van de Nederlandse overheid. Ook het vervoer van de cultuurproducten naar Nederland en de verkoop hiervan in Amsterdam en Rotterdam gebeurde onder verantwoordelijkheid van de NHM. Een negatieve bijkomstigheid van dit systeem voor de NHM was dat de onderneming gedwongen werd voorschotten aan de staat te verlenen. Eind jaren dertig was de schuld van de staat aan de NHM zo groot dat het parlement hierover moest worden geïnformeerd en aan deze kredietverlening een einde maakte.

Na de Belgische afscheiding in 1830 kreeg de NHM er een nieuwe taak bij, namelijk die van participatie- en financieringsmaatschappij voor de industrie. Vooral de Twentse textielnijverheid heeft van deze financiële inbreng geprofiteerd. De textielproducten werden met door de NHM gecharterde Nederlandse schepen naar Indië vervoerd, wat een belangrijke stimulans voor de Nederlandse scheepsbouw was. Deze ondersteuning bleek eind jaren veertig echter niet meer effectief te zijn. De subsidies aan de Twentse textielnijverheid rem-

den de modernisering van deze bedrijfstak af en bleken ook niet meer noodzakelijk te zijn.

Ook in de scheepsbouw trad stagnatie ten opzichte van het buitenland op doordat alleen het type schepen werd gebouwd dat voldeed aan de criteria van de NHM. In met name Engeland en de Verenigde Staten werden in deze tijd grotere en snellere schepen (klippers) gebouwd die veel beter konden concurreren met de Nederlandse reders. De subsidies aan de scheepsbouw werden daarom ook afgeschaft.

In de jaren veertig verleende de NHM grote voorschotten aan suikerraffinadeurs in Amsterdam. Het was daarom niet vreemd dat de onderneming, nadat de relatie met de staat wat minder innig was geworden, zich vanaf het begin van de jaren vijftig ging bezighouden met de financiering van cultuurondernemingen in Nederlands-Indië. Dit vond plaats in de vorm van oogstvoorschotten en hypothecaire leningen of door participatie in het kapitaal. In 1858 werd het agentschap Singapore opgericht ter ondersteuning van de activiteiten in Nederlands-Indië.

Nieuwe mogelijkheden lagen in Japan toen de Nederlandse gouvernementshandel daar in 1857 werd beëindigd. In 1859 werd het eerste agentschap in Decima gevestigd. Vanaf het begin was de NHM hier actief in zowel kredietverlening als de goederenhandel. De Japanse overheid en de daimyo's waren de belangrijkste relaties. Door de verandering van de politieke situatie in Japan na 1870 werden de NHM-activiteiten verliesgevend en werden de agentschappen eind jaren zeventig gesloten.

Eerder had men opnieuw het vizier op Zuid-Amerika gericht. In 1863 was de slavernij in Suriname afgeschaft waardoor de vrijgelaten slaven van de plantages waren vertrokken. De ondernemers hadden nu financiering nodig om nieuwe arbeidskrachten uit Azië te laten overkomen. De NHM vestigde zich in 1866 in de kolonie en verbreedde al snel haar activiteiten door naast kredietverlening het cultuurbedrijf op de suikerplantage de Resolutie te gaan beoefenen.

In Noord-Amerika opende de NHM in 1879 een agentschap in New York. De vestiging financierde goederenhandel tussen de Verenigde Staten en Azië en Europa. Het agentschap bedreef tevens de wisselhandel. Doordat de Amerikaanse agenten meer aandacht hadden voor hun eigen zaken kwamen de activiteiten van de NHM niet voldoende van de grond en werd de vestiging in 1881 gesloten.

Een echte bank in de huidige betekenis was de NHM echter nog niet. Een groot deel van de winst was tot in de jaren zeventig van de negentiende eeuw afkomstig van de provisie die werd verdiend op de gouvernementsgoederenhandel. Geleidelijk aan voerde de staat een meer liberaal beleid ten aanzien van Indië, wat zich onder andere manifesteerde in de opheffing op termijn van het Cultuurstelsel. Deze winstbron werd dus minder, met dalende dividenden en een stagnerende rentabiliteit bij de NHM tot gevolg. De raad van commissarissen was ontevreden over het beleid van de directie. Men was actief op terreinen waarover de organisatie niet voldoende expertise bezat. Daarnaast bleef men zich bezighouden met traditionele zaken – in de optiek van de commissarissen een belangrijke oorzaak van het falen als handelsonderneming.

Dat de koers moest worden gewijzigd, daarover waren de commissarissen en – in mindere mate – de directie het met elkaar eens. De NHM was bekend met het verlenen van kredieten zoals die aan de staat, de suikerraffinadeurs, cultuurondernemingen in Nederlands-Indië en in Japan. Het was dus een logische keuze om deze activiteiten grootschaliger te gaan beoefenen. Het grote eigen vermogen garandeerde dat deze overgang zonder veel risico's kon worden gemaakt. De beoefening van bankzaken werd geëffectueerd door een statutenwijziging in 1874, waarbij het verbod om handel te drijven in wissels en effecten werd opgeheven. Het opstarten van het bankbedrijf vergde daarna de nodige tijd omdat de directie niet volledig achter deze koerswijziging stond.

Commissaris Hendrik Muller en de in 1880 benoemde directeur Balthazar Heldring hebben een belangrijke rol gespeeld bij deze koersverlegging. Het starten met bankzaken betekende niet dat alle andere zaken werden beëindigd: de NHM bleef actief in vele handelsactiviteiten. Het enige wat definitief werd gestaakt, was de eigen goederenhandel. De raad van commissarissen had graag gezien dat alle traditionele activiteiten werden stopgezet ten gunste van de bankzaken. De directie drukte wat dit betreft haar zin door, zodat de NHM een meersporenbeleid bleef volgen.

Hoofdstuk 2

Uitbreiding met bankzaken, 1880-1900

De economische ontwikkeling van Nederland

Na 1870 profiteerde Nederland van de verhoging van de welvaart in Europa en Amerika.¹ Als gevolg van een algemene economische crisis vond er een inzinking plaats in de jaren vanaf 1882. In ons land werd vooral de agrarische sector getroffen. Deze landbouwcrisis wortelde in het feit dat het transport door de invoering van trein en stoomschip veel goedkoper werd dan voorheen. Dit had een toevloed van goedkoop graan uit de Verenigde Staten op de Europese markten tot gevolg, later ook agrarische producten uit Argentinië. De crisis veroorzaakte een daling van de prijzen van landbouwproducten en werkloosheid onder de landarbeiders. Daardoor trok de plattelandsbevolking massaal naar de steden. Het einde van de landbouwcrisis kwam pas toen men overschakelde op de verbouw van gewassen waarvoor de bodem geschikter was. De daaropvolgende productieverhoging werd mogelijk gemaakt door het geven van wetenschappelijke voorlichting en het stichten van landbouwcoöperaties, terwijl de nieuwe boerenleenbanken landbouwkredieten verzorgden.

De crisis had niet alleen negatieve gevolgen, want door de daling van de voedselprijzen, stegen de reële lonen. Hierdoor nam de vraag naar huisvesting, kleding en onderwijs toe. De plattelandsbevolking die naar de steden was getrokken vond daar werk doordat de industrialisatie zich doorzette. Vooral in de metaalnijverheid en textielindustrie vonden velen een nieuwe arbeidsplaats. Dit alles kreeg een impuls door omvangrijke infrastructurele werken, zoals de grote uitbreiding van het spoorwegnet, de aanleg van het Noordzeekanaal en de Nieuwe Waterweg, en een grote activiteit in de bouwnijverheid. Ook de dienstverlenende sector speelde een belangrijke rol in deze periode van groei: vanaf de jaren zestig werden vele nieuwe banken en verzekeringsmaatschappijen opgericht. Deze nieuwe banken speelden echter nau-

welijks een rol bij de kredietverlening aan de industrie daar de nieuwe bedrijven zichzelf konden financieren of gebruikmaakten van de traditionele kanalen.²

Door de uitbreiding van de export en het openstellen van Nederlands-Indië voor het particuliere bedrijfsleven verschenen er nieuwe rederijen die, door gebruik te maken van stoomschepen, de concurrentie met buitenlandse maatschappijen aankonden. In 1884 ontstond er opnieuw een crisis door een stagnatie in de bouw, het voortduren van de agrarische crisis en de Suikercrisis in Nederlands-Indië. Na 1895 nam de industrialisatie nog sterker toe door de toepassing van nieuwe technologie, verdere uitbreiding van de export en vergroting van de inkomsten uit Nederlands-Indië. Deze groei had wel een negatief gevolg in die zin dat de plaatselijke kleine nijverheid er door in verval raakte. Concluderend kan worden gesteld dat de economische groei in deze jaren evenwichtig was en verspreid was over vele industriële sectoren, alsook over geheel Nederland, met hierbij wel een zwaartepunt in de grote steden in het westen van het land.

De economische ontwikkeling van Nederlands-Indië

Na afloop van de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 brak er internationaal een periode van economisch herstel aan.³ In Nederlands-Indië was dit duurzamer dan elders op de wereldmarkten. Door de geleidelijke afschaffing van het Cultuurstelsel vanaf 1870 kwam er ruimte voor het particuliere bedrijfsleven. Dit werd mede mogelijk gemaakt door de uitbreiding van het staatsgezag naar de buitengewesten. Op Sumatra werd in 1869 de Deli-Maatschappij opgericht, gevolgd door andere tabaksondernemingen. In de jaren negentig kwam op Sumatra de olie-industrie tot ontwikkeling. Vóór de opkomst van de tabak en de petroleum waren suiker en koffie de belangrijkste exportproducten. De prijzen voor deze producten waren tot 1870 geleidelijk gestegen, maar daarna volgde tot 1880 een daling. In 1884 vond een zeer forse daling van de suikerprijzen plaats, die resulteerde in de Suikercrisis. Hierna stegen de prijzen gaandeweg tot aan de vroege jaren negentig. Daarna traden er weer forse prijsdalingen op.

In dit hele tijdvak vormde de opkomst van de koloniale nijverheid de motor voor de economische groei. De suikerindustrie, de tabakscultuur van Deli en – vanaf 1890 – de petroleum waren hierbij de belangrijkste aanjagers. Op Java en Sumatra vond een forse uitbreiding van het spoorwegnet plaats. Ten

dele gebeurde dit op initiatief van de overheid, maar ook veelvuldig door particulieren.

Ondanks deze nieuwe activiteiten waren het economisch magere jaren. In de jaren negentig gingen in de belangrijkste steden jaarlijks handelshuizen failliet. De economie herstelde zich geleidelijk, wat ook af te lezen valt aan de groei van de export. Deze lag rond 1900 20% hoger dan in 1885. Voor het product suiker en de Java- en Sumatratatabak lag het exportcijfer in 1902 zelfs twee keer zo hoog als in 1885. Vanwege de grote concurrentie van de Europese beetwortelsuikerindustrie was het voor de suikerexport cruciaal om de kostprijs te verlagen. Dit werd gerealiseerd door het toepassen van technische innovaties, verhoging van het productievolume en het onderbrengen van de ondernemingen in naamloze vennootschappen. De overheid droeg hiertoe bij door de tijdelijke opheffing van het uitvoerrecht op suiker in de jaren 1888-1893, die definitief werd in 1898. Daarnaast droeg de verlaging van de spoorwegtransporttarieven bij tot deze kostprijsverlaging.

De groei van de economie in dit tijdvak is ook af te lezen aan de toename van de invoer in Nederlands-Indië. In de tweede helft van de jaren tachtig had deze invoer een waarde van circa f 125 miljoen per jaar. In de jaren 1900-1902 was deze toegenomen tot f 188 miljoen per jaar.

Het bankbedrijf in Nederland

In het vorige hoofdstuk kwam de rol van commissaris Hendrik Muller ter sprake in verband met de start van het bankbedrijf. Dit proces was in 1880 nog niet afgerond. In dat jaar legde de directie aan de commissarissen de vraag

Commissaris Hendrik Muller speelde een cruciale rol bij de start van het bankbedrijf rond 1880. Foto uit 1878.

voor of het deelnemen van de NHM in consortia strijdig was te achten met artikel 50 van de statuten. In hun najaarsvergadering beslisten de commissarissen dat dit niet het geval was.

De noodzakelijke statutenwijziging om alle bancaire activiteiten te mogen beoefenen bleef echter uit – wat duidt op een bewust traineren van de directie. Dit bracht koninklijk commissaris Alting Mees ertoe een nota voor zijn medecommissarissen uit te brengen waarbij de noodklok werd geluid. In deze nota viel onder andere te lezen:

De goederenzaken gaan ondanks de wens van verandering van commissarissen nog gewoon door, leveren echter steeds lagere winsten op. Over 1881 zal niet eens een dividend van 5% kunnen worden uitgekeerd. Met de winst uit de goederenzaken is nog geen 1% rente van het maatschappelijk kapitaal behaald, voor de winst drijft de NHM op de gouvernementsprovisies.

Directeur Balthazar Heldring vervaardigde daarop een nota, getiteld ‘Een cardinale reorganisatie onzer zaken in Oost-Indië’, met voorstellen tot verandering. Een van de voornaamste voorstellen uit dit stuk was de opheffing van de eigen handel – bijvoorbeeld de lijnwaadhandel – waardoor de NHM vanaf 1874 grote verliezen had geleden. Ook zouden geen orders op producten van Europese en Amerikaanse huizen meer moeten worden aangenomen. Als alternatief zou kunnen worden gestart met:

- De wisselhandel.
- Voorschotzaken op goederen aan anderen te consignereren.
- Het voorbereiden van spoorweg- en andere ondernemingen, ‘zooals wij nu reeds geëntameerd hebben’.
- De afscheep van goederen voor anderen.
- Het geven van voorschotten op producten.
- Het geven van bankkredieten.
- Het aangaan van nieuwe consignatiecontracten.

De nota werd unaniem aangenomen in de directievergadering van 12 juli 1882.⁴ Het artikel ‘Eigen Handel’ kwam niet meer voor in het jaarverslag over 1883.

In 1884 vond dan eindelijk de veelbesproken statutenwijziging (artikelen 49, 50 en 63) plaats. Hierbij werd de werkkring van de NHM nader gespecifi-

ceerd en het verbod tot speculeren in fondsen geschrapt.⁵ Organisatorisch en statutair was de NHM nu klaar om een nieuw hoofdstuk te beginnen.

De expertise op het hoofdkantoor op het gebied van Indische zaken werd in 1899 nog uitgebreid door de aanstelling van M. Dames Visser, oud-agent en bestuurslid van de Factorij, tegen een jaarsalaris van f 3000.⁶

Het nieuwe bankbedrijf was vanaf 1880 primair in Nederlands-Indië actief, wat de indruk geeft dat de periode 1880-1900 onbelangrijk was voor het Nederlandse bankbedrijf. Dat is echter zeker niet het geval. In de volgende paragrafen worden de activiteiten op het gebied van emissies, deposito's, kredieten, het disconteren, effectendepots, en concurrentie en samenwerking nader belicht.

Emissies

Het emissiebedrijf werd als eerste ter hand genomen. 'Er naar strevende,' aldus de directie van de Factorij in 1883, 'om als bankiers goede vruchten belovende operaties op touw te zetten, hebben wij getracht deel te nemen aan de oprichting van industriële ondernemingen, de aanleg en exploitatie van spoorwegen, de ontginning van mijnen of van landerijen ten doel hebbende.'

Al spoedig ging de NHM zich ook toeleggen op emissies ten behoeve van Nederlandse ondernemingen. In de optiek van de toenmalige bestuurders waren de syndicaten onder te verdelen in drie soorten: syndicaten die een uitvloeiSEL waren van het bankiersbedrijf, syndicaten die werden aangegaan om het handelsbedrijf te ondersteunen en syndicaten die een nationaal doel beoogden.⁷

Een emissie kan op twee manieren worden uitgevoerd: als guichetemissie en als overgenomen emissie.⁸ De NHM beperkte zich aanvankelijk hoofdzakelijk tot het louter financieel deelnemen in syndicaten. Hierbij werd eerst nog de veilige weg bewandeld van participaties in staats- en gemeenteleningen, maar vrij snel werd ook deelgenomen aan de riskantere leningen van het bedrijfsleven.

Op de Effectenbeurs was de NHM in deze periode nog niet vertegenwoordigd door eigen personeel. Orders liet men uitvoeren door bevriende instellingen als Hope & Co. – die hiervoor de aan haar gelieerde firma Van Loon & Co. inschakelde – de Gebr. Boissevain en Kerkhoven & Co. Voor het eigenlijke emissiewerk ontbeerde de NHM nog een daarin gespecialiseerde staf en kantoren.⁹ Desondanks fungeerde zij al vanaf 1883 incidenteel als inschrijfkantoor en was de voltallige directie rond 1890 op uitnodiging van het bestuur van de Vereeniging voor den Effectenhandel, lid van deze instelling geworden.¹⁰

De NHM werd in deze beginperiode meestal bij syndicaten gevraagd door-

dat haar een participatie werd aangeboden door een bevriend bankiershuis zoals Hope & Co., Lippmann, Rosenthal & Co. (Liro), de Succursale van de Banque de Paris et des Pays Bas (Paribas), Labouchere Oyens & Co.'s Bank (Loco) of de Amsterdamsche Bank. Deze combinaties lagen niet vast en soms was de aanwezigheid van een bepaalde bank in het syndicaat reden een andere bank niet op te nemen. De NHM participeerde bijna altijd als haar iets werd aangeboden, om op die manier bekendheid met het emissiebedrijf te krijgen maar ook om het relatiebestand uit te breiden.

Op 19 november 1880 betrad de NHM het emissiewezen toen zij op uitnodiging van de firma Lippmann, Rosenthal & Co. wilde participeren in het syndicaat tot overname van een 4%-conversielening van de provincie Groningen. Vervolgens rees de principiële vraag of de NHM hieraan kon deelnemen omdat de commissarissen de kwestie of de NHM zou deelnemen aan bankzaken nog niet hadden afgerond. Koninklijk commissaris Alting Mees, die door de directie was geraadpleegd, had hiertegen echter geen bezwaar. Uiteindelijk werd de Groninger lening in 1880 door een andere combinatie geëmitteerd.¹¹

In 1881 vond daadwerkelijk de eerste deelneming in een syndicaat plaats. Het betrof de participatie in de 3%-obligatielening gemeente Amsterdam van f 3 miljoen. Amsterdam wilde met dit geld een bijdrage leveren aan de staat voor het graven van een Rijnvaartkanaal in oostelijke richting. De NHM participeerde in het syndicaat met f 50.000.¹²

In hetzelfde jaar volgde de deelneming in het syndicaat voor een 4%-obligatielening Aken-Maastrichtse Spoorweg Maatschappij. De NHM participeerde met f 300.000 op een totaal van f 6 miljoen. De winst voor de NHM bedroeg f 6600.¹³ Al snel bleek dat hiermee meer succes te behalen was. De statutenwijziging moest echter tot 1884 wachten, waardoor het doen van bankzaken officieel nog niet was toegestaan. Om die reden werd de deelneming in de spoorweglening heimelijk op de balans geplaatst als 'Aandelen in- en Schuldbrieven van Spoorwegondernemingen'.¹⁴

Het eerste geslaagde syndicaat onder leiding van de NHM was in 1882 met Paribas. Het syndicaat ging een overeenkomst aan met de commissie van beheer van de nalatenschap van prins Hendrik tot overname van een hoeveelheid aandelen van de Stoomvaart Maatschappij Zeeland en van terreinen gelegen bij Baarn.¹⁵

De eerste deelname in een buitenlands syndicaat vond eind 1882 plaats met een kleine participatie in een obligatielening Zuid-Italiaanse Spoorwegen. President Trakranen was hier principieel tegen, omdat het een buiten-

landse emissie betrof en de statuten hiertoe nog geen ruimte boden, maar de andere directieleden waren voor deelneming.¹⁶

In 1883 was de NHM betrokken bij haar eerste belangrijke garantiesyndicaat dat een 5% obligatielening à f 1 miljoen van de Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij waarborgde. Medesyndicaatsleden waren de Rotterdamsche Bank, R. Mees & Zoonen en Ian Havelaar & Zoon, waarvan de eerste een belangrijk aandeel bij de oprichting van de stoomvaartlijn had gehad. Deze Stoomvaart Maatschappij, bij het publiek bekend als ‘Holland-Amerika-Lijn’, dateerde uit 1874 en was ontstaan uit een omzetting van de rederij Plate, Reuchlin & Co. te Rotterdam.¹⁷

In datzelfde jaar nam de NHM, tezamen met een zevental firma's, een 5%-lening, groot f 900.000 over van de Stoomvaart Maatschappij Insulinde. Deze transactie viel bij de raad van commissarissen niet in goede aarde. Deze verwees naar de nauwe betrekkingen die de NHM onderhield met de Stoomvaart Maatschappij ‘Nederland’ om het contract met de staat betreffende gouvernementenproducten uit te voeren. De commissarissen vroegen cynisch of het in de bedoeling van de directie lag om voortaan iedere nog op te richten stoomvaartlijn op Nederlands-Indië te ondersteunen? Op deze pertinente vraag kon de directie weinig anders antwoorden dan dat dit niet haar bedoeling was.¹⁸

In 1886 was het emissiebedrijf zodanig gevestigd dat de directie unaniem van mening was dat ook deelname aan buitenlandse syndicaten mogelijk moest zijn en dat hiervoor geen aparte toestemming van de raad van commissarissen nodig was.¹⁹ De deelneming aan syndicaten leverde in 1889 al een winst op van circa f 110.000.²⁰

De NHM heeft zich na de start van het emissiebedrijf belast met een groot aantal emissies van aandelen en obligaties van spoorweg-, scheepvaart-, industriële en cultuurondernemingen en van binnen- en buitenlandse staats- en gemeenteleningen, of zij nam voor belangrijke bedragen deel in de daarvoor door anderen gevormde syndicaten.²¹ Dat niet alle emissies slaagden, zal duidelijk zijn. Daarom werd hiervoor in 1888 het Effecten Reservefonds gevormd, om als buffer te dienen tegen waardevermindering van effecten die nog in portefeuille waren na een mislukte emissie. Dit fonds kon in 1889 al meteen worden aangesproken toen een strop van f 300.000 werd geleden bij de participatie van \$ 200.000 in de emissie van 6%-bonds Oregon Pacific Railway, doordat de directie van deze spoorwegmaatschappij fraude had gepleegd.²²

In 1888 nam de commissionair in effecten H. J. van Ogtrop & Zoon contact op met de directie. Hij wilde graag worden ingeschakeld bij effectenzaken van

de NHM, iets waartoe hij al herhaaldelijk een verzoek had gedaan maar waarop tot dan toe niet was gereageerd. Bij de firma Van Ogtrop leefde het idee dat dit vanwege haar rooms-katholieke achtergrond was. Dit werd door de NHM ontkend en aangezien op de firma niets was aan te merken, zou zij bij eerstkomende gelegenheid een commissie krijgen.²³

Achteraf beschouwd is het verbazingwekkend dat de NHM in april 1890 niet participeerde in het syndicaat tot plaatsing van aandelen van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië (Koninklijke Olie). De directie had weinig verwachtingen van deze nieuwe onderneming.²⁴

Door de uitbreiding van het particulier initiatief in Nederlands-Indië nam het aantal emissies van in Indië werkzame bedrijven toe, evenals de notering van aandelen van deze ondernemingen aan de Amsterdamse beurs. Was het aantal aan de Amsterdamse beurs genoteerde Indische ondernemingen in 1880 nog beperkt tot twee – de NHM en de Nederlandsch-Indische Handelsbank –, in 1900 was dit aantal toegenomen tot 95 fondsen.²⁵

Effectenbeleggingen en deelnemingen

Het eigen vermogen van de NHM was in het laatste kwart van de negentiende eeuw stabiel gebleven en bedroeg f 35,7 miljoen. De NHM had met de andere koloniale banken gemeen dat zij een groter eigen vermogen had dan de in Nederland opererende banken. Dit kwam doordat het kapitaal vastlag in de eigen Indische agentschappen die uit dit eigen vermogen werden gefourneerd. Daarnaast lag een flink deel vast door deelnemingen en langlopende financieringen van cultuurondernemingen en andere bedrijven waarin de NHM participaties had. Bij de NHM was het eigen vermogen zelfs zo ruim dat het noodzakelijk was een deel in effecten te beleggen om zo voldoende rendement te verkrijgen.²⁶ In 1891 was er voor circa f 19 miljoen in effecten belegd, waarvan f 7 miljoen in Rhynspoor. Dit was 47% van het eigen vermogen. Koninklijk commissaris mr. H.L.M. Luden vroeg de directie of dat niet wat veel was.²⁷ Wel moet worden bedacht dat een deel van dit effectenbezit voortkwam uit nog niet afgewikkelde of mislukte syndicaten.

Tevens blijkt dat de NHM behalve handelsonderneming en bank ook gezien kan worden als investeringsbank en participatiemaatschappij of *crédit mobilier*, een positie en rol die geen van de andere Nederlandse banken bekleedde.²⁸ De balanspost deelnemingen was bij alle koloniale banken groter dan die van de overige Nederlandse handelsbanken. De cliënten in Indië waren onder andere cultuurmaatschappijen, soms door de banken zelf opge-

richt of in eigen bezit. Soms werd een participatie genomen om te zorgen dat de relatie bestendig bleef.

Deposito's

In de periode 1880-1903 werden in Nederland geen deposito's in ontvangst genomen; dat gebeurde pas vanaf 1903. Maar in het laatste kwart van de negentiende eeuw beschikte de NHM al regelmatig over belangrijke creditsaldi. Meestal waren dit saldi die tijdelijk door grote relaties (rederijen) bij de NHM waren gedeponeed.

Kredieten

In de eerste helft van de negentiende eeuw was de NHM al actief in kredietverschaffing of het verstrekken van hypotheek aan industriële bedrijven. Wat dat betreft, veranderde dit niet na 1880. Bij de kredietverlening werd ook wel met andere banken samengewerkt. In 1885 werd het krediet aan de Amsterdamsche Kininefabriek dat samen met de Nederlandsch-Indische Handelsbank was verstrekt, namelijk f 120.000, voor een jaar verlengd. Uiteindelijk hielp dit krediet niet, want de fabriek ging in 1897 in liquidatie.²⁹

In 1900 bedroeg het kredietvolume van de NHM in Nederland f 25 miljoen, geconsolideerd met de kredietverlening van de Factorij ruim f 45 miljoen. De kredietverlening in Nederland en Nederlands-Indië was zodanig toegenomen dat deze meer dan 50% van het geconsolideerde balanstotaal uitmaakte.³⁰

Disconteren

De NHM was voor het verdisconteren van haar wissels niet afhankelijk van de Nederlandsche Bank. Waar bijvoorbeeld de Twentsche Bankvereniging of de Credietvereniging jaarlijks voor vele miljoenen bij de Nederlandsche Bank verdisconteerden, waren dit voor de NHM veel kleinere posities. In de periode 1864-1875 werd jaarlijks gemiddeld f 2,6 miljoen verdisconteerd, in het tijdvak 1875-1889 was dit gestegen tot een jaarlijks gemiddelde van f 6,6 miljoen, terwijl dit in de periode daarna – van 1889 tot 1914 – weer daalde tot f 2,6 miljoen. De disconteringen vonden onregelmatig plaats, zodat het erop lijkt dat de Nederlandsche Bank alleen in noodgevallen werd ingeschakeld. Bij de Twentsche Bank en de Credietvereniging werd deze mogelijkheid echter structureel benut.³¹

De NHM had sinds 1855 wel een geprivilegieerde positie bij de Nederlandsche Bank. In dat jaar had de Nederlandsche Bank-directie de NHM toegestaan promessen in te wisselen tegen het (lagere) wisseldisconto, waarschijnlijk vanwege haar grote kapitaal. In 1880 werd dit nog verruimd, zodat wissels en

Tabel 2.1 Gegevens over de post crediteuren uit accept bij enkele grote banken, 1875-1913
(x f miljoen)

	<i>Amsterdamsche Bank</i>		<i>NHM</i>		<i>NIHB</i>		<i>Rotterdamsche Bank</i>		<i>Twentsche Bankver.</i>	
	<i>cred.</i>	<i>% BT¹</i>	<i>cred.</i>	<i>% BT</i>	<i>cred.</i>	<i>% BT</i>	<i>cred.</i>	<i>% BT</i>	<i>cred.</i>	<i>% BT</i>
1875	5,1	33,0	— ²	—	8,9	44,0	9,4	41,7	6,4	35,7
1880	3,6	21,3	—	—	10,4	34,9	5,9	40,2	6,6	28,8
1890	5,9	27,8	13,9	27,6	1,8	11,2	6,4	39,6	9,9	28,0
1895	2,7	9,1	8,2	12,8	1,2	7,9	4,7	30,0	11,6	31,3
1900	4,2	14,5	7,4	12,6	2,2	12,9	5,6	24,2	13,4	23,4
1905	4,4	9,8	8,7	7,9	3,5	3,6	3,4	15,1	15,6	21,9
1910	3,0	5,9	2,9	2,1	3,6	8,5	4,1	13,4	17,3	18,25
1913	7,9	9,1	5,5	3,6	3,4	7,2	15,9	12,9	27,0	24,2

Bron: Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 A, p. 189.

¹ BT is balans totaal.

² — is activiteit die niet wordt beoefend.

promessen konden worden afgedaan tegen een rente van 0,5% onder het wisseldisconto. Blijkbaar was deze korting toch iets te kostbaar voor de Nederlandsche Bank, want ze werd in 1890 weer afgeschaft.³²

Stelde de kredietverlening voor de NHM in de jaren 1880-1900 nog niet veel voor binnen Nederland, voor één onderdeel van het bankbedrijf moet een uitzondering worden gemaakt, namelijk de handel in wissels. Deze post was tot in de jaren negentig bij de Amsterdamsche Bank, Rotterdamsche Bank en Twentsche Bankvereniging groter dan de post crediteuren of deposito's. In tabel 2.1 wordt het belang van deze wisselhandel duidelijk gemaakt. Daarna liep het belang hiervan terug omdat de wissel (een kredietinstrument) werd vervangen door het rekening-courantkrediet.³³

Effectendepots

Daar het bankbedrijf in Nederland zich in dit tijdvak beperkte tot emissies, beleningen en voorschotten, stonden andere activiteiten op een laag pitje of werd hierover op ad-hocbasis beslist. Vanaf eind jaren tachtig, begin jaren

negentig had de NHM van een aantal families en relaties effecten in depot.³⁴ Ook prolongatiekredieten (krediet op basis van effectenbelening) werden van geval tot geval bezien. Een verzoek hiertoe van J. Nienhuys, directeur van de Deli-Maatschappij, om een bedrag van f 2 miljoen te lenen – met als onderpand aandelen Deli-Maatschappij – werd welwillend in behandeling genomen. Nienhuys haakte echter af omdat hij de condities te ongunstig vond.³⁵

Concurrentie en samenwerking

In de jaren 1880-1900 moest de NHM haar positie in de bancaire wereld nog verwerven. Hierdoor was de onderneming graag bereid samen te werken met andere partijen, waarschijnlijk om goodwill en expertise te verwerven en een eigen relatiebestand op te bouwen. Er was echter wel degelijk sprake van concurrentie toen de Javasche Bank in 1891 de beslissing nam een eigen bijkantoor in Amsterdam te vestigen. Vanaf de oprichting van deze bank in 1828 had de NHM haar belangen in Nederland behartigd. De Javasche Bank zou op het gebied van de wisselhandel en kredietverlening in Nederlands-Indië tot een geduchte concurrent uitgroeien.³⁶ In 1896 volgde de andere Indische concurrent, de Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij, door een vestiging in Amsterdam te openen, speciaal om zich met de wisselhandel bezig te houden.³⁷

Om voor de NHM-relaties ook de mogelijkheid te bieden wissels op andere landen te trekken, werden contacten gelegd met buitenlandse banken. In 1894 werden daarom overeenkomsten gesloten met het filiaal van de Deutsche Bank in München, de Dresdner Bank in Dresden, de firma Deichmann & Co. in Keulen, de vestiging van Crédit Lyonnais in Marseille, en in 1896, met de Bank of New York.³⁸

Vanwege de relatieve onbekendheid van de NHM als bank moest bij deze banken meestal wel een garantiedepot worden gestort. In 1880 was bijvoorbeeld een overeenkomst met de Union Bank of London gesloten, waarbij de Factorij en de agentschappen New York, Singapore en Yokohama voor rekening van de NHM op deze bankinstelling wissels konden trekken. Deze depots – in 1897 inmiddels vijf met een waarde van £ 550.000 – waren gedeponneerd bij de Nederlandsche Bank. Union Bank maakte hiertegen bezwaar zodat werd besloten een deel van het depot (£ 350.000) naar Londen over te brengen. Het in 1880 als ‘tijdelijke’ depot aangemerkte deel van £ 200.000 bleef bij de Nederlandsche Bank.³⁹ De samenwerking met de Nederlandsche Bank was in deze jaren goed te noemen. In 1900 werd het belegd reservefonds van de NHM bij de Nederlandsche Bank in depot gegeven. Hiervoor kreeg de NHM de beschikking over een voorschot in rekening-courant tot f 3 miljoen.

Directeur en later president Balthazar Heldring was in de directie verantwoordelijk voor de bancaire zaken. Tekening van Gerard Westermann, 1923.

Zuid-Afrika

De oprichting van een circulatiebank in Transvaal

In 1881 wist directeur Balthazar Heldring de andere leden van de directie enthousiast te maken voor de aanvraag van een concessie voor een Nederlandse bank in Zuid-Afrika.⁴⁰ Deze zou in het onafhankelijke Transvaal als circulatiebank moeten fungeren. De Transvaalse regering zou, als die wettig zou zijn geconstitueerd, hierom worden verzocht. Het was de bedoeling om, als de concessie verkregen was, deze over te doen aan een voor dit doel op te richten naamloze vennootschap, die een zetel zou krijgen in Nederland alsmede vestigingen in Transvaal.

Men had een startkapitaal van f 3 miljoen in gedachten. De concessie werd aangevraagd, maar niet verleend.⁴¹

Zes jaren later herleefde het plan voor de oprichting van deze circulatiebank. Het initiatief ging nu uit van Labouchere Oyens & Co.'s Bank. De firmant

Adriaan de Marez Oyens kende de oude NHM-plannen en wendde zich tot de NHM-directie voor steun en medewerking. In Duitsland was reeds medewerking toegezegd door het bankiershuis Robert Warschauer in Berlijn. De NHM-directie wilde alleen een voorwaardelijke toezegging tot steun geven; de aanvraag tot de concessie op zich was niet voldoende. Pas bij een daadwerkelijk verkregen concessie zou de NHM bereid zijn deel te nemen in een syndicaat tot uitgifte van de lening. Tevens wilde zij, wanneer de concessie er daadwerkelijk zou zijn, een toezegging doen tot een participatie van f 300.000 bij een kapitaal van f 3 miljoen. Zou dit echter worden vastgesteld op f 6 miljoen, dan betekende dit niet automatisch een verdubbeling van de NHM-participatie. Ten slotte eiste de NHM dat de uit te geven aandelen zouden worden volgestort. In 1888 voegde de NHM er nog een eis aan toe: de op te richten circulatiebank moest de gouden standaard handhaven, bij voorkeur gebaseerd op de Britse soeverein. Bij emissie van een eigen munt eiste de NHM de toelating van de Britse soeverein als wettige dekking van de biljetten.

De NHM werd al snel tot feitelijke medewerking aan het plan gedwongen door een actie van de Deutsche Bank om de concessie te verkrijgen. Zij ging een combinatie aan met de Amsterdamse bankiers Stadnitski & Van Heukelom en Labouchere Oyens & Co.'s Bank om gezamenlijk de kosten te dragen van een reis naar Transvaal voor een vertegenwoordiger van Van Eeghen & Co. die ter plaatse een onderzoek zou instellen.⁴² De zaak was nu echter al in internationaal vaarwater terechtgekomen waardoor de kans om het een bij uitstek Nederlands project te maken, verkeken was.

In 1889 gaf de NHM haar poging op om de concessie te verkrijgen voor de Nederlandse combinatie. In hetzelfde jaar ontstond een Engels-Duits-Nederlandse bankierscombinatie voor de oprichting van een circulatiebank in Transvaal. Maar zelfs in dit syndicaat delfden de Nederlanders het onderspit. Syndicaatsleider Labouchere Oyens & Co.'s Bank had voor Nederland maar een participatie van 10% kunnen verwerven.⁴³ Het syndicaat werd pas in 1895 afgewikkeld; blijkbaar hadden de Nederlandse beleggers weinig vertrouwen in deze Zuid-Afrikaanse activiteiten. Hoewel het aanvankelijke plan niet kon worden uitgevoerd, leverde de deelneming in het syndicaat de NHM wel een winst op van f 8367.⁴⁴

Plan tot oprichting van eigen vestigingen in Transvaal

Inmiddels enthousiast geworden om toch nog iets in Zuid-Afrika tot stand te brengen, overwoog de NHM in 1890 de vestiging van een eigen agentschap in Zuid-Afrika. De NHM-agent in Singapore, Hendrik van Casteren van Catten-

burch, die onderweg was op verlof naar Nederland, kreeg opdracht een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid en wenselijkheid om in Transvaal een eigen agentschap te vestigen. In de rapportage die hij hierover maakte, gaf Van Casteren aan dat hij betwijfelde of het realiseerbaar was voldoende geschoold personeel uit te zenden. Dat er behoefte zou zijn aan een dergelijke NHM-vestiging ontkende hij met grote stelligheid. Om in Transvaal voet aan de grond te krijgen zou men – om de Engelse concurrentie het hoofd te kunnen bieden – vanaf het begin met een fors kapitaal en met meerdere vestigingen tegelijk moeten beginnen. Een proef op kleine schaal was volgens Van Casteren bij voorbaat gedoemd te mislukken. De directie legde zich bij het oordeel van deze ervaren agent neer. Van Casteren werd in 1896 benoemd tot lid van het bestuur van de Factorij. Hij overleed in Marseille voordat hij in zijn nieuwe functie kon aantreden.⁴⁵

Het hoofdkantoor

Door de nieuwe bancaire activiteiten was het in 1890 noodzakelijk het hoofdkantoor aan de Herengracht 466 uit te breiden. De verbouwing stond onder leiding van de architect A.L. van Gendt, die daarna nog veel andere projecten

Het interieur van het hoofdkantoor oogde eind negentiende eeuw bijzonder sober en eenvoudig. Tekening van C. Hamburger uit 1903.

voor de NHM zou uitvoeren.⁴⁶ Hij was ook verantwoordelijk voor de aanpassing van de gevel in 1899.⁴⁷ Het hoofdkantoor was sinds 1881 aangesloten op het Amsterdamse telefoonnet.⁴⁸ Een ander modern fenomeen was de invoering op de Secretarie van de schrijfmachine in december 1884.⁴⁹

Er zijn uit de jaren tachtig – vóór de verbouwing – enkele interieurafbeeldingen bekend die een vrij ouderwets beeld van het hoofdkantoor geven. Het aantal binnenlandse agentschappen bedroeg in 1880 tien. Door het staken van de eigen handel was dit aantal in 1900 geslonken tot vier vestigingen.

Directie

De directie bestond in 1880 uit president Trakranen, de directeuren Hartsen en Heldring en secretaris Fraissinet. Aan het begin van dat jaar was het directiesalaris verhoogd. Volgens Mansvelt bestond er een samenhang tussen deze salarisverhoging en de benoeming van Heldring.⁵⁰ Het salaris bij de NHM was op den duur achter gaan lopen ten opzichte van dat van andere financiële instellingen.⁵¹

President Trakranen ging eind februari 1889 vanwege zijn leeftijd (*1819) met pensioen. Omdat de commissarissen het er niet over eens konden worden wie de nieuwe president zou worden – het ging tussen de directeuren Hartsen en Heldring –, werd een compromis bereikt door de benoeming van koninklijk commissaris mr. Focko Alting Mees (*1820). Door dit compromis was er geen sprake van verjonging, echter wel een toename van de bancaire deskundigheid, want Alting Mees was in Indië president van de Javasche Bank geweest. Hij overleed in 1900.

Opnieuw ging de opvolging tussen Hartsen en Heldring. Hartsen werd onder druk gezet om zich terug te trekken zodat de commissarissen Heldring tot president konden benoemen.⁵² Heldring werd op zijn beurt als directeur opgevolgd door secretaris Fraissinet, die echter al drie weken na zijn benoeming overleed.⁵³ In september 1900 werd Bram Muller tot directeur benoemd en Jacob Bierens de Haan tot secretaris. Muller was een zoon van oud-commissaris Hendrik Muller en was directeur geweest van de Oost-Afrikaansche Compagnie. Bierens de Haan had in China en Indië gewerkt, en daarna bij de firma Gebr. Hartsen. Beide kandidaten hadden dus een handelsachtergrond.⁵⁴

Commissarissen

Mr. Focko Alting Mees was koninklijk commissaris van 1878 tot 1889. Hij had diverse functies in het Nederlands-Indische bestuur bekleed, waaronder zoals gezegd het presidentschap van de Javasche Bank. Hij werd in 1889, nadat hij

werd benoemd tot president, opgevolgd door mr. Hendrik Luden, president van de rechtbank in Amsterdam. De andere commissarissen waren afkomstig uit het bankwezen, het bestuur, de handel, fabriekerskringen, het verzekeringswezen en het onderwijs.⁵⁵

In de jaren 1880-1900 zaten er bijna altijd wel drie of vier bankiers in het college. Men was dus in staat de directie tegengas te bieden als dit nodig mocht zijn. In de late jaren zeventig vroege jaren tachtig van de negentiende eeuw verliep het overleg tussen directie en commissarissen stroef, soms zelfs onvriendelijk. Na de keuze van de directie om ook bancaire activiteiten te gaan ontplooien, verliep het contact tussen beide colleges veel soepeler.

Geëmployeerden

Begin 1880 waren 53 geëmployeerden op het hoofdkantoor werkzaam.⁵⁶ Eind 1900 was dit aantal toegenomen tot 64 medewerkers, onder wie één vrouw, mejuffrouw W.J.C. van Buuren, die in dat jaar als ‘typewriter’ was aangesteld.⁵⁷

Door de toename van activiteiten waren de directieleden en secretaris niet meer in staat alle uitgaande stukken te ondertekenen. Daarom kreeg J. Pak, chef van de Vierde Afdeling, per 1 januari 1893 het contraseign.⁵⁸

Net zoals bij de agentschappen vond er ook op het hoofdkantoor wel eens fraude plaats. In 1880 was geëmployeerde P. Sweers tot archivaris en geheim-schrijver benoemd omdat hij in zijn vorige positie niet functioneerde. In deze functie beheerde hij de kleine secretariekas. In 1897 ging het opnieuw mis; toen werd ontdekt dat Sweers kasfraude had gepleegd. In de tien voorafgaande jaren had hij circa f 10.000 ontvreemd. Bij controle van de balansstukken viel zijn hoge debetstand op. Hij werd uiteraard onmiddellijk ontslagen, echter wel met een ontslagvergoeding van f 500.⁵⁹

Vanaf het boekjaar 1890 werd 2,5% van de jaarlijks te behalen nettowinst bestemd voor de toekenning van gratificaties (tantième) aan het personeel beneden de rang van agent.

Pensioenfondsen

Op 1 april 1887 werd na vijftig dienstjaren pensioen verleend aan J.H. van der Linden, chef van de Derde Afdeling. Hij was de eerste persoon die dit jubileum binnen de NHM bereikte. De directie besloot hem een pensioen van f 4000 per jaar toe te kennen; zijn jaarsalaris had f 4800 bedragen.⁶⁰ In deze tijd was het krijgen van een pensioen nog een gunst die door de directie werd verleend. In 1892 werd nog eens duidelijk aangetekend dat alleen pensioen werd verleend aan employés (of weduwen van employés) met een voldoende aantal dienstja-

ren en alleen als men na de pensionering niet in staat was in zijn eigen levensonderhoud te voorzien.⁶¹

Daar de Factorij al langer een Weduwen- en Wezenfonds kende, waar ook af en toe uit werd geput voor pensioenverlening, was deze instelling vertrouwd met deze materie. Ongevraagd stuurde het bestuur van de Factorij in 1899 een nota aan de directie. Hierin werd vermeld dat in 1899 53 beambten in de leeftijdscategorie van 24 tot 48 jaar werkzaam waren bij de Factorij. Het bestuur van de Factorij stelde een pensioen voor bij de leeftijd van 45 jaar. Als opties voor de uitvoering stelde men voor om dit in eigen beheer te doen – sparen door inhouding van 5% op het salaris van het personeel en de rest aanvullen door de NHM – of het pensioen extern onder te brengen bij een levensverzekeringsmaatschappij. De directie was hier fel op tegen en plaatste ook vraagtekens bij de leeftijd van 45 jaar. Tevens stond haar het idee tegen dat het personeel *recht* zou krijgen op pensioen. Het idee van de directie was een maximumpensioen van f 3000 per jaar vanaf de leeftijd van 55 jaar. Ze zou hierover met de commissarissen overleggen.⁶²

Dit had blijkbaar resultaat want in 1899 werd het Algemeen Ondersteuningsfonds voor het personeel in Nederland en in Azië, Oost- en West-Indië opgericht. Er werd alleen uitgekeerd bij gebleken noodzakelijkheid.⁶³ De eerste dotatie uit de winst was f 100.000 en daarbij nog een bijdrage van f 50.000 van de Factorij.⁶⁴ De Amsterdamsche Bank was in 1888 al voorgegaan met de oprichting van een pensioenfonds. Vanaf 1890 werd dit fonds vanuit de bank gedoteerd met 10% van de in het jaar daarvoor betaalde salarissen. Wat de condities bij de Amsterdamsche Bank waren om voor een pensioen in aanmerking te komen, is onbekend.⁶⁵

Het bankbedrijf in Nederlands-Indië en Azië

De Factorij en onder haar ressorterende agentschappen

In 1879-1880 ondernam oud-secretaris Jan Hudig een reis naar Nederlands-Indië om de landbouwondernemingen van de NHM te inspecteren. Na terugkomst rapporteerde hij dat het bestuur van de Factorij meer moest decentraliseren en grotere bevoegdheden aan haar agenten moest geven. Hudigs bevindingen resulteerden in een aantal besluiten van de directie. Vanaf 1 januari 1881 moesten alle agenten zelfstandig een verslag uitbrengen en een eigen boekhouding gaan voeren. De directe aanleiding dat de directie zo voortvarend op de uitkomsten van het rapport reageerde, waren de fouten die het

bestuur van de Factorij had gemaakt bij de kredietverlening aan de suikerfabriek Plossso. Als de agent in Surabaya hierbij ingeschakeld zou zijn geweest, dan zou deze zaak veel minder slecht zijn afgelopen.⁶⁶ Tevens moest de Factorij het gecentraliseerde beheer over landbouwondernemingen overdragen aan de agenten en de saldi van de cultuurondernemingen overbrengen naar de agentschappen waaronder zij ressorteerden.

De inkrimping en beëindiging van de eigen handel in 1882, omdat men met het bankbedrijf startte, zorgde voor een tijdelijke reductie van het aantal agentschappen. Het succes van het bankbedrijf en de concurrentie met andere banken maakten het noodzakelijk het aantal vestigingen daarna weer verder uit te breiden.⁶⁷ In totaal bezat de NHM in 1880 zestien buitenlandse agentschappen – inclusief de Factorij, New York, Suriname en Yokohama –, terwijl zij in 1900 achttien vestigingen in het buitenland had, inclusief de Factorij en Suriname.

Bank- en wisselzaken, kredieten, beleningen en voorschotten

In hoofdstuk 1 is een schets gegeven van het Nederlands-Indische bankwezen tot circa 1880. Een van de banken, de Javasche Bank, startte in 1879 met kredietverschaffing aan cultuurondernemingen onder waarborg van hypotheek. De commissarissen van deze bank, onder aanvoering van Factorij-president Christiaan Lohr, achtten dat echter strijdig met het octrooi. Uiteindelijk werd de kwestie voorgelegd aan de directeur van financiën van het gouvernement, en deze stelde de commissarissen in het gelijk: de kredietverlening moest worden stopgezet. Lohr zorgde er zo voor dat de Javasche Bank bij de Suikercrisis van 1884 geen financiële schade opliep.⁶⁸

Van Nederlandse zijde kwam er vanaf 1881 meer concurrentie bij toen de in Amsterdam gevestigde Koloniale Bank verschillende agentschappen in Nederlands-Indië opende. Een andere nieuweling was de in 1882 opgerichte Soerabaiasche Bank- en Handelsvereniging De Rijk, Groskamp & Co. in Surabaya, de voortzetting van de gelijknamige firma.⁶⁹ De nieuwe vestigingen van diverse banken vanaf 1863 creëerde een moderniseringsgolf in het Indische bankbedrijf. Kredietwissels en documentaire wissels (wissels met aangehechte documenten) werden ingevoerd bij de kredietverlening.

Indië was dus in 1880 bij de start van het bankbedrijf van de NHM op bancair gebied geen onontgonnen gebied. De Factorij begon zelf met de wisselhandel. Dankzij haar activiteiten had zij de beschikking over een uitgebreide en gevarieerde wisselportefeuille. Deze wissels werden nu verhandeld met het doel een marge te behalen tussen in- en verkoop. Vanaf 1881 werd ‘Wisselope-

ratiën' als nieuwe post ingevoerd in de boekhouding van de Factorij. De winsten die hierbij werden behaald, vertoonden vanaf het begin grote progressie: in 1880 slechts f 12.000, daarna over 1881 al f 45.500 en over 1882 een winst van f 107.000. Gedurende deze beginjaren speelde bij de inkoop van wissels de verkoop door het Indische gouvernement van traites op het departement van Koloniën een grote rol. Dit vond bij inschrijving plaats. In 1881 verleende de Factorij haar bemiddeling aan het gouvernement voor het overmaken van gelden naar China, Japan, Singapore, Brits-Indië en Australië. Aan deze uitbreiding van activiteiten werd dan ook bekendheid gegeven.

De Factorij liet vanaf 1882 haar koersen en tarieven opnemen in de noteringen van de *Prijscourant van de Handelsvereniging* te Batavia.⁷⁰ Vanaf datzelfde jaar bood de Factorij ook de mogelijkheid voor disconteringen, beleningen en financieringen van import en tevens konden effectenorders worden uitgevoerd. Per 1 september 1883 bood de Factorij de gelegenheid een deposito- of girorekening bij de NHM-vestigingen Batavia, Semarang en Surabaya te openen. Gedurende de eerste jaren werd voor gelden à deposito van zes maanden en langer 4% rente vergoed. Eind 1883 bedroeg het saldo op de depositorekening al f 2,3 miljoen en ultimo 1884 (het crisisjaar) f 6,4 miljoen.⁷¹

De omstandigheden zijn voor de ontwikkeling van het bankbedrijf van de Factorij bijzonder gunstig geweest. Nauwelijks was de bank als zodanig gevestigd of de Suiker crisis brak uit, met noodlottige gevolgen voor vele van haar concurrenten van dien.⁷² Dankzij haar grote liquiditeit bleef de NHM voor rampspoed gespaard en was zij in staat enkele banken die in grote problemen waren gekomen de helpende hand te bieden. Mede hierdoor werd een financiële catastrofe voorkomen en kon de schade worden beperkt. Daarenboven was het vertrouwen in de NHM ongeschokt gebleven. Behalve door de goede kaspositie in Indië was dat mogelijk door het gangbaar blijven van haar zesmaands-datowissels in Indië en in Nederland. Terwijl de Nederlandsche Bank bekendmaakte dat zij geen wissels van Indische maatschappijen op haar hoofdkantoor getrokken met een langere looptijd dan twee maanden dato of veertien dagen zicht meer in disconto zou nemen, werden de wissels van de NHM daarvan uitgezonderd. Haar wissels werden vanaf die tijd gelijkgesteld met die van het gouvernement.

In 1884 werd een begin gemaakt met telegrafische transferten en met documentaire kredieten.⁷³ De omzetten in rekening-courant tussen het hoofdkantoor en de Factorij waren in 1885 gestegen tot f 107 miljoen, terwijl deze in 1881 slechts f 21 miljoen bedroegen. De winst op de wisselrekening van de Factorij over het boekjaar 1885 was gestegen tot f 452.000.

Tabel 2.2 Omzet bank- en wisselzaken de Factorij, 1881-1900 (x f miljoen)

	<i>Omzet bank- en wisselzaken hoofdkantoor met kantoren in Azië</i>	<i>Deposito- en girorekening</i>		<i>Beleningen en voorschotten</i>	
		<i>Saldi deposito- en girorekening</i>	<i>Stortingen in deposito en giro</i>	<i>Saldi ultimo</i>	<i>Verstrekt per jaar</i>
1883	21 (1881)	2	2	7	19
1890	113	12	93	8	23
1900	245	22	236	14	182

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 421-422.

De financiering van de Indische suikerexport vond grotendeels plaats met sterlingwissels. Doordat de omvang van de import veel geringer was dan de Indische export waren de banken gedwongen de ontvangen pondenwissels ter incasso of discontering naar Europa te zenden.⁷⁴ Dat was de reden dat de NHM een overeenkomst had gesloten met de Union of London & Smiths Bank in Londen om daar deze wissels te kunnen remitteren. Hiervoor moest wel een forse prijs worden betaald, namelijk een effectendepot van ruim f 4 miljoen.

De directie gaf in 1885 als voorschrift aan de Factorij dat de beleningen in effecten per ultimo december zouden moeten worden beëindigd. Deze eis was mede ingegeven door de fraude die dat jaar was begaan door een lid van het bestuur van de Factorij, te weten Meindert Boissevain.⁷⁵ In tabel 2.2 is de grote toename van bancaire activiteiten in de periode 1881-1900 goed zichtbaar.

Het succes met de deposito's en giro's had echter een keerzijde: de Factorij had geen emploti meer voor het vaste werkkapitaal van f 12 miljoen. Een bedrag van f 2 miljoen was reeds naar Nederland teruggevloeid, en op verzoek van het bestuur van de Factorij werd dit belegd in 3,5%-staatsschuldbewijzen. Om de toestroom van gelden van derden enigszins tegen te gaan, verlaagde de Factorij in 1888 haar rentevergoeding voor deposito's tot 2,25% per jaar voor één jaar of meer. Op girorekeningen werd in het geheel geen rentevergoeding meer gegeven. Deze maatregelen hadden het beoogde gevolg. De Factorij startte in 1887 bij de vestigingen Batavia, Semarang en Surabaya een nieuwe activiteit, te weten de uitgifte van reiskredietbrieven.⁷⁶

Eind jaren negentig bleek de Factorij wederom niet in staat haar werkkapitaal volledig aan te wenden. Daarom werd in 1897 besloten dit kapitaal terug te brengen van f 12 tot f 8 miljoen, tegen de gebruikelijke vergoeding van 5% aan het hoofdkantoor.⁷⁷

Op Java werd in 1899 een bijkantoor geopend in Weltevreden, in feite een stadsbijkantoor van de Factorij. Een bijzondere activiteit van het in 1889 geopende subagentschap Medan was het in circulatie brengen van zogenoemde kasorders. Dit was nodig omdat de Javasche Bank – een combinatie van circulatie- en handelsbank, en kassier van en voor het Nederlands-Indische gouvernement – haar activiteiten tot aan het begin van de twintigste eeuw tot Java beperkte. In de buitengewesten handelde men in natura of maakte men, sinds de invoering van de Muntwet van 1854, gebruik van Nederlands muntgeld, van duiten uit de VOC-tijd of – vooral op Sumatra en Borneo – van geld uit de Engelse kolonie, de Straits-dollar. Hendrik Soeters, lid van het bestuur van de Factorij, stelde voor om het subagentschap Medan kasbriefjes of kasorders van 5, 10, 25 en 50 dollar te laten uitgeven – een plan dat werd goedgekeurd door de directie. De kasorders, eerst in dollars en later ook in Straits-dollars, konden bij het kantoor worden omgewisseld tegen zilveren dollars, uiteraard tegen een zekere vergoeding.⁷⁸ Het doel was om het betalingsverkeer soepeler te laten verlopen, en tegelijkertijd was het een goedkope manier de kasmiddelen te versterken zonder het risico van koersverlies. In 1889 werden nog de coupures van 1 en 2,5 dollar toegevoegd.⁷⁹ Ook het in 1901 geopende subagentschap Olehleh gaf in de jaren 1902-1904 kasorders uit; niet duidelijk is of dit in dollars of Straits-dollars gebeurde.⁸⁰ De NHM hoopte dat de kasorders in deze regio een algemeen aanvaard betaalmiddel zouden worden, als alternatief voor het Engelse en Nederlandse geld. De invoering van de Nederlands-Indische gulden in de buitengewesten in 1908 maakte een einde aan deze activiteit.

Niet alles verliep volgens een succesvol patroon. In 1891 werd een groot verlies geleden op productbeleningen bij de vestiging Padang. De firma W.B. Pearson in Padang had voor f 1.830.000 beleend; hiervan bleek bij controle maar voor f 830.000 aan goederen in het pakhuis aanwezig te zijn. Het bedrag van deze malversatie van f 1 miljoen moest in 1892 nog worden verhoogd met f 390.000. Uiteraard moest de Factorij de zaken met Pearson liquideren. De directie in Amsterdam was ontevreden over de gedragslijn van het bestuur van de Factorij in deze zaak.⁸¹ In 1893 vonden kasdiefstallen plaats in zowel Padang (f 50.000) als in Batavia zelf (f 59.000). De schade in Batavia bleef beperkt – ruim f 31.000 kon worden achterhaald – maar dat gold niet voor Padang waar slechts f 4000 was gedekt door borgen, maar zelfs dat was nog onzeker.⁸²

Emissies

In deze periode vonden de meeste emissies van Indische ondernemingen plaats in Amsterdam. Niet alleen waren daar veel hoofdkantoren van Indische bedrijven gevestigd, de Amsterdamse kapitaalmarkt bood ook veel meer kansen om succesvol te emitteren. Een van de weinige voorbeelden van een emissie waarvoor zowel in Amsterdam als in Batavia kon worden ingeschreven, was die in 1884 van de Batavia Ooster Spoorweg Maatschappij. Van het totale bedrag van f 1,7 miljoen werd in Indië voor f 0,5 miljoen ingetekend. Ongetwijfeld heeft hierbij positief meegespeeld dat de NNM drie jaar lang een dividend van 4,5% garandeerde.⁸³

Agentschap Singapore

Tot het succes van de wisselhandel en het bankbedrijf heeft in niet geringe mate het agentschap Singapore bijgedragen. Dit agentschap begon in 1882-1883 met wissel- en bankzaken. Tot een belangrijke uitbreiding kwam het pas

Agentschap Singapore, circa 1900.

toen de eigen handel in goederen in 1887 werd gestaakt. Wat de wissel- en bankzaken betreft, was Singapore gedurende enige tijd zelfs de meerdere van Batavia. Het agentschap kreeg in 1891 rechtspersoonlijkheid naar de wetgeving van deze Britse kroonkolonie. In 1894 had het agentschap voor zo miljoen dollar aan beleningen uitstaan, terwijl dit cijfer voor Batavia met haar agentschappen f 28 miljoen bedroeg.⁸⁴ De gelden van derden bij het agentschap Singapore namen eveneens aanzienlijk toe. Het agentschap trachtte deze deposito's binnen te halen om het eigen werkkapitaal, in verband met de waardevermindering van de Straits-dollar, zo veel mogelijk te beperken.

Dollars 5,000 Reward.

THE above reward will be paid to any person who will give such information as will lead to the arrest of a Chinaman named KAM GUAN SIAN, late Cashier of the Netherlands Trading Society, Penang, and recovery of the money he has misappropriated. For information which will lead to his arrest alone, \$500 will be paid, with 10 per cent added for all money recovered.

DESCRIPTION.
 Age about 35 years, height 5 ft. 7 in., yellow complexion, long thin face, Tribe Hokien, Penang-born, speaks English.

H. J. H. RICCARD,
 Chief Police Officer, Penang.

CENTRAL POLICE STATION,
 PENANG, 15th Nov., 1895.

Opsporingsbiljet naar aanleiding van een kasfraude door de kassier van agentschap Penang, 1895.

Rond 1900 stabiliseerde de koers van het zilver en daarmee ook van de Straits-dollar die hieraan was gekoppeld. De winstkansen van het agentschap Singapore namen zodoende af. Het openen van een deposito- en girorekening door het gouvernement van de Straits Settlements in 1899 was dus bijzonder welkom, zowel financieel als voor het aanzien van het agentschap.

Het agentschap Singapore had, in verband met de ontwikkeling van de tabaksindustrie op Deli en de handel met de Straits Settlements, subagentschappen geopend in Medan (1888) en Penang (1889). Concurrent Chartered Bank had zich in 1880 reeds in Medan gevestigd, maar moest wegens gebrek aan levensvatbaarheid in 1886 haar deuren sluiten. De heropening volgde in 1889. De Hongkong and Shanghai Banking Corporation (HSBC) had in 1884 een kantoor in Penang geopend.⁸⁵ Daarnaast opereerde in Medan vanaf 1889 het handelshuis Brown & Co. als agent voor de Mercantile Bank.⁸⁶

De tabaksindustrie leverde inderdaad belangrijke relaties op. In 1896 verstreken het agentschap Singapore en het subagentschap Medan belangrijke voorschotten (werkkapitaal) aan de Deli-Batavia Maatschappij, de Nederlandse Asahan Tabak Maatschappij en de Langkat Tabak Maatschappij. Daarnaast werden kredieten verstrekt aan de Tabak Maatschappij Franco-Deli, de Serdang Tabak Maatschappij, de Tabakmaatschappij Sakoeda en de Padang Tabaks Maatschappij.⁸⁷

Hoewel de economische betrekkingen van Deli met Penang reeds spoedig in betekenis afnamen, bleef het subagentschap Penang belangrijk. Voor de vermindering van zijn zaken op Sumatra wist het ruimschoots compensatie te vinden in plaatselijke kredietverlening. In 1899 vestigde de NHM zich in Rangoon. Een belangrijke activiteit was de financiering van rijstexport naar Java. Acht jaar eerder was HSBC hier al voorgegaan met de vestiging van een kantoor.⁸⁸ In 1900 werd vanuit Singapore een nieuw subagentschap in Palembang gevestigd ten behoeve van de opkomende petroleumindustrie.

Uiteraard ontkwam ook het agentschap Singapore er niet aan verlies te lijden. In 1895 werd in Penang een kasdiefstal van f 182.000 gepleegd door de eerste kassier Kam Guan Sian. In de boeken werd dit afgeschreven op 'Debiteuren'. De dader werd uiteindelijk opgepakt in Thailand. Hij had het geld gebruikt om speelschulden te vereffenen.⁸⁹

Concurrentie en samenwerking

Na de Suikercrisis van 1884 was de NHM de belangrijkste speler geworden op de Indische wisselmarkt. De wisselkoersen die de NHM vaststelde, waren toonaangevend voor de andere banken. Na de crisis trad bij de concurrentie gelei-

delijk herstel op. Sinds 1886 nam de competitie zelfs krachtig toe, niet alleen van de Chartered Bank en de HSBC die met kleine marges werkten, maar ook van de in Indië werkende Nederlandse bankinstellingen. De Nederlandsch-Indische Handelsbank had zich na 1884 geheel hersteld van de crisis, terwijl de Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij zich steeds meer op alle bankzaken begon toe te leggen. Na 1891 voegde zich hierbij de Javasche Bank, die met haar nieuwe octrooi ook de mogelijkheid kreeg wisselhandel en financieringen te bedrijven – dit tot grote ergernis van de andere drie Indische banken, die dit als een vorm van oneerlijke concurrentie van de circulatiebank ervoeren. De Factorij zag dat haar omzetten als gevolg hiervan gedurende enige jaren afnamen, maar vanaf 1890 namen de wissel- en bankzaken weer gestaag toe.⁹⁰

Om op bepaalde activiteiten nog voldoende marge te behalen, sloot de Factorij in 1886 een overeenkomst met de drie belangrijkste Engelse banken op Java – de Chartered Bank, de Mercantile Bank en de HSBC – om onderling de sterlingkoers voor koop en verkoop van Londense wissels vast te stellen. In maart 1887 besloot de HSBC de overeenkomst niet te verlengen, zodat de concurrentie weer toenam.⁹¹ Ook bij de beleningen op petroleum werd vanaf 1887 meer concurrentie van de Engelse banken ondervonden.⁹² De concurrent in Nederland op emissiegebied, de Amsterdamsche Bank, verleende in 1885 een trekkingskrediet aan het agentschap Batavia van de HSBC. De andere Britse concurrenten, de Chartered Bank en de Mercantile Bank, gingen wissels trekken op het hoofdkantoor van de Amsterdamsche Bank.⁹³

Een nieuwe concurrent verscheen in 1894 met de oprichting van de Nederlandsch-Indische Crediet & Bankvereniging, die kantoren opende in Amsterdam, Batavia, Semarang en Surabaya. In 1896 opende de agressieve concurrent HSBC een agentschap in Surabaya.⁹⁴ Nog meer concurrentie volgde in 1898 door de oprichting van de Postspaarbank en de Nederlandsch-Indische Effectenbank. De al langer gevestigde Escompto Maatschappij ontplooidde in deze tijd ook meer activiteiten. In 1896 werd een kantoor in Amsterdam geopend en in 1900 volgde een agentschap in Padang. Van beide vestigingen ondervond de Factorij felle concurrentie op het gebied van wissel- en bankzaken.

Anderzijds werd er ook samengewerkt. In 1887 opende de NHM een effectendepot bij de Javasche Bank ter waarde van f 1 miljoen. In ruil hiervoor kon de Factorij een rekening-courantkrediet openen voor maximaal f 900.000; in het daaropvolgende jaar werd dit al verhoogd tot f 2,8 miljoen.⁹⁵ Door de sluiting van de eigen vestiging in Makassar werden de in- en verkoop van wissels op Nederland, en de telegrafische transferten in Makassar, in 1889 opgedragen

aan de Javasche Bank, wat in dit geval dus een nuttige vorm van samenwerking was.⁹⁶

Op effectengebied was de oprichting in 1898 van de Vereniging voor den Effectenhandel in Nederlandsch-Indië te Batavia van groot belang.

Bestuur Factorij

Bij de Factorij waren in deze periode meer wisselingen in het presidium en bij de leden (twee) dan bij de Amsterdamse directie. Bestuurslid Pieter van Wijngaarden nam in 1881 ontslag. Als zijn opvolger werd Meindert Boissevain uit Amsterdam benoemd, telg uit de bekende Amsterdamse bankiersfamilie. Hier werd dus het Amsterdamse beleid voortgezet door de benoeming van een bankier in de directie. Zittend lid vanaf 1878 was Anthony Fokker. Christiaan Lohr werd in 1881 voor een nieuwe periode van vier jaar tot president benoemd. De directie was erg ongelukkig met zijn beleid in de laatste jaren; het probleem was dat er voor zijn eventuele vervanging geen alternatief bestond. Daarom kreeg Lohr wel te horen dat de herbenoeming niet met enthousiasme was gedaan. Doordat de verhouding tussen de directie in Amsterdam en de commissarissen nog niet helemaal was genormaliseerd, vond het laatste college het nodig van haar afkeuring over deze herbenoeming blijkt te geven. Wat opvallend is, is dat Lohr in de periode 1877-1886 commissaris/president-commissaris was bij de Javasche Bank. Ook voorgangers en opvolgers hebben deze dubbelfunctie bekleed.⁹⁷

De latere NHM-president Jacob Cremer publiceerde in 1881 een brochure over de noodzaak Europees personeel op te leiden voor Nederlands-Indië.⁹⁸ Blijkbaar was het probleem van goed functionerend stafpersoneel tijdens de herbenoeming van Lohr niet beperkt tot de NHM alleen.

Zoals gezegd, werd in 1885 bij de Factorij ontdekt dat er fraude was gepleegd door bestuurslid Boissevain. Hij had op 23 mei 1885 aandelen en andere stukken beleend om een mogelijke kasfraude onzichtbaar te maken, die aan het licht zou kunnen komen terwijl hij voor privédoeleinden op reis was. Na ontdekking van dit voorval door medebestuurslid Fokker en intensief overleg tussen de Factorij en de directie in Amsterdam, werd hem per 1 oktober ontslag aangezegd. Daarna was belening van effecten in Batavia niet meer toegestaan.⁹⁹

Boissevain werd opgevolgd door Hendrik Soeters. Factorij-president Lohr werd in 1886 opgevolgd door Fokker. Op dezelfde datum van 1 mei werd het bestuur van de Factorij gewijzigd: een president, één lid (in plaats van twee) en een stemhebbend secretaris. Het salaris van de secretaris werd verhoogd tot f18.000 per jaar. Nadrukkelijk werd door de directie bij deze bestuurswij-

ziging gememoreerd dat dit niet als een bezuiniging moest worden gezien, maar primair was ingegeven door het gebrek aan kundige kandidaten.¹⁰⁰ Op 1 januari 1892 werd deze maatregel weer ongedaan gemaakt, dus opnieuw was er sprake van een president, twee leden en een secretaris zonder stemrecht. M. Dames werd toen benoemd als tweede lid.¹⁰¹ Fokker werd in 1894 als president opgevolgd door Soeters.¹⁰²

Geëmployeerden

In 1877-1878 waren 39 geëmployeerden werkzaam bij de Factorij en de agentenschappen.¹⁰³ Over de achtergrond en vooropleiding van het personeel in Nederlands-Indië en andere Aziatische landen is minder bekend dan over het uitgezonden Nederlandse personeel. Het stafpersoneel was altijd Europeaan en bijna altijd Nederlander. De kassiersfunctie werd in Azië standaard bekleed door Chinezen. Enkele bekende namen onder het uitgezonden personeel in deze periode zijn Karel van Aalst en Henri Deterding, de latere directeur-generaal van Koninklijke Olie, die beiden in 1889 in dienst traden. Vooral de carrière van Deterding verliep voorspoedig, want hij werd al in 1891 benoemd tot subagent in Penang. Van Aalst moest tot 1898 wachten; hij werd toen echter wel agent te Singapore, de belangrijkste vestiging na de Factorij zelf.

Ook in het Aziatische bedrijf nam het personeelsbestand flink toe. In 1891 waren naast het bestuur van de Factorij en de agenten in Semarang, Surabaya en Singapore en de subagenten in Medan en Penang 37 geëmployeerden werkzaam. Deze functionarissen begonnen na uitzending vanuit Nederland met een salaris van f 200 per maand. Maximaal kon dit oplopen tot f 750 per maand, maar door persoonlijke toelages en vanwege de waarneming van de functie van agent ten tijde van verlof, kon dit oplopen tot f 1250 per maand. In 1891 was er een functionaris met veertig dienstjaren. Vanaf 1898 zijn ook de leeftijden van de geëmployeerden bekend. Deze varieerden van 19 tot 63 jaar. In december 1900 was het aantal stafmedewerkers gestegen tot 55; het salaris lag nu tussen f 200 en f 1000 per maand. De leeftijd varieerde van 21 tot 65 jaar.¹⁰⁴

Het cultuurbedrijf

Nederlands-Indië

De activiteiten op het gebied van cultures werden na de uitbreiding met het bankbedrijf gewoon voortgezet. Het cultuurbedrijf van de NHM omvatte diverse onderdelen. Naast het bezit van eigen ondernemingen trad de NHM ook

op als financier van ondernemingen van derden door het verstrekken van voorschotten op consignatiecontracten of hypotheeken onder oogstverband. Daarnaast verkocht de NHM producten afkomstig van de eigen bedrijven en van relatieondernemingen.¹⁰⁵

De inspectie-eis die oud-secretaris Jan Hudig in 1879-1880 naar Nederlands-Indië ondernam om de landbouwondernemingen te inspecteren, is voor de NHM van groot belang geweest.¹⁰⁶ Deze deskundige, zelf oud-koffieplanter op Java, was in zijn rapport zeer kritisch over het beleid van het bestuur van de Factorij ten aanzien van de cultures. De kredietverlening aan ondernemingen van derden was veel te hoog opgelopen en eigen ondernemingen werden soms gevestigd op locaties die voor de desbetreffende cultuur totaal ongeschikt waren. Hudig bracht het advies uit aan de directie om de activiteiten van enkele eigen ondernemingen onmiddellijk te beëindigen en tevens dat het debiteurensaldo met cultuurrelaties tot aanvaardbare proporties zou worden teruggebracht. Bijna al zijn adviezen werden door de directie overgenomen.¹⁰⁷ Dankzij dit ingrijpen werd de NHM behoed voor de rampspoed waarmee vele ondernemingen en banken in 1884 en daaropvolgende jaren werden geconfronteerd.

Suikercrisis 1884

De prijs van suiker was in 1883 sterk gedaald en dit had de exporteurs die op levering hadden gekocht een dermate grote strop opgeleverd, dat zij voor de oogst van 1884 geen contracten meer durfden te sluiten.¹⁰⁸ De suikerfabrikanten consigneerden daarop zelf hun product naar Europa, maar zonder het gewenste resultaat. Zij waren nu niet meer in staat hun financiers te betalen, en deze kregen hierdoor op hun beurt een tekort aan nieuwe middelen. De gebruikelijke manier – het ‘pig on pork paper’, om zich door wisselafgifte geld te verschaffen – liep spaak door de terughoudendheid van de geldmarkt in het Oosten. Dat was een gevolg van de val van de Oriental Banking Corporation in India in mei 1884. Met dit lot voor ogen waren importeurs huiverig wissels te kopen van Nederlands-Indische cultuurbanken. Deze raakten hierdoor in de problemen. Deze namen nog toe doordat veel van deze banken een groot aantal cultuurondernemingen in eigendom hadden. In tabel 2.3 zijn deze intensieve banden goed zichtbaar.

De grote crisis die vervolgens optrad en de reddingsoperaties voor de hardst getroffen ondernemingen zijn elders voldoende uitvoerig beschreven om daarnaar te verwijzen.¹⁰⁹

Tabel 2.3 Cultuurondernemingen in eigendom of in relatie met cultuurbanken, situatie 1884

	<i>Suiker</i>	<i>Koffie</i>	<i>Diverse producten</i>	
Dorrepaal & Co.	22	38	53	
Handelsvereniging 'Amsterdam'	4	2	1	
Koloniale Bank	9	17	12	
Nederlandsche Handel-Maatschappij	30	11	7	
Nederlandsch-Indische Handelsbank	29	20	4	
Totaal	94	88	77	259

Bron: Helfferich, *Die Niederländisch-Indischen Kulturbanken*, p. 39.

Tabel 2.4 Koersen van enkele Indische en bancaire aandelen, 1883-1885 (in %)

	<i>Ult. 1883</i>	<i>L-H 1884¹</i>	<i>Ult. 1884</i>	<i>Ult. 1885</i>
Amsterdamsche Bank	130	119-136	125	125
Handelsvereniging 'Amsterdam'	85	60-100	66	68
Internatio	114	68-118	83	76
Javasche Bank	191	185-192	192	184
Koloniale Bank	95	22-95	35	43
Nederlandsche Bank	250	210-260	214	227
Nederlandsche Handel-Maatschappij	111	97-114	103	108
Nederlandsch-Indische Handelsbank	106	31-108	39	60 ²
Stoomvaart Maatschappij Nederland	92	59-92	59	52
Twentsche Bankvereniging	113	107-111	108	110

Bron: Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 242.

¹ L-H is laagste-hoogste.

² Na afstempling van de aandelen van f 250 tot f 150; laatste koers voordien 35.

Doordat de NHM zelf niet zo zwaar door de Suikercrisis werd geraakt, was zij in staat om een leidende rol te spelen bij de reddingsoperaties die eind 1884 begonnen. Er werden diverse syndicaten opgericht om emissies te verzorgen voor de instellingen die door de crisis waren getroffen. Een nationale ramp werd voorkomen door het eendrachtig optreden van de grote financiële partijen en het Nederlandse publiek. In zes maanden werd de voor die tijd niet geringe som van f 27,5 miljoen aan obligaties geplaatst. De NHM doorstond deze eerste moeilijke vuurproef goed. Zij was de enige Nederlands-Indische bank die door middel van telegrafische transferten geld in Indië beschikbaar kon stellen, dankzij de goede kaspositie in Indië en het gangbaar blijven van haar zesmaands-datowissels in Indië en in Nederland. De NHM kreeg door deze goede financiële positie verscheidene ondernemingen op een presenteerblaadje aangeboden, maar was zo verstandig daar op dat moment van af te zien.¹¹⁰ Dat het publiek het optreden en het beleid van de NHM ook waardeerde, blijkt uit de koersen van de aandelen NHM in vergelijking met andere Indische fondsen, zoals te zien in tabel 2.4. Zij bleven net zo stabiel als de koersen van ‘echte’ banken als de Amsterdamsche Bank en de Twentsche Bankvereniging.

Uiteraard heeft ook de NHM direct en indirect wel verliezen geleden als gevolg van de Suikercrisis en de naweeën daarvan in Indië. Voor een deel werden deze verliezen geleden bij de firma Dorrepaal & Co., die grote belangen had in cultuurondernemingen in de Vorstenlanden, waarbij de NHM direct betrokken was. Het verlies geleden op cultuurondernemingen bedroeg tussen 1884 en 1888 f 5,9 miljoen.¹¹¹ Door de verkoop van het grootste deel van de aandelen Deli-Maatschappij kon in deze moeilijke periode een grote boekwinst van f 2,2 miljoen worden gerealiseerd. De met deze verkoop behaalde winst werd geheel aangewend voor afschrijvingen en reserves in Nederlands-Indië (f 1 miljoen) en Suriname.¹¹²

De hele periode 1884-1904 was zwaar voor zowel banken, cultuurbanken, cultuurmaatschappijen als handelsondernemingen. Bij de cultures bedroeg de suikerexport in 1904 circa f 84 miljoen, net zoveel als in 1885, met dit verschil dat de verkoopprijzen wel met circa 60% waren gedaald. De exportwaarde van koffie was in 1885 bijna f 30 miljoen; in 1903 was deze ongeveer hetzelfde, maar in 1904 gedaald tot f 20,5 miljoen. Positief was dat de verkoopprijzen voor koffie in deze periode wel iets stegen. Alleen de exportwaarde van tabak liet een groei zien: in 1885 f 20,7 miljoen tegenover f 44 miljoen in 1904. De verkoopprijzen waren met 18% per kilo gedaald.¹¹³

De schuldenlasten van de ondernemingen bleven zwaar drukken en de afzetmarkten bleven ongunstig. Ziekten teisterden de suiker- (Sereh en Dongkellanziekte) en koffiecultuur (koffiebladziekte).¹¹⁴ De aantasting van deze belangrijke cultures leidde ertoe dat meer wetenschappelijk onderzoek naar betere productiemethoden werd verricht en vervolgens in de praktijk werden toegepast. Essentieel na de Suikercrisis was om bij de productie te streven naar een grote kostprijsverlaging om zo te kunnen blijven concurreren met de zwaar gesubsidieerde Europese bietsuikerindustrie. Daarom was het noodzakelijk nieuwe technologie, zoals diffusie en vacuümpaninstallaties, in te voeren die in Europa al werd toegepast bij de bietsuikerproductie. Doordat cultuurbanken en handelsmaatschappijen hiertoe ruimhartig investeerden, was men in staat om daadwerkelijk tegen een belangrijk lagere kostprijs te produceren.¹¹⁵

Het wetenschappelijk onderzoek werd onder andere bevorderd door de NHM die in 1896 voor vijf achtereenvolgende jaren een bedrag van f 3000 toezegde voor de oprichting van een proefstation voor koffie in Nederlands-Indië; het Proefstation voor de koffie-cultuur in Buitenzorg kon kort hierna van start gaan. Het eerste proefstation voor suiker werd opgericht in 1885 in Surakarta (Oost-Java, in 1887 naar Pasaruan), in 1886 gevolgd door het proefstation te Semarang voor Midden-Java (eerst in Tegal, in 1891 naar Klatèn) en Kagok voor West-Java.¹¹⁶ De tabak en thee volgden in 1893 met respectievelijk een proefstation voor de Deli-tabak en het Thee Proefstation, beide in Buitenzorg.

De nauwere band tussen cultuurbanken en cultuurondernemingen betekende dat de banken ook meer betrokken werden bij de leiding van deze ondernemingen. Zij bemoeiden zich steeds intensiever met de keuze en benoeming van de administrateurs (directeur/bedrijfsleider) van de cultuurmaatschappijen. Regelmatig werden eigenaren en/of administrateurs uit de leiding van een onderneming verwijderd. Soms werd een cultuurbank zelfs genoodzaakt een onderneming over te nemen, om zo haar financiële belangen veilig te stellen. Ook viel op dat cultuurbanken soms in cultuurmaatschappijen veranderden doordat zij van een steeds groter aantal ondernemingen eigenaar werden of het beheer in eigen hand hadden genomen. Dit was een bewuste keuze. In de optiek van de banken moest de financiering van de ondernemingen op een andere manier plaatsvinden, namelijk via de Nederlandse kapitaalmarkt.

Onder leiding van het Amsterdamse handelshuis Van Eeghen & Co. en de NHM werd daarop een groot aantal plantages en suikerfabrieken omgezet in

Tabel 2.5 Opbrengstverhoging suikerondernemingen in eigendom of in relatie met cultuurbanken, 1882-1906

	<i>Jaar</i>	<i>Productie (in pikols)</i>	<i>Jaar</i>	<i>Productie (in pikols)</i>
Cultuur Mij. der Vorstenlanden*	1888	377.000	1904	1.500.000
Handelsvereniging Amsterdam	1887	172.000	1904	1.200.000
Koloniale Bank	1885	271.000	1904	898.000
Nederlandsche Handel-Maatschappij	1882	821.000	1906	3.817.000
Ned.-Ind. Landbouw Maatschappij	1885	995.000	1904	2.321.000

Bron: Helfferich, *Die Niederländisch-Indischen Kulturbanken*, p. 51.

* Voorheen Dorrepaal & Co., daarna Dorrepaalsche Bank der Vorstenlanden.

cultuurmaatschappijen met een nv-structuur. Doordat de financiers niet zelden toetraden tot de raad van commissarissen konden zij indirect hun eigen belangen blijven behartigen. In de daaropvolgende jaren ontstond zo een hecht verband van banken, cultuurbanken, cultuurmaatschappijen, grote stoomvaartlijnen en andere in Indië actieve ondernemingen.¹¹⁷

Technische deskundigen op het gebied van de tropische landbouw werden als adviseurs aangetrokken. Er werd meer dwang uitgeoefend om technische verbeteringen door te voeren of er werd geadviseerd tot sluiten of afstoten van niet rendabele fabrieken of terreinen. De banken hebben door deze bemoeiingen onder meer bijgedragen tot de gezondmaking van de suikercultuur in Indië. In tabel 2.5 is te zien welke productiestijging er in de jaren 1882-1906 door deze verbeteringen heeft plaatsgevonden.

Van deze productiestijging van suiker hebben zowel de banken als de ondernemingen de vruchten geplukt. In de jaren na 1902 brak een periode van duidelijke bloei aan, en niet alleen voor de suikercultuur. In 1902 was op een conventie in Brussel besloten een einde te maken aan het systeem van uitvoerpremies waarmee vele Europese regeringen de producenten van de beetwortelsuikerindustrie probeerden te beschermen. Het resultaat van dit systeem was een grote overproductie, niet alleen in het nadeel van rietsuikerindustrie, maar ook voor de producenten van beetwortelsuiker zelf.¹¹⁸

In tabel 2.6 is duidelijk te zien dat het cultuurbedrijf voor de NHM in zowel 1880 als in 1900 qua aantal ondernemingen uitermate belangrijk was.¹¹⁹

Tabel 2.6 Eigen cultuurondernemingen en relatieondernemingen, 1880-1900

	<i>Suiker</i>		<i>Koffie</i>		<i>Tabak</i>		<i>Kina</i>		<i>Indigo</i>		<i>Thee</i>	
	NHM	Relatie	NHM	Relatie	NHM	Relatie	NHM	Relatie	NHM	Relatie	NHM	Relatie
1880	4	24	2	8	—*	2	—	—	—	1	1	1
1881	4	26	2	7	—	4	—	—	—	1	1	1
1882	4	26	2	5	—	2	—	2	—	1	1	—
1883	4	25	2	7	—	—	—	1	—	1	1	1
1884	4	25	4	6	—	—	—	1	—	1	—	1
1885	4	28	4	8	—	2	—	1	—	1	—	1
1886	4	29	3	7	—	3	—	1	—	1	—	1
1887	4	27	1	7	—	2	—	2	—	1	—	2
1888	5	23	1	6	—	1	—	2	—	1	—	1
1889	5	23	1	6	—	1	—	2	—	1	—	1
1890	5	20	2	5	—	2	—	1	—	1	—	1
1891	5	19	2	5	—	3	—	1	—	1	—	1
1892	7	15	2	6	—	3	—	1	1	1	—	—
1893	8	14	2	6	—	3	—	—	1	1	—	—
1894	8	14	2	6	—	4	—	—	1	1	—	—
1895	8	14	2	6	—	4	—	—	1	1	—	—
1896	8	19	2	7	—	4	—	—	1	1	—	—
1897	8	20	2	6	—	4	—	—	1	1	—	—
1898	8	21	2	4	—	4	—	—	—	1	—	—
1899	7	20	3	3	—	4	—	—	—	1	—	—
1900	7	21	3	3	—	4	—	—	—	—	—	—

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.

* – is activiteit die niet wordt beoefend.

Het betrof diverse ondernemingen, zoals arakstokerijen, cacaoaanplant, aanplant van indigo en kina, houtaankapondernemingen, suiker (verbouw van het riet en tevens verwerkingsfabrieken), koffie-, tabak- en theeondernemingen en ook een vogelnestkliponderneming. Suiker bleef deze hele periode voor de NHM van groot belang. Het lijkt of het aandeel in koffie gelijk is gebleven, maar rond 1900 was het van minimaal gewicht.¹²⁰

Tabel 2.7 Afschrijvingen op koffieondernemingen in eigendom of in relatie met cultuurbanken, 1889-1906

	Jaren	Afschrijving (x.f miljoen)
Handelsvereniging Amsterdam	1889-1906	2,1
Koloniale Bank	1898-1906	1,9
Nederlandsche Handel-Maatschappij	1898-1901	1,1
Ned.-Ind. Landbouw Maatschappij	1897-1906	1,4

Bron: Helfferich, *Die Niederländisch-Indischen Kulturbanken*, p. 49.

Tabel 2.7 geeft aan dat niet alleen de NHM grote afschrijvingen op koffie moest doen, maar dat dit ook bij de andere cultuurbanken speelde.

Met de eigen tabaksondernemingen was de NHM in 1880 radicaal gestopt naar aanleiding van het rapport van Jan Hudig. Voor thee gold hetzelfde; deze activiteit werd na 1883 niet meer op eigen ondernemingen bedreven. Met indigo heeft men het nog een aantal jaren geprobeerd, daarna werd ook deze activiteit beëindigd.

In tabel 2.8 is te zien dat het bedrag aan deelnemingen in cultuurondernemingen en de verleende voorschotten in het beginjaar 1880 weinig afwijken van het eindjaar 1900. De daartussen liggende jaren hadden echter een grillig verloop. Dat kan eveneens worden gezegd van de winsten en verliezen die op dit onderdeel werden behaald of geleden.

Concurrentie en samenwerking

Door de Suikercrisis was samenwerking tussen de verschillende ondernemingen en eigenaren van cruciaal belang. Men was er zich van bewust geworden dat er een wanverhouding bestond tussen de productiekosten op Java en de verkoopprijs van de suiker op de wereldmarkt. De verkoopprijs was aanzienlijk gedaald door de ontwikkeling van de bietsuikerfabricatie en door de grote protectie die deze in Europa genoot. Deze disproportie was de eigenlijke oorzaak van de crisis. Dit moest dus ten goede worden veranderd. Pas door verbetering van de rietsoort en de productiewijze zou het voortbestaan van de riet-suikerindustrie op Java kunnen worden veiliggesteld.¹²¹

Tabel 2.8 Deelnemingen, winsten en verliezen bij de NHM in cultuur-
ondernemingen, 1880-1900 (x f miljoen)

	<i>Deelnemingen</i>	<i>Voorschotten</i>	<i>Winsten</i>	<i>Verliezen en afschrijvingen</i>
1880	4,3	3,5	–	1,6
1881	3,6	1,4	–	0,5
1882	3,1	1,1	–	0,1
1883	2,9	1,3	0,1	–
1884	2,8	4,6	–	1,1
1885	2,4	2,9	–	1,0
1886	1,6	2,5	–	1,8
1887	1,4	2,3	–	2,0
1888	2,2	2,3	–	–
1889	2,1	2,0	0,3	–
1890	2,0	2,7	0,1	–
1891	2,0	2,1	0,4	–
1892	3,2	2,5	0,6	–
1893	4,2	2,4	0,7	–
1894	3,8	3,9	–	0,4
1895	3,8	2,7	–	0,5
1896	4,2	2,6	0,2	–
1897	4,2	3,1	–	0,3
1898	4,9	2,0	0,8	–
1899	5,1	3,0	1,0	–
1900	5,6	3,7	0,8	–

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, bijlage VI.

De samenwerking tot het nemen van proeven en de oprichting van de eerdergenoemde proefstations dateert uit deze tijd. Vanaf 1884 bestond al een informele vorm van overleg onder de Java-suikerfabrikanten, namelijk de Soerabaiasche Vereeniging van Suikerfabrikanten. Deze streefde toen al naar de oprichting van een Suikerbond en de benoeming van een generale gemachtigde die de belangen van de leden zou behartigen. Deze bond kreeg meer vorm toen, in het kader van het eerste suikercongres in 1888, het overleg in dis-

tricten werd bestendigd. Deze lokale districten gingen in 1893 over tot de oprichting van een algemene vereniging, het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten op Java.

In hetzelfde jaar gaf de Soerabaiasche Vereniging van Suikerfabrikanten een nieuw periodiek uit: *Archief voor de Javasuikerindustrie*. In 1895 werd het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten op Java omgevormd tot het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Nederlands-Indië. Dit syndicaat was in dat jaar verantwoordelijk voor de verschijning van het eerste *Jaarboek voor Suikerfabrikanten op Java*. Ook de eigenaren in Nederland verenigden zich in de Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen (Beniso). Deze organisatie had een eigen kantoor in Den Haag, met een archief en een bibliotheek, en bood de eigenaren de gelegenheid elkaar formeel en informeel te ontmoeten.

Suriname

Op 23 oktober 1882 werd de nieuwe ‘centraal-fabriek’ voor de productie van suiker op Mariënburg in gebruik genomen, de eerste campagne werd in 1883 beëindigd.¹²² De oprichtingskosten bedroegen circa f 1,6 miljoen. De Franse firma Cail & Co. in Lille leverde de installaties, ijzeren gebouwen en het spoorwagematerieel. De fabriek had een maalcapaciteit van 300 ton per dag en was op dat moment de grootste ter wereld.

Er was dus veel suikerriet nodig om rendabel te kunnen draaien. De bedoeling was dat het suikerriet van omliggende plantages, dus niet alleen van de NHM, hier werd samengebracht en verwerkt. De planters konden zo al hun zorg aan de cultures wijden omdat veldarbeid en fabricage werden gescheiden. Dit idee van scheiding van cultuur en fabricage was overgenomen uit Cuba en uit de nabijgelegen Franse koloniën Martinique en Guadeloupe. Hiertoe werden leveringscontracten voor tien jaar afgesloten met de eigenaren van de plantages Geertruidenberg, Visscherszorg, Voorburg en Zoelen, en later ook nog met de Engelse eigenaar van plantage Alkmaar.¹²³ Vervolgens werden spoorlijnen aangelegd voor het riettransport naar de fabriek.

De plantage Alkmaar haakte echter af en voor de kleinere plantages bleek de werkwijze niet rendabel te zijn. De NHM was daarom gedwongen deze plantages aan te kopen om verzekerd te zijn van voldoende rietaanvoer. Ook de eigen plantage Mariënburg werd ingericht voor rietproductie. In 1884 werd de fabricage van suiker op de plantage de Resolutie gestaakt. De aanplant werd slechts voortgezet op de beste velden.¹²⁴ Vanwege de liquidatie van deze plan-

Suikeronderneming Mariënburg, klassieke foto van rietsnijder en opzichter, circa 1900.

tage en de verkoop van plantage Mon Trésor werd het agentschap Paramaribo in 1886 overgebracht naar de centraal-fabriek.¹²⁵

In de beginjaren werkte de centraal-fabriek jaarlijks met verlies. Dit veranderde pas nadat men de aanplant in eigen hand ging nemen, toen de vijf aanleverende plantages hiermee om diverse redenen waren gestopt of niet voldoende konden leveren. Het Cubaanse ‘Colono-systeem’ bleek dus geen succes te zijn voor Suriname. Vanaf de campagne in 1893-1894 werd alle riet betrokken van Landbouw-Maatschappij Commewijne – de vroegere plantage Zoelen met 22,5 miljoen kilo riet en vanaf 1894 in eigendom van de NHM – en Mariënburg zelf dat circa 20 miljoen kilo leverde. In 1899 werd plantage Belwaarde aangekocht om een nieuwe aanlegsteiger aan de Surinamerivier te kunnen bouwen alsmede een pakhuis voor afscheep van suiker. Tevens werd hierdoor het areaal uitgebreid met 150 à 200 akkers.¹²⁶ In datzelfde jaar werd plantage Meerzorg gehuurd voor de kweek van riettoppen voor Mariënburg en Zoelen.¹²⁷

De suikercultuur in Suriname werd uitgevoerd op eigendomsgrond, in tegenstelling tot Java waar het land van de plaatselijke bevolking werd gehuurd. In Suriname was nauwelijks sprake van landeigendom onder de lokale bevolking, omdat de autochtone bevolking (de Indianen) hier reeds sinds eeuwen praktisch verdwenen was. Door dit verschil in landeigendom ontstond er tussen Suriname en Java eveneens een verschil in de beoefening van het cultuurbedrijf. Op Java werd maar eenmaal van de rietplant geoogst omdat het gepachte land slechts gedurende een beperkte tijd achterelkaar mocht worden bebouwd door de suikerindustrie. Daarentegen kon men op het eigen land in Suriname meerdere keren van dezelfde aanplant oogsten. Zo ontstond de zogenoemde ‘snittencultuur’. Dezelfde velden werden wel zeven en soms nog meer jaren jaarlijks gesneden. Men sprak dan van eerste snit, tweede snit et cetera.

Mariënborg bezat naast de suikerfabriek een distilleerderij, waar een gedeelte van de afvalstroop, de melasse, tot alcohol werd verwerkt. De alcohol werd deels in de vorm van rum (Black Cat), deels in de vorm van brandspiritus verkocht. Deze combinatie van bedrijven kwam in Nederlands-Indië niet voor.

Mariënborg was door haar grote productie voor circa zeven achtste deel op de export aangewezen. Oorspronkelijk was dit de Engelse markt. Vanaf de vroege jaren negentig van de negentiende eeuw namen de Verenigde Staten deze positie over omdat door de nabije ligging de vrachtkosten laag waren. De Spaans-Amerikaanse oorlog van 1898 maakte Cuba zelfstandig, echter onder de paraplu van de Verenigde Staten. Hierdoor gingen de Verenigde Staten als afzetgebied voor Mariënborg verloren, vanwege de door Amerika aan Cuba verleende preferentie.

Gebrek aan arbeidskrachten veroorzaakte – afgezien van andere zaken zoals ziekten en plagen die in de gewassen in Suriname herhaaldelijk voorkwamen – een voortdurende stagnatie voor de ontwikkeling van de cultures. Het aanwerven van koelies in Brits-Indië verliep moeizaam omdat Groot-Brittannië bij het aanemen steeds strengere eisen ging stellen. Bovendien was de directie van Mariënborg niet zo enthousiast over de arbeidsproductiviteit van deze werkkrachten. Met medewerking van het Nederlands-Indische gouvernement begon men in 1890 met de immigratie van Javanen. Als proef werden honderd Javanen tewerkgesteld op Mariënborg. Over deze groep was men veel beter te spreken, en vanaf die tijd werd de werving georiënteerd op Java. De Factorij in Batavia werd in 1894 voor het Surinaamse bestuur als immigratieagent aange-
steld.¹²⁸

Van oudsher woonden in Suriname de arbeiders op de plantages. Oorspronkelijk waren het de slaven, later de contractkoelies. De fabriek Mariënborg met alles wat erbij hoorde, vormde als het ware een dorp op zichzelf, met eigen arbeiderswoningen, een ziekenhuis en winkels, en was belangrijk voor de Surinaamse economie. De winkels op de plantages Mariënborg en Zoelen werden geëxploiteerd ten behoeve van de eigen arbeiders. De drankwinkel op Mariënborg leverde in 1898 alleen al een winst op van f 6436 (de andere winkels van de NHM samen f 5653). Dit was voor de raad van commissarissen in Nederland reden om hierover vragen te stellen.¹²⁹

Naast suiker werden in Suriname ook andere cultures beproefd. Voor de cacao-cultuur kocht de NHM in 1879 de plantage Mon Trésor. Aanvankelijk bloeide deze cacao-cultuur, maar deze moest worden beëindigd als gevolg van de zogenoemde krullotenziekte; Mon Trésor werd daarom in 1885 verkocht.¹³⁰

Koffie was in deze beginperiode ook een product waarmee de NHM experimenteerde. De koffiesoort die oorspronkelijk in Suriname werd verbouwd, was de Arabica. Langzamerhand verdween deze variëteit van het toneel, omdat de verzorging van de Arabica in een kort tijdsbestek erg bewerkelijk was. Door het gebrek aan arbeiders gaf dit op den duur te veel problemen. Daarom werd in 1881 op Mon Trésor een proef gedaan met de aanplant van Liberiakoffie.¹³¹ Deze soort bleek in Suriname goed te gedijen. Tegelijkertijd – omdat de bes na rijping aan de struik blijft hangen en niet onmiddellijk hoeft te worden geplukt – was dit product veel minder arbeidsintensief. De Liberiakoffie had echter één groot bezwaar: geur en smaak werden niet bijzonder gewaardeerd en hierdoor was de vraag naar het product gering. De koffie kon alleen worden afgezet in de Scandinavische landen.

Een vierde activiteit uit deze beginjaren was de goudexploitatie. In 1881 werd gestart met de gouddelving aan de Sarakreek.¹³² Nadat men zich hiermee een aantal jaren had beziggehouden, bleek dit teleurstellende resultaten op te leveren en werd dit bedrijf in 1886 beëindigd.¹³³

Pas vanaf 1889 maakte Mariënborg winst, echter ook in de jaren negentig in sommige jaren op een marginaal niveau.¹³⁴ De oorzaak hiervan waren de sterk schommelende verkoopprijzen. Een andere oorzaak was de in 1897 ontdekte kasfraude door de tweede agent Fred. Beets op Mariënborg. De fraude kwam aan het licht bij de boekencontrole door H.J. de Ruyter, uitgezonden door het hoofdkantoor in Amsterdam. De Ruyter zou Beets als agent opvolgen.¹³⁵

De goederenhandel

De NHM bleef ook na de koerswijziging van 1880 actief op het gebied van de goederenhandel. Deze was onder te verdelen in eigen handel, handel voor derden en handel voor rekening van de Nederlandse staat.

Eigen handel

De eigen handel omvatte traditioneel, zoals het een handelsonderneming betaamt, een breed scala van producten, zoals lijnwaad, wol, bindrotting, rottingstokken, huiden, mais, cassia (kaneel), gomsoorten, melasse, rum, arak, margarine, parelmoerschelpen, gouderts en koper, maar ook een nu controversieel product als opium of het toen nieuwe product petroleum.¹³⁶ Daarnaast omvatte de eigen handel de bekende Indische cultuurproducten suiker, koffie, thee, tabak, indigo en kina. Deze producten werden aangeleverd door de eigen ondernemingen of waren afkomstig van ondernemingen die hun producten vrijwillig of door een consignatiecontract via de NHM in Europa lieten verkopen.

Met de handel in de traditionele producten werd in 1880 een gering verlies geleden, maar in 1881 was dit al opgelopen tot f 178.000. Toen ook de handel in lijnwaden in 1882 ongunstige resultaten opleverde, werd de knoop definitief doorgehakt. De directie stopte met de uitvoering van orders van Europese en Amerikaanse handelshuizen en beëindigde de eigen handel. Het verlies op dit onderdeel zou dat jaar oplopen tot ruim f 370.000. In 1883 werden ook de Indische importzaken stopgezet. Vanaf dat jaar kwam de post 'Eigen Handel' niet meer voor in de jaarverslagen. In 1884 werden ook alle exportzaken vanuit Nederland beëindigd. De enige eigen handel die nog plaatsvond, betrof bijvoorbeeld de aankoop van kantoormeubilair voor de Factorij en haar agent-schappen of de levering op bestelling van artikelen voor cultuurondernemingen die met de NHM in relatie stonden.

Het besluit was dus wel genomen om alle eigen handel te beëindigen, maar het bleef de NHM wel toegestaan zich met dit onderdeel bezig te houden; bij de statutenwijziging in 1884 was deze activiteit bewust in het nieuwe artikel 49 blijven staan.¹³⁷ Daadwerkelijk bleef men dit onderdeel beoefenen als dit opportuun werd geacht. In februari 1887 werd een partij van 30.000 balen Santoskoffie gekocht, vanwege de te verwachten stijging van de verkoopprijs op de Nederlandse markt door het mislukken van de koffieoogst in Indië. Alleen secretaris Paul Fraissinet was principieel tegen deze speculatieve onderneming. In de loop van het jaar werd een forse winst van f 623.000 op

deze transactie gemaakt.¹³⁸ De poging om vanuit Venezuela koffie – op basis van consignatie tegen voorschot – naar Nederland te exporteren, mislukte. De Venezolaanse handelaren hadden reeds hun eigen exportkanalen naar Europa en vonden het NHM-plan niet aantrekkelijk.¹³⁹

Handel voor derden

De handel voor derden van en naar Nederlands-Indië liet vóór 1880 ook het brede palet van veel producten zien. De verkoop van cultuurproducten was in dit tijdvak veruit het belangrijkste in deze categorie.

Daarnaast bleef de handel in lijnwaden voor derden, in consignatie, ook na 1880 bestaan. Zoals hiervoor beschreven, werd de eigen handel hierin in 1882 stopgezet. Een van deze relaties was de Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij. Voorheen betrok de NHM de lijnwaden voor eigen handel bij deze onderneming. Toen dit werd beëindigd, zette het bedrijf de activiteit zelf voort, waarbij de NHM als financier optrad. Ook bij de syndicaten voor obligatieleningen van deze spinnerij in 1890 en 1900 participeerde de NHM, omdat het bedrijf een oude relatie was.¹⁴⁰

Handel voor rekening van de Nederlandse staat

Vanaf de oprichting van de NHM in 1824 was de band met de overheid nauw, zeker toen vanaf 1830 de NHM als overheidscommissaris verantwoordelijk werd voor de inzameling, de verscheping en het veilen van de producten die de overheid krachtens het Cultuurstelsel toekwamen. Ook toen dit stelsel vanaf 1870 geleidelijk werd beëindigd, bleef de NHM zich belasten met de verkoop van Indische producten. In deze periode waren koffie, tin en kina daarvan het belangrijkste.¹⁴¹

In het nieuwe contract met de staat, dat werd afgesloten in 1883, werd bepaald dat de commissie voor alle producten zou worden teruggebracht tot 1,5%. Verder werd ook de afzonderlijke commissie voor de Factorij van f 70.000 afgeschaft.¹⁴²

Doordat de gouvernementscontracten met de suikerfabrieken op Java niet werden verlengd, werd de Javasuiker in 1890 een geheel vrije cultuur. Na 1890 bleef dus alleen nog koffie over als verplichte cultuur. Wel werd door de grote afname van de hoeveelheid koffie, het aantal veilingen voor gouvernementskoffie teruggebracht tot zes per jaar.¹⁴³

De NHM sloot in 1890 een nieuw opiumcontract met de staat en ook hier wist de overheid veel betere condities te bedingen. De NHM-directie zat dus duidelijk in het defensief en reageerde passief; de provisies werden verlaagd,

de vergoedingen werden afgeschaft en de condities werden slechter. Wat hiervan de reden is, is niet geheel duidelijk. Mogelijk toch het idee dat de goederenhandel een aflopende bezigheid was en de directie hierdoor het been niet voldoende stijf hield, of misschien was de marge voorheen te ruim geweest en kon er inderdaad wel wat af. Ook mogelijk is dat de minister gewoon niet meer speelruimte van het parlement kreeg.

Bij de onderhandelingen in 1892 met de minister van Koloniën over de verlenging van het contract met de staat trok de directie opnieuw over een belangrijk onderhandelingspunt aan het kortste eind. Het waarborgfonds bij de Nederlandsche Bank bleef tegen de wens van de directie gehandhaafd. De overeenkomst werd stilzwijgend verlengd tot ultimo 1899.¹⁴⁴

In de periode 1870-1898 waren de opbrengsten van de gouvernementseveningen aanzienlijk in belang afgenomen. Was de opbrengst in 1870 nog circa f 70 miljoen, in 1898 was deze gedaald tot f 17 miljoen. In 1898 leverde dat de NHM nog wel een provisie op van f 264.000.¹⁴⁵

Bij het afsluiten van de nieuwe overeenkomst voor de jaren 1900-1904 wist de directie te bedingen dat het waarborgfonds van f 5 miljoen, gedeponneerd bij de Nederlandsche Bank, zou komen te vervallen. Voortaan zou vooraf de geschatte opbrengst van de veiling in de vorm van wissels of effecten bij de Nederlandsche Bank in depot moeten worden gegeven.¹⁴⁶

In tabel 2.9 is de goederenhandel over de jaren 1880-1900 weergegeven. Wat opvalt, is dat de verdiende provisie vanwege handel voor de staat nog steeds substantieel was. De provisie die de handel voor derden opleverde, was dat eveneens. Het probleem hierbij is dat deze provisies vervuild zijn omdat hierbij ook de winsten uit emissiesyndicaten werden gevoegd. Het is dus voor deze periode niet duidelijk hoe groot de eigenlijke provisie voor de handel van derden is geweest.

Overige activiteiten

Naast het bankbedrijf in Nederland en Nederlands-Indië, het cultuurbedrijf en de goederenhandel pakte de NHM na 1880 ook diverse andere zaken op, met het idee dat dit resultaat zou kunnen opleveren. Deze activiteiten – soms al daterend van vóór 1880 en afwisselend beoefend met meer of minder succes – zijn onder te verdelen in mijnbouw en scheepvaart in Nederlands-Indië. De beoogde activiteiten in Zuid-Afrika zijn hiervoor al geschetst.

Tabel 2.9 Goederenhandel, 1880-1900 (x f miljoen)

	<i>Verkochte producten voor rekening van de Staat</i>					<i>Eigen handel en handel voor derden</i>			
	<i>Koffie</i>	<i>Tin</i>	<i>Kina</i>	<i>Totaal</i>	<i>Provisie</i>	<i>Verkochte producten eigen en derde rekening</i>	<i>Voorraad eigen goederen ult. jaar</i>	<i>Uitzending voor derden</i>	<i>Provisie-handel voor derden³</i>
1880	45,7	4,0	0,2	51,3	n.b	17,2	1,2	4,6	n.b
1881	37,4	4,9	0,1	42,4	n.b	21,4	1,9	2,4	n.b
1882	29,3	5,6	0,2	35,2	n.b	19,5	1,5	3,2 ¹	n.b
1883	36,1	4,8	0,3	41,2	0,8	19,9	0,1	1,8 ²	n.b
1884	33,5	4,3	0,3	38,2	0,7	8,2	–	3,8	0,2
1885	26,4	4,6	0,4	31,4	0,5	26,1	–	3,3	0,4
1886	26,9	5,2	0,3	32,4	0,5	20,2	–	1,6	0,3
1887	35,4	6,1	0,3	41,7	0,6	20,7	–	1,5	0,2
1888	14,9	6,2	0,3	21,4	0,3	17,3	–	1,7	0,2
1889	28,6	5,3	0,2	34,2	0,5	15,9	–	1,6	0,3
1890	29,6	6,1	0,3	35,9	0,6	13,8	–	1,9	0,2
1891	9,1	5,9	0,2	15,1	0,2	14,4	–	1,8	0,2
1892	15,7	7,1	0,2	23,0	0,3	13,2	–	2,0	0,3
1893	25,6	6,0	0,1	31,7	0,5	15,5	–	2,1	0,2
1894	13,6	5,2	0,1	18,9	0,3	15,8	–	1,7	0,2
1895	14,9	5,2	0,1	20,3	0,3	16,2	–	1,5	0,2
1896	13,7	5,3	0,1	19,2	0,3	21,3	–	1,5	0,2
1897	9,8	7,2	0,2	17,2	0,3	19,4	–	1,4	0,3
1898	9,0	8,4	0,2	17,6	0,3	24,8	–	1,3	0,2
1899	7,8	14,8	0,3	22,9	0,3	23,2	–	0,7	0,4
1900	5,4	21,4 ⁴	0,4	27,2	0,4	25,0	–	0,7	0,2

Bron: De Bree, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw. Het bankwezen*, p. 91.

¹ Inclusief f 852.213 koper.

² Voor eigen rekening en voor derden.

³ Deze provisie bevat ook winsten behaald op syndicaten.

⁴ – is activiteit die niet meer wordt beoefend.

Nederlands-Indië

Mijnbouw

Goud

In 1882 leverde het aan de NHM geconcedeerde goudhoudende terrein een opbrengt van f 18.000. Hiermee waren de onkosten van de exploratie gedekt. Het jaar daarna werd slechts 13 kilo goud gewonnen, met als resultaat een exploitatieverlies van f 10.000.¹⁴⁷ In 1884 werd een overeenkomst gesloten met de sultan van Sambas, waarbij aan de Factorij vergunning werd verleend tot de ontginning van goudmijnen in het gebied van Sambas aan de Westkust van Borneo. Ook hier vielen de resultaten zwaar tegen.¹⁴⁸

Op initiatief van de NHM werd in 1897 het Exploratie Syndicaat Celebes opgericht, dat als doel had onderzoek te doen naar de aanwezigheid van edele metalen en edelgesteenten op de noordkust van Celebes. De NHM participeerde hierin met f 307.000 op een totaal kapitaal van f 1 miljoen.¹⁴⁹ De uitgezonden ingenieurs gaven in 1899 aan dat zij de kans op succes voor een goudindustrie op Noord-Celebes negatief beoordeelden. Tegelijkertijd werd in 1899 een nieuwe Mijnwet voor Nederlands-Indië afgekondigd, waarbij meer beperkingen aan dit soort particuliere activiteiten werden opgelegd. Hierdoor was het voor de NHM minder interessant om dit soort zaken voort te zetten, ook omdat het resultaat van al deze ondernemingen zodanig was, dat geen enkele in staat was dividend uit te keren. Daarom werd het Exploratie Syndicaat Celebes in 1900 geliquideerd.

Petroleum

De bankzaken in Batavia werden in 1882 uitgebreid met het financieren van petroleumzaken. De relaties waren medeparticipanten in het Oosthoekpetroleumconsortium, waarvan ook de NHM enige jaren deel had uitgemaakt. De Factorij richtte het consortium in 1879 op, samen met de exportfirma Geo. Wehry & Co. en enkele gefortuneerde Chinese handelaren in Banjarmasin op Borneo. Doel van de maatschap was het inkopen van petroleum. In 1880 sloot de Handelsvereniging 'Amsterdam' zich nog bij dit consortium aan. Het consortium had het plan om alle voorraden in Nederlands-Indië op te kopen en zodoende een monopolie te creëren, waarbij de participanten hoge verkoopprijzen zouden kunnen hanteren. In 1881 bleek dat de verwachtingen hierover overspannen waren. De Factorij verloor op haar aandeel in het consortium f 44.000. Het hoofdkantoor in Amsterdam was niet gelukkig met dit experiment van de Factorij. Volgens de directie was een monopolie in petroleum

onmogelijk omdat de productie in feite onbeperkt was. Hierdoor zou de Factorij wel eens met duur ingekochte voorraden kunnen blijven zitten. De Factorij beëindigde dus haar deelneming in het consortium. Vervolgens werd in 1882 door Geo. Wehry een nieuw consortium opgericht, dat alle petroleumvoorraden in Batavia, Pekalongan, Tegal en Cilacap overnam. De Factorij was graag bereid deze activiteit te financieren, nu als bank.¹⁵⁰

Een opvallende gebeurtenis was de aandelenemissie in 1890 in Amsterdam van de nieuw gevestigde Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlands-Indië. Zoals eerder gezegd was het curieus dat de NHM niet in het syndicaat participeerde omdat de directie niet al te hoge verwachtingen over deze onderneming koesterde.¹⁵¹ Dit herhaalde zich in maart 1897 toen de NHM niet participeerde in het syndicaat Dordtsche Petroleum-Industrie Maatschappij. Van de directieleden was alleen Heldring voorstander voor deelneming. Alting Mees, Hartsen en Fraissinet achtten het risico te hoog.¹⁵²

In Indië werd de opkomende petroleumindustrie wel op de juiste manier ingeschat. In 1895 sloot het agentschap Singapore een overeenkomst met de Koninklijke Olie, waarbij de NHM de financiering van de petroleumexporten naar de Straits, China en Deli voor haar rekening nam. Het agentschap Singapore, met de daaronder ressorterende subagentschappen, zou tevens alle financiële zaken voor de Koninklijke Olie op Sumatra verzorgen. De Factorij trof kort daarna een soortgelijke regeling met betrekking tot Java.¹⁵³

Veel zal er in 1895 niet zijn gefinancierd omdat de binnenlandse petroleummarkt plat lag door het monopolie dat de Standard Oil Company in Indië op dit product had weten te verwerven.¹⁵⁴ In 1897 ging Standard Oil er zelfs toe over op Java een campagne te beginnen tegen alle olie die afkomstig was uit Java, Rusland en Langkat (Sumatra). In dit laatste gebied was Henri Deterding, subagent te Penang, al een jaar eerder – in juli 1896 – in dienst getreden van Koninklijke Olie. Blijkbaar had hij het bij het juiste eind dat olie de toekomst had.

Naast de financiering participeerde de NHM ook in exploratiemaatschappijen en studiesyndicaten. Dat was al eerder begonnen in 1872 toen een overeenkomst werd gesloten met J. Reerink in Cirebon voor een olieboring in Cibodas (West-Java).¹⁵⁵ In de jaren negentig liet de Factorij tezamen met andere ondernemingen, olieboringen verrichten in Banyumas en Pekalongan. In 1897 werd duidelijk dat de in samenwerking met D. F. W. Maxwell verrichtte boring in het vergunningsterrein Paninggaran te Kandang Sereng (Pekalongan) maar een gering succes had afgeworpen door problemen met de boorinstallaties.

Daarom werden in 1898 de boringen naar olie in Pekalongan en Banyumas gestaakt. Maxwell richtte vervolgens zelf de NV Bawang Petroleum Maatschappij op.

Een syndicaat dat meer vruchten voor de NHM afwierp, was dat op Sumatra. Hier ging in 1896 het Petroleum Exploratie syndicaat op in het Palembang Syndicaat. Vervolgens ging dit syndicaat in 1897 op in het Syndicaat van de Petroleum Maatschappij Moeara Enim. In het emissiesyndicaat met een grootte van f 4 miljoen aan aandelen, participeerde de NHM met f 200.000.¹⁵⁶ Omdat de NV Moeara Enim een omzetting was van het Palembang Syndicaat, waarin NHM een participatie van 5% had, werd op deze emissie een flinke winst behaald. De verkoop van de 160 oprichtersbewijzen leverde f 33.876 op, terwijl uit de syndicaatsdeelname een winst van f 21.034 werd behaald.¹⁵⁷ Daarom durfde de NHM het in 1899 wel aan om met f 25.000 te participeren in het Nederlandsch-Indisch Exploratiesyndicaat dat een kapitaal had ter grootte van f 0,5 miljoen. Doel was het exploreren van petroleumbronnen in Nederlands-Indië.¹⁵⁸

Als we deze periode van petroleumactiviteiten overzien, dan blijkt dat het emissiebedrijf hierbij meer vruchten heeft afgeworpen dan bij de directe participatie in ondernemingen of de exploratie van oliebronnen.

Steenkool

Ook voor steenkool toonde de NHM grote belangstelling omdat dit product cruciaal was voor de nieuwe stoomvaartondernemingen. In 1882 kreeg de geëmployeerde J.W. Schlimmer van de vestiging Banjarmasin toestemming van de Factorij om de leiding op zich te nemen van de Maatschappij tot Mijnontginning in de Zuid-Oost Afdeling van Borneo. In datzelfde jaar voerde de NHM onderhandelingen met de Nederlandsch-Indische Stoomvaart Maatschappij in Londen over de exploitatie van drie steenkolenvelden in het rijk van Sambalion, aan de Oostkust van Sumatra. De stoomvaartmaatschappij had deze concessie van de Indische regering verkregen. Hiertoe werd een naamloze vennootschap opgericht, waarin beide partijen voor 50% participeerden. In 1883 bleek echter dat de Indische regering maar een deel van de in het vooruitzicht gestelde concessie zou verlenen. Hierop haakte de NHM af.¹⁵⁹

In 1897 vond de ontbinding plaats van het syndicaat ter bestrijding van de kosten van een voorlopig onderzoek naar de aanwezigheid van steenkolen in de afdeling Semangka en Teluk Betung, residentie Lampongse districten op Sumatra. De NHM participeerde in het syndicaat. Waren Borneo en Sumatra niet succesvol, misschien bood Celebes dan betere kansen. Vanaf 1897 was de

NHM bezig met de voorbereiding van de vestiging van de subagentschappen Manado en Gorontalo. De vestigingen waren gepland met het oog op de zich ontwikkelende mijnbouwindustrie op Noord-Celebes. Met de firma De Lange & Co. te Batavia werd vervolgens een associatie aangegaan tot mijnbouwkundig onderzoek in de residentie Manado. Het liep echter niet voorspoedig. Alleen al in 1898 werd op mijnbouwzaken een verlies van ruim f 100.000 afgeboekt.

De vestigingen in Gorontalo (1898-1901) en Manado (1898-1899) werden nog wel geopend, maar konden niet aan hun doel beantwoorden. Net zoals subagentschap Medan kasorders uitgaf, werd dit ook gedaan door beide vestigingen op Celebes, nu echter in guldens. Ook in dit buitengewest was de bankbiljettencirculatie zo gering dat de NHM zelf als een soort circulatiebank moest optreden.

In Amsterdam en Batavia was de NHM in deze jaren actief op het gebied van emissies van mijnbouwondernemingen, ook hier met wisselend succes.¹⁶⁰

Tin

In dezelfde tijd dat de NHM in Nederlands-Indië in petroleum speculeerde, hield zij zich ook bezig met tin. In 1881 ontving de directie van de firma Ricard & Freiwald in Amsterdam het verzoek om te participeren in een speculatie in tin. Uitgangspunt was dat de vraag naar tin de productie zou overtreffen. Ricard & Freiwald had het plan om tijdens de grote verschepingen in de laatste maanden van het jaar de hand te leggen op een derde van de wereldvoorraad (ongeveer 3000 ton). Zij nam hierbij aan dat de prijzen hierdoor nog niet tot grote hoogte zouden stijgen. Ricard & Freiwald wilde met een kwart in de operatie participeren, driekwart zou voor rekening van de NHM moeten zijn, terwijl de leiding bij Ricard & Freiwald zou komen te liggen. Op deze laatste voorwaarde haakte de NHM af.¹⁶¹

De directie was echter wel geïnteresseerd geraakt. Zij besloot daarom op de Londense markt enkele honderden tonnen tin te kopen (tegen een koers van circa £ 108,20). De order werd uitgevoerd door de firma A. Strauss & Co. die opdracht kreeg 100 ton aan te kopen. De NHM was van plan om in totaal ongeveer 800 à 1000 ton te kopen. Hoe deze speculatie uiteindelijk is afgelopen, is onduidelijk. Blijkbaar was de interesse in deze speculatie verdwenen.¹⁶²

Dat er daarentegen nog steeds interesse was voor het product tin bleek het daaropvolgende jaar. In 1882 werd de NHM een concessie aangeboden voor de exploitatie van een tinhoudend terrein in het rijk van Siak op Oost-Sumatra. De concessie werd aanvaard onder voorbehoud van een gunstig resultaat van

nader onderzoek. In december 1882 volgde een expeditie naar Siak. Op grond van de bevindingen van de expeditie besloot de Factorij vervolgens de concessie niet te aanvaarden.

Ook voor de Nederlandse Staat nam het belang bij het product tin in deze periode aanzienlijk toe. In 1880 was koffie, met een verkoopwaarde die het tienvoudige bedroeg ten opzichte van tin, nog het belangrijkste cultuurproduct voor de staat. In 1900 stond het product tin op de eerste plaats, met een bedrag dat vier keer zo hoog was als de verkoopwaarde van koffie (zie tabel 2.9).

Scheepvaart

Participaties in scheepvaartondernemingen

De grote belangstelling die de NHM vanaf haar oprichting voor de scheepvaart had, beperkte zich niet tot de zeilvaart. Bij de oprichting van nationale stoomvaartlijnen kon men steeds rekenen op warme belangstelling en ondersteuning van de NHM. Zo participeerde de NHM in 1882 bij de oprichting van de Koninklijke West-Indische Maildienst (KWIM), die van belang was voor de NHM in Suriname. Ook was men actief in 1888 bij een emissie voor de KWIM. De winst hiervan voor de NHM bedroeg bijna f 19.700.¹⁶³

In 1884 werd met f 125.000 (kapitaal f 600.000) geparticipeerd in het plan van de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij voor de oprichting van een stoomvaartdienst Amsterdam-Londen. Daar de NHM hierbij geen directe belangen had, werd bedongen dat deze participatie na tien jaar weer aan de HIJSM zou worden terug verkocht.¹⁶⁴ In 1885 werd deelgenomen in het kapitaal voor de Maatschappij tot Oprichting van een Rijnvaartdienst.¹⁶⁵

Een ander voorbeeld was de participatie van de NHM bij de oprichting, in 1888, van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij (KPM) in Amsterdam. De NHM nam in het syndicaat deel met f 1 miljoen (totaal syndicaat f 6 miljoen), waarbij zijzelf voor f 400.000 aan aandelen behield. Ook hier werd weer een flinke winst gemaakt, namelijk f 38.500.¹⁶⁶

In het daaropvolgende jaar 1889 werd met f 100.000 (kapitaal f 1 miljoen) deelgenomen in de nieuw opgerichte zeilvaartrederij Nederlandsche Scheepvaart Maatschappij te Amsterdam. De motivatie om hierin te participeren, was om de zeilvaart in stand te houden. Tot 1914 bleef de zeilvaart op bepaalde routes een nuttige rol vervullen.¹⁶⁷

De NHM participeerde in 1896 ook in het garantiesyndicaat van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij, die van plan was een geregelde maandelijkse dienst Java-Hongkong-Yokohama-Kobe-Amoy op te zetten. Omdat

men niet wist of deze dienst winstgevend zou zijn, werd aan enkele banken en ondernemingen gevraagd om in het eventuele verlies te participeren, en wel in de verhouding een kwart voor de КРМ en driekwart voor het syndicaat. Dit rijtje van participaties kan worden afgesloten met deelneming in 1899 in de mogelijke oprichting van de Stoomvaartmaatschappij Amsterdam-Zwarte Zee.¹⁶⁸

Zeehaven Sabang

Het volgende voorbeeld laat zien dat de NHM op scheepvaartgebied tot het doen van grote investeringen in staat was, en ook bereid was om projecten daadwerkelijk te realiseren.

Na de opening van het Suezkanaal in 1869 werd de Indische archipel niet langer meer aangevaren vanuit het zuiden via de Straat Sunda, maar langs een noordelijker route door de Straat Malakka.¹⁶⁹ Dit verklaart mede het economi-

De ss Lok Canton legde als eerste stoomschip aan op de nog niet voltooide aanlegkade van Zeehaven en Kolenstation Sabang, 1896.

sche succes van Singapore. Met het in het leven roepen in 1883 van de Atjeh Associatie, een bedrijf dat een zeehaven en kolenstation in Olehleh exploiteerde, hoopten de oprichters – het bestuur van de Factorij en de firma de Lange & Co. te Batavia – ook hiervan de vruchten te plukken.

Vanaf het begin van de Atjeh-oorlog had de firma De Lange & Co. zich beziggehouden met leveranties aan leger en vloot. In het jaar 1883 participeerde de Factorij voor ruim een derde in deze Atjehleveranties en nam zij de financiering daarvan op zich, naast de leverantie van kolen, water en levensmiddelen aan de marine, de transporten te water en te land en de exploitatie van militaire kantines. Dit contract was bijzonder winstgevend en leverde de joint venture jaarlijks ruim f 200.000 winst op.¹⁷⁰ De Associatie was in het bezit van een eigen stoomschip, dat om de vijf dagen van Olehleh naar Penang voer. Te Olehleh bezat zij haar opslagplaatsen. Deze plaats was in het contract met de marine aangewezen voor de levering van kolen.

Reeds in 1883 had de combinatie bij de regering pogingen gedaan toestemming te krijgen voor de levering van kolen op Sabang. Daar werd afwijzend op beschikt.¹⁷¹ In 1887 deed de regering afstand van gronden op het eiland Pulau Weh (Sabang) zodat de Atjeh Associatie er een kolenstation kon vestigen. Pas met ingang van 1 juli 1894 mocht de leverantie van kolen vanuit Sabang daadwerkelijk plaatsvinden.

Het grote belang dat de NHM en de firma De Lange & Co. in Sabang stelden, is verklaarbaar uit de ligging. Sabang bezat een relatief diepe, natuurlijke, beschutte haven en was strategisch gelegen op de vaarroute naar Singapore op het eiland Pulau Weh voor de uiterste noordkust van Atjeh op Sumatra. Doel van de haven was om als bunkerstation voor de Nederlandse marine en later ook voor de koopvaardij te dienen. Verder werd door de openstelling van deze haven getracht om de Nederlandse en Nederlands-Indische bedrijven minder afhankelijk te maken van de havensteden Penang en Singapore in de Straits Settlements. Ook werden, zoals bij de oprichting beoogd, producten uit Noord-Sumatra overgeladen voor de export. De Sabangbaai werd op 11 april 1896 opengesteld voor de algemene handel met gelijktijdige verplaatsing van het kolenstation van Olehleh (Atjeh) naar Sabang.¹⁷²

Bij al deze deelnemingen op maritiem gebied bekleedde de NHM een dubbele rol. De participaties werden gezien als een goede investering. Daarnaast trad de NHM in deze zaken op in één van haar andere rollen, namelijk zoals zij dat zelf zag: als hoeder van nationale belangen.

Financiële resultaten en kapitaal

Balansposten

Wat bij de balansposten opvalt, is het grote bedrag dat was vastgelegd in effecten: in 1880 was dat circa f 7,7 miljoen op een balanstotaal van f 51,5 miljoen, in 1900 was dit toegenomen tot f 22,8 miljoen bij een balanstotaal van f 84 miljoen. Deze forse toename had enkele oorzaken. De NHM moest als waarborg voor de handel voor rekening van de Nederlandse staat een effectendepot van ruim f 5 miljoen aanhouden bij de Nederlandsche Bank. Bij dezelfde bank moest een nog groter depot worden aangehouden als waarborg voor het trekken van wissels op de Union Bank in Londen, namelijk £ 550.000 (f 6,6 miljoen).

Daarnaast werd de NHM vanaf begin jaren tachtig actief op emissiegebied.¹⁷³ Niet alle emissies waren succesvol; een deel van deze mislukte emissies bleef dus (tijdelijk) op de plank liggen. Hierbij werd echter wel beslag gelegd op kapitaal dat niet kon worden aangewend voor méér winstgevende doeleinden. De post 'kassiers' laat een verdubbeling in 1900 zien ten opzichte van 1880, de post 'bij te innen wissels' laat een vervijfvoudiging van het saldo ten opzichte van 1880 zien. De post beleningen en voorschotten vertoonde een stijging van 250%, duidelijk een indicatie voor het toenemende belang van het kredietbedrijf. De voorschotten op producten van cultuurondernemingen bleven in deze twintig jaar bijna stabiel. De post debiteuren gaf een halvering te zien van f 21,6 miljoen naar f 11,7 miljoen.

Aan de creditzijde van de balans is een geringe toename te constateren bij de post te betalen wissels en crediteuren, en een forse toename bij de depositorekening en rekening-courantsaldi. In 1883 bedroegen deze posten bij elkaar circa f 5,2 miljoen, wat in 1900 was toegenomen tot f 24 miljoen. Hierdoor kon het forse kapitaalbeslag in de post effecten aan de debetzijde ten dele worden geneutraliseerd. Ook de aangelegde reserve, in 1880 f 177.000, was aanzienlijk gegroeid tot bijna f 3 miljoen in 1900. Tabel 2.10 geeft de belangrijkste balansposten in de jaren 1880-1900 weer.¹⁷⁴

Winst- en verliesrekening

Aan het begin van deze periode was de Factorij gestart met het bankbedrijf in Nederlands-Indië. Op grond van de resultaten rond 1900 kunnen we concluderen dat dit, uiteraard met vallen en opstaan, op een succesvolle manier heeft plaatsgevonden. Dat de bancaire activiteiten in Indië meer risico met zich

meebrachten dan in Nederland, blijkt uit de cijfers die Eisfeld geeft over het verlies op debiteuren en deelnemingen. In het tijdvak 1874-1875 tot 1906 leed de NHM in Indië een verlies op debiteuren van f 5,25 miljoen en werd op deelnemingen zelfs een bedrag van f 9,6 miljoen afgeschreven.¹⁷⁵

De winsten die hier tegenover stonden, maakten deze afschrijvingen echter ruimschoots goed. Voor het bedrijf van de Factorij – cultuurbedrijf en bankbedrijf – waren de jaren 1880-1900 een overgangperiode. Het bankbedrijf moest worden opgebouwd, terwijl het cultuurbedrijf door diverse oorzaken, waaronder de Suiker crisis van 1884, in zwaar weer zat. De winsten verkregen uit de goederenhandel – in het boekjaar 1879-1880 nog goed voor een winst van ruim f 0,5 miljoen – werden voldoende gecompenseerd door andere sectoren. Tabel 2.11 laat zien dat de jaren tachtig voor het cultuurbedrijf bijzonder moeilijk waren.¹⁷⁶ Alleen in 1883 werd hierop winst gemaakt. Vanaf 1889 tot 1900 is dit in positieve zin veranderd, alleen 1894, 1895 en 1897 waren verliesgevend. De post provisie laat voor de hele periode winstcijfers zien.

In de jaren tachtig was het grootste deel van de winst afkomstig van het Nederlandse bedrijf, echter alleen in optisch opzicht. De provisie op de goederenhandel en de interest op Indische effecten waren namelijk in Indië behaald. Alleen in 1886 en 1887 maakte de Factorij verlies, maar alle andere jaren droeg het bedrijf in Indië fors bij aan het winstcijfer. De Nederlandse tak heeft in deze periode nooit verlies geleden. Het slechtste jaar was 1886 toen slechts een winst van f 906.000 werd behaald. Concluderend kunnen we stellen dat deze cijfers voor een gemengde onderneming – bancaire activiteiten, cultuurbedrijf, goederenhandel en speculatieve zaken – die zich in een overgangsfase bevond, alleszins acceptabel zijn.

In de gehele periode 1880-1900 heeft de NHM dividend uitgekeerd. In 1884, het beruchte jaar van de Suiker crisis, was dit slechts 4% en in 1886, vanwege de nasleep van deze crisis, een schamele 2,5%. Het dividend lag (met uitzondering van 1881 toen het 4,7% bedroeg) altijd op 5% of méér met een piek in 1889 met 9,5%. Een pure bank zoals de Amsterdamsche Bank keerde wel wat hogere dividenden uit. Tussen 1880 en 1900 wisselde dit tussen de 6 en 9%. De dividenden lagen in de jaren 1880-1900 bij de Twentsche Bankvereeniging op een lager, maar gelijkmatiger niveau, namelijk tussen de 5 en 8%. Concurrent NIHB scoorde tot 1884 hoger of zat met het dividend op hetzelfde niveau. Na de Suiker crisis waren de dividenden van de NIHB tot en met 1900 alle jaren lager dan bij de NHM.¹⁷⁷

Een andere manier om de waardering van de beleggers voor de aandelen NHM te bekijken, is om het koersverloop hiervan te volgen. In vergelijking met de Amsterdamsche Bank, de NIHB en de Twentsche Bankvereniging blijkt de NHM geen slecht figuur te slaan. De aandelen Amsterdamsche Bank noteerden continu een hogere koers en dus hogere waardering. De NHM is qua waardering redelijk te vergelijken met de Twentsche Bankvereniging. De laatste instelling laat echter een geringe variatie zien tussen de laagste en hoogste koers per jaar. Deze gelijkmatigheid ontbreekt bij de NHM, waarbij in diverse jaren de laagste en hoogste koersen sterk uiteenliepen. Concurrent NIHB scoorde tot en met 1883 een hogere koers. De daling die de koers van deze bank bij de Suikercrisis onderging, was in 1900, in vergelijking met de koers van de aandelen NHM, nog steeds niet hersteld.

Kapitaal

Tussen 1875 en 1879 werd in totaal voor f 2.609.000 aan eigen aandelen ingekocht, zodat het maatschappelijk kapitaal daarna f 35.783.000 bedroeg. Diverse keren was er sprake van een nog grotere reductie, maar door het succes bij bancaire zaken bleef dit bedrag intact tot 1901. Wat wel opvalt, is de sterk gestegen reserve, nu wel als onderdeel van het eigen vermogen. In 1880 bedroeg deze post f 177.000, en had in 1900 een stijging doorgemaakt tot bijna f 3 miljoen. De Factorij had een eigen werkkapitaal dat van het hoofdkantoor werd betrokken tegen een vergoeding van 5%. Dit bedrag fluctueerde jaarlijks en kon oplopen tot f 18 miljoen; in 1884 werd het gefixeerd op f 12 miljoen.¹⁷⁸ Door de grote toevloed van deposito's kon het in 1897 worden verlaagd tot f 8 miljoen.

Samenvatting en conclusie

In 1880 werd de bankier Balthazar Heldring in de directie benoemd. Dat was een bewuste keuze geweest die samenhang met de voorgenomen koerswijziging om zich terug te trekken uit de eigen handel. Dit laatste gebeurde uiteindelijk maar ten dele. Handel en verkoop van producten van eigen cultuurondernemingen, van cultuurrelaties en voor rekening van de staat werden voortgezet.

De nadruk van het beleid werd na 1880 gelegd op cultuurfinanciering, zoals kredietverlening op geconsigneerde producten (consignatiekredieten), deelneming in of vestiging van cultuurbedrijven en het emitteren van aande-

len van cultuurondernemingen. Dit beleid werd met de nodige voorzichtigheid gevoerd. Na de inspectiereis in 1879 van oud-secretaris Jan Hudig werd het eigen cultuurbedrijf grondig gereorganiseerd. Daardoor veroorzaakte de Suikercrisis van 1884 geen grote problemen voor de NHM. Bij de concurrentie raakten diverse financiële instellingen en cultuurondernemingen in zwaar weer of erger. Cultuurzaken werden ook op Mariënborg in Suriname bedreven, in deze periode echter met matig resultaat.

Naast de cultuurzaken ging de Factorij zich bezighouden met de wisselhandel. Dat had men al eerder gedaan, maar vanaf 1880 werd dit fors uitgebreid. De benoeming van bankier Meindert Boissevain als lid van het bestuur van de Factorij is hiervoor een duidelijke aanwijzing. Andere activiteiten waren het uitvoeren van effectenorders, telegrafische transferten, het verlenen van documentaire kredieten en de financiering van de Nederlands-Indische import. De Factorij had hiervoor een eigen werkkapitaal van f12 miljoen; dit was steeds minder noodzakelijk vanwege de grote toename van deposito's en girorekeningen. De uitbreiding met bankzaken kwam voor het grootste deel voor rekening van de Factorij en het agentschap Singapore.

Het bankbedrijf in Nederland was in opbouw. De belangrijkste activiteit van het hoofdkantoor waren de emissies van aandelen en obligaties voor ondernemingen. Deze emissies vonden plaats in Amsterdam omdat hier veel meer kapitaal beschikbaar was dan in Batavia. Voor de begeleiding van de emissies werd een kleine effectenafdeling opgericht binnen de Secretarie. De directie werd rond 1890 lid van de Vereniging voor den Effectenhandel. De echte bancaire start in Nederland vond pas plaats na 1903 toen ook het hoofdkantoor zich openstelde voor deposito's.

De derde groep van activiteiten lag in het verlengde van het *crédit mobilier*-karakter van de NHM, onder andere bestaande uit het nemen van participaties bij de oprichting van industriële ondernemingen en rederijen, de aanleg en de exploitatie van spoorwegen, de ontginning van mijnen, de exploitatie van Zeehaven en Kolenstation Sabang, en andere zaken. De activiteiten waren meestal georiënteerd op Indië en/of vertegenwoordigden volgens de directie een 'nationaal' belang. Een ander experiment in deze tijd was de poging om een bank in Zuid-Afrika te vestigen.

Circa 1900 werd duidelijk waarop de NHM zich zou gaan oriënteren: bankzaken in Nederlands-Indië en in Nederland, en daarnaast een eigen cultuurbedrijf in Nederlands-Indië en Suriname met de daarbij behorende onderdelen. De derde poot was het deelnemen in ondernemingen en op ad-hocbasis participeren in zaken waarmee men winst kon maken.

De NHM had dus een zeer hybride karakter. Naast handelsonderneming opereerde ze als bank, maar ook als investeringsbank en participatiemaatschappij – alle trekken dus van een *crédit mobilier*. De NHM had een positie en rol die geen van de andere Nederlandse banken bekleedde.

Hoofdstuk 3

Hernieuwde expansie, 1900-1916

De economische ontwikkeling van Nederland

Vanaf halverwege de negentiende eeuw trad er in Nederland een geleidelijke economische groei op, welke aan het eind van de eeuw in een versnelling kwam. Sterke impulsen hiertoe waren de Duitse eenwording en de daardoor ontstane economische groei en de toenemende particuliere exploitatie van Nederlands-Indië. Tevens had natuurlijk de groei van de wereldeconomie alles met deze opleving te maken. De achterstand die Nederland op industrieel gebied had ten opzichte van het buitenland werd snel ingelopen. De groei had een evenwichtig karakter en vond plaats in alle sectoren, zoals de nijverheid, landbouw, handel en scheepvaart en het bank- en verzekeringswezen. In alle regio's was sprake van groei, waarbij wel de nadruk lag op het westen van het land. Af en toe trad er een periode van stagnatie of achteruitgang op zoals tijdens de economische crisis van 1907.¹

Deze crisis waaide over uit de Verenigde Staten en had vooral door de notering van veel Amerikaanse fondsen op de Amsterdamse Effectenbeurs ook in Nederland ernstige gevolgen. Een aantal effectenfirma's en een groot aantal kleine provinciale banken gingen failliet. Zij hadden zelf met geleend geld gespeculeerd of krediet gegeven aan klanten die op deze wijze failliet gingen. Bij alle banken en kassiers werd door klanten tijdelijk fors meer geld opgenomen en enkele banken beleefden hierdoor een 'bankrun'. Voor de grotere banken bleef de crisis van 1907 zonder ernstige gevolgen. Veel kleinere banken waren echter kwetsbaar geworden en daardoor ook ontvankelijk voor de naderende bankconcentratie in het volgende decennium.² Na deze korte periode van achteruitgang ging de groei weer op de oude voet verder.

Een andere belangrijke gebeurtenis in de Nederlandse economie en het Nederlandse bankwezen was de fusie, in april 1911, van de Rotterdamsche

Bank (1863) en de eveneens in Rotterdam gevestigde Deposito- en Administratie-Bank (1900) tot de Rotterdamsche Bankvereniging (Robaver). Door de overname in hetzelfde jaar van de Amsterdamse firma Determeijer Weslingh & Zoon (1765) kreeg de Robaver toegang tot de Amsterdamse Effectenbeurs. Dit wekte indertijd nogal wat beroering in financiële kringen, gezien de rivaliteit tussen hoofdstad en Maasstad. Daarna bleef de Robaver actief bij het doen van overnames van andere banken en kassiers, vooral in de provincie. De Robaver groeide in enkele jaren méér dan in de eerste vijftig jaar van haar bestaan en werd een van Nederlands grootste banken. Deze stappen van de Robaver gelden als het begin van de concentratie en concernvorming van de algemene banken in Nederland. De schaalvergroting bij de banken hield gelijke tred met die van het bedrijfsleven en ging veelal ten koste van de kleinere banken. De andere grote banken waren wel gedwongen om de Robaver op deze weg te volgen, wilden zijzelf niet een toekomstig slachtoffer worden van de expansiedrang van de Rotterdammers.³

Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog onderbrak de periode van economische groei. De paniek die ontstond tijdens de eerste oorlogsdagen leidde tot schrikreacties, met als gevolg een run op de kassen en een sterke neiging tot het oppotten van zilvergeld. Ter verruiming van de kredietmogelijkheden mocht de Nederlandsche Bank volstaan met een minimum metaaldekking van de uitstaande verplichtingen van 20% in plaats van de normale 40%. Uitvoer van goud was alleen toegestaan na toestemming van de overheid. De beurs werd bij het uitbreken van de oorlog eind juli 1914 gesloten (heropening in februari 1915). Begin augustus werd in Amsterdam door de diverse banken een steunsyndicaat gevormd dat maximaal f 200 miljoen beschikbaar stelde voor hulp aan personen en instellingen die prolongatiekredieten hadden uitstaan en ten gevolge van de beursschorsing in problemen dreigden te raken.⁴

De internationale handel en scheepvaart moesten zich in belangrijke mate schikken in maatregelen van de oorlogvoerende landen. Zo trachtten de landen van de Entente door een blokkade de Centralen economisch uit te putten. Nederland had hier, door zijn ligging tussen Engeland en Duitsland en als doorvoerland aanzienlijk van te lijden. De problemen konden voor een belangrijk deel het hoofd worden geboden dankzij de oprichting, in 1914, van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij (NOT) door een aantal bankiers en reders. De NOT vervulde in de jaren 1914-1917 een sleutelfunctie in de Nederlandse im- en export.⁵ NHM-president Van Aalst was voorzitter van het uitvoerend comité van de NOT en was hiervoor twee volle werkdagen in de week in Den Haag actief.

Ondanks de NOT werd de vaart tussen Nederland en Nederlands-Indië in 1917 feitelijk onmogelijk doordat schepen onderweg niet meer mochten bunkeren en door de onbeperkte duikbootoorlog van Duitse zijde. Het telegramverkeer tussen Nederland en Nederlands-Indië kwam in 1917 volledig stil te liggen.

De economische ontwikkeling van Nederlands-Indië

Het belangrijkste exportproduct van Nederlands-Indië was in deze periode de suiker. In 1902 bereikte dit product een minimumprijs.⁶ De voornaamste oorzaak waren de subsidies die door Europese beetwortelproducerende landen op dit product werden verleend en tegelijkertijd de importheffingen op rietsuiker. In 1902 werd op voortouw van België in Brussel een conferentie gehouden waar negen landen, waaronder Nederland, tot overeenstemming kwamen de subsidies op beetwortels af te schaffen. De overeenkomst trad op 1 september 1903 in werking.⁷ Hierop volgde een onmiddellijk herstel van de rietsuikerprijzen. De ernstige financiële crisis in 1907 in de Verenigde Staten en later in Europa veroorzaakte een daling van de wereldmarktprijzen. De Javasuikerprijs herstelde zich hier echter spoedig van. In 1913, het laatste normale jaar voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, volgde weer een prijsdaling door verminderde suikerverkopen, veroorzaakt door een langdurige en felle droogte.

Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog zorgde voor een ingrijpende breuk. In Nederlands-Indië – waar de oorlogsdreiging veel minder direct was – ontstond ook een run op de kassen, waarbij veel zilveren munten aan de circulatie werden onttrokken. Om een dreigend tekort aan chartaal geld af te wenden, kregen de bankbiljetten van de Javasche Bank de status van wettig betaalmiddel en mocht ook deze bank, ter verruiming van de kredietverstrekking, volstaan met een minimum metaaldekking van 20% in plaats van de normale 40%.

De afzet van allerlei Indische producten in Nederland werd ernstig bemoeilijkt en vanaf 1917 zelfs bijna onmogelijk vanwege de geallieerde blokkade en duikbootoorlog. Hierdoor ontstonden echter nieuwe afzetgebieden waardoor de Nederlands-Indische economie een meer eigen koers ging ontwikkelen en zich minder op Nederland ging oriënteren.

Naast de suiker nam ook het volume van de andere exportproducten van Nederlands-Indië in de eerste jaren van de twintigste eeuw aanzienlijk toe, zoals te zien is in tabel 3.1.

Tabel 3.1 Uitvoercijfers Nederlands-Indische cultures en mijnbouwproducten, 1900-1913
(x f miljoen)

	<i>Suiker</i>	<i>Caout- chouc</i>	<i>Petro- leum</i>	<i>Tabak</i>	<i>Kopra</i>	<i>Thee</i>	<i>Tin/ tinerts</i>	<i>Koffie</i>	<i>Diversen</i>	<i>Totaal export</i>
1900	73,7	16,0	4,6	32,1	10,3	4,2	8,2	24,7	46,2	230,0
1905	84,0	14,6	21,4	38,5	30,4	7,1	5,3	18,9	71,8	292,0
1913	213,2	60,6	108,5	92,1	55,1	21,5	6,0	20,4	36,6	614,0

Bron: De Bree, *Gedenkboek van de Javasche bank*, deel 2, p. 432.

Het bankbedrijf in Nederland

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat de NHM vanaf 1880 voorzichtige schreden zette bij de ontwikkeling van bancaire activiteiten, met de nadruk op het bedrijf in Nederlands-Indië, maar ook in Nederland zelf. In Nederland was het bedrijf vooral actief op het gebied van emissies.

In februari 1903 maakte de NHM door een advertentie in de dagbladen bekend dat de bank vanaf dat moment openstond voor het opnemen van deposito's. Ook de kredietverlening aan relaties begon toe te nemen. Dit gebeurde af en toe in samenwerking met andere banken om het risico te spreiden, zeker als het om kredieten ging voor bedrijven die actief waren in China en Argentinië. De belangrijkste activiteiten van het Nederlandse bankbedrijf worden hierna sectorgewijs besproken.

Emissies

Doordat het emissiebedrijf een grotere omvang kreeg, werd de NHM in 1901 lid van de Vereeniging voor den Effectenhandel.⁸ De beurstransacties werden daarna echter nog steeds bij toerbeurt door vier commissionairshuizen uitgevoerd; eerst ieder bedrijf gedurende een jaar, later iedere commissionair voor een half jaar.⁹

Ook het agentschap Rotterdam, voorheen vooral belangrijk voor de goederenhandel en de veilingen van gouvernementsproducten, werd meer bij het bankbedrijf betrokken. Bij de emissie van de obligatielening van de Nederlandsche Centraal Spoorweg Maatschappij in 1903 was het voor het eerst

mogelijk om hiervoor ook in te schrijven en te storten bij dit agentschap.¹⁰ Het in 1910 geopende agentschap in Den Haag werd vanaf het begin ingeschakeld als emissie-inschrijvingskantoor. De agenten in Den Haag en Rotterdam konden ook zelfstandig participeren in emissies die via banken in beide steden plaatsvonden. Winst of eventueel verlies bij een dergelijke participatie was voor rekening van het agentschap zelf. Naast de Effectenbeurs in Amsterdam waren er beurzen in Rotterdam en Den Haag.¹¹ Het agentschap Rotterdam werd in 1913 lid van de Rotterdamse beurs.¹² Het Haagse agentschap volgde in 1917 met het lidmaatschap van de Vereeniging voor den Haagschen Geld- en Effectenhandel.¹³

Op 1 april 1912 werd de Afdeling Effectenzaken, tot dan onderdeel van de Secretarie, verzelfstandigd in een nieuwe Afdeling Effecten.¹⁴ In de twintigste

Agentschap Rotterdam, circa 1910. De begane grond was ingericht als pakhuis, de kantoorafdelingen bevonden zich op de verdiepingen.

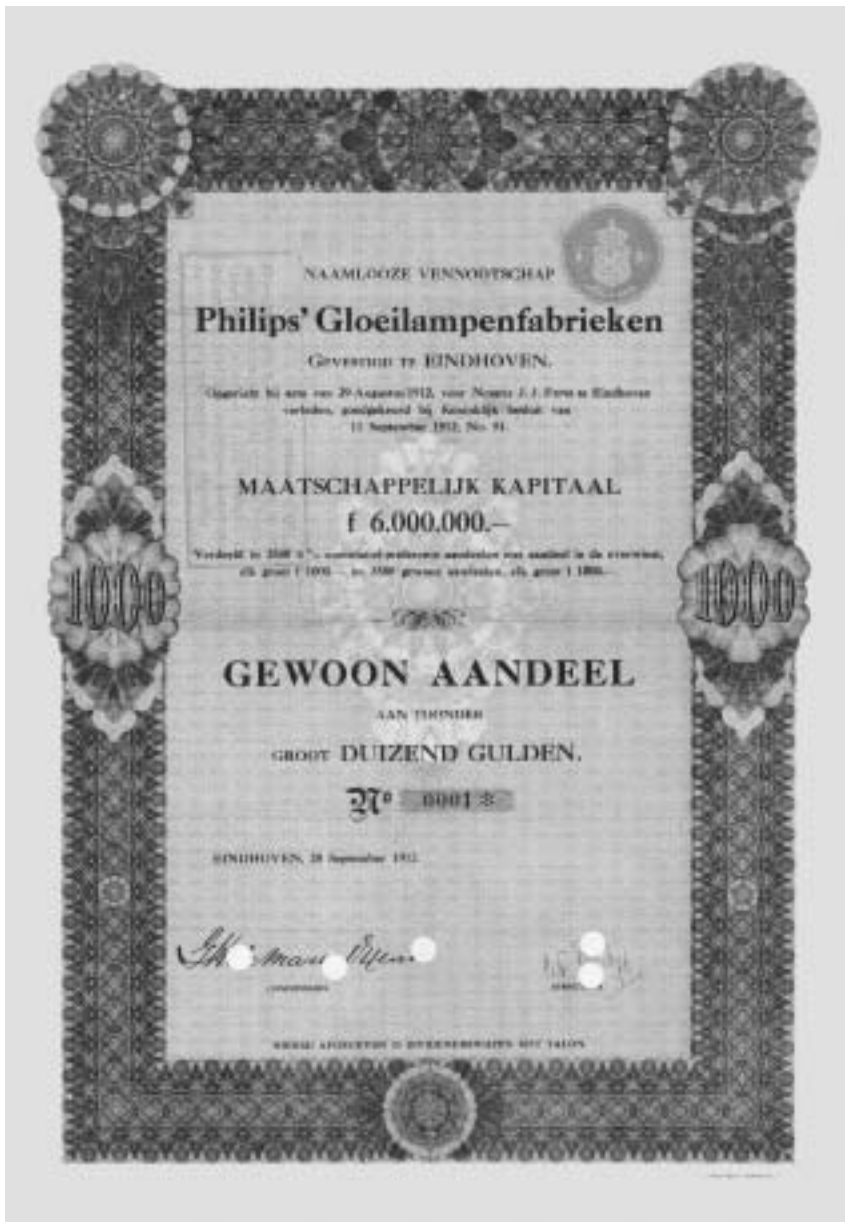

Interieur van het agentschap Rotterdam aan de Boompjes. De foto is in 1915 gemaakt vlak voor de verhuizing naar het nieuwe gebouw aan de Zuidblaak.

eeuw zou het emissiebedrijf uitgroeien tot een essentieel onderdeel van het bankbedrijf.

Dat bij de onderhandelingen over een syndicaat wel eens een misser werd begaan, bleek in juli 1912 bij de weigering van directeur Van Aalst het overleg met Anton Philips voort te zetten over de introductie van aandelen Philips op de Amsterdamse beurs. De bedoeling was dat de Twentsche Bankvereniging samen met de NHM deze emissie zou verzorgen.¹⁵

De NHM had de gewoonte om winsten en verliezen van syndicale operaties op de winst- en verliesrekening te brengen onder het hoofd Provisierekening. In de vroege jaren tachtig van de negentiende eeuw werd dit gedaan omdat het emissiebedrijf feitelijk niet was omschreven in de statuten, maar ook na aanpassing van deze statuten bleef dit gebruik bestaan. Voor de aandeelhouders, maar dus ook voor de concurrentie, bleef de omvang van deze activiteiten dus verborgen.

Door een te formele opstelling misten de N.H.M. en de Twentsche Bank de gelegenheid Philips naar de beurs te brengen, 1912.

Pas in 1905 werd de post Syndicaten afzonderlijk in de boeken vermeld. Vóór deze wijziging werden de restanten uit syndicaatsoperaties – dus de niet verkochte aandelen – naar de koers van 31 december op de Effecten-Rekening overgebracht. Op deze rekening was het totale effectenbezit uit beleggingen en strategische participaties samengebracht, waarbij het dus om een geheel ander type effectenbezit ging dan restanten uit mislukte emissies. Deze boekingswijze gaf het beeld dat er alleen maar winst op de syndicaten werd behaald. De waarheid was echter soms anders. In het economische rampjaar 1907 werd een zeer fors verlies op syndicaten geleden, bijna f 1 miljoen. Hiervoor waren in 1906 en 1907 al dekkende reserves aangelegd.¹⁶ Vanaf 1909 werd een poging gedaan het grote effectenbezit in eigen beheer voor een deel te saneren.

Wat in deze jaren opvalt bij de syndicaten waarin de NHM deelnam, is dat naast het deel dat de bank voor zichzelf reserveerde, er ook actief door de directie zelf aan werd deelgenomen. Bij deze participaties van de directie ging het soms om aanzienlijke bedragen. Dit zijn speculatieve participaties geweest, want de bedragen zijn bij elkaar opgeteld dusdanig hoog dat de stukken zeker niet zijn aangehouden.¹⁷

Effectenbeleggingen en deelnemingen

De grote effectenportefeuille van de NHM was niet alleen bedoeld voor belegging of participatie in ondernemingen die de NHM een warm hart toedroeg, maar hing ook samen met haar bankbedrijf. Bij de Nederlandsche Bank hield de NHM een aantal verplichte effectendepots aan vanwege het commissio­nair­schap voor gouvernementsproducten en vanwege de mogelijkheid rekening­courantkrediet via de Nederlandsche Bank te betrekken. Bij andere banken, bijvoorbeeld bij de Union of London & Smiths Bank in Londen, werd een groot depot aangehouden vanwege het wissel- en bankbedrijf in Azië. Dat het hier om enorme sommen ging, is te zien in tabel 3.2. De onderverdeling in deze portefeuille in aandelen en obligaties is gerangschikt in tabel 3.3.

Als we bekijken hoe groot het deel van het eigen vermogen was dat in effecten was vastgelegd, dan blijkt dit in 1900 47% te zijn en was dit in 1913 gestegen tot bijna 63%.¹⁸ Dit is voor een belangrijk deel te verklaren door grote deelnemingen op scheepvaartgebied (Koninklijke Hollandsche Lloyd (KHL) en Zeehaven Sabang) en de uitbreiding van het eigen cultuurbedrijf. Het ging daarbij wel om kapitaal dat niet voor andere zaken kon worden aangewend.

Tabel 3.2 Effectenbezit, 1903 en 1915 (x f miljoen)

	1903	1915
Effectenkelder NHM	8,7	20,0
Depot bij DNB t.b.v. goederenhandel Staat	4,1	1,0
Depot bij DNB t.b.v. rekening-courant	5,0	5,0
Depot bij DNB t.b.v. Union of London & Smiths Bank, Londen	1,8	–
Depot bij ag. Min. van Fin. inzake Weduwen en Weezenfonds	–	0,2
Depot bij Associatie Cassa, Amsterdam	0,2	0,3
Depot bij Gedelegeerde Javasche Bank, Amsterdam	–	4,2
Depot bij Union of London & Smiths Bank, Londen	1,5	5,4
Depot bij Crown Agent for the Colonies, Londen	0,4	–
Depot bij Bank of Bengal, Rangoon	0,2	–
Totaal	25,4	38,1

Bron: NA, NHM 434, 1904 nr. 7, 10 februari 1904 en NA, NHM 440, 1916 nr. 13, 1 mei 1916.

Tabel 3.3 Onderverdeling effectenbezit, 1900 en 1913 (x f miljoen)

	1900	1913
Nederlandse staatsobligaties	9,7	9,1
Stedelijke en gemeente-obligaties	1,0	2,0
Aandelen in koloniale banken	0,2	–
Aandelen en obligaties van spoor- en tramwegmaatschappijen		
in Nederland en Nederlands-Indië	4,9	7,0
Aandelen en obligaties in stoomvaartondernemingen	1,0	5,6
Aandelen en obligaties in cultuurondernemingen	–	2,9
Aandelen en obligaties in handels-, industriële en financiële ondernemingen	0,9	6,8
Totaal hoofdkantoor Amsterdam	17,7	33,3
Waarvan obligaties, en	13,9	21,3
Aandelen	3,9	12,0
Effectenbezit Factorij in Batavia	2,1	3,8
Totaal	22,8	37,2

Bron: Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 B, p. 266.

Tabel 3.4 Deposito's grote handelsbanken, 1900-1916 (x f miljoen)

	AB	IB ¹	NHM Amsterdam	NHM Batavia ²	NIHB Amsterdam	NIHB Batavia	RB/Robaver ³	TBV ⁴
1900	3,0	0,8	0	n.b.	n.b.	1,1	n.b.	12,9
1901	5,2	0,9	0	n.b.	n.b.	1,0	n.b.	14,5
1902	5,8	1,4	0	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	17,4
1903	7,1	1,3	6,3	12,1	0,1	0,9	n.b.	12,4
1904	8,2	1,9	16,8	n.b.	0,3	1,2	n.b.	14,5
1905	10,0	2,7	27,3	n.b.	1,7	1,4	n.b.	15,1
1906	8,8	3,4	30,5	n.b.	1,9	1,8	n.b.	20,8
1907	8,4	2,3	30,6	18,3	1,6	2,2	n.b.	19,7
1908	9,7	2,9	34,2	28,0	2,3	3,0	n.b.	18,6
1909	12,2	3,1	33,6	12,7	4,4	4,6	n.b.	20,1
1910	13,6	4,0	32,9	12,7	4,1	4,4	n.b.	22,8
1911	12,8	5,4	38,1	14,0	3,8	5,8	6,7	24,4
1912	13,8	6,4	35,5	13,2	3,9	8,5	7,4	25,2
1913	14,7	6,0	36,6	12,0	3,8	9,0	8,2	27,9
1914	17,0	4,8	38,6	20,1	4,7	10,2	13,1	29,1
1915	23,0	7,6	33,7	22,4	7,0	11,5	18,2	21,7
1916	34,4	9,6	36,4	27,6	5,8	n.b.	23,1	21,3

Bron: Jaarverslagen van de banken.

¹ Bij de Incasso-Bank over de jaren 1904-1908 en 1911-1916 inclusief de post depositorekening met onderpand.

In dit geval was de deposant bereidwillig een deposito te storten met als tegenprestatie een effectendepot van de bank bij een derde partij ten gunste van de deposant. In de meeste gevallen waren het gemeenten die deze eis stelden.

² In de jaren 1900-1902 en 1904-1906 is het saldo aan deposito's onbekend; giro's en deposito's zijn namelijk bij elkaar opgeteld.

³ Van 1900 t/m 1910 zijn de deposito's onder het hoofd crediteuren opgenomen en niet nader gespecificeerd.

⁴ Inclusief deposito's op prolongatie. Bij deze op zeer korte termijn opvraagbare deposito's had de bank een tegenwaarde aan effecten bij de Twentsche Trust Maatschappij gedeponneerd als zekerheid ten gunste van de deposant.

Over het algemeen leverde de aandelenportefeuille door de jaarlijkse dividenden wel een stabiele winstbijdrage op, tenzij er fikse koersdalingen plaatsvonden. De koersmutaties werden namelijk in de balanscijfers verwerkt. Het rendement op deze aandelenportefeuille is niet uit de gepubliceerde cijfers te distilleren.¹⁹

Deposito's

Tot 1903 ontving de NHM in Nederland geen deposito's, dat gebeurde pas vanaf februari 1903.²⁰ In eerste instantie betrof het voornamelijk deposito's met een opzegtermijn van drie maanden en een rentevergoeding van 4%, drie maanden was ook als minimumtermijn vastgesteld.²¹ Eind 1903 was er voor f6,3 miljoen aan deposito's ingelegd, ultimo 1905 was dit al toegenomen tot f27 miljoen en eind 1910 bedroeg deze post een kleine f33 miljoen. Het ging hierbij bijna volledig om deposito's van één jaar of langer met een opzegtermijn van één jaar.²² Veel omvangrijke saldi waren afkomstig van de grote Amsterdamse rederijen die alle in relatie stonden met de NHM.

In 1910 was er een sterke toename van overmaking van gelden in deposito uit Nederlands-Indië naar Nederland omdat de rentevergoeding in Nederland aanmerkelijk hoger was dan in Nederlands-Indië. In vergelijking met de andere grote banken had de NHM in deze beginperiode veruit de omvangrijkste bedragen aan deposito's op haar balans.²³ Dit waren voor de NHM relatief goedkope creditgelden, in ieder geval aanzienlijk goedkoper dan bijvoorbeeld een verhoging van het kapitaal waarop een dividend moest worden vergoed dat het dubbele van de te vergoeden rente op de deposito's bedroeg. Ter vergelijking wordt in tabel 3.4 een overzicht gegeven van de ingelegde deposito's bij de grote banken in deze periode.

Kredieten

Ook de kredietverlening door de NHM nam in deze jaren toe. In 1903 kreeg de Werf Conrad in Haarlem (via Gebr. Stork in Hengelo) een krediet voor een te leveren baggertrein aan de Argentijnse regering, groot f750.000.²⁴ In 1909 werd een kredietsyndicaat gevormd voor de Generale Hollandsche Aannemers Compagnie in Amsterdam, groot f1,5 miljoen met als doel het uitvoeren van kanaalwerken in Buenos Aires.²⁵ In tabel 3.5 zijn gegevens over de kredietverlening in Nederland en Nederlands-Indië gerangschikt naast andere cijfers die de ontwikkeling van het bankbedrijf van de NHM duidelijk maken. Hieruit blijkt dat tussen 1880 en 1916 de kredietverlening door de NHM meer dan vertwintigvoudigde (Nederland en Nederlands-Indië bij elkaar). Geen enkele bank in Nederland liet een dergelijke groei zien. De toevertrouwde middelen groeiden zelfs met een factor 25, overduidelijk een bewijs voor het succes van het bankbedrijf.²⁶

Tabel 3.5 Ontwikkeling van de bancaire activiteiten in Nederland en (cursief) Nederlands-Indië, 1880-1916 (x f miljoen)

	<i>Kredieten¹</i>	<i>Eigen vermogen²</i>	<i>Toevertrouwde middelen³</i>	<i>Balanstotaal Ned. en Ned.-Ind</i>	<i>Nettowinst⁴</i>	<i>Totaalrendement op eigen vermogen (in %)</i>
1880 ⁵	11,0	36,0	9,6	51,5	1,6	5,75
	11,1		1,3		0,4	
1885	32,3	36,2	17,5	69,9	1,3	6,03
	14,4		9,0		0,9	
1890	25,7	37,1	21,5	77,7	1,3	8,64
	11,5		13,4		1,9	
1895	24,6	38,1	22,5	82,7	1,2	4,84
	9,5		18,9		0,6	
1900	22,9	38,8	11,3	84,0	1,7	9,18
	19,3		25,7		1,9	
1905	50,3	50,1	44,6	153,5	1,5	13,83
	35,2		41,4		5,4	
1910	78,5	52,0	60,9	206,1	2,6	9,05
	30,2		81,0		2,1	
1914	86,2	61,8	89,5	246,8	3,1	7,47
	58,4		87,0		1,6	
1916	170,9	84,1	131,6	349,2	4,1	13,50
	74,6		122,4		7,2	

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.

Berekeningen en ramingen in verband met schoning van cijfers voor handel voor eigen rekening en voor de staat.

¹ Beleningen en prolongaties, promesses en wissels in portefeuille, binnenlandse debiteuren minus ministerie van Koloniën en kosten, geconsigneerde goederen aan andere dan de Factorij en agentschappen. Er is zoveel mogelijk geschoond met betrekking tot relaties met agentschappen, buitenlandse banken en correspondenten, en van goederen. Bij de Factorij zijn ook voorschotten onder hypotheek aan cultuurmaatschappijen opgenomen.

² Geplaatst maatschappelijk kapitaal en reserverekeningen, inclusief reserve voor diverse belangen.

³ Crediteuren, deposito's, voor derden op prolongatie gezet en gekochte, nog te ontvangen fondsen.

⁴ Winst voor tantièmes en belasting, exclusief winstoverdracht (avans) van het vorige jaar. Het betreft de winst behaald uit alle activiteiten; een splitsing naar bankactiviteiten bleek niet mogelijk te zijn.

⁵ De Factorij maakte gebruik van een gebroken boekjaar (van juli tot juli). In 1880 werd het boekjaar het kalenderjaar; de cijfers bevatten dus eenmalig anderhalf jaar.

Disconteren

De NHM maakte ook in deze periode minimaal gebruik van de discontomogelijkheden bij de Nederlandsche Bank. In de jaren 1889-1914 kwam de NHM maar in 10 van de 25 boekjaren bij de Nederlandsche Bank voor. In de jaren 1911-1914 werd gemiddeld jaarlijks voor f 2,6 miljoen verdisconteerd. De disconteringen vonden ook zeer onregelmatig plaats zodat het erop lijkt dat de Nederlandsche Bank alleen in noodgevallen werd ingeschakeld.²⁷ Dit was waarschijnlijk ook een bewuste keuze. Tijdens het presidentschap van Van Aalst was de verhouding van de NHM met de directie van de Nederlandsche Bank niet optimaal.²⁸

Andere bancaire activiteiten

Hollandsche Beleggingscompagnie

De Hollandsche Beleggingscompagnie in Amsterdam (HBC) werd in september 1904 opgericht door onder andere Hope & Co., de NHM en de financiële journalist J.D. Santilhano. De kapitalisatie van de HBC was gesloten en in handen van de oprichters. Het beleggend publiek kon bij dit vroege beleggingsfonds geen deelnemersbewijzen verwerven, maar kon participeren in de obligaties die de HBC uitgaf. Hiermee was de HBC het eerste Nederlandse beleggingsfonds dat met vreemd vermogen werkte. Terwijl de obligaties een vaste rente genoten overeenkomstig de ‘normale’ rentestand voor vaste beleggingen, zouden de aandeelhouders het volle gewicht van het beleggingsrisico dragen. De Verenigde Staten vormden het belangrijkste beleggingsterrein van de Compagnie.

Het fonds was geen lang leven beschoren. De economische crisis van 1907 had beleggen in Amerikaanse waarden minder aantrekkelijk gemaakt en daarom werd de HBC in 1911 geliquideerd. De HBC-directie gaf als reden voor opheffing aan dat de beleggingsmarkt op dat moment weinig uitzicht bood op verdere uitbreiding van de activiteiten. Wat niet werd genoemd, was dat een liquidatie de aandeelhouders winst zou opleveren. De uitkering per aandeel van f 1000 (waarop 20% was gestort), bedroeg ruim f 383, voor de aandeelhouders uiteindelijk een interessante zaak. In alle jaren, met uitzondering van het crisisjaar 1907, werd dividend uitgekeerd.²⁹

Centrale Trust Compagnie

Een andere oprichting waar de NHM van meet af aan bij betrokken was, is de Centrale Trust Compagnie in Amsterdam, in 1905 in het leven geroepen door onder andere de NHM, Dunlop & Van Essen en F. Bastiaans & Co. Dit type instelling was aan het einde van de negentiende eeuw in Nederland ontstaan. De trustkantoren functioneerden als administratiekantoor, maar behartigden ook de belangen van obligatiehouders bij geldleningen. Daarnaast traden zij op als executeur-testamentair en beheerder van kapitalen, en verrichtten zij werkzaamheden ten behoeve van hypotheekbanken. De hoofdtaak was die van administratiekantoor, waarbij certificaten werden uitgegeven voor bij de kantoren gedeponeerde effecten.

Ook andere banken en commissionairs gingen in deze jaren over tot de oprichting van ‘eigen’ trustkantoren. Deze oprichtingsgolf hing samen met de toename van emissies door banken. De trustmaatschappijen traden bij deze emissies regelmatig op als administratiekantoor en soms, in gevallen waar betaling van het dividend werd gestaakt, als beschermingscomité voor de gedupeerde beleggers. Blijkbaar wilden de banken deze taken niet zelf vervullen maar vonden zij het wel nuttig en gewenst om in deze activiteiten te participeren.³⁰

Participatie in Nederlandse buitenlandbanken

Aan het begin van de twintigste eeuw was de NHM ook betrokken bij de oprichting van of participeerde zij in het kapitaal van een aantal buitenlandse banken. In 1906 was de bank betrokken bij de oprichting van de Banque d’Etat du Maroc SA (Marokkaanse Staatsbank) in Tanger. Volgens het verdrag van Algeciras kwam Nederland een bepaalde participatie toe in het kapitaal van deze bank. Het Nederlandse aandeel, groot f 450.000, werd overgenomen door de NHM, Hope & Co. en de Amsterdamsche Bank. Ieder van de Nederlandse banken participeerde met f 150.000.³¹

In 1905 stelde Jan van Houten, subagent in Singapore, een onderzoek in naar de mogelijke vestiging van een Nederlandse bank in Klein-Azië. Zijn conclusies om tot vestiging op dat moment over te gaan, waren negatief.³²

Enkele jaren later onderzocht de NHM de mogelijkheid tot vestiging van een bank in Argentinië vanwege de toenemende economische activiteiten tussen Nederland en Zuid-Amerika in deze tijd.³³ Ook andere banken overwogen dit. De plannen van Labouchere Oyens & Co.’s Bank/Robaver resulteerden in 1914 in de oprichting van de Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika (Banco-landa). Omdat de NHM vreesde dat de belangen van de Koninklijke Holland-

sche Lloyd (KHL) niet voldoende aandacht bij Bancolanda zouden krijgen, eiste de NHM dat KHL-directeur Jan Wilmink in de raad van commissarissen van Bancolanda zou worden opgenomen, anders zou de NHM alsnog een eigen bank in Argentinië opzetten. Wilmink werd commissaris en de NHM participeerde met f 250.000 in het kapitaal van Bancolanda, groot f 3 miljoen.³⁴

Een paar jaar later, in 1916, werd de Nederlandsche Bank voor Russischen Handel in Petrograd opgericht. De oprichters hadden een syndicaat gevormd onder leiding van de NHM, samen met de Twentsche Bank, Hope & Co., Lippmann, Rosenthal & Co. en R. Mees & Zoonen en enige relaties zoals Henri Deterding van de Koninklijke Olie. De bedoeling was na een jaar tot publieke emissie van de aandelen (rbs. 5 miljoen) over te gaan. Eventueel zou het kapitaal dan ook worden vergroot om een bijkantoor in Moskou te openen. De bank had in Nederland geen eigen kantoor maar werd vertegenwoordigd door de vestigingen van de syndicaatsleden.

Ook hier – net als in Argentinië – werd het Amsterdamse initiatief gedwarsboemd door de gelijktijdige oprichting van een andere bank, de Russisch-Hollandsche Bank en ook nu was de Rotterdamse Robaver de tegenstrever. Beide Nederlands-Russische banken hebben maar een korte tijd gefunctioneerd en werden in de eerste jaren van de revolutie door de communisten genationaliseerd.³⁵

Samenwerkingsverbanden in de financiële sector

Om een tegenwicht te kunnen bieden aan de machtige Vereniging voor den Effectenhandel – de Amsterdamse Effectenbeurs – hadden de provinciale banken, kassiers en commissionairs zich in 1903 verenigd in de Bond voor den Geld- en Effectenhandel in de Provincie met als zetel Den Haag.³⁶ Deze vestigingsplaats was primair gekozen om buiten het vaarwater van de financiële centra Amsterdam en in mindere mate Rotterdam te kunnen blijven. De keuze had ook te maken met het feit dat de initiatiefnemer en eerste voorzitter van de Bond, Daan Scheurleer, met zijn firma Scheurleer & Zoonen in Den Haag was gevestigd.³⁷ Een gevolg van de Haagse vestiging was dat er in 1905 in Den Haag een Effectenbeurs tot stand kwam, omdat het voor niet-Amsterdammers onmogelijk was lid te worden van de Vereniging voor den Effectenhandel.³⁸

In Rotterdam was in 1898, voorafgegaan door diverse voorgangers, de Vereniging van Effectenhandelaren opgericht met dezelfde motieven als de Haagse tegenvoeter. Handel in effecten vond al langer plaats op de Rotterdamse beurs, waar een deel van de beurszaal voor dit doel met een hek was afgeschermd.

De oprichting van de beide organisaties in Rotterdam en Den Haag maakte het mogelijk dat al in 1905 een provisieovereenkomst met de Vereniging kon worden gesloten, waarbij ook de vestigingen van Amsterdamse instellingen zich aansloten.³⁹

De beurshandel in Amsterdam was sinds 1876 georganiseerd in de Vereniging voor den Effectenhandel, waarvan uitsluitend in Amsterdam gevestigde bankiers en commissionairs lid van konden worden. De bankiers hadden geen eigen forum waar zij met elkaar over gemeenschappelijke zaken van gedachten konden wisselen. Pas na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kon men hierover tot overeenstemming komen, zodat in mei 1915 de Amsterdamsche Bankiersvereniging (ABV) kon worden opgericht. NHM-president Karel van Aalst – op dat moment de meest vooraanstaande Amsterdamse bankier – werd de eerste voorzitter.

Doel van de oprichting was onder meer om de tariefconcurrentie uit te schakelen en het vaststellen van minimum provisiecondities. Op verzoek van de NHM, de NIHB en de NIEM zouden de condities van de ABV niet van toepassing zijn op hun Nederlands-Indische en Aziatische relaties.⁴⁰

Het hoofdkantoor en de binnenlandse agentschappen

In Nederland werd aan het begin van de twintigste eeuw een aantal overbodig geworden agentschappen opgeheven. De directie had tot dan toe het idee dat de staat het op prijs zou stellen dat de bij de productveilingen actieve agentschappen geopend zouden blijven. Toen de staat aangaf hierin niet geïnteresseerd te zijn, werd besloten de kwijnende agentschappen Schiedam (in 1904), Dordrecht en Middelburg (beide in 1909) op te heffen.

In 1903-1904 vonden belangrijke uitbreidingen plaats op het hoofdkantoor in Amsterdam. Het aangekochte pand op de hoek van de Herengracht/Nieuwe Spiegelstraat werd afgebroken en vervolgens werd het nieuw opgetrokken gebouw, onder leiding van architectenbureau Van Gendt, in één gevel verenigd met het bestaande pand. In 1909 werden twee nieuwe kluizen in gebruik genomen; waarschijnlijk een safe-deposit in navolging van de concurrerende banken.⁴¹

Doordat Den Haag een aantrekkelijke vestigingsplaats was voor gerepatrieerden uit Nederlands-Indië werd hier in januari 1910 een nieuw agentschap geopend, specifiek voor bankzaken. De Nederlandsch-Indische Handelsbank was hiertoe al in 1904 overgegaan.⁴² In 1916 werd het terrein hoek

Kneuterdijk/Lange Vijverberg aangekocht voor nieuwbouw. In datzelfde jaar werd in januari in Rotterdam het nieuwe bankgebouw (zonder pakhuisfunctie) aan de Zuidblaak in gebruik genomen.⁴³

Wijzigingen in de organisatie

Veranderingen en uitbreidingen van taken en diensten alsmede de uitgebroke Eerste Wereldoorlog maakten het noodzakelijk de organisatie hierop af te stemmen. In 1904 vond de splitsing van de Vierde Afdeling plaats in een kasafdeling en een nieuwe Vierde Afdeling, die uitsluitend belast zou zijn met goederenzaken.⁴⁴ Vanaf 1908 functioneerde een Afdeling Algemene Zaken; voorheen waren de werkzaamheden van deze afdeling bij de Secretarie ondergebracht.⁴⁵ Een volgende afsplitsing in 1912 laat de toename van de bancaire activiteiten zien: de effectenzaken – die ondergebracht waren bij de Secretarie – werden verzelfstandigd in een nieuwe Afdeling Effecten.⁴⁶ Ten slotte werden in 1915 de wissel- en bankzaken met het Oosten van de Eerste Afdeling overgebracht naar een nieuw te vormen Tweede Afdeling.⁴⁷

Deze foto van Herengracht 466 dateert uit 1904 na de verbouwing en uitbreiding door de huisarchitecten van de bank, het bureau Gebr. Van Gendt. Het logo van de ННМ – het anker met tros en het oprichtingsjaar 1824 – is tot op de dag van vandaag zichtbaar in de gevel op de hoek Herengracht/Nieuwe Spiegelstraat.

Een andere organisatorische wijziging was in 1914 de overgang naar de zogenoemde dagelijkse methode in de boekhouding en vermoedelijk de inrichting van een afzonderlijke Afdeling Boekhouding.

Directie

De directie bestond in 1900 uit president Heldring, de directeuren Hartsen en Muller en secretaris Bierens de Haan. Na het aftreden van Hartsen werd deze in augustus 1902 opgevolgd door Karel van Aalst, voorheen agent te Singapore. Deze benoeming wekte verwondering, omdat het niet gebruikelijk was dat iemand uit het agentenbestand rechtstreeks in de directie werd opgenomen. Adam Roelvink, vennoot bij de Twentsche Bankvereniging, was ook in de race voor deze benoeming, maar hij bedankte hiervoor.⁴⁸ In juli 1907 overleed president Heldring. De beoogde opvolger, mede van koningin Wilhelmina, was Sam van Eeghen, maar deze bedankte voor de eer.⁴⁹ Daarom werd in augustus 1907 Jacob Cremer, oud-minister van Koloniën tot president benoemd. Cremer werd in januari 1913 opgevolgd door directeur Van Aalst. In de directeursvacature werd Emile van Walree benoemd, NHM-agent in Den Haag en daarvoor onder andere inspecteur en agent in Shanghai.⁵⁰

Opvallend voor deze periode is het veelvuldig optreden van directieleden als commissaris bij andere bedrijven. Was dit in de negentiende eeuw nog beperkt gebleven tot een klein aantal commissariaten bij scheepvaartondernemingen, aan het begin van de twintigste eeuw nam dit aantal fors toe. Behalve een toename van commissariaten bij nieuwe rederijen was ook een toename te zien van het aantal commissarisplaatsen, die voortkwamen uit een kredietrelatie of uit de begeleiding van een emissie. Soms ook betrof het een financiële participatie, zoals in 1913 bij de deelneming in het kapitaal van de Constructie Werkplaatsen v/h Du Croo & Brauns in Amsterdam, waarbij een commissarisplaats moest worden ingeruimd voor NHM-secretaris Bierens de Haan.⁵¹ In mindere mate traden de NHM-agenten in Den Haag en Rotterdam als commissaris op. Ditzelfde gold voor de president en de leden van het bestuur van de Factorij in Batavia.⁵²

Een nieuwe ontwikkeling tijdens het directeurschap van Van Aalst en later onder zijn presidentschap was de groeiende band tussen het bedrijfsleven en de overheid. Dit zal voor een deel samenhangen met de Eerste Wereldoorlog, maar zeker toch ook met de dadendrang van Van Aalst. Bekend is de rol die Van Aalst, zoals hiervoor beschreven, op economisch gebied eind juli 1914 speelde tijdens het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Hierbij namen de NHM, en nadrukkelijk Van Aalst, samen met andere bankiers en politici maatregelen

om een beurscrisis te voorkomen.⁵³ Ook zijn prominente rol als voorzitter van het dagelijks bestuur van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij is in de inleiding al genoemd.⁵⁴

De waardering van politici voor Van Aalst blijkt ook uit het feit dat hem in januari 1915 werd gevraagd om burgemeester van Amsterdam te worden, welk verzoek Van Aalst na overleg met vertrouwelingen afsloeg.⁵⁵

Zijn invloed beperkte zich niet tot de politiek, maar reikte zelfs tot het koningshuis. Om de warme band met de koninklijke familie te onderhouden, lanceerde Van Aalst in 1913 in een NHM-directievergadering het plan om een bijdrage van f 100.000 te leveren voor een fonds dat prins Hendrik – op te richten in het kader van zijn verjaardag – in staat zou stellen onvruchtbaar land in Nederland in cultuur te doen brengen. Unaniem stemden de andere directieleden hiermee in. Of het fonds daadwerkelijk van de grond is gekomen, blijft onduidelijk.⁵⁶ Ook de vertrouwelijke aanvraag in 1915 van prins Hendrik aan de directie van de NHM voor een lening van f 75.000 – zonder zekerheid tegen 5% rentevergoeding en na de oorlog terug te betalen – duidt op deze nauwe band.⁵⁷ Naast zijn goede relatie met prins Hendrik trad Van Aalst tijdens de Eerste Wereldoorlog achter de schermen ook op als adviseur van koningin Wilhelmina.⁵⁸

Commissarissen

Hendrik Luden werd in 1903 als koninklijk commissaris opgevolgd door Godfried Quack die al zitting had in de raad. Quack – directeur van de Nederlandse Bank en een vriend van president Heldring – trad in 1914 op tachtigjarige leeftijd af en werd opgevolgd door oud-president Jacob Cremer, die in functie bleef tot 1918.

Vanaf 1906 ontvingen de commissarissen een tantième; daarvóór hadden zij alleen reis-, verblijf- en presentiegelden gekregen. De structuur van de raad van commissarissen en de verdeling van de commissariaten over de verschillende steden, zoals beschreven in hoofdstuk 1, bleef in deze periode ongewijzigd. Pas door de wijziging in 1913 van de Artikelen van Overeenkomst (statuten) werd het mogelijk voor de steden Amsterdam (op dat moment vier, maximaal zeven) en Rotterdam (vier, maximaal vijf) het aantal commissarissen aan te passen aan gewijzigde omstandigheden.⁵⁹

Geëmployeerden

In deze periode namen de bancaire activiteiten in Amsterdam aanzienlijk toe. Het aantal geëmployeerden werd hierdoor belangrijk uitgebreid. Deze uit-

breiding hing ook samen met de bankconcentratie in Nederland vanaf 1911 en de toename van werkzaamheden gedurende de Eerste Wereldoorlog. In 1900 werkten op het hoofdkantoor 64 medewerkers, ultimo 1907 waren er 72 geëmployeerden.⁶⁰ Eind 1916 was dit bestand verdubbeld en bestond het uit 146 medewerkers.⁶¹

De salarissen van de agenten in Rotterdam en Den Haag werden in deze tijd ook verhoogd.⁶² Vanaf begin 1915 werden toeslagen op het salaris gegeven vanwege de grote prijsstijgingen veroorzaakt door de Eerste Wereldoorlog.⁶³ Voor de uitrustings- en reiskosten voor vertrekkende geëmployeerden naar Nederlands-Indië werd de vergoeding in 1917 zelfs meer dan verdubbeld en van f 300 op uiteindelijk f 800 gebracht.⁶⁴

Het was geëmployeerden niet toegestaan nevenwerkzaamheden te verrichten. Blijkbaar was dit een ongeschreven wet, want toen de geëmployeerde J.W.Th. Beek van de effectenafdeling ressorterend onder de Secretarie, in 1910 hiervoor bij de directie moest verschijnen, leek hij zich van geen kwaad bewust te zijn. In de avonduren werkte hij bij de commissionairsfirma Patijn & Van Notten voor f 600 per jaar; volgens de directie was dit ongewenst. Beek kreeg per direct een gratificatie van f 600 per jaar en in enkele jaren zou zijn salaris door verhogingen op het gewenste niveau worden gebracht en hij moest meteen met de avondwerkzaamheden stoppen.⁶⁵ Blijkbaar bleef de directie daarna tevreden over de werkhouding van Beek, aangezien hij in 1912 tot de eerste chef van de nieuw opgerichte Afdeling Effecten werd benoemd.⁶⁶

Met ingang van 1909 kreeg het personeel van agentschap Rotterdam ook een tantième, gelijk aan het percentage dat het personeel in Amsterdam genoot.⁶⁷ In hetzelfde jaar werd het agentschap Rotterdam onder eenhoofdige leiding gebracht. Dit had men reeds in 1901 willen doen vanwege de terugloop van de productveilingen. Door het disfunctioneren van agent Pieter Adriani – die om die reden ook al diverse keren in Suriname en Nederlands-Indië was overgeplaatst – werd alsnog besloten een tweede agent naast hem te benoemen. Na het vertrek van Adriani in 1909 werd hij niet opgevolgd.

Dat een meervoudige leiding in Rotterdam ook om andere redenen gewenst kon zijn, bleek toen de directie bij een boekencontrole in 1915 op de hoogte raakte van diverse ongewenste zaken/handelingen onder het bewind van de agent Hendrik Knottenbelt. Deze ontving een reprimande. En voortaan zou er maandelijks door het hoofdkantoor een controle van de boekhouding plaatsvinden en te zijner tijd (1918) zou er weer een tweede agent worden benoemd.⁶⁸

Ondersteuningsfonds

Het door de secretaris beheerde Weduwen- en Wezenfonds, groot f 80.000, werd met alle baten en lasten in 1901 samengevoegd met het Algemeen Ondersteuningsfonds, omdat er gezien de bestemming van beide fondsen geen reden meer was deze gescheiden te houden.⁶⁹

Als gevolg van de grote personeelstoename werd in 1916 het fonds met f 0,5 miljoen uitgebreid tot f 1,5 miljoen. Het was op dat moment nog steeds geen echt pensioenfonds waarbij de te pensioneren functionaris *recht* had op een uitkering. Van geval tot geval werd er door de directie beslist over een eventuele uitkering, afhankelijk van het arbeidsverleden en de persoonlijke omstandigheden van de betrokkene.⁷⁰

Het bankbedrijf in Nederlands-Indië en Azië

De Factorij en onder haar ressorterende agentschappen

Door de uitbreiding van het bankbedrijf werd het wenselijk geacht het aantal vestigingen in Nederlands-Indië en Azië uit te breiden. Op een aantal plaatsen in Indië had men in de jaren tachtig van de negentiende eeuw agentschappen gesloten nadat de eigen goederenhandel was gestaakt.⁷¹ Ook ging men ertoe over panden in eigendom te verwerven.⁷² In dit tijdvak werd het in 1898 ge-

Het gebouw van de Factorij aan de Kali Besar in Batavia in 1915.

opende subagentschap Gorontalo, bedoeld voor de financiering van de opkomende mijnbouw op Celebes, vanwege teleurstellende resultaten in 1901 opgeheven. Dat was ook de reden dat het Celebes-Syndicaat, dat zich bezighield met goudexploratie en waarin de NHM deelnam, in 1902 werd ontbonden.⁷³

Vanuit de raad van commissarissen werd ook voortdurend aandacht gevraagd voor vestiging in Bombay en Calcutta, maar hiertoe was de directie nog niet in staat vanwege een tekort aan gekwalificeerd personeel.

Het subagentschap Medan, belangrijk voor de financiering van de tabak op Deli, kon sinds haar oprichting in 1888 voor een deel in het werkkapitaal voorzien door uitgifte van eigen kasorders. Vanaf het begin van de twintigste eeuw probeerde de Javasche Bank op vooral Sumatra en Borneo de Straits-dollar als betaalmiddel uit te drijven.⁷⁴ Dit werd een feit door de oprichting in 1906 van een JB-agentschap in Pontianak, gevolgd in 1907 door een vestiging in Medan. Vanaf februari 1908 werd deze politiek ook door het gouvernement op Sumatra's Oostkust doorgevoerd. Met ingang van 1 april 1908 was het zelfs verboden om de Straits-dollar in circulatie te brengen of in bezit te hebben. Hierdoor moest de winstgevende emissie van kasorders door agentschap Medan worden gestaakt. In 1913 openden de NIHB en de Chinese bank Chungghwa Shangyeh vestigingen in Medan, gevolgd in 1916 door de NIEM; opnieuw meer concurrentie voor de NHM.⁷⁵

In 1903 werd – nadat hier al jaren door commissarissen op aangedrongen was – een agentschap in Shanghai geopend. Deze vestiging hing samen met de betaling van schadevergoeding door de Chinese overheid aan de westerse mogendheden na de Boxeropstand. Nederland ontving hiervan ook een deel en het was praktisch als dit via een Nederlandse bank kon worden geïnd. Een tweede reden was de oprichting van de Java-China-Japan-Lijn in 1902.⁷⁶ Het agentschap was belangrijk voor de financiering van de suikerexport van Nederlands-Indië naar China en daarnaast was de wissel Arbitrage een belangrijke activiteit van deze vestiging.

Als agent werd de oud-consul van Nederland in Shanghai, Emile van Walree, aangesteld.⁷⁷ Zoals gebruikelijk was bij vestigingen van Europese banken in onder andere China werd ook hier een compradore aangesteld.⁷⁸ Vanaf augustus 1909 gaf het agentschap Shanghai bankbiljetten uit, eveneens om in het eigen werkkapitaal te kunnen voorzien. Dit was succesvol.⁷⁹

Een tweede vestiging in China werd in 1906 in Hongkong geopend, evenals het agentschap Shanghai belangrijk voor de financiering van de suikerimport uit Nederlands-Indië. Ook de concurrent NIHB opende in 1906 een kantoor in de Engelse kroonkolonie. In 1909 leed de NHM-vestiging een groot

verlies bij de afwikkeling van de zilverpositie die de agent Van Houten had ingenomen. Vanwege deze aanloopverliezen en mede door het grote aantal banken in Hongkong, duurde het tot het boekjaar 1912 voor er winst werd gemaakt. Vanaf de vestiging van beide agentschappen in China raakte de NHM, samen met andere banken, betrokken bij de activiteiten van de Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken in China.⁸⁰

In 1899 had de NHM zich in Rangoon gevestigd, waar zij vanaf 1903 over een eigen pand beschikte. Een belangrijke activiteit van dit agentschap was de financiering van rijstexport naar Java. Ook in deze plaats zat de concurrentie niet stil. In 1910 opende de Mercantile Bank een kantoor waarvan de NHM felle concurrentie ondervond. Vanaf 1910 leed het agentschap een aantal jaren verlies. De slechte bedrijfsresultaten van de rijstpellers – de voornaamste relaties van de vestiging – droegen hiertoe aanzienlijk bij. Daar kwam in 1912 nog bij dat de overeenkomst van de banken in Rangoon om de inkoopkoersen van wissels op Java in onderling overleg vast te stellen, werd verbroken door de opzegging van de Hongkong and Shanghai Banking Corporation. Hierdoor nam de competitie nog grotere vormen aan.

De NHM bezat in 1900 in Nederlands-Indië en Azië zeventien vestigingen, inclusief de Factorij. Eind 1916 was dit aantal – inclusief dochterondernemingen – toegenomen tot 32.

Bank- en wisselzaken in een sterk competitieve markt

De concurrentie tussen de banken in Nederlands-Indië bij de wisselhandel was rond 1900 groot. Hierbij had zich tot ergernis van de andere banken aan het eind van de negentiende eeuw ook de Javasche Bank gevoegd. De irritatie nam nog meer toe door de overeenkomst die in 1900 tussen het gouvernement en de Javasche Bank werd gesloten, waarbij laatstgenoemde tot f6 miljoen tegen parikoers de gouvernementsovermakingen tussen Nederlands-Indië en Nederland zou verzorgen; voorheen konden alle banken via een inschrijvingsprocedure meedingen naar deze gouvernementstransfers.⁸¹

In 1904 was het nog eenmaal mogelijk om alle banken op Java – de Engelse inbegrepen – op één lijn te krijgen wat betreft hun noteringen van inkoopkoersen van wissels. Daarna was dit door de felle concurrentie onmogelijk. In deze jaren breidde zowel de NIHB als de NIEM hun kapitaal uit om in deze competitie met meer daadkracht te kunnen optreden. Net als de NHM openden beide banken vanaf de eeuwwisseling nieuwe agentschappen.⁸² Ook de Koloniale Bank was inmiddels voldoende hersteld van de klappen van de Suiker crisis om zich als mededinger in de wisselhandel aan te dienen.⁸³

In de jaren daarna begon de Javasche Bank zich ook op de particuliere markt voor overmakingen te roeren. Dit is goed te zien aan de uitbreiding van het aantal agentschappen vanaf 1906; er kwamen tot en met 1916 negen nieuwe vestigingen bij.⁸⁴ Daarvóór had de Javasche Bank zich fatsoenshalve als circulatiebank alleen op deze markt voor de particuliere banken begeven tegen een hogere provisie. Door een nieuwe wijziging van het octrooi van de Javasche Bank in 1908 kwam deze nog meer in het vaarwater van de particuliere banken en werd een echte concurrent op het terrein van de internationale wisselhandel.

Zowel bij de koop als bij de verkoop hanteerden de banken officiële koersen. Als gevolg van de toegenomen concurrentie werd hiervan regelmatig afgeweken in het voordeel van de cliënt. Deze concurrentie veroorzaakte ook dat de banken zeer terughoudend werden om koersen en cijfers op het gebied van de wisselhandel te publiceren. De NIHB nam de cijfers over dit bedrijfsonderdeel vanaf 1909 niet meer op in de gedrukte jaarverslagen.

De NHM wilde in deze situatie volledig onafhankelijk zijn van de Javasche Bank. In 1902 was vanwege dit argument en de toename van activiteiten het werkkapitaal van de Factorij weer verhoogd van f 8 miljoen tot f 12 miljoen. In 1908 werd dit opnieuw, met dezelfde argumenten, verhoogd naar f 16 miljoen. In 1910 liet de Factorij een ijzeren kasvoorraad van f 2 miljoen in zilveren specie vanuit Nederland naar Indië verschepen om minder afhankelijk van de Javasche Bank te kunnen opereren. Als nevenactiviteit begon de Factorij in dit jaar met de handel in gouden dukaten, en niet zonder resultaat.

De in 1910 aangelegde kasvoorraad werd in 1911 verder vergroot door overbrenging van f 3 miljoen aan gouden tientjes en f 4 miljoen aan rijksdaalders. Dit gebeurde expliciet onder voorschrift om deze munten – met uitzondering van f 1 miljoen goud voor de circulatie bestemd – bij de Factorij en de agentschappen Semarang, Surabaya en Medan als kasreserve aan te houden. De achtergrond hiervan was het gevaar van een algemene oorlog, en daardoor de mogelijke sluiting van het Suezkanaal en het vermoedelijke onvermogen – in de optiek van de NHM-directie – van de Javasche Bank om in tijd van oorlog de door haar uitgegeven bankbiljetten tegen een wettig betaalmiddel in te wisselen.⁸⁵

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog ontstond ook in Indië een run op de kassen. De Factorij – op dat moment onder leiding van president Frits Marmelstein – besloot geen zilvergeld uit te betalen, ook niet aan trouwe cliënten. De personen die papiergeld in baar wilden wisselen, werden doorverwezen naar de Javasche Bank. Hier werd in deze roerige augustusdagen voor

Kashal van het agentschap Semarang, circa 1915.

f 12 miljoen omgewisseld. Ook bij de kredietverlening en consignatiecontracten hield de NHM in de begindagen van de oorlog de voet op de rem. Diverse relaties kwamen hierdoor in moeilijkheden. Het was duidelijk dat de publieke opinie, de pers en de overheid ongelukkig waren met de eigenzinnige acties van de NHM. Gouverneur-generaal A.W.F. Idenburg verzocht Den Haag persie op Van Aalst uit te oefenen om het beleid bij te stellen. Waarschijnlijk tot ieders verbazing gaf Van Aalst Marmelstein rugdekking. Als reactie trok Idenburg de voordracht voor een koninklijke onderscheiding voor Marmelstein terug.⁸⁶

Na deze moeilijke weken keerde de rust terug; de wissel- en bankzaken bleven echter op een lager niveau dan voor de oorlog.⁸⁷ Dat had echter geen invloed op de toename van concurrentie. Er kwamen nieuwe banken bij en er werden nieuwe bijkantoren geopend. In 1913 had de Chartered Mercantile Bank al een vestiging in Cirebon geopend, waarvoor de NIHB als agent optrad.⁸⁸ In 1914 volgde de vestiging van de Uniebank voor Nederland en Kolo-

Tabel 3.6 Omzet bank- en wisselzaken, 1900-1920 (x f miljoen)

	Omzet bank- en wisselzaken hoofdkantoor met kantoren in Azië	Deposito- en girorekening		Belingen en voorschotten		
		Saldi deposito- en girorekening	Stortingen in deposito en giro	Saldi ultimo	Verstrekt per jaar	
1900	245	22	236	14	182	
1910	585	62	782	24	176	
1920	1886	56 d	208 g	3932	90	1035

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 421-422.

niën, een voortzetting van de Nederlandsch-Indische Crediet- en Bankvereeniging.⁸⁹ Tijdens de oorlogsjaren opende de Bank of Taiwan kantoren in Batavia, Semarang en Surabaya.⁹⁰

Dat ondanks de concurrentie de omvang van de bancaire activiteiten van de NHM in de periode 1900-1920 aanzienlijk toenam, is te zien in tabel 3.6.

Net als bij het hoofdkantoor kon men bij de vestigingen van de NHM in Nederlands-Indië deposito's plaatsen (zie tabel 3.4). Ook hier volgden de banken elkaar bij een rentewijziging. In 1907 had de Factorij in navolging van de Chartered Bank en de HSBC haar rente voor eenjarige deposito's verhoogd. In 1909 werd het rentepercentage op deposito's door de Engelse banken met 1% verlaagd. Doordat de Factorij het oude tarief van 4% handhaafde, volgde een toestroom van deposito's waarvoor geen emplooi te vinden was, zodat ook de Factorij de renteverlaging tot 3% moest volgen. Het resultaat was dat een deel van deze gelden als deposito bij de NHM in Nederland werd gedeponereerd vanwege de hogere rentevergoeding aldaar.

Emissies

Tot aan het begin van de twintigste eeuw vonden emissies van Indische fondsen overwegend plaats in Amsterdam vanwege de veel grotere plaatsingscapaciteit en vanwege het gebrekkige beurswezen in Batavia.⁹¹ Weliswaar was in 1898 de Vereeniging voor den Effectenhandel in Nederlandsch-Indië in Batavia opgericht, maar deze organisatie ontplooidde weinig activiteiten. Daar kwam verandering in toen in 1907 in Batavia de wettig erkende Liquidatie Vereeniging werd opgericht, die zich zou belasten met de afwikkeling van alle termijntransacties. De beurshandel werd in september 1907 ook beter geregeld

door het Reglement van den Fondsenhandel, uitgebracht door de Handelsvereniging Batavia.

De volgende stap was dat de effectenhandelaren zich constitueerden als onderdeel van de Handelsvereniging te Batavia onder de naam van Bataviasche Effecten-Vereeniging. Onder auspiciën van de Handelsvereniging vond nu ook een officiële fondsennotering plaats. In 1912 ging de Bataviasche Effecten-Vereeniging op in de Vereeniging voor den Effectenhandel, en vanaf dat moment kan er worden gesproken van een gestructureerd beurswezen in Nederlands-Indië. Net als in Amsterdam werd de Effectenbeurs van Batavia in 1914 bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog gesloten; de heropening vond plaats in februari 1915.

Aan de eerste voorwaarde voor emissies in Nederlands-Indië was door bovengenoemde structurering van het beurswezen dus voldaan. De tweede belangrijke bijdrage werd geleverd door de decentralisatiewetgeving in Nederlands-Indië, waardoor zelfstandige gemeenten werden gevestigd, waarvan Batavia in 1905 de eerste was. Met deze zelfstandigheid ontstond in Nederlands-Indië, net als in Nederland, de behoefte aan gemeenteleningen. Het was duidelijk dat alle banken hierin geïnteresseerd waren. In 1911 wist de NIHB de eerste Indische gemeentelening van Batavia in de wacht te slepen. De emissie was een groot succes. De obligatielening was f 0,5 miljoen; hierop werd op Java voor f 1,9 miljoen en in Nederland voor bijna f 100 miljoen ingetekend.⁹²

Bij de daaropvolgende lening van Semarang in 1911 stelde de NHM de NIHB voor om hierin samen te participeren. Tot dan toe hadden beide banken weinig samengewerkt. De NIHB wilde echter liever blijven samenwerken met Labouchere Oyens & Co.'s Bank (Loco) en de Finantieele Maatschappij voor Nijverheidsondernemingen (FMVNO, gelieerd aan de Amsterdamsche Bank), medesyndicaatsleden van de Batavia-lening 1911, om op die manier een van de NHM onafhankelijke koers te kunnen blijven varen. Toen bleek dat de NHM de Semaranglening in ieder geval wilde overnemen, stemde de NIHB ermee in te participeren. Het beoogde syndicaat mislukte omdat de NHM niet wilde dat Loco en FMVNO zouden participeren. De NHM nam vervolgens de gehele lening van f 2 miljoen over. Net als bij de Batavialening werd deze ruim overtekend en dit leverde een winst op van f 11.246.⁹³

Het was echter duidelijk dat de NHM, de NIHB maar ook de Escompto Maatschappij elkaar op deze manier voortdurend zouden tegenkomen en elkaar zo scherp mogelijk zouden beconcurreren, net zoals bij de wisselhandel het geval was. De banken besloten daarom tot overleg. Nadat de NIHB zich had losgemaakt van de Nederlandse partners Loco en FMVNO konden de betrok-

ken banken in 1912 overeenstemming bereiken. Er werd een kartelovereenkomst gesloten waarbij de drie banken tegenover de geldnemers individueel zouden blijven optreden. In feite werd er echter een permanent syndicaat gevormd, waarbij het hoogste overnamebod aan een van de drie banken zou toevallen. Het totaalbedrag van de emissie zou echter in gelijke parten door de drie banken worden gedeeld.

De inschrijving op de emissie van het gewest Preanger Regentschappen in 1912 was de eerste keer dat de drie banken in deze samenwerkingsvorm optraden. Door een hoger bod ging de emissie echter naar de FMVNO.⁹⁴ De eerste daadwerkelijke samenwerking vond plaats in maart 1915 bij de 5% Nederlands-Indische lening, groot f 62,5 miljoen. De lening was zowel in Nederland als in Nederlands-Indië zwaar overtekend en leverde de NHM een provisie op van f 74.825.⁹⁵ Het goede onthaal bij het publiek van deze eerste Nederlands-Indische lening – zonder garantie van Nederland – was zeer belangrijk omdat Indië zich hierdoor een eigen staatskrediet verwierf. Ook bij de tweede succesvolle guichetemissie Nederlands-Indië in juni 1916, groot f 80 miljoen, werkten de drie banken samen, echter toen wel in een groter verband.⁹⁶

Agentschap Singapore

Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven, nam het agentschap Singapore vanaf de oprichting in 1858 een bijzondere plaats in. Het was het eerste Aziatische agentschap waar in 1887 de eigen handel in goederen werd gestaakt. De activiteiten op het gebied van de wisselhandel konden voor een groot deel worden gefinancierd met deposito's. De rest van het benodigde werkkapitaal werd betrokken van de Factorij of andere agentschappen tegen een vergoeding van 5%. Vanwege de centrale ligging op het Maleisische schiereiland kreeg het agentschap ook de supervisie over de nieuwe agentschappen op Sumatra, Borneo en in Birma en China.

Vanwege deze uitbreiding van taken werd daarom in 1903 naast de agent een subagent aan deze vestiging verbonden. Blijkbaar was de reputatie van de vestiging in Singapore zo goed dat in 1902 door de Siamese regering deposito's werden geplaatst. In het eerste decennium van de twintigste eeuw ging het economisch minder goed met Singapore en de omliggende Straits Settlements. Door de vestiging van steeds meer banken – onder andere de NIHB in 1901 – was de spoeling toch al dunner geworden. Dit had uiteraard zijn weerslag op de winstgevendheid van het agentschap. Er waren diverse faillissementen waarbij ook de NHM verliezen leed. Een deel van deze verliezen werd veroorzaakt doordat agent J.W. van de Stadt, die in 1902 de opvolger werd van

de tot directeur benoemde Van Aalst, als onderpand bij kredieten onroerend goed had geaccepteerd. Door de depressie waren de huizenprijzen aanzienlijk gedaald, zodat het onderpand moest worden aangehouden of slechts tegen verlies te gelde kon worden gemaakt. Dit was de reden dat de directie het aannemen van onroerend goed als onderpand bij kredietverlening vanaf 1909 niet meer toestond.

De tijdelijke inzinking bij het agentschap Singapore en ook bij het kantoor Hongkong werden voor een deel veroorzaakt doordat in deze regio's de valuta's niet waren gebaseerd op goud, maar (in Singapore tot 1906) op zilver. Hierdoor fluctueerde de waarde van de Singapore- en Hongkong-dollar met de zilverprijs in Londen. Dit had uiteraard gevolgen voor de bedrijfsresultaten van beide agentschappen. Na 1906 veranderde de situatie geleidelijk, waardoor het agentschap Singapore weer winstgevend werd. In 1912 nam de concurrentie nog verder toe door de vestiging in Singapore van de Bank of Taiwan en de Chinese Commercial Bank.

Vanwege de soms te zelfstandige koers die het agentschap Singapore ten opzichte van het bestuur van de Factorij voer, werd in 1907 een inspecteur benoemd. Deze kreeg tot taak de agentschappen – zowel de Indische als de buitenagentschappen – jaarlijks te bezoeken. Tevens werd bij zulke bezoeken de boekhouding gecontroleerd en polste de inspecteur de kwaliteit van de aanwezige staf. Deze functie was al jaren gebruikelijk bij de Engelse overzeebanken. De inspecteur stond hiërarchisch onder het bestuur van de Factorij, hij kon echter ook rechtstreeks aan de directie rapporteren.

De eerste inspecteur in 1907 was Emile van Walree, daarvoor agent te Shanghai.⁹⁷ In 1909, na een inspectiebezoek door Van Walree, werden de Aziatische buitenkantoren Rangoon, Shanghai en Hongkong weer rechtstreeks onder het bestuur van de Factorij gebracht omdat deze kantoren vanwege hun specifieke activiteiten eigenlijk weinig overeenkomsten met het kantoor in Singapore hadden.⁹⁸ Ook de gewoonte dat employés van het agentschap Singapore en onderhorige kantoren niet meer beschikbaar waren voor inzet bij de Indische agentschappen werd uitgebannen. De beknotting van de zelfstandigheid werd in 1916 afgerond toen de functie van subagent in Singapore werd opgeheven. Vanaf dat moment viel alleen het subagentschap Penang nog onder de vestiging Singapore.

Bestuur Factorij

De president en de leden van de Factorij hadden geen onbepaalde zittingsduur. De president kreeg een aanstelling voor de duur van drie of vier jaar, die

eventueel kon worden verlengd met eenzelfde periode.⁹⁹ De twee leden die, naast de president, het bestuur van de Factorij vormden, hadden dezelfde zittingsduur met eventuele verlenging. Gebruikelijk was dat bij een vacature een van de leden tot president van de Factorij werd benoemd.¹⁰⁰

In 1904 besliste het bestuur van de Factorij, zonder Amsterdam hierin te kennen, dat het salaris van de secretaris van de Factorij op f 12.000 per jaar zou worden gebracht. De directie in Amsterdam was hier niet gelukkig mee. Samen met zijn tantième was het salaris daarmee vrijwel gelijk aan dat van de Amsterdamse directieleden.¹⁰¹

Door de afstand en soms trage communicatie – veel contacten tussen het bestuur van de Factorij en de directie in Amsterdam vonden nog per brief plaats – nam de Factorij regelmatig beslissingen die door de directie niet op prijs werden gesteld. Zo moest in 1905 het lid Hendrik Kerbert bij de directie in Amsterdam op het matje verschijnen. De reden hiervoor was een geheime – en in de optiek van de directie ongewenste – overeenkomst die de Factorij

Geëmployeerden en personeel van de Factorij, in het midden president Bijvanck, circa 1904.

met de Javasche Bank had gesloten inzake een eventueel beroep van de Factorij op de kas van de Javasche Bank. Volgens de directie was dit volstrekt onaanvaardbaar, omdat de Javasche Bank naast circulatiebank steeds meer tot concurrent werd op het gebied van wisselarbitrage en kredietverlening en het niet wenselijk was van deze bank afhankelijk te zijn. Kerbert bood zijn excuses aan voor deze verkeerde beslissing en beloofde herhaling te voorkomen.¹⁰²

Geëmployeerden

In het Aziatische bedrijf nam het personeelsbestand ondertussen flink toe. In 1900 waren in Azië, naast het bestuur van de Factorij en de agenten in Semarang, Surabaya en Singapore, en naast de subagenten in Medan, Rangoon en Penang, 55 geëmployeerden werkzaam.¹⁰³ De toename van het aantal vestigingen zorgde voor uitbreiding van de staf. Eind 1916 waren hier 111 geëmployeerden in dienst, exclusief de agenten en subagenten.¹⁰⁴

Vanaf 1908 werd de rechtspositie van het lagere personeel (dus geen geëmployeerden), werkzaam op de cultuurondernemingen in Nederlands-Indië, verbeterd. Bij indiensttreding kregen zij aanstellingsbrieven uitgereikt, waarin hun rechten en plichten waren geformuleerd.

Het cultuurbedrijf

Nederlands-Indië

In het begin van de twintigste eeuw droegen de eigen cultuurondernemingen in Nederlands-Indië een vijfde bij aan de totale NHM-winst (f 760.000, bij een totale winst van f 3,6 miljoen). Het productbedrijf leverde dus nog steeds een substantiële bijdrage aan de winst. Daarnaast kwam er nog een onbekend bedrag aan provisie bij die de NHM genoot vanwege de consignatiecontracten met cultuurondernemingen en de kredietverlening aan deze bedrijven. Sectorgewijs zullen de verschillende cultures waarbij de NHM betrokken was, worden besproken.

Kina

In de negentiende eeuw had de NHM geen eigen activiteiten met kina ontplooid. Dit veranderde in 1915 met de oprichting door de NHM van de Landbouw Maatschappij Boekit Gompong in Amsterdam. Het was een doorstart van de Cultuur Maatschappij Boekit Gompong in liquidatie die zich bij Solok (residentie Sumatra's Westkust) met de koffiecultuur had beziggehouden. De

nieuwe onderneming zou zich richten op de kinacultuur, later kwamen hier ook nog de thee- en kassiacultuur bij.¹⁰⁵

Koffie

In 1904 werd de laatste eigen koffieonderneming Poerwodadie en Boewiredjo (bij Blitar, residentie Kediri) voor f 42.500 aan de administrateur van de onderneming verkocht, terwijl de erfpachtgrond van de onderneming Soemaniek (bij Solk, residentie Padangse bovenlanden, Sumatra) in 1904 aan het gouvernement terug werd gegeven nadat de activiteiten waren gestaakt.

De NHM had zich dus helemaal teruggetrokken uit de koffiecultuur voor eigen rekening. Vanaf dat moment bestond deze cultuur volledig uit consignatiecontracten met relaties. In 1900 had de Maatschappij met drie en in 1916 met vier ondernemingen een contract. Wat verbazing wekt, is de aankoop, in december 1914, van de koffiepellerij Kraton bij Pasuruan.¹⁰⁶ Dit gezien tegen de afschaffing van de gedwongen koffiecultuur in de Preanger regentschappen begin 1917.

Rubber

Rond 1909 ontstond een ware rubber-*boom*. Indertijd werden alleen al 17 Nederlandse en 58 Engelse rubbermaatschappijen opgericht met een gezamenlijk kapitaal van respectievelijk f 16 miljoen en f 100 miljoen. In Europa ontstak een wilde speculatiezucht, terwijl men in Nederlands-Indië redelijk sceptisch bleef. De *boom* was van korte duur. In de tweede helft van 1910 vond er een scherpe daling van de rubberprijzen plaats, met een catastrofale uitwerking op de koersen van rubberaandelen.¹⁰⁷

De NHM begon niet met een eigen onderneming, maar beperkte zich tot het aangaan van consignatiecontracten met onder andere de Deli-Batavia Rubber Maatschappij en de Koloniale Rubber Cultuur Maatschappij. Ook een aantal tabaksrelaties van de NHM ging zich toeleggen op de rubber, soms als nevenproduct naast de tabak.¹⁰⁸ In 1916 had de NHM met zeventien ondernemingen consignatiecontracten afgesloten. Door de toenemende vraag na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog stegen de rubberprijzen weer. In 1915 werd daarom een rubbersyndicaat gevormd onder leiding van de NHM voor aan- en verkoop van rubber.¹⁰⁹

Suiker

Een markante ontwikkeling bij de suikercultuur in de jaren 1900-1916, is de toename van het aantal eigen suikerfabrieken. In 1900 waren dit slechts zeven

fabrieken en daarnaast participeerde men in zeven. In 1916 was dit toegenomen tot negen eigen fabrieken en negen fabrieken met een grote participatie. Het aantal suikerfabrieken waarmee een consignatiecontract was afgesloten, bleef redelijk stabiel: 21 in 1900 en 23 in 1916.

De twintigste eeuw begon slecht door een forse daling van de Javasuikerprijzen vanwege een te grote productieuitbreiding. Na het akkoord dat bereikt werd op de Conventie van Brussel in 1902 herstelden de prijzen zich.¹¹⁰ Het ging de suikerindustrie zelfs zo goed dat de Nederlands-Indische overheid in 1906 besloot een suikerbelasting in te voeren. Voor de Factorij betekende dit dat er jaarlijks circa f 90.000 voor de eigen fabrieken aan belasting moest worden betaald.¹¹¹

Vanaf 1909 ging de Factorij over tot de vorming van twee reservefondsen voor het suikerbedrijf: het ene was bedoeld als reserve voor suikerbelangen in het algemeen en in dat jaar met f 0,5 miljoen gedoteerd, het andere was een vernieuwingsfonds voor suikerondernemingen, waarvoor uiteindelijk f 3,5 miljoen werd gereserveerd.

Omdat in deze tijd zeer grote winsten bij de suikerfabrieken werden gemaakt, kwam vanuit de raad van commissarissen en directie de vraag aan de

Inlandsche ambachtsschool van onder andere suikeronderneming Peterongan, residentie Surabaya, 1930.

superintendent over de suikerfabrieken in Java, wat de NHM op sociaal gebied aanbood aan het personeel van de fabrieken en hun kinderen. Directie en commissarissen hadden het idee dat een deel van de hoge winsten ten goede moest komen aan de inheemse bevolking. Uit het antwoord bleek dat bij een aantal fabrieken gratis onderwijs werd gegeven, of gratis medicijnen en/of gratis geneeskundige verzorging werden verstrekt, en dat bij sommige ondernemingen zelfs een soort pensioen bestond voor oude werknemers. Een deel van de behaalde winst kwam dus ook ten goede aan het lokale personeel.¹¹²

In 1911 besloot de Factorij twee nieuwe suikerfabrieken te laten bouwen: Soemberhardjo (bij Pemalang, residentie Pekalongan) en Madjenang (residentie Banyumas).¹¹³ Vooral Madjenang was in de eerste jaren na de oplevering in 1913 zwaar verliesgevend. In februari 1915 liet Van Aalst aan Factorijbestuurslid Engel weten dat de uitbreiding van de financiering van de cultures en van het eigen cultuurbedrijf een te grote schaal aannam.¹¹⁴

Een gunstig gevolg voor de verkoopprijzen van de suiker was het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. De prijzen konden per pikol wel met f 5 stijgen en vanuit Engeland werden voor het eerst sinds tijden weer grote suikerbestellingen gedaan. Dit land had na het uitbreken van de oorlog meteen de bietsuikerimporten uit Oostenrijk-Hongarije gestaakt. Het grootste deel van de suiker werd echter afgezet in Azië, namelijk in India, Japan en China. Daarnaast waren ook de Verenigde Staten en Australië belangrijke afnemers.¹¹⁵

Opvallend genoeg participeerde het bankbedrijf van de NHM in Nederland, ondanks haar grote belangen bij de rietsuikercultuur in Nederlands-Indië en Suriname, bij emissies van de beetwortelindustrie in Nederland.¹¹⁶ Nederland zelf was niet of nauwelijks een afzetmarkt voor de Indische rietsuiker, maar door de beetwortelindustrie in Nederland in het zadel te helpen zou er een mogelijke concurrent op andere afzetmarkten kunnen ontstaan.

Tabak

De NHM was in 1880 met de eigen tabaksondernemingen gestopt naar aanleiding van het rapport van oud-secretaris Jan Hudig.¹¹⁷ Uiteraard had de Factorij wel een relatie met tabaksondernemingen. De consignatiecontacten liepen via de vestigingen in Singapore en Medan. In 1900 was met vier bedrijven een contract afgesloten, wat in 1907 en 1908 opliep tot overeenkomsten met vijftien ondernemingen, maar in 1916 was dit weer afgenomen tot vier. In een aantal ondernemingen had de NHM een financiële participatie.¹¹⁸

Met de handel in tabak konden echter wel goede winsten worden gemaakt, dus hier trad de NHM weer op als handelsonderneming. In 1909 werd

met een proef gestart voor de aanvoer van tabak uit Paraguay door bemiddeling van een handelshuis in Asunción. In hetzelfde jaar werd deelgenomen in het Brazil Tabak Syndicaat met als doel te onderzoeken of het winstgevend was Braziliaanse tabak in Amsterdam aan te voeren en hiervoor een markt te creëren.¹¹⁹

De resultaten waren blijkbaar hoopgevend, want in 1915 werd in een nieuw syndicaat geparticipeerd voor aankoop en verkoop van tabak uit Brazilië. De eerste proef betrof de aankoop van 2000 balen, met een maximum aankoopbedrag van f 0,2 miljoen.¹²⁰ In september 1915 werd het syndicaat verlengd door dezelfde participanten, aangevuld met B. Manus te Amsterdam. Het maximum aankoopbedrag werd nu verhoogd naar f 0,5 miljoen.¹²¹ Voor het transport van de tabak naar Europa had de NHM in Nederlands-Indië een eigen schip aangeschaft, de *ss Maras*.¹²²

In december 1914 was de NHM ook al in een ander tabakssyndicaat gestapt voor aankoop en verkoop van tabak in Santo Domingo in de Dominicaanse Republiek. De eerste proef was de aankoop van 20.000 balen.¹²³ Zowel het syndicaat uit 1914 als dat uit 1915 was, naast de te verwachten winst, noodzakelijk geworden omdat de aanvoer van tabak uit Nederlands-Indië stagneerde als gevolg van de blokkade en door het gebrek aan scheepsruimte.

Thee

Ook bij het product thee had de NHM de eigen activiteiten na 1883 gestaakt. Net als bij tabak werden de consignatiecontracten met theeproducenten wel voortgezet, behalve in de periode 1892-1904. In 1905 waren er weer zes theerelaties, oplopend tot achttien in 1916. Ook hier werd geparticipeerd in de onderneming van een relatie, namelijk vanaf 1904 in de Assam Thee-Onderneming Landen aan de Zuid.¹²⁴

In 1911 was de theemarkt blijkbaar weer verbeterd, want toen gingen de NHM, het Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat (NILS) en de firma Tiedeman & Van Kerchem over tot de aankoop – voor f 425.000 – van de theeonderneming Tjitalahab, toebehorend aan Preanger Plantations Cy. in Batavia. Hiertoe werd de NV Algemeene Nederlandsch-Indische Thee Cultuur Maatschappij in Amsterdam opgericht.¹²⁵

De Eerste Wereldoorlog had een zeer gunstige uitwerking op de verkoopprijzen van suiker en rubber. Voor koffie, thee en tabak gold dit in veel mindere mate. Dit werd mede veroorzaakt door een gebrek aan scheepsruimte, met grote voorraadvorming en lagere verkoopprijzen als gevolg. Vanwege NOT-

bepalingen mocht een aantal producten tijdens de oorlog niet meer naar Nederland worden vervoerd. Deze vonden echter elders een goede markt, zoals rubber in de Verenigde Staten. Door de oorlog ontwikkelde zich ook de verkoop van producten in Nederlands-Indië, in plaats van in Nederland, verder.¹²⁶

Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat

In 1910 werd het Nederlandsch-Indisch Land-Syndicaat (NILS) in Den Haag opgericht.¹²⁷ De oprichters hadden behalve winstverwachtingen ook een idee en politiek doel voor ogen. Zij zagen het NILS als een nationale zaak en wilden er een tegenwicht mee vormen tegen de buitenlandse maatschappijen die op het gebied van cultures op grote schaal in Nederlands-Indië opereerden. Bovendien hoopten ze via het NILS de ontwikkeling van de buitengewesten te stimuleren en in ruil hiervoor van het gouvernement financiële voordelen te ontvangen.

De concessieaanvragen voor erfpachtgrond bleken veel tijd te kosten, omdat de Indische overheid het idee had dat het kapitaal te klein was voor exploitatie van zulke uitgestrekte landerijen. Dit leverde een grote vertraging op in de toewijzing van de gronden. Om het aanwezige kapitaal toch productief te maken, werd onder andere samen met de NHM, deelgenomen in de Algemeene Nederlandsch-Indische Thee Cultuur Maatschappij en de Maatschappij voor Vezelindustrie.

De eerste toewijzing voor land betrof grond voor de theeonderneming Bah Biroeng Oeloe die onder beheer van de firma Tiedeman & Van Kerchem te Batavia zou komen te staan. Daarna vond uitbreiding van het theeareaal plaats aan de Oostkust van Sumatra. Hier werd in 1912 in Pematang Siantar een hoofdadministratie gevestigd. In de residenties Benkulen en Palembang werd in de jaren 1916-1919 een zestal bergcultuurondernemingen (koffie, rubber, kina en palmolie) gevestigd.¹²⁸ Voor het beheer hiervan werd in 1919 een hoofdadministratie in Zuid-Sumatra ingericht op de onderneming Pematang Danau te Curup.

Afscheepbedrijf Nederlands-Indië

Naast de belangrijke havens van Tanjung Priok (Batavia), Surabaya en Semarang, waar de afscheeping plaatsvond door bemiddeling van veembedrijven, bevonden zich op Noord-Java een aantal kleinere havenplaatsen.¹²⁹ Doordat deze havensteden aan ondiep water lagen, konden grotere vrachtschepen hier niet binnenvaren. De schepen gingen dus voor de kust voor anker en werden vervolgens door prauwen vanuit de havens geladen.

Afscheep van suiker door het afscheepbedrijf Esser in Pasuruan, circa 1924.

Nadat de export van vooral suiker aan het eind van de jaren negentig explosief toenam, werd het voor de NHM interessant om dit onderdeel van de transportketen – opslag en inscheping – in eigen hand te nemen, zeker omdat vanwege de concurrentie met de beetwortelsuikerindustrie in Europa iedere vorm van kostenreductie welkom was. De omweg via Batavia werd nu vermeden en de suiker en andere producten werden rechtstreeks via de Noord-Javaanse havens naar hun eindbestemming vervoerd.

De NHM had sinds de jaren tachtig van de negentiende eeuw al eigen afscheepvestigingen in de havensteden Cilacap, Cirebon, Pekalongan en Tegal. In al deze plaatsen beschikte men over eigen kantoren en pakhuizen. Met concurrent NIBB werd sinds 1889 samengewerkt in het Indische Veem in Tanjung Priok.¹³⁰ Blijkbaar was deze activiteit zo aantrekkelijk dat de NHM vanaf eind negentiende eeuw een aantal zelfstandige ondernemingen overnam.

In 1898 nam de Factorij de afscheepzaak van de firma Kolff & Esser in Pasuruan (1877) over. De exploitatie werd vervolgens door de Factorij voortgezet

onder de firmanaam J.F. Esser en in 1900 werd de firma ondergebracht in de NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser.¹³¹ In Banyuwangi werd in 1910 het bedrijf van Pownall voor f175.000 overgenomen en omgedoopt tot Afscheep- en Commissiezaak v/h C.H. Pownall te Banyuwangi. Tegelijkertijd werd in 1910 het Banjoewangisch Prauwenveer (1896) overgenomen, waarvan de aandelen voor het grootste deel in handen waren van de familie Pownall. Het beheer van beide bedrijven kwam door deze overnames in één hand. Ook in Benoa op Bali werd begin 1913 een afscheepvestiging geopend onder de naam Afscheep- en Commissiezaak 'Zuid-Bali'.¹³² De NHB kon bij dit overnamegeweld natuurlijk niet achterblijven en nam in mei 1913 het afscheepbedrijf van Van Putten over met vestigingen in Cirebon, Pekalongan en Tegal.¹³³

Concurrentie en samenwerking

Ondanks de concurrentie was er ook oog voor samenwerking. Voor diverse cultures werden overkoepelende belangenverenigingen opgericht. Voor rubber was dat de Internationale Vereeniging voor de Rubbercultuur in Nederlandsch-Indië, opgericht in Den Haag in 1913.¹³⁴ Op theegebied trad de NHM-directie in 1905 toe als lid van de Permanente Commissie uit de Thee-importeurs te Amsterdam. Naast de NHM maakten ook de firma's Tiedeman & Van Kerchem en H.G.Th. Crone deel van deze commissie uit.

In Nederlands-Indië werd, ook in 1905, de Vereeniging Thee Expertbureau in Batavia opgericht. Deze stond onder leiding van een Engelse thee-expert die belast was met het proeven en beoordelen van de thee. In april 1916 werd de Permanente Commissie in Amsterdam omgezet in de Vereeniging van Thee-Importeurs (VTI) die kantoor hield bij de NHM. De vereniging had als doel de belangen van de importeurs van Java- en Sumatrathee in Nederland te behartigen en te bevorderen.

NHM-directeur Bram Muller trad op als eerste voorzitter, en na zijn aftreden werden ook de volgende voorzitters door de NHM geleverd. Als leden van de VTI traden vrijwel alle vennootschappen toe die zich met thee-import bezighielden. De firma Pakhuismeesteren van de Thee in Amsterdam trad op als adviserend lid en coördineerde tegen een uniform tarief alle handelingen voorafgaand aan de Amsterdamse theeveilingen.¹³⁵ De samenwerking binnen de suikercultuur vond vanaf eind negentiende eeuw plaats in diverse lokale verenigingen van suikerfabrikanten op Java. Deze plaatselijke verenigingen gingen in 1909 op in het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Nederlands-Indië.¹³⁶

Suriname

De centraal-suikerfabriek Mariënborg werd in 1882 opgericht. De eerste jaren van deze fabriek waren verliesgevend. Vanaf 1888 maakte de onderneming winst en deze ontwikkeling zette zich voort in de twintigste eeuw. In deze periode leverden alleen de jaren 1901-1903 en 1906 een verlies op. Oorzaken hiervan waren de lage suikerprijzen en de afgenomen export naar de Verenigde Staten, doordat op Cuba geproduceerde suiker een bevoorrechte positie in dat land genoot. Bovendien nam de Britse overheid in 1902 het besluit voortaan alleen rum uit eigen koloniën te betrekken. Daarvoor was Londen de belangrijkste afzetplaats voor de Surinaamse rum.

In juli 1902 brak er een staking uit onder de arbeiders op Mariënborg – contractanten uit Brits-Indië en Java – vanwege de zoveelste aankondiging van loonsverlaging.¹³⁷ NHM-agent John Mavor moet de onderhandelingen vervolgens zeer ontactisch hebben gevoerd, want de arbeidersmenigte ontstak in woede en achtervolgde hem vanuit de velden. Nadat zij hem in de fabriek op het spoor waren gekomen, werd hij ‘door meer dan zoo razende en tierende koelies buiten de fabriek met houwens – kapmes voor het snijden van suikerriet – op de meest barbaarsche wijze afgemaakt’.¹³⁸

Dezelfde dag nog arriveerde een detachement van het koloniale leger, en de volgende morgen begon men met het arresteren van de opstandelingen. Hierdoor raakten de gemoederen zo verhit dat een grote groep arbeiders naar

Riettransport op de Suikeronderneming Mariënborg, circa 1915.

de brug trok die de kampong van het kantoor scheidde. Bij het betreden van de brug werd er gericht geschoten. Er vielen die dag zeventien doden en 39 gewonden, van wie later nog eens zeven zijn overleden. De lijken werden op een geheime plaats in een massagraf geworpen tussen twee lagen ongebluste kalk. Bij de hierna volgende rechtszaak werden acht arbeiders tot twaalf jaar dwangarbeid veroordeeld.¹³⁹ De nieuwe agenten besloten nog in hetzelfde jaar voortaan uitsluitend met Javaanse koelies te werken. Men mag dus aannemen dat het gros van de muiters afkomstig is geweest uit Brits-Indië.

Na ruim twintig jaar was het in 1904 nodig een aantal oude machines in de fabriek door nieuwe te vervangen; deze werden geleverd door Gebr. Stork. Ook in de stijlerij werd in 1911 een nieuwe installatie geplaatst, waardoor de rumproductie aanzienlijk kon worden uitgebreid.¹⁴⁰

In 1915 nam de Brits-Indische regering een besluit volgens welk het onderdanen verboden werd om zich contractueel te binden voor koeliediensten. Dit besluit zou grote consequenties hebben daar nog een groot aantal Brits-Indiërs op Mariënburg werkzaam was.¹⁴¹

De andere activiteiten op Mariënburg waren van weinig belang. De cacao-opbrengst was het ene jaar redelijk, het volgende jaar teleurstellend. Dat gold ook voor de baco- of bananencultuur. Met andere variëteiten – de Jamaica-bacoven en Congobacoven, beide immuun voor de Panama-ziekte – waren de resultaten nauwelijks beter. Daarom werd in 1906 besloten deze cultuur grotendeels over te laten aan de Surinaamsche Cultuur Maatschappij (SCM), waarmee de NHM consignatiecontracten had afgesloten. Deze onderneming was eigenaar van de plantage Dordrecht, waar met gouvernementssteun een baco-encultuur werd uitgeoefend. In 1907 werd de plantage Peperpot door de SCM gekocht. Naast de baco-enteelt ging men in later jaren daar ook over op de productie van koffie, rubber en cacao. De aandelen van de SCM werden in 1909 in het kader van een schuldsanering door de NHM overgenomen.¹⁴²

Een ander product waarmee de NHM aan het einde van de negentiende eeuw ook al niet echt gelukkig was, was goud. In 1908 was er een recordopbrengst van 1209 kilo goud. Toch werd in dat jaar de beslissing genomen de beide goudconcessies van de NHM niet meer te verlengen.

Holland Centraal-Amerika Handels-Compagnie

Vanwege de teruglopende opbrengsten van de Javakoffie en de nabije (in 1915 gerealiseerde) afschaffing van de gouvernementskoffiecultuur in Nederlands-Indië, zocht de NHM aan het begin van de twintigste eeuw naar alternatieven. Men vond het belangrijk de positie van grootste koffie-importeur te behou-

den, maar tevens dat de koffiemarkt in Amsterdam zou blijven bestaan. Op ad-hocbasis had men in de jaren 1909-1911, samen met de Koninklijke Nederlandsche Lloyd, Santoskoffie in Amsterdam aangevoerd. Dit was echter geen structurele oplossing.

Daarom ging de NHM in op het voorstel van de in Guatemala wonende Nederlandse koffiekoper J. Alberts om koffie uit dat land in te voeren. Hiertoe werd in 1911 de NV Holland Centraal-Amerika Handels-Compagnie/Compañía Holandesa de Comercio de Centro-America (Holandesa) te Amsterdam opgericht.¹⁴³ De Holandesa had een bijkantoor in Guatemala-City, waar de agent zetelde, en een correspondentschap in San-José in Costa Rica. In de praktijk lag het bestuur bij de directie van de NHM.¹⁴⁴

In de beginperiode was de Holandesa nog niet in staat grote hoeveelheden koffie naar Nederland te exporteren. Daarom ging de NHM in 1914 over tot de beproefde syndicaatsvorming voor de aanvoer en verkoop van Guatemalakoffie in Nederland.¹⁴⁵

De goederenhandel

De goederenhandel van de NHM werd vanaf 1883 in principe alleen nog maar voor de staat uitgevoerd. De eigen handel bleef beperkt tot leveranties van bijvoorbeeld kantoorartikelen aan de Factorij en haar agentschappen. Doordat de statuten de eigen handel niet expliciet tot verboden terrein verklaarden, werd af en toe – meestal in syndicaatsverband – een speculatieve zaak aangegaan. Zoals elders in dit hoofdstuk beschreven, werden met deze syndicaten in Santoskoffie, rubber, tabak en wol goede winsten behaald.

Goederenhandel voor derden bleef de NHM in zeer beperkte mate uitvoeren voor bijvoorbeeld relaties met consignatiecontracten bij de cultures. Wat resteerde was het commissionairschap voor de gouvernementsproducten. Het totaal aan verkopen voor de staat bedroeg in 1900 ruim f 50 miljoen per jaar, een bedrag gelijk aan 20% van de Nederlands-Indische uitvoer.¹⁴⁶ In 1898, twee jaar voor de beëindiging van het contract, werd een nieuwe overeenkomst gesloten voor het tijdvak 1900-1904, waarbij opvalt dat beide partijen het recht verlangden de overeenkomst jaarlijks te kunnen opzeggen. Het was duidelijk dat het consignatiecontract voor beide partijen zijn grootste belang had verloren en dat beëindiging van de overeenkomst door de ene partij geen bezwaren bij de andere partij zou veroorzaken. De commissie die de NHM voor de verkoop van gouvernementsproducten ontving, was voor haar niet meer substan-

tieel. In 1898 was zelfs voor het eerst geen verzekering voor de producten afgesloten vanwege het geringe aantal verscheppingen.

Vanaf 1900 zette het verval van de befaamde Javakoffie pas echt door. Zo leverde het jaar 1911 een gouvernementenkoffieoogst van 25.000 pikols op, terwijl dit in 1876 nog ruim 1.250.000 pikols was geweest. De tijd van de koffiebaten was voorbij, zowel voor de staat als voor de NHM. Dat de provisie voor de NHM nog enigszins op niveau bleef, was te danken aan de opkomst van rubber – dat zich vanaf 1907 als tweede hoofdproduct naast de suiker had geplaatst – en uiteraard het belangrijke product tin.

De overeenkomst met het gouvernement werd in 1904 bijna op dezelfde condities verlengd tot 1909. Bij de verlenging in 1909 werd de commissie voor tin verlaagd van 1,5% naar 1,25%.¹⁴⁷ De zes belangrijkste gouvernementenproducten in 1912 waren: tin f 40 miljoen, koffie f 747.000, caoutchouc f 519.460, kinabast f 167.390, gutta-percha f 94.173 en coca f 62.541. In 1913 werd voor f 42 miljoen aan gouvernementenproducten naar Nederland vervoerd, waarvan f 38 miljoen aan tin.¹⁴⁸

De verplichte effectendeponering als garantie bij de Nederlandsche Bank was in 1900 afgeschaft. Nu moest per veiling een garantie bij deze bank worden gedeponerd in de vorm van wissels of effecten. In 1914 en de daaropvolgende jaren werd het aflopende contract in verband met de oorlogsomstandigheden telkens voor de duur van een jaar verlengd, in plaats van vijf jaar zoals daarvóór gebruikelijk was.¹⁴⁹

Overige activiteiten

Mijnbouw

De NHM had uiteraard een groot belang bij het goed functioneren van scheepvaartverbindingen naar Indië en binnen de Indische archipel. De stoomschepen die deze verbindingen onderhielden, hadden kolen nodig. Daarom participeerde de NHM in 1903 in de oprichting van de NV Steenkolen-Maatschappij ‘Poeloe Laoet’ in Amsterdam. Het doel van deze onderneming was het exploiteren van concessies tot het winnen van steenkolen en de handel hierin op Pulu Laut, een eilandje voor de kust van Zuidoost-Borneo. De exploitatie was vanaf het begin verliesgevend, mede door de matige kwaliteit van de kolen. Vanwege de opgelopen politieke spanningen voor de Eerste Wereldoorlog was de Nederlands-Indische regering in oktober 1913 bereid Poeloe Laoet over te nemen, waarbij de NHM verlies moest nemen.¹⁵⁰

Blijkbaar was het verlies bij de betrokkenheid van Poeloe Laoet niet voldoende om de NHM bij dit soort deelnemingen te matigen. Het jaar na de verkoop van Poeloe Laoet was de NHM in 1914 een van de initiatiefnemers bij de oprichting van de Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Maatschappij in Amsterdam.¹⁵¹

Bovenstaande participaties zijn nog enigszins verklaarbaar omdat ze betrekking hadden op Nederlands-Indië. De deelname in 1910 aan het exploratiesyndicaat om fosfaatlagen op Bonaire en Curaçao aan te tonen, is moeilijker te verklaren, daar de NHM niet actief was op deze eilanden. De participatie van f 40.000 moest al in 1911 worden afgeschreven omdat er geen fosfaat in de bodem was aangetoond.¹⁵² Nog curieuzer was de gezamenlijke aankoop met de Amsterdamse firma Matthes & Ostwalt, in 1905, van een marmergroeve in Treuchtlingen in Beieren voor f 220.000. Hoe het met deze participatie is afgelopen, is niet duidelijk.¹⁵³ Ook bij de deelname in 1905 met f 10.000 in het Holland-Siam Tinsyndicaat, met een kapitaal van f 50.000, ontbreekt voor ons iedere logica.¹⁵⁴

Scheepvaartparticipaties

In het vorige hoofdstuk zagen we dat de NHM actief betrokken was bij de oprichting van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij in 1888. Deze verbondenheid bij nationale rederijen werd aan het begin van de twintigste eeuw voortgezet.¹⁵⁵ In 1902 was de NHM de grootste aandeelhouder in het kapitaal van de nieuw opgerichte Java-China-Japan-Lijn (25% van het kapitaal van f 6 miljoen).¹⁵⁶

Ook bij de aanleg van havenwerken toonde de NHM belangstelling. In 1910 werd met een ton deelgenomen in de NV Droogdok Maatschappij 'Soerabaja', kapitaal groot f 1 miljoen. In juni 1918 was het NHM-deel toegenomen tot twee ton. Ook bij de uitbreiding van de haven van Batavia was men actief door in 1915 te participeren in het kapitaal van de Droogdok Maatschappij Tandjong Priok met f 81.000.¹⁵⁷

Bij twee maritieme ondernemingen was de NHM-betrokkenheid echter veel groter, namelijk bij de Koninklijke Hollandsche Lloyd en Zeehaven en Kolenstation Sabang. Deze twee deelnemingen zullen daarom uitvoeriger worden besproken.

Koninklijke Hollandsche Lloyd

In 1899 werd de Zuid-Amerika Lijn te Amsterdam (ZAL) opgericht met als doel het onderhouden van een scheepvaartverbinding (goederenvervoer) tussen

De NHM participeerde in de Zuid-Amerika Lijn door onder andere de inbreng van de *ss Delfland*, 1905.

Amsterdam en Argentinië.¹⁵⁸ De eerste jaren verliepen zonder winst zodat in 1904 een aantal Duitse rederijen werd benaderd om toe te treden tot een exploitatiesyndicaat. Deze rederijen stelden wel als voorwaarde dat de meerderheid van de aandelen ZAL in hun handen zou overgaan. De aankoop van deze aandelen zou worden verricht door de Amsterdamsche Bank tegen de koers van 60% (- 2% voor bemiddeling).

KNSM-directeur Ernst Heldring hoorde hiervan en schakelde meteen zijn vader in, NHM-president Balthazar Heldring, om deze Duitse overname te voorkomen. Dit zou namelijk gevolgen kunnen hebben voor de Amsterdamse haven door een mogelijk vertrek van de ZAL naar Rotterdam. De NHM deed direct een tegenbod, waarbij dezelfde koers van 58% werd geboden maar zou voorkomen 'dat deze nationale onderneming aan het buitenland wordt overgeleverd'. Het bod van de NHM leverde voldoende aandelen op om de Duitse aanval te pareren. Meteen werd een vervolgsценario bedacht.

De directie van de ZAL was volgens de NHM zwak en moest dus worden versterkt. Hiertoe werd Jan Wilmink, oud-agent van de Duitse rederij Hamburg-Amerikanische Packetfahrt (Hapag) in Genua, in dienst van de NHM

genomen en als adviseur bij de ZAL gedetacheerd. Zijn taak werd het orde op zaken te stellen en het verkennen van nieuwe vervoersbronnen. Vervolgens sloot de NHM in februari 1905 een overeenkomst met de ZAL voor levering van twee schepen, de de *ss Delfland* en *ss Eemland*, voor versterking van de lijn Amsterdam-Zuid-Amerika, door en op kosten van de NHM. Tevens zouden alle baten en lasten van de ZAL met de NHM worden gedeeld. De ZAL zou zich naast goederenvervoer op het vervoer van passagiers moeten richten.¹⁵⁹

Behalve Balthazar Heldring was het vooral NHM-directeur Karel van Aalst die zich met deze nationale scheepvaartzaak bezighield. Zijn belangrijke rol werd toen al onderkend. Boudewijn Nierstrasz, directeur van de Hollandsche Stoomboot Maatschappij, verwoordde het in 1912 als volgt: ‘Toen echter is de man gekomen die het onheil zou keeren. Gij, Van Aalst, waart degeen die met krachtige hand de roerpen hebt gegrepen en te midden van duizenderlei gevaren en moeilijkheden het schip hebt gestuurd.’¹⁶⁰

In oktober 1906 besloten de aandeelhouders van de ZAL over te gaan tot ontbinding en liquidatie. Een nieuwe maatschappij werd opgericht om de activiteiten voort te zetten. Dit was de Koninklijke Hollandsche Lloyd (KHL), opgericht in december 1907. De NHM was uiteraard ook actief in het syndicaat tot plaatsing van nieuwe aandelen KHL.¹⁶¹ Vanwege het nationale belang van een scheepvaartverbinding van Nederland met Brazilië en Argentinië – in deze tijd was een groot aantal Nederlanders en Nederlandse bedrijven actief in deze economisch expansief groeiende landen – kreeg de KHL een jaarlijkse subsidie van de Nederlandse overheid.¹⁶² Deze was gebaseerd op de overheidssteun die ook de Java-China-Japan-Lijn vanaf 1902 ontving.

Een voorwaarde die de staat stelde, was dat in Nederland niet exclusief Amsterdam zou worden aangedaan maar eventueel ook Rotterdam. De Rotterdamse Kamer van Koophandel was namelijk zeer sterk gekant tegen deze subsidie. In de Maasstad onderhield men uitstekende relaties met de Duitse rederijen. De motieven voor subsidieverlening werden daar beschouwd als louter en alleen commercieel, verpakt in een nationalistisch jasje; de staatsubsidie zou alleen dienen om het noodlijdende bedrijf te kunnen reorganiseren, en ‘om de Nederlandsche Handel-Maatschappij af te helpen van een slechten debiteur, dien zij zichzelf door haar onberaden politiek op den hals heeft gehaald’.¹⁶³ Uiteindelijk werd het wetsvoorstel voor subsidieverlening bijna een jaar later aangenomen.

De nieuwe KHL verbreedde haar werkterrein door Braziliaanse havens aan te doen en zich te richten op het mail- en passagiersvervoer. Dit laatste werd vooral gedaan met het oog op de emigratie van Europa naar Zuid-Amerika, die

in deze tijd sterk toenam. Voor dit doel werd in 1909 een tweetal nieuwe passagiersschepen in gebruik genomen. Tevens werd besloten een derde te bestellen. Voor deze laatste, het *ss Zeelandia*, verwierf de KHL bij huisbankier NHM een rekening-courantkrediet ter grootte van f 2 miljoen. De financiële positie werd structureel versterkt met het uitgeven van een nieuwe obligatielening.¹⁶⁴

Doordat de NHM met een zeer hoog bedrag had geparticipeerd in de KHL, wilde men deze onderneming graag ondersteunen bij het verbreden van de activiteiten. Daarom werden vanaf 1909 proefnemingen gedaan met de verkoop in periodieke veilingen van rechtstreeks door de NHM aangevoerde Santoskoffie uit Brazilië. Hiertoe was een syndicaat gevormd onder leiding van de NHM voor tweewekelijkse aanvoer van Santoskoffie via KHL-schepen, in totaal 250.000 balen.¹⁶⁵ De inkoop zou worden verzorgd door koffiehandelaar Onnes, de opslag zou geschieden in pakhuizen van de NHM en vervolgens zouden er om de twee weken veilingen plaatsvinden, beurtelings in Amsterdam en Rotterdam.¹⁶⁶ De aanvoer van koffie door het syndicaat zou de kwijnende Javakoffievelingen – die de NHM reeds vanaf de negentiende eeuw in Amsterdam en Rotterdam hield – een oppepper moeten geven. Een tweede even belangrijk aspect was dat de retourschepen van de Koninklijke Hollandse Lloyd met een waardevolle vracht naar Nederland zouden kunnen terugvaren.

De koffie werd eind 1909 in Amsterdam en voor een kleiner deel in Rotterdam aangevoerd, tot groot misnoegen van de Rotterdamse koffiehandelaren. De boosheid werd veroorzaakt door de overeenkomst die de koffiehandelaren hadden afgesloten met enkele Duitse rederijen – de Norddeutsche Lloyd, de Hamburg-Süd-Amerikanische Dampfschiffahrts-Gesellschaft en de Hansa-Linie (Hamburg-America Linie) –, waarbij de KHL was uitgesloten van koffievervoer van Brazilië op Rotterdam. Ook de Rotterdamse NHM-commissarissen hadden meer oog voor het Rotterdamse belang dan het belang van de NHM of het nationale belang.

Er ontstond een soort handelsoorlog tussen Amsterdam en Rotterdam, waarbij nota bene de oudste koffiehandelaar van Rotterdam – het uit 1825 daterende NHM-agentschap – uitgesloten werd door de overige handelaren. Bovendien hadden de Rotterdammers een mededeling op de koffiebeurs van Santos laten aanplakken, dat alleen koffie geladen in Santos en vervoerd met schepen van een van de drie Duitse rederijen, in Rotterdam zou worden gelost. Deze obstructie van de Rotterdamse handelaren was er de oorzaak van dat alle koffie die met KHL-schepen werd vervoerd voortaan in Amsterdam moest worden gelost.

De boycot had zo een boemerangeffect voor Rotterdam, terwijl de Amsterdamse koffiemarkt een flinke impuls kreeg. De Rotterdamse koffiehandelaren kozen toen snel eieren voor hun geld en zorgden ervoor dat de KHL werd opgenomen in de bestaande Conference Zuid-Amerika-Nederland. Zodoende plukte zowel de NHM als de KHL de vruchten bij de aankoop en vervoer van koffie en boekten beide ondernemingen uiteindelijk winst op de Rotterdamse/Duitse concurrentie. De aangevoerde Santoskoffie leverde de NHM in de jaren 1909-1911 een winst op van ruim f1 miljoen.¹⁶⁷ In 1913 sloot de NHM nog een nieuw koffiesyndicaat met Th. Wille & Co. in Santos voor de aanvoer van 100.000 balen Santoskoffie in consignatie aan de NHM met vervoer door de KHL.¹⁶⁸

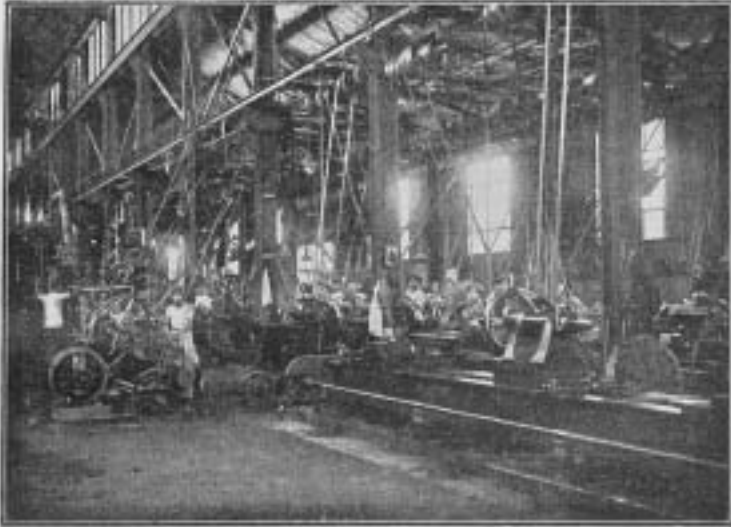
De KHL bestelde in 1911 twee nieuwe passagiersschepen, de *ss Gelria* en de *ss Tubantia*. Voor de financiering daarvan werd opnieuw een converteerbare obligatielening van f6,5 miljoen uitgeschreven. Het emissiesyndicaat stond onder leiding van de NHM en opnieuw met de Twentsche Bankvereniging als grootste syndicaatspartner. Het was vooral aan de inzet van Van Aalst te danken dat deze lening slaagde, ondanks het feit dat de KHL tot op dat moment nog geen winst of dividend had uitgekeerd.¹⁶⁹

De financiële betrokkenheid van de NHM bij de KHL ging zelfs zo ver, dat de NHM bereid was de rentevergoeding voor deze lening te verschaffen gedurende de eerste drie jaar met een maximum van f600.000. Dit vergaande aanbod was alleen bekend bij KHL-commissaris/besturend vennoot van de Twentsche Bankvereniging Adam Roelvink en niet bij de directie van de KHL. De NHM vreesde dat door deze garantie KHL-directeur Wilmink niet de gewenste zuinigheid in acht zou nemen.¹⁷⁰

Vooraf vanaf 1911 namen de KHL-zaken een voorspoedige wending. Dankzij de regeringssteun stond de KHL er aanzienlijk beter voor dan haar voorganger, de ZAL. Het passagiersvervoer was aanvankelijk een groot succes. Voor het eerst sinds haar oprichting kon de KHL in 1912 overgaan tot een dividenduitkering van 5%. Om aan de toegenomen vraag naar goederenvervoer tegemoet te kunnen komen, kocht men in 1912 drie vrachtschepen. Door gebrek aan buitenlandse concurrentie tijdens de Eerste Wereldoorlog behaalde de KHL grote winsten. Voor wat betreft het passagiersvervoer waren 1914 en 1915 topjaren als gevolg van het wegvallen van de Engelse en Duitse rederijen. Ook het vrachtvervoer nam tijdens de oorlogsjaren een grote vlucht.

Een van de producten die tijdens de oorlogsjaren werd vervoerd, was wol. Hierbij was de NHM eveneens betrokken. In 1914 had de NHM een wolsyndicaat opgericht.¹⁷¹ Doel was de aankoop van wol in Buenos Aires en Montevi-

N.V. Zeehaven & Kolenstation Sabang

INTERIEUR DRAAIERIJ

FABRIEK en HERSTELPLAATS van
Machinerieën, Schepen, Motoren, Motorbooten,
Dynamo's en Electro-Motoren
DROOGDOKKEN EN SLEEPHELLING beschikbaar
AANBOUW van LICHTERS, SLEEPBOOTEN en
andere VAARTUIGEN
CONSTRUCTIEWERKEN als GEBOUWEN, BRUGGEN, enz.
Vervaardiging Rubbermolens, Droog-Installaties, Persen, enz.
GROOTE IJZER- en KOPERGIETERIJ

TELEGRAM-ADRES TE AMSTERDAM EN TE SABANG „HARCOAL“

Deze advertentie van Zeehaven en Kolenstation Sabang uit circa 1910 geeft een beeld van de brede activiteiten van deze onderneming.

deo en de verkoop ervan in Nederland. De onverkochte inkopen mochten de f1 miljoen niet overschrijden. Dit syndicaat werd in 1915 omgevormd tot de Nederlandsche Wol Maatschappij in Amsterdam.¹⁷² Tot december 1915 zouden maximaal 3000 balen wol met schepen van de KHL worden aangevoerd.¹⁷³

Door de goede bezetting van de KHL-schepen in deze tijd kon het dividendpercentage stijgen tot 25% in 1916. Daar stond tegenover dat de KHL in verschillende oorlogshandelingen zes van haar elf schepen verloor. Eind 1913 had de KHL een uitstaand kapitaal van f10 miljoen, waarvan bijna f3,5 miljoen in handen was van de NHM. Aan obligatieleningen stond voor een bedrag van f10 miljoen uit; hierbij was het aandeel van de NHM een kleine f0,9 miljoen.¹⁷⁴ Blijkbaar had men toen nog alle vertrouwen in KHL-directeur Jan Wilmink.¹⁷⁵

Economisch gezien was het doel van de NHM bij de ondersteuning van de KHL – het behartigen van nationale (Amsterdamse) belangen – de prijs niet waard. De ondersteuning van de KHL ging door tot in de jaren dertig. Het uiteindelijk verlies voor de NHM bij deze ondersteuning liep in de miljoenen gulden. Blijkbaar wilde of kon de raad van commissarissen deze blinde ondersteuningsdrift door de directie van de NHM niet intomen.

Zeehaven en Kolenstation Sabang

In het vorige hoofdstuk zijn de oprichting en de betrokkenheid van de NHM bij Zeehaven en Kolenstation Sabang beschreven.¹⁷⁶ In 1902 raakte de rol van de NHM bij Sabang in een stroomversnelling, toen de conservatieve directeur Pieter Hartsen werd vervangen door de energieke Karel van Aalst. Van Aalst kende vanuit zijn agententijd in Singapore de situatie ter plekke. In die tijd had hij reeds veel voor de ontwikkeling van Sabang gedaan. Als directeur wist hij te bewerkstelligen dat de haven vanaf 1903 rechtstreeks via een tweewekelijkse lijn door de Stoomvaart Maatschappij ‘Nederland’ en de Rotterdamsche Lloyd met Nederland werd verbonden.

Tevens zorgde hij ervoor dat de NHM de vennootschap een noodzakelijke financiële injectie gaf in de vorm van een meerderheidsbelang. Dankzij al deze inspanningen werd de haven ook frequent door schepen van de Russische en Japanse marine en buitenlandse koopvaardijsschepen aangedaan. De nv Zeehaven en Kolenstation Sabang, in 1899 opgericht in Batavia, ging in 1905 in liquidatie en in Amsterdam werd een nieuwe onderneming met dezelfde naam opgericht, waarvan bijna alle aandelen in het bezit van de NHM waren.

In 1909 sloot de NHM een overeenkomst met de Nederlandse staat waarbij alle vaste eigendommen, dokken, kaden et cetera. op het eiland Pulau Weh voor f1,2 miljoen in eigendom aan de staat overgingen. Vervolgens droeg de

staat deze eigendommen in erfpacht over aan de Sabang-Maatschappij. Verder deed in dat jaar het departement van Marine afstand van het daar sinds 1898 aanwezige 2800-tons dok ten gunste van de vennootschap met de verplichting de gouvernementsschepen voortaan kosteloos te dokken. Het besluit van de Anglo Saxon en de Bataafsche Petroleum Maatschappij, in 1911, om voortaan hun kleine schepen te laten dokken in Sabang in plaats van in Singapore, zorgde voor een toename van het aantal schepen in deze zeehaven. De NHM verkocht in 1914 een deel van haar aandelen in Sabang aan de staat, wat een winst opleverde van f 947.000.¹⁷⁷ Een ander deel van het NHM-aandelenbezit in Sabang werd – na omzetting in certificaten zonder stemrecht – in dat jaar met succes geëmitteerd.¹⁷⁸

Uiteindelijk bleef de positie van de havensteden Penang en Singapore belangrijker voor de noordoostkust van Sumatra dan Sabang. Financieel bleek deze deelneming van de NHM in Sabang zeer succesvol te zijn geweest en werd op deze participatie enkele miljoenen guldens winst gemaakt.¹⁷⁹

Diverse deelnemingen

In de zomer van 1904 werd de Deutsch Niederländische Telegraphengesellschaft AG (DNT) in Keulen opgericht door een aantal Duitse banken en AEG, met ondersteuning van de Nederlandse banken NHM, Van Eeghen & Co. en de Amsterdamsche Bank. De achtergrond hiervan was het voornemen van de Duitse en Nederlandse regeringen om buiten de Straits Settlements een kabelverbinding met Nederlands-Indië tot stand te brengen en zo niet meer afhankelijk te zijn van de Britse kabel. De kabel liep van Manado op Celebes naar het eiland Yap; daar vertakte de lijn zich naar het eiland Guam en naar Shanghai.

Op 27 april 1905 werd de kabel Manado-Yap-Guam van de DNT in exploitatie genomen. Aanvankelijk werd er met de kabel veel succes geboekt, maar al snel werd geklaagd over hoge tarieven en storingen op de lijn. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de kabel geblokkeerd en moest men noodgedwongen weer terugvallen op de Britse kabel.¹⁸⁰

Bedrijven in nood die actief waren in Nederlands-Indië werden regelmatig ondersteund. In 1905 werd deelgenomen in het kapitaal van de Machinefabriek Amsterdam. De onderneming was een voortzetting van de NV Maatschappij ter voortzetting van de zaken van B. Ledebouer in Surabaya, en de agentuur van Werkspoor aldaar.¹⁸¹ Een tweede machinefabriek waarin de NHM participeerde, was in 1910 de NV Constructie Werkplaatsen v/h Du Croo & Brauns in Amsterdam. De bedoeling was dat Du Croo & Brauns in Nederlands-Indië een samenwerking zou aangaan met Orenstein & Koppel-Arthur Koppel

in Berlijn.¹⁸² De NHM zou zorgen voor bestellingen voor machines van de eigen suikerondernemingen bij Du Croo & Brauns en zou andere ondernemingen aansporen hetzelfde te doen.¹⁸³ In 1913 nam het NHM-belang toe tot f 0,2 miljoen. Hierbij werd bedongen dat de bankzaken van Du Croo & Brauns in Nederland zouden worden verzorgd door Labouchere Oyens & Co.'s Bank en de NHM en in Nederlands-Indië exclusief door de NHM. Voor NHM-secretaris Bierens de Haan moest een commissarisplaats worden gereserveerd.¹⁸⁴

Andere participaties betroffen fabrieken die zaken produceerden die van belang waren voor het Indische cultuurbedrijf. Zo moet ook de participatie in 1906 met f 50.000 in de Amsterdamsche Superphosphaatfabriek (product kunstmest, met een kapitaal van f 0,6 miljoen) worden gezien, waar Bierens de Haan eveneens tot commissaris werd benoemd.¹⁸⁵

Een geheel andere categorie participaties werd aangegaan vanwege nationale belangen zoals de deelneming in 1908 met f 0,1 miljoen in de gereconstrueerde Industriële Maatschappij Trompenburg (Spijker automobielen). Door een zeer slechte leiding en een totaal gebrek aan commercieel inzicht leed deze onderneming vanaf de oprichting in 1898 tot de definitieve sluiting in 1926 alleen maar verlies. In 1915 werd een poging gedaan een deel van de onderneming nieuw leven in te blazen door een reorganisatie.¹⁸⁶ Het NHM-belang werd tot f 72.000 afgeschreven en dit werd ingebracht in de nieuwe onderneming NV Nederlandsche Vliegtuigenfabriek in Amsterdam, een voortzetting van Trompenburg. Dit bedrijf was vanaf het begin eveneens zieltoegend.¹⁸⁷

In de categorie nationale belangen moeten de volgende participaties worden gerangschikt: in 1903 in de Holland-China Handelscompagnie, onder andere gevestigd in Shanghai, en in 1909 in de Eerste Hollandsche Vensterglasfabriek in Maassluis, met een uitbreiding van de participatie in 1911. Doel van de laatste was fabricage van vensterglas, zodat Nederland voor dit product minder afhankelijk van België zou zijn.¹⁸⁸

In 1909 werd eveneens, met andere banken, geparticipeerd in de Generale Hollandsche Aannemers Compagnie in Amsterdam, uitvoerder van kanaalwerken in Buenos Aires, en in 1912, met de Indische banken NIHB en NIEM, in de Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, met als doel het uitvoeren van baggerwerkzaamheden in de Whangpoorivier bij Shanghai en het uitbreiden van de haven van Tanjung Priok.¹⁸⁹

Een vierde categorie deelnemingen betreft voor de huidige beschouwer niet verklaarbare of irrationeel lijkende participaties. Een voorbeeld hiervan is de deelneming, in 1910, met f 40.000 (totaal f 150.000) in het syndicaat voor aankoop van land in Dakota in de Verenigde Staten. Dit syndicaat werd later

omgezet in de Holland Dakota Landbouw Compagnie in Amsterdam. Het zal geen verbazing wekken dat de emissie een totale mislukking werd.¹⁹⁰ Hetzelfde is van toepassing op de deelname, in 1915, met f 75.000 in het kapitaal van de NV Stoombandfabriek Van Engelen & Evers te Heeze. Doel van de onderneming was de fabricage van en handel in garen en band en alles wat daarmee samenhangt. In de negentiende eeuw zou het voor de NHM een logische keuze zijn geweest, maar aan het begin van de twintigste eeuw was deze onverklaarbaar.¹⁹¹

Financiële resultaten en kapitaal

Balansposten

Zoals al ter sprake kwam in het vorige hoofdstuk was er een opvallend groot bedrag vastgelegd in effecten: in 1900 circa f 23 miljoen op een balanstotaal van bijna f 84 miljoen. In 1916 was dit toegenomen tot circa f 43 miljoen op een balanstotaal van ruim f 349 miljoen. De verhouding in 1916 was procentueel wel wat gezonder: 12% tegen 27% in 1900. De verklaring hiervoor komt overeen met die in de vorige periode. De waarborg voor de goederenhandel voor rekening van de Nederlandse staat, als effectendepot bij de Nederlandsche Bank, was afgenomen tot f 1 miljoen.¹⁹²

Voor rekening-courantkrediet bij de Nederlandsche Bank moest een depot van ruim f 5 miljoen worden aangehouden. Ook bij de gedelegeerde van de Javasche Bank in Amsterdam was een depot van ruim f 4 miljoen geplaatst, zodat de Factorij in Batavia in tijden van nood kon terugvallen op de kas van de Javasche Bank aldaar. Bij de Union of London & Smiths Bank in Londen werd een depot van bijna f 4,5 miljoen aangehouden inzake de bank- en wisselzaken van de Factorij.

Het grootste verschil met de situatie in 1900 was de toename van de voorraad effecten in eigen beheer. Ten dele werd dit veroorzaakt door mislukte syndicaten, maar ook door grote participaties in diverse ondernemingen, zoals de Koninklijke Hollandsche Lloyd en de Zeehaven Sabang.¹⁹³ Daarnaast steeg het aandelenbezit in eigen cultuurondernemingen substantieel van f 5,6 miljoen naar f 9,2 miljoen. De post kassiers was in 1916 procentueel toegenomen ten opzichte van 1900, in 1900 9% van het balanstotaal, in 1916 14%. Bij te innen wissels in 1916 vond er een verviervoudiging plaats van het saldo ten opzichte van 1900. De post beleningen en voorschotten vertoonden een nog grotere stijging dan in de periode 1880-1900, evenals de post debiteuren, een

duidelijke indicatie voor het toenemende belang van het kredietbedrijf. De voorschotten op producten van cultuurondernemingen verdubbelden in het tijdvak 1900-1916.

Aan de creditzijde van de balans is de post te betalen wissels gehalveerd, de post crediteuren is in 1916 ten opzichte van 1900 verdrievoudigd. De grootste verschillen vindt men bij de posten deposito's, een vervijfvoudiging, en rekening-courantsaldi, waarbij het saldo steeg van f 8,7 miljoen naar f 144,6 miljoen. In tabel 3.7 zijn de belangrijkste balansposten in de jaren 1900-1916 weergegeven.¹⁹⁴

Winst- en verliesrekening

In 1900 was veruit het grootste deel van de winst afkomstig uit de post provisiezaken. In 1916 vormde dit onderdeel nog steeds de grootste post op de winst- en verliesrekening. Naast de provisies uit het bankbedrijf in Nederland en Nederlands-Indië, werden op dit hoofd ook het dividend en de interest uit effecten en de winst op consortiale rekeningen geboekt. Daarnaast werden op deze verzamelrekening de commissies verantwoord, die ontvangen waren in verband met consignatiecontracten met producenten van cultures. Ook de provisie ontvangen voor het commissiariaat van gouvernementsproducten – in 1900 f 406.000 en in 1913 zelfs gestegen tot ruim f 0,5 miljoen – werd op deze post geboekt.

Het grootste deel van de winst was nog steeds afkomstig uit Nederlands-Indië. De bijdrage van het cultuurbedrijf was hierin substantieel. Alleen in de jaren 1902 en 1903 werd bij de post cultuurondernemingen door lage suiker- verkoopprijzen en grote afschrijvingen verlies geleden. Het dividendpercentage van 15% in 1905 en 1916 werd mogelijk gemaakt door forse winsten bij het cultuurbedrijf.

Resumerend kan worden gesteld, dat de bancaire provisies in dit tijdvak toenamen, maar dat deze wel voor een deel verkregen waren door financiering van de cultures. De NHM was dus nog steeds een gemengde onderneming die zich bezighield met zeer uiteenlopende activiteiten als bancaire zaken, cultuurbedrijf, goederenhandel, speculatieve operaties en ondersteuning van nationale belangen. De winstcijfers die uit deze activiteiten voortvloeiden, waren ten opzichte van de periode 1880-1900 aanzienlijk toegenomen. In tabel 3.8 is de winst- en verliesrekening over de jaren 1900-1916 weergegeven.¹⁹⁵

Evenals in de periode 1880-1900 heeft de NHM in de jaren 1900-1916 ieder jaar een ruim dividend kunnen uitkeren. De dividendpercentages lagen aan het

begin van de twintigste eeuw aanzienlijk hoger dan aan het eind van de negentiende eeuw. Het dividend bedroeg, met uitzondering van 1903 toen het slechts 7% was, altijd een percentage van acht of meer met pieken van 15% in 1905 en 1916. Het gemiddelde percentage in deze periode was 9,55; dit was in de jaren 1880-1900 6,55. Ook in vergelijking met bijvoorbeeld de Amsterdamse Bank was de winstgevendheid van de NHM flink verbeterd. Deze bank keerde in de jaren 1900-1916 gemiddeld een dividend uit van 9,76%.¹⁹⁶ Bij de Twentsche Bankvereniging lagen de dividendpercentages in dit tijdvak op een lager niveau, met een gemiddelde van 7,2%.¹⁹⁷ Concurrent NTHB vertoonde vanaf 1908 wel structureel hogere dividenden. Deze bank beoefende echter maar twee activiteiten: het bankbedrijf en – via haar dochter NILM – landbouwactiviteiten. Blijkbaar was dit lagere dividend de prijs die de NHM voor haar veelzijdigheid moest betalen.¹⁹⁸

In vergelijking met de andere vijf banken slaat de NHM bij het koersverloop van de aandelen evenmin een slecht figuur. Alleen de aandelen Amsterdamse Bank noteerden continu een hogere koers en dus hogere waardering. De andere vier banken scoorden lager. De aandelen NTHB werden vanaf 1909 – omdat er in dat jaar een zeer grote incidentele winst was – hoger gewaardeerd door het publiek.

Kapitaal

Het kapitaal van de NHM bedroeg in 1900 circa f 35,8 miljoen. Door de uitbreiding van de bancaire activiteiten bleek dit niet meer toereikend te zijn. In 1901 werd daarom besloten tot een uitbreiding van het uitgegeven kapitaal tot f 45 miljoen; het geautoriseerde kapitaal werd gebracht op f 60 miljoen. Het was geen publieke emissie, want alleen bestaande aandeelhouders konden op deze uitgifte inschrijven en kregen hiervoor in eerste instantie recepten uitgereikt. Het met de koers van uitgifte verkregen agio (35%) werd niet geboekt op de winst- en verliesrekening, maar gebruikt voor een aantal reserveringen.¹⁹⁹

Vlak voor de Eerste Wereldoorlog, in november 1913, vond een kapitaalsuitbreiding naar f 50 miljoen plaats. Dit werd nodig geacht om niet achter te blijven bij de andere banken die door de bankconcentratie vanaf 1911 alle tot kapitaalsverhoging waren overgegaan. Zoals gebruikelijk stond de inschrijving met voorrang open voor bestaande aandeelhouders, maar daarnaast was voor anderen inschrijving opengesteld bij Van Loon & Co. Het agio van ruim f 2 miljoen (koers van uitgifte 145%) werd voor het grootste deel gebruikt voor extra afschrijvingen op de nieuw gebouwde suikerfabrieken Madjenang en

Kebonhardjo, het restant werd toegevoegd aan de Reserve voor Diverse Belangen.²⁰⁰

In 1916 vonden twee emissies plaats. Ook nu weer hadden aandeelhouders voorrang bij inschrijving, maar daarnaast kon bij Van Loon & Co. worden ingetekend. In januari vond een uitbreiding van het kapitaal plaats tot f 55 miljoen (emissie à 138%) en in december tot f 60 miljoen (koers 180%).²⁰¹ Het agio van de emissies in 1916 bedroeg bijna f 5,5 miljoen. Opnieuw werd dit toegevoegd aan de Reserve voor Diverse belangen.²⁰² De reserve nam van een kleine f 3 miljoen in 1900 toe tot ruim f 24 miljoen in 1916.

Het werkkapitaal van de Factorij werd in 1903 weer van f 8 miljoen naar f 12 miljoen verhoogd en in 1908 tot f 16 miljoen. Het hoofdkantoor bracht hiervoor 5% rente in rekening. De laatste verhoging was nadrukkelijk bedoeld om minder afhankelijk te zijn van de Javasche Bank.

Samenvatting en conclusie

Rond 1900 bevond de NHM zich in een overgangsfase. Met de goederenhandel was men in de jaren tachtig van de negentiende eeuw gestopt, zij het niet volledig. De handel en verkoop van producten voor rekening van de staat, van eigen cultuurondernemingen en van cultuurrelaties werden voortgezet. De statuten bleven ook dit onderdeel voor de toekomst mogelijk maken.

In Nederland was na 1880 een start gemaakt met het emissiebedrijf; dit werd na 1900 verder uitgebreid. In 1903 konden deposito's bij het hoofdkantoor worden ingelegd. Vanaf het begin was de NHM hierbij veel succesvoller dan de andere grote banken. Door dit geslaagde initiatief konden ook andere banktaken, zoals de kredietverlening worden, opgepakt. Genoemde activiteiten markeren de ontwikkeling naar een algemene bank.

Karel van Aalst werd in 1902 tot directeur benoemd; hij zou in 1913 president Cremer opvolgen. Vanaf zijn benoeming tot directeur valt op dat de NHM steeds vaker participeerde in speculatieve zaken. Dit is eigenlijk te zien op alle terreinen van het Nederlandse bedrijf. Wat hierbij bijzonder opvalt – en in de huidige optiek volstrekt ongeoorloofd –, is dat de directie zowel bij de emissie-syndicaten als bij de goederensyndicaten voor koffie, tabak en wol volop mee participeerde. Blijkbaar beschouwden de commissarissen deze participaties als gangbaar en normaal, want ook commissaris Cremer participeerde voor flinke bedragen.

De directeuren voelden zich bankier; des te opvallender is het dat na het

begin van de bankconcentratie in de jaren na 1911, niet of nauwelijks initiatieven werden ontplooid tot uitbreiding van het aantal eigen Nederlandse vestigingen. De concurrentie trad op dit gebied veel slagvaardiger op.

De NHM voerde in deze tijd nog steeds een beleid van ondersteuning van ‘nationale zaken’. Een voorbeeld hiervan was de ondersteuning van en de financiële deelneming in de Koninklijke Hollandsche Lloyd. Deze steun werd door een verkeerde beoordeling van de directie te lang voortgezet, waarmee de NHM zichzelf veel schade toebracht. Opvallend hierbij is de grote passiviteit van de raad van commissarissen.

De voornaamste activiteiten in Nederlands-Indië waren kredietverlening op geconsigneerde producten (consignatiekredieten), deelneming in of vestiging van cultuurbedrijven, en het emitteren van aandelen van cultuurondernemingen. Als gevolg van de Suikercrisis van 1884 was de NHM in staat zich ook met andere bancaire zaken bezig te houden aangezien de concurrentie zich door deze crisis tijdelijk had moeten terugtrekken. Deze zaken werden ook na 1900 met voortvarendheid gecontinueerd.

De concurrentie had zich echter in deze tijd weer hersteld van de schade die de Suikercrisis had veroorzaakt: naast de NIHB en de NIEM was het vooral de Javasche Bank die zich als concurrent aandeed. Hierdoor werden de marges voor het bank- en wisselbedrijf in Nederlands-Indië geringer. De concurrentie bij het emissiebedrijf in Indië werd uitgeschakeld door een kartelovereenkomst aan te gaan met de NIHB en de NIEM. Doordat de Factorij in tijden van nood niet afhankelijk wilde zijn van de Javasche Bank, werd een deel van het kapitaal van de NHM niet gebruikt om in het geval van een crisis als buffer te kunnen dienen. Vanaf 1900 werd nieuwe agentschappen in Nederlands-Indië en Zuidoost-Azië geopend.

Het aantal eigen suikerondernemingen werd vanaf 1900 uitgebreid. Dit was vanaf 1902 mogelijk doordat de afspraken op de Conventie van Brussel stabiele rietsuikerprijzen garandeerden. De uitbreiding van de cultuurzaken was ook een gevolg van de overtuiging van de directie een meersporenbeleid te volgen, dus naast bankzaken ook een eigen cultuurbedrijf te exploiteren. In Suriname werd het cultuurbedrijf met meer succes beoefend dan in het vorige tijdvak. In vergelijking met de cultuurzaken op Java was de winstbijdrage van Mariënborg op het totaal van onbeduidend karakter.

Ook in Nederlands-Indië trad de NHM op als hoeder van ‘nationale belangen’. Bij Zeehaven en Kolenstation Sabang bleek dit financieel ook nog zeer aantrekkelijk te zijn door de uiteindelijke winstbijdrage bij de verkoop van deze onderneming.

In 1916 bleek het gevoerde meersporenbeleid nog steeds zijn vruchten af te werpen. Het onderdeel dat zeker beschouwd werd als ‘de kurk waarop het bedrijf dreef’ was het cultuurbedrijf. Mocht het bankbedrijf in belang toenemen, dan zou dat zeker niet zijn in plaats van het productbedrijf, maar eerder als activiteit naast de cultures en handelsactiviteiten. De resultaten op dat moment leken deze keus te billijken. Of dit ook op langere termijn het geval zou zijn, zal in het volgende hoofdstuk worden belicht.

Hoofdstuk 4

Uitbreiding activiteiten en de grote crisis, 1916-1934

De economische ontwikkeling van Nederland

De blokkade van het scheepvaartverkeer ten tijde van de Eerste Wereldoorlog zorgde in Nederland na korte tijd voor sterke prijsstijgingen op ieder gebied.¹ Door maximumprijzen vast te stellen, probeerde de staat dit in de hand te houden. Tevens werden er voor bepaalde producten een rantsoenering en een bonnensysteem ingevoerd. Deze situatie verminderde de lichamelijke weerstand bij een deel van de bevolking, waardoor de Spaanse griep in 1918 zo veel slachtoffers kon maken. De vele extra kosten die de overheid moest maken – denk bijvoorbeeld aan de opvang van de Belgische evacués – werden onder andere gedekt uit nieuwe belastingen en een nieuw fenomeen: de schatkistbiljetten.

De vaart naar Indië en vice versa werd ernstig bemoeilijkt door de blokkade die was ingesteld toen de Verenigde Staten begin 1917 aan de oorlog gingen deelnemen en werd volstrekt onmogelijk na de afgekondigde onbeperkte duikbootoorlog door Duitsland. Om de uitvoer nog enigszins op peil te houden, werd in 1917 de Nederlandsche Uitvoer Maatschappij opgericht – een samenwerking tussen de staat en particuliere ondernemingen die tot taak had de gehele uitvoer te regelen in relatie tot de binnenlandse productie en distributie. Het verbod tot bunkering voor schepen onderweg maakte de export en de scheepvaart vanaf 1917 feitelijk onmogelijk. Vanaf maart 1918 werd zelfs een deel van de Nederlandse handelsvloot door de geallieerden in beslag genomen. Ook de telegraafkabel van de Deutsch-Niederländische Telegraphen Gesellschaft werd in 1917 en 1918 door de Engelsen buiten werking gesteld.²

Ondanks de schaarste en belemmeringen bij het buitenlandse verkeer floeierde het bedrijfsleven in bepaalde sectoren. Iets wat bijvoorbeeld te merken was aan de personeelsuitbreiding bij de banken. Op het hoofdkantoor van de

Twentsche Bank verdubbelde het personeelsbestand zich in de oorlogsjaren.³ Op het NHM-hoofdkantoor was er tussen 1914 en 1920 zelfs sprake van een verviervoudiging van de personeelsomvang, van 141 naar 540 medewerkers.

Na de oorlogsverklaring van de Verenigde Staten aan Duitsland ontstond (opnieuw) paniek op de Nederlandse effectenmarkt. Een nieuwe tegenslag voor de effectenbezitters diende zich in 1918 aan toen de Russische communisten de buitenlandse leningen nietig verklaarden. Hierbij verloor het Nederlandse publiek ongeveer f 1 miljard. De Eerste Wereldoorlog werd beëindigd door de wapenstilstand van november 1918. Geleidelijk aan werd de zeeblokkade daarna opgeheven waardoor de handel zich kon herstellen. Na de wapenstilstand brak in Duitsland een revolutie uit.

In juni 1919 werd de Vrede van Versailles gesloten en ontstond een ongebreidelde hausse op de effectenbeurzen; emissies waren aan de orde van de dag. Nederlandse scheepvaart-, handels- en industriële ondernemingen breidden hun kapitaal uit en er werden veel nieuwe bedrijven opgericht om te kunnen voldoen aan de te verwachten inhaalvraag. Het scheen dat met elke activiteit grove winst te maken viel. De lonen en prijzen stegen zodanig dat de kosten van levensonderhoud ten opzichte van 1914 waren verdubbeld. Om de overheidsschulden terug te dringen, werd in 1919 een nieuwe belasting ingesteld: de oorlogswinstbelasting.

De aanvankelijke voorspoed bleek echter van korte duur te zijn. In de tweede helft van 1920 trad een zware economische depressie op. Men had geen rekening gehouden met het feit dat de koopkracht bij de bevolking tijdens de oorlog sterk was afgenomen. Dit veroorzaakte een stagnatie in het handelsverkeer die samenhang met een catastrofale daling van de valuta's, in het bijzonder die van Duitsland en Oostenrijk, die deze landen voor langere tijd bij het internationale economisch verkeer uitschakelden. Doordat 60% van de Nederlandse handel was georiënteerd op Duitsland, raakte Nederland sterk bij deze Duitse crisis betrokken. Er ontstond een betalings- en handelscrisis, die de Effectenbeurs evenmin ongemoeid liet; de koersen gaven scherpe dalingen te zien.⁴

Nederland had zijn gulden wel op peil weten te houden, maar daardoor werd de Nederlandse concurrentiepositie in de inflatielanden flink aangetast. In deze periode kwamen ook enkele banken in de problemen. In de meeste gevallen wisten deze na verloop van tijd weer orde op zaken te stellen. Zo moest de Bank-Associatie in 1922 een flinke reorganisatie ondergaan om de crisis te boven te komen. Er werd een steunsyndicaat gevormd waarin de grote banken participeerden, de grote vijf ieder met f 430.000, in ruil waarvoor zij ieder voor f 4 miljoen aan preferente aandelen Bank-Associatie ontvingen.

Door deze ondersteuning was de Nederlandsche Bank weer bereid wissels van de Bank-Associatie in disconto te nemen. L. Engel, oud-president van de Factorij, werd aangesteld als gedelegeerde bij de Bank-Associatie.⁵ Marx & Co.'s Bank in Rotterdam moest in datzelfde jaar worden geliquideerd.

De crisis bij de Rotterdamsche Bankvereniging in 1924 vond haar oorsprong in een te grote en ongedekte kredietverlening aan één debiteur: de firma Wm. H. Müller. Met een steuntoezegging door minister van Financiën H. Colijn kon de schade beperkt blijven. De directeuren W. Westerman en dr. J. P. van Tienhoven werden echter gedwongen om hun ontslag in te dienen, en Arie van Hengel – directeur van de Amsterdamsche Bank – werd als gedelegeerd commissaris aan de directie van de Robaver toegevoegd.⁶

In de tweede helft van 1923 volgde economisch herstel. De opleving zette in 1924 door na het tot stand komen van het Dawesplan, dat de stabilisatie van de Duitse mark mogelijk maakte. De uitgifte van de internationale lening aan Duitsland werd met succes afgewikkeld. Met de verbeterde economische situatie was Nederland in staat om in april 1925 de gouden standaard te herstellen, tegelijkertijd met Groot-Brittannië.⁷

Na deze valutastabilisatie stonden de latere jaren twintig in het teken van opleving, al keerde de bloeitijd van vóór de Eerste Wereldoorlog niet terug. Ten opzichte van de vroege jaren twintig kon men wel spreken van een aanmerkelijke economische vooruitgang, die zich ook manifesteerde in een afnemende werkloosheid.

In 1929 werd een akkoord bereikt over de Duitse herstelbetalingen (Youngplan). De duur werd vastgesteld op 59 jaar en de hoogte werd bepaald op 114 miljard goudmark. Hierna kon opnieuw een internationale lening aan Duitsland worden uitgebracht; deze had echter een aanzienlijk minder succes dan de Daweslening uit 1924.⁸

Kort daarna, in oktober 1929, vond de crash op de Effectenbeurs van New York plaats, die doorwerkte op alle andere beurzen. De effectenkoersen en prijzen van producten kwamen in een vrije val, overheden en het bedrijfsleven bezuinigden, de lonen daalden op grote schaal, de werkloosheid nam toe en het productieapparaat raakte ontwricht. Grenzen werden gesloten en de opgeworpen handelsbelemmeringen versterkten het streven naar autarkie bij sommige landen. In mei 1931 werd de crisis nog eens ernstig versterkt door problemen bij de Oesterreichische Credit Anstalt.⁹ De bankencrisis sloeg over naar Duitsland waar de Darmstädter und Nationalbank in juli haar kassen moest sluiten. Om een algemene ineenstorting tegen te gaan, werden de Duitse effectenbeurzen gesloten.

Door de crisis zag Duitsland zich genoodzaakt in september 1931 een ‘Stillhalte’-overeenkomst af te kondigen voor de kortlopende verplichtingen, later gevolgd door een moratorium voor de herstelbetalingen volgens het Youngplan. Voor de Nederlandse banken betekende dit dat een fors deel van de aan Duitsland en aan Duitse bedrijven verleende kredieten niet of maar ten dele werd terugbetaald. Om de crediteuren de helpende hand te bieden, voerde de Nederlandse overheid in 1932 een Clearingwet in, in 1934 gevolgd door het sluiten van een clearingovereenkomst tussen Nederland en Duitsland. Door deze overeenkomst verdienden de banken uiteraard minder op het normale valutaverkeer.¹⁰

De internationale onzekerheid dwong Groot-Brittannië in september 1931 ertoe de gouden standaard op te geven, snel door vele andere landen gevolgd. Dit besluit kwam zo onverwachts dat de gehele Europese effectenmarkt werd ontwricht. Het Britse pond kelderde, waardoor de Nederlandse export opnieuw een zware slag kreeg toegediend.¹¹

De daaropvolgende jaren gaven bij de Nederlandse rijksbegroting een beeld te zien van continu dalende inkomsten en stijgende uitgaven. De situatie op de Amsterdamse Effectenbeurs was niet beter: ten opzichte van 1929 waren de koersen in 1932 tot een kwart gedaald. Begin 1933 was een derde deel van de koopvaardijvloot opgelegd en de rest voer met verlies. Het gevolg was een steeds grotere werkloosheid. De crisis in de Verenigde Staten bereikte begin 1933 haar dieptepunt toen een algemeen bankenmoratorium werd afgekondigd waarbij de beurs en de banken werden gesloten. De Verenigde Staten werden door deze situatie in april 1933 ook gedwongen de gouden standaard los te laten. Nederland bleef echter, met Frankrijk en Zwitserland, vasthouden aan de handhaving hiervan. Het zal duidelijk zijn dat dit ten koste ging van de Nederlandse concurrentiepositie en dat hierdoor de crisis in Nederland heviger was en langer duurde.¹²

De economische ontwikkeling van Nederlands-Indië

In de eerste jaren na september 1914 had de Nederlands-Indische economie nog niet zoveel te lijden van de oorlog.¹³ Doordat Groot-Brittannië de bietsuikerimport uit Duitsland en Oostenrijk had gestaakt, kon de Javarietsuiker nu in dit land worden verkocht. De scheepvaartblokkade in de tweede helft van de Eerste Wereldoorlog bemoeilijkte de verbinding tussen Europa en Nederlands-Indië zeer en zou aan het eind van de oorlog zelfs helemaal stil komen te

liggen. Na september 1917 is geen enkel schip meer vanuit Nederland naar Indië vertrokken. De Britse telegraafverbinding kon vanaf oktober 1917 niet meer worden gebruikt, de Deutsch-Niederländische Telegraph was al eerder geblokkeerd. Tot ver in 1919 bleef grote vertraging in de telegrafische communicatie optreden.

De scheepsblokkade zorgde ervoor dat de voorraad cultuurproducten zich ophoopte en er een sterke prijsdaling bij deze producten ontstond. Tevens waren de vrachtprijzen extreem hoog door de scheepvaartblokkade en het tekort aan scheepsruimte. De producenten waren genoodzaakt andere afzetmarkten te zoeken. Veel producten vonden op deze manier een weg naar Japan en de Verenigde Staten. In 1918 werd in Nederlands-Indië, om al deze hindernissen te stroomlijnen, het Bureau voor Buitenlandsche Handelsaangelegenheden opgericht, dat verantwoordelijk was voor het verlenen van uitvoervergunningen.

In 1919 en 1920 volgde een krachtig herstel van de prijzen van de Nederlands-Indische uitvoerproducten. De sterke prijsstijging als gevolg hiervan noodzaakte ondernemingen om de salarissen van hun personeel flink te verhogen. De suikerprijzen bereikten medio 1920 hun piek, waarna een scherpe daling volgde. Net als voor Europa was 1921 voor Indië een depressiejaar.

Vanaf 1922 stegen de verkoopprijzen van de belangrijkste Indische exportproducten suiker, rubber en thee weer tot een acceptabel niveau. Daarna volgden enkele gunstige jaren, met 1925 als uitschieter dankzij de hoge prijzen voor rubber. Door deze ervaring was Nederlands-Indië in staat om het herstel van de gouden standaard in Nederland te volgen. In datzelfde jaar volgde echter voor de suikerprijzen weer een flinke daling. Had de suiker in de vroege jaren twintig gemiddeld f 26 per 100 kilo opgeleverd, in 1925 daalde dit met 30%, mede veroorzaakt door de grote oogsten op Cuba. Daarna daalden ook de prijzen voor de andere cultures. De prijsdalingen tot 1929 waren zodanig dat de gestegen productie niet voldoende was om een waardevermindering van de totale uitvoer te voorkomen.

Na de crash op Wallstreet in oktober 1929 verslechterde de situatie dramatisch. In tabel 4.1 is te zien dat de uitvoercijfers tussen 1929 en 1935 redelijk stabiel bleven, in sommige gevallen zelfs stegen, maar dat de opbrengst op een rampzalige manier daalde.

Daalden de wereldmarktprijzen tussen 1929-1932 met 30%, het prijspeil van de Indische exportproducten ging met 70% naar beneden. Vooral de suikercultuur werd door deze daling getroffen. Niet alleen de exportprijzen daalden, er

Tabel 4.1 Belangrijkste exportproducten Nederlands-Indië, 1929 en 1935

	Uitvoer 1929		Uitvoer 1935	
	Gewicht (in tonnen)	Waarde (x f miljoen)	Gewicht (in tonnen)	Waarde (x f miljoen)
Suiker	2.981.300	311,6	1.042.200	35,0
Rubber	321.600	237,3	313.800	69,2
Petroleum	4.440.500	185,2	5.139.300	86,5
Copra	453.000	95,3	491.000	25,9
Thee	82.000	86,1	74.500	36,7
Tabak	75.400	83,3	50.700	35,7
Tin	40.100	77,5	28.000	36,1
Koffie	83.400	69,5	82.900	18,7
Vezel	59.900	20,5	92.300	7,3
Palmolie	43.100	12,1	143.500	13,6
Kina	11.900	10,4	6.600	7,7

Bron: *Verzameling geschriften samengesteld ten kantore van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V. te Amsterdam, ten einde te dienen als leidraad bij de voorlichting van z.d.H. Prins Bernhard van Lippe Biesterfeld omtrent het economische leven van Nederland en Nederlandsch-Indië, waartoe zijne Doorluchtige Hoogheid zich gedurende de maanden september-december 1936 aan het Hoofdkantoor der Maatschappij heeft opgehouden (z.p. z.j.), p. 77.*

gingen ook afzetmarkten verloren. In India had zich een eigen suikerindustrie ontwikkeld, die beschermd werd door het heffen van hoge invoerrechten (*Imperial Preference*). Bij dit systeem werden lagere of geen invoerrechten geheven over landbouwproducten uit de landen van het Britse Gemenebest.

Ook Japan probeerde op Taiwan een eigen suikerindustrie op te bouwen. De Nederlandse export naar Indië kreeg na de Eerste Wereldoorlog te maken met een toenemende concurrentie uit Japan. Dit land exporteerde tegen scherpe prijzen allerlei zaken naar andere Aziatische landen, waaronder Nederlands-Indië. In de jaren na 1925 was Japan Engeland al gepasseerd bij de export van textielproducten naar Indië. In 1931 kwam de eerste plaats van Nederland op dit gebied in het gedrang.

Ondanks de weerstand van de Nederlands-Indische ondernemers – die rekening hielden met Japanse repercussies bij de suikerexport – werd in september 1933 een crisis-invoerordonnantie ingevoerd. De overheid kreeg hierbij de bevoegdheid de waarde en/of hoeveelheid van de invoer van bepaalde

nader aan te wijzen goederen te beperken. Ook de productie en uitvoer van Nederlands-Indië zelf werd nu gebonden aan bepaalde internationale restricties. Het ging om de belangrijke producten suiker, thee, tin en Delitabak, en, vanaf 1934, rubber. In de daaropvolgende jaren wierp deze restrictie zijn vruchten af, waardoor de export en verkoopprijzen weer toenamen.¹⁴

Na de Eerste Wereldoorlog deed zich in Nederlands-Indië een emancipatieproces voor, de bevolking werd mondiger. Dit uitte zich onder andere in een uitbreiding van werkstakingen op de ondernemingen. Nationalistische en communistische beginselen kwamen onder de aandacht van de werknemers.

Het bankbedrijf in Nederland

De concentratiebeweging in het Nederlandse bankwezen, die de Robaver in 1911 in gang had gebracht, werd voortgezet tijdens de Eerste Wereldoorlog. In 1916 richtte deze bank de Nationale Bankvereniging (Nato) in Utrecht op. Alle acquisities van provinciale kassiers en bankiers werden daarna omgedoopt tot Nato-kantoor.¹⁵ De Amsterdamsche Bank, Incasso-Bank en Twentsche Bank breidden hun kantorennet in eerste instantie uit door het openen van eigen bijkantoren.

De NHM moest wel volgen. Nadat eind 1916 een belangenovereenkomst met de Geldersche Credietvereniging was gesloten, bleef de directie alert op nieuwe acquisities. In 1917 was er sprake van een mogelijke overname van Helddring & Pierson in Den Haag, maar dit ging niet door.¹⁶ In dezelfde tijd probeerde de NHM ook de Utrechtse firma Vlaer & Kol over te nemen, maar dit bod werd door firmant Frits Kol krachtig van de hand gewezen.¹⁷ Wel succesvol was de overname op 1 januari 1918 van de firma Ian Havelaar & Zoon in Rotterdam (1781). Het bod om R. Mees & Zoonen in Rotterdam in 1918 over te nemen werd door de firmanten geweigerd.¹⁸ Een tweede acquisitie in Rotterdam (voor f 0,5 miljoen) was de overname op 1 maart 1921 van de firma Gebr. Chabot (1769), met uitzondering van de makelaardij in assurantiën. Dit was een redelijk grote zaak met 72 personen in dienst. De reden voor Chabot om zich te laten overnemen was kapitaalgebrek, vergrijzing van de firmanten en het in liquidatie verkeren van de commanditaire vennoot Dikema & Chabot. Beide overnames werden geïntegreerd in het agentschap Rotterdam en van beide werd een firmant benoemd tot NHM-agent in Rotterdam.¹⁹

Met de Amsterdamsche Bank werden eind 1920 - begin 1921 gesprekken gevoerd over een vorm van samenwerking. Het overleg werd op gang gebracht

door Sam van Eeghen, die commissaris was bij beide banken. De Amsterdamsche Bank was mogelijk van plan, in navolging van de Robaver (Bank voor Indië), zich in Indië te vestigen. Door de voorgestelde samenwerking zou de NHM de belangen van de Amsterdamsche Bank in Indië kunnen gaan behartigen en zou een eigen vestiging van deze bank aldaar niet noodzakelijk zijn. Zowel de Amsterdamsche Bank als de NHM wilde de samenwerking laten vastleggen in een overeenkomst; commissaris Van Eeghen stelde een aandelenruil voor. Uiteindelijk bleken beide banken liever zelfstandig te blijven.²⁰

De NHM volgde bij de uitbreiding van haar bankbedrijf een nogal afwijkende koers ten opzichte van de concurrentie.²¹ Naast de eigen vestigingen in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag werden geen nieuwe agentschappen geopend. De uitbreiding vond plaats door de samenwerking met de Geldersche Credietvereniging en door te participeren in het kapitaal – meestal in ruil voor indirecte invloed door een commissarisplaats – van lokale banken. Beide vormen van participatie zullen hierna worden toegelicht.

Geldersche Credietvereniging

Een belangrijke gebeurtenis (op termijn) was de participatie van de NHM in het kapitaal van de Geldersche Credietvereniging (GCV) in Arnhem (1866) in oktober 1916.²² Door hun structuur konden de kredietverenigingen nauwelijks meer voorzien in de steeds grotere kredietbehoefte van het bedrijfsleven. De nekslag voor de verenigingen was een voorstel in 1910 tot wijziging van het Wetboek van Koophandel waardoor naamloze vennootschappen werden verplicht te werken met vast kapitaal, wat haaks stond op de aard van kredietverenigingen. Hierdoor waren zij gedwongen de kredietverlening op een aanzienlijk lager niveau te brengen en het beginsel van *crédit mutuel* af te schaffen.

Vele verenigingen gingen in deze jaren failliet, reorganiseerden zich of gingen op in grotere banken. De kredietverenigingen die zich reorganiseerden werden gewone banken die voorschotten gingen verlenen, voornamelijk korte termijnkredieten. Andere kredietverenigingen waren bijvoorbeeld de Credietvereniging van 1853, die in 1918 samen met Wertheim & Gompertz, opging in de Bank-Associatie.²³ De kredietvereniging van de Twentsche Bank werd in 1927 opgeheven, de Rotterdamsche Bank was hiertoe al in 1893 overgegaan.

De GCV zag zich door deze omstandigheden gedwongen om per 1 oktober 1916 een belangengemeenschap met de NHM aan te gaan.²⁴ De NHM kon hierdoor voor bancaire activiteiten gebruik gaan maken van de GCV-kantoren. Aan

de andere kant kon de GCV hierdoor haar minder goede liquiditeitspositie verbeteren. De bank was namelijk wat te voortvarend geweest in zowel kredietverlening als de uitbreiding van haar kantorennet.

In december 1915 werd een eerste overeenkomst aangegaan, waarbij de NHM een aanzienlijk krediet aan de GCV verleende. Aanleiding voor het contact was de belangstelling van de Robaver om de GCV over te nemen, iets waarvan het laatstgenoemde bedrijf niet gediend was. De overeenkomst bood de GCV de mogelijkheid grotere zaken te entameren en gaf een oplossing voor het gemis van een kantoor in Amsterdam. De NHM kreeg in het kader van de uitbreiding van het binnenlands bedrijf een nauwe relatie met een financiële instelling met vestigingen in het oosten, noorden, midden en zuiden van het land.²⁵

Onderdeel van de overeenkomst was dat de GCV zich verbond haar wisselen effectenzaken in principe door de NHM te laten uitvoeren. De supervisie over de samenwerking met de GCV lag bij het agentschap Rotterdam; agent Hendrik Knottenbelt was de grote initiator bij de participatie in het kapitaal van de GCV. Ook de GCV-rekening bij de NHM werd ondergebracht bij het agentschap Rotterdam.²⁶

De belangrijkste bepalingen in de overeenkomst van oktober 1916 - december 1916 waren:

- De NHM participeerde met f 1 miljoen in het kapitaal van de GCV en de GCV participeerde voor hetzelfde bedrag in het kapitaal van de NHM. Daarnaast verwierf de NHM een optie gedurende tien jaar om nog eens voor f 1 miljoen deel te nemen in het kapitaal van de GCV.²⁷
- De NHM kreeg drie plaatsen in de raad van commissarissen van de GCV. Deze werden ingenomen door Hendrik Knottenbelt en Frits Marmelstein, oud-president van de Factorij. De derde plaats bleef onbezet.
- Een aantal commissarissen van de GCV zou uittreden tegen een pensioen van f 3200 per jaar. Hun plaatsen werden ingenomen door een aantal nieuw benoemde commissarissen.²⁸
- In de raad van commissarissen van de NHM werd plaats ingeruimd voor een directeur van de GCV. GCV-directeur Herman Erdbrink bekleedde dit commissariaat, terwijl zijn collega Tjibbe Maas werd benoemd tot commissaris-plaatsvervanger (kieskring Amsterdam).²⁹
- De GCV-directie kreeg in april 1918 versterking door de benoeming van mr. G.A. Heineken, eerste geëmployeerde bij de NHM te Rotterdam, als inspecteur met terugkeergarantie bij de NHM.³⁰ Heineken werd in novem-

ber 1918 al directeur en kort daarna trad GCV-directeur Erdbrink terug. De tweede GCV-directeur Maas werd in maart 1921 vervangen door Herman van Straaten, oud-agent te Rotterdam en oud-lid van het bestuur van de Factorij.

- Beide GCV-directeuren Erdbrink en Maas ontvingen ieder f 50.000 als schadeloosstelling voor het verlies van de zelfstandigheid van hun bank.³¹

Zowel de directie als de raad van commissarissen was na een aantal jaren dus NHM-gekleurd.

De expansie van het GCV-kantorennet werd na het sluiten van de overeenkomst meteen voortvarend ter hand genomen. Plannen tot de overname van de firma B. Höpink in Enschede, een mogelijke vestiging in Hengelo en een eventuele overname van de Maas- & Waalsche Bank firma Kneppers & Cie te Nijmegen leverden echter geen resultaat op.³²

Door de financiële ondersteuning van de NHM was de GCV in staat om op 1 juli 1919 F. van Lanschot's Bank in Utrecht (1916) over te nemen. Deze bank met een negental vestigingen verspreid over Utrecht, Noord-Brabant en Limburg, was uitstekend in te passen in het netwerk van de GCV.³³ Bij deze overname werd de NHM-directie als grootaandeelhouder in Van Lanschot (f 554.000) niet ingelicht door Knottenbelt, president-commissaris bij beide banken.

Voor de NHM-directie was dit reden om sancties tegen Knottenbelt te ondernemen. Eerder was de directie bij een boekencontrole van het agentschap Rotterdam in 1915 al op de hoogte geraakt van diverse ongewenste zaken/handelingen onder het bewind van Knottenbelt. De agent ontving hierna een reprimande over zijn werkwijze, en als oplossing zou er maandelijks door Amsterdam een boekencontrole plaatsvinden. Het ongecontroleerde gedrag van Knottenbelt was de reden dat in 1918 weer een tweede agent in Rotterdam werd aangesteld.³⁴ Knottenbelt besloot daarop zelf als agent ontslag te nemen, maar wilde wel voorzitter van beide raden van commissarissen blijven. De directie had hem als agent willen handhaven, maar wilde dat hij beide commissarisplaatsen zou opgeven. De knoop werd in juli 1919 doorgemaakt met een eervol ontslag als agent en het opgeven van alle commissariaten. In tegenstelling tot wat hij beloofd had, trad Knottenbelt vervolgens in dienst van de concurrentie: hij werd directeur van de Uniebank voor Nederland en Koloniën.³⁵

De plaats van president-commissaris bij de GCV werd daarna overgenomen door NHM-directeur Kees Guépin. Onder zijn verantwoordelijkheid werden in de jaren hierna vele GCV-vestigingen in nieuwe kantoorgebouwen

ondergebracht, alle ontworpen door de architect Gerard van Straaten, zoon van GCV-directeur Herman van Straaten.³⁶

Ook de GCV had te lijden onder de crisis van begin jaren twintig. De bank bleek namelijk wat te voortvarend te zijn geweest, zowel in haar kredietverlening als in de uitbreiding en vernieuwing van haar kantorennet. Het aantal vestigingen – agentschappen, correspondentenschappen en zitdagen – was in de jaren tussen 1916 en 1921 namelijk uitgebreid van 19 naar 82. De personeelsomvang nam hierdoor toe van 226 medewerkers in 1916 tot 691 in 1921.

In dit laatste jaar leed de bank zware debiteurenverliezen, onder andere door te grote kredietverleningen bij de vestigingen Groenlo, Meppel en Tilburg. De winst van f 2 miljoen en de reserve van f 2 miljoen moesten hiervoor worden aangewend. Er zou geen dividend kunnen worden uitgekeerd. De NHM-commissarissen stonden dit echter niet toe vanwege mogelijk gezichtsverlies. Vervolgens werd, omdat de GCV-directie voet bij stuk hield, een compromis gesloten. Er zou wel een dividend van 6% worden uitgekeerd, wat circa f 1 miljoen zou kosten, waarbij de NHM zich voor dit bedrag garant stelde.³⁷ Hierna herstelde de bank zich, maar het rendement bleef in de jaren twintig matig.

De problemen waren echter lang niet zo groot als bij de Bank-Associatie die steun nodig had van een bankenconsortium en van de Nederlandsche Bank. Het belangrijkste probleem van de GCV was het te grote kapitaal, dat in 1919 tijdens de hausseperiode met f 4 miljoen was verhoogd tot f 14 miljoen. Dit kon na de crisis van de vroege jaren twintig niet voldoende winstgevend worden uitgezet. In 1931 leed de GCV andermaal een groot verlies van f 1,5 miljoen, veroorzaakt door een koersverlies van f 0,5 miljoen op het eigen effectenbezit en f 1 miljoen door het bezit van Engelse Treasury Bills.³⁸ In de vroege jaren dertig had de bank het niet gemakkelijk. Men verviel voor een deel weer in dezelfde fouten als in de periode 1919-1921. Er werden diverse overnames gedaan en er werden verschillende vestigingen in nieuwe gebouwen ondergebracht. Toch kon de bank, behalve in 1931, jaarlijks minimaal een dividend van 2,5% aan de aandeelhouders uitkeren.

Participaties in provinciale banken

De tweede vorm die de NHM gebruikte om haar binnenlandse bankbedrijf uit te breiden, was het participeren in het kapitaal van plaatselijke bankiers. Deze participaties werden vaak door het agentschap Rotterdam genomen, waar agent Knottenbelt de drijvende kracht was. In de meeste gevallen kreeg de NHM ook een commissarisplaats toegewezen. De eerste participatie werd in

1918 genomen in Scheurleer & Zoon's Bank te Delft, een verzelfstandiging van de drie bijkantoren van de bekende Haagse firma. Knottenbelt en Maas bekleedden namens de NHM een commissarispost. In 1921 werd het belang van f 0,5 miljoen in Scheurleer afgestoten.³⁹

Daarnaast participeerde de NHM in februari 1919 met f 25.000 in de kapitaalsuitbreiding van f 0,5 miljoen bij Loopuyts Bank in Schiedam, de bank van NHM-commissaris Pieter Loopuyt.⁴⁰ Vreemd genoeg volgde in juli 1919 een participatie met f 50.000 bij de emissie van nieuwe aandelen (f 0,3 miljoen) Maas- & Waalsche Bank firma Kneppers & Cie te Nijmegen. Van oudsher was Nijmegen een belangrijke vestiging van de GCV, en door deze participatie werd de GCV directe concurrentie aangedaan.⁴¹

In 1919 participeerde de NHM voor bijna de helft in het kapitaal van Philips & Co.'s Bank in Maastricht (totaal kapitaal f 980.000). Vanaf 1916 was er al een vriendschappelijke relatie tussen de banken. In 1923 stelde de NHM zich zelfs garant voor een aantal kredieten van deze bank ter waarde van f 0,5 miljoen, terwijl andere kredieten door de NHM zouden worden afgewikkeld. In 1925 volgde een afstempeling van het kapitaal met 50%, een deel van de schuld aan de NHM werd kwijtgescholden en een ander deel omgezet in nieuwe aandelen. Tegelijkertijd werd de naam gewijzigd in Limburgsche Bankvereniging. De NHM leverde zowel vóór als na de sanering de president-commissaris. Het bleef kwakkelen met deze bank. In 1932 ging ze in liquidatie, waarbij de gezonde delen werden voortgezet door de GCV.⁴²

Een tweede participatie in het zuiden in 1919 was in de bank Lotichius & Co. in Helmond, ook hier met 20% in het kapitaal van f 1 miljoen. Dit was een protestantse bank met een aantal goede relaties. In 1921 kwam de bank in zwaar weer. Er werd nog een oud-geëmployeerde van de Factorij aangesteld om de zaak weer op de rails te krijgen en de oude vennoten waar nodig te corrigeren, maar dit was tevergeefs. De bank ging kort daarna in vrijwillige liquidatie en op instigatie van de NHM werden de gezonde bestanddelen door de GCV overgenomen.⁴³

De overname in 1920 van de firma Stoop & Zoon in Dordrecht door de Twentsche Bank noodzaakte de NHM blijkbaar te participeren in het kapitaal van de Merwedebank in Dordrecht. In 1923, tijdens de bankencrisis, moest deze worden gereorganiseerd. Dit gebeurde voor rekening van de NHM en de Nederlandsche Bank. In 1928 werd het levensvatbare deel overgenomen en ondergebracht bij het agentschap Rotterdam.⁴⁴

Een andere deelneming was in het kapitaal van de Eilandenbank in Brielle in 1921 (ook weer voor 20%, kapitaal f 250.000). De NHM bedong dat alle zaken

Tabel 4.2 Deposito's grote handelsbanken, 1916-1934 (x f miljoen)

	AB	IB ¹	NHM Amsterdam	NHM Batavia	NIHB Amsterdam ²	NIHB Batavia	Robaver	TB ³
1916	34,4	9,6	36,4	27,6	5,8	14,8	23,1	21,3
1917	44,4	13,0	51,7	44,2	6,5	12,5	39,8	42,4
1918	68,8	19,0	81,9	54,4	6,3	15,6	37,3	45,8
1919	78,1	28,5	76,0	82,9	19,1	21,1	52,6	52,0
1920	68,8	33,8	80,1	56,5	43,2	22,6	70,0	63,7
1921	68,9	29,3	57,9	51,1	10,1	11,8	32,8	49,7
1922	55,9	28,3	54,9	45,7	10,8	14,4	36,6	52,3
1923	51,6	27,7	63,0	55,1	11,5	38,8	46,7	43,5
1924	49,4	31,0	57,1	58,3	21,4	39,5	21,5	43,7
1925	63,6	37,1	86,2	55,6	46,1	33,5	23,6	58,3
1926	70,0	40,7	105,5	60,3	38,1	35,7	25,9	62,9
1927	73,6	47,4	107,4	60,1	47,2	43,8	38,7	64,5
1928	74,8	51,8	110,3	68,3	42,5	37,5	38,2	77,4
1929	83,0	56,5	114,5	59,7	34,6	42,7	76,4	78,0
1930	86,5	57,9	133,1	57,7	44,6	31,9	81,7	80,0
1931	51,3	42,1	83,8	53,8	28,4	28,4	64,6	87,1
1932	39,1	38,3	56,4	54,1	13,6	25,4	53,0	70,7
1933	26,6	37,4	42,2	50,4	11,4	22,7	42,1	60,7
1934	24,4	38,3	35,4	44,0	11,8	18,1	36,8	55,5

Bron: Jaarverslagen van de banken.

- ¹ Bij de Incasso-Bank inclusief de post depositorekening met onderpand. In dit geval was de deposant bereidwillig een deposito te storten met als tegenprestatie een effectendepot van de bank bij een derde partij t.g.v. de deposant. In de meeste gevallen waren het gemeenten die deze eis stelden.
- ² Sinds 1921 werden bij de NIHB de deposito's op korte termijn niet meer vermeld omdat die op de balans werden samengevoegd met de rekening-courantsaldi en giro's.
- ³ Van 1916 tot en met 1930 inclusief deposito's op prolongatie. Bij deze op zeer korte termijn opvraagbare deposito's had de bank een tegenwaarde aan effecten bij de Twentsche Trust Maatschappij gedeponoord als zekerheid in het voordeel van de deposant.

exclusief voor tien jaar via de NHM zouden lopen, dat er geen zaken met andere banken mochten worden gedaan en dat de bank onder voortdurend toezicht zou staan van de controleafdeling van de NHM. Het agentschap Rotterdam functioneerde ook hier als aanspreekpunt.⁴⁵

Bij deze participaties lijkt een bepaalde systematiek te ontbreken. Ook de korte tijd waarin nieuwe participaties werden aangegaan, de periode 1918-1921, is veelzeggend. Het uiteindelijke resultaat voor de NHM was zwaar verliesgevend. De NHM stelde wel middelen beschikbaar, maar had geen invloed op de leiding van deze bedrijven. Dat is waarschijnlijk de belangrijkste reden dat deze vorm van deelnemingen niet werd voortgezet.

Deposito's

In vergelijking met de andere grote banken had de NHM veel deposito's tot haar beschikking. Voor de uitoefening van het bedrijf was dit relatief goedkoop geld. Vanaf begin jaren twintig moesten de deposito's echter concurreren met post- en gemeentegirorekeningen en met schatkistpapier, alle drie producten met een hogere rentevergoeding ten opzichte van de deposito's. Hierdoor daalde het saldo aan deposito's.

De voorsprong op de andere grote handelsbanken werd in de crisistijd van de vroege jaren dertig behouden. Blijkbaar genoot de NHM nog steeds de voorkeur van onder andere de petroleumaatschappijen en de grote rederijen. Door de dalende rente moest de NHM in 1934 een renteverlaging bij de deposito's invoeren. De rente werd van 4% naar 3% teruggebracht, waardoor 30% van de deposito's werd opgezegd. De renteverlaging leverde de NHM wel een besparing op van f 0,6 miljoen per jaar.⁴⁶

Emissies en syndicaten

Tot 1919 had de NHM geen eigen personeel op de Amsterdamse Effectenbeurs. Voor het uitvoeren van beurstransacties werden bij toerbeurt – eerst gedurende een jaar, later ieder een half jaar – vier commissionairshuizen ingeschakeld. Doordat de firma H. Oyens & Zonen aankondigde van plan te zijn de provisie voor effectenaankopen van 0,5 tot 1% te verhogen, zou de winst hierop voor de NHM verloren gaan. De bank bracht namelijk ditzelfde promillage aan haar afnemers in rekening. Oyens kreeg daarom met ingang van 1920 geen effectenorders meer van de NHM. Over bleven nog de firma's Van Marken & Middendorp, Leembruggen Guépin & Muysken en Jonas & Kruseman. Omdat deze drie bedrijven de toename van werkzaamheden niet konden verwerken, werden twee eigen gemachtigde beursbediendes aangesteld.⁴⁷

Ook in deze periode had de NHM een grote effectenportefeuille (zie hiervoor de balans bij de slotparagraaf). Na de Eerste Wereldoorlog werd een deel hiervan omgezet in Nederlandse schatkistbiljetten.⁴⁸ Vanaf het midden van de jaren twintig werden Engelse Treasury Bills als belegging gekocht, maar te-

vens omdat men dacht dat dit product minder risico's met zich mee zou brengen dan beleggen in effecten, omdat daarbij geen sprake was van koersschommelingen. De devaluatie van het pond trof de NHM nauwelijks omdat vanaf januari 1931 de saldi in ponden tot een zeer laag niveau waren teruggebracht.⁴⁹

De NHM opereerde tot circa 1920 bij emissies in vaste combinaties van banken. Bij obligatieleningen voor de gemeente Amsterdam en de provincie Noord-Holland was dat samen met Hope & Co. en de Amsterdamsche Bank. Ook voor leningen van rederijen, zoals de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, de Koninklijke Paketvaart Maatschappij en de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', werd samengewerkt met Hope & Co. Voor emissies Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij te Rotterdam, was het Rotterdamse R. Mees & Zoonen de vaste partner. Obligatieleningen gemeente Den Haag werden verzorgd samen met Wurf bain & Zoon. Soms werd de verhouding in een syndicaat na verloop van tijd aangepast.⁵⁰

Met de Twentsche Bank werden syndicaten gevormd voor emissies Koninklijke Hollandsche Lloyd, Chemische Fabriek 'Naarden', de Nederlandsche Staalgieterij v/h J.M. de Muinck Keizer en Werkspoor (samen met Helling & Pierson). De emissies voor de Constructiewerkplaatsen v/h Du Croo & Brauns in Amsterdam werden uitgevoerd met de Robaver en H. Oyens & Zonen. Vermeer & Co. en de Disconto Maatschappij in Rotterdam verzorgden, samen met de NHM, de emissies voor de Kas-Vereeniging in Amsterdam. Obligatieleningen voor gemeentes en provincies in het werkingsgebied (Noord-, Oost-, Midden- en Zuid-Nederland) van de GCV werden regelmatig samen met deze bank verzorgd.

Emissies die exclusief door de NHM werden overgenomen of waarbij de NHM exclusief als guichet optrad, betroffen vaak koloniale ondernemingen, zoals de Deli Spoorweg Maatschappij, de Curaçaosche Handel-Maatschappij, de Industriele Maatschappij Palembang en de Handelscompagnie 'Padang', maar ook bij Nederlandse ondernemingen zoals de Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij trad de NHM exclusief als emittent op.

Vanaf de vroege jaren twintig begon de NHM actief emissies van aandelen en obligaties van het Duitse bedrijfsleven en de Duitse overheid te verzorgen. Hierin werd veelvuldig samengewerkt met Fritz Mannheimer, firmant bij de Amsterdamse vestiging van het Berlijnse huis Mendelssohn & Co.⁵¹ Mannheimer werkte voor herplaatsing vaak samen met de Franse bank Banque de Paris et des Pays Bas (Paribas). Als tegenprestatie bood Paribas Mannheimer en de NHM plaatsen aan in syndicaten op de Franse markt.⁵² Door de slapte op de

Tabel 4.3 Publieke emissies (aandelen en obligaties) in Nederland
(geen conversies), 1924-1935 (x f miljoen)

	Nederlandse en Nederlands-Indische overheidsorganen	Nederlandse en Nederlands-Indische particuliere ondernemingen	Buitenlandse overheidsorganen	Buitenlandse particuliere ondernemingen
1924	228,8	121,8	49,9	128,0
1925	55,0	102,4	47,1	74,9
1926	50,5	101,9	89,8	255,0
1927	66,7	79,3	84,6	259,4
1928	72,1	244,4	47,4	200,0
1929	50,9	174,6	12,5	193,7
1930	184,1	111,1	120,1	121,0
1931	163,4	23,4	12,9	19,0
1932	280,3	16,4	31,0	21,1
1933	261,6	6,5	0	0
1934	86,9	27,4	0	0,5
1935	27,5	7,1	0	0

Bron: *Verzameling geschriften samengesteld ten kantore van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v. te Amsterdam, ten einde te dienen als leidraad bij de voorlichting van Z.D.H. Prins Bernhard van Lippe Biesterfeld omtrent het economische leven van Nederland en Nederlandsch-Indië, waartoe zijne Doorluchtige Hoogheid zich gedurende de maanden september-december 1936 aan het Hoofdkantoor der Maatschappij heeft opgehouden* (z.p. z.j.), p. 46.

binnenlandse markt ging de NHM zich vanaf 1924 nog meer toeleggen op het verzorgen van buitenlandse emissies. Behalve in Duitse leningen werd nu ook geparticipeerd in Franse, Zwitserse, Zweedse en Noord- en Zuid-Amerikaanse emissies. Tabel 4.3 geeft een overzicht van de categorieën geëmitteerde stukken op de Amsterdamse beurs in deze periode.

Het tijdvak van 1925 tot 1930 was voor het emissiebedrijf een hoogtijperiode. De NHM trad veelvuldig in syndicaten op in combinatie met Mendelssohn & Co., Pierson & Co. en R. Mees & Zoonen (RMZ).⁵³ Hierdoor werden oude syndicaatsleden wel eens gepasseerd. In de obligatielening gemeente Amsterdam 1926, waarbij Pierson & Co. syndicaatsleider was, participeerde de NHM voor een kwart van de totale emissie. Vanwege het feit dat de NHM bij deze

emissie van oudsher lid was van de combinatie Amsterdamsche Bank en Hope & Co. moest deze participatie wel geheim worden gehouden.⁵⁴

Tussen 1924 en 1929 werd voor f 3,3 miljard via banken in Amsterdam geëmitteerd, waarvan f 1,4 miljard aan Duitse effecten. Het totale bedrag was ongeveer gelijk verdeeld over binnen- en buitenlandse uitgiften.⁵⁵ Het jaar 1927 vormde voor de NHM een hoogtepunt: de syndicaten droegen voor f 1,8 miljoen bij aan het winstcijfer.⁵⁶ Om ook plaatsing van stukken uit Nederlandse emissies op de beurs in Londen mogelijk te maken, werd in 1927 de Tower Trust Company te Londen opgericht. De NHM participeerde in deze onderneming.⁵⁷ In de jaren twintig was de NHM daarnaast actief betrokken bij emissies van de Koninklijke Olie en van de Bataafsche Petroleummaatschappij.⁵⁸

Soms ging de concurrentie in syndicaatsverband nog feller dan bij de genoemde emissie gemeente Amsterdam 1926. In 1930 was Mendelssohn & Co. van plan, mede namens de NHM, Pierson & Co. en RMZ, de obligatielening Duitsland Internationale Rijkslening 1930 (Younglening) over te nemen. De Nederlandse tranche voor de lening bedroeg \$ 30 miljoen (f 73 miljoen). Hier van had het syndicaat van tevoren al \$ 20 miljoen in het buitenland ondergebracht, zodat in Nederland nog maar \$ 10 miljoen moest worden geplaatst. Omdat de Daweslening uit 1924 door een syndicaat onder leiding van Hope & Co. en de NHM was uitgebracht, voelde Hope & Co. zich gepasseerd. Deze firma dacht de oudste rechten op deze emissie te hebben. Tussen de twee syndicaten Mendelssohn c.s. en Hope c.s. ontstond een patstelling. Uiteindelijk won het syndicaat van Hope & Co. omdat de Nederlandsche Bank-president Vissering gevraagd werd een keuze tussen beide groepen te maken. Hij koos voor Hope & Co., hoewel de NHM en Mendelssohn het bod hadden gedaan het Nederlandse aandeel te verhogen tot \$ 35 miljoen.

Het conflict tussen de NHM en Hope & Co. zat dieper. Wat de NHM als een van de grootste emittenten op de Nederlandse markt tegenstond, was het verplichte en exclusieve inschrijvingsloket bij Van Loon & Co. (zusterbedrijf van Hope & Co.) bij ieder syndicaat waaraan Hope leiding gaf. Alle andere Amsterdamse syndicaatsleden waren dan verplicht hun eigen kantoor voor inschrijving gesloten te houden en de cliënten door te sturen naar Van Loon. Vanwege de gewijzigde omstandigheden – de NHM was op emissiegebied aanzienlijk gegroeid en de rol van Hope & Co. was flink afgenomen – wilde de NHM niet langer genoeg nemen met het inschrijvingsloket bij Van Loon. Toen de NHM voor de Younglening toetrad tot een ander syndicaat, probeerde Hope-firmant Carel ter Meulen de andere Amsterdamse banken tegen de NHM op te zetten.

Deze sloten zich voor het grootste deel bij het syndicaat Hope aan. Uiteindelijk liep de emissie door Hope c.s. uit op een mislukking, en bleef het syndicaat met 60% van de stukken zitten.⁵⁹

Na de crash op Wallstreet nam het aantal emissies aan de Amsterdamse beurs aanzienlijk af. In de vroege jaren dertig betrof het vooral conversies van obligatieleningen van gemeenten, provincies en de staat, om gebruik te maken van de dalende rente.

Kredietverlening

Meteen na de Eerste Wereldoorlog richtten de NHM, de Nederlandsch-Indische Handelsbank, de Twentsche Bank en de Bank voor Handel en Scheepvaart in 1919 in Amsterdam de Handelscompagnie Ruilverkeer op. Het doel was de toevoer van grondstoffen en kredietverlening aan en afname van fabriekaten van ondernemingen in Centraal-Europa, vooral Duitsland, onder gunstige voorwaarden mogelijk te maken, en tevens om dit gebied er na de Eerste Wereldoorlog economisch weer bovenop te helpen. De onderneming diende bij deze activiteiten zo veel mogelijk het belang van Nederland en haar koloniën in het oog te houden.⁶⁰

Na deze vroege start van de Handelscompagnie Ruilverkeer zien we in Nederland, en dan hoofdzakelijk Amsterdam, de opkomst van acceptmaatschappijen en de vestiging van Duitse banken. Door de economische ontwrichting van Duitsland en het wegvallen of tijdelijk niet beschikbaar zijn van de financiële centra in Londen, Wenen, Parijs en Petrograd moesten de Duitse banken en Duits kapitaal naar een alternatief omzien. Daarom openden zij vestigingen in Nederland met als driedelige taak: bemiddeling in het betalingsverkeer, kredietverlening en de functie van depositobank. De vestigingen vonden meestal plaats in de vorm van een dochteronderneming.⁶¹

Als gevolg van de Duitse inflatie aan het begin van de jaren twintig vond er een grote Duitse kapitaalvlucht naar Nederland plaats, wat het belang van de Duitse banken in Amsterdam versterkte. De ironie wil dat hierdoor emissies van Duitse leningen in Amsterdam voor het grootste deel met Duits vluchtkapitaal werden gefinancierd dat zodoende weer in eigen land terugkeerden. Een belangrijk Duits bankier in Amsterdam was de al eerder genoemde Fritz Mannheimer, firmant van de firma Mendelssohn & Co. Daarnaast was iedere grote bank of belangrijk Duits bedrijf in Amsterdam vertegenwoordigd. In 1926 bevonden zich hier zeventig buitenlandse banken, waarvan 45 met volledig Duits kapitaal. Na de bankencrisis in Duitsland begin jaren dertig nam de activiteit van de Duitse banken in Amsterdam af.

De aanwezigheid van Duitse banken gaf al aan dat de positie van Amsterdam als financieel centrum belangrijker was geworden. Dit werd nog versterkt door de opkomst van de acceptmaatschappijen. Bij deze vorm van documentair krediet speelde de rembourswissel een belangrijke rol.⁶² Doordat de valuta van Groot-Brittannië, Frankrijk en Duitsland tijdelijk waren verzwakt door de oorlogslasten, kreeg Amsterdam de kans deze accepthandel naar zich toe te trekken.

Vanaf april 1922 konden de rembourswissels bij de Nederlandsche Bank worden verdisconteerd, mits de onderliggende transacties niet nadelig waren voor het Nederlandse belang. Doordat de Nederlandse banken deze wissels bij de Nederlandsche Bank moesten aanbieden, waren de Duitse banken gedwongen samen te werken met Nederlandse partijen, en daarom werden gespecialiseerde internationale accepthuizen opgericht. Alle grote Nederlandse banken waren hierbij actief, maar de NHM en de Robaver waren de favoriete partners.⁶³

Bij de eerste internationale acceptmaatschappijen waren ook Amerikaanse banken betrokken, zoals de United States Foreign Commerce Banking Corporation in New York (1920)⁶⁴ en de International Acceptance Bank in New York (1922).⁶⁵ Vanaf 1924 waren het Europese partijen die participeerden in de Internationale Credietcompagnie (1924),⁶⁶ de Nederlandsche Accept-Maatschappij (1924)⁶⁷ en de Nederlandsche Crediet en Financiering Maatschappij (1928).⁶⁸ De oprichting van de Wolbank in 1924, een voortzetting van de Wolfinancierings-Maatschappij, was noodzakelijk omdat de wolhandel zich van Antwerpen naar Amsterdam had verplaatst.⁶⁹ In al deze acceptmaatschappijen had de NHM een participatie en bijna altijd was een directielid vertegenwoordigd in de raad van commissarissen.

In 1926 had de totale Nederlandse acceptmarkt een omvang van f 60 miljoen. Na de stabilisering van het pond was president Vissering van de Nederlandsche Bank bang dat deze markt naar Londen zou verdwijnen, en hij gaf in maart 1926 toestemming dat buitenlandse banken hun wissels bij de Nederlandsche Bank mochten verdisconteren. Hierdoor nam de acceptmarkt enorm toe; in 1929 bedroeg deze f 800 miljoen.⁷⁰ Door de crash van Wallstreet in oktober 1929 verdwenen de accepthuizen.

Naast het participeren in accepthuizen en de kredietverlening aan binnenlandse bedrijven, breidde de NHM na de Eerste Wereldoorlog ook de eigen kredietverlening aan het buitenland uit. In 1919 benaderde de Duitse minister van Financiën M. Erzberger president Van Aalst voor een krediet van f 500 miljoen aan Duitsland. Eind 1920 werden de ‘Tredefina-onderhandelingen’

–Treuhandverwaltung für das Deutsch-Niederländische Finanzabkommen – afgerond, waarbij de Nederlandse banken f 60 miljoen krediet verstrekten voor invoer van levensmiddelen en een revolverend krediet van f 140 miljoen voor invoer van grondstoffen. Bij deze onderhandelingen speelden Van Aalst en Frits Fentener van Vlissingen van de Steenkolen Handels-Vereeniging een belangrijke rol. Het leverde Van Aalst zelfs een eredoctoraat van de Berlijnse Friedrich Wilhelm Universiteit op.⁷¹

Deze buitenlandse kredietverlening liep de gehele jaren twintig door en werd meestal verricht in samenwerking met Mendelssohn & Co. Markant was dat het deel van Mendelssohn in deze kredieten door de NHM werd voorgefinancierd.⁷² In 1930 werden er vrij veel kaskredieten verstrekt aan Duitse overheidsinstellingen.⁷³ De totale kredietverlening door de NHM aan Duitsland bedroeg in 1930 f 36 miljoen, wat in 1931 was teruggebracht tot f 30,3 miljoen. Hiervan werd f 12 miljoen ondergebracht in de *Stillhalte*. Begin 1934 was het saldo buiten de *Stillhalte* gedaald tot f 6,3 miljoen. Bij de terugbetaling door de Duitse relaties met registermarken werd een verlies geleden van 20% op het uitstaande saldo.⁷⁴

Naar aanleiding van vragen uit de raad van commissarissen in 1933 bleken de leningen aan Mendelssohn & Co. – door Mannheimer voor een groot deel weer in Duitsland als kredieten uitgezet – f 17,8 miljoen te bedragen. Op 1 mei 1932 bedroeg dit saldo nog ruim f 27 miljoen aan gedekte kredieten. Ondanks deze forse daling in korte tijd maakten de commissarissen zich toen al zorgen over de kredietverlening aan Mendelssohn.⁷⁵

In het voorjaar van 1934 verleende Mendelssohn & Co. een lening van f 100 miljoen aan de Franse staat, buitenlandse banken participeerden hierin met f 70 miljoen. In het Nederlandse deel van f 30 miljoen nam de NHM met f 15 miljoen deel, voor de NHM een manier om de overliquiditeit te gelde te maken.

Bij de crisis in de vroege jaren twintig bleek dat ook de NHM de kredietverlening te uitbundig had laten expanderen. Directeur Kees Guépin moest in juli 1923 met gedwongen ontslag omdat hij verantwoordelijk werd gehouden voor de stroppen bij de kredietverlening aan de Nederlandsche Maatschappij voor Overzeehandel (f 4 á 4,5 miljoen, waarvan f 3,1 miljoen ten laste van de Factorij), de Internationale Tabakshandel Maatschappij (circa f 2,5 miljoen) en de Internationale Producten Compagnie (f 2,5 miljoen). Wat hem naast solistisch optreden werd verweten, was dat bij deze drie probleemgevallen de kredieten in geen verhouding tot de omvang van de ondernemingen stonden.

Bij veel van de vastgelopen kredieten was de bank gedwongen om een deel van de schuld kwijt te schelden en voor een ander deel te participeren in het aandelenkapitaal van de relatie. Dit was de enige manier om nog iets van de uitgeleende gelden terug te krijgen. Voorbeelden van dergelijke participaties waren de Koninklijke Hollandsche Lloyd, de Chemische Fabriek 'Naarden', de Constructiewerkplaatsen v/h Du Croo & Brauns in Amsterdam, en de Eerste Hollandsche Vensterglasfabriek in Maassluis. De NHM was echter niet de enige bank die in deze crisisjaren schade opliep.⁷⁶

Elk van de grote banken had een bepaald segment van de markt op het gebied van de kredietverlening. Waar men op elkaars terrein kwam, werd een flexibel rentebeleid ingezet om de concurrentie af te troeven. Vanaf het midden van de jaren twintig werd nadrukkelijk meer samengewerkt, vooral bij grotere kredieten aan buitenlandse ondernemingen. Deze werden vaak samen met andere banken of bedrijven verstrekt. Een voorbeeld hiervan is een krediet van f 15 miljoen dat in 1927 werd verleend aan Van den Bergh Ltd. Hierin participeerde de NHM met f 3,5 miljoen naast Mendelssohn & Co., Pierson & Co. en de Robaver.⁷⁷

De agentschappen Rotterdam en Den Haag verleenden zelfstandig kredieten. Het agentschap Den Haag hield zich hierbij netjes aan de door het hoofdkantoor vastgestelde instructies. Het eigenzinnige agentschap Rotterdam moest nog al eens worden gecorrigeerd nadat het in de fout was gegaan. In 1918 was de debetstand van dit agentschap bij het hoofdkantoor zo hoog dat de rentevergoeding hiervoor werd bijgesteld.⁷⁸ In 1931 leed Rotterdam een strop door de verkoop op termijn van £ 670.000 aan één firma, die haar verplichtingen vervolgens niet kon nakomen.⁷⁹

In 1933 werden de kredietregels voor Rotterdam expliciet vastgelegd. Dit naar aanleiding van de grote fraude in 1932-1933 bij Dutilh's Vlashandel in Rotterdam, waarbij het krediet van circa f 0,4 miljoen werd opgerekt tot f 0,9 miljoen, en waarbij een deel van de zekerheden, een partij vlas ter waarde van f 0,1 miljoen, eigendom bleek te zijn van een zakenrelatie van Dutilh. Achteraf kwam aan het licht dat de facturen en correspondentie met zogenaamde Engelse handelsrelaties door de procuratiehouders op het kantoor van Dutilh waren vervaardigd. De regels voor Rotterdam werden hierna aangescherpt tot de gangbare NHM-voorschriften: geen blancokredieten verstrekken, zekerheden moesten echte zekerheden zijn en in handen van de NHM worden gesteld, en zoals gebruikelijk geen uitbreiding of verlenging van het krediet op de expiratedatum.⁸⁰

Sinds de late jaren twintig werden minder kredieten aangevraagd en

Tabel 4.4 Ontwikkeling bancaire activiteiten in Nederland, 1916-1934
(x f miljoen)

	<i>Kredieten¹</i>	<i>Eigen vermogen²</i>	<i>Toevertrouwde middelen³</i>	<i>Balanstotaal</i>	<i>Brutowinst⁴</i>	<i>Rendement op eigen vermogen (in %)</i>
1916	170,9	84,1	128,1	234,7	4,1	4,9
1919	380,0	125,0	280,8	452,9	9,4	7,5
1924	287,6	133,2	209,9	391,1	3,4	2,6
1929	391,3	127,0	292,7	475,1	5,4	4,2
1933	147,9	78,5	141,5	275,5	3,4	4,4
1934 ⁵	153,2	38,1	238,4	293,9	0,7	1,8

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.

¹ Beleningen, prolongaties, promesses en wissels in portefeuille, binnenlandse debiteuren en voorschotten op te leveren producten.

² Geplaatst maatschappelijk kapitaal en reserverekeningen. Het overzeese eigen vermogen is begrepen in het Nederlandse eigen vermogen.

³ Crediteuren, deposito's, voor derden op prolongatie gezet en gekochte nog te ontvangen fondsen.

⁴ Winst vóór tantièmes en belasting, exclusief winstoverdracht (avans) van het vorige jaar.

⁵ Bij het jaar 1934 zijn de cijfers voor Nederland en Nederlands-Indië in de jaarverslagen samengevoegd, daarom is ook het jaar 1933 opgenomen.

daarom vond een deel van de uitzettingen plaats in buitenlandse liquide middelen. Vanwege de onzekere situatie op valutagebied aan het begin van de jaren dertig vond een nieuwe verschuiving plaats bij de uitzetting van middelen. Er werd nu meer belegd in het relatief veilige goud, dat in de eigen kluizen werd bewaard. Goud werd relatief goedkoop ingekocht in Azië, vervolgens vond de raffinage in Frankrijk plaats waarna de uiteindelijke verkoop in de Verenigde Staten werd afgewikkeld. De hoeveelheid goud, in baren, American Eagles en Engelse Sovereigns, was in januari 1932 toegenomen tot f 31,8 miljoen, waarvan f 9 miljoen bij de Factorij was opgeslagen. Door deze goudvoorraad kon tijdelijk geen gebruik worden gemaakt van de discountofaciliteit bij de Nederlandsche Bank, zo werd de NHM duidelijk in juni 1933.⁸¹ Naast een veilige belegging was deze goudhandel ook lucratief. In 1932 en 1933 werden met deze goudtransacties winsten van f 150.000 en f 290.000 behaald.⁸²

Een ander nieuw product dat winstgevend bleek te zijn, was de verkoop van reischeques aan toeristen naar Duitsland; in 1933 leverde dit een winst op van f 100.000.⁸³

Een noviteit in december 1934 was de oprichting van de Financiering Compagnie Finaco in Amsterdam. Dit bedrijf specialiseerde zich in het stand brengen van ruilvereenkomsten in posten obligaties voor institutionele beleggers. Directeur werd de Duitse bankier Fritz Kaufmann en gedelegeerd commissaris de NHM-employé Gerlof Verwey.⁸⁴

In tabel 4.4 zijn gegevens over de kredietverlening in Nederland gerangschikt naast andere cijfers die de ontwikkeling van de NHM tot bank laten zien. Duidelijk is dat de crisis vanaf 1929 een zeer negatieve invloed had op alle posten. Alleen de post toevertrouwde middelen bleef redelijk stabiel.

Participatie in Nederlandse buitenlandbanken

Hollandsche Bank voor West-Indië

Naast uitbreiding van het binnenlandse bedrijf bleef de NHM alert bij het starten van bancaire activiteiten in het buitenland.⁸⁵ In juli 1918 werd de Hollandsche Bank voor West-Indië (Westbank) in Amsterdam opgericht.⁸⁶ Aanleiding voor de oprichting was de opening van de Shell-raffinaderij in 1915 op Curaçao. Het al op Curaçao gevestigde handelshuis Maduro & Zonen stond in relatie met de Standard Oil of New Jersey. Voor de Shell was het ondenkbaar om in zee te gaan met Maduro. Er moest een Nederlandse bank worden gevestigd, mede omdat de bestaande Curaçaosche Bank (circulatiebank) niet naar tevredenheid functioneerde en deze taak niet zou kunnen vervullen.

In Nederland wist de Koninklijke Olie via haar dochter de Bataafsche Petroleummaatschappij interesse voor het plan van een nieuwe bank te wekken. De Westbank ontplooidde geen binnenlandse activiteiten en had in Nederland kredietfaciliteiten bij de moederbedrijven NHM en Robaver. Er werden kantoren geopend in Willemstad (1919), Willemstad-Otrabanda (1920) en Caracas (1920). Het kantoor in Caracas was de eerste vestiging van een Europese bank in Venezuela. De bank werd door de eilandbewoners op Curaçao als nieuwkomer gezien en daarom links gelaten. De klanten van de bank waren overwegend Nederlanders en Nederlandse bedrijven. Door de depressie van de jaren dertig liepen de activiteiten terug. In maart 1935 besloten de vier grootaandeelhouders het bedrijf aan de Hollandsche Bank-Unie te verkopen.⁸⁷

West-Indische Cultuurbank

Een tweede bank waarin de NHM participeerde was de West-Indische Cultuurbank in Amsterdam, in juli 1918.⁸⁸ De motivatie voor de oprichting was dat

onder andere de Koloniale Staten van Suriname van mening waren dat het verstreken van landbouwkrediet bij de Surinaamsche Bank onvoldoende aandacht kreeg en dat deze activiteit zich ook niet goed liet verenigen met de taken van een circulatiebank. De directie zou worden gevoerd door de Surinaamsche Bank. Doel van de maatschappij was de landbouw in West-Indië te bevorderen. Eind jaren dertig ontplooidde de bank nog maar weinig activiteiten. In december 1948 besloten de aandeelhouders de vennootschap te ontbinden, aangezien door de verkoop van de plantages Mon Souci en Killenstein het bedrijf feitelijk had opgehouden te bestaan.⁸⁹

Bancaire belangenverenigingen en samenwerking

Uiteraard werkten de elkaar beconcurrerende banken op bepaalde gebieden met elkaar samen. In 1922 werd in Amsterdam de *clearing* ingevoerd, een samenwerking tussen de Nederlandsche Bank en een groot aantal banken en kassiersinstellingen, waarbij de betrokken partijen hun schulden en vorderingen op elkaar dagelijks centraal bij de Nederlandsche Bank verrekenden. Hierna werd dit stelsel ook in andere plaatsen ingevoerd. In 1923 werd de bankgiro geïntroduceerd, een systeem waarbij op uniforme wijze gemakkelijk geld van de ene naar de andere bankrekening kon worden overgemaakt. In 1929 werd het incassosysteem vereenvoudigd, en dit zou er uiteindelijk toe leiden dat er in iedere plaats maar één incasserende bank was die deze werkzaamheden uitvoerde.⁹⁰

Een ander belangrijk initiatief was de oprichting, in 1925, van de Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij (NCM) in Amsterdam door onder andere de Amsterdamsche Bank en een aantal verzekeringsmaatschappijen uit Nederland, Engeland, Duitsland en Zwitserland. Vreemd is dat de NHM hierin op dat moment niet participeerde; dat gebeurde pas in 1957. Doel van de NCM was om commerciële kredietrisico's bij buitenlandse goederentransacties door een verzekering te dekken. Vanaf 1932 trad de Nederlandse staat in bepaalde zaken op als herverzekeraar.⁹¹

In mei 1915 werd de Amsterdamsche Bankiersvereniging (ABV) opgericht met NHM-president Karel van Aalst als eerste voorzitter. In de praktijk werd dit college meestal voorgezeten door Paul May, firmant van Lippmann, Rosenthal & Co., omdat Van Aalst de vergaderingen weinig bezocht. Als er onderling problemen waren, was Van Aalst meestal wel van de partij, zoals in 1928 toen er een conflict was over de acceptprovisie en de aan buitenlandse banken te vergoeden rente in rekening-courant. Volgens Hope & Co. overtraden diverse leden stelselmatig de regels. Daarom stelde deze firma voor de regels af te

Het bestuur van de Amsterdamsche Bankiersvereniging bij het afscheid van haar voorzitter Van Aalst in 1934. Op de foto van links naar rechts zittend J.F. de Beaufort, mr. L.J.A. Trip, dr. C.J.K. van Aalst, P. May, J.M. Telders; van links naar rechts staand mr. J. Westerman Holsteijn, mr. P. Hofstede de Groot, A. Pierson, mr. R. Koole, mr. D. Crena de Iongh en secretaris Fred. Kroeze.

schaffen of men zou uittreden. Er waren diverse medestanders voor Hope, die echter geen meerderheid vormden. Hope trad vervolgens uit de ABV en achtte zich niet meer gebonden aan de regels. Zij deed een circulaire uitgaan naar buitenlandse relaties dat zij een hogere rente zou gaan vergoeden dan de leden van de ABV.⁹²

Ook in 1931 was Van Aalst nauwer bij de ABV betrokken toen hij door de Nederlandsche Bank-president Vissering werd gevraagd een conferentie in Bazel bij te wonen waar werd gedebatteerd over de Duitse schulden aan het buitenland. Van Aalst bedankte hiervoor omdat hij dacht hiervoor geen mandaat van de ABV te bezitten en tevens omdat hij meende dat door zijn aanwe-

zigheid bij buitenlandse partijen bepaalde verwachtingen ten opzichte van Nederland zouden worden gewekt. Paul May en Carel ter Meulen van Hope & Co. bedankten vervolgens eveneens voor het verzoek van Vissering. Pieter Hofstede de Groot van de Amsterdamsche Bank bleek tot verbazing en ergernis van de andere ABV-leden de uitnodiging wel te hebben geaccepteerd zonder hen hierover te hebben ingelicht.

Ook Amsterdamsche Bank-directeur Henk van Nierop bezocht kort daarna in Londen een internationale conferentie over dit onderwerp. Vervolgens vroeg Duitsland of de Nederlandse bankiers zich konden verenigen met het wijzigingsvoorstel van Engeland zoals dat op deze conferentie naar voren was gebracht. Wat Van Aalst had gevreesd, gebeurde dus. Door de Nederlandse deelname aan de conferenties waren bij de buitenlandse partijen bepaalde verwachtingen gewekt.⁹³

Van belang voor een snellere communicatie tussen de Effectenbeurs en de aangesloten banken was in 1930 de oprichting van de Tikkerdienst in Amsterdam. De NHM was een van de oprichters en aandeelhouders van deze dienst. De Tikkerdienst verzorgde de verspreiding van beurskoersen van de Effectenbeurs naar de aangesloten abonnees, meest banken en commissionairs. Vanaf de oprichting leverde de NHM een bestuurslid voor deze instelling.⁹⁴

De (informele) toezichthoudende rol van de Nederlandsche Bank breidde zich gedurende het eerste kwart van de twintigste eeuw steeds meer uit. De ABV maakte zich in 1932 collectief sterk om een nieuwe controle door de centrale bank af te zwakken. Deze bank wilde namelijk een maandelijkse controle van de balansen van de grote instellingen. Door het ABV-verzet kon dit worden omgebogen naar een kwartaalstaatcontrole waarbij een aantal zaken, zoals geheime reserves en het winstcijfer, uiteindelijk niet vermeld hoefde te worden.⁹⁵

Het hoofdkantoor en de binnenlandse agentschappen

Door de uitbreiding van activiteiten voldeed het oude hoofdkantoor van de NHM aan de Herengracht 466 in Amsterdam niet langer, het kon echter niet worden uitgebreid. Daarom werd in 1916 besloten tot de bouw van een nieuw hoofdkantoor aan de Vijzelstraat tussen Heren- en Keizersgracht. Het zou worden gebouwd naar ontwerp van de architecten Karel de Bazel en Dolf van Gendt.⁹⁶ Namens de NHM trad de oud-genieofficier J. J. de Bruyn op als bouwkundig adviseur. Vanaf 1916 begon de jaarlijkse reservering van f 0,5 miljoen

Het nieuwe hoofdkantoor aan de Vijzelstraat in Amsterdam, ontworpen door de architecten De Bazel en Van Gendt, 1926.

De safe-deposit van het NHM-hoofdkantoor, circa 1926.

voor een bouwfonds ten behoeve van deze nieuwbouw.⁹⁷ Door het dalen van de prijzen en lonen na de crisis van begin jaren twintig werd de bouwperiode bewust vertraagd om optimaal van deze lagere kosten te kunnen profiteren. Zodoende is het bedrag van de oorspronkelijke begroting, f 5,2 miljoen, niet overschreden, maar zelfs nog iets lager uitgekomen. Hierin heeft adviseur De Bruyn een belangrijke rol gespeeld. Het gebouw werd op 4 oktober 1926 geopend. In maart 1928 werd in het kader van de Olympische Spelen in Amsterdam een wisselkantoor geopend in het hoofdkantoor op Vijzelstraat 30, wat na de Spelen bleef bestaan.⁹⁸

Doordat de bouwperiode van het nieuwe hoofdkantoor kunstmatig werd verlengd, moest de NHM tijdelijke huisvesting in de nabijheid van Herengracht 466 verwerven. Belendende gebouwen werden gekocht in de dure periode en werden afgestoten in een tijd waarin aanzienlijk lagere prijzen gangbaar waren.⁹⁹

Het agentschap Rotterdam had in januari 1916 een nieuw gebouw betrokken aan de Zuidblaak dat geheel voldeed. Het in 1910 geopende agentschap Den Haag was in korte tijd stormachtig gegroeid. Daarom werd hiervoor een nieuw gebouw ontworpen door de architecten Van Nieukerken.¹⁰⁰ Ook hier-

Het nieuwe gebouw van agentschap Den Haag, ontworpen door de architecten Van Nieukerken, circa 1924.

bij trad De Bruyn op als bouwkundig adviseur. Het gebouw op de hoek van de Kneuterdijk/Lange Vijverberg werd in april 1924 door prins Hendrik geopend.¹⁰¹

Wijzigingen in de organisatie

Bij de stroomlijning van de organisatie, de analyse van arbeidsprocedures en administratieve activiteiten en mechanisering van bepaalde handelingen speelde de Robaver in Nederland een voortrekkersrol. In navolging van deze bank en andere banken schafte de NHM in de jaren twintig Hollerith ponskaartmachines aan om de boekhouding efficiënter te kunnen bijhouden. Voor de uitvoering van de effectenadministratie werd in 1928 een Powers alfabetische tabelleermachine in bedrijf gesteld.¹⁰² Een deel van de Afdeling Boekhouding had in de jaren dertig zelfs de naam ‘Powers-Afdeling’.¹⁰³

In oktober 1918 was er al een zelfstandige Afdeling Controle opgericht die onder leiding stond van W. Haaksma; de afdeling werd van de boekhoudafdeling afgesplitst.¹⁰⁴ In dezelfde tijd ontstond ook een Centrale Secretarie voor de behandeling van alle uitgaande post. Een andere organisatorische wijziging betrof de oprichting van de Afdeling Binnenland, in 1922, als afsplitsing van de Eerste Afdeling.¹⁰⁵

In het kader van de reorganisatie werd in oktober 1934 een nieuwe Afdeling Directiesecretarie opgericht met gelijktijdige opheffing van de Afdeling Algemene Zaken. Een belangrijke taak van deze afdeling was het afhandelen van kredietaanvragen.¹⁰⁶ Eerder in dat jaar was de Derde Afdeling (bankzaken met het Oosten) door het teruglopen van de activiteiten al ondergebracht bij de Tweede Afdeling (Cultures).¹⁰⁷ Van belang voor een verbeterde interne communicatie was het installeren van een buizenpostinstallatie en boekenliften in het nieuwe hoofdkantoor in 1926.

Ook de externe communicatie kreeg aandacht, alhoewel hieronder nog niet een grotere transparantie van de jaarverslagen werd verstaan. In de opinie van de deskundigen en aandeelhouders was deze rapportage ver ondermaats doordat vele balansposten bij elkaar waren gevoegd, zodat deze geen goede indruk van de werkelijke situatie gaven. Wat wel vernieuwend was, betrof – in navolging van de Amsterdamsche Bank – de introductie van kwartaalberichten. Hierin werd informatie gegeven over de financieel-economische situatie in Nederland en Nederlands-Indië. De uitgave – een idee van directeur Crena de Iongh – werd verzorgd door Gerlof Verwey en verspreid in het Engels, Frans, Duits en later ook Nederlands. Het uiteindelijke doel was een grotere bekendheid aan de NHM te geven.¹⁰⁸

Directie

Vanwege de grote toename van activiteiten werd eind 1917 besloten de directie met twee personen uit te breiden tot vier leden. Jacob Bierens de Haan, voorheen secretaris, werd begin 1918 bevorderd tot derde directeur. Hij was verantwoordelijk voor het effectenbedrijf en de emissies en syndicaten. Hij bekleedde deze post tot eind 1933. Bij zijn vertrek ontving hij f 50.000, waarschijnlijk vanwege het ontbreken van een pensioenvoorziening.¹⁰⁹

Kees Guépin, voorheen werkzaam als advocaat, werd gelijktijdig met Bierens de Haan tot vierde directeur benoemd en was verantwoordelijk voor het Nederlandse bankbedrijf. In juli 1923 werd hij gedwongen ontslag te nemen vanwege de grote strop die was geleden bij de kredietverlening. Het verwijt dat Guépin van mededirecteuren en de commissarissen kreeg, was dat hij te individualistisch opereerde. Kredietbeslissingen werden niet door de collectieve directie genomen en mededirectieleden werden niet volledig en niet tij-

De ННМ-directie gefotografeerd ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de ННМ, 1924. Van links naar rechts Vester, Bierens de Haan, Van Aalst, Abbing en Everwijn.

dig van problemen op de hoogte gesteld. Hij moest vertrekken maar ging officieel met eervol ontslag. Hij kon aanblijven als president-commissaris van de Geldersche Credietvereniging met een gegarandeerde tantième van f 15.000 per jaar over de jaren 1923-1926. Naar aanleiding van Guépins te individualistisch handelen, werd besloten dat kredietaanvragen groter dan f 50.000 en andere belangrijke zaken in de directievergadering moesten worden ingebracht.¹¹⁰

Van Walree trad in februari 1918 af vanwege zijn moeizame samenwerking met Van Aalst en omdat hij het beleid van agent Knottenbelt in Rotterdam niet langer wilde fiatteren.¹¹¹ Frans Vester, afkomstig uit het bestuur van de Fabriek, vervulde in april 1918 de vacature van Van Walree. Hij kreeg de verantwoordelijkheid over het cultuurbedrijf en het Indische bankbedrijf; Vester zou eind 1929 vanwege gezondheidsredenen aftreden.¹¹²

Bram Muller, die verantwoordelijk was geweest voor de Vierde Afdeling (Producten), vertrok eind 1921 uit de directie. Na zijn vertrek als directeur bleef hij enkele commissariaten die hij uit hoofde van zijn NHM-directoraat bekleedde, voortzetten. Dit was onder andere het geval bij de Kas-Vereeniging. Muller had het idee dat hij namens de aandeelhouders commissaris was en niet om de belangen van de NHM te behartigen. Hij was niet van plan deze commissariaten op te geven. Er rolde vervolgens een compromis uit dat inhield dat hij bij een vacature zou proberen te bewerkstelligen dat een NHM-directeur zou worden benoemd. Om toekomstige problemen te voorkomen, werd vanaf dat moment door de directie beslist en vastgelegd of het bekleden van een bepaald commissariaat nuttig was voor de NHM en tevens of een commissariaat diende te worden aangemerkt als een privé- of als NHM-commissariaat.¹¹³

Jan Everwijn – voorheen chef Afdeling Handel op het ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel en jarenlang lid en secretaris van de raad van commissarissen – werd in augustus 1922 benoemd tot directeur, als opvolger van Muller.¹¹⁴ Hij kreeg de portefeuille Eerste Afdeling (Buitenlandse Bankzaken). Everwijn werd benoemd op voordracht van de raad van commissarissen; de directie bracht wel kandidaten in, maar deze waren niet beschikbaar of wilden zelf niet.

In 1927 was eensgezindheid in de directie niet of onvoldoende aanwezig. Directeur Everwijn – verantwoordelijk voor kredieten aan wolhandel Osterrieth – had de chef van de Eerste Afdeling, Cremer, te veel de vrije hand gelaten in het accepteren van niet-getekende wissels van dochterondernemingen van Osterrieth. Hierdoor was het krediet onnodig hoog opgelopen. Van Aalst ver-

weet Everwijn zijn mededirecteuren hiervan niet tijdig op de hoogte te hebben gesteld. Everwijn beloofde beterschap; in juni 1929 trad hij af.¹¹⁵

Daan Crena de Iongh, voorheen NHM-agent te Rotterdam, werd in januari 1925 aangesteld als opvolger van Guépin. Hij werd verantwoordelijk voor het Nederlandse bankbedrijf.

Marius Taudin Chabot kwam in juli 1929 in de directie als opvolger van Everwijn. Hij was afkomstig van de overgenomen firma Gebr. Chabot en was vóór zijn benoeming agent in Rotterdam geweest. Hij moest vooral het Rotterdamse element in de directie versterken; hij was verantwoordelijk voor het Europese bankbedrijf.

Lex Pauw was evenals Frans Vester afkomstig uit het bestuur van de Factorij. Hij werd in oktober 1930 de opvolger van Vester en was eveneens verantwoordelijk voor het gehele bedrijf in Indië en Azië.

Kees baron Collot d'Escury had bij de Incasso-Bank en de Nederlandsche Standaardbank gewerkt. Hij trad in 1931 in dienst van de NHM als adviseur voor effectenaangelegenheden. In januari 1934 werd hij directeur en verantwoordelijk voor de effectenafdeling en emissies.

Frederik Abbing werd in januari 1918 tot secretaris benoemd ter vervanging van de tot directeur aangestelde Bierens de Haan. Abbing was kantoor-directeur Utrecht geweest bij Labouchere Oyens & Co.'s Bank.¹¹⁶ Blijkbaar voelde hij zich in de jaren twintig diverse keren gepasseerd bij directeursbenoemingen. Daarom kreeg hij in juni 1930 de persoonlijke titel van directeur-secretaris.¹¹⁷

In zijn dagboeken is de latere NHM-president Ernst Heldring, op enkele uitzonderingen na, zeer negatief over de kwaliteit van deze directieleden.¹¹⁸ In 1934 werd de functie van onderdirecteur gecreëerd. Pieter Zeeman (cultuurzaken) en Anthony Steendijk (Nederlandse bankbedrijf) werden in juli 1934 in deze functie benoemd.

Vanaf 1913 stond bovengenoemde directie onder leiding van president Karel van Aalst, tijdens de Eerste Wereldoorlog dé grote man van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij (NOT). In zijn goede jaren was hij een bekwaam en zeer invloedrijk bestuurder, bekend om zijn humor, grote ijdelheid en zeer adequaat reageren. Hij bleef echter te lang aan en dulde geen mensen van gelijk niveau in zijn directie. Ten tijde van zijn werkzaamheden voor de NOT was hij hiervoor twee volle werkdagen actief in Den Haag. Geen wonder dat hij in 1919 overspannen raakte. In het jaar daarna overleed zijn zoon Karel aan de Spaanse griep en twee jaar later stierf zijn (eerste) vrouw. In deze periode heeft

President Van Aalst achter zijn bureau in de presidentskamer van het nieuwe hoofdkantoor, circa 1926.

Afscheid van president Van Aalst, bij het kamerscherm Fritz Mannheimer, 1934.

hij overwogen om af te treden, maar hij werd hiervan weerhouden door zijn directie en commissarissen.¹¹⁹ Wat zijn functioneren ook bemoeilijkte, waren zijn vele commissariaten. Tijdens de duur van zijn directeur- en presidentschap van 1902 tot 1934 bekleedde hij bij zeventig bedrijven of instellingen een commissariaat of bestuursfunctie.¹²⁰ Van Aalst was de NHM. Ook in het koloniale netwerk was hij de spin in het web. In de Ondernemersraad voor Nederlands-Indië vormde de NHM vanwege haar bijzondere karakter een eigen groep (evenals de HVA). Uiteraard was Van Aalst in dit orgaan een persoon waarmee terdege rekening moest worden gehouden.¹²¹

Uiteindelijk zou Van Aalst pas in juni 1934 als president aftreden.¹²² Of dit gedwongen was door de grote crisis waarin de NHM op dat moment verkeerde, zoals soms wordt gesuggereerd, is niet helder. Wel duidelijk is dat hij hiervoor zware verantwoordelijkheid droeg. Hij werd na zijn aftreden, zoals gebruikelijk was, dan ook niet in de raad van commissarissen benoemd.¹²³ Zijn opvolger als president was Crena de Iongh, die in het kader van de bezuinigingen als directeur niet werd opgevolgd.

De vaste beloning van de directie was in vergelijking met de andere Nederlandse banken laag te noemen. Daarom werd deze ingaande 1925 op een hoger peil gebracht.¹²⁴ De tantième maakte de totale beloning in tijden dat de winst vloeide echter riant.¹²⁵ In het kader van bezuinigingen in het crisisjaar 1934 werd het directiesalaris teruggebracht tot f 25.000 per jaar.¹²⁶

Commissarissen

Koningin Wilhelmina gaf na de Eerste Wereldoorlog aan dat de functie van koninklijk commissaris – haar vertegenwoordiger in de raad van commissarissen, vergelijkbaar met de functie van voorzitter – in haar optiek niet meer bij die tijd paste. De directie was erg ongelukkig met deze beslissing, omdat deze koninklijke band de NHM tot een bijzondere onderneming maakte. Bij de statutenwijziging van oktober 1921 verviel de functie. Zijn opvolger was de president-commissaris die uit de raad werd gekozen.¹²⁷

In deze periode varieerde het aantal commissarissen tussen de twaalf en vijftien. In 1918 trad koninklijk commissaris Jacob Cremer af.¹²⁸ Cremer werd opgevolgd door Laurens op ten Noort, directeur van de Stoomvaart Maatschappij ‘Nederland’, die in functie zou blijven tot zijn overlijden in 1924.¹²⁹ Zijn opvolger was Sam van Eeghen, firmant bij Van Eeghen & Co., die in oktober 1933 vanwege zijn hoge leeftijd zou terugtreden. Van Eeghen bekleedde tegelijkertijd dezelfde functie bij de Amsterdamsche Bank; voor beide banken was dat blijkbaar geen belemmering om hem te benoemen.¹³⁰ Carl Rehbock,

Koningin Wilhelmina, prins-gemaal Hendrik en prinses Juliana brachten in 1930 een bezoek aan het hoofdkantoor.

firmant bij Hofmann Schöffner & Co., nam in 1933 de taak van Van Eeghen over.¹³¹ De commissarissen kwamen in deze tijd uit de kringen van rederijen, handelshuizen, banken, advocatuur, Koninklijke Olie, Werkspoor, Indische cultures en uit de politiek. Vertegenwoordigers uit de Nederlandse industrie vormden een zeer kleine minderheid binnen de raad.

Uit de raad konden commissies worden benoemd. Al sinds de negentiende eeuw bestond de commissie tot verificatie van de balans en de commissie voor spoedeisende zaken. Deze laatste kwam op ad-hocbasis bij elkaar, onder meer ten tijde van de grootscheepse reorganisatie in 1934. Om een nauwere samenwerking tussen commissarissen en directie te bewerkstelligen werd in 1927 een kleine commissie ingesteld, bestaande uit vijf leden, die viermaal per jaar met de directie vergaderde.¹³²

In 1934 werd de gehele raad van commissarissen nauwer bij het beleid betrokken doordat de vergaderfrequentie van de raad werd uitgebreid van twee naar zes vergaderingen per jaar. In hetzelfde jaar werd het bureau van commissarissen gevormd, in feite een soort dagelijks bestuur van commissarissen, bestaande uit de voorzitter, de vicevoorzitter en de secretaris van de

raad. Dit lichaam werd opgericht omdat voorheen veelvuldig informeel overleg werd gepleegd tussen president Van Aalst en voorzitter Van Eeghen, wat in 1934 minder wenselijk werd geacht. Volgens Heldring had de raad in deze tijd geen invloed op het beleid van de NHM.¹³³

Het presentiegeld van de raad van commissarissen bedroeg f15.000 per jaar voor de gehele raad, dus circa f1000 per persoon. Daarnaast ontving de raad in zijn geheel een tantième van 2,5% van de nettowinst. In 1929 bedroeg dit f1545 per persoon – geen slechte beloning als men bedenkt dat in die tijd voor de gewone commissarissen twee vergaderingen per jaar plaatsvonden.¹³⁴ In 1934 werd er een bezuiniging doorgevoerd van 10% op het presentiegeld.¹³⁵

Geëmployeerden

Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog nam het personeelsbestand in omvang toe; procentueel springt vooral de toename van vrouwelijke geëmployeerden in het oog. De grootste uitbreiding vond plaats op de effectenafdeling. De personeelssterkte op het hoofdkantoor bedroeg eind 1916 146 personen, onder wie vijftien vrouwen. Eind 1920 was door de toename van de werkzaamheden het aantal personeelsleden gestegen tot 540, bijna vier keer zo veel in deze korte tijd. Het salaris varieerde van f600 tot f12.000 per jaar. Begin 1917 werd vakantiegeld voor het personeel ingevoerd.¹³⁶ Vanwege de dure tijden werd in 1918 een duurtetoeslag ter grootte van een maandsalaris voor het Nederlandse personeel ingevoerd. In 1919 werd deze toeslag zowel in Nederland als in Nederlands-Indië uitbetaald.¹³⁷ De prijsstijgingen waren begin 1920 de aanleiding om een gezinsbijslag in te voeren.¹³⁸ Vanaf 1921 werd ingevoerd dat een personeelslid bij een 25-jarig dienstverband een gratificatie van f500 ontving, terwijl afdelingschefs een cadeau ter waarde van f1000 kregen.¹³⁹

Tijdens de crisis van de vroege jaren twintig kromp het personeelsbestand. Een andere bezuinigingsmaatregel was dat personeelsleden tijdens de vervulling van hun militaire dienstplicht sinds 1922 geen salaris en tantième meer ontvingen.¹⁴⁰ Vanaf 1924 verbeterde de economische situatie zodat het bestand weer kon worden uitgebreid. Het aantal juristen in dienst bij de NHM nam ook toe, meestal werkzaam op de Afdeling Algemene Zaken.

Met ingang van juli 1932 werd een salariskorting van 5% doorgevoerd.¹⁴¹ In 1934 waren op het hoofdkantoor 634 mensen werkzaam. Vanwege de crisis in het bedrijf moesten eind 1934 59 personeelsleden (het totaal van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag) met vervroegd pensioen.

Om de sociale band tussen het personeel ook buiten het werk om te versterken, werd in 1921 de Sportvereniging NEHAMIJ opgericht.¹⁴² Een perso-

neelsvereniging en een vakantieverblijf volgden pas na de Tweede Wereldoorlog. De Amsterdamsche Bank en de Robaver hadden in respectievelijk 1921 en 1915 al vakantieverblijven voor hun personeel geopend.

Ondersteuningsfonds

In de situatie van het ondersteuningsfonds kwam in deze periode geen verandering. Het ontvangen van een financiële ondersteuning na de pensionering bleef een gunst die de directie al dan niet verleende. De andere grote banken waren wat dit betreft veel voortvarender. De Rotterdamsche Bank en Amsterdamsche Bank kenden sinds het laatste kwart van de negentiende eeuw al een dergelijk fonds. Het fonds van de Amsterdamsche Bank werd in 1907 zelfs ondergebracht in een zelfstandige stichting die losstond van de bank. De Twentsche Bank had sinds 1897 een fonds dat vergelijkbaar was met het fonds van de NHM.¹⁴³ In 1916 bedroeg het saldo van het NHM-fonds f 1,5 miljoen.

Vanwege de personeelsuitbreiding werd het fondsvermogen in de jaren hierna wel regelmatig verhoogd. In 1924 drong het bestuur van de Factorij opnieuw aan op het instellen van een pensioenfonds in verband met het honderdjarig jubileum. De directie wilde dit niet, mede vanwege de slechte gang van zaken in Indië bij de wissel- en bankzaken. Ook het idee dat de directie en geëmployeerden pensioen zouden genieten, viel verkeerd, omdat zij namelijk al tantième ontvingen. Het bedrag dat aan tantièmes werd uitgekeerd, bedroeg een kwart van de in Indië behaalde winst. Zou een pensioenregeling worden ingesteld, dan zou de tantiëmeregeling zeker op de helling moeten.¹⁴⁴ Hierna stagneerde de discussie over dit onderwerp. Begin 1934 bedroeg het saldo van het fonds f 4,5 miljoen.¹⁴⁵

Jubileumviering

Tijdens de Eerste Wereldoorlog dacht de directie al na over de wijze waarop het honderdjarig jubileum, dat in 1924 zou plaatsvinden, zou moeten worden gevierd. In februari 1917 begon de econome Lizzy van Dorp in dit kader met haar onderzoek naar de geschiedenis van de NHM. Het onderzoek zou moeten worden afgerond met een publicatie. In november 1918 trok Van Dorp zich echter voortijdig terug omdat zij zich beknot voelde in haar vrijheid als auteur. Bemiddeling van prof. H. Brugmans kon het conflict niet wegemen.¹⁴⁶ Kort daarna werd zij opgevolgd door de econoom Wim Mansvelt. Deze zou zijn onderzoek wel afronden met de publicatie van het bekende tweedelige overzichtswerk.¹⁴⁷

DE NEDERLANDSCHE HANDEL MIJ.

Vertaling van „de Amsterdasser“ door Job. Braakensiek

HET PUBLIEK OP DEN WAL: „ZOO LANG BEJ AAN 'Y RIJKE ZIJT, BEHOEVEN WIJ ONS NIET
DOORUUT TE JAGEN.“

Diner in het Concertgebouw in Amsterdam ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de NHM, 1924.

Het bankbedrijf in Nederlands-Indië en Azië

De Factorij en onder haar ressorterende agentschappen

Het aantal vestigingen in Nederlands-Indië en Azië nam in deze periode af; de oorzaak hiervan was de grote economische crisis die vanaf 1929 haar intrede deed.¹⁴⁸ Het voor cultuurzaken belangrijke agentschap Medan werd in 1930 nog in nieuwbouw ondergebracht.¹⁴⁹ In Azië werden wel enkele nieuwe agentschappen geopend. Na veertig jaar afwezigheid in Japan werd in maart 1920 in Kobe een nieuw kantoor gevestigd, primair opgericht voor de financiering van de toenemende Japanse export naar Nederlands-Indië. De NIHB opende hier drie maanden later een agentschap. In India was het net andersom: hier opende de NIHB een tweetal kantoren, enkele maanden vóór dat de NHM hetzelfde deed. De NHM volgde in oktober 1920 in Calcutta en in februari 1921 in Bombay. Laatstgenoemde vestiging werd later belangrijk voor de goud-, zilver- en diamantfinanciering.

In Batavia was de Factorij sinds 1842 gehuisvest aan de Kali Besar Oost 27. Dit gebouw was in de loop der tijd totaal ongeschikt geworden en ook de standing van de buurt was aanzienlijk gedaald. Daarom werd eind jaren twintig besloten een nieuw hoofdkantoor te bouwen aan het Stationsplein. Het pand werd ontworpen door de architecten A.P. Smits en C. van de Linde met een grote inhoudelijke inbreng van adviseur De Bruyn. Het werd in januari 1933 geopend – zonder feestelijkheden vanwege de slechte economische situatie.¹⁵⁰

De hoofdopzichter tijdens de bouw, A. Melchers, werd vanaf 1933 belast met het toezicht op het onderhoud van alle Factorijgebouwen. Adviseur De Bruyn was namelijk nogal geschrokken van de zeer hoge bedragen die architecten en aannemers in rekening brachten voor onderhoud aan bankgebouwen, pakhuizen en suikerfabrieken.¹⁵¹ De Bruyn bleef ook na de voltooiing van de nieuwe gebouwen in Den Haag, Amsterdam, Medan en Batavia verantwoordelijk voor alle bouwzaken in binnen- en buitenland.

De NHM had eind 1916 in Nederlands-Indië 22 agentschappen, inclusief de Factorij, en in Azië vijf kantoren. In totaal ging het dus om 27 vestigingen, inclusief afscheepbedrijf Esser 32 vestigingen. Eind 1934 was dit aantal in Nederlands-Indië door de crisis afgenomen tot zestien kantoren. In Azië was het aantal vestigingen tot negen toegenomen, zodat het totaal 25 agentschappen bedroeg, inclusief Esser in totaal 32 vestigingen. De crisis had de NHM in het bijzonder getroffen vanwege de vervlechting van het cultuurbedrijf en het bankbedrijf. De andere banken, zoals de NIHB en NIEM, waren in deze periode in staat hun marktaandeel te vergroten en het aantal vestigingen uit te breiden.

Emissie- en wisselzaken

In het vorige hoofdstuk is de start van het emissiebedrijf in Indië beschreven. Uiteraard was de NHM betrokken bij de derde obligatielening Nederlands-Indië in 1917, die succesvol verliep. De lening bedroeg f 50 miljoen, waarvan f 20 miljoen in Indië werd uitgegeven. Zowel in Nederland als in Indië werd de emissie overtekend; in Nederland werd maar 35% aan de inschrijvers toegewezen, in Indië was dit 75%.¹⁵² Mede door het succes van deze emissie werd in 1920 bij de Factorij een Afdeling Effecten ingesteld.¹⁵³ In de praktijk werden nog steeds bijna alle emissies van Indische gemeenten of bedrijven aan de beurs van Amsterdam geïntroduceerd. Vaak was dan wel een klein deel gereserveerd voor de Indische markt. De directe winstbijdrage van het emissiebedrijf in Batavia was dus niet bijzonder groot.

De wisseloperaties bleven het meest winstgevendende deel van het bankbedrijf. Het was ook het meest speculatieve onderdeel. Dat bleek onder meer in 1922 toen bij falende wisseloperaties en speculatie in wisselzaken bij het agentschap Kobe een verlies van f 430.000 werd geleden. De agent Soeters en zijn waarnemer Stokkink werd dit verlies zwaar aangerekend. Stokkink werd uit zijn functie ontheven. Soeters werd op proef als agent in Medan aangesteld; mocht het daar niet lukken dan zou alsnog ontslag volgen.¹⁵⁴ Door dit verlies én de prijsdaling van de cultures was 1922 een moeilijk jaar. Dankzij diverse bezuinigingen in Indië kon nog een dividend van 6% worden uitgekeerd.

Zoals in de vorige hoofdstukken al beschreven, was de NHM voor haar wisselhandel (suikerwissels) vooral aangewezen op banken in Londen. Dat veranderde in deze periode niet. Om betere contacten met de Londense banken te kunnen onderhouden werd hier in 1920 een eigen vertegenwoordiger gestationeerd. Het belang van deze vestiging blijkt wel uit de beloning van vertegenwoordiger Der Kinderen. Zijn jaarsalaris werd in 1922 van £ 2500 op £ 3000 gebracht.¹⁵⁵ In 1929 werd de vertegenwoordiging opgeheven en het gebouw aan 64 Gresham Street verkocht.¹⁵⁶

Om voldoende kasreserve voor de nieuwe agentschappen Bombay en Calcutta te creëren, werd in 1923 een effectendepot van £ 75.000 5%-English Warloan bij de Imperial Bank of India in Londen gedeponneerd. Voor het agentschap Rangoon werd bij dezelfde bank in Rangoon een effectendepot geplaatst van rps. 400.000 convertible Loan Government of India.¹⁵⁷

Mogelijk door het grote verlies in Kobe werden de wisselzaken na 1922 op een kleinere schaal uitgevoerd. Dit leidde tot een te grote mate van voorzichtigheid, waardoor de wisselzaken van de Factorij nauwelijks meer aan de

winst bijdroegen. Het waren nu de interbankzaken – transacties tussen de banken onderling – die het winstsaldo vormden, maar deze waren wel veel minder winstgevend. De directie had daarom in 1923 het lid bankzaken Groskamp in Amsterdam ter verantwoording ontboden. Bij zijn benoeming tot Factorij-president in 1924, kreeg Groskamp te horen dat de lage winstgevendheid van het bankbedrijf gevolgen zou kunnen hebben voor het lid bankzaken Wijnberg. De laatstgenoemde moest in 1925 inderdaad ontslag nemen.¹⁵⁸

Een nieuw agentschap werd in november 1926 in Jeddah in Saoedi-Arabië geopend; dit gebeurde op verzoek van het Nederlands-Indische gouvernement. De vele pelgrims uit Indië konden nu hun wissels innen bij een Nederlandse bank. Het was de eerste bank in het nieuwe koninkrijk en vanaf het begin was er een goede band met het Saoedische koninklijk huis. In augustus 1927 plaatste koning Abdoel Aziz al Saoed privé al een twaalfmaands gouddepot ter waarde van £ 250.000. Een plezierige bijkomstigheid van dit depot was

De Grote Vergaderzaal in het nieuwe hoofdkantoor met de directie en kroonprins Faisal ibn Abdoel-Aziz van Saoedi-Arabië, 1926.

Tabel 4.5 Ontwikkeling bancaire activiteiten NHM in Nederlands-Indië, 1916-1934 (x f miljoen)

	<i>Kredieten¹</i>	<i>Eigen vermogen²</i>	<i>Toevertrouwde middelen³</i>	<i>Balanstotaal</i>	<i>Brutowinst⁴</i>	<i>Rendement op eigen vermogen (in %)</i>
1916	74,6	16,0	122,3	138,3	7,2	45,2
1919	172,9	16,0	268,0	284,0	8,4	52,7
1924	123,6	16,0	255,4	271,4	3,1	19,1
1929	144,0	20,9	177,7	198,6	3,3	15,8
1933	42,2	16,0	125,3	141,4	3,4 (verlies)	negatief
1934 ⁵	153,2	38,1	238,4	293,9	0,7	1,8

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.

¹ Beleningen, prolongaties, promesses en wissels in portefeuille, binnenlandse debiteuren en voorschotten op te leveren producten.

² Het eigen vermogen van de buitenlandse kantoren bestaat uit de kapitaalrekening en het rekening-courantsaldo met het Nederlandse moederbedrijf.

³ Crediteuren, deposito's, voor derden op prolongatie gezet en gekochte nog te ontvangen fondsen.

⁴ Winst vóór tantièmes en belasting, exclusief winstoverdracht (avans) van het vorige jaar.

⁵ Bij het jaar 1934 zijn de cijfers voor Nederland en Nederlands-Indië in de jaarverslagen samengevoegd, daarom is ook het jaar 1933 opgenomen.

dat er geen interestvergoeding hoefde plaats te vinden en dat het depot met toestemming van de koning zelfs het land mocht verlaten. Daarnaast deponeerde de koning nog eens £ 50.000 in depot zonder bewaarvergoeding.¹⁵⁹ De verhouding met het koningshuis bleef ook daarna zeer goed. In 1932 werd L. van Leeuwen, oud-lid van de Factorij, benoemd tot financieel adviseur van de koning. Het zal duidelijk zijn dat dit agentschap al na enkele jaren winstgevend was.¹⁶⁰

Naast ongelukkig handelen van personeel waardoor verlies werd geleden, kwamen in deze periode ook malversaties voor. In 1928 kwam een fraude aan het licht bij het agentschap Rangoon met betrekking tot de rijstfinanciering: de zekerheden bestonden hier uit waardeloze delivery orders. Daar agent Boereboom dit niet voldoende had gecontroleerd, werd hij gedegradeerd tot geëmployeerde. Ook inspecteur Van West trof blaam omdat hij de fraude had gebagatelliseerd; hij werd uit zijn functie gezet en teruggesteld tot agent. Het verlies bedroeg f 1 miljoen.¹⁶¹ In 1929-1930 werd een fraude ontdekt bij het

agentschap Weltevreden. De klerk Fischer had zich jarenlang gelden van de depositohouders toegeëigend. Uiteraard volgde hierop ontslag.¹⁶²

In tabel 4.5 is de ontwikkeling van de bancaire activiteiten in Nederlands-Indië uitgezet. Opvallend is de terugval bij de kredietverlening in 1924 ten opzichte van 1919. De situatie in 1933, is in vergelijking met 1929, helemaal catastrofaal.

Opkomst van de concurrentie

Het bankbedrijf van de NHM in Nederlands-Indië stond mede ten dienste van het cultuurbedrijf. De vestigingen waren meestal te vinden op plaatsen waar de cultures werden verscheept. De agentschappen buiten Nederlands-Indië waren primair ondersteunend bedoeld aan de handelsstromen tussen Indië en het land van vestiging. De winstgevendheid van deze Aziatische vestigingen was daarom klein, op het agentschap Singapore na.

Na de Suiker crisis van 1884 was de concurrentie geruime tijd uitgeschaald, zodat de NHM bijna een monopoliepositie verwierf bij de financiering van de cultures. In het vorige hoofdstuk zagen we dat deze positie van allerlei kanten werd bedreigd. De handelsbanken NIHB en NIEM expandeerden hun activiteiten terwijl 'circulatiebank' Javasche Bank zich actief op het terrein van de kredietverlening begaf.¹⁶³ Tijdens de Eerste Wereldoorlog breidde de concurrentie zich verder uit. Doordat het contact tussen Indië en Nederland verstoord was, deed de Factorij in 1917 veel wisselzaken rechtstreeks met de Verenigde Staten.¹⁶⁴ Dat was een reden van de komst, in 1918, van de International Banking Company – IBC, een dochteronderneming van de National City Bank uit New York – met vestigingen in Surabaya en Batavia.¹⁶⁵ Ook Aziatische banken zagen redenen zich in deze tijd in Nederlands-Indië te vestigen. In 1918 opende de Yokohama Specie Bank een kantoor in Surabaya, in 1919 gevolgd door een vestiging in Batavia.¹⁶⁶ In de jaren twintig volgden ook vestigingen in Batavia van de Bank of Taiwan, de Mitsui Bank en de Oversea Chinese Banking Corporation uit Singapore. Dat Indië aantrekkelijk was als vestigingsland voor buitenlandse banken blijkt wel uit de recordwinst van \$ 980.000 in 1920 voor het agentschap Batavia van de Hongkong and Shanghai Banking Corporation.¹⁶⁷

De Nederlandse bancaire concurrentie zat evenmin stil. De Koloniale Cultuur- en Handelsbank vestigde zich in 1917 in Medan, evenals de Hypotheek- en Grantbank. In Bandung opende in 1917 de Uniebank voor Nederland en Koloniën een vestiging, gevolgd door kantoren in Medan in 1918 en in Semarang in 1919. Deze bank vergoedde 2% rente op de girorekeningen van cliën-

ten. De NHM en de andere banken, met uitzondering van de Javasche Bank, moesten dit voorbeeld wel volgen.¹⁶⁸

Ook de Robaver wilde het na vijftig jaar afwezigheid nog wel een keer in Indië proberen.¹⁶⁹ Hiertoe werd in 1920 een dochteronderneming, de Bank voor Indië, opgericht met kantoren in Batavia, Surabaya, Semarang en Weltevreden. Aanvankelijk was er ook een agentschap in Singapore, dat al weer na een jaar werd gesloten. In het begin leverde deze bank veel concurrentie op voor de gevestigde banken. Door hogere salarissen te betalen, wist zij bovendien een deel van het personeel van deze banken aan te trekken. In 1923 vond bij deze bank een grote fraude plaats, waardoor zij in 1924 in liquidatie ging. De levensvatbare delen werden overgenomen door de NIHB.¹⁷⁰

Bancaire samenwerking

In september 1918 vond de oprichting plaats van de Cultuur Hulpbank voor Nederlandsch-Indië. Deze bank had tot doel om, naast de traditionele cultuurbanken, kredieten te verlenen aan ondernemingen die door de oorlogsomstandigheden in financiële problemen waren geraakt. De oprichters waren banken, rederijen en andere belanghebbenden.¹⁷¹ In juli 1921 werd de Nederlandsch-Indische Bankiersvereniging (NIBV) in Batavia opgericht. Reden voor deze oprichting waren de moeilijkheden die diverse individuele banken ondervonden bij het incasseren van wisselprovenu's in de Verenigde Staten. De NHM hield zich in eerste instantie afzijdig van deze NIBV, maar werd later alsnog lid.¹⁷² Daarna volgde in 1922 nog de oprichting van het Administratiekantoor van leningen ten laste van Nederland en Nederlands-Indië.¹⁷³

Bestuur Factorij

Van oudsher had het bestuur van de Factorij in Batavia een grote mate van zelfstandigheid.¹⁷⁴ Regelmatig kwam het voor dat de directie in Amsterdam het niet eens was met het gevoerde beleid in Batavia. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was de communicatie gebrekkig doordat de telegrafische verbinding vanaf 1917 regelmatig werd geblokkeerd en ook vanwege de Britse censuur. Af en toe werd de president of een lid van het bestuur naar Amsterdam ontboden om het gevoerde beleid toe te lichten.

In 1917 kwam het lid Houtsma naar Amsterdam om informatie te verschaffen over de te grote pondensaldi die de Factorij in Londen aanhield en tevens om het plotselinge vertrek van de leden Frans Vester en Herman van Straaten nader toe te lichten.¹⁷⁵ De kritiek van Amsterdam was daarnaast algemener. De directie in Amsterdam vond het bestuur ingedut zodat de NHM op allerlei ter-

reinen werd voorbijgestreefd door de Javasche Bank, de NIBB en de Handelsvereniging 'Amsterdam'. Een belangrijk product als de gouvernements-tinhandel was naar Internatio overgegaan. Het bestuur beloofde beterschap en kreeg tevens van de directie gedaan dat het trouwverbod voor geëmployeerden van zes jaar werd verlaagd naar drie jaar, de normale proefperiode voor uitgezonden personeel.¹⁷⁶

Gerrit Houtsma werd in 1920 president, maar moest al zeer spoedig aftreden. Bij de looneisen van het Europese en Indische personeel van de suikerfabrieken nam hij een onverzoenlijk en agressief standpunt in, waardoor de werkverhouding verstoord raakte. De directie in Amsterdam wilde namelijk wel op de – terecht – looneisen ingaan, waardoor de positie van Houtsma onhoudbaar was geworden.¹⁷⁷ Hij zou kort daarna als directeur in dienst treden bij de Bank voor Indië, het dochterbedrijf van de Robaver.

Ook in het midden van de jaren twintig was er weer kritiek van Amsterdam op het bestuur in Batavia. Zoals eerder beschreven werd Bernard Wijnberg, lid bankzaken, op het matje geroepen vanwege de slechte resultaten op bancaire gebied. Daar zijn verweer op de kritiek matig was – werd hem – mede op aanraden van directeur Vester die in Indië verbleef – gevraagd zijn ontslag in te dienen.¹⁷⁸

In 1934 werd het lid bankzaken Hoogensteijn gepasseerd voor benoeming tot president van de Factorij. Zijn reputatie – niet goed functioneren, niet populair, slecht huwelijk – werd niet passend geacht voor deze functie. Zijn in dienstjaren jongere medelid Woutman werd tot president benoemd.¹⁷⁹

In het bestuur van de Factorij kwam in 1934 verandering doordat besloten werd dat de inspecteur het lid bankzaken periodiek zou gaan vervangen, zodat laatstgenoemde meer kantoren kon bezoeken. De taak van de inspecteur verschoof meer naar de leiding en het beheer van de kantoren, terwijl de adjunct-inspecteur werd belast met de accountantscontrole van de kantoren.¹⁸⁰

Door de sterke prijsstijgingen na de Eerste Wereldoorlog was het noodzakelijk de beloning van het bestuur van de Factorij aan te passen.¹⁸¹ In de crisisjaren dertig werd op de lonen van het personeel bezuinigd: in 1932 werd er een korting van 5% toegepast en in april 1934 volgde een nieuwe reductie van 5%. Ook op salarissen van de president en de leden van het bestuur werd gekort.¹⁸²

Geëmployeerden

Begin 1916 had de Factorij 111 geëmployeerden in dienst. Hierbij moeten nog de agenten en het bestuur van de Factorij worden geteld.¹⁸³ In deze tijd deed in

Batavia de eerste vrouwelijke employee haar intrede. Het was een dochter van oud-gouverneur-generaal Van Heutsz, die echter geen salaris wilde ontvangen.¹⁸⁴ In 1920 werden de salarissen herzien. De duurtetoelagen werden afgeschaft en het aanvangssalaris werd verhoogd.¹⁸⁵ De salarissen van de agenten en de secretaris gingen ook omhoog en de plaatselijke toelagen werden afgeschaft.¹⁸⁶ In 1928 was het aantal geëmployeerden bij de Factorij toegenomen tot 186 personen. Vanaf 1930 werd dit bestand door de crisis via gedwongen ontslagen en vervroegde pensionering sterk verminderd, zodat er begin 1935 146 personen werkzaam waren.¹⁸⁷

Het cultuurbedrijf

Nederlands-Indië

Hoe verliep de periode 1916-1934 voor het cultuurbedrijf? Werden de activiteiten ingekrompen ten gunste van het bankbedrijf, bleef het cultuurbedrijf qua omvang stabiel of was er een toename van de activiteiten? Sectorgewijs zullen de verschillende cultures waarbij de NHM betrokken was, worden besproken.

Koffie

Bij de koffiecultuur op Sumatra had de NHM een groot belang. Ook hier bestond deze niet uit eigen ondernemingen, maar uit consignatiecontracten. Dochteronderneming NILS was wel actief in de koffieproductie. In de jaren 1917-1920 verwierf de NHM bijna de helft van de Sumatraanse koffieoogst, in de jaren twintig liep dit terug tot een derde van de productie en in 1929 schommelde dit rond 10%. In deze tijd was het aantal zelfstandige koffiëondernemingen afgenomen en was de koffie meestal het nevenproduct op de rubberplantages. De productie ging niet meer naar Europa omdat de kwaliteit achteruit was gegaan als gevolg van aantasting van de bonen door de bessenboeboekplaag (aantasting koffievruucht door kevers). De bonen werden daarom afgezet op de lokale markt op Java en een kleiner deel ging naar Singapore en Penang.¹⁸⁸

Kopra

Omdat de aanvoer van dit product tijdens de Eerste Wereldoorlog stagneerde, werd in 1917 besloten een syndicaat voor de aankoop van kopra te vormen. Bij de koop zou het maximaal om 4000 ton Celebes/Molukkenkopra gaan voor de prijs van maximaal f 10 per pikol f.o.b.¹⁸⁹ Bij de kopracultuur in Indië had de

NHM geringe belangen. Er werden geen eigen klappertuinen geëxploiteerd; de NHM ontving het kokosvruchtvlies in consignatie. In 1921 was het NHM-aandeel in de totale productie nog 0%, in 1929 was dit echter al opgelopen tot 12%. Dit aandeel was afkomstig van één onderneming, de Serdang Cultuur Maatschappij. De kopra werd voor het grootste deel naar Nederland verscheept als grondstof voor de margarine-industrie.¹⁹⁰

Palmolie

De aanplant van oliepalmbomen kwam in Sumatra relatief laat op gang. In eerste instantie waren het buitenlandse ondernemers – vooral Belgische planters die expertise hadden opgedaan in Belgisch-Congo – die zich op dit product toelegden. Tot 1925 had de NHM echter al een gemiddeld aandeel van 44% van de totale hoeveelheid aangeleverd product – bijna de volledige productie van de Nederlandse ondernemers.

Hierna zakte het NHM-aandeel tot gemiddeld 6%. Ook hier werd het product voor het grootste deel verkregen door consignatiecontracten. Alleen de NILS-ondernemingen Aer Temam en Taba Pingin, beide gelegen bij Muara Bliti in de residentie Padangse Bovenlanden, droegen hier hun aandeel aan bij. Tot 1921 was een groot deel van de productie bestemd voor de binnenlandse markt, daarna ging het grootste deel naar Nederland en een kleiner deel naar Londen. Aan het eind van de jaren twintig ging de gehele opbrengst naar de Verenigde Staten.¹⁹¹

Rubber

Op een enkele onderneming na die in het kader van een schuldsanering korte tijd werd beheerd, exploiteerde de NHM in deze tijd geen eigen rubberondernemingen. Het NILS was wel actief in de rubber. De NHM had met een groot aantal Nederlandse bedrijven consignatiecontracten afgesloten. In 1915 bedroeg dit 4% van de totale aanvoer, oplopend in 1920 tot ruim 10% van de productie. Door de oorlog was vanaf 1917 export naar Nederland niet meer mogelijk en moest een deel op de binnenlandse markt worden afgezet. Dit was in 1921 al gestegen tot 64% van de totale productie. In 1925, tijdens de hausse in de rubber, stegen de prijzen tot f 3 per pond.¹⁹²

Vanaf 1924 vormden de Verenigde Staten het belangrijkste afzetgebied. Hier werd in de jaren 1924-1929 gemiddeld voor f 2,6 miljoen per jaar verkocht. Toen de prijzen vanaf 1926 gingen dalen, bracht de NHM het aantal consignatiecontracten terug tot 5% van de productie. De prijsdaling werd hierdoor minder scherp gevoeld.¹⁹³

In de jaren twintig had de NHM de Nederlandsche Gutta-Percha Maatschappij gefinancierd. In 1929 ging deze onderneming in liquidatie, waarna de dochteronderneming in Singapore, de Singapore Rubber Works Ltd., als levensvatbaar onderdeel uit het faillissement werd gelicht en in het kader van een schuldsanering aan de NHM werd toegewezen.¹⁹⁴ Een tweede acquisitie in verband met een schuldsanering vond plaats in 1931, toen de NHM de Cultuur Maatschappij Meloewong (bij Cilacap, res. Banyumas) op een executieveiling verwierf van moederonderneming Koloniale Cultuur Compagnie. Vanaf 1934 vertoonden de rubberprijzen weer een opgaande lijn.

Suiker

In 1917 deed zich een korte maar hevige crisis voor in de suikerhandel, ondanks de goede productiecijfers van de NHM-suikerfabrieken. De Britse Royal Sugar Commission had plotseling veel minder bestellingen gedaan omdat (de duurdere) Cubasuiker sneller op de plaats van bestemming was – een belangrijk argument bij de schaarse scheepsruimte. In het eraan voorafgaande jaar hadden vooral in Semarang Chinese handelaren opties tegen hoge prijzen geplaatst voor de oogst van 1917. Zij bleven dus met hun voorraden zitten, wat uiteraard bij verkoop een prijsdaling tot gevolg had. Om de prijzen te stabiliseren, werd in juni 1917 de Java-Suikervereniging in Semarang opgericht, waartoe 125 fabrieken toetraden.¹⁹⁵

Na de Eerste Wereldoorlog stegen de prijzen van levensonderhoud sterk en stelden de arbeiders op onder andere de suikerfabriek Kalimati terechte looneisen, onder dreiging van staking. Zij zetten hun eisen kracht bij door het verhogen van de grondhuren en een geringere bereidheid om land te verhuuren. Daarnaast nam het aantal rietbranden en -diefstal toe. De directie van de Factorij willigde de (gerechtvaardigde) looneisen van de arbeiders in waarmee het conflict werd opgelost.¹⁹⁶

In 1920 hadden de NHM-commissarissen de indruk dat de leiding van de suikerfabrieken beter moest worden georganiseerd. Voorheen waren twee superintendenten verantwoordelijk voor het toezicht, één in Oost-Java en de tweede voor West-Java. De twee bemoeiden zich echter te intensief met de bedrijfsvoering van de individuele fabrieken. Uiteindelijk werd besloten de taak van de superintendenten te laten overnemen door het lid cultuurzaken, die zou worden bijgestaan door een bureau met kennis van de fabrieken en met expertise op chemisch, landbouwkundig en technisch terrein. Daarnaast bleef er een technische commissie werkzaam die belast was met het toezicht op de installaties.¹⁹⁷

In 1920 werd een recordwinst geboekt door de hoge suikerprijzen en werd een extra-vernieuwingsfonds suikerfabrieken gecreëerd met daarin f 2,5 miljoen.¹⁹⁸ In 1923 werd de suikerfabriek Tirto opgeheven; het areaal werd bij Wonopringgo gevoegd. Het oorspronkelijke plan om ook Kalimati bij Wonopringgo te voegen en een nieuwe centraalfabriek voor de drie ondernemingen te bouwen, werd niet uitgevoerd.¹⁹⁹ Begin 1924 werd de onderneming Loewoeng Gadjah gekocht voor f 4,5 miljoen. De NILM had aanvankelijk ook belangstelling voor deze onderneming, maar vond uiteindelijk de overname-som te hoog.

Wat betreft de suikerproductie was 1927 het beste jaar tot dan toe met een productie van 3.268.363 pikols van eigen ondernemingen; in heel Nederlands-Indië bedroeg de productie bijna 39 miljoen pikols. Het jaar 1928 was de productie nog groter hetgeen werd toegeschreven aan de invoering van de rietsoort POJ 2878, die minder gevoelig was voor ongedierte. Door de twee recordoogstjaren achterelkaar was men bereid forse investeringen te doen, ondanks de op dat moment al dalende verkoopprijzen. De resterende eigendom (80%) van de onderneming Peterongan werd voor f 3 miljoen verworven, de aankoop van een derde deel van de onderneming Soemengko werd voor f 0,6 miljoen gerealiseerd en de onderneming Soekoredjo werd voor f 0,4 miljoen aangekocht.²⁰⁰

Na de crash in Wallstreet in oktober 1929 daalden de verkoopprijzen schrikbarend. Vanaf mei 1930 werd in de vergaderingen van de Verenigde Javasuiker Producenten overleg gevoerd om tot een vrijwillige productiebeperking op Java te komen. In december 1930 probeerde men tijdens het Chadbourne-overleg in Brussel hetzelfde op wereldniveau te bereiken. Doordat vanaf 1 april 1931 suiker alleen met toestemming van het gouvernement mocht worden uitgevoerd, was het mogelijk hierover bindende afspraken te maken.²⁰¹

Voor de NHM betekende dit dat in het oogstjaar 1932 de productie in iedere fabriek met 12% moest worden beperkt.²⁰² In 1933 werd deze productiebeperking nog veel rigouzeuzer. Om een productiereductie van 60% te kunnen realiseren, werd een groot deel van de fabrieken stilgelegd.²⁰³ Voor het oogstjaar 1934 wilde de NHM de oogst zelfs volledig overslaan. Hierover viel echter geen overeenstemming te bereiken met de andere producenten en het gouvernement, dat voor de belangen van de lokale bevolking opkwam. Het compromis dat werd bereikt, hield in dat de aanplant zou worden beperkt tot 20% van de gebruikelijke aanplant. De NHM beperkte zich tot 6% door alleen Loewoeng Gadjah en Nieuw-Tersana te laten doorwerken.²⁰⁴

Suikeronderneming Poerwodadie in de residentie Madiun op Oost-Java, circa 1930.

Uiteindelijk vond in het kader van de reorganisatie van de NHM eind 1934 een forse sanering plaats binnen de suikerondernemingen. Dit was de enige oplossing om de overproductie structureel aan te pakken, hopen op herstel van de markt. Alleen de ondernemingen Ketangoengan-West, Modjo Agoeng, Nieuw-Tersana, Poerwodadie en Soemberhardjo bleven in bedrijf. Soerawinangoen en Wonopringgo werden beide stilgelegd en kregen de status van reservefabriek. Alle andere ondernemingen werden geliquideerd.²⁰⁵

Tabak

Om de uitvoer van tabak naar Duitsland tijdens de Eerste Wereldoorlog op gang te houden werd in 1917 de Vereenigde Nederlandsche Tabaksbank opgericht. De vorderingen van Nederlandse importeurs, handelaren en commissionairs op Duitse kopers werden door de Tabaksbank overgenomen en vervolgens werden langlopende kredieten aan de Duitse afnemers verstrekt.²⁰⁶ Om de stagnerende invoer vanuit Nederlands-Indië te compenseren, participeerde de NHM in de jaren 1916-1919 ook in syndicaten voor de invoer van tabak uit Santo Domingo, Brazilië en Noord-Amerika. In 1922 werd het laatste syndicaat voor Braziliëtabak gevormd.

Na de oorlog ontstond weer een normale situatie en bleef de NHM actief betrokken bij de tabaksoogst op Sumatra. Dit gebeurde niet door het exploiteren van eigen ondernemingen maar door consignatiecontracten. In de eerste

helft van de jaren twintig ontving de NHM meer dan 20% van de oogst in consignatie. Het grootste deel hiervan werd in veiling in Amsterdam of Rotterdam verkocht en vanaf 1920 werd de tabak ook geveild in Nederlands-Indië.²⁰⁷ In 1934 vertoonden de tabaksprijzen voor het eerst sinds lange tijd weer een opgaande lijn.

Thee

Bij de theeproductie op Sumatra verwierf de NHM aan het begin van de jaren twintig ongeveer 20% van de opbrengst in consignatie, oplopend tot 25% in 1929. Hiervan was 80% afkomstig van Nederlandse bedrijven. Dit aandeel was zo hoog omdat het grootste deel afkomstig was van de theeplantages van dochterbedrijf Nederlandsch-Indisch Landsyndicaat (NILS), een van de grotere theeproducenten aan de Oostkust. Daarnaast verwierf de NHM in de jaren twintig ook een aantal ondernemingen in het kader van een schuldsanering. De exploitatie werd vervolgens zelf ter hand genomen. Amsterdam en Rotterdam bleven de belangrijkste veilingplaatsen, behalve in 1917 en 1918, toen driekwart van de productie werd verscheept naar de Verenigde Staten.²⁰⁸

Vezel/Sisal

In 1928 begaf de NHM zich ook in de vezel-/sisalcultuur. In dat jaar werd de Cultuur Maatschappij Lho Soekon in Amsterdam opgericht (kapitaal f 3 miljoen), een samenwerking tussen de NHM en Hendrik van de Wetering, directeur van meerdere cultuurmaatschappijen. De onderneming lag in het district Lho Sukon in het Gouvernement Atjeh c.a. Van de Wetering werd tot directeur benoemd, terwijl het agentschap Medan werd aangewezen als gedelegeerde van de onderneming in Nederlands-Indië. Begin 1930 verwierf de NHM alle aandelen in het kader van een schuldsanering met Van de Wetering. De verwerkingsfabriek was in 1931 gereed. Door de dalende prijzen werkte de onderneming doorlopend met verlies.²⁰⁹

Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat

Vanaf 1910 participeerde de NHM in het kapitaal van het NILS. In het vorige hoofdstuk is beschreven dat het opstarten van de activiteiten van deze onderneming erg veel geld had gekost. Zodoende waren de aandeelhouders in 1917 niet bereid tot een extra financiële injectie. De Handelsvereniging 'Amsterdam' deed in 1917 een gunstig bod op de gehele onderneming. De NHM was hier fel tegen gekant en besloot daarop vrijwel alle uitstaande aandelen over te nemen, onder andere van de Rothschilds in Parijs. Na deze acquisitie bleef het

NILS als zelfstandige onderneming functioneren, maar gunstige bedrijfsresultaten bleven uit.²¹⁰

Oorzaken hiervan waren: de slechte afzetmogelijkheden als gevolg van de Eerste Wereldoorlog, een slecht beheer van de ondernemingen, ziekten in het gewas en te hoge uitgaven in Indië. In 1920 bedroeg het verlies f 0,5 miljoen, in 1921 was dit opgelopen tot f 1,1 miljoen. De NHM voerde daarom drastische bezuinigingen door. Enkele ondernemingen werden verkocht, niet bruikbare concessies werden aan het gouvernement teruggegeven en directeur Marinus, die in Amsterdam was gestationeerd, werd in 1921 naar Sumatra gezonden om orde op zaken te stellen en het bedrijf te reorganiseren. Hij nam de plaats in van hoofdadministrateur Salm die verantwoordelijk werd gehouden voor de slechte gang van zaken en ontslagen werd.²¹¹ Dat de leiding niet in handen van het bestuur van de Factorij werd gelegd, kwam omdat Amsterdam niet tevreden was over het beleid inzake cultuurzaken van de Factorij.

Factorij-president Van Houten gaf in 1921 in Amsterdam zijn visie op de cultuurzaken. Hij wilde een apart directoraat cultuurzaken in Surabaya instellen dat rechtstreeks onder Amsterdam zou vallen. Dit plan ging de directie te ver. Wel werd besloten meer taken over te hevelen naar de agent cultuurzaken in Surabaya. Daarom werd in september 1923 een tweede agent benoemd voor de suikerbelangen en werd tegelijkertijd de tweede subagentplaats afgeschaft.²¹²

Na aankomst in Indië besloot Marinus de palmolie- en kinacultuur in Zuid-Sumatra te beëindigen. In 1922 bedroeg het verlies nog steeds bijna f 1 miljoen.²¹³ Marinus voerde een straffe sanering door, maar zijn communicatie met de directie van de Factorij was zo slecht dat deze geen contact meer met hem wilde hebben. Marinus moest daarom in 1926 in Amsterdam bij de directie verschijnen.²¹⁴ Als compromis – de directie wilde Marinus niet kwijt – werd de tweede agent (cultuurzaken) in Medan in oktober 1926 belast met de controle op het NILS.²¹⁵

In de praktijk werkte dit systeem niet, zodat Marinus in januari 1927 naar Nederland werd teruggeroepen en in de nieuw gevormde raad van beheer werd opgenomen. De daadwerkelijke leiding kwam bij de agent cultuurzaken in Medan te liggen. De gang van zaken bij het NILS was verder vergelijkbaar met die bij de andere cultures. Vanaf het midden van de jaren twintig stagneerden de prijzen waarna een geleidelijke daling optrad. Na oktober 1929 deed de crisis haar intrede. De producten werden bijna onverkoopbaar, internationale thee- en kinarestricties werden ingevoerd ter bescherming van de prijzen en het personeel werd geconfronteerd met loonsverlagingen; later volgde voor een deel zelfs ontslag.

Tabel 4.6 Bijdrage cultuurbedrijf aan het totale winstcijfer, 1916-1934
(x f miljoen)

	<i>Winst cultuurbedrijf</i>	<i>Totale nettowinst</i>	<i>Winstbijdrage (in %)</i>
1916	5,4	11,4	47,6
1917	1,7	8,8	19,0
1918	0,8	12,7	6,3
1919	5,2	17,8	29,2
1920	16,9	12,1	138,9
1921	1,5	6,3	23,6
1922	0,7	5,6	12,3
1923	4,2	5,5	77,2
1924	6,3	6,5	97,1
1925	4,2	6,9	60,4
1926	1,4	7,5	18,2
1927	4,0	8,7	45,7
1928	3,6	8,7	42,0
1929	1,2	8,7	13,3
1930	3,1	5,4	0
1931	4,3	0	0
1932	6,6	0	0
1933	2,3	0	0
1934	n.b.	0,7	0

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.
De verliezen zijn in cursief aangeduid.

Prauwenbedrijven

De zelfstandig op Java en Bali opererende NHM-prauwenbedrijven – die alle vier ten dienste stonden van het cultuurbedrijf – werden eind december 1934 om fiscale redenen samengevoegd. De Afscheep- en Commissiezaak v/h C. H. Pownall in Banyuwangi, het Banjoewangisch Prauwenveer in Banyuwangi en de Afscheep- & Commissiezaak ‘Zuid-Bali’ in Benoa gingen per die datum op in de Afscheep- & Commissiezaak v/h J. F. Esser in Pasuruan en Probolinggo.²¹⁶

In 1916 bedroeg de winstbijdrage van het cultuurbedrijf in Nederlands-Indië aan het totale NHM-winstcijfer 47% (f 5,4 miljoen, totale winst f 11,4 miljoen).

Het productbedrijf leverde dus nog steeds een substantiële bijdrage aan de winst. Daar moet nog bij worden opgeteld wat de NHM aan provisie genoot vanwege de consignatiecontracten met cultuurondernemingen. In tabel 4.6 zijn de winstbijdragen van het cultuurbedrijf aan de totale winst van de NHM uitgezet. Tot en met het jaar 1929 was dat steeds een positieve bijdrage. Daarna traden verliescijfers op door de economische crisis en de hierdoor dalende verkoopprijzen.

Belangenverenigingen cultures

Ondanks de grote concurrentie bij de cultures zagen de producenten in dat samenwerking in ieders belang was. Daarom werd, zoals eerder beschreven, in 1917 de Javasuiker-Vereeniging in Semarang opgericht met als doel de prijzen te stabiliseren. In augustus 1918 volgde de oprichting van de Vereeniging van Javasuikerproducenten (VISP) in Amsterdam. Alle in Nederland gevestigde fabrieken en ondernemingen waren hiervan lid, evenals een groot aantal van de fabrieken op Java. De VISP beschikte bij oprichting over 87% van de oogst. De NHM leverde de voorzitter.

Doel van de VISP was dat de producenten hun oogst overdroegen aan de VISP, zodat deze instelling voor een gecentraliseerde verkoop zorg kon dragen.²¹⁷ In hetzelfde jaar 1918 werden ook de Koffie-Producenten-Vereeniging, de Rubber-Producenten-Vereeniging en de Thee-Producenten-Vereeniging opgericht.

In een breder verband moet de oprichting, in november, 1922 van de Ondernemersbond voor Nederlandsch-Indië in Batavia worden gezien, die in nauwe relatie stond met de Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië in Den Haag, opgericht in augustus 1921.²¹⁸ De vier zelfstandige organisaties van de grootste bergcultures richtten in september 1925 het Algemeen Landbouw Syndicaat in Batavia op.²¹⁹ Ook de kinaproductenten werkten samen binnen de in september 1927 opgerichte Vereeniging van Kinabast-Producenten in Amsterdam.

In Indië werd vanaf 1930 binnen de VISP overleg gepleegd om tot een beperking van de suikerproductie te komen. Daar de VISP specifiek een verkooporganisatie was, werd de Vereeniging van Java-Suikerondernemers ter quoteering der uitvoeren bij internationaal Contract (Visoco) in Den Haag opgericht met als taak de afgesproken quotering te bewaken.²²⁰

De besprekingen over productiebeperking binnen de VISP werden in december 1930 in Brussel op mondiaal niveau voortgezet binnen het zogenoemde Chadbourne-overleg. Bij dit overleg lag de NILM dwars; de vertegen-

woordigers van deze onderneming verlieten voortijdig het commissieoverleg in Brussel. De overgrote meerderheid van de Indische producenten was wel voorstander van een beperking en wilde zelfs overheidssteun om de reductieplannen te doen aanvaarden.

Het overleg resulteerde in het Chadbourne-plan waar de meeste producenten zich in mei 1931 bij aansloten. Hierbij werd het surplus van de suikerproductie voor vijf jaar geblokkeerd. Voor ieder land werd een exportquantum vastgesteld. In Indië zou de productie op 2,3 miljoen ton per jaar worden gebracht en daarna zou die jaarlijks weer met 100.000 ton mogen stijgen. Tevens had ieder land de plicht de productie te beperken, zodat geen nieuw overschot zou ontstaan. In Nederlands-Indië werd deze productiebeperking gecontroleerd door de Visico.²²¹

Voor het oogstjaar 1932 werd een productiebeperking van 12% afgesproken. Nadat een aantal leden zich uit de VISIP had teruggetrokken – men was het niet eens met het quoteringsbeleid – werd in december 1932 met medewerking van de overheid de Nederlandsch-Indische Vereeniging voor den Afzet van Suiker (NIVAS) in Surabaya opgericht. Alle verkoop en export van suiker moest verplicht via de NIVAS verlopen, anders zou geen exportvergunning worden verleend. Het lidmaatschap was verplicht voor alle producenten. Voor het oogstjaar 1933 stelde de Visico een productiebeperking van 50% voor. Een aantal leden vond deze reductie te groot. In dit overleg waren het meestal de Handelsvereniging ‘Amsterdam’ en de NILM die dwarslagen.²²²

Ook bij de andere cultures werd samengewerkt om tot een productiebeperking te komen. In april 1931 werd in Amsterdam de Vereeniging van Rubberproducenten tot regeling der Productie (Verubo) opgericht. Doel van de oprichters – binnenlandse en buitenlandse bezitters van rubberplantages – was om te komen tot een juiste verhouding tussen productie en verbruik.²²³ Deze beperking werd in 1933 in Londen door de Internationale Commissie vastgesteld.²²⁴ Wat betreft de thee werd in 1932 een voorstel gedaan de wereldtheeproductie met 15% in te krimpen. Concreet betekende dit een verlaging van de productie met 50 miljoen kilo per jaar.²²⁵

Daar de verhoudingen tussen de NHM en de NIHB/NILM al veel langer ernstig verstoord waren, werd het van beide zijden verstandig geacht de betrekkingen te normaliseren. Hiertoe vonden in Amsterdam, op ‘neutraal’ terrein, gesprekken plaats tussen de belangrijkste directieleden en de president-commissarissen van de twee banken. De meningsverschillen waren echter te groot om te kunnen worden overbrugd.²²⁶

Een volgende aanvaring tussen de beide banken, na het mislukte overleg, vond in 1933 plaats bij de benoeming van een Nederlandse consul in Bombay. Zowel de agent van de NHM als die van de NIHB was voor deze functie in de race. Voor de NHM was het ondenkbaar om zich te vervoegen bij de NIHB-consul. Dan nog liever de aanstelling van een beroepsconsul die door de NHM zou worden betaald.²²⁷ Een jaar later speelde hetzelfde in Batavia bij de benoeming van een vertegenwoordiger in de Economische Commissie. Zowel Factorij-president Woutman als NIHB-directeur Jöbsis was hiervoor in de running.²²⁸

Suriname

De centraal-fabriek Mariënborg boekte in 1917 een recordwinst van ruim f1 miljoen. Hiervan werd de helft gereserveerd voor vernieuwing van de fabriek.²²⁹ In 1918 was de rietproductie sterk gedaald door een tekort aan arbeidskrachten en de verplichte aanplant van rijst en mais. Daarom werden in 1920 de regels voor immigratie vanuit Nederlands-Indië versoepeld.²³⁰

Door de gestegen kosten van levensonderhoud werd het salaris van agent Welle in hetzelfde jaar van f 8000 naar f 12.000 verhoogd.²³¹

In de jaren 1922 en 1923 werd de fabriek geheel vernieuwd voor een bedrag van f 2,2 miljoen.²³² Hierna kon de fabriek de vergelijking met de fabrieken op Java weer doorstaan. Bij deze vernieuwingsoperatie verongelukte agent Johannes Juta.²³³ Mariënborg beschikte in deze tijd over circa 1200 hectare cultuurgrond en de jaarlijkse suikerproductie bedroeg ongeveer 6000 ton. Hier van werd twee derde deel naar Amsterdam verscheept.²³⁴ De cacaocultuur op Mariënborg werd in 1925 definitief beëindigd. Het suikerareaal werd in 1927 verder uitgebreid door aankoop van de plantage Geertruidenberg.²³⁵

Vanaf de tweede helft van de jaren twintig ondervond ook Mariënborg de gevolgen van de dalende suikerprijzen. Het gouvernement kwam in 1927 de ondernemingen die in zwaar weer waren geraakt tegemoet door hen vrijstelling van het immigratiegeld en hoofdgeld te verlenen. Voor Mariënborg alleen betekende dit al een jaarlijkse lastenverlichting van f 86.000.²³⁶ Mede hierdoor kon in 1928 nog een geringe winst worden gemaakt. Het probleem met Mariënborg was dat de NHM-directie een morele verplichting ten opzichte van de staat voelde om Suriname niet in de steek te laten. Men was echter wel van mening dat de verliezen niet konden blijven doorgaan en dat het bedrijf eventueel zou moeten worden gesloten.²³⁷

Ondanks de sombere tijden werd besloten het eigen ziekenhuis in 1928-1929 uit te breiden met twee nieuwe paviljoens voor 120 personen; de totale capaciteit bedroeg daarna 300 bedden.²³⁸ Onder andere door de investeringen

in het hospitaal werd in 1929 een flink verlies geleden – iets wat in de volgende jaren zou terugkeren. Om de kosten te reduceren werd met ingang van 1931 tijdelijk met één agent gewerkt.²³⁹

Daarnaast werd opnieuw aan de staat kenbaar gemaakt dat de NHM serieus overwoog het bedrijf te beëindigen omdat het structureel verliesgevend was geworden. De morele verplichting die de NHM ten opzichte van de staat voelde ten aanzien van de werkgelegenheid – Mariënborg was met 4000 personen in dienst de grootste werkgever van Suriname – diende door de staat te worden gewaardeerd met een financiële ondersteuning. De bietsuiker in Europa werd bevoordeeld en dat zou ook mogelijk moeten zijn voor de rietsuiker in Suriname, waarbij de export naar Nederland – in 1932 ging 90% van de productie naar Nederland – met invoerrechten werd belast.²⁴⁰

Men wist een nieuwe kostenreductie te bewerkstelligen door de jaarlijkse nieuwe aanplant – 20%, zodat iedere vijf jaar de tuinen geheel vernieuwd waren – voor een of twee jaar uit te stellen. Dit leverde een besparing op van ruim f 50.000 per jaar.²⁴¹ In 1932 werd de suikerfabriek Rust en Werk, die eerder failliet was gegaan, aangekocht om te voorkomen dat een concurrent de fabriek zou herstarten. De gouverneur van Suriname werkte in dit jaar ook mee door toestemming te verlenen de daglonen van mannen te verlagen van f 0,80 naar f 0,60 en van vrouwen van f 0,60 naar f 0,40.²⁴² Tegelijkertijd kocht dochteronderneming Surinaamsche Cultuur-Maatschappij de aangrenzende plantage Liberté, zodat eindelijk voldoende land beschikbaar kwam voor de uitgifte van percelen aan de eigen vrije arbeiders.²⁴³

Eind 1933 deed de minister van Koloniën de toezegging maatregelen te nemen, zodat de afzet van de suiker in Nederland op lonende basis zou kunnen plaatsvinden en hierdoor het structurele verlies van Mariënborg zou kunnen worden verlaagd. In 1934 en 1935 ontving de NHM uit het Landbouwcrisisfonds substantiële bijdragen om het verlies van Mariënborg grotendeels te kunnen dekken.²⁴⁴

Naast Mariënborg was de NHM ook elders actief in Suriname. In 1919 participeerde zij met f 10.000 in een syndicaat voor de Surinaamsche Boschexploitatie, groot f 125.000.²⁴⁵ De participatie in 1920 met f 100.000 in de Nederlandse Mijnexploratie en Exploitatie Maatschappij te Paramaribo, samen met Norsk Aluminium Company uit Christiana, die met f 0,5 miljoen deelnam, was aanzienlijk groter. Het doel was de winning van bauxiet. De NHM kreeg bij deze deelneming een dividendgarantie van 8% voor de duur van 10 jaar.²⁴⁶ De participatie, in 1929, in de Surinaamsche Waterleiding Maatschappij had een

meer sociaal karakter; de levering van goed drinkwater voor de eigen arbeiders.²⁴⁷

Internationale Producten Compagnie

Dit bedrijf werd in augustus 1920 door de NHM en de firma Birnbaum in Batavia opgericht ter voortzetting van de activiteiten van de firma Birnbaum.²⁴⁸ Doel van de onderneming was de handel in alle koopmansgoederen, waaronder begrepen de import- en exporthandel, zowel voor eigen rekening als de agentuur- en commissiehandel, en het deelnemen in en het financieren van andere handelsondernemingen. NHM-directeur Kees Guépin was voorzitter van de raad van commissarissen. De maatschappij kwam niet echt van de grond. Vanwege de zeer grote verliezen (f 2,5 miljoen) besloot de vergadering van aandeelhouders op 6 september 1922 tot ontbinding en liquidatie van de vennootschap. Onder andere door dit verlies moest Guépin als directeur aftreden.

De goederenhandel

Net als in de voorafgaande periode werden ook tijdens en na de Eerste Wereldoorlog nog syndicaten gevormd. In 1917 werd een syndicaat gevormd voor de aankoop van 20.000 blokken Bankatin voor een prijs van f 159,50 per pikol.²⁴⁹ Met de twee andere Indische banken, de NIHB en de NIEM, en de firma J.S. Volker werd in 1927 een syndicaat gevormd ter oprichting van een naamloze vennootschap waarin het tinwinningsbedrijf van Volker zou worden voortgezet.²⁵⁰

Een ander initiatief na de Eerste Wereldoorlog was de oprichting in 1919 van de Hollandsch-Czecho-Slovakische Handelscompagnie 'Holbo' in Amsterdam. Het was een samenwerking tussen de Böhmmische Industrial-Bank en de NHM. Doel was de bevordering van de in- en uitvoerhandel vanuit Tsjecho-Slowakije naar Nederland. De crisis begin jaren twintig gooide roet in het eten en liquidatie volgde in 1923.²⁵¹

De traditionele taak van commissionair voor het gouvernement werd in dit tijdvak steeds kleiner. Vanaf 1914 werd het contract met de staat telkens voor een jaar verlengd. Met ingang van 1921 was dit weer voor de duur van vijf jaar.²⁵² Een tegenvaller voor de NHM was dat de tin die de staat toeviel niet meer in Nederland maar op Java werd geveild, iets wat veroorzaakt was door het verbreken van de verbinding tussen Indië en Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Vanwege de bizarre politiek van de NHM tijdens de eerste oorlogsdagen in augustus 1914 in Nederlands-Indië – het gesloten houden van haar kassen – werd in november 1917 in de Eerste Kamer gedebatteerd over de wenselijkheid de band tussen de staat en de NHM wat losser te maken. Dat zou kunnen gebeuren door de tin in Batavia te laten veilen. De Kamer van Koophandel van Rotterdam bracht hierover desgevraagd een positief advies uit, uiteraard gevolgd door woedende reacties vanuit Amsterdam.²⁵³

Een tweede tegenvaller was het opgeven van de koffiecultuur in 1920. De enige producten die daarna nog door de NHM voor rekening van de staat werden vervoerd en geveild waren rubber, gutta percha, kinabast, coca en oliën.²⁵⁴ Niet verwonderlijk daalde de provisie die de NHM uit deze handel toeviel tot een minimum.²⁵⁵

Participaties in nationale ondernemingen

Hoogovens

President Van Aalst was actief betrokken bij de oprichting van de Koninklijke Hoogovens en Staal fabrieken in IJmuiden, wat hem uiteraard een commissarisplaats opleverde. In het startkapitaal van Hoogovens van f 24,5 miljoen participeerde de NHM met f 2 miljoen, waarmee zij na de staat de grootste aandeelhouder was.²⁵⁶

Luchtvaart

Net zoals voorheen participaties werden genomen in nationale scheepvaart-ondernemingen, ondersteunde de NHM ook de oprichting in 1919 van de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij voor Nederland en Koloniën. Ook hier trad Van Aalst toe tot de raad van commissarissen.²⁵⁷ In 1928 volgde de oprichting van de Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij. Hierin participeerde de NHM met f 0,5 miljoen (op een totaal kapitaal van f 10 miljoen). Naast een commissariaat voor Van Aalst leverde dit een plaats op voor directeur Lex Pauw in de raad van bestuur (dagelijks bestuur).²⁵⁸

Nederlandsch Syndicaat voor China

Om de Nederlandse industrie in staat te stellen deel te nemen aan buitenlandse projecten werd in mei 1921 het Nederlandsch Syndicaat voor China te Amsterdam opgericht (NSVC).²⁵⁹ Doel van de vennootschap was het bestuderen, technisch uitwerken, tot stand brengen en beheren van industriële on-

ondernemingen in het Verre Oosten, speciaal in China. De onderneming was opgezet om de aanleg van de Lunghaispoorweg en de haven van Haichow te financieren. De NHM was aandeelhouder in dit syndicaat met vijf prioriteitsaandelen (van de 55); ook de andere grote banken namen deel in het syndicaat. Het NSVC had het recht van de Chinese overheid gekregen om voor f 50 miljoen Chinese schatkistbiljetten uit te geven. De eerste tranche van deze overname door een bankensyndicaat vond in mei 1920 plaats met f 16,7 miljoen.²⁶⁰ Het NSVC participeerde in 1924 in het Belgische Hankowsyndicaat voor de aanleg van een kanaal bij Hankow. Het aandeel van de NHM in dit syndicaat was twee vijftiende part met bfr. 200.000.²⁶¹

Vanaf de oprichting had de onderneming weinig succes. De emissie van de schatkistbiljetten in 1922 mislukte volledig en later stagneerde ook de rentevergoeding door de Chinese overheid vanwege de binnenlandse troebelen. Alle participanten leden een gevoelig verlies op hun deelneming. Bij de NHM was in 1934 nog voor f 3,9 miljoen aan Chinese schatkistbiljetten in portefeuille, wat het hoogste bedrag van de vijf participerende banken was.²⁶²

Scheepvaart

Van oudsher voelde de NHM het als haar plicht om de nationale scheepvaart te ondersteunen. In het vorige hoofdstuk is het mislukte avontuur met de Koninklijke Hollandsche Lloyd beschreven. Ook in deze periode bleef de NHM betrokken bij de KHL, al was de verhouding veel minder innig. Omdat de onderneming al jarenlang verliesgevend was, had Van Aalst er geen probleem mee dat de directie in 1929 overging op een van de KHL-crediteuren, de firma Wm. H. Müller & Co. Dit bracht een nauwe samenwerking met enkele Duitse rederijen met zich mee. Van Aalst zag hierin de enige overlevingskans voor de KHL en werkte actief mee aan de totstandkoming hiervan.

Ondanks de wisseling van de wacht bleven de bedrijfsresultaten teleurstellend, hetgeen in het licht der ingezette wereldcrisis geen verbazing zal wekken. Er vond een nieuwe zware financiële reconstructie plaats, waarbij de gewone en de preferente aandelen werden afgestempeld tot 1% van de nominale waarde, terwijl de laatste omgezet werden in nieuwe gewone aandelen. Op deze nieuwe aandelen moest de NHM in 1932-1933 nog eens f 1,2 miljoen afschrijven.²⁶³ Tevens werden in 1929 de oude hypothecaire obligaties uit 1909 en 1911 afgeschreven en moesten de schuldeisers, waaronder de NHM, de Twentsche Bank en de NIHB, 65% van hun vordering opgeven. Vanaf dat moment waren de banken niet of nauwelijks meer als aandeelhouder of kredietverstrekker bij de KHL betrokken.²⁶⁴

Men zou denken dat de NHM-directie na het KHL-avontuur wat meer afstand tot de scheepvaart zou nemen, maar dat was niet het geval. In 1919 participeerde de NHM met 20% in het kapitaal van de Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij 'Holland-Zuid-Afrika Lijn' (HZAL), kapitaal groot ruim f 25 miljoen, waarvan 20% werd geplaatst.²⁶⁵ In de onderneming, opgericht op initiatief van Van Aalst, nam een aantal banken (NHM, NIHB, Robaver, Twentsche Bank) en rederijen deel. De bankzaken van de HZAL zouden voor driekwart bij de NHM en voor een kwart bij de Robaver worden ondergebracht.

De onderneming diende een geregelde passagiers- en vrachtafvaart vanuit Nederland naar Zuid-Afrika en vice versa tot stand te brengen. Ongeveer tegelijkertijd met de HZAL was in Den Haag de Vereenigde Nederlandsche Scheepvaart Maatschappij (VNS) opgericht door de grote Nederlandse rederijen. Een van de lijnen van deze VNS was de Holland Oost-Afrika Lijn onder directie van de KNSM. Het lijkt er veel op dat het initiatief tot oprichting van de HZAL ten dele was ingegeven om het VNS-project te dwarsbomen, omdat men Van Aalst niet bij de oprichting van de VNS had betrokken.

Pas in 1924 ging de HZAL met de VNS samenwerken, waarbij het geplaatste kapitaal voor 90% werd afgestempeld en werd teruggebracht tot f 1,3 miljoen. De nog resterende financiële inbreng van de vier banken werd omgezet in een inkomsten-obligatielening, gelijk aan de oorspronkelijk ingebrachte som. Vanaf dat moment was de bancaire inbreng bij de HZAL aanzienlijk gereduceerd en bepaalden de VNS-reders het beleid.

Door de grote Engelse en Duitse concurrentie op dit traject bleef het ook met de nieuwe onderneming kwakkelen. De in 1929 ingezette wereldcrisis en de depreciatie van het pond sterling betekenden de nekslag voor het toch al verzwakte bedrijf. In 1931 was het verlies opgelopen tot meer dan de helft van het geplaatst kapitaal. In 1933 werden de laatste activa van de HZAL verkocht aan de VNS, en de liquidatie volgde in 1934. Het uiteindelijke resultaat was dat bijna driekwart van de obligatielening en het gehele aandelenkapitaal niet konden worden terugbetaald. Ook hier moest de NHM dus een hoge prijs betalen.

Tegelijkertijd met de start van de HZAL participeerde de NHM in 1920 in de oprichting van de Nederlandsche Dok Maatschappij (NDM) in Amsterdam. De onderneming had de beschikking over drie gegraven dokken uit gewapend beton in de Noorder IJpolder, toegankelijk voor schepen tot 30.000 ton. Door dit initiatief konden de Amsterdamse rederijen in eigen stad dokken en be-

hoefden ze niet meer uit te wijken naar de Rotterdamsche Droogdok Maatschappij.²⁶⁶

Oliefaculteit en netwerken

Als laatste participatie in een nationale activiteit moet de ondersteuning vanaf 1925 van de Indologische faculteit in Utrecht worden genoemd. In dat jaar was het Nederlands-Indische bedrijfsleven, waaronder de NHM, betrokken bij de oprichting van een nieuwe faculteit van de Rijksuniversiteit Utrecht. Deze faculteit, waaraan F.C. Gerretson was verbonden, kreeg in de volksmond de naam ‘Oliefaculteit’ vanwege de banden die Gerretson had met de Bataafsche Petroleum Maatschappij en het feit dat deze onderneming de grootste contribuant voor deze opleiding was.

Ze was opgericht als tegenhanger van de Leidse ‘indologen-opleiding’. De Leidse faculteit was in de optiek van het bedrijfsleven te liberaal en te ethisch ingesteld en te weinig op de praktijk gericht. De faculteit in Utrecht zou tot 1950 blijven bestaan.²⁶⁷

Naast de betrokkenheid bij deze Oliefaculteit was de NHM zowel in Nederland als in Nederlands-Indië zeer ruim vertegenwoordigd in besturen die met Indische zaken te maken hadden. Uit de studie van Taselaar blijkt overduidelijk dat zonder de NHM niets tot stand kon worden gebracht in Nederlands-Indië.²⁶⁸ Vanaf circa 1900 tot de nationalisatie van de Nederlandse bedrijven eind jaren vijftig, waren NHM-directeuren in alle belangrijke gremia vertegenwoordigd. Vaak leverde de NHM de voorzitter en diverse belangenorganisaties waren gehuisvest in het NHM-hoofdkantoor of het NHM-agentschap Den Haag.²⁶⁹ Enkele voorbeelden zijn het bestuur van het Koloniaal Instituut in Amsterdam, de Ondernemersraad voor Indië in Den Haag, de Indische Ondernemersbond in Batavia en de Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen in Den Haag. Mogelijk dat de animositeit tussen NHM en NIHB werd aangewakkerd doordat de NHM dit koloniale web als een spin beheerste.

Naast het Nederlands-Indische netwerk was de NHM ook vanaf 1900 tot en met 1964 prominent vertegenwoordigd in de raden van commissarissen van de belangrijkste Nederlandse bedrijven. Voorbeelden hiervan zijn commissariaten bij alle Amsterdamse rederijen, de Koninklijke Olie, KLM, Hoogovens, AKU, Philips, Werkspoor en Fokker. Bij de grote multinationals ontbrak alleen een commissariaat bij Unilever.²⁷⁰ De dominantie was hier veel minder groot dan bij de Indische organisaties. Dat zal alles te maken hebben met de late bancaire start van de NHM.

De grote crisis en de reorganisatie in 1934

De crisis bij de NHM in 1934 had in de eerste plaats te maken met de economische neergang na de crash van oktober 1929 op Wall Street. De neerwaartse spiraal die hierna wereldwijd ontstond, is in de inleiding beschreven. Daarnaast was er een interne oorzaak. De directie van de NHM werd sinds 1913 geleid door president Van Aalst. Deze had zijn beste jaren gehad, maar was nog steeds zeer dominant aanwezig. Hierdoor was er bij het ontstaan van de crisis een zwakke en weinig innovatieve directie. Men ging door op de bekende ingeslagen wegen. Een voorbeeld is de investering in een drietal suikerondernemingen eind jaren twintig, terwijl de prijzen van suiker al daalden. Van Aalst domineerde niet alleen de directie, maar ook de raad van commissarissen. Hier werd weinig tegengas geboden op het gevoerde beleid en er werden geen initiatieven ontwikkeld om het beleid bij te stellen. De gevolgen van deze inertie bij directie en commissarissen werd de onderneming bijna noodlottig.

In het boekjaar 1930 behaalde de NHM nog winst en ontvingen de aandeelhouders een dividend van 6,5%. In de jaren daarna (1931-1934) werd verlies geleden en geen dividend uitgekeerd. De verliezen werden voor het grootste deel veroorzaakt door de sterk dalende verkoopprijzen van de Indische cultuurproducten. In 1931 moest f 20 miljoen ofwel de helft aan de statutaire reserve worden onttrokken om de geleden verliezen door de lage wereldsuikerprijs te kunnen compenseren en voor afschrijvingen en reserveringen te gebruiken.²⁷¹

In 1932 zorgden de dalende aandelenkoersen voor een verlies van f 12 miljoen op de eigen effectenportefeuille.²⁷² Opnieuw werd de reserve aangesproken; f 5 miljoen werd gebruikt om de aandelen NLS tot f 1 op de balans terug te brengen. Daarnaast werd f 6 miljoen gebruikt om de verlies- en winstrekening sluitend te maken. Op de nieuw uitgegeven aandelen Koninklijke Hollandsche Lloyd, het zorgenkind waarin de NHM vanaf 1907 een groot belang had, moest in mei 1933 f 1,2 miljoen worden afgeschreven vanwege koersdaling.²⁷³ Ook het bankbedrijf in Indië deelde in de verliezen door lagere provisieopbrengsten vanwege dalende verkoopprijzen van de Indische cultuurproducten.

Zoals alle Nederlandse bedrijven ontkwam ook de NHM er niet aan drastisch te bezuinigen. Tussen 1929 en 1931 werden de bedrijfskosten in Nederland en Indië al fors teruggebracht.²⁷⁴ Toen salarisreducties niet meer volstonden, moest ook personeel afvloeien. In oktober 1934 - januari 1935 werden 59 oudere werknemers in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag gedwongen gepensioneerd.²⁷⁵

Het was de directie duidelijk dat er stevig moest worden gesaneerd om het gehele bedrijf weer gezond en winstgevend te maken. Indien de exploitatieverliezen en de reservevorming voor het cultuurbedrijf in 1934 buiten beschouwing zouden worden gelaten, dan was het verlies van het bankbedrijf in Indië/Azië weg te strepen tegen de winst van het bankbedrijf in Nederland. Dit bleek uit het onderzoek dat was ingesteld in opdracht van de directie door de chef van de controledienst, Willem Haaksma.²⁷⁶ De liquiditeit was in 1934 nog steeds uitstekend.

Een afschrijving op het kapitaal was echter onontkoombaar. Minister-president Colijn – tevens oud-commissaris van de NHM – werd gevraagd of er overheidssteun voor de NHM kon worden verwacht. Dit leek Colijn geen goed plan vanwege de daaruit voortvloeiende bemoeienis van de Staten-Generaal met de interne gang van zaken bij de NHM.²⁷⁷

Uit het onderzoek van Haaksma bleek verder dat het grote probleem het cultuurbedrijf in Indië was en daarbij primair de suiker.²⁷⁸ Het was noodzakelijk om een reserve te vormen tegen exploitatieverliezen in de volgende jaren. Aan fabrieken die zouden worden gesloten, werd geen waarde toegekend. Er moest wel een reservering worden gemaakt om deze sluitingen af te wikkelen. De waarde van de grote suikervoorraden werd getaxeerd tegen marktprijzen. Alle activa werden opnieuw gewaardeerd; bij de suikerrelaties werd de waarde van de fabrieken op nihil gesteld. Haaksma stelde voor een stille reserve te vormen voor onvoorziene risico's. Daarnaast moest het kapitaal van het ondersteuningsfonds worden verhoogd in verband met de toekomstige omvorming van dit fonds tot een echt pensioenfonds. Het door Haaksma vervaardigde afschrijvings- en reorganisatieplan werd goedgekeurd door het Bureau van Commissarissen.

Als de aanwezige reserves (statutair en geheim) in 1934 zouden worden teruggebracht van f 20 miljoen naar f 6 miljoen, zou op het kapitaal van f 80 miljoen 65% moeten worden afgeschreven. Er zou vervolgens een emissie van f 14 miljoen moeten plaatsvinden om weer een werkbaar eigen vermogen van f 48 miljoen ($28 + 6 + 14 = 48$) te krijgen. De directie ging ervan uit dat deze emissie in Nederland weinig kans van slagen zou hebben. Fritz Mannheimer van Mendelssohn & Co. zou om die reden proberen de uitgifte in het goudland Frankrijk te doen plaatsvinden. Mannheimer benaderde hiervoor de firma Lazard & Frères in Parijs.²⁷⁹ Deze bank was in principe geïnteresseerd een emissie voor de NHM uit te brengen, maar firmant Jules Aubrun twijfelde over de in het reorganisatieplan aangenomen verkoopprijs van hoofdsuiker (f 3,25 per quintaal (100 kilo)) en de mogelijke negatieve gevolgen hiervan voor de

suikerfabrieken die niet zouden worden gesloten. Een andere twijfel behelsde de rentabiliteit van de NHM nadat de reorganisatie zou zijn doorgevoerd.

De directie ging met deze opmerkingen aan de slag en besloot 75% op het kapitaal af te schrijven. Hierdoor zouden de suikerfabrieken voor f1 op de balans verschijnen (in het conceptplan was dit f5 miljoen) en de toekomstige verkoopprijs van de suiker werd bijgesteld tot f2,75. Daarnaast werd f0,8 miljoen gereserveerd voor een verder koersverlies van de NHM-aandelen in eigen bezit. De vorderingen op Duitse debiteuren werden bijgesteld tot 35% van de nominale schuld. Het Bureau van Commissarissen en de raad van commissarissen gingen met deze nog grotere afschrijvingen akkoord. Ten slotte werden het reorganisatieplan en de nieuwe emissie begin december goedgekeurd door de bijzondere vergadering van aandeelhouders.²⁸⁰

De belangrijkste afschrijvingen en reserveringen in dit reorganisatieplan waren:

- Waarde niet-courante aandelen in de effectenportefeuille bijgesteld van f5,2 miljoen naar f3,1 miljoen.
- Waarde deelnemingen in andere en eigen ondernemingen bijgesteld van f72,2 miljoen naar f31,7 miljoen.²⁸¹
- Voorschotten op te leveren producten van cultuurondernemingen verminderd van f18,1 miljoen naar f12,0 miljoen.
- Debiteurensaldo bijgesteld van f90,0 miljoen naar f82,4 miljoen.
- Balanswaarde suikerfabriek Mariënburg bijgesteld van f1,4 miljoen naar f0,6 miljoen (later teruggebracht tot f1).
- Onroerend goed afgewaardeerd van f11,6 miljoen naar f8,9 miljoen.
- Creëren van een reserve onvoorzien voor aan te houden suikerfabrieken, f12,5 miljoen.
- Omzetting van Algemeen Ondersteuningsfonds naar Pensioenfonds; hiervoor was een extra dotatie van f1 miljoen gewenst.
- Afboeking koersverlies op ingekochte certificaten van aandelen NHM (f7,6 miljoen) naar f1,6 miljoen.²⁸²

In totaal stond er dus een bedrag van f75 miljoen aan afschrijvingen en reserveringen geboekt. Dit werd gerealiseerd door de reductie van het kapitaal van f80 miljoen naar f20 miljoen en afboeking ten laste van de reserve van f15 miljoen. De reserve bedroeg na deze reorganisatie nog maar f5 miljoen.²⁸³

Een alternatief plan voor de grote kapitaalsreductie – fuseren met de NIHB – werd in oktober 1934 afgewezen. De positie van de NHM bleek zo slecht

te zijn dat men zich hierdoor in feite zou uitleveren aan de NIHB, en dit werd ongewenst geacht.²⁸⁴ Daarbij kwam dat de verhouding tot deze bank, vooral in Nederlands-Indië, bijzonder slecht was. In Nederland werd incidenteel in syndicaatsverband wel met de NIHB samengewerkt.

Uiteraard werd de NIHB ook zwaar door de economische crisis getroffen. Het kapitaal bij deze bank werd van f 55 miljoen teruggebracht naar f 33 miljoen, waarbij de helft van deze reductie voor afschrijvingen werd gebruikt. Bij de NIHB viel de crisis relatief mee omdat de cultuurbelangen daar in 1884 na de Suikercrisis in de aparte dochteronderneming Nederlandsch-Indische Landbouw Maatschappij waren ondergebracht, zodat het bankbedrijf niet in de crisis werd meegezogen.²⁸⁵ Ernst Heldring had ten tijde van het directoraat van Van Walree (1913-1918) een vergelijkbare constructie aan de NHM geadviseerd, waarna de aandelen in deze dochter geleidelijk zouden worden verkocht.²⁸⁶

Op 15 december 1934 werd het kapitaal van de NHM teruggebracht van f 80 miljoen naar f 20 miljoen door afstempeling van 75% van de nominale waarde. Het nominale bedrag per aandeel werd hierdoor teruggebracht van f 1000 tot f 250. Vervolgens vond op 21 december 1934 een emissie *a pari* plaats voor f 15 miljoen, waardoor het kapitaal werd gebracht op f 35.030.000 (inclusief f 30.000 preferente aandelen). Deze emissie werd gegarandeerd door Lazard & Frères in Parijs en Mendelssohn & Co. in Amsterdam (ieder voor de helft); hierbij werd f 5 miljoen overgedragen aan Hope & Co. voor mogelijk geïnteresseerde Nederlandse inschrijvers. De aandelen werden alleen aangeboden aan bestaande aandeelhouders in Nederland en Indië.²⁸⁷

Een groot deel van de emissie in Nederland (f 7,5 miljoen) viel vanwege gebrek aan belangstelling in handen van de Bank voor Handel & Scheepvaart in Rotterdam. Dit was een vehikel van het Duitse staalconcern Thyssen. Deze bank had bij de emissie grote hoeveelheden claims opgekocht. Daarna zou deze bank in staat worden geacht van het niet geplaatste deel van f 3 miljoen op de beurs bij te kunnen kopen (afkomstig van f 5 miljoen van Hope). Dit werd ongewenst geacht voor de eigendomsverhoudingen van de NHM. Mannheimer nam daarom van deze f 3 miljoen, f 2,5 miljoen over van Lazard. Lazard zou zelf f 0,5 miljoen als belegging aanhouden.²⁸⁸

Na deze reorganisatie was de NHM nog steeds een onderneming met grote belangen in de cultures. Doordat een zeer groot deel (91%) van het kapitaal in deze en andere ondernemingen en deelnemingen was vastgelegd, was het bancaire deel ondergekapitaliseerd.²⁸⁹ Deze ongezonde situatie was ontstaan

door de radicale kapitaalsreductie en zou dus in de komende periode weer meer in balans moeten worden gebracht.

Financiële resultaten en kapitaal

Balansposten

Wat in de vorige hoofdstukken is opgevallen, was het grote bedrag dat was vastgelegd in effecten: in 1916 was dit circa f 43 miljoen op een balanstotaal van ruim f 349 miljoen. Door de sanering van het bedrijf was dit in 1934 weer binnen wat gangbaarder proporties teruggebracht, namelijk tot f 17,7 miljoen op een balanstotaal van f 293,9 miljoen. De tijdelijke forse verhoging van de effectenportefeuille in 1924 en 1925 kwam voor rekening van de Factorij. De eigen bankzaken floreerden daar op dat moment minder, zodat men voor een groot bedrag in schatkistbiljetten had belegd. De post kassiers was in 1934 procentueel toegenomen ten opzichte van 1916: in 1916 bedroeg dit 14% van het balanstotaal, in 1934 was dit 19%. Bij te innen wissels in 1934 was er sprake van een toename van het saldo bij een lager balanstotaal ten opzichte van 1916. De posten beleningen, voorschotten en debiteuren waren in beide toetsjaren redelijk vergelijkbaar, dus vond er geen expansieve groei meer plaats in het kredietbedrijf. Het aandelenbezit in cultuurondernemingen was door de rigoureuze afschrijvingen in 1934 ook weer beneden het niveau van 1916 gekomen.

Aan de creditzijde van de balans was de post te betalen wissels in 1934 tweeënhalve maal zo groot, de post crediteuren was verviervoudigd. De deposito's waren nog wat toegenomen, wat als een knappe prestatie mag worden beschouwd vanwege de dalende rentevergoeding. De rekening-courantsaldi van 1916 en 1933 zijn redelijk met elkaar te vergelijken; in 1934 zijn ze in de post crediteuren ondergebracht. Een aantal posten zijn in 1934 ten opzichte van 1933 drastisch gewijzigd door grote afboekingen in het kader van de reorganisatie (zie tabel 4.7 op p. 540).

Winst- en verliesrekening

Zoals ook het geval was in de vorige periodes vormde de post provisies het grootste deel van de winstbijdrage. Naast de provisies uit het bankbedrijf in Nederland en Nederlands-Indië, werd hierop ook de winst uit consortiale rekeningen geboekt. Daarnaast werden hier de commissies ontvangen uit hoofde van consignatiecontracten met producenten van cultures bijgeschreven. In 1920 leverde het cultuurbedrijf een eenmalige recordbijdrage aan de

winst door de hoge verkoopprijzen van de cultuurproducten. De Indische winst kon hierdoor het grote verlies in Nederland in dat jaar als gevolg van mislukte syndicaten en verliezen bij de kredietverlening, grotendeels compenseren. Tot en met 1927 was nog steeds de helft van de winst uit Indië afkomstig (bank- en productbedrijf), daarna volgde de negatieve omslag.

Resumerend kan worden gesteld dat de bancaire provisies in dit tijdvak waren toegenomen. Deze werden echter voor een deel verkregen door financiering van de cultures, dus als cultuurbank. De activiteiten van de NHM waren nog steeds zeer uiteenlopend en in de meeste gevallen (zeer) winstgevend. Deze spreiding leek dus nog steeds een goede keuze. Vanaf 1930 kwam echter tegelijkertijd zowel het cultuurbedrijf (door dalende verkoopprijzen) als het bankbedrijf (door de wereldcrisis) in zeer zwaar weer (zie tabel 4.8 op p. 541).

In de meeste jaren in de periode 1916-1934 kon een ruim dividend worden uitgekeerd; maar vanaf het boekjaar 1931 werd de dividendbetaling gestaakt. Voor deze negentien boekjaren was er een gemiddelde dividendbetaling van 7,7% per jaar. In de jaren 1900-1916 was dit 9,56%, in het tijdvak 1880-1900 gemiddeld 6,55%. In vergelijking met de andere banken was de winstgevendheid van de NHM een stabiele factor. Alleen de NIHB behaalde in deze periode betere dividenduitkeringen.²⁹⁰

Bij vergelijking van het koersverloop van de aandelen NHM met de andere vijf banken blijkt de NHM tot 1931 geen slecht figuur te slaan. Alleen de aandelen NIHB hadden meestal een hogere koers en dus een hogere waardering. Vreemd genoeg gingen de aandelen NHM bij het ontstaan van de crisis in Indië in 1928-1929 beter presteren dan die van concurrent NIHB. In 1932 wisselden de twee banken weer stuivertje. Ten opzichte van de 'Nederlandse' banken is de NHM het beste met de Amsterdamsche Bank te vergelijken. In het tijdvak 1916-1929 bezetten deze twee regelmatig bij toerbeurt positie één en twee. De andere drie banken, Incasso-Bank, Robaver en Twentsche Bank, kwamen hier ver achteraan.

Vanaf 1930 daalden de koersen van de aandelen NHM, in 1934 uitmondend in een koers tussen 25 en 47. De andere bankaandelen scoorden in deze voor alle banken moeilijke periode aanzienlijk hoger; de markt had blijkbaar een goede neus voor de naderende catastrofe (zie tabel 4.9 op p. 543).

Kapitaal

Het kapitaal van de NHM bedroeg eind 1916 f 60 miljoen met een reserve van ruim f 24 miljoen. Net zoals andere ondernemingen en banken ontkwam de

NHM er niet aan nog tijdens de Eerste Wereldoorlog in maart 1918 haar kapitaal opnieuw te verhogen. De emissie van f 10 miljoen stond voor aandeelhouders open bij Hope & Co. tegen een koers van 160%.²⁹¹

In juli 1919 volgde een nieuwe uitbreiding met f 10 miljoen, opnieuw exclusief bij Hope & Co. tegen een koers van 195%.²⁹²

Na de inwerkingtreding van een nieuwe wet op de vennootschappen in 1929 besloot de NHM dertig preferente aandelen van f 1000 uit te geven, bedoeld als beschermingsconstructie tegen ongewenste invloed van buitenaf op de bestuurlijke gang van zaken, en tot behoud van het Nederlandse karakter van de Maatschappij; men wilde verrassingen in de vergadering van aandeelhouders voorkomen. Om dit te waarborgen, werd in de statuten een oligarchische clausule opgenomen.²⁹³

De reorganisatie in december 1934 bracht het kapitaal terug van f 80 miljoen tot f 20 miljoen, daarna weer vergroot door een emissie tot f 35 miljoen.²⁹⁴ De reserve was door de reorganisatie tot f 5 miljoen gedaald.

Het werkkapitaal van de Factorij werd na 1908 niet meer aangepast en bleef staan op f 16 miljoen. Het hoofdkantoor bracht hiervoor 5% rente in rekening. De reorganisatie in 1934 reduceerde het kapitaal dusdanig dat de Factorij niet meer met een eigen vast kapitaal werkte.

Samenvatting en conclusie

In 1916 voerde de NHM nog steeds een meersporenbeleid: de onderneming bedreef een cultuurbedrijf, beoefende bancaire activiteiten en functioneerde als een handelsonderneming. De resultaten van alle drie onderdelen waren positief. Bij het onderdeel handel was de provisie op de goederenhandel voor de staat wel tot een marginaal peil gezakt; de provisie op de handel in geconsigneerde goederen bleef op een stabiel niveau. Vanaf 1929 kwam deze laatste provisie in een vrije val.

Het Nederlandse bankbedrijf – in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag – werd uitgebreid, niet door de opening van eigen vestigingen, maar door deelnemingen in diverse banken. In 1916 werd geparticipeerd in het kapitaal van de Geldersche Credietvereniging, gevolgd door kleinere deelnemingen in een aantal provinciale banken. Deze laatste participaties werden vanwege de mislukking van dit project begin jaren twintig stopgezet.

De financiële participatie in de GCV was ook niet echt een toonbeeld van daadkracht omdat de NHM hiervoor niet de gewenste invloed op het bestuur

van deze bank kreeg. De concurrenten Amsterdamsche Bank, Robaver en Twentsche Bank waren op het gebied van uitbreiding van hun vestigingen veel actiever. Voor de NHM was het wel gunstig dat men in de crisistijd begin jaren dertig niet de kosten van een duur kantorennet had te dragen.

Het Nederlandse bankbedrijf bestond uit het depositobedrijf, het emissiebedrijf en de kredietverlening aan Nederlandse bedrijven en gemeenten. Bij de emissies van stukken van buitenlandse bedrijven en instellingen en de buitenlandse kredietverlening werd veelvuldig en met succes samengewerkt met Fritz Mannheimer van Mendelssohn & Co. in Amsterdam. Vanaf de vroege jaren dertig drong een aantal commissarissen erop aan dat deze coöperatie minder innig zou worden. Zolang Van Aalst president was, zou de zakelijke relatie met Mannheimer echter zeer eng blijven.

Van Aalst heeft als directeur en president veel betekend voor de NHM en in breder verband voor Nederland. Maar hij bleef te lang in het zadel zitten en ook zijn bewuste keuze voor minder krachtige directieleden pakte op den duur zeer negatief voor de NHM uit. De gevolgen van de wereldcrisis konden zodoende niet effectief worden aangepakt. Met een krachtiger en meer eensgezinde directie zouden zeer waarschijnlijk in een eerder stadium passende maatregelen zijn getroffen, zodat de effecten van de crisis minder hard zouden zijn aangekomen.

Ook zaken van ‘nationaal’ belang kregen in deze periode aandacht. De NHM nam deel in het kapitaal van Hoogovens, de KLM en de KNILM. Bij de participatie in de ‘Holland-Zuid-Afrika Lijn’ beging Van Aalst dezelfde fout die eerder was gemaakt bij de participatie in de Koninklijke Hollandsche Lloyd. Vanaf het begin was deze onderneming gedoemd te mislukken, wat uiteindelijk midden jaren dertig daadwerkelijk gebeurde. De betrokken aandeelhouders konden hun deelneming afschrijven.

De betrokkenheid bij het Nederlandsch Syndicaat voor China en de grote strop hierbij met de Chinese schatkistbiljetten heeft meer te maken met de wijziging van de politieke situatie in China dan dat hier sprake is van een verkeerd beleid. De directies van de andere banken leden bij deze participatie vergelijkbare verliezen.

Op bancair gebied had de NHM in de periode 1900-1916 in Indië al meer concurrentie te duchten gekregen, in deze jaren versterkte zich deze tendens. Behalve nieuwe Nederlandse banken vestigden zich buitenlandse mededingers in Nederlands-Indië. In vergelijking met de Nederlandsch-Indische Handelsbank en de Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij had de NHM meer van de economische crisis na 1929 te lijden. De verliezen waren groter en

ook het aantal agentschappen dat in deze periode werd gesloten, was bij de NHM omvangrijker dan bij de twee andere banken. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in de combinatie van bank- en cultuurbedrijf. De Handelsbank had na de Suikercrisis van 1884 een dochter (NILM) opgericht om de scheiding tussen bank- en cultuurzaken te bewerkstelligen zodat de gevolgen van de crisis voor de NIHB en de NILM minder sterk voelbaar waren. De relatie van de NHM met de NIHB en de NILM werd opnieuw op de proef gesteld. De negatieve opstelling van de NILM bij de besprekingen over een productierestrictie waren hier met name debet aan.

Bij goede wereldhandelsprijzen voor de cultuurproducten wierp het door de NHM gevoerde meersporenbeleid vruchten af. Na de crisis van 1929 kwam echter het risico van dit beleid aan het licht: het ene bedrijfsonderdeel trok het andere mee de afgrond in. De NHM werd op het gebied van de cultures niet zwaarder getroffen dan concurrerende instellingen. De NHM was wel bereid en in staat – door haar Indisch bankbedrijf en het bedrijf in Nederland – fors in het Indische cultuurbedrijf te snijden. De voorstellen voor sanering en productiebeperking van de NHM gingen sommige concurrenten echter te ver, met als gevolg minder effectieve compromissen.

Door de grote verliezen in het cultuurbedrijf was de NHM in 1934 genoodzaakt drastisch te reorganiseren. Het kapitaal werd voor driekwart afgestempeld en teruggebracht tot f 20 miljoen. Daarna volgde een emissie van nieuwe aandelen ter waarde van f 15 miljoen.

Wat was in december 1934 de winst voor de NHM na de grote reorganisatie en afstempeling van het aandelenkapitaal? Belangrijk was dat het cultuurbedrijf fors werd gesaneerd en de boekwaarde en economische waarde weer parallel liepen. Zowel in Nederland als in Indië was zeer drastisch bezuinigd, zodat het kostenaspect goed werd beheerst. President Van Aalst trad af en werd vervangen door de bekwame directeur Crena de Iongh. Wat voor de nabije toekomst aandacht vroeg, was de uitbreiding van het Nederlandse kantorennet.

De crisis van 1934 was de grootste in de geschiedenis van de NHM. Er was echter niemand in zowel de directie als de raad van commissarissen die het gevoerde meersporenbeleid ter discussie stelde.

Hoofdstuk 5

De jaren dertig, de Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw, 1934-1949

De economische en politieke ontwikkeling van Nederland

De economische crisis van de vroege jaren dertig hield in Nederland langer aan dan in de buurlanden.¹ De werkloosheid was tot 1933 lager dan in andere landen, maar bleef hier groeien terwijl die elders alweer aan het afnemen was. Het grootste aantal werklozen werd geregistreerd in 1936, terwijl in de meeste andere Europese landen 1932 het topjaar was. Belangrijkste oorzaak van de lange en, in vergelijking tot het buitenland, grotere stagnatie was het besluit van de regering om vast te houden aan de gouden standaard. Hierdoor verslechterde de internationale concurrentiepositie en door een reeks van maatregelen op het gebied van loon- en prijsverlagingen kwam de economie bijna tot stilstand. Nadat België in maart 1935 de gouden standaard losliet, was de Nederlandsche Bank gedwongen om het disconto regelmatig te verhogen om speculatie tegen de gulden tegen te gaan. De rente bleef echter op een relatief laag niveau. Doordat de exportmarkten wegvielen en ten dele ook door autarkie werden afgesloten, ging de industrie zich meer op de binnenlandse markt richten. Dit werd mede gestimuleerd door protectionistische maatregelen van overheidswege. In het midden van de jaren dertig bleek dat het begrotings-evenwicht – jarenlang het uitgangspunt van het overheidsbeleid – niet meer te handhaven was. Allerlei subsidies voor landbouw, scheepvaart en industrie, uitgaven voor publieke werken en de werkloosheidsuitkeringen en daartegenover teruglopende belastinginkomsten zorgden ervoor dat het evenwicht grondig verstoord raakte. In dit systeem kon het tekort alleen minder worden door overal op te bezuinigen, op salarissen, uitkeringen en subsidies. Devaluatie had uitkomst kunnen bieden, maar hier verzetten premier Colijn en president Trip van de Nederlandsche Bank zich fel tegen. Ook de problemen met de grote handelspartners Duitsland en Groot-Brittannië droegen bij tot de crisis.

De Nederlandse uitvoer naar Duitsland was groter dan de invoer uit Duitsland. Om dit recht te trekken, besloot Duitsland de agrarische import uit Nederland te verminderen. Groot-Brittannië had zijn markt ten dele afgesloten middels de *Imperial Preference*, waarbij producten uit het Gemenebest in een lager invoertarief vielen. Door de *Clearingwet* ontstond de mogelijkheid tegenover bepaalde landen autonoom de vorderingen en de schulden te compenseren en zo te voorkomen dat de Nederlandse importeur wel betaalde, maar tegelijkertijd de Nederlandse exporteur geen betaling ontving. De afwikkeling liep via het Nederlandsch Clearinginstituut. Na invoering van de Landbouwcrisiswet van 1933 nam het aantal werknemers in deze sector weer toe en verbeterde ook het inkomensniveau. De industrie bleef in een crisis verkeren; de metaalverwerkende industrie bereikte pas in 1938 weer het niveau van 1929. De scheepsbouw stagneerde door de malaise van de internationale handel, de exporterende industrieën stagneerden door de afgeschermd exportmarkten. De banken moesten in diverse sectoren kredieten afschrijven, maar konden de crisis verder redelijk doorstaan.

De impasse werd doorbroken door het loslaten van de gouden standaard op 27 september 1936, nadat tevoren Zwitserland en Frankrijk het goudblok hadden verlaten. Snel daarna werd een economisch herstel zichtbaar, hetgeen van korte duur was. In 1938 zette een nieuwe internationale depressie in. Ook de internationale politieke constellatie verslechterde door de oorlogsdreiging van Nazi-Duitsland. Nederland trof in het kader hiervan ook voorbereidingen. Zo werd onder andere de landbouwsector geherstructureerd. Hierbij werd de pluimvee- en varkensstapel verkleind, waardoor minder veevoer uit het buitenland nodig was. Er werd een distributiestelsel voorbereid en voedselvoorraden werden aangelegd. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in september 1939 werd in Nederland de mobilisatie afgekondigd. Hierdoor werd een deel van het personeel aan het bedrijfsleven onttrokken, wat echter tegelijkertijd een positief effect had doordat de werkloosheid erdoor afnam. De defensieorders van de staat gaven ook extra werk aan de metaal-, textiel-, kleding- en leerindustrie. Nederland was dus in economisch opzicht beter voorbereid dan in 1914.

De Duitse invasie op 10 mei 1940 kwam toch onverwachts; het leger capituleerde na vijf dagen, nadat Rotterdam was gebombardeerd. De regering en de koningin weken uit naar Londen, de secretarissen-generaal bleven in Den Haag op hun post om het land te besturen. Hans Hirschfeld, waarnemend secretaris-generaal van het ministerie van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, was hierbij de voornaamste vertegenwoordiger. De infrastructuur viel prak-

tisch onbeschadigd in handen van de Duitse bezetter. In tegenstelling tot België, waar een militair bestuur werd ingesteld, stelden de Duitsers in Nederland een civiel bestuur in onder leiding van *Reichskommissar* A. Seys-Inquart. Op veel posities werden gezagsgetrouwe bestuurders vervangen door Duitsers, Oostenrijkers of NSB'ers.

In oktober 1940 voerde de bezetter een nieuwe organisatie in voor het bedrijfsleven met zes hoofdgroepen – industrie, handel, verkeer, ambacht, bank- en verzekeringswezen –, elk onderverdeeld in bedrijfstak- en ondervakgroepen. Deze organisatie – in de wandeling naar haar voorzitter de Organisatie-Woltersom genoemd – had tot taak voor ordening in het bedrijfsleven te zorgen en was georganiseerd naar het ‘leidersprincipe’.

De Nederlandse industrie was weinig principieel en was vanaf het begin bereid orders voor de Duitsers uit te voeren. Hierdoor was men echter ook in staat personeel aan het werk te houden dat anders in Duitsland te werk zou worden gesteld. Belangrijk uitgangspunt van het Duitse bestuur was dat de Nederlandse industrie en het bedrijfsleven voor het Duitse belang zouden worden ingeschakeld en op den duur in het Duitse bedrijfsleven zouden worden geïntegreerd (*Verflechtung*). De Nederlandse samenleving zou worden hervormd volgens de fascistische principes en de joodse bevolking zou worden geïsoleerd. Vanaf 1941 kwam de deportatie van de joden naar de concentratiekampen op gang. Meer dan 104.000 joden zouden de oorlog niet overleven; het grootste deel werd vermoord in vernietigingskampen.

Geleidelijk aan begon de bezetter overal in te grijpen en de economie om te buigen tot eigen voordeel. Hij kon hierbij gebruikmaken van regelgeving die al voor de oorlog door de Nederlandse overheid in gang was gezet. In het kader van de crisiswetgeving en ondersteuning van handel en industrie waren er veel registraties gedaan en overzichten samengesteld. Deze vielen nu in handen van de bezetter, waardoor het zich onttrekken aan maatregelen zeer werd bemoeilijkt.

Het valutaverkeer werd zo veel mogelijk over Berlijn geleid om uiteindelijk in een enkele *clearing* in Berlijn te eindigen, nadat de deviezensgrens verdwenen was. De Nederlandse staat moest de bezettingskosten en een aandeel in de oorlogskosten betalen. Door de Duitsers gerequireerde goederen werden betaald met *Reichskreditkassenscheine*. Deze waren betaalbaar bij de Nederlandse Bank. Doordat voorraden werden verkocht, namen de banktegoeden toe en was er een afname van de kredietverlening door de banken.

Er werden ook nieuwe belastingen ingevoerd. De vennootschapsbelasting en de ondernemingsbelasting roomden de bedrijfswinsten af. De aandeelhou-

ders ontvingen dus minder en werden vervolgens geconfronteerd met een hogere inkomsten- en vermogensbelasting. De nieuwe belastingen konden het overheidstekort echter niet opvangen, waarna de staat overging tot uitgifte van schatkistpapier en omvangrijke staatsleningen, wat een grote inflatie veroorzaakte.

Vanaf 1942 werd de druk op de bevolking opgevoerd doordat de oorlogsvoering voor de Duitsers minder voorspoedig verliep. Na de geallieerde invasie in juni 1944 volgde in september 1944 de bevrijding van Zuid-Nederland. Na een oproep door Radio Oranje brak in dezelfde maand de spoorwegstaking uit. Deze had als doel een deel van de infrastructuur van de bezetter lam te leggen. Het neveneffect was wel dat de voedselvoorziening in West-Nederland vanaf dat moment stagneerde, met de hongerwinter van 1944-1945 als gevolg.

Na de bevrijding stond men voor een bijna niet te verwezenlijken opbouwtaak. De bezetter had niet alleen veel geroofd, maar bij de aftocht was ook veel infrastructuur vernield. Het ministerie van Economische Zaken schatte de totale aan Nederland toegebrachte schade op f 25 miljard. Dat bij de wederopbouw van hogerhand leiding nodig was en dat voor de distributie en prijsvorming eveneens regelend moest worden opgetreden, sprak vanzelf. Daarnaast moesten maatregelen worden genomen ter vermindering van de enorm opgelopen staatsschuld – eind 1945 f 23,2 miljard – en de veel te grote bankbiljettencirculatie.

In september 1945 vond een geldsanering plaats waarbij een deel van het ingeleverde geld op geblokkeerde rekeningen werd geplaatst en iedere Nederlander f10 voor de eerste uitgaven ontving. Het geblokkeerde geld was bedoeld om blijvend aan de circulatie te worden onttrokken en werd tevens gebruikt voor extra belastingen (vermogensheffingen) om de staatsschuld te verlagen.

Hoewel velen na de bevrijding een toename van de werkloosheid vreesden, bleek reeds in 1946 het tegenovergestelde. In 1948 was de productie alweer op het niveau van 1939 en werd een groter percentage van de invoer gedekt door de uitvoer. Het volgende jaar was al veel van de geleden oorlogschade hersteld en bereikte de handelsvloot het vooroorlogse tonnagecijfer.

Ten behoeve van de wederopbouw werd in 1945 door de staat, de banken en institutionele beleggers de Maatschappij voor de Financiering van het Nationaal Herstel ofwel de Herstelbank opgericht. Een ander initiatief was de oprichting, in 1948, van de Nederlandse Participatie Maatschappij door banken en verzekeraars, die belangrijk was voor de kredietverlening aan het midden- en kleinbedrijf.

Nederland was zich ook bewust dat de vooroorlogse neutraliteitspolitiek niet effectief was geweest. De politiek stond nu open voor internationaal overleg. Tijdens de oorlog, in 1944, was in Londen al de Benelux opgericht. In datzelfde jaar, 1944, vond de conferentie van Bretton Woods in de Verenigde Staten plaats; een uitvloeisel hiervan was de instelling van het International Monetary Fund en de oprichting van de International Bank for Reconstruction and Development: de Wereldbank.

Een belangrijke stimulans voor de wederopbouw van West-Europa was het Amerikaanse Marshallplan dat in 1948 in werking trad. Op gemeenschappelijk defensiegebied was in 1949 de Navo opgericht, bestaande uit de Verenigde Staten en Canada en een groot aantal West-Europese landen.

De economische en politieke ontwikkeling van Nederlands-Indië en Indonesië

Vanaf 1935 trok de economie in Nederlands-Indië weer wat aan.² De prijzen voor cultuurproducten stegen weer, mede door de devaluatie van de gulden in september 1936. Gedwongen door de crisis liet de overheid het non-interventiebeleid stap voor stap los. Als gevolg van de gedaalde vraag naar cultuurproducten probeerden verschillende productielanden in onderling overleg een vrijwillige productiebeperking te bewerkstelligen. Dit lukte voor de meeste producten. Ook de Nederlands-Indische regering participeerde hierin en nam uitgebreide restrictiemaatregelen. De producenten waren hierdoor wel verzekerd van een vast marktaandeel, maar dit was aanzienlijk lager dan voor de crisis.

Op het gebied van de invoer werd een stelsel van contingentering en licentiëring ingevoerd om de binnenlandse markt tegen buitenlandse import te beschermen. Vooral Japan en Thailand (rijst) hadden zich aan dumping van producten schuldig gemaakt. Een verdere stimulans voor de economie was de opbouw van een inheemse industrie. Eind jaren dertig ontstonden op diverse plaatsen op Java fabrieken voor de fabricage/verwerking van aluminium, beton, bier, gloeilampen en radiotoestellen, papier, rubber, sigaretten en textiel.³

In de jaren dertig begonnen Nederland en Nederlands-Indië economisch uit elkaar te groeien. Bedroeg in 1935 de export van Indië naar Nederland 22% van de totale uitvoer, in 1939 was dit cijfer gedaald naar 15%. Anderzijds was de export naar de Verenigde Staten in 1939 tot 21% gestegen, naar landen in Azië zelfs tot 35%. Nederland exporteerde na 1931 meer naar Nederlands-Indië dan het importeerde.⁴

Het economisch herstel van Nederlands-Indië was nog lang niet afgerond toen Nederland op 10 mei 1940 door Duitsland werd aangevallen. Alle banden tussen Europa en Azië werden verbroken. Diverse in Nederland gevestigde ondernemingen verplaatsten hun zetel naar Batavia. Vanaf deze tijd werd de defensie in Nederlands-Indië ook op een hoger peil gebracht; na jarenlange bezuinigingen moest een grote achterstand worden ingehaald. De dreiging kwam van Japan. Al in de jaren dertig was dit land China binnengevallen en vanaf 1937 werd geprobeerd dit hele land te onderwerpen. Daarbij kwam de Lunghaispoorweg – voor een groot deel gefinancierd met Nederlands geld – danig in het gedrang. De nog aanwezige Nederlanders moesten China hals-overkop verlaten.

Na de bezetting van China achtte Japan de tijd rijp voor verdere expansie in de rest van Zuidoost-Azië. Om hierbij de vrije hand te hebben en niet te worden gehinderd door een interventie van de Amerikaanse Pacificvloot werd de Amerikaanse marinebasis Pearl Harbor op 7 december 1941 door Japanse strijdkrachten gebombardeerd. Hierop verklaarde Nederland op 10 december Japan de oorlog. Omdat de eigen defensie van Nederlands-Indië onvoldoende slagkracht had, werd besloten om maritiem samen te werken met Australië, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. In de nacht van 10 op 11 januari 1942 landden de eerste Japanse troepen in Nederlands-Indië in de buurt van Manado op Celebes. Ongeveer op hetzelfde moment vielen zij het eiland Tarakkan aan, ten noordoosten van Borneo, waar enkele olievelden lagen.

In februari begonnen de Britse en Amerikaanse geallieerde troepen zich terug te trekken uit Java. Schout-bij-nacht Karel Doorman ging op 27 februari met enkele Nederlandse kruisers tegen een grote Japanse overmacht ten onder in de Slag in de Javazee. In de nacht daarop vielen de Japanse troepen op vier plaatsen langs de Javaanse noordkust vrijwel ongestoord het land binnen. In Magelang op Oost-Java werden de Japanse soldaten geestdriftig door de Indonesische bevolking toegejuicht, en in Atjeh op de noordkust van Sumatra kwam de bevolking zelfs al vóór de komst van de Japanners in opstand tegen de koloniale autoriteiten. Op 8 maart 1942, een week na de inval, gaven de Nederlandse strijdkrachten zich over.⁵

De meeste havens, haveninstallaties, schepen en olieraffinaderijen waren door Japanse bommen of door zelf geplaatste explosieven vernield. De rest van de infrastructuur – wegen, bruggen, gebouwen, spoorlijnen – en het productieapparaat vielen bijna volledig intact in Japanse handen. Meteen na de inval werd een Japans militair bestuur ingesteld dat alle bevoegdheden en taken van het Nederlands-Indische gouvernement overnam.⁶

In eerste instantie verliep het leven in Nederlands-Indië in 1942 als vóór de bezetting. Al spoedig echter werden Europeanen uit hun functies gezet en opgesloten in kampen. Een deel van deze groep – de mannen – werd in Birma en Thailand als dwangarbeider ingezet bij de aanleg van spoorwegen en bruggen, waarbij veel slachtoffers vielen door ondervoeding en een buitengewoon wreed regime. Een zeer klein deel van de Europese mannen bleef buiten de kampen omdat zij een strategische positie vervulden in de zogenoemde ‘vitale sectoren’, zoals de mijnen, spoorwegen en nutsbedrijven. De groep Europese vrouwen en kinderen op Java was zodanig groot dat hiervan maar een deel na verloop van tijd in kampen werd ondergebracht.

De Indonesische bevolking was deels zeer ingenomen met de Japanse invasie en het omverwerpen van het Nederlandse bewind. Hierdoor ontwikkelde zich gedurende de bezetting de nationalistische beweging krachtig verder. Een deel van de Indonesiërs bleef werkzaam in de bedrijven en op de ondernemingen zoals onder het Nederlandse bewind. Een ander deel van de lokale bevolking, de Romoesja’s – dwangarbeiders –, werd ingezet bij infrastructurele projecten op Sumatra (de Pekanbaru spoorweg) of in Zuidoost-Azië. Ook onder de Romoesja’s vielen net als onder de Europese krijgsgevangenen veel slachtoffers door slecht voedsel (stijfseppap en ratten), uitputting, honger, dysenterie, tropische ziekten en ernstige mishandeling.⁷

Nadat twee atoombommen op Nagasaki en Hiroshima waren geworpen, capituleerde Japan op 15 augustus 1945. Meteen na de capitulatie werden de poorten van de gevangenkampen opengezet. Na de onverwachte Indonesische onafhankelijkheidsverklaring door Sukarno en Hatta op 17 augustus ontstond op Java een zeer onveilige situatie voor de Europese bevolking. Hierop gaf de Britse commandant Lord Mountbatten de geïnterneerden het bevel in de kampen te blijven tot geallieerde troepen waren gearriveerd. Tevens kregen de Japanse troepen de opdracht om op hun post te blijven. Deze periode van machtsvacuüm en geweld tegen de Nederlandse bevolking wordt de *Bersiap* genoemd.

Dit was ook meteen het begin van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd. De Britse troepen arriveerden in oktober - november 1945, meteen gevolgd door medewerkers van de NICA (Netherlands Indies Civil Administration) uit Nederland, die het burgerlijk bestuur weer moesten opbouwen. De geallieerde troepen werden vanaf maart 1946 afgelost door Nederlandse eenheden: de KNIL en de Koninklijke Landmacht (KL); deze moesten proberen het Nederlandse gezag te herstellen.⁸ Het Indonesische leger, TNI, ging de strijd niet frontaal aan maar voerde een jarenlange guerrillastrijd.

Om deze impasse te doorbreken, werd in de eerste helft van 1947 besloten tot een grootscheeps Nederlands militair ingrijpen. De eerste politionele actie – Operatie Product – vond plaats tussen 21 juli en 5 augustus 1947 op Java en Sumatra. Nederland had verschillende motieven om tot deze actie over te gaan. Ten eerste had de regering het idee dat de onderhandelingen met de Republiek Indonesië – na het bereiken van het akkoord van Linggadjati in december 1946 – waren vastgelopen. Een tweede argument was dat het Nederlandse leger in Indonesië medio 1947 op sterkte was gebracht.⁹ De militairen zaten doelloos in de door hen bezette enclaves en vormden hierdoor een schietschijf voor de TNI en ongeregelde groepen guerrillastrijders. De derde reden was van financieel-economische aard. Het door de Tweede Wereldoorlog verarmde Nederland kon zich in feite niet veroorloven er in Indonesië een bezettingsleger op na te houden. Door de herovering van gebieden waarin de belangrijke cultuurondernemingen lagen, zouden deze weer in bedrijf kunnen worden genomen. Vervolgens zou de productie een waardevolle bijdrage leveren aan de voedselvoorziening en een impuls geven aan de Indonesische economie, waardoor Indonesië en Nederland weer de beschikking over deviezen zouden krijgen.

De doelen die men zich op Java had gesteld, werden snel bereikt. Heel West-Java (met uitzondering van Bantam) en Oost-Java (inclusief Madura) werden binnen korte tijd bezet. De gebiedsuitbreiding op Sumatra was daarentegen marginaal. Door ingrijpen van de Verenigde Naties werd een staakt-het-vuren afgekondigd, dat op 5 augustus 1947 van kracht werd.¹⁰

De Tweede Politionele Actie – Operatie Kraai van 19 december 1948 tot 5 januari 1949 – had ten eerste als doel nog meer cultuurondernemingen in Nederlandse handen terug te brengen, ten tweede de verovering van Midden-Java en de republikeinse hoofdstad Yogyakarta en ten derde het gevangennemen van de Indonesische regeringsleiders. Wanneer deze actie zou slagen, zou Nederland met meer gematigde Indonesische krachten een onafhankelijk Indonesië kunnen gaan opbouwen.

Militair gezien slaagde de operatie – Midden-Java en Yogyakarta werden ingenomen, Sukarno en Hatta werden gevangengenomen –, maar internationaal gezien leed Nederland een gevoelige politieke nederlaag. Er ontstond een internationale boycot tegen Nederland en de Veiligheidsraad intervenieerde. Beslissend voor Nederland om de actie te beëindigen, was de dreiging van de Verenigde Staten om de Marshallhulp te staken. De operatie werd op 31 december 1948 op Java afgebroken en enkele dagen later werd de actie op Sumatra beëindigd.¹¹

Uiteindelijk erkende Nederland, na lange onderhandelingen en onder druk van de Verenigde Staten, de Indonesische onafhankelijkheid en wel op 27 december 1949. Naar schatting hebben 150.000 Indonesiërs en 6000 Nederlanders het leven verloren bij de vijandelijkheden in de periode 1946-1949.

Het moge duidelijk zijn dat bij deze bijzonder moeilijke economische en politieke situatie het de NHM veel moeite zou kosten het bedrijf in Indonesië weer op de rails te krijgen.

Het bankbedrijf in Nederland

Begin 1935 kon de NHM na het vertrek van president Van Aalst en de reorganisatie van het bedrijf, de blik weer vooruit richten. Belangrijke uitdagingen aan het begin van deze periode waren de noodzakelijke uitbreiding van het Nederlandse kantorennet en het verstevigen van de greep op de Nederlandse markt. Dit zou moeten gebeuren door de acquisitie van de Geldersche Credietvereniging.

Overname Geldersche Credietvereniging en uitbreiding binnenlands kantorennet

Sinds eind 1916 had de NHM een overeenkomst met de Geldersche Credietvereniging in Arnhem. Na verloop van tijd bleek deze samenwerking de NHM niet op te leveren wat zij zich ervan had voorgesteld. Effectenorders werden niet altijd bij de NHM geplaatst, de afzet van NHM-emissies via de GCV-agentenschappen kon beter, en bij het acquireren van emissies voor provinciale en lokale overheden en bedrijven bleef de GCV op de achtergrond.

Ook het contact en de samenwerking van de NHM-directie met de raad van commissarissen en de directie van de GCV verliepen moeizaam, ondanks het feit dat zowel de directie (Heineken en Van Straaten) als de voorzitters van de raad van commissarissen (Knottenbelt, Guépin, Crena de Iongh) en secretaris (Marmelstein) een NHM-achtergrond bezaten.

Waarschijnlijk was een gebrek aan communicatie tussen de GCV en de NHM hiervan de belangrijkste oorzaak; de GCV wist niet (voldoende) wat zij moest doen om het de NHM naar de zin te maken en de NHM was niet in staat om dit aan de GCV duidelijk te maken. Het had zeker ook met personen te maken. GCV-directeur Heineken opereerde als alleenheerser, was in staat om met de meest vredelievende personen ruzie te maken en was niet geïnteresseerd in adviezen van anderen.

Kaart 1 Uitbreiding Nederlandse kantorennet NHM door de overname van de GCV in 1936

Vestigingen van de Geldersche Credietvereniging

Agentschappen

Amersfoort	Heerenveen
Apeldoorn	Heerlen
Arnhem	Helmond
Baarn	Hoogeveen
Bilthoven	Leeuwarden
Breda	Lochem
Brielle	Maastricht
Bussum	Meppel
Deventer	Nijmegen
Doetinchem	Oosterbeek
Ede	Roermond
Eindhoven	Sneek
Elst (Gld.)	Tiel
Groningen	Tilburg

Utrecht
Velp (Gld.)
Venlo
Vlissingen
Waalwijk
Wageningen
Weert
Winschoten
Winterswijk
Zeist
Zevenaar
Zutphen
Zwolle

Correspondentschappen

Beek (Lb.)	Nieuwolda
Borculo	Oosterhout (N-B)
Dierden	Oss
Eibergen	Sittard
Groenlo	Soest
Gulpen	Terborg
Heerde	Udenhout
Kampen	Vaals
Lutterade	Valkenswaard
Middelharnis	

Zitdagen

Akkrum	Huissen
Gorredijk	Princenhage

Door de crisis in het cultuurbedrijf had de NHM in de vroege jaren dertig de handen meer dan vol aan haar eigen zaken. Toen de reorganisatie eind 1934 was afgerond, kon het volgende karwei worden aangepakt: de integratie van de GCV in de NHM. Er was een aantal redenen om deze klus op dat moment aan te pakken. Directeur Herman van Straaten stapte eind juni 1935 op na een veertienjarig directeurschap; hij kon en wilde niet meer met directeur Heineken samenwerken. Omdat juist Van Straaten de enige was die enigszins vat op Heineken had, moest nu worden ingegrepen. H. Glerum – afkomstig van Philips – werd als kandidaat van de NHM in januari 1936 benoemd tot onderdirecteur ter vervanging van Van Straaten en, in de visie van de NHM-directie, als beoogd opvolger van Heineken.¹²

Niet alleen bij de leiding van de GCV rammelde het. De positie van de bank was er onder Heineken ook niet beter op geworden. Eind jaren twintig, begin jaren dertig was de bank weer ten prooi gevallen aan een oude ziekte: nieuwbouw van kantoren in plaatsen die zich nog nauwelijks hadden bewezen, zoals Bilthoven, Ede, Vaals en Vlissingen. In 1935 werd een verlies van f 161.000 op de effectenportefeuille geleden waarvoor geen reserve was gevormd. Dit was ook van toepassing op f 318.000 aan Duitse debiteuren. De uitkering van het dividend stond hierdoor op de tocht.¹³

De NHM liet de gang van zaken bij de GCV onderzoeken door de nieuwbenoemde onderdirecteur Glerum. In de notitie die deze hierover vervolgens uitbracht, werden de oorzaken van de matige resultaten geanalyseerd.¹⁴ De winst, na aftrek van salarissen, onkosten en afschrijvingen, bedroeg in 1935 in procenten van de eigen middelen bij de Robaver, Twentsche Bank, Incasso-Bank en GCV respectievelijk 9,4%, 7,5%, 7,1% en 4,8%.¹⁵

De andere banken met een landelijk kantorennet beschikten allemaal over een hoofdkantoor in Amsterdam of Rotterdam en bevonden zich dus dichterbij de beurs, dichterbij de Nederlandsche Bank en dichterbij elkaar. De agenten van de GCV hadden lokaal een kleiner netwerk in vergelijking met de directeurs van de bijkantoren van de grootbanken. De vroeg gevestigde GCV-kantoren (tot 1914 zeventien agentschappen) bereikten betere resultaten, de na 1914 geopende kantoren (27 agentschappen) waren aanzienlijk minder winstgevend als gevolg van hun late vestiging. De koek was bij de opening al verdeeld door de vestiging van kantoren van de grote handelsbanken in de provincie.

Na de crisis in de vroege jaren twintig, mede als gevolg van onvoldoende reserves, werd een te voorzichtige politiek bij de kredietverlening gevolgd. Dit werd veroorzaakt door een toenemende centralisatie in Arnhem, waardoor de

kantoordirecteuren minder vrijheid van handelen hadden en er relaties verloren gingen.¹⁶ Door het kleine lokale netwerk was er weinig contact met het plaatselijke bedrijfsleven, kwamen onder de relaties te weinig handelsdebiteuren en -crediteuren voor en was sprake van een verouderd cliëntenbestand.

De aanbeveling in de notitie van april 1936 was overduidelijk: verbetering van de winstcapaciteit door meer risico's te nemen bij de kredietverlening. Doordat een kapitaalsverkleining noodzakelijk was om het dividend op peil te houden, leverden deze twee tegengestelde eisen een patstelling op. In feite was er maar één reële optie: overname door de NHM.

In de zomer van 1936 startte de NHM de onderhandelingen. De algemene vergadering van GCV-aandeelhouders van 28 oktober 1936 verleende de directie machtiging om een overeenkomst met de NHM te sluiten, waarbij de NHM een optie van drie maanden zou krijgen om de GCV te verwerven. De NHM maakte uiteraard van dit recht gebruik. De overname ging in per 1 november 1936, het kapitaal van de NHM moest hierom worden uitgebreid met f 5 miljoen.¹⁷

De organisatie van de GCV, bestaande uit het hoofdkantoor in Arnhem, de 41 agentschappen en 19 correspondentschappen, werd geïntegreerd in het bedrijf van de NHM.¹⁸ Op het hoofdkantoor in Amsterdam werd een nieuwe afdeling gecreëerd, de Provinciale Centrale (PC). Deze PC was verantwoordelijk voor het contact met en het toezicht op de binnenlandse agentschappen, met uitzondering van Rotterdam en Den Haag. Hoofd van de afdeling werd mr. H. Harmens, directeur van de GCV, die tot onderdirecteur van de NHM werd benoemd.¹⁹ Het belangrijkste aspect van het toezicht op de agentschappen betrof de kredietverlening.²⁰

Na deze acquisitie bezat de NHM eindelijk een binnenlands kantorennet dat enigszins vergelijkbaar was met dat van de concurrentie. Vanaf nu telde de NHM in Nederland ook als binnenlandse bank terdege mee. Omdat het binnenlandse kantorennet van de NHM niettemin kleiner was dan dat van de concurrentie, bleef de directie alert op uitbreiding. In mei 1938 werd de firma H.G. Oyens & Co. in Hilversum overgenomen, in juli gevolgd door de Spaarnebank in Haarlem. Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog werd de politiek van het openen van nieuwe vestigingen en overnames van lokale bedrijven op deze manier voortgezet.²¹ In 1934 beschikte de NHM in Nederland over drie vestigingen; eind 1949 was dit aantal uitgebreid tot 84 agentschappen en correspondentschappen en twaalf zittingen.

Het faillissement van Mendelssohn & Co.

Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven, werkte de NHM bij de kredietverlening aan buitenlandse overheden en bedrijven en bij emissies veelvuldig samen met Fritz Mannheimer van de firma Mendelssohn & Co. Na het vertrek van president Van Aalst in juni 1934 namen deze contacten onder zijn opvolger Crena de Iongh wel af. Dit was mede vanwege de angst van de commissarissen dat de kredietverlening aan Mendelssohn te hoog zou oplopen. Deze kredieten waren meestal door effecten gedekt, dus wat dat betreft was er weinig risico.

De verhouding tussen de NHM-directie en Mannheimer bleef goed. Dat bleek ook tijdens de naturalisatieaanvraag van Mannheimer in de jaren 1935-1936, die president Crena de Iongh ondersteunde. Tijdens deze aanvraag bleek overduidelijk dat niet iedereen in Nederland van Mannheimer was gecharmeerd. Hij was zwaarlijvig, zijn omgangsvormen konden niet iedereen bekoren en hij was joods. Tegelijkertijd bezat hij veel charme en flair waarmee hij veel mensen voor zich wist te winnen. Een en ander zorgde ervoor dat de mensen met wie hij te maken had, te verdelen waren in trouwe aanhangers of stellige vijanden. De weerstand die Mannheimer opriep, nam in de loop der tijd toe. Het proces voor zijn naturalisatie tot Nederlander werd enkele jaren door onzichtbare vijanden vertraagd en onttaardde zelfs in een antisemitische hetze. Jonkheer Groeninx van Zoelen, leider van het Nationaal Front, publiceerde de brochure *De affaire Mannheimer*.²² Uiteindelijk kon na druk van premier Colijn en president Trip van de Nederlandsche Bank de naturalisatie medio 1936 worden afgerond. Deze geruchtmakende zaak zal er zeker toe hebben bijgedragen dat de contacten tussen de NHM en Mendelssohn & Co., en in het bijzonder de kredieten, door de commissarissen met meer dan gewone belangstelling werden gevolgd.

Mendelssohn & Co. had zich vanaf eind jaren twintig tot financier van buitenlandse staatskredieten ontwikkeld. Door de in 1931 afgekondigde *Stillhalte* werden de Duitse kredieten niet meer terugbetaald en verslechterde de positie van Mendelssohn & Co. Ook de relatie met Pierson & Co. en de NHM werd – na het terugtrekken van Van Aalst – minder innig.

Toen daarbij ook nog de firma Mendelssohn & Co. in Berlijn na de *Reichskristallnacht* van november 1938 door de nationaalsocialistische regering werd gesloten, raakte Mannheimer steeds meer geïsoleerd. Hij bracht nog wel grote internationale transacties tot stand, maar deze konden het verval van de bank nauwelijks maskeren. Dit verval was mede veroorzaakt door wanbeheer – Mannheimer had een grote kunstcollectie verzameld op kosten van zijn

bank – en zijn verslechterende gezondheidstoestand – hartkwaal en gebruik van verdovende middelen –, waardoor hij zich niet meer volledig voor zijn bank kon inzetten.

Het probleem openbaarde zich ten volle toen Mannheimer als syndicaatsleider optrad bij een conversielening van Frankrijk in januari 1939.²³ De emissie mislukte, waarna Mannheimer als syndicaatsleider met een groot deel van de stukken bleef zitten. Hij hoopte dit met een volgende emissie voor Frankrijk te kunnen herstellen, wat echter niet lukte. Op 19 of 20 juli 1939 nam NHM-commissaris A. van Hoboken telefonisch contact op met de directie. Hij had gehoord dat Mendelssohn & Co. emissierestanten tegen abnormaal hoge rente bij Engelse en Zweedse banken beleende en wilde de directie nog eens expliciet voor Mannheimer waarschuwen.²⁴ Deze waarschuwing miste zijn uitwerking.

Op 31 juli 1939 verleende de directie Mannheimer op diens verzoek een voorschot van f12 miljoen.²⁵ De NHM had misschien argwanender moeten zijn, want van een participatie via Mendelssohn met £ 100.000 in notes Société des Transports de Buenos Aires in dezelfde tijd, werden de onderliggende stukken niet ontvangen.²⁶ Mendelssohn & Co. zat dus in een acute liquiditeitscrisis. Mede door de crisis van zijn bank en zijn slechte gezondheid overleed Fritz Mannheimer op 9 augustus 1939 in Vaucresson bij Parijs plotseling aan een hartinfarct. Toen zijn overlijden in Nederland bekend werd, was het faillissement van Mendelssohn & Co. onafwendbaar.²⁷

De raad van commissarissen was zeer ontstemd over de rol van president Crena de Iongh bij deze kwestie. Vooral het feit dat de waarschuwing van commissaris Van Hoboken niet serieus was genomen, werd hem niet in dank afgenomen. Ook was de commissie uit commissarissen – in feite het dagelijks bestuur van de raad – niet ingelicht over het krediet. Crena de Iongh gaf zijn fout toe, maar vond dit onvoldoende reden om af te treden. Daar de verhouding tussen de commissarissen en Crena de Iongh al langer niet optimaal was, zetten de commissarissen hun besluit door dat Crena zijn ontslag moest indienen. Crena's aftreden vond plaats op 21 september. Hij was de tweede achterenvolgende president die gedwongen werd af te treden.

Oud-president Van Aalst was ook bij het faillissement betrokken; hij was namelijk president-commissaris bij Mendelssohn & Co., terwijl zijn zoon Dirk firmant bij deze firma was. Op 25 oktober 1939 overleed Van Aalst aan een beroerte en het is niet ondenkbaar dat het faillissement van Mendelssohn & Co. zijn einde heeft versneld.²⁸

Ernst Heldring – oud-directeur bij de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, zoon van oud-president Balthazar Heldring en bekend-

staand als onkreukbaar – werd door commissarissen verzocht de plaats van Crena in te nemen om het vertrouwen van het publiek in de NHM weer te herstellen.²⁹ Alhoewel hij al 68 jaar oud was, stemde Heldring hierin toe; op 23 oktober 1939 werd hij benoemd door de vergadering van aandeelhouders.

Meteen nadat bekend werd dat Mendelssohn & Co. failliet was, werd de stand van de uitstaande vorderingen bij de NHM opgenomen. Op 10 augustus 1939 bedroeg het saldo f 31.350.000 en eind september was de vordering teruggebracht tot f 27 miljoen, met daarbij onderpand ter waarde van f 21 miljoen. Het publiek reageerde hierop door en masse gelden bij de NHM op te nemen. Vanaf 10 augustus vonden bij de NHM grote onttrekkingen plaats ter hoogte van f 21 miljoen, die eind augustus zelfs waren opgelopen tot f 52,5 miljoen (deposito's en creditgelden). Deze onttrekkingen werden niet alleen veroorzaakt door het faillissement, maar hadden ook te maken met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Bij andere banken daalden de saldi creditgelden tussen de 8 en 13%, maar bij de NHM was dit met 20% wat hoger. Uiteraard daalde ook de koers van certificaten van aandelen NHM.³⁰

De NHM was niet de enige instelling die schade had opgelopen door het faillissement van Mendelssohn & Co.³¹ De grootste schuldeisers volgen hieronder. In de meeste gevallen waren de vorderingen grotendeels gedekt:

NHM, Amsterdam	f 31,4 miljoen
Société Générale de Belgique, Brussel	f 20 miljoen
Schweizerische Bankverein, Bazel	f 15,5 miljoen
New York Trust Company, New York	f 15 miljoen
De Nederlandsche Bank, Amsterdam	f 14,2 miljoen
Schweizerische Kredit-Anstalt, Zürich	f 13 miljoen
Amsterdamsche Bank, Amsterdam	f 10 miljoen
Banque de Paris et des Pays Bas, Amsterdam	f 5,5 miljoen
Sofina, Brussel ³²	f 5,5 miljoen
Pierson & Co., Amsterdam	f 4 miljoen

Vlak voor het begin van de Tweede Wereldoorlog, op 4 mei 1940, was de vordering van de NHM geslonken tot f 17 miljoen met als dekking effecten ter waarde van f 9,6 miljoen. Eind februari 1941 vond een transactie plaats met de Deutsche Golddiskontbank in Berlijn die na de oorlog bij de zuivering nog de nodige vragen zou oproepen. De Duitse bank nam f 12,6 miljoen obligaties 4%-Frankrijk 1939 over tegen de koers van 71%. Het debetsaldo werd hiermee verminderd tot f 6,8 miljoen, met als onderpand f 4,5 miljoen. De directie vond het nuttig om na deze verkoop een persbericht te doen uitgaan over deze

transactie. Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog was het debetsaldo gereduceerd tot f 756.000.³³ Uiteindelijk viel de financiële schade door het faillissement van Mendelssohn & Co. dus mee.

Andere gevolgen van de betrokkenheid van de NHM bij het faillissement van Mendelssohn waren het gedwongen vertrek van president Crena de Iongh en de imagoschade die de NHM opliep. De commissarissen trokken uit dit alles hun conclusie: in januari 1940 werd een Kredietcommissie ingesteld, bestaande uit de leden van het Bureau van Commissarissen en twee wisselende commissarissen.³⁴ Ook de Nederlandsche Bank had door deze geruchtmakende zaak leergeld betaald. De met de banken in 1932 afgesproken vrijwillige inlevering van kwartaalstaten werd geïntensiveerd; voortaan moesten deze staten maandelijks worden ingeleverd.³⁵

Agentschap Rotterdam

Het agentschap Rotterdam functioneerde in de late jaren dertig matig. De winst was in 1938 vergelijkbaar met die van het veel kleinere agentschap Breda. Vooral op effectengebied bleef Rotterdam achter. Daarom werd besloten tot verbouwing van de parterre van het gebouw ten behoeve van effectencliënten. Tevens zou een specialist uit de provincie als chef worden aangesteld om deze afdeling verder te ontwikkelen.³⁶ In 1940 waren 243 employés – onder wie 31 vrouwen – bij het agentschap werkzaam.

In de meidagen van 1940 werd het gebouw aan de Zuidblaak volledig verwoest door het bombardement op Rotterdam en de daaropvolgende brand. De kluisen waren niet beschadigd, zodat deze in gebruik bleven. De andere activiteiten werden op diverse locaties voortgezet. Aangezien dit voor de bedrijfsvoering grote problemen opleverde, werd het zwaar beschadigde gebouw provisorisch hersteld en werd een noodgebouw geplaatst, zodat in 1944 alle activiteiten weer waren geconcentreerd op de Zuidblaak.

Meteen na het bombardement werden de architecten Corns, Elffers en A.A. van Nieuwenhuyzen aangetrokken om ontwerpen te maken voor de nieuwbouw op de plaats van het oude gebouw. Op 24 september 1945 werd de eerste paal van dit gebouw geslagen. Het ontwerp was wel een aantal keren bijgesteld (het bouwvolume werd verkleind) vanwege de tegenvallende resultaten van het agentschap.

Tijdens de oorlogsjaren werd de negatieve spiraal van het agentschap niet doorbroken. In 1940, 1943 en 1944 werd verlies geleden. Dit werd deels veroorzaakt door de oorlogsomstandigheden: het gebouw was vernield, en de functie van Rotterdam als internationale haven en overslagplaats was door de oor-

log aanzienlijk afgenomen. Er waren echter ook interne oorzaken voor deze stagnatie. De agenten mr. N.J. van Aalst (de zoon van) en mr. J. Dutilh waren niet voldoende met acquisitie bezig, grepen geen nieuwe kansen, hadden te weinig commercieel inzicht en hadden te veel externe verplichtingen (Dutilh bekleedde maar liefst 45 commissariaten of bestuurslidmaatschappen).³⁷ De leeftijdsopbouw van het personeel was bovendien niet evenwichtig waardoor de personeelskosten relatief hoog waren, er was te weinig diversiteit onder de cliëntèle en de ontwikkeling van het effectenbedrijf verliep te traag.

De Rotterdamse agenten moesten zich daarom in 1944 in Amsterdam bij directeur Taudin Chabot verantwoorden voor het gevoerde beleid. Er werd besloten om na de oorlog een derde agent te benoemen.³⁸ In mei 1946 werd het eerste Rotterdamse bijkantoor geopend aan de Boergoensestraat 110 in Charlois.

Agentschap Den Haag

Bij de herstructurering in 1934-1935 moest ook het personeel van agentschap Den Haag worden verjongd. In de optiek van de directie was dat tevens van toepassing op agent mr. C.H. Roosegaarde Bisschop. Hij was in 1934 58 jaar oud en al sinds begin 1918 agent in Den Haag, naast G. Hennis, eveneens 58 jaar en agent sinds begin 1913. Daar hij niet wilde meewerken aan deze verjonging, kreeg hij een gedwongen ontslag.³⁹ De opbloei die op het hoofdkantoor na de reorganisatie zichtbaar werd, kwam ook tot uitdrukking in de winstcijfers van Den Haag. In 1940 waren 215 employés – onder wie vijf vrouwen – bij het agentschap werkzaam.

In deze periode, onder leiding van de agenten G. Hennis – in 1943 vervangen door mr. J. M. van Bosse – en jhr. D.G. de Graeff, werden de activiteiten van het Haagse agentschap aanzienlijk uitgebreid. Op 1 november 1938 werd de Haagsche Bankvereniging (1921, Habaver) overgenomen.⁴⁰ Nadat de Spaarnebank in Haarlem na de overname in juli 1938 was omgedoopt tot een NHM-agentschap, waren hier veel rooms-katholieke relaties overgestapt naar de Nederlandsche Landbouwbank. Daarom bleef de Habaver onder eigen naam opereren en mocht er geen ruchtbaarheid aan de overname worden gegeven.⁴¹

Door het verhoogde kerkbezoek in de Tweede Wereldoorlog stegen de inkomsten van de rooms-katholieke instellingen. Zodoende konden bestaande leningen vervroegd worden afgelost of omgezet in leningen met een lagere rente. Ook na de Tweede Wereldoorlog had de Habaver veel zakelijke relaties in de bouwwereld, en daarnaast had zij klanten in het onderwijs, de bejaardenzorg en onder geestelijke orden.⁴²

Tabel 5.1 Deposito's grote handelsbanken, 1934-1949 (x f miljoen)

	AB	IB ²	NHM ³	NIHB ⁴	Robaver	TB
1934	24,4	17,2	79,5	29,9	36,8	55,5
1935	18,9	12,9	65,2	26,1	32,8	51,9
1936	21,7	16,1	78,4	35,7	38,1	49,4
1937	29,1	14,9	83,7	31,5	45,7	47,0
1938	3,1	8,3	71,4	26,4	8,6	22,8
1939	3,5	7,8	52,8	20,8	5,4	23,8
1940	7,0	12,3	50,0	19,9	9,2	28,9
1941	9,7	13,7	58,1	— ⁶	10,1	35,5
1942	18,6	20,5	20,9 ⁴	—	17,5	44,2
1943	25,1	24,5	28,6 ⁴	—	21,2	51,8
1944	35,5	32,5	36,6 ⁴	—	32,3	63,6
1945	26,2	25,8	35,0 ⁴	—	29,5	63,0
1946	14,8	24,1	58,1	—	29,8	48,8
1947	15,2	32,3	90,1	11,0	65,6	71,8
1948	88,8 ⁴	38,5 ⁵	151,2	41,9	58,3	78,9
1949	87,5	0	144,5	38,4	81,6	85,5

Bron: Jaarverslagen van de banken.

¹ Met ingang van 1 januari 1948 werd het bedrijf van de Incasso-Bank uitgeoefend voor rekening van de Amsterdamsche Bank. Het bedrag van f 88.848.000 is het gezamenlijke saldo van beide banken, het bedrag van f 38.521.000 betreft het depositosaldo van de IB.

² Bij de Incasso-Bank in de jaren 1934-1937 inclusief de post deposito-rekening met onderpand. In dit geval was de deposant bereidwillig een deposito te storten met als tegenprestatie een effectendepot van de bank bij een derde partij t.g.v. de deposant. In de meeste gevallen waren het gemeenten die deze eis stelden.

³ Totaal van de saldi van NHM Amsterdam en NHM Batavia.

⁴ Over de jaren 1942-1945 betreft het de deposito's ingelegd bij het Nederlandse bedrijf.

⁵ Totaal van de saldi van NIHB Amsterdam en NIHB Batavia.

⁶ Bij de NIHB zijn over de jaren 1941-1946 geen jaarverslagen verschenen.

Kort na de overname van de Habaver werd in december 1938 in de wijk Bezuidenhout een nieuw bijkantoor geopend aan de Van Alkemadelaan. Deze vestiging moest in januari 1944 worden gesloten in verband met de ontruiming van een deel van Den Haag.

Een tweede overname in Den Haag was die in december 1941 van de firma De Bas & Co. (1884). Deze vestiging werd wel in NHM omgedoopt en voortgezet

als kantoor Herengracht. De meeste cliënten waren georiënteerd op effecten.⁴³ De laatste overname, in september 1944, betrof de Rentekas in Den Haag.⁴⁴

In de oorlogsjaren rendeerde het Haagse agentschap net als het agentschap Rotterdam maar matig; in 1942 en 1943 werd zelfs verlies geleden. Dit was te verklaren doordat de belangrijkste winstbron van het kantoor – het effectenbedrijf – niet kon bloeien in een tijd van teruglopende effectenvoorschotten en beperkte beursactiviteiten. Daarbij kwam dat een deel van Den Haag moest worden geëvacueerd (Atlantikwall) zodat depots werden opgevraagd en rekeningen moesten worden afgesloten of bij andere kantoren worden ondergebracht.

Deposito's

Zoals ook in de vorige periodes het geval was, bleef de NHM de concurrentie veruit de baas bij het aantrekken van deposito's. Na het faillissement van Mendelssohn & Co. in augustus 1939 vonden flinke onttrekkingen plaats. Dit herstelde zich vanaf 1940. De cijfers over de jaren 1942-1945 in tabel 5.1 betreffen de ingelegde deposito's bij het Nederlandse bedrijf. Door het gemis aan Indiëse deposito's was de Twentsche Bank tijdelijk in staat de eerste positie over te nemen. Ook bij de andere creditgelden liet de NHM ten opzichte van de andere grootbanken een afwijkend beeld zien.⁴⁵ Wat de oorzaak van deze afwijking is geweest, is niet duidelijk. Onderdirecteur Steendijk die deze cijfers geeft, denkt aan een afwijkende clientèle, de nawerking van het faillissement van Mendelssohn & Co., het duale karakter van de NHM en het feit dat de NHM tijdens de oorlogsjaren geen jaarverslagen publiceerde en ook geen dividend uitkeerde.⁴⁶

Emissies en syndicaten

De lage rentestand en de grote geldruimte na de devaluatie van de gulden in 1936 gaven in de volgende jaren aanleiding tot een reeks van conversieleningen, vooral van de staat, publiekrechtelijke lichamen en hypotheekbanken ter waarde van f 2574 miljoen in 1937 en in 1938 voor f 1990 miljoen.⁴⁷ De NHM opereerde bij de syndicaten in de jaren dertig en veertig in diverse combinaties met andere banken. Meestal was de samenstelling historisch bepaald; tot en met juli 1939 werd zeer frequent met Mendelssohn & Co. samengewerkt.

De samenwerking in Nederlands-Indië in syndicaatsverband was begin 1935 door de NIHB beëindigd; maar de NHM en de NIHB bleven in de Nederlandse syndicaten in wisselende combinaties wel regelmatig samen opereren. Na het faillissement van Mendelssohn & Co. in augustus 1939 nam de NHM pas

op 19 december 1939 opnieuw deel aan een syndicaat. Blijkbaar wilde men even in de luwte verkeren; ook het begin van de Tweede Wereldoorlog zal hieraan debet zijn geweest.

In de tweede helft van de jaren dertig gingen de beleggers zich meer roeren. De institutionele beleggers verenigden zich in een commissie tot overleg in beleggingszaken, al spoedig het ‘beleggersfront’ genoemd. De beleggers maakten zich zorgen over de soms ongunstige voorwaarden van leningen en de te lage rentevergoeding. Zij besloten in het vervolg leningen die niet aan een bepaalde rentevergoeding en looptijd voldeden, te boycotten. Het beleggersfront had succes met zijn actie en mede hierdoor slaagden in 1938 minder conversieleningen. Het gevolg was wel dat provincies en gemeenten hun heil zochten in onderhandse leningen, wat de Effectenbeurs niet ten goede kwam.⁴⁸

Om de band met de institutionele belegger te intensiveren, participeerde de NHM in 1938 met een f 0,5 miljoen in de firma Labouchere & Co. in Amsterdam. Labouchere had zich gespecialiseerd in het onderbrengen van grote pos- ten aandelen en obligaties bij institutionele beleggers, een interessante niche waar de NHM zelf nog geen ingang had. In de jaren daarvoor hadden beide banken al samengewerkt bij de reconstructie van Wilton’s Dok en Werfmaatschappij en Wm. H. Müller & Co., beide in Rotterdam.⁴⁹

De overname van de Geldersche Credietvereniging in november 1936 had ook invloed op de emissies van de NHM. In 1937 werd expliciet vastgelegd dat er geen principiële bezwaren bestonden om te participeren in emissies van rooms-katholieke instituten, wat daarvoor niet gebruikelijk was geweest bij de ‘protestantse’ NHM.⁵⁰

Wat eind jaren dertig als een vernieuwing te beschouwen was, was de introductie van beleggingsdepots. In februari 1938 nam een syndicaat bestaande uit Robaver, R. Mees & Zoonen, NHM en Heldring & Pierson, ieder voor een kwart, een aandelenemissie van het Rotterdamsch Beleggings Consortium (Robeco) over, groot f 1.250.000. De emissie werd zwaar overtekend, een bewijs dat het publiek vertrouwen had in deze nieuwe beleggingsvorm.⁵¹ De NHM was zelfs een van de eerste banken die aandelen Robeco aan haar relaties verkocht. Vanaf 1938 had directeur Collot d’Escury – verantwoordelijk voor het NHM-effectenbedrijf – zitting in de raad van commissarissen van Robeco.⁵² Enthousiast geworden door deze succesvolle emissie volgde in januari 1939 de introductie van depotfractiebewijzen Zweedse aandelen Svenska ter beurze van Amsterdam en Rotterdam. Ook deze buitenlandse stukken werden door het publiek met gretigheid afgenomen.⁵³

De belangstelling voor beleggingsfondsen had zich vanaf begin jaren dertig al gemanifesteerd in de Verenigde Staten en Engeland. Door de langdurige crisis in Nederland werd deze interesse hier pas duidelijk na het loslaten van de gouden standaard en het opleven van de Effectenbeurs daarna. Voor de banken was het oprichten en beheren van vaste depots een aantrekkelijke nieuwe bron van inkomsten, waarbij een rendement boven de 3% kon worden behaald, dus meer dan bij belegging in Nederlandse staatsleningen. Een andere reden voor het succes van deze fondsen was de toenemende oorlogsdreiging. Op deze manier konden de kleine spaarders en beleggers hun geld eenvoudig buiten Europa in veiligheid brengen. De succesvolle depots waren gespecialiseerd in relatief veilige landen als Zweden, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika.⁵⁴

Eind jaren dertig werd ook een belangrijke stap gezet om de voorkennis bij syndicaten te beperken. In de jaren 1910 tot circa 1933 was het zoals gezegd heel gebruikelijk dat de directie en soms een aantal commissarissen of belangrijke relaties participeerden in een syndicaat waarin de NHM deelnam of leiding gaf. Hierbij konden grote winsten worden gemaakt. Na de beurscrash van Wallstreet in 1929 werd het risico dat een emissie mislukte groter geacht, zodat de animo voor de directieleden om op deze manier een extra verdienste te behalen minder werd. In 1936 besloot de raad van commissarissen dat de directie alleen nog aan syndicaten mocht deelnemen als er van tevoren een reservefonds was gevormd. Enkele commissarissen wilden zelfs dat de directie helemaal niet meer bij eigen syndicaten zou participeren.⁵⁵

In navolging van de Twentsche Bank werd in 1938 op de effectenafdeling een Afdeling Vermogensbeheer voor cliënten opgezet. Deze dienstverlening werd in 1944 uitgebreid door inschakeling van de Afdeling Controle. Ook ging men zich toeleggen op de behandeling van belastingzaken voor relaties.⁵⁶ Om het segment vermogende relaties beter te kunnen bedienen, werd in juni 1948 de effectenfirma Weduwe Tjeenk & Co. in Amsterdam overgenomen. Directeur Collot d'Escury was hier al jaren president-commissaris en kende deze bank dus goed. Tjeenk bleef onder eigen naam opereren en de overname werd niet bekendgemaakt. Dit gebeurde om een mogelijk verlies van cliëntèle tegen te gaan.⁵⁷

Meteen na de Duitse inval werd de Effectenbeurs gesloten en deze werd pas heropend op 15 juli 1940, echter wel met het verbod handel te drijven in buitenlandse fondsen. In de periode tot 16 augustus 1944 was de NHM in totaal bij

34 emissies of syndicaten betrokken, een schril contrast met het topjaar 1919 toen dit aantal op 82 emissies lag. In negentien gevallen was de NHM syndicaatsleider of lag de overname of het guichet exclusief bij de NHM. Ook bij de andere grote banken lag het aantal emissies in deze oorlogsjaren op een laag niveau.

In 1941-1943 vonden vier staatsleningen plaats; de eerste twee leningen bedroegen ieder f 0,5 miljard, de laatste twee waren elk f 1 miljard groot. Deze emissies verliepen succesvol. De NHM trad bij alle guichetemissies als syndicaatsleider op. Nieuw was het syndicaatslidmaatschap van de Nederlandsche Middenstandsbank (NMB) bij de staatsleningen van 1942 en 1943. Op last van M.M. Rost van Tonningen – waarnemend secretaris-generaal van het ministerie van Financiën – moest deze bank in het syndicaat worden opgenomen. Vanwege de anti-joodse maatregelen mocht Lippmann, Rosenthal & Co. alleen nog deelnemen in de eerste lening van 1941, maar daarna niet meer.

Op de Effectenbeurs werd in 1943 een systeem van stopkoersen ingevoerd, waarbij voor alle effecten een maximumprijs werd vastgesteld. Het doel hiervan was het beperkt houden van de koersstijgingen. Hierdoor stokte het aanbod op de officiële beurs en ontstond er een zwarte markt in het tegenover de beurs gelegen hotel-restaurant De Roode Leeuw.⁵⁸ De beurs werd op 5 november 1944 gesloten en pas vanaf 1 april 1947 kon de meeste beurshandel weer plaatsvinden.⁵⁹

Na de oorlog vond er vanaf april 1946 een verplichte effectenregistratie plaats. Iedere effectenbezitter was verplicht zijn stukken in te leveren bij een lid van de Vereniging voor den Effectenhandel. Doel van deze actie was om vast te stellen wie welke stukken in zijn bezit had en om degenen die door het gedwongen afstaan van stukken aan de roofbank Liro waren gedupeerd, in hun rechten te herstellen. Dit bracht in de naoorlogse jaren voor de betrokken banken een zeer grote hoeveelheid werk met zich mee.⁶⁰

In de eerste naoorlogse jaren was het emissiebedrijf voor aandelen niet belangrijk, behalve dan de grote emissie van f 300 miljoen aandelen en f 100 miljoen obligaties in november 1947 van de Koninklijke Olie en in februari 1948 de emissie van f 70 miljoen aandelen Philips.⁶¹ Daarmee was de kapitaalmarkt voorlopig uitgeput.

Kredietverlening

In de crisistijd was de kredietbehoefte van bedrijven aanzienlijk lager vanwege de inkringing van hun productie. Ook de banken zelf waren in deze periode huiverig om de kredietkraan voor bepaalde ondernemingen te ope-

nen. Jamin in Rotterdam was een dergelijk probleemgeval. In de jaren dertig werd daarom door de NHM een soort bewindvoerder aangesteld die orde op zaken moest stellen. Het salaris van de bewindvoerder Arnold Welling – f 1000 per maand – kwam ten laste van de NHM. Door het bombardement in mei 1940 liep het bedrijf van Jamin zeer grote schade op. Een positief effect was dat door de uitgekeerde verzekeringsgelden Jamin financieel orde op zaken kon stellen en in een creditrelatie veranderde.⁶²

Omdat in Nederland weinig vraag naar krediet was of omdat de NHM zelf de boot afhield, ging men weer over tot buitenlandse kredietverlening. In 1937 participeerde de NHM met f 2 miljoen via Mendelssohn & Co. in een krediet van f 25 miljoen aan Frankrijk, zodat dit land in Zwitserland en Nederland genoteerde obligatieleningen kon aflossen.⁶³

Daar het moeilijk was alle beschikbare middelen in Nederland of het nabije buitenland renderend uit te zetten, werd er ook belegd in buitenlandse staatsobligaties en schatkistwissels. In 1938 werd hiervoor een rente van 3% vergoed; aan het einde van dat jaar was er circa f 11 miljoen belegd in Engelse, Belgische, Franse en Argentijnse schatkistwissels.⁶⁴

Opvallend is dat na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in september 1939, in januari 1940 aan een tiental Amerikaanse banken rembourstkredieten werden verleend; alle boven f 250.000.⁶⁵

Meteen na de Duitse inval in Nederland werd de verbinding met Nederlands-Indië verbroken, waardoor de Factorij en de andere Aziatische kantoren geen activa meer naar Nederland konden transfereren. De Derde Afdeling (Bankzaken met het Oosten) heeft gedurende de bezettingstijd voorschotten verleend voor het levensonderhoud van familieleden van cliënten van deze Aziatische vestigingen en voor de groep Indische studenten die in Nederland verbleef. Eind 1944 was al voor f 3,4 miljoen aan dergelijke delegatiekredieten verstrekt.⁶⁶

De bezetting veroorzaakte ook de uitverkoop van aangelegde voorraden aan Duitsland. Hierdoor kwamen steeds meer geldmiddelen ter beschikking en de rente daalde; het bankdisconto werd verlaagd tot 2,5%. Door de grote geldhoeveelheid bij bedrijven verminderde de vraag naar kredieten. De beleggingsmogelijkheid van deze vrijgekomen gelden was aanzienlijk verminderd en werd voornamelijk gevormd door de behoeften van de staat. Het disconto voor het driemaands schatkistpapier daalde van 2,25% tot 1,75%. Bij de NHM steeg de belegging in schatkistpapier van f 57,5 miljoen op 31 juli 1940 tot f 296,9 miljoen op 28 februari 1945.⁶⁷

Na de afkondiging van de eerste Liroverordening over inlevering van

Tabel 5.2 Kredietverlening NHM, ultimo februari 1944
 Industriële en commerciële kredieten > f 5000

	<i>Aantal kredieten</i>	<i>Totaal kredieten (x f miljoen)</i>
1. Aardewerk-, glas- en steenindustrie	30	2,2
2. Diamantindustrie	0	0
3. Drukkerijen	20	0,5
4. Bouwbedrijven	105	2,6
5. Chemische industrie	20	1,9
6. Hout-, kurk en stro-industrie	24	0,5
7. Kleding en reiniging	13	0,2
8. Kunstnijverheid	0	0
9. Leder-, wasdoek- en rubberindustrie	20	0,7
10. Mijnbouw	2	0,2
11. Metaalindustrie	82	6,7
12. Papierindustrie	11	0,8
13. Textielindustrie	18	0,9
14. Gas- en elektriciteitsbedrijven	3	2,3
15. Voedings- en genotmiddelenindustrie	85	5,5
16. Landbouw	41	1,0
17. Visserij en jacht	1	0,01
18. Handel	380	18,7
19. Verkeerswezen	41	10,2
20. Krediet- en bankwezen	6	0,3
21. Verzekeringswezen	3	0,1
22. Gemeenten, polders, vrije beroepen	67	2,0
23. Onderwijs	6	0,1
24. Godsdienst	5	0,04
25. Niet te rangschikken	1	0,01
Totaal	984	57,5
Particulieren	92	1,8
Totaal generaal	1076	59,2

Bron: NA, NHM 536, 21 april 1944.

joods vermogen in augustus 1941 werden ook bij de NHM de kredieten en onderliggende zekerheden van joodse cliënten geïnventariseerd. In deze tijd konden joodse relaties dus blijkbaar nog steeds kredieten opnemen.⁶⁸

Vanaf 1942 werden kredieten verleend voor het bouwen van schepen onder garantie van het ministerie van Financiën.⁶⁹ In vergelijking met de andere banken was de teruggang van het debiteurensaldo bij de NHM minder groot. Bij de NHM konden de kredieten die afliepen of in omvang afnamen voor een deel worden vervangen door nieuw verleende voorschotten aan rederijen en ondernemingen wier activiteiten zich voor het grootste deel afspeelden in Nederlands-Indië of buiten-Europese gebieden.⁷⁰

Een waardevol inzicht in de kredietverlening biedt tabel 5.2. Het geeft een sectoraal overzicht van de totale kredietverlening door de NHM in februari 1944. De grootste sector was de handel. Maar als de verschillende sectoren in de industrie bij elkaar worden gevoegd, dan zien we dat de kredietverlening hierbij groter was. In de sectoren kunstnijverheid en diamantindustrie waren geen kredietrelaties (meer). Deze laatste sector zou na de Tweede Wereldoorlog weer belangrijker voor de NHM worden.

Om de kredietrelaties na de oorlog behulpzaam te zijn bij de wederopbouw van hun netwerk, werd in 1946 het Contactbureau opgericht. Het had als taak de Nederlandse im- en exporteurs behulpzaam te zijn bij de opbouw/uitbreiding van hun zaken met het buitenland. In de naoorlogse periode van kapitaalschaarste werd de kredietverlening gerantsoeneerd. Alle verleende kredieten die meer bedroegen dan 5% van de eigen middelen of boven f1 miljoen uitkwamen, moesten worden gemeld bij de Nederlandsche Bank. Beschikbaar krediet moest worden aangewend voor de financiering van essentiële behoeften voor Nederland, waaronder de productie voor export.⁷¹

Verzekeringsbedrijf

Na de overname van de GCV ging het hoofdkantoor zich intensiever toeleggen op assurantie zaken. In mei 1940 participeerde de NHM in de oprichting van Assurantiemaatschappij Brandaris in Amsterdam.⁷² Een tweede participatie volgde in 1942 in de Assurantie Maatschappij 'De Zeven Provinciën'.⁷³ In september 1942 werd bij het hoofdkantoor een assurantieafdeling (assurantiebezorging) opgericht; bij de provinciale kantoren werd deze activiteit al langer beoefend.⁷⁴ Ook de andere banken ontplooiden activiteiten op verzekeringsgebied, dus de stap van de NHM was niet onlogisch.

Buitenlandse bankzaken

Van oudsher was het buitenlandse bankbedrijf van de NHM in Azië gevestigd. In de jaren twintig had de NHM pogingen gedaan om in Londen een vestiging van de grond te krijgen. Dat was uiteindelijk niet gelukt. In de late jaren dertig was er zelfs sprake van een eventuele vestiging in Nice, maar deze werd niet gerealiseerd. Wel volgde heropening van de vestiging in Londen. In het kader van de dreigende oorlogssituatie richtte de NHM in augustus 1939 de Netherlands Trading Society (East) Ltd. in Londen op. Dit was een houdstermaatschappij waar gedurende de oorlog de pondenactiva van de NHM waren geconcentreerd. Een andere bezigheid van deze vestiging was de financiële afwikkeling van de zogenoemde gestrande ladingen. Directeur Lex Pauw en later onderdirecteur Willy van de Stadt gaven vanaf mei 1940 leiding aan deze vestiging.

Pauw was op 11 mei 1940 uit Nederland vertrokken met de bedoeling vanuit Batavia het buitenlandse bedrijf van de NHM te leiden, maar hij kwam niet verder dan Londen. Meteen na de Duitse inval verplaatste de NHM haar zetel naar Batavia; de voorbereidingen hiertoe waren al in 1939 begonnen. Oorspronkelijk zou de zetel naar Paramaribo worden verplaatst, wat alsnog gebeurde na de Japanse inval in Nederlands-Indië in maart 1942. Op 28 november 1945 kon de zetel weer terug naar Amsterdam worden verplaatst.⁷⁵

Omdat in juni 1940 in Engeland de angst voor een Duitse invasie bestond, werd besloten ook een houdstermaatschappij in de Verenigde Staten op te richten: de Netherlands Trading Society (East) Inc., Dover (Delaware). De

Agentschap New York,
circa 1950.

concrete werkzaamheden in de Verenigde Staten werden uitgevoerd door de in januari 1941 gevestigde vertegenwoordiging in New York.⁷⁶ Gedurende de oorlog waren de dollaractiva van de NHM, overgeboekt vanuit Londen, hier geconcentreerd. Tevens werden werkzaamheden uitgevoerd voor de *foreign agency* New York van de Nederlandse regering. De dollartegoeden van de Factorij in Batavia werden al vóór de Japanse inval overgebracht naar de Netherlands Purchasing Commission in New York, de instelling die verantwoordelijk was voor aankopen ten behoeve van de Nederlandse regering in Londen. Verder hield de vertegenwoordiging zich bezig met de kwestie van de bevriezing van Nederlandse activa in de Verenigde Staten en de belangenbehartiging van cliënten bij de ‘gestrande ladingen’.

De beide vestigingen Londen en New York hebben nuttig werk kunnen doen. Na de oorlog bleek hieraan echter wel een zeer duur prijskaartje te hangen. Directeur Pauw was van oktober 1940 tot juli 1942 in New York; in de periode daarvoor en daarna was zijn standplaats tot maart 1946 Londen. In deze twee plaatsen gaf hij gedurende bijna zes jaar \$ 280.000 en £ 68.000 uit, een gemiddelde uitgave van f 680 per dag. Tevens ontving zijn in Nederland wonende familie nog eens f 140.000 in totaal. Een normaal uitgavenpatroon zou bedragen van \$ 93.000 en £ 52.000 hebben opgeleverd en Pauw wist voor de overschrijding met maar liefst f 800.000 geen afdoende verklaring te geven. Ook onderdirecteur Van de Stadt had in Londen (1940-1946) grote bedragen opgenomen, in totaal £ 62.560, wat neerkomt op een gemiddelde uitgave van f 330 per dag. Pauw moest aftreden, al moet hierbij worden gezegd dat hij anders ook zou zijn afgetreden omdat hij in 1945 65 jaar was geworden.⁷⁷

Na de Tweede Wereldoorlog zocht de NHM contact met een aantal buitenlandse banken onder leiding van de Franse Banque de Paris et des Pays Bas om een ‘European banking committee’ op te zetten, een informele manier van samenwerken. Naast de NHM en Paribas werkten hierin samen de Banque de la Société Générale de Belgique, Crédit Suisse en Banca Commerciale Italiana. In de herfst van 1948 bestond het plan het informele samenwerkingsverband om te vormen tot een internationale financieringsorganisatie. Hier was de Franse regering echter tegen, zodat de samenwerking een stille dood stierf.⁷⁸

Al eerder was in 1946 in New York de Amsterdam Overseas Corporation (AOC) opgericht, waarin de NHM participeerde. Het doel van de AOC was de behartiging van de Amsterdamse financiële belangen in de Verenigde Staten, zoals financiering van handel en industrie, goederentransacties, investment banking en veredelingszaken.⁷⁹

De vestigingen bleven niet beperkt tot Europa of de Verenigde Staten: Afrika werd na de Tweede Wereldoorlog als werelddeel belangrijker en zo-doende interessanter als plaats van vestiging. In 1948 richtte de NHM in Tanger de Société Hollandaise de Banque et de Gestion op. Een belangrijk motief om zich hier te vestigen, was de afwezigheid van deviezenrestricties. Het plan uit december 1948 om, in een joint venture met Lazard & Frères en Zuid-Afrikaanse partners, een nieuwe bank in Zuid-Afrika op te richten, leed schipbreuk. De partijen konden het niet eens worden over de omvang, participatie en producten van de nieuwe bank; tevens was het economisch tij op dat moment niet geschikt om het plan uit te voeren.⁸⁰

De buitenlandse vestigingen waren in deze naoorlogse jaren zeer belangrijk vanwege de valutatransacties en goudzaken die forse winsten opleverden.⁸¹ Deze kantoren werden ook ingeschakeld bij de lucratieve switchtransacties; die werden echter in februari 1948 door de Nederlandsche Bank verboden.⁸²

Deelnemingen in diverse ondernemingen

Zoals voorheen bleef de NHM participeren in nieuwe initiatieven of in projecten van relaties waarin de bank zelf ook heil zag. Niet alle participaties waren direct zakelijk of gericht op korte termijnrendement. Bijvoorbeeld de deelneming, in 1938, in de Maatschappij tot exploratie en later exploitatie van Nieuw-Guinea had, naast het zakelijke aspect, ook een ideëel karakter.⁸³ Tijdens de Tweede Wereldoorlog stonden nieuwe participaties uiteraard op een laag pitje.

Na de oorlog nam de NHM in 1945, evenals de andere banken, deel in de Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel (Herstelbank). Ten behoeve van de buitenlandse handel participeerde de NHM in 1947 samen met de Robaver in de Trust-Maatschappij voor den Handel van Nederland met het Buitenland. Het doel was de directe betrekkingen tussen Nederlandse en Duitse kopers en verkopers te bevorderen.

De traditionele deelnemingen in de scheepvaart verdwenen hierdoor niet. In 1936 was de participatie in de Koninklijke Hollandsche Lloyd bij de reorganisatie van dit bedrijf omgezet in aandelen Nationaal Bezit van aandelen Wm. Müller & Co cv te Rotterdam.⁸⁴

De participatie in 1946 in de Nederlandsche Maatschappij voor de Walvisvaart in Amsterdam kan traditioneel worden genoemd.⁸⁵ De NHM participeerde met f 0,2 miljoen bij een geplaatst kapitaal van f 1 miljoen; ook de Twentsche Bank nam in deze onderneming deel. De maatschappij werd voor

Ter herinnering aan de eerste expeditie van de Nederlandsche Maatschappij voor de Walvisvaart kreeg aandeelhouder NHM in 1947 deze potvistand aangeboden.

onbepaalde tijd opgericht met als doel het uitoefenen van de walvisvaart en alles wat daarmee samenhangt.⁸⁶ De ondervoede bevolking van Nederland had na 1945 een grote behoefte aan vet. Er was echter geen geld om olie of vet in te voeren en dit kon evenmin uit Indonesië worden betrokken. Er was maar één oplossing: Nederland moest op walvisvaart in de Zuidelijke poolwateren om zelf de grondstof te halen waaraan het land behoefte had.

Ook werd in nieuwe technologie deelgenomen door de participatie, in juli 1948, in de Nederlandse Boekhoud- en Statistiekmachine Maatschappij Bullattec in Amsterdam, later omgedoopt tot Bull Nederland. Het was een samenwerking met het Franse bedrijf Compagnie des Machines Bull in Parijs. Bullattec verkreeg het exclusieve recht de statistiek- en kantoormachines, en vanaf eind jaren vijftig ook de computers van Bull in Nederland, Suriname, Curaçao en Indonesië, te leveren.⁸⁷

Bancaire belangenverenigingen en samenwerking

De HBU, de Nederlandsche Bank voor Zuid-Afrika, H. Albert de Bary en Mendelssohn & Co. konden in 1937 – na diverse eerdere maar tevergeefse pogingen – mede op voordracht van de NHM lid worden van de Amsterdamsche Bankiersvereniging.⁸⁸ De toezichthoudende rol van de Nederlandsche Bank werd in deze tijd hoe langer hoe duidelijker. In 1938 maakte de president van deze bank de wens kenbaar, dat de grote banken voortaan maandelijks in navolging van de Twentsche Bank, een balans – maandstaat genoemd – moesten publice-

ren volgens een vast opgezet schema. Het schema zou in onderling overleg worden samengesteld. Het week niet zo veel af van de reeds gedurende vele jaren door de Twentsche Bank gepubliceerde maandstaten. Het voorschrift trad op 30 juni 1938 in werking en werd ook het uitgangspunt voor de daarna te publiceren jaarbalansen.⁸⁹

Tijdens de oorlogsjaren werd het overleg tussen de banken onderling en dat van de staat met de banken ondergebracht in de Bedrijfsgroep Banken, een commissie van de Organisatie Woltersom.

Een belangrijke stap voor de vereenvoudiging van het betalingsverkeer werd na de oorlog in 1946 gezet. Toen sloten de grote vijf banken – de Amsterdamsche Bank, Incasso-Bank, NHM, Rotterdamsche Bankvereniging en Twentsche Bank – een overeenkomst inzake de invoering van de bankgirocheque.

Het hoofdkantoor

Directie

Na het vertrek van Van Aalst in juni 1934 bestond de directie uit president Crena de Iongh en de directeuren Taudin Chabot, Pauw en Collot d'Escury en directeur-secretaris Abbing. Omdat het economisch tij weer was verbeterd en het directiesalaris nog steeds achterliep bij dat van andere bedrijven, stelde Crena de Iongh in 1937 een verhoging van de salarissen voor. Hiermee gingen de commissarissen niet akkoord; zij vonden de verhoging te groot, ook ten opzichte van andere bedrijven of overheidsorganen. Er werd een compromis bereikt.⁹⁰

Het (dis)functioneren van directeur-secretaris Abbing was al vaker ter sprake gebracht; daarom vond de directie het in 1938 wenselijk dat Abbing – op dat moment 66 jaar – met pensioen zou gaan. Abbing verzette zich hier tegen en beriep zich erop dat koningin Wilhelmina hem voor onbepaalde tijd had benoemd. Het probleem bij hem was dat hij het salaris niet kon missen vanwege een grote schuld aan de NHM. Na lange en moeizame onderhandelingen ging hij met zijn vertrek akkoord in april 1938. Onderdirecteur Steendijk functioneerde vanaf dat moment als secretaris.⁹¹

Het jaar daarop moest president Crena de Iongh vertrekken, omdat de commissarissen hem verantwoordelijk hielden voor het grote verlies van de NHM naar aanleiding van het faillissement van Mendelssohn & Co.⁹² Hij werd opgevolgd door Ernst Heldring (1939-1948).⁹³ Omdat Crena de Iongh na zijn

ontslag, tegen de zin van enkele commissarissen, een aantal belangrijke commissariaten bleef vervullen – Koninklijke Olie en Philips –, scherpte de directie de regels voor het bekleden van commissariaten door directieleden verder aan. Vanaf 1940 mochten deze alleen worden aanvaard na instemming van de Kleine Commissie uit de raad van commissarissen. Deze commissie bepaalde ook of een commissariaat als een NHM-vertegenwoordiging moest worden betiteld. Zo ja, dan moest het honorarium in de kas van de NHM worden gestort.⁹⁴

Eind maart 1946 ging directeur Pauw met gedwongen ontslag vanwege de exorbitant hoge uitgaven die hij tijdens de oorlog had gedaan in New York en Londen.⁹⁵ Collega Taudin Chabot volgde in juli 1946; zijn vervroegde pensionering hing mogelijk samen met een slechte gezondheid na zijn gijzeling in Haaren en Beekvliet in 1942-1943.⁹⁶ Zij werden in april 1946 opgevolgd door respectievelijk mr. H. Albarda, voorheen firmant van Heldring & Pierson en op dat moment waarnemend secretaris-generaal op het ministerie van Financiën, en A.A. van Sandick, voorheen werkzaam bij R. Mees & Zoonen, de Javasche Bank in Amsterdam en als secretaris van de directie bij de Robaver.⁹⁷ Omdat door de grote toename van werkzaamheden uitbreiding van de directie gewenst was, werd J.A. Deknatel in november 1946 als vierde directeur benoemd. Hij was toen reeds 65 jaar, maar had veel ervaring in het bankwezen.⁹⁸

Eind 1948 trad president Heldring af; hij werd begin januari 1949 opgevolgd door directeur Collot d'Escury. Heldring – op dat moment 77 jaar – bedankte voor het hem aangeboden voorzitterschap van de raad van commissarissen. Niet alle commissarissen waren het met de benoeming van Collot d'Escury eens. A. van Hoboken en Henri van Eeghen achtten de combinatie van d'Escury en Albarda gevaarlijk vanwege hun neiging te grote zaken op te zetten. Van Sandick en Deknatel waren in hun ogen weliswaar zeer capabel, maar hier niet tegen opgewassen.⁹⁹ Ook Heldring maakt in zijn dagboek melding van deze tweedracht in de directie.¹⁰⁰

Onderdirecteur Steendijk was – zoals in de jaren twintig ook bij secretaris Abbing gebeurde – door deze externe benoemingen gepasseerd.¹⁰¹ Vanwege zijn gewaardeerde bekwaamheden werd hij in augustus 1946, tegelijk met onderdirecteur P.R. Zeeman, tot plaatsvervangend directeur benoemd; hiervoor was wel een statutenwijziging nodig.¹⁰²

Commissarissen

De raad van commissarissen bestond begin 1935 uit twaalf leden. Omdat bij andere banken ook politici in de raden van commissarissen zitting hadden en

dit voorheen bij de NHM eveneens gebruikelijk was, werd actief in deze categorie gezocht. Op aanraden van premier Colijn werden jhr. mr. F. Beelaerts van Blokland – vicevoorzitter van de Raad van State – en jhr. prof. mr. B.C. de Savornin Lohman – hoogleraar Staatsrecht in Utrecht en lid van de Eerste Kamer voor de CHU – benaderd voor deze functie en vervolgens na hun instemming in juni 1935 in de raad opgenomen. De bedoeling van de benoeming van deze twee politici was nadrukkelijk om het bezoedelde blazoen van de NHM weer wat op te poetsen.¹⁰³

Mr. A. baron van Haersolte – advocaat in Amsterdam en al jaren de juridisch raadsman van de NHM – trad in 1935 toe als derde nieuwe commissaris. Carel Goseling – lid van de RKSP in de Tweede Kamer en expliciet voor een commissariaat gepolst omdat hij rooms-katholiek én politicus was – moest tot zijn spijt om verschillende redenen bedanken.¹⁰⁴ In 1936 lukte het wel mr. W.G.A. van Sonsbeeck – commissaris van de Koningin in Limburg en rooms-katholiek – als commissaris binnen te halen. Vooral na de overname van de GCV werd het belangrijk geacht een grotere variatie in de achtergronden van de commissarissen na te streven.

De beloning van de commissarissen werd in 1936 verhoogd van f13.500 naar f18.500, te verdelen door zestien commissarissen.¹⁰⁵ President-commissaris Carl Rehbock overleed in oktober 1938; de directie wilde graag dat Willem van Marle, directeur van het Amsterdamse handelshuis Dudok de Wit & Co., zijn opvolger werd. Deze wenste echter taken af te bouwen, zodat Emile Tegelberg, directeur van de Stoomvaart Maatschappij ‘Nederland’, de nieuwe voorzitter werd.¹⁰⁶ Een tweede rooms-katholiek die zijn intrede in de raad deed, was in 1938 prof. dr. Jan de Quay, hoogleraar bedrijfsleer in Tilburg. Een andere benoeming in 1938 was die van dr. A.D.A. de Kat Angelino, oud-Indisch topambtenaar.

De samenstelling van de raad was dus in 1938 voor een deel vernieuwd, maar ten dele ook traditioneel samengesteld uit de relaties die al decennia in de raad vertegenwoordigd waren: reders en cargadoors – Tegelberg (SMN), Everts (KPM), Ruys (Rotterdamsche Lloyd), Van Ommeren –, Amsterdamse handel – Van Eeghen, Van Marle (Dudok de Wit) –, Rotterdamse handel – Van Hoboken, De Monchy –, Indische handel en cultures – Voûte (Mirandolle Voûte & Co.), Eschauzier (Nederlandsch-Indische Suiker Unie) –, politiek en bestuur – Beelaerts van Blokland, De Savornin Lohman, Van Sonsbeeck, De Kat Angelino –, advocatuur – Van Haersolte –, en wetenschap – De Quay.

Tot maart 1946 zouden geen nieuwe commissarissen toetreden. De vergaderingen van de raad gingen tot medio 1944 gewoon door; daarna was het door

het gebrekkige vervoer niet meer mogelijk om Amsterdam te bereiken. Net als bij de directie werd ook een aantal commissarissen gegijzeld door de Duitse bezetter: De Savornin Lohman, De Quay, De Kat Angelino en Ruys zaten gedurende kortere of langere tijd in Haaren of Beekvliet. Na een aanslag in Rotterdam door een communistische verzetsgroep werd Ruys als represaille op 15 augustus 1942 gefusilleerd.

Beelaerts van Blokland verbleef de gehele oorlog in Londen waar hij bijzonder adviseur was van koningin Wilhelmina. Tijdens de oorlog overleed vicevoorzitter Van Marle en kort na de bevrijding Van Ommeren en De Savornin Lohman. In 1946 bedankten De Quay, De Kat Angelino en Van Haersolte.

In de eerste vergadering van aandeelhouders na de oorlog werden daarom maar liefst zes nieuwe commissarissen benoemd: Den Hollander (Nederlandse Spoorwegen), Dudok de Wit (Dudok de Wit), De Baat (Unilever), Cremer (Deli-Maatschappij), Leendertz (Kinabureau) en Stikker (Heineken). In oktober 1946 kwamen daar nog bij: Bruynzeel (Bruynzeel), Bronsing (SMN)¹⁰⁷ en Dutilh (Fa. Burger, Rotterdam). De vierde industriële vertegenwoordiger in de raad werd Kamphuisen (AKU) die in januari 1948 werd gekozen, waarmee de raad uit zeventien commissarissen bestond. In mei 1935 was door de directie en de commissarissen al de wens geuit een industrieel in de raad op te nemen.¹⁰⁸

Geëmployeerden

Bij de reorganisatie van eind 1934 was ook een aantal oudere medewerkers van het hoofdkantoor en de agentschappen met vervroegd pensioen of ontslag gegaan. Bij het agentschap Rotterdam moesten in 1936 door teruglopende activiteiten nog een keer 25 geëmployeerden worden ontslagen.¹⁰⁹ Door de aantrekkende economie na de devaluatie van de gulden kon het personeel weer worden uitgebreid. Dit werd nog versterkt door de invoering van het Werktijdenbesluit voor kantoorpersoneel per 1 september 1937. Doordat het aantal uren en overuren per dag werd beperkt, moest meer personeel in dienst worden genomen.¹¹⁰

Een bijzonder personeelslid was in de laatste drie maanden van 1936 op het hoofdkantoor in Amsterdam werkzaam, namelijk prins Bernhard. Om een goed inzicht in de Nederlandse en Nederlands-Indische economie en het bedrijfsleven te krijgen, leek het jhr. F. Beelaerts van Blokland – vicepresident van de Raad van State en NHM-commissaris – nuttig dat hij deze kennismaking bij de NHM zou doorlopen.¹¹¹

Prins Bernhard en de directie in de kleine directievergaderzaal, 1936.

In de jaren 1936, 1938 en 1939 werd het personeel aanzienlijk uitgebreid door de overnames van diverse banken, waarvan de acquisitie van de Geldersche Credietvereniging in november 1936 veruit de grootste was. De bestaande vakantieregeling werd in 1938 verder uitgebreid.¹¹² Door de mobilisatie van het Nederlandse leger vanaf september 1939 werd een deel van het personeel opgeroepen.¹¹³

Na de bevrijding vatte bij het personeel de gedachte post dat het inspraak wilde hebben bij bepaalde beleidszaken. Dit speelde ook bij andere ondernemingen. De directie was zich ervan bewust dat dit verzoek moest worden ingewilligd. In juli 1945 werd een contactcommissie bij het hoofdkantoor ingesteld, te kiezen door en uit het personeel. Ook de agentschappen Rotterdam en Den Haag kregen dergelijke commissies. Zij waren bedoeld als organen ter bespreking van de sociale belangen van het personeel.¹¹⁴ Onder auspiciën van deze contactcommissie werd in juli 1946 de Personeelsvereniging der Nederlandsche Handel-Maatschappij te Amsterdam opgericht. De commissie was ook de drijvende kracht achter de oprichting van het personeelsblad *Ons Anker*, in februari 1946.¹¹⁵

Door de grote toename van de werkzaamheden – onder andere effectenregistratie en geblokkeerde rekeningen – werd het gehuwde vrouwen in 1947 toegestaan te blijven werken, mede vanwege de krapte op de arbeidsmarkt; dit was hiervoor niet gangbaar. Er bestond ook geen bezwaar om onder de groep gehuwde vrouwen te werven.¹¹⁶ Een ander gevolg van de grote werkdruk na 1945 was dat overwerk zeer frequent voorkwam. Op sommige afdelingen had de chef het idee dat er overdag bewust langzaam werd gewerkt om 's-avonds te kunnen overwerken en zo meer te verdienen. Het personeel begon de overwerkvergoeding als vast bestanddeel van het salaris te zien. Daarom werden in 1947 studenten tewerkgesteld, om overwerk door het vaste personeel te voorkomen.¹¹⁷

In 1934 werkten op het hoofdkantoor 634 geëmployeerden. In 1949 was dit aantal toegenomen tot 1281 medewerkers. De totale personeelsomvang in Nederland bedroeg in 1949 2676 personen.

Pensioenfonds

Nadat al jaren was gesproken over het instellen van een echt pensioenfonds werd dit eind 1935 daadwerkelijk gerealiseerd. Op 30 december 1935 werd de Stichting Pensioenfonds van de Nederlandsche Handel-Maatschappij NV te

Het bestuur van het nieuwe pensioenfonds met directie en afdelingschefs, 1935.

Amsterdam opgericht en dat zou op 1 januari daaropvolgend in werking treden. Het bestuur van het fonds werd voor de helft door het personeel gekozen.¹¹⁸

In vergelijking met de andere handelsbanken viel het jaar van oprichting vrij laat; de Amsterdamsche Bank bijvoorbeeld had haar fonds al in 1908 verzelfstandigd.¹¹⁹ De NHM bleef met deze oprichting wel de NIHB voor. Daar was weliswaar in 1923 al een stichting pensioenfonds opgericht, maar bij de NIHB gold het niet als recht om pensioen te ontvangen, maar als een gunst die door de directie werd verleend.

De pensioengerechtigde leeftijd werd bij de NHM in 1937 vastgesteld op 65 jaar, dat gold vanaf 1938 ook voor de directie.¹²⁰ Op de leeftijd van 30 jaar trad men toe tot het fonds. Bij een dienstverband van 35 jaar was de uitkering na pensionering de helft van het laatstverdiende jaarsalaris met een maximum van f 4000.¹²¹

Het personeel in het buitenland viel onder een ander reglement. Voor geëmployeerden in Azië en Suriname was de leeftijd van toetreding 25 jaar en de pensioenleeftijd 50 jaar. Men kreeg daarna een uitkering van 30% van het laatstverdiende jaarsalaris met een maximum van f 4000.¹²²

De Tweede Wereldoorlog

Economische banden met de bezetter

Meteen na de Duitse inval in mei 1940 verklaarde een groot deel van de Nederlandse industrie zich bereid om op stapel staand werk voor de Duitsers af te ronden en nieuwe Duitse opdrachten te aanvaarden.¹²³ Vooral de metaalindustrie (scheepsbouw, wagonbouw), de bouwnijverheid en de textielindustrie hebben zich aan deze collaboratie bezondigd. De Duitse opdrachten moesten natuurlijk wel worden voorgefinancierd of gegarandeerd door de huisbanken van het desbetreffende bedrijf.¹²⁴

Sinds jaar en dag was Werkspoor in Amsterdam en Utrecht een relatie van de Twentsche Bank en de NHM (ieder voor de helft). Beide banken verstrekten daarom een gemeenschappelijke garantie aan de Deutsche Reichsbahn voor de vooruitbetaling aan Werkspoor in Amsterdam in oktober 1940, in verband met de bestelling van 3000 kolenwagons. Het kredietplafond werd tegeliker-tijd verhoogd tot f 5 miljoen, voor beide banken de helft.¹²⁵ In november 1940 verstrekte de NHM een rekening-courantkrediet van f 940.000 aan de Koninklijke Fabriek van Rijtuigen en Spoorwagens J.J. Beijnes in Haarlem. Niet

Luchtbeschermingsoefening van het personeel van de N.H.M. op het dak van het hoofdkantoor rond 1940.

bekend is of deze fabriek het krediet nodig had om een Duitse opdracht te kunnen uitvoeren.¹²⁶

Enkele maanden later, in februari 1941, volgde een garantieaanvraag van f 1,3 miljoen door opnieuw Werkspoor aan de Twentsche Bank en de N.H.M. voor de bouw van torpedoboten. Van Twentsche Bank-zijde wilde men zich beraden op het volkenrechtelijk standpunt in deze zaak. In februari 1941 werd over dit aspect bij de Twentsche Bank niet meer gesproken, maar de N.H.M. wilde zich nog wel laten informeren over de houding van de Duitse opdrachtgevers. Bij Werkspoor was men toen al lang en breed met de order begonnen en daarnaast met de bouw van mijnenvegers.¹²⁷ In 1943 gaven beide banken opnieuw een garantie aan de Deutsche Reichsbahn in verband met een order van 1500 wagons, te leveren door Werkspoor voor een bedrag van f 3,8 miljoen.¹²⁸

In december 1940 werd een blanco garantie van f 780.000 verstrekt aan J. & K. Smit's Scheepswerven in Kinderdijk voor uit te voeren werkzaamheden voor de Sovjet-Unie, op dat moment bondgenoot van Duitsland.¹²⁹ In maart 1941 was de N.H.M. in onderhandeling met de Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij in Amsterdam (NSM), voor het verstrekken van een avalkrediet

(borgstellingskrediet) van f 7,67 miljoen. Waarschijnlijk vanwege betere condities werd het krediet verstrekt door de Handelstrust West.¹³⁰

In december 1942 gaf de directie van de Twentsche Bank een garantie aan Duitse rederijen ten behoeve van de solvabiliteit van de NSM voor de bouw van handelsschepen ter waarde van f 40 miljoen. Eventueel zouden de Handelstrust West en de NHM in de garantie kunnen participeren.¹³¹ Een laatste garantieverstreking door de Twentsche Bank, de NHM en de Amsterdamsche Bank vond plaats in juni 1943 voor de Nederlandsche Dok Maatschappij in Amsterdam om drie schepen te bouwen voor de Schiffahrt Treuhand GmbH in Hamburg. De banken namen hierin ieder met f 189.500 deel; de garantie liep in oktober 1944 af.¹³²

Bij deze kredieten ging het om Nederlandse bedrijven die opdrachten uitvoerden voor Duitse kopers. Het lijkt erop dat men bij rechtstreekse kredietverlening aan Duitse bedrijven aanzienlijk kieskeuriger en voorzichtiger te werk ging. In april 1943 kreeg zowel de NHM als de Twentsche Bank het aanbod van de Aero Bank (voorheen Hollandsche Buitenland-Bank) in Den Haag om te participeren in een krediet van f 30 miljoen aan Junker's Flugzeug Werke in Dessau. Het zou een metakrediet zijn, te verlenen door Nederlandse en Duitse banken. Zowel de directie van de NHM als die van de Twentsche Bank was zeer resoluut in de afwijzing van dit verzoek.¹³³

Er werden wel enkele kredieten verleend aan Duitse banken of dochters van Duitse banken in Nederland. Hier zag de directie vermoedelijk geen bezwaar in vanwege het feit dat met deze relaties al ver voor de oorlog werd samengewerkt.¹³⁴

Het is niet bekend of de NHM heeft meegewerkt aan de arisering van bedrijven die cliënt waren. De Amsterdamsche Bank en de Twentsche Bank waren hierbij wel betrokken.¹³⁵

De NHM heeft zich, samen met collegabanken, ingezet om de *Verflechtung* van belangrijke Nederlandse bedrijven met Duitse te bemoeilijken of te verhinderen. In december 1940 namen de NHM, de NIHB en de Twentsche Bank (ieder voor een derde part) aandelen Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken in Amsterdam, groot f 300.000. De stukken werden overgenomen van Rhodius-Koenigs Handel Maatschappij om te voorkomen dat deze in Duitse handen terecht zouden komen.¹³⁶

Ook een guichetemissie in april 1941 is in deze categorie in te delen.¹³⁷ Toen verzorgden de NHM, de Amsterdamsche Bank, de Twentsche Bank en de Robaver een omwisseling van gewone aandelen Hoogovens in certificaten aan toonder van gewone aandelen, ter verzekering van het nationale karakter van de

onderneming. Tevens namen de vier banken gezamenlijk 5175 nieuwe aandelen over.¹³⁸ In dezelfde maand waren de NHM, de Twentsche Bank en Heldring & Pierson betrokken bij een emissie van nieuwe aandelen Werkspoor. Naast de noodzakelijke uitbreiding van het kapitaal vanwege de toename van activiteiten had deze emissie tot doel het Nederlandse karakter van Werkspoor te waarborgen.¹³⁹

De NHM had zelf ook met deze *Verflechtung* te maken. In augustus 1940 kreeg de Duitse Reichs-Kredit-Gesellschaft in Berlijn de NHM als Nederlandse partner toegewezen door het Reichswirtschaftsministerium; later werd de NHM toegewezen aan de Dresdner Bank. De Nederlandse banken, waaronder de NHM, waren echter niet geïnteresseerd in een Duitse participatie. Zodoende verdwenen deze plannen voor *Verflechtung* al eind 1940, begin 1941. In maart en april 1942 slaagde de Dresdner Bank erin via haar dochter Handelstrust West aandelen NHM ter waarde van f 1,5 miljoen te kopen die joodse aandeelhouders bij Liro hadden moeten inleveren. Aan het einde van de oorlog was hiervan nog f 0,5 miljoen in Nederland aanwezig; de overige aandelen waren naar Duitsland overgebracht.¹⁴⁰

Bij de collecte voor de actie Winterhulp vanaf de winter 1940 waren de banken aanvankelijk actief betrokken. President Heldring nam eind 1940 op verzoek van Seys-Inquart, samen met collega mr. H.M. Roelofsz van de Incasso-Bank, zitting in het Amsterdamse comité van aanbeveling. Het doel van de Winterhulp was mensen die in behoeftige omstandigheden verkeerden in de wintermaanden te ondersteunen. Hoewel de Winterhulp niet werd gepresenteerd als een NSB-instelling, maakte het publiek deze associatie al vrij snel wel. De NHM doneerde in december 1940 f 13.000, maar verbood uitdrukkelijk dat er in de kantoren zou worden gecollecteerd.¹⁴¹

In april 1941 stelden de banken onder druk hun kantoornruimte beschikbaar voor de verkoop van Winterhulploten. Toen bleek dat er met de loten iets aan de hand was (misdrukken), werd de lotenverkoop in de bankgebouwen meteen gestaakt. Doordat in 1941 door alle banken aanzienlijk minder was geschonken – de NHM maakte in oktober 1941 f 5000 over voor het hoofdkantoor en alle NHM-agentschappen samen – werd de druk in 1942 van Duitse zijde opgevoerd.¹⁴² In een persoonlijk onderhoud maakte dr. H. Fischböck – Generalkommissar für Finanz und Wirtschaft – aan H.L. Woltersom – de voorzitter van de Bedrijfsgroep Banken – duidelijk dat van de banken een bijdrage voor de Winterhulp van 5% van de nettowinst werd verwacht. Als deze achterwege zou blijven, dan zou de rente op schatkistpapier worden verlaagd.

Dit dreigement miste zijn doel niet want alle banken schonken vervolgens bedragen tussen f 25.000 en f 40.000 aan Winterhulp; veel minder dan 5% van de winst, maar aanzienlijk meer dan in de voorafgaande jaren. In totaal gaf de NHM in de jaren 1940-1944 f 88.000 voor deze actie, het hoogste bedrag van de grote banken.¹⁴³

Het vermogen van de joodse cliënten

De onteigening van joodse eigendommen was een belangrijk element bij de jodenvervolging in Nederland. Volgens de verordeningen die in augustus 1941 en mei 1942 waren uitgevaardigd, moest al het particuliere joodse vermogen worden geconcentreerd bij Lippmann, Rosenthal & Co., Sarphatistraat (Liro) in Amsterdam.¹⁴⁴ In principe moesten de rekeninghouders er zelf voor zorgen dat hun saldi naar Liro werden overgebracht. Als dit niet gebeurde, waren de banken verplicht de tegoeden van hun joodse cliënten naar Liro over te boeken.

Tot maart 1943 werden 524 rekeningen en effectendepots van joodse NHM-rekeninghouders bij Liro ingeleverd. De meeste rekeningen liepen bij het hoofdkantoor, daarna volgde het in 1940 geopende agentschap Minervaplein in Amsterdam-Zuid met 44 rekeningen.¹⁴⁵ In verband met de inlevering van de effecten bij Liro werden er in 1941 en 1942 bij het hoofdkantoor negentien kluisjes in de safedeposit door de huurder ervan opgezegd. Bij de andere handelsbanken lagen deze aantallen aanzienlijk hoger.¹⁴⁶ De ingeleverde joodse effecten werden vanaf februari 1942 door een medewerker van Liro op de Amsterdamse Effectenbeurs aangeboden.

De Nederlandse banken speelden geen fraaie rol door bij de Duitsers gedaan te krijgen dat de effectenverkoop in Amsterdam zou plaatsvinden in plaats van in Berlijn. In ruil daarvoor waren zij, na enige tegenstand, bereid een Liromedewerker toegang tot de beurs te verschaffen. De handelsbanken waren aanvankelijk huiverig om deze geroofde stukken openlijk van Liro af te nemen. Omdat de stukken in het begin tegen zeer lage prijzen werden aangeboden (smijtdagen), waren ze op dat moment nog te herkennen als geroofd joods bezit. Eenmaal in circulatie gebracht, waren zij niet meer herkenbaar, zodat het duidelijk is dat uiteindelijk iedereen in besmette stukken handelde. Liro handelde ook buiten de beurs om in aandelen NHM.¹⁴⁷ Aandelen en certificaten van aandelen van andere banken werden op dezelfde manier verhandeld. Vaak traden kleine commissiehuizen als tussenpersoon op tussen Liro en de opdrachtgever.¹⁴⁸

In 1943 kregen de Duitse banken – waaronder de Handelstrust West – de mogelijkheid lid te worden van de Bedrijfsgroep Effectenhandel (de opvolger

van de Vereniging voor den Effectenhandel); vanaf dat moment konden de Duitse banken dus zelfstandig op de Amsterdamse beurs handelen. De grote banken hadden de voordracht van de Handelstrust West ondersteund; hierover zou na de oorlog nog kritisch door de Zuiveringsraad worden geoordeeld.¹⁴⁹

De banken hebben zonder veel verzet deze uitlevering van geld en effecten mogelijk gemaakt. Het kwam maar zelden voor dat bankmedewerkers niet mee wilden werken of zelfs tegenwerkten, zoals de NHM-agent S. Gruppelaar in Waalwijk, die in mei 1942 een joodse cliënt toegang tot zijn kluisje gaf, terwijl dat op dat moment al verboden was. Ook in een ander geval, in oktober 1942, wilde deze agent geen medewerking verlenen toen Liro een kluis in zijn agentschap liet openbreken. De kosten hiervoor konden bij Liro worden gedeclareerd. Uit principiële gronden maakte de directie geen gebruik van deze regeling.¹⁵⁰

Gijzeling directieleden, commissarissen en personeel

De directieleden van de Nederlandsche Handel-Maatschappij behoorden tot een groep van circa 1250 invloedrijke Nederlanders die in Haaren en Sint-Michielsgestel werden geïnterneerd, met als doel borg te staan voor orde en rust in Nederland. Van de NHM-directie werden Heldring, Taudin Chabot, Collot d'Escury en onderdirecteur Steendijk gegijzeld. Heldring en d'Escury werden al na een paar dagen vrijgelaten, Steendijk kwam na zes maanden vrij en Chabot werd bijna acht maanden gegijzeld. Bij een represaillemaatregel werd een van de gegijzelden, Willem Ruys – directeur van de Rotterdamse Lloyd en commissaris bij de NHM – geëxecuteerd; onderdirecteur Steendijk was hiervan getuige. De angst zat er hierdoor bij de directie goed in.

Ook uit het lagere kader werden personen geïnterneerd. Agent C. van Raaij van het agentschap Leeuwarden en beheerder mr. J.M. van Bosse van kantoor Herengracht in Den Haag werden enkele maanden gegijzeld. Behalve de Robaver, waar geen van de directieleden werd gegijzeld, kregen alle grootbanken te maken met gijzelingen. De NHM kwam er echter relatief gunstig van af; de andere banken kenden meer gegijzelden die ook gedurende een langere tijd gevangen werden gehouden.¹⁵¹

Personeel en Arbeitseinsatz

Bij de gevechten in de meidagen van 1940 sneuvelden drie medewerkers.¹⁵² Na de capitulatie keerden de gedemobiliseerden na een kort verblijf in krijgsgevangenschap weer terug op hun werkplek. Doordat het hoofdkantoor geen

contact meer had met het buitenlandse achterland was er op bepaalde afdelingen van het hoofdkantoor weinig werk. Het betrof vooral de Indische afdelingen, internationale afdelingen en – door het inkrimpen van het emissiebedrijf – de effectenafdeling.¹⁵³

Een van de maatregelen van de bezetter was het ontslag van joodse medewerkers bij de banken per 1 oktober 1941, vroeger dan in andere bedrijfstakken. Op het hoofdkantoor van de NHM was slechts één joodse geëmployeerde werkzaam. De reden hiervoor was dat het in deze tijd bij de NHM niet gebruikelijk was personen met een joodse of rooms-katholieke achtergrond op het hoofdkantoor aan te stellen. Al in augustus 1941, dus op een zeer vroeg tijdstip, werden de in totaal vier joodse medewerkers ontslagen.¹⁵⁴ Bij de Amsterdamsche Bank moesten 96 personeelsleden met gedwongen ontslag, bij de Incasso-Bank en de Twentsche Bank betrof het bij beide banken 33 personeelsleden.

In de strenge winter van 1941-1942 werden de arbeidsomstandigheden zwaarder doordat de Limburgse kolenmijnen aan Duitsland moesten leveren en er dus te weinig brandstof beschikbaar was voor Nederlandse bedrijven en huishoudens. Tevens vonden vanaf deze jaren vorderingen plaats van kantoor machines waardoor de werkzaamheden verder werden bemoeilijkt.

Vanaf de tweede helft van 1942 moesten Nederlandse bedrijven in het kader van de *Arbeitseinsatz* personeel afstaan voor tewerkstelling in Duitsland om op deze manier de Duitse oorlogseconomie aan de gang te houden. De directie mocht zelf een selectie maken uit het mannelijke personeel tussen 18 en 45 jaar. In eerste instantie moest in oktober 1942 5% van het personeel beschikbaar worden gesteld. Spoedig daarna werd dit al verhoogd tot 10%, waarna het percentage opliep tot 20%. Voor de NHM kwam dit neer op 155 personen. In 1943 werden de eisen nog verder aangescherpt. Banken werd het niet langer toegestaan om personeel in de leeftijdscategorie tussen 18 en 30 jaar in dienst te hebben. Hierdoor steeg het aantal afgestane personeelsleden in maart 1943 tot 266, waarvan 55 personen daadwerkelijk naar Duitsland zijn vertrokken.¹⁵⁵

Eind april 1943 werd meegedeeld dat de Nederlandse militairen die na de capitulatie in mei 1940 krijgsgevangen waren gemaakt en daarna weer vrijgelaten, zich opnieuw moesten melden en als krijgsgevangenen naar Duitsland zouden worden afgevoerd. Deze mededeling veroorzaakte een stakingsgolf in de industrie, vooral in Oost-Nederland en Friesland. Bij de banken was de stakingsbereidheid laag. Met deze maatregel van de bezettingsautoriteiten werd het personeelsbestand landelijk met vijftig mannen uitgedund.¹⁵⁶ In mei 1944 werd personeel opgeroepen om graafwerk of andere taken in de eigen

Tabel 5.3 Personeelsbestand, 1934-1949

	<i>Hoofd- kantoor t/v¹</i>	<i>Bijkantoren Amsterdam</i>	<i>Rotterdam</i>	<i>Den Haag²</i>	<i>Binnenl. agentsch.</i>	<i>Totaal Nederland</i>	<i>Staf Azië Bank³</i>	<i>Cultures</i>
1934 ⁴	634	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
1935	606	n.b.	240	169	n.b.	1006	146	n.b.
1936	n.b.	n.b.	238	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
1940	877 (98)	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	1968	n.b.	n.b.
1941	867	13	228	217	564	1889 ⁵	n.b.	n.b.
1942	827	13	221	206	557	1824	154 ⁹	n.b.
1943	777	12	208	217	529	1743 ⁶	n.b.	n.b.
1944	765	10	197	217	543	1732 ⁶	160	327
1945	783 (83)	13	183	205	483	1676 ⁷	n.b.	n.b.
1946	777	16	170	205	592	1759	144	n.b.
1947	877	n.b.	186	243	811	2124	n.b.	157
1948	1144 (179)	n.b.	219	288 (28)	857	2511	n.b.	n.b.
1949	1281	n.b.	234	307 (29)	854	2676	n.b.	n.b.

¹ Per 31 december van ieder jaar.

² Exclusief koffiekamer en werksters. Het getal tussen haakjes is het aantal vrouwelijke employees. Het eerste cijfer is het totaal van mannen en vrouwen.

³ Met 2 respectievelijk 3 kantoren.

⁴ Inclusief 37 tijdelijke krachten ter vervanging van gemobiliseerden, deze zijn in 1940-1941 afgevoeld.

⁵ Inclusief 96 in Duitsland tewerkgesteld en 44 personen die non-activiteit hadden verkregen.

⁶ Inclusief 142 in Duitsland tewerkgesteld, 108 personen die non-activiteit hadden verkregen en 24 krijgsgevangenen.

⁷ Per 1 januari, inclusief 136 in Duitsland tewerkgesteld, 78 personen tijdelijk elders in Nederland werkzaam en 23 krijgsgevangenen.

⁸ Bestuur Factorij, agenten, subagenten en geëmployeerden.

⁹ Per 1 maart 1942.

gemeente te verrichten. Dit overkwam ook mr. H.J. Adèr, chef van de Eerste Afdeling. De NHM verzocht vrijstelling voor hem vanwege onmisbaarheid; of die is verleend, is niet duidelijk.¹⁵⁷

In de zomer van 1944 werd de druk op het personeel nog verder opgevoerd doordat alle mannen tussen 18 en 45 jaar zich moesten melden bij de arbeidsbureaus. Een aantal personeelsleden aanvaardde ander werk waardoor wegvoering naar Duitsland werd voorkomen. Het grootste deel van de mannen uit de getroffen leeftijdsgroep was echter gedwongen om onder te duiken. For-

meel werd het dienstverband met de onderduiker beëindigd, maar na de oorlog werd men opnieuw in dienst genomen. De personen die in Duitsland werkten, bleven over het algemeen wel in dienst; hun afwezigheid werd als onbetaald verlof beschouwd en zij ontvingen salaris van hun Duitse werkgever.

In heel Nederland werden in de jaren 1942-1943 550.000 mannen aan de economie onttrokken; hiervan gingen er 242.000 daadwerkelijk naar Duitsland, terwijl de rest (56%) was ondergedoken.¹⁵⁸ Door de spoorwegstaking vanaf 17 september 1944 werd het ook voor het overige personeel moeilijk hun werkplek te bereiken. In sommige gevallen konden forensen worden geplaatst op een agentschap in hun woonplaats. Doordat ook de werkzaamheden waren afgenomen, kon de forse personeelsreductie redelijk gemakkelijk worden opgevangen. Tabel 5.3 geeft een beeld van het personeelsverloop tijdens deze jaren.

Na de oorlog heeft de directie zichzelf afgevraagd of ze haar personeel voldoende heeft beschermd tegen de Arbeitseinsatz. Men was zich bewust dat men was ingegaan op het verzoek van het Gewestelijk Arbeidsbureau; er werd echter gemarchandeerd 'to make the best of it'. Dit was ook de gangbare praktijk bij de andere banken en grotere ondernemingen. Bij de NHM speelde de angst om onder een *Verwalter* te worden gesteld nog extra mee, vanwege haar Nederlands-Indische karakter. De gevolgde politiek werd om die reden door de betrokkenen achteraf als de juiste gezien.¹⁵⁹

Gedenkplaat voor de oorlogsslachtoffers onder het personeel in het hoofdkantoor, onthuld in 1950.

Na de bevrijding kon een staat van het aantal slachtoffers onder het personeel in Nederland worden opgemaakt. In de meidagen van 1940 sneuvelden drie personeelsleden; in de oorlogsjaren daarna overleden zestien personen door geweld of andere oorzaken. Onder deze groep van zestien slachtoffers bevonden zich de vier joodse medewerkers die in augustus 1941 waren ontslagen. In maart 1950 werd voor deze slachtoffers en voor 83 personeelsleden die in Azië waren omgekomen een herdenkingsplaquette in het hoofdkantoor onthuld.¹⁶⁰

NSB'ers en Duitsgezinden binnen de banken

Meteen na de bezetting bleek dat de onderlinge verhouding tussen het personeel veranderd was. NSB'ers gaven openlijk blijk van hun sympathie, anderen begonnen heimelijk verzetswerk te verrichten. De souschef van de Secretarie, M.C. Colijn, werd in september 1940 met drie medewerkers gearresteerd vanwege het overtikken en verspreiden van het illegale blad *Bulletin*. Colijn werd tot acht maanden gevangenisstraf veroordeeld. De mogelijke verrader was een onbekend gebleven collega.¹⁶¹

Door de bezetting verviel al snel de rol van de traditionele vakbonden. In mei 1942 werd het Nederlandsche Arbeidsfront (NAF) opgericht. Met het NAF probeerde de bezetter ook het bedrijfsleven op een nationaalsocialistische manier in te richten. De bedoeling was dat iedereen van hoog tot laag lid van dit NAF zou worden. Alleen NSB'ers werden massaal lid. In ieder bedrijf met meer dan tien werknemers moest een sociaal voorman worden aangesteld.¹⁶²

Om onderlinge conflicten te voorkomen, wilde de directie de politiek zo ver mogelijk van de werkvloer houden. Toen de correspondent J. van Wessem in Sittard in januari 1941 verzocht te mogen optreden als districtschef van de Nederlandsche Unie werd hiervoor geen toestemming verleend.¹⁶³ Dit standpunt kon in februari 1942 niet meer worden volgehouden. NSB'ers werd naar analogie van overheidsdiensten toegestaan insignes en NSB-uniformen tijdens het werk te dragen.¹⁶⁴

Hoe groot de groep NSB'ers en sympathisanten onder het personeel was, is niet duidelijk. Bij het agentschap Rotterdam waren er in augustus 1941 slechts twee NSB'ers op een personeelsbestand van 228 personen.¹⁶⁵ Over een aantal NSB'ers bij de NHM is wat meer bekend. De agent te Haarlem – mr. P.H.A. Bijleveld – trad op 1 juni 1942 in dienst als onderdirecteur van de Nederlandsche Bank; later werd hij hier zelfs directeur.¹⁶⁶ E.J. Cool – hoofd van de effectenafdeling van het agentschap Rotterdam – werd op 15 september 1942 benoemd tot hoofddirecteur van de Nederlandsche Middenstandsbank. Deze bank

hield zich in de oorlog vooral bezig met het verlenen van overnamekredieten aan kopers van onteigende joodse ondernemingen. Procuratiehouder G. K. F. Bischoff van de Vijfde Afdeling nam in februari 1942 ontslag om in dienst te treden van het Rijkscommissariaat. Na de oorlog werden Bijleveld en Cool voor hun actieve rol als NSB-bankier bestraft.¹⁶⁷

De NHM zorgde zelf na de bevrijding voor een zuivering onder het personeel. Op 5 mei 1945 werd een aantal personeelsleden op non-actief gesteld. Een week later werden twaalf employés die lid van de NSB waren geweest, ontslagen. Naar het gedrag van elf andere employés zou een nader onderzoek worden ingesteld. Uit deze groep werden in juni 1945 alsnog zeven personen ontslagen. Naar het functioneren van de agenten in Apeldoorn, Bussum, Doetinchem en Haarlem werd een nader onderzoek ingesteld.¹⁶⁸

Voedselverstrekking aan personeel

Vanaf 1941 kon men tegen een kleine vergoeding een warme maaltijd in de koffiekamer van het hoofdkantoor krijgen. Bij het toenemen van de voedselschaarste bleef de directie behulpzaam bij het voorzien in eerste levensbehoeften voor het personeel; de organisatie hiervan was in handen van de leiding van de koffiekamer. Dankzij bemiddeling van de agenten in Groningen en Leeuwarden werd voedsel in het noorden van het land ingekocht en vervol-

Tuinbouwogst in de IJpolder in Amsterdam-Noord. De grond was door de NHM gepacht zodat het personeel eigen groente kon verbouwen. Foto uit 1944.

gens onder het personeel gedistribueerd. Ook stond men oogluikend toe dat geëmployeerden vanwege de voedselschaarste van het werk wegbleven om op het platteland te ‘fourageren’. De bank leverde in 1943 een bijdrage van f 20 per personeelslid voor de aankoop van zaai- en pootgoed voor de volkstuintjes van personeel; het betrof 150 personen.¹⁶⁹

Om de schaarste aan bruine bonen aan te pakken, werd in januari 1944 een bedrijfstuinencomplex opgezet.¹⁷⁰ Verder kocht de directie in de jaren 1944 en 1945 hout, tulpenbollen en aardappelen voor het personeel. Een zeer gering deel van de gemaakte kosten werd aan het personeel doorberekend.¹⁷¹

De schaarste aan voedsel en brandstof was in maart 1945 zo nijpend dat de werktijden van het hoofdkantoor werden beperkt van 9.00-13.00 uur. Het agentschap Rotterdam had vanwege de schaarste aan brandstoffen de openingsdagen vanaf januari 1945 al beperkt tot maandag, woensdag en vrijdag.

Gewijzigde arbeidsverhoudingen

In de verhouding tussen werkgever en werknemer vonden in de oorlogsperiode allerlei veranderingen plaats. De overheid greep op vele gebieden in door nieuwe wetgeving. In 1940 werd het verboden om zonder toestemming van de Gemachtigde voor den Arbeid geëmployeerden te ontslaan. In 1942 vond een verhoging van de salarissen van het personeel plaats tot het van overheidswege vastgestelde minimumniveau. Dit had vooral invloed op het agentschap Den Haag en de provinciale agentschappen, waar voor een aantal functies onder dit minimum werd betaald.

Kort na de Duitse inval werd de kinderbijslag ingevoerd, begin januari 1941 trad de loonbelasting in werking en als laatste volgde het ziekenfondsbesluit in 1941. Dit gaf alle personeelsleden met een salaris lager dan f 3000 per jaar het recht een verzekering af te sluiten, waarbij de kosten werden gedeeld door werkgever en werknemer.¹⁷²

Door de zetelverplaatsing van de NHM in mei 1940 naar Batavia en in 1942 naar Paramaribo konden geen aandeelhoudersvergaderingen meer worden gehouden; er werd dus ook geen dividend en tantième uitgekeerd. Omdat het personeel de tantième als vast bestanddeel van het salaris zag, werd besloten om balansgratificaties uit te keren.¹⁷³

Doordat de verbindingen tussen Noord- en Zuid-Nederland na de bevrijding van Zuid-Nederland verbroken waren en er chaos bij de bevrijding van West-Nederland werd verwacht, besloot de directie in het najaar van 1944 en 1945 het personeel van het hoofdkantoor en de agentschappen Den Haag en Rotterdam te voorzien van ‘invasie-enveloppen’; hierin zat twee maanden

salaris voor het geval men door de optrekkende geallieerden het kantoor niet zou kunnen bereiken.¹⁷⁴

Ondersteuning verzet

Tijdens de oorlog heeft de NHM op diverse manieren de Nederlandse zaak ondersteund. De bank gaf in 1941 een financiële bijdrage aan het Rode Kruis om voedselpakketten naar gevangenen in kamp Buchenwald te kunnen sturen.¹⁷⁵ De Factorij had in de eerste oorlogsjaren diverse donaties van £ 10.000 naar Londen overgemaakt ten behoeve van het Spitfire- en Prins Bernhard-fonds.

Substantiëler was de steun aan het Nederlandse verzet door de bank. Dat begon in december 1943 met een krediet van f 200.000 aan de Zeemanspot voor bijstand aan zeemannenvrouwen; de Zeemanspot was de voorloper van het Nationaal Steunfonds (NSF).¹⁷⁶ Na de in september 1944 uitgebroken staking onder het spoorwegpersoneel benaderde Gijs van Hall – directeur van het Amsterdamsch Trustee's Kantoor – Carel Overhoff, voorzitter van de Vereniging voor den Effectenhandel, en vervolgens NHM-directeur Collot d'Escury met het verzoek het NSF financieel te ondersteunen.

Het fonds verstreekte financiële hulp aan ondergedoken medewerkers van de Nederlandsche Spoorwegen en andere bedrijven, en werd geleid door de broers Walraven en Gijs van Hall.¹⁷⁷ In de hierop belegde vergadering waar alle grote financiële instellingen (behalve de Robaver) aanwezig waren, werd besloten het NSF financieel bij te staan. Het NSF is royaal door de NHM gesteund.¹⁷⁸

Aan het eind van de oorlog had de NHM voor f 3,4 miljoen aan geleende kasmiddelen bijgedragen, en voor f 7,1 miljoen aan gekochte schatkistbiljetten voor de financiering van het NSF.¹⁷⁹ Ook andere illegale organisaties ontvingen financiële steun. Uit de zogenoemde Zwarte Kas werd f 127.000 betaald aan een illegale organisatie voor het uitvoeren van sabotageacties en om vernielingen door de bezetter te voorkomen. Ook werden uit deze kas betalingen verricht aan ondergedoken personeel.¹⁸⁰

Materiële oorlogsschade

De gebouwen in Rotterdam, Oosterbeek, Tiel en Wageningen – bij de laatste drie kantoren werden de kluis en de safe opgeblazen door terugtrekkende Duitse troepen – raakten bij gevechtshandelingen totaal verwoest. Ernstig beschadigd werden de agentschappen Doetinchem, Elst (kluiskast geforceerd), Heerlen (gebombardeerd, hierbij kwam de vrouw van de agent om het

In 1943 werd de NHM gedwongen haar hoofdkantoor te verlaten. Het personeel werd bij deze verhuizing ingeschakeld.

leven), Nijmegen, Venlo en Zutphen. Het interieur van het agentschap Arnhem werd zwaar beschadigd; wonderwel werden hier de kluisen niet door de terugtrekkende Duitsers opgeblazen. De NHM en de NMB waren de enige banken in Arnhem met intacte kluisen. In Heerlen en Venlo werden door de Duitse bezetter respectievelijk f 70.000 en f 6000 aan kasmiddelen gestolen.¹⁸¹

Eind april 1943 werd het hoofdkantoor in Amsterdam gevorderd. Door de brand in de nacht van 26 op 27 april 1943 in het Carlton Hotel – veroorzaakt door een neerstortend Engels vliegtuig – was het Luftgaukommando Holland dakloos geworden. Daarom werd reeds de volgende dag het gehele gebouw aan de Vijzelstraat 32 door deze militaire organisatie gevorderd.¹⁸² De diverse afdelingen verhuisden in de recordtijd van drie dagen naar diverse locaties.¹⁸³ Het pand werd 5 mei 1945 opnieuw betrokken; eind augustus waren alle afdelingen weer in dit gebouw verenigd.

Rechtsherstel

De Nederlandse regering in ballingschap in Londen had zich al tijdens de oorlog gebogen over de vraag wat er met de door de Duitsers uitgevaardigde ver-

ordeningen moest gebeuren en hoe de ongewenste gevolgen van deze verordeningen hersteld dienden te worden.¹⁸⁴

Twee vertegenwoordigers van de Vereniging voor den Effectenhandel (VvdE) – voorzitter Carel Overhoff en bestuurslid Herman van Leeuwen, directeur van de Twentsche Bank – zijn van grote invloed geweest op de redactie van het wetsbesluit van november 1945, waarin het rechtsherstel van effecten werd geregeld. Uitgangspunt was de bescherming van de tegenwoordige bezitter die de stukken ‘te goeder trouw’ en ‘in regelmatig beursverkeer’ had verkregen.

Overhoff en Van Leeuwen waren in augustus 1941 actief betrokken geweest bij de beslissing om de verkoop van de joodse effecten in Amsterdam te doen plaatsvinden en hadden dus flink wat boter op hun hoofd. In de optiek van de VvdE kon in het voorjaar van 1942 niet iedereen weten dat een deel van de op de Amsterdamse beurs gekochte effecten uit joods bezit afkomstig waren. Daarom vonden zij dat deze handelingen niet konden worden teruggedraaid, aangezien dan nog meer ‘onschuldigen’ zouden worden gedupeerd.

Een ander argument van het ministerie van Financiën en de VvdE om niet alle aankopen van effecten terug te draaien, was de mogelijke beschadiging van het aanzien van de Amsterdamse beurs. De beurs werd belangrijk geacht voor de wederopbouw van Nederland en mocht niet in diskrediet worden gebracht. Daarnaast zou de VvdE schadeclaims kunnen verwachten van joodse gedupeerden of van tegenwoordige effectenbezitters die hun stukken aan de oorspronkelijke eigenaren zouden moeten teruggeven.

De uitgangspunten ‘te goeder trouw’ en ‘in regelmatig beursverkeer’ zorgden ervoor dat de uitspraken van de Afdeling Effectenregistratie van de Raad voor het Rechtsherstel in de meeste gevallen de tegenwoordige eigenaar in het gelijk stelden. Dit leidde tot een toenemende weerstand bij onder andere joodse juristen. Vooral mr. H. Sanders heeft een belangrijke rol gespeeld bij de beïnvloeding van de jurisprudentie.

De VvdE kwam hoe langer hoe meer in het nauw, vooral toen de dubieuze rol van de Vereniging tijdens de oorlog bekend werd en in 1948 bleek dat voorzitter Overhoff sinds 1929 systematisch grote verduisteringen had gepleegd bij zijn eigen commissionairsbedrijf Kerkhoven & Co. Daarnaast kwamen de handel in bank aandelen en certificaten van bank aandelen aan het licht en de schimmige rol die de banken hierbij hadden gespeeld.

Nadat de Nederlandsche Bank was aangeklaagd door een gedupeerde aandeelhouder in de zaak van handel in eigen aandelen in 1952 en de bank daarin door de rechtbank in het ongelijk was gesteld, moest tot schadeloosstelling

worden overgegaan. De NHM besloot geen verdere procedures af te wachten en bood alle oorspronkelijke joodse houders van NHM-aandelen schadevergoeding aan.¹⁸⁵

De jurisprudentie bewoog zich hoe langer hoe meer in een voor de financiële instellingen ongewenste richting. Dat was al helemaal het geval na een vonnis in 1952 waarbij werd vastgesteld dat alle effecten die door Liro waren geleverd, per definitie niet ‘te goeder trouw’ waren verkregen. De VvdE besloot uit onvrede hierover tot een beursstaking. Minister van Financiën P. Lief tinck werd zelfs gevraagd een wetswijziging te maken inzake het effectenrechtsherstel.

Deze wijziging kwam er niet; wel kwam in de zomer van 1953 een regeling tot stand. Dit was het Waarborgfonds Rechtsherstel, waarbij de gedupeerden 90% van de waarde – waarde in 1953, inclusief dividenden – vergoed kregen. De regeling werd voor het grootste deel gefinancierd uit belastinggeld. Zo kon dit onverkwikkelijke dossier uiteindelijk na jaren voor de komende decennia worden afgesloten.¹⁸⁶

Zuivering bankwezen

Begin 1946 was het Bureau Vooronderzoek Collaboratie een onderzoek gestart naar bedrijven met een Duitse of NSB-leiding. De Nederlandse banken werden niet in het onderzoek betrokken hoewel op dat moment al duidelijk was dat de banken op het gebied van financiering (bunkerbouwers, scheepsbouw) zich aan (indirecte) collaboratie schuldig hadden gemaakt. De opsporingsambtenaren schroomden echter om de directies van de bank- en effectenwereld aan een onderzoek te onderwerpen.

Bij het onderzoek naar de Handelstrust West (HTW) bleek dat er een nauwe samenwerking was geweest tussen deze bank en de Nederlandse banken. De roep om een onderzoek naar mogelijke collaboratie van de Nederlandse banken werd dus sterker. Het was echter niet duidelijk door wie dit onderzoek moest worden verricht: Bureau Collaboratie of de Zuiveringsraad voor het Bank-, Beurs-, Financierings- en Levensverzekeringsbedrijf (ZBBFL).

Laatstgenoemde instantie trok aan het langste eind en beperkte het onderzoek tot de relatie van de banken met de HTW, terwijl Bureau Collaboratie een veel diepgaander onderzoek had willen instellen. Het werd in verband met het belang van het bankwezen voor de wederopbouw van Nederland niet wenselijk geacht om het onderzoek al te grondig te doen.

In eerste instantie zouden de Amsterdamsche Bank, de NHM en de Twentsche Bank worden onderzocht.¹⁸⁷ De directeuren van de Amsterdam-

sche Bank – Haga, Houwing en Verrijn Stuart – werden door de ZBBFL veroordeeld. Gedurende een maand mochten zij geen leidinggevende functie bij hun bank uitoefenen. Deze veroordeling was onder andere gebaseerd op de verkoop van obligaties Frankrijk 1939 en obligaties Compagnie Française de Pétroles aan de NHM, die de stukken had doorverkocht aan de HTW. De veroordeling werd door de Centrale Zuiveringsraad niet bekrachtigd en had dus geen effect.¹⁸⁸

Daar de directeuren Boltjes en Rosingh van de Twentsche Bank beweerden van diverse zaken niet op de hoogte te zijn geweest, werd alleen mr. H. F. van Leeuwen van deze bank veroordeeld. Dit vonnis was overduidelijk, ‘waarbij bepaalde aspecten van handelen/niet handelen van de directie van TB bedenkelijk worden geacht, [...] en de houding van Van Leeuwen betreurenswaardig [..., ...] voor het opleggen van eenigen maatregel als bedoeld in art 2 [...] geen termen aanwezig zijn’.¹⁸⁹

De NHM moest zich bij de Zuiveringsraad verantwoorden voor het voordragen van de HTW als lid van de Vereeniging voor den Effectenhandel, het handelen in effecten in opdracht van de HTW, de verkoop van Franse obligaties 1939 en Compagnie Française de Pétroles aan de HTW, en directeur Collot d’Escury moest zich persoonlijk verantwoorden voor de verkoop uit eigen portefeuille van Franse obligaties 1939 ter waarde van f 6000 aan de HTW.¹⁹⁰

Het vonnis dat werd uitgesproken tegen president Heldring en directeur Collot d’Escury was bijzonder mild. Door haar koloniale karakter bevond de NHM zich vanaf het begin van de bezetting in een veel kwetsbaarder positie dan de andere banken. Bovendien was vast komen te staan dat de betrokkenen zich niet hadden laten leiden door het vaak gehuldigde principe ‘zaken zijn zaken’. Het was dan ook niet aan de raad om hier een verwijt te maken. De raad wilde uitdrukkelijk constateren dat de beschuldigten onder de gegeven bijzondere moeilijke omstandigheden de aangewezen weg hadden gevolgd. Het werd logisch geacht dat de directie om al deze redenen een minder principiële houding ten opzichte van de bezetter had aangenomen.

Besloten werd geen maatregelen op te leggen aan Heldring en Collot d’Escury. De verkoop van de eigen Franse obligaties door Collot d’Escury werd wel als laakbare vergissing gekwalificeerd. Dit oordeel werd op 29 juni 1948 door de Centrale Zuiveringsraad bekrachtigd, waarbij werd aangemerkt ‘dat men zich kon afvragen of bij de handel in Franse obligaties de NHM tot het uiterste was gegaan wat men van haar had kunnen verlangen’.¹⁹¹

Uit de diverse getuigenverklaringen kwamen verzachtende en bijzondere omstandigheden naar voren: de zetelverplaatsing naar Batavia had de woede

van de bezetter gewekt, evenals de financiële bijdrage van de NHM in Batavia aan het Spitfire- en Prins Bernhardfonds. Al kort na de Duitse inval in juni 1940 had directeur De Jong van de Nederlandsche Bank de NHM aangezegd dat zij niet de status van deviezenbank zou krijgen omdat zij in de optiek van de vijand als ‘Kolonial-Gesellschaft’ haar bestaansreden had verloren.

Directeur Collot d’Escury moest in september 1940 bij de *Sicherheitsdienst* (SD) uitleg geven over de verspreiding van illegale lectuur in het gebouw van de NHM. In februari 1942 deelde de president van de Nederlandsche Bank, Rost van Tonningen, mee dat de vijand het voornemen had de NHM onder *Verwaltung* te plaatsen. Hij zou dat proberen te verhinderen, maar de NHM zou dan wel alle handelingen moeten vermijden waar de Duitsers aanstoot aan zouden kunnen nemen. Begin juni 1942 werd Collot opnieuw bij de SD in de Euterpestraat ontboden vanwege de aanwezigheid van een portret van prinses Juliana in het hoofdkantoor.¹⁹²

Ook werd er in deze tijd zware druk op Collot d’Escury uitgeoefend – in zijn functie van president-commissaris van de Chemische Fabriek ‘Naarden’ – om dit bedrijf aan de Duitsers over te doen. Daarop volgde in het voorjaar van 1943 de aanzegging door Fischböck dat de NHM zou worden geliquideerd. De aangewezen liquidateuren, directeuren van de Dresdner Bank, zijn daadwerkelijk bij de NHM op kantoor verschenen.

Een laatste verzachtende omstandigheid voor de NHM was dat de Indische gemeenschap in Nederland voor financiële ondersteuning grotendeels van haar afhankelijk was en de bank deze groep tijdens de oorlog niet in de kou heeft laten staan. Nadat het vonnis van de Centrale Zuiveringsraad voor de drie banken, de Amsterdamsche Bank, de NHM en de Twentsche Bank, zo gunstig was uitgevallen, besloot de raad de zaken tegen de andere aangeklaagde banken te seponeren.¹⁹³

Het bankbedrijf in Nederlands-Indië/Indonesië en Azië

Nederlands-Indië

Het bankbedrijf in Nederlands-Indië had in de jaren dertig uiteraard ook te lijden van de crisis in het cultuurbedrijf. Sommige kredieten werden door de mogelijke debiteuren niet aangevraagd of uitgesteld, andere kredietaanvragen werden door de NHM zelf als te riskant beschouwd en daarom niet verleend. Met salarisverlagingen en vervroegde pensionering van dure geëmployeerden had men de kosten al tot een minimum teruggebracht. Plannen

om een aantal (tijdelijk) niet rendabele agentschappen te sluiten, werden wel overwogen maar niet opportuun geacht.

Het imago van de NHM was door de reorganisatie van december 1934 geschaad, zowel in Nederland, maar nog meer in Nederlands-Indië. In Nederland had dit voor het marktaandeel niet of nauwelijks consequenties. Dit lag in Indië, waar de concurrentie veel feller was en ook het prestige in versterkte mate meespeelde, duidelijk anders. De Nederlandsch-Indische Handelsbank probeerde munt te slaan uit de situatie dat de NHM tijdelijk was verzwakt. Deze bank opende in de tweede helft van de jaren dertig verschillende nieuwe vestigingen; sluiting van niet-renderende kantoren was voor de NHM dus absoluut niet aan de orde.¹⁹⁴ Zij was gedwongen het voorbeeld van de NIHB te volgen.¹⁹⁵

Ook bij het emissiebedrijf stonden de twee banken lijnrecht tegenover elkaar. Sinds 1912 hadden de NHM, de NIHB en de NIEM binnen kartelverband gezamenlijk emissies voor het gouvernement en Nederlands-Indische gemeenten uitgebracht. Bij toerbeurt was een van de drie banken syndicaatsleider. Door de crisis bij de Oliefabrieken Insulinde, begin jaren twintig, was de positie van de NIHB tijdelijk verzwakt, en daarop had de NHM het roulerende leiderschap van dit kartel permanent naar zich toe getrokken.

Eind 1934 wilde de NIHB herstel van het wisselend leiderschap bij deze syndicaten, anders zou zij uit het kartel stappen. De NHM kon op dat moment niet nog meer prestigeverlies lijden en weigerde. Na uittreding vormde de NIHB begin 1935 een nieuwe combinatie met de Incasso-Bank, R. Mees & Zoonen en Heldring & Pierson. Vervolgens ging de NHM in Nederland voor de Indische syndicaten in zee met de Amsterdamsche Bank en Robaver; de NHM en de NIEM zouden deze emissies in Indië verzorgen. In Nederland berustte de leiding bij de Amsterdamsche Bank, in Nederlands-Indië lag die bij de NHM.¹⁹⁶

Een derde situatie waarbij de twee banken elkaar in Indië de voet dwars zetten, was de overname van het persbureau Aneta in Batavia. De NIHB was ontevreden over de berichtgeving in de Indische kranten over de suikerrestrictie en de negatieve rol van haar dochter Nederlandsch-Indische Landbouw Maatschappij in deze zaak. Een zekere greep of invloed op de berichtgeving in de kranten werd dus wenselijk geacht. Na het overlijden van Aneta-directeur D.W. Berretty begin 1935 werd de NIHB-directeur in Batavia, G.J. Jöbssis, door G. Vonk – procureur-generaal bij het Nederlands-Indische gerechtshof – benaderd om Aneta over te nemen, mede vanwege de dreigende overname van het persbureau door een buitenlandse partij.

De mogelijke overname werd gesteund door het gouvernement. Dat bleek echter de enige medestander voor de NIHB te zijn. De zaakwaarnemer van de erven Berretty, de directie van Aneta-Holland, de voorzitter van de Ondernemersraad voor Indië, de Raad voor Indië en de Nederlandse regering zagen allen totaal niets in een NIHB-monopolie van de nieuwsvoorziening en hadden meer vertrouwen in een bredere groep onder leiding van de NHM.¹⁹⁷ Om niet geheel buitenspel te komen staan, sloot de NIHB zich op aandrang van het gouvernement begin juli bij dit consortium aan, met een kleinere participatie van f10.000.

De NIHB wilde echter rechtstreeks op het gebied van de nieuwsvoorziening invloed kunnen uitoefenen. In juni 1935 werd met belangrijke NIHB-steun het Vereenigd Persbureau in Bandung opgericht – vanaf het begin een felle concurrent van Aneta. Hiermee overschreed Jöbsis een grens, zelfs in de optiek van de NIHB-directie in Amsterdam. Door de perskwestie kwam de NIHB op een negatieve manier in de kranten, terwijl de opzet juist het tegenovergestelde was geweest. Doordat hij niet meer door Amsterdam werd gesteund, moest Jöbsis een oplossing voor de kwestie vinden. Die kwam er toen in november 1935 overeenstemming kon worden bereikt voor samenwerking tussen Aneta en het Vereenigd Persbureau.¹⁹⁸

Na de reorganisatie van eind 1934 werd besloten tot afschaffing van het vaste werkkapitaal van de Factorij van f16 miljoen, wat een besparing van f0,8 miljoen aan rentelasten opleverde. Als vervanging kreeg Batavia de beschikking over een vast creditsaldo van f5,7 miljoen.¹⁹⁹ Ook werd het raadzaam geacht de directie in Batavia te verkleinen; het lid Bankzaken zou verdwijnen en zijn portefeuille zou naar de president gaan. In de praktijk zou zijn werk vervolgens worden verricht door een nieuw te benoemen agent Bankzaken met als standplaats Batavia. Dit voornemen werd uiteindelijk niet uitgevoerd.²⁰⁰

Presidenten waren in deze jaren Woutman (1934-1939), Giel (1939-1947) en K. F. Zeeman (1947-1949).²⁰¹ De collegiale verhoudingen tussen Woutman, W. van de Stadt en Reijnsbach in het Factorijbestuur waren in 1937 niet optimaal. Directeur Pauw verwachtte dat er wel iemand zou vertrekken. Dat bleek Reijnsbach te zijn; bij hem lag de oorzaak van de slechte werksituatie, en zijn aanstelling werd niet verlengd.²⁰² Omdat de economie weer uit het dal leek te kruipen, werd besloten de salarissen te verhogen.²⁰³

De economische verbetering vanaf 1935 en de devaluatie van de gulden in september 1936 zorgden ervoor dat het bankbedrijf van de NHM eveneens profiteerde van deze opleving. In 1936 werden daarom twintig nieuw geworven

geëmployeerden naar Nederlands-Indië uitgezonden om het ingekrompen personeelsbestand weer op sterkte te brengen.²⁰⁴

Als secundaire arbeidsvoorwaarde had het personeel van het agentschap Medan al ver voor de Tweede Wereldoorlog de beschikking over een landhuis in Brastagi op Sumatra om daar met hun gezin de vakantie te kunnen doorbrengen. Toen het bestuur van de Factorij in 1938 met hetzelfde idee een landhuis in Pengalengan voor het Java-personeel wilde kopen, werd dit idee losgelaten omdat het personeel zelf zijn vakantiedoel wilde bepalen.²⁰⁵

In september 1939 brak in Europa de Tweede Wereldoorlog uit. Kort na het begin van de oorlog besloot de NHM om de financiering van de overzeese vestigingen niet langer in ponden te doen plaatsvinden maar over te schakelen op dollars.²⁰⁶ Na mei 1940 was het niet meer mogelijk geld van Nederlands-Indië naar Nederland of vice versa over te maken; tevens werd het deviezenverkeer aan banden gelegd. De uitvoering werd verzorgd door de Javasche Bank. Al op 21 mei 1940 werd deze taak overgenomen door het Nederlandsch-Indisch Deviezeninstituut (NIDI); tot directeur werd D. Crena de Iongh benoemd, oud-president van de NHM.

Het NIDI was vooral actief bij het uitvaardigen van voorschriften op het gebied van de financiering van de in- en uitvoer; valuta-arbitrage werd tijdelijk verboden.²⁰⁷ Hierdoor hoopte het geld in Indië zich op. Dit werd nog versterkt doordat het beleggen in effecten tijdelijk niet mogelijk was vanwege de sluiting van de beurzen van Batavia en Surabaya van 10 mei tot 23 december 1940. Wat opviel was dat de koersen op 23 december hoger openden dan op 10 mei bij sluiting van de beurs.²⁰⁸

In december 1940 werden uit voorzorg voor een mogelijke Japanse inval op Java alle effecten, gedeponeerde stukken van cliënten en eigen stukken van de Javasche Bank, de NHM, de NIHB en de NIEM, vanuit Batavia overgebracht naar de centrale oorlogskluis van de Javasche Bank in Bandung. Dit gebeurde krachtens de Deviezenverordening 1940. Dit effectendepot bleek na de bevrijding in augustus 1945 – op enkele kleine uitzonderingen na – nog volledig intact te zijn. Ook de effectenadministratie zou de oorlog ongeschonden doorkomen. Het rechtsherstel leverde hierdoor – op enkele specifieke gevallen na – geen problemen op.

De goudvoorraad van de Javasche Bank was veiligheidshalve al in 1939 en 1940 naar de Verenigde Staten, Australië en Zuid-Afrika overgebracht. De dollartegoeden van de Factorij waren al voor de Japanse inval overgebracht naar de Netherlands Purchasing Commission in New York.²⁰⁹

De banken in Indië werden na de capitulatie in maart pas op 11 april 1942 door de Japanse autoriteiten gesloten. Hierbij viel een grote hoeveelheid contant geld in Japanse handen; alleen al op Java f 27 miljoen bij banken en f 12 miljoen bij overheidsinstellingen. Op Java en Sumatra nam de Yokohama Specie Bank de taken van de gesloten banken over en op Borneo en Celebes, waar de Japanse marine de leiding bij de bezetting had, werd deze taak uitgevoerd door de Bank of Taiwan.²¹⁰ De Nanpo Kaihatsu Kinko (Southern Development Bank, SDB), opgericht in maart 1942, was op alle eilanden actief. De Japanse banken deden alleen zaken met Japanse ondernemingen en relaties. Japans bankpapier nam de plaats in van de bankbiljetten van de Javasche Bank, waardoor een stevige inflatie ontstond.²¹¹

Oorspronkelijk had de Java Gunseikanbu (militaire autoriteiten) het plan de NHM, de NIHB en de NIEM met elkaar te laten fuseren en daarna deze nieuwe bank in twee delen te splitsen in een bank voor handel en industrie en een voor landbouw en cultures. Het Japanse ministerie van Financiën keurde dit plan echter af.²¹² Daarna werd een nieuw plan ontwikkeld dat de totale liquidatie van het Nederlands-Indische bankwezen inhield; ingaand op 20 ok-

Japanse militairen tijdens de Tweede Wereldoorlog in het gebouw van de Factorij in Batavia, circa 1942.

tober 1942. Debiteuren werden gesommeerd hun vordering te voldoen; dit geld werd rechtstreeks gedeponereerd bij de Yokohama Specie Bank. Niet-vijandelijke crediteuren kwamen in aanmerking voor een liquidatie-uitkering van 30%. Begin 1943 werd iedere houder van een kluisje of gesloten bewaargeving aangeschreven om zijn stukken onder toezicht van de Japanse autoriteiten in ontvangst te nemen. Gouden voorwerpen en edelgesteenten werden geconfisqueerd; overige roerende zaken werden verkocht en in 52 gevallen al tijdens de oorlog aan de rekeninghouder gerestitueerd. In de andere gevallen werd het bedrag op naam van de kluisshouder op een geblokkeerde rekening bij de Japanse SDB-bank geboekt.²¹³

Begin juli 1943 was de liquidatie afgerond en moest de NIHB-agent in Bandung zijn archief overdragen aan de Javasche Bank. Daarna volgde op 7 juli 1943 ontslag en aansluitend, in augustus 1943, internering van het personeel van deze bank.²¹⁴ De NHM-agentschappen werden gesloten in de periode september 1943 tot februari 1944. Surabaya was op 10 februari de laatste vestiging die haar deuren sloot. Op 29 februari werd het personeel van de hoofdkantoren van de vier Nederlands-Indische banken ondergebracht in het gebouw van de Javasche Bank. De liquidatie van het bankwezen werd daarna vanaf 1 april 1944 voortgezet door de Nanpo Kaihatsu Kinko, onder toezicht van Tekisan Kanribu (kantoor tot beheer van het vijandelijk eigendom).²¹⁵

Van dit alles was niets bij de NHM-directie in Nederland bekend. Het Indische bedrijf had in deze tijd echter nog steeds de warme belangstelling van de directie. Op initiatief van G.A. Dunlop, directeur van de NIHB, had deze in oktober 1942 een gesprek met president E. Heldring over een mogelijke fusie tussen NHM en NIHB. Daarop vervaardigde Dunlop een notitie over dit onderwerp. De NIHB zou in dit plan alle activiteiten (bank- en cultuurzaken van NHM en NIHB) in Nederlands-Indië voortzetten als dochteronderneming van de NHM en deze gebundelde activiteiten uitoefenen onder de naam NIHB.

Dit plan viel niet goed bij de NHM. Er was volgens de NHM een belangrijk bedrijfsmatig verschil tussen beide banken. De NIHB wilde bedrijven ondersteunen, de handel bevorderen en die ook zelf blijven bedrijven. Daar stond tegenover dat de primaire activiteit van de NHM in eigen ogen het bankbedrijf was met als eerste zorg het handhaven van de liquiditeit. Dunlop wilde in dit stadium de organisatie van het gefuseerde bedrijf al tot in details invullen; Heldring en later ook directeur Collot d'Escury wilden echter eerst de waarde van beide ondernemingen laten vaststellen per januari - mei 1940, om een eventuele ruilvoet te kunnen vaststellen. Daar Dunlop de indruk had dat de

NHM zijn ideeën niet volledig omarmde en op een andere golflengte zat, haakte hij in april 1943 af.²¹⁶

De gesprekken met Dunlop zetten Heldring wel aan het denken over eventuele wijzigingen in de structuur van de NHM om het duale karakter van het bedrijf minder tot een last te laten zijn in tijden van crisis. Een idee van hem uit 1943 was het onderbrengen van het cultuurbedrijf in Nederlands-Indië in een aparte vennootschap; de NHM zou hierin als medeaandeelhouder kunnen participeren. Een andere optie zou de vorming van een NHM Holding kunnen zijn, bestaande uit NHM Bank Nederland, NHM Bank Azië en NHM Cultuurbedrijf Nederlands-Indië. Deze plannen werden niet verder uitgewerkt.²¹⁷

De Nederlandse regering in Londen kende de toestand in Nederlands-Indië evenmin. Toch moesten er maatregelen worden getroffen met het oog op de periode na de bevrijding. Omdat de regering verwachtte het bankwezen in Nederlands-Indië na de bevrijding in een chaotische staat te zullen aantreffen, werd in februari 1944 in Paramaribo de Bank voor Nederlandsch-Indië opgericht.²¹⁸ Deze nieuwe bank zou de geldcirculatie moeten verzorgen, dus de Javasche Bank werd hierbij gepasseerd. Bij de bevrijding bleek dat het bankwezen relatief weinig onder de Japanse bezetting had geleden en daarom haar taak snel kon en wilde hervatten. Hierdoor verviel de aan de Bank voor Nederlandsch-Indië toebedachte rol.²¹⁹

Na de bevrijding in augustus 1945 stond de directie van de Factorij voor de moeilijke taak het bedrijf weer op te bouwen. Een van de taken was om het aantal slachtoffers proberen vast te stellen. President H. Giel en de leden N. E. van de Stadt en K. F. Zeeman waren geïnterneerd geweest, maar hadden alle drie de oorlog overleefd.

Onder het personeel in Azië was een aanzienlijk hoger aantal slachtoffers gevallen dan in het Nederlandse bedrijf.²²⁰ In februari 1947 was men in staat de totale verliescijfers vast te stellen.²²¹ Bij het bankbedrijf hadden 48 geëmployeerden de oorlog niet overleefd, bij het cultuurbedrijf lag dit cijfer nog hoger, namelijk 56 slachtoffers. Het totaal aantal doden in Azië bedroeg dus 104 personen.²²²

Ook na augustus 1945 vielen door de woelingen in Indonesië slachtoffers onder het personeel; in 1948 kwamen door gewelddadigheden vier personeelsleden om het leven.

De overlevenden, die voor het grootste deel geïnterneerd waren geweest, moesten na hun bevrijding zowel fysiek als geestelijk herstellen van hun ver-

blijf in de kampen. Toen zij weer met hun werk wilden beginnen, bleek dat hun salaris tijdens de oorlog was stopgezet en de pensioenopbouw tijdelijk was gestaakt. Per 15 augustus 1945 – de dag van de bevrijding van Nederlands-Indië – werd de salarisbetaling hervat. De personeelsleden in actieve dienst ontvingen 100%; zij die nog in de kampen verbleven of niet actief waren, ontvingen 50% als wachtgeld.²²³

Dat de achterstallige betaling over de jaren 1942-1945 op een later moment nog gecompenseerd is, lijkt niet waarschijnlijk. Het agentschap Penang loste deze zaak in 1946 op door het personeel drie maanden salaris over de oorlogsjaren 1942-1945 te betalen; tevens ontving iedereen een gratificatie gelijkstaande met twee maanden salaris over 1941. Mogelijk is deze regeling uniform in Azië toegepast, maar een volledige betaling van het achterstallige loon over de jaren 1942-1945 heeft in ieder geval niet plaatsgevonden.²²⁴

De Japanse banken werden na de capitulatie in augustus 1945 gesloten en gingen officieel op 10 oktober 1945 in liquidatie.²²⁵ De Javasche Bank werd belast met de liquidatie van de Nanpo Kaihatsu Kinko; de NHM kreeg dezelfde taak voor de Yokohama Specie Bank. Bij vergelijking van de balansen op 20 oktober 1942 met de balans van 10 oktober 1945 bleken veruit de meeste saldi nog intact aanwezig te zijn. Als eerste kantoor werd dat in Makassar op 4 februari 1946 geopend; dit gebeurde in poolverband tussen de vier Nederlands-Indische banken. Deze samenwerking voor gemeenschappelijke rekening duurde tot 1947 en werd ook in andere kleine plaatsen doorgevoerd. Op 14 maart 1946 kon de Factorij in Batavia haar werkzaamheden hervatten.²²⁶ De laatste nog gesloten vestigingen werden begin 1949 heropend na beëindiging van de tweede politionele actie, 'Operatie Kraai'.²²⁷

Voor de wederopbouw van het zwaar beschadigde land was het belangrijk om de kredietverlening zo snel mogelijk weer te hervatten. De kredieten werden echter in het kader van de Bevriezingsordonnantie 1945 aan banden gelegd. Deze ordonnantie hield in dat alle vooroorlogse verplichtingen werden opgeschort om te voorkomen dat de posities van debiteuren en crediteuren op een abnormale manier zouden worden afgewikkeld. Vrijwillige nakoming van verplichtingen was wel toegestaan. Om de grote inflatie – het Japanse geld circuleerde nog tot in 1946 – en het gebrek aan goederen te kunnen beteugelen, werd een 'krapgeldpolitiek' ingevoerd. Hierbij werd een deel van de salarissen contant uitbetaald en de rest op een geblokkeerde rekening gestort.

In maart 1946 werd nieuw papiergeld ingevoerd en kon het Japanse geld aan de circulatie worden onttrokken. Vanaf dat moment kon de kredietverle-

ning op een bescheiden schaal worden gestart. Het gouvernement verstrekte een kredietlicentie, waarna ook het Nederlandsch-Indisch Deviezen Instituut (NIDI) nog een vergunning moest afgeven. Het krediet was gebaseerd op het bevroren creditsaldo van de relatie. Op deze manier werd de geldhoeveelheid niet verder uitgebreid. Het krediet moest worden gebruikt voor productieve doeleinden, dat wil zeggen de wederopbouw van Nederlands-Indië. Tot begin 1948 werd voor circa f 144 miljoen aan kredietlicenties verstrekt.²²⁸ In 1947 waren deze regels al zo versoepeld dat de Factorij de limieten voor een blanco krediet op f 250.000 kon brengen, en voor gedekt krediet werd dit opgetrokken naar f 0,5 miljoen. Boven deze limieten was toestemming van Amsterdam nodig.²²⁹

De banken hielden zich verder bezig met het openen van vrije bank- en depositorekeningen in nieuw Nederlands courant, inname van vooroorlogs bankpapier van de Javasche Bank en van Japans geld. Het was de banken ook weer toegestaan gelden over te maken naar andere vestigingen binnen Nederlands-Indië. Transfers naar Nederland waren vanaf april 1946 weer beperkt mogelijk na toestemming van het NIDI. Vanwege deze beperkte transfermogelijkheid werd besloten om van een deel van de behaalde winst nieuwe woningen voor het Europese personeel in Jakarta te bouwen.²³⁰

Azië

In de jaren 1934-1949 was uiteraard geen sprake van grote winsten of spectaculaire groei. De Aziatische agentschappen vervulden alle een aanvullende rol bij de financiering van import en export van en naar Nederlands-Indië. In de crisisperiode tot midden jaren dertig stond zowel import als export in Nederlands-Indië op een zeer laag pitje, de buitenkantoren deelden dus in de malaise. Toch werden in deze periode plannen gemaakt voor nieuwe vestigingen in Alkhorbar, Bagdad en Bangkok. De laatste twee werden na verkennend onderzoek van de lijst afgevoerd.²³¹ In het navolgende zullen de diverse buitenkantoren kort worden belicht. Na de Japanse inval in Zuidoost-Azië lagen alleen de agentschappen Bombay, Calcutta en Jeddah in onbezet gebied.²³²

Het agentschap Bombay (India) was in 1935 de grootste gouduitvoerende bank ter plaatse (£ 7,3 miljoen); er werd weinig concurrentie van de NITHB ondervonden. In 1938, 1940 en 1943-1945 was het kantoor Bombay verliesgevend.

Ook het agentschap Calcutta (India) was gespecialiseerd in goudzaken; hier werd alleen concurrentie ondervonden van de NITHB. Tijdens de oorlogsjaren was de financiering van exporten de belangrijkste activiteit. In 1939 en in 1945 (door oplichting) werd verlies geleden.

Van meet af aan was de wisselhandel een belangrijke winstbron voor het agentschap Jeddah (Saoedi-Arabië), vooral toen na het starten van de petroleumindustrie in de jaren dertig de royalties van de California Arabian Standard Oil Company binnenstroomden. In 1941 was er een substantieel hogere winst doordat men voor de Saoedische regering bemiddeld had bij goudaankopen in Bombay. Tijdens de oorlogsjaren leende de Saoedische overheid van Groot-Brittannië. Deze gelden liepen via de firma Gellatly Hankey & Co. waarvan de NHM – op dat moment de enige bank in het koninkrijk – zeer veel concurrentie ondervond. Desondanks was het agentschap Jeddah in alle oorlogsjaren winstgevend.

In 1945 werden weer meer transacties voor de Saoedische regering uitgevoerd. In New York betaalbaar gestelde dollars werden door de NHM lokaal in Saoedi-Arabië met agio verkocht, wat de agent een forse provisie opleverde. In 1947 was er opnieuw sprake van een zeer hoge winst doordat valutatransacties zonder restrictie mochten worden uitgevoerd. In het agentschap werd met ingang van juni 1946 een scheepvaartafdeling geopend die de agentuur bezat voor de Stoomvaart Maatschappij ‘Nederland’, de Rotterdamsche Lloyd en de Stoomvaart Maatschappij ‘Oceaan’.²³³ Hieraan werd in 1947 een agentuur voor de KLM toegevoegd. Vanaf 1948 vervulde agent Henk Entrop de rol van honorair-consul voor België. In dat jaar kreeg de NHM concurrentie door de vestiging van Banque de l’Indochine in Jeddah.

Na de scheiding van Brits-Indië in India en Pakistan was het noodzakelijk om ook in de belangrijkste zakenstad van Pakistan, Karachi, een agentschap te vestigen; het kantoor werd in oktober 1948 geopend. Het boekjaar 1948-1949 werd al meteen met winst afgesloten.

Het agentschap Rangoon (Birma) was belangrijk voor de financiering van de rijstexport naar Nederlands-Indië. Het kantoor werd 18 februari 1942 gesloten en na de oorlog op 23 januari 1946 heropend. In het jaar 1941 werd verlies geleden. Door de onafhankelijkheid van Birma na de oorlog verslechterde de positie van het agentschap, mede door het beleid van het socialistische bewind.

Bij het agentschap Penang (Straits Settlements) – waar de agent sinds 1906 de rol van honorair-consul voor Nederland bekleedde – was de handel in sterlingwissels de belangrijkste winstbron. Na de bevrijding bleek het personeel grotendeels gezond en ter plaatse te zijn, wat ook het geval was in Hongkong, Shanghai, en Singapore. Hierdoor was het mogelijk deze kantoren vóór eind 1945 weer open te stellen.²³⁴ In 1948 had de regio Penang veel overlast van ‘communistische Chinese bendes’.²³⁵

Het nieuwe
gebouw van
het agentschap
Singapore,
circa 1940.

Het oudste buitenagentschap Singapore (Straits Settlements) functioneerde in de jaren dertig en na de Tweede Wereldoorlog naar behoren en was zeer succesvol met wissel- en bankzaken, waarmee grote winsten werden behaald. Dat was de reden dat de investering van f 0,5 miljoen in het nieuwe kantoor in de jaren 1938-1940 verantwoord werd geacht. Na de Japanse inval sloot het agentschap op 9 februari 1942.

Tijdens de oorlog was het gebouw in gebruik bij de Bank of Taiwan. Deze laatste voerde de liquidatie uit; zij betaalde creditsaldi aan niet-vijanden en loste de debiteurensaldi af. Na de bevrijding werd een moratorium ingesteld op terugbetaling van vooroorlogse schulden. Op 10 oktober 1945 heropende het agentschap. Omdat in de eerste naoorlogse jaren geen winsten mochten worden getransfereerd, werd besloten een deel van de winst aan te wenden voor de bouw van een personeelsflat.²³⁶

Het agentschap Hongkong (China) betrok in 1937 een nieuw gebouw, Holland House. Bij deze vestiging waren de wisselhandel, de financiering van de zilver- en goudhandel en de eigen handel in deze edelmetalen de belangrijkste winstbronnen. Het agentschap kende geen verliesgevende jaren. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het kantoor gesloten van 25 december 1941 tot 31 augustus 1945; in deze periode werd het gebouw gebruikt door het Domei Nieuwsagentschap. Na de heropening werd er een voorlopig moratorium ingesteld voor terugbetaling van vooroorlogse schulden.

Het agentschap Shanghai (China) was sterk in exportwissels en wisselzaken; hierbij werd een felle concurrentie van de NIHB ondervonden. Het agentschap was tijdens de Tweede Wereldoorlog gesloten. Na sluiting vond een gedwongen liquidatie plaats. De heropening vond plaats op 10 december 1945. Door de burgeroorlog tussen communisten en nationalisten was normaal zaken doen bijna onmogelijk. Hierdoor en door de torenhoge inflatie en vier beheerswisselingen in twee jaar ging het zakenvolume van het agentschap achteruit. Omdat het agentschap nauwelijks in staat was om break-even te draaien werd het personeel tot een minimum ingekrompen. Concurrent NIHB was de NHM zelfs voorbijgestreefd.²³⁷

Het agentschap Kobe (Japan) ondervond in 1935 ernstige concurrentie van de NIHB. De financiering van de export naar Nederlands-Indië vond in yens plaats en de NHM had hierin een aandeel van 25%. Wissel- en bankzaken waren de belangrijkste activiteiten; hierbij was het volume aan interbankzaken driehalf keer zo groot als dat van de merchantzaken. De vestiging was vooral van belang voor de zakenmogelijkheden van de andere NHM-vestigingen. In de jaren 1938 en 1939 werd er verlies geleden. Het agentschap ging op 8 december 1941 in liquidatie.

De NHM had zich in 1938 al in Tokyo (Japan) willen vestigen; dit werd verhinderd door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.²³⁸ In september 1947 kreeg men toestemming van de Amerikaanse autoriteiten een vertegenwoordiging te openen. In mei 1948 werd deze vestiging omgezet in een agentschap. Tegelijkertijd werd een tweede agentschap geopend in Osaka. De gecombineerde vestigingen waren in 1947-1948 nog verliesgevend.

Eind 1934 beschikte de NHM over zestien vestigingen in Nederlands-Indië en negen agentschappen in de rest van Azië, dus 25 agentschappen en inclusief Afscheepbedrijf Esser in totaal 32 vestigingen. In 1949 was dit uitgebreid tot 38 buitenlandse vestigingen, waarvan achttien in Indonesië, inclusief Esser 24.

Het cultuurbedrijf

Nederlands-Indië/Indonesië

Het cultuurbedrijf was door de crisis van de jaren dertig bijzonder zwaar getroffen. Het was duidelijk dat Nederlands-Indië – door de opkomst van een suikerindustrie in Brits-Indië en op Taiwan – op het gebied van suikerexport nooit meer haar oude marktaandeel zou kunnen heroveren. Daarom werd na de financiële sanering van december 1934 besloten de cultuurondernemingen te stroomlijnen. In het vorige hoofdstuk is beschreven dat alleen de suikerondernemingen Ketanggoengan-West, Modjo Agoeng, Nieuw-Tersana, Poerwodadie en Soemberhardjo in bedrijf bleven en tevens werden gemoderniseerd. De fabrieken Soerawinangoen en Wonopringgo werden stilgelegd en kregen de status van reservefabriek.²³⁹

Door de opgelegde productiebeperking in 1935 kon de NHM maar 10% van haar capaciteit benutten en werden alleen Loewoeng Gadjah (Nieuw-Tersana) en Soemberhardjo in bedrijf gesteld.²⁴⁰ De economische situatie verbeterde zich in 1936, zodat naast deze twee fabrieken, ook Poerwodadie weer in productie kon worden gebracht. Voor de oogst van 1937 waren alle vijf fabrieken weer volledig in bedrijf. Daarnaast kreeg de NHM de suiker van zeventien relatiefabrieken in consignatie.²⁴¹

Ondanks het aantrekken van de markt, het stijgen van de verkoopprijzen en het wegwerken van de voorraden was er sprake van een aanzienlijke achteruitgang van de Nederlands-Indische suikercultuur in de jaren 1936-1939. In dit tijdvak was het gemiddelde exportgewicht 22% minder dan in de jaren 1930-1935, terwijl deze jaren ten opzichte van de late jaren twintig ook al een grote afname lieten zien.²⁴²

Ook de andere cultures hadden gevoelige klappen gekregen. Mede hierdoor werd op 1 januari 1936 overgegaan tot de oprichting van de Federatie van Verenigingen van Nederlandsch-Indische Bergcultuurondernemingen (Federabo). Dit was een voortzetting van de vier producentenverenigingen en de Vertegenwoordiging der Bergcultures in Nederland en het Zuid- en West-Sumatra Comité.²⁴³

De verkoopprijzen van koffie, rubber, tabak en thee stegen na het midden van de jaren dertig en hadden een redelijke kans op afzet dankzij de afgesproken productierestricties. Het belang bij de andere cultures was voor de NHM echter veel kleiner dan bij de suiker. In 1936 bezat de NHM met haar eigen suikerfabrieken en die van de relaties 25% van de Nederlands-Indische productiecapaciteit. Bij de koffie bedroeg dit cijfer 7000 ton, 9% van de totale

Nederlands-Indische productie. Voor rubber waren de cijfers 11.000 ton, 4% van de productie, voor Sumatratabak 2000 ton en 20% van de oogst en voor thee 4000 ton oftewel 6% van de oogst.²⁴⁴ Dat de afzetmarkt voor cultuurproducten zich geleidelijk had hersteld, blijkt ook uit de winstbijdrage van het cultuurbedrijf aan de totale NHM-winstcijfers.²⁴⁵

Waarschijnlijk mede door deze positieve ontwikkeling werd in februari 1938 de Serdang Cultuur Maatschappij (SCM) door de NHM overgenomen. De SCM was al gedurende langere tijd een relatie van de bank en stond door de crisis zwaar debet. Vanaf het midden van de jaren dertig toonde de Senembah Maatschappij belangstelling voor een eventuele fusie. Dit ging niet door, evenmin als de poging van de Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam' in 1937 tot overname van de aandelen Serdang.

Omdat zowel directie als raad van commissarissen van de SCM, ondanks de debetstand van de onderneming, een koers voer die de NHM niet welgezind was, werd besloten een bod op de onderneming uit te brengen. Begin 1938 verwierf de NHM vrijwel het gehele aandelenpakket.²⁴⁶ De SCM bestond uit een aantal ondernemingen, die alle op Sumatra lagen: Adolina Ilir (tot 1940 tabak, daarna palmolie), Adolina Oeloe (rubber), Bobongan (klappers) en Redelong Noord (thee). De Tweede Afdeling in Amsterdam voerde vanaf 1 mei 1939 de directie; het agentschap Medan werd als gedelegeerde in Indië benoemd.²⁴⁷

Begin 1939 trad er opnieuw een scherpe daling van de suikerprijzen op; ook bij de andere cultures was de situatie minder goed dan in 1938. De prijzen herstelden zich na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in september 1939 toen diverse landen voorraden begonnen aan te leggen. Na de Duitse inval in Nederland in mei 1940 viel het moederland als exportland weg; deze plaats werd probleemloos overgenomen door onder andere de Verenigde Staten.

In mei 1940 werden de statutaire zetels van diverse cultuurondernemingen van Nederland naar Batavia overgebracht. In 1942 verklaarde de Duitse bezetter de zetelverplaatsing van het NILS en een aantal kleinere cultuurmaatschappijen nietig. Tegelijkertijd werden deze maatschappijen onder het beheer van een *Verwalter* gesteld. Daar de ondernemingen vanaf 1940 op geen enkele manier met de NHM in Nederland in contact stonden, werd de *Verwaltung* in januari 1944 opgeheven.²⁴⁸

In het kader van de Japanse dreiging had de overheid in Nederlands-Indië plannen gemaakt welke infrastructuur en welke ondernemingen bij een inval zouden moeten worden vernietigd. De cultuurondernemingen werden gezien als een onmisbare schakel in de voedselvoorziening, en werden daarom

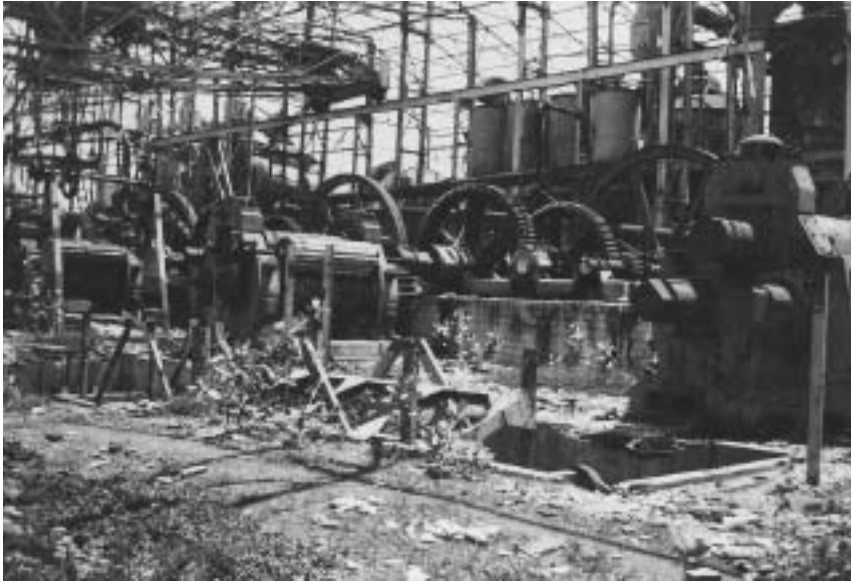
niet op de vernietigingslijsten geplaatst. Wel werden bij enkele ondernemingen vitale onderdelen van de bedrijfsinstallaties verwijderd of vernietigd, zodat deze onderdelen niet voor de Japanse oorlogsindustrie konden worden gebruikt.

Na de bezetting werden de cultuurondernemingen in juli 1942 onder beheer gesteld van een Japanse koepelorganisatie: de Saibai Kigyô Kanri Kôdan (סקקק); de suikerondernemingen vielen onder de Jawa Togyo Rengokai, de vroegere Federatie van Suikerondernemingen op Java. In november 1942 werden alle suikerondernemingen onteigend en toebedeeld aan zes particuliere Japanse ondernemingen. De NHM-ondernemingen vielen in handen van de Dai Nippon Seito (later Nitto Kogyô). In eerste instantie werd de productie bij alle cultures voortgezet onder leiding van de Europese administrateurs. Geleidelijk werden deze echter uit hun functie ontheven en vervangen door Japanners en Indonesiërs. In augustus 1943 werden de laatste Europeanen opgepakt en opgesloten.

De productie verliep in 1942 nog redelijk volgens planning, maar vanaf 1943 daalde deze aanzienlijk doordat installaties, railbanen, locomotieven en lorries werden weggehaald. Een deel van de fabrieken werd omgebouwd voor de productie van andere goederen of voor afbraak bestemd. In 1944 werd een deel van de ondernemingen geschikt gemaakt voor het verbouwen van voedselgewassen. Voor een deel vond nog steeds onderhoud van de velden plaats om eventueel de productie te kunnen herstarten en ook om de bevolking aan het werk te houden.²⁴⁹

De סקקק werd in juni 1943 vervangen door de Saibai Kigyô Kôdan (Publieke corporatie voor cultuurondernemingen). Deze werd op haar beurt per 1 juni 1944 opgeheven en vervangen door de Saibai Kigyô Rengokai. Er traden twee belangrijke wijzigingen op: alle niet-vijandelijke ondernemingen werden teruggegeven aan de Chinees-Indonesische of Indonesische eigenaren en de vijandelijke bedrijven kwamen onder beheer van zo'n dertig Japanse bedrijven en een tiental Japanners die onder eigen naam het beheer voerden. De grotere rol die hierdoor aan het particuliere bedrijfsleven toeviel, moet worden gezien als een poging om de stagnerende productie te rationaliseren en te verhogen.²⁵⁰

Na de bevrijding in augustus 1945 kon het oude personeel niet direct bezit nemen van de meeste ondernemingen. De staf zat voor een groot deel nog in kampen, was fysiek te verzwakt of overleden. Daarnaast kwam een flink aantal ondernemingen na het uitroepen van de onafhankelijkheid door Indonesië in republikeins gebied te liggen. Een derde reden voor het niet direct in gebruik

Tijdens de politionele acties werd onder andere de fabriek van suikeronderneming Modjo Agoeng zwaar beschadigd, circa 1949.

nemen van de ondernemingen was dat een deel van de landerijen tijdens de oorlog zonder toestemming van de ondernemers in bezit was genomen door de lokale bevolking. Zij woonden hierop en verbouwden hun eigen voedselgewassen.

Pas na de eerste politionele actie in juli-augustus 1947 werd deze situatie doorbroken. Deze actie was – vanuit Nederland en de ondernemers gezien – een groot succes.²⁵¹ Ook al verliep de actie snel en voorspoedig, van republikeinse zijde waren grote vernielingen aangericht aan gebouwen en machinerieën. Deze vernielingen waren vele malen groter dan de beschadigingen die in de periode 1942-1945 hadden plaatsgevonden. Na de tweede politionele actie lagen bijna alle ondernemingen weer in gebied dat onder Nederlands gezag stond. Het grootste deel van de bedrijven werd hersteld en kon weer in productie worden genomen.²⁵²

Suriname

De centraal-fabriek en suikerplantage Mariënburg waren in de jaren dertig niet in staat om quitte te draaien. Vanwege het belang dat de Nederlandse

regering bij de continuering van Mariënborg had, ontving de NHM in deze crisisjaren een subsidie om het verlies te dekken. In het boekjaar 1934-1935 bedroeg dit maar liefst f 573.000, mede omdat ook een vergoeding was verstrekt voor afschrijving en rente.²⁵³

Technisch agent ir. J. Manschot, die in 1930 was benoemd, werd in 1935 terug naar Nederland gehaald en werd adviseur inzake Suriname. Zijn terugkomst had te maken met zijn ontactische optreden binnen de Surinaamse samenleving.²⁵⁴ Een belangrijke verbetering in de arbeidsvoorziening werd ingevoerd in januari 1936 toen al het landpersoneel de status van vrij arbeider kreeg.

In deze jaren werd op de Surinaamse markt concurrentie ondervonden van twee nieuwe suikerfabrieken: Alliance en Waterloo. Mariënborg produceerde in 1935 16.030 quintalen (100 kilo), Alliance 4363 quintalen en Waterloo 6665 quintalen. De vrije concurrentie was voor de drie ondernemingen ongewenst, en daarom werden met ingang van maart 1935 vaste quota afgesproken voor levering binnen Suriname: Mariënborg nam 64% voor haar rekening, de beide kleine fabrieken ieder 18%. De export was voor alle drie bedrijven vrij.

In september 1939 werd een vernietigend rapport over de gang van zaken op Mariënborg uitgebracht. Technisch agent Van Gheel Gildemeester werd voorgedragen voor ontslag en agent Baukema kreeg een ernstige reprimande; uiteindelijk moest Baukema begin maart 1940 alsnog vertrekken.²⁵⁵

Tijdens de Tweede Wereldoorlog raakte Mariënborg veel personeel kwijt omdat de opkomende bauxietmijnen (vliegtuigproductie) veel hogere lonen betaalden.²⁵⁶ De onderneming bleef ook tijdens de oorlogsjaren verliesgevend; de productiekosten per quintaal suiker waren opgelopen tot f 50. Alleen door de ontvangst van de rijksvergoeding was Mariënborg in staat over de jaren 1940-1945 een batig saldo van f 294.000 te behalen.²⁵⁷

Financiële resultaten en kapitaal

Balansposten

De tendens die in vorige periodes al was ingezet, zette zich bij de post effecten door: in 1934 een effectenportefeuille van f 18 miljoen, in 1949 was die afgenomen tot f 6,9 miljoen. De post kassiers was procentueel licht afgenomen. Veruit de belangrijkste post aan de debetzijde in 1949 was schatkist- en ander overheidspapier (56% van het balanstotaal); deze post kwam in 1934 nog niet voor en was vooral een gevolg van de Tweede Wereldoorlog.

De kredietverlening is af te lezen uit de posten te innen wissels, prolongaties, beleningen, voorschotten en debiteuren: vanaf 1934 was er sprake van groei, in 1937 en 1938 van achteruitgang en in 1939 was er opnieuw groei. Tot en met 1941 was men in staat om de kredietverlening nog op een redelijk niveau te houden, daarna zakte deze post naar een bedenkelijk laag peil. Vanaf 1946 namen de kredieten zeer in omvang toe, ook al had de Nederlandsche Bank hiervoor restricties opgelegd.

Bij de deposito's is de teruggang in 1939 opmerkelijk, veroorzaakt door het faillissement van Mendelssohn & Co. en het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. In de jaren 1942-1945 was de oorzaak van de teruggang het niet beschikbaar zijn van de Indische deposito's. Vanaf 1945 zat hier weer groei in, en in 1948 was die groei zelfs onstuimig.

Dat kan men ook stellen voor de post crediteuren die min of meer stabiel bleef in de jaren dertig, een afname kende tijdens de Tweede Wereldoorlog en een zeer forse toename na 1945 liet zien. In 1949 maakte de post crediteuren 87% van het balanstotaal uit (zie tabel 5.4 op p. 544).

Winst- en verliesrekening

Nadat in het reorganisatiejaar 1934 het dividend nog was gepasseerd, werd vanaf 1935 weer in toenemende mate winst behaald. De herstructurering van het cultuurbedrijf en de gestegen verkoopprijzen van cultuurproducten leverden hiervoor een goede bijdrage. De geaccumuleerde winst over de oorlogsjaren werd in 1947 uitbetaald in de vorm van een superdividend.

Wat opvalt, is dat Indonesië vanaf 1946 – ondanks de administratieve chaos, de oorlogssituatie en de uitschakeling van een groot deel van het cultuurbedrijf – als vanouds substantieel tot de winst bijdroeg. Tijdens de oorlog in Nederland was de ontvangen interest de kurk waarop de bank dreef (zie tabel 5.5 op p. 546). Onderdirecteur Steendijk merkte wel op dat in deze moeilijke jaren de rentabiliteit van de NHM ten opzichte van de andere grote banken relatief laag was.²⁵⁸

Als we in tabel 5.6 (p. 547) naar de dividenden van de grote banken kijken, dan keerde de NHM vóór 1940 bovengemiddeld uit en na 1945 onder het gemiddelde. Was de Nederlandsch-Indische Handelsbank in de jaren 1916-1934 in staat om hogere dividenden dan de NHM te betalen, vanaf 1935 was deze rol omgedraaid en vergoedde de NHM meer dividend.

Ook bij de vergelijking van de koersen van bancaire aandelen bleef de NHM haar concurrent NIHB na 1934 voor; de NHM-koersen werden hoger

gewaardeerd. Tijdens de jaren dertig en een deel van de oorlogsjaren bleef de waardering in de meeste jaren hoog. Na 1945 lijken de andere bankaandelen in kracht te zijn toegenomen of de NHM nam in waardering af, zeer waarschijnlijk veroorzaakt door de onzekerheid over het Indonesische bedrijf.

Kapitaal

In het vorige hoofdstuk zagen we dat de NHM bij de reorganisatie in december 1934 voor f 15 miljoen nieuwe aandelen emitteerde, waarmee het kapitaal op ruim f 35 miljoen kwam bij een reserve van f 5 miljoen. Een groot deel van deze emissie (f 7,5 miljoen) viel vanwege gebrek aan belangstelling in handen van de Bank voor Handel en Scheepvaart in Rotterdam (BVHS).²⁵⁹ Directeur H.J. Kouwenhoven van deze bank wilde zijn positie als grootaandeelhouder gebruiken en hij claimde in januari 1935 en daarna nogmaals, in juni, een commissarispost bij de NHM. Op dit verzoek ging de directie uiteraard niet in.

Daarop stelde Kouwenhoven dat hij mogelijk een deel van zijn participatie zou kunnen verkopen aan een neutrale of niet neutrale groep; dit kwam bij de directie over als een dreigement.²⁶⁰ Kouwenhoven en D.C. Schutte, directeurs van de BVHS, bezochten in oktober 1935 minister-president H. Colijn, tevens oud-commissaris van de NHM, om hun verlangen om invloed in de NHM te verwerven, toe te lichten.²⁶¹ De laatste adviseerde om L. Trip, president van de Nederlandsche Bank, als bemiddelaar in te schakelen, maar dat had aanvankelijk geen resultaat.²⁶²

Kouwenhoven werd begin oktober 1936 als grootaandeelhouder ingelicht over de voorgenomen overname van de Geldersche Credietvereniging. Hier was hij fel op tegen.²⁶³ Deze zaak vroeg om een definitieve oplossing en daarom werden Trip en Colijn opnieuw ingeschakeld. Kouwenhoven werd ter overweging gegeven zijn aandelen NHM te verkopen. Hiertoe was hij bereid, tegen een hogere prijs dan de op dat moment vigerende koers. Aldus werd besloten. Voor de verkoop van de NHM-aandelen door Kouwenhoven werd gebruikgemaakt van de diensten van 'de neutrale partij' Mannheimer.²⁶⁴ Deze vervelende zaak was dus mede dankzij de bemoeienis van Colijn, Trip en Mannheimer tot een goed einde gebracht.

In november 1936 volgde een nieuwe kapitaalsuitbreiding van f 5 miljoen vanwege de overname van de Geldersche Credietvereniging; het kapitaal kwam hiermee op ruim f 40 miljoen. Tijdens de jaren 1939-1945 werd geen dividend uitgekeerd. Dat werd in 1947 goedge maakt met een superdividend van 24%, waarvan 20% in aandelen, waarmee het kapitaal op ruim f 50 miljoen werd gebracht. In 1949 volgde nogmaals een verhoging tot bijna f 51,3 miljoen;

de reserve bedroeg in dat jaar ruim f 23 miljoen. Het eigen vermogen was dus tussen 1934 en 1949 toegenomen van ruim f 40 miljoen tot ruim f 74,5 miljoen. Een knappe prestatie in vijftien jaar tijd en onder moeilijke omstandigheden.²⁶⁵

Samenvatting en conclusie

Het jaar 1934 was voor de NHM hectisch verlopen. Directeur Crena de Iongh was Van Aalst als president opgevolgd, er was een forse reorganisatie in het bedrijf doorgevoerd en het cultuurbedrijf in Nederlands-Indië was aangepast aan de marktsituatie. De economische depressie in Nederland hield echter aan, en hier kon de NHM niets aan veranderen. Dat deed de Nederlandse overheid door het verlaten van de gouden standaard en de daaropvolgende devaluatie van de gulden in september 1936.

Dit had positieve gevolgen voor de economie, waardoor het aantal emissies en de kredietverlening weer aanzienlijk toenamen. Door de opleving was de NHM in staat in november 1936 de Geldersche Credietvereniging over te nemen, zodat het binnenlandse bankbedrijf aanzienlijk werd uitgebreid. Hierdoor verkleinde de NHM de achterstand ten opzichte van de concurrentie en werd de afhankelijkheid van het grillige cultuurbedrijf verminderd.

Bij de reorganisatie van december 1934 was een groot aantal nieuwe NHM-aandelen in handen van de Bank voor Handel en Scheepvaart gevallen. De directeur van deze bank, Kouwenhoven, wilde met dit pakket ook concreet het beleid binnen de NHM meebepalen. Deze voor directie en commissarissen ongewenste situatie vroeg om een oplossing. Met assistentie van premier Colijn, president Trip van de Nederlandsche Bank en bankier Mannheimer wist men dit probleem op te lossen door het pakket aandelen over te nemen en te plaatsen bij buitenlandse investment-trusts.

Na de devaluatie van de gulden in 1936 kwamen het cultuurbedrijf en het bankbedrijf in Nederlands-Indië weer in een opwaartse richting. De structurele overproductie van de suiker was aangepakt door het afslanken van het productiebedrijf, en men was weer in staat het product concurrerend te exporteren.

De voorwaarden voor herstel en groei van de economie waren dus in Nederland en Azië in positieve zin toegenomen. Dat kon niet worden gezegd van de politieke situatie. In Europa had de agressieve politiek van Nazi-Duitsland een negatieve invloed op het herstel; in Azië speelde hetzelfde door de

imperialistische strategie van Japan. De bedreigde landen waren hierdoor verplicht budget vrij te maken voor hun verdediging. Het economisch herstel na september 1936 was dus van korte duur.

De NHM zelf kreeg in augustus 1939 te maken met de gevolgen van het faillissement van de firma Mendelssohn & Co. President Crena de Iongh droeg in de optiek van de commissarissen verantwoordelijkheid voor de betrokkenheid van de NHM in deze zaak en moest aftreden; zijn opvolger was de oud-reder Ernst Heldring. Ook het vertrouwen van het publiek in de NHM kreeg een knauw, maar dit herstelde zich vrij snel toen bleek dat het verlies van de NHM bij dit faillissement beperkt was.

In september 1939 brak de Tweede Wereldoorlog uit na de Duitse inval in Polen. In mei 1940 volgde de Duitse inval en bezetting van Nederland. De zetel van de NHM werd daarop naar Batavia overgebracht en in 1942 naar Paramaribo. In deze oorlogsjaren waren het Nederlandse en buitenlandse bedrijf van elkaar gescheiden. Directeur Pauw gaf vanuit Londen leiding aan het buitenlandse bedrijf. Na de Japanse inval in Zuidoost-Azië was dit beperkt tot drie kantoren – Bombay, Calcutta en Jeddah – en de vestigingen in Londen en New York.

Het Nederlandse bedrijf bleef zelfstandig functioneren, maar werd voortdurend door de bezetter bedreigd onder het bestuur van een *Verwalter* te worden geplaatst. De emissies en kredietverlening daalden tot een schrikbarend niveau, de rentevergoeding op schatkistbiljetten was de enige substantiële winstbron.

Tijdens de oorlogsjaren hebben Nederlandse banken, dus ook de NHM, kredieten verleend aan Nederlandse bedrijven die voor de Duitsers orders uitvoerden. Alle banken waren ook actief in de handel in effecten afkomstig van joodse eigenaars. Bij de zuivering na 1945 bleek de rol van de NHM hierbij niet bijzonder groot te zijn geweest, terwijl de bank zich bij andere vaderlandslievende activiteiten op een positieve manier had onderscheiden. In Nederland vielen aan het eind van de oorlog negentien slachtoffers onder het personeel te betreuren.

Het bankbedrijf in Azië werd na de Japanse verovering gesloten. De agentenschappen in Nederlands-Indië gingen in liquidatie. Dit werd niet effectief doorgevoerd, zodat na de bevrijding in 1945 de administratie vrij gemakkelijk kon worden hersteld. De leiding van de cultuurbedrijven werd al snel na de bezetting door Japanners vervangen. Hierdoor daalde de productie, terwijl een aantal ondernemingen werd stilgelegd of voor andere doeleinden gebruikt.

De Japanse bezetting had voor het personeel in Azië veel grotere gevolgen dan de Duitse bezetting voor het personeel in Nederland. In Indië werd de Europese staf geïnterneerd of als dwangarbeider ingezet bij de uitvoering van spoorwegwerken, in beide situaties onder zeer slechte condities. Daarom was in Azië het aantal slachtoffers onder het NHM-personeel aanzienlijk groter dan in Nederland (19), namelijk 104 medewerkers.

Het herstel van het bedrijf in Nederland na de bevrijding in 1945 ging ondanks de vernielde infrastructuur vrij gemakkelijk omdat de organisatie nog volledig intact was. Ook het economisch herstel bleek zich sneller te voltrekken dan aanvankelijk was aangenomen. De geblokkeerde bankrekeningen en de geldsanering brachten het betalingsverkeer weer in balans. West-Europa kreeg in 1948 helemaal de wind mee door de toezegging van de Verenigde Staten om financiële ondersteuning bij de wederopbouw te geven in de vorm van de Marshallhulp.

Het herstel in Nederlands-Indië ging moeizamer omdat de NHM een aantal leidinggevenden had verloren. Verder waren in het cultuurbedrijf veel vernielingen aangericht en – het belangrijkste – Indonesië had op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid uitgeroepen. De oorlog was dus na de capitulatie van Japan niet beëindigd, maar werd door Nederland in Nederlands-Indië voortgezet om het Nederlandse gezag te herstellen. De beide militaire operaties in 1947 en 1948 zorgden ervoor dat veel ondernemingen weer onder Nederlands gezag kwamen te vallen. De prijs hiervoor was hoog vanwege de grote vernielingen die door de Indonesiërs waren aangericht.

Politiek en economisch waren de jaren 1934-1949 rampzalig. De NHM heeft deze vijftien jaren echter redelijk kunnen doorstaan. In 1934 was het bedrijf gereorganiseerd en gezond gemaakt en in 1936 volgde de belangrijke acquisitie van de Geldersche Credietvereniging. Het bankbedrijf in Nederland maakte alle jaren winst; het Aziatische bedrijf deed dat in bijna alle jaren (de oorlogsjaren niet meegerekend). De grondige sanering had dus resultaat gehad.

Na de oorlog nam Nederland afscheid van de neutraliteitspolitiek. Het beleid werd dus internationaler, wat voor een bedrijf als de NHM met veel buitenlandse vestigingen alleen maar positief kon uitpakken. De situatie in Indonesië was echter bijzonder zorgelijk. Zou het belangrijke bedrijf daar in de toekomst behouden blijven of zou men hier afstand van moeten doen?

Daarom werd de blik verlegd naar Europa, Noord- en Zuid-Amerika en Afrika waar de mogelijkheden voor nieuwe vestigingen werden verkend. Wat dat betreft veranderde de NHM niet wezenlijk: zij bleef trouw aan haar meer-

sporenbeleid. Naast de bankzaken bleven de cultuur- en handelsactiviteiten belangrijke onderdelen van het bedrijf. In hoeverre dit beleid vanwege de onafhankelijkheid van Indonesië kon worden voortgezet, zal in het volgende hoofdstuk aan de orde komen.

Hoofdstuk 6

Nationale en internationale expansie, 1949-1964

De economische ontwikkeling van Nederland

De jaren na 1945 hebben een bijzondere economische en maatschappelijke ontwikkeling laten zien.¹ Nederland zette haar industrialisatie – industrialisatienota 1949 van minister van Economische Zaken dr. J. R. M. van den Brink – in hoog tempo voort en beleefde een fase van snelle economische groei. In eerste instantie had deze groei geen gevolgen voor de lonen en prijzen. Al tijdens de Tweede Wereldoorlog was een nauwer contact ontstaan tussen werkgevers en werknemers. Het inzicht was ontstaan dat het beter voor beide partijen was om niet tegenover elkaar te staan, maar waar mogelijk samen te werken.

Dit beleid werd na de bevrijding voortgezet door de oprichting van de Stichting van de Arbeid. De overheid hield het loonpeil in handen in de vorm van periodieke loonronden. Door deze overheidsregulering kwamen in deze jaren veelvuldig arbeidsconflicten en stakingen voor. Een andere overheidsstrategie was het kunstmatig laag houden van de prijzen. Dit was op den duur niet vol te houden door de gestegen grondstoffenprijzen. Om de prijsstijgingen te compenseren moesten nu toch loonsverhogingen worden toegestaan. In 1949 vond in navolging van Groot-Brittannië een devaluatie van de gulden plaats.

In 1950 werd het hiervoor geschetste overleg tussen partijen bestendig door de instelling van de Sociaal-Economische Raad (SER), een forum voor vertegenwoordigers van werkgevers, werknemers en benoemde kroonleden. In de SER werden ook afspraken gemaakt over de verbetering van de wettelijke regelingen voor sociale zekerheid voor werknemers, ouderen, weduwen en wezen. In 1963 werd dit afgerond met de invoering van de Algemene Bijstandswet.

Door het uitbreken van de Korea-oorlog in juni 1950 trad een economische terugslag op. Deze werd veroorzaakt doordat de Verenigde Staten overschakelden op de productie van oorlogsgoederen, die leidde tot een sterke stijging van de grondstofprijzen die ook elders gevolgen had. De Nederlandsche Bank moest daarom in 1950 en 1951 het wisseldisconto verhogen om de ongunstige positie van de betalingsbalans te verbeteren. Via de in 1952 ingevoerde Wet Toezicht Kredietwezen (WTK) kreeg de Nederlandsche Bank het wettelijk kader om de Nederlandse banken een kredietbeperking op te leggen. Die werd ingevoerd om oververhitting van de economie te voorkomen. De gelden die niet voor kredietverlening mochten worden gebruikt, moesten in schatkistpapier worden belegd. Vanaf de late jaren dertig leverden de banken al maandstaten in bij de Nederlandsche Bank. Door de invoering van de WTK werd de controle nu uitgebreid met periodieke bezoeken door een accountant van de Nederlandsche Bank. Hierbij was niet alleen de algemene bedrijfsvoering van belang, maar werd ook gekeken naar het gehalte van de kredietrelaties.

De kredietbeperking voor de banken werd in 1954 uitgebreid door een gentlemen's agreement tussen de Nederlandsche Bank en de handelsbanken, waarbij de banken voor tien jaar f 1,2 miljard aan schatkistcertificaten moesten overnemen. De certificaten waren zeer beperkt verkoopbaar en beleenbaar. De kredietbeperking was effectief. Dit stabiele economische klimaat zorgde er mede voor dat buitenlandse bedrijven ertoe overgingen zich in Nederland te vestigen of Nederlandse dochterondernemingen op te richten.

De Nederlandse industrie profiteerde ook van dit gunstige getij door zich meer op de export te richten, bijvoorbeeld door levering van duurzame productiemiddelen op bijzondere betalingsvoorwaarden. Zo werden schepen bij werven besteld die door Nederlandse banken werden gefinancierd onder garantie van verpande toekomstige chartergelden. Vanaf 1957 keerde dit gunstige tij door de gestegen lonen, kosten, sociale lasten en belastingen waar niet meer een voldoende stijging van de productie tegenover stond. De gevolgen waren winstdalingen en teruglopende orderportefeuilles voor de Nederlandse bedrijven. De staat voerde vervolgens een bestedingsbeperking in.

Een andere tegenslag voor de Nederlandse economie en bedrijven in de jaren 1958-1960 was de nationalisatie door Indonesië van alle Nederlandse eigendommen.

De toenemende loonstijging en fiscale en sociale lasten zorgden ervoor dat vanaf de vroege jaren zestig de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven onder druk kwam te staan. In deze periode scherpte de Nederlandsche Bank de regels voor de kredietbeperking opnieuw aan. Een bank die

deze regels overtrad, werd een strafdeposito opgelegd. Dat hield in dat de betrokken bank een renteloos deposito bij de Nederlandsche Bank moest aanhouden ter grootte van 100% van de overschrijding van de door de Nederlandsche Bank gestelde limiet.

Na de Tweede Wereldoorlog vertoonde Nederland een grotere bereidheid zich aan te sluiten bij initiatieven op het gebied van Europese en internationale samenwerking. Een van deze projecten was, in 1950, de oprichting van de Europese Betalings Unie. Deze werd gevolgd door de oprichting van de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal in 1951, en de Europese Economische Gemeenschap en de Europese Atoomgemeenschap in 1957 (Verdrag van Rome).

De economische en politieke ontwikkeling van Indonesië

Na een jarenlange strijd erkende Nederland onder druk van de Verenigde Staten de Indonesische onafhankelijkheid in december 1949.² Nieuw-Guinea werd buiten deze overdracht gehouden. Hiermee kwam de unie tussen de Verenigde Staten van Indonesië en Nederland tot stand. Sukarno werd de eerste president van het land.

Bij het onafhankelijk worden, werd Indonesië een federale republiek met een grote mate van zelfstandigheid voor de zestien deelstaten. Dit had Nederland bij de onderhandelingen afgedwongen om suprematie van Java over de buitengewesten te voorkomen. President Sukarno ging hiermee met tegenzin akkoord. Op 17 augustus 1950 corrigeerde hij dit door het uitroepen van de eenheidsstaat Republiek Indonesië. Dit veroorzaakte onrust in Oost-Indonesië, Sumatra en Noord-Celebes, waar men in verzet kwam tegen de Javaanse overheersing. In 1958 werd er zelfs een tegenregering in Padang (West-Sumatra) gevormd. Uiteindelijk was het centrale gezag in staat dit verzet met militaire macht te breken, maar de onrust hield aan.

De irritatie in Indonesië ten opzichte van de voormalige kolonisator nam in deze jaren toe vanwege de Nederlandse vasthoudendheid Nieuw-Guinea niet over te dragen. Het Nederlandse bedrijfsleven bekeek deze ontwikkeling met zorg. Om de vijandige houding in Indonesië ten opzichte van de Nederlandse bedrijven te laten afnemen, wilde men proberen het bedrijfsleven een meer internationaal karakter te geven. Het idee was dat Belgische, Franse, Zwitserse, Duitse en Amerikaanse partijen zouden participeren in Nederlandse bedrijven. Deze plannen kwamen niet van de grond vanwege gebrek aan

belangstelling bij de buitenlandse partijen en het feit dat Indonesië in dit proces haar eigen rol wilde spelen.

Verder zou de industrialisatie moeten worden bevorderd, bijvoorbeeld door te investeren in de textiel-, cement-, autobanden- en mechanische rijstbouwsector.³ Daarnaast begonnen Nederlandse bedrijven voorzichtig met een politiek van Indonesianisering, dat wil zeggen dat Indonesiërs bij deze bedrijven werden benoemd in midden en hogere functies. De Nederlandse regering bleef hardnekkig weigeren te onderhandelen over de overdracht van Nieuw-Guinea.

In 1954 werd na overleg tussen beide landen besloten om de overeenkomsten van de Ronde Tafelconferentie in 1949 te herzien. De belangrijkste wijzigingen waren dat de afspraken op het gebied van buitenlandse betrekkingen en militaire en culturele aangelegenheden kwamen te vervallen. De financieel-economische afspraken bleven wel van kracht.

In februari 1956 verbrak Sukarno de Unie met Nederland en in augustus 1956 werden de Nederlandse vorderingen op Indonesië als beëindigd beschouwd. Daarnaast probeerde Indonesië op diplomatiek vlak via de Verenigde Naties een overdracht van Nieuw-Guinea af te dwingen. Hier was in het najaar van 1957 nog steeds geen meerderheid voor te vinden.

De impasse moest dus op een andere manier worden doorbroken. Vanwege de politieke onrust werd in maart 1957 de staat van oorlog en beleg in Indonesië afgekondigd. In het kader hiervan werden in december 1957 alle Nederlandse bedrijven onder toezicht van de Indonesische overheid geplaatst. De banken kwamen onder toezicht van het militair gezag en Bank Indonesia, voorheen de Javasche Bank. Vanaf dat moment werden de Nederlandse vrouwen en kinderen uit Indonesië geëvacueerd. Later, in 1958, volgde de feitelijke overname van het beheer van de ondernemingen, waarna ook de meeste Nederlandse mannen het land verlieten.

De Nederlandse banken werden nog relatief ontzien vanwege hun cruciale rol in het economische verkeer. Dit zou echter spoedig veranderen. De Nationale Handelsbank (NHB, de nieuwe naam voor NIHB) – die zich in de optiek van de Indonesische overheid te weinig coöperatief opstelde – werd als eerste Nederlandse bank in april 1959 genationaliseerd. Een maand later volgden de cultuurondernemingen en andere bedrijven.

Uiteindelijk kon ook het bankbedrijf van de NHM de dans niet ontspringen: dit werd in december 1960 genationaliseerd. Nederland moest in 1962 onder druk van de Verenigde Staten en de Verenigde Naties Nieuw-Guinea aan Indonesië afstaan. De overdracht vond plaats in mei 1963.

Het bankbedrijf in Nederland

Na de Tweede Wereldoorlog kon de NHM aan de slag met herstel of nieuwbouw van in de oorlog beschadigde kantoren. Aan de Blaak in Rotterdam werd het nieuwe agentschap in november 1950 opgeleverd.⁴ Tevens werd geprobeerd het kantorennet uit te breiden om de grote achterstand in vestigingen

Het nieuwe gebouw van agentschap Rotterdam aan de Blaak. Links is de aparte ingang voor onderhuurder Gulf, 1950.

Dit nieuwe gebouw verving in 1950 het oude agentschap in Tiel dat in 1944 volledig was verwoest. Architect Gerard van Straaten heeft in deze stijl een groot aantal agentschappen voor de Geldersche Credietvereniging en de NHM ontworpen.

op de drie concurrenten in te halen. In 1949 beschikte de NHM over 96 vestigingen: 49 agentschappen, 10 bijkantoren, 25 correspondentschappen en 12 zitdagen.⁵

In de jaren hierna opende de NHM nieuwe eigen kantoren; daarnaast realiseerde men de uitbreiding door de overname van lokale banken.⁶ Zo was het aantal vestigingen in 1964 gegroeid tot 167: 143 agentschappen en bijkantoren en 24 zitdagen.⁷ In relatieve zin was de NHM meer gegroeid dan de Amsterdamsche Bank en de Rotterdamsche Bank, maar in absolute cijfers bleef de achterstand groot. Op deze manier was men derhalve niet in staat de concurrentie in te halen.

Agentschap Hilversum had in Nederland de primeur met een autoloket, 1959.

Dit rijdend bijkantoor werd vanaf 1961 in Rotterdam ingezet om de bewoners van nieuwe wijken ook bankdiensten te kunnen aanbieden. Foto uit 1961.

Naast de gewone kantoren leek het ook nuttig om op bijzondere plaatsen een vestiging te openen, zoals op vliegvelden, bij grensovergangen en in beursgebouwen. Vanaf april 1957 had de NHM een exclusieve vestiging op Schiphol. Het belang van deze vestiging nam nog toe door de overname van de wisselactiviteiten van de KLM in oktober 1960.⁸ Toen de NHM in 1963 ook een vestiging plande op vliegveld Zestienhoven bij Rotterdam, wilde de directie van de Grenswisselkantoren (GWK) hierover overleg plegen. Deze bank was al sinds 1956 op het Rotterdamse vliegveld aanwezig. Daar de NHM ook plannen had een wisselkantoor bij de grens bij Bergh te openen – waartoe de GWK ook al vergevorderde voorbereidingen had getroffen –, werd besloten tot een compromis.⁹

Vanaf 1961 had de NHM tijdens beurzen exclusief een kantoor in het nieuwe gebouw van de RAI aan het Europaplein in Amsterdam. Het antwoord van de Twentsche Bank was de opening in 1963 van een permanent kantoor tegenover de RAI. Een andere primeur vond plaats bij het agentschap Hilversum. Hier werd in oktober 1959 het eerste autoloket van Nederland geopend, waar men vanuit de auto bankzaken kon afhandelen.¹⁰

Om de cliënten in de nieuwe wijken van Amsterdam en Rotterdam in hun eigen buurt hun bankzaken te kunnen laten doen, werden hier in de late jaren vijftig en vroege jaren zestig bijkantoren geopend. In navolging van de spaarbanken en de Twentsche Bank in Enschede werden deze wijken – in de tijd voorafgaand aan de opening van nieuwe bijkantoren – vanaf juli 1961 bezocht door rijdende bijkantoren.

Ook de huisvesting van het hoofdkantoor zelf vroeg na de Tweede Wereldoorlog aandacht. Het gebouw was bij oplevering in 1926 bedoeld voor maximaal 600 personen. In 1949 waren er echter meer dan het dubbele aantal personen werkzaam. In de vroege jaren vijftig (1953-1954) was de bank door ruimtegebrek gedwongen diverse aanpassingen aan het gebouw te laten uitvoeren.¹¹ Ondanks deze verbouwing bleef het noodzakelijk panden in de nabijheid te huren of te kopen om de druk op het hoofdkantoor te laten afnemen.¹² Dit leidde tot plannen voor nieuwbouw. Deze werden gerealiseerd door de bouw van een nieuw kantoorgebouw op Vijzelstraat 20 naast het Carlton Hotel. In 1960 kon dit pand in gebruik worden genomen.

Naast de grote investeringen die moesten worden gedaan voor nieuwe vestigingen, vormden de salarissen een andere grote kostenpost. In juli 1953 werd het onderwerp kostenbesparing in een directievergadering besproken. De grootste kostenpost vormden de salarissen. Maar daaraan was vanwege cao-afspraken niets te veranderen. De enige effectieve methode in de ogen van

De eerste computer, een Bull Gamma 30, werd in 1963 op het hoofdkantoor in gebruik genomen.

de directie was de invoering van arbeidsbesparende methodes en het opvoeren van het arbeidstempo. De Afdeling Organisatie kreeg de opdracht alle afdelingen door te lichten. Oudere, niet meer productieve werknemers zouden met een regeling moeten vertrekken. Tevens zou er geen automatische vervanging van vertrekkend personeel mogen plaatsvinden zonder toestemming van de directie.¹³ Deze maatregel hield geen stand of moest door uitbreiding van de activiteiten worden afgezwakt. De personeelsomvang van het hoofdkantoor van de NHM bedroeg in 1949 1281 employés; in 1964 was dit aantal toegenomen tot 1554 personen.¹⁴

Naar aanleiding van het besprokene in de directievergadering van juli 1953 stuurde president Collot d'Escury in oktober 1953 een memo aan de afdelingschefs om tot een groter kostenbewustzijn te komen. De marges waren namelijk verminderd, de kosten juist toegenomen, waardoor de winsten afnamen.¹⁵ De Afdeling Organisatie ging over tot stroomlijning van processen en uitbreiding van de automatisering –, om te proberen de efficiency te verhogen. De organisatieafdeling begon in 1956 met het vervaardigen van een kostenanalyse per afdeling.¹⁶

De activiteiten van de Afdeling PKC – ponskaartencentrale, de vroegere Hollerith-afdeling – namen toe, vooral op het gebied van de effecten- en re-

kening-courantadministratie. In januari 1953 werd het oude ponskaarten-machinepark volgens het Powersysteem uit de jaren twintig vervangen door een systeem van moderne Bullmachines. In juli 1963 werd de eerste echte computer geplaatst: de Bull Gamma 30 met een aanschafprijs van f 1,5 miljoen.¹⁷ De automatisering had dus geen zichtbare invloed op het personeelsbestand, terwijl hiervoor wel zeer hoge kosten moesten worden gemaakt. Anderzijds is het waarschijnlijk dat zonder automatisering de stijging van het personeelsbestand nog groter zou zijn geweest.

Betalingsverkeer

In de jaren vijftig en zestig probeerden de banken een groter publiek te bereiken door nieuwe producten te introduceren. Niet alle initiatieven hiertoe slaagden. In 1960 wilde de Twentsche Bank starten met een gegarandeerde cheque; de andere grote banken waren bereid dit voorbeeld te volgen, maar het plan werd uiteindelijk niet uitgevoerd. De gegarandeerde betaalcheque kwam er pas in 1968.¹⁸

Wat wel slaagde, en in feite aan de basis stond van de introductie van het retail banking vanaf halverwege de jaren zestig, was het starten met de uitbetaling van het maandelijkse salaris van werknemers op een particuliere bankrekening. In december 1962 was de AKU in Delfzijl de eerste relatie van de NHM die hiertoe overging. Op de bankrekening werd geen rente bijgeschreven, en aan de AKU werd geen provisie berekend.¹⁹ Hoogovens wilde dit systeem in juli 1964 ook gaan invoeren; de NHM wilde dat vanwege de toename van werkzaamheden wel graag beperkt zien tot bedragen van minimaal f 1200 per maand.²⁰

Deposito's en spaarrekeningen

De samenstelling van de passiva in de jaren vijftig en zestig demonstreerden de veranderingen die zich in die tijd in het Nederlandse bankwezen voordeden. De termijndeposito's waren in verhouding tot de rekening-couranttegoeden sterk gestegen als gevolg van rentestijging, efficiënter kasbeheer bij de ondernemingen, dividenduitkeringen en grote jaarlijkse reserveringen voor de betalingen van belastingen. Ook de spaargelden, die tevoren weinig betekenden, gingen een groter onderdeel uitmaken van de toevertrouwde middelen. De grote banken en dus ook de NHM wisten daardoor een nieuwe groep van cliënten aan te trekken.

Uit de vorige hoofdstukken blijkt dat de NHM aantrekkelijke voorwaarden bood voor termijndeposito's. In deze periode werd die politiek succesvol

Tabel 6.1 Deposito's grote handelsbanken, 1949-1964 (x f miljoen)

	AB	NHM ²	NIHB/NHB ⁵	RB	TB
1949	87,5	144,5	38,4	81,6	85,5
1950	89,9	141,1	14,3	95,6	105,5
1951	139,5	277,5 ³	31,9	109,0	171,7
1952	162,3 ¹	286,5	25,3	128,8	206,3 ¹
1953	151,1	280,9	22,3	158,9	204,9
1954	172,8	258,7	28,2	181,9	262,8
1955	229,4	326,6	32,8	274,9	200,8
1956	240,4	347,5	35,0	167,8	273,9
1957	344,0	365,1	45,8	162,6	303,0
1958	340,0	500,0	37,7	311,6	376,3
1959	513,2	596,9	48,7	296,6	462,9
1960	540,8	657,9 ⁴	62,3	457,8	583,2 ²
1961	518,7	843,6	51,6 ⁶	434,4	577,3 ⁸
1962	629,1	886,9	53,3	483,2	427,6
1963	722,1	1201,6	53,8	607,1 ⁷	477,4
1964	776,9	1364,3 ⁹	12,3	720,1	515,0 ⁹

Bron: Jaarverslagen van de banken.

¹ Bij de Amsterdamsche Bank en Twentsche Bank vanaf 1952 deposito's zoals vermeld op de geconsolideerde balans.

² Totaal van de saldi van NHM Amsterdam en NHM Overzeese bedrijf.

³ Saldo beduidend hoger door een aantal grote deposito's, Hoogovens f 28 miljoen, Herstelbank ruim f 17 miljoen, Breedband f 22,5 miljoen en in New York een deposito van de Javasche bank in dollars met een waarde van bijna f 19 miljoen.

⁴ Het oorspronkelijke saldo van bijna f 778 miljoen is met f 120 miljoen spaargelden verlaagd.

⁵ Totaal van de saldi van NIHB Amsterdam en NIHB Overzeese bedrijf. Vanaf 1950 werd de nieuwe naam Nationale Handelsbank gevoerd.

⁶ De NHB werd in januari 1961 overgenomen door de Rotterdamsche Bank en in de jaren daarna geleidelijk aan in de RB geïntegreerd.

⁷ Bij de Rotterdamsche Bank vanaf 1963 deposito's zoals vermeld op de geconsolideerde balans.

⁸ Bij de Twentsche Bank in 1960 en 1961 deposito's inclusief depositoboekjes.

⁹ Per 30 april 1964.

voortgezet.²¹ Dat de NHM in staat was grote deposito's aan te trekken van bedrijven die ook bij andere banken bankierden of daar hun belangrijkste rekening voerden, is opmerkelijk.²²

De rentevergoeding op deposito's varieerde en de banken beconcurrerden elkaar onderling door een hogere vergoeding aan te bieden. Doordat de NHM een deel van deze gelden gebruikte voor de buitenlandse kredietverlening – tegen een hogere provisie – leverde deze concurrentie voor de NHM geen noemenswaardige problemen op. De Amsterdamsche Bank had hier wel last van. Deze bank stelde daarom in 1961 voor dat de grote vier banken identieke rentepercentages zouden gaan vergoeden op deposito's, dit vanwege een liquiditeitsoverschot bij de Amsterdamsche Bank. De NHM voelde hier niets voor omdat de bank geen overschot had. Deze kartelafpraak werd dus niet gemaakt.²³

In ditzelfde jaar waren er bij de NHM opvallend veel deposito's van buitenlandse banken, zowel in guldens als in buitenlandse valuta's. Ook voor buitenlandse relaties waren de NHM-condities blijkbaar interessant.²⁴ Uit tabel 6.1 wordt duidelijk dat de NHM wat betreft ingelegde deposito's de concurrentie ver achter zich liet.

Tot begin jaren vijftig was het niet mogelijk om bij de handelsbanken een spaarrekening te openen. De Twentsche Bank had in de late jaren twintig een poging gedaan om binnen te dringen in de markt van de spaarbanken, boerenleenbanken en de Rijkspostspaarbank, echter zonder succes. De Robaver had sinds 1931 een aparte spaardochter die was ondergebracht in een stichting, maar ook deze onderneming floreerde niet. In de vroege jaren vijftig kwam hierin verandering.

De Hollandsche Bank-Unie begon een hogere rente te vergoeden dan gebruikelijk was bij de traditionele spaarbanken en trok op deze manier nieuwe spaargelden aan. De andere handelsbanken volgden al snel met soortgelijke spaar- en depositoboekjes – dit tot ergernis van de spaarbanken. Deze laatsten dienden via de Nederlandse Spaarbankbond een protest in bij de Nederlandse Bankiersvereniging, echter zonder succes. Het enige wat de spaarbanken konden doen, was het terugtrekken van hun effectenzaken bij de handelsbanken.

De NHM bood vanaf 1 januari 1956 de mogelijkheid tot het openen van depositorekeningen voor particulieren – met het karakter van een spaarrekening – met een rentevergoeding van 3% en een maximumsaldo van f 30.000.²⁵ Vanaf eind 1959 werd er meer publiciteit voor deze spaarrekening gemaakt, ook voor andere doelgroepen zoals verenigingen en stichtingen. Nog steeds wilde de NHM zich niet volledig op het terrein van de spaarbanken begeven. In februari 1964 werd voor particuliere rekeninghouders een spaardeposito inge-

Tabel 6.2 Aantallen emissies en syndicaten handelsbanken, 1949-1964

	AB	NHM	RB	TB
1949	6	14	14	12
1950	19	14	19	8
1951	43	29	35	20
1952	90 ¹	30	64 ²	36 ³
1953	18	12	14	9
1954	33	13	30	28
1955	38	43	43	32
1956	43	32	37	40
1957	28	26	28	18
1958	30	25	23	23
1959	42	36	32	27
1960	38	37	39	32
1961	46	36	31	37
1962	30	29	36	31
1963	21	23	20	21
1964	54 ⁴	37 ⁵	54 ⁴	37 ⁶

Bron: *Van Oss' Effectenboek*.

¹ Hierbij 69 gemeenteleningen.

² Hierbij 38 gemeenteleningen.

³ Hierbij 19 gemeenteleningen.

⁴ Het aantal heeft betrekking op het totaal aantal emissies van de Amsterdamsche Bank en Rotterdamsche Bank samen.

⁵ Het aantal is samengesteld uit 29 emissies door de NHM en na 3 oktober 1964 nog 8 emissies door de ABN.

⁶ Het aantal is samengesteld uit 29 emissies door de TB en na 3 oktober 1964 nog 8 emissies door de ABN.

voerd tegen een rente van 4%; bij deze rekeningen kon beperkt worden opgenomen.²⁶

Emissiebedrijf

De emissiemarkt voor aandelen functioneerde in de naoorlogse jaren op een laag niveau. Dit werd onder meer veroorzaakt door de dividendbeperking van 9%, waardoor beleggers hun geld liever in risicoloze obligaties stopten. Deze

dividendbeperking werd in 1953 afgeschaft. In datzelfde jaar werd zoals eerder beschreven het rechtsherstelvraagstuk opgelost. Hierdoor kon het effectenverkeer weer op gang komen. De koersen stegen mede vanwege de grote buitenlandse belangstelling voor aandelen van Nederlandse multinationals, die in Amsterdam relatief laag genoteerd stonden.

Een belangrijke bijdrage aan de toename van beursactiviteiten was dat het vanaf 17 februari 1959 weer mogelijk werd om met toestemming van de Nederlandsche Bank (certificaten van) aandelen van buitenlandse ondernemingen op de Amsterdamse beurs te introduceren. Het emissiebedrijf van de NHM was actief betrokken bij emissies van grote en kleinere bedrijven, van staatsleningen en van internationale bedrijven en instellingen. Doordat de NHM huisbankier of medebankier was bij de grootste industriële bedrijven (zie tabel 6.3) was zij betrokken bij grote emissies van de Koninklijke Olie, Unilever, Philips en AKU. Tabel 6.2 geeft een vergelijkend staatje met het aantal emissies waarbij de grote vier banken in deze periode waren betrokken.²⁷

De administratieve werkzaamheden na een emissie van aandelen of obligaties werden voor de banken aanzienlijk beperkt door de oprichting, in 1961, van de NV Effectenclearing. Hierdoor kon de administratieve verwerking van effectentransacties sterk worden vereenvoudigd. In augustus 1964 werd Effectenclearing opgevolgd door het Centrum voor Fondsenadministratie (ontstaan van girale CF-stukken).²⁸

Al voor de Tweede Wereldoorlog was de NHM, samen met andere banken, begonnen met de introductie van beleggingsfondsen. Deze activiteit werd voortgezet in de jaren vijftig en zestig. De meeste depots waren opgericht door de Hollandsche Belegging en Beheer Maatschappij onder leiding van directeur Gerlof Verwey; de NHM onderhield een vriendschappelijke relatie met dit bedrijf. Bij de NHM had Verwey zich in de jaren dertig al intensief beziggehouden met research op het gebied van beleggen. De depots belegden specifiek in een bepaald soort effecten.²⁹ Veel van deze fondsen waren hun tijd echter te ver vooruit en daardoor weinig populair. Pas in de jaren zestig en zeventig zouden deze fondsen aanslaan bij een groter publiek.³⁰

Binnenlandse kredietverlening

In de naoorlogse periode nam de kredietverlening aan het bedrijfsleven een steeds groter percentage van het balanstotaal in beslag. Eind 1946 bedroeg dit percentage 21% – wissels, voorschotten tegen effecten, debiteuren – van de totale activa. Aan het einde van 1962 was dit percentage gestegen tot 55%.³¹

Tabel 6.3 Top 20 Nederlandse industriële ondernemingen, 1950

	NHM bankier	Naam bedrijf en plaats van vestiging	Balanstotaal (x f miljoen)
1	*	Koninklijke Petroleum, Den Haag	5289,1
2		Unilever, Rotterdam	2370,4
3		Philips, Eindhoven	901,6
4		Staatsmijnen, Heerlen	247,7
5	*	Algemene Kunstzijde Unie, Arnhem	226,3
6	*	Hoogovens, IJmuiden	160,1
7		Werkspoor, Amsterdam	136,2
8		Stork, Hengelo	108,0
9		De Schelde, Vlissingen	102,6
10	*	Wilton-Fijenoord, Schiedam	97,8
11		Oranje Nassau Mijnen, Heerlen	95,4
12		Nederlandsche Dok- en Scheepsbouw Mij, Amsterdam	73,8
13		Nederlandsche Kabelfabriek, Delft	71,7
14		Van Gelder & Zonen, Amsterdam	69,5
15	*	Fokker, Amsterdam	67,9
16		Centrale Suiker Maatschappij, Amsterdam	59,2
17		Rotterdamsche Droogdok Maatschappij, Rotterdam	53,5
18		Ten Cate, Almelo	51,1
19		De Gruyter, Den Bosch	44,1
20		Billiton, Den Haag	42,4

Bron: E. Bloemen, J. Kok en J.L. van Zanden, *De top 100 van industriële bedrijven in Nederland 1913-1990* (Den Haag 1993), p. 36-37.

* NHM belangrijkste of enige bankier.

Dit bedrijf deed zaken met verschillende banken, waaronder de NHM.

Voor het jaar 1950 is bekeken welke grote industriële bedrijven bij de NHM bankierden. Hiervoor is gebruikgemaakt van de top 100 van industriële bedrijven van dat jaar.³² Uit deze top 100 is een top 20 samengesteld.

Bij deze top 20 was de NHM goed vertegenwoordigd. Zoals uit de gehele top 100 valt op te maken, was de NHM ondervertegenwoordigd bij de bedrijven op de plaatsen 15-100. Dit hangt ongetwijfeld samen met de late start van een eigen kantorennet in Nederland.

Tabel 6.4 Kredietverlening per sector, per ultimo 1956

Binnenland	Limieten			Debetstand		
	xf miljoen	NHM	35 banken	xf miljoen	NHM	35 banken
		in %	in %		in %	in %
1. Landbouw en visserij	3,6	0,7	1,5	2,4	1,0	2,1
2. Bouwnijverheid	30,8	6,1	3,6	20,7	8,2	3,9
3. Industrie						
31. Zware metaalindustrie	36,4	7,2	5,6	12,7	5,0	4,4
32. Overige metaalindustrie en electro-technische industrie	23,6	4,7	5,9	9,3	3,7	5,3
33. Voedings- en genotmiddelenindustrie	64,0	12,8	11,8	30,0	11,9	11,6
34. Textielnijverheid, confectie- en tricotage-ind.	9,6	1,9	5,7	6,0	2,4	4,8
35. Leer-, rubber-, hout- en papiernijverheid	19,5	3,9	3,2	6,6	2,7	2,7
36. Chemische, chemisch-technische en farmaceutische industrie (excl. aardolie)	10,8	2,1	3,7	5,7	2,2	5,1
37. Mijnbouw en openbare nutsbedrijven	13,1	2,6	1,1	8,3	3,3	0,9
38. Overige (incl. aardolie)	6,3	1,2	1,5	3,5	1,4	1,2
Totaal industrie	183,3	36,4	38,5	82,0	32,6	36,0
4. Handel						
41. Groothandel en transitio	179,6	35,6	32,0	84,2	33,4	32,3
42. Kleinhandel	0,5	0,1	1,2	0	0	0,9
Totaal handel	180,1	35,7	33,2	84,2	33,4	33,2
5. Verkeer en vervoer						
51. PTT, NS, KLM	5,0	1,0	0,6	0	0	0,2
52. Overige	7,4	1,5	2,3	0,8	0,3	1,9
Totaal verkeer en vervoer	12,4	2,5	2,9	0,8	0,3	2,1
6. Bank- en verzekeringswezen						
61. Handelsbanken en centrale landbouwkredietinstellingen	16,6	3,3	1,5	0,5	0,2	0,9
62. Institutionele beleggers	12,3	2,4	3,8	7,6	3,0	3,9
63. Wisselmakelaars	0	0	1,1	0	0	0
64. Overige	3,7	0,7	1,8	2,2	0,9	2,5
Totaal bank- en verzekeringswezen	32,5	6,4	8,2	10,3	4,1	7,3
7. Afbetalings- en huurkoopfinancieringsmaatschappijen	7,5	1,5	2,3	4,5	1,8	2,8
8. Overige private sector	7,7	1,6	2,0	4,6	1,8	1,9
Totaal kredietverlening aan de private sector	457,8	90,9	92,2	209,6	83,2	89,3
9. Lagere overheid						
91. Provincies, gemeenten en waterschappen	28,3	5,6	4,0	24,7	9,8	5,0
92. Bank van Nederlandsche Gemeenten	6,6	1,3	3,4	6,6	2,6	5,0
93. Nederlandse Waterschapsbank	11,0	2,2	0,4	11,0	4,4	0,7
Totaal lagere overheid	45,9	9,1	7,8	42,2	16,8	10,7
Totaal 1 t/m 9: grote kredieten binnenland	503,7	100,0	100,0	251,8	100,0	100,0
Grote kredieten binnenland	503,7	59,8	55,8	251,8	61,8	49,9
Andere dan grote kredieten binnenland	214,4	25,4	33,3	112,0	27,5	36,7
Totaal binnenland	718,1	85,2	89,1	363,8	89,3	86,6
Totaal buitenland	124,5	14,8	10,9	43,6	10,7	13,4
Totaal-generaal	842,6	100,0	100,0	407,4	100,0	100,0

Bron: ADNB, archief Toezicht 2.41/2434/12, 1956.

Over het jaar 1956 is een staat overgeleverd met het procentuele aandeel van de NHM in de kredietverlening die verder is onderverdeeld in de kredietverlening aan verschillende sectoren.

In bepaalde sectoren scoorde de NHM beter dan de concurrentie. Dat was bijvoorbeeld het geval bij de kredietverlening aan de bouwnijverheid, dankzij de dochterondernemingen Haagsche Bankvereniging en de Rentekas, die beide gespecialiseerd waren in bouwkredieten. Ook bij de kredieten aan de sectoren zware metaalindustrie, mijnbouw, openbare nutsbedrijven en groothandel scoorde de NHM bovengemiddeld. Dat was ook het geval bij de buitenlandse kredietverlening.

Dat het bij de grote kredieten (en investeringen) niet meteen voorspoedig verliep, zal duidelijk worden door het voorbeeld van de betrokkenheid bij Fokker. De NHM had in juni 1953 samen met Wilton-Fijenoord een participatie in Fokker genomen. De stukken waren afkomstig van het Nederlands Beheersinstituut.³³ Tot 1957 stond de rekening-courant van Fokker credit en stelde het bedrijf zich garant voor dochterbedrijf Avio-Diepen, dat zich meestal in een debetpositie bevond.

Omdat het opzetten van een lijn voor militaire vliegtuigen was mislukt, probeerde Fokker zich toe te leggen op de productie van burgervliegtuigen, met name op de F27 Friendship. De productie zou het break-evenpoint bereiken bij het tachtigste toestel, maar in 1957 waren er echter pas 22 vliegtuigen besteld, wat bij uitblijven van verdere orders een verlies van f 12,5 miljoen zou opleveren.³⁴ Hierdoor liep het krediet van de NHM aan Fokker snel op, van f 19 miljoen in 1957 tot f 42 miljoen in 1959.³⁵

Hiermee was de kredietbehoefte nog steeds niet gedekt en daarom wilde de directie van Fokker de Amsterdamsche Bank benaderen voor extra kredietfaciliteiten. Uiteraard was de NHM hier fel tegen.³⁶ De Commissie van Advies uit de raad van commissarissen van de NHM maakte zich echter ernstige zorgen over de vastgelopen kredietverlening aan Fokker. Daarom werd begin september 1958 besloten tot een herfinanciering van Fokker, nu in samenwerking met de staat.³⁷

Met deze nieuwe financiering leken de grootste problemen voorbij. De NHM maakte wel een reservering van f 2,5 miljoen voor mogelijke verliezen bij het krediet aan Fokker.³⁸

In 1960 werd de positie van Fokker gezonder doordat de verkoop van de Fokker Friendship boven de honderd stuks uitkwam en Fokker betrokken

werd bij het in licentie bouwen van de Lockheed Starfighter F-104G. Door dit succes wisten de NHM en Wilton-Fijenoord de Amerikaanse vliegtuigbouwer Republic Aviation Corporation in Farmingdale (NY, Verenigde Staten) te interesseren om in Fokker te participeren. Dit gebeurde begin 1961 door onderhands met 36% in het kapitaal deel te nemen.³⁹ Mede door de goede resultaten van Fokker was het mogelijk om tegelijkertijd tot een publieke emissie van aandelen over te gaan. Op die manier daalde de kredietfaciliteit van Fokker bij de NHM tot f 14 miljoen.⁴⁰

Bij de kredietverlening en kredietbeoordeling keek de NHM ook naar mogelijke politieke gevolgen. Eind 1955 was er gelegenheid een wapenhandelaar in Groningen krediet te verlenen in verband met een wapentransactie met Yemen. Vanwege de mogelijke politieke complicaties werd besloten het krediet niet te verlenen.⁴¹

Het kredietbedrijf van de bank had niet alleen te maken met de mogelijke concurrentie van andere banken, maar ook met de creativiteit van ondernemers die op een goedkopere manier probeerden kredieten aan te trekken. De grotere ondernemingen, zoals de KLM en de Nederlandse Spoorwegen waren vanaf de vroege jaren zestig actief bezig hun kredietbehoefte te dekken door goedkope kasgeldleningen aan te trekken, dit dus ten nadele van de duurdere rekening-courantkredieten van de banken. Ook probeerden bedrijven rechtstreeks kredieten van institutionele beleggers of rijksfondsen – die niet onder de kredietrestrictie van de Nederlandsche Bank vielen – aan te trekken tegen lagere rentes, waarbij de banken als intermediair konden worden uitgeschakeld.⁴²

De banken moesten hier wel op reageren om hun marktaandeel bij de kredietverlening op peil te houden. De NHM deed dit vanaf begin jaren zestig door bij het binnenhalen van nieuwe relaties, indien gewenst, deel te nemen in het kapitaal van deze cliënt. De aandelen werden tijdelijk gestald in dochteronderneming Nederlandsche Effecten Compagnie. Deze slapende dochter was in 1961 omgezet in een participatiemaatschappij, bedoeld om tijdelijk aandelen te nemen in besloten vennootschappen, waarvan men de aandelen op termijn ter beurze wilde introduceren. Aangezien dit geen kredietverlening was maar een directe participatie, vielen deze deelnemingen buiten de kredietrestricties van de Nederlandsche Bank.

Naast de concurrentie van de andere banken had dus ook de kredietbeperking door de Nederlandsche Bank invloed op de kredietverlening. In de vroege jaren zestig kon deze instelling een bank die de regels van de krediet-

Tabel 6.5 Strafdeposito's opgelegd door DNB in 1964 (x f miljoen)

	NHM	TB	Totaal
Medio augustus/medio september	13,6	19,3	32,9
Medio september/medio oktober	25,9	27,8	53,7
Medio oktober/medio november	26,0	39,0	65,0

Bron: NA, NHM 15389, 1964, 12 augustus 1964, p. 3.

beperking overtrad een strafdeposito opleggen. Tot juni-juli 1964 wist de NHM hier buiten te blijven. Vanaf augustus 1964 ontkwam ook de NHM niet meer aan deze beperking en moest hierdoor renteloze deposito's bij de Nederlandsche Bank aanhouden (100% van de overschrijding van de door deze bank gestelde limiet). In de laatste maanden van 1964 kreeg zowel de NHM als de Twentsche Bank deze straf opgelegd. Het ging om aanzienlijke bedragen die aan de kredietverlening werden onttrokken en waarmee dus geen provisie kon worden verdiend.

De NHM en ook de Amsterdamsche Bank wisten de kredietbeperking voor een deel te omzeilen door dochterondernemingen bij de kredietverlening in te schakelen; deze vielen namelijk niet onder deze beperking. Ook de buitenlandse kredietverlening viel buiten de restrictie.⁴³

In december 1956 richtte de NHM de Maatschappij voor Krediet op Vaste Termijn (MKVT) op, in navolging van de Amsterdamsche Bank die in juli 1956 de Maatschappij voor Middellang Crediet had opgericht.⁴⁴ In 1957 had de MKVT voor f15 miljoen kredieten verleend aan onder andere Fokker, Hero Conserven, Borneo Sumatra Handel Maatschappij en de Standard Vacuum Oil Company of New York.⁴⁵ In 1958 was dit toegenomen tot f32 miljoen met leningen aan Fokker (f15 miljoen), ENCI en Werkspoor. In 1961 bedroeg het door de MKVT verleende krediet ruim f72 miljoen, waarvan een deel aan buitenlandse debiteuren. In 1962 was dit bijna f86 miljoen en in 1963 ruim f111 miljoen.⁴⁶ Deze dochter opereerde dus bijzonder succesvol. In tabel 6.6 is te zien hoe de kredietverlening door de MKVT zich verhiel tot de totale binnenlandse kredietverlening.

Een andere dochter die zich met middellange kredietverlening bezighield, was Scheepvaart Krediet in Katwijk aan Zee.⁴⁷ Het doel van deze onderneming

Tabel 6.6 Binnenlandse kredietverlening door NHM en MKVT, 1958-1964
(x f miljoen)

	<i>In rekening-courant</i>	<i>Via MKVT</i>
1958	307	32
1959	341	32
1960	469	30
1961	595	72
1962	652	86
1963	790	111
1964	1013	113

Bron: Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 64.

was de financiering van de bouw, aankoop en exploitatie van schepen, dokken, kranen, machines enzovoorts. De NHM betrad met deze scheepshypotheekbank een nieuw werkkerrein, alhoewel het agentschap Groningen al langer actief was in de financiering van kustvaartschepen. Scheepvaart Krediet verstrekte in 1962 voor f 9,4 miljoen aan kredieten voor de binnenvaart, kustvaart en visserij. Dit liep in 1963 op tot f 11 miljoen en in 1964 tot ruim f 25 miljoen.⁴⁸

In de jaren vijftig gingen de grote handelsbanken zich tevens toeleggen op afbetalingsfinanciering voor particulieren. De Amsterdamsche Bank nam het voortouw door de oprichting van de Maatschappij tot Financiering van Huurkoopovereenkomsten (Mahuko) in januari 1953. De Twentsche Bank richtte niet een eigen dochter op, maar verwierf in december 1953 een meerderheid in de Industriële Disconto Maatschappij. De NHM volgde het voorbeeld van de Twentsche Bank en nam een aantal ondernemingen over die op dit gebied al succesvol opereerden. In december 1954 werd Auto-Crediet in Amsterdam overgenomen. Dit bedrijf verleende kredieten inzake huurkoop. Het totale door haar verleende krediet bedroeg in 1954 bijna f 3 miljoen; in 1959 was dit toegenomen tot f 10 miljoen.⁴⁹ In 1961 was het bedrijf ook actief in West-Duitsland, in het bijzonder met de financiering van aankoop van auto's van in Duitsland gelegerde Amerikaanse militairen.⁵⁰

In januari 1962 volgde de overname van Van Nievelt's Financieringsbedrijf in Zeist.⁵¹ Ook deze dochter ontwikkelde zich snel; in 1963 stond er voor

f 2 miljoen aan leningen uit, in 1964 was dit verdubbeld tot f 4 miljoen.⁵² Bij beide dochters vond de financiering buiten de NHM plaats door leningen op te nemen bij institutionele beleggers.⁵³

Tegen een andere noviteit, de persoonlijke lening (PL), had de NHM in eerste instantie ethische bezwaren. De Twentsche Bank had de PL in oktober 1958 – naar Engels voorbeeld – geïntroduceerd. De PL sloeg zo aan dat ze zelfs tot het televisiejournaal doordrong en deze bank de eerste persconferentie in haar geschiedenis gaf. De Amsterdamsche Bank was ook al bezig met dit nieuwe product en volgde snel het initiatief van de Twentsche Bank. De directie van de NHM besloot in november 1958 niet over te gaan op het verstrekken van persoonlijke leningen. Dit besluit bleek niet vol te houden, omdat de twee andere banken succesvol met de PL opereerden. De NHM introduceerde de PL in 1959, maar wel op beperkte schaal en zonder hiervoor reclame te maken. De ervaringen met de PL waren echter goed zodat in 1960 werd begonnen voor dit product te adverteren.

Buitenlandse kredietverlening

Naast de binnenlandse kredietverlening verleende het hoofdkantoor van de NHM ook reeds lang krediet aan buitenlandse ondernemingen en overheden. In de jaren vijftig en zestig werd deze kredietverlening interessanter, omdat de kredietbeperking van de Nederlandsche Bank niet van toepassing was op deze kredieten. Vooral Duitse ondernemingen maakten gebruik van deze faciliteiten.⁵⁴ Eind februari 1962 bedroeg de buitenlandse kredietverlening van het hoofdkantoor f 716 miljoen,⁵⁵ in september 1964 was dit gestegen tot f 924 miljoen. De uitzettingen vonden in deze tijd ook zeer regelmatig plaats in de vorm van kortlopende kasgeldleningen, vooral aan grote Duitse ondernemingen.⁵⁶

Verzekeringsbedrijf

In het vorige hoofdstuk is beschreven dat in 1942 met een eigen Assurantieafdeling werd gestart op het hoofdkantoor. In januari 1951 besloot de directie – om het risico te verkleinen en het bereik te vergroten – een samenwerkingsverband aan te gaan met de firma Heldring & Pierson in Den Haag. Beide instellingen brachten hun assurantie zaken onder in nieuw opgerichte eigen NV's; bij de NHM was dit het Assurantiebedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij NV.⁵⁷ Daarnaast had de NHM vanaf de vroege jaren veertig participaties in de assurantiemaatschappijen Brandaris en 'De Zeven Provinciën'.

Andere activiteiten in Nederland

Voornamelijk na de Tweede Wereldoorlog – maar op beperkte schaal ook al voor en tijdens de oorlog – begon de NHM zich naast de kredietverlening en het emissiebedrijf toe te leggen op nieuwe vormen van dienstverlening. Een vroeg voorbeeld hiervan is het vermogensbeheer, onder de naam Executele en Bewindvoering, waar al in de jaren dertig een begin mee werd gemaakt. In 1945 werd gestart met de afhandeling van belastingzaken voor derden.

Tot 1945 werden de nieuwe activiteiten meestal ingepast binnen de bestaande afdelingen. Na de Tweede Wereldoorlog werd in verband met nieuwe activiteiten veelal óf een nieuwe nv opgericht, óf een bestaande nv overgenomen die al op het betreffende terrein werkzaam was. Een eigen creatie was in 1949 de NV Internationaal Intermediair Mavi te Amsterdam. Doel van deze dochter was de bemiddeling bij het tot stand brengen van compensatie- en reciprociteitszaken (switchtransacties).⁵⁸ Deze onderneming kwam niet goed van de grond omdat de directie deze dochter niet voldoende middelen tot haar beschikking stelde. De initiatiefnemer van de Mavi – Fritz Kaufmann, in de

Tabel 6.7 Winstsaldo Nederlandse bedrijf, 1952-1963 (x f miljoen)

	<i>Amsterdam</i>	<i>Rotterdam</i>	<i>Den Haag</i>	<i>Provincie</i>	<i>Winstsaldo binnenland*</i>
1952	6,8	2,5	2,0	2,4	5,5
1953	8,5	2,5	1,6	2,6	4,7
1954	11,3	3,1	1,7	3,5	10,0
1955	9,4	3,0	1,8	4,1	5,1
1956	6,5	2,2	1,4	3,2	4,2
1957	3,1	2,4	1,7	4,2	6,7
1958	2,6	1,9	1,6	4,6	3,0
1959	10,1	1,9	1,7	5,1	6,0
1960	14,9	2,3	2,0	5,5	12,5
1961	14,6	2,2	1,8	8,0	14,0
1962	14,1	2,4	2,0	8,8	13,1
1963	10,7	2,3	2,0	9,8	11,5

Bron: Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 67.

* Winstsaldo is hier de winst na aftrek van de niet over de binnenlandse afdelingen verdeelde kosten.

jaren dertig directeur van NHM-dochter Finaco – vertrok daarop naar de Amsterdamsche Bank, waar hij wel de ruimte en middelen kreeg en met de Financieele en Belegging Maatschappij (Fibema) bijzonder succesvol met deze switches opereerde.

Een onderneming waarin de NHM vanaf 1960 participeerde was de Nederlandse Overzeese Financieringsmaatschappij te Amsterdam. Het doel van deze instelling was de financiering onder staatsgarantie van ondernemingen die buiten Nederland een bedrijf uitoefenden of zouden gaan uitoefenen. In de eerste plaats werd hierbij gedacht aan Nederlandse ondernemingen die voorheen actief waren in Indonesië.⁵⁹

Alle hiervoor genoemde activiteiten van het Nederlandse bedrijf leverden het navolgende winstsaldo op (zie tabel 6.7 op p. 367).

Het hoofdkantoor

Directie

H.W.A. van den Wall Bake – ex-directeur van de Nederlandse Participatie Maatschappij – werd begin 1949 als commercieel adviseur aangesteld met de speciale opdracht om, met steun van de NHM, nieuwe industrieën te openen en oude te reorganiseren. Hem werd een directeurpost in het vooruitzicht gesteld. Volgens oud-president Heldring was dit een slechte keuze omdat het bancaire aspect en de industriële belangen gescheiden moesten blijven.⁶⁰

Begin januari 1950 werd Van den Wall Bake tot directeur benoemd, tegelijk met K. F. Zeeman, voorheen president van de Factorij. Zeeman nam in 1951 bij de pensionering van Deknatel diens portefeuille Indonesië en cultuurzaken over. Omdat de salariering van de directie ongunstig afweek van die van de directieleden bij de andere grote banken werd het salaris op 1 januari 1950 verhoogd van f 40.000 naar f 65.000 per jaar.⁶¹

Directeur Albarda vertrok per 31 december 1955 als directeur; hij werd daarop aansluitend begin 1956 benoemd tot adviseur van de directie en tevens tot vicevoorzitter van de raad van commissarissen. Officieel werd bij zijn vertrek meegedeeld dat hij te veel nevenfuncties en commissariaten had en daardoor overbelast was geraakt en zijn directeurschap niet meer goed kon vervullen. De echte reden was zijn buitengewoon slechte verhouding met president Collot d'Escury.⁶²

Hora Albarda was zeer actief betrokken geweest bij de oprichting van het agentschap New York in 1949 (daarvoor een vertegenwoordiging), de over-

name van de Surinaamsche Bank, de participatie in de Banco de Montevideo in Uruguay en de deelneming in Edwards, Henriquez & Co.'s Bank in Willemstad. Ook was hij verantwoordelijk voor de betrokkenheid van de NHM bij de emissie van aandelen AKU die als vijandelijk eigendom in staatsbezit waren beland. Dankzij zijn relaties werd de NHM tevens leider bij de emissies International Bank for Reconstruction and Development en de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal. Door zijn voorzitterschap van het Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het Buitenland had hij veelvuldig contact met ministers in Den Haag. Dit voorzitterschap werd ook zeer begeerd door Jan van den Brink, directeur van de Amsterdamsche Bank. Het was dus logisch dat de NHM Albarda na zijn vertrek in een andere functie aan de bank wilde binden.⁶³ Plaatsvervangend directeur mr. A.J. Steendijk werd unaniem door de directie voorgedragen om Albarda op te volgen.⁶⁴

De leden van de directie zaten in deze tijd regelmatig op een verschillende golflengte en president Collot d'Escury gaf te weinig leiding om de eenheid te herstellen. Daarbij kwam nog de onwil van Collot om af te treden. Collot was in 1953 op 65-jarige leeftijd stilzwijgend in deze functie aangebleven, terwijl de pensioengerechtigde leeftijd voor directeuren in 1938 door de commissarissen was vastgesteld op 65 jaar. Wat zijn mededirecteuren hem nog het meeste kwalijk namen, was dat hij in oktober 1955 buiten de directeuren Albarda, Van Sandick en Van den Wall Bake om – alleen Zeeman was op de hoogte – mr. J.H.O. graaf van den Bosch, directeur van de Nederlandsche Bank, had gepolst voor het NHM-presidentschap.

Directeur Van Sandick drong er bij president-commissaris Den Hollander op aan dat Collot spoedig zou aftreden, Steendijk snel benoemd zou worden tot directeur en er op korte termijn een beslissing over de opvolging van Collot zou worden genomen.⁶⁵ Ook uit een brief van oud-directeur Albarda aan president-commissaris Den Hollander bleek dat de positie van Collot onhoudbaar was geworden. Jarenlang had hij een verdeel- en heerspolitiek gevoerd met als gevolg dat de meningsverschillen tussen Albarda en Van Sandick werden verscherpt. Extern werd hij gewaardeerd, maar intern werd hij als een zeer zwak bestuurder gezien. Het was noodzakelijk dat Den Hollander zou ingrijpen omdat er buiten de bank allerlei roddels over de NHM ontstonden.⁶⁶

In het voorjaar van 1956 benaderde Collot – opnieuw zonder raadpleging van zijn collega's – Dirk Stikker, Nederlands ambassadeur in Londen en NHM-commissaris, voor de functie van president.⁶⁷ Vanwege de moeizame werkverhouding met de president stelden de zittende directeuren begin 1956 voor om het presidentschap af te schaffen, dus om een collegiaal bestuur te vormen. Dit

werd op 14 april 1956 door de raad van commissarissen goedgekeurd. In september 1956 werd dit besluit echter teruggedraaid vanwege bezwaren van de meeste commissarissen alsook van prins Bernhard.⁶⁸

De directie wilde haar standpunt wel wijzigen als Van Sandick tot president zou worden verkozen; van een president van buitenaf kon geen sprake zijn. Vervolgens werd Van Sandick door de raad van commissarissen op de voordracht voor het presidentschap geplaatst.⁶⁹ Na het aftreden van Collot trad hij begin januari 1957 aan als president; in de directie werd hij opgevolgd door jhr. D.G. de Graeff, voorheen agent in Den Haag. Oud-president Collot d'Escury kreeg enigszins compensatie door zijn benoeming tot lid van de raad van commissarissen; iets wat na het aftreden van J.Th. Cremer in 1912 niet meer was voorgekomen.

In 1959 was er opnieuw onrust in de directie: het bleek niet te boteren tussen Van Sandick en Van den Wall Bake. Bake was zelfs al benaderd voor een directeursfunctie bij Wilton-Fijenoord om te zijner tijd de oudste directeur C.J.A. van Daalen op te volgen. Tevens had Van Sandick aangegeven dat hij de ophanden zijnde directievacature – na het vertrek van Steendijk – niet wilde laten vervullen door plaatsvervangend directeur H. Ragetli, maar door graaf van den Bosch, directeur van de Nederlandsche Bank. Van den Wall Bake vreesde daarbij vooral dat bij de presidentsopvolging in 1963 Van den Bosch de voorkeur boven hem zou krijgen. Uiteindelijk wisten de commissarissen Den Hollander en Albarda hem van het voornemen tot vertrek af te brengen. Ragetli werd in mei 1960 in de functie van directeur benoemd als opvolger van Steendijk.⁷⁰ Directeur Zeeman ging in april 1961 met pensioen; zijn opvolger werd onderdirecteur dr. D.C. Renooij, voorheen onder andere directeur van de Surinaamsche Bank en al vanaf 1936 in dienst van de NHM.

Door het plotselinge overlijden van president Van Sandick in mei 1962 ontstond opnieuw een vacature in de directie. Zonder discussie werd Van den Wall Bake tot president benoemd. Voor de vacature in de directie waren de onderdirecteuren dr. A. Batenburg en D. Haentjens Dekker potentieel benoembaar, maar men wilde hen nog wat langer observeren. Daarom werd een externe, oudere kandidaat gezocht, zodat de kansen voor het eigen talent niet te lang zouden worden geblokkeerd. Kandidaten waren drs. G.J.H. de Graaff, directeur van de Herstelbank, Graaf van den Bosch, directeur van de Nederlandsche Bank en jhr. mr. E. van Lennep, thesaurier-generaal op het ministerie van Financiën. De keuze viel op Gerard de Graaff.⁷¹

Commissarissen

In 1946 had zich een flinke vernieuwing in de raad van commissarissen voorgedaan. Negen van de zeventien commissarissen waren nieuw benoemd. In de jaren tussen 1949 en 1963 werden 21 nieuwe commissarissen benoemd. Voor een deel waren zij afkomstig uit de oude scheepvaartrelaties van de NHM, zoals de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland' (Kretschmar van Veen), KNSM (Kruyff), KPM (Lucas), Ph. van Ommeren (Oyevaar) en Wm. H. Müller (Van der Lecq).

Dat de verhouding met de Nationale Handelsbank in de jaren vijftig nog steeds niet goed was, bleek uit de voordracht in april 1958 voor de benoeming van mr. J. Kroese tot commissaris. Deze directeur van Ph. van Ommeren was al sinds 1952 commissaris bij de NHB.⁷² Naast de scheepvaart kregen ook de andere vervoerssectoren hun commissarissen: de KLM (Van der Beugel) nam plaats naast de Nederlandse Spoorwegen (in 1946 Den Hollander).

Daarnaast nam het aantal commissarissen met een industriële achtergrond toe: Wilton-Fijenoord (Van West en Van Daalen), Hoogovens (Ingen Housz en Bentz van den Berg), Koninklijke Olie (Guépin), Meelfabriek De Sleutels (De Koster), AKU (Kamphuisen en Soesbeek) en VMF-Stork (Damme). Uit de hoek van het grootwinkelbedrijf werd W. J. R. Dreesmann benoemd. Hij werd in de eerste plaats benoemd vanwege zijn rooms-katholieke achtergrond; men vond het belangrijk dat deze groep nadrukkelijker in de raad vertegenwoordigd zou zijn. Toen hij gevraagd werd, stond hier tegenover dat de NHM wel de belangrijkste bankrelatie van Vroom & Dreesmann moest worden in plaats van de Amsterdamsche Bank.⁷³

De band met de politiek bleef bestaan. Commissaris Van Sonsbeek – oud-commissaris van de Koningin in Limburg en rooms-katholiek – werd opgevolgd door de eveneens katholieke ridder De van der Schueren, commissaris van de Koningin in Overijssel. Uit de financieel-politieke hoek werden twee commissarissen benoemd: Sanders, oud-directeur van de Herstelbank, en Zijlstra, oud-minister van Economische Zaken en Financiën. Ook de Europese politiek wilde men in de raad vertegenwoordigd zien. Hiertoe werd D. P. Spierenburg, lid van de Hoge Autoriteit van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal in Luxemburg, eind 1952 gepolst. De NHM viste achter het net omdat hij voor dezelfde functie al door de Twentsche Bank was benaderd, waar hij in maart 1953 zijn intrede deed.⁷⁴

Bijzonder was dat twee commissarissen uit de eigen gelederen afkomstig waren: Albarda en baron Collot d'Escury. Deze waren echter voor de NHM van eminent belang vanwege hun netwerk en vele commissariaten. De zetels van

commissarissen met een relatie tot Indonesië werden na vertrek niet meer uit deze hoek aangevuld.

In maart 1957 bepaalden commissarissen dat zij na het bereiken van de zeventigjarige leeftijd hun mandaat in de raad moesten neerleggen.⁷⁵ In dezelfde vergadering werd besloten tot de instelling van een commissie van advies uit de raad van commissarissen. De instelling van deze commissie op dat moment hing mede samen met de problemen binnen de directie in de eraan voorafgaande jaren en het idee bij sommige commissarissen dat zij meer directe invloed moesten hebben op het beleid.⁷⁶

Geëmployeerden

Voor het personeel traden er uiteraard na de Tweede Wereldoorlog ook allerlei veranderingen op. Voor de rechtspositie was het belangrijk dat er vanaf oktober 1950 een bindende Collectieve Arbeidsovereenkomst voor het Bankbedrijf werd afgesloten. De democratisering binnen het bedrijf vond plaats door de instelling van een Ondernemingsraad in augustus 1955.⁷⁷

Om eigen personeel voor te bereiden op functies voor het midden en hogere kader werd eind 1950 gestart met een allround opleiding voor jonge

De nieuwe interne opleiding voor personeel ging in 1956 van start.

Twaalf leerlingen

*Werkers bij de N.H.M. bereidt de wereld
omze toevoeten*

*De twaalf leerlingen, die als eerste
de Elementaire Kantonopleiding bij de N.H.M. volgden*

De NHM-directie bij het 125-jarig bestaan in 1949. Van links naar rechts Collot d'Escury, Albarda, Van Sandick, Deknatel en oud-president Heldring.

medewerkers.⁷⁸ Op emancipatiegebied wierp deze opleiding zijn vruchten af, want in 1956 werd M.A. Terol aangesteld als eerste vrouwelijke beheerder van kantoor Surinameplein in Amsterdam.⁷⁹ Voor de schoolverlaters die in dienst traden, werd in 1956 begonnen met een elementaire kantooropleiding in de vorm van een introductieklas.⁸⁰

Op het terrein van de sociale zekerheid was het instellen van een eigen bedrijfsziekenfonds, in 1955, een belangrijke stap.⁸¹ Dat gold ook voor de oprichting van het Fonds Gezinshulp begin 1955 met als doel hulp te bieden bij ziekte van gezinsleden. De oprichting van het nieuwe Pensioenfonds, in 1957, moet ook in dit licht worden gezien.⁸² Begin september 1960 werd een begin gemaakt met één vrije zaterdag per maand en vanaf mei 1961 werd er in het geheel niet meer op zaterdagen gewerkt.⁸³

Bij het 125-jarig jubileum in 1949 ontvingen zowel het personeel als de gepensioneerden een gratificatie ter hoogte van een maandsalaris.⁸⁴ In datzelfde jubileumjaar kon het personeel vanaf mei in de vakantieperiode gebruikmaken van het aangekochte vakantieoord Bosch en Ven in Oisterwijk. Deze vorm van vakantiebesteding werd in juli 1963 uitgebreid met een tweede

vakantieonderkomen: de villa Duin en Kruidberg in Santpoort, oorspronkelijk gebouwd als woonhuis voor president Cremer.⁸⁵ Al met al werden in deze periode dus allerlei materiële en immateriële voorzieningen aan het pakket van arbeidsvoorwaarden toegevoegd.

Het bankbedrijf in Indonesië en de buitenkantoren

Indonesië

Het bankbedrijf van de Factorij had in de naoorlogse periode veel minder te lijden van de onveilige situatie in Indonesië dan het kwetsbare cultuurbedrijf. De Factorij verzorgde in 1948 nog 50% van de totale bankzaken in Indonesië. Dit werd lokaal gefinancierd met rupiagelden van derden. De concurrentie bestond verder uit de Javasche Bank, die naast circulatiebank ook actief was met kredietverlening aan het bedrijfsleven, de Nationale Handelsbank (de voormalige NIHB), de Escomptobank (de voormalige NIEM), de Chartered Bank, de Hongkong and Shanghai Banking Corporation, de Oversea-Chinese Banking Corporation, de Bank of China en de Bank Negara Indonesia.⁸⁶

De nieuwe Indonesische banken waren kort na hun oprichting nog niet kapitaalkrachtig genoeg om te kunnen concurreren met de gevestigde buitenlandse banken. De NHM werd in 1949 wel geconfronteerd met het nieuwe

Het gebouw van de Factorij in Jakarta in de vroege jaren vijftig.

Tabel 6.8 Winstsaldo Indonesische bedrijf, 1947-1959 (x f miljoen)

	<i>Winstsaldo</i>	<i>Getransfereerd saldo</i>
1947	2,0	2,0
1948	5,2	5,2
1949	8,6	8,6
1950	4,1	4,1
1951	7,4	7,4
1952	7,9	5,3
1953	8,8	6,7
1954	10,5	4,3
1955	11,4	6,7
1956	12,0	2,5
1957	3,6	0,9
1958	3,5	0,6
1959	2,1	0,4

Bron: Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 40.
 Het betreft de winst van het bank- en cultuurbedrijf.

voorschrift dat winsttransfers naar Nederland die hoger zouden liggen dan het gemiddelde over de jaren 1937-1939, niet zouden worden goedgekeurd.⁸⁷

De directie in Nederland maakte zich in september 1950 zorgen over de debiteurenpositie van de Factorij. Voor het bankbedrijf was het saldo Rp. 175 miljoen en bij het cultuurbedrijf Rp. 65 miljoen.⁸⁸ De directie zou een totaal van Rp. 200 miljoen als richtlijn willen aanhouden.⁸⁹ In december 1951 werd de Indonesische debiteurenstand nog steeds te hoog geacht en deze moest dus verder omlaag worden gebracht.⁹⁰

Omdat volledige winsttransfers officieel niet waren toegestaan, werden er in deze periode van politieke onzekerheid toch investeringen gedaan. In 1950 werd een flat in de wijk Kebajoran in Jakarta gebouwd voor de huisvesting van stafemployés. In de praktijk bleek de NHM in de late jaren veertig en de eerste helft van de jaren vijftig nog goed in staat om de winsten naar Nederland te transfereren (zie tabel 6.8).

Het hoofdkantoor had in 1953 en 1954 dan wel de buitenkantoren losgemaakt van Jakarta en ondergebracht bij de nieuwe afdeling Centrale Buiten-

kantoren in Amsterdam, het Aziatische personeelsbeleid bleef onder de Factorij vallen. De maatregel werd genomen om de winsten van de buitenkantoren buiten het Indonesische deviezenvermogen en buiten de Indonesische bankcontrole te houden.⁹¹

Er was niet alleen tegenslag in deze periode: zo was de NHM namelijk door de Nederlandse regering gevraagd, als enige bank, om zich op Nieuw-Guinea te vestigen. Bij de handelshuizen viel het monopolie voor de duur van een jaar toe aan Hagemeyer, nadat de eerste kandidaat – de Moluksche Handelsvennootschap – zich hiervoor had teruggetrokken.⁹² De NHM zou op het eiland vijf kantoren vestigen.

Vanaf 1956 werd de situatie verder bemoeilijkt door het geldcontractiebeleid van Indonesië. Op grond van deze regelgeving moesten banken kasreserves bij Bank Indonesia aanhouden en moesten Indonesische en niet-Indonesische importeurs respectievelijk Rp. 0,5 miljoen en Rp. 5 miljoen bij de centrale bank storten voordat men een vergunning kon aanvragen voor de aankoop van deviezen.⁹³ Door deze maatregel nam de kredietverlening aan Indonesische importeurs toe. Daarnaast bleef de Nederlandse clientèle bestaan.⁹⁴

De druk van de Indonesische autoriteiten nam in de loop van de jaren vijftig steeds verder toe. Vanaf 1952 gold een beperking voor de toelating van buitenlanders in functies die ook door Indonesiërs konden worden bekleed. In een later stadium kregen verlofgangers te maken met de weigering van een *re-entry permit*. Dat betekende dat onmisbaar geachte functionarissen hun verlof in Indonesië moesten doorbrengen.⁹⁵ De maatregel had meteen consequenties voor het benoemingenbeleid voor alle Indonesische en Aziatische kantoren omdat het rouleringssysteem hierdoor stagneerde.

Ondanks de Indonesische maatregelen kwam de Indonesianisering van het stafpersoneel redelijk laat op gang. Onder de 77 nieuw aangestelde geëmployeerden in de jaren 1951-1954 waren maar veertien Indonesiërs. In 1956 was dit nog niet veranderd: van de vijftien nieuw aangestelde geëmployeerden kwamen er dertien uit Nederland. Het probleem was dat de NHM misschien wel meer Indonesiërs wilde aanstellen, maar dat het aanbod van gekwalificeerde krachten met een bancaire achtergrond gering was. Het aandeel Indonesiërs onder het stafpersoneel liep in de jaren hierna wel snel op. De agenten van de negentien vestigingen in Indonesië waren begin 1958 echter nog allemaal Nederlander.⁹⁶ In oktober 1959 waren nog 31 Nederlanders in het bankbedrijf werkzaam, 24 bij de Factorij en 7 bij de agentschappen.⁹⁷

Nadat de Indonesische regering in 1956 eenzijdig de Nederlands-Indonesische Unie had opgezegd, namen de problemen voor het Nederlandse bedrijfsleven in Indonesië verder toe. Ook werden de directieleden van Nederlandse bedrijven steeds meer geïntimideerd. President H. A. Knoop van de Factorij werd in april 1957 gearresteerd, omdat een vuurwapen was aangetroffen in een kist in de kluis van het gebouw van de Factorij, terwijl voor dit wapen een vergunning aanwezig was.⁹⁸

Eind 1957 werden Nederlandse bedrijven ‘spontaan’ door Indonesische werknemers bezet. Dit gebeurde op 4 december 1957 bij de Factorij. Met rode verf werd op de voorzijde ‘milik R.I.’ geschreven, ofwel ‘bezit van de Republiek Indonesië’. Om excessen te voorkomen, werden de bezetters vervangen door het Indonesische leger. Bij de banken werd de bezetting medio 1958 opgeheven vanwege hun vitale positie voor de Indonesische economie.⁹⁹

In april 1958 werden de Nederlandse banken onder het Indonesisch overheidstoezicht van het Centraal Toezichthoudend Lichaam geplaatst. In deze periode werden de meeste Nederlandse agenten van de Indonesische kanto-

Het gebouw van agentschap Jember in Indonesië, beklad met anti-Nederlandse teksten, 9 januari 1958.

ren vervangen door Indonesiërs.¹⁰⁰ Doordat de Nationale Handelsbank vanaf 1 november 1958 geen valutazaken meer mocht doen – een strafmaatregel omdat de bank zonder overleg met de autoriteiten de kantoren buiten Jakarta had gesloten –, kwamen diverse oud-relaties van de NHB over naar de NHM. De Handelsbank moest in april 1959 definitief haar activiteiten staken.

Nadat de vakbond SBBSI – Serikat Buruh Bank Seluruh Indonesia, de vakbond voor bankmedewerkers – twee pogingen had gedaan om het gezag over de Factorij te verwerven, intervenueerde de Indonesische overheid in december 1958 door de NHM onder toezicht te stellen van Bank Indonesia en de militaire autoriteiten.

In januari 1959, nadat het cultuurbedrijf onder Indonesisch beheer was gesteld, maakte de directie zich ernstige zorgen over het lot van het bankbedrijf. Er werd een aantal opties bekeken waarbij de inbreng van de Factorij in een Indonesische nv (joint venture NHM en Bank Indonesia), de inbreng in een Indonesische nv (joint venture NHM met buitenlandse bank) of de verkoop van het Indonesische bankbedrijf aan een buitenlandse bank als de meest serieuze mogelijkheden naar voren kwamen. Er werd geen beslissing genomen. Op dat moment was de verhouding van de NHM met de Indonesische overheid nog wel zo goed, dat Factorijpresident L. de Jong als enige Nederlander was uitgenodigd voor de nieuwjaarsreceptie van president Sukarno.¹⁰¹

Het tij was echter niet meer te keren. Op 15 juni 1960 werd het verbod afgekondigd tot het aangaan van nieuwe wisseltransacties en met ingang van dezelfde datum verloor de Factorij de status van deviezenbank. In oktober moesten alle wisselactiviteiten worden gestaakt. Op 21 november 1960 werden alle NHM-vestigingen onder beheer van de Indonesische overheid gesteld. Het einde volgde op 5 december 1960. Met terugwerkende kracht tot 3 december 1957 werden alle NHM-kantoren genationaliseerd en ingebracht in de nieuw gevormde Bank Koperasi Tani Dan Nelayan (Coöperatieve Bank voor Landbouw- en Visserijondernemingen). Op 17 februari 1961 verliet president L. de Jong, na afronding van de nationalisatie, als laatste NHM-medewerker Indonesië. Wat nog resteerde waren de vijf vestigingen op Nieuw-Guinea. Deze werden op 23 maart 1963, vlak voor de overdracht van het eiland, verkocht aan Bank Indonesia.

Ook de Britse Chartered Bank (in Indonesië gevestigd sinds 1863) werd in 1964 gedwongen te vertrekken in het kader van de door Indonesië gevoerde anti-Britse politiek.

Waarom de NHM, als laatste Nederlandse bedrijf, de nationalisatie van haar Indonesische bedrijf nog tot eind 1960 wist te rekken, terwijl concurrent

Tabel 6.9 Schadeclaims NHM op Indonesië (x f miljoen)

	Vastgestelde claim	Te verwachten uitkering vanaf 1975	Aandeel hierin van NHM/ABN
NHM, Jakarta/Amsterdam	57,3*	8,6	8,6
Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam	24,9	3,7	3,7
Nederland Indonesië Land Syndicaat, Amsterdam	15,9	2,4	2,4
Serdang Cultuur Maatschappij, Amsterdam	10,9	1,6	1,6
Landbouw Maatschappij Ketangoengan-West, Amsterdam	7,2	1,1	1,1
Stroohoedenveem, Surabaya	3,7	0,6	0,1
Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Surabaya	2,8	0,4	0,4
Java Rubber Industrie, Bandung	2,7	0,4	0,4
Machiefabriek en Constructiewerkplaats 'De Bromo', Surabaya	2,5	0,4	0,4
Cultuur Maatschappij Meloewoeng, Jakarta	1,6	0,2	0,2
Handelsonderneming Kooy & Coster van Voorhout, Surabaya	1,3	0,2	0,2
Batavia Veem, Jakarta	0,9	0,1	0,1
Het Indisch Veem, Jakarta	0,9	0,1	0,1
Landbouwmaatschappij Satak, Surabaya	0,8	0,1	0,1
Nieuw Prauwenveer, Surabaya	0,5	0,1	0,01
Totaal	134,1	20,1	19,5

Bron: AAHA, ABN 9156, 18 juli 1974.

* Dit bedrag bestond uit f 36 miljoen voor het bankbedrijf, de rest voor cultuurondernemingen die niet in aparte vennootschappen waren ondergebracht.

Nationale Handelsbank al in april 1959 werd genationaliseerd, is niet duidelijk. Korthals Altes suggereert dat een grote mate van inschikkelijkheid ten opzichte van de Indonesische autoriteiten hier de reden van kan zijn geweest.¹⁰² Een meer waarschijnlijke reden was het veel grotere belang van de NHM voor de Indonesische economie. Een (te vroege) nationalisatie kon grote ontwrichting veroorzaken.

Om de schadeclaims van het Nederlandse bedrijfsleven centraal te kunnen afhandelen, werd op 1 september 1961 het Bureau Schadeclaim Indonesië in Den Haag ingesteld. In 1962 was de totale schade van de NHM begroot op f 108 miljoen, later bijgesteld tot ruim f 134 miljoen.¹⁰³ De schade voor het gehele Nederlandse bedrijfsleven bedroeg circa f 2,7 miljard. Op basis hiervan diende

de Nederlandse overheid een schadeclaim bij Indonesië in van f 1,26 miljard. Hierover werd in september 1966 overeenstemming tussen partijen bereikt.

Indonesië zou f 600 miljoen vergoeden, te betalen in de periode 1973-2003 in jaarlijkse termijnen, en verhoogd met 1% rente per jaar. Uiteindelijk bedroeg de schadevergoeding f 689 miljoen, waarvan f 223 miljoen voor de staat en de rest voor particulieren en bedrijven. De Nederlandse staat zelf verdeelde deze *lump sum* over de gedupeerde bedrijven. In tabel 6.9 is de definitieve schade voor de NHM per onderneming gerangschikt, zoals die in 1974 werd vastgesteld.¹⁰⁴ Hieruit blijkt dat maar een zeer klein deel van de geleden schade werd vergoed.¹⁰⁵

De buitenkantoren

Na de oorlog moest ook het buitenlandse bedrijf weer voor een deel worden hersteld of opgebouwd. Evenals in het binnenlandse bedrijf werd ook hier het aantal vestigingen uitgebreid. In 1949 beschikte de NHM over 38 buitenlandse vestigingen, waarvan 18 in Indonesië, inclusief dochteronderneming Esser 24. Dit was in 1964 gestegen tot 45 agentschappen en kantoren. Hierbij moet worden bedacht dat in 1960 18 Indonesische kantoren waren genationaliseerd en in 1963 5 kantoren op Nieuw-Guinea waren verkocht. Er had dus een flinke uitbreiding plaatsgevonden.

Omdat Azië een dekolonisatieproces onderging, werd de blik voor uitbreiding gericht op landen waar (op dat moment) stabiliteit heerste. Hiervoor in aanmerking kwamen landen in Azië, Afrika, Europa en Noord- en Zuid-Amerika.

Azië

De eerste nieuwe vestiging die werd geopend was Chittagong in Oost-Pakistan in september 1949.¹⁰⁶ De opening van dit agentschap hing samen met een verzoek van de Saoedische autoriteiten om een agentschap te openen voor de incassering van pelgrimsrechten. Naast de agentschappen Tokyo en Osaka werd in 1950 in Japan de vestiging Kobe heropend. In het najaar van 1953 werden alle landen rond de Perzische Golf verkend om te bezien of een NHM-vestiging er kans van slagen zou hebben. De uitkomst was op dat moment negatief.¹⁰⁷

De activiteiten in Saoedi-Arabië werden uitgebreid door het vestigen van agentschappen in Alkhubar en Dammam in 1954. Het was belangrijk om aanwezig te zijn in het oostelijk deel van het land, het hart van de oliewinning, om geen terrein aan Amerikaanse banken te verliezen. De vestiging in Jeddah

Het nieuwe gebouw van agentschap Jeddah in 1959.

bleef uiteraard de belangrijkste vanwege de relatie met de koninklijke familie en de regering van Saoedi-Arabië. In 1950 werd een krediet van \$ 6 miljoen verleend aan de Saoedische overheid. Daar dit bedrag te groot werd geacht voor de NHM, werd hiervan \$ 4 miljoen verzekerd bij de Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij (NCM).¹⁰⁸ Waarschijnlijk vanwege deze ondersteuning participeerde de NHM vanaf dat moment in het kapitaal van de NCM.¹⁰⁹

Het deposito van koning Abdoel Aziz al Saoed werd ook in deze jaren bij de NHM aangehouden. In april 1957 bedroeg het saldo circa \$ 60 miljoen dat rentevrij door de NHM in New York werd uitgezet. De winstgevendheid van het agentschap New York was voor een belangrijk deel op dit deposito gebaseerd.¹¹⁰ In 1964 bedroeg het rekening-couranttegoed van account nr. 500 (de koninklijke rekening) nog steeds ruim f 114 miljoen, nu echter aangehouden bij de Secretarie in Amsterdam.¹¹¹ Vanaf de vroege jaren zestig keerde hier het tij omdat de zaakwaarnemers van de koning rentevergoeding voor deze deposito's wisten.

Het agentschap Beiroet in Libanon werd in april 1954 geopend. Twee jaar later werd opnieuw overwogen om zich in Irak en Bahrein te vestigen, maar ook ditmaal viel de beslissing negatief uit.¹¹² De vestiging in buurland Iran werd in 1959 wel doorgezet. Hier werd in april 1959 de Mercantile Bank of Iran and Holland opgericht, waarin de NHM met 49% participeerde.¹¹³

Een tweede initiatief in Iran was de oprichting, eveneens in 1959, van de Industrial and Mining Development Bank of Iran in Teheran. Dit was de herstelbank voor Iran waarin buitenlandse financiële instellingen voor 40% participeerden.¹⁴ Vanuit Nederland namen de Amsterdamsche Bank en de NHM deel. NHM-plaatsvervangend directeur Van Ravestein werd *general manager* van deze bank in Teheran.

In december 1961 vestigde het agentschap Hongkong een bijkantoor in Kowloon. De laatste nieuwe vestiging in Azië vóór 1964 was de opening van het agentschap Kuala Lumpur in Maleisië in april 1963.

Noord-Amerika

In 1941 had de NHM een vertegenwoordiging in New York geopend die in augustus 1949 werd omgezet in een agentschap. Het agentschap vervulde een belangrijke rol bij de financiering van de buitenkantoren. Vanaf 1950 kon het dollarleningen aan de buitenkantoren verstrekken zonder dat de inkomsten hiervan fiscaal werden belast. Vanaf eind 1958 werd het werkkapitaal voor alle buitenkantoren door dit agentschap beschikbaar gesteld.¹⁵

Doordat in de jaren vijftig een herstel van de convertibiliteit van de belangrijkste valuta optrad, kon het agentschap New York gelden aantrekken en deze winstgevend op korte en op vaste termijn uitzetten. De deposito's van de koninklijke familie van Saoedi-Arabië droegen uiteraard ook bij tot de winstgevendheid van het agentschap.¹⁶ In juni 1963 kreeg het de status van *branch*. Hierdoor kon men vanaf dat moment deposito's van Amerikaanse personen en bedrijven aantrekken.

De Nationale Handelsbank had in 1954 een eigen dochter in Canada opgericht, de Mercantile Bank of Canada. In navolging hiervan bestudeerde de NHM of een vestiging in Canada zinvol zou zijn. De conclusie was op dat moment negatief.¹⁷

Zuid-Amerika

Ook in Zuid-Amerika werden de belangen van de NHM uitgebreid. De bank richtte zich daarbij in de eerste plaats op de landen die in 1954 zelfstandige delen van het koninkrijk zouden worden. In maart 1949 verwierf de NHM de aandelen van de Surinaamsche Bank in Paramaribo.¹⁸ Deze bank was in 1865 opgericht en fungeerde tot 1957, toen die taak door de Centrale Bank van Suriname werd overgenomen, tevens als circulatiebank. De bank had vestigingen in Paramaribo, Nieuw Nickerie, Moengo en Paramam.

In oktober 1950 werd in Willemstad de Nederlandsche Handel-Maat-

schappij, Trustkantoor Curaçao opgericht. Het doel was dienstverlening aan Nederlandse bedrijven die maatregelen wilden treffen voor het geval een nieuwe wereldoorlog zou uitbreken. Deze ondernemingen waren gediend met een kantoor, gevestigd op een niet direct bedreigde plaats op het westelijk half-rond, dat met de waarneming van bepaalde zaken zou kunnen worden belast. Later werd dit trustkantoor ook gebruikt, via haar dochter de Curaçaosche Financierings Maatschappij, om kredieten van het hoofdkantoor naar de buitenlandkantoren door te geleiden.¹¹⁹

In december 1951 participeerde de NHM voor 50% in Edwards, Henriquez & Co.'s Bank (EHC) in Willemstad, waardoor ook werd deelgenomen in het dochterbedrijf Aruba Commercial Bank in Oranjestad. In november 1962 richtte EHC de Handelsbank Bonaire (Bonaire Commercial Bank) op. Vanaf dat moment was de NHM dus gevestigd op de drie grote eilanden van de Nederlandse Antillen.

In april 1951 nam de NHM met 20% deel in het kapitaal van Banco de Montevideo in Uruguay. Dit was noodzakelijk omdat een eigen vestiging niet mogelijk was doordat de HBU de NHM hier de voet dwars zette.¹²⁰

Een vestiging in Brazilië werd in 1952 en daarna in 1955 overwogen. Dit zou een zelfstandig kantoor kunnen zijn, maar een samenwerking met een

Het hoofdkantoor van de Surinaamsche Bank aan de Gravenstraat in Paramaribo rond 1960.

Braziliaanse partij (de Bemberg/Sassoon Groep) of een overname behoorde ook tot de mogelijkheden; een samenwerking met de HBU werd evenmin uitgesloten. De beslissing hierover werd op de lange baan geschoven.¹²¹ In 1954 werd bestudeerd of een vestiging in Venezuela opportuun zou zijn. Hiervan werd afgezien, mogelijk omdat de HBU hier al was gevestigd.¹²²

De vestiging in november 1960 in Buenos Aires in Argentinië kwam wel van de grond. Met de lokale firma Ernesto Tornquist & Co. werd Banco Tornquist opgericht, waarin beide partijen met 50% participeerden.¹²³ In 1961 werd de kredietverlening in Argentinië voor een deel over een dochter (Gomoriënt) in Zwitserland geleid.¹²⁴ Door de slechte economische situatie in Argentinië in 1963 en te lichtvaardige kredietverlening werd in dat jaar een verlies geleden van 350 miljoen Argentijnse pesos. Het bleek dat de door de NHM aangestelde Nederlandse manager te weinig invloed had op het beleid in deze joint venture. Er werd om die reden overwogen de participatie aan de Chase Manhattan Bank te verkopen, maar uiteindelijk werd besloten in het kapitaal bij te storten.¹²⁵

Afrika

In 1951 vestigde de NHM zich in Oost-Afrika via de opening van de agentschappen in Mombasa in Kenia en Dar-es-Salaam in Tanzania. Een tweede agentschap in Kenia werd in december 1952 in Nairobi opgericht, gevolgd door agentschap Kampala in Uganda in 1954.¹²⁶ In deze Britse koloniën waren uiteraard al banken uit het moederland aanwezig, maar omdat de middenstand in deze landen grotendeels in handen was van Indiërs, hoopte de NHM dat de kantoren er een samenwerking zouden aangaan met de eigen agentschappen in India en Pakistan.

Deze vestigingen hadden grote aanloopproblemen. In 1959 bleek het krediet dat aan de firma Van Eeghen & Maclaine in Dar es Salaam was verstrekt, te zijn vastgelopen. Het verlies was opgelopen tot circa 8 miljoen East African shilling. De NHM moest op het krediet van EAS. 3,8 miljoen een bedrag van EAS. 1,2 miljoen (f 0,6 miljoen) afschrijven. Het vervelende bij dit voorval was de betrokkenheid van NHM-commissaris Henri van Eeghen. De firmanten van Van Eeghen & Co. in Amsterdam hadden niet garant willen staan voor hun Afrikaanse dochterbedrijf. Op de NHM werd vervolgens druk uitgeoefend een flink deel van het krediet kwijt te schelden, zo niet dan zou men het Afrikaanse bedrijf liquideren zodat het gehele krediet verloren zou gaan. De directie bereikte een akkoord met Van Eeghen c.s., maar volgens de commissie van advies uit de raad van commissarissen had de directie te grote concessies

gedaan. Commissaris Bronsing ging vervolgens opnieuw in overleg met Van Eeghen, met als gevolg een beter resultaat voor de NHM. De raad van commissarissen vond het uiteindelijk niet nodig het aangeboden ontslag van commissaris Van Eeghen te accepteren; hij mocht blijven daar hij in 1960 vanwege zijn leeftijd toch al afscheid zou moeten nemen.¹²⁷

In Noord-Afrika was de NHM sinds 1948 gevestigd in Tanger met de Société Hollandaise de Banque et de Gestion. De aanwezigheid in Marokko werd uitgebreid door de participatie, die de NHM reeds enige jaren in de Compagnie Africaine de Banque in Casablanca bezat, in 1962 te verhogen tot 30%. Tripoli en Benghazi in Libië werden in 1960 als vestigingsplaats verkend omdat deze plaatsen interessant konden zijn in verband met de opkomende olie-industrie. Een vestiging kwam niet tot stand.¹²⁸

Europa

In Londen had de NHM in de jaren twintig van de twintigste eeuw al een vertegenwoordiger gehad. Vanaf eind 1939 was de bank hier opnieuw gevestigd, nu om de buitenkantoren te kunnen aansturen na een mogelijke bezetting van Nederland. De vestiging bleef ook na de Tweede Wereldoorlog bestaan. De vertegenwoordiger uit de oorlogsperiode, W. van de Stadt, werd definitief op deze post benoemd. Hij ontplooide echter te weinig activiteiten of kon zich moeilijk een eigen plaats tussen de vele banken in Londen verwerven. Dat was de reden dat de NHM in april 1953 voor 50% participeerde in de firma B.W. Blijdenstein & Co. in Londen, tot dan een volledige dochter van de Twentsche Bank. Ook deze participatie liep in het begin moeizaam. In 1955 was de NHM-directie ontevreden over de acquisitieactiviteiten van de firmanten R. Vreede en H.H. Oerlemans. Men wilde zelfs nieuwe firmanten aanstellen, maar directeur Burgerhout van de Twentsche Bank wist dit te voorkomen.¹²⁹ Het kantoor was vooral belangrijk voor de financiering van de buitenkantoren met sterlingleningen.¹³⁰ Toen de participatie in Blijdenstein beter ging functioneren, werd na het overlijden van vertegenwoordiger Van de Stadt in 1959 besloten de eigen vestiging op te heffen.¹³¹

Doordat in de naoorlogse periode de relatie met Duitsland al spoedig werd hersteld, was het ook wenselijk om een vertegenwoordiging in het buurland te openen. Dit gebeurde in februari 1955 in Düsseldorf.

Al voor de Tweede Wereldoorlog was de NHM actief op het gebied van de financiering van de diamanthandel. Dit gebeurde bij de vestiging Bombay in India en in mindere mate in Hongkong en Singapore. Na de oorlog hielden ook de vestigingen in New York en Tokyo zich hiermee bezig. Het was dan ook

Kaart 2 Buitenlandse agentschappen, affiliaties en dochterondernemingen van de Nederlandsche Handel-Maatschappij in de twintigste eeuw

Alkhabar, Saoedi-Arabië, ag. geopend in 1954
 Antwerpen, België, Internationale Handels- en
 Diamantbank, geopend in 1960
 Beiroet, Libanon, ag. geopend in 1954
 Bombay, India, ag. geopend in 1921
 Buenos Aires, Argentinië, Banco Tornquist, joint venture
 geopend in 1960
 Calcutta, India, ag. geopend in 1920
 Caracas, Venezuela, minderheidsparticipatie in
 Hollandsche Bank voor West-Indië, geopend in 1920,
 verkocht in 1935
 Casablanca, Marokko, Compagnie Africaine de Banque,
 minderheidsparticipatie vanaf circa 1960
 Chittagong, Oost-Pakistan, ag. geopend in 1949
 Damman, Saoedi-Arabië, ag. geopend in 1954
 Dar-es-Salaam, Tanzania, ag. geopend in 1951
 Düsseldorf, Duitsland, vertegenwoordiging geopend in
 1955
 Gibraltar, Mediterranean Bank,
 meerderheidsparticipatie, geopend in 1964

Hongkong, China, ag. geopend in 1906
 Hongkong-Kowloon, China, ag. geopend in 1961
 Jeddah, Saoedi-Arabië, ag. geopend in 1926
 Jinja, Uganda, ag. geopend in 1955, gesloten in 1958
 Kampala, Uganda, ag. geopend in 1954
 Karachi, West-Pakistan, ag. geopend in 1948
 Kobe, Japan, ag. geopend in 1920
 Kralendijk, Bonaire, Nederlandse Antillen, Handelsbank
 Bonaire, joint venture geopend in 1962
 Kuala Lumpur, Maleisië, ag. geopend in 1963
 Londen, Groot-Brittannië, vertegenwoordiging
 geopend in 1939, gesloten in 1959; vanaf 1952 joint
 venture in b.w. Blijdenstein & Co.
 Moengo, Suriname, de Surinaamsche Bank, geopend in
 1956
 Mombasa, Kenia, ag. geopend in 1951
 Montevideo, Uruguay, Banco de Montevideo,
 minderheidsparticipatie vanaf 1951
 Nairobi, Kenia, ag. geopend in 1952
 New York, Verenigde Staten, vertegenwoordiging

geopend in 1941, in 1949 een ag. en in 1963 status van branch; Minderheidsparticipatie in Amsterdam Overseas Corporation, geopend in 1946, verkocht in 1952

Nieuw Nickerie, Suriname, de Surinaamsche Bank, vanaf 1949.

Oranjestad, Aruba, Nederlandse Antillen, Aruba Commercial Bank, joint venture vanaf 1952

Osaka, Japan, ag. geopend in 1948

Paramaribo, Suriname, ag. geopend in 1866, Suikeronderneming Mariënborg geopend in 1882, verkocht in 1964; De Surinaamsche Bank, overgenomen in 1949; Minderheidsparticipatie in West-Indische Cultuurbank, geopend in 1918, geliquideerd in 1948

Paramam, Suriname, de Surinaamsche Bank, geopend in 1958

Parijs, Frankrijk, Banque Jordaam, minderheidsparticipatie vanaf 1963

Penang, Straits Settlements, ag. geopend in 1889

Petrograd, Rusland, minderheidsparticipatie in Nederlandsche Bank voor Russischen Handel, geopend in 1916, genationaliseerd in 1918

Rangoon, Birma, ag. geopend in 1899, genationaliseerd in 1963

Shanghai, China, ag. geopend in 1903, gesloten in 1955

Singapore, Straits Settlements, ag. geopend in 1858

Tanga, Tanzania, ag. geopend in 1963

Tanger, Marokko, Société Hollandaise de Banque et de Gestion, geopend in 1948

Teheran, Iran, Mercantile Bank of Iran and Holland, joint venture vanaf 1959

Tokyo, Japan, gevestigd in 1947, als ag. vanaf 1948

Willemstad, Curaçao, Nederlandse Antillen, Edwards, Henriquez & Co.'s Bank, joint venture vanaf 1952; Trustkantoor ННМ operationeel vanaf 1951; Minderheidsparticipatie in Hollandsche Bank voor West-Indië, geopend in 1918, verkocht in 1935

Tabel 6.10 Winstsaldo buitenkantoren, 1952-1963 (x f miljoen)*

	<i>Exclusief Jeddah en New York</i>	<i>Jeddah en New York</i>
1952	0,6	6,3
1953	3,3	2,0
1954	3,8	2,9
1955	6,6	5,6
1956	7,0	10,3
1957	1,0	11,3
1958	4,4	11,3
1959	5,6	10,0
1960	4,8	4,8
1961	3,8	2,9
1962	5,0	2,9
1963	5,7	2,9

Bron: Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 47.

* Vóór aftrek van tantièmes.

logisch dat in juli 1960 een vestiging in het belangrijke diamantcentrum Antwerpen werd geopend: de Internationale Handels- en Diamantbank.

In het kader van de naderende Europese integratie werd het nuttig geacht ook in Frankrijk over een eigen vestiging te beschikken. De NHM participeerde daarom begin 1963 voor 25% in de Nederlandse bank Banque Jordaán in Parijs. NHM-directeur Ragetli werd als vicevoorzitter in de *Conseil d'Administration* benoemd, terwijl E.M.J. Besnard namens de NHM in de directie van Jordaán werd opgenomen.¹³²

Een vestiging in Griekenland ging eind 1963 niet door. De beoogde vestiging was een samenwerking met de Commerzbank, Banco di Roma en Scandinaviska Banken. Toen de Commerzbank zich terugtrok, kwam de verantwoordelijkheid bij de NHM te liggen. Deze achtte het risico van een mislukking te groot.¹³³ In een ander deel van de Middellandse Zee, in Gibraltar, werd in mei 1964 de Mediterranean Bank Ltd. opgericht.¹³⁴

In deze periode werden niet alleen vestigingen geopend, maar moesten ook kantoren worden gesloten. Dit werd veroorzaakt door de gewijzigde politie-

ke omstandigheden na de Tweede Wereldoorlog. De ontwikkelingen in Indonesië en het gedwongen vertrek uit dit land zijn elders in dit hoofdstuk beschreven. Maar ook in China moest het agentschap Shanghai in 1950 door de machtsovername van de communisten worden gesloten. De liquidatie kon pas in 1955 worden afgerond.¹³⁵ In 1963 werd het agentschap Rangoon door de Birmeese regering genationaliseerd en in maart 1963 werden de kantoren in Nieuw-Guinea, na de machtsoverdracht van dit eiland door de Verenigde Naties aan Indonesië, aan Bank Indonesia verkocht. De jaarlijkse winstremise van deze vijf vestigingen van f0,5 miljoen viel dus weg, wat een negatieve invloed had op de totale rentabiliteit.¹³⁶ De winstbijdrage van de buitenkantoren aan de totale winst vertoonde sinds 1960 een dalende lijn. Hier moest dus een langetermijnoplossing voor worden bedacht.

Het cultuurbedrijf

Indonesië

Na de Tweede Wereldoorlog werd het cultuurbedrijf in Indonesië weer in bedrijf genomen. Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven, was het meren-

Deze tractor werd op de rubberonderneming Adolina Oeloe/Batang Trap in bedrijf genomen om minder afhankelijk te zijn van de factor menselijke arbeid.

deel van de bedrijven tijdens de bevrijding in 1945 onbeschadigd.¹³⁷ Doordat de meeste ondernemingen echter in republikeins gebied lagen, kon de exploitatie niet meteen ter hand worden genomen. Dat was pas mogelijk na de twee politionele acties, waarbij het grootste deel van de bedrijven weer in gebied kwam te liggen dat onder Nederlands bestuur viel. Voor of tijdens deze acties werden zeer zware vernielingen aan de ondernemingen aangericht.

De NHM en de andere ondernemers besloten ondanks de onzekere politieke situatie tot rehabilitatie van de bedrijven. Dit beleid werd voortgezet toen Nederland de onafhankelijkheid van Indonesië eind 1949 erkende. Deze politieke verandering had uiteraard consequenties voor de exploitatie van de ondernemingen. De communistische vakbonden eisten loonsverhogingen, waarbij zij hun eisen kracht bijzetten door regelmatig werkstakingen af te kondigen en de arbeiders te adviseren geen overwerk meer te verrichten. Om minder last te hebben van de wisselvalligheden bij de inzet van arbeiders, werden in 1951 proeven tot mechanisatie uitgevoerd.

Daarnaast speelde het probleem van de occupatie van grond door omwonenden waardoor grote arealen aanplant verloren gingen. De rietdiefstallen en rietbranden, die ook al vóór 1942 veelvuldig voorkwamen, maakten een normale bedrijfsvoering bijzonder moeilijk. Daarbij kwam nog de grote mate van onveiligheid doordat grote troepen oud TNT'ers hele gebieden terroriseerden, waartegen (te) weinig werd opgetreden door de Indonesische overheid. De veiligheidssituatie op Atjeh bleef zo instabiel dat hier na 1945 geen plantages werden teruggegeven of weer in Nederlands beheer zijn genomen. Ook onder het personeel van de NHM vielen slachtoffers.¹³⁸

Door al deze problemen was de naoorlogse productie veel kleiner dan voor 1942. Een ander punt was dat bijna alle exportmarkten in Azië, waar voorheen suiker naartoe werd geëxporteerd, door de gewijzigde politieke omstandigheden waren weggefallen. Eind 1949 vond bij het Nederland-Indonesië Land Syndicaat (NILS) een boekhoudkundige reorganisatie plaats.¹³⁹ In 1951 werd de boekwaarde van de ondernemingen Soemberhardjo, Modjo Agoeng en Wonopringgo afgewaardeerd tot f 1; de boekwaarde van het NILS en de Serdang Cultuur Maatschappij werden zelfs tot f 0 teruggebracht.¹⁴⁰ Deze afwaardering werd niet alleen veroorzaakt door het ingeschatte verhoogde politieke risico na de veranderingen van 1949-1950 in Indonesië, maar ook door het (te) hoge kredietrisico bij de cultuurfinanciering.

In december 1951 constateerde de directie dat de debetstanden bij de suikerfinanciering van derden – maar ook aan de eigen ondernemingen – veel te

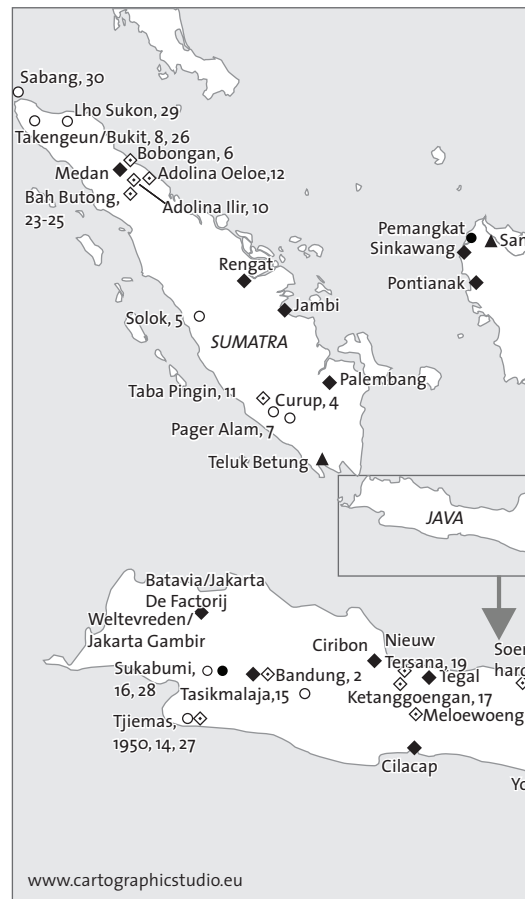
hoog waren, en drastisch zouden moeten worden verlaagd. De kredieten hadden zo hoog kunnen oplopen vanwege grote kostenstijgingen bij de ondernemingen. In 1952 was men alleen voor de grondhuur voor suikerrietaanplant al het tienvoudige kwijt van wat vóór de oorlog werd betaald. Grondhuur moest ten dele in geld, suiker of textiel worden betaald.

De directie besloot dat de financiering van de aanplant 1952/oogst 1953 zeer kritisch moest worden bekeken. Het liefst zou men zien dat de financiering door andere dan wel Indonesische banken zou worden overgenomen. Men overwoog nog de eigen ondernemingen Ketanggoengan-West en Poerwodadie te sluiten, maar dit werd niet doorgezet vanwege mogelijke repercussies en imagoschade.¹⁴¹

Eind 1951 bedroeg de kredietverlening aan eigen- en relatiesuikerondernemingen Rp. 173 miljoen. Hiertegenover stond een bedrag van Rp. 115 miljoen aan gereedstaande suikervoorraad.¹⁴² Dit bedrag zou structureel op een lager niveau moeten worden gebracht door het aantal relaties te beperken en belangen af te stoten. Voor de eigen ondernemingen betekende dit dat maar een deel van het beschikbare areaal werd beplant. Voor de oogst van 1953 werd 2400 ha beplant tegenover 4200 ha voor de oogst van 1952.¹⁴³ In februari 1952 stelde de directie voor maximaal een areaal van 5800 ha (van zowel de eigen als die van relaties) te beplanten. Bij een kostprijs van Rp. 17.500 per ha zou dan maximaal voor Rp. 100 miljoen aan kredieten worden verleend. Een grotere teruggang zou voor de Indonesische regering niet acceptabel zijn.¹⁴⁴

Eind 1952 werd de cultuurfinanciering teruggebracht tot Rp. 85 miljoen en werd overwogen de belangrijke relatie Santhagens (suikeronderneming Assem Bagoes) aan de Javasche Bank over te doen of zelfs af te stoten en de eigen onderneming Nieuw-Tersana te laten financieren door de Bank Industri Negara. Ook de saldi van de overige bankdebiteuren zouden drastisch moeten worden verlaagd tot Rp. 300 miljoen. Dit alles vanwege gebrek aan eigen middelen bij de Factorij (Rp. 45 miljoen) en de onmogelijkheid en ook onwenselijkheid om dit saldo vanuit Nederland te verhogen.¹⁴⁵ In de jaren hierna werd deze politiek voortgezet en werd het aantal consignatierelaties voor suiker tot vier verminderd.¹⁴⁶

Om de kosten te dekken, werd een deel van de winst van het cultuurbedrijf in de bedrijven gelaten, mede omdat vanaf 1952 volgens voorschriften van het Indonesische Deviezeninstituut maximaal 40% van de belastbare bedrijfs-winst naar Nederland mocht worden getransfereerd.¹⁴⁷ In de praktijk kon de Factorij in de vier jaren 1951-1954 van de Indonesische winst (dus bank- en cultuurbedrijf) van totaal Rp. 77 miljoen nog Rp. 56 miljoen naar Amsterdam

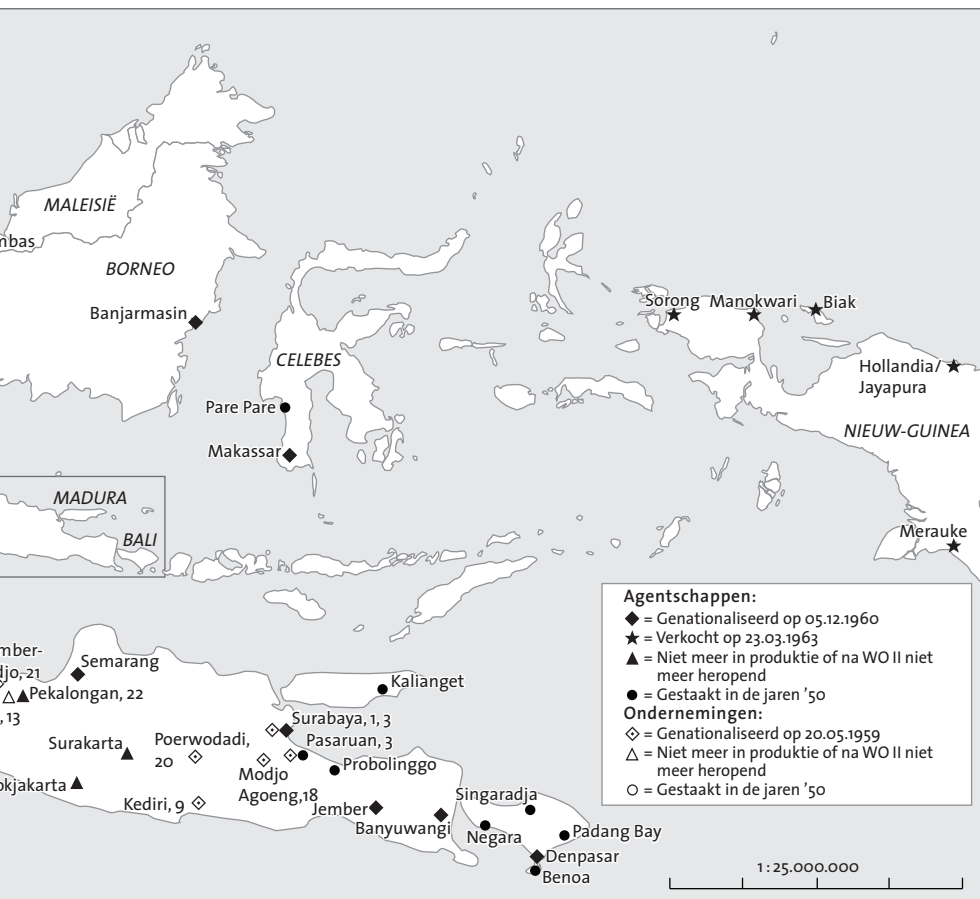

Kaart 3 Agentschappen en ondernemingen van de Nederlandsche Handel-Maatschappij in Indonesië, 1945-1963

Agentschappen

- Bandung (Java), agentschap
- Banjarmasin (Borneo), agentschap
- Banyuwangi (Java), agentschap/afschepzaken
- Batavia/Jakarta (Java), De Factorij
- Benoa (Bali), afschepzaken. Verkocht in 1956
- Biak (Nieuw Guinea), agentschap
- Cilacap (Java), agentschap/afschepzaken
- Ciribon (Java), agentschap/afschepzaken
- Denpasar (Bali), agentschap/afschepzaken
- Hollandia/Jayapura (Nieuw Guinea/Irian Jaya), agentschap
- Jambi (Sumatra), agentschap
- Jember (Java), agentschap
- Kalianget (Madura), afschepzaken. Gesloten in 1954
- Makassar (Celebes), agentschap
- Manokwari (Nieuw Guinea), agentschap
- Medan (Sumatra), agentschap
- Merauke (Nieuw Guinea), agentschap
- Negara (Bali), afschepzaken. Gesloten in 1951
- Padang Bay (Bali), subagentschap/afschepzaken. Verkocht in 1956

- Palembang (Sumatra), agentschap
- Pare Pare (Celebes), afschepzaken. Gesloten in 1950
- Pasaruan (Java), afschepzaken. Gesloten in 1951
- Pekalongan (Java), agentschap/afschepzaken.
- Pemangkat (Borneo), agentschap. Gesloten in 1958
- Pontianak (Borneo), agentschap
- Probolinggo (Java), afschepzaken. Gesloten in 1957
- Rengat (Sumatra), agentschap
- Sambas (Borneo), sub-agentschap
- Semarang (Java), agentschap
- Singaradja (Bali), agentschap/afschepzaken. Gesloten in 1958
- Sinkawang (Borneo), agentschap
- Sorong (Nieuw Guinea), agentschap
- Sukabumi (Java), agentschap. Geliquideerd in 1958
- Surabaya (Java), agentschap/afschepzaken
- Surakarta (Java), agentschap
- Tegal (Java), agentschap/afschepzaken
- Teluk Betung (Sumatra), afschepzaken
- Weltevreden/Jakarta-Gambir (Java), agentschap
- Yogyakarta (Java), agentschap

Ondernemingen

- 1 Handelsonderneming Kooy & Coster van Voorhout, Surabaya (Java)
- 2 Java Rubber Industrie, Bandung (Java)
- 3 Machinefabriek en Constructiewerkplaats 'De Bromo', Surabaya en Pasuruan (Java)
- 4 Kinaonderneming Boekit Gaba (Sumatra). Productie gestaakt in 1953
- 5 Kinaonderneming Boekit Gompong (Sumatra). Onderneming verlaten in 1956
- 6 Klapperonderneming Bobongan (Sumatra). In 1953 nog in productie
- 7 Koffieonderneming Padang Karit (Sumatra). Verkoop in 1954
- 8 Koffieonderneming Redelong Noord (Sumatra)
- 9 Koffieonderneming Satak (Java)
- 10 Palmolieonderneming Adolina Ilir (Sumatra)
- 11 Palmolieonderneming Taba Pingin (Sumatra)
- 12 Rubberonderneming Adolina Oeloe (Sumatra)
- 13 Rubberonderneming Meloewoeng (Java)
- 14 Rubberonderneming Tjiemas (Java)
- 15 Rubberonderneming Tjikentjreng (Java). Verkoop in 1952
- 16 Rubberonderneming Tjitalahab (Java). Verkoop in 1950
- 17 Suikeronderneming Ketangoengan-West (Java)
- 18 Suikeronderneming Modjo Agoeng (Java)
- 19 Suikeronderneming Nieuw Tersana (Java)
- 20 Suikeronderneming Poerwodadie (Java)
- 21 Suikeronderneming Soemberhardjo (Java)
- 22 Suikeronderneming Wonopringgo (Java)
- 23 Theeonderneming Bah Butong (Sumatra)
- 24 Theeonderneming Bah Biroeng Oeloe (Sumatra)
- 25 Theeonderneming Permanangan (Sumatra)
- 26 Theeonderneming Redelong Noord (Sumatra)
- 27 Theeonderneming Tjiemas (Java). Vanaf circa 1950 niet meer in productie
- 28 Theeonderneming Tjitalahab (Java). Verkoop in 1950
- 29 Vezelonderneming Lho Soekon (Sumatra). In 1950 in liquidatie
- 30 Zeehaven en Kolenstation Sabang (Sumatra). In 1950 in liquidatie

Tabel 6.11 Winstsaldo cultuurbedrijf Indonesië, 1952-1958 (x f miljoen)

	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958
Suiker- en bergcultures ¹	0	0,2	1,6	0,5	0,5	0,1	2,8 ³
Landbouw Maatschappij Tersana	— ⁴	—	1,9	3,1 ²	—	—	—
Cultuur Maatschappij							
Ketangoengan-West	—	—	0,3	— ²	—	—	—
Cultuur Maatschappij Meloewoeng	—	—	0,3	— ²	—	—	—
Serdang Cultuur Maatschappij	—	0,3	—	—	—	—	—
Nederland-Indonesië Land-Syndicaat	—	1,8	—	0,7	—	—	—

Bron: Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 79-80. De tabel is een bewerking van de daar vermelde gegevens.

¹ Het betreft de suikerondernemingen Modjo Agoeng, Soemberhardjo en Wonopringgo en de rubberonderneming Tjiemas.

² Het betreft hier de totale winst van Tersana, Ketangoengan-West en Meloewoeng.

³ Het bedrag betreft alle ondernemingen bij elkaar.

⁴ — geen gegevens bekend.

transfereren (72%). Pas vanaf 1955 werden de winsttransferten een stuk moeilijker.¹⁴⁸

Dat er in deze jaren, ondanks de moeilijke omstandigheden en de grote kosten voor rehabilitatie, nog steeds winst werd gemaakt in het cultuurbedrijf, blijkt uit bovenstaande tabel.

De bedrijfsvoering werd door allerlei Indonesische wetgeving met het jaar moeilijker. Per ordonnantie van 15 december 1954 werd bepaald dat de veem-, overslag- en cargadoorsbedrijven in handen van buitenlandse ondernemingen door Indonesische bedrijven moesten worden overgenomen. Voor het afscheepbedrijf van de NHM – de Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser – had dat uiteraard consequenties. Op Bali werden per 1 september 1956 de veem- en afscheepbedrijven aan het Bali-Veem overgedragen. Het kantoor te Padangbaai hield daarmee op te bestaan. In Denpasar en Singaradja werden met een ingekrompen formatie de bankzaken en de scheepsagenturen gecontinueerd.¹⁴⁹ De kantoren op Java werkten na september 1956 door op tijdelijke vergunningen. Hier kwam op 15 september 1958 een einde aan doordat het beheer over alle resterende activiteiten van Esser werd overgenomen door de

Badan Pusat Penyelenggara Perusahaan Industri dan Tambang (Bappit, Centrale Commissie voor bedrijfsvoering in Industrie en Mijnwezen).

Ondanks alle beperkingen die de Indonesische autoriteiten oplegden en de bovenstaande nationalisatie werd er in zowel 1955 als in 1956 nog meer dan f0,8 miljoen verdiend aan commissies met productzaken. De handel in producten kon namelijk worden voortgezet op basis van commissie per transactie.¹⁵⁰

Begin 1957 kreeg de Factorij bericht van de autoriteiten dat de statuten van de NHM een breder werkterrein aangaven dan binnen het kader van de banklicentie was toegestaan. Om verlenging van deze licentie in februari 1957 te verkrijgen, werden alle productzaken ondergebracht bij het NILS; de op eigen naam staande suikerfabrieken werden ingebracht in NV Ketangoengan-West en de Java Rubber Industrie werd ingebracht in Cultuurmaatschappij Meloevoeng.¹⁵¹

De nationalisatie kwam echter steeds dichterbij. De cultuurondernemingen van Nederlandse eigenaren werden op 9 december 1957 onder beheer van de Indonesische overheid gesteld. Dit gebeurde zogenaamd vanwege de gespannen situatie op sommige ondernemingen; het was nog geen nationalisatie. Op 10 december werd voor het beheer van deze ondernemingen een centraal lichaam ingesteld, de Pusat Perkebunan Negara-Baru (staatslandbouwbedrijven). Op een deel van de ondernemingen bleef de Nederlandse staf nog werkzaam, maar alle Nederlandse gezinsleden werden wel gerepatrieerd.¹⁵² De evacuatie van de staf van de cultuurbedrijven begon in januari 1958. Het ging om circa 200 personen, inclusief gezinsleden in totaal een groep van circa 800 personen.¹⁵³

De daadwerkelijke naasting vond plaats door het besluit van de Indonesische regering van 2 mei 1959, uitgevaardigd op 20 mei, waarbij 205 landbouwondernemingen werden genationaliseerd; de nationalisatie werd formeel afgerond op 5 september 1959.

Na deze maatregelen werd ook de export van producten aan Nederlandse bedrijven ontnomen en werd deze voortaan afgehandeld door Indonesische exporteurs. De export van cultuurproducten van Indonesië naar Nederland daalde in 1959 door deze nationalisatie tot 10% van de hoeveelheid van 1958.

Andere landen namen de positie van Nederland over. Het grootste deel van de Indonesische export naar West-Europa verplaatste zich naar West-Duitsland. De handel in tabak werd in 1959 naar Bremen verplaatst, de thee-handel ging naar Antwerpen, en Frankfurt werd de plaats waar voortaan Indonesische financiële transacties werden afgesloten.¹⁵⁴

Suriname

In de naoorlogse situatie was de suikerfabriek Mariënborg nog steeds verlieslijdend. Dit werd in de eerste plaats veroorzaakt doordat de onderneming niet volledig in productie was wegens een gebrek aan arbeidskrachten. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was de bauxietindustrie in Suriname tot ontwikkeling gekomen en hier werden hogere lonen betaald.¹⁵⁵ De vooroorlogse regeling dat de Nederlandse overheid participeerde in het verlies van Mariënborg werd na de oorlog voortgezet. Ook stelde de Surinaamse regering begin 1950 \$ 100.000 beschikbaar voor de aankoop van landbouwmachines om het tekort aan arbeidskrachten te kunnen compenseren.¹⁵⁶ Vanaf 1951 werden de nieuwe tuinen zo aangelegd dat ze door machines konden worden bewerkt. Op plantage Peperpot werd de koffiëaanplant gerehabiliteerd en opnieuw een cacao-aanplant gerealiseerd.

De laatste renovatie van de fabriek dateerde uit de jaren 1921-1924. Ondanks de matige vooruitzichten werd besloten de installaties in de fabriek te vernieuwen. Op 13 november 1954 werd op Mariënborg een nieuwe stijlerij (distilleerderij) in gebruik genomen. Drie jaar later werd een raffinage-installatie toegevoegd, zodat de fabriek ook witsuiker kon leveren. Door deze vernieuwingen was de onderneming in 1957 voor het eerst weer winstgevend met een winst van f 200.000. Vanaf 1958 werd de jaarlijkse winsttransfer vastgesteld op f 300.000, de rest werd gereserveerd.¹⁵⁷

In 1958 vond een herontginning plaats van de plantage Dordrecht en op 1 juni 1958 werd plantage Slootwijk aangekocht van de Stichting voor Experimentele Landbouwbedrijven voor sf 100.000. Op Slootwijk werden koffie, cacao en citrusvruchten verbouwd. Deze productie werd in 1962 gestaakt.¹⁵⁸ De participatie van de NHM, in 1962, in de Nederlands-Surinaamse Bananen Maatschappij 'Surbaco' op dat tijdstip is curieus te noemen.¹⁵⁹

Doordat het cultuurbedrijf in Indonesië in 1959 was genationaliseerd, was Mariënborg in Suriname vanaf dat moment het enige wat nog van het grote cultuurbedrijf resteerde. Daarom werd in 1963 besloten de cultuuractiviteiten te beëindigen. De NHM droeg per eind 1963 haar 100% belang in Mariënborg over aan haar andere dochter in Suriname, de Surinaamse Cultuur-Maatschappij. Deze onderneming werd op 7 maart 1964 verkocht aan de Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam'.¹⁶⁰

Afrika en Zuid-Amerika

Omdat het eigen cultuurbedrijf in Indonesië onder druk stond van mogelijke politieke sancties, werd vanaf begin jaren vijftig gekeken naar alternatieve

vestigingsplaatsen elders in de wereld. Een optie was Ethiopië, in navolging van de Handelsvereniging 'Amsterdam'.¹⁶¹ In 1951 werd hiernaar een onderzoek ingesteld. De conclusie was dat de investeringen zeer groot zouden moeten zijn, en de mogelijke winstverwachting niet al te groot was en dat de politieke situatie te onzeker was. Men zag derhalve van een vestiging af.¹⁶²

Begin 1956 oriënteerde de NHM zich ook op Zuid-Afrika om daar in een suikerfabriek te participeren. Vanwege de hoge kosten (f 1 miljoen) kon hierover binnen de directie geen overeenstemming worden bereikt en werd hiervan afgezien.¹⁶³

Wel werd in 1954 deelgenomen in de Société Industrielle et Agricole du Niari (Sian) in Madingou in Frans Equatoriaal Afrika. De NHM-participatie bedroeg in 1957 een twintigste deel, wat neer kwam op circa f 1 miljoen. In september 1963 werd het managementcontract beëindigd en in 1964 werd het belang afgestoten.¹⁶⁴

Een andere deelneming in een bestaande onderneming was de participatie in 1956 in de Peruvian Plantations Ltd. om op deze manier een rol te krijgen in de exploitatie van de koffieplantage Compañia Agricola Pampa Whaley in La Merced in Peru. De NHM participeerde met \$ 60.000 (een dertigste van het kapitaal) en verwierf een managementcontract. Dit contract en de participatie werden in 1961 stopgezet. Het was duidelijk dat de NHM haar cultuurbelangen definitief beëindigde.¹⁶⁵

De fusie van de NHM met de Twentsche Bank tot Algemene Bank Nederland

Door de gewijzigde politieke omstandigheden in Indonesië begon de directie in de jaren vijftig om te zien naar uitbreiding van de buitenlandse activiteiten. Men wilde dit bereiken door een fusie met of overname van een Nederlandse overzeebank. In 1954 werden gesprekken gevoerd met de Hollandsche Bank-Unie (HBU) over een vorm van samenwerking of fusie. In deze jaren was men elkaar al regelmatig tegengekomen bij de vestiging van nieuwe kantoren in Zuid-Amerika. De Zuid-Amerikaanse HBU-vestigingen zouden een welkome aanvulling vormen op het Aziatische en Afrikaanse netwerk van de NHM.¹⁶⁶

De fusiepoging mislukte omdat de HBU een volledige fusie wenste en dat het nieuwe bedrijf zich tot bankzaken zou beperken, terwijl de NHM een holding wenste met daaronder twee zelfstandig opererende banken met verschillende activiteiten. HBU-hoofddirecteur N. E. Rost Onnes zou de leiding krij-

gen in de nieuwe combinatie, daar waren beide partijen het over eens. De eis van een volledige fusie ging de NHM echter enkele stappen te ver. De gesprekken werden op een vriendschappelijke manier beëindigd.¹⁶⁷

Eind jaren veertig had de NHM al onderzocht of een zelfstandige vestiging in Zuid-Afrika of een joint venture met een andere partij mogelijk was. Ook werd gekeken naar een eventuele participatie in de Nederlandsche Bank voor Zuid-Afrika. Deze pogingen leverden geen resultaat op.¹⁶⁸ Begin 1960 werd met de Nederlandse Overzee Bank (NOB) – in 1954 ontstaan uit de fusie van de Nederlandsche Bank voor Zuid-Afrika en de Amsterdamsche Goederenbank – gesproken over een vorm van samenwerking of fusie. Bij de poging tot overname van de Banque Jordaan in Parijs in het midden van de jaren vijftig was men al met elkaar in gesprek geweest.¹⁶⁹

Het initiatief in 1960 ging uit van NOB-directeur mr. J. Keuning. De bereidwilligheid van Keuning om tot een vergelijk te komen, was groter dan het enthousiasme aan NHM-zijde. De NHM had een flink aantal redenen voor twijfel: de onduidelijke politieke situatie in Zuid-Afrika en Rhodesië, de losse band (onvoldoende grip) tussen het bedrijf in Zuid-Afrika en de directie in Amsterdam, het geringe vertrouwen in de capaciteiten van de NOB-directieleden mr. P.A. Gunning en J.Ph. Korthals Altes, de te hoog opgevoerde boekwaarde van de gebouwen en de matige rentabiliteit van het bedrijf. Er was dus voldoende reden voor de NHM om van een samenwerking af te zien.¹⁷⁰

Eind 1959 had de directie ook onderzocht of een fusie met een van de andere Nederlandse banken mogelijk was. In november 1959 gaf de NHM aan geïnteresseerd te zijn om samen te gaan met de Amsterdamsche Bank. Doordat deze bank kort daarvoor miljoenen verloren had door de zogenoemde Socrates-affaire en daardoor dusdanig negatief in de publiciteit kwam dat het zelfs invloed had op de koers van haar aandelen, had de Amsterdamsche Bank op dat moment andere prioriteiten.¹⁷¹

Kort daarna, ook in november 1959, nam directeur mr. J. Burgerhout van de Twentsche Bank contact op met de NHM over een eventuele samenwerking. Deze gesprekken werden al snel door de Twentsche Bank afgebroken toen bleek dat de NHM niets voelde voor het voorstel van de Twentsche Bank voor een roulerend voorzitterschap.¹⁷²

Twee jaar later, in september 1961, ging het initiatief opnieuw uit van de Twentsche Bank.¹⁷³ Het uitgangspunt van de NHM en de Twentsche Bank was een fusie op basis van gelijkheid, waarbij Van Sandick president van de nieuwe

bank zou worden en Burgerhout plaatsvervangend president. Het uitgangspunt van gelijkheid was echter snel van de baan toen bleek dat de Twentsche Bank veel minder stille reserves – 16% van kapitaal en open reserves tegenover 50% bij de NHM – bleek te hebben dan aanvankelijk was gesuggereerd. Als oplossing stelde Burgerhout voor dat de NHM uit haar stille reserve een uitkering van 50% aan haar aandeelhouders zou doen toekomen, zodat de reserves van beide banken meer in balans zouden zijn!

Dit voorstel voor een sigaar uit eigen doos veroorzaakte tweedracht in de directie van de NHM tussen enerzijds president Van Sandick en directeur Renooij, die voor dit plan waren, en anderzijds Van den Wall Bake, De Graeff en Ragetli die tegen waren. Directeur Ragetli stelde zelfs dat de fusiepogingen van de Twentsche Bank gepland waren en dat de stille reserves waarschijnlijk nog kleiner waren dan men had opgegeven om het zichtbare kapitaal en de open reserves te kunnen opvoeren. Volgens de drie directeuren was het absoluut een vereiste dat de NHM in de nieuwe combinatie een overwicht zou hebben.

Vervolgens besloten de directie en de raad van advies eind september de contacten met de Twentsche Bank te beëindigen. Ondanks dit besluit bleven Van Sandick en Burgerhout met elkaar in gesprek. De verschillen tussen de twee banken waren echter te groot; de intrinsieke waarde van de NHM-aandelen was 418% tegenover 248% bij de Twentsche Bank. Er kon dus geen sprake van zijn dat men tegemoet zou komen aan de wens van de Twentsche Bank-directie om een gelijkwaardige inbreng te hebben.¹⁷⁴ Doordat de laatste geen water bij de wijn wilde doen, brak de NHM de besprekingen op 11 januari 1962 af.¹⁷⁵

Over de tweedeling in de directie tijdens deze besprekingen maakte de raad van advies zich zorgen. President Van Sandick had onvoldoende leiding aan de directie gegeven. Om alle deuren voor de toekomst geopend te houden, vond in februari 1962 een afsluitend gesprek plaats tussen Van den Wall Bake en oud-Twentsche Bank-directeur Herman van Leeuwen. Van Leeuwen was het eens met de NHM-argumentatie om de samenwerking af te blazen. Hij was het ook eens met de beoordeling van de NHM dat de directie van de Twentsche Bank zwak was.¹⁷⁶

In oktober 1962 legde de NHM opnieuw contact met de directie van de Amsterdamsche Bank om tot een fusie te komen. De noodzaak om naar een fusiepartner om te zien, was nu groter dan in 1959 omdat het bedrijf in Indonesië was weggevallen en de grote rentevrije deposito's uit Saoedi-Arabië begonnen op te drogen omdat de opvatting over rente zich daar begon te wij-

zigen. De rentabiliteit alsook de solvabiliteit kwamen hierdoor onder druk te staan. Om de toename van de kredietverlening te kunnen financieren, was het noodzakelijk – doordat de creditgelden minder snel toenamen – om spaargelden aan te trekken. Daarvoor was wel een groot landelijk kantorennet nodig. In dit opzicht was de NHM duidelijk in het nadeel in vergelijking met de andere handelsbanken. Een fusie met een andere bank zou dit probleem kunnen oplossen. Ook zou door een fusie een grote besparing kunnen worden bereikt op de kosten van personeel en automatisering.¹⁷⁷

De directies van de Amsterdamsche Bank en de NHM besloten om eerst gesprekken met de Nederlandsche Bank te voeren om zeker te weten dat van die zijde geen bezwaar tegen een eventuele fusie zou worden gemaakt. Toen duidelijk bleek dat toestemming zou worden verleend als aan bepaalde voorwaarden zou worden voldaan, konden de besprekingen tussen de NHM en de Amsterdamsche Bank in oktober 1963 beginnen.¹⁷⁸

De NHM beoogde de oprichting van een holding met daarin de twee bestaande banken die geleidelijk met elkaar zouden fuseren. De directie van de Amsterdamsche Bank wilde een overname van de NHM, een volledige samenwerking en een snelle integratie van beide bedrijven. Dit zou op korte termijn de grootste besparingen opleveren. De overname door de Amsterdamsche Bank lag bij de directie van de NHM echter zeer gevoelig; de NHM was de oudste bank en had een gevestigde naam over de hele wereld. Dat juist zij zou moeten verdwijnen, werd door haar directie als niet wenselijk ervaren.

Ook over de waardebepaling van beide ondernemingen bestond verschil van mening. De NHM baseerde zich op de intrinsieke waarde, waarbij de NHM beter scoorde. De Amsterdamsche Bank wilde uitgaan van de bij fusies meer gebruikelijke berekening van de rendementswaarde; vanwege de veel grotere winstgevendheid was deze bank hierbij in het voordeel.¹⁷⁹

Een ander punt van irritatie bij de NHM was de participatie van de Amsterdamsche Bank in het European Advisory Committee (EAC). Vooruitlopend op latere Europese samenwerking nam de Amsterdamsche Bank vanaf 1958, samen met de Deutsche Bank, Midland Bank en Banque Société Générale de Belgique (later Société Générale de Banque), deel aan dit interbancaire overlegorgaan. In december 1963 werd bekendgemaakt dat deze samenwerking zou worden geïntensiveerd.¹⁸⁰ De directie van de Amsterdamsche Bank had de NHM hierover niet geïnformeerd. De EAC was in de optiek van de NHM een obstakel voor de samenwerking met buitenlandse correspondenten.

Een ander gevoelig punt was de volgorde van plaatsing van de directieleden. Beide partijen waren het eens dat drs. C.A. Klaasse van de Amsterdamsche

Bank de leiding zou krijgen en als nummer twee NHM-president Van den Wall Bake. Daarna zouden om en om een directeur van de Amsterdamsche Bank en een van de NHM naar anciënniteit worden genoemd. De Amsterdamsche Bank stelde echter wel dat bij de pensionering van Klaasse ook Van den Wall Bake zou moeten aftreden, omdat anders dr. J.R.M. van den Brink van de Amsterdamsche Bank op de tweede plaats zou komen te staan en dat zou voor hem bezwaarlijk zijn. De NHM protesteerde zo krachtig dat de Amsterdamsche Bank deze eis liet vallen.

Ook wat betreft de holdingstructuur van de nieuwe onderneming kreeg de NHM haar zin. In de nieuwe raad van commissarissen zou NHM-president-commissaris Frans den Hollander de eerste voorzitter worden. De directie van de NHM behield echter de indruk dat de gesprekspartner een overname wilde en vreesde dat deze daarna de leiding naar zich zou toetrekken. Vanaf dat moment gingen de initiatieven tot samenwerking uit van de Amsterdamsche Bank en nam de NHM een passieve rol aan, misschien mede omdat men nog een tweede fusiepartner achter de hand had (de Twentsche Bank).

Uiteindelijk leek men begin 1964 toch tot een oplossing te komen. Op 28 januari 1964 werd de commissie van advies uit de raad van commissarissen van de NHM op de hoogte gebracht van de voorgenomen fusie. Kort daarna, op 6 februari werd zelfs de verklaring van geen bezwaar bij de Nederlandsche Bank aangevraagd. Op 18 februari werd het besluit genomen een overeenkomst van samenwerking aan te gaan die op den duur zou moeten leiden tot een fusie.

Kort daarna, op 21 februari 1964 of daarvoor, werd de gehele fusie afgeblazen. Onderdirecteuren van de NHM hadden contact gezocht met directeur Ragetli, omdat zij door de fusie/overname hun perspectief op promotie zagen verslechteren en zij vreesden bij de nieuwe bank op de tweede rang te belanden. In een laatste bijeenkomst van de directie om de fusie definitief te maken, zou Ragetli de beoogde fusie blokkeren.¹⁸¹

Ondertussen vonden sinds september 1963 besprekingen plaats tussen D. de Jong en ir. P. van Delden – voorzitter en vicevoorzitter van de raad van commissarissen van de Twentsche Bank – met F. den Hollander, voorzitter van de raad van commissarissen van de NHM. De Jong en Van Delden hadden het zeer betreurd dat de fusiebesprekingen tussen de NHM en de Twentsche Bank in januari 1962 zonder resultaat waren beëindigd.¹⁸² Daar zij meenden dat de besprekingen voor een belangrijk deel op personen haddan vastgezeten, wilden zij in eerste instantie overleg tussen de leidende commissarissen. Aangezien

de fusiebesprekingen tussen de NHM en Amsterdamsche Bank nog volop aan de gang waren, werden de gesprekken op een laag pitje gevoerd. President Van den Wall Bake was hiervan op de hoogte gebracht.

Concreet gingen de besprekingen in maart 1964 van start tussen Van den Wall Bake en De Jong en Van Delden, nog steeds zonder medeweten van de directie van de Twentsche Bank. Dat zou spoedig veranderen, en de Twentsche Bank-directie wilde nadrukkelijk geen verdere bemoeienis van beide commissarissen bij de onderhandelingen. Twentsche Bank-directeur Burgerhout bemoeide zich niet met deze onderhandelingen; mogelijk was hij zich bewust van te veel oud zeer bij de NHM. Drs. J.C. Wurf Bain voerde namens de Twentsche Bank de besprekingen.

De noodzaak voor een fusie was bij de Twentsche Bank nu aanzienlijk groter dan in 1959 of 1962. De problemen bij de verlening van kredieten aan de

De directies van de NHM en de Twentsche Bank tijdens de persconferentie vanwege de aangekondigde fusie op 4 juni 1964. Zittend van links naar rechts Zwager, Burgerhout, Van den Wall Bake, Wurf Bain en De Graeff. Staand van links naar rechts Dijkgraaf, De Graeff, Renooij en Vlug.

kwakkelende Twentse textielindustrie hadden de bank aan het einde van haar kredietexpansie gebracht. Haar solvabiliteit was tot een gevaarlijk dieptepunt gedaald en de rentabiliteit kwam onder druk te staan. Daarom legde de directie van de Twentsche Bank zich snel neer bij de eis van de NHM dat de nieuwe bank zou worden geleid door president Van den Wall Bake, met Wurfbain van de Twentsche Bank als tweede man.

Het zou een overname worden van de Twentsche Bank door de NHM; intern en extern zou het echter gepresenteerd worden als een fusie van twee oude en eerbiedwaardige Amsterdamse bankinstellingen. De aangeboden aandelen Twentsche Bank zouden worden omgeruild in aandelen NHM. Er werd gekozen voor een overnameconstructie in plaats van een nieuw op te richten holding om te voorkomen dat alle rekeninghouders hun rekening naar een nieuwe bank zouden moeten overbrengen en omdat er hoge kosten gemoeid waren met de oprichting van een holding. Dat bij deze zogenoemde fusie in werkelijkheid sprake was van een overname blijkt echter duidelijk uit de veel sterkere vermogenspositie en winstgevendheid van de NHM ten opzichte van de Twentsche Bank.¹⁸³

Het oorspronkelijke plan was een aandelenruil van f1000 aandelen Twentsche Bank tegen f900 nieuwe aandelen NHM. Door speculatie op de beurs van personen die rekenden op een omrekeningsvoet van 1:1 schoten de koersen van beide aandelen eind mei 1964 omhoog. Hierdoor was de oorspronkelijk bedachte ruilvoet niet meer mogelijk. Daarom werd besloten de verhouding 1:1 aan te houden, en tevens om de NHM-aandeelhouders een bonusuitkering van 7,5% uit de stille reserves van de NHM in het vooruitzicht te stellen. Door de koersspeculatie van eind mei werd ook de aankondiging van de fusie naar 4 juni 1964 vervroegd. De banken hadden op 25 mei bij de Nederlandsche Bank melding gedaan van hun fusievoornemen.¹⁸⁴

De twee andere grote banken, Amsterdamsche Bank en Rotterdamsche Bank, hadden ondertussen evenmin stilgezeten. Zij gingen na het afbreken van de fusiebesprekingen tussen de NHM en de Amsterdamsche Bank in februari 1964 meteen in overleg met elkaar en bereikten overeenstemming. Hierdoor konden zij een week na de fusieaankondiging van de NHM en de Twentsche Bank op 11 juni 1964 hun fusie bekendmaken. De directie van de Amsterdamsche Bank had lering getrokken uit het mislukken van de eerdere fusiepoging met de NHM. De kleinste partij – de Rotterdamsche Bank – werd in haar waarde gelaten en de nieuwe Amsterdam-Rotterdam Bank zou als holding voor beide banken optreden, totdat deze definitief zouden fuseren.

De directie van de Nederlandsche Bank was verrast door de aankondiging van het samengaan van de Amsterdamsche Bank en de Rotterdamsche Bank. Op 12 juni 1964 kregen Van den Wall Bake en Wurfbain de gelegenheid om alle argumenten voor de fusie nog eens nader toe te lichten voor de president van de Nederlandsche Bank, dr. M.W. Holtrop en directeur Van den Bosch. Klaasse en mr. P. Plantenga (RB) deden dat op dezelfde dag namens hun banken. Door deze gesprekken was duidelijk geworden dat beide fusies moesten worden toegestaan.

De Nederlandsche Bank maakte de verklaring van geen bezwaar bekend op 16 juni 1964, echter met een voorbehoud. De oorspronkelijk vastgestelde nieuwe naam Bank van Nederland voor de combinatie NHM/Twentsche Bank moest op verzoek van de Nederlandsche Bank worden gewijzigd in Algemene Bank Nederland.¹⁸⁵ Ten tweede dienden kartelafspraken in binnen- en buitenland aan de Nederlandsche Bank te worden gemeld. Ten derde werd het verboden om een deelneming van meer dan 5% te nemen in een niet-financiële instelling, en ten vierde moesten beide fusiebanken accepteren dat de Nederlandsche Bank controle zou uitoefenen op dochterinstellingen die zich op kredietverlening toeleghen zonder een kredietinstelling in de zin der wet te zijn.¹⁸⁶ Hier legden de directies van de nieuwe banken zich bij neer zodat niets de fusies meer in de weg stond.

De aandeelhouders Twentsche Bank gingen massaal in op het aanbod tot omwisseling. De raden van commissarissen gingen op 15 juni 1964 akkoord met het samengaan van beide banken. Op de buitengewone aandeelhoudersvergadering van de NHM op 23 juli 1964 werd het besluit genomen de naam Nederlandsche Handel-Maatschappij NV te wijzigen in Algemene Bank Nederland NV (ABN); de naamswijziging werd geëffectueerd op zaterdag 3 oktober 1964. Op dezelfde dag fuseerde de Twentsche Bank met de ‘nieuwe’ NHM. De ABN ging daadwerkelijk van start op maandag 5 oktober 1964.¹⁸⁷

De nieuwe directie bestond uit de samengevoegde directies van beide banken: vijf van de NHM en vier van de Twentsche Bank. Jan Burgerhout, oudste directeur van de Twentsche Bank, werd in de raad van commissarissen benoemd als fusiecommissaris. Curieus was wel dat de directeuren van de Twentsche Bank de eerste drie jaar na de fusie een lager salaris (25%) genoten dan de NHM-directeuren, wat pas in 1967 werd geharmoniseerd. De gewoonte bij de Twentsche Bank om gepensioneerde directeuren als commissaris te benoemen, kwam te vervallen. Ook bij de onderdirecteuren had de NHM de overhand met acht tegen drie, in oktober 1964 werd dit op vijf voor de Twentsche Bank gebracht.

De beide raden van commissarissen werden samengevoegd, zodat de nieuwe raad een omvang kreeg van 42 commissarissen. Frans den Hollander (NHM) werd voorzitter, Dick de Jong (TB) kreeg dezelfde titel. De vicevoorzitters Huug van Kretschmar van Veen (NHM) en Piet van Delden werden beide plaatsvervangend voorzitter en Hora Albarda (NHM) kreeg in de nieuwe raad opnieuw de functie van secretaris. De raad was de eerste jaren veel te omvangrijk, wat een negatieve uitwerking had op haar controlerende taak.

Bij de Amro Bank werd dit beter opgelost door de permanente commissie van de Amsterdamsche Bank en de commissie van toezicht van de Rotterdamsche Bank samen te voegen tot een nieuwe raad van commissarissen van vijftien personen. De overige commissarissen konden plaatsnemen in de nieuw gevormde raad van advies of hielden de eer aan zichzelf door te bedanken.¹⁸⁸

Financiële resultaten en kapitaal

Balansposten

In 1949 vormde de post schatkist- en ander overheidspapier 56% van het balanstotaal van de NHM; dit was in 1964 tot gezondere proporties teruggebracht tot circa 20%. In de naoorlogse periode zat de grootste balansgroei in de kredietverlening. De posten te innen wissels, prolongaties, voorschotten en debiteuren maakten in 1949 21% uit van het balanstotaal. In 1964 was dit toegenomen tot ruim 55%. De effectenportefeuille was in de jaren 1934-1949 aanzienlijk afgenomen. In de periode hierna nam deze balanspost weer fors in omvang toe.

Het kapitaal en de reserves bedroegen eind 1949 ruim f 74 miljoen bij een balanstotaal van bijna f 1,7 miljard. In 1964 was dat toegenomen tot ruim f 185 miljoen bij een balanstelling van ruim f 3,3 miljard. Het eigen vermogen was dus sterker gegroeid dan het balanstotaal. De post deposito's was bij de NHM altijd al aanzienlijk groter dan bij de andere grote handelsbanken. De groei in de periode 1949-1964 maakte deze voorsprong nog duidelijker. In 1949 bedroegen de deposito's circa 8,5% van het balanstotaal, in 1964 was dit (inclusief de spaarsaldi) toegenomen tot 47% van het totaal van de balans.

De post crediteuren bleef hierbij aanzienlijk achter. In 1949 vormden de crediteuren 87% van het balanstotaal, maar in 1964 was deze post gehalveerd tot 42%, wat een verslechtering van de situatie betekende want creditgelden zijn goedkoper dan deposito's en spaargelden (zie tabel 6.12 op p. 548).

Winst- en verliesrekening

De nettowinstcijfers over de jaren 1949-1963 blijken een wisselvalliger beeld te geven dan de balanscijfers. Ten dele heeft dit te maken met de problemen in Indonesië. Tot de vroege jaren vijftig was men in staat de winsten van het Indonesische bedrijf naar Nederland te transfereren, daarna werd dit aanzienlijk bemoeilijkt en later zelfs onmogelijk.

Ook het verschil in de winstbijdrage tussen het overzeese bedrijf en het Nederlandse bedrijf valt hierbij op. Van 1949 tot en met 1959 was de winstbijdrage van het buitenlandse bedrijf aanzienlijk hoger dan de Nederlandse bijdrage. In de jaren 1960-1963 was dit omgekeerd. Belangrijke oorzaken hiervoor waren de nationalisatie van het bedrijf in Indonesië, de verkoop van het bedrijf op Nieuw-Guinea en van Mariënborg in Suriname, en de verminderde winstbijdrage van New York doordat de goedkope deposito's uit Saoedi-Arabië opdroogden.

Door de groei van de kredietverlening, het introduceren van nieuwe producten en de uitbreiding van het kantorennet kon het Nederlandse bedrijf deze teruggang compenseren. Of de groei van het binnenlandse bedrijf structureel zou zijn opdat hiermee het wegvallen van een aantal buitenlandse winstbronnen gecompenseerd kon worden, zou moeten blijken (zie tabel 6.13 op p. 550).

In tabel 6.14 (p. 551) zien we de dividenden van de grote banken in de periode 1949-1964. Het dividend laat voor een deel de winstgevendheid van een bank zien, voor een ander deel is de hoogte gebaseerd op wat de concurrentie op dit gebied doet. Dat de Nationale Handelsbank in dit spel niet meer mee kon komen, blijkt wel uit de cijfers. De dividenden van de grote banken lagen dicht bij elkaar. De NHM richtte zich bij de vaststelling van de hoogte op de Amsterdamsche Bank, haar grootste concurrent. Het wegvallen van het Indonesische bedrijf had bij de NHM geen gevolgen voor de hoogte van het dividend.

Ook bij de vergelijking van de koersen van bancaire aandelen bleek de NHB in de naoorlogse periode in zwaar weer te zitten. De Amsterdamsche Bank – de bank met het grootste binnenlandse bedrijf en de hoogste winstgevendheid – zag dit vertaald in hogere koersen (hogere waardering) ten opzichte van de andere drie banken. In de late jaren vijftig werden de aandelen NHM wat lager gewaardeerd. Dit zal samenhangen met het naderende einde van het bedrijf in Indonesië. Na de daadwerkelijke nationalisatie door Indonesië trad een opmerkelijk snel herstel van de koersen op.

Kapitaal

Het kapitaal van de NHM bedroeg eind 1949 ruim f 51 miljoen met daarnaast reserves van f 23 miljoen. In de daaropvolgende jaren werd het kapitaal regelmatig verhoogd door onderhandse plaatsingen of uitkering van een deel van het dividend in nieuwe aandelen.¹⁸⁹ Op 30 april 1964 bedroeg het kapitaal ruim f 70 miljoen, er was een reserve van ruim f 35 miljoen en de buitengewone reserve bedroeg f 80 miljoen.

Daarna volgden nog twee verhogingen die samenhangen met de overname van de Twentsche Bank. In juli 1964 werd een uitkering van 7,5% in aandelen aan de aandeelhouders gedaan om het verschil in waarde tussen de aandelen NHM en Twentsche Bank voor de eigen aandeelhouders te compenseren, waarmee het kapitaal op ruim f 75 miljoen werd gebracht. De laatste uitbreiding vond plaats in oktober 1964 en bedroeg f 61 miljoen. Deze was bedoeld voor de omwisseling van de aandelen Twentsche Bank in nieuwe aandelen ABN. Hiermee kwam het kapitaal op ruim f 136 miljoen met een reserve van f 170 miljoen.

Samenvatting en conclusie

In 1949 waren de binnenlandse vestigingen hersteld en kon men zich richten op verdere uitbreiding van dit netwerk. Dit gebeurde door het openen van nieuwe kantoren of de overname van lokale banken. In het gehele Nederlandse bedrijf vond expansie plaats. De deposito's namen in de jaren tussen 1949 en 1964 belangrijk in omvang toe, wat ten koste ging van de rekeningcouranttegoeden die stagneerden. In de late jaren vijftig kwamen hier ook de spaarsaldi bij van cliënten die voorheen niet bij de NHM bankierden. De kredietverlening nam toe, zowel in Nederland als in het buitenland. Hiervoor werden nieuwe vestigingen in Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië geopend.

De middellange kredietverlening via dochterondernemingen was een innovatie waarmee men de kredietrestrictie van de Nederlandsche Bank kon ontlopen. Voor de particuliere cliënt werden ook nieuwe producten geïntroduceerd: het huurkoopkrediet en later de persoonlijke lening. Ook het deelnemen met durfkapitaal in startende innovatieve ondernemingen werd na de Tweede Wereldoorlog voortgezet. Een goed voorbeeld hiervan is de participatie in Fokker in de jaren vijftig.

De post salarissen ging zwaarder aan de kostenkant drukken door de grote uitbreiding van het personeelsbestand op het hoofdkantoor en het instellen van de cao. De kosten stegen sneller dan de groei van de winst. Daarom werden werkprocessen doorgelicht en werd waar mogelijk bezuinigd op personeel. Bepaalde werkzaamheden werden geautomatiseerd, zoals de administratie van de effectenafdeling en de rekening-courantadministratie. De eerste computer deed in 1963 zijn intrede, maar dit vroeg wel om een forse investering. De poging tot efficiencyverbetering had geen direct zichtbaar gevolg voor de omvang van het personeelsbestand van het hoofdkantoor. Dat nam tussen 1949 en 1964 toe tot 1554 medewerkers.

In Indonesië was het uitgangspunt in 1949 totaal anders. Het bankbedrijf hier en ook elders in Azië was relatief onbeschadigd uit de oorlog gekomen. Het cultuurbedrijf in Indonesië was echter in de periode 1945-1949 door militaire operaties zwaar beschadigd. De directie besloot ondanks de onzekere politieke situatie – de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 – om dit onderdeel te herstellen. Nog steeds stond men achter het meersporenbeleid: bankbedrijf, cultuurbedrijf en het nemen van financiële participaties in interessante zaken of bedrijven, zoals in Fokker.

Vanaf 1950 werd zelfstandig opereren in Indonesië lastiger, mede door de toegenomen animositeit tussen Nederland en Indonesië wat betreft Nieuw-Guinea. De bedrijfsvoering werd tevens bemoeilijkt en de winstgevendheid verminderd door diverse voorschriften die door de Indonesische overheid werden uitgevaardigd. Daar ook de transfer van de winst naar Nederland werd bemoeilijkt, werd besloten om een deel hiervan te gebruiken voor het herstel van de cultuurondernemingen.

Niet alleen aan de productiezijde was de situatie na de oorlog gewijzigd – de kosten waren tot een veelvoud gestegen –, dat gold ook voor de afzet van cultuurproducten. De traditionele exportmarkten waren door het dekolonisatieproces verdwenen. De impasse werd in mei 1959 doorbroken door de nationalisatie van het cultuurbedrijf. Het bankbedrijf volgde het jaar daarop, in december 1960, als laatste Nederlandse bedrijf in Indonesië.

Alternatieven om het bankbedrijf in Indonesië in de jaren vijftig te verkopen of in een joint venture onder te brengen, werden als weinig realistisch beoordeeld. De verkoop van het cultuurbedrijf was in het geheel niet aan de orde, omdat hiervoor geen Indonesische partijen met voldoende kapitaal aanwezig waren. Het afscheepbedrijf moest in 1956 aan Indonesische partijen worden verkocht. Men moest hierbij genoegen nemen met afbraakprijzen die soms ook nog niet werden voldaan. De cultuurondernemingen waren ruim

voor de nationalisatie al voor f 1 in de boeken opgenomen; de daadwerkelijke nationalisatie in 1959 kon dus boekhoudkundig gemakkelijk worden opgevangen.

Uiteraard had de nationalisatie ook gevolgen voor de Aziatische kantoren, die zich vooral bezighielden met de financiering van export en import naar en van Indonesië. Eind jaren veertig was daarom al besloten tot uitbreiding van het netwerk in Azië, Afrika, Noord- en Zuid-Amerika. Uitgangspunt hierbij was een zekere mate van politieke stabiliteit in het desbetreffende land. Deze strategie werd met succes uitgevoerd. Beschikte de NHM in 1949 over 38 buitenlandse agentschappen, in 1964 was dit ondanks het verdwijnen van de kantoren in Indonesië toegenomen tot 45 vestigingen.

Het wegvallen van de Indonesische kantoren had ook gevolgen voor de winst- en verliesrekening. Voorheen was het grootste deel van het winstsaldo afkomstig uit Indonesië en van de buitenkantoren. Na de nationalisatie van het bedrijf in Indonesië kwam de grootste bijdrage aan het winstsaldo van de Nederlandse vestigingen, mede omdat die rond deze tijd dankzij nieuwe producten aanzienlijk winstgevender werden.

De NHM keek ook naar alternatieve vestigingsplaatsen voor het cultuurbedrijf. Ethiopië werd overwogen, maar viel af. Uiteindelijk nam de NHM deel in twee bestaande ondernemingen, in Frans Equatoriaal Guinee en in Peru. Toen het cultuurbedrijf in Indonesië in 1959 werd genationaliseerd, ontstond het inzicht dat de cultures niet pasten in het productenpakket van een algemene bank. Daarom werden de participaties in Afrika en Zuid-Amerika in de vroege jaren zestig beëindigd. Logisch was de laatste stap in dit proces: de verkoop van Mariënborg in Suriname begin 1964.

De directie zat bij deze gebeurtenissen niet altijd op één lijn. De slechte relatie tussen verschillende directieleden onderling in de periode 1949-1962 was zorgelijk. Pas na de benoeming van Van den Wall Bake tot president in 1962 ontstond weer de gewenste eenheid.

De nationalisatie in Indonesië maakte een heroriëntatie noodzakelijk. In 1954 waren gesprekken gevoerd met de directie van de Hollandsche Bank-Unie, in 1960 gevolgd door besprekingen met de Nederlandse Overzee Bank, beide overzeebanken. De directie wilde op dat moment prioriteit geven aan de uitbreiding van het buitenlandse bedrijf. De besprekingen met de HBUN en NOB leverden geen concreet resultaat op.

Omdat de spaarsaldi in Nederland vanaf de vroege jaren zestig belangrijker werden voor de funding van de kredietverlening, was het gewenst om dicht bij de spaarders gevestigd te zijn. Een wijdvertakt Nederlands kantoren-

net was hiervoor noodzakelijk. Op dat punt scoorde de NHM op dat moment nog steeds slechter dan de andere grote Nederlandse banken.

Het voorstel van de Twentsche Bank in 1959 en 1961 om te fuseren, viel dus bij de NHM na de nationalisatie van het Indonesische bedrijf in goede aarde, maar leverde desondanks geen resultaat op. De NHM zocht in 1962 zelf contact met de directie van de Amsterdamsche Bank om tot samenwerking te komen. Deze fusiepoging liep begin 1964 vast op persoonlijke belangen en tegenstellingen bij de betrokken partijen.

Begin 1964 was zowel bij de NHM als de Twentsche Bank de noodzaak tot serieus overleg over een fusie toegenomen. Beide directies bleken op dat moment wel in staat te zijn over persoonlijke belangen heen te kunnen stappen. Het resultaat was de aankondiging van de fusie tussen de NHM en de Twentsche Bank – feitelijk was het een overname door de NHM – in juni 1964, waaruit in oktober 1964 de Algemene Bank Nederland ontstond. Een week na de fusieaankondiging tussen NHM en Twentsche Bank deelden de Amsterdamsche Bank en de Rotterdamsche Bank mee te willen fuseren tot Amsterdam-Rotterdam Bank. De Nederlandsche Bank keurde beide fusies, onder voorwaarden, goed.

Zo kwam in 1964 een einde aan het zelfstandig bestaan van de Nederlandse Handel-Maatschappij. Na 140 jaar waren de omgeving waarin de NHM opereerde en uiteraard ook de NHM zelf zo veranderd dat alle betrokken partijen – directie, commissarissen en aandeelhouders – het erover eens waren dat deze fusie/overname voor beide banken de beste oplossing was.

Samenvatting en conclusie

Samenvatting

In het eerste hoofdstuk worden de aanleiding voor de oprichting van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM) in 1824 en de gevarieerde handelsactiviteiten tot 1880 beschreven. De NHM werd op 29 maart 1824 op initiatief van 'koning-koopman' Willem I in Den Haag opgericht. De maatschappij moest de im- en export van Nederland – die tijdens de Napoleontische tijd grotendeels had stilgelegen – weer op gang brengen. De beoogde doelen werden in de statuten ruim omschreven. Hierdoor was de NHM in staat een deel van de activiteiten van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) voort te zetten, echter zonder te beschikken over het monopolie op handelsactiviteiten en soevereiniteitsrechten, die typerend waren voor de VOC.

Vanaf het begin was een groot deel van de wereld (West-Europa, de Levant, Midden- en Zuid-Amerika en Azië) het arbeidsterrein van de nieuwe onderneming. Nadat grote verliezen bij de goederenhandel waren geleden, voor een belangrijk deel veroorzaakt door een overambitieuze programma en foutieve beslissingen van een niet deskundige directie, besloot koning Willem I in 1827 orde op zaken te stellen. Hij kreeg de bevoegdheid, zonder voordracht, de president en de directeuren te benoemen, en tevens werden de buitenlandse activiteiten van de onderneming beperkt tot Nederlands-Indië. Daar was in februari 1826 in Batavia haar Aziatische hoofdkantoor, de Factorij, gevestigd.

Door de invoering van het Cultuurstelsel in Nederlands-Indië in 1830 door gouverneur-generaal Van den Bosch, kreeg de NHM na deze koerswijziging meteen de wind in de zeilen. De onderneming functioneerde als bankier, commissionair en expeditie van de Nederlandse staat. Zij was belast met de verscheping en verkoop van de producten die onder het Cultuurstelsel aan de overheid werden geleverd. Een voor de NHM vervelend facet van dit Cultuurstelsel was de gedwongen kredietverlening (het verlenen van voorschotten) aan de staat. Eind jaren dertig was de schuld van de staat aan de NHM dusdanig opgelopen dat het parlement hierin moest worden gekend en hieraan een einde moest maken. Pas in 1873 was deze schuld volledig vereffend.

Na de afscheiding van België in 1830 fungeerde de NHM ook als participatie- en financieringsmaatschappij voor de industrie, vooral voor de Twentse

textielnijverheid. De producten van deze industrie werden met Nederlandse schepen naar Indië getransporteerd, waarbij de NHM deze schepen charterde. De export vormde een belangrijke impuls voor de uitbreiding van de Nederlandse vloot.

Aan het eind van de jaren veertig had dit systeem zichzelf echter overleefd. De subsidies aan de Twentse industrie waren niet langer noodzakelijk en stonden een verdere modernisering in de weg. Ook de scheepsnieuwbouw stagneerde ten opzichte van het buitenland doordat alleen het type schepen werd vervaardigd dat geschikt was voor de vaart op Indië en voldeed aan de richtlijnen van de NHM. In het buitenland werden grotere en snellere schepen (klippers) gebouwd, die goedkoper vervoer konden aanbieden. Vanaf 1850 werden deze subsidies daarom afgeschaft.

Naast de financiering van de Twentse textielindustrie werden in de jaren veertig ook grote kredieten verleend aan de Amsterdamse suikerraffinadeurs. Het was dus niet onlogisch dat men zich, nadat de banden met de staat wat losser waren geworden en men zich meer als particuliere onderneming moest manifesteren, vanaf begin jaren vijftig ook ging bezighouden met de financiering van cultuurondernemingen in Nederlands-Indië. Dit gebeurde door het verstrekken van oogstvoorschotten en hypothecaire leningen of door participatie in het kapitaal. Een uitvloeisel van deze financiering was de oprichting, in 1858, van het eerste agentschap buiten Nederlands-Indië, in Singapore. Het agentschap hield zich primair bezig met de (financiering van de) goederenhandel.

Ook in Japan lagen nieuwe perspectieven. Toen de Nederlandse gouvernementshandel naar Japan in 1857 werd gestaakt, lag de weg open voor het particuliere bedrijfsleven. In 1859 werd het eerste agentschap in Decima in de oude VOC-factorij geopend. Vanaf de vestiging was men hier actief in zowel de goederenhandel als de kredietverlening aan de Japanse overheid en de *daimyo's*. Door de gewijzigde politieke omstandigheden in Japan vanaf de jaren 1870 werden de NHM-vestigingen verliesgevend, en werd eind jaren zeventig tot sluiting overgegaan.

In deze jaren werd de blik opnieuw op het westelijk halfmond gericht. Na de afschaffing van de slavernij in 1863 waren in Suriname veel geëmancipeerden van de plantages weggetrokken. De planters hadden nu kapitaal nodig om nieuwe arbeidskrachten uit het Verre Oosten (China, Brits-Indië en Java) aan te trekken. De NHM voorzag in die behoefte door de vestiging in 1866 van een agentschap en in 1867 werd de suikerplantage de Resolutie aan de oever van de Commewijnerivier gekocht. Al snel trad de NHM niet alleen op als voor-

shotbank, maar stortte zij zich ook zelf op het cultuurbedrijf met een eigen suikeronderneming.

In de Verenigde Staten opende de NHM in 1879 een agentschap in New York. Dit hield zich bezig met de financiering van de Amerikaanse goederenhandel (graan, petroleum, tin en koffie) met het Verre Oosten en Europa. Tevens was het agentschap actief in de wisselhandel. Door verschil van inzicht met de Amerikaanse agenten kwam de vestiging niet van de grond en werd het agentschap alweer in 1881 gesloten.

Een bank in de huidige zin van het woord was de NHM nog steeds niet. Tot in de jaren zeventig van de negentiende eeuw was een groot deel van de jaarlijkse winst afkomstig van de provisie op de gouvernementsgoederenhandel. Als gevolg van het meer liberale beleid ten aanzien van Indië en de geleidelijke opheffing van het Cultuurstelsel begon deze bron op te drogen. Dit uitte zich bij de NHM in een stagnerende rentabiliteit en dalende dividenduitkeringen. Ook ontplooidde de NHM naar het oordeel van de raad van commissarissen te veel activiteiten op terreinen waarop zij geen deskundigheid bezat. Het was dus noodzakelijk van koers te wijzigen, hierover waren directie en commissarissen het in het midden van de jaren zeventig met elkaar eens.

De NHM was niet onbekend met kredietverlening aan onder andere de staat, de Amsterdamse suikerraffinadeurs, cultuurondernemingen in Nederlands-Indië en relaties in Japan en Suriname. Het was dus een logische stap om zich uitgebreider met bankzaken bezig te houden. Het grote kapitaal zorgde ervoor dat deze stap zonder veel risico's kon worden gemaakt. Het verbod op het drijven van handel in wissels en effecten – vastgelegd in de Artikelen van Overeenkomst – werd in 1874 opgeheven en in 1882 stelde de Factorij in Batavia zich open voor kredietverlening, rekening-courant, termijndeposito's en effectenorders.

Dit overgangsproces vergde de nodige tijd omdat de directie de koersverlegging behoedzaam wilde uitvoeren. Het Rotterdamse lid van de raad van commissarissen, Hendrik Muller, en de in 1880 benoemde directeur Balthazar Heldring, de latere president, speelden in deze koerswisseling een belangrijke rol. De oriëntatie op bankzaken betekende niet dat de andere activiteiten werden gestaakt. Nadrukkelijk bleef de NHM actief binnen een breed arbeidsveld. Alleen de eigen handel werd definitief opgegeven. De commissarissen hadden afscheid willen nemen van al deze traditionele activiteiten, maar de directie wilde op meerdere paarden blijven wedden en boekte hiermee een overwinning.

In het tweede hoofdstuk wordt de koersverlegging tussen 1880 en 1900 bestudeerd. Zoals hiervoor besproken, trok de NHM zich uit de eigen handel terug. De handel en verkoop van producten voor rekening van de staat, van producten van eigen cultuurondernemingen en van cultuurrelaties werden echter voortgezet.

Bij de deels nieuwe activiteiten na 1880 werd de nadruk gelegd op cultuurfinanciering, zoals kredietverlening op geconsigneerde producten (consignatiekredieten), deelneming in of vestiging van cultuurbedrijven en het emitteren van aandelen van cultuurondernemingen op de Amsterdamse beurs. Bij de koerswijziging werd de nodige voorzichtigheid betracht.

Begin jaren tachtig was het eigen cultuurbedrijf in Nederlands-Indië drastisch gesaneerd. Zodoende veroorzaakte de Suikercrisis van 1884-1885 bij de NHM slechts een kleine rimpeling, terwijl de concurrerende cultuurondernemingen en banken in grote moeilijkheden kwamen te verkeren of zelfs faillieerden. De cultuurzaken werden ook in Suriname bedreven, alhoewel in deze periode met matig succes.

Naast de financiering van cultuurondernemingen ging de Factorij zich bezighouden met de in- en verkoop van wissels. Deze activiteit werd al voor 1880 bedreven, maar vanaf dit jaar werden deze zaken aanzienlijk uitgebreid. De benoeming van bankier Boissevain als lid van het bestuur van de Factorij speelde hierbij een belangrijke rol. Daarnaast ging de Factorij zich toeleggen op de financiering van de Nederlands-Indische import, het uitvoeren van effectenorders en telegrafische transferten, en het verlenen van documentaire kredieten. Het eigen werkkapitaal van f 12 miljoen was hiervoor steeds minder noodzakelijk vanwege de forse toename van deposito's en girorekeningen. De overgang naar het bankbedrijf kwam in de praktijk voor het grootste deel voor rekening van de Factorij en het belangrijke agentschap Singapore.

Het bankbedrijf in Nederland was in opbouw. Veruit de belangrijkste activiteit vormden de emissies van fondsen van diverse ondernemingen. Deze vonden plaats in Amsterdam omdat alleen hier voldoende kapitaal beschikbaar was. Dit resulteerde eind negentiende eeuw in het opzetten van een eigen effectenbedrijf, in eerste instantie als afdeling van de Secretarie. De directeuren werden, op uitnodiging van het bestuur van de Vereeniging voor den Effectenhandel, rond 1890 lid van de beurs.

Daarnaast participeerde de NHM in de oprichting van industriële ondernemingen, de aanleg en de exploitatie van spoorwegen, scheepvaartondernemingen, de ontginning van mijnen, de exploitatie van Zeehaven en Kolenstation Sabang en andere zaken. Meestal werden deze activiteiten in

Nederlands-Indië beoefend of beoogden zij de ondersteuning van een ‘nationaal’ belang. Ook andere experimenten om zich verder te diversifiëren, werden niet geschuwd. Te denken valt hier aan de poging om voet aan de grond te krijgen in Zuid-Afrika.

Rond 1900 werden echter de contouren duidelijk waarop de NHM zich zou gaan richten. Allereerst bankieren in Nederland en Nederlands-Indië en daarnaast, als tweede hoofdactiviteit, het beoefenen van alle facetten van het cultuurbedrijf in Nederlands-Indië met de daarbij behorende ondersteunende activiteiten. De derde activiteit was het participeren in diverse ondernemingen en het beoefenen van speculatieve operaties die meestal op ad-hocbasis werden uitgevoerd. Deze laatste twee onderdelen gaven de NHM een duidelijk *crédit mobilier*-karakter.

Hoofdstuk drie behandelt de periode 1900-1916. De activiteiten op emissiegebied werden na 1900 uitgebreid. Vanaf 1903 stelde het hoofdkantoor zich met succes open voor gelden in rekening-courant en deposito’s. Vanaf het begin stroomden de deposito’s binnen en hierbij opereerde de NHM beduidend succesvoller dan de andere Nederlandse banken. Mogelijk kwam dit door haar vertrouwenwekkende naam, de goede condities en de juiste relaties. Door dit succes konden ook andere zaken, zoals de kredietverlening, worden opgepakt, zodat hier een ontwikkeling te zien is naar de wording tot handelsbank.

In 1902 werd Karel van Aalst in de directie opgenomen, die in 1913 tot president werd benoemd. Sinds zijn opname in de directie nam het aantal operaties of zaken met een min of meer speculatief karakter toe. Dit is te zien op alle terreinen waar het Nederlandse bedrijf zich mee bezighield. Bij emissiesyndicaten waarin de NHM deelnam, zoals bij de Koninklijke Hollandsche Lloyd, reserveerde de directie een aandeel voor zichzelf. Ook in de goederensyndicaten van koffie, tabak en wol participeerde de directie naar hartenlust mee. De commissarissen beschouwden deze privéparticipaties als gangbaar en normaal. Commissaris en oud-president Cremer liet zich bij deze privétransacties evenmin onbetuigd. Naar huidige inzichten een volstrekt ontoelaatbare handelswijze.

De directieleden voelden zich primair bankier. Des te opmerkelijker is het dat na de bankconcentratie vanaf 1911 geen of niet voldoende initiatieven werden ondernomen tot het opzetten van nieuwe vestigingen in Nederland. De concurrenten Rotterdamsche Bankvereniging, Amsterdamsche Bank, en vanaf 1916 ook weer de Twentsche Bank, lieten op dit gebied een veel grotere dandrang zien.

De NHM ondersteunde ook in deze jaren nog steeds ‘nationale belangen’. De hulp aan en de participatie in de Koninklijke Hollandsche Lloyd zijn daar een goed voorbeeld van. Dat deze ondersteuning echter te lang werd voortgezet en uiteindelijk ontaardde in het pompen van geld in een zieke onderneming, werd mede mogelijk gemaakt door een verkeerde visie van de directie en het niet ingrijpen van de raad van commissarissen.

De bancaire activiteiten in Nederlands-Indië werden na 1900 met voortvarendheid en succes gecontinueerd. De concurrentie had zich in deze tijd weer van de klappen kunnen herstellen die door de Suiker crisis waren toegebracht. Naast de particuliere banken Nederlandsch-Indische Handelsbank en Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij was het vooral de Javasche Bank die zich als concurrent manifesteerde. Hierdoor kwamen de marges in het bank- en wisselbedrijf in Indië onder druk te staan.

Het gevolg was dat men voor emissies in Nederlands-Indië een kartelovereenkomst met de NIHB en de NIEM aanging om enigszins grip op de veranderende situatie te kunnen behouden. Omdat de NHM niet afhankelijk wilde zijn van de discontofaciliteiten van de Javasche Bank – deze was een directe concurrent bij de kredietverlening en wisselhandel – werd een deel van het werkkapitaal niet aangewend om in tijden van nood voldoende buffer te hebben. Vanaf het begin van de twintigste eeuw werden nieuwe vestigingen in Nederlands-Indië geopend en volgde uitbreiding van het aantal agentschappen in overig Zuidoost-Azië.

Het belang in de eigen suikerondernemingen werd in deze tijd uitgebreid, mede mogelijk gemaakt door de stabiele rietsuikerprijzen na de Conventie van Brussel in 1902. De directie bleef dus trouw aan het meersporenbeleid. Ook in Suriname werden de cultuurzaken op Mariënborg met meer succes voortgezet dan in de voorafgaande periode. In vergelijking met het cultuurbedrijf in Nederlands-Indië was de winstbijdrage van Mariënborg echter marginaal te noemen.

Naast de bank- en cultuurzaken bleef de NHM zich ook in Indië bezighouden met ‘nationale zaken’. In het geval van Zeehaven Sabang bleek dit uiteindelijk financieel bijzonder interessant te zijn door de forse winst bij de verkoop van deze onderneming aan de staat en de succesvolle introductie van aandelen Sabang op de beurs.

In 1916 was het gevoerde meersporenbeleid nog steeds succesvol. Het cultuurbedrijf werd beschouwd als ‘de kurk’ waarop het bedrijf dreef. Het belang van het bankbedrijf nam toe. De winstcijfers op dat moment leken de keus voor dit beleid te rechtvaardigen.

Hoofdstuk 4 begint in 1916 in het midden van de Eerste Wereldoorlog en eindigt in 1934, het jaar van de grootste crisis in het bestaan van de NHM. Het bankbedrijf en het cultuurbedrijf waren de belangrijkste pijlers van de onderneming. Het onderdeel goederenhandel – voor rekening van de staat, van eigen cultuurondernemingen en van cultuurrelaties – bleef winstgevend. De provisie op de goederenhandel voor de staat zakte weliswaar tot een minimaal niveau, maar de provisie op de handel in eigen en geconsigneerde producten bleef substantieel. Deze winstbijdrage zou pas vanaf 1929 op een veel lager niveau belanden.

De uitbreiding van het bankbedrijf in Nederland begon in 1916 door de overeenkomst met de Geldersche Credietvereniging, gevolgd door participaties in provinciale banken. Deze deelnemingen werden vanwege mislukkingen begin jaren twintig stopgezet. De participatie in de GCV, zonder dat men (voldoende) invloed op het beleid kreeg, was ook niet echt een blijk van expansiedrang. De andere grote banken waren bij de uitbreiding van hun binnenlandse netwerk veel daadkrachtiger en succesvoller. Daar staat tegenover dat de NHM niet de kosten van een duur provinciaal netwerk had te dragen.

De kracht van het Nederlandse bankbedrijf bestond uit de deposito's, de emissies en syndicaten, en de kredietportefeuille. Bij de buitenlandse kredietverlening en het emissiebedrijf werd sinds de vroege jaren twintig frequent en met goede resultaten samengewerkt met Fritz Mannheimer van Mendelssohn & Co. in Amsterdam. Begin jaren dertig gingen in de raad van commissarissen al stemmen op dat deze samenwerking met Mannheimer minder zou moeten worden. Tot 1934 zou dat contact onder het bewind van Van Aalst echter zeer nauw blijven.

Van Aalst was een president die stellig veel in positieve betekenis voor de NHM en ook voor Nederland heeft gerealiseerd. Negatieve aspecten waren dat hij geen personen van gelijk kaliber in de directie naast zich dulde en hij niet in staat was om op het juiste moment afscheid te nemen. De gevolgen van de wereldcrisis zouden niet minder ingrijpend zijn geweest bij een eerder vertrek van Van Aalst. Maar meer daadkrachtige directieleden waren mogelijk in staat geweest in een eerder stadium passende maatregelen te nemen, zodat de crisis minder ernstige gevolgen voor de NHM zou hebben gehad.

Ook in deze jaren werden weer zaken van 'nationaal' belang aangepakt. Naast geslaagde en gewenste deelnemingen zoals in Hoogovens, KLM en KNILM – die ook door andere bedrijven breed werden ondersteund – bereed Van Aalst weer een van zijn stokpaardjes door de participatie in de rederij 'Holland-Zuid-Afrika Lijn'. Vanaf het begin verliep dit project met vele tegensla-

gen, en er liggen vele parallellen met de ondersteuning van de Koninklijke Hollandsche Lloyd. Het mislukken van het Nederlandsch Syndicaat voor China heeft meer te maken met de veranderde politieke omstandigheden in China dan met een verkeerde beslissing van Van Aalst. Zijn collega's bij de andere grote handelsbanken gingen op dezelfde manier het schip in.

De bankzaken in Nederlands-Indië bleven belangrijk. De concurrentie was in de jaren 1900-1916 aanzienlijk toegenomen, wat zich verhefde in deze periode. Naast Nederlandse banken vestigden zich meer buitenlandse concurrenten in Nederlands-Indië. Ten opzichte van de concurrenten NIHB en NIEM had de NHM meer van de economische crisis van eind jaren twintig, begin jaren dertig te lijden. Het verlies was groter en ook het aantal vestigingen dat in dit tijdvak vanwege efficiencyredenen gedwongen werd gesloten, lag bij de NHM hoger. De verwevenheid van bank- en cultuurbedrijf binnen één onderneming was hier debet aan. Bij de NIHB was de Nederlandsch-Indische Landbouw Maatschappij (NILM) na de Suikercrisis van 1884 opgericht om de bancaire en cultuuractiviteiten gescheiden van elkaar in twee ondernemingen te kunnen beoefenen. De NILM en NIHB plukten hier in de jaren dertig de vruchten van.

Het gevolgde meersporenbeleid van de NHM was bij goede wereldhandelsprijzen voor cultuurproducten niet onlogisch. Pas na de crisis in 1929 bleek dat de nauwe samenhang ook grote risico's met zich meebracht: het ene bedrijfsonderdeel sleurde het andere mee in de economische malaise. Bij de crisis in de cultures werd de NHM in verhouding tot de andere cultuurbedrijven net zo hard geraakt. Doordat de NHM nog over een bancaire poot en een moederbedrijf in Nederland beschikte, was zij bereid en in staat zeer fors in haar Indische cultuurbedrijf te saneren. Dit ging veel concurrenten te ver.

De verliezen in het cultuurbedrijf waren in 1934 zodanig opgelopen dat tot een grote reorganisatie werd besloten, waarbij het kapitaal van f 80 miljoen tot f 20 miljoen werd afgestempeld, gevolgd door een emissie van nieuwe aandelen voor f 15 miljoen. Een belangrijke winst na deze afslankingsoperatie was dat het cultuurbedrijf drastisch was gesaneerd en de boekwaarde meer overeenkwam met de werkelijke waarde. Zowel in Nederland als Indië was ingrijpend bezuinigd, zodat de kosten goed werden beheerst. Ook het aftreden van president Van Aalst in 1934 had een positief effect. Hij werd vervangen door de energieke en capabele Crena de Jongh. Wat nog niet in orde was – zeker omdat het cultuurbedrijf in de toekomst mogelijk minder belangrijk zou worden – was een eigen bancaire kantorennetwerk in Nederland. Dit zou dus in ieder geval aandacht moeten krijgen.

Alhoewel de crisis van 1934 de grootste was in het bestaan van de NHM was er niemand in de directie of de raad van commissarissen die het meersporenbeleid van de onderneming ter discussie of aan de orde stelde.

Hoofdstuk 5 begint in 1935 en eindigt in 1949. De NHM leek aanvankelijk, na de reorganisatie van eind 1934, in rustiger vaarwater te zijn beland. Er was een nieuwe president benoemd, er had een zeer forse kapitaalsreductie plaatsgevonden en het productbedrijf in Indië was grondig gesaneerd. Aan de economische depressie in Nederland kon de bank echter niets veranderen. Dat moest de Nederlandse overheid doen door het loslaten van de gouden standaard en de devaluatie van de gulden in september 1936.

Hierna trok de economie aan, met positieve gevolgen voor het emissiebedrijf en de kredietverlening. Mede door deze economische wind in de rug was de NHM in staat in november 1936 het binnenlandse bankbedrijf aanzienlijk uit te breiden door de overname van de Geldersche Credietvereniging en de integratie van deze bank in haar eigen bedrijf. Na deze overname werd de afstand tot de andere grootbanken kleiner. Een belangrijk aspect omdat het bedrijf hierdoor minder afhankelijk werd van het wisselvallige cultuurbedrijf.

Vervelend was dat bij de reorganisatie van december 1934 een groot pakket nieuw geëmitteerde NHM-aandelen in handen van de Bank voor Handel en Scheepvaart terecht kwam. Directeur Kouwenhoven van deze bank wilde met deze participatie ook daadwerkelijke invloed op de NHM gaan uitoefenen. Dit kwam zowel de directie als de commissarissen als zeer ongewenst voor. Met behulp van de externe vertrouwelingen premier Colijn, president Trip van de Nederlandsche Bank en bankier Mannheimer wist men deze impasse te doorbreken door de aandelen over te nemen en deze te plaatsen bij buitenlandse investeerders.

Het Indische cultuurbedrijf, en hierdoor ook het bankbedrijf in Azië, kwamen eveneens weer in de lift na het loslaten van de gouden standaard. De cultuurproducten konden weer concurrerend op de diverse markten worden aangeboden. Het probleem van de structurele overproductie van de suiker was aangepakt door het afslanken van het cultuurbedrijf en de door de Indische overheid opgelegde productiebeperking.

Zowel in Nederland als in Azië waren de economische condities voor herstel en groei aanzienlijk verbeterd, in tegenstelling tot de politieke constellatie. In Europa werkte de agressieve politiek van Nazi-Duitsland belemmerend voor dit herstel, en hetzelfde was het geval in Azië, waar Japan zijn verove-

ringspolitiek voortzette. Hierdoor waren de omliggende landen gedwongen middelen vrij te maken voor hun defensie, die zodoende niet op een meer productieve wijze konden worden aangewend. Het herstel na september 1936 was dus van betrekkelijk korte duur.

Voor de NHM kwam daar in augustus 1939 het faillissement van Mendelssohn & Co. nog bij. Het vertrouwen van de commissarissen in president Crena de Iongh en dat van het publiek in de NHM werden hierdoor zwaar op de proef gesteld. Crena moest aftreden en werd vervangen door een oud-directeur van de KNSM, Ernst Heldring. Het vertrouwen van het publiek herstelde zich geleidelijk toen bleek dat het verlies van de NHM bij dit faillissement overzienbaar was.

De politiek van Duitsland mondde in september 1939, door de Duitse inval in Polen, uit in de Tweede Wereldoorlog. In mei 1940 werd Nederland zelf door de Duitsers bezet. De zetel van de NHM werd daarop naar Batavia verplaatst. Gedurende de gehele oorlogsperiode 1940-1945 waren het Nederlandse en buitenlandse bedrijf van elkaar gescheiden. Het buitenlandse bedrijf werd vanuit Londen door directeur Pauw geleid. Na de verovering van Zuidoost-Azië door Japan was dit netwerk geslonken tot drie agentschappen – Bombay, Calcutta en Jeddah –, en de coördinerende vestigingen in Londen en New York.

Het bedrijf in Nederland bleef, ondanks de continue dreiging om onder het bestuur van een *Verwalter* te worden geplaatst, zelfstandig functioneren. De kredietverlening en emissies verschrompelden; de rentevergoeding op schatkistbiljetten was de reddingsboei voor het bedrijf.

De NHM heeft net zoals andere banken kredieten verleend aan Nederlandse ondernemingen die producten leverden ten behoeve van de bezetter. Ook bij de handel in effecten van joodse eigenaars was de NHM naast de andere banken betrokken. Bij de naoorlogse zuivering werd vastgesteld dat de rol die de NHM hierin had gespeeld niet bijzonder groot was en dat de onderneming zich op andere gebieden positief had onderscheiden. Het Nederlandse bedrijf telde aan het eind van de oorlog negentien slachtoffers onder het personeel.

Het Aziatische bankbedrijf werd na de Japanse inval stilgelegd. In Nederlands-Indië en een aantal andere landen gingen de agentschappen in liquidatie. Dit werd niet krachtadig doorgevoerd, zodat na de oorlog de administratie weer vrij gemakkelijk op orde kon worden gebracht. Bij het cultuurbedrijf werd de leiding al spoedig vervangen door Japanners. In een later stadium daalde de productie en werd een aantal ondernemingen stilgelegd of voor andere doeleinden gebruikt.

De gevolgen van de Japanse bezetting voor het personeel in Azië waren over het algemeen veel ernstiger dan de gevolgen van de Duitse bezetting voor het Nederlandse personeel. Het Europese personeel in Azië werd geïnterneerd of als dwangarbeider ingezet bij de uitvoering van infrastructurele werken, in beide situaties onder zeer moeilijke en zware omstandigheden. Daarom was het aantal slachtoffers onder het Aziatische NHM-personeel aanzienlijk hoger dan onder het personeel in Nederland, namelijk 104.

Zowel in Nederland als in Azië moest het bedrijf na 1945 weer worden opgebouwd. Dat ging in Nederland aanzienlijk gemakkelijker omdat de organisatie ongeschonden was. Het economisch herstel voltrok zich in Nederland sneller dan aanvankelijk verwacht was. De geldsanering en geblokkeerde bankrekeningen brachten het betalingsverkeer op orde. Toen Amerika in 1948 besloot West-Europa financiële ondersteuning te geven in de vorm van de Marshallhulp kreeg de wederopbouw helemaal de wind in de rug.

In Nederlands-Indië waren er vooral in het cultuurbedrijf veel vernielingen aangericht. Nog belangrijker was, dat Indonesië op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid had geproclameerd. De oorlog tegen Japan was net beëindigd en werd nu door Nederland in Nederlands-Indië voortgezet om het Nederlandse gezag opnieuw te vestigen. Deze situatie was voor iedere betrokken partij nadelig en ongewenst. De politionele acties in 1947 en 1948 zorgden ervoor dat veel ondernemingen weer binnen de invloedssfeer van het Nederlandse bestuur kwamen te vallen. De prijs die hiervoor werd betaald was hoog vanwege de grote vernielingen die de Indonesiërs bij hun vertrek aan de cultuurondernemingen toebrachten.

De NHM heeft deze vijftien jaren (1934-1949) redelijk doorstaan. Politiek en economisch waren het rampjaren, maar doordat de organisatie in 1934 gezond was gemaakt en in 1936 werd uitgebreid door de overname van de GCV, kon men deze crisis overleven. Het Nederlandse bedrijf was alle jaren winstgevend, het Aziatische bedrijf was dat in bijna alle jaren. De harde sanering had dus resultaat afgeworpen.

Nederland had zich na de oorlog afgekeerd van de neutraliteitspolitiek en werd dus internationaler, wat voor een onderneming als de NHM alleen maar positieve gevolgen kon hebben. Daarentegen baarde de situatie in Indonesië grote zorgen.

Daarom werden ook de mogelijkheden voor nieuwe vestigingen in Europa, Noord- en Zuid-Amerika en Afrika verkend.

Het zesde hoofdstuk omvat de jaren 1949-1964. Aan het begin van deze periode bevond de NHM zich in de situatie dat de binnenlandse vestigingen waren hersteld en dat men zich kon richten op verdere uitbreiding van het kantorennet. Dit gebeurde zelfstandig door het openen van nieuwe kantoren of door overname van lokale banken. Voor de NHM was er op dat moment geen noodzaak of behoefte om te kijken naar een binnenlandse fusiepartner, zoals de Amsterdamsche Bank dat in 1948 deed door de overname van de Incasso-Bank.

Op alle terreinen van het binnenlandse bedrijf vond expansie plaats. De deposito's namen tussen 1949 en 1964 sterk in omvang toe en de rekening-couranttegoeden vertoonden een relatieve afname. Vanaf eind jaren vijftig kwamen hier de spaarsaldi bij van groepen nieuwe cliënten. De kredietverlening nam toe, zowel aan binnenlandse ondernemingen als aan buitenlandse bedrijven, instellingen en overheden. De uitbreiding van vestigingen in Europese landen zoals Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië moet in dit kader worden gezien.

Een nieuw product was de middellange kredietverlening via dochterondernemingen, waarmee de bank de kredietbeperking van de Nederlandsche Bank kon ontwijken. Voor de particuliere markt was de introductie van huurkoopkrediet en later de persoonlijke lening een belangrijke doorbraak.

Aan de kostenkant was het zorgwekkend dat de post salarissen door de grote toename van het personeelsbestand op het hoofdkantoor en de invoering van de cao meer toenam dan de groei van de winst. De Afdeling Organisatie begon met het doorlichten van de werkprocessen en de effectiviteit van de verschillende afdelingen. Waar op personeel kon worden bezuinigd, werd dit gedaan. Bepaalde werkzaamheden, zoals de administratie van de effectenafdeling en de rekening-courantadministratie, werden geautomatiseerd. In 1963 vond de introductie van de eerste computer plaats, wat een forse investering vergde. De gemaakte efficiencyslag had in het geheel geen gevolgen voor de omvang van het personeelsbestand van het hoofdkantoor. Dat nam tussen 1949 en 1964 met 273 personen toe tot 1554 geëmployeerden.

Het deelnemen in speculatieve operaties zien we ook in deze jaren terug door de deelname met durfkapitaal bij de herstart van Fokker. Na aanvankelijke verliezen kon deze operatie begin jaren zestig met winst worden afgesloten.

Het beleid ten aanzien van de zaken in het buitenland, die in 1949 nog voornamelijk uit het Indonesische bedrijf bestonden, was totaal verschillend ten opzichte van de Nederlandse situatie. Het bankbedrijf in Indonesië en ook Azië was de oorlog relatief onbeschadigd doorgekomen. De andere belangrijke poot in Indonesië, het cultuurbedrijf, was daarentegen in de jaren 1945-

1949 door oorlogshandelingen zwaar beschadigd. De directie besloot ondanks het onafhankelijk worden van Indonesië in 1949, en de daardoor ontstane onzekere politieke situatie, dit bedrijfsonderdeel te rehabiliteren. Men was er nog steeds van overtuigd dat het tweesporenbeleid, bankbedrijf en cultuurbedrijf, voor de onderneming het meest aantrekkelijke was.

Door de Indonesische onafhankelijkheid werd de speelruimte voor Nederlandse bedrijven in dat land aanzienlijk ingeperkt. Dat verergerde in de jaren vijftig door de opgelopen spanningen tussen Nederland en Indonesië inzake Nieuw-Guinea. De Indonesische autoriteiten vaardigden allerlei voorschriften uit waardoor de bedrijfsvoering werd bemoeilijkt en de winstgevendheid afnam. Door de beperking van de winsttransfers naar Nederland werd besloten om de behaalde winsten te gebruiken voor herstel van de cultuurondernemingen.

Maar ook bij de export van producten van het cultuurbedrijf was de situatie radicaal anders dan voor 1942. De gebruikelijke afzetlanden waren door het dekolonisatieproces verdwenen, terwijl anderzijds de productiekosten tot een veelvoud waren gestegen. Uiteindelijk werd de Indonesische impasse in mei 1959 doorbroken door de nationalisatie van het cultuurbedrijf. Het bankbedrijf wist het nog tot december 1960 vol te houden – als laatste Nederlandse onderneming in Indonesië – maar toen viel ook hiervoor het doek.

Ideeën bij de directie om het Indonesische bankbedrijf in de jaren vijftig te verkopen of in een joint venture onder te brengen, werden na grondige bestudering als niet realistisch verworpen. De verkoop van het cultuurbedrijf werd in het geheel niet overwogen, omdat hiervoor geen kapitaalkrachtige Indonesische partijen aanwezig waren. Het afscheepbedrijf moest in 1956 gedwongen, tegen zeer lage prijzen, worden verkocht aan Indonesische partijen. In de jaren dertig en begin jaren vijftig waren de cultuurondernemingen al voor f 1 in de boeken opgenomen zodat de daadwerkelijke nationalisaties in 1959 en 1960 gemakkelijk konden worden verwerkt.

De nationalisatie had uiteraard wel gevolgen voor de Aziatische kantoren, die actief waren bij de import- en exportfinanciering naar en van Indonesië. Daarom was eind jaren veertig besloten om het net van buitenkantoren uit te breiden naar andere landen, verspreid over alle werelddelen. Voorwaarde voor vestiging was een zekere mate van politieke stabiliteit in het desbetreffende land. Dit beleid werd met succes doorgevoerd. In 1949 beschikte de bank over 38 buitenlandse vestigingen (waarvan 24 in Indonesië); in 1964 was dit ondanks het verlies van de Indonesische agentschappen toegenomen tot 45 kantoren. Wat hierbij opviel, was dat de grote winstbijdrage van Indonesië en de

buitenkantoren op het totale winstsaldo was gewijzigd in een grotere bijdrage voor het binnenlandse bedrijf.

Ook voor het cultuurbedrijf werd vanaf de late jaren veertig gekeken naar alternatieve vestigingsplaatsen voor het geval het bedrijf in Indonesië verloren mocht gaan. Ethiopië en Zuid-Afrika werden overwogen, maar vielen beide af. Uiteindelijk participeerde de NHM in Frans Equatoriaal Guinee en in Peru in bestaande ondernemingen. Na de nationalisatie van het cultuurbedrijf in Indonesië in 1959 begon het inzicht bij de directie te rijpen dat de cultures niet thuishoorden in het takenpakket van een algemene bank. Dat was de reden dat de belangen in deze bedrijven in Afrika en Zuid-Amerika in de vroege jaren zestig werden opgegeven. Het was dan ook niet meer dan een logische stap dat Mariënborg in Suriname begin 1964 werd verkocht. Daarmee werd het tweesporenbeleid definitief beëindigd.

Bij al deze ontwikkelingen bleek de directie niet op één lijn te zitten. Zorgelijk was de matig tot slechte relatie tussen verschillende directieleden in de periode 1949-1962. Dit eindigde pas in 1962 door de benoeming van Van den Wall Bake tot president.

Na het (dreigende) wegvallen van het bedrijf in Indonesië was het tijd voor een heroriëntatie. In het midden van de jaren vijftig waren gesprekken gevoerd met de Hollandsche Bank-Unie, gevolgd door gesprekken met de Nederlandse Overzee Bank in 1960, beide overzeebanken. Op dat moment leek het de directie dus belangrijk om prioriteit te geven aan de uitbreiding van het buitenlandse bankbedrijf. De uitkomst van de besprekingen met de HBU en NOB was echter negatief.

Vanaf de late jaren vijftig en vroege jaren zestig werden de spaarsaldi belangrijker voor de financiering van de kredietverlening. Het was daarom noodzakelijk om dicht bij de spaarders te zitten, dus te beschikken over een uitgebreid Nederlands kantorennet. Dat was bij de NHM aanzienlijk minder goed ontwikkeld dan bij de concurrenten Amsterdamsche Bank, Rotterdamsche Bank en Twentsche Bank.

Hierop volgden in 1959 en 1961 gesprekken tussen de directies van de NHM en de Twentsche Bank om tot een fusie te komen, echter zonder concreet resultaat. De NHM benaderde in 1962 de Amsterdamsche Bank om te fuseren. Uiteindelijk liep deze fusiepoging begin 1964 vast op persoonlijke belangen en tegenstellingen bij de betrokkenen. Daarbij kwam dat de Amsterdamsche Bank in Nederland aanzienlijk groter was en over een krachtige directie beschikte. De NHM-directie kreeg hierbij de indruk dat er geen sprake zou zijn van een gelijkwaardige fusie, maar van een overname door de Amsterdamsche Bank.

Daarom werden de onderhandelingen met de Twentsche Bank weer opgenomen. Deze bank was kleiner dan de NHM en had een zwakke directie. Hierdoor, en doordat begin 1964 bij beide partijen de noodzaak tot serieus overleg over een fusie aanzienlijk was toegenomen, bleken de banken snel tot overeenstemming te kunnen komen. Dit resulteerde in de aankondiging van de fusie tussen de NHM en de Twentsche Bank (feitelijk was het een overname door de NHM) in juni 1964, waaruit in oktober 1964 de Algemene Bank Nederland ontstond. Een week na deze aankondiging gaven ook de Amsterdamsche Bank en de Rotterdamsche Bank aan te willen fuseren tot Amsterdam-Rotterdam Bank. Onder voorwaarden werden beide fusies door de Nederlandsche Bank goedgekeurd.

Na 140 jaar kwam er zo een einde aan het zelfstandig bestaan van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. De tijden en de politieke constellatie waren zodanig gewijzigd dat ieder van de betrokken partijen (directie, commissarissen en aandeelhouders) het erover eens waren dat deze fusie/overname voor beide banken de beste oplossing op langere termijn was. De nieuwe bank richtte zich exclusief op bankieren vanuit een sterke basis in Nederland en met een zich uitbreidend buitenlands netwerk.

Conclusie

In de inleiding is uiteengezet wat bij de aanvang van dit onderzoek werd beoogd. De studie is een onderdeel van het onderzoeksprogramma naar de belangrijkste rechtsvoorgangers van ABN AMRO. Het is dus logisch dat in dit onderzoek naar de geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij bepaalde thema's en vragen, die reeds aan de orde zijn gekomen in de al verschenen studies, worden behandeld.*

De leidende vraag en rode draad bij dit onderzoek was: Van wie is de onderneming en voor wie werkt zij? Zoals in de inleiding al is geschetst, was er geen statisch beeld van de onderneming te geven maar wisselde dit in de loop der tijd. Koning Willem I was in 1824 de initiatiefnemer voor de oprichting van de NHM en hij participeerde met een belang van 10% in haar kapitaal. De

* Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies* en Van der Werf, *Geschiedenis van de Twentsche Bank* (nog te verschijnen).

koning werd in de raad van commissarissen door zijn koninklijk commissaris vertegenwoordigd. De directe koninklijke bemoeienis nam in 1827, na de reorganisatie, nog aanzienlijk toe. Willem I kreeg het recht de president en de directeuren te benoemen zodat hij directe invloed uitoefende op het bestuur van het bedrijf. De leningen door de NHM aan de staat waren het gevolg van de diffuse scheiding tussen staatsmiddelen en de privéfinanciën van de koning. Deze kredietverlening aan de overheid verdween pas na het aftreden van Willem I in 1840. Ook de persoonlijke garantiestelling van de koning voor een jaarlijkse dividendbetaling van 4,5% aan de aandeelhouders maakt duidelijk dat de koning meer was dan een gewoon aandeelhouder. Hij heeft tot en met 1834 meebetaald om het beloofde percentage uit te keren. Pas daarna was de NHM zelf in staat uit de winst het toegezegde percentage uit te betalen. Onder zijn opvolgers verwaterde het directe financiële belang van de koninklijke familie in de onderneming. Wel behield de koning/koningin het benoemingsrecht van de president en directeuren. Dit werd pas in 1921 afgeschaft.

In de periode van 1840 tot 1870-1874 roerden de aandeelhouders zich. Vooral in de jaren rond 1849 en 1874, toen het 25-jarig octrooi moest worden verlengd, werden er brochures gepubliceerd van voor- en tegenstanders voor deze verlenging. Op basis hiervan zullen de directie en commissarissen besloten hebben tot voortzetting van de onderneming.

In de jaren 1870-1884 zien we een raad van commissarissen die nadrukkelijker zijn stem liet horen. Dit werd mede veroorzaakt door een zwak optreden van de directie; het zwalkende beleid zorgde onder andere voor een stagnerende winst. Door krachtdadig ingrijpen van de commissarissen, zowel bij de keuze van een nieuwe directeur als bij het doordrukken van beleidswijzigingen, kwam de onderneming weer op het rechte spoor.

Vanaf de laatste twee decennia van de negentiende eeuw was de directie van de NHM actief bij de oprichting van scheepvaartondernemingen in Nederland en Zeehaven en Kolenstation Sabang in Nederlands-Indië. De rol die de NHM op zich nam door de Zuid-Amerika Lijn/Koninklijke Hollandsche Lloyd (KHL) vanaf 1905 te ondersteunen, lijkt dus in het verlengde hiervan te liggen. Echter met één groot verschil: de NHM had geen belangen in Zuid-Amerika (het vervoer van en naar Suriname werd verzorgd door de KWIM). Omdat deze ondersteuning vanaf het begin met grote bedragen en risico's gepaard ging, lijkt het erop dat een externe partij/partijen (Ernst Heldring, de KNSM, de Amsterdamse rederijen, de Amsterdamse haven of de Amsterdamse handel) de NHM-directie voor hun karretje heeft gespannen. Omdat hier geen direct belang voor de NHM te constateren valt, is het bijzonder curieus dat de di-

rectie hierop inging. De NHM leed uiteindelijk grote verliezen bij de ondersteuning van de KHL. Hetzelfde zien we bij de participatie door de NHM in de Holland-Zuid-Afrika Lijn in de jaren 1919-1934. Opnieuw valt er geen direct belang voor de NHM te constateren en ook bij dit project werd een groot verlies geleden.

Een ander voorbeeld dat in deze jaren de directie haar eigen gang ging en zich weinig gelegen liet aan de commissarissen of aandeelhouders was de persoonlijke participatie van de directie bij effectensyndicaten van de NHM.

Eind jaren twintig werd een kleine commissie uit de raad van commissarissen samengesteld die vier keer per jaar met de directie vergaderde. Blijkbaar wilde de raad wat dichterbij het beleid van de onderneming worden betrokken. Dat zien we ook door de kritiek van de commissarissen op de (te grote) kredietverlening aan Mendelssohn & Co. in Amsterdam. In het crisisjaar 1934 raakte de gehele raad intensiever betrokken bij het bestuur doordat de vergaderfrequentie van twee naar zes keer per jaar werd gebracht. In dit jaar werd ook het bureau van commissarissen gevormd, een soort dagelijks bestuur, bestaande uit de voorzitter, de vicevoorzitter en de secretaris van de raad.

Na de aandelenemissie in december 1934 was een groot pakket nieuwe aandelen in handen gekomen van de Bank voor Handel en Scheepvaart. Deze activistische aandeelhouder wilde daadwerkelijk invloed op het bestuur van de NHM uitoefenen door benoeming van een eigen commissaris in de raad. Deze wens werd niet gedeeld door de directie en commissarissen. Bij de overname van de Geldersche Credietvereniging in 1936 begon deze aandeelhouder zelfs juridische procedures tegen de NHM omdat ze tegen deze acquisitie was.

In augustus 1939 ging Mendelssohn & Co. failliet. De commissarissen waren bijzonder verbolgen over president Crena de Jongh vanwege zijn rol bij het verlies dat de NHM bij dit faillissement moest nemen. Hij werd ontslagen en ook de benoeming van zijn opvolger Heldring werd door de commissarissen geregeld.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was er een balans tussen het bestuur en de directie en het toezicht hierop door commissarissen. In 1946 werd een groot aantal nieuwe commissarissen benoemd. In 1957 werd een commissie van advies uit de raad van commissarissen ingesteld als opvolger van het bureau van commissarissen. Dit hing samen met de problemen binnen de directie in de eraan voorafgaande jaren en ook omdat enkele commissarissen meer directe invloed op het beleid wilden uitoefenen. In de hele naoorlogse periode zien we een sterke raad van commissarissen en een minder sterke directie. Net als in de jaren 1870-1884 drukten in deze jaren de commissarissen een wezenlijk stem-

pel op het beleid door hun keuze voor een beleidswijziging na de nationalisatie van het bank- en cultuurbedrijf in Indonesië. Ook bij de fusieonderhandelingen in de periode 1959-1964 waren de commissarissen betrokken door in te grijpen toen dit overleg niet in de gewenste richting verliep.

Concluderend kunnen we zeggen dat de directie in het grootste deel van de periode 1824-1880 het beleid bepaalde. Op cruciale momenten lieten de commissarissen echter zien dat hun rol meer dan symbolisch was door daadwerkelijk te corrigeren en zo een koerswijziging te bewerkstelligen.

De rol van de aandeelhouders wisselde. Koning Willem I zag de NHM duidelijk als zijn onderneming. Ook de betrokkenheid van de aandeelhouders bij de octrooiverlenging in 1849 en 1874 laat zien dat zij actief van hun mogelijkheden gebruik maakten. Datzelfde beeld zien we in de jaren 1934-1936 toen de Bank voor Handel en Scheepvaart als aandeelhouder bij het bestuur wilde worden betrokken. In de overige jaren waren de aandeelhouders niet zichtbaar en daaruit mogen we concluderen dat zij hierdoor aangaven tevreden te zijn met het gevoerde beleid, dat een gewenst dividend opleverde.

De werknemers komen in dit verhaal als machtsfactor niet voor. Pas in de jaren vijftig van de twintigste eeuw werd een ondernemingsraad ingesteld, waarbinnen over minder belangrijke zaken werd gesproken. De directie kon door het voeren van een goed personeelsbeleid – salariering, tantièmes, pensioenvoorziening, vakantiedagen, vakantiehuizen en goede arbeidsomstandigheden – natuurlijk wel een situatie creëren om de werknemers aan de onderneming te binden. Het langdurig dienstverband van veel medewerkers geeft aan dat de onderneming hierin is geslaagd.

De relaties/klanten zijn als machtsfactor niet zichtbaar. Hun enige wapen was en is om naar de concurrentie te gaan. Op die manier zorgden zij er wel voor de NHM scherp te houden op het gebied van productinnovatie en concurrerende prijzen. Zowel bij het depositobedrijf, de kredietverlening als bij de syndicaten zien we trouwe cliënten die decennialang in relatie met de NHM stonden. Ook dit geeft aan dat de NHM hier in de optiek van de klant in is geslaagd.

De vraag of de directie een bepaalde visie of een langere termijnstrategie had om bepaalde doelen te realiseren, is niet eenduidig te beantwoorden. Pas na de Tweede Wereldoorlog raakte in Nederland het formuleren van strategieën en doelen en de uitvoering hiervan ingeburgerd.

Vanaf de oprichting waren de taken en doelstellingen geformuleerd in de statuten. In de jaren na 1827 ziet men dat de NHM bewust het gebied waar zij

opereerde, terugbracht tot Nederland en Nederlands-Indië; daarvóór was dat de halve wereld. Het betrokken worden bij het Cultuurstelsel was niet een strategische keuze of wijziging maar lag in het verlengde van de werkzaamheden die de onderneming al in Nederlands-Indië beoefende en werd door de Nederlandse overheid opgedragen. De uitbreiding van de eigen goederenhandel vanaf 1850 kan wel als een visiewijziging onder een nieuwe president worden beschouwd.

Dat is helemaal van toepassing op de periode 1870-1884, toen de NHM-directie, op sterke aandrang van de commissarissen, de scoop ging verbreden en zich bezig ging houden met bankieren. De felle discussies in de raad van commissarissen en tussen directie en commissarissen maken duidelijk dat het hierbij om een principiële keuze en verandering ging. Dit werd bezegeld met een aantal statutenwijzigingen en het implementeren van de nieuwe onderdelen in het bedrijf.

De al eerder besproken ondersteuning van de Koninklijke Hollandsche Lloyd (KHL) zal zeker met een bepaalde intentie en visie zijn ondernomen. De steun werd te lang voortgezet, men was dus niet in staat om dit failliete beleid te beëindigen. De ondersteuning van de Holland-Zuid-Afrika Lijn in latere jaren, vergelijkbaar met de steun aan de KHL, laat zien dat er op dat moment geen lerend vermogen bij de directie was.

De trage uitbreiding van het binnenlandse bankbedrijf na 1911 kan men juist als een gebrek aan visie kwalificeren. De gehele concurrentie was actief op dit gebied en de houding van de NHM kwam zowel toen als in de huidige optiek als zeer passief over.

Een gebrek aan visie is ook te signaleren bij de uitbreiding van het cultuurbedrijf eind jaren twintig en eind jaren dertig. Dalende verkoopprijzen voor de cultuurproducten rechtvaardigden op dat moment niet een uitbreiding van dit bedrijfssegment.

Dat gebrek aan visie of een verkeerde visie geldt ook voor de (te) innige relatie met Mendelssohn & Co. in de jaren dertig. Zowel commissarissen als ook externe partijen gaven aan dat deze banden te nauw waren en hierdoor ongewenst.

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog werd de NHM door de zelfstandigheid van Indonesië voor een voldongen feit geplaatst. Verkoop van het bedrijf aldaar behoorde niet tot de mogelijkheden. De directie had de visie 'laten we maar zien hoe ver we komen' door in het land te blijven en samen te werken met de Indonesische autoriteiten. De commissarissen lieten hierbij meer daadkracht zien en speelden dan ook een wezenlijke rol in de uitbreiding van

het bankbedrijf in Nederland en elders in de wereld. Ook bij de fusiebesprekingen met andere banken in de jaren 1959-1964 hadden zij een stimulerende rol.

De eerste subvraag bij dit onderzoek was hoe de uitbreiding van bancaire activiteiten bij deze handelsonderneming vanaf 1880 heeft plaatsgevonden en welke strategie hiervoor werd gehanteerd.

Al snel tijdens het onderzoek bleek dat de directie van de NHM – oorspronkelijk tegen de wens van de commissarissen in – wel gestart was met bancaire activiteiten, maar tegelijkertijd volop andere activiteiten bleef beoefenen. Alleen de eigen handel werd in 1883 gestaakt. Vanwege het succes ervan heeft de raad van commissarissen dit meersporenbeleid stilzwijgend goedgekeurd.

Dit duale beleid heeft ervoor gezorgd dat de NHM in de twintigste eeuw een andere en afwijkende ontwikkeling heeft doorgemaakt dan de andere handelsbanken. De NHM was anders en bleef anders, en dat werd toentertijd ook zo ervaren. Ze was een handelsonderneming, ontwikkelde zich tot een handelsbank, had een eigen cultuurbedrijf maar was ook een combinatie van investeringsbank en participatiemaatschappij. Geen van de andere banken was op een dergelijk breed terrein actief. Dat was ook de reden dat de NHM tot ver in de twintigste eeuw binnen het Nederlandse bankwezen als een buitenbeentje of als buitencategorie werd beschouwd. Dit bleek ook in de Ondernemersraad voor Nederlands-Indië, waar de NHM niet was ondergebracht bij de cultuurbanken, cultuurondernemingen of handelsondernemingen, maar een aparte categorie vormde.

Door dit unieke karakter heeft de NHM zowel in de negentiende als in de twintigste eeuw positieve bijdragen geleverd aan de ontwikkeling van de Nederlandse economie en het Nederlandse bedrijfsleven. Het opzetten van de grootschalige suikerraffinagefabrieken in Amsterdam halverwege de negentiende eeuw zou niet mogelijk zijn geweest zonder de financiële inbreng van de NHM. Ondernemingen zoals Zeehaven Sabang, de Koninklijke Hollandse Lloyd alsook Fokker in de jaren vijftig van de twintigste eeuw hadden zonder de steun van de NHM niet op een dergelijke schaal kunnen opereren.

Door de veranderde economische en politieke setting moesten in 1964 wel beslissende keuzes worden gemaakt. De definitieve keuze voor bankieren en het beëindigen van handelszaken en speculatieve activiteiten had tot gevolg dat het binnenlandse bedrijf moest worden versterkt. Hierover bereikte men in 1964 overeenstemming met de Twentsche Bank. Na de fusie (overname van de Twentsche Bank) van de twee banken ging de nieuwe combinatie van start

onder de nieuwe naam: Algemene Bank Nederland of ABN, dus ook hier vond een breuk met het verleden plaats.

Daarnaast is een aantal specifieke onderwerpen nader onderzocht. Hoe evolueerde het binnenlandse bankbedrijf van de NHM en wat was de oorzaak van de trage uitbreiding van het binnenlandse kantorennet in vergelijking met de concurrentie? Wat was het belang van een goed gespreid kantorennet bij deze zaken?

Op dit punt scoorde de NHM slechter dan de concurrentie. Bij de deposito's, het emissiebedrijf en de kredietverlening aan grote ondernemingen kon men de concurrentie met de andere handelsbanken met gemak aan, mede vanwege het grote kapitaal. Bij het midden- en kleinbedrijf en bij de detailhandel had de concurrentie een grote voorsprong. Dit kwam door het ontbreken van een eigen binnenlands netwerk bij de NHM.

Vanaf 1911 ontstond in Nederland een bankconcentratie waarbij de Rotterdamsche Bankvereniging voorop ging, maar al spoedig gevolgd werd door de andere grote handelsbanken, behalve de NHM. De drie NHM-vestigingen Amsterdam, Rotterdam en Den Haag waren bij lange na niet bij machte het hele land te bedienen. Pas na de overname in 1936 van de Geldersche Credietvereniging kon deze achterstand enigszins worden ingelopen. De GCV was echter in West-Nederland nauwelijks aanwezig. De achterstand moest dus door nieuwe vestigingen en overnames worden weggewerkt, wat een kostbare operatie was.

Door het samengaan met de Twentsche Bank in 1964 kon dit probleem definitief worden opgelost. Wat de oorzaak van dit achterblijven was, is niet eenduidig. Het meersporenbeleid zal nadrukkelijk van invloed zijn geweest, en is ten dele een bewuste keuze van Van Aalst geweest in de jaren kort na de bankconcentratie. Waarschijnlijk heeft de directie in het eerste kwart van de twintigste eeuw ook bepaalde doelgroepen veronachtzaamd. Toen deze doelgroepen na verloop van tijd belangrijker werden, was deze achterstand niet meer goed te maken.

Wat was het belang van het buitenlandse bank- en cultuurbedrijf ten opzichte van het Nederlandse bedrijf?

Het buitenlandse bedrijf, zowel bank- als cultuurzaken, is gedurende de gehele bestaansperiode van de NHM van eminent belang geweest. Vanaf de oprichting werden internationale activiteiten ontplooid waarbij het Nederlandse bedrijf deze zaken in feite faciliteerde, bijvoorbeeld de veilingen in

Amsterdam en Rotterdam en de contacten met de overheid inzake het Cultuurstelsel.

Zoals al eerder opgemerkt, was de verslaglegging van de NHM nogal ondoorzichtig. Hierdoor is het onmogelijk om voor de gehele periode 1824-1964 het percentage vast te stellen dat het buitenlandse bedrijf aan de totale winst heeft bijgedragen. Voor de jaren dat de scheiding tussen binnenlandse en buitenlandse winst wel is aangebracht, is het binnenlandse winstcijfer vervuild. Hier werden winsten geboekt die feitelijk in het buitenland waren behaald, waaronder de provisies voor de handel in goederen en cultuurproducten. De grootste winstbijdrage kwam uit Nederlands-Indië/Indonesië. Zelfs na het uitroepen van de onafhankelijkheid in 1945 door Sukarno en de jaren daarna bleef deze winst substantieel.

Pas na de overname van de Geldersche Credietvereniging in 1936 kreeg de NHM de beschikking over een redelijk dekkend landelijk kantorennet. Dit leidde in eerste instantie niet tot een relatieve winststijging van het Nederlandse bankbedrijf. Tot de nationalisatie van het Indonesische bedrijf in 1960 bleef de winstbijdrage van het buitenlandse bedrijf structureel hoger. Dat de buitenlandse winstdaling in de jaren daarna niet tot problemen leidde, kwam door de plotseling gestegen winstgevendheid van het Nederlandse bankbedrijf.

Op welke manier concurreerde de NHM met de andere handelsbanken? Was dat op het gebied van specifieke producten, innovaties, architectuur of het gebruik van een eigen logo? Wat was het marktaandeel, hoe was de ontwikkeling op verschillende markten, was er sprake van dominantie op bepaalde markten?

In 1903 stelde de NHM haar kantoren in Nederland open voor deposito's. De Twentsche Bank, de Amsterdamsche Bank en de Incasso-Bank waren reeds ver voor 1900 met deze activiteit begonnen. Vanaf de start liet de NHM de concurrentie achter zich. In de periode 1903-1964 was de NHM de bank die op dit gebied veruit het beste presteerde. Alleen in de jaren 1903, 1931-1934, 1942-1945 en 1954 stond de bank niet op de eerste plaats. In 1964 had de NHM bijna f 600 miljoen meer aan ingelegde deposito's dan de nummer twee, de Amsterdamsche Bank.

De NHM gebruikte de ingelegde gelden voor zowel binnenlandse als buitenlandse kredietverlening en had geen problemen om deze gelden tegen hogere rentes uit te zetten. De banken concurreerden onderling met de rentevergoeding op deposito's omdat deze gelden relatief goedkoop waren; alleen

rekening-couranttegoeden waren nog goedkoper. Door de grote inleg van deposito's waren de banken bij uitbreiding van activiteiten niet genoodzaakt hun eigen vermogen te vergroten, wat een belangrijk winstpunt was.

Bij de syndicaten traden de banken meestal in vaste combinaties op, die na verloop van tijd wel konden wisselen, afhankelijk van de cliënt. De concurrentie met de andere grote banken lijkt hierbij in de jaren dertig toe te nemen. Bij de emissies voor grotere bedrijven speelde de NHM een (zeer) belangrijke rol, maar bij kleinere ondernemingen was deze rol van een wat bescheidener omvang.

Na 1945 waren vooral de Amsterdamsche Bank en de NHM innovatief op het gebied van de middellange kredietverlening. Op het gebied van de huurkoopfinanciering waren de Amsterdamsche Bank, de NHM en de Twentsche Bank de initiatiefnemers. Bij het sparen en de persoonlijke lening volgde de NHM de Hollandsche Bank-Unie, de Amsterdamsche Bank en de Twentsche Bank die op dit gebied alerter en innovatiever waren.

Tegenwoordig zijn de huisstijl en bankarchitectuur belangrijke onderdelen van de corporate identity. Voor 1945 was de particuliere cliënt bijna afwezig, dus speelde de herkenbaarheid van de agentschappen een minder belangrijke rol, dit in tegenstelling tot afbeeldingen van de hoofdkantoren die veelvuldig in reclame-uitingen werden gebruikt. Wat wel opvalt, is dat bij de NHM na 1936 veel nieuwe bankgebouwen zijn gebouwd onder supervisie van architect Gerard van Straaten, die ook al actief was voor de Geldersche Credietvereniging.

Hier is zeker een soort NHM-architectuur in te ontdekken; al zal men zich hier toentertijd niet van bewust zijn geweest. Dezelfde rol vervulden de architecten Ouëndag, Posthumus Meyjes, Kramer en de gebroeders Kraayvanger bij de Amsterdamsche Bank, Gratama en Dinger bij de Incasso-Bank, Mertens bij de Nato/Robaver en Van Gendt bij de Twentsche Bank.

Een logo of beeldmerk om het eigene te accentueren speelde bij de banken voor 1945 geen rol. Hierop vormde de NHM een uitzondering. Vanaf 1824 was het anker *het* beeldmerk van de onderneming. In 1866 liet de NHM dit zelfs bij de rechtbank in Amsterdam registreren om misbruik te voorkomen. Na 1945 werden dergelijke logo's door alle banken gebruikt om de herkenbaarheid bij het publiek te vergroten.

Ook op andere gebieden waren de banken innovatief. Bij de introductie van de telefoon en de schrijfmachine in de jaren tachtig van de negentiende eeuw waren de banken onder de eerste afnemers te vinden. Op het gebied van kantoorautomatisering (invoering Hollerithmachines) in de jaren 1920-1930

speelde de Robaver een voortrekkersrol, al spoedig gevolgd door de andere banken. In de jaren 1945-1964 liepen de banken opnieuw voorop bij initiatieven op het gebied van automatisering en de invoering van computers om de arbeidskosten enigszins te kunnen drukken.

In Nederlands-Indië was de concurrentie vele malen harder en scherper dan in Nederland. De vier grote banken aldaar – NHM, Javasche Bank, Nederlands-Indische Handelsbank en Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij – waren fel met elkaar in gevecht om hun marktaandeel te behouden of te vergroten. De NHM was voor 1942 de bank met het grootste marktaandeel. De relatie van de NHM met de NIEM was over het algemeen goed, die met de Javasche Bank wisselde afhankelijk van degenen die bij beide bedrijven de leiding voerden en op welke manier de Javasche Bank (circulatiebank) zich op het terrein van de handelsbanken begaf. De verhouding met de NIHB was vanaf 1900 over het algemeen slecht tot zeer slecht.

Daarnaast speelden de diverse Engelse en Chinese en later Japanse banken een rol van betekenis op de Indische markt. Het zal duidelijk zijn dat de banken met hun rentebeleid en concurrerende tarieven alles in het werk stelden om de concurrentie af te troeven.

Na 1945 veranderde de situatie radicaal. De NHM bleef nog wel enkele jaren de belangrijkste rol in Indonesië spelen. Vanaf de vroege jaren vijftig werd deze positie door Bank Indonesia (de genationaliseerde Javasche Bank) en andere Indonesische banken overgenomen, mede door allerlei belemmeringen en wetgeving die het de Nederlandse en andere buitenlandse banken bijzonder moeilijk maakten om op een faire manier met de Indonesische banken te kunnen concurreren.

Welke ondernemingen bankierden bij de NHM, en verschilde dit netwerk met dat van de andere handelsbanken? Veranderde de bank-cliëntrelatie in de loop der tijd?

Vanwege haar relatie met Nederlands-Indië is het niet verwonderlijk dat een deel van de te financieren ondernemingen (handels- en cultuurondernemingen, vervoer) actief was in Indië. Wat dat betreft was er geen verschil met de NIHB, maar ook de Amsterdamsche Bank en de Twentsche Bank kenden Indische relaties. Dit was blijkbaar een sector die met Amsterdam was verbonden.

Opvallend is dat de Koninklijke Olie bij oprichting niet bij de NHM in Amsterdam ging bankieren. Dit had enerzijds te maken met de plaats van vestiging van de Koninklijke in Den Haag, waardoor men in een ander netwerk verkeerde, en anderzijds met het feit dat, toen de petroleumindustrie in

Nederlands-Indië opkwam, de NHM-directie weinig perspectief zag in deze nieuwe industriële tak. Vanaf 1902 – het jaar waarin Van Aalst in de directie werd opgenomen – vond de petroleumindustrie wel krachtig ondersteuning van de NHM. Van Aalst zou van 1910 tot 1939 deel uitmaken van de raad van commissarissen van de Koninklijke Olie, en in Indië was de NHM vanaf het begin bij de financiering ervan betrokken. Op die manier kwam subagent Henri Deterding van de vestiging Penang in contact met deze onderneming.

Andere relaties waren de Amsterdamse rederijen; de Rotterdamse rederijen vonden onderdak bij R. Mees & Zoonen en de Rotterdamsche Bank. Bij de oprichting van ondernemingen van ‘nationaal’ belang, zoals de Hoogovens, KLM en Fokker, ondersteunde de NHM deze initiatieven krachtdadig. De rol van hoeder van nationale belangen was bij de andere banken in veel mindere mate aanwezig.

Door het ontbreken van een landelijk netwerk tot 1936 was de categorie relaties in het midden- en kleinbedrijf bij de NHM ondervertegenwoordigd. Maar ook in de top 100 van industriële bedrijven in 1950 was sprake van een disbalans als de positie van de NHM als huisbankier wordt bekeken. In de top 15 van deze lijst was de NHM als huisbank zeer sterk vertegenwoordigd; bij de bedrijven die lager op deze lijst staan, was de bank als relatie fors ondervertegenwoordigd.

Vanaf de vroege jaren vijftig nam het belang van de particuliere cliënt toe. Tot die tijd bankierden alleen ondernemingen en particuliere (grote) effectenbezitters bij de banken. Door de nieuwe producten sparen, huurkoop en de persoonlijke lening werden alle banken laagdrempeliger. Het beeld bij de NHM was wat dat betreft gelijk aan dat bij de andere banken.

Wat was de maatschappelijke achtergrond van de leden van de directie en de raad van commissarissen en verschilde deze van de andere handelsbanken?

Bij de keuze van de directeuren blijkt de NHM een zekere voorkeur te hebben gehad voor personen die vanuit het eigen bedrijf waren opgeklommen, aangevuld met capabele buitenstaanders die elders hun sporen hadden verdiend. De buitenstaanders hadden een verleden in de handel of specifiek bancaire kwaliteiten. Over het algemeen heeft dit beleid goed uitgepakt. Weliswaar had de NHM een president – een functie die bij de andere banken zo goed als niet voorkwam –, maar deze opereerde op een gelijkwaardig niveau met zijn mededirecteuren, zodat er sprake was van een collegiaal bestuur.

Enkele periodes vallen hierbij uit de toon. In het tijdvak 1913-1934 was Karel van Aalst president. Hij dulde weinig tegenspraak van zijn mededirecteuren.

teuren, wat tot gevolg had dat diverse directeuren vroegtijdig vertrokken en diegenen die op hun post bleven weinig invloed hadden. Tot begin jaren twintig had de alleenheerschappij van Van Aalst geen nadelige gevolgen voor de NHM, daarna trad in het beleid een verstarring op die uiteindelijk leidde tot de grote crisis binnen het bedrijf in 1934.

Een tweede periode waarin de directie niet harmonieus en eensgezind optrad, was in de jaren 1949-1962. Onder de presidenten Collot d'Escury en Van Sandick waren de onderlinge samenwerking en het elkaar vertrouwen niet optimaal. Dit had uiteindelijk geen negatieve gevolgen doordat de raad van advies uit de raad van commissarissen, ingesteld in 1939 na het faillissement van Mendelssohn & Co., uit een aantal krachtige personen bestond – Den Hollander, Van Kretschmar van Veen, Albarda, Kamphuisen en Bronsing – die een stevig tegenwicht vormden voor de impasse binnen de directie.

Wat betreft de keuze voor de directieleden wijkt de NHM niet af van de Amsterdamsche Bank, de Incasso-Bank en de Rotterdamsche Bank, waar dezelfde mix van interne en externe kandidaten binnen de directies voorkwam. De Nederlandsch-Indische Handelsbank en de Twentsche Bank kozen bijna uitsluitend directieleden uit eigen gelederen. Op de lange duur had dit bij beide banken negatieve gevolgen.

De commissarissen van de NHM waren tot 1936 voor het overgrote deel afkomstig uit West-Nederland. Naast personen uit de handel en het bankwezen uit Amsterdam en Rotterdam, hadden politici uit Den Haag zitting in de raad. Vertegenwoordigers van de Amsterdamse rederijen en Indische ondernemingen vulden het college aan. Na de overname van de Geldersche Credietvereniging in 1936 werden ook commissarissen uit andere delen van Nederland opgenomen. Vanaf dat moment was het college ook toegankelijk voor rooms-katholieke commissarissen, die tot die tijd niet in aanmerking waren gekomen voor verkiezing. Pas na de Tweede Wereldoorlog deden industriëlen hun intrede.

Bij de keuze van commissarissen vertoont de NHM een afwijkend beeld. Bij de andere handelsbanken was geen sprake van geloofsdiscriminatie, stelde men zich veel eerder open voor regionale spreiding en namen ook eerder vertegenwoordigers uit de industrie zitting in de colleges.

De raad van commissarissen was over het algemeen nogal volgzzaam ten opzichte van de directie. In twee perioden was er een sterkere raad van commissarissen, die de directie goed tegengas gaf. Beide keren werden er zeer belangrijke beslissingen genomen. Zo dwongen de commissarissen eind jaren zeventig, begin jaren tachtig van de negentiende eeuw de directie tot een koerswijziging, namelijk om het bankieren te gaan beoefenen. In de late jaren

vijftig, vroege jaren zestig van de twintigste eeuw gaf de raad van advies uit de raad van commissarissen de doorslag in de keuze om het meersporenbeleid te verlaten en exclusief over te stappen op het bankieren.

Hoe veranderde de toezichhoudende rol van de Nederlandsche Bank in de loop der tijd?

Toen de NHM in 1880 voorzichtige schreden zette op het bancaire terrein had de Nederlandsche Bank zich al een belangrijke positie verworven bij de kredietverlening, doordat banken bij haar konden disconteren. Hierdoor was de Nederlandsche Bank in de positie om ook inzage te vragen in de boeken van de discontant. De relatie van de NHM met deze bank was in deze vroege periode minder intensief. Over het algemeen was de NHM in staat haar kredietverlening zonder hulp van de Nederlandsche Bank te kunnen verlenen.

In de jaren dertig nam de controlerende functie van de Nederlandsche Bank toe, zij het toen nog wel op basis van een gentlemen's agreement. In 1939, na het faillissement van Mendelssohn & Co., waarbij zowel de Nederlandsche Bank als de NHM rake klappen kreeg, werd het toezicht verscherpt. De voorheen met de banken afgesproken vrijwillige inlevering van kwartaalstaten bij de Nederlandsche Bank werd toen geïntensiveerd door dit om te zetten naar een verplichte maandelijkse controle. Daarbij werd het mogelijk dat een accountant van de Nederlandsche Bank een nader onderzoek zou instellen.

In 1948 werd de Nederlandsche Bank genationaliseerd en kreeg zij een nieuw takenpakket, geformaliseerd in de Wet Toezicht Kredietwezen van 1952. Hierdoor kreeg de Nederlandsche Bank onder andere bevoegdheden op het gebied van de kredietbeperking en werden de banken verplicht naar deze richtlijnen te handelen. De NHM had daarnaast, vanwege haar internationale bedrijf en de buitenlandse kredietverlening, met de Nederlandsche Bank te maken inzake het verbod tot uitvoer van vreemde valuta. De zelfstandige positie van de handelsbanken werd zo flink ingeperkt.

Was er in de onderzochte periode (1880-1964) sprake van kartelvorming/samenwerking door afspraken binnen de Amsterdamsche Bankiersvereniging, de Nederlandse Bankiersvereniging en de Vereniging voor den Effectenhandel?

Deze kartelvorming of – zoals men het toen noemde – bindende afspraken voor leden binnen een bepaalde sector, was zeker aanwezig. De belangrijkste banken waren lid van de Amsterdamsche Bankiersvereniging (1915), na de Tweede Wereldoorlog opgegaan in de Nederlandse Bankiersvereniging. Geen van de banken kon zich veroorloven hiervan geen lid te zijn, want hier werden

afspraken gemaakt over minimumtarieven en werd aangegeven hoe men zich moest opstellen ten opzichte van nieuwe richtlijnen van de Nederlandsche Bank of andere instanties. In de Tweede Wereldoorlog vond dit overleg plaats in de Hoofdgroep Banken.

De afspraken waren in de visie van de bankiers noodzakelijk omdat hierdoor een mogelijkheid werd gecreëerd om de regelgeving die door andere instanties werd opgelegd te kunnen afzwakken of te traineren. Uiteraard bleef er nog voldoende ruimte over om met elkaar te concurreren, zodat de cliënt nog steeds kon kiezen tussen bank A, B of C.

De Vereeniging voor den Effectenhandel (1876) werd onder andere opgericht om de effectenhandel te vrijwaren van beunhazen. De Twentsche Bank en de Amsterdamsche Bank waren vanaf het begin lid, de directie van de NHM volgde rond 1890. De Vereeniging was alleen opengesteld voor in Amsterdam gevestigde firma's en bankiers. Hierdoor kon de Robaver er tot 1911 geen lid worden en moest een truc worden uitgehaald – de overname van de Amsterdamse firma Determeijer Weslingh & Zoon – om zich toegang tot de Vereeniging te verschaffen.

In deze jaren was het lidmaatschap van de Vereeniging voor bankiers bijzonder moeilijk te verwerven omdat hiervoor vereist was dat de hoofdtak van een lid de uitoefening van het effectenbedrijf was. De NIHB heeft hierdoor een aantal jaren moeten wachten voordat ze lid kon worden. Hetzelfde gebeurde in de jaren dertig toen de HBU en Mendelssohn & Co. probeerden het lidmaatschap te bemachtigen en dit aanvankelijk werd geweigerd.

In Nederlands-Indië hadden de banken – de Engelse inbegrepen – in 1904 afspraken gemaakt over de noteringen van inkoopkoersen van wissels. Daarna waren dit soort afspraken niet meer mogelijk vanwege de scherpe concurrentie. Een tweede voorbeeld van kartelvorming in Indië was de overeenkomst op het gebied van emissies in 1912. Hierbij hadden de NHM, de NIHB en de NIEM afgesproken gezamenlijk op te trekken bij emissies in Nederlands-Indië. Dit kartel werd in de vroege jaren dertig beëindigd vanwege een conflict tussen de NHM en NIHB.

Hoe was de relatie van de NHM met de overheid en het koninklijk huis in vergelijking met de andere banken?

Die relatie was in het geval van de NHM van zeer bijzondere aard en die ontbrak bij de andere banken. Bij de oprichting in 1824 was de NHM een semi-overheidslichaam dat actief was op veel gebieden die een gunstige invloed hadden op de Nederlandse economie. De gouvernementsgoederenhandel

bleef ook na de afschaffing van het Cultuurstelsel in handen van de NHM. Pas in de jaren twintig van de twintigste eeuw werd deze relatie ontbonden. Door deze band waren de contacten met de politiek en de ministeries frequent.

Zowel in de negentiende als in de twintigste eeuw zaten in de raad van commissarissen politici. Zodoende was president Crena de Iongh bij de crisis in 1934 in staat om rechtstreeks met premier Colijn overleg te voeren. Na de Tweede Wereldoorlog verdween deze bijzondere band met de overheid.

De NHM werd in 1824 door koning Willem I opgericht en hij was de belangrijkste aandeelhouder. Vanaf 1827 kreeg de koning het recht om de president, de directeuren en de secretaris te benoemen, waardoor de band met het koninklijk huis nog nauwer werd. De koninklijk commissaris (president-commissaris) vertegenwoordigde de belangen van de koning in de raad van commissarissen. In de negentiende eeuw was het gebruikelijk dat de koning bij het jaarlijkse bezoek aan de hoofdstad ook door de directie van de NHM werd ontvangen. In 1921 werd de functie van koninklijk commissaris afgeschaft, dit tot spijt van de directie en de commissarissen. Frans Vester was in 1918 de laatste directeur die door koningin Wilhelmina werd benoemd.

Ook daarna bleef de band met de koninklijke familie bestaan, getuige de stage die prins Bernhard in het najaar van 1936 doorliep op het hoofdkantoor van de NHM. Na de Tweede Wereldoorlog vonden de jaarlijkse uitreikingen van de Zilveren Anjers (Prins Bernhardfonds) plaats in de Grote Zaal van het hoofdkantoor van de NHM. In 1956, toen de kwestie over het aftreden van president Collot d'Escury speelde en de directie als compromis had voorgesteld de presidentsfunctie af te schaffen, maakte prins Bernhard kenbaar hier geen voorstander van te zijn.

Concluderend kan worden gesteld dat de NHM zich na 1880 op het bancaire pad heeft begeven, zowel in Nederland als in Nederlands-Indië. Dat hield niet in dat de andere activiteiten, zoals het cultuurbedrijf, de handel, de gouvernementsgoederenhandel en speculatieve operaties, werden beëindigd. Aanvankelijk tegen de zin van de raad van commissarissen werden deze zaken voortgezet door de directie. Het bankbedrijf werd in de twintigste eeuw wel een steeds belangrijker onderdeel van het bedrijf. Uiteindelijk moest de NHM, door de nationalisatie van het cultuurbedrijf in 1959 in Indonesië, gedwongen afscheid nemen van dit belangrijke bedrijfsonderdeel. Toen pas was het de directie duidelijk dat de toekomst exclusief bij het nationale en internationale bankbedrijf lag.

In vergelijking met de andere handelsbanken Amsterdamsche Bank, Rotterdamsche Bank en Twentsche Bank heeft de NHM een bijzondere geschiedenis. Vanaf de oprichting in 1824 was men internationaal georiënteerd. Door het meersporenbeleid werd de NHM tot ver in de twintigste eeuw niet ingedeeld bij de handelsbanken.

Toekomstige studies naar de geschiedenis van de Amsterdamsche Bank, Rotterdamsche Bank en Twentsche Bank zullen moeten uitwijzen of de ontwikkeling van het bankbedrijf van de NHM in Nederland gewoon was of afwijkingen vertoonde ten opzichte van de andere drie grote banken.

In vergelijking met de Nederlandsch-Indische Handelsbank lijkt de keuze van de NHM voor het meersporenbeleid verstandig te zijn geweest. De NHM was na de nationalisatie van haar Indonesische bedrijf, in 1959 en 1960, in staat nieuwe wegen in te slaan met haar Nederlandse en internationale bankbedrijf. Concurrent NIHB zag zich reeds twee jaar na de nationalisatie van haar bedrijf in Indonesië in 1960 gedwongen zich te laten overnemen door de Rotterdamsche Bank. Achteraf kan dus worden geconstateerd dat de koers waarvoor de NHM-directie rond 1880 heeft gekozen op de lange termijn zijn vruchten heeft afgeworpen.

Het vermogen van de NHM om zich aan te passen aan veranderende omstandigheden is van wezenlijke betekenis geweest voor haar succes. Arie de Geus geeft hiervan in zijn studie *De levende onderneming* tal van voorbeelden.* Een onderneming die leeft, verandert mee met de maatschappij, met wensen van klanten en belangen van directie en personeel en aandeelhouders (*stakeholders*). Grote veranderingen in het beleid van de NHM vonden bijvoorbeeld plaats in 1827, omstreeks 1850, in de jaren 1874-1882, na 1902, omstreeks 1934, na 1945 en vanaf 1960.

Door deze koerswijzigingen, het verlaten van bepaalde werkterreinen en het betreden van nieuwe wegen, bleek de onderneming in staat te zijn zich aan te passen. Hierdoor bleef het vertrouwen van de stakeholders in de onderneming behouden en belangrijk: konden zij zich met deze onderneming blijven identificeren.

* De Geus, *De levende onderneming*, passim.

Summary and conclusion

Summary

The first chapter discusses the reasons behind the establishment of the Netherlands Trading Society (NTS, *Nederlandsche Handel-Maatschappij*, NHM) in 1824 and the various trading activities the company engaged in until 1880. NTS was established by the ‘merchant king’ Willem I in The Hague on 29 March, 1824. The company was set up to restart the import and export business in the Netherlands which had been mostly suspended during the Napoleonic era. The company’s aims were loosely formulated in the Articles of Agreement (the statutes).

This allowed NTS to continue some of the activities of the Dutch East India Company without, however, having a monopoly on activities characteristic for the Dutch East India Company, such as trading activities and sovereignty rights. At the beginning, the new company saw the whole world (Western Europe, the Levant, Central and South America, and Asia) as an area for new enterprises.

Because of the many losses suffered in commodity trading, mainly caused by an overambitious agenda and poor decisions by non-expert directors, in 1827 King Willem I decided to take matters in hand. He acquired the authority to appoint the president without nomination and directors with nomination, and, at the same time, the activities of NTS were limited to the Dutch East Indies. In February 1826, the company established its Asian head office, the *Factorij*, in Batavia (now Jakarta).

A forced Cultivation System was introduced in the Dutch East Indies by Van den Bosch in 1830, and this change of course gave NTS a boost. The company now acted as banker, broker, and shipping agent for the State. NTS was responsible for selling and shipping products delivered to the government by the Cultivation System. The company was so successful in this endeavour and attracted so much trade that some merchants interpreted the Company’s Dutch initials NHM as ‘Niemand Handelt Meer’ – ‘No one trades more’ in Dutch – and people in the Dutch East Indies called it ‘*Kompenie Ketjil*’, the little company.

One aspect of this Cultivation System that NTS disliked was the required credit loan (advance credit) to the State. By the end of the 1830s, the State had

run up so much debt to NTS that parliament needed to be asked to put an end to the practice. It took until 1873 for the debt to be paid off fully.

After the secession of Belgium from the Netherlands in 1830, NTS also functioned as a holding and finance company for industry, especially for the textile industry of Twente in the eastern part of the Netherlands. The cotton fabrics produced by this industry were sent to the Indies on NTS-chartered Dutch ships. This export trade was one important factor leading to the expansion of the Dutch fleet. By the end of the 1840s this system had outlived its usefulness. The subsidies to Twente's industry were no longer necessary and impeded modernization. The construction of new ships also lagged behind other countries since only the type of ship suitable for the voyage to the Indies was built, and these ships had to comply with NTS's specifications. Other countries built larger and faster ships (clippers) which could therefore offer cheaper transportation. For this reason, these subsidies were ended in 1850.

In addition to financing Twente's textile industry, NTS had also provided credit to Amsterdam-based sugar refiners in the 1840s. Since connections to the State were loosened and NTS was able to operate more as a private company, it thus made sense at the start of the 1850s for NTS to get involved in financing agricultural businesses in the Dutch East Indies. This involvement took the form of harvest loans and mortgages or capital investments. A consequence of this financing was the establishment in 1858 of the first branch outside the Dutch East Indies, in Singapore. The branch was primarily concerned with (financing) commodity trade.

There were also new prospects in Japan. When Dutch government trade was suspended in Japan in 1857, opportunities arose for private businesses. In 1859, the first branch opened in Decima in the former Dutch East India Company trading post. From this time, the company was active both in commodity trading and in providing credit to the Japanese government and the *daimyos*. Due to changed political circumstances in Japan, NTS branches suffered losses there during the 1870s and were thus closed at the end of the decade.

At this time, the company focused again on the western hemisphere. Due to the abolition of slavery in 1863, many emancipated slaves left the plantations in Suriname. Plantation owners now needed capital to import new workers from the Far East (China, British India, and Java). NTS met this need by establishing a branch there in 1866 and purchasing a sugar plantation, the Resolution, on the bank of the Commewijne River in 1867. Soon NTS not only made loans, but also got involved in the agricultural business.

In 1879, NTS opened a United States branch in New York. This branch concentrated on financing the American commodity trade (grain, petroleum, tin, and coffee) with the Far East and Europe. At the same time, the branch was active in the exchange business. Due to differences in opinion with the American agents, the branch did not flourish and was closed in 1881.

NTS was still not a bank in the current sense of the word. Until the 1870s a large part of the annual profits came from commissions on the government commodity trade. As a consequence of the more liberal policy in regards to the Dutch East Indies and the gradual discontinuance of the forced Cultivation System, this source began to dry up, as made evident by stagnating profitability and declining dividend payments. In addition, the board of commissioners believed NTS was getting involved in too many activities in areas in which it had no expertise.

Thus as the management and commissioners agreed in the middle of the 1870s, there was a need for a change of course. NTS was not unfamiliar with providing credit to the State, the sugar refiners in Amsterdam, agricultural operations in the Dutch East Indies, and business partners in Japan and Suriname, amongst others. It was thus a logical step, then, for the company to become increasingly involved in the banking business; its large amount of capital meant that this step could be taken without great risk. The ban on conducting trade in bills of exchange and securities – established in the Articles of Agreement – was lifted in 1874, and in 1882 the Factorij in Batavia opened up for business in lending, current accounts, fixed deposits, and securities orders.

This transition required sufficient time since the management wished to carry out the change of direction cautiously. The Rotterdam member of the board of commissioners, Hendrik Muller, and Balthazar Heldring, who was appointed as director in 1880 and would later become president, played important roles in this change of course. This focus on the banking business, however, did not mean that other activities were suspended. NTS remained emphatically active in various activities. It only definitively gave up its own trading business. The commissioners had wanted to give up these traditional activities; the management won out in this case and continued to keep betting on multiple horses.

The second chapter examines the change of course between 1880 and 1900. As mentioned, NTS ceased trading on its own account. The company did, however, continue the trade and sale of products for the State and of products from

its own agricultural enterprises and partners. In the partly new activities after 1880, emphasis was placed on agricultural financing as well as providing credit on consigned products (consignment credit), participating in or establishing agricultural companies, and issuing shares of agricultural companies on the Amsterdam stock exchange. This change of direction was approached cautiously. At the start of the 1880s, the company's agricultural business in the Dutch East Indies was drastically reorganized. Thus the Sugar Crisis of 1884-1885 barely affected NTS while the company's competitors – other agricultural businesses and banks – suffered great hardships or even went bankrupt. Agricultural business was also conducted in Suriname, although only with limited success in this period.

In addition to financing agricultural enterprises, the Factorij was occupied with buying and selling bills of exchange. It had already been engaged in such activities before 1880, but from this time onward it substantially expanded in this area. Banker Meindert Boissevain's appointment as a member of the Factorij's management played an important role in this matter. In addition, the Factorij concentrated on financing the Dutch East Indies import business, carrying out securities trades and telegraphic transfers, and extending documentary credit. The working capital of 12 million guilders was less necessary for this purpose due to the substantial growth in deposit and giro accounts. In practice, the transition to the banking business mostly affected the Factorij and the important Singapore branch.

The Dutch banking industry was developing. The most important activity by far was the issuing of shares for various companies. This activity was based in Amsterdam because only here was there sufficient capital. This resulted in NTS establishing its own securities business at the end of the nineteenth century, at first as part of the office department. Around 1890, at the invitation of the board of the Stock Exchange Association, the directors became members of the exchange. In addition, NTS took part in the establishment of industrial enterprises, the construction and development of railways and shipping businesses, the exploitation of mines, the development of the Sabang Harbour and Coaling Station, and other enterprises. Most of these activities were either concentrated in the Dutch East Indies or were considered of 'national interest' by the directors. They were not afraid of conducting other experiments to further diversify. For example, they attempted to get a foothold in South Africa.

By around 1900, however, NTS had a clear sense of the direction it would take: banking in the Netherlands and the Dutch East Indies, and, secondly, all aspects of the agricultural business in the Dutch East Indies and its related,

supporting activities. Thirdly, NTS was involved in various businesses and speculative operations that were generally carried out on an ad hoc basis. These latter two focuses gave NTS a clear *crédit mobilier* character.

Chapter 3 concerns the period from 1900 to 1916. After 1900, the stock underwriting business was expanded. In 1903 the head office successfully began accepting current accounts and deposits. A stream of deposits came in right away and NTS was more successful than other Dutch banks in this endeavour, possibly due to its reliable reputation, favourable conditions, and having the right connections. This success allowed NTS to take up other activities like providing credit, allowing for the development that led to the birth of the company as a commercial bank.

In 1902, Karel van Aalst was appointed to a management position, and in 1913 he would be appointed president. The number of more or less speculative enterprises in which NTS participated strikingly increased during Van Aalst's tenure. This can be seen in all the areas in which the Dutch company operated. In the underwriting syndicates in which NTS took part, such as Koninklijke Hollandsche Lloyd (Royal Holland Lloyd), the management kept a share for itself. Management also actively participated in coffee, tobacco, and woollen goods syndicates. The commissioners considered these activities acceptable and routine. In participation in such syndicates commissioner and former president Cremer himself also put up a good show. In present perception absolute inadmissible.

During this time NTS was still following the policy of supporting 'national interests'. The help for and participation in Royal Holland Lloyd are a good example. This support was continued for too long, however, and eventually degenerated into the pumping of money into an unhealthy business, partly due to the faulty vision of the management and the failure of the board of commissioners to intervene in this matter.

The directors felt themselves to be bankers primarily, so it is all the more surprising that after the focus on banking from 1911 few or no initiatives were developed for creating new branches in the Netherlands. NTS's competitors Rotterdamsche Bank, Amsterdamsche Bank and, from 1916, Twentsche Bank demonstrated themselves to be much more driven in this area.

Banking activities in the Dutch East Indies were continued with energy and success after 1900. By this time, however, the competition had recovered from the crash caused by the Sugar Crisis. In addition to the private banks Nederlandsch-Indische Handelsbank (NIHB) and Nederlandsch-Indische

Escompto Maatschappij (NIEM), Javasche Bank (JB) became a primary competitor. Thus the profit margins in the banking and exchange business in the Dutch East Indies came under pressure. As a result, a cartel agreement on underwriting in the Dutch East Indies was reached with the NIHB and NIEM in order to gain some control over the changing situation.

Since NTS did not want to be dependent on the discount facilities of Javasche Bank – JB was a direct competitor in the lending business – a portion of the working capital was set aside so that NTS would have a buffer in times of need. At the start of the twentieth century new branches were opened in the Dutch East Indies, followed by an expansion of the number of branches in Southeast Asia.

Interest in NTS's own sugar enterprises grew at this time, partly due to the stabilized cane sugar prices that resulted from the Brussels Convention of 1902. The directors thus remained true to their policy of developing in multiple areas. In Suriname, as well, agricultural enterprises were carried out at Mariënborg with more success than in previous years. In comparison to the agricultural business in the Dutch East Indies, however, the profits from Mariënborg were only marginal.

In addition to banking and agricultural enterprises, NTS remained occupied with 'national affairs' in the East Indies. In the case of the Sabang Harbour, this strategy proved to be of great financial benefit since NTS made considerable profit selling this business to the State and successfully introducing shares of Sabang on the stock market.

The policy of pursuing multiple interests was still successful in 1916. The agricultural enterprises were still seen as the mainstay of the business. The importance of the banking business increased. The profit margins seemed to justify the policy at that time.

Chapter 4 starts in 1916 in the middle of World War I and ends in 1934, the year of the greatest crisis in NTS's existence. The banking and agricultural enterprises were still the most important cornerstones of the business. Commodity trading – for the State, NTS's own agricultural enterprises and other agricultural partners – was also carried out successfully. While it is true that the commission on the commodity trade for the State sunk to a marginal level, commissions on the trade of NTS's own and consigned products remained substantial. These profits would substantially decrease only from 1929.

NTS's banking business expanded in the Netherlands after 1916 due to a deal made with Geldersche Credietvereniging (Gelders Credit Union, GCU),

followed by participation in provincial banks. Such participation was discontinued in the early 1920s due to a lack of success. Having a financial stake in Gelders Credit Union without having (sufficient) influence on policy was also not a model of energetic involvement. Other large banks were much more active and successful due to the expansion of their domestic branches. An advantage for NTS, on the other hand, was that the organization did not have to bear the costs of an expensive network of offices at the end of the 1920s.

The strength of the Dutch banking business was built on the successes of deposits, its robust credit portfolio, and its underwriting and syndicates. NTS had worked frequently and successfully since the early 1920s with Fritz Mannheimer of Mendelssohn & Co. in Amsterdam in the foreign lending and underwriting business. At the start of the 1930s, some members of the board of commissioners voiced their opinion that NTS should not work so closely with Mannheimer. However, as long as president Van Aalst was in control, that contact would remain close.

Van Aalst was a president who had a distinctly positive effect on NTS and in the Netherlands at large. However, two of Van Aalst's less positive qualities would have negative consequences for NTS. He did not permit people of equal calibre to join him in the management, and he was not prepared to retire from his position at the right time. The world crisis would not have been less drastic had Van Aalst retired earlier. It may have been the case, however, that more decisive managers might have been better prepared to take appropriate measures at an earlier stage so that the crisis would have had less serious consequences for NTS.

Matters of 'national interest' were also targeted during these years. In addition to successful or desired participation in, for instance, Hoogovens, KLM and KNILM – which were also broadly supported by other companies – Van Aalst continued with another pet project through participation in the Holland-Zuid-Afrika Lijn (Holland South Africa Line shipping company). From the start, this project was doomed to failure; in addition, one can see many parallels with the support of Royal Holland Lloyd recounted in the previous chapter. The failures of the Nederlandsch Syndicaat voor China (Dutch Syndicate for China) and the great blow caused by these failures had more to do with changing political circumstances in China than a faulty decision on Van Aalst's part. His colleagues at the other large merchant banks suffered similar losses.

The banking activities in the Dutch East Indies remained important. Competition had clearly increased from 1900 through 1916, and it intensified

in this period. In addition to Dutch banks, more international competitors established themselves in the Dutch East Indies. In comparison with its competitors NIHB and NIEM, NTS appeared to suffer more from the economic crisis at the end of the 1920s, beginning of the 1930s. In this period NTS experienced greater losses and was forced to close more branches for reasons of efficiency than either of its two competitors. The interconnectedness of the banking and agricultural enterprises within a single company was to blame. NIHB had established the Nederlandsch-Indische Landbouw Maatschappij (Dutch East Indies Agricultural Company, NILM) after the Sugar Crisis of 1884 in order to separate its banking and agricultural activities and operate these as two separate businesses. NILM and NIHB reaped the benefits of this decision in the 1930s. NTS's relationship with NIHB and its daughter company NILM, which seemed to have normalized in the previous chapter, was severely tested by NILM's negative stance in all negotiations in the early 1930s.

NTS's multi-track policy was not illogical while prices on the international market for agricultural products were good. It was only evident that this interconnected policy brought with it great risks after the crisis in 1929, since one component of the business would drag the other down into economic malaise. During the agricultural crisis, NTS was affected as badly as the other agricultural businesses. Because the company still had a banking component and a parent company in the Netherlands, however, it was prepared and able to radically restructure its agricultural enterprise in the East Indies. Many competitors were unwilling to restructure as dramatically; as a consequence, the production restrictions imposed by the government had the character of arbitration.

Losses in the agricultural business had grown to such an extent by 1934 that the company decided on significant reorganization; the capital of 80 million guilders was written down to 20 million, followed by the issuing of new shares for 15 million. A positive aspect to this trimming operation was that the agricultural enterprise was drastically restructured and the book value matched the actual value. Both in the Netherlands and the Dutch East Indies, radical savings measures were put in place in order to control costs.

The resignation of president Van Aalst in 1934 can also be taken as a positive occurrence. He was replaced by the energetic and capable Crena de Iongh. What still needed to be arranged – particularly since the agricultural business would possibly become less important in the future – was a network of offices in the Netherlands. In any case, this prospect deserved attention. Although the crisis of 1934 was the largest in NTS's existence, no one in the management or

the board of commissioners chose to examine or question the multi-track policy.

Chapter 5 starts in 1935 and ends in 1949. After the reorganization at the end of 1934, NTS seemed to have found itself in a more stable position. A new president had been appointed, extensive restructuring had been carried out, and the agricultural enterprises in the Dutch East Indies had been adjusted to suit the deteriorated market situation. The bank could do nothing, however, to change the economic depression in the Netherlands. The Dutch government would have to do that by abandoning the gold standard and then devaluing the guilder in September 1936.

Immediately afterwards, the economy improved and underwriting and lending rose significantly. Partly due to this economic boost, NTS was in a good position to expand its domestic banking business considerably by taking over Geldersche Credietvereniging and integrating this bank into its own company in 1936. This takeover narrowed the gap between NTS and the other large banks, which was important in that it decreased the company's dependence on the unpredictable agricultural enterprises.

A downside of the restructuring of December 1934 was that a large set of newly issued NTS shares landed in the hands of Bank voor Handel en Scheepvaart (Bank for Trading and Shipping). Through these holdings, that bank's director Kouwenhoven wanted to exert actual influence on NTS. Both NTS's management and commissioners found this prospect very undesirable. With the help of external trustees, Prime Minister Colijn, Dutch Central Bank president Trip and banker Mannheimer, this problem was solved by taking over the set of shares and placing them in foreign investment trusts.

The East Indian agricultural enterprise, and thus also the Asian banking business, began to pick up again after the gold standard was abandoned. Agricultural products could again be competitive on various markets. The problem of the structural overproduction of sugar was dealt with by cutting down on the agricultural business and also by imposing restrictions on production.

Both in the Netherlands and in Asia, economic conditions for recovery and growth improved significantly; this was not the case, however, in terms of the political situation. In Europe, the aggressive politics of Nazi Germany hindered this recovery. Similarly, in Asia, Japan continued its emphatically threatening policy of conquest toward other countries. Because of this threat, neighbouring countries had to devote resources to defence and could not use them

more productively. Therefore, the recovery after September 1936 was relatively short in duration.

In 1939, NTS also had to cope with the bankruptcy of Mendelssohn & Co. The commissioners' confidence in president Crena de Iongh and the public's trust in NTS were severely tested. Crena had to resign and was replaced by former managing director of shipping company KNSM, Ernst Heldring. The public's confidence was gradually restored when it became apparent that the losses NTS suffered from this bankruptcy were manageable.

The political situation in Germany led to the Second World War after the German invasion of Poland in September 1939. In May 1940, Germany occupied the Netherlands. NTS thus moved its registered office to Batavia. Throughout the entire war, from 1940-1945, the Dutch and international components of the business operated separately. Director Pauw controlled the international business from London. After the Japanese invaded Southeast Asia, this network was reduced to three offices – Bombay, Calcutta and Jeddah – and the coordinating branches in London and New York.

Despite the continual threat of the German occupiers to place the company in the Netherlands under the control of an administrator (*Verwalter*), it continued to function independently. Activities related to lending and underwriting practically disappeared; interest payments on treasury bills became the company's main activity in this period.

Like other banks, NTS extended credit to Dutch companies that supplied products to the occupiers. NTS was also involved, alongside the other banks, in trading securities taken from its rightful Jewish owners. Postwar investigations revealed that NTS's role in the latter activity had not been particularly important and that the company had behaved commendably in other ways. By the end of the war, the Dutch business counted nineteen victims among its employees.

The Asian banking business was stopped after the Japanese invasion. In the Dutch East Indies and a number of other countries in Asia, branches went into liquidation. This policy was not carried out vigorously, so after the war the administration could be restored fairly easily.

The management of the agricultural business was quickly replaced by Japanese directors. At a later stage, production decreased, and a number of undertakings ceased or were used for different purposes. The consequences of the Japanese occupation for the personnel in Asia were, in general, more serious than the consequences of the German occupation for the personnel in the Netherlands. European personnel in Asia were interned or used as forced

labourers to carry out infrastructural work – in both cases under extremely difficult and severe conditions. For this reason, the number of deaths amongst NTS personnel in Asia – 104 employees – was considerably higher than in Europe.

In both the Netherlands and in Asia the business had to be built up again after 1945. Despite the wrecked infrastructure of the country itself, reconstruction was significantly easier in the Netherlands since the organization was still completely intact. Economic recovery in the Netherlands took place more quickly than originally expected. Currency reform and frozen bank accounts helped get money transfers back in order. When America decided to give Western Europe financial support in the form of the Marshall Plan, the reconstruction was significantly boosted.

In the Dutch East Indies, the company had lost a number of its leaders, the agricultural business had been greatly damaged, and, even more significantly, Indonesia had proclaimed its independence on 17 August, 1945. The war against Japan had just finished, and battle now continued with the Netherlands which tried to re-establish its authority in the Dutch East Indies. This warring period of 1945-1949 was detrimental to all parties involved, including trade and industry. Military actions in 1947 and 1948 resulted in many businesses again falling under the influence of Dutch administration. A high price was paid in terms of the great damage caused to agricultural enterprises when the Indonesians left.

NTS survived these fifteen years (1934-1949) relatively well. These years were politically and economically disastrous, but because the organization had been restored to a healthy state in 1934 and expanded through the takeover of Geldersche Credietvereniging in 1936, it could withstand this crisis. In each of these years, the Dutch business was profitable; the Asian business was profitable in almost all of them. The radical restructuring thus bore results.

The Netherlands had turned away from a policy of neutrality and become more internationally involved, which could only be interpreted as a positive situation for a company like NTS with a sizeable overseas business. In contrast, the situation in Indonesia caused great concern.

The sixth chapter covers the years 1949-1964. By 1949 NTS's domestic branches had recovered and the focus could switch to further expansion of the network of offices. This happened independently through the opening of new offices or taking over from local bankers. At that moment NTS had no need to look for a domestic partner to merge with, as Amsterdamsche Bank had done in 1948

by taking over Incasso-Bank. Expansion occurred in all areas of the domestic business. Deposits increased significantly between 1949 and 1964; account current balances showed a relative decline. From the end of the 1950s, groups of clients who had not formerly had a relationship with NTS opened savings accounts. Lending increased, to domestic as well as international companies, institutions, and governments. The expansion of branches in European countries like Germany, France, and Great Britain should be seen in this light.

A new product was the medium-term loan via subsidiaries through which the bank could avoid the credit restrictions of the Dutch Central Bank. The introduction of instalment credit and, later, personal loans was a big breakthrough for the private market.

In terms of costs, it was worrying that salary costs increased more than the growth of profit due to the increase of personnel at the head office and the establishment of the collective labour agreement. The reorganization of departments began by investigating the work processes and effectiveness of the various departments. Personnel cut-backs were made when possible. Certain processes like the administration of the securities department and account current administration were automated. The first computer was introduced in 1963, but this demanded a great investment of capital. The efficiency efforts had, on the whole, no impact on the size of the work force at the head office, which grew from 1281 to 1554 employees between 1949 and 1964.

The third focus of NTS, participating in speculative operations, returned in these years in the form of using venture capital for Aircraft Constructor Fokker's recovery. After initial losses, this operation could conclude profitably at the start of the 1960s.

In its foreign operations, which in 1949 primarily concerned the Indonesian business, the basic assumptions were completely different from those in the Dutch situation. The banking business in Indonesia and Asia came through the war relatively undamaged. In contrast, the other important component in Indonesia, the agricultural industry was heavily damaged by wartime activities from 1945 to 1949. Despite the independence of Indonesia in 1949 and the resulting uncertain political situation, the management decided to rehabilitate this sector of the business. The company was still convinced that a two-track policy, comprised of the banking and agricultural business, was the most attractive option.

Due to the independence of Indonesia, however, the degree of free operation was significantly restricted. This restriction increased in the 1950s through the growing tensions between the Netherlands and Indonesia con-

cerning New Guinea. The Indonesian authorities enacted various regulations which hampered the company's business operations and decreased its profitability. Because of the restriction in sending profits to the Netherlands, a decision was made to use profits to repair the agricultural business.

However, the situation was radically different than it had been before 1942 in terms of sales as well. Traditional markets had vanished as a result of the decolonization process while, simultaneously, production costs multiplied. Ultimately, the Indonesian impasse ended in May 1959 with the nationalization of the agricultural business. The banking business managed to hold on until December 1960 as the last Dutch business in Indonesia, but then it also succumbed.

The management's ideas about selling the Indonesian banking business in the 1950s or turning it into a joint venture were judged to be somewhat unrealistic after thorough consideration. Selling the agricultural business was not considered since there were no substantial Indonesian parties available. The shipping company was forcibly sold to Indonesian parties in 1956. NTS had to be satisfied with very low prices which were not even paid in some cases. In the 1930s and at the start of the 1950s, the agricultural enterprises were recorded in the books at 1 guilder so that actual nationalizations could be dealt with more easily in 1959 and 1960.

Nationalization certainly had consequences for the Asian offices which were active in financing imports and exports to and from Indonesia. For this reason, a decision was made at the end of the 1940s to expand the net of overseas offices to other countries in Asia, Africa, North and South America, and Europe. A condition for establishing a branch was that the country concerned had to have a certain degree of political stability. This policy was carried out successfully. In 1949, the bank had over 38 foreign offices (24 in Indonesia); by 1964 this number had increased to 45, despite the loss of the Indonesian branches.

What was notable, however, was that the large contribution of profits from Indonesia and the outside offices to the total profit balance was replaced by a larger contribution from domestic operations to this balance. In the long run, profit dependency on the domestic network would not be a good development since NTS's Dutch business was relatively small compared to the three other large banks.

From the late 1940s, NTS also started looking for alternative locations for its agricultural enterprise in case it lost its operations in Indonesia. Ethiopia and South Africa were considered, but both were rejected. Ultimately, NTS

would participate in existing businesses in French Equatorial Guinea and Peru. After the nationalization of the agricultural business in Indonesia in 1959, the directors began to realize that agriculture did not belong among the activities of a general bank. For this reason, stakes in these enterprises were ended in the early 1960s. It was thus a logical step to sell the Mariënborg business in Suriname at the beginning of 1964 and definitively end the two-track policy.

Not all of the directors were completely in agreement with this development, however. The mediocre to poor relationships between various members of the management from 1949 to 1962 were worrying. This trend only ended in 1962 when Van den Wall Bake was appointed president.

After the (imminent) loss of the business in Indonesia, it was time for reorientation. In the middle of the 1950s talks were carried out with *Hollandische Bank-Unie* (HBU), followed by talks with *Nederlandse Overzee Bank* (NOB) in 1960; both of these were overseas banks. At this point, the management thus thought it was important to give priority to expanding its international business. The discussions with HBU and NOB did not bear fruit.

From the late 1950s and early 1960s, saving accounts became more important for financing lending. It was thus necessary to remain close to the savers and have a many-branched network of Dutch offices. NTS had done a less successful job developing such a network than competitors *Amsterdamsche Bank*, *Rotterdamsche Bank* and *Twentsche Bank* did. The latter's proposals in 1959 and 1961 to form a union with NTS were well received, but did not yield any concrete results in this period.

In 1962, NTS approached *Amsterdamsche Bank* about a form of collaboration. Ultimately, this merger attempt reached a deadlock in early 1964 because of the personal interests and differences of the parties concerned. Furthermore, *Amsterdamsche Bank* was considerably bigger in the Netherlands and had a more powerful management. NTS management thus had the impression that it would not be an equal merger, but rather a takeover by *Amsterdamsche Bank*.

For this reason, negotiations were restarted with *Twentsche Bank*. This bank was smaller than NTS and had a weak management. Because of this, and because of the fact that by the start of 1964 both parties found it increasingly necessary to have serious discussions about a merger, the two banks quickly came to an agreement. This resulted in the announcement of the merger between NTS and *Twentsche Bank* (in actual fact, it was a takeover by NTS) in June 1964, which brought forth *Algemene Bank Nederland* (ABN) (General

Bank of the Netherlands) in October 1964. A week after the announced merger, Amsterdamsche Bank and Rotterdamsche Bank also declared that they would merge and become Amsterdam-Rotterdam Bank. Both mergers were approved by Nederlandsche Bank (the Dutch Central Bank) under certain conditions.

Thus, after 140 years, the independent existence of the Netherlands Trading Society had come to an end. The times and the political situation had changed such that all of the concerned parties (management, commissioners, and share-holders) agreed that this merger/takeover was the best long-term solution for both banks. The new bank was exclusively focused on banking, with a strong base in the Netherlands and an expanding international network.

Conclusion

In the introduction, the aims of this research are explained. This study is part of the research into the most significant legal predecessors of ABN AMRO. It is thus logical that in this study of Netherlands Trading Society's history, certain themes and questions addressed in earlier studies be given attention.*

The main question and central theme of this research was: by and for whom is a company run? As the introduction outlined, the answer is not static but changed over the course of time. In 1824, King Willem I took the initiative in establishing the Netherlands Trading Society and had a 10% interest in its capital. The king was represented by his Royal Commissioner on the board of commissioners. Direct royal involvement increased considerably in 1827 after the reorganization. Willem I acquired the right to appoint the president and directors giving him direct influence on the management of the company. NTS's loans to the state were a consequence of the fuzzy separation between state resources and the king's private finances. This granting of credit to the government ended only after Willem I's abdication in 1840. The king's personal guarantee of an annual dividend payment of 4.5% to shareholders also made it clear that he was more than just an ordinary shareholder. Up until and through 1834 he helped pay for the promised percentage. Only after this time NTS was sufficiently profitable for it to pay the guaranteed percentage

* Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies* and Van der Werf, *Geschiedenis van de Twentsche Bank* (forthcoming).

on its own. Under Willem I's successors, the royal family's direct financial interest in the company declined. The king/queen did, however, retain the right to appoint the president and directors. This right was rescinded only in 1921.

During the period between 1840 and 1870-1874, the shareholders raised objections. Primarily in the years around 1849 and 1874, when the 25-year charter had to be extended, brochures were published by proponents and opponents of this extension. Based on this, the directors and commissioners decided to continue the company.

The years 1870-1884 brought forth a board of commissioners who were emphatically vocal. This was partly due to weak management; the shifting policy led to stagnating profits, amongst other things. Powerful intervention by the commissioners, both in choosing a new director and by pushing through policy changes, brought the company back on track.

From the last two decades of the nineteenth century, NTS directors were active in establishing shipping businesses in the Netherlands and the Sabang Harbour and Coaling Station in the Dutch East Indies. The role NTS took in supporting the Zuid-Amerika Lijn/Koninklijke Hollandsche Lloyd (South American Line/Royal Holland Lloyd (RHL)) from 1905 seems to be an extension of this interest. There was, however, one large difference: NTS had no interests in South America (transport from and to Suriname was provided for by the Koninklijke West-Indische Maildienst (Royal West Indian Mail Service). Since this support came at great cost and risk from the start, it seems that an external party or parties (Ernst Heldring, the Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij (Royal Netherlands Steamship Company), Amsterdam shipping companies, the Amsterdam harbour, or Amsterdam traders) had NTS directors act in its or their own interest. Since no clear interest for NTS can be discerned, it is particularly strange that the management went ahead with this decision. Ultimately, NTS suffered great losses in supporting RHL. This was the case as well when NTS participated in the Holland-South Africa Line between 1919 and 1934. Again, there is no directly discernible interest for NTS, and this project led to great losses.

Another example which shows how the directors went their own way in these years and paid little attention to the commissioners or shareholders was the management's personal participation in NTS's securities syndicates.

At the end of the 1920s, the board of commissioners put together a small committee which met with the directors four times a year. Evidently the board wished to become more closely involved with company policy. We see this

desire as well in the commissioners' criticism of the (excessively large) extension of credit to Mendelssohn & Co. in Amsterdam. In the crisis year of 1934, the whole board became more involved with governing as the frequency of meetings grew from twice a year to six times a year. In this same year, the bureau of commissioners was also formed as a sort of daily governing body, made up of the chair, the vice-chair, and the secretary of the board. After the issuing of shares in December 1934, a large number of new shares landed in the hands of the Bank voor Handel en Scheepvaart (Bank for Trade and Shipping). This active shareholder wanted to exert real influence on the governing of NTS by appointing its own commissioner to the board. This desire was not shared by the management and commissioners, however. With the takeover of the Geldersche Credietvereniging (Gelders Credit Union) in 1936, this shareholder took legal procedures against NTS because it was opposed to this acquisition.

In August 1939, Mendelssohn & Co. went bankrupt. The commissioners were particularly angry at President Crena de Iongh, holding him responsible for the losses NTS suffered because of this bankruptcy. He was fired, and the commissioners arranged for the appointment of his successor, Heldring.

During World War Two, a balance was struck between rule by the directors and by the commissioners. A large number of new commissioners were appointed in 1946. In 1957, the board of commissioners established an advisory committee to succeed the bureau of commissioners. This decision was linked to the problems within the management in the preceding years and the fact that a few commissioners wished to exert more direct influence on policy. Throughout the post-war period we have seen a strong board of commissioners and less strong directors. As in the years 1870-1884, the commissioners made a substantial impact on policy by opting for a policy change after the nationalization of the bank and agricultural business in Indonesia. The commissioners also became involved in the merger negotiations between 1959 and 1964 when these deliberations did not head in the desired direction.

In conclusion we can say that the directors had the largest role in determining policy in the period from 1824 to 1880. At crucial times, however, the commissioners showed that their role was more than symbolic by actually rectifying matters and effecting a change in course.

The role of the shareholders varied. King Willem I clearly saw NTS as his company. The involvement of shareholders in the charter extension in 1849 and 1874 also shows that they actively made use of their powers. We see this same trend in the years 1934 through 1936 when the Bank for Trade and Ship-

ping wished to be involved in management as a shareholder. In other years, shareholders were not visibly active, which leads us to conclude that they were satisfied with the policy, which delivered a desired dividend.

The employees do not enter into the picture as a power factor. It was only in the 1950s that an employees' council, which discussed less important matters, was established. Through a good personnel policy – paying good salaries, bonuses, the provision of pensions, holidays, holiday homes, and good work conditions – the management could, of course, create a situation in which employees felt connected to the company. The long years of service of many employees indicate that the company succeeded in this regard.

Business connections/clients were not visible as a power factor either. The only weapon at their disposal was and is to take their business elsewhere. In this way, however, they did make sure that NTS focused on the areas of product innovation and competitive prices. Both in the deposit business and credit loans as well as the shares syndicates, we have seen loyal customers who did business with NTS for decades. Again, this shows that NTS was successful from the perspective of its clients.

The question of whether the management had a specific vision or longer term strategy to accomplish particular goals is not easy to answer. Discourse about formulation and execution of strategies and goals was not adopted in the Netherlands until after World War Two.

From the start, tasks and goals were formulated in the company's statutes. In the years after 1827, NTS consciously brought its operations back to the Netherlands and the Dutch East Indies; before this time, they covered half the globe. Involvement in the colonial cultivation system was not a strategic choice or change, but was part of the extension of activities that the company had already been practicing in the Dutch East Indies, commissioned by the Dutch government. The expansion of commodity trade from 1850 can, however, be seen as a change in vision under a new president.

This bears particularly on the period from 1870 to 1884 when NTS management, strongly urged by the commissioners, broadened their scope and engaged in banking. Heated discussions within the board of commissioners and between management and the commissioners make it clear that this was a fundamental decision and change. This was sealed with a number of statute changes and the integration of the new components into the company.

The previously discussed support of Royal Holland Lloyd (RHL) was clearly decided upon with a particular intent and vision in mind. The support

was continued for too long, and the company was not in a position to end this failing policy. The support of the Holland-South Africa Line in later years, comparable to the support of RHL, demonstrates that at the time management had no capacity to learn from its mistakes.

The slow expansion of the domestic banking business after 1911 could also be seen as indicative of a lack of vision. All of the company's competitors were active in this arena, and NTS's attitude was seen then, as it is in retrospect, as very passive.

The expansion of the colonial agricultural business at the end of the 1920s and 1930s also supports the view that there was a lack of vision. Declining purchase prices for agricultural products did not at that moment justify an expansion of that area of the company.

This lack of vision, or a faulty vision, also applies to the (overly) close relationship with Mendelssohn & Co. in the 1930s. Both the commissioners and external parties stated that the relationship was too close and thus undesirable.

In the years following World War Two, NTS was presented with a *fait accompli* with the independence of Indonesia. Sale of the business there was not a possibility. The management wished to wait and see how long they could remain in the country and cooperated with the Indonesian authorities. The commissioners were more decisive in this instance and played a substantial role in expanding the banking business in the Netherlands and elsewhere in the world. They also played an active role in merger discussions with other banks from 1959 to 1964.

The first subquestion in researching the history of the Netherlands Trading Society was how this trading company expanded its banking activities from 1880 and which strategy was used for this.

Upon researching it was quickly discovered that the management of NTS – originally against the wishes of the commissioners – did start up banking activities while, at the same time, continued to engage in many other activities. In 1883 NTS only stopped trading on its own account. Evidently, due to the success of this multi-track policy, the commissioners quickly gave it their tacit approval.

This multi-track policy is the reason why NTS developed differently from other commercial banks in the twentieth century. NTS was different and remained different, and its contemporaries were aware of this difference. NTS started as a trading company, developed into a commercial bank, had its own

agricultural business, but was also a combination of an investment bank and holding company. None of the other banks were so broadly active.

NTS was thus seen as an outsider and without a peer within Dutch banking well into the twentieth century. Similarly, NTS was not grouped among agricultural banks and businesses or trading companies in the Entrepreneurs' Council for the Dutch East Indies, but was instead put in a separate category.

Because of its different status, NTS positively contributed to the development of the Dutch economy and Dutch business in the nineteenth and twentieth centuries. The establishment of large-scale sugar refining factories in Amsterdam in the mid-nineteenth century would not have been possible without the financial contribution of NTS. Without the support of NTS, businesses like the Sabang Harbour or Royal Holland Lloyd, or – in the 1950s – Fokker would not have been able to operate on the scale they did.

However, the changing economic and political climate meant that a decisive choice had to be made in 1964. This definitive decision to focus on banking and to end trading and speculative activities meant that the domestic business had to be strengthened. To do so, NTS entered into an agreement with Twentsche Bank in 1964. After the merger of the two banks (takeover of Twentsche Bank), the new company was given a new name: Algemene Bank Nederland or ABN (General Bank of the Netherlands), signifying another break with the past.

In addition a number of other specific subjects were further researched. How did NTS's domestic banking evolve and why did the expansion of the domestic office network lag behind the competition? Why was a well-distributed network of branches important?

Here, NTS did worse than its competitors. In terms of deposits, the issuing of securities, and providing credit to big companies, NTS was level with other commercial banks, partly because of its large capital. In terms of middle-sized and small businesses and retail trade, the competitors had a great advantage since NTS lacked a sufficient domestic network. A concentration in banking came about in the Netherlands in 1911, led by Rotterdamsche Bankvereniging but quickly followed by other large commercial banks, with the exception of NTS. The three NTS branches in Amsterdam, Rotterdam, and The Hague were far from able to cover the entire country.

Only in 1936, with the take-over of the Geldersche Credietvereniging (GCV, Gelders Credit Union), could this gap be in part made up. The GCV had

little presence in the western part of the Netherlands, however. Thus the gap had to be eliminated through the establishment of new branches and takeovers, both of which were costly. This problem could only be solved with NTS joining Twentsche Bank in 1964. It is not clear exactly why NTS was lagging behind. The multi-track policy certainly had some impact; the gap was also partly due to a conscious choice made by NTS president Van Aalst in the years shortly after the bank concentration and probably also to the fact that management neglected certain target groups in the first quarter of the twentieth century. When these groups became more important as time went on, it was hard for NTS to catch up.

How significant were non-Dutch banking and agricultural business relative to Dutch activities?

In both the banking and agricultural spheres, non-Dutch activities were extremely important throughout the period of NTS's existence. From the organization's earliest days, international activities were developed, which the Dutch business facilitated, such as the auctions in Amsterdam and Rotterdam and contacts with the government regarding the Cultivation System.

As indicated earlier, NTS's reporting was rather opaque. As a result, it is not possible to ascertain what percentage of the company's overall profit was attributable to non-Dutch activities for all years in the period 1824-1964. Moreover, for the years that separate Dutch and non-Dutch figures are reported, the domestic profit figure is corrupted by the inclusion of profits that were actually made abroad, such as commission on trade in merchandise and agricultural products. The main source of profit overseas were the Dutch East Indies, or Indonesia. Substantial revenues were generated even after Sukarno declared independence in 1945.

It was only following the takeover of Geldersche Credietvereniging in 1936 that NTS acquired a branch network with reasonable national coverage. However, this did not initially lead to a rise in profits of the Dutch banking business. Right up until the nationalization of the Indonesian business in 1960, the non-Dutch operation was consistently the larger contributor to earnings. The company was subsequently able to cope with the loss of profits from non-Dutch activities only because of the rapid growth in the profitability of the domestic business.

In what way did NTS compete with other commercial banks? In terms of specific products, innovations, architecture, or use of a logo? What was its market

share? How did it develop in different markets? Did NTS dominate certain markets?

In 1903, NTS opened its Dutch offices for deposits. Amsterdamsche Bank, Incasso-Bank and Twentsche Bank had already started with this activity before 1900. As soon as NTS started, it left the competition far behind. From 1903 to 1964, NTS was by far the most successful bank in this area. Only in the years 1903, 1931-1934, 1942-1945 and 1954 did NTS fail to take first place in terms of deposits. In 1964, NTS had almost 600 million guilders more in deposits than the second place competitor, Amsterdamsche Bank.

NTS used the deposited funds for domestic and international lending and had no problem putting out this money at higher interest. The banks competed in terms of interest rates on deposits since these were relatively inexpensive; only current account balances were cheaper. Because of the large sums of deposited money, banks were not required to increase their own capital in order to expand their activities; this was an important plus.

In syndicates, banks operated in fixed combinations which could change depending on the client. In the 1930s, competition with the other large banks in this area seemed to increase. NTS played a very important role in the underwriting business for larger companies, and a more modest role in this area for smaller companies.

After 1945, Amsterdamsche Bank and NTS were particularly innovative in terms of medium-term lending. In terms of credit financing, Amsterdamsche Bank, NTS and Twentsche Bank showed the most initiative. In terms of savings and personal loans, NTS followed Hollandsche Bank-Unie, Amsterdamsche Bank and Twentsche Bank in terms of being alert and innovative in this area.

In terms of identity, bank architecture of the branch offices played little or no role, whereas pictures of the head offices were frequently used in advertising. Nowadays, however, a house style and bank architecture are important parts of corporate identity. Before 1945, there were hardly any clients from the general public, so recognisability did not play an important role. What is noteworthy is that after 1936, many new office buildings were constructed under the guidance of architect Gerard van Straaten, who also worked for Geldersche Credietvereniging. If one looks at these buildings in retrospect, there is a certain style of NTS architecture discernable, even if people were not aware of it at the time. At Amsterdamsche Bank, the architects Ouëndag, Posthumus Meyjes, Kramer and the Kraayvanger brothers played the same role; at Incasso-Bank it was Gratama and Dinger; at Nationale Bankvereniging/Rotterdamse Bank, Mertens; and at Twentsche Bank, Van Gendt.

Before 1954, logos did not play an important role in emphasizing banks' identities. NTS was the exception to this rule. From 1824, the anchor was *the* logo of the company. In 1866 NTS registered it at the court in Amsterdam to prevent misuse. After 1945, such logos were frequently used by all banks to increase recognisability amongst the public.

The banks were innovative in other areas as well. When the telephone and the typewriter were introduced in the 1880s, the banks were among the first buyers of these new technologies. In terms of office automation (the introduction of Hollerith machines) in the 1920s and 1930s, Rotterdamsche Bank played a pioneering role, quickly followed by other banks. Between 1945 and 1964, the banks again embarked on new initiatives in automation and introducing computers to control the cost of labour.

In the Dutch East Indies, competition was much tougher than it was in the Netherlands. The four large banks – NTS, Javasche Bank (JB), Nederlandsch-Indische Handelsbank (NIHB) and Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij (NIEM) – fought each other fiercely to maintain or enlarge their market shares. Before 1942, NTS was the bank with the largest market share. In general, NTS had a good relationship with NIEM, the relationship with JB varied depending on who was leading the companies and on how Javasche Bank (a circulation bank) decided to act in terms of merchant banking. From 1900, NTS's relationship with NIHB was generally poor to very poor. In addition, various English, Chinese, and – later – Japanese banks played significant roles on the market in the East Indies. The banks clearly tried to snatch a share of the market from their competitors with their interest policies and competitive rates.

After 1945 the situation changed radically. For a few years, NTS continued to play the most important role in Indonesia. By the early 1950s, Bank Indonesia (the nationalized Javasche Bank) and other Indonesian banks had taken over this position, partly due to all the impediments and legislation that made it particularly difficult for Dutch and other foreign banks to compete with Indonesian banks in a fair manner.

Which businesses banked with NTS, and was this network different compared to those of the other commercial banks? Did bank-client relationships change over time?

Due to the company's relationship with the Dutch East Indies, it is logical that some of the businesses to be financed (trading and agricultural businesses, transport) were active in the East Indies. In that sense, NTS did not dif-

fer from Nederlands-Indische Handelsbank. Amsterdamsche Bank and Twentsche Bank also had East Indian connections; this sector was evidently one connected to Amsterdam.

Remarkably NTS played no role in the founding of Royal Dutch Shell. This had to do partly with the fact that Royal Dutch was founded in The Hague, and thus in another network; also, when the petroleum industry arrived in the Dutch East Indies, NTS management did not see many possibilities in this line of industry. Beginning 1902, however, when Van Aalst joined the management the petroleum industry was strongly supported by NTS. From 1910 to 1939, Van Aalst was on the board of commissioners of Royal Dutch. In the Indies, NTS was involved in financing Royal Dutch from the start. This is how subagent Henri Deterding from the Penang branch came into contact with Royal Dutch.

Other business connections included the Amsterdam shipping companies; the Rotterdam shipping companies joined with R. Mees & Zoonen and Rotterdamsche Bank. When companies of ‘national interest’, such as Hoogovens, KLM and Fokker, were set up, NTS supported these initiatives energetically. Other banks were less active in this role as guardian of national interests.

Due to the absence of a nationwide network before 1936, middling and small companies were underrepresented in connections with NTS. But even among the top 100 industrial companies in 1950 there was unevenness in terms of who used NTS as their house-banker. In the top 15 companies on this list, NTS was strongly represented as house-bank, while with companies lower on the list NTS was strongly underrepresented.

From the early 1950s, private clients became more important to banks whereas before they served exclusively businesses and (large) stock-holders. New savings, credit, and personal loan products made all the banks more accessible; NTS resembled the other banks in this respect.

What was the social background of the management and board of commissioners, and was this different from other banks?

The selection of directors shows that NTS had a preference for choosing management, in part, from among individuals who had risen within the ranks of the company, supplemented by capable outsiders who had demonstrated their abilities elsewhere. These outsiders either had experience in trade or specific banking qualities. In general this system of selection worked well.

While NTS did have a president – a function unique to NTS – he operated on an equal level with his fellow-directors so that management was collegial, a *primus inter pares*. A few periods did not conform to this pattern, however. From

1913-1934, Karel van Aalst was president. He did not allow much dissent among his fellow directors. This meant that various directors left their post early and those who remained had little influence. Until the start of the 1920s, Van Aalst's one-man control did not have negative consequences for NTS, but it did lead to increasing stagnation which ultimately resulted in the major crisis of 1934.

Another period in which management did not act in a harmonious and united way was from 1949-1962. Under presidents Collot d'Escury and Van Sandick, mutual cooperation and trust within the management was not optimal. Ultimately, there were no negative consequences in these years because the advisory board, made up of members of the board of commissioners and created in 1939 after the bankruptcy of Mendelssohn & Co., consisted of a number of powerful individuals (Den Hollander, Van Kretschmar van Veen, Albarda, Kamphuisen and Bronsing). These formed a counterweight to the impasse within the management.

In terms of the selection of managers, NTS did not deviate from the practice of Amsterdamsche Bank, Incasso-Bank and Rotterdamsche Bank, which all featured a similar mix of internal and external candidates. Nederlandsch-Indische Handelsbank and Twentsche Bank almost exclusively selected their management from their own ranks. In the long term, this policy had negative consequences for both banks.

Until 1936, the commissioners of NTS were largely from the western part of the Netherlands. Merchants and bankers from Amsterdam and Rotterdam were represented alongside politicians from The Hague. Representatives from the Amsterdam shipping industry and the East Indian businesses completed the board.

After the take-over of Geldersche Credietvereniging in 1936, commissioners were also brought in from other parts of the Netherlands. From that point on, the board also became open to Roman Catholic commissioners, who were not considered in earlier times. Only after World War II did representatives from industry make their entrance.

In its choice of commissioners, NTS differed from other banks where there had been no religious discrimination, more regional variation, and industry had been represented earlier on the boards.

In general, the board of commissioners yielded to the directors. There were two periods, however, when a stronger board of commissioners served as a good counterweight to the management. Both cases were turning points when very important decisions were made. In the late 1870s and early 1880s,

the commissioners pushed for a change of direction to begin banking operations, and in the late 1950s and early 1960s the advisory board strongly supported dropping the multi-track policy and engaging in banking exclusively.

How did the supervisory role of Nederlandsche Bank (Dutch Central Bank) change over the course of time? When NTS took careful steps towards entering the banking business in 1880, Nederlandsche Bank had already acquired an important position in terms of the granting of credit by offering a discount rate for banks. Nederlandsche Bank was thus also in a position to examine the books of the party receiving the discount. The relationship between NTS and Nederlandsche Bank was less intense in this period. In general, NTS was able to extend credit loans without Nederlandsche Bank's help.

In the 1930s, the supervisory function of Nederlandsche Bank increased, although on the basis of a gentlemen's agreement. In 1939, after the bankruptcy of Mendelssohn & Co., which harmed both Nederlandsche Bank and NTS, supervision intensified. The previously voluntary turning over of quarterly reports to Nederlandsche Bank was changed to an obligatory monthly check. Nederlandsche Bank auditors could also engage in further investigations.

In 1948, Nederlandsche Bank was nationalized and acquired a new range of duties, formalized in the *Wet Toezicht Kredietwezen* (Credit System Supervision Law) of 1952. Nederlandsche Bank was given jurisdiction over credit restrictions, and banks were required to follow these guidelines. NTS, due to its international business and foreign credit loans, had to deal with Nederlandsche Bank concerning the prohibition of the export of foreign currency. The independence of the commercial banks was sharply limited by these regulations.

During the period studied (1880-1964) did cartels form or was there agreed cooperation within the *Amsterdamsche Bankiersvereniging*, *Nederlandse Bankiersvereniging* and *Vereeniging voor den Effectenhandel* (Amsterdam Bankers Association, the Dutch Bankers Association and the Association for Stockbroking)?

The formation of cartels, or, as they were referred to at the time, binding agreements for members of a certain sector, was certainly present. The most important banks were members of the Amsterdam Bankers Association (1915), which merged into the Dutch Bankers Association after World War II. None of the banks could afford not to be member since agreements were made about

minimum rates and what attitude to take toward the new guidelines of Nederlandsche Bank or other institutions. In World War II deliberations took place in the Hoofdgroep Banken (Principal Group of Banks). The bankers saw these agreements as necessary because they offered an opportunity to weaken or stall regulations laid down by other institutions. Naturally there was sufficient room for competition so that clients could still choose between bank A, B or C.

The Association for Stockbroking (1876) was established to safeguard stock trading against bunglers. Twentsche Bank and Amsterdamsche Bank were members from the start; the managers of NTS joined around 1890. The Association was open only to firms and bankers established in Amsterdam. Thus Rotterdamsche Bank could not become a member until 1911 when it came up with a trick: by taking over the Amsterdam firm Determeijer Westlingh & Son, it was allowed into the Association. During these years, admittance to the Association was particularly difficult for bankers because a requirement stating that members primary function was to be in the stock business. For this reason, Nederlandsch-Indische Handelsbank had to wait a few years before becoming members. The same scenario occurred in the 1930s when Hollandsche Bank-Unie and Mendelssohn & Co. tried to gain membership and were originally denied.

In the Dutch East Indies the banks, including the English ones, made an agreement in 1904 regarding the registration of the purchase prices of bills of exchange. Later, this type of agreement was no longer possible because of intense competition. A second example of cartel formation in the Indies was the agreement about underwriting in 1912. NTS, Nederlandsch-Indische Handelsbank (NIHB) and Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij jointly agreed to increase underwriting in the Dutch East Indies. In the 1930s this cartel dissolved due to conflict between NTS and NIHB.

Compared to other banks, what was the relationship between NTS and the government and the Dutch Royal Family?

NTS had a unique relationship with the government and Royal Family. From its establishment in 1824, NTS was a semi-governmental body that was active in many areas and had a positive influence on the Dutch economy. The government commodity trade also remained in NTS's control after the abolition of the forced Cultivation System. This relationship did not dissolve until the 1920s. This connection also meant that there were frequent contacts with politicians and the ministries. In both the nineteenth and twentieth centuries,

politicians sat on the board of commissioners. Thus, during the crisis of 1934, president Crena de Iongh was in a position to discuss matters with Prime Minister Colijn directly. After World War II, this special relationship with the government faded away.

NTS was established by King Willem I in 1824. From the start he was the most important shareholder and gained the right to appoint the president, directors, and secretary in 1827. This led to a special and close connection with the Royal Family. The royal commissioner (president commissioner) represented the interests of the king on the board of commissioners. In the nineteenth century, it was customary for the king to be received by NTS on his annual visit to the capital. In 1921, the position of royal commissioner was abolished, to the regret of the management and commissioners. In 1918, Frans Vester was the last director appointed by Queen Wilhelmina.

Afterward, the relationship with the royal family remained, evident in the work placement of Prince Bernhard, husband to Princess and later Queen Juliana in NTS head office in 1936. After World War II, the annual presentation of the Silver Carnations of the Prince Bernhard Fund took place in the Great Hall of the NTS head office. In 1956 when the issue of the resignation of president Collot d'Escury came up and management proposed to abolish the function of president as a compromise, Prince Bernhard made it clear that he did not support this idea.

It can conclusively be said that after 1880 Netherlands Trading Society kept following a policy of banking, both in the Netherlands and in the Dutch East Indies. This did not mean that other activities, such as agricultural enterprises, trade, government commodity trade, and speculative operations, were terminated. These activities were continued by the management, at first against the will of the board of commissioners.

In the twentieth century, banking became an increasingly important component of the company. Finally, with the nationalization of the agricultural industry in Indonesia in 1959, NTS was forced to drop this important business. Only then did the management accept that the future lay exclusively in national and international banking.

In comparison with other Dutch commercial banks – Amsterdamsche Bank, Rotterdamsche Bank and Twentsche Bank – NTS has a unique history. From its establishment in 1824, it was internationally oriented. Because of its multi-track policy, NTS was not classified as a commercial bank until late in the twentieth century. Future studies of the histories of Amsterdamsche Bank,

Rotterdamsche Bank and Twentsche Bank should show whether the development of NTS as a bank in the Netherlands was typical or whether it deviated from that of the other three banks.

If we compare NTS with the Nederlandsch-Indische Handelsbank then NTS's multi-track policy seems to have been sensible. After the nationalization of its Indonesian businesses in 1959 and 1960, NTS was in a position to break new ground with banking both internationally and in the Netherlands. Two years after the nationalization of its business in Indonesia in 1960, competitor NIHB had no choice but to allow itself to be taken over by Rotterdamsche Bank. In retrospect, it can be argued that the policy NTS management chose around 1880 was successful in the long run.

NTS's ability to adjust to changing circumstances proved crucial. In his work *The Living Company*, Arie de Geus provides numerous examples of businesses adjusting to changed circumstances.* A 'living' company changes along with society, with the desires of its clients, interests of the management, personnel and share-holders (these three as stakeholders). Many of these periods of transition can be observed in the history of NTS: in 1827, around 1850, from 1874 to 1882, after 1902, around 1934, after 1945 and from 1960. It is evident that NTS was able to adjust through its changes of direction and its ability to give up certain areas and pursue new paths. The stakeholders' confidence in the company remained, and, importantly: they continued to identify with NTS.

* A. de Geus, *The living company. Habits for survival in a turbulent business environment* (Boston, MA: Harvard Business School Press 1997), passim.

Noten

Inleiding

- 1 Joh. de Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank Vijfde deel. De Nederlandsche Bank van 1914-1948. Visserings tijdvak 1914-1931* (Amsterdam 1989); Joh. de Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank Vijfde deel. De Nederlandsche Bank van 1914-1948. Trips tijdvak 1931-1948 onderbroken door de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1994); M.M.G. Fase, *Tussen behoud en vernieuwing. Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1948-1973* (Den Haag 2000); K. Sluyterman, J. Dankers, J. van der Linden, J.L. van Zanden, *Het coöperatieve alternatief. Honderd jaar Rabobank 1898-1998* (Den Haag 1998); J. Dankers, J. van der Linden, J. Vos, *Spaarbanken in Nederland. Ideeën en organisatie, 1817-1990* (Amsterdam 2001).
- 2 J.L. van Zanden, A. van Riel, *Nederland 1780-1914. Staat, instituties en economische ontwikkeling* (Amsterdam 2000).
- 3 M. 't Hart, J.P.B. Jonker, J.L. van Zanden (red.), *A financial history of the Netherlands* (Cambridge 1997).
- 4 Zie de literatuurlijst in het nawerk.
- 5 W.M.F. Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandse Handel-Maatschappij. Uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan. 2 delen* (Haarlem z.j. [1924, 1926]).
- 6 J. Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland 1860-1914, deel 1 en deel 2 A en B* (Amsterdam 1992/1996).
- 7 C.A.M. Wijtvliet, *Expansie en dynamiek. De ontwikkeling van het algemene bankwezen in Nederland, 1860-1914* (Amsterdam 1993). De Twentsche Bankvereeniging werd in 1916 omgezet in een naamloze vennootschap en wijzigde toen haar naam in de Twentsche Bank. De Rotterdamsche Bank fuseerde in 1911 met de Deposito- en Administratiebank en nam toen de naam Rotterdamsche Bankvereeniging aan (Robaver). In 1947 werd de oude naam Rotterdamsche Bank in ere hersteld.
- 8 C.J.M. Potting, *De ontwikkeling van het geldverkeer in een koloniale samenleving. Oostkust van Sumatra, 1875-1938* (Amsterdam 1997).
- 9 D.C.J. van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies. Het ontstaan van de Algemene Bank Nederland en de Amsterdam-Rotterdam Bank, een studie in fusiegedrag over de periode 1950-1964* (Amsterdam 1999).
- 10 Joh. de Vries, W. Vroom, T. de Graaf (red.), *Wereldwijd bankieren. ABNAMRO 1824-1999* (Amsterdam 1999) ook verschenen in de Engelstalige editie *Worldwide banking. ABNAMRO Bank 1824-1999*.
- 11 M. van Tielhof, *Banken in bezettingstijd. De voorgangers van ABNAMRO tijdens de Tweede Wereldoorlog en de periode van rechtsherstel* (Amsterdam/Antwerpen 2003).
- 12 W.L. Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten. Een institutionele geschiedenis van de Nederlandsch-Indische Handelsbank en Nationale Handelsbank, 1863-1964* (Amsterdam 2004).
- 13 P.A. Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf 1860-1914* (Amsterdam 2005).
- 14 Sinds de jaren zestig van de twintigste eeuw is dit archief in bruikleen gedeponneerd in het Nationaal Archief in Den Haag. De inventarisatie van het NHM-archief is in 1998 voor wat betreft het Nederlandse deel van het archief afgerond. D.J. Wijmer, A.M. Tempelaars, 'Inventaris op het archief van het hoofdkantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (1794) 1824-1964 (1994)', manuscript (Den Haag 1998). De NHM-archiefbestanden die bij Bank Mandiri in Jakarta zijn achtergebleven bij de nationalisatie van het Indonesische bedrijf in 1960, zijn begin 2004 geïnventariseerd. N. van Horn, D. Wijmer m.m.v. F. Haris, 'Inventaris van het archief van de Factorij van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v. te Batavia/Jakarta, 1826-1960

- (1964)', manuscript (Amsterdam 2004).
- 15 A. de Geus, *De levende onderneming: over leven en leren in een turbulente omgeving* (Schiedam 1997), p. 17.
 - 16 K. E. Sluyterman, *Kerende kansen. Het Nederlandse bedrijfsleven in de twintigste eeuw* (Amsterdam 2003), p. 15.
 - 17 In het nawerk is een lijst opgenomen met personen die zijn geïnterviewd.
 - 18 Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*; Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*; Korhals Altes, *Tussen cultures en kredieten*; Van der Werf, *Geschiedenis van de Twentsche Bank* [werktitel, nog te verschijnen].

Hoofdstuk 1

De Nederlandsche Handel-Maatschappij, 1824-1880

- 1 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 109-148; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 1-46.
- 2 J. van Goor, *De Nederlandse koloniën: geschiedenis van de Nederlandse expansie, 1600-1975* (Den Haag 1993), p. 202-209.
- 3 J. Jonker, 'De bakermat van het moderne bankwezen. De Nederlandse geldhandel tussen de Franse Tijd en de eerste handelsbanken, 1813-1870', in: Joh. de Vries, W. Vroom, T. de Graaf (red.), *Wereldwijd bankieren. ABNAMRO 1824-1999* (Amsterdam 1999), p. 49-94, aldaar p. 61-63.
- 4 R. Filarski, *Kanalen van de Koning-Koopman: goederenvervoer, binnenscheepvaart en kanalenbouw in Nederland en België in de eerste helft van de negentiende eeuw* (Amsterdam 1995).
- 5 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 139-148; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 47-107.
- 6 Jonker, Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt*, p. 141-160.
- 7 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 31.
- 8 Artikelen van Overeenkomst artikel 65, gedateerd 18.08.1824.
- 9 Het pand, naar Haags gebruik 'bureau' genoemd en gelegen naast paleis Noordeinde, werd met ingang van 7 september 1824 in gebruik genomen en gehuurd van Jacob Uitenhage de Mist, voorheen commissaris-generaal van Kaap de Goede Hoop. Eind oktober 1831 werd het kantoor gesloten en overgeplaatst naar Amsterdam.
- 10 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 139-148; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 108-171.
- 11 In 1824 werden er kiescolleges gevestigd in Amsterdam, Antwerpen, Brugge, Brussel, Doornik, Dordrecht, Gent, Leiden, Middelburg, Oostende, Rotterdam, Schiedam en Verviers. Zie Bijlage 4 Directeuren en commissarissen.
- 12 H. C. M. Zoomers, *A Dutch trade expedition to Siam in 1828* (z.p. 1984); H. C. M. Zoomers, *A voyage to Cochin China. A trade mission of the Netherlands Trading Society to Cochin China in 1828* (z.p. 1986).
- 13 Artikelen van Overeenkomst 62 en 80.
- 14 F. J. A. Broeze, 'De Nederlandsche Handel-Maatschappij en haar vijf expedities naar Canton 1825-1830', in: *Mededelingen voor de Vereniging van Zeegechiedenis* 36 (juli 1978), p. 40-65.
- 15 R. P. G. A. Voskuil e.a., *Bandoeng, Beeld van een stad* (Purmerend 1996), p. 25.
- 16 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 138-139. Agent Prioux trad vervolgens in dienst van de West-Indische Maatschappij te Mexico. Deze onderneming had alle levensvatbare activiteiten van de NHM in Zuid-en Midden Amerika overgenomen.
- 17 E. Vanvugt, *Wettig opium. 350 jaar Nederlandse opiumhandel in de Indische archipel* (Haarlem 1985), p. 155-169; J. Schmidt, *From Anatolia to Indonesia; Opium Trade and the Dutch Community of Izmir, 1820-1940* (Leiden/Istanboel 1998).
- 18 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 149.
- 19 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 139-148; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 172-257.
- 20 R. Reinsma, 'De West-Indische Maatschappij 1828-1863', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 73 (1960), p. 58-74.
- 21 Koningin Wilhelmina heeft van dit recht voor

- het laatst in 1918 gebruikgemaakt bij de benoeming van directeur Frans Vester.
- 22 Zie hierna de paragraaf over het Cultuurstelsel.
- 23 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 160 en 255. Het kapitaal werd in 1826 teruggebracht tot f 27,2 miljoen en in 1830 zelfs tot f 22,7 miljoen.
- 24 Alle Zuid-Nederlandse agentschappen werden na de Belgische Opstand gesloten. Het betrof de agentschappen te Antwerpen, Ath, Brugge, Brussel, Charleroi, Doornik, Gent, Kortrijk, Leuven, Luik, Luxemburg, Namen, Oostende, Sint Niklaas en Verviers. De afwikkeling van de zaken nam veel tijd in beslag; het laatste Belgische agentschap in Brugge werd pas in 1834 gesloten.
- 25 Dit hield in dat de haven van Amsterdam hierin zou participeren voor 21/40 part, Rotterdam voor 15/40 part en Dordrecht en Middelburg ieder voor 2/40 part.
- 26 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 254-255.
- 27 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 139-148; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 344-443.
- 28 Zie tabel 1.4 Winst- en verliesrekening met daarin een specificatie van de verdiende provisie voor taken ten behoeve van de staat.
- 29 [L. J. Plemp van Duiveland], 'Ontwerp van de geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij over het tijdvak 1880-1914', (z.p.z.j.) typoscript; deel 1, p. 2. Tot 1924 vond na iedere 25 jaar een octrooiverlenging bij de NHM plaats. Daarom werd in de negentiende eeuw en vroege twintigste eeuw gesproken over het Eerste Tijdvak, Tweede Tijdvak etc. Vooral in de jaren rond 1848 en 1874, toen over verlenging van het octrooi moest worden gestemd, werd door middel van brochures een felle polemiek gevoerd tussen voor- en tegenstanders van de octrooiverlenging. Zie bijvoorbeeld: *Nog een woord over de veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij* (Amsterdam 1848); J. Muller, *De Nederlandsche Handel-Maatschappij getoetst aan het belang der natie* (Amsterdam 1848); *Dordrecht, in strijd tegen Amsterdam, over handhaving van een billijk deel in de Oost-Indische bevrachtingen en retouren, voor elk de-
zer steden* (Amsterdam 1849); F.W.C. Blom, *De Nederlandsche Handel-Maatschappij. Beschouwingen naar aanleiding van het naderend einde van haar tweede 25 jarig tijdvak* (Rotterdam 1871); G. A. Fokker, *De voorgestelde wijzigingen van de Artikelen van Overeenkomst van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Een ernstig woord aan de deelhebbers* (Middelburg 1874).
- 30 Zie tabel 1.4 Winst- en verliesrekening.
- 31 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 427.
- 32 Deze paragraaf is gebaseerd op: H. W. van den Doel, *Het rijk van Insulinde: opkomst en ondergang van een Nederlandse kolonie* (Amsterdam 1996), p. 48-58 Van Goor, *De Nederlandse koloniën*, p. 220-230 J. J. P. de Jong, *De waaier van het fortuin. De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel 1595-1950* (Den Haag 1998), p. 203-230; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 2-88; M. Wintle, *An economic and social history of the Netherlands, 1800-1920. Demographic, economic and social transition* (Cambridge 2000), p. 217-225.
- 33 Als de verkoopprijs van de geleverde producten hoger was dan de landrente die men voorheen verschuldigd was, dan kregen de betrokkenen hiervoor plantloon uitbetaald. Als men niet over (geschikte) grond beschikte, moest men ter vervanging van de te betalen landrente 66 dagen per jaar voor het gouvernement werken (herendiensten).
- 34 V. J. H. Houben, 'Java in the 19th century: consolidation of a territorial state', in: H. Dick e.a., *The emergence of a national economy. An economic history of Indonesia, 1800-2000* (St. Leonards/Leiden 2002), p. 56-81, aldaar p. 66.
- 35 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 121-148, 209-213; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 344-467.
- 36 P. de Meyere, 'Het amortisatiesyndicaat', in: D. Heirbaut, D. Lambrecht (red.), *Van oud en nieuw recht: handelingen van het xv de Belgisch-Nederlands rechtshistorisch congres, Universiteit Gent, 16 en 17 april 1998* (Antwerpen 1998), p. 123-141.
- 37 Wintle, *An economic and social history of the Netherlands*, p. 138-139.

- 38 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 209-213.
- 39 E. Horlings, *The economic development of the Dutch service sector, 1800-1850: trade and transport in a pre-modern economy* (Amsterdam 1995), p. 173-217; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 124-160; J. P. Smits, *Economische groei en structuurveranderingen in de Nederlandse dienstensector, 1850-1913. De bijdrage van handel en transport aan het proces van 'moderne economische groei'* (Amsterdam 1995), p. 142-145.
- 40 A. de Belder, *Historie van het fregat 'Dankbaarheid aan de Nederlandsche Handelmaatschappij' 1832-1849* (z.p. z.j. [1990]).
- 41 Tien jaar later liet Smit als herinnering hieraan een aquarel van dit schip vervaardigen door de schilder Jacob Spin. De aquarel werd vervolgens aangeboden aan de NHM en is nog steeds aanwezig in de collectie van ABN AMRO.
- 42 Wintle, *An economic and social history of the Netherlands*, p. 197-198.
- 43 Jonker, Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt*, p. 160.
- 44 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 135-136.
- 45 Idem, p. 138.
- 46 Horlings, *The economic development of the Dutch service sector, 1800-1850*, p. 87-89; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 124-160.
- 47 K. Veraghtert, 'Zeeverzekeringen te Antwerpen (1814-1860)', in: *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis*. Themanummer Geld en water. Banken, verzekeringen en scheepvaart in de negentiende en twintigste eeuw, Jrg. 14 (1995), p. 9-23.
- 48 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 229.
- 49 M. H. D. van Leeuwen, *Zoeken naar zekerheid, deel 2: De eenheidsstaat: onderlinges, armenzorg en commerciële verzekeraars 1800-1890* (Amsterdam/Den Haag 2000), p. 272-279.
- 50 Van Leeuwen, *Zoeken naar zekerheid, deel 2*, p. 377.
- 51 Jonker, Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt*, p. 159-168.
- 52 H. van Driel, 'Uitschakeling van de Nederlandse koffiehandel in de negentiende en twintigste eeuw', in: *NEHA-Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis* 60 (1997), p. 159-203; Smits, *Economische groei en structuurveranderingen in de Nederlandse dienstensector, 1850-1913*, p. 111-114.
- 53 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 1, p. 33.
- 54 Zie de paragraaf over de binnenlandse agent-schappen.
- 55 M. Simon Thomas, P. den Otter, 'Twentse tjaps', in: *Textielhistorische Bijdragen* 34 (1994), p. 104-119.
- 56 Vanaf 1839 ontwikkelden een Amsterdamse en Rotterdamse makelaar een standaard voor suikermonsters. Deze monsters zaten in verzegelde glazen potjes. De monsters kregen een nummer uit de reeks 1-18; het laagste nummer betrof basterdbruine suiker, oplopend tot het hoogste nummer dat was gereserveerd voor kristalwitte suiker. Sinds die tijd kon de klant de kwaliteit van een bepaald nummer eisen en werd de handel transparanter. Deze 'Dutch standard' werd later ook gehanteerd in de internationale suikerhandel. Douaneautoriteiten gebruikten de standaard bij het heffen van suikeraccijns waarbij de kleur de hoogte van de accijns bepaalde. Jaarlijks werden nieuwe monsters uitgegeven omdat de kwaliteit na verloop van tijd achteruitging, vooral in de tropen. Tot de nationalisatie van het cultuurbedrijf in Indonesië in 1959 is deze standaard gehanteerd. W. M. F. Mansvelt, *De oorsprong van den Hollandschen suikerstandaard*; overdruk uit *De Indische Mercurius*, 1 mei 1925.
- 57 Smits, *Economische groei en structuurveranderingen in de Nederlandse dienstensector, 1850-1913*, p. 91-133; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 350-414.
- 58 J. den Hertog, 'Gevangen in de strikken van de staat. De Nederlandsche Handel-Maatschappij en de invoering van het consignatiestelsel' (Leiden 1999). Doctoraalscriptie Vaderlandse Geschiedenis, Rijksuniversiteit Leiden.
- 59 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 381.
- 60 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 166-185, 277-303; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 227-242.
- 61 B. Oosterwijk, *Koning van de koopvaart Anthony van*

- Hoboken (1756-1850)* (Amsterdam, 2de aangevulde druk 1996).
- 62 Jonker, 'De bakermat van het moderne bankwezen', p. 72.
- 63 Wintle, *An economic and social history of the Netherlands*, p. 124-125.
- 64 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 236.
- 65 Jonker, Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt*, p. 165.
- 66 Jonker, 'De bakermat van het moderne bankwezen', p. 71-72.
- 67 Jonker, *Merchants, Bankers, Middlemen*, p. 85.
- 68 Idem, p. 111.
- 69 Toen andere cliënten van de Associatie Cassa (AC) om die reden ook een rentevergoeding op hun deposito's wilden, richtte de AC in 1864 het dochterbedrijf Rente-Cassa op. Dit bedrijf vergoedde aan alle cliënten met deposito's rente. Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 1, p. 149-150.
- 70 Wijtvliet, *Expansie en dynamiek*, p. 121-122.
- 71 Idem, p. 123-124.
- 72 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 430.
- 73 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 171.
- 74 J.Th. Lindblad, 'De handel in katoentjes op Nederlands-Indië', in: *Textielhistorische Bijdragen* 34 (1994), p. 89-103; Smits, *Economische groei en structuurveranderingen in de Nederlandse dienstensector, 1850-1913*, p. 115-120.
- 75 G. J. Hospers, 'Den NHM en de Twentse textielindustrie 1830-1860', in: *Jaarboek Twente* 41 (2002), p. 27-34.
- 76 G. B. Spijker, 'De vestiging van het "Agentschap van de Nederlandsche Handel-Maatschappij" van 1836 tot 1883 te Nijverdal (De opkomst van de textielnijverheid in het Reggedal)' (Almelo 1989). Scriptie M. O. geschiedenis, Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, faculteit onderwijs Noordelijke Leergangen Zwolle.
- 77 H. de Beukelaer, 'De Oost-Gelderse textielnijverheid in de eerste helft van de negentiende eeuw', in: *Textielhistorische Bijdragen* 42 (2002), p. 103-128.
- 78 D. Jordaan, 'De voortzetting van het etablissement van Thomas Ainsworth te Nijverdal na diens overlijden', in: *Textielhistorische Bijdragen* 3 (1961), p. 94-111.
- 79 Willem de Clercq was directeur-secretaris bij de NHM. 'Ten huize van de Nederlandsche Handel-Maatschappij', in: *Kwartaalbericht Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v. Amsterdam* 1963, nr. 2-3, p. 10.
- 80 W.A. de Clercq, *Willem de Clercq (1795-1844)* (Amsterdam 1999).
- 81 'Ten huize van de Nederlandsche Handel-Maatschappij', p. 10.
- 82 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 258-343.
- 83 Smits, *Economische groei en structuurveranderingen in de Nederlandse dienstensector, 1850-1913*, p. 115-120.
- 84 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 338-343.
- 85 Idem, deel 2, p. 89-123; Smits, *Economische groei en structuurveranderingen in de Nederlandse dienstensector, 1850-1913*, p. 115-120.
- 86 Ten tijde van het Franse keizerrijk was dit gebouw in gebruik bij Le Brun, Duc de Plaisance, gouverneur van de Hollandse departementen. Het was het eerste pand binnen de grachten-gordel waarvan de woonfunctie werd omgezet in een kantoorbestemming.
- 87 Dit was het eerste als kantoor ontworpen pand dat in Amsterdam werd gebouwd, de architect was A. N. Godefroy.
- 88 *Ons Anker*, juni 1954, p. 2-5.
- 89 Omdat in de loop van de negentiende en ook in de twintigste eeuw het takenpakket van de afdelingen wijzigde of werd overgeheveld naar een andere afdeling, is deze informatie in een bijlage geplaatst. Zie Bijlage 6, Afdelingen hoofdkantoor.
- 90 Verder waren er kleinere agentschappen in Brouwershaven, Dordrecht, Haarlem, Den Helder, Hellevoetsluis, 's-Hertogenbosch, Leeuwarden, Middelburg, Nijverdal, Schiedam, Vlissingen en Zierikzee. Zie Bijlage 1 Binnenlandse en buitenlandse agentschappen, 1824-1964.
- 91 Spijker, 'De vestiging van het "Agentschap van de Nederlandsche Handel-Maatschappij" van

- 1836 tot 1883 te Nijverdal’.
- 92 De president en directeuren moesten 25 aandelen NHM bezitten, terwijl de secretaris genoeg had aan 15 aandelen. Statuten artikel 36.
- 93 Zie Bijlage 4 voor de namen van de functionarissen in deze periode.
- 94 Bij KB van 20.12.1884 kreeg hij toestemming de naam Van Taack Trakranen te voeren.
- 95 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 401.
- 96 H. Muller, *Een Rotterdamsch zeehandelaar Hendrik Muller Szn. 1819-1898* (Schiedam 1977), p. 245.
- 97 Van 1916-1921 waren dit dertien commissarissen en de koninklijk commissaris. Een commissaris moest in het bezit zijn van vier aandelen NHM. Zie Bijlage 4 voor de namen van de commissarissen in deze periode.
- 98 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 445.
- 99 W.L. Korthals Altes, ‘Recruitment and Training of International Bank Staff 1930-1964’, in: De Graaf, Jonker, Mobron (red.), *European Banking Overseas*, p. 213-224, aldaar p. 214.
- 100 Zie voor bewaard gebleven examenopgaven: Nationaal Archief (NA), archief Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM) 4134-4137, jaren 1855-1920.
- 101 NA, NHM 492, 1880, nr. 33, 30.12.1880.
- 102 NA, NHM 497, salarisstaat over 1880 opgemaakt december 1879. Vier personen in salarisgroep 1e klasse f 3500 – f 5000; zes personen in 2e klasse f 2500 – f 4000; vijftien personen in 3e klasse f 1500 – f 3000; 20 personen in 4e klasse f 500 – f 2000; vier personen in 5e klasse f 500 – f 1000; vier personen, de conciërge en boden op f 550, in totaal 53 personen. Dit salaris lag belangrijk hoger dan bij de Amsterdamsche Bank. Hier werkten begin 1881 53 personen, 25 verdienden minder dan f 1000, 21 medewerkers zaten in de klasse tussen f 1000 en f 2000 en 7 medewerkers verdienden meer dan f 2000 per jaar. Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 B, p. 434-435.
- 103 De eerste statuten van de NHM schreven een vestiging in Batavia voor die de naam de Factorij moest krijgen. Deze vestiging werd op 27 februari 1826 geopend in een gehuurd pand (kantoor annex pakhuis) van de firma Colville aan de Kali Besar. Dit gebouw bleek al spoedig te klein te zijn, want in maart 1826 werd van de commissairsfirma Van der Kaa, Haste & Co. een nabijgelegen pakhuis als aanvulling gehuurd. Ook deze uitbreiding was al snel onvoldoende omdat er door de invoering van het Cultuurstelsel een toenemende behoefte was aan opslagruimte. Daarom werd in 1832 aan de Kali Besar-Oost 27 een groter pand betrokken, dat voor f 68.000 van de firma Thompson was aangekocht (‘het Oude Pakhuis’). Hier zou de NHM gevestigd blijven tot januari 1933 toen het nieuwe gebouw van de Factorij aan het Stationsplein 1 werd betrokken. In 1842 werd als aanvulling nog een nabij gelegen pakhuis (‘het Nieuwe Pakhuis’) voor f 50.000 aangekocht uit de failliete boedel van de firma Wilson, Smith & Co. Eind negentiende eeuw trad bij dit pakhuis leegstand op, zodat dit in 1905 werd verkocht. De leegstand werd veroorzaakt doordat de producten niet meer werden afgescheept via Batavia, maar rechtstreeks vanuit Banyuwangi, Cirebon, Pasuruan, Surabaya en Tegal. In al deze plaatsen had de NHM eigen pakhuizen en in de plaatsen met een haven zonder voldoende diepgang ook eigen prauwenveren. Met hartelijke dank aan collega Jaap-Jan Mobron van ABN AMRO Historisch Archief voor de informatie over de huisvesting van de Factorij. Horlings, *The economic development of the Dutch service sector, 1800-1850*, p. 142-172; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 2-88.
- 104 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 1, p. 183.
- 105 Zie voor al deze vestigingen Bijlage 1 Binnenlandse en buitenlandse agentschappen, 1824-1964.
- 106 B. Brommer e.a. (red.), *Semarang. Beeld van een stad* (Purmerend 1995), p. 18.
- 107 A.C. Broeshart e.a. (red.), *Soerabaja. Beeld van een stad* (Purmerend 1994), p. 18.
- 108 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 73.
- 109 Idem, p. 74-76.

- 110 De agentschappen in Japan, New York en Suriname worden hierna apart behandeld.
- 111 De NHM was niet de eerste in Singapore gevestigde bank, maar wel de langst gevestigde bank zonder onderbreking. De eerste bank was in 1840 de Union Bank of Calcutta. Deze bank heeft maar enkele jaren bestaan, gaf echter eigen bankbiljetten uit zodat voor de navolgers de trend was gezet. Dit waren onder andere de Oriental Bank Corporation (1852-1884, na reorganisatie verder als de New Oriental Bank tot 1892), de Chartered Mercantile Bank of India, London and China (1 Augustus 1858-1893), de Chartered Bank of India, Australia and China (1859, nu Standard Chartered Bank), de Asiatic Bank Corporation (1864-1866) en de Hongkong and Shanghai Banking Corporation (1877-heden).
- 112 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 381.
- 113 Zie voor de namen van deze bestuurders Bijlage 4 Directeuren en commissarissen.
- 114 NA, NHM 497, lijst geëmployeerde Factorij boekjaar 1877/1878. Er zijn geen cijfers over het lokale personeel bekend.
- 115 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 1, p. 145.
- 116 Vanaf de oprichting bezat de NHM de helft van de aandelen van de Deli-Maatschappij. Per 31.12.1887 verkocht de NHM 349 (van haar 389) aandelen vanwege de hoge koers (boven de 800%). De participatie van de NHM bedroeg in juni 1918 nog f 270.000.
- 117 De Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij (NIS) werd in 1863 opgericht op initiatief van de ondernemers Willem Poolman, Alexander Fraser en bankier Everard Henri Kol. De NHM en de Nederlandsch-Indische Handelsbank waren in de beginjaren belangrijke aandeelhouders, mede vanwege gebrek aan belangstelling in Nederland voor aandelen NIS. De NHM participeerde in 1863 met f 100.000 op een kapitaal van f 1 miljoen. NA, NHM 595 nr. 118, 27.08.1863.
- 118 Het navolgende is gebaseerd op L. de Bree, *Gedenkboek van de Javasche bank 1828-24 januari 1928* (Weltevreden 1928), 2 delen, deel 2, p. 50; L. de Bree, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw. Het bankwezen* (Batavia 1918), p. 88; *Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij 1824-1924 door de directie uitgegeven te Amsterdam op den 29sten Maart 1924 t.g.v. het honderd-jarig bestaan der Maatschappij* (Amsterdam 1924), p. 84-86; Jonker, Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt*, p. 204; Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 1, p. 142-149; J. T. M. van Laanen, *Money and banking 1816-1940 Changing Economy in Indonesia*, deel 6 (Den Haag 1980), p. 33-38; S. Muirhead, *Crisis Banking in the East. The History of the Chartered Mercantile Bank of India, London and China, 1853-93* (Aldershot 1996), p. 223; Wijtvliet, *Expansie en dynamiek*, p. 112.
- 119 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 271.
- 120 Deze bank had verder nog plaatselijke agenten in Surabaya, Semarang, Cirebon, Padang en Makassar. Kantoor Padang ontving vele wissels op China. De kantoren Penang en Singapore brachten financieel uitkomst in tijden van krapte, zodat men geen beroep op de Javasche Bank behoefde te doen.
- 121 Agent J. D. Wilson werd op 23 mei 1871 aangeesteld. De bank werd in 1893 gereorganiseerd waarbij de naam werd gewijzigd in Mercantile Bank of India. Het agentschap in Batavia werd gesloten en als haar agent werd benoemd het handelshuis Maclaine Watson & Co. te Batavia. De belangrijkste activiteit was de financiering en export van suiker van Java naar India. Muirhead, *Crisis Banking in the East*, p. 303.
- 122 J. T. M. van Laanen, 'A preliminary look at the role of the Hongkong Bank in Netherlands India', in: F. H. H. King (red.), *Eastern banking. Essays in the history of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation* (Londen 1983), p. 392-408, aldaar p. 398. In 1884 opende HSBC daadwerkelijk in Batavia toen het handelshuis Martin Dyce in Batavia faillieerde. De oud-agent Maccoll van deze firma werd de eerste HSBC agent. De vestiging concentreerde zich op de financiering van suikerexport naar Hongkong. In Nederland werden wissels getrokken op Hope & Co.

- 123 E. Helfferich, *Die Niederländisch-Indischen Kulturbanken* (Jena 1914), p. 33; F.H.H. King, *The Hongkong Bank in late imperial China 1864-1902. On an even keel (The history of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation, deel 1)* (Cambridge 1987), p. 150 en 323.
- 124 Van Laanen, 'A preliminary look at the role of the Hongkong Bank in Netherlands India', p. 400.
- 125 Plemp van Duiveland, 'Ontwerp geschiedenis Nederlandsche Handel-Maatschappij'; deel 1, p. 4-6; J. van der Zwaag, *Verloren tropische zaken. De opkomst en ondergang van de Nederlandse handel- & cultuurmaatschappijen in het voormalige Nederlands-Indië* (z.p. [Meppel] 1991), p. 20-31.
- 126 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 161-204.
- 127 Zie Bijlage 3 Cultuurondernemingen voor een overzicht van alle ondernemingen en participaties. Klippen in Zuidoost-Azië waarop de salanganen (klipzwaluw, *collocalia nidifica*) nestelen die de eetbare vogelnestjes leveren.
- 128 Zie de paragraaf Structuurwijziging verderop in dit hoofdstuk.
- 129 R.M.A.L. Hoeft, *Plantation labor after the abolition of slavery; the case of the plantation Marienburg (Suriname) 1888-1940* (z.p. 1987).
- 130 Het navolgende is gebaseerd op Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 383-385, 394, 402-403.
- 131 H.J. Moeshart (red.), *Journal van Jonkheer Dirk de Graeff van Polsbroek, 1857-1870: belevenissen van een Nederlands diplomaat in het negentiende eeuwse Japan* (Assen 1987).
- 132 H.J. Moeshart, *Arts en koopman in Japan 1859-1874. Een selectie uit de fotoalbums van de gebroeders Bau-duin* (Amsterdam 2001), p. 30-39.
- 133 Deze geleerde en onderzoeker had al eerder, van 1823 tot 1829, in Japan gewoond waar hij in opdracht van het gouvernement onderzoek deed naar de situatie in het land, vooral op natuurwetenschappelijk gebied. Hij schreef en publiceerde over flora en fauna en stuurde vele etnografica en specimina in gedroogde of opgezette vorm naar Europa.
- 134 Een *daimyo* was een Japanse krijgsheer behorend tot de samoeraiklasse. In de periode 1603-1868 waren daimyo's als gouverneurs en grootgrondbezitters de absolute autoriteit in hun provincies. Zij hadden eigen legers tot hun beschikking. Door het herstel van de keizerlijke autoriteit in 1868 verloren de daimyo's hun politieke en ook economische macht.
- 135 J. de Vries (red.), *Kaiyo-Marū, Een in Dordrecht gebouwd negentiende eeuwse Japans oorlogsschip* (z.p. [Dordrecht] 1979) en *De geschiedenis van C. Gips & Zonen - n.v. Gips' Houthandel later Gips' Handel-en Beleggingsmaatschappij n.v. 1714-1914-1964* ('s-Gravenhage 1964), p. 21-22; R. Spruit, *Kaiyō-Marū* (Amsterdam 1997).
- 136 P.W. Klein, 'Op de klippen van een Nieuwe Tijd. De Nederlandsche Handel-Maatschappij en de ondergang van de traditionele Nederlandse handel in Japan tussen 1870 en 1880', in: J.F.E. Bläsing, H.H. Vleesenbeek (red.), *Van Amsterdam naar Tilburg en toch weer terug Opstellen aangeboden aan dr. Joh. de Vries ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar economische geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Brabant op 16 oktober 1992* (Leiden/Antwerpen 1992), p. 85-97.
- 137 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 402-403; NA, NHM 45, verslagen 1880-1888, hoofdstuk Japan.
- 138 NA, NHM 69, 1880, ongepag., hoofdstuk Japan.
- 139 Deze bloedkoralen werden door Heukensfeldt Slaghek in Livorno geleverd. NA, NHM 45, 1883, p. 38.
- 140 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 403; NA, NHM 45, verslagen 1879-1881, hoofdstuk New York.
- 141 Plemp van Duiveland, 'Ontwerp geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij', deel 1, p. 20.
- 142 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 403.
- 143 NA, NHM 5282 volgnummer 76, A.H.G. Fokker, lid van De Factorij, Rapport over een reis naar Noord-Amerika, 1879.
- 144 De commissarissen waren tot hun grote ergernis niet gekend in het besluit om zich in New York te vestigen en buitenstaanders tot parttime-NHM-agent te benoemen. Muller, *Een Rotterdamse zeehandelaar*, p. 246-251.

- 145 NA, NHM 493, 1897, nr. 14, 07.04.1897.
- 146 NA, NHM 69, 1881, ongepag., hoofdstuk New York.
- 147 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 63-70; Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij 1879-1881; Wijtvliet, *Expansie en dynamiek*, p. 116; Plemp van Duiveland, 'Ontwerp geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij', deel 1, p. 20-22.
- 148 C. A. M. Wijtvliet, 'De Nederlandsche Handel-Maatschappij; van handels-onderneming naar bankbedrijf', in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijven en Techniek* 6 (1989), p. 96-118.
- 149 Muller, *Een Rotterdamsch zeehandelaar*, p. 239-260.
- 150 NA, NHM 492, 1880, nr. 2, 01.05.1880; Wijtvliet, *Expansie en dynamiek*, p. 129-130.
- 151 Wijtvliet, *Expansie en dynamiek*, p. 107-149.
- 152 Zie Tabel 1.3 op p. 530-531 in het nawerk.
- 153 Zie Tabel 1.4 op p. 532-533 in het nawerk.
- 154 Voor de wijzigingen van het kapitaal zie tabel 1.3, p. 530-531.

Hoofdstuk 2

Uitbreiding met bankzaken, 1880-1900

- 1 Deze inleiding is gebaseerd op: Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 343-411; De Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1814-1914*, deel 2, p. 357-377.
- 2 J. P. B. Jonker, 'Lachspiegel van de vooruitgang. Het historiografische beeld van de Nederlandse industrie-financiering in de negentiende eeuw', in: *NEHA-Bulletin* 5 (1991), p. 5-23.
- 3 Gebaseerd op Houben, 'Java in the 19th century: consolidation of a territorial state', in: Dick e.a., *The emergence of a national economy*, p. 56-81; Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 87, p. 139-140; Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 393-402.
- 4 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 412; Wijtvliet, *Expansie en dynamiek*, p. 139.
- 5 NA, NHM 534, 1884, 18.04.1884.
- 6 NA, NHM 432, 1899, nr. 21, 28.09.1899.
- 7 H. P. G. Quack, *Herinneringen uit de levensjaren 1834-1914* (Amsterdam 1915; herdruk Nijmegen 1977), p. 297; NA, NHM 435, 1907 nr. 31, 14.11.1907.
- 8 Bij de eerste vorm stelt de bank, uiteraard tegen provisie, enkel haar loketten ter beschikking voor de uitvoering van bepaalde handelingen (inschrijvingen etc.). Het risico voor het slagen van de emissie blijft geheel bij het emitterende bedrijf. Bij een overgenomen emissie neemt de bank de gehele emissie over; zij koopt alle uit te geven effecten op tegen een koers die lager is dan de koers van inschrijving. De bank treedt vervolgens op als emittent en brengt de stukken tegen een hogere koers op de markt; het verschil is de provisie. Het risico van het welslagen van de emissie ligt hierbij dus volledig bij de bank. Vooral bij grote emissies is dit risico hoog. Om het risico te spreiden, vinden grote emissies daarom veelal plaats door een groep van banken die zich daartoe verenigen tot een syndicaat of consortium, waarbij een van de banken als leider optreedt.
- 9 Dit werk bestond uit het samenstellen en uitgeven van de prospectus, het ontvangen van inschrijvingen, de toewijzing, het in ontvangst nemen van stortingen en de afgifte van receptissen, en uiteindelijk de afgifte van de stukken zelf.
- 10 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 167-168.
- 11 Dit syndicaat bestond uit de Amsterdamsche Bank (AB), Jolles & Co., H. Oyens & Zonen, Wertheim & Gompertz en Wurfbain & Zoon. NA, NHM 492, 1880, nr. 29, 01.05.1880; NA, NHM 492, 1880, nr. 29, 19.11.1880; jaarverslag Amsterdamsche Bank 1880, p. 6; D. C. Renooy, 'De Nederlandsche Handel-Maatschappij en het emissie-bedrijf', in: *Economisch-Historische opstellen geschreven voor prof. dr. Z. W. Sneller ter gelegenheid van zijn 25-jarig hoogleeraarsjubileum 1922-5 april-1947* (Amsterdam 1947), p. 153-166.
- 12 NA, NHM 492, 1881, nr. 17, 02.07.1881.
- 13 NA, NHM 431, 1881, nr. 13, 27.09.1881; NA, NHM 45, 1882, p. 51.
- 14 NA, NHM 492, 1881, nr. 17, 02.07.1881.
- 15 NA, NHM 431, 1882, nr. 12, 14.08.1882, jaarverslag Amsterdamsche Bank 1882, p. 7; NA, NHM 45,

- 1882, p. 52-53; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 355.
- 16 NA, NHM 431, 1882, nr. 20, 28.12.1882.
- 17 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 351-352.
- 18 NA, NHM 45, 1883, p. 57.
- 19 NA, NHM 492, 1886, nr. 38, 10.11.1886.
- 20 NA, NHM 46, 1889, p. 94.
- 21 Zie voor alle emissies in de periode 1880-1900 Bijlage 7 Syndicaten met deelname van de NHM.
- 22 NA, NHM 493, 1889, nr. 19, 01.06.1889; NA, NHM 70, 1890, p. 59-63; NA, NHM 47, 1890, p. 3.
- 23 NA, NHM 493, 1888 nr. 13, 20.06.1888.
- 24 NA, NHM 493, 1890 nr. 18, 10.04.1890.
- 25 Jonker, Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt*, p. 198.
- 26 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 A, p. 156.
- 27 NA, NHM 493, 1891 nr. 18, 05.06.1891.
- 28 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 B, p. 267.
- 29 NA, NHM 492, 1885, nr. 12, 16.04.1885.
- 30 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 A, p. 21, 75, 453.
- 31 Idem, deel 2 B, p. 365.
- 32 De Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank*, deel 2, p. 195-196 en 466.
- 33 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 A, p. 185-190.
- 34 NA, NHM 493, 1894 nr. 4, 24.01.1894.
- 35 Idem, nr. 9, 27.02.1894.
- 36 NA, NHM 47, 1891, p. 32-33.
- 37 Idem, 1895, p. 54.
- 38 NA, NHM 71, 1894, p. 33.
- 39 NA, NHM 493, 1897, nr. 14, 07.04.1897.
- 40 NA, NHM 5969, 1881-1889.
- 41 NA, NHM 492, 1881, nr. 19, 05.08.1881.
- 42 NA, NHM 493, 1888, nr. 4, 07.03.1888.
- 43 In totaal zou worden geëmitteerd £ 1.002.000 in aandelen Nationale Bank van Zuid-Afrika. In de eerste emissie van £ 500.000 participeerde de NHM met £ 10.000 en de Amsterdamsche Bank met £ 5.000, waarvan de helft in optie.
- 44 NA, NHM 493, 1890 nr. 34, 16.10.1890 [dit stuk ontbrak op 07.06.2006]; jaarverslag Amsterdamsche Bank 1890, p. 6; NA, NHM 71, 1895, p. 56.
- 45 NA, NHM 493, 1890 nr. 5, 21.01.1890 en NA, NHM 5285 volgnummer 117, Verslag van de reis naar Zuid-Afrika, door H. W. van Casteren van Catteburch, 1890, met bijlagen.
- 46 NA, NHM 493, 1890 nr. 29, 23.08.1890. NA, NHM 47, 1890, p. 102. Aannemers Cerlijn en De Haan, kosten verbouwing en meubilair circa f 60.000.
- 47 D. Keuning, L. Lansink, A.L. van Gendt (1835-1901), J.G. van Gendt (1866-1925), A.D.N. van Gendt (1870-1932). *Architecten in zaken* (Rotterdam 1999), p. 136.
- 48 *Ons Anker*, januari 1960, p. 4. Ook de Amsterdamsche Bank, Twentsche Bankvereniging en Nederlandsch-Indische Handelsbank behoorden tot de eerste groep van 159 abonnees in Amsterdam. Zie ook: M. van Melle, 'Voorwaarts, mijnheer. Het begin van de openbare telefonie in 1881', in: *Ons Amsterdam* (juni 2006), p. 254-259.
- 49 NA, NHM 492, 1884 nr. 27, 16.12.1884. De notulen van de vergaderingen van de directie zijn vanaf 16.12.1884 getypt. De belangrijke verslagen van de directie en commissarissen werden vanaf 1900 getypt. De aangeschafte machine was een Remington Standard Typewriter. Zie O. de Wit, m.m.v. H. Buijer, 'De opkomst van de moderne administratie 1880-1914', in: J.W. Schot e.a. (red.), *Techniek in Nederland in de Twintigste Eeuw*, deel 1 (Zutphen 1998), p. 219-235, aldaar p. 229.
- 50 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 409.
- 51 Het presidentssalaris ging van f 12.000 naar f 20.000, de directeuren gingen van f 8000 naar f 16.000 en de secretaris ging omhoog van f 2000 naar f 8000.
- 52 NA, NHM 534, 1900, 09.07.1900.
- 53 Idem.
- 54 NA, NHM 534, 1900, 06.09.1900.
- 55 Zie Bijlage 4 Directeuren en commissarissen.
- 56 NA, NHM 492, 1880, nr. 33, 30.12.1880.
- 57 *Ons Anker*, maart 1949, p. 9-11.
- 58 NA, NHM 493, 1893, nr. 5, 04.02.1893. Concreet betekende dit dat hij procuratiehouder werd. In 1903 kregen E. J. Yzenhoed Grevelink, chef van de Eerste Afdeling en H. A. Goossens, chef van de Derde Afdeling ook procuratie. In 1906 werd dit uitgebreid tot alle afdelingschefs. NA, NHM

- 433, 1902, nr. 64, 31.12.1902; NA, NHM 435, 1906, nr. 35, 28.09.1906.
- 59 NA, NHM 493, 1897, nr. 17, 26.04.1897; NA, NHM 45 nr. 16, 01.07.1880.
- 60 NA, NHM 492, 1886, nr. 30, 28.09.1886.
- 61 NA, NHM 493, 1892, nr. 20, 20.12.1892.
- 62 NA, NHM 432, 1899, nr. 18, 05.09.1899. De stukken over het overleg tussen directie en commissarissen zijn niet aangetroffen.
- 63 NA, NHM 48, 1899, p. 3.
- 64 NA, NHM 432, 1900, nr. 16, 04.05.1900.
- 65 Brouwer, *De Amsterdamsche Bank*, p. 101.
- 66 NA, NHM 211, 1880, p. 28.
- 67 Zie voor al deze vestigingen Bijlage 1 Binnenlandse en buitenlandse agentschappen, 1824-1964.
- 68 De Bree, *Gedenkboek Javasche Bank*, deel 2, p. 123-133.
- 69 In 1897 ging deze instelling met het hoofdkantoor in Amsterdam failliet. De vestiging in Surabaya bleef trouw aan het funeste beleid van wissels trekken op het eigen hoofdkantoor. Dit werd haar ondergang.
- 70 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 415.
- 71 Helfferich, *Die Niederländisch-Indischen Kulturbanken*, p. 107.
- 72 Zie over de Suikercrisis p. 112.
- 73 Een documentair krediet is een verbintenis die een bank aangaat voor rekening van een derde (de opdrachtgever) of voor eigen rekening, om binnen een bepaalde termijn een bepaald bedrag te betalen aan een begunstigde. Hierbij dienen documenten overlegd te worden welke conform zijn aan de overeengekomen termen en voorwaarden.
- 74 Voor deze paragraaf is gebruikgemaakt van: Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 182-184.
- 75 NA, NHM 492, 1885, nr. 16, 20.05.1885.
- 76 NA, NHM 70, 1887, p. 35.
- 77 NA, NHM 48, 1898, p. 2.
- 78 Zie voor de achtergrond van deze uitgave van kassiersbiljetten: C. J. M. Potting, *De ontwikkeling van het geldverkeer in een koloniale samenleving. Oostkust van Sumatra, 1875-1938* (Amsterdam 1997), p. 100-105.
- 79 NA, NHM 431, 1888, nr. 11, 17.08.1888 en NA, NHM 70, 1888, p. 57; NA, NHM 70, 1889, p. 48.
- 80 NA, NHM 5127, jaarverslag Olehleh 1902, ongepag.; jaarverslag 1903, p. 17.
- 81 NA, NHM 493, 1891, nr. 29, 26.11.1891; NA, NHM 5282 volgnummer 86 Rapport over het te Padang ingesteld onderzoek naar de stand der zaken van de firma's W. B. Pearson en A. H. Eilbracht, door H. C. Soeters, lid van De Factorij, 1891; met briefwisseling Bankzaken/geheim met betrokken firma's, 1891-1892.
- 82 NA, NHM 71, 1893, p. 42; NA, NHM 47, 1893, p. 54.
- 83 NA, NHM 70, 1884, p. 8-9.
- 84 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 419.
- 85 King, *The Hongkong Bank in late imperial China 1864-1902*, p. 264.
- 86 C. J. M. Potting, 'De komst van Nederlandse banken naar Sumatra, 1877-1914', in: A. H. P. Clemens, J. Th. Lindblad (red.), *Het belang van de Buitengewesten Economische expansie en koloniale staatsvorming in de Buitengewesten van Nederlands-Indië 1870-1942* (Amsterdam 1989), p. 67-94, aldaar p. 71.
- 87 NA, NHM 71, 1896, p. 47.
- 88 NA, NHM 432, 1899, nr. 14, 09.06.1899; King, *The Hongkong Bank in late imperial China 1864-1902*, p. 264.
- 89 NA, NHM 71, 1895, p. 57; NA, NHM 4250, 1895.
- 90 *Encyclopædie van Nederlandsch-Indië*, deel 1: A-G, lemma 'credietinstellingen' (2de druk, 's-Gravenhage/Leiden 1917), p. 534-542.
- 91 NA, NHM 70, 1887, p. 33-34.
- 92 NA, NHM 46, 1887, p. 57.
- 93 Brouwer, *De Amsterdamsche Bank*, p. 92.
- 94 Van Laanen, 'A preliminary look at the role of the Hongkong Bank in Netherlands India', p. 401.
- 95 NA, NHM 70, 1887, p. 41 en idem, 1888, p. 40-42.
- 96 Idem, 1889, p. 37-38.
- 97 De opvolgers waren Fokker (1886-1890) en Soeters (1890-1892). In een eerder stadium waren de presidenten van de Factorij, Ram, Spengler, Schuurman (directeur), Verkouteren, Plate, Granpré Molière, Teengs en Schill (directeur) van 1828-1858 zelfs mede-directeur bij de Javasche Bank. De Bree, *Gedenkboek van de Javasche Bank*, deel 2, p. 574-575.

- 98 J.T. Cremer, *De toekomst van Deli: eenige opmerkingen* (Batavia 1881).
- 99 NA, NHM 492, 1885, nr. 20/21, 14/23.07.1885.
- 100 Idem, 1886, nr. 13/14, 18/19.03.1886.
- 101 Deze voegde later de naam Visser aan zijn achternaam toe: M. Dames Visser.
- 102 In de plaats van Soeters werd Charles Bijvanck als lid aangesteld. Dames werd in 1896 door Pieter Adriani afgelost. Dit bleek een ongelukkige keuze te zijn, want hij moest in 1898 aftreden vanwege disfunctioneren, iets wat al eerder was gebeurd in Suriname en in Surabaya als agent. Hij werd opgevolgd door Jacobus Ludolph. Bijvanck werd in 1900 de nieuwe Factorij-president als opvolger van Soeters. De plaats van Bijvanck als lid werd ingenomen door Hendrik Hoogveen.
- 103 NA, NHM 497, Lijst personeel Factorij boekjaar 1877-1878.
- 104 NA, NHM 15003. Gegevens over het lokale personeel ontbreken.
- 105 A. Sternheim, *Het bankwezen in Nederland* ('s-Gravenhage z.j. [1925]), p. 126.
- 106 NA, NHM 5282 volgnummer 77, Rapporten over de inspectie in de Indische archipel, door J. Hudig Dzn, secretaris/gedelegeerde van de NHM, 1879-1880.
- 107 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 407-408.
- 108 De prijsdaling ging van f 12 á f 13 per pikol naar f 7 á f 8 per pikol.
- 109 De ondernemingen die in zwaar weer verkeerden, waren de Koloniale Bank, de Nederlandsch-Indische Handelsbank (het cultuurbedrijf werd ingebracht en voortgezet in een dochteronderneming de Nederlandsch-Indische Landbouw Maatschappij), de firma Dorrepaal (later NV de Dorrepaalsche Bank der Vorstenlanden), Internatio en de CV Lens & Bergsma. Zie Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 118-130; Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 B, p. 336-348; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 416-418.
- 110 NA, NHM 46, 1884, p. 29.
- 111 Helfferich, *Die Niederländisch-Indischen Kulturbanken*, p. 107.
- 112 NA, NHM 493, 1887, nr. 21, 01.12.1887.
- 113 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 B, p. 347.
- 114 NA, NHM 71, 1897, p. 9-10.
- 115 M. Leidelmeijer, *Van suikermolen tot grootbedrijf. Technische vernieuwing in de Java-suikerindustrie in de negentiende eeuw* (Amsterdam 1997), p. 273-277.
- 116 *Gedenkboek Internationale Crediet- en Handelsvereniging Rotterdam 1863-1913* (Rotterdam 1913), p. 20.
- 117 Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, p. 397-398.
- 118 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 B, p. 347.
- 119 De in tabel 2.6 gerangschikte individuele ondernemingen van de NHM worden uitvoeriger behandeld in bijlage 3 Cultuurondernemingen van de Nederlandsche Handel-Maatschappij.
- 120 Smits, *Economische groei en structuurveranderingen in de Nederlandse dienstensector, 1850-1913*, p. 111-114.
- 121 A. Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby. Ondernemers en de Indische politiek 1914-1940* (Leiden 1998), p. 35.
- 122 Onder de naam Mariënborg werd ook de rest van het NHM-bedrijf in Suriname gevoerd. De navolgende paragraaf is gebaseerd op: Van Goor, *De Nederlandse koloniën*, p. 251-254 R. Hoeft, *In place of slavery. A social history of British Indian and Javanese Laborers in Suriname* (Gainesville 1998), p. 15-24; A.H. Loor, *Suikeronderneming Mariënborg Suriname 100 jaar, 1882-23 oktober-1982* (z.p. z.j. [1982]), p. 4-10; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 428-429.
- 123 NA, NHM 45, 1880, ongepag., hoofdstuk Suriname.
- 124 NA, NHM 70, 1884, p. 45-47.
- 125 NA, NHM 70, 1886, p. 61-62.
- 126 NA, NHM 432, 1899, nr. 14, 09.06.1899; NA, NHM 48, 1898, p. 61.
- 127 NA, NHM 71, 1899, p. 44.
- 128 NA, NHM 70, 1890, p. 49-51.
- 129 NA, NHM 432, 1899, nr. 9, 05.05.1899; NA, NHM 48, 1898, p. 59.
- 130 NA, NHM 70, 1884, p. 45-47.
- 131 NA, NHM 69, 1881, ongepag., hoofdstuk Suriname.

- 132 Idem.
- 133 NA, NHM 70, 1886, p. 61-62.
- 134 De labiele winstgevendheid van de Surinaamse activiteiten in deze vroege jaren zijn gerangschikt in tabel 2.11.
- 135 NA, NHM 493, 1897, nr. 39, 07.10.1897.
- 136 Jaarverslag NHM 1880, p. 5.
- 137 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 413.
- 138 NA, NHM 493, 1887, nr. 3, 07.02.1887; De Bree, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw; Het bankwezen*, p. 97.
- 139 NA, NHM 5282 volgnummer 82, Rapport van de reis naar Venezuela in verband met de koffie- en cacaohandel, door P.A. Adriani, 1887.
- 140 NA, NHM 493, 1890, nr. 16, 17.03.1890; NA, NHM 47, 1890, p. 98; NA, NHM 49, 1900, p. 79.
- 141 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 427.
- 142 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij 1824-1924*, p. 72-73.
- 143 Houben, 'Java in the 19th century: consolidation of a territorial state', p. 56-61, aldaar p. 66.
- 144 NA, NHM 493, 1892, nr. 12/18, 26.10/30.11.1892.
- 145 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 73.
- 146 De Bree, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw. Het bankwezen*, p. 90; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 428.
- 147 L.J. Plemp van Duiveland, 'Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v. naar chronologische volgorde 1880-1909' (z.p. z.j.), p. 9, 13.
- 148 NHM, NA 70, 1884, p. 11-12.
- 149 NA, NHM 493, 1897, nr. 44, 17.12.1897; NA, NHM 48, 1897, p. 75-76.
- 150 Plemp van Duiveland, 'Geschiedenis Nederlandsche Handel-Maatschappij naar chronologische volgorde 1880-1909', zie de desbetreffende jaren.
- 151 NA, NHM 493, 1890, nr. 18, 10.04.1890.
- 152 Idem, 1897, nr. 10, 06.03.1897.
- 153 NA, NHM 71, 1895, p. 37.
- 154 Idem, p. 31.
- 155 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 368.
- 156 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 377.
- 157 NA, NHM 493, 1897, nr. 18, 29.04.1897; NA, NHM 71, 1897, p. 53; NA, NHM 71, 1899, p. 46.
- 158 NA, NHM 432, 1899, nr. 6, 07.04.1898.
- 159 NA, NHM 431, 1882, nr. 19, 21.12.1882.
- 160 Zie Bijlage 7 Syndicaten met deelname van de NHM.
- 161 NA, NHM 492, 1881, nr. 24, 29.09.1881.
- 162 Idem, nr. 29, 08.12.1881; NHM 492, 1882, nr. 3, 31.01.1882.
- 163 NA, NHM 493, 1888, nr. 22, 28.12.1888; NA, NHM 70, 1889, p. 61.
- 164 NA, NHM 431, 1884, nr. 18, 30.12.1884.
- 165 NA, NHM 492, 1885, nr. 2, 03.01.1885.
- 166 Zie Bijlage 7 Syndicaten met deelname van de NHM; NA, NHM 493, 1888, nr. 6, 05.04.1888; NA, NHM 46, 1888, p. 91-92.
- 167 NA, NHM 493, 1889, nr. 36, 14.10.1889.
- 168 NA, NHM 432, 1899, nr. 2, 23.01.1899.
- 169 Het navolgende is gebaseerd op gegevens uit Stadsarchief Amsterdam, Archief Zeehaven en Kolenstation 'Sabang' en 'Atjeh Transport Maatschappij' (Particuliere Archieven 662), inv.nr. 12, nota van de hand van E. Heldring omtrent Poeloe Weh, 10.08.1899; T. de Graaf, J.J. Mobron, 'Bankiers en reders: belangen en invloeden op maritiem gebied (1870-1964)', in: *Tijdschrift voor Zeegechiedenis, Themanummer Geld en water*; Jrg. 14 (1995), p. 63-107, aldaar p. 74-78; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 422-423.
- 170 NA, NHM 71, 1894, p. 44.
- 171 NA, NHM 5282 volgnummer 81, A. H. G. Fokker, lid van De Factorij, Rapport van de reis naar Atjeh in verband met leveranties aan de Nederlands-Indische militaire instanties, 1883; NA, NHM 5282 volgnummer 87, P.C. van Oosterzee, Verslag van de reis naar Atjeh wegens de te Sabang uit te voeren werken, 1895.
- 172 NA, NHM 71, 1896, p. 44. De ontwikkeling van Sabang en de betrokkenheid van de NHM na 1900 bij dit project, hoofdstuk 3.
- 173 Zie Bijlage 7 Syndicaten met deelname van de NHM.
- 174 Zie de tabel in het nawerk op p. 534.

- 175 C. Eisfeld, *Das Niederländische Bankwesen* ('s-Gravenhage 1916), p. 200.
 176 Zie de tabel in het nawerk op p. 535.
 177 Zie tabel 2.12 in het nawerk op p. 536.
 178 NA, NHM 45, 1883, p. 4.

Hoofdstuk 3

Hernieuwde expansie, 1900-1916

- 1 De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1914-1931*, p. 33-35.
 2 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf 1860-1914*, p. 257-260.
 3 Joh. de Vries, 'Het Nederlandse financiële impérium. Schets van de geschiedenis van het Nederlandse bankwezen', in: *Bankwezen Een geschiedenis en een bronnenoverzicht; Historische bedrijfsarchieven nr. 1* (Amsterdam 1992), p. 13-59, aldaar p. 29-37.
 4 De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1914-1931*, p. 61-66.
 5 Gebaseerd op: *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 97-99; A. H. Flierman, *Het centrale punt De Koninklijke Nederlandse Redersvereniging 1905-1980* (Weesp 1985), p. 44-45; S. F. Kruijzinga, *Economische Politiek. De Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij (1914-1919) en de Eerste Wereldoorlog* (Amsterdam 2011); De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1914-1931*, p. 71-73.
 6 Het navolgende is gebaseerd op: Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 177-178.
 7 Brouwer, *De Amsterdamsche Bank*, p. 130.
 8 De directeuren waren al vanaf ongeveer 1890 lid van de Vereeniging.
 9 'Het effectenbedrijf der N.H.M. in heden en verleden', in: *Ons Anker*, september 1948, p. 4-6.
 10 NA, NHM 434, 1903 nr. 4, 17.01.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 44.
 11 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, voor Rotterdam, p. 188 e.v., voor Den Haag, p. 206 e.v.
 12 Idem, p. 196.
 13 Idem, p. 208.
 14 NA, NHM 438, 1912 nr. 12, 21.03.1912.
 15 A. Heerding, *Een onderneming van vele markten*

thuis. Geschiedenis van de N.V. Philips Gloeilampenfabrieken deel 2 (1891-1922) (Leiden 1986), p. 359-369. De emissie werd vervolgens in september/oktober 1912 uitgebracht door Labouchere Oyens & Co.'s Bank. Deze bank werd in 1913 door de Robaver overgenomen. In ieder geval tot 1964 bleef de Rotterdamsche Bank (de oude naam die in 1947 opnieuw werd ingevoerd) de belangrijkste bankier voor Philips.

- 16 De Bree, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw; Het bankwezen*, p. 119.
 17 Blijkbaar werden de emissiewinsten die directieleden op deze manier genoten tot de vaste emolumenten gerekend. Directeur-secretaris Abbing beklagde zich bij zijn ontslag in 1938 over het feit dat deze winsten bij zijn aanstelling veel hoger waren voorgesteld dan in werkelijkheid bij deze transacties genoten. Zie NA, NHM 4129, 1937-1938. In het topjaar 1926 verdiende Abbing f 18.807 met deze speculaties. Het bedrag dat hij in 1923 extra verdiende door te participeren in een rubbersyndicaat was nog groter: f 26.887. NA, NHM 5956 nr. 266, p. 4 en 10.
 18 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 B, p. 266.
 19 De winsten verkregen uit de provisie-, interest- en wisselrekening en consortiale rekeningen werden samengevoegd op de provisierekening van de winst- en verliesrekening minus de afschrijving op dubieuze debiteuren.
 20 NA, NHM 433, 1902, nr. 50, 19.11.1902.
 21 NA, NHM 49, 1902, p. 4.
 22 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 A, p. 181.
 23 Eisfeld, *Das Niederländische Bankwesen*, p. 200.
 24 Conrad betaalde een rentevergoeding van 5% en daarnaast een commissie van 5% voor het kredietsyndicaat. R. Mees & Zoonen en de Twentsche Bankvereniging participeerden ieder met f 250.000. De Disconto Maatschappij, Rotterdam nam later voor f 80.000 deel in het aandeel van de NHM. NA, NHM 434, 1903, nr. 29, 10.07.1903.
 25 De NHM participeerde hierin met f 570.000, waarvan later nog f 200.000 werd afgestaan. NA, NHM 436, 1909, nr. 32, 03.09.1909.

- 26 Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 A, p. 73-75.
- 27 De Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1864 tot 1914*, deel 3, p. 266.
- 28 Van Aalst probeerde bijvoorbeeld in 1912 de benoeming van G. Vissering tot president van de Nederlandsche Bank te voorkomen. Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, p. 64.
- 29 W.H. Berghuis, *Ontstaan en ontwikkeling van de Nederlandse beleggingsfondsen tot 1914* (Assen 1967), p. 196-199; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 451-453.
- 30 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 447-449.
- 31 NA, NHM 6240 serie 3 dossier 6, 1906; NA, NHM 5971, 1906-1910, 1922-1959; NA, NHM 72, 1906, p. 48; Brouwer, *De Amsterdamsche Bank*, p. 140; Jaarverslag Amsterdamsche Bank 1906, p. 6. De NHM verkocht haar aandeel in deze bank in 1956 voor f 0,9 miljoen.
- 32 NA, NHM 5284 volgnummer 104, 1905.
- 33 NA, NHM 7982 dossier 274, 1906-1914; A. I. van Wakeren, 'Dutch-Argentine Trade during the First World War (1914-1918)' (z.p. 1994); ongepubliceerde doctoraalscriptie geschiedenis Rijksuniversiteit Leiden, p. 42-51.
- 34 NA, NHM 439, 1914, nr. 32, 28.05.1914; T. de Graaf, J.J. Mobron, *Van Rotterdam tot Rio. Negentig jaar geschiedenis Hollandsche Bank-Unie* (Amsterdam 2004), p. 11-12.
- 35 NA, NHM 440, 1916, nr. 14, 24.05.1916; NA, NHM 5955 dossier 110, 1916; C. J. M. Scheerder, *De Nederlandse banken in Rusland ten tijde van de Eerste Wereldoorlog* (Groningen 2009), passim.
- 36 Van der Werf, *De Bond, de Banken en de Beurzen*, p. 36-44.
- 37 T. de Graaf, J. J. Mobron, *De bank in Den Haag. The Bank in The Hague. De geschiedenis van ABN AMRO in Den Haag. The history of ABN AMRO in The Hague* (Amsterdam 1998), p. 25-30.
- 38 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 206-219.
- 39 Idem, p. 188-205.
- 40 C. A. M. Wijtvliet, 'Voorspel en eerste actie. De voorlopers, 1903-1949', in: J. J. M. Schipper, R. J. Schotsman, C. A. M. Wijtvliet (red.), *Veertig jaar Nederlandse Bankiersvereniging 1949-1989* (Amsterdam 1989), p. 15-29, aldaar p. 16-19.
- 41 Keuning, Lansink, *Van Gendt Architecten in zaken*, p. 136.
- 42 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 165.
- 43 Ontwerp van het agentschap Rotterdam door de architecten J. Verheul Dzn., P. van der Heyden en A. A. van Nieuwenhuyzen. Vanaf 1916 begon de jaarlijkse reservering van f 0,5 miljoen voor een bouwfonds ten behoeve van de nieuwbouw van het hoofdkantoor in Amsterdam aan de Vijzelstraat tussen Heren- en Keizersgracht. NA, NHM 51, 1916, p. 6.
- 44 NA, NHM 434, 1903, nr. 38, 31.12.1903.
- 45 NA, NHM 49, 1908, p. 7.
- 46 NA, NHM 438, 1912, nr. 12, 21.03.1912.
- 47 NA, NHM 439, 1915, nr. 28, 30.09.1915.
- 48 M. L. Hansen (red.), *Lieve Papa! Brieven van W. B. Blijdenstein, bankier te Londen aan B. W. Blijdenstein, bankier te Amsterdam 1895-1907* (Epe 2006), reeks Overijsselse Handschriften, nr. 19, p. 131, brief 11.06.1902.
- 49 NA, NHM 36, proces-verbaal 30.07.1907.
- 50 NA, NHM 438, 1912, nr. 48, 13.11.1912.
- 51 NA, NHM 438, 1913, nr. 23, 17.05.1913.
- 52 Voor een overzicht van de commissariaten die door NHM-directieleden werden bekleed, zie Bijlage 5. Het aantal commissariaten dat door Van Aalst werd bekleed – in de literatuur worden 25 tot 30 commissariaten genoemd – blijkt nog aanzienlijk hoger te zijn. Echter ook zijn mededirecteuren Muller en Bierens de Haan bekleedden in deze tijd een groot aantal commissarisplaatsen.
- 53 De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1914-1931*, p. 61-69.
- 54 Idem, p. 71-73.
- 55 Dagboeken C. J. K. van Aalst, 1914-1918. Digitaal via website: <http://www.historici.nl/onderzoek/projecten/vanaalst>, p. 63, 12.01.1915.
- 56 NA, NHM 438, 1913, 17.04.1913.
- 57 NA, NHM 5484, 1915-1939. De hoofdsom is uitbetaald, maar nooit afgelost. Ook is er nooit rente over deze lening betaald.
- 58 C. Fasseur, *Wilhelmina. De jonge koningin* (Amsterdam 1998), p. 454.

- 59 Dit deed zich begin 1917 voor toen twee nieuwe commissarissen voor Amsterdam werden aangesteld, onder wie Herman Erdbrink, directeur van de Geldersche Credietvereniging. Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 445.
- 60 Hieronder zes vrouwen, drie geëmployeerden bestemd voor uitzending naar Nederlands-Indië, vier boden, een portier/annex huismeester en twee loopjongens. Het salaris van deze groep varieerde van f 350 per jaar voor een loopjongen tot f 6000 per jaar voor de chef van de Eerste Afdeling. NA, NHM 435, 1907, nr. 36, 18.12.1907.
- 61 Hieronder vijftien vrouwen, zes boden en de portier-huismeester. Het salaris van de laagst-betaalde bedroeg op jaarbasis f 676 (deze persoon ontving weekloon) en dat liep op tot f 6500 voor twee afdelingschefs. Door de oorlogsomstandigheden werd hierop nog een toeslag van 15% gegeven. NA, NHM 440, 1916, nr. 47, 28.12.1916. Evenals in 1881 lag het salaris bij de NHM in 1916 aanzienlijk hoger dan bij de Amsterdamsche Bank. Bij deze bank werkten begin 1914 op de hoofdbank 265 personen; 156 medewerkers verdienden minder dan f 1000, 97 medewerkers zaten in de klasse tussen f 1000 en f 2000 en 12 medewerkers (allen procuratiehouder) verdienden meer dan f 2000 per jaar. Kymmell, *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland*, deel 2 B, p. 434-435.
- 62 De agent in Rotterdam ging van f 10.000 naar f 12.000, het salaris van de agent in Den Haag werd met f 1000 verhoogd tot f 11.000. NA, NHM 440, 1916, nr. 47, 28.12.1916.
- 63 NA, NHM 439, 1914, nr. 50, 31.12.1914; NA, NHM 439, 1915, nr. 33-50, 18.10-29.12.1915; NA, NHM 440, 1916, nr. 47, 28.12.1916.
- 64 NA, NHM 440, 1916, nr. 24, 19.09.1916; NA, NHM 440, 1916, nr. 26, 02.10.1916.
- 65 NA, NHM 437, 1910, nr. 9, 24.02.1910.
- 66 NA, NHM 438, 1912, nr. 12, 21.03.1912.
- 67 NA, NHM 436, 1908, nr. 1, 06.01.1908.
- 68 NA, NHM 439, 1915, zonder nr., 15.04.1915.
- 69 NA, NHM 433, 1901, nr. 48, 20.12.1901.
- 70 NA, NHM 51, 1916, p. 6.
- 71 Nieuwe vestigingen werden geopend in: Palembang in 1900 vanwege de opkomst van de petroleumindustrie op Sumatra, Olehleh (1901 en in 1904 verplaatst naar het nabijgelegen Kota Radja) vanwege de vestiging van concurrent Padangsche Handel-Maatschappij, Teluk-Semawé (1903, in 1907 weer gesloten) vanwege de financiering van de peperhandel, Makassar, Banyuwangi en Jember (alle drie in 1910), Bandung en Tebing Tinggi (1911), Teluk Betung (1912) in verband met de opening van de spoorlijn Palembang-Teluk Betung en ten slotte in 1913 in Benoa op Bali (afschepzaken), Solo, Pontianak, Tanjung-Balai (opgeheven in 1917) en Yogyakarta.
- 72 In 1901 werd in Singapore een eigen kantoorgebouw gekocht; in datzelfde jaar vestigde ook concurrent Nederlandsch-Indische Handelsbank zich in deze kroonkolonie. Het nieuwe gebouw in Surabaya werd in 1906 betrokken. In Semarang werd in 1906 het gebouw en het terrein van de sociëteit De Harmonie aangekocht. Na sloop hiervan werd het nieuwe kantoorgebouw in 1908 in gebruik genomen. Ten slotte werd in 1909 het bijkantoor Weltevreden, tot dan in huur, in eigendom verworven.
- 73 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 88.
- 74 Potting, *De ontwikkeling van het geldverkeer in een koloniale samenleving*, p. 114-115.
- 75 Idem, p. 197.
- 76 F.P. van der Putten, *Corporate behaviour and political risk. Dutch companies in China 1903-1941* (Leiden 2001), p. 32.
- 77 NA, NHM 433, 1902 nr. 48, 05.11.1902.
- 78 Deze persoon was van welgestelde Chinese afkomst (hij moest een financiële garantie geven) en had als taak lokale cliëntèle aan te brengen voor het plaatselijke kantoor. De compradore had hiervoor eigen personeel in dienst. Daarnaast voerde de compradore ook zaken voor eigen rekening uit. E. Green, S. Kinsey, 'Completing the Picture: Records of the National staff of international banks since the 1850s', in: De Graaf, Jonker, Mobron, *European Banking Overseas*, p. 165-177, aldaar p. 166.
- 79 NA, NHM 72, 1909, p. 38; NA, NHM 50, 1909, p. 71.
- 80 Van der Putten, *Corporate behaviour and political risk*, p. 152-175.

- 81 Plemp van Duiveland, 'Geschiedenis NHM naar chronologische volgorde 1880-1909', p. 61.
- 82 De NIHB opende vestigingen in Ampenan (1911), Bandung (1904), Cilacap (1912), Cirebon (1913), Indramayu (1900), Medan (1914), Pekalongan (1913), Probolinggo (1911), Tegal (1913) en Weltevreden (1900), ontleend aan: Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 528-529. De NIEM had naast het hoofdkantoor in Batavia agentschappen in Amsterdam en Den Haag en in Indië in Bandung, Cirebon, Makassar, Medan, Padang, Semarang, Surabaya, Tegal, Weltevreden en Yogyakarta. Daarnaast waren er correspondent-schappen in de kleinere plaatsen.
- 83 De Koloniale Bank had naast het hoofdkantoor in Amsterdam een hoofdagentschap in Surabaya en agentschappen in Batavia en Semarang.
- 84 Nieuwe vestigingen werden geopend in Bandung (1909), Banjarmasin (1907), Bengkalis (1907), Malang (1916), Medan (1907), Manado (1910), Palembang (1909), Pontianak (1906) en Tanjung Balai (1908), ontleend aan: De Bree, *Ge-denkbok van de Javasche bank*, deel 2, bijlage 27.
- 85 NA, NHM 50, 1911, p. 5-6; De Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1814-1914*, deel 3, p. 342-343.
- 86 K. van Dijk, *The Netherlands Indies and the Great War, 1914-1918* (Leiden 2007), p. 144-164.
- 87 In oktober 1914 deelde Van Aalst aan minister-president Cort van der Linden mee dat de Deutsche Bank recentelijk grote kredieten had geopend bij de NHM in Batavia. Van Aalst nam aan dat dit voor aankoop van steenkolen was, maar later bleek dit voor aankoop van rubber te zijn. Zie *Dagboeken Van Aalst*, p. 23, 02.10.1914.
- 88 E. Green, S. Kinsey, *The Paradise Bank, the Mercantile Bank of India, 1893-1984* (Aldershot 1999), p. 64, 70.
- 89 *Encyclopadie van Nederlandsch-Indië*, Eerste deel A-G, lemma credietinstellingen (2e druk, 's-Gravenhage/Leiden 1917), p. 534-542, aldaar p. 540; G. M. Verrijn Stuart, *Het bankwezen in de Nederlandsche koloniën* in de serie *Het Bankwezen* (Was-senaar 1923), p. 93-94.
- 90 Verrijn Stuart, *Het bankwezen in de Nederlandsche koloniën*, p. 103.
- 91 Het navolgende is gebaseerd op: Plemp van Duiveland, 'Geschiedenis NHM naar chronologische volgorde 1880-1909 en 1910-1914', 2 delen, passim.
- 92 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 205-206.
- 93 NA, NHM 437, 1911, nr. 36, 25.07.1911; NA, NHM 50, 1911, p. 109; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 393.
- 94 NA, NHM 438, 1912, nr. 39, 05.08.1912; NA, NHM 6238 serie 2 dossiernummer 3, 1912; Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 207-208.
- 95 NA, NHM 439, 1915, nr. 30, 06.10.1915 nb dit nummer ontbrak op 01.02.2007; NA, NHM 50, 1914, p. 7-9; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 393; *Van Oss' Effectenboek 1917/18 Binnenland*, p. 18-20; NA, NHM 73, 1915, p. 27.
- 96 *Van Oss' Effectenboek 1916/17 deel 1 Binnenland*, prospectussen, p. 30-32; *Van Oss' Effectenboek 1917/18 deel 1 Binnenland*, p. 20-21.
- 97 NA, NHM 435, 1907, nr. 27, 15.08.1907.
- 98 NA, NHM 72, 1909, p. 1.
- 99 In dit tijdvak bezetten Bijvanck (1900-1904), Hoogeveen (1904-1909), Toens (1909-1911), Marmelstein (1911-1915) en Engel (1916-1919) het presidium.
- 100 Leden in de jaren 1900-1916 waren: Bijvanck (1894-1900), Ludolph (1898-1901), Hoogeveen (1900-1904), Van Geijjt (1901-1906), Kerbert (1904-1908), Toens (1906-1909), Marmelstein (1908-1911), Van Walree (1909-1911), Engel (1911-1915), Van Straaten (1911-1917) en Vester (1916-1917).
- 101 NA, NHM 434, 1904, nr. 16, 15.03.1904.
- 102 NA, NHM 435, 1905, nr. 32, 02.10.1905.
- 103 Hun salaris varieerde tussen f 200 en f 1000 per maand. De jongste geëmployeerde was 21 jaar, de oudste 65 jaar. Over het lokale personeel zijn geen gegevens beschikbaar. NA, NHM 15003, Register van geëmployeerden in Aziatische dienst, 1891-1916.
- 104 Hun salaris varieerde van f 250 tot f 1000 per maand, het korps was wat verjongd want de leeftijden liepen nu uiteen van 20-55 jaar. In 1916 was er één geëmployeerde met 32 dienstjaren; de rest was op een later tijdstip bij de NHM in dienst getreden. NA, NHM 15003.
- 105 NA, NHM 11496, 1914-1915.

- 106 NA, NHM 50, 1914, p. 16.
- 107 Plemp van Duiveland, 'Geschiedenis NHM naar chronologische volgorde 1910-1914', p. 96.
- 108 Dit waren bijvoorbeeld de Nieuwe Asahan Tabak Maatschappij, de Amsterdam Serdang Tabak Compagnie, de Amsterdam Padang Compagnie en de Bindjeij Tabak Maatschappij.
- 109 De NHM participeerde hierin met 60%, de NHM-directie, commissaris Cremer en derden namen de resterende 40%. De maximaal toegestane voorraad in eigendom van het syndicaat zou 100.000 kg mogen bedragen. Dit werd in november 1915 uitgebreid tot maximaal 0,6 miljoen kg. NA, NHM 439, 1915, nr. 14, 01.06.1914.
- 110 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 178-179; Brouwer, *De Amsterdamsche Bank*, p. 130.
- 111 NA, NHM 50, 1909.
- 112 Idem, losse bijlage.
- 113 NA, NHM 9159 Soemberhardjo, 1906, 1919-1922; NHM 7993 dossier 468 Madjenang, 1911-1915.
- 114 *Dagboeken Van Aalst*, p. 92, 18.02.1915.
- 115 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 80.
- 116 In 1909 waren er twee emissies van de Gastelsche Beetwortelsuikerfabriek en de Suiker Cultuur Maatschappij, Amsterdam, in 1912 gevolgd door een emissie van de Coöperatieve Beetwortelsuikerfabriek, Puttershoek, in 1913 van de Nederlandsch-Duitsche Suikerindustrie Maatschappij, Den Haag, in 1914 van de Westers-Suikerraffinaderij, Amsterdam, in 1915 van de Suikerraffinaderij De Nederlanden, Amsterdam en ten slotte in 1916 van de Coöperatieve Beetwortelsuikerfabriek Zeeland, Bergen op Zoom. NA, NHM 436, 1909, nr. 3, 06.02.1909; NHM 436, 1909, nr. 18, 22.06.1909; NHM 438, 1912, nr. 45, 08.10.1912; NHM 438, 1913, nr. 51, 30.10.1913; NHM 439, 1914, nr. 4, 21.01.1914; NHM 439, 1915, nr. 18, 26.06.1915; NHM 440, 1916, nr. 37, 05.12.1916.
- 117 NA, NHM 5282 volgnummer 77, Rapporten over de inspectiereis in de Indische archipel, door J. Hudig Dzn, secretaris/gedelegeerde van de NHM, 1879-1880.
- 118 Zoals de Nieuwe Asahan Tabak Maatschappij, v/h H. Herrings & Co., de Bindjeij Tabak Maatschappij en de Tabak Maatschappij Sennah. NA, NHM 6198 Nieuwe Asahan Tabak Maatschappij, 1881, 1891, 1900, 1911; NHM 7967 Bindjeij Tabak Maatschappij, 1907-1913; NHM 7969 Tabak Maatschappij Sennah, 1898-1913.
- 119 NA, NHM 7988 dossier 383, 1909-1910.
- 120 In het syndicaat namen deel de NHM, Van Eeghen & Co., de Hollandsche Transatlantische Handels-Vereeniging, B.W. de Jong & Co., P. Onnes & Zoon en Scheltema & Rebel in Antwerpen, ieder voor 1/6 part. Het kapitaal werd bijeengebracht door de zes genoemden, de aankopen verricht door de firma J. Studer & Co. in Bahia. NA, NHM 439, 1915, nr. 3, 20.02.1915.
- 121 NA, NHM 439, 1915, nr. 25, 08.09.1915.
- 122 Kostprijs van het schip van bruto 1700 ton was f 1,3 miljoen, opbrengst aan vracht eerste reis f 1 miljoen met daarboven nog de winst op de tabak. NA, NHM 5956 nr. 206, p. 3.
- 123 In dit syndicaat participeerden de NHM, Van Eeghen & Co., Oscar Rohte & Jiskoot's Tabakshandel, alle drie te Amsterdam en ieder voor 2/7 part en Scheltema & Rebel in Antwerpen met 1/7 part. Het kapitaal werd verzorgd door drie eerstgenoemden, terwijl de aankopen door Scheltema & Rebel werden verricht. NA, NHM 439, 1914, nr. 49, 02.12.1914.
- 124 NA, NHM 7987 dossier 369, 1904-1910.
- 125 Het kapitaal bedroeg f 2,5 miljoen, waarvan f 550.000 werd uitgegeven. De NHM nam 200 aandelen, het NILS 250 en de rest van de aandelen werd genomen door de directie van de NHM. NA, NHM 437, 1911, nr. 12, 06.03.1911; NA, NHM 9351, 1911-1912; NA, NHM 11871, 1911-1916, 1924-1925.
- 126 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 80.
- 127 Oprichters waren oud-Deliplanter J. H. Marinus, H. Colijn, Tweede Kamerlid, Van Aalst, NHM-directeur en drie directeuren van de Koninklijke Olie, H. Deterding, jhr. ir. H. Loudon en mr. A. J. Cohen Stuart. Alle oprichters participeerden persoonlijk of namens hun bedrijf in het kapitaal van f 1 miljoen. Marinus en Colijn werden belast met de directie. De laatstgenoemde trad in 1911 terug wegens zijn benoeming tot minister van Oorlog. Hij zou echter

- achter de schermen een adviserende functie blijven uitoefenen. Zijn plaats werd ingenomen door J. B. van Heutsz, die tot president-commissaris werd benoemd. In december 1911 werd het kapitaal verhoogd tot f 10 miljoen, waarvan geplaatst f 4 miljoen. De NHM participeerde hierin met een kwart, terwijl de Franse Rothschild-groep de helft voor haar rekening nam in ruil voor twee commissariszetels. H. Langeveld, *Hendrikus Colijn 1869-1944. Dit leven van krachtig handelen Deel 1: 1869-1933* (Amsterdam 1998), p. 145-151; NA, NHM 437, 1911 nr. 44, 29.09.1911.
- 128 Zie Bijlage 3 Cultuurondernemingen.
- 129 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 425.
- 130 Het Indische Veem bezat ook pakhuizen in Cibatadak, Cilacap en Garut. In deze joint venture bezat de NHM 60% van de aandelen en de NIHB de rest.
- 131 Het kapitaal bedroeg f 50.000. G. A. Schotel, 'Historisch overzicht n.v. Afscheep- & Commissiezaak v/h J. F. Esser' (Soerabaja 1957), typescript, p. 1.
- 132 Het was een NV met een kapitaal van f 250.000. Schotel, 'Historisch overzicht', p. 1.
- 133 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 195-202.
- 134 Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, p. 124.
- 135 Idem, p. 125-126.
- 136 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 81.
- 137 Onderstaande is ontleend aan: C. McLeod, *Tweemaal Mariënborg* (Schoorl 1997), p. 97-117; Loor, *Suikeronderneming Mariënborg Suriname*, p. 11.
- 138 Aldus een citaat uit *Koloniaal Verslag 1902*, opgenomen in: C. J. M. de Klerk, *De immigratie der Hindostanen in Suriname* (Amsterdam 1953), p. 141-142.
- 139 Met betrekking tot de moord op Mavor circuleerde onder de immigranten ook een ander verhaal. De vrouw van een der contractarbeiders werkte als dienstmeid bij Mavor, die een seksuele relatie met haar onderhield. De echtgenoot van deze vrouw, op de hoogte van de relatie, werd door medearbeiders opgestookt en hij besloot de directeur te vermoorden. Met een geslepen houwer wachtte hij bij de ingang van de fabriek. Toen Mavor daar verscheen, werd hij door de jaloerse echtgenoot in stukken gekapt. Cynisch vertelde men erbij dat de lichaamsdelen bij elkaar moesten worden geharkt. De moord was vervolgens het sein voor de algemene opstand.
- 140 NA, NHM 50, 1911, p. 87.
- 141 In dat jaar was de samenstelling van de 1994 gecontracteerden op Mariënborg als volgt: 717 Brits-Indiërs (533 mannen en 184 vrouwen) en 1277 Javanen (883 mannen en 394 vrouwen). NA, NHM 50, 1915, p. 76-77.
- 142 NA, NHM 436, 1908 nr. 11, 06.04.1908.
- 143 Officieel waren de oprichters mr. C. H. Roose-gaarde Bisschop en E. van der Veen, beiden afdelingschef op het NHM-hoofdkantoor. Het kapitaal bedroeg f 0,2 miljoen en werd meteen na oprichting overgeschreven op naam van de NHM. Deze paragraaf is gebaseerd op: NA, NHM 12864, 1911; NHM 12832, 1911-1912; NHM 12866, 1931; NHM 12834, 1947-1948.
- 144 Aanvankelijk was het de bedoeling van de Hollandesa om de planters in Guatemala voorschotten te verlenen op basis van de te verwachten koffieoogsten (fincas, oogstverband). In 1931 werd een verlies van f 1 miljoen geleden. Onder de nieuwe directeur Th. van Rossum, oud-lid van het bestuur van de Factorij, moest er orde op zaken worden gesteld. Door aflossingsproblemen kwam uiteindelijk een aantal bedrijven in eigendom van de Hollandesa, in 1940 waren dat ruim twintig ondernemingen. Tot circa 1935 werd de koffie uitsluitend in Nederland op de markt gebracht, daarna vond ook verkoop plaats in Guatemala zelf en in New York. De onderneming werd in 1948 voor \$ 2 miljoen door de NHM aan J. J. C. Pieters verkocht, Hollandesa-agent in Guatamala, NA, NHM 449, 1927, nr. 77, 05.07.1927; NA, NHM 535, 19.05.1932; NA, NHM 537, 01.05.1947.
- 145 Er zou voor max. f 1,2 miljoen aan koffie worden aangevoerd. De NHM nam zelf deel voor 50%, haar directie en commissaris Cremer participeerden voor 29%, het resterende deel was voor derden. NA, NHM 439, 1914, nr. 46, 30.10.1914.

- 146 Jonker, Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt*, p. 200.
- 147 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 73; De Bree, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw; Het bankwezen*, p. 108.
- 148 *Encyclopedie van Nederlandsch-Indië*, Tweede deel H-M, lemma Handel-Maatschappij (De Nederlandsche), (2e druk, 's-Gravenhage/Leiden 1918), p. 47-55, aldaar p. 51.
- 149 NA, NHM 50, 1914, p. 9a.
- 150 Het maatschappelijk kapitaal bedroeg f 5 miljoen, waarvan f 2 miljoen was geplaatst; de NHM participeerde hierin met f 0,5 miljoen. Op 1 oktober 1913 werden alle uitstaande aandelen overgenomen voor f 3,2 miljoen, wat f 0,7 miljoen boven de taxatiewaarde van het bedrijf was. NA, NHM 8002 dossier 657, 1903-1912; J. Baks, 'De steenkolenmaatschappij 'Poeloe Laoet' in Zuid-oost-Borneo, 1903-1913', in: Clemens, Lindblad (red.), *Het belang van de Buitengewesten*, p. 123-149.
- 151 Andere oprichters waren de Rotterdamsche Lloyd, de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland' en de Koninklijke Paketvaart Maatschappij. Ieder van de vier oprichters participeerde met vier ton. In 1949 had de NHM nog steeds een aandeel in deze onderneming. NA, NHM 6238, serie 2 dossier 13, 1921-1935.
- 152 NA, NHM 437, 1910, nr. 37, 27.06.1910; NA, NHM 50, 1911, p. 112.
- 153 NA, NHM 435, 1905, nr. 15, 20.04.1905.
- 154 NA, NHM 435, 1905, nr. 33, 10.10.1905.
- 155 NA, NHM 433, 1902, nr. 34, 15.07.1902; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 354 en 458 e.v.; NA, NHM 72, 1902, p. 43-44; NA, NHM 72, 1903, p. 41.
- 156 J. N. F. M. à Campo, *Koninklijke Paketvaart Maatschappij. Stoomvaart en staatsvorming in de Indonesische archipel 1888-1914* (Hilversum 1992), p. 299-311.
- 157 NA, NHM 437, 1910, nr. 43, 05.10.1910.
- 158 Voor de voorgeschiedenis die zou leiden tot de oprichting van de ZAL zie L. L. von Münching, *Koninklijke Hollandsche Lloyd. Wel en wee van een Amsterdamse rederij* (Alkmaar 1990) en De Graaf, Mobron, 'Bankiers en reders', p. 63-107, aldaar p. 81-82.
- 159 Joh. de Vries, *Herinneringen en dagboek van Ernst Heldring* (Groningen 1970); 3 delen. deel 1 p. 157-165 en NA, NHM 6076, dossier Zuid-Amerika Lijn en Koninklijke Hollandsche Lloyd, passim; NA, NHM 49, 1904, p. 74-75.
- 160 B. Nierstrasz in de algemene vergadering van de Koninklijke Hollandsche Lloyd op 30.11.1911; zie *Eigen Haard* 38 nr. 46, 16 november 1912, p. 730.
- 161 NA, NHM 436, 1908, nr. 8, 05.02.1908; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 462.
- 162 Zie hiervoor onder andere Van Wakeren, 'Dutch-Argentine Trade during the First World War'.
- 163 à Campo, *Koninklijke Paketvaart Maatschappij*, p. 101.
- 164 NA, NHM 436, 1909, nr. 25, 16.07.1909; NA, NHM 50, 1910, p. 91.
- 165 De NHM participeerde met 7/10 deel, H. C. Rehbock (Hofman, Schöffers & Co.), P. Onnes & Zoon en Van Eeghen & Co. namen ieder voor 1/10 part deel.
- 166 NA, NHM 436, 1909, nr. 26, 23.07.1909.
- 167 De Graaf, Mobron, 'Bankiers en reders', p. 84-85; NA, NHM, 7996 dossier 541; dit dossier handelt in zijn geheel over deze koffiëoorlog, 1907-1911. Zie ook NA, NHM 437, 1910, nr. 57, 28.12.1910 en NHM 437, 1911, nr. 33, 14.06.1911.
- 168 NA, NHM 438, 1903, nr. 53, 31.10.1913.
- 169 De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 1, p. 166.
- 170 NA, NHM 437, 1911, nr. 50, 20.11.1911; NA, NHM 50, 1912, p. 109; NA, NHM 73, 1913, p. 69; NA, NHM 50, 1913, p. 117; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 462
- 171 Hierin participeerden ook Bunge & Co., Van Eeghen & Co., Van Heekeren & Co., Hofmann Schöffers & Co., Mirandolle Voûte & Co., Wm. H. Müller & Co. en Osterrieth & Co. ieder voor 1/8 deel.
- 172 Het kapitaal bedroeg f 5 miljoen, waarvan f 0,5 miljoen was uitgegeven. Het aandeel van de NHM was 1/8 part.
- 173 NA, NHM 439, 1914, nr. 48, 26.11.1914.
- 174 NA, NHM 50, 1913, p. 117.
- 175 De NHM garandeerde namelijk voor de duur van vijf jaren voor Wilminck f 3000 tantième per jaar naast f 5000 per jaar te betalen door de Nationale Stoomboot Maatschappij als extra beloning

- boven het salaris van f 14.000 dat hij van de KHL zelf ontving. NA, NHM 438, 1913 nr. 32, 19.06.1913.
- 176 Stadsarchief Amsterdam, Archief Zeehaven en Kolenstation 'Sabang' en 'Atjeh Transport Maatschappij' (Particuliere Archieven 662), inv.nr.12, nota van de hand van E. Heldring omtrent Poeloe Weh, 10.08.1899; Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 422-423; De Graaf, Mobron, 'Bankiers en reders', p. 74-78.
- 177 NA, NHM 50, 1909, p. 57.
- 178 NA, NHM 439, 1914, nr. 30, 22.05.1914; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 392-393. Na deze emissie beschikte de NHM zelf nog over 280 aandelen, 750 certificaten A van aandelen, 2200 certificaten B van aandelen en 375 oprichtersbewijzen.
- 179 Als gevolg van aanzienlijke beschadigingen aangericht tijdens de Tweede Wereldoorlog en de onafhankelijkheid van Indonesië, ging de vennootschap in 1950 in liquidatie, afgerond in 1959.
- 180 J. Mooij, 'A History of International Financial Communications: the Netherlands, since the 1850s', in: De Graaf, Jonker, Mobron (red.), *European Banking Overseas*, p. 249-270, aldaar p. 255; Brouwer, *De Amsterdamsche Bank*, p. 131.
- 181 Deze participatie werd samen gedaan met de Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel (NHM en Werkspoor ieder met f 150.000 preferente aandelen) en de firma Kooy te Surabaya (f 150.000 gewone aandelen en f 100.000 contant). NA, NHM 435, 1905, nr. 16, 00.05.1905.
- 182 De deelneming bedroeg f 50.000 op een kapitaal van f 0,3 miljoen. De NHM-bijdrage werd al spoedig verhoogd tot f 0,1 miljoen.
- 183 NA, NHM 437, 1910, nr. 46, 24.10.1910 en NHM 437, 1911, nr. 47, 18.10.1911.
- 184 NA, NHM 438, 1913, nr. 23, 17.05.1913.
- 185 NA, NHM 435, 1906, nr. 34, 27.09.1906.
- 186 Volgens de Franse gezant H. Allizé in Den Haag was deze reorganisatie bewerkstelligd door Frits Fentener van Vlissingen, Spijker-commissaris en aandeelhouder, om op deze manier illegaal vliegtuigen naar Duitsland te kunnen exporteren. Dit was voor Van Aalst reden om zich terug te trekken als commissaris bij Trompenburg. *Dagboeken van Aalst*, p. 148-149, 28.05.1915 en p. 165, 10.08.1915.
- 187 NA, NHM 436, 1908, nr. 26, 24.07.1908; NA, NHM 439, 1915, nr. 35, 27.10.1915. Zie over de Spijkerfabrieken verder: V. van der Vinne, *Spijker 1898-1926* (Amsterdam 1998).
- 188 NA, NHM 436, 1909, nr. 49, 06.12.1909; NHM 437, 1911, nr. 43, 26.09.1911; NA, NHM 438, 1912, nr. 38, 22.07.1912. Na een kwakkelend bestaan, zou de fabriek in 1926 in liquidatie gaan.
- 189 NA, NHM 436, 1909, nr. 32, 03.09.1909; NA, NHM 438, 1912, nr. 33, 08.07.1912.
- 190 Kapitaal van f 1,5 miljoen, waarin de NHM met f 290.000 participeerde waarvan f 50.000 afgegaan aan de NHM-directie. Bij de emissie werd slechts voor f 111.000 ingeschreven. NA, NHM 437, 1910, nr. 21/30, 18.05/08.06.1910.
- 191 NA, NHM 439, 1915, nr. 31, 15.10.1915. De onderneming bestaat tot op de huidige dag, een uitzondering in de textielindustrie waar bijna alle bedrijven zijn verdwenen.
- 192 Zie tabel 3.2 Effectenbezit NHM, 1903 en 1915.
- 193 Zie Bijlage 7 Syndicaten met deelname van de NHM.
- 194 Zie de tabel in het nawerk op p. 537.
- 195 Zie de tabel in het nawerk op p. 538.
- 196 Brouwer, *De Amsterdamsche Bank*, p. 365, bijlage VII.
- 197 Winterstein, 'Twentsche Bankvereniging 1861 – De Twentsche Bank 1961', p. 161.
- 198 Zie tabel 3.9 in het nawerk op p. 539.
- 199 Tegenwoordig is het gebruikelijk dat het agio bij een aandelenemissie ten goede komt aan de aandeelhouders. Blijkbaar was dat aan het begin van de twintigste eeuw nog niet gangbaar. Circa f 1,75 miljoen werd besteed om het reservefonds op het statutaire maximum van f 5 miljoen te brengen, f 0,25 miljoen voor afschrijving op drie koffieondernemingen, eenzelfde bedrag werd aangewend voor afschrijving op cultuurbelangen in Suriname en f 0,3 miljoen ging naar een post reserve op afschrijvingen suikerbelangen in Nederlands-Indië. Het resterende bedrag

- van f 0,5 miljoen werd gebruikt voor uitbreiding van het Algemeen Ondersteuningsfonds. De Bree, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw; Het bankwezen*, p. 106.
- 200 De Bree, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw. Het bankwezen*, p. 119.
- 201 Van Aalst had gehoord van een op handen zijnde emissie van de Robaver en hij wilde deze vóór zijn met een eigen emissie om niet als navolger te worden aangemerkt. *Dagboeken Van Aalst*, p. 340, 28.11.1916.
- 202 De Bree, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw; Het bankwezen*, p. 119. De emissie in december was mede noodzakelijk geworden door de participatie met f 1 miljoen in het kapitaal van de Geldersche Credietvereniging. Zie hiervoor hoofdstuk 4.

Hoofdstuk 4 Uitbreiding activiteiten en de grote crisis, 1916-1934

- 1 De inleidende paragraaf is gebaseerd op: R. van der Bie, *'Een doorlopende groote roes.' De economische ontwikkeling van Nederland 1913-1921* (Amsterdam 1995), p. 85-114; De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1914-1931*, p. 61-114; De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1931-1948*, p. 43-76.
- 2 Mooij, 'A History of International Financial Communications: the Netherlands, since the 1850s', p. 249-270, aldaar p. 268.
- 3 Winterstein, 'Twentsche Bankvereniging 1861-De Twentsche Bank 1961', p. 61.
- 4 De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1914-1931*, p. 164-169.
- 5 NA, NHM 445, 1922, nr. 15, 06.05.1922.
- 6 De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1914-1931*, p. 239-257.
- 7 Idem, p. 313-320.
- 8 Idem, p. 365-366.
- 9 W. Boeschoten, *Hoofdlijnen van de economische geschiedenis van Nederland 1900-1990* (Amsterdam 1992), p. 25-26.
- 10 De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1931-1948*, p. 151-158.
- 11 De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1914-1931*, p. 429-440.
- 12 Boeschoten, *Hoofdlijnen economische geschiedenis van Nederland*, p. 26-28.
- 13 Deze inleiding is gebaseerd op: Van den Doel, *Het rijk van Insulinde*, p. 229-237; Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 229-232, 286-289; J.Th. Lindblad, 'The late colonial state and economic expansion, 1900-1930s', in: Dick e.a., *The emergence of a national economy*, p. 111-152.
- 14 Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, p. 380-400.
- 15 In 1920 werd de Zuid-Nederlandsche Handelsbank (Zuidbank, de Robaverdochter in Noord-Brabant en Limburg) geïntegreerd in de Nato. Laatstgenoemde bank werd op haar beurt zelf in 1929 in de Robaver opgenomen.
- 16 De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 1, p. 211.
- 17 Louwerens, *Honderdvijfentwintig jaar NV Crediet- en Depositokas*, p. 129.
- 18 Interview met Ph. Mees in: 'Feiten en gebeurtenissen bij Bank Mees & Hope N.V. en haar rechtsvoorgangers, de firma's R. Mees & Zoonen en Hope & Co., gedurende de periode vanaf de Tweede Wereldoorlog tot aan de overname door de Algemene Bank Nederland verzameld in gesprekken met oud-firmanten en oud-leden van de hoofddirectie' (typoscript z.p. 1989), blz. 21.
- 19 NA, NHM 444, 1921, nr. 17, 24.02.1921; J. J. M. Taudin Chabot, *Chabot, een hugenotenfamilie uit La Rochelle* (Assen 1981), p. 170-180; R. H. Krans, 'Het bedrijf van de Rotterdamse kassiers en make-laars Chabot 1769-1921', in: Joh. de Vries (red.), *Ondernemende geschiedenis. 22 opstellen geschreven bij het afscheid van mr. H. van Riel als voorzitter van de vereniging het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief* ('s-Gravenhage 1977) p. 140-182.
- 20 NA, NHM 6004, 1920-1921.
- 21 Van Aalst gaf daar de volgende verklaring voor. Op audiëntie bij de koningin liet Van Aalst weten de acquisities van de Nationale Bankvereniging een slechte zaak te vinden. Op die manier zouden banken een veel te grote invloed op de economie krijgen. In het ergste geval zou een buitenlandse partij deze bank overnemen, met

- alle gevolgen van dien voor Nederland. Daarom was de NHM zeer terughoudend bij het openen van nieuwe vestigingen. Ook de benoeming van de president en directeuren van de NHM door de koningin was volgens Van Aalst een waarborg om het nationale karakter van de NHM te behouden. *Dagboeken Van Aalst*, p. 474, 22.06.1917.
- 22 Een moderne geschiedenis over de GCV bestaat niet. Wel zijn een aantal gelegenheidsuitgaven verschenen zoals: *Geldersche Credietvereniging: opgericht 1866 zetel te Arnhem* [Arnhem 1916]), *Geldersche Credietvereniging 1866-1891* (z.p. z.j. [Arnhem 1891]), *Geldersche Credietvereniging Arnhem 1 december 1866-1916* (z.p. z.j. [Amsterdam 1916]), R. J. Goddard, 'Geldersche Credietvereniging', in: *Neerlands Welvaart* 1922, afl. 82, bankwezen afl. 6, p. 93-104.
- 23 De gezonde delen van dit bedrijf werden in 1937 geïntegreerd in de Incasso-Bank.
- 24 NA, NHM 5982, 1916-1938.
- 25 De GCV had in 1916 negentien vestigingen. Naast het hoofdkantoor in Arnhem waren er agentschappen in Apeldoorn, Deventer, Doetinchem, Heerlen, Leeuwarden, Maastricht, Meppel, Nijmegen, Roermond, Sneek, Tiel, Tilburg, Waalwijk, Wageningen, Winterswijk en Zutphen en correspondentieschappen in Groenlo en Zevenaar. Het bedrijf telde in 1916 226 medewerkers.
- 26 NA, NHM 440, 1916, nr. 31, 30.10.1916; NA, NHM 6238 serie 2, nr. 4 Geldersche Credietvereniging, overeenkomsten met betrekking tot de samenwerking, 1915-1935.
- 27 Hiervoor werden preferente aandelen gecreëerd, waarvan beide partners ieder 50% bezaten. In januari 1918 oefende de NHM deze optie uit. De NHM-aandelen werden uitgereikt in de vorm van certificaten.
- 28 GCV-commissaris H. L. Woltersom trad in juni 1917 af, in mei 1918 gevolgd door de commissarissen Cordes, Van Nispen, Roes en Robbers. AAHA, NHM 22, 1917, nr. 156, 07.06.1917 en NA, NHM 441, 1918, nr. 19, 17.04.1918.
- 29 NA, NHM 5245, overeenkomst oktober 1916.
- 30 NA, NHM 441, 1918, nr. 14, 18.03.1918.
- 31 NA, NHM 5245, overeenkomst oktober 1916 en commentaar op een concept versie hiervan door directie GCV 19.09.1916.
- 32 NA, NHM 5245, zie correspondentie in dit dossier 1916, 1917, 1918.
- 33 NA, NHM 7981 dossier 248, diverse stukken 1919. Het kapitaal van Van Lanschot bedroeg f 1 miljoen. De aandelen werden overgenomen tegen de koers van 105%, te betalen in nieuw uit te geven aandelen-GCV.
- 34 NA, NHM 439, 1915, zonder no., 15.04.1915.
- 35 NA, NHM 442, 1919, nr. 19/20 28/30.04.1919 en AAHA, NHM 22, 1919, zonder no., 12.05.1919; NA, NHM 442, 1919, nr. 103, 28.11.1919. Zie ook NA, NHM 4253, brief d.d. 08.10.1918, van commissaris A. van Hoboken aan president Van Aalst, waaruit blijkt dat Knottenbelt zijn gezin had verlaten en bij een andere vrouw was ingetrokken. Hierdoor was de NHM in Rotterdam onderwerp van gesprek.
- 36 In de jaren twintig en dertig ontwierp ir. G. L. van Straaten kantoorgebouwen (nieuwbouw en verbouwingen) voor de GCV in Baarn, Bilthoven, Breda, Ede, Eindhoven, Lochem, Utrecht, Vaals, Vlissingen, Zeist en Zwolle. Na de overname van de GCV in 1936 werkte hij ook tot in de late jaren vijftig voor de NHM. Nieuwbouw en verbouwingen in onder andere Alkmaar, Brielle, Den Haag (Van Alkemadeaan), Hilversum, Kampen, Laren, Ommen, Oss, Spijkenisse, Tiel en Wageningen.
- 37 AAHA, NHM 62, dossier boekjaar 1921.
- 38 NA, NHM 535, 16.02.1932.
- 39 De NHM kreeg de helft van de preferente aandelen in handen en participeerde in het daaropvolgende jaar voor een kwart (f 495.000) in het totale kapitaal bij de emissie van nieuwe aandelen. NA, NHM 441, 1918, nr. 45, 13.09.1918; NA, NHM 442, 1919, nr. 42, 01.07.1919; NA, NHM 444, 1921, nr. 63, 29.11.1921; NA, NHM 5991.
- 40 NA, NHM 442, 1919, nr. 2, 05.02.1919.
- 41 Idem, nr. 55, 29.07.1919.
- 42 NA, NHM 445, 1923, nr. 28, 20.06.1923; NA, NHM 74, 1925, p. 40-42.
- 43 NA, NHM 444, 1921, nr. 3, 14.01.1921; NA, NHM 445, 1922, nr. 4, 06.02.1922.

- 44 De NHM nam met 20% deel bij een kapitaal van f 750.000. De NHM verwierf ook het grootste deel van de preferente aandelen en leverde een commissaris. NA, NHM 443, 1920, nr. 6, 10.01.1920; NA, NHM 445, 1923, nr. 14, 20.04.1923.
- 45 NA, NHM 444, 1921, nr. 32, 26.04.1921. De bank was een voortzetting van de activiteiten van de Firma van Oudgaarden (1904). In september 1935 ging de bank in liquidatie; tegelijkertijd opende de GCV een vestiging in het pand.
- 46 NA, NHM 535, 25.09.1934.
- 47 NA, NHM 442, 1919 nr. 82, 25.10.1919.
- 48 NA, NHM 449, 1927 nr. 77, 05.07.1927.
- 49 NA, NHM 453, 1931 nr. 24, 29.09.1931.
- 50 Vanaf 1906 hadden Wurfbaïn & Zoon en de NHM samengewerkt bij de emissies gemeente Den Haag, waarbij Wurfbaïn leider was of partijen op voet van gelijkheid stonden. De NHM was in 1919 op emissiegebied vele malen groter en sterker dan Wurfbaïn. Dat was de reden om een nieuwe partner aan het syndicaat toe te voegen, Lippmann, Rosenthal & Co. (20%), en het belang van Wurfbaïn tot reële proporties terug te brengen (5%). Voortaan zouden ook de onderhandelingen bij de NHM plaatsvinden en zou de NHM als enig betaalkantoor voor de coupons gaan optreden. NA, NHM 442, 1919, nr. 67, 18.09.1919.
- 51 Jonker, *MeesPierson*, p. 73.
- 52 Zie R. Gunther, 'De affaire Mendelssohn & Co.: Opkomst en ondergang van een Amsterdamse 'Banque Haute Finance'', in: *Bank en Effectenbedrijf*, nr. 11, november 2003, p. 22-27.
- 53 Zie voor alle emissies en syndicaten waarbij de NHM betrokken was: Bijlage 7 Syndicaten met deelname van de NHM.
- 54 NA, NHM 448, 1926 nr. 62, 09.09.1926.
- 55 D.C. Renooij, *De Nederlandsche emissiemarkt van 1904 tot 1939* (Amsterdam 1951), p. 107, 145.
- 56 NA, NHM 449, 1927, nr. 77, 05.07.1927; NA, NHM 450, 1928, nr. 46, 31.05.1928.
- 57 NA, NHM 449, 1927, nr. 17, 02.02.1927.
- 58 Zie Bijlage 7 Syndicaten met deelname van de NHM.
- 59 AAHA, NHM 2, 1930, zonder nr., 03.04.1930; *Van Oss' Effectenboek 1931, deel 2 Buitenland*, p. 25-26; NA, NHM 452, 1930, nr. 43, 14.05.1930.
- 60 NA, NHM 442, 1919, nr. 108, 12.12.1919.
- 61 NA, NHM 5395, stukken betreffende de activiteiten van en de samenwerking met Duitse banken in Nederland, 1925-1930.
- 62 Rembourskrediet is acceptkrediet ter financiering van de internationale goederenhandel. De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1914-1931*, p. 213-221.
- 63 J. Houwink ten Cate, *De mannen van de daad en Duitsland, 1919-1939. Het Hollandse zakenleven en de vooroorlogse buitenlandse politiek* (Den Haag 1995), p. 85-89, C.D. Jongman, *De Nederlandse geldmarkt* (Leiden 1960), p. 213-215.
- 64 NA, NHM 443, 1920, nr. 74, 15.07.1920.
- 65 G.M. Verrijn Stuart, *Bankpolitiek* in de serie *Het Bankwezen* (Wassenaar 1921), p. XII.
- 66 NA, NHM 446, 1924, nr. 6, 19.02.1924. De ICC leed vanaf de oprichting een kwijnend bestaan en werd in 1936 geliquideerd.
- 67 Jonker, *MeesPierson*, p. 73. De NAM werd in 1941 geliquideerd.
- 68 C. Kreutzmüller, *Händler und Handlungsgehilfen: Der Finanzplatz Amsterdam und die deutschen Großbanken (1918-1945)* (Stuttgart 2005), p. 55. NA, NHM 450, 1928 nr. 55, 20.06.1928. Hoewel de Necrefirma vanaf 1936 in liquidatie verkeerde, had de NHM hierin in 1946 nog steeds een participatie.
- 69 NA, NHM 446, 1924, nr. 27a, 19.08.1924; NA, NHM 451, 1929, nr. 53, 26.11.1929. Doordat het acceptbedrijf vanaf eind jaren twintig een matige winst opleverde, schakelde de directie over op kredietverlening. De commissarissen maakten hieraan een einde. De Wolbank werd in 1932 geliquideerd.
- 70 J. de Jager, 'De harde leerschool, 1914-1950', in: De Vries, Vroom, De Graaf, *Wereldwijd bankieren. ABNAMRO 1824-1999*, p. 241-298, aldaar p. 275-276.
- 71 Kreutzmüller, *Händler und Handlungsgehilfen*, p. 39.
- 72 NA, NHM 544, 20.11.1933.
- 73 NA, NHM 54, 1930, p. 17.
- 74 NA, NHM 535, 29.09.1931; NA, NHM 544, 30.01.1934.
- 75 NA, NHM 544, 20.11.1933 met bijbehorende bijlagen.

- 76 Zie voor een overzicht van het kredietvolume begin jaren twintig en de bedrijven waaraan kredieten werden verstrekt, Bijlage 8 Kredietverlening door de NHM in de vroege jaren twintig. In deze bijlage wordt ook een overzicht gegeven van de vastgelopen kredieten in deze periode.
- 77 NA, NHM 449, 1927 nr. 77, 05.07.1927.
- 78 Bij bedragen tot f 10 miljoen werd de vergoeding op 4% gebracht, daarboven op 4,25% en boven de f 15 miljoen op 4,5%. AAHA, NHM 22, 1918 nr. 250, 12.12.1918.
- 79 NA, NHM 535, 29.09.1931.
- 80 NA, NHM 317, 1933, nr. 23/30a/33, 02/31.03/10.04.1933.
- 81 NA, NHM 535, 16.02.1932; NA, NHM 316, 1932 nr. 15, 01.02.1932; NA, NHM 317, 1933 nr. 60, 27.06.1933; NA, NHM 535, 27.02.1934.
- 82 NA, NHM 55, 1933, p. 32.
- 83 NA, NHM 535, 25.09.1934.
- 84 De NHM participeerde met 4/5 deel, de Hollandische Belegging en Beheer Maatschappij van Verwey voor 1/5 part. In 1935 en 1937 werden bijkantoren in Londen en Parijs geopend. Zie G. Verwey, *'s Levens avontuur. Een autobiografie* (Amsterdam 1994), p. 109.
- 85 In mei 1917 deelde Van Aalst, op dat moment commissaris van de Nederlandsche Bank voor Zuid-Afrika (NBVZA), aan mr. D.C. Endt, directeur van deze bank, mee dat de NHM overwoog deze bank over te nemen, eventueel tegelijkertijd met de Transvaalsche Handelsbank. De overname zou in combinatie met de Twentsche Bank kunnen plaatsvinden, iets wat al was besproken met Adam Roelvink, gedelegeerd commissaris van de TB en mede-commissaris bij de NBVZA. Endt moest een plan maken hoe deze acquisitie zou kunnen worden gerealiseerd. Over deze mogelijke overname werd verder niet meer gesproken. *Dagboeken Van Aalst*, p. 451-452, 13.05.1917.
- 86 Oprichters waren de NHM (40%), Koninklijke West-Indische Maildienst (20%), de Robaver (20%) en de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij (20%). Het kapitaal bij oprichting bedroeg f 5 miljoen, waarvan f 1 miljoen geplaatst.
- 87 De contante verkoopprijs bedroeg 1/8 van het geplaatste kapitaal van f 1 miljoen. De kantoren in Caracas en Willemstad werden vanaf 1 juli 1935 voortgezet als kantoren van de Hollandische Bank-Unie, terwijl het Amsterdamse kantoor werd gesloten. De Graaf, Mobron, *Van Rotterdam tot Rio*, p. 28; Verrijn Stuart, *Het bankwezen in de Nederlandsche koloniën*, p. 191; J. van Soest, *Trustee of the Netherlands Antilles. A history of money, banking and the economy with special reference to the Central Bank van de Nederlandse Antillen 1828-6 February-1978* (Zutphen z.j.), p. 250-258; NA, NHM 441, 1918, 24.07.1918.
- 88 Oprichters waren de Surinaamsche Bank (40%), de NHM (20%), de Koninklijke West-Indische Maildienst (20%) en de Robaver (20%). Het kapitaal bedroeg f 1 miljoen, waarvan f 0,5 miljoen geplaatst.
- 89 NA, NHM 441, 1918, 16.07.1918. Verrijn Stuart, *Het bankwezen in de Nederlandsche koloniën*, p. 181; NA, NHM 12696, 1920-1937, 1948-1949 en NA, NHM 12697, 1917-1949.
- 90 Winterstein, 'Twentsche Bankvereniging 1861 – De Twentsche Bank 1961', p. 83.
- 91 Brouwer, *De Amsterdamsche Bank*, p. 230.
- 92 A. H. Scholte, 'Bankiers en belangenbehartiging: de Amsterdamsche Bankiersvereniging 1914-1940', in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijven Techniek* 7 (1990), p. 170-190, aldaar p. 179-180; NA, NHM 450, 1928, nr. 55, 20.06.1928.
- 93 NA, NHM 453, 1931, nr. 20A/B/C, 28/29/30.07.1931.
- 94 O.W. de Wit, J. Hermans m.m.v.A.A. Albert de la Bruhèze, 'De vele gezichten van de telefoon', in: J.W. Schot e.a. (red.) *Techniek in Nederland in de Twintigste Eeuw, deel 5 Transport en Communicatie* (Zutphen 2002), p. 179-201, aldaar p. 188-191; J.M. Hermans, *ICT in Information Services; Use and deployment of ICT in the Dutch securities trade 1860-1970* (Rotterdam 2004), p. 150-158; NA, RB 525.
- 95 NA, NHM 5315, 1931-1932.
- 96 De keuze voor Van Gendt was logisch omdat deze al meer dan twintig jaar opdrachten voor de NHM uitvoerde. De keuze voor De Bazel was puur pragmatisch. Om uniforme bebouwing van de Vijzelstraat te bewerkstelligen, werd architect K.P.C. de Bazel op 28 oktober 1916 door

- de gemeenteraad van Amsterdam verzocht om als adviseur en supervisor bij de bebouwing op te treden (zijn benoeming door de gemeenteraad volgde pas op 10 oktober 1917, en deze benoeming nam hij pas in het voorjaar van 1918 aan). Op 2 november 1916 werden de architecten K. P. C. de Bazel (voor het esthetische deel) en A. D. N. van Gendt (voor het technische deel) door de NHM verzocht het ontwerp voor het nieuwe hoofdkantoor te maken. Door de gemeentelijk adviseur als architect aan te trekken, hoopte de NHM eventuele moeilijkheden met de gemeente Amsterdam te kunnen ontlopen. B&W waren van mening dat een combinatie van beide functies onaanvaardbaar was, zodat de benoeming van De Bazel niet gold voor het betreffende deel van de Vijzelstraat. De bebouwing voor dit deel van de straat zou worden onderworpen aan het oordeel van de gemeentelijke schoonheidscommissie.
- 97 NA, NHM 51, 1916, p. 6.
- 98 M. Hageman, S. van Odenhoven, L. Smit (eds), *De Bazel. Tempel aan de Vijzelstraat in Amsterdam* (Bussum/Amsterdam 2007).
- 99 Herengracht 436 werd in december 1920 aangekocht voor f 0,5 miljoen, verkoop in december 1927 voor f 260.000. Aankoop van Herengracht 452 in 1921 voor f 117.500, verkoop in 1926 voor f 85.000. In juni 1918 werd het pand Herengracht 458 gekocht voor f 260.000, verkoop in 1926 voor f 201.000. De NHM liet in de tuin hiervan een groot houten gebouw plaatsen als extra kantoorruimte. De aankoop van Herengracht 460 ging niet door omdat de eigenaar het NHM-bod van f 350.000 te laag vond. Bij de verkoop in 1934 moest deze genoegen nemen met f 60.000. De panden Herengracht 471 en Reguliersdwarsstraat 18-22 werden in 1919 aangekocht t. b. v. het NILS voor f 237.500. In 1929 verkoop voor f 146.250. Het nieuwe hoofdkantoor was eind jaren twintig al te klein. In 1930 werden pogingen gedaan de aanpalende panden Herengracht 480 en Keizersgracht 583-585 met eigenaar De Jong Schouwenburg te ruilen voor het verlaten oude hoofdkantoor Herengracht 466/Nieuwe Spiegelstraat 1-3. Deze acquisitie werd pas in 1983 gerealiseerd, NA, NHM 5956, nr. 227, diverse brieven 1930.
- 100 De ontwerpen van deze traditionele Haagse architecten pasten beter bij de NHM dan de ontwerpen van De Bazel. Andere bekende werken van de Gebr. Van Nieuwerkerken in deze tijd zijn de villa Duin en Kruidberg in Santpoort, het Koloniaal Instituut in Amsterdam en het hoofdkantoor van de Koninklijke Olie/Bataafsche Petroleummaatschappij in Den Haag. President Van Aalst liet in 1926 zijn Huis Hoewelaken door dit bureau ontwerpen.
- 101 De Graaf, Mobron, *De bank in Den Haag*, p. 11-13.
- 102 'Het effectenbedrijf der N.H.M. in heden en verleden', in: *Ons Anker*, september 1948, p. 4-6. O. de Wit, J. van den Ende, 'Het gemechaniseerde kantoor, 1914-1940', in: J. W. Schot e.a. (red.), *Techniek in Nederland in de Twintigste Eeuw*, deel 1 (Zutphen 1998), p. 237-269, aldaar p. 251.
- 103 AAHA, NHM 86, Algemeene aanwijzingen voor het personeel, augustus 1934. 'De Nederlandse Handel-Maatschappij', in: *Nijver Nederland* (z.p. z.j. [ca. 1936]), p. 2-4.
- 104 NA, NHM 441, 1918, nr. 57, 17.10.1918.
- 105 Bij deze nieuwe afdeling werden de zuiver binnenlandse rekeningen ondergebracht waarvan de onderpanden zich in Nederland bevonden. Kredieten met goederenonderpand bleven bij de Eerste Afdeling, de afhandeling van incasso-opdrachten en reiskredieten vielen onder de nieuwe afdeling. NA, NHM 444, 1921, nr. 67, 02.12.1921.
- 106 NA, NHM 454, 1934, nr. 51, 15.10.1934.
- 107 Idem, nr. 3, 23.01.1934.
- 108 Verwey, 's *Levens avontuur*, p. 98.
- 109 NA, NHM 5932, 29.11.1933.
- 110 NA, NHM 452, 1930 nr. 60, 12.09.1930.
- 111 De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 1, p. 214. In april 1917 had commissaris Van Eeghen geopperd Frits 's Jacob in de directie op te nemen, mogelijk op voorspraak van Van Walree. Van Aalst weigerde dit pertinent omdat 's Jacob, een vriend van Van Walree was en even moeilijk om mee samen te werken zou zijn als Van Walree. Carel ter Meulen van Hope & Co. was ook een mogelijke kandidaat, waarbij Van

- Aalst tegelijkertijd Hope & Co. wilde overnemen, maar Van Eeghen zag Ter Meulen liever in een directeursfunctie bij de Nederlandsche Bank. *Dagboeken Van Aalst*, p. 423-424, 02.04.1917.
- 112 Hij was de laatste directeur die de koningin benoemde, op voordracht van directie en commissarissen. In oktober 1921 werd deze koninklijke benoeming van de president, directeuren en secretaris uit de statuten geschrapt.
- 113 NA, NHM 499, 1922, nr. 3, 29.05.1922.
- 114 Van Aalst had tijdens zijn presidentschap van de NOT veelvuldig contact gehad met Everwijn. Zie *Dagboeken Van Aalst*.
- 115 NA, NHM 449, 1927, nr. 109/110, 21/22.12.1927.
- 116 Abbing was vanaf 1914 secretaris van de Vereeniging voor den Geldhandel en in die hoedanigheid had hij veelvuldig contact met Van Aalst. Zie *Dagboeken Van Aalst*.
- 117 NA, NHM 534, 30.06.1922.
- 118 Heldring geeft de volgende kwalificaties. Bierens de Haan: 'als niet capabel, niet krachtig en met beperkt intellect'. Guépin: 'een Streber die geen "bonne presse" heeft en niet kieskeurig is'. Vester: 'joviaal, praktisch van aanleg, gaat niet door voor zeer bekwaam'. Muller: 'een der meest onkreukbare mannen die ik gekend heb, kon niet tegen Van Aalst op'. Everwijn: 'stijf, stroef, ambtenaar in zijn wezen, berucht langzaam in het afdoen van zaken, overigens intelligent, maar waarschijnlijk niet voor zaken'. Crena de Iongh: 'nog jong, maar ik geloof bekwaam, zeer sympathiek man'. Taudin Chabot en Collot d'Escury: 'hoor ik goeds [over] zeggen, maar internationale bankiers zijn het niet'. Pauw: 'wordt algemeen als een tweede of derde rangs kracht beschouwd'. Abbing: 'een fatsoenlijk man, die alle verantwoordelijkheid schuwt en een onbeteekende figuur is'. De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, resp. deel 1, p. 221 en 556; deel 1 p. 556 en 623; deel 2, p. 1127; deel 1, p. 623; deel 2, p. 1097; deel 1, p. 623, deel 2, p. 1097.
- 119 NA, Archief Van Aalst 53, 1924.
- 120 Zie Bijlage 5 Commissariaten en bestuursfuncties directieleden NHM, 1880-1964.
- 121 De Ondernemersraad was vanaf 1924 gevestigd in het NHM-agentschap Den Haag. Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, p. 108-118.
- 122 Op 20 en 29 november 1933 kondigde Van Aalst reeds aan te zullen aftreden; zie NA, NHM 535, 29.11.1933.
- 123 Zie voor een schets: T. de Graaf, 'Dr. Cornelis Johannes Karel van Aalst, een Amsterdams zakenman en bankier', in: *Amstelodamum, Maandblad voor de kennis van Amsterdam*, jrg. 85 (1 januari/februari 1998), p. 7-14.
- 124 Het jaarsalaris van de president ging van f 20.000 naar f 35.000, de directeuren van f 16.000 naar f 28.000 en het salaris van secretaris Abbing van f 8000 naar f 14.000 en daarboven kreeg hij nog een persoonlijke toeslag van f 4000. NA, NHM 446, 1924, nr. 34, 25.11.1924.
- 125 De president ontving vanaf 1918 2,5% van de nettowinst, iedere directeur incasseerde 2% en de secretaris moest het doen met 1%. NA, NHM 441, 1918, nr. 17, 03.04.1918.
- 126 NA, NHM 535, 25.09.1934.
- 127 Tegelijkertijd verdwenen de commissarissen en commissaris-plaatsvervangers voor de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Dordrecht, Leiden en Middelburg. NA, NHM 250, 1919-1920. Het dossier gaat over de afschaffing van de rechten van de koningin.
- 128 Volgens Heldring 'een sympathieke robuuste persoonlijkheid, iemand met een zeer helder oordeel die zonder omwegen zijn mening en bedoelingen te kennen gaf'. De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 1, p. 492.
- 129 Heldring beschrijft 'dat hij ten opzichte van Van Aalst teveel meegaand was'. Idem, p. 528.
- 130 Heldring kwalificeert hem 'als een oude slimmerd, die vaak met verstand kritiseert, maar ook bang [is] voor Van Aalst'. Idem, p. 621 en 623.
- 131 Rehbock was op dat moment ook president-commissaris bij de Twentsche Bank. Heldring beschrijft hem 'als hoogst fatsoenlijk, gezond verstand, komt nu en dan flink voor zijn mening op, maar is toch dikwijls bang voor krachtiger figuren en houdt zich dan stil'. Idem, p. 622.
- 132 NA, NHM 560, nota's 02.12.1926 en 02.03.1927.
- 133 De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 1, p. 623.

- 134 In 1929 bedroeg de winst f 8.655.091; aandeel in de winst voor commissarissen gezamenlijk is 2,5%, is f 21.637. Maakt bij veertien commissarissen f 1545 per persoon.
- 135 NA, NHM 535, 30.05.1934.
- 136 Dit bedroeg f 3 per dag voor ongehuwden, f 6 per dag voor gehuwden met een toeslag van f 1,50 per kind onder 18 jaar. Deze bedragen werden in 1922 uit bezuinigingsoverwegingen gehalveerd. AAHA, NHM 22, 1917, nr. 149, 03.05.1917; NA, NHM 445, 1922, nr. 8, 21.03.1922.
- 137 NA, NHM 441, 1918, nr. 54, 08.10.1918; NA, NHM 442, 1919, nr. 7, 24.02.1919.
- 138 Deze bedroeg 10% van het vaste salaris en tevens een kinderbijslag van 2% met een minimum van f 100 per kind tot 18 jaar en met terugwerkende kracht over 1919 met f 100 per kind met een maximum van f 500. Voor nieuw personeel werd deze regeling begin 1928 beëindigd; personen die de toeslag al genoten, zouden die behouden. NA, NHM 449, 1927, nr. 111, 28.12.1927.
- 139 NA, NHM 444, 1921, nr. 57, 31.10.1921.
- 140 NA, NHM 445, 1922, nr. 5, 02.03.1922.
- 141 Deze korting was niet van toepassing voor ongehuwden met een jaarinkomen lager dan f 1000 en gehuwden met een jaarinkomen onder f 2000. NA, NHM 453, 1932, nr. 13, 15.06.1932.
- 142 *Personeelsblad* NHM, maart 1946, p. 6-7.
- 143 C. Scheerder, *Van fondsen, fusies en financiën. 100 jaar ABNAMRO pensioenfonds 1907-2007* (Amsterdam 2007), p. 23-30.
- 144 NA, NHM 446, 1924, nr. 4, 12.02.1924.
- 145 In het reorganisatieplan 1934 was f 1 miljoen opgenomen voor het ondersteuningsfonds vanwege de spoedige omzetting van dit fonds in een Stichting Pensioenfonds. Het zou nog tot december 1935 duren voor deze omzetting een feit was.
- 146 Aletta, instituut voor vrouwengeschiedenis, Amsterdam, Archief Lizzy van Dorp, nr. 378, p. 8 en 36.
- 147 NA, NHM 442, 1919 nr. 110a, 22.12.1919; T. van der Mark, 'W.M.F. Mansvelt (1891-1945); Indisch-gast met een missie' (z.p. 1995). Doctoraalscriptie geschiedenis Erasmus Universiteit Rotterdam. De beloning van de twee onderzoekers was wel verschillend. Van Dorp ontving f 230 per maand. Mansvelt begon met f 4300 per jaar en kreeg begin 1920 al een opslag tot f 6000 per jaar. *Ankertros*, maart 1966, p. 12-13.
- 148 In 1917 werd een agentschap in Langsa geopend (sluiting in 1922) en in 1926 in Sibolga (sluiting in 1931). Kantoorluitingen vanwege efficiency-redenen vonden plaats in Tanjung Balai (1917), Tebing Tinggi (1922), Teluk Betung (1923 omgezet in correspondentenschap, sluiting 1931) en in 1931 de onrendabele subagentschappen Kota Radja, Padang en Pontianak. NA, NHM 453, 1931, nr. 22, 25.08.1931.
- 149 De verantwoordelijke architecten waren J.J.J. de Bruyn en C. van de Linde, de bouwkosten bedroegen ruim f 1 miljoen.
- 150 AAHA, NHM 543, 21.02.1933. De bouwkosten bedroegen f 4,4 miljoen.
- 151 NA, NHM 317, 1933, nr. 29a, 23.03.1933. Of hij inderdaad in deze functie werkzaam is geweest, is onduidelijk. Het bestuur van de Factorij (of secretaris Margadant) zag het nut van een dergelijke aanstelling niet in. NA, NHM 5957 nr. 378.
- 152 *Van Oss' Effectenboek 1918/1919 deel 1 Binnenland*, p. 20-21; NA, NHM 73, 1917, p. 40.
- 153 NA, NHM 443, 1920, nr. 16, 27.03.1920.
- 154 NA, NHM 445, 1923, nr. 7/17, 07.03/09.05.1923; NA, NHM 52, 1922, p. 37.
- 155 NA, NHM 444, 1921, nr. 65, 02.12.1921.
- 156 NA, NHM 451, 1929, zonder no., 12.09.1929.
- 157 AAHA, NHM 1, 1923, nr. 32, 17.10.1923.
- 158 NA, NHM 448, 1926, nr. 11, 28.01.1926.
- 159 NA, NHM 311, 1927, nr. 33, 01.08.1927.
- 160 NA, NHM 535, 16.02.1932; NA, NHM 451, 1929, nr. 26, 15.05.1929.
- 161 NA, NHM 450, 1928, nr. 87, 27.11.1928.
- 162 NA, NHM 452, 1930, nr. 60, 12.09.1930.
- 163 De NIHB opende in de periode 1917-1934 nieuwe vestigingen in Nederlands-Indië in Gorontalo (1920), Makassar (1918), Manado (1918), Palembang (1920), Pasuruan (1926) en Teluk Betung (1924). In deze periode werden alleen de afscheepkantoren in Besuki en Kalibuntu (beide in 1917) en het agentschap in Indramayu in 1920 gesloten. In Azië werden nieuwe vestigingen geopend in 1924 in Amoy (Xiamen, China), Bom-

- bay en Calcutta (beide in 1920), Kobe (1920), Shanghai (1919), Swatow (Shantou, China, 1924, gesloten in 1928), Tokyo (1926) en Yokohama (1926, gesloten 1931). In Londen werd in 1923 een vertegenwoordiging geopend. Zie Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 528-529. De NIEM opende in deze tijd nieuwe vestigingen in Amboina, Benkulen, Cilacap, Indramayu, Magelang, Medan, Palembang, Tegal, Ternate en Yokjakarta.
- 164 NA, NHM 73, 1917, p. 3.
- 165 In februari 1924 werden beide vestigingen gesloten. De Surabaya-branch van IB C ging over naar de Mercantile Bank, waarbij een deel van het personeel en de activiteiten werden overgenomen. In de vroege jaren dertig kon ook deze bank het niet bolwerken en daarom werden in 1933 de vestigingen in Surabaya en Batavia (geopend in 1923) gesloten. Green, Kinsey, *The Paradise Bank*, p. 64 en 70; Verrijn Stuart, *Het bankwezen in de Nederlandsche koloniën*, p. 104-105.
- 166 Verrijn Stuart, *Het bankwezen in de Nederlandsche koloniën*, p. 103-104.
- 167 F.H.H. King, *The Hongkong Bank between the wars and the bank interned, 1919-1945. Return from grandeur (The history of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation, deel 3)* (Cambridge 1988), p. 19.
- 168 Potting, *De ontwikkeling van het geldverkeer in een koloniale samenleving*, p. 197.
- 169 In juli 1917 had de Robaver al plannen om de Nederlandse kantoren van de Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij over te nemen. Van Aalst liet Robaver-directeur Van Tienhoven weten hier niet van gediend te zijn. Zou de Robaver doorzetten dan zou de NHM uit de Amsterdamsche Bankiersvereniging stappen en zich niet meer houden aan de vastgestelde tarieven. Blijkbaar was dit dreigement voldoende want de overname ging niet door. *Dagboeken Van Aalst*, p. 487, 20.07.1917.
- 170 Verrijn Stuart, *Het bankwezen in de Nederlandsche koloniën*, p. 97-99.
- 171 NA, NHM 51, 1918, p. 36-37.
- 172 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 258-259.
- 173 Het kapitaal bedroeg f 60.000, verdeeld in aandelen van f 100. De NHM participeerde hierin met 99 aandelen. NA, NHM 445, 1922, nr. 33, 07.07.1922.
- 174 In deze periode traden Engel (1916-1919), Houtsma (1920), Van Houten (1920-1924), Groskamp (1924-1928), Lagaay (1928-1930), Hagenzieker (1930-1934) en Woutman (1934-1939) op als president. Na beëindiging van hun mandaat gingen zij op ongeveer 50-jarige leeftijd met pensioen en de meesten keerden daarna terug naar Nederland. Het kwam vaak voor dat de gepensioneerde leden en presidenten daarna nog namens de NHM commissariaten bij bedrijven of instellingen bekleedden of dat zij bij een aan de NHM gelieerd bedrijf in de directie werden geplaatst.
- 175 Leden van het bestuur van de Factorij waren in deze jaren: Van Straaten (1911-1917), Vester (1916-1917), Houtsma (1917-1919), Van Houten (1917-1920), Van Rossum (1920-1922), Groskamp (Bz. 1920-1923), Wijnberg (Bz. 1924-1926), Lagaay (Cz. 1923-1927), Deknatel (Bz./Cz. 1926-1930), Hagenzieker (Bz. 1928-1930), Pauw (Cz. 1930), Van Leeuwen (Bz. 1930-1931), P.R. Zeeman (Cz. 1930-1934), Hoogensteijn (Bz. 1933-1935), Woutman (Cz. 1934) en W. van de Stadt (Cz. 1934-1938).
- 176 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 150, 09/31.05 en 11/28.06.1917.
- 177 NA, NHM 443, 1920, nr. 36, 14.05.1920.
- 178 NA, NHM 448, 1926, nr. 19/53, 23.03/12.08.1926.
- 179 NA, NHM 535, 25.09.1934.
- 180 Idem.
- 181 Het jaarsalaris van de president ging in 1921 van f 38.000 naar f 42.000 en het jaarsalaris van de leden werd van f 32.000 op f 36.000 gebracht. Een jaar eerder was het inspecteursalaris al van f 17.000 naar f 20.000 verhoogd. NA, NHM 444, 1921, nr. 28, 08.04.1921; NA, NHM 443, 1920, nr. 65, 30.06.1920.
- 182 Begin jaren dertig was het salaris al verlaagd. In 1934 werd het salaris van de president nog verder verlaagd van f 38.000 naar f 33.000 (begin 1935 op f 30.000), de leden gingen van f 32.000 naar f 28.000 (begin 1935 op f 25.000). In deze tijd werd geen winst gemaakt; er werd dus geen

- tantième uitbetaald. NA, NHM 454, 1934, nr. 6/47, 31.01/02.10.1934.
- 183 Hun salaris varieerde tussen f 250 en f 1000 per maand. De leeftijd van de aangestelden varieerde van 20 tot 55 jaar. De persoon met de meeste dienstjaren was in april 1884 in dienst getreden. De omvang van het Indische personeel is niet bekend. NA, NHM 15003.
- 184 *Ons Anker*, maart 1951, p. 9.
- 185 Dit ging van f 250 naar f 350 per maand. Door jaarlijkse verhogingen was na twintig jaar een maximum jaarsalaris van f 1250 te bereiken (was f 1000). Ook de geëmployeerden ontvingen een tantième die varieerde tussen de 0,03% en 0,14% van de brutowinst. Semigeëmployeerden, kassiers, mandoers etc. kregen een verhoging van 50%, hun jaarsalaris kon maximaal f 750 bedragen. Hun tantième varieerde tussen de 0,003% en 0,030% van de brutowinst. NA, NHM 443, 1920, nr. 17, 27.03.1920.
- 186 Het agentensalaris werd verhoogd tot f 15.000 per jaar (was f 12.000) met een maximum van f 20.000; het salaris van de secretaris werd van f 10.000/f 12.000 gebracht naar f 15.000. NA, NHM 443, 1920, nr. 19, 08.04.1920.
- 187 NA, NHM 15003, 1916. Tussen 30.04.1930 en 15.12.1935 werden 43 geëmployeerden ontslagen of (vervroegd) gepensioneerd. NA, NHM 5956 nr. 344. Ondanks de inkrimping van de staf ging de werving en uitzending van nieuwe geëmployeerden gewoon door. In 1930 werden vier personen uitgezonden, in 1933 vijftien, in 1935 zeven en in 1936 twintig. Alleen in de jaren 1931, 1932 en 1934 werd niemand uitgezonden. NA, NHM 5957 nr. 346.
- 188 Potting, *De ontwikkeling van het geldverkeer in een koloniale samenleving*, p. 205-207.
- 189 In het syndicaat participeerden de NHM (49%), NHM-directie (30%), de NHM-commissaris Jonckheer (5%) en de particulier H. Hieronimus (16%). NA, NHM 440, 1917, nr. 22, 10.05.1917.
- 190 Potting, *De ontwikkeling van het geldverkeer in een koloniale samenleving*, p. 210-211.
- 191 Idem, p. 208-210.
- 192 NA, NHM 74, 1925, p. 96.
- 193 Potting, *De ontwikkeling van het geldverkeer in een koloniale samenleving*, p. 203-205.
- 194 In 1938 werd de NV Java Rubber Industrie te Bandung opgericht, aanvankelijk onder de naam van NV Singapore Rubber Works (Java) Industrie en Handel Maatschappij. Deze firma nam een deel van de productie (vooral gasmaskers) van de fabriek in Singapore over. Zie NA, NHM 9903, 1929-1939; NA, NHM 319, 1938, 01.03.1938.
- 195 Korthals Altes, *Tussen culturen en kredieten*, p. 241-242; NA, NHM 73, 1917, p. 19-20.
- 196 NA, NHM 73, 1919, p. 25-26.
- 197 NA, NHM 443, 1920, nr. 114, 01.12.1920.
- 198 NA, NHM 51, 1920, p. 34.
- 199 NA, NHM 445, 1923, nr. 16, 08.05.1923.
- 200 NA, NHM 75, 1928, p. 111.
- 201 Korthals Altes, *Tussen culturen en kredieten*, p. 314-316.
- 202 NA, NHM 535, 29.09.1931.
- 203 De fabrieken Alkmaar, Kalimati, Kemantran, koning Willem II, Modjo-Agong, Poerwodadie, Soekoredjo, Soerawinangoen, Wonopringgo en Wonoredjo werden stilgelegd. Alleen Ketangoengan-West, Loewoeng Gadjah, Nieuw Tersana, Peterongan en Soemberhardjo bleven in bedrijf. NA, NHM 54, 1931, p. 123-124.
- 204 NA, NHM 54, 1932, p. 135-136.
- 205 Zie voor alle wijzigingen bij de suikerfabrieken: Bijlage 3 Cultuurondernemingen Nederlandse Handel-Maatschappij.
- 206 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 98; NA, NHM 7983 dossier 290, 1917. De NHM participeerde in de Tabaksbank met f 0,6 miljoen, totaal kapitaal f 9,2 miljoen, waarop bij beide bedragen 10% werd gestort. NA, NHM 5989.
- 207 Potting, *De ontwikkeling van het geldverkeer in een koloniale samenleving*, p. 200-202.
- 208 Idem, p. 207-208.
- 209 De onderneming werd tijdens de Tweede Wereldoorlog zwaar beschadigd en kwam daarna niet meer in productie. In 1950 volgde de liquidatie. NA, NHM 9127, 1928-1939.
- 210 NA, NHM 73, 1917, p. 22.
- 211 NA, NHM 74, 1921, p. 36.
- 212 NA, NHM 444, 1921, nr. 69/71, 09/15.12.1921. In het

- kader van de bezuinigingsoperatie werd de functie van tweede agent eind juni 1934 weer opgeheven.
- 213 NA, NHM 74, 1922, p. 37; NA, NHM 74, 1923, p. 50.
- 214 NA, NHM 448, 1926, nr. 37/38, 14/23.06.1926.
- 215 Idem, nr. 78, 23.10.1926.
- 216 NA, NHM 55, 1934, p. 68.
- 217 De visp vond onderdak in het hoofdkantoor van de NHM. Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, p. 107-108.
- 218 Idem, p. 108-122.
- 219 Idem, p. 123-134.
- 220 NA, NHM 453, 1931 nr. 2, 17.02.1931.
- 221 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 314-316.
- 222 Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, p. 147-156; NA, NHM 535, 16.02.1932.
- 223 NA, NHM 54, 1931, p. 218.
- 224 NA, NHM 543, 27.10.1933.
- 225 NA, NHM 543, 11.10.1932.
- 226 NA, NHM 316, 1932, nr. 71, 02.08.1932 en volgende nummers.
- 227 NA, NHM 317, 1933, nr. 37, 20.04.1933. De post zou uiteindelijk wel in handen komen van de NIHB. NA, NHM 536, 04.02.1937.
- 228 NA, NHM 5933, 28.08.1934.
- 229 NA, NHM 51, 1917, p. 90.
- 230 De reiskosten werden niet meer meteen voor 3/5 deel aan de ondernemers doorberekend, maar kwamen nu voor rekening van de overheid. De ondernemers moesten daarna wel een vergoeding van f 0,15 per dag voor de overgebrachte werknemer aan de overheid betalen. Tegelijkertijd werd een soort landelijke cao afgesproken tussen de bedrijven en het gouvernement. De lonen werden voor mannen vastgesteld op f 0,80 per dag, voor vrouwen was dit f 0,60. Daarnaast moest een ondernemer acht pond rijst per week per werknemer voor f 0,12 leveren. Iedere werknemer kreeg, indien gewenst, nog een kwart akker om eigen gewassen te verbouwen. NA, NHM 74, 1920, p. 68-70.
- 231 NA, NHM 443, 1920 nr. 47, 04.06.1920. In datzelfde jaar liet de NHM bij de Rijksmunt penningen voor gebruik op Mariënborg slaan (plantagegeld) om het gebrek aan pasmunt in Suriname te compenseren. Er waren penningen van 25 en 10 cent in omloop. Er werd voor een bedrag van f 1150 aan munten geslagen. NA, NHM 51, 1920, p. 135-136.
- 232 NA, NHM 446, 1924, nr. 6, 19.02.1924.
- 233 McLeod, *Tweemaal Mariënborg*, p. 249-250.
- 234 Loor, *Suikeronderneming Mariënborg Suriname*, p. 12.
- 235 Grootte 1000 akkers, koopprijs f 0,1 miljoen, de kosten voor het in cultuur brengen van de aankoop bedroegen f 0,2 miljoen. NA, NHM 449, 1927, nr. 33, 28.02.1927.
- 236 NA, NHM 75, 1927, p. 138-139.
- 237 NA, NHM 451, 1929, nr. 53, 26.11.1929.
- 238 Idem, zonder nr., 12.09.1929.
- 239 NA, NHM 453, 1931, nr. 23, 11.09.1931.
- 240 NA, NHM 535, 19.05.1932.
- 241 NA, NHM 316, 1932, nr. 71, 02.08.1932.
- 242 NA, NHM 76, 1932, p. 115.
- 243 NA, NHM 54, 1932, p. 216.
- 244 NA, NHM 535, 29.11.1933 en 27.11.1934.
- 245 NA, NHM 442, 1919, nr. 18 17.04.1919.
- 246 NA, NHM 443, 1920, nr. 14, 23.02.1920.
- 247 Het kapitaal bedroeg f 0,2 miljoen, de NHM participeerde met f 125.000 en de Twentsche Bank met f 75.000. NA, NHM 452, 1930, nr. 14, 19.02.1930.
- 248 Beide oprichters participeerden met f 1,5 miljoen in het kapitaal. De NHM had 13 van de 25 preferente aandelen. NA, NHM 443, 1920, nr. 80, 05.08.1920.
- 249 Hierin participeerden de NHM (83,75%) en de NHM-directie voor het resterende percentage. NA, NHM 440, 1917, nr. 23, 10.05.1917.
- 250 Het kapitaal bedroeg f 3 miljoen; hierin participeerde het syndicaat met f 2,2 miljoen. NA, NHM 449, 1927, nr. 10, 19.01.1927.
- 251 De NHM participeerde met 10 miljoen Tsjechische kronen in het kapitaal van de Böhmsche Industrial-Bank. De onderneming Holbo had een kapitaal van f 10 miljoen, waarvan f 3 miljoen uitgegeven. Hierin participeerde de NHM met f 2 miljoen. NA, NHM 442, 1919, nr. 87, 30.10.1919; NA, NHM 445, 1923, nr. 10, 03.04.1923.
- 252 *Gedenkboek Nederlandsche Handel-Maatschappij*, p. 73.

- 253 Van Dijk, *The Netherlands Indies and the Great War*, p. 389-390.
- 254 Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, p. 427-428.
- 255 In 1916 werd er nog f 170.446 verdiend aan provisie op de goederenhandel voor rekening van de staat, in 1934 was dit afgenomen tot f 20.177.
- 256 't Hart, Jonker, Van Zanden (red.), *A financial history of the Netherlands*, p. 129; W. Wennekes, *De aartsvaders. Grondleggers van het Nederlandse bedrijfsleven* (Amsterdam 1993), p. 514-516; Joh. de Vries, *Hoogovens IJmuiden 1918-1968. Ontstaan en groei van een basisindustrie* (IJmuiden/Amsterdam 1968), bijlagen 5 en 12. Ook na het aftreden van Van Aalst in 1934 vervulden NHM-presidenten een commissariaat bij Hoogovens. De andere grote banken, de Amsterdamsche Bank, Robaver en Twentsche Bank, namen ieder met f 1 miljoen deel.
- 257 De participatie bij oprichting bedroeg f 110.000 op een kapitaal van f 1.015.000, dit werd in 1923 verhoogd tot f 176.000 toen het kapitaal op f 1.615.000 werd gebracht. Op dat moment had de NHM alle stukken nog in portefeuille omdat ze niet op de markt konden worden gebracht. Wennekes, *De aartsvaders*, p. 428-429; NA, NHM 445, 1923, nr. 6, 06.03.1923.
- 258 NA, NHM 449, 1927 nr. 77, 05.07.1927; Wennekes, *De aartsvaders*, p. 437.
- 259 In juni 1940 werd de benaming gewijzigd in NV Nederlandsch Syndicaat voor Industrieëlen Export. P. Baart, 'Aktiviteiten van het Nederlandse bedrijfsleven in China 1895-1949' (Utrecht 1989). Doctoraalscriptie vakgroep Economisch-Sociale Geschiedenis Rijksuniversiteit Utrecht, p. 61-134; Van der Putten, *Corporate behaviour and political risk*, p. 176-189.
- 260 De stukken werden door de crisis van begin jaren twintig pas in april 1922 met zeer teleurstellend resultaat geëmitteerd tegen een koers van 96%. Er werd slechts voor f 990.000 ingeschreven. De rest van de stukken bleef bij het syndicaat. NA, NHM 443, 1920, nr. 41, 27.05.1920; NA, NHM 445, 1922, nr. 9, 21.03.1922.
- 261 NA, NHM 446, 1924, nr. 8, 25.02.1924.
- 262 NA, NHM 543, 27.03.1934.
- 263 NA, NHM 535, 24.05.1933.
- 264 De Graaf, Mobron, 'Bankiers en reders', p. 86-88.
- 265 Idem, p. 88-94.
- 266 De NHM participeerde met f 667.000 bij een totaal kapitaal van f 5 miljoen. De oprichters waren banken (AB, NHM, NIHB, TB) en de belangrijke Amsterdamse rederijen. In 1949 had de NHM nog een belang van f 267.000 in de NDM. NA, NHM 443, 1920, nr. 106, 26.10.1920.
- 267 De NHM droeg vanaf de oprichting jaarlijks f 5000 bij voor een periode van 10 jaar op een totaalbedrag van f 50.000 per jaar. Door het succes van de faculteit werd de bijdrage in 1934 voor nog eens vijf jaren voortgezet met een bedrag van f 5000 per jaar. NA, NHM 317, 1933, nr. 94, 08.07.1933; C. Fasseur, *De Indologen. Ambtenaren voor de Oost 1825-1950* (Amsterdam 1993), p. 412-433; Langeveld, *Hendrikus Colijn 1869-1944. Deel 1*, p. 357-364; Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, p. 315-320.
- 268 Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, passim.
- 269 Zie Bijlage 5 Commissariaten directieleden.
- 270 Idem.
- 271 NA, NHM 535, 17.05.1932.
- 272 Idem.
- 273 NA, NHM 535, 24.05.1933.
- 274 De kosten namen af van f 10.862.633 in 1929, naar f 8.750.347 in 1930. In 1931 was dit gereduceerd tot f 7.619.241, wat dus neerkwam op een bezuiniging van f 3.243.392 in twee jaar tijd. NA, NHM 543, 11.10.1932.
- 275 NA, NHM 4128, Rotterdam 25 personen, Den Haag 22 personen. NA, NHM 454, 1934 nr. 33, 09.08.1934.
- 276 De Afdeling Controle werd in 1918 opgericht om de agentschappen te controleren. Al spoedig werden de taken uitgebreid met interne controle op het hoofdkantoor en kredietonderzoek bij relaties. Op 6 juli 1934 werd afdelingshoofd W. Haaksma behalve ondergeschikt aan de directie ook lasthebber van de raad van commissarissen en nam hij met de titel Chef van de Controledienst een afzonderlijke plaats binnen het bedrijf in. Om te voldoen aan de eisen van het Nederlands Instituut van Accountants werd per 1 januari 1948, naast de eigen controledienst, ge-

- bruikgemaakt van het 'externe' Accountantskantoor drs. C. Bakker. Bakker was tevens chef van de Interne Controledienst en de opvolger van Haaksma. NA, NHM 537, 19.12.1947.
- 277 NA, NHM 499, 1934, nr. 14, 18.09.1934.
- 278 Idem, nr. 12, 24.01.1934.
- 279 Aanvankelijk zou ook de Banque de Paris et des Pays Bas worden ingeschakeld. Deze bank bleek echter geen belangstelling te hebben. NA, NHM 545, 19.10.1934.
- 280 NA, NHM 545, 13.11.1934, 19.11.1934 (met bijlagen).
- 281 Ook vorderingen, exploitatie- en kapitaalrekeningen, en voorraad goederen en producten van deze ondernemingen.
- 282 Door de koersdaling van aandelen NHM had Van Aalst persoonlijk, met instemming van president-commissaris Van Eeghen, om de koers te ondersteunen vanaf begin 1933 tot een bedrag van f 1 miljoen ingekocht. Vanaf november 1933 werd de directie door de commissie van spoedeisende zaken gemachtigd tot aankoop van maximaal f 3 miljoen. Dit bedrag werd later nog enkele keren verhoogd tot maximaal f 8 miljoen. In februari 1934 was de inkoop van eigen aandelen opgelopen tot f 4.052.000, eind maart f 4.543.000, begin mei f 5.226.000. Zie NA, NHM 535, 27.02.1934, NHM 543, 27.03.1934, idem, 03.05.1934; NHM 544, 08.11.1933.
- 283 NA, NHM 13727, stukken betreffende de reorganisatie van 1934.
- 284 NA, NHM 545, 19.10.1934.
- 285 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 322-324, 327-329.
- 286 De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 2, p. 1054.
- 287 NA, NHM 535, 03.12.1934.
- 288 NA, NHM 535, 29.01.1935.
- 289 De verhouding van het eigen vermogen ten opzichte van de verplichtingen bedroeg eind 1934 71%. Bij de Amsterdamsche Bank lag dat cijfer in 1933 op 153%. *Bankboek 1934* (Amsterdam 1934), bijlage p. 11.
- 290 In de vroege jaren twintig werd dit veroorzaakt door een forse winstbijdrage van haar dochter NILM (65% van de totale winst). Daarna werd dit gecompenseerd door een toename van de winst van de NIBB zelf door uitbreiding van de kredietverlening en het emissiebedrijf in Amsterdam.
- 291 Van het agio van deze emissie werd f 4 miljoen toegevoegd aan de Buitengewone Reserve, ging f 1 miljoen naar het Reservefonds, was f 0,5 miljoen bestemd voor het bouwfonds van het nieuwe hoofdkantoor en werd f 0,5 miljoen toegevoegd aan het Algemeen Ondersteuningsfonds. NA, NHM 441, 1918, nr. 10, 05.03.1918.
- 292 Het agio bij deze emissie behaald, werd verdeeld over de Buitengewone Reserve (f 5.660.000), Reserve voor bepaalde Belangen (f 1 miljoen), Bouwfonds (f 1 miljoen), Algemeen Ondersteuningsfonds (f 1 miljoen) en Reservefonds (f 840.000). NA, NHM 442, 1919, nr. 51, 22.07.1919.
- 293 Het recht op bezit van preferente aandelen NHM was voorbehouden aan Nederlanders of Nederlandse vennootschappen. Overdracht van preferente aandelen was slechts mogelijk met instemming van de meerderheid van de preferente aandeelhouders. In de praktijk waren alle preferente aandelen in handen van de leden van de directie en de raad van commissarissen. NA, NHM 451, 1929, nr. 14, 26.02.1929. Vanaf september 1948 trad het Administratiekantoor voor Aandelen in Vennootschappen en in Binnen- en Buitenlandse Leningen, dat ook de certificaten van gewone aandelen NHM uitgaf, op als trustee voor de preferente aandelen. In 1958 werden de preferente aandelen ter verdere bescherming ondergebracht in de NHM-Stichting. Deze stichting had ten doel het in eigendom verkrijgen en beheren van de preferente aandelen NHM. Zij werd bestuurd door een raad van bestuur, gevormd door de in functie zijnde directeuren en commissarissen.
- 294 Na de afstempeling emitteerde een syndicaat bestaande uit Lazard & Frères te Parijs en Mendelssohn & Co. te Amsterdam (hiervan f 5 miljoen afgestaan aan Hope & Co.) een uitgifte à pari voor f 15 miljoen, waardoor het kapitaal werd gebracht op f 35.030.000 (inclusief f 30.000 preferente aandelen). De aandelen werden alleen aangeboden aan bestaande aandeel-

houders in Nederland en Indië, maar zouden zoals beschreven voor een belangrijk deel in handen vallen van niet-aandeelhouders. NA, NHM 535, 03.12.1934.

Hoofdstuk 5

De jaren dertig, de Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw, 1934-1949

- 1 Deze inleiding is gebaseerd op: H. A. M. Kleemann, *Nederland 1938-1948. Economie en samenleving in jaren van oorlog en bezetting* (Amsterdam 2002), p. 383-399; J. L. van Zanden, *Een klein land in de 20e eeuw. Economische geschiedenis van Nederland 1914-1995* (Utrecht 1997), p. 151-182; J. L. van Zanden, R. T. Griffiths, *Economische geschiedenis van Nederland in de 20e eeuw* (Utrecht 1989), p. 140-204.
- 2 Deze inleiding is gebaseerd op: H. Dick, 'Formation of the nation-state, 1930s-1966', in: Dick e.a., *The emergence of a national economy*, p. 153-193, aldaar p. 168-185; De Jong, *De waaier van het fortuin*, p. 581-616; J. Th. Lindblad, *Bridges to new business. The economic decolonization of Indonesia*. (Leiden 2008), p. 149-175; Van der Zwaag, *Verloren tropische zaken*, p. 263-303.
- 3 De Jong, *De waaier van het fortuin*, p. 507-513; Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, p. 472-483.
- 4 De Jong, *De waaier van het fortuin*, p. 531; Wintle, *An economic and social history of the Netherlands*, p. 223; Van der Zwaag, *Verloren tropische zaken*, p. 240.
- 5 J. de Moor, 'Nederlands-Indië, 1940-1950. Tien bewogen jaren. Enkele beschouwingen en cijfers over de Nederlandse militaire ervaringen in Nederlands-Indië', in: *Stemmen uit Indië. Over de mondelinge geschiedenis van Indië/Indonesië* (Leiden 2002), p. 25-37.
- 6 Van der Zwaag, *Verloren tropische zaken*, p. 253.
- 7 H. Schulte Nordholt, 'Buiten het kamp, buiten de geschiedenis', in: *Stemmen uit Indië*, p. 5-9.
- 8 Van der Zwaag, *Verloren tropische zaken*, p. 265-275.
- 9 De totale omvang van het leger bedroeg circa 110.000 personen. Hiervan behoorden 45.000 militairen tot het KNIL, 60.000 tot de KLE en 5000 tot de Mariniersbrigade.
- 10 De Jong, *De waaier van het fortuin*, p. 581-599.
- 11 Idem, p. 607.
- 12 NA, NHM 5957 nr. 487, correspondentie tussen Steendijk en Glerum, brief d.d. 07.11.1935.
- 13 NA, NHM 454, 1936, nr. 12, 27.01.1936.
- 14 NA, NHM 6604, notitie situatie GCV 30.04.1936.
- 15 De efficiëncyratio was zelfs zo slecht dat bij negentien van de 44 GCV-vestigingen de kosten meer dan 90% van de brutowinst van deze kantoren bedroegen.
- 16 In de periode 1920-1935 gingen de gemeenten Apeldoorn, Deventer, Groningen, Heerenveen, Heerlen, Tiel, Waalwijk, Weert, Winschoten, Winterswijk en Zutphen als relatie verloren. Ook de spaarbanken in Amersfoort, Borculo, Doetinchem, Roermond, Sneek, Tilburg en Wageningen gingen met een andere bank in zee.
- 17 Het aanvankelijke bod van de NHM hield in dat twee aandelen GCV à f 500 konden worden omgewisseld in drie aandelen NHM à f 250. Dit werd later bijgesteld naar drie aandelen GCV, in te wisselen tegen vier aandelen NHM. De ruilverhouding werd op het laatste moment nog gewijzigd vanwege te lage pensioenreserveringen bij de GCV. NA, NHM 535, 02.10.1936; NA, NHM 454, 1936, nr. 39, 17.09.1936.
- 18 De NV Geldersche Credietvereniging bleef in sterk verkleinde vorm bestaan als vastgoedmaatschappij waarin de bankgebouwen werden ondergebracht. Wat de personeelsomvang was ten tijde van de overname is onbekend. Begin 1940 waren er 639 geëmployeerden werkzaam bij de Nederlandse agentschappen (exclusief Rotterdam en Den Haag).
- 19 Uiteraard was voor directeur Heineken van de GCV geen plaats ingeruimd in de nieuwe structuur. Tegelijkertijd werd de functie ingesteld van inspecteur van de Provinciale Centrale; hierin werden benoemd H. P. Th. Glerum, adjunct-directeur GCV, en mr. M. Sanders van de Directiesecretarie van de NHM.
- 20 De Provinciale Centrale had de bevoegdheid

- kredieten tot f 25.000 (in 1936) goed te keuren zonder toestemming van de directie vooraf. De directie moest wel achteraf worden ingelicht. In september 1946 kregen de grotere agentschappen de bevoegdheid kredieten tot f 25.000 zelfstandig te verlenen, onder voorwaarde van onmiddellijke melding aan de Provinciale Centrale. De zelfstandige bevoegdheid van de Centrale zelf werd uitgebreid tot f 50.000. De meldingsplicht aan de directie betrof nu de kredieten tussen f 25.000 en f 50.000.
- 21 Zie Bijlage 1 voor de uitbreiding van het aantal vestigingen in deze jaren.
- 22 R. Groeninx van Zoelen, *De Mannheimer-Affaire. Waarschuwing van den raad van bestuur der Nationale Unie* (z.p. z.j. [1936]). Hierin werd alles wat Mannheimer sinds zijn komst in Nederland had verricht in een uiterst dubieus daglicht geplaatst. Groeninx ging zelfs zo ver minister-president Colijn ervan te betichten dat hij een intieme relatie zou hebben gehad met een vrouw van slechte faam, om hiermee te bereiken dat Colijn zijn ondersteuning aan Mannheimers naturalisatie zou terugtrekken. H. Langeveld, *Hendrikus Colijn 1869-1944. Schipper naast God. Deel 2: 1933-1944* (Amsterdam 2004), p. 154-215.
- 23 Deze emissie van f 100 miljoen, waarvan f 30 miljoen in het buitenland zou worden geplaatst, mislukte. De NHM als medesyndicaatslid moest van haar aandeel van f 15 miljoen, liefst f 4,7 miljoen opnemen. De uiteindelijke winst voor de NHM bij deze emissie bedroeg f 268.098. NA, NHM 456, 1938 nr. 73, 29.12.1938.
- 24 NA, NHM 457, 1939 nr. 49, 24.08.1939.
- 25 Dit vanwege het achterwege blijven van een storting van een Franse regeringsinstantie voor de levering van f 20 miljoen 4%-obligaties Frankrijk 1939, waarop hij had gerekend. De afwikkeling hiervan was echter verschoven. Op f 19 miljoen van deze obligaties werd daarop het bewuste voorschot van f 12 miljoen verleend.
- 26 NA, NHM 6009.
- 27 Zie het lemma Fritz Mannheimer door J. P. B. Jonker in: *Biografisch Woordenboek van Nederland, deel 5* (Den Haag 2002), p. 323-325.
- 28 De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 2, p. 1383-1412, deel 3, p. 1654-1655.
- 29 Een mogelijke andere kandidaat, oud-directeur Emile van Walree, viel om diverse redenen af.
- 30 Meteen na het bekend worden van het faillissement zakte de koers naar 83-84%. De hoogste koers in dat jaar was 146% geweest.
- 31 NA, NHM 536, 24.08.1939, 25.09.1939.
- 32 Société Financière de Transports et d'Enterprises Industrielle, Brussel.
- 33 A. J. Steendijk, 'Overzicht van de ontwikkeling van het Nederlandsch bedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij n.v. in den bezettingstijd (1940-1945)', typoscript (Amsterdam 1945), p. 23-24. De vordering was in september 1952 teruggebracht tot f 262.995; zie NA, NHM 6010, dossier Mendelssohn & Co., saldostaat rekening-courant 25.09.1952. Per ultimo 1964 was het saldo f 154.000, NA, NHM 226, rapport 1964, deel 2, p. 13.
- 34 De Kredietcommissie had als taak zeer grote kredieten te beoordelen. Dit betrof aanvankelijk alle kredieten tussen f 50.000 en f 250.000. Kredieten boven deze grens dienden te worden ingebracht in de plenaire vergadering van de raad van commissarissen. In 1948 werden de ondergrens en bovengrens veranderd in respectievelijk f 100.000 en f 500.000. In 1957 werd de Kleine Commissie samengevoegd met de Kredietcommissie tot de Commissie van Advies.
- 35 NA, NHM 5956, nr. 159a, 29.01.1940; Van der Werf, *De Bond, de Banken en de Beurzen*, p. 119-120. Vanaf 1938 publiceerden alle Nederlandse banken op verzoek van de Nederlandsche Bank en als conclusie van een staatscommissie al tussentijdse balansen; de Incasso-Bank en Twentsche Bank deden dit daarvoor al op vrijwillige basis. De NHM publiceerde deze balanscijfers vanaf 1938 een keer per kwartaal. NA, NHM 536, 26.11.1937.
- 36 NA, NHM 456, 1938 nr. 19, 29.03.1938.
- 37 Zie Bijlage 5 Commissariaten directieleden NHM.
- 38 NA, NHM 459, 1944, 11.02.1944; Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 32-36. De benoeming van de derde agent mr. H. J. Adèr, voormalig hoofd van de Eerste Afdeling, vond pas per

- 1 januari 1950 plaats. Als tussenoplossing was al wel per 1 december 1946 mr. A. H. Overbeek, eerste geëmployeerde in Rotterdam, tot plaatsvervangend agent benoemd.
- 39 NA, NHM 257, brief secretarie aan Roosegaarde Bisschop, d.d. 10.02.1936.
- 40 Het kapitaal van de Habaver was in handen van een klein aantal aannemers. De relatiekring bestond uit aannemers, onderaannemers, schilders- en loodgietersbedrijven en andere bij de bouw betrokken firma's. Veel kloosters en rooms-katholieke kerken behoorden tot het relatiebestand (ook uit Duitsland). De bank had ongeveer tien personeelsleden in dienst. In 1937 wilden de erfgenamen van een grootaandeelhouder hun aandelen kwijt om uit de opbrengst hun bedrijf te kunnen reorganiseren; de NHM wilde alleen alle aandelen en kon tot een akkoord komen met de andere aandeelhouders.
- 41 De NHM behandelde de zaken van de Habaver op de Amsterdamse beurs, Van Vloten & De Gijsselaar deed hetzelfde op de Haagse beurs.
- 42 Omdat de NHM vanaf oktober 1955 de kredieten boven een ton garandeerde, was de Habaver in staat op grotere schaal kredieten te verlenen dan haar bescheiden kapitaal normaal zou toelaten. De Habaver heeft nog zelfstandig bestaan tot 1976. Toen pas werd de onderneming geïntegreerd in de ABN en werd de Habaver geliquideerd. Archief de Nederlandsche Bank, Amsterdam (ADNB), archief toezicht, Haagsche Bankvereniging, 2.41/99/1402/001 en 002 ha 2.4/317, correspondentie en notities 1939-1959, 1959-1965; De Graaf, Mobron, *De bank in Den Haag*, p. 16.
- 43 In het eerste decennium van de twintigste eeuw participeerde de firma Adolphe Boissevain & Co. (het latere Pierson & Co.) in het kapitaal van de firma. Deze deelneming in De Bas paste Pierson & Co. minder goed na de uitbreiding van de samenwerking van Pierson & Co. met het eveneens Haagse Heldring & Pierson. Daarom was de NHM bereid deze participatie over te nemen en meteen het hele bedrijf te verwerven. De overnamesom voor de NHM bedroeg f 432.687. Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettings-
- tijd', p. 30-31; De Graaf, Mobron, *De bank in Den Haag*, p. 17.
- 44 Deze bank was in 1911 opgericht door de Rijswijksche Bank, bouwkundigen samen met bestuurders van de Westlandsche Hypotheekbank. De onderneming was gespecialiseerd in projectgebonden bouwkredietverlening. Ten tijde van de overname waren er 22 personen werkzaam. De NHM verwierf de meerderheid van de aandelen (f 1.223.800 van het totale kapitaal van f 1,5 miljoen). Vreemd genoeg werden de effectentransacties voor de Rentekas na de overname verzorgd door een latere NHM-dochter, de Wed. Tjeenk & Co. in Amsterdam. In 1959 was de participatie uitgebreid tot 94% en in 1960 tot 100%. De Rentekas gold vanaf 1958 als geaffilieerde bank en kreeg dus dezelfde behandeling als een NHM-bijkantoor. De Rentekas heeft nog tot 1988 zelfstandig bestaan. De onderneming werd toen geliquideerd en de kredietverlening geïntegreerd in het bedrijf van de ABN. ADNB, archief toezicht, Rentekas, 2.41/99/2522/001 en 002 ha 2.4/787, correspondentie en notities 1913-1959; Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 31; De Graaf, Mobron, *De bank in Den Haag*, p. 18.
- 45 Bij de NHM nam het saldo toevertrouwde middelen ten opzichte van ultimo juni 1940 toe tot 218% per ultimo januari 1944. Bij de Incasso-Bank was dit 297%, bij de AB 281%, bij de TB 244% en bij de Robaver 229%.
- 46 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 21.
- 47 NA, NHM 56, 1937, p. 21.
- 48 Brouwer, *De Amsterdamsche Bank*, p. 296-297.
- 49 NA, NHM 536, 06.05.1939; NA, NHM 456, 1938, nr. 33/36, 03.06.1938/14.06.1938; NA, NHM 454, 1936, nr. 52, 06.11.1936; NA, NHM 455, 1937, nr. 66a, 14.09.1937. Bij de reconstructie in 1936 was het belang van de NHM in de Koninklijke Nederlandsche Lloyd omgezet in aandelen Wm. H. Müller & Co., groot f 350.000. Bij de omzetting van deze onderneming in Nationaal Bezit van Wm. H. Müller & Co. in mei 1938 participeerde de NHM nogmaals voor f 600.000. Deze omzetting werd tot stand gebracht onder dwang uit

- Duitsland en gedelegeerde Th.M. van der Beugel (een jood) moest zijn positie opgeven. NA, NHM 5956, nr. 178, 1938-1939. Vanwege de overname van Labouchere in 1947 door de Amsterdamse Bank werd deze participatie beëindigd.
- 50 NA, NHM 319, 1937, 20.11.1937. Bij Hope & Co. werden tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw joodse en katholieke cliënten uit principe geweerd. Interview met H.L. Guldemond in: 'Feiten en gebeurtenissen bij Bank Mees & Hope N.v. en haar rechtsvoorgangers', p. 77.
- 51 NA, NHM 456, 1938, nr. 14, 23.02.1938.
- 52 Slot, *Iedereen kapitalist*, p. 133.
- 53 NA, NHM 457, 1939, nr. 33, 12.01.1939.
- 54 De meeste depots werden beheerd door kleine banken. B. Slot, *Eendracht maakt macht. Beleggingsfondsen van ABN AMRO en voorgangers, 1774-2007* (Amsterdam 2008), p. 26-27.
- 55 NA, NHM 37, 27.11.1936.
- 56 NA, NHM 319, 1938, 24.05.1938; NA, NHM 322, 1944, 25.01.1944.
- 57 NA, NHM 537, 31.05.1948; T. de Graaf, J.J. Mობron, *Nachenius, Tjeenk & Co. Twee eeuwen privé-bankiers* (Amsterdam 2000), p. 27-35.
- 58 Klemann, *Nederland 1938-1948*, p. 392.
- 59 Op 25 februari 1945 vond de heropening van de beurs plaats met zeer beperkte activiteiten. Na de bevrijding volgde opnieuw een sluiting op 7 mei 1945. Op 7 januari 1946 heropende de beurs met een beperkt aantal taken. De sluiting in 1944 had te maken met de oprukkende geallieerden, de sluiting in 1945 met de geldsanering. J. Barendregt, *Oorlogseffecten. Roof en rechtsherstel van joods effectenbezit* (Amsterdam 2004), p. 31.
- 60 S. Brouwer, *Beurs en Effectenhandel* (Amsterdam, 6e herziene en uitgebreide druk 1969), p. 29-30.
- 61 NA, NHM 461, 1947, 15/17.11.1947; NA, NHM 462, 1948, 25.02.1948.
- 62 NA, NHM 319, 1938, 27.01.1938; Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 17. Eind 1940 was het debetsaldo nog f 3,7 miljoen.
- 63 NA, NHM 455, 1937 nr. 58, 12.08.1937.
- 64 NA, NHM 536, 10.02.1938; 06.05.1939.
- 65 Zie Bijlage 9 Kredieten boven f 250.000, 1939-1946.
- 66 NA, NHM 321, 1940, 23.05.1940; Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 16.
- 67 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 8-10.
- 68 Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 178.
- 69 Deze Benaskredieten hadden een totale omvang van f 22 miljoen, waarbij de NHM een aandeel had van circa f 9 miljoen, waarvan nog f 1 miljoen werd afgestaan aan derden. NA, NHM 536, 11.02.1942.
- 70 Zulke kredieten werden onder andere verstrekt aan de Borsumij, Curaçaosche Handel-Mij., Jacobson van de Berg & Co., Lindeteves Stokvis, Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken en de KNSM (alle kredieten boven f 1 miljoen). Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 14-15.
- 71 De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1931-1948*, p. 473-475.
- 72 De aandeelhouders waren de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland' (voor 4/7 part), de KPM, NIHB en NHM ieder voor 1/7 part (aandeel NHM f 220.000). In september 1961 werd dit belang tot f 1 afgeschreven vanwege slechte posten in het buitenland terwijl in Duitsland en Engeland geïnde premies door agent Myhill waren uitgeleend aan een eigen vennootschap die failliet was gegaan. De administratie had een flinke achterstand en de risico's waren niet herverzekerd. Er werd een garantiefonds van f 7 miljoen gevormd waarin iedere aandeelhouder naar evenredigheid deelnam, later verhoogd tot f 10 miljoen. Wat de positie van de NHM als aandeelhouder bemoeilijkte, was het feit dat een van de directeurs van de Brandaris, D.W.R. van den Wall Bake, een broer was van NHM-directeur H.W.A. van den Wall Bake. De schade van de NHM zou in totaal f 1.750.000 kunnen belopen, het NHM-aandeel in het garantiefonds. NA, NHM 541, 1961, 15.09.1961, p. 6-7; 02.10.1961, p. 5-7. J. van Gerwen, *De welvaartsstaat: volksverzekeringen, verzekeringsconcerns, financiële dienstverleners en institutionele beleggers 1945-2000. Zoeken naar zekerheid deel 4* (Amsterdam 2000), p. 258.
- 73 De participatie (f 100.000) werd samen met de Robaver, Heldring & Pierson, KPM, Unilever en

- de Algemeene Friesche Levensverzekering Maatschappij genomen, totaal kapitaal f 1 miljoen. De Zeven Provinciën behoorde tot de groep Van Ommeren. Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 12.
- 74 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 30.
- 75 NA, NHM 321, 1940, 18/20.05.1940; NA, NHM 536, 01.06.1940; NA, NHM 536, 19.07.1945.
- 76 In 1949 werd de vertegenwoordiging omgezet in een agentschap en in 1963 verwierf het de status van *branch* die het onder de Amerikaanse bankwetgeving mogelijk maakte alle soorten van bankzaken te doen.
- 77 De enige sanctie die uiteindelijk werd genomen, was dat het deel van zijn pensioen dat door de NHM tot f 10.000 werd aangevuld, zijnde f 6000, werd aangewend om zijn grote schuld van f 800.000 af te lossen. Het pensioen aan Pauw werd in 1949 verhoogd tot f 7200. Onderdirecteur Van de Stadt kwam er genadig van af; hij bleef de vertegenwoordiger van de NHM in Londen omdat hij in Nederland niet in zijn functie te handhaven zou zijn. Hij verloor wel zijn rang van onderdirecteur. NA, NHM 537, 18.01.1946, 15.03.1946, 20.09.1946; NA, NHM 37, 06.06.1946; NA, NHM 257, dossier Pauw. NA, NHM 463, 06.05.1949.
- 78 E. Bussière, *Paribas. Europe and the world 1872-1992* (Antwerpen 1992), p. 165.
- 79 NA, NHM 537, 22.11.1946. Kapitaal bij oprichting \$ 3 miljoen; hiervan \$ 1,5 miljoen afkomstig van de Franse De Rothschilds (via Commissie & Handelsbank, Den Haag) en de Belgische Banque Lambert en \$ 1,5 miljoen van NHM (\$ 1 miljoen), Pierson & Co. en Heldring & Pierson. Aanvankelijk zou ieder van de drie partners P & C/H & P, Rothschild en NHM \$ 1 miljoen fourneren. De NHM verkocht eind 1951 \$ 500.000 en droeg op 30.01.1952 het restant van 500 aandelen à \$ 500.000 over aan directeur C. Peter Fleck. De NHM verkocht haar participatie in 1952 omdat haar agentschap New York geleidelijk aan belangrijker was geworden en een participatie in de AOC daardoor minder noodzakelijk was geworden. Bovendien stelde de Nederlandsche Bank de verkoop als voorwaarde voor de NHM-deelname in Edwards, Henriquez & Co.'s Bank in Willemstad.
- 80 NA, NHM 13424, rapport over Zuid-Afrika door J.H. van der Laan, november-december 1948.
- 81 NA, NHM 78, 1947 halfjaarverslag, p. 17-18.
- 82 Het gaat hier om ruil van valuta's door middel van goederenhandel. Deze switchhandel werd attractief door het problematische verloop van het internationale handels- en betalingsverkeer vanaf de jaren dertig en werd aanzienlijk verergerd door allerlei nationale restricties na de Tweede Wereldoorlog. Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 302-304. NA, NHM 78, jaarverslag 1947, p. 21.
- 83 Oprichters naast de NHM waren de scheepvaartmaatschappijen, Internatio, HVA, Lindeteves en de NIHB. De NHM zou met maximaal f 50.000 in het kapitaal van f 250.000 participeren. De onderneming had onderdak in het hoofdkantoor van de NHM. NA, NHM 536, 10.02.1938; Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby*, p. 466-472.
- 84 Deze participatie van f 0,6 miljoen bestond nog in 1949.
- 85 In 1825-1826 had de NHM al een participatie in de Maatschappij voor de Robben- en Walvischvangst in Rotterdam.
- 86 De participatie bleef bestaan tot oktober 1967 toen de maatschappij werd overgenomen door een Zuid-Afrikaans bedrijf. De naam werd toen gewijzigd in Southern Sea Participatie Maatschappij/Southern Sea Holding Company. Zie verder De Graaf, Mobron, 'Bankiers en reders', p. 78-81; J.R. Bruijn, 'De Nederlandse Maatschappij voor de Walvisvaart, 1946-1967', in: *Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek* 48 (1985), p. 233-258; W.J.J. Boot, *De Nederlandsche Maatschappij voor de Walvisvaart* (Amsterdam 1987).
- 87 De participatie van de NHM bedroeg f 594.000 op een totaal kapitaal van f 1,2 miljoen.
- 88 NA, NHM 319, 1937, 27.10.1937.
- 89 NA, NHM 536, 10.02.1938.
- 90 De president zou f 50.000 per jaar gaan verdienen en het jaarsalaris van de directeuren en Abbing zou tot f 40.000 worden verhoogd. Uitein-

delijk werd besloten tot f 40.000 en f 30.000 met voor zowel president als directeuren een gegarandeerde minimum tantième van f 10.000. NA, NHM 37, 07.05.1937/08.05.1937. Per begin 1938 werd alsnog besloten over te gaan tot de oorspronkelijk door Crena de Iongh voorgestelde bedragen. NA, NHM 37, 18.11.1938. In 1946 werden deze bedragen opnieuw aangepast: verhoging van het jaarsalaris van directieleden tot f 40.000 p.j., daarnaast f 10.000 voor representatiekosten; het pensioen voor de directeuren werd door NHM aangevuld tot f 10.000 per jaar, ieder directielid kreeg een auto met chauffeur, en voor de hele directie gold een gezamenlijke tantième van 12,5% van de overwinst.

- 91 Eenmalig zou Abbing een vergoeding van f 200.000 ontvangen en daarnaast een jaarlijks pensioen van f 4000. De eenmalige vergoeding moest worden gebruikt om de schulden bij de NHM af te lossen. NA, NHM 37, 10.02.1938, NA, NHM 4129, dossier Abbing. Naar aanleiding van deze ontslagkwestie werd de pensioengerechtigde leeftijd voor de president en directieleden vastgelegd op de leeftijd van maximaal 65 jaar; ook vervroegde pensionering behoorde tot de mogelijkheden.
- 92 Wat bij de zaak Mendelssohn & Co. en de zaak Bank voor Handel en Scheepvaart opviel (zie de laatste paragraaf onder Kapitaal), was het veelvuldige en goede contact tussen Crena de Iongh en premier Colijn. Langeveld (de biograaf van Colijn) noemt het contact van Crena met Colijn een blijk van onzekerheid van eerstgenoemde. Het kan ook zijn dat de communicatie tussen mededirectieleden en commissarissen niet optimaal was en Crena het gehoor van een externe en goed ingevoerde autoriteit prefereerde. Een bevestiging hiervan kan zijn dat de commissarissen Crena in september 1939 geen enkele rugdekking gaven en zijn vertrek eisten. In ieder geval is duidelijk dat de verhouding tussen Crena en Colijn goed was. Colijn kreeg in april 1937 de toezegging van Crena dat zijn zoon Piet, in dienst van het NLS op Sumatra, na verloop van tijd en bij gebleken geschiktheid in het bestuur van de Factorij zou worden opgenomen. Piet

Colijn werd echter in november 1943 door de Japanners geëxecuteerd (onthoofd). Langeveld, *Hendrikus Colijn 1869-1944*, deel 2, p. 121-122, 130, 209, 375-376 en 587.

- 93 Crena de Iongh kreeg na zijn ontslag nog doorbetaald tot 30.04.1940. Daarna, tot aan zijn pensionering op 65-jarige leeftijd, een jaarlijkse vergoeding van f 17.500 en vanaf 65 jaar een pensioen van f 4000 per jaar. President Heldring werd aangesteld op een salaris van f 40.000 per jaar. NA, NHM 4130, dossier Crena de Iongh.
- 94 De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 2, p. 1404.
- 95 Elders in dit hoofdstuk komt de directie tijdens de Tweede Wereldoorlog aan bod.
- 96 Zie lemma 'Taudin Chabot' in: *Economisch-Historisch Jaarboek* 31 (1967), p. 205-208.
- 97 Toen Van Sandick tijdens de oorlog zijn bijdragen voor de ESB vóór publicatie aan zijn directeur Woltersom moest voorleggen, zegde hij zijn functie op en bleef de verdere oorlogsjaren ambteloos. Zie lemma 'Van Sandick' in: *Economisch-Historisch Jaarboek* 29 (1963), p. 335-339.
- 98 Hij was in 1901 in dienst van de NHM getreden, waar hij zijn carrière in 1930 als lid Cultuurzaken van de Factorij beëindigde. Daarna was hij in de late jaren dertig directeur van het Nederlands Clearinginstituut en na de oorlog directeur van het Nederlands Beheersinstituut.
- 99 NA, NHM 257, brief van A. van Hoboken aan P.E. Tegelberg, 17.09.1948.
- 100 Collot d'Escury en Albarda stonden tegenover Van Sandick, waarbij Deknatel zich min of meer afzijdig hield. Volgens Heldring was Albarda niet in staat om in teamverband te werken. De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 3, bijlage 54, p. 1662-1663.
- 101 Volgens de directie had hij wel de bekwaamheden die hem voor directeur geschikt zouden maken, maar miste hij enkele eigenschappen waardoor hij tegenover de buitenwereld niet de meest geschikte kandidaat zou zijn.
- 102 NA, NHM 536, 03.11.1945; NA, NHM 257, brief van A. Steendijk aan president-commissaris P.E. Tegelberg, 06.11.1945. Onderdirecteur mr. S.G. Binnerts vertrok, na twee nieuwe externe direc-

- teursbenoemingen, in 1950 als onderdirecteur naar de BIS in Bazel.
- 103 Langeveld, *Hendrikus Colijn 1869-1944*, deel 2, p. 130-131.
- 104 NA, NHM 37, 27.05.1935. Goseling trad in mei 1936 wel toe tot de raad van commissarissen van de Amsterdamsche Bank. Hiervan bleef hij lid tot zijn benoeming tot minister van Justitie in juni 1937.
- 105 NA, NHM 37, 07.05.1936. Deze vergoeding werd begin 1939 verhoogd van f 1000 naar f 1500 per persoon per jaar.
- 106 NA, NHM 37, 18.11.1938.
- 107 Bronsing was naast voorzitter Tegelberg de tweede vertegenwoordiger van deze rederij. Zeer waarschijnlijk omdat Tegelberg bij de SMN al gepensioneerd was, wilde men een lid uit de zittende directie.
- 108 NA, NHM 37, 27.05.1935.
- 109 NA, NHM 454, 1936 nr. 29, 25.06.1936.
- 110 NA, NHM 536, 26.11.1937.
- 111 NA, NHM 4369-4370, 1936.
- 112 De nieuwe vakantieregeling in 1938 hield in: onderdirecteuren, inspecteurs, agenten Rotterdam en Den Haag, Arnhem, Nijmegen, Groningen en Maastricht vier weken, afdelingschefs, souchefs en agenten in de provincie drie weken en het overige personeel twee weken per jaar. NA, NHM 319, 1938, 03.02.1938.
- 113 Zie over het personeel ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, de desbetreffende paragraaf aldaar.
- 114 NA, NHM 459, 1945, 24.05.1945. De Contactcommissie kan als voorganger worden gezien van de, sinds 1955 wettelijk voorgeschreven, ondernemingsraad.
- 115 De NHM was de eerste bank die na de oorlog met een personeelsblad kwam. Het blad S.V.I.B. van de sportvereniging van de Incasso-Bank, dat tussen 1925-1941 verscheen, kan als een voorloper van de naoorlogse personeelsbladen worden beschouwd.
- 116 NA, NHM 461, 1947, 22.01.1947.
- 117 Idem, 29.05.1947.
- 118 De Stichting was de rechtsopvolger en nam de taken over van het Algemeen Ondersteuningsfonds te Amsterdam (f 5,5 miljoen) en van het Fonds van dienaren en hulpbehoevende dienaren van de Factorij der Nederlandsche Handel-Maatschappij in Batavia (Factorijfonds, inbreng f 2,5 miljoen).
- 119 Scheerder, *Van fondsen, fusies en financiën*, p. 55-57.
- 120 NA, NHM 37, 04.02.1937.
- 121 In Nederland betaalde de NHM 8% pensioenpremie (van het salaris), de bijdrage van het personeel bedroeg 4%. De Incasso-Bank hanteerde hetzelfde systeem, de andere banken verstrekten een premievrij pensioen. Scheerder, *Van fondsen, fusies en financiën*, p. 55-56; A. C. M. Hartman, 'De Nederlandsche Handel-Maatschappij n.v., 1930-1939' (Leiden 2003). Doctoraalscriptie geschiedenis Universiteit Leiden, p. 43-44.
- 122 Doordat in de oorlogsperiode de minimumsalarissen verplicht moesten worden verhoogd, was het nodig om in 1943 en 1945 een extra dotatie van f 1 miljoen uit de reserve voor diverse risico's te doen; in 1948 was dit zelfs f 3.250.000. NA, NHM 216, 1943, NHM 217, 1945, 1948.
- 123 J. Meihuizen, *Noodzakelijk kwaad. De bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2003), p. 21-146.
- 124 In de notulen van directie en commissarissen van de NHM is over deze financiering niets te vinden. De notulen van de kredietcommissie bieden wel aanvullende informatie, maar geven niet aan of een krediet gevoelig lag vanwege mogelijke samenwerking met de vijand. De informatie is ontleend aan de directienotulen van de Twentsche Bank. Met hartelijke dank aan dr. D. C. J. van der Werf, die een monografie voorbereidt over de geschiedenis van de Twentsche Bank. Zie voor alle kredieten groter dan f 250.000 door de NHM verleend in de periode 1939-1946 Bijlage 9.
- 125 HCO, TB 426, 26.10.1940.
- 126 NA, NHM 546, 09.01.1941.
- 127 HCO, TB 426, 07/19/21.02.1941.
- 128 HCO, TB 428, 14.05.1943.
- 129 NA, NHM 546, 14.03.1941.
- 130 F. Sattler, 'Der Handelstrust West in den Niederlanden', in: H. Wixforth, *Die Dresdner Bank im Dritten Reich. Die Expansion der Dresdner Bank in Eu-*

- ropa* (München 2006), p. 682-791, aldaar p. 779.
- 131 HCO, TB 428, 23.12.1942.
- 132 HCO, TB 428, 21.06.1943, TB 429, 27.10.1944.
- 133 NA, NHM 322, 1943, 23.04.1943; HCO, TB 428, 19.04.1943.
- 134 Voorbeelden van dergelijke kredieten zijn het krediet in juli 1940 aan de Reichs-Kredit-Gesellschaft, Berlijn; twee rekening-courantkredieten tegen clearingvorderingen, beide van f 1,6 miljoen, in september 1940 aan de Handelstrust West, Amsterdam; een rekening-courantkrediet tegen clearingvorderingen, f 0,5 miljoen; eveneens in september 1940 een tweede rekening-courantkrediet aan de Handelstrust West, Amsterdam, tegen clearing-incassi op Duitsland, f 0,5 miljoen; in november 1940 een derde rekening-courantkrediet aan de Handelstrust West, Amsterdam tegen borgtocht van de Dresdner Bank, f 1 miljoen. Ten slotte in januari 1941 een blanco garantie van f 75.000 aan de Vereinsbank in Hamburg. In juni 1941 werd ook een krediet verleend aan de Wodan Handel-Mij., Rotterdam. Het betrof een rekening-courantkrediet tegen fondsen, f 0,3 miljoen, met verlenging in juni 1942, idem december 1942, idem juni 1943, idem december 1943. Wodan was gelieerd aan de Vereinigte Stahlwerke, Düsseldorf. NA, NHM 546, 07.08.1940, NA, NHM 536, 15.11.1940, NA, NHM 546, 03.10.1940, 09.01.1941, 14.03.1941, NA, NHM 536, 19.09.1941; Kreutzmüller, *Händler und Handlungsgehilfen*, p. 178.
- 135 Het is in ieder geval niet in de directienotulen vastgelegd. Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 90-91.
- 136 De drie banken waren vanaf 1912 en 1913 al aandeelhouder in deze onderneming. HCO, TB 426, 18.12.1940.
- 137 Bij een guichetemissie verlenen de deelnemende banken loket aan een emitterende instelling zonder zelf risico te lopen.
- 138 Alle vier banken waren al vanaf de oprichting in 1918 aandeelhouder van Hoogovens. NA, NHM 458, 1941, 10.04.1941.
- 139 De emissie bedroeg f 2.940.800. De helft van deze aandelen zou in een syndicaat worden ingebracht en daar voorlopig blijven. Het syndicaat bestond uit Administratiekantoor Unitas (Frits Fentener van Vlissingen), NHM (f 150.000), Twentsche Bank, Deli-Maatschappij (Herbert Cremer) en Heldring & Pierson. De andere helft van de emissie werd aan het publiek aangeboden. NA, NHM 458, 1941, 17.04.1941.
- 140 Kreutzmüller, *Händler und Handlungsgehilfen*, p. 181-184, 206; Sattler, 'Der Handelstrust West in den Niederlanden', p. 766. De NHM-aandelen ter waarde van f 0,5 miljoen vervielen na de oorlog aan de Nederlandse staat.
- 141 NA, NHM 458, 1940, 24.12.1940; NA, NHM 321, 1940, 20.11.1940.
- 142 NA, NHM 458, 1941, 21.10.1941.
- 143 Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 42-49.
- 144 Dit kantoor had niets van doen met de bekende joodse bank Lippmann, Rosenthal & Co. in de Nieuwe Spiegelstraat die onder beheer van een *Verwalter* was gesteld. Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 75-98.
- 145 Verder werden de agentschappen Arnhem, Groningen, Hoogeveen, Nijmegen, Winterswijk en Zutphen in het bijzonder door deze maatregel getroffen.
- 146 Bij de niet-joodse relaties viel juist de grote toename op van de huur van safeloketten en gesloten bewaargeving door de oorlogsomstandigheden. NA, NHM 536, 19.09.1941 en 05.03.1943; Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 40-41; Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 83-84.
- 147 De stukken werden na omwisseling in certificaten van aandelen rechtstreeks verkocht aan de Handelstrust West ten behoeve van moedermaatschappij Dresdner Bank in het kader van de mogelijke *Verflechtung* (f 598.000). Toen de Dresdner Bank na januari 1943 de interesse in de NHM verloor, werden deze certificaten op de Amsterdamse beurs gebracht.
- 148 Schrikker & Peereboom kocht voor f 135.000 aandelen op naam en voor f 232.000 certificaten van aandelen en leverde deze af aan de NHM. De NHM kocht in vergelijking met de andere banken weinig eigen aandelen, in totaal kochten de grote banken voor ruim f 6 miljoen eigen aandelen. W. J. Veraart, *Tweede Wereldoorlog: rooien*

- rechtsherstel: eindrapport van de Begeleidingscommissie onderzoek financiële tegoeden WO-II in Nederland. Deel 2 Effecten* (Leiden 1999), p. 385.
- 149 Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 99-117.
- 150 Idem, p. 158-159, 181.
- 151 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 45; Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 142-146, 293-294.
- 152 Het betrof de agent van kantoor Zutphen mr. M.W. Jaeger en de geëmployeerden W. Schoonderbeek en W.A. Uittenbogaard. Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 48-49.
- 153 Er werden daarom op het hoofdkantoor cursussen Duits, Frans, Engels, Spaans, Nederlands, handelskennis en handelsrecht, boekhouden en handelsrekenen en stenografie gegeven. Tevens werden er zakelijke en culturele voordrachten georganiseerd. Het personeel van de Tweede Afdeling (Cultures) deed onderzoek naar allerlei zaken, bijvoorbeeld Afrika en Rusland als toekomstige producenten van cultuurproducten, waarvan de resultaten werden gebundeld in bijna 60 rapporten. Zie NA, NHM 8036-8037 en bijlage VI van de inventaris op het archief van de NHM.
- 154 NA, NHM 4199 volgnummers 459, 585, 1189 en 1191, NHM 15307 volgnummer 665. Het betrof Reina Bamberger (agentschap Groningen, ontslag 23.08.1941), Johanna Frankenhuis (agentschap Nijmegen, ontslag 18.08.1941), Mozes (Max) Groen (boekbinder op het hoofdkantoor, ontslag 18.08.1941) en Jacques Meijer Poppers (agentschap Rotterdam, ontslag 16.08.1941).
- 155 NA, NHM 536, 02.10.1942 en 05.03.1943.
- 156 Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 185-190; Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 62-63.
- 157 AAHA, Personeelsdossier 1221, mr. H. J. Adèr.
- 158 Klemann, *Nederland 1938-1948*, p. 87; Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 146-153.
- 159 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 60-61.
- 160 Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 54-55, 59-71, 214-215; *Ons Anker*, maart 1950, nr. 2, p. 1-4. Op het in maart 1950 in het hoofdkantoor in Amsterdam onthulde gedenkteken worden 102 namen genoemd. Alle 19 personeelsleden in Europa overleden, worden hier gememoreerd en daarnaast een groot deel van de in Azië overleden geëmployeerden. Waarom 21 namen ontbreken, is niet duidelijk. Het totaal aantal slachtoffers in Europa en Azië bedroeg 123 medewerkers.
- 161 NA, NHM 4259.
- 162 Bij de NHM werd in oktober 1942 G.W.J. Haentjens Dekker, employé van de Vijfde Afdeling, in deze functie aangesteld. In het begin probeerde hij een positie te verwerven door veelvuldig contact met de directie te hebben op een manier die niet gebruikelijk was binnen de NHM; later beperkte hij zich tot het behartigen van belangen van NSB-collega's. Toen hij in de Landwacht werd opgenomen, kwam hij niet meer op kantoor. Na de oorlog bleek hij ook als lid van de vrijwillige hulppolitie betrokken geweest te zijn bij het arresteren van joden. Hij werd daarom tot drie jaar internering veroordeeld. NA, NHM 57, 1942, p. 66; Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 27, 220.
- 163 NA, NHM 458, 1941, 20.01.1941.
- 164 NA, NHM 458, 1941, 17.02.1942.
- 165 Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 23-24.
- 166 NA, NHM 459, 1942, 13.05.1942; De Vries, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1931-1948*, p. 321-322.
- 167 Bijleveld had van 9 mei 1945 tot 5 maart 1947 geïnterneerd gezeten, dit werd ook zijn straf met daarbij nog een jaar voorwaardelijk en ontzetting uit de kiesrechten voor tien jaar. Cool werd tot vier jaar internering veroordeeld, ontzetting uit de kiesrechten voor tien jaar en het verbod leidinggevende functies te bekleden in het bank-geld- en verzekeringswezen. Meihuizen, *Noodzakelijk kwaad*, p. 438-439; Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 46; Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 22-23, 95.
- 168 Agent J. Bruchner te Apeldoorn werd verweten te Duitsgezind te zijn geweest; met hem werd een regeling getroffen, zodat hij de NHM kon verlaten. Agent mr. Th. Westerwoudt te Haarlem zou naar een Zuid-Nederlands agentschap moeten worden overgeplaatst, zo niet dan ver-

- trek met een afvloeiingsregeling. Op de agenten in Bussum en Doetinchem viel na onderzoek niets aan te merken. Naast de twee agenten werden onder het overige personeel in de provincie drie personen voorgedragen voor ontslag. NA, NHM 459, 1945, 12/14.05.1945, 20.06.1945, 24.07.1945.
- 169 NA, NHM 322, 1943, 18.10.1943.
- 170 Dit was een samenwerking van Bureau Aardappelveldbouw, Nederlandsche Heide Maatschappij, NHM, TB en Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij.
- 171 NA, NHM 322, 1944, 14.01.1944; Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 53.
- 172 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 51.
- 173 In 1940-1942 bedroeg de bonus 2,5% van het jaarsalaris, voor 1942-1944 werd het verhoogd tot 5%. Tevens werden er in de jaren 1941-1944 door alle belangrijke Amsterdamse banken zogenoemde voor- en najaarsgratificaties uitgekeerd. In mei 1945 volgde een bevrijdingsgratificatie. Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 52-53.
- 174 Bij controle op de inhoud bleek dat een deel van het personeel het geld voor andere doeleinden had gebruikt. NA, NHM 322, 1945, 13/19.01.1945; Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 53-54.
- 175 NA, NHM 321, 1941, 07.02.1941.
- 176 NA, Centrale Zuiveringsraad voor het Bedrijfsleven 1945-1949 (afgekort CZB), 152 dossier 38-5-18, E. Heldring, dossier 38-5-21, C. J. Collot d'Escury, stuk 42 proces-verbaal verhoor getuige Steendijk 10.04.1948.
- 177 Walraven werd gearresteerd en in februari 1945 door de Duitsers gefusilleerd. E. Schaap, *Walraven van Hall, premier van het verzet* (Wormer/Zaandam 2006).
- 178 Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 190-204.
- 179 De schatkistbiljetten waren afkomstig uit de kluisen van de Nederlandsche Bank en werden daarna bij de banken beleend voor contanten. Het bedrag werd na de oorlog door de staat terugbetaald. Het gat in de kasmiddelen werd voor een groot deel gedekt door zogenaamde depots voor kasvoorziening bij de agentschappen Maastricht, Eindhoven en Nijmegen. In verband met een mogelijk bevrijding van Zuid-Nederland na augustus 1944 zouden deze agentschappen van Amsterdam afgesloten zijn. Om hun werkzaamheden dan toch door te kunnen laten gaan, werd zogenaamd bij deze agentschappen een depot van f 1 miljoen geplaatst, bij Nijmegen van f 0,5 miljoen. Een ander deel werd gefinancierd door gefingeerde leningen van f 200.000 aan relaties van de bank. NA, NHM 459, 23.08.1944; Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 191.
- 180 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 75-76; NA, NHM 216, 1944; NA, NHM 536, 19.07.1945.
- 181 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 43-44.
- 182 Om deze eis tot ontruiming kracht bij te zetten heeft de Duitse officier die het gebouw vorderde, twee kogels afgevuurd in de klok van een directiekamer (kamer 260). De klok is na de ingebruikname van het gebouw als Stadsarchief Amsterdam verplaatst naar de presidentskamer (kamer 285).
- 183 Er werd uitgeweken naar het oude hoofdkantoor, het oude en nieuwe hoofdkantoor van de Amsterdamsche Bank (alle drie aan de Herengracht) en de vestiging van Lippmann, Rosenthal & Co. aan de Nieuwe Spiegelstraat. De AB vroeg voor het onderdak helpen van de NHM een zeer forse vergoeding, uiteindelijk werd een bedrag van f 90.000 per jaar overeengekomen, Lippmann kreeg een jaarlijkse vergoeding van f 10.000. NA, NHM 536, 08.09.1943; NA, NHM 322, 1943, 03.12.1943/16.12.1943; NA, NHM 322, 1944, 14.01.1944/21.11.1944. Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 71-75.
- 184 Op 19 oktober 1942 werd de Commissie voor het herstel van het rechtsverkeer met deze kwestie belast. Het resultaat van de werkzaamheden zag het licht in de herfst van 1944. De drie belangrijkste wetsbesluiten waren het Besluit Bezettingmaatregelen (E 93), het Besluit Herstel Rechtsverkeer (E 100) en het Besluit Vijandelijk Vermogen (E 133). Deze wetsbesluiten verschaf-

- ten de overheid de wettelijke basis voor het naoorlogse rechtsherstel. Onderstaande is gebaseerd op: Van Tielhof, *Banken in bezettingstijd*, p. 249-258.
- 185 Veraart, *Tweede Wereldoorlog: roef en rechtsherstel*. Deel 2 Effecten, p. 372.
- 186 In 2000 werd een definitieve regeling tussen gedupeerden (verenigd in het Centraal Joods Overleg) en banken en beurs getroffen waarbij alsnog de resterende 10% werd vergoed en een vergoeding voor alle andere niet (goed) afgewikkelde financiële zaken uit de Tweede Wereldoorlog werd betaald. De vergoeding bedroeg f 314 miljoen. In de dissertatie van W. Veraart, *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van bezetting en wederopbouw* (Rotterdam/Alphen aan den Rijn 2005) wordt uitgebreid ingegaan op het schrijnende proces van rechtsherstel in Nederland. Hij vergelijkt de Nederlandse gang van zaken met Frankrijk; in Frankrijk was bij het rechtsherstel het uitgangspunt dat de oorspronkelijke eigenaar in zijn rechten moest worden hersteld. Naar hedendaagse inzichten het enige juiste uitgangspunt.
- 187 Meihuizen, *Noodzakelijk kwaad*, p. 425-428.
- 188 NA, CZB, 151, dossier 38-5-6 W.M. Houwing, dossier 38-5-7 J.M. Haga, dossier 38-5-8 G.M. Verrijn Stuart.
- 189 NA, CZB, 152, dossier 38-5-12 H.F. van Leeuwen, dossier 38-5-13 F. Rosingh, dossier 38-5-14 J.D. Boltjes.
- 190 NA, CZB, 152, dossier 38-5-18 E. Heldring, dossier 38-5-21 C.J. Collot d'Escury, dossier 38-5-6 W.M. Houwing, dossier 38-5-7 J.M. Haga, dossier 38-5-8 G.M. Verrijn Stuart. Op 23 januari 1941 had de NHM van de Amsterdamsche Bank Roemeense effecten Societata Bancara Romana overgenomen en aan de HTW doorverkocht. Op 31 maart 1941 volgde de overname door de NHM van de AB van f 1.944.000 4% obligaties Frankrijk 1939 tegen de koers 71% en op 26 maart 1942 de aankoop door de NHM van de AB van f 1.446.000 4,5% Compagnie Française de Pétroles (CFP), tegen de belachelijk hoge koers van 96,5%, de koers op de beurs was op dat moment 80%. Vooral de transactie van de stukken CFP werd de AB aangerekend omdat de HTW in oktober 1941 onderdirecteur Abas van de AB al over de aankoop van deze stukken had benaderd. Men kon het toen niet eens worden over de prijs. De stukken Frankrijk in totaal f 2.030.000 (uit aankoop AB, f 80.000 uit liquidatie Mendelssohn & Co. en f 6000 van directeur Collot d'Escury privé) werden aangekocht door de Deutsche Golddiskontobank. Meteen na aankoop werden de stukken door een HTW-koerier naar Lyon gebracht, waar ze onderhands werden verkocht. Met de opbrengst werden aankopen voor de Wehrmacht in Frankrijk gefinancierd.
- 191 NA, CZB, 152, dossier 38-5-18 E. Heldring, dossier 38-5-21 C.J. Collot d'Escury.
- 192 De foto bevond zich in de kamer van N. van Julsingha van de Afdeling Overschrijvingen en deze informatie was door een bezoeker doorgevoerd. NA, NHM 5958 nummer 520 notitie Steendijk d.d. 06.06.1942.
- 193 Meihuizen, *Noodzakelijk kwaad*, p. 427-428.
- 194 De NIHB opende in Nederlands-Indië kantoren in Banjarmasin (1936), Jambi (1936), Pontianak (1936), Malang (1938), Tasikmalaya (1938), Banyuwangi (1939), Tanjung Balai (1939) en in Manilla op de Filipijnen (1937).
- 195 De NHM opende nieuwe agentschappen in Pemangkat (1936), Pontianak (1936, N.B. vestiging was in 1931 gesloten!), Sinkawang (1936), Jambi (1937), Sambas (1937), Sukabumi (1939), Teluk Betung (1939, N.B. vestiging was in 1931 gesloten!), Denpasar (1940), Padang Bay (1940) en Rengat (1940). De vestigingen in Pemangkat, Pontianak en Sambas werden geopend vanwege de opkomst (en financieringsbehoefte) bij de bevolkingsrubbercultuur. Agentschap Palembang verhuisde in oktober 1938 naar een nieuw gebouw.
- 196 NA, NHM 318, 1935, 11.02.1935, 25.02.1935; Kort-hals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 326.
- 197 Daarop werd in april 1935 een consortium gevormd bestaande uit een aantal belangrijke Indische ondernemingen. De NHM, NIEM, Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Rotterdamsche Lloyd, Java-China-Japan Lijn, Koninklijke Pa-

- ketvaartmaatschappij, Handelsvereniging 'Amsterdam', Billiton-Maatschappij, Nillmij en Cultuurmaatschappij Pasir Bangka participeerden ieder met f 20.000 zodat Aneta van de erfgenamen Berretty kon worden overgenomen.
- 198 NA, NHM 454, 1935 nr. 34, 18.06.1935; NA, NHM 499, 1935 nr. 23, 06.09.1935; NA, NHM 535, 11.10.1935; NA, NHM 319, 1937, 29.12.1937; Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 329-337.
- 199 NA, NHM 499, 1935 nr. 21, 29.03.1935.
- 200 NA, NHM 454, 1935 nr. 33, 11.06.1935.
- 201 Leden waren: W. van de Stadt jr. (Cz. 1934-1938), Reijssenbach (Bz. 1936-1938), Giel (Bz. 1939), K. F. Zeeman (Cz. 1939-1947), De Wilde (Bz. 1939-1940), N. E. van de Stadt (Bz. 1941-1947), De Vries (Cz. 1947-1950) en Schaap (Bz. 1947-1949).
- 202 NA, NHM 536, 08.05.1937.
- 203 Het salaris van de president ging in 1939 naar f 33.000, voor leden naar f 27.500 en werd voor de inspecteur op f 20.000 gebracht. NHM 457, 1939 nr. 8, 15.03.1939. In 1947 volgde een nieuwe verhoging: de president naar f 36.000, de leden naar f 30.000 en de inspecteur naar f 22.500. NA, NHM 461, 1947, 16.05.1947.
- 204 NA, NHM 5957 nr. 346.
- 205 NA, NHM 456, 1938, nr. 49, 08.09.1938.
- 206 NA, NHM 320, 1939, 23.11.1939.
- 207 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 354-355.
- 208 N. A. van Horn e.a., *Indische Tegoeden. Onderzoek naar de particuliere bank- en levensverzekeringstegoeden van Nederlanders in Nederlands-Indië/Indonesië* (Den Haag 2000), p. 37, 191-192.
- 209 Van Horn e.a., *Indische Tegoeden* (2000), p. 22.
- 210 De Yokohama Specie Bank was in de jaren 1942-1945 gehuisvest in het gebouw van de Factorij.
- 211 S. Yoshimasa, 'The monetary policy in the Netherlands East Indies under the Japanese Administration', in: *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde* 152 (1996), nr. 4, p. 699-724, aldaar p. 706-708.
- 212 Yoshimasa, 'The monetary policy in the Netherlands East Indies under the Japanese Administration', p. 708.
- 213 NA, NHM 4373, notitie 26.10.2602 [1942]. N. A. van Horn, P. J. Keppy, R. van der Maar, *Indische Tegoeden. Inventarisatierapport Haalbaarheidsonderzoek Indische Tegoeden Buitenlandse archieven* (Den Haag 2003), p. 20.
- 214 Van Horn e.a., *Indische Tegoeden* (2000), p. 37, 191-192.
- 215 NA, NHM 4373; hierin maandelijks liquidatieverslagen over de jaren 1942-1945.
- 216 NA, NHM 5937 dossier gesprekken/briefwisseling Heldring en Dunlop, oktober 1942-april 1943.
- 217 Idem, dossier Diversen, 1940-1943.
- 218 Aandeelhouders waren het gouvernement, NHM, NIHB en NIEM ieder met een participatie van sf 25.000.
- 219 Van Horn e.a., *Indische Tegoeden* (2000), p. 44-45.
- 220 In 1944 waren 56 geëmployeerden van het bankbedrijf, op een totaal van 160 personen stafpersoneel, geïnterneerd. Bij het cultuurbedrijf waren van de 327 stafpersoneelsleden, 86 personen geïnterneerd. In november 1945 werden de eerste dodencijfers bekend, 21 personen bij het bankbedrijf en 37 bij het cultuurbedrijf. NA, NHM 536, 22.11.1945; NA, NHM 77, jaarverslag 1945, p. 11.
- 221 Het eigen cultuurbedrijf had een staf van 134 personen, hiervan waren 32 overleden of vermist; het cultuurbedrijf op Sumatra (Serdang, NILS, Lho Soekon) telde een staf van 65 personen, hiervan waren 22 personen overleden. Het cultuurbedrijf op Java (Meloewong, Tjiemas, Tjikentjreng en Tjitalahab) had een staf van 14 personen, waarvan 2 waren overleden.
- 222 In 1949 werd voor de 104 Aziatische slachtoffers een gedenkteken in het gebouw van de Factorij in Batavia onthuld; hierop ontbraken de 19 slachtoffers van de oorlog in Europa.
- 223 NA, NHM 537, 15.03.1946.
- 224 H. Meijer, m.m.v. M. Leidelmeijer, *Indische rekening; Indië, Nederland en de backpay-kwestie 1945-2005* (Amsterdam 2005).
- 225 De hoofdkantoren in Batavia werden pas op 15 januari 1946 gesloten.
- 226 Van Horn e.a., *Indische Tegoeden* (2000), p. 49-50.
- 227 De agentschappen Cilacap, Padang Bay, Pekalongan, Sambas, Surakarta, Teluk Betung en

- Yogyakarta bleven binnen de republikeinse invloedssfeer liggen en werden na 1945 niet meer heropend. In deze periode werden nieuwe vestigingen geopend in Banyuwangi (1947), Kalianget (1948, Esser), Negara (1947, Esser) en Singaradja (1947).
- 228 Van der Zwaag, *Verloren tropische zaken*, p. 271-273.
- 229 NA, NHM 461, 1947, 12.02.1947.
- 230 Van Horn e.a., *Indische Tegoeden* (2000), p. 52-54.
- 231 De vestiging in Alkhobar in Saoedi-Arabië werd pas in mei 1954 geopend. De NHB opende in augustus 1949 in Bangkok (Thailand). Daar de Thaise autoriteiten maar één buitenlandse bankvergunning per land toekenden, was hierdoor een mogelijke NHM-vestiging definitief verkeken.
- 232 Het navolgende is ontleend aan de jaarverslagen van de desbetreffende agentschappen, NA, NHM 5052-5222.
- 233 NA, NHM 78, halfjaarverslag 1946, p. 85. Het agentschap voor de rederijen werd eind 1950 beëindigd.
- 234 NA, NHM 536, 20.09.1945.
- 235 NA, NHM 5148, jaarverslag Penang 1948.
- 236 NA, NHM 462, 1948, 04.12.1948.
- 237 NA, NHM 13977, reisverslag Shanghai door C.J. Schaap, 12.01.1948.
- 238 NA, NHM 319, 1938, 03.01.1938.
- 239 Voor alle wijzigingen bij de suikerfabrieken zie: Bijlage 3 Cultuurondernemingen.
- 240 NA, NHM 535, 29.01.1935.
- 241 NA, NHM 76, 1935, p. 62, p. 64; NA, NHM 76, 1936, p. 63.
- 242 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 286.
- 243 NA, NHM 55, 1935, p. 71.
- 244 'De organisatie en het bedrijf van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.v.', (typoscript 1936), p. 28-29.
- 245 Zie tabel 5.5 Winst- en verliesrekening.
- 246 NA, NHM 536, 10.02.1938; NA, NHM 456, 1938 nr. 10, 10.02.1938.
- 247 Zie: Bijlage 3 Cultuurondernemingen Nederlandsche Handel-Maatschappij.
- 248 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 3, 5.
- 249 Lindblad, *Bridges to new business*, p. 48-52; Van der Zwaag, *Verloren tropische zaken*, p. 253-262.
- 250 P. Keppy, *Sporen van vernieling. Oorlogsschade, roof en rechtsherstel in Indonesië 1940-1957* (Amsterdam 2006), p. 138-144; Lindblad, *Bridges to new business*, p. 48-52.
- 251 In de Nederlandse invloedssfeer kwamen 1124 ondernemingen, op Java 86% van de cacao-ondernemingen, 91% van de kinaondernemingen, 59% van de koffieondernemingen, 70% van de rubberondernemingen (Sumatra 61%), 92% van de theeondernemingen (Sumatra 67%) en bijna alle suikerondernemingen en -fabrieken. Op Sumatra konden hier nog 56% van de oliepalm-ondernemingen en 84% van de vezelondernemingen aan worden toegevoegd. Van der Zwaag, *Verloren tropische zaken*, p. 280-281.
- 252 Zie: Bijlage 3 Cultuurondernemingen.
- 253 NA, NHM 454, 1936 nr. 4, 09.01.1936.
- 254 NA, NHM 454, 1935, nr. 8, 29.01.1935.
- 255 NA, NHM 320, 1939,, 14.09.1939.
- 256 Van Goor, *De Nederlandse koloniën*, p. 305 'De werkzaamheden der NHM in Suriname', in: *Ons Anker*, oktober 1946, p. 1-3.
- 257 NA, NHM 536, 19.07.1945; NA, NHM 217, 1946, Nederlandse bedrijf.
- 258 Steendijk, 'Overzicht NHM in den bezettingstijd', p. 28-29.
- 259 Deze bank was een dochter van het Duitse staalconcern Thyssen. De bank had bij de emissie grote hoeveelheden claims opgekocht. Daarna zou zij in staat worden geacht van het niet geplaatste deel van f 3 miljoen op de beurs bij te kunnen kopen. Deze f 3 miljoen was afkomstig van de participatie van f 5 miljoen van syndicaatslid Hope & Co. De acquisitie werd voor de eigendomsverhouding van de NHM ongewenst geacht. Fritz Mannheimer nam daarom van deze f 3 miljoen, f 2,5 miljoen over van syndicaatsleider Lazard & Frères in Parijs. Lazard zou zelf f 0,5 miljoen als belegging aanhouden. NA, NHM 535, 29.01.1935.
- 260 Vreemd genoeg had Kouwenhoven nog steeds de recepten niet tegen nieuwe aandelen omgewisseld, de BVHs liep dus ook dividend mis. NA, NHM 499, 1935 nr. 22, 04.05.1935.
- 261 NA, NHM 499, 1935 nr. 25, 25.10.1935.

- 262 Wat bij de besprekingen mede naar voren kwam, was dat Kouwenhoven de aandelen NHM als drukmiddel gebruikte om tot de Nederlands-Duitse clearing te worden toegelaten. Tot dan toe kwam zijn bank hiervoor niet in aanmerking vanwege haar vermeende Duitse achtergrond.
- 263 De BVH S spande na de bekendmaking van het biedingsbericht op aandelen GCV een kort geding aan, omdat de aandeelhouders niet van tevoren waren geïnformeerd en de overname ook niet in het belang van de aandeelhouders zou zijn. De rechter deed geen uitspraak. De zaak zou dus op een andere manier moeten worden opgelost. Nog een dagvaarding voor de directie volgde op 4 november om voor het Gerechtshof Amsterdam te verschijnen, dit naar aanleiding van de aandeelhoudersvergadering GCV op 28 oktober 1936 waar de overnameplannen unaniem werden goedgekeurd. Ook hier werd geen uitspraak gedaan.
- 264 Mannheimer deed een bod namens Amerikaanse en Zwitserse trusts voor f 8,5 miljoen tegen de koers van 157,5% (later verhoogd tot 162%). Kouwenhoven was alleen bereid tegen 180% te verkopen. Directie en commissarissen wilden van deze kwestie worden verlost en stemden toe. Trip rondde vervolgens de verkoop af tegen de koers van 180%. Van deze f 8,5 miljoen werd vervolgens f 5,5 miljoen door een Amerikaanse trustmaatschappij tegen 165% overgenomen en f 3 miljoen door Mendelssohn & Co. Omdat de NHM niet een dergelijk groot beroep op Mannheimer wilde doen, werd een syndicaat gevormd om van deze f 3 miljoen, f 2,5 miljoen over te nemen. De NHM participeerde hierin zelf met f 1 miljoen en de directie en commissarissen van de NHM voor f 1,5 miljoen. Deze stukken (f 3 miljoen) werden eind 1936 doorverkocht aan investment-trusts in Engeland en Zwitserland. NA, NHM 535, 02.10.1936, 06.11.1936, 28.11.1936, NA, NHM 37, 27.11.1936, NA, NHM 3746 dossier 2.
- 265 Op dezelfde manier werd in 1949 4 1/6% dividend 1948 in gewone aandelen uitbetaald, waarmee het kapitaal op f 50.030.000 werd gebracht.

Hoofdstuk 6

Nationale en internationale expansie, 1949-1964

- 1 Deze inleiding is gebaseerd op: Boeschoten, *Hoofdlijnen van de economische geschiedenis van Nederland*, p. 44-63; Van Zanden, *Een klein land in de 20e eeuw*, p. 170-211; Van Zanden, Griffiths, *Economische geschiedenis van Nederland in de 20e eeuw*, p. 184-254.
- 2 Deze inleiding is gebaseerd op: Dick, 'Formation of the nation-state, 1930s-1966', in: Dick e.a., *The emergence of a national economy*, p. 153-193, aldaar p. 168-185;; De Jong, *De waaier van het fortuin*, p. 581-616; Lindblad, *Bridges to new business*; p. 149-175; Van der Zwaag, *Verloren tropische zaken*, p. 263-303.
- 3 NA, NHM 13401, 1953, 07.01.1953.
- 4 Architecten Corns. Elffers en A.A. van Nieuwenhuyzen. De bouwkosten bedroegen f 8 miljoen, de ontvangen schadeloosstelling van de staat was f 750.000. NA, NHM 325, 1950, 29.11.1950. Vanwege de schaarste aan kantoorruimte was de NHM verplicht de 2e verdieping te verhuren aan een ander bedrijf. In augustus 1964 was oliemaatschappij Gulf hier nog steeds huurder.
- 5 De Rotterdamsche Bank was in 1949 koploper met 246 vestigingen (kantoren, bijkantoren, correspondentschappen en zitdagen), de Amsterdamsche Bank had na de overname van de Incasso-Bank 183 vestigingen en de Twentsche Bank was op 94 locaties vertegenwoordigd.
- 6 Zie Bijlage 1 voor de uitbreiding van het aantal vestigingen in deze jaren.
- 7 In 1964 waren de cijfers als volgt: Rotterdamsche Bank 357 vestigingen, Amsterdamsche Bank 248 vestigingen en Twentsche Bank 209 vestigingen (150 kantoren en 59 zitdagen).
- 8 *Ons Anker*, september 1960, p. 5.
- 9 De GWK verkocht voor f 50.000 de vestiging op Zestienhoven aan de NHM en de NHM zag af van een vestiging bij Bergh. Louwerens, *Honderdvijfentwintig jaar NV Crediet-en-Depositokas*, p. 189-190.
- 10 *Ons Anker*, november 1959, p. 1 en 5-7.

- 11 De glazen vide in de lichthof, tussen de verdiepingen twee en drie, werd vervangen door een houten vloer waar kantoorruimte werd gecreëerd. Architect C. B. Posthumus Meyjes, die in 1917 een jaar op het kantoor van architect De Bazel had gewerkt, kreeg in 1951 van de NHM de opdracht om te zien of het gebouw met een verdieping kon worden verhoogd. Waarschijnlijk mede door toedoen van het verzet van de dochters van De Bazel, die hierin een aantasting zagen van het werk van hun vader, werd dit plan niet uitgevoerd. *Ons Anker*, januari 1954, p. 6-7.
- 12 In 1956 waren, naast Vijzelstraat 32, in gebruik het zogenoemde 'oude gebouw' Herengracht 466, waarin onder andere het Assurantiebedrijf was ondergebracht, het pand Vijzelstraat 77, waar de Vierde Afdeling, het accountantsbureau Bakker & Co., het Pensioenfonds en het NIVAS waren gehuisvest, en het gebouw Amstelstraat 9, waarin dochter Auto-Crediet onderdak had.
- 13 NA, NHM 464 1953, 30.07.1953.
- 14 De totale Nederlandse personeelsomvang bestond in 1949 uit 2676 medewerkers. Op 30.04.1964 bedroeg dit 3685 medewerkers in Nederland en 1315 personen in het buitenlandse bedrijf. Ook op het hoofdkantoor van de Twentsche Bank viel een flinke stijging te constateren: van 790 medewerkers in 1952 naar 1038 personeelsleden in 1964. Ten opzichte van concurrent Amsterdamse Bank waren de cijfers van NHM en Twentsche Bank minder gunstig. De Amsterdamse Bank was als enige in staat om deze grote kostenpost omlaag te brengen. Bij de hoofdbank werkten in 1949 1910 mannen en vrouwen, in 1964 was dit afgenomen tot 1833 medewerkers. Voor het hoofdkantoor van de Rotterdamse Bank (de hoofdbanken in Rotterdam en Amsterdam) zijn over deze jaren geen cijfers bekend. Voor de Twentsche Bank is 1952 gekozen omdat over het jaar 1949 geen cijfers beschikbaar zijn.
- 15 AAHA, NHM Amsterdam 125, 01.10.1953.
- 16 NA, NHM 15215; NA, NHM 224, 1956.
- 17 *Ons Anker*, augustus 1953, p. 2-3; *Ons Anker*, november 1963, p. 1 en 3; NA, NHM 14947, 1961-1963.
- 18 NA, NHM 335, 1960, 02.04.1960, p. 2.
- 19 NA, NHM 337, 1962, 18.12.1962, p. 2.
- 20 NA, NHM 15389, 1964, 23.07.1964, p. 4.
- 21 Bedrijven die grote deposito's bij de NHM deponeerden, waren de grote rederijen, Hoogovens, de Herstelbank, Philips, de Koninklijke Olie/Shell, het Rotterdams Beleggings Consortium, de Hoge Autoriteit Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, de International Bank for Reconstruction and Development, de Europese Investeringsbank en de Bank voor Internationale Betalingen.
- 22 Bijvoorbeeld Philips, de Rotterdamse Lloyd, Unilever, de Handelsvereniging 'Amsterdam' en de Holland-Amerika Lijn. NA, NHM 226, rapport 1962, deel 3, bijlage 13, idem rapport 1963, deel 3, bijlage 13.
- 23 NA, NHM 336, 1961, 20.07.1961, p. 1.
- 24 NA, NHM 225, rapport 1961, deel 3, bijlage 13.
- 25 NA, NHM 539, 10.02.1956, bijlage 2, p. 2.
- 26 NA, NHM 15400, 1964, 15.05.1964, p. 3.
- 27 In bijlage 7 worden alle emissies en syndicaten van de NHM genoemd.
- 28 Het CF-stuk is de opvolger van het K-stuk (mantel met dividend-/couponblad). CF-stukken zijn aandelen of oblaties zonder dividend-/couponblad om het bewaren door banken in het girale effectensysteem te vergemakkelijken. CF-stukken worden niet aan cliënten overhandigd. Het Centrum voor Fondsenadministratie en de banken die de effecten beheren, keren het dividend aan de houder uit. R. J. Schotsman, 'De Nederlandse Bankiersvereniging en de Amsterdamse Effectenbeurs', in: Schipper, Schotsman, Wijnvliet (red.), *Veertig jaar Nederlandse Bankiersvereniging 1949-1989*, p. 151-161, aldaar p. 153; NA, NHM 15389, 1964, 24.08.1964, p. 1.
- 29 Een fonds voor belegging in effecten uit de Beneluxlanden ('Benelux-Depot'); een fonds voor Amerikaanse obligaties (Dollar-Obligatie-Depot); een Afrika-fonds (Beleggingsfonds van Centraal- en Zuidafrikaanse Waarden 'Cenza'); een fonds gericht op het Duitse Wirtschaftswunder (Beleggingsfonds van Westduitse Waarden 'West-Duitsland'); het Beleggingsfonds van Incourante Waarden en een fonds voor in aandelen converteerbare obligaties (Beleggings-

- fonds van Converteerbare Obligaties ‘Converto’).
- 30 Slot, *Eendracht maakt macht*, p. 37-54.
- 31 ‘Ten huize van de Nederlandsche Handel-Maatschappij’, p. 23.
- 32 E. Bloemen, J. Kok, J.L. van Zanden, *De top 100 van industriële bedrijven in Nederland 1913-1990* (Den Haag 1993), p. 36-37. De gehele top 100 is te vinden in bijlage 10.
- 33 De NHM en Wilton-Fijenoord bezaten alle preferente aandelen áf 50.000 en 33% van de gewone aandelen f 966.000, voor beide partners de helft van deze bedragen. NA, NHM 328, 1953, 04.06.1953; M. Dierikx, *Uit de lucht gegrepen: Fokker als Nederlandse droom 1945-1996* (Amsterdam 2004), p. 75-78.
- 34 NA, NHM 539, 1957, 06.05.1957, p. 2-3.
- 35 In 1958 was het krediet als volgt opgebouwd: een rekening-courantkrediet van f 10 miljoen, f 5 miljoen via NHM-dochter Maatschappij voor Krediet op Vaste Termijn (MKVT) en f 5 miljoen via Wilton-Fijenoord. Daarnaast had Fokker nog een lening van f 10 miljoen bij de Rijkspost-spaarbank (RPS) onder garantie van de NHM ter consolidatie van het rekening-courantkrediet. Fokker had bovendien in mei 1958 ook nog f 20 miljoen bij de RPS geleend voor de nafañanciering van geleverde vliegtuigen.
- 36 NA, NHM 13401, 1958, 09.07.1958.
- 37 De herfinanciering was als volgt opgebouwd: f 10 miljoen achtergestelde lening Wilton-Fijenoord en NHM f 16 miljoen achtergestelde lening (f 12 miljoen de staat en f 4 miljoen NHM) f 24 miljoen rekening-courantkrediet op 50/50 basis met de Twentsche Bank, deze bank zou daarom 40% van de bankzaken van Fokker mogen verzorgen. NA, NHM 549, 1958, 02/08.09.1958; Dierikx, *Uit de lucht gegrepen*, p. 104 geeft een foutieve weergave van het financiële reddingsplan voor Fokker in september 1958.
- 38 NA, NHM 225, rapport 1958, p. 9.
- 39 De participatie bestond uit f 305.000 gewone aandelen, f 16.000 preferente aandelen over te nemen van NHM/Wilton-Fijenoord en f 1 miljoen nieuw uit te geven aandelen. Dierikx, *Uit de lucht gegrepen*, p. 112.
- 40 Begin 1962 was dit echter alweer opgelopen tot ruim f 31 miljoen bij de NHM en ruim f 18,5 miljoen bij dochter MKVT. Daarnaast had Fokker ook nog kleinere kredieten bij de Twentsche Bank (f 7 miljoen) en bij de Herstelbank (f 10 miljoen). Doordat in deze periode de orderportefeuille van Fokker goed gevuld was, leverden deze kredieten geen problemen op. NA, NHM 550, 1961, 05.05.1961, p. 1-2; NHM 550, 1962, 05.02.1962, bijlage p. 2.
- 41 NA, NHM 330, 1955, 11.10.1955.
- 42 NA, NHM 550, 1961, 07.08.1961, p. 3.
- 43 D.M.N. van Wensveen, P.A. Geljon, ‘De rol van de Nederlandse banken op de kapitaalmarkt’, in: J.H. Koning, G.P.L. van Roij, J.J. Sijben (red.), *Zicht op bancaire en monetaire wereld. Opstellen aangeboden aan prof.dr. H.W.J. Bosman ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum op 1 maart 1984 als hoogleraar in het geld-, krediet- en bankwezen aan de Katholieke Hogeschool Tilburg* (Leiden/Antwerpen 1984), p. 117-140.
- 44 De MKVT nam op de kapitaalmarkt obligatieleeningen en onderhandse leningen op om middellange kredieten te kunnen financieren. De directie werd gevoerd door de NHM, die zich ook volledig garant stelde voor de door de nieuwe maatschappij aangegane verplichtingen. Het eigen kapitaal was f 10 miljoen, waarvan 20% gestort. Eerder in 1947 had de NHM ook al geparticipeerd (20%) in het kapitaal van de Nederlandsche Bedrijfsbank in Amsterdam die met hetzelfde doel was opgericht.
- 45 NA, NHM 224, rapport 1957, p. 24.
- 46 NA, NHM 225, rapport 1958, p. 24; NA, NHM 225, rapport 1961, deel 2, p. 26; NA, NHM 226, rapport 1962, deel 2, p. 28; NA, NHM 226, rapport 1963, deel 2, p. 29.
- 47 Dit bedrijf werd in oktober 1962 opgericht door naamswijziging van de reeds in NHM-bezit zijnde Auto Financiering Maatschappij.
- 48 NA, NHM 337, 1962, 08.11.1962, p. 2; NA, NHM 226, rapport 1963, deel 2, p. 32; idem, rapport 1964, deel 2, p. 28.
- 49 In dat laatste jaar moest wel een reservering van f 675.000 worden gemaakt voor te verwachten verliezen op het gebied van financiering van wo-

- ningtextiel. NA, NHM 540, 1959, 23.04.1959, p. 3.
- 50 NA, NHM 225, rapport 1959, deel 2, p. 29; NA, NHM 225, rapport 1961, deel 2, p. 25.
- 51 Het gehele kapitaal van f 1,5 miljoen werd tegen 300% overgenomen. De NHM had in 1956 al geprobeerd het bedrijf in te lijven, maar eigenaar Van Nievelt wilde toen niet verkopen. NA, NHM 550, 1961, 04.09.1961, p. 5.
- 52 NA, NHM 226, rapport 1963, deel 2, p. 31; idem, rapport 1964, deel 2, p. 27; NA, NHM 331, 1956, 29.12.1956.
- 53 NA, NHM 226, rapport 1962, deel 2, p. 25.
- 54 In 1961 stonden leningen uit aan Lufthansa in Frankfurt Dm. 10 miljoen; Robert Bosch in Stuttgart f 5 miljoen; Blaupunkt in Hildesheim f 3 miljoen; BASF in Ludwigshafen f 11 miljoen; Hoechst in Frankfurt f 6 miljoen; Bertelsmann Verlag in Gütersloh f 5 miljoen en Mannesmann in Düsseldorf f 5 miljoen. Deze bedragen vielen in het niet bij het grote krediet aan Standard Vacuum Oil Company in New York voor f 55 miljoen. NA, NHM 550, 1961, 06.01.1961, p. 1; 07.04.1961, p. 8; 02.06.1961; 07.08.1961.
- 55 Hiervan was f 141 miljoen uitgezet in West-Duitsland, f 91 miljoen in België, f 66 miljoen in Groot-Brittannië en f 65 miljoen in Frankrijk.
- 56 NA, NHM 550, 1962, 05.03.1962, p. 2; NA, NHM 15400, 1964, 18.09.1964, p. 10.
- 57 De aandelen van beide nieuwe NV's werden ondergebracht in een holding, de NV De Vereenigde Verzekeringskantoren van 1950. De NHM participeerde hierin met 75%, Heldring & Pierson voor 25%.
- 58 Het gaat hier om ruil van valuta's door middel van goederenhandel. Deze switchhandel werd attractief door het problematische verloop van het internationale handels- en betalingsverkeer vanaf de jaren dertig en verergerd door allerlei, na de Tweede Wereldoorlog, ingevoerde restricties. Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 302-304. NA, NHM 78, jaarverslag 1947, p. 21.
- 59 NA, NHM 6052, 1959-1962.
- 60 NA, NHM 537, 18.02.1949; De Vries, *Herinneringen en dagboek Ernst Heldring*, deel 3, p. 1662-1663.
- 61 De tantième bleef onveranderd op 2% voor directeuren en 2,5% voor de president. De pensioenen werden verhoogd van f 10.000 naar f 15.000. NA, NHM 37, 28.10.1949. De pensioenen van de president en leden van de Factorij werden van f 6000 verhoogd tot respectievelijk f 10.000 en f 9000. De pensioenen van de plaatsvervangende directeuren gingen omhoog van f 6000 naar f 10.000, het pensioen van de onderdirecteuren ging van f 6000 naar f 9000. In 1954 werden deze pensioenen opnieuw verhoogd: f 26.000 voor directieleden, f 16.500 voor plaatsvervangende directeuren en de president van de Factorij, f 12.000 voor onderdirecteuren en leden van de Factorij en f 9000 voor de agenten in Rotterdam en Den Haag en de afdelingschefs. NA, NHM 37, 20.09.1954. In 1962 werd het directiepensioen verhoogd van f 30.000 naar f 45.000. NA, NHM 260, notulen vergadering commissie van advies, 05.11.1962.
- Voor het midden- en hogere kader volgde begin 1959 een salarisverhoging. Het salaris van een plaatsvervangend directeur werd op f 50.010, gebracht, voor een onderdirecteur werd het f 35.010, voor inspecteurs f 28.020 en voor de afdelingschefs en de agenten Rotterdam en Den Haag steeg het tot f 25.020. NA, NHM 13401, 1958, 30/31.12.1958.
- 62 Hij werd adviseur tegen een honorarium van f 40.000 per jaar. Zijn NHM-commissariaten bleef hij bekleden. NA, NHM 260, dossier presidentschap. Brief van oud-directeur Albarda aan president-commissaris Den Hollander, 15.05.1956. NA, NHM 37, 07.09.1955.
- 63 NA, NHM 260, dossier werkwijze commissie. Brief van directeur Albarda aan commissaris Den Hollander, 27.12.1955 en bijlage.
- 64 NA, NHM 37, 10.02.1956.
- 65 NA, NHM 260, dossier werkwijze commissie. Aide memoire van directeur Van Sandick aan commissaris Den Hollander, 25.01.1956.
- 66 NA, NHM 260, dossier werkwijze commissie. Brief van oud-directeur Albarda aan commissaris Den Hollander, 19.03.1956.
- 67 In diezelfde tijd werd Stikker ook benaderd voor een directeursfunctie bij de Twentsche Bank. NA, NHM 260, dossier presidentschap. Brief van

- oud-directeur Albarda aan commissaris Den Hollander, 19.03.1956; D.U. Stikker, *Memoires: Herinneringen uit de lange jaren waarin ik betrokken was bij de voortdurende wereldcrisis* (Rotterdam/Den Haag 1966), p. 9.
- 68 Prins Bernhard had in 1936 een stage gelopen bij de NHM, en vanaf die tijd was er een hartelijke relatie tussen de prins en de directie. Het Prins Bernhardfonds had jarenlang onderdak bij de NHM en de uitreiking van de Zilveren Anjer vond in de jaren vijftig plaats in de Grote Vergaderzaal van het NHM-hoofdkantoor.
- 69 NA, NHM 260, dossier presidentschap, aide memoire 14.04.1956; NA, NHM 37, 18.09.1956.
- 70 NA, NHM 6044, dossier fusie Twentsche Bank, gespreksnotitie 04.11.1959.
- 71 NA, NHM 15369, geheime notulen vergadering van de raad van commissarissen, 20.07.1962.
- 72 NA, NHM 540, 1958, 21.04.1958, p. 2.
- 73 NA, NHM 13401, 1963, 13.08.1963, p. 1-2.
- 74 NA, NHM 538, 1952, 24.11.1952, p. 27.
- 75 NA, NHM 539, 1957, 25.03.1957, p. 4-5.
- 76 In feite was het een samenvoeging van de Kleine Commissie en de Kredietcommissie. De commissie zou uit zeven leden bestaan, waarvan de voorzitter, één der vicevoorzitters en de secretaris van de raad van commissarissen een permanente plaats hadden. De overige vier leden werden telkens voor vier jaar door en uit de raad gekozen; men vergaderde maandelijks. De verslagen werden geplaatst op de agenda van de plenaire vergadering van de raad van commissarissen. De commissie had vooral een taak ten aanzien van de kredietcontrole, waar het verleende blanco kredieten van f 250.000 en hoger en gedekte kredieten van f 1.000.000 en hoger betrof. Ook zaken als investeringen en deelnemingen konden aan de orde komen. De beloning voor de commissieleden werd vastgesteld op f 250 per vergadering. NA, NHM 260, dossier werkwijze commissie.
- 77 *Ons Anker*, augustus 1955, blz. 2-4.
- 78 NA, NHM 325, 1950, 19.10.1950.
- 79 *Ons Anker*, oktober 1956, p. 1.
- 80 Idem, september 1956, p. 1; Idem, december 1958, p. 21.
- 81 Idem, april 1955, p. 8-9.
- 82 Het werd opgericht in verband met een dekkingstekort in het oude fonds uit 1936, waardoor 4,5% op de pensioenen zou moeten worden gekort. Door stichting van een nieuw fonds kon het oude fonds uit de vrije reserves het tekort ongedaan maken en was de korting overbodig geworden. In het nieuwe fonds werd iedereen opgenomen die na 17 oktober 1955 in dienst was getreden; er bleven 63 personen achter in het oude fonds. Het fonds was premievrij en het pensioen was gebaseerd op het middelloon. Het oude fonds ging uit van het eindloon. NA, NHM 84, jaarverslag 1957, p. 135; Scheerder, *Van fondsen, fusies en financiën*, p. 64-66.
- 83 *Ons Anker*, juni 1961, p. 4-5.
- 84 NA, NHM 537, 21.03.1949.
- 85 *Ons Anker*, oktober 1948, p. 1, december 1948, p. 6-8, maart 1949, p. 13-14, mei 1949, p. 1-6. Duin en Kruidberg werd in 1961 voor f 1 miljoen aangekocht met 6 ha. grond. *Ons Anker*, mei 1963, p. 1, 3-4, Idem, juli-augustus 1963, p. 10-11. J.J. Mobjron, *Vakantie tussen collega's. De vakantieoord van de bank* (Amsterdam 2009).
- 86 NA, NHM 538, 1950, 26.01.1953.
- 87 NA, NHM 538, 1950, 27.03.1950, p. 5.
- 88 De Indonesische rupia werd vanaf 1945 gelijkgesteld met de waarde van de gulden, vanaf 1950 omgerekend naar de gulden in de verhouding 3:1, vanaf 1957 in de verhouding 7,5:1, in 1958 in de verhouding 10:1 en in 1959 12:1.
- 89 NA, NHM 325, 1950, 22.09.1950.
- 90 NA, NHM 13401, 1951, 13.12.1951.
- 91 NA, NHM 538, 1952, 15.09.1952, p. 8.
- 92 NA, NHM 538, 1950, 20.01.1950; Jonker, Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt*, p. 265-266.
- 93 Bank Indonesia was de nieuwe naam van de in 1953 genationaliseerde Javasche Bank. Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 425.
- 94 Lindblad, *Bridges to new business*, p. 131-132.
- 95 De bank had sinds circa 1950 de beschikking over een aantal vakantiehuizen in de Puncak op West-Java. NA, NHM 325, 1950, 22.09.1950.
- 96 In 1956 bedroeg dit 16% (23 op een totaal van 142), in 1958 was dit toegenomen tot 44% (47 op een totaal van 106). Lindblad, *Bridges to new business*, p. 163-165.

- 97 NA, NHM 13401, 1959, 16.10.1959, p. 4.
- 98 NA, NHM 37, 16.04.1957.
- 99 H. Meijer, *Den Haag-Djakarta: de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1950-1962* (Utrecht 1994), p. 584, 587, 601.
- 100 NA, NHM 85, jaarverslag 1958, p. 6.
- 101 NA, NHM 13401, 1959, 22.01.1959-05.02.1959.
- 102 Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten*, p. 397.
- 103 NA, NHM 541, 1962, 20.07.1962, p. 10-11.
- 104 AAHA, ABN 9156, 18.07.1974.
- 105 J. J. P. de Jong, D. M. E. Lessing-Sutherland, *To forget the past in favour of a promise for the future. Nederland, Indonesië en de financiële overeenkomst van 1966: onderhandelingen, regeling, uitvoering* (Den Haag 2004).
- 106 Het in 1948 geopende agentschap Karachi lag in West-Pakistan, en uiteraard kon voor Oost-Pakistaanse activiteiten geen gebruik worden gemaakt van het Indiase agentschap in Calcutta.
- 107 NA, NHM 13424, reisverslagen directie en staf, 1948-1964, reisverslagen P. Wouda van Qatar, Bahrein, Perzische Golf, Koeweit en Irak, oktober en november 1953.
- 108 NA, NHM 538, 1950, 27.03.1950, p. 15.
- 109 De participatie bedroeg in 1957 1/16 deel van het kapitaal. NA, NHM 224, rapport 1957, p. 24.
- 110 NA, NHM 549, 1957, 16.04.1957, p. 3; NA, NHM 5575, 1961-1963.
- 111 NA, NHM 226, rapport 1964, deel 2, p. 36.
- 112 NA, NHM 548, 1956, 04.06.1956, p. 3.
- 113 Participatie NHM in 1958 en 1959 totaal £ 119.000 (f 1,2 miljoen) op een totaal kapitaal van Iraanse rials (irls). 100 miljoen, waarop 50% gestort. NA, NHM 225, rapport 1958, p. 24. De andere aandeelhouders waren de Vahabzadeh Groep (eigendom van Soleyman en Ahmed Vahabzadeh, alleen-vertegenwoordigers van Caterpillar) met 34% en andere lokale partijen met 17%. Na de machtswisseling in de late jaren zeventig in Iran, werd de bank op 23.12.1979 genationaliseerd. Op dat moment waren er 53 vestigingen. Jaren later ontving de ABN compensatie voor 1/3 van de boekwaarde in 1979.
- 114 De Amsterdamsche Bank participeerde met irls. 7,5 miljoen (f 377.750) op een totaal van irls. 400 miljoen, idem in 1964. De NHM nam in 1959 deel met irls. 3.750.000 (f 189.000, 1/40 deel van het totaal). NA, NHM 225, rapport 1959, deel 2, p. 24-27.
- 115 NA, NHM 325, 1950, 21.01.1950, 06.04.1950; NA, NHM 333, 1958, 10.09.1958, p. 3.
- 116 In het topjaar 1951 maakte het agentschap New York een winst van f 2.133.000. NA, NHM 223, 1951, p. 77.
- 117 NA, NHM 464 1954, 01.03.1954. In juli 1962 werd de Netherlands Trading Company Canada Ltd., Toronto opgericht. Dit bedrijf werd pas in 1975 geactiveerd.
- 118 De aandeelhouders van de Surinaamsche Bank (DSB) kregen het aanbod hun aandelen in te wisselen tegen aandelen NHM in de verhouding f 1000 (DSB): f 1250 (NHM). Uiteindelijk vond de omwisseling per 1 maart 1949 plaats tegen 1 aandeel DSB á f 250 tegen 1 aandeel NHM á f 250 plus 1 scrip op aandeel NHM en f 50 in contanten. NA, NHM 537, 21.12.1948. A. Loor, E. Kowsoleea, A. J. Brahim, *Verbonden, Suriname en DSB 1865-1990* (Paramaribo 1990).
- 119 NA, NHM 224, 1957, p. 24.
- 120 Deze bank had de licentie verworven, en de autoriteiten in Uruguay wensten maar aan één Nederlandse bank een vestigingslicentie te verstrekken. De Graaf, Mobron, *Van Rotterdam tot Rio*, p. 39.
- 121 NA, NHM 464 1955, 29.06.1955.
- 122 NA, NHM 13401, 1954, 06.10.1954.
- 123 NHM 334, 1959, 05.12.1959; *Ons Anker*, april 1960, p. 1, 8-9.
- 124 NA, NHM 336, 1961, 03.10.1961, p. 2.
- 125 NA, NHM 550, 1963, 01.07.1963, p. 4.
- 126 Zie voor een volledige lijst met de nieuwe vestigingen: Bijlage 1 Agentschappen.
- 127 NA, NHM 540, 1959, 03/17.07.1959, bijlagen 256a en 259.
- 128 NA, NHM 13401, 1960, 19.03.1960.
- 129 NA, NHM 13401, 1952, 24.09.1952.
- 130 Dit gebeurde ten dele met sterlingleningen van de Nederlandsche Bank (tot een maximum van £ 2,1 miljoen). Daarnaast financierde de NHM zelf met een bedrag van £ 0,6 miljoen. Ook kon er een beroep worden gedaan op de Bank of England voor maximaal £ 4 miljoen.

- 131 NA, NHM 537, 21.03.1949.
- 132 NA, NHM 6247 5-124/1, 28.01.1963. In februari 1956 had de NHM, in samenwerking met de Nederlandse Overzee Bank, ook al in deze bank willen participeren. Dit ketste toen af omdat de aandeelhouders – de familie Van Heek uit Enschede – geen genoegen wilden nemen met de voorgestelde verdeling van NHM 50%, NOB 30% en de familie Van Heek 20%. De NHM zou de leiding krijgen. Deze participatie zou een investering vergen van circa f 3,5 miljoen. De NHM-directie was echter sceptisch of het lokale bedrijf kon worden uitgebouwd tot een internationaal opererende bank. NA, NHM 331, 1956, 14.02.1956.
- 133 NA, NHM 541, 1963, 15.11.1963, p. 2.
- 134 De NHM participeerde hierin met 60% (€ 75.000), lokale partijen namen de overige 40%. AAHA, ABN 7179, 1964.
- 135 De verliezen in de periode 1950-begin 1955 bedroegen f 1,5 miljoen. NA, NHM 324, 1949, 11.06.1949; NA, NHM 539, 23.02.1955, p. 13.
- 136 NA, NHM 541, 1963, 19.07.1963, p. 10-11 en 20.09.1963, p. 5; NA, NHM 550, 1963, 05.08.1963, p. 3.
- 137 Zie bijlage 3 voor een gedetailleerde beschrijving van de individuele ondernemingen in deze jaren.
- 138 In maart 1951 werd J. Geerlings, waarnemend administrateur van de rubberonderneming Tjikentjreng, in de omgeving van Bandung doodgeschoten. De directeur van afscheepbedrijf Esser, J. L. J. ten Brink, werd in oktober 1951 op Bali vermoord en dit overkwam in 1953 ook C. Groenenstein op de rubberonderneming Meloevoeng. NA, NHM 80, jaarverslag 1950, p. 110.
- 139 Het kapitaal werd verhoogd van f 4.750.000 naar f 7,5 miljoen. Van de debetstand bij de NHM van f 42 miljoen werd f 37.239.000 kwijtgescholden. Dit leverde de NHM een fiscale aftrek van rente op krediet op van maximaal f 7,5 miljoen. NA, NHM 538, 1950, 20.01.1950.
- 140 NA, NHM 538, 1951, 12.11.1951, p. 10.
- 141 NA, NHM 13401, 1951, 13.12.1951/21.12.1951.
- 142 De rupia had vanaf 1950 een waarde omgerekend naar de gulden in de verhouding 3 : 1, vanaf 1957 in de verhouding 7,5 : 1, in 1958 in de verhouding 10 : 1 en in 1959 12 : 1.
- 143 NA, NHM 538, 1952, 21.01.1952, p. 3 en 19.05.1952, p. 13.
- 144 NA, NHM 13401, 1952, 23.02.1952.
- 145 NA, NHM 13401, 1952, 19.12.1952.
- 146 NA, NHM 83, jaarverslag 1954, p. 131.
- 147 Jaarverslag Nationale Handelsbank 1952, p. 10.
- 148 Lindblad, *Bridges to new business*, p. 164.
- 149 Schotel, 'Historisch overzicht J. F. Esser', p. 12.
- 150 In 1957 bedroeg het bedrag aan commissie zelfs f 931.000, in 1959 toegenomen tot f 1,3 miljoen en in 1960 nog steeds f 0,5 miljoen. NA, NHM 332, 1957, 02.01.1957; NHM 333, 1958, 02.01.1958; NHM 335, 1960, 06.01.1960; NHM 336, 1961, 03.01.1961.
- 151 NA, NHM 549, 1957, 15.01.1957, p. 1-2.
- 152 NA, NHM 84, jaarverslag 1957, p. 77-79.
- 153 NA, NHM 540, 1958, 23.01.1958, p. 9.
- 154 Meijer, *Den Haag-Djakarta*, p. 602-603.
- 155 De onderneming was bij de grote reorganisatie in 1934 voor f 1 in de boeken opgenomen; dit was in 1951 nog steeds het geval. NA, NHM 223, 1951, p. 53.
- 156 NA, NHM 538, 1950, 27.03.1950, p. 19.
- 157 NA, NHM 225, rapport 1958, p. 29.
- 158 In 1963 kocht de Nederlandse overheid Slootwijk als vestigingsplaats voor de zogenoemde Toegoenezen, een kleine groep vluchtelingen die afkomstig waren uit Indonesië en Nieuw-Guinea. Ontleend aan website Nationaal Archief van Suriname: <http://nationaalarchief.sr/geschiedenis/plantages/commetuanekreek/slootwijk/>.
- 159 Het was een project samen met de KNSM, Stichting Ontwikkeling Machinale Landbouw in Suriname, de firma A. van Hoboken & Co. en de firma Insinger & Co., waarbij de NHM participeerde met een bedrag van f 180.000 op een totaal van f 630.000. NA, NHM 550, 1962, 06.08.1962, p. 4-5.
- 160 De verkoopprijs was f 9,1 miljoen (f 7 miljoen voor Mariënborg, f 0,6 miljoen voor de Surinaamsche Cultuur Maatschappij en f 1,5 miljoen te betalen in tien jaren uit de overwinst). Uiteraard viel de jaarlijkse winstremise uit Suriname wel weg. De boekwinst bedroeg ruim f 5 miljoen. NA, NHM 226, rapport 1963, deel 2, p. 42.

- 161 NA, NHM 9204, 1951; J. A. M. Goedkoop, 'Handelsvereniging 'Amsterdam' 1945-1958, herstel en heroriëntatie', in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijf en Techniek* 7 (1990), p. 219-240.
- 162 NA, NHM 9204, 20.06.1951.
- 163 AAHA, NHM Amsterdam 125, 14.01.1956.
- 164 De Sian werd opgericht in 1938. De onderneming legde zich aanvankelijk toe op de verbouw van aardnoten in de Niarivallei, waar men over een areaal van 21.000 ha cultuurgrond beschikte. De maatschappij kwam later in handen van een groep Franse investeerders in Parijs die besloten deze monocultuur te verlaten en over te schakelen op de suikercultuur. Na voorafgaand technisch en landbouwkundig onderzoek nam de NHM in 1954 de leiding in een Nederlandse deelname in de Sian, waarbij verder betrokken waren de Deli-Maatschappij, de firma A. van Hoboken & Co., de Beleggingsmaatschappij Unitas en de Franse ambassadeur in Nederland, J. P. Garnier. De bouw van de nieuwe suikerfabriek, begonnen in 1954, werd in 1956 voltooid. De *Conseil d'Administration* (directie) was gevestigd in Parijs. NA, NHM 224, 1957, p. 28, NA, NHM 9665, 1955-1959.
- 165 De Peruvian Plantations Ltd. was een werkmaatschappij van de Peruvian Investment & Finance Ltd. in Toronto (Canada). Via het NHM-Trustkantoor Curaçao werd de maatschappij gevestigd op de Nederlandse Antillen. De raad van bestuur zetelde in Londen en Amsterdam. Namens de NHM had K. F. Zeeman zitting in de raad. Doel van de onderneming was de exploitatie van de koffieplantage Compañía Agrícola Pampa Whaley SA in Peru. De NHM was via de bank Warburg & Co. in Londen belast met een vijfjarig managementcontract en had de supervisie over de exploitatie en het beheer. Verder diende de NHM de *general manager* te voorzien van advies en instructies ten aanzien van landbouwkundige en technische kwesties. NA, NHM 539, 15.01.1957, p. 3-4, NA, NHM 9701, 1956-1964.
- 166 De HBU was veel kleiner dan de NHM. In Nederland was de bank eind juni 1954 in drie plaatsen gevestigd, in het buitenland beschikte de HBU over zestien kantoren en drie vertegenwoordigingen, met in totaal 2456 medewerkers. Het balanstotaal bedroeg bijna f 872 miljoen en de nettowinst was f 2 miljoen.
- 167 NA, NHM 13845, diverse stukken juni-september 1954. AAHA, ABN 9963, notitie 16.06.1954 van directie NHM aan hoofddirectie HBU. AAHA, ABN 9964, geheim memorandum 17.06.1953 besprekingen tussen de raad van commissarissen en de hoofddirectie van de HBU. Hieruit blijkt dat Rost Onnes in het verleden voor een directeurspost was gevraagd door de Amsterdamsche Bank/Incasso-Bank en de NHM, en dat hij op dat moment een verzoek voor de hoogste directeurspositie bij de Rotterdamsche Bank had ontvangen met daarbij het voorstel beide bedrijven met elkaar te laten fuseren. Zowel Rost Onnes als de raad van commissarissen van de HBU was tegen dit voorstel gekant. De HBU werd in januari 1968 alsnog door de ABN overgenomen.
- 168 NA, NHM 463, 10.01.1949.
- 169 De NOB was, net als de HBU, kleiner dan de NHM. In Nederland bezat de bank eind september 1960 zes kantoren en in het buitenland vijf. Dochter (75%) Nederlandse Bank van Suid-Afrika was op 72 locaties gevestigd. Het geconsolideerde balanstotaal bedroeg bijna f 815 miljoen bij een nettowinst van f 2,9 miljoen voor het Nederlandse bedrijf en f 2,3 miljoen voor het bedrijf in Zuid-Afrika.
- 170 NA, NHM 13401, 1960, 12.05.1960; NA, NHM 13847, 04.01.1960, 25.04.1960. NA, NHM 13845, diverse stukken januari-april 1960.
- 171 De affaire-Socrates betrof de kredietverlening door onderdirecteur T. Hoving van de Amsterdamsche Bank aan de Bouw- en Handel Maatschappij Socrates. Hoving overschreed hiermee zijn bevoegdheden. Hij gaf voor miljoenen krediet aan een onderneming die nog geen f 10 krediet waard was, terwijl hij slechts bevoegd was om kredieten tot f 100.000 te fatteren. De bank leed hierbij een verlies van circa f 6 miljoen, dit bij een saldowinst van bijna f 30 miljoen per jaar. Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 360.
- 172 NA, NHM 6044, dossier fusie Twentsche Bank, gespreksnotitie 19.10.1961.

- 173 Zie voor deze onderhandelingen Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 346-358.
- 174 De intrinsieke waarde is het saldo van bezittingen en schulden, ofwel het eigen vermogen van een onderneming zoals dat in de balans is te lezen. De intrinsieke waarde zegt niets over de toekomstige winstpotentie van een onderneming maar is het resultaat van in het verleden gemaakte winsten, dividend-, financierings- en investeringsbeslissingen en de gekozen waarderinggrondslagen. NA, NHM 6044, dossier fusie Twentsche Bank, gespreksnotitie 09.11.1961.
- 175 NA, NHM 6044, dossier fusie Twentsche Bank, 11.01.1962.
- 176 Idem, gespreksnotitie Van den Wall Bake/Van Leeuwen 07.02.1962.
- 177 Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 74-76.
- 178 Idem, p. 360-365.
- 179 Bij het hanteren van de rendementswaarde wordt de waarde bepaald aan de hand van de uit de onderneming te verwachten winsten. Deze winsten worden vervolgens contant gemaakt met behulp van een bepaalde disconteringsvoet. De verwachte winsten worden in het algemeen afgeleid uit de resultaten zoals deze in het verleden zijn behaald. Op deze winstcijfers wordt een normalisatie toegepast om incidentele invloeden te elimineren. Vervolgens wordt verondersteld dat een dergelijk winstniveau over een lange termijn gerealiseerd zal kunnen worden.
- 180 De samenwerking groeide in 1970 uit tot de oprichting van de European Banks International Corporation (EBIC) in Brussel.
- 181 NA, NHM 6058, fusiedossier Amsterdamsche Bank, 1963-1964; NA, AB 3783, fusiedossier Nederlandse Handel-Maatschappij, 1962-1964; AAHA, ABN 2216 fusiedossier Amsterdamsche Bank II, 1962-1964, fusiedossier Amsterdamsche Bank VI. Zie voor een uitgebreide bespreking van dit fusieoverleg Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 359-374.
- 182 Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 374-383.
- 183 Het vermogen van de NHM bedroeg f 310 miljoen, waarvan f 70 miljoen aandelenkapitaal en f 240 miljoen reserves. Bij de Twentsche Bank was dit respectievelijk f 166 miljoen, f 61 miljoen en f 105 miljoen. Het vermogen per nominaal aandeel van f 1000 bedroeg bij de NHM f 4431. Dit was bij de Twentsche Bank f 2737. De winst van de NHM over 1963 bedroeg f 20 miljoen, bij de Twentsche Bank was dit f 14 miljoen. Ook weer omgeslagen over een nominaal aandeel van f 1000 was dit bij de NHM f 288 en bij de Twentsche Bank f 231 per aandeel.
- 184 AAHA, ABN 4358, 1964, 15.06.1964.
- 185 De directie dacht de naam Algemene Bank Nederland af te korten tot Bank Nederland. Het publiek en de pers gebruikten in 1964 al de afkorting ABN.
- 186 AAHA, ABN 4411, 16.06.1964; Fase, *Tussen behoud en vernieuwing*, p. 212-213.
- 187 De Nederlandsche Handel-Maatschappij bestaat nog steeds. In de eerste plaats als Royal Bank of Scotland NV (de oude ABN AMRO Bank NV) en ten tweede onder de oude naam. Daartoe werd op 22 april 1971 de naam van NV Administratiekantoor der Nederlandsche Handel-Maatschappij (1938) omgezet in NV Nederlandse Handel-Maatschappij, die als doel heeft de handel in roerende en onroerende zaken, het bemiddelen daarbij, het uitlenen van gelden, het afsluiten van financiële transacties en het beheeren en administreren van vermogens en waarden. De werkelijke reden was dat de directie van de ABN niet wilde dat een ander bedrijf zich zou tooien met de naam Nederlandsche Handel-Maatschappij.
- 188 Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 386-389.
- 189 In maart 1949 geplaatst voor de overname van de Surinaamsche Bank f 1.250.000 totaal kapitaal f 51.280.000. Op 16 juli 1951 uitgekeerd 5% dividend in gewone aandelen, f 2.562.500, totaal kapitaal f 53.842.500. Daarnaast in 1951 onderhands geplaatst à 136,25%, f 187.500, totaal kapitaal f 54.030.000. In 1952 uitgekeerd 10% dividend over 1951 in gewone aandelen, f 5,4 miljoen, totaal kapitaal f 59.430.000. Daarnaast in 1952 onderhands geplaatst à 145% f 0,6 miljoen, totaal kapitaal f 60.030.000. Op 8 maart

1956 uitgekeerd 5% belastingvrij ten laste van de agioreserve, f 3 miljoen, totaal kapitaal f 63.030.000. Op 18 april 1961 uitgekeerd 10% in gewone aandelen f 6,3 miljoen, totaal kapitaal f 69.330.000. Op 24 april 1961 werd onderhands geplaatst f 0,7 miljoen, totaal kapitaal f 70.030.000. In juli 1964 volgde een uitkering van 7,5% ten laste van de agioreserve (2,5%)

en reserve tegen diverse risico's (5%) aan aandeelhouders, f 5.250.000, totaal kapitaal f 75.280.000. In oktober 1964 uitbreiding kapitaal met f 61 miljoen ter omwisseling van eigen aandelen NHM en aandelen Twentsche Bank in f 136.280.000 aandelen ABN (omwisseling f 1000 Twentsche Bank tegen f 1000 NHM).

Overzicht tabellen

1.1 Toewijzing aandelen bij oprichting NHM in 1824	40
1.2 Invoer van lijnwaden op Java en Madura, 1830-1837	61
1.3 Balansen hoofdkantoor, de Factorij en andere vestigingen, 1824-1879	530
1.4 Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, de Factorij en andere vestigingen, 1824-1879	532
2.1 Gegevens over de post crediteuren uit accept bij enkele grote banken, 1875-1913	94
2.2 Omzet bank- en wisselzaken de Factorij, 1881-1900	104
2.3 Cultuurondernemingen in eigendom of in relatie met cultuurbanken, situatie 1884	113
2.4 Koersen van enkele Indische en bancaire aandelen, 1883-1885	113
2.5 Opbrengstverhoging suikerondernemingen in eigendom of in relatie met cultuurbanken, 1882-1906	116
2.6 Eigen cultuurondernemingen en relatieondernemingen, 1880-1900	117
2.7 Afschrijvingen op koffieondernemingen in eigendom of in relatie met cultuurbanken, 1889-1906	118
2.8 Deelnemingen, winsten en verliezen in cultuurondernemingen, 1880-1900	119
2.9 Goederenhandel, 1880-1900	127
2.10 Gecombineerde balansen hoofdkantoor, de Factorij en andere vestigingen, 1880-1900	534
2.11 Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, de Factorij en andere vestigingen, 1880-1900	535
2.12 Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen zes grote banken, 1880-1900	536
3.1 Uitvoercijfers Nederlands-Indische cultures en mijnbouwproducten, 1900-1913	144
3.2 Effectenbezit, 1903 en 1915	149
3.3 Onderverdeling effectenbezit, 1900 en 1913	149
3.4 Deposito's grote handelsbanken, 1900-1916	150

3.5	Ontwikkeling van de bancaire activiteiten in Nederland en Nederlands-Indië, 1880-1914	152
3.6	Omzet bank- en wisselzaken, 1900-1920	166
3.7	Gecombineerde balansen hoofdkantoor, de Factorij en andere vestigingen, 1900-1916	537
3.8	Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, de Factorij en andere vestigingen, 1900-1916	538
3.9	Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen zes grote banken, 1900-1916	539
4.1	Belangrijkste exportproducten Nederlands-Indië, 1929 en 1935	204
4.2	Deposito's grote handelsbanken, 1916-1934	211
4.3	Publieke emissies (aandelen en obligaties) in Nederland, 1924-1935	214
4.4	Ontwikkeling bancaire activiteiten NHM in Nederland, 1916-1934	220
4.5	Ontwikkeling bancaire activiteiten NHM in Nederlands-Indië, 1914-1934	240
4.6	Bijdrage cultuurbedrijf aan het totale winstcijfer, 1916-1934	251
4.7	Gecombineerde balansen hoofdkantoor, de Factorij en andere vestigingen, 1916-1934	540
4.8	Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, de Factorij en andere vestigingen, 1916-1934	541
4.9	Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen zes grote banken, 1916-1934	543
5.1	Deposito's grote handelsbanken, 1934-1949	288
5.2	Kredietverlening, ultimo februari 1944	294
5.3	Personeelsbestand, 1934-1949	313
5.4	Gecombineerde balansen van het Nederlandse en Aziatische bedrijf, 1934-1949	544
5.5	Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, de Factorij en andere vestigingen, 1934-1949	546
5.6	Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen zes grote banken, 1934-1949	547
6.1	Deposito's grote handelsbanken, 1949-1964	356
6.2	Aantallen emissies en syndicaten handelsbanken, 1949-1964	358
6.3	Top 20 Nederlandse industriële ondernemingen, 1950	360
6.4	Kredietverlening per sector, per ultimo 1956	361

6.5	Strafdeposito's opgelegd door de Nederlandsche Bank in 1964	364
6.6	Binnenlandse kredietverlening door NHM en MKVT, 1958-1964	365
6.7	Winstsaldo Nederlandse bedrijf, 1952-1963	367
6.8	Winstsaldo Indonesische bedrijf, 1947-1959	375
6.9	Schadeclaims NHM op Indonesië	379
6.10	Winstsaldo buitenkantoren, 1952-1963	388
6.11	Winstsaldo cultuurbedrijf Indonesië, 1952-1958	394
6.12	Gecombineerde balansen van het Nederlandse en het Overzeese bedrijf, 1949-1964	548
6.13	Winst- en verliesrekening van het Nederlandse bedrijf en de Overzeese kantoren, 1949-1963	550
6.14	Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen vijf grote banken, 1949-1964	551

**Tabellen balanscijfers, winst- en
verliesrekeningen, uitgekeerde
dividenden en beurskoersen**

Tabel 1.3 Balansen hoofdkantoor, Factorij en andere vestigingen, 1824-1879 (x f miljoen)

	<i>Debet</i>				<i>Kapitaal</i>	<i>Reserve- fonds¹</i>	<i>Credit</i>		<i>Totaal balans- telling</i>
	<i>Kas en kassiers</i>	<i>Debiteuren, goederen, vaste eigendom- men, effecten</i>	<i>Belangen in Ned.-Indië</i>	<i>Belangen elders</i>			<i>Obligatie- lening</i>	<i>Crediteuren en traites</i>	
1824/5	5,4	7,2	12,0	3,6	27,7	—	—	0,6	28,3
1826	0,9	9,9	14,9	3,8	27,2	—	—	2,3	29,4
1827	1,8	6,2	17,6	3,2	27,0	—	—	1,7	28,7
1828	0,8	9,0	16,1	2,1	26,4	—	—	1,5	27,9
1829	0,5	7,8	15,9	1,0	22,7	—	—	2,6	25,2
1830	0,4	8,1	15,0	1,0	22,7	—	—	1,8	24,5
1831	2,7	9,1	11,1	0,8	22,5	—	—	1,2	23,7
1832	3,6	10,5	13,2	0,5	23,5	—	—	4,4	27,9
1833	3,1	7,5	14,6	0,5	23,0	—	—	2,7	25,7
1834	0,4	11,9	19,1	0,2	23,0	—	—	8,6	31,6
1835	2,1	16,5	18,0	0	23,0	—	10,0	3,6	36,6
1836	1,9	16,4	23,4	0	23,0	0,5	10,0	8,8	41,8
1837	1,8	22,8	28,5	0,2	23,0	1,4	18,8	11,5	53,3
1838	2,7	20,4	34,8	0,2	23,0	2,3	23,0	12,0	58,0
1839	1,2	31,3	30,3	0,1	23,0	3,4	23,0	17,0	63,0
1840	2,6	42,5	18,4	Cro,1	23,0	4,5	23,0	17,4	63,4
1841	2,0	44,0	20,4	0,1	23,0	5,4	23,0	20,5	66,5
1842	1,3	39,2	21,7	0,1	23,0	6,2	23,0	16,3	62,3
1843	2,3	40,7	19,5	0,1	23,0	6,7	23,0	16,6	62,6
1844	5,9	31,4	15,1	0,1	23,0	7,2	17,7	11,8	52,5
1845	4,3	19,7	15,9	0,2	23,0	7,8	0,1	9,3	40,2
1846	6,0	15,1	16,7	0,2	23,0	8,9	0	6,1	38,0
1847	8,6	15,3	13,6	0,2	23,0	9,9	0	4,8	37,7
1848	9,7	16,0	10,9	0,5	23,0	10,0	0	4,0	37,1
1849	18,6	11,8	7,1	0	23,0	12,7	—	1,8	37,5
1850	15,9	23,3	5,8	0,2	33,5	—	—	11,7	45,2
1851	11,6	25,6	8,3	0	33,5	0,3	—	11,7	45,5
1852	12,4	27,0	9,6	0,2	33,5	0,7	—	14,9	49,1
1853	18,8	27,5	11,6	0,5	33,5	1,0	—	23,9	58,4
1854	7,3	27,4	17,9	0,9	33,5	1,4	—	18,6	53,5
1855	12,7	24,5	16,3	1,1	31,1	1,7	—	21,8	54,5

	Debet					Credit			Totaal balans-telling
	Kas en kassiers	Debiteuren, goederen, vaste eigendommen, effecten	Belangen in Ned.-Indië	Belangen elders	Kapitaal	Reservefondsi	Obligatielening	Crediteuren en traites	
1856	13,8	29,9	16,3	2,1	31,1	2,0	–	28,9	62,1
1857	3,9	41,1	14,3	3,6	31,1	2,7	–	29,0	62,8
1858	12,1	29,8	13,0	1,9	31,1	3,2	5,0	17,4	56,7
1859	16,1	30,7	14,9	2,9	31,1	3,5	5,0	25,0	64,6
1860	4,4	39,8	20,4	2,9	31,1	4,0	5,0	27,4	67,6
1861	14,1	37,4	21,1	1,5	31,1	4,5	5,0	33,4	74,0
1862	15,3	34,4	20,6	1,1	31,1	5,0	5,0	30,1	71,2
1863	15,3	34,1	22,1	3,2	31,1	5,7	4,8	33,0	74,6
1864	15,1	35,8	29,7	5,2	31,1	6,4	4,8	43,4	85,7
1865	8,8	35,9	16,4	7,7	31,1	7,2	4,8	25,7	68,8
1866	9,7	36,0	18,1	9,1	31,1	7,9	4,8	29,0	72,8
1867	8,6	31,2	18,3	6,2	31,1	8,6	4,8	19,9	64,4
1868	6,9	31,3	17,2	5,5	31,1	9,0	4,8	15,8	60,8
1869	9,5	31,5	16,7	5,1	31,1	9,6	4,8	17,3	62,8
1870	10,3	35,6	16,3	3,7	31,1	10,2	4,8	19,8	65,9
1871	10,2	35,8	11,5	5,1	31,1	10,9	4,8	15,9	62,6
1872	13,3	38,0	10,1	4,7	31,1	11,8	4,8	18,5	66,1
1873	8,1	39,1	13,7	5,4	31,1	12,9	4,8	17,5	66,4
1874	6,6	32,5	11,9	5,3	31,1	13,7	–	11,6	56,4
1875	18,5	14,8	14,5	3,4	36,1	–	–	14,9	51,1
1876	16,1	14,2	16,1	2,2	36,0	–	–	12,6	48,6
1877	18,3	14,0	15,8	2,1	36,0	0,1	–	14,2	50,3
1878	17,6	10,4	19,1	2,8	36,0	0,2	–	13,7	49,8
1879	19,8	8,0	22,2	2,4	35,8	0,2	–	16,4	52,4
1880 ²									

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, bijlage v.

¹ Het reservefonds werd aanvankelijk geheel buiten de boeken gehouden. In 1845 werd de post voor het eerst op de balans vermeld in verband met de aflossing van de obligatieleningen, waarvan een deel als belegging door het reservefonds was aangekocht. Van 1850-1874 werd de post weer afzonderlijk geadministreerd. De post is op deze balans vermeld, wat in feite niet correct is daar de reserve in deze tijd het eigendom was van de aandeelhouders.

² In 1880 zijn de balansposten op een andere manier gerangschikt, de cijfers van 1879 en 1880 zijn dus niet met elkaar te vergelijken. Zie voor 1880 tabel 2.10 in hoofdstuk 2.

Tabel 1.4 Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, Factorij en andere vestigingen, 1824-1879 (x f miljoen)

Vaste eigend.	Effecten en aandelen	Goederenhandel	Verlies/winst	Provisie	Interest	Wissels	Afsch. wb. assur. e.g.r. ¹	Kosten	Winst/verlies	Dividend (in %)
	Uitzending	Aanvoer	Factorijen en ag. ²	Gouvernem. Anderszins						
1824/5	-	0,1	0,3	-	0	0,4	0	0,2	0,4	4,5
1826	0,4	0,6	1,9	0	0	0,5	0	0,2	0,4	4,5
1827	0,7	0,9	0,8	0	0	0,5	0	0,2	1,3	4,5
1828	0	0,5	1,6	0,2	0,2	0,4	0	0,2	0,6	4,5
1829	0,4	0,8	0,6	0,2	0,2	0,3	0	0,1	1,3	4,5
1830	0	0,8	0,7	0,1	0,2	0,2	0	0,1	0,4	4,5
1831	0,1	0,1	1,9 ³	0	0,2	0,2	0	0,6	1,4	4,5
1832	0	0,5	1,9 ³	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1	3,0	4,5
1833	0,1	0,1	0,9 ²	0,1	0,4	0	0	0,1	1,8	4,5
1834	0,1	0	1,4 ²	0,3	0,3	0	0,1	0,1	2,1	4,5
1835	0,1	0	2,3 ²	0,5	0,7	0	0	0,1	3,5	9
1836	0,1	0,6	1,4 ²	0,6	0,7	0,1	0,1	0,3	3,5	11,5
1837	0	0,7	1,4 ²	0,8	1,0	0	0	0,2	3,8	12,5
1838	0	0,6	1,6 ²	0,9	0,9	0	0	0,2	4,0	13
1839	0	0,4	2,1 ²	1,1	0,7	0	0,1	0,4	4,0	13
1840	0	0,2	0	1,9	0,6	0	0	0,2	3,4	12
1841	0	0,1	0,7	1,9	1,0	0,1	0,1	0,2	2,6	9
1842	0	0,1	0,7	1,6	0,5	0	0,2	0,2	1,7	6,5
1843	0	0	0,4	1,6	0,2	0,1	0,2	0,2	1,7	6,5
1844	0	0	0,2	1,5	0,5	0	0,1	0,2	1,8	6,7,7,5
1845	0	0,1	0,2	1,9	0,9	0,1	0,2	0,2	3,3	11
1846	0	0	0,1	1,7	0,5	0	0,6	0,2	3,1	10,5
1847	0	0	0	1,9	0,7	0	0,7	0,2	2,1	7,5
1848	0	0	0,1	1,5	0,7	0	0,5	0,2	2,6	9
1849	0,2	0,1	0,2	2,2	0,9	0	0,7	0,2	2,5	-
1850	0	0,2	0,1	1,4	0,7	0	0,1	0,2	2,2	5,6
1851	0,3	0,3	0	1,4	0,7	0	0	0,2	2,6	6,8
1852	0,2	1,3	0	1,6	0,5	0	0	0,1	3,1	8
1853	0,1	0,3	0,1	1,6	0,5	0,2	0	0,2	2,8	7,3
1854	0,1	0,2	0,1	1,3	0,5	0	0	0,2	2,1	5,5
1855	0,1	0,4	0,2	1,3	0,6	0	0,2	0,2	2,0	5,7

1856	0,1	0,3	0,2	1,4	0,2	1,5	0,2	0,7	0,2	0,1	0,3	4,5	12,4
1857	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	1,6	0,2	0,9	0,3	0,5	0,2	3,5	9,6
1858	0,2	0,3	0,2	1,5	0,4	1,4	0,4	0,6	0,3	0	0,2	1,5	4,3
1859	0,3	0	0,3	0,2	0,4	1,4	0,4	0,4	0,2	0	0,2	3,1	8,6
1860	0,1	0,1	0,3	0,2	0,5	1,4	0,4	0,4	0,1	0,1	0,2	2,8	7,7
1861	0,2	0,2	0,4	0,2	0,6	1,3	0,4	0,4	0,1	0,1	0,2	2,5	6,8
1862	0,1	0	0,4	1,0	0,6	1,5	0,4	0,4	0,2	0	0,3	4,2	11,6
1863	0,1	0	1,9	0	0,5	1,4	0,1	0,5	0,1	0	0,3	4,1	11,3
1864	0,3	0,1	2,1	0,2	0,6	1,4	0,2	0,6	0	0,4	0,3	4,6	12,9
1865	0,3	0	0,5	0	0,6	1,4	0,1	0,7	0,1	0	0,3	3,4	9,4
1866	0,2	0	0,9	0,6	0,5	1,3	0,2	0,7	0	0,1	0,2	3,1	8,7
1867	0,1	0	0,6	0,4	0,9	1,3	0,1	0,4	0,1	0	0,2	1,5	4,3
1868	0,2	0,1	0,8	0,1	0,8	1,1	0,1	0,4	0,2	0	0,2	1,3	3,7
1869	0,1	0,1	0,3	0,1	0,9	1,1	0,2	0,4	0,2	0,1	0,2	2,2	6
1870	0,2	0	0,4	0,4	1,0	1,1	0,1	0,5	0,1	0,2	0,2	2,5	7
1871	0,2	0,1	0	2,0	0,6	1,2	0,2	0,4	0,1	0,4	0,3	4,1	11,4
1872	0,2	0,1	0,2	1,2	0,8	1,1	0,2	0,5	0,2	0,1	0,4	4,1	11,5
1873	0	0,1	0	0,4	0,4	1,1	0,1	0,4	0,3	0,3	0,3	1,7	4,7
1874	0,5	0,2	0	0,8	0,8	1,2	0,1	0,2	0,1	0,8	0,1	0,1	—
1875	0,1	0,8	0,1	0,1	0,2	1,1	0,1	0,3	0	0	0,3	2,2	5,8
1876	0,1	0,2	0	0,1	0,1	1,0	0,1	0,8	0,1	0,1	0,3	2,0	5,3
1877	0,1	0	0,1	0,1	0,3	1,2	0,1	0,8	0	0,2	0,3	2,3	6,1
1878	0	0,1	0,1	0,7	0,4	1,1	0,1	1,0	0	0,1	0,3	1,8	5
1879	0	0,2	0,1	0,1	0,2	0,9	0,1	0,8	0,1	0,1	0,2	1,8	5
1880 ⁵													—

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, bijlage VII.

De verliezen zijn in cursief aangeduid.

¹ Afschrijvingen waarborgen en assuranties eigen risico.

² De winsten behaald op commissies voor het gouvernement werden van 1831-1839 op de goederenrekening geboekt.

³ In 1849 liep het eerste tijdvak van de NHM af, statutair was bepaald dat het reservefonds onder de deelhebbers zou worden verdeeld. Zij ontvingen 4,521% dividend, een uitkering van 50% uit het reservefonds en f 39,04.

⁴ In 1874 liep het tweede tijdvak van de NHM af, statutair was bepaald dat het reservefonds onder de deelhebbers zou worden verdeeld. Zij ontvingen 0,3% dividend, een uitkering van 25% uit het reservefonds en f 179,02.

⁵ In 1880 zijn de posten van de winst- en verliesrekening volledig gewijzigd en niet vergelijkbaar met voorafgaande jaren. Zie voor 1880 tabel 2.11 in hoofdstuk 2.

⁶ — Deze post komt in dit jaar niet voor.

⁷ ag is agensschappen.

Tabel 2.10 Gecombineerde balansen hoofdkantoor, Factorij en andere vestigingen, 1880-1900 (x f miljoen)

	Debet						Credit				Totaal balans-telling				
	Kas en kassiers	Te innen wissels	Effecten	Belegingen, voorsch. in n.c. prolongaties	Voorschot op prod. cultuur-ondern.	Aandelen in cultuur-ondernemingen	Debiteuren	Vaste eigendommen	Kapitaal	Reserves		Te betalen wissels	Rekening-courant-houders	Deposito's	Crediteuren
1880	3,5	3,2	7,7	6,1	3,5	4,3	21,6	1,7	35,8	0,2	5,4	0	0	10,1	51,5
1881	2,1	6,9	8,9	7,0	1,4	3,6	19,1	2,5	35,8	0,2	6,6	0	0	8,8	51,4
1882	5,4	11,8	8,8	9,2	1,1	3,1	14,3	2,7	35,8	0,2	10,0	0	0	10,4	56,4
1883	5,3	12,1	9,0	17,2	1,3	2,9	9,6	2,8	35,8	0,3	11,4	3,2	2,0	7,6	60,2
1884	10,7	8,5	9,8	22,3	4,6	2,8	16,0	2,3	35,8	0,4	16,7	4,3	3,8	16,1	77,0
1885	7,5	16,7	8,4	16,5	2,9	2,4	13,5	2,0	35,8	0,4	13,7	3,6	7,0	9,4	69,8
1886	7,3	13,4	9,6	18,1	2,5	1,6	12,7	1,8	35,8	0,5	11,2	2,6	6,6	10,3	67,0
1887	6,3	18,1	12,2	18,0	2,3	1,4	12,8	0,9	35,8	0,5	10,5	2,6	8,2	14,5	72,1
1888	5,8	14,5	21,4	14,2	2,3	2,2	10,3	1,0	35,8	0,8	10,4	6,2	6,8	11,7	71,7
1889	4,9	20,2	21,5	13,8	2,0	2,1	8,9	1,0	35,8	1,0	14,3	5,1	6,3	12,1	74,5
1890	6,3	19,9	23,2	12,1	2,7	2,0	10,3	1,3	35,8	1,3	13,9	6,3	7,0	13,5	77,7
1891	9,7	11,1	22,2	11,6	2,1	2,0	11,4	1,3	35,8	1,6	8,0	4,5	7,9	13,7	71,4
1892	4,6	18,3	20,9	11,5	2,5	3,2	11,1	1,3	35,8	1,6	9,7	5,1	8,1	13,2	73,4
1893	5,5	18,1	21,7	13,6	2,4	4,2	12,2	1,4	35,8	1,8	8,8	3,9	10,3	18,5	79,1
1894	7,7	14,4	20,9	14,2	3,9	3,8	7,5	1,5	35,8	2,2	8,4	4,2	9,5	13,8	73,9
1895	8,0	14,6	23,0	14,7	2,7	3,8	14,3	1,6	35,8	2,3	8,2	6,7	11,7	18,1	82,7
1896	7,0	11,4	27,6	19,4	2,6	4,2	14,2	0,7	35,8	2,3	8,5	5,8	13,3	21,2	86,9
1897	7,1	13,8	25,9	12,6	3,1	4,2	12,0	0,7	35,8	2,5	6,1	8,8	13,0	13,2	79,4
1898	8,0	8,3	24,0	14,0	2,0	4,9	16,6	0,7	35,8	2,6	6,2	9,2	14,9	9,9	78,5
1899	6,2	17,3	24,7	18,5	3,0	5,1	11,2	0,8	35,8	2,7	9,9	10,5	14,4	13,2	86,6
1900	7,8	15,7	22,8	15,9	3,7	5,6	11,7	0,8	35,8	3,0	7,4	8,7	15,4	13,8	84,0

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, bijlage VI.

Tabel 2.11 Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, Factorij en andere vestigingen, 1880-1900
(x f miljoen)

	<i>Provisie</i> ¹	<i>Effecten</i> ²	<i>Cultuuronder- nemingen</i> ³	<i>Suriname</i>	<i>Goederen- handel</i> ⁴	<i>Onkosten</i>	<i>Reserve bp. vz.</i> ⁵	<i>Stort st. res.</i> ⁶	<i>Saldo winst</i>
1880	4,3	0	1,6	0	0,3	1,0	0	0	2,1
1881	3,3	0	0,5	0,1	0,3	0,7	0	0	1,7
1882	3,3	0,1	0,1	0,1	0,4	0,7	0	0	1,9
1883	3,6	0,1	0,1	0,2	0,1	0,8	0	0,1	2,7
1884	4,0	0,2	1,1	0,6	0,1	0,6	0	0	1,4
1885	4,4	0	1,0	0,6	0	0,7	0	0,1	2,2
1886	4,0	0,2	1,8	0,4	0	0,6	0	0	0,9
1887	3,7	2,4	2,0	0,8	0,6	0,6	0	0,2	3,3
1888	3,1	0,3	0	0	0	0,7	0	0,1	2,7
1889	4,0	0,2	0,3	0,1	0	0,8	0	0,3	3,8
1890	4,0	0	0,1	0	0	0,9	0	0,2	3,2
1891	2,7	0,5	0,4	0	0	0,8	0	0	1,8
1892	2,7	0,2	0,6	0	0	0,9	0	0,1	2,7
1893	2,6	0,1	1,7	0,1	0	1,0	0	0,3	3,5
1894	3,1	0,4	0,4	0	0	0,9	0	0,1	2,1
1895	3,2	0	0,5	0	0	0,9	0	0	1,8
1896	3,2	0,1	0,2	0,1	0	1,1	0	0,1	2,3
1897	3,2	0,3	0,3	0	0	1,0	0	0,1	2,2
1898	3,4	0,2	0,8	0	0	1,2	0	0,2	2,9
1899	4,4	0,7	1,0	0,1	0	1,3	0,1	0,2	3,4
1900	4,0	0,1	0,8	0,3	0	1,3	0,2	0,3	3,6

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, bijlage VIII.

De verliezen zijn in cursief aangeduid. Verliezen komen alleen voor in de rubrieken effecten, cultuurondernemingen, Suriname en goederenhandel.

¹ Betreft de provisie-, interest- en wisselrekening minus afschrijving op dubieuze debiteuren.

² Betreft effecten en aandelen in diverse ondernemingen.

³ Cultuurondernemingen in Nederlands-Indië.

⁴ Laatste restant goederenhandel.

⁵ Reserve voor bepaalde voorzieningen, bouwfonds en Algemeen Ondersteuningsfonds.

⁶ Stortingen in statutaire reservefondsen.

Tabel 2.12 Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen van zes grote banken, 1880-1900 (in %)

	Amsterdamsche Bank			Incasso-Bank			NHM			NIHB			Rotterdamsche Bank			Tweentsche Bankver.		
	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend
1880	113	124	7,25	-	-	-	103	119 ⁵ / ₈	5,7	120	134,5	6,2	n.b.	n.b.	0	3	3	6,75
1881	124	132,5	7,5	-	-	112	119,75	4,7	114	130,5	6,64	n.b.	n.b.	5	116	8	8	8
1882	120,5	131,75	7,5	-	-	103,5	118 ⁵ / ₈	5,3	111	121,25	6,7	n.b.	n.b.	6	114,75	121	6,5	6,5
1883	125,5	136	7,5	-	-	104 ¹ / ₈	113	7	106	119,5	6,1	n.b.	102,5	5,5	113,5	117,5	5	5
1884	119	136	6	-	-	97	114	4	31	108	0	n.b.	n.b.	5,5	107	111	5	5
1885	120	127	6,75	-	-	102,25	109 ⁵ / ₈	5,9	33	50,25	2,13	n.b.	n.b.	4,5	103	109,75	6	6
1886	123,5	134	6,5	-	-	107 ⁷ / ₈	114,75	2,5	34,75	62	0	n.b.	93,5	4,5	102	114	6	6
1887	126,5	134	7	-	-	105	115	8,5	36	50	1,5	98	100	5	110	120	6,25	6,25
1888	131	142	7,25	-	-	114 ¹ / ₈	122,25	7	40,25	72	4	99,5	107,12	6	115	127	6,75	6,75
1889	139,5	150	8	-	-	121,25	140	9,5	62	91,5	7,5	114,75	125,5	6,5	123	139	7	7
1890	147	158,25	8,5	-	-	134	152,5	8,2	84,5	107,5	5,33	122	130	6,25	132,5	136,5	7	7
1891	152,5	165	7,5	n.b.	n.b.	4	119	151,5	5	88	102,5	4	140	154,5	6,5	129	139	6 ⁷ / ₈
1892	150 ⁷ / ₈	159	7	n.b.	n.b.	5,5	119,75	141	7	83	99	6,33	149	164,5	6,5	135	137	6 ¹ / ₈
1893	145,5	159	7	n.b.	n.b.	5,5	135 ⁷ / ₈	148,75	9	99	102	5	145	158	7	132	135	6,25
1894	154,5	166	7,5	n.b.	n.b.	6	123 ¹ / ₈	151 ⁷ / ₈	5,8	69	105	0	143	156,5	6,5	130	142	6 ⁵ / ₈
1895	165	181	9	116	122	6	126	141,25	5,1	67,5	84,5	2,33	140	154,5	6,5	139	143	7
1896	174 ¹ / ₈	195	8,5	113	120	6	137	146	6,2	59	80 ⁵ / ₈	4,5	144,5	161	7	136	149	6 ³ / ₈
1897	190	200	8,5	116	119	6,25	135,5	146	6	66	90	3,33	145	162	7	150	156	7,5
1898	197,5	210,5	9	117	122	6,5	138,5	153,5	7,5	75	89	4,66	150	170	7	150	150	7
1899	199	213	9	121	132,75	6 ¹ / ₈	146,75	161	8,8	80 ¹ / ₈	89,5	5	154	172,5	7	145	150	6,75
1900	190	208	8,5	120	127	6 ⁷ / ₈	147 ¹ / ₈	157 ³ / ₈	9	79	93,75	5	149	164,5	7	140	149	7 ³ / ₈

Bron: Jaarverslagen van de banken en *Amsterdamsch Effectenblad*.

Ik bedank hierbij Pjet Geljon en Jeroen Huber van Euronext NYSE hartelijk voor hun informatie om de gegevens van deze tabel zo compleet mogelijk te krijgen.

¹ De cijfers van de IB en RB zijn hier geplaatst omdat deze in de volgende hoofdstukken ook bij de vergelijking zullen worden betrokken. In de periode 1880-1900 speelden beide banken op nationaal niveau een onbeduidende rol. De IB was in 1891 opgericht en op dat moment nog een kleine Amsterdamse bank. De RB was weliswaar in 1863 opgericht, maar was na de Pincoffsaffaire in 1879 gereduceerd tot een in de regio Rotterdam opererende instelling.

² - bestond nog niet.

³ Geen notering, vanaf 1881 notering van commanditaire aandelen en certificaten van deze aandelen van TBV.

Tabel 3.7 Gecombineerde balansen hoofdkantoor, Factorij en andere vestigingen, 1900-1916 (x f miljoen)

	Debet										Credit				Totaal balans-telling	
	Kas en kassiers	Te innen wissels	Effecten	Beleningen, voorsch. in a.c. prolongaties	Voorsch. te leveren prod.	Aandelen in cultuur-ondernemingen	Debiteuren	Vaste eigendommen	Totaal balans-telling	Kapitaal	Reserves	Te betalen wissels	Rekening-courant-houders	Deposito's		Crediteuren
1900	7,8	15,7	22,8	15,9	3,7	5,6	11,7	0,8	84,0	35,8	3,0	7,4	8,7	15,4	13,8	84,0
1901	8,1	17,2	24,2	24,5	5,0	5,7	11,9	1,1	97,6	45,0	5,0	4,2	8,4	16,9	18,1	97,6
1902	9,4	13,0	24,7	16,9	6,5	5,5	17,4	1,1	94,4	45,0	5,0	4,1	8,8	16,1	15,3	94,4
1903	10,4	17,5	25,4	22,4	6,6	5,5	25,9	1,4	114,9	45,0	5,0	8,1	12,2	24,3	20,3	114,9
1904	6,1	30,1	29,4	30,3	5,3	5,5	26,4	1,3	134,4	45,0	5,0	8,1	12,2	36,5	27,5	134,4
1905	11,0	35,0	35,8	32,9	4,6	6,2	26,6	1,5	153,5	45,0	5,0	8,7	16,0	51,7	27,1	153,5
1906	8,3	29,1	35,3	31,7	5,1	6,2	34,3	1,4	151,5	45,0	5,0	4,1	16,1	53,1	28,3	151,5
1907	8,4	44,0	39,1	30,8	5,0	6,2	33,8	1,4	168,7	45,0	5,4	5,8	16,8	58,2	37,6	168,7
1908	20,3	43,2	36,2	36,4	5,3	6,2	24,8	1,3	173,7	45,0	6,2	7,1	15,2	74,4	25,8	173,7
1909	20,3	46,5	36,1	43,5	5,0	7,5	22,2	1,6	182,7	45,0	6,5	5,0	39,1	60,3	26,7	182,7
1910	21,0	54,7	37,0	46,5	5,8	7,3	31,7	2,1	206,1	45,0	7,0	2,9	39,9	66,4	44,9	206,1
1911	21,7	67,5	44,4	53,5	8,1	7,8	34,2	2,0	239,2	45,0	7,5	4,5	47,7	77,1	57,4	239,2
1912	28,9	85,2	40,0	50,0	10,7	9,4	19,9	2,1	246,3	45,0	8,1	6,4	60,4	68,0	58,3	246,3
1913	27,5	69,0	37,2	57,1	12,5	10,2	26,9	2,5	243,9	45,0	8,9	5,5	57,5	63,4	63,6	243,9
1914	50,8	42,7	38,3	67,4	12,2	10,1	22,7	2,6	246,8	50,0	11,8	2,4	88,0	69,0	25,6	246,8
1915	47,0	58,4	38,1	64,5	12,7	9,9	34,4	2,7	267,8	50,0	12,5	6,2	97,1	66,7	35,4	267,8
1916	49,0	60,1	43,0	112,2	8,5	9,2	64,8	2,4	349,2	60,0	24,1	3,5	144,6	74,3	42,7	349,2

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, bijlage VI.

Tabel 3.8 Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, Factorij en andere vestigingen, 1900-1916
(x f miljoen)

	Provisie ¹	Effecten ²	Cultuuronder- nemingen ³	Suriname	Onkosten	Reserve bp vz ⁴	Storting reserve ⁵	Saldo winst
1900	4,0	0,1	0,8	0,3	1,3	0,2	1,0	3,6
1901	4,6	0,9	0,7	0,1	1,3	0,6	1,7	4,1
1902	4,3	0,2	0,2	0,1	1,2	0,7	0	3,7
1903	5,6	0,6	0,2	0,1	1,5	0	0	3,2
1904	5,7	0,3	1,1	0	2,1	0	0	5,1
1905	7,3	0,1	2,6	0,2	2,3	0,7	0	6,9
1906	5,7	0,6	1,4	0,1	1,9	0,3	0,4	4,1
1907	5,4	1,5	1,9	0,1	1,8	0	0,4	4,1
1908	3,8	1,0	2,4	0,1	1,9	0,4	0,4	4,1
1909	4,5	0	2,8	0,1	2,1	0,5	0,5	4,8
1910	5,1	0,1	2,2	0,2	2,2	0,5	0,5	4,7
1911	4,9	0,4	3,2	0,2	2,3	0,5	0,6	5,1
1912	6,3	0,8	2,5	0	2,5	0,5	0,6	5,0
1913	7,9	0,6	1,0	0,2	2,8	0,7	0,6	5,1
1914	7,2	0,1	1,3	0,3	2,7	1,3	0,4	4,6
1915	8,1	0,3	1,2	0,5	3,1	0,5	0,7	5,9
1916	13,7	1,7	5,4	0,4	7,4	2,4	1,7	11,4

Bron: Mansvelt, *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij*, deel 2, bijlage VIII.

De verliezen zijn in cursief aangeduid. Verliezen komen alleen voor in de rubrieken effecten, cultuurondernemingen en Suriname.

¹ Betreft de provisie-, interest- en wisselrekening en consortiale rekeningen minus afschrijving op dubieuze debiteuren.

² Betreft effecten en aandelen in diverse ondernemingen.

³ Cultuurondernemingen in Nederlands-Indië.

⁴ Reserve voor bepaalde voorzieningen, bouwfonds en Algemeen Ondersteuningsfonds.

⁵ Stortingen in statutair reservefonds.

Tabel 3-9 Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen van zes grote banken, 1900-1916 (in %)

	Amsterdamsche Bank		Incasso-Bank		NHM		NHB ¹		R.B./Robover		Tweentsche Bankver.							
	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste						
1900	190	208	8,5	120	12,7	67/8	146 1/8	153 1/8	9	79	93 3/4	5	149	164 1/2	7	140	149	7 3/8
1901	183	196	8,5	121 3/4	12,8	7	136 1/4	159 1/4	9	72	89	2,9	145	158	7	138	148 1/4	7,75
1902	181	198 1/2	9	120	130	6,25	136 5/8	146 1/4	8	64	80	0	144	156 1/2	7,5	144	150	6,75
1903	184	196	9	112	125	5,5	139	149	7	58	72 3/4	5	151	163 1/2	7,5	142	150	6 3/8
1904	185	200	8,5	112	120	6,25	135 1/2	164 3/8	11	65	110	9,13	153 1/2	160	6,5	136	142	6 3/8
1905	194	212	10	116	128 1/8	7,25	157 5/8	195	15	103	149 1/4	10,2	150 1/2	165	6,5	138	143	7
1906	192	213 1/4	11	122 1/2	132	8	173 7/8	198 1/2	8	126	144	8,7	148 1/2	170	7,5	143	146	7
1907	182 1/2	205	8,5	102 1/2	131 7/8	6,5	149 1/2	189	8	127	137	8	140	154	7,5	135	140	7,25
1908	179 1/2	192 1/2	9	105 1/2	117	6,25	151 1/2	178 1/4	8	127 1/2	133	10	140	155	7,5	131	142	7,5
1909	190 1/2	205 1/2	10	111	119 1/2	6,25	170 1/4	193 1/2	9	172	238	12	148 5/8	159	7,5	143	151 1/8	7,5
1910	200	214	10	111	119 3/4	6,5	174 1/2	193 5/8	9	235	300	23	144 1/2	155	8	147 1/2	155	7,5
1911	198	211 1/2	9,5	111	115	6,5	178	191 1/2	9 1/2	240	285	18,5	152	157 7/8	8	150	160	6,75
1912	185	203	11	110	118	6,5	172 1/2	189 3/4	9 1/2	232	278	15	154	176	8	147 1/2	154	7
1913	183	198 1/2	10,5	109 7/8	116	6,5	159 3/4	184 1/4	9 1/2	215	245	12	150	159 7/8	8	150	152 1/2	7,5
1914	178	193	9	108	111 3/4	5,5	154	169 7/8	8	200	216	10	136 3/4	153 1/2	7	148 1/2	152 1/2	7
1915	166	183 3/4	11	103	114 7/8	7	141 3/4	165 1/2	10	179	185	14	122	139	8	145	148	7
1916	171	200	13	112 1/2	12,8	8	153	207 1/2	15	178	225	23	125	148	10	137	151	8

Bron: Jaarverslagen van de banken en *Van Oss' effectenboek*.

¹ De NHM had na de afstempling in 1884 aandelen van f 150. Vanaf 1905 werden daarnaast ook aandelen van f 1000 uitgegeven. In deze reeks betreft het de aandelen met een nominale waarde van f 150.

Tabel 4.7 Gecombineerde balansen hoofdkantoor, Factorij en andere vestigingen, 1916-1934 (x f miljoen)

	Debet					Credit												
	Kas en kassiers	Banken en bankiers	Te innen wissels	Effecten Belegingen, voorsch. te leveren in cultuur- en prod. prolonge ¹	Aandelen in rc. onderm. mingen ² andern.	Deeln. in cultuur- en andere ondern.	Debt-teuren	Vaste eigendommen	Totaal balans-telling	Kapitaal	Reserves	Te betalen wissels	Rekening-courant-houders	Deposito's	Credit-teuren	Totaal balans-telling		
1916	49,0	0	60,1	43,0	112,2	8,5	9,2	0	64,8	2,4	349,2	60,0	2,4	3,5	144,6	74,3	42,7	349,2
1917	56,5	0	73,2	50,9	126,2	21,0	8,9	0	110,4	2,4	449,5	60,0	25,8	4,7	193,4	95,9	69,7	449,5
1918	93,4	0	65,1	46,0	174,8	31,6	8,9	0	138,7	2,6	561,0	70,0	31,6	2,2	239,8	136,4	81,1	561,0
1919	92,3	0	117,0	48,7	226,3	18,0	8,5	0	191,7	2,9	705,3	80,0	40,0	15,1	299,4	158,9	111,9	705,3
1920	105,5	0	90,2	47,3	309,8	27,5	8,5	0	230,5	4,5	823,8	80,0	41,6	42,7	407,5	136,6	115,4	823,8
1921	75,3	0	65,1	45,9	229,5	54,9	8,2	0	141,5	6,8	627,2	80,0	42,1	15,1	288,9	109,0	92,2	627,2
1922	95,3	0	59,9	44,2	170,1	62,9	8,6	0	78,6	9,5	520,0	80,0	42,4	10,6	230,8	100,6	55,6	520,0
1923	114,6	0	89,1	49,6	167,8	52,7	8,2	0	87,8	11,0	580,7	80,0	42,7	6,0	252,4	118,1	81,5	580,7
1924	102,5	0	102,9	77,0	146,7	48,1	11,6	0	115,2	12,6	616,6	80,0	43,1	9,4	278,9	115,4	89,8	616,6
1925	44,1	0	148,5	86,6	181,8	35,3	12,8	0	130,0	8,9	648,0	80,0	43,7	29,6	270,4	141,8	82,5	648,0
1926	41,8	0	137,2	55,0	223,6	30,0	12,6	0	166,7	10,0	676,9	80,0	44,5	34,8	250,6	165,8	101,2	676,9
1927	53,1	0	173,9	62,9	199,7	25,5	12,2	0	168,9	9,0	705,1	80,0	40,0	53,8	255,2	167,5	108,5	705,1
1928	53,7	0	121,5	46,8	199,9	39,8	15,0	0	198,0	8,5	683,1	80,0	40,0	49,9	246,6	178,6	87,9	683,1
1929	43,8	0	136,4	51,0	201,0	38,0	15,2	0	160,0	7,5	652,8	80,0	40,0	42,8	226,5	174,2	89,2	652,8
1930	58,1	55,7	151,4	52,7	216,8	47,2	14,2	31,2	25,9	9,0	662,1	80,0	40,0	38,3	245,1	190,8	67,9	662,1
1931	57,0	16,4	103,6	35,1	178,0	20,3	16,7	57,9	17,3	11,0	513,3	80,0	20,0	23,0	209,4	137,6	38,7	513,3
1932	74,4	13,2	108,1	33,7	97,2	18,4	16,4	59,5	14,1	12,0	447,0	80,0	20,0	12,3	190,8	110,5	33,4	447,0
1933	70,6	10,4	77,2	22,3	90,0	18,1	14,0	59,4	4,8	11,6	380,2	80,0	20,0	8,8	155,1	91,5	24,8	380,2
1934	57,3	11,4	74,1	17,7	25,8	9,6	6,6	21,9	58,6	8,7	293,9	35,0	5,0	9,2	79,5	164,2	29,9	293,9

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.

¹ De post beleningen, voorschotten in rekening-courant en prolongaties bestond vanaf 1934 uit prolongaties en voorschotten tegen onderpand van effecten.

² De post aandelen in cultuurondernemingen bestond nog niet uit de kapitaal- en exploitatierekening van de eigen ondernemingen, de goederen en producten van eigen ondernemingen en daarnaast het agentschap in Suriname. In 1934 werden de eigen suikerondernemingen en Mariëburg tot f 2 afgeschreven.

³ De post rekening-couranthouders is in 1934 bij de post crediteuren gevoegd.

Tabel 4.8 Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, Factorij en andere vestigingen, 1916-1934 (x f miljoen)

	Factorij										Nederland en Suriname									
	Pro- visie ¹	Cultuur- ondern.	Kosten	Diversen	wev Factorij	Pro- visie	Inte- rest	Suri- name	Pakl. en eig.	Diversen	Kosten	Bedrijfs- belast.	Effecten- rekening	Dub. deb.	Alg. OndF	Diversen	wev NHS	wev total		
1916	4,9	5,4	3,1	0	7,2	3,5	3,2	0,4	0,4	0	1,3	0	1,7	0	0,5	4,4	4,1	11,4		
1917	5,2	1,7	3,2	0	3,7	1,8	7,2	0,5	0,2	0	1,5	1,9	0,1	0	0	0,8	5,2	8,8		
1918	7,9	0,8	3,0	0	5,7	3,4	8,4	0,5	0,5	0	2,2	1,0	0,9	0	0,5	0,2	7,0	12,7		
1919	8,6	5,2	5,3	0	8,4	4,2	10,3	0,3	0	0	3,2	0	0,7	0	1,0	1,5	9,4	17,8		
1920	9,6	16,9	9,9	0	16,6	6,5	13,1	0	0	0	4,9	0	3,8	2,9	0	12,5	4,5	12,1		
1921	11,5	1,5	6,9	0	6,1	5,4	12,7	0,5	0	0	4,8	0	3,6	3,0	0	6,0	0,2	6,3		
1922	5,7	0,7	5,3	0	1,0	3,9	9,1	0,1	0	0	4,2	0	1,6	2,0	0	0,5	4,6	5,6		
1923	5,0	4,2	5,8	0	3,3	3,3	8,4	0,5	0	0	3,8	0	0,3	1,0	0	5,5	2,1	5,4		
1924	2,8	6,3	6,0	0	3,1	4,9	8,9	0	0	0	4,3	0	1,3	6,9	0	0,5	3,4	6,5		
1925	6,0	4,2	6,0	0	4,2	3,7	7,8	0,1	0	0	4,2	0,3	0,5	3,0	0	2,0	2,7	6,9		
1926	7,6	1,4	5,7	0	3,2	5,1	8,0	0	0,8	0	4,4	0,4	2,5	0,7	0	4,4	5,6	7,5		
1927	6,2	4,0	6,0	0	4,1	4,7	8,3	0,2	0,6	0	4,9	0,5	1,0	1,2	0,5	0	4,6	8,7		
1928	4,1	3,6	5,4	0	2,3	4,7	8,4	0	0,5	0	5,0	0,3	0,1	0,5	0,5	0	6,4	8,7		
1929	7,8	1,2	5,6	0	3,3	4,5	9,0	0,4	0,4	0	5,2	0,5	0,6	0,5	0,5	0	4,9	8,7		
1930	7,6	3,1	4,1	0,4	0	4,0	7,6	0,5	0,4	0	4,6	0,4	0,2	0,2	0	0	5,4	5,4		
1931	4,9	4,3	3,5	2,7	6,0	2,5	6,4	0,4	0,2	6,0	4,1	0	0	4,1	0	0	0	0		
1932	6,6	6,7	2,8	1,0	4,0	2,6	5,6	0,3	0,2	0	3,8	0	2,1	2,0	0	0	4,0	0		
1933	2,5	2,3	2,8	0,9	3,4	2,7	5,2	0,4	0,2	0	3,7	0	1,0	0,1	0	0	3,4	0		
1934	1,0	n.b.	2,7	0,3	1,9	2,1	4,1	0,4	0,3	0	3,5	0,1	0	0	0	0,1	2,6	0,7		

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.

De verliezen zijn in cursief aangeduid.

¹ Betreft de provisie-, interest- en wisselrekening minus afschrijving op dubieuze debiteuren.

Tabel 4-9 Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen van zes grote banken, 1916-1934 (in %)

	Amsterdamsche Bank		Incassobank		NHM		NHB ¹		Roburver		Tweentsche Bank							
	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste						
1916	171	200	13	112 ^{1/2}	128	8	153	207 ^{1/2}	15	178	225	23	125 ^{3/8}	148	10	137	151	8
1917	185 ^{1/2}	197	12	116 ^{1/4}	128	8,5	174	200 ^{1/4}	12	220	247	12	135	155	10	150	166	8
1918	177	204	12	121	132	9	149	195	14	161	231	17	130	151	10	140 ^{3/4}	150	8
1919	180	199 ^{7/8}	14	123 ^{3/4}	139 ^{1/2}	10	173	234 ^{1/2}	16	245	250	22,5	131 ^{3/4}	154 ^{3/4}	12	135	155	8,5
1920	170	199	14	115 ^{3/4}	134 ^{1/2}	9	171	282	12	180	370	15	122 ^{1/2}	149 ^{1/2}	10	130 ^{1/2}	145 ^{3/4}	9
1921	145	181	6	101 ^{1/2}	119 ^{1/4}	7	121	201	7	79	240	0	94	133 ^{1/4}	8	120	133	8
1922	112	168	6	86 ^{3/4}	104 ^{3/4}	6	113 ^{1/2}	144 ^{1/2}	6	77	110	6	87	109 ^{3/4}	6	113	125	6
1923	108 ^{1/4}	130	7	85	96 ^{1/4}	6,5	114	147	6	104 ^{1/2}	141	8	89 ^{1/2}	97 ^{3/4}	6	102	110	6
1924	114 ^{1/2}	134 ^{1/2}	7,5	92 ^{3/4}	100 ^{1/2}	6,5	112 ^{1/2}	143	7	122	140 ^{3/4}	10	66 ^{1/4}	99 ^{7/8}	0	102	112	7
1925	129 ^{1/4}	160 ^{1/2}	7,5	99	117	6,5	122 ^{1/2}	150	7,5	136	164	10	65 ^{3/4}	83 ^{7/8}	0	106	139	7
1926	155	169 ^{1/2}	8,5	111 ^{3/4}	121 ^{1/2}	7	141	165	8	156 ^{3/4}	183	10	62 ^{1/2}	87	4	132	142	7
1927	161 ^{1/8}	182 ^{1/2}	8,5	118	130	7	156 ^{1/4}	183	10	165 ^{1/4}	193 ^{1/2}	10	84 ^{1/2}	98	5	136	147 ^{1/2}	7
1928	180	189 ^{3/8}	9,5	123	130	7	165 ^{1/4}	197 ^{1/2}	10	152	188 ^{1/4}	10	95 ^{3/4}	108 ^{1/4}	5	138	147 ^{1/2}	7,5
1929	175 ^{1/4}	197 ^{1/2}	9,5	115 ^{1/4}	126	7	162 ^{3/4}	188 ^{3/4}	10	147	174 ^{1/4}	10	104 ^{7/8}	118	5	137	143	7,5
1930	152	195	8	107	124 ^{1/2}	6	134 ^{1/2}	175 ^{1/2}	6,5	110 ^{1/2}	159 ^{1/4}	8	99	114 ^{5/8}	5	130	141	6,5
1931	86 ^{1/4}	180 ^{3/4}	0	62 ^{3/4}	118 ^{3/8}	3	67	148 ^{1/2}	0	50 ^{1/4}	135	0	60	108	3	90	135	4
1932	64 ^{1/2}	111 ^{1/2}	5	51 ^{1/2}	79 ^{3/4}	3	49 ^{3/4}	85	0	43	77	0	51 ^{1/2}	77	3	65	99	4
1933	102 ^{1/4}	125	4	70	86	3	40	70	0	39 ^{1/2}	72	0	70 ^{1/4}	89	3	75	106	3
1934	92	117 ^{3/8}	4	70	85 ^{1/2}	3,5	25 ^{1/2}	47 ^{3/4}	0	47 ^{1/2}	70 ^{1/2}	0	73	87	3	75	88	3

Bron: Jaarverslagen van de banken en Van Oss' Effectenboek.

¹ De NHB had na de afstempeling in 1884 aandelen van f 150. Vanaf 1905 werden daarnaast ook aandelen van f 1000 uitgegeven. In deze tabel over de jaren 1916 t/m 1919 betreft het de aandelen met een nominale waarde van f 150. Vanaf 1920 aandelen met een nominale waarde van f 1000.

Tabel 5.4 Gecombineerde balansen van het Nederlandse en Aziatische bedrijf, 1934-1949 (x f miljoen)

	Debetzijde													Vaste eigen- dommen	Totaal balans
	Kas en kasiers	Schatkist- papier	Ander overheids- papier	Banken en bankiers	Te innen wissels	Effecten	Cert. aandelen NHM	Deeln. en vord.	Prolongaties en voorsch. eff.	Deeln. in synd.	Goed. en prod. exploitatie- rek.	Voor- schotten	Debi- teuren		
1934	573	0	0	11,4	74,1	177	1,9	21,9	25,8	0,3	6,6	9,6	43,6	8,7	293,9
1935	40,6	0	0	13,5	78,9	15,0	1,9	19,9	29,1	0	6,4	6,3	49,1	8,4	269,0
1936	375	0	0	29,3	101,9	14,7	0	14,5	47,8	0	5,4	5,5	81,4	9,5	347,4
1937	72,3	0	0	14,9	144,3	11,5	0	12,3	57,0	1,6	6,5	3,2	71,8	8,0	403,5
1938	91,2	78,2	11,8	27,8	27,2	16,8	0	14,1	59,8	0	7,7	0	70,2	7,5	412,3
1939	31,1	57,6	3,4	46,5	33,7	12,7	0	14,7	53,9	0	8,1	0	85,0	7,0	353,6
1940	88,7	104,1	0,6	45,8	33,4	12,7	0	14,1	38,6	0	11,2	0	79,0	6,5	434,7
1941	100,2	153,5	0,4	86,3	36,0	14,0	0	14,2	26,9	0	11,3	0	86,3	6,0	535,0
1942	8,9	141,2	0,4	23,4	5,1	10,2	0	12,0	13,0	0	zie Debit.	0	41,2	3,5	260,9
1943	42,7	182,9	2,3	22,2	6,1	9,0	0	12,1	11,8	0	zie Debit.	0	38,2	3,4	333,6
1944	26,1	300,1	2,9	21,9	6,4	7,1	0	13,4	13,3	0	zie Debit.	0	40,6	3,3	437,3
1945	18,4	446,1	4,9	35,1	2,6	7,3	0	13,6	12,3	0	zie Debit.	0	60,8	3,0	610,3
1946	110,0	426,7	8,1	124,9	28,4	8,6	0	10,9	18,8	0	0,6	0	161,2	5,5	976,7
1947	299,8	589,0	48,2	84,9	44,3	7,9	0	11,9	22,0	0	0,7	0	188,4	5,0	1301,9
1948	248,1	705,9	111,3	117,3	53,0	6,4	0	11,9	17,5	0	5,8	0	181,9	4,0	1463,2
1949	275,8	799,6	143,5	73,4	85,7	6,9	0	11,8	14,6	0	9,5	0	263,6	3,5	1688,0

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.
De cijfers over de jaren 1942-1945 betreffen alleen het Nederlandse bedrijf.

Tabel 5.4 Gecombineerde balansen van het Nederlandse en Aziatische bedrijf, 1934-1949 (x.f miljoen)

	Creditzijde							Totaal balans
	Kapitaal	Reserves	Omverd. winst	Geaccept. wissels	Door derden geaccept.	Deposito's	Crediteuren	
1934	35,0	5,0	0	9,2	0	79,5	164,2	293,9
1935	35,0	6,0	0	11,4	0	65,2	151,4	269,0
1936	40,0	9,0	0	13,9	0	78,4	206,2	347,4
1937	40,0	10,5	0	9,6	0	83,7	259,7	403,5
1938	40,0	11,5	0	3,2	1,2	71,4	284,9	412,3
1939	40,0	12,0	0	4,6	0,2	52,8	243,9	353,6
1940	40,0	16,2	1,9	0	0	50,0	326,6	434,7
1941	40,0	16,2	1,9	0	0	58,1	418,8	535,0
1942	40,0	11,5	6,9	0	0	20,9	181,6	260,9
1943	40,0	11,5	8,1	0	0	28,6	245,3	333,6
1944	40,0	11,5	9,6	0	0	36,6	339,6	437,3
1945	40,0	12,0	12,6	0	0	35,0	510,6	610,3
1946	48,0	17,0	0	0	0,2	58,1	853,3	976,7
1947	50,0	19,0	0	0	0,2	90,1	1142,3	1301,9
1948	50,0	22,0	0,3	0,5	0	151,2	1239,5	1463,2
1949	51,3	23,3	0,5	0,4	0	144,5	1464,5	1688,0

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.
De cijfers over de jaren 1942-1945 betreffen alleen het Nederlandse bedrijf.

Tabel 5.5 Winst- en verliesrekening hoofdkantoor, Factorij en andere vestigingen, 1934-1949 (x f miljoen)

	Factorij										Nederland en Suriname									
	Pro- visie ¹	Inte- rest	Wissels	Cultuur- onderne- mingen	Kosten	Diversen ²	wev Factorij	Pro- visie	Inte- rest	Wissels	Surri- name	Vaste eigdm.	Diversen	Kosten	Bedrijfs- belast.	Effecten- rekening	Pensioen- fonds	Diversen	wev N+S	wev totaal
1934	1,1	1,7	1,7	0	2,7	0,3	1,9	2,1	3,7	0,5	0,3	0,3	0	3,5	0	0	0	0,1	2,6	0,7
1935	0,9	0	2,5	0,1	2,4	0,3	0,3	1,6	3,3	0,7	0	0	0	3,3	0	0	0	0,7	1,7	2,0
1936	1,0	0,7	3,3	0,1	2,8	1,4	1,2	3,0	4,8	1,0	0	0	0	4,9	0	0	0,2	1,8	0,9	2,0
1937	1,9	1,9	1,7	1,2	3,2	0,8	2,7	5,1	4,1	zie Interest	0	0,8	0	4,9	0	0	0,2	2,1	0,4	3,0
1938	1,5	2,0	1,8	0,5	2,8	0,9	1,4	3,9	3,5	0,7	0,3	0,6	0	5,1	0	0,2	0,2	0,3	2,1	3,5
1939	1,7	2,4	3,6	2,5	2,7	2,9	4,7	2,8	3,9	0,8	0	0,2	0	5,0	0,2	1,2	0,3	0,1	0,7	5,3
1940	1,7	3,5	4,1	0,8	2,8	4,7	2,6	2,4	5,2	0	0	0	0	5,1	0,2	0,7	0,3	0,4	2,3	4,8
1941	2,5	4,6	2,4	0,9	2,6	3,2	4,7	2,7	5,3	0	0	0	7,1	5,4	0,5	0,9	0,3	0	2,2	6,9
1942	- ³	-	-	-	-	-	-	2,4	5,0	0	0	0	0	5,6	0,8	1,1	0,3	0,2	1,5	-
1943	-	-	-	-	-	-	-	2,4	5,0	0	0	0	0	5,5	0,6	0,4	0,3	0,2	1,2	-
1944	-	-	-	-	-	-	-	1,9	6,2	0	0	0	0	5,8	0,7	0,3	0,3	0,2	1,5	-
1945	-	-	-	-	-	-	-	1,7	9,0	0	0	0	0	6,8	0,7	0	0,3	0,2	2,1	-
1946	1,2	1,9	2,2	0	3,7	0,4	1,2	5,4	11,7	0	0	0	0	8,5	0,6	2,1	0,4	0,3	9,0	10,2
1947	4,5	5,1	5,4	0	6,6	3,1	5,3	9,5	10,7	0	0	0	2,8	10,1	0,6	0	0,4	3,7	8,2	13,5
1948	8,4	10,1	6,4	3,4	7,3	9,6	8,2	11,1	10,7	0	0	0	4,2	11,8	3,8	0,1	0,4	6,6	3,6	11,7
1949	12,2	12,1	10,8 ²	2,7	10,6	16,7	11,3	11,2	7,7	6,4 ²	0	0	0,3	14,2	2,7	0	0,5	3,8	4,1	15,7

Bron: NA, NHM 220-223, jaren 1934-1949. Vanaf 1934 zijn in het gepubliceerde jaarverslag de cijfers van het Nederlandse en Aziatische bedrijf samengevoegd tot één balans en één verlies en winstoverzicht. De cijfers uit deze tabel zijn ontleend aan de accountantsrapporten waar de cijfers van beide bedrijven ook na 1934 afzonderlijk werden opgevoerd. De verliezen zijn in cursief aangeduid.

¹ Inclusief afschrijvingen en reserveringen op deelnemingen en cultuurondernemingen, reservering voor dubieuze debiteuren, reserve voor belastingen, reserve tegen bijzondere risico's, bijdrage pensioenfonds en tantièmes.

² Deze post in 1949 betreft koersverschillen (winst op wissel Arbitrage).

³ De cijfers van het Aziatische bedrijf over de jaren 1942-1945 zijn onbekend, omdat het bedrijf in Nederlands-Indië door de Japanse bezetter in liquidatie was gebracht.

Tabel 5.6 Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen zes grote banken, 1934-1949 (in %)

	Amsterdamsche Bank			Incasso-Bank			NHM			NHHB			Robaover			Twentsche Bank		
	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend	Laagste	Hoogste	Dividend
1934	92	117 ^{3/8}	4	70	85	3 ^{1/2}	25 ^{1/2}	47 ^{3/4}	0	47 ^{1/2}	70 ^{1/2}	0	73	87	3	75	88	3
1935	98 ^{1/4}	116 ^{1/2}	5	83 ^{7/8}	98 ^{1/2}	3 ^{1/2}	107 ^{1/2}	131 ^{1/4}	4	63 ^{1/2}	85	3 ^{1/2}	87 ^{1/2}	107	4 ^{1/2}	77	93 ^{1/4}	3
1936	110 ^{1/4}	158	5	84 ^{1/2}	115 ^{1/2}	5	118	172 ^{1/2}	5	88 ^{3/4}	151	5	103	141	5 ^{1/2}	80 ^{3/4}	120	5
1937	131 ^{1/4}	169 ^{1/2}	6	108	140	6	147	207 ^{1/4}	6 ^{1/2}	115 ^{1/2}	174 ^{7/8}	5	136	158	6	118	147	5 ^{1/2}
1938	131	162 ^{1/2}	5	112 ^{3/4}	140	5	132 ^{1/2}	164	5 ^{1/2}	114 ^{1/2}	142 ^{3/4}	5	124 ^{1/2}	152 ^{1/4}	5	112	143 ^{3/4}	5 ^{1/2}
1939	85 ^{1/2}	141	4	77	118 ^{1/4}	4	78	146	- ¹	100	134	3	86 ^{1/2}	129	5	84	122 ^{1/4}	4 ^{1/2}
1940	70 ^{1/4}	125	5	65	112	5	74	122 ^{1/4}	-	80	142	4 ^{1/2}	73	124 ^{5/8}	5 ^{1/2}	76 ^{1/2}	128 ^{3/4}	5 ^{1/2}
1941	107 ^{1/4}	142	6	103	140	6	109	178 ^{1/4}	-	100	164 ^{7/8}	- ⁶	113 ^{1/4}	153	6	110	156 ^{1/2}	5 ^{1/2}
1942	128	159 ^{1/4}	2 ^{1/2}	126 ^{1/2}	156	3	98	137	-	69	110	-	135	166	3	138	167	4 ^{1/2}
1943	132 ^{1/2}	157	2	137	150	2 ^{1/2}	132 ^{1/2}	179	-	90 ^{1/4}	134 ^{1/2}	-	139	159 ^{1/2}	3	149 ^{1/4}	158 ^{3/4}	3 ^{1/2}
1944	137 ^{1/4}	141	2	140	146	3	162 ^{1/2}	171	-	118	131	-	151	151	3	151 ^{1/2}	153	3
1945 ¹	141	141	3	146	146	4	- ³	- ³	-	131	131	-	151	151	4	153	153	3
1946	120	139	6 ^{1/2}	123	143	5	92	117 ^{1/4}	24 ⁵	70 ^{1/4}	99	-	123 ^{1/2}	146	5	125	148	6
1947	132 ^{1/4}	166 ^{1/2}	8	143	161	6 ^{1/2}	103 ^{1/2}	156 ^{1/2}	6	76 ^{1/2}	115 ^{1/2}	4 ^{1/2}	139 ^{1/2}	164	7	141	170 ^{1/2}	7 ^{1/2}
1948	148 ^{5/8}	183	4	- ²	- ²	- ²	150	186	7	103 ^{1/4}	139 ^{1/2}	5	151 ^{1/4}	179 ^{1/4}	9	160	190	7 ^{1/2}
1949	147 ^{1/2}	175	8	-	-	-	146 ^{1/2}	162 ^{1/2}	7	100	123	5	152 ^{1/4}	181	9	156	180 ^{1/2}	7 ^{1/2}

Bron: Jaarverslagen van de banken en *Van Oss' Effectenboek*.

¹ Enige koers in 1945.

² Met ingang van 1 januari 1948 werd het bedrijf van de Incasso-Bank uitgeoefend voor rekening van de Amsterdamsche Bank. De notering van aandelen Incasso-Bank werd gestaakt en er werd geen dividend uitbetaald.

³ Geen notering.

⁴ De balansen en verlies- en winstrekeningen van de NHM voor 1939 en 1940 zijn wel opgemaakt, maar er werd besloten vanwege de oorlogsomstandigheden het dividend te passeren. In 1940 werd de zetel naar Batavia verplaatst en in 1942 naar Paramaribo. Hier zijn geen algemene vergaderingen van aandeelhouders gehouden. Zodoende vond er dus ook geen goedkeuring plaats van de balansen en verlies- en winstrekeningen en daardoor vond dus ook geen dividenduitkering plaats.

⁵ Het dividend over 1946 bedroeg 2,4%, hiervan werd 20% in nieuwe aandelen uitgekeerd en 4% in contanten.

⁶ Vanwege de Tweede Wereldoorlog zijn in de jaren 1941-1946 door de NHHB geen balansen en verlies- en winstrekeningen opgesteld. Hierdoor dus ook geen dividenduitkering. Het cijfer van 1940 werd vastgesteld op de aandeelhoudersvergadering in Batavia, het dividend werd daar betaalbaar gesteld.

Tabel 6.12 Gecombineerde balansen van het Nederlandse en het Overzeese bedrijf, 1949-1964 (x.f miljoen)

	Debetzijde										Totaal balans	
	Kas en kasiers	Schatkist- papier	Ander overheids- papier	Te innen wissels	Banken en bankiers	Effecten	Prolongaties en vs. eff.	Debiteuren	Deelh. en word.	Goed. prod. explrek.		Vaste eigen- dommen
1949	275,8	799,6	143,5	85,7	73,4	6,9	14,6	263,6	11,8	9,5	3,5	1688,0
1950 ¹	202,5	550,7	52,0	161,6	156,2	6,7	14,6	354,0	7,6	5,8	2,5	1515,2
1951	199,8	616,6	115,1	137,4	83,8	10,0	20,5	435,3	5,1	12,7	2,0	1638,3
1952	163,9	724,8	77,6	98,7	83,7	13,1	25,5	408,2	4,9	12,4	1,5	1614,5
1953	191,9	721,2	68,0	93,3	100,4	19,8	58,5	442,5	6,1	11,4	1,5	1714,5
1954	372,1	610,6	49,0	103,9	106,1	18,3	83,6	548,9	6,0	16,0	1,5	1915,9
1955	298,9	520,5	106,8	164,0	106,8	47,2	78,7	702,9	6,0	20,2	1,5	2053,5
1956	362,9	465,6	100,2	167,9	107,3	35,3	153,5	743,6	7,9	20,5	1,5	2166,0
1957 ²	270,1	430,4	102,2	133,8	106,5	35,1	118,1	650,7	7,7	1,4	1,5	1857,5
1958 ³	289,0	553,9	148,0	91,1	116,0	51,0	106,5	669,5	7,9	1,7	1,5	2036,0
1959 ¹	278,0	411,7	121,6	130,8	226,8	39,3	114,8	754,5	9,0	2,0	1,5	2090,0
1960 ¹	173,3	414,3	192,2	153,1	339,4	39,8	118,5	870,8	5,0	0	1,8	2308,2
1961	153,3	435,2	134,8	209,9	338,4	68,3	161,4	1046,7	8,0	0	1,8	2557,8
1962	142,1	388,5	154,0	193,8	386,3	71,8	112,6	1123,5	10,5	0	1,8	2585,0
1963	141,5	376,8	241,0	191,6	567,9	103,7	102,6	1298,1	8,3	0	1,8	3033,3
1964 ³	150,8	378,2	332,6	236,5	511,0	115,5	116,9	1508,0	7,2	0	2,0	3358,7

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.

¹ De Indonesische rupia werd vanaf 1950 omgerekend naar de gulden in de verhouding 3:1, vanaf 1957 in de verhouding 7,5:1, in 1958 in de verhouding 10:1 en in 1959 12:1.² Vanaf boekjaar 1960 is de balans geconsolideerd, dus inclusief alle dochterondernemingen.³ Per 30 april 1964.

Tabel 6.12 Gecombineerde balansen van het Nederlandse en het Overzeese bedrijf, 1949-1964 (x f miljoen)

	Creditzijde										Totaal balans
	Kapitaal	Reserves	Buiten-gewone reserve	Leningen	Deposito's	Spaar-rekeningen	Crediteuren	Geaccept. wissels	Dividend-rekening	Overv. winst	
1949	51,3	20,0	3,3 ¹	0	144,5	0	146,4,5	0,4	3,6	0,5	1688,0
1950 ²	53,8	23,0	0	0	141,1	0	1295,0	0,5	1,6	0,3	1515,2
1951	59,4	28,0	0	0	277,5	0	1264,7	7,1	1,4	0,3	1638,3
1952	60,0	30,0	0	0	286,5	0	1228,6	3,0	6,0	0,4	1614,5
1953	60,0	30,0	5,0	0	280,9	0	1331,3	0,9	6,0	0,4	1714,5
1954	60,0	30,0	10,0	0	258,7	0	1545,2	5,6	6,0	0,3	1915,9
1955	60,0	30,0	15,0	0	326,6	0	1610,6	4,9	6,0	0,5	2053,5
1956	63,0	31,5	20,0	0	347,5	0	1679,2	18,3	6,3	0,3	2166,0
1957 ³	63,0	31,5	25,0	0	365,1	0	1359,8	5,8	6,3	0,9	1857,5
1958 ³	63,0	31,5	31,5	0	500,0	0	1400,3	2,3	6,3	0,9	2036,0
1959 ³	63,0	31,5	31,5	0	596,9	0	1354,3	3,7	7,9	1,1	2090,0
1960 ³	69,3	34,7	34,7	0	657,9	120,0	1346,8	3,8	1,6	1,0	2308,2
1961	70,0	35,0	60,0	82,8	843,6	168,8	1283,3	3,4	9,8	1,1	2557,8
1962	70,0	35,0	63,0	95,3	886,9	189,9	1227,1	6,4	9,8	1,5	2585,0
1963	70,0	35,0	80,0	134,5	1201,6	219,1	1279,0	3,0	9,8	1,1	3033,3
1964 ⁴	70,0	35,0	80,0	137,0	1364,3	247,6	1416,5	8,2	-	1,1	3358,7

Bron: Jaarverslagen Nederlandsche Handel-Maatschappij.

¹ De bedragen in 1948 en 1949 in de rubriek buitengewone reserve hebben betrekking op de bouwreserve.

² De Indonesische rupia werd vanaf 1950 omgerekend naar de gulden in de verhouding 3:1, vanaf 1957 in de verhouding 7,5:1, in 1958 in de verhouding 10:1 en in 1959 12:1.

³ Vanaf boekjaar 1960 is de balans geconsolideerd, dus inclusief alle dochterondernemingen.

⁴ Per 30 april 1964.

Tabel 6.13 Winst- en verliesrekening van het Nederlandse bedrijf en Overzeese kantoren, 1949-1963 (x f miljoen)

	Overzeese kantoren										Nederlands bedrijf									
	Pro- visie	Inte- rest	Koers- verschil	Cultuur- onderne- mingen	Kosten	Diversen	wev ov. kni. ²	Pro- visie	Inte- rest	Koers- verschil	Effecten- rekening en reserv.	Diversen	Kosten	Pensioen- fonds	Belast	Gebouwen	Diversen	wev Ned.	Bruto wev totaal	Netto wev totaal
1949	12,2	12,1	10,8	2,7	10,6	16,7	11,3	11,2	7,7	6,4	0	0,3	14,2	0,5	2,7	2,2	1,6	4,1	15,7	4,7
1950 ¹	12,1	11,2	9,3	0,2	8,8	13,9	10,1	13,8	12,9	2,5	0,1	0,5	15,4	1,0	3,0	2,2	3,0	5,1	15,7	5,4
1951	21,2	22,7	15,1	0,8	13,2	34,2	13,6	14,0	13,1	1,2	0,4	1,1	18,6	1,0	3,0	0,3	4,5	2,3	16,2	9,3
1952	21,0	25,2	9,3	0	17,9	27,3	10,7	15,4	15,2	0,4	0	0,8	17,3	1,1	3,1	1,6	3,2	5,5	16,5	8,4
1953	14,8	26,2	7,6	0,2	19,5	18,6	10,8	15,0	18,1	2,0	0	0,4	17,8	1,1	7,1	1,5	3,5	4,7	15,8	7,3
1954	14,4	24,2	7,9	1,6	18,6	16,4	13,8	17,8	20,9	1,8	0,5	0,4	19,7	1,4	5,1	1,4	3,8	10,0	24,1	7,2
1955	18,4	31,9	8,9	0,5	21,6	20,1	19,0	19,0	18,8	2,3	0	0,3	20,6	1,5	6,7	2,4	4,2	5,1	24,4	7,4
1956	19,2	43,2	9,6	0,5	25,2	22,5	24,0	17,9	18,1	1,9	0	1,2	23,2	1,6	4,0	1,5	4,5	4,2	28,6	8,7
1957 ¹	12,9	29,5	7,8	0,1	17,0	19,9	12,9	18,5	21,2	1,9	0	0,5	23,1	2,4	0,7	1,3	5,9	6,7	19,8	8,1
1958 ¹	8,5	26,8	8,4	2,8	17,0	13,6	16,0	18,1	22,0	1,7	0,1	1,2	25,2	2,7	2,9	1,4	8,0	3,0	19,8	8,2
1959 ¹	11,9	25,9	8,3	0	16,9	14,5	14,7	19,0	25,6	1,6	0,2	1,2	25,4	2,6	6,2	1,0	6,4	6,0	21,6	10,3
1960	4,3	17,0	5,0	0	12,3	6,6	7,5	22,2	32,1	2,0	1,0	1,4	27,4	3,2	8,5	0,7	6,5	12,5	21,0	11,9
1961	3,8	14,4	5,0	0	12,7	6,1	5,4	22,9	33,1	2,8	1,1	1,0	29,2	2,6	6,6	1,5	7,0	14,0	20,5	13,0
1962	3,7	14,9	5,7	0	13,0	5,5	6,4	22,3	37,6	2,2	1,1	1,1	32,3	3,4	7,6	1,7	7,3	13,1	20,5	13,0
1963	3,4	16,7	4,7	0	12,9	5,4	7,5	22,0	39,0	3,0	0,8	1,5	34,9	3,2	5,6	2,0	8,9	11,5	21,6	12,6

Bron: NA, NHM 223-226, jaren 1948-1964. In deze accountantsrapporten worden de cijfers van het Nederlandse en Aziatische bedrijf ook na 1934 afzonderlijk opgevoerd.

¹ De Indonesische rupia werd vanaf 1950 omgerekend naar de gulden in de verhouding 3:1, vanaf 1957 in de verhouding 7,5:1 in 1958 in de verhouding 10:1 en in 1959 12:1.

² ov. kni. is overzeese kantoren.

Tabel 6.14 Uitgekeerde dividenden en laagste en hoogste koersen aandelen zes grote banken, 1949-1964 (in %)

	Amsterdamsche Bank		NHM		NHB/NHB ¹		Rotterdamsche bank		Twentsche Bank						
	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste	Laagste	Hoogste					
1949	147 ¹ / ₂	175	8	146 ¹ / ₂	162 ¹ / ₂	7	100	123	5	152 ¹ / ₄	181	9	156	180 ¹ / ₂	7 ¹ / ₂
1950	152 ³ / ₄	179 ¹ / ₄	9	133	163 ¹ / ₂	8	76	108 ¹ / ₂	6	159	185 ¹ / ₂	9	155	181 ¹ / ₂	8
1951	145	180	9	132	155 ¹ / ₂	12 ¹ / ₂ ²	75 ³ / ₄	94 ³ / ₄	7	145 ¹ / ₄	183 ⁷ / ₈	9	143 ³ / ₄	179 ³ / ₂	9
1952	147	169 ³ / ₄	10	132 ³ / ₄	149 ³ / ₄	10	83 ¹ / ₄	105	7	146 ³ / ₄	170 ¹ / ₂	13,88 ³	148 ³ / ₄	163	9
1953	157 ¹ / ₄	185	10	149 ¹ / ₄	167 ³ / ₄	10	83 ¹ / ₄	134 ¹ / ₂	8	154 ⁷ / ₈	179 ¹ / ₂	9	150	176	9
1954	180 ¹ / ₂	252	12	167	216 ¹ / ₂	10	119 ¹ / ₂	183 ³ / ₄	8	168	230	10	176 ¹ / ₄	218	10
1955	245	335	12	212 ¹ / ₂	260	10	151 ¹ / ₂	195	8	214	269 ³ / ₄	10	219	262	11
1956	205 ¹ / ₂	275	12	163 ¹ / ₄	247 ¹ / ₂	15 ³	100 ¹ / ₄	164 ¹ / ₂	7	175 ³ / ₄	282	10	181	264 ¹ / ₂	10
1957	175	231	12	131 ³ / ₈	172	10	69	113	6	142	199	10	146	191 ¹ / ₄	9
1958	191	249 ⁷ / ₈	12	144 ⁷ / ₈	185 ⁷ / ₈	10	68 ¹ / ₄	136	6	156	210	10	148 ¹ / ₂	190	10
1959	253 ¹ / ₂	375	14	182 ³ / ₈	267 ³ / ₈	12 ¹ / ₂	130	201 ¹ / ₂	6	220	339 ¹ / ₂	12	188	288	12
1960	318	440	14	244 ³ / ₈	329 ³ / ₄	12 ¹ / ₂ ³	157	228	6	267	367 ¹ / ₂	12	260	319	12
1961	352	406	14	305	363 ⁷ / ₈	14	—	—	6 ⁴	325	400	12	296	369	12
1962	353	417 ³ / ₄	14	309 ⁷ / ₈	398 ⁷ / ₈	14	—	—	6	324	405	17	284	358 ¹ / ₂	12
1963	352	400	14	338 ⁷ / ₈	378 ⁷ / ₈	14 ³	—	—	6	325	398	12	295 ¹ / ₂	350	12
1964	320	411 ¹ / ₂	14 ⁶	290	362 ³ / ₈	21 ¹ / ₂ ⁷	—	—	7	327 ¹ / ₂	365	14 ⁶	294	335	14 ⁶

Bron: Jaarverslagen van de banken en *Van Oss' Effectenboek*.

¹ Hiervan 10% in aandelen en 2¹/₂% in contanten.

² Hiervan 10% in contanten en 5% in aandelen.

³ Hiervan 7¹/₂% in aandelen en 6¹/₂% in contanten.

⁴ De naam Nederlandsch-Indische Handelsbank werd in 1950 gewijzigd in Nationale Handelsbank. De Nationale Handelsbank werd in januari 1961 overgenomen door de Rotterdamsche Bank. Vanaf dat moment ontving de RB het dividend van de NHB.

⁵ Hiervan 11,11% in aandelen en 2,77% in contanten.

⁶ Het dividend over 1964 op aandelen Amsterdamsche Bank, Rotterdamsche Bank en Twentsche Bank werd uitgekeerd aan de nieuwe aandeelhouders, respectievelijk Amsterdam-Rotterdam Bank en Algemene Bank Nederland.

⁷ Hiervan 14% in contanten en 7¹/₂% in aandelen.

Geraadpleegde bronnen, en literatuur

Bronnen

Archieven

ABNAMRO Historisch Archief, Weesp (AAHA)

Algemene Bank Nederland

Aletta, instituut voor vrouwengeschiedenis, Amsterdam

382 Archief Lizzy van Dorp

Archief de Nederlandsche Bank, Amsterdam (ADNB)

De Nederlandsche Bank

Historisch Centrum Overijssel, Zwolle

173 De Twentsche Bank

Huis Bergh, 's-Heerenberg

Archief dr. J. H. van Heek

Nationaal Archief, Den Haag (NA)

2.06.089 Centrale Zuiveringsraad voor het Bedrijfsleven

2.09.09 Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging

2.18.32 Amsterdamsche Bank

2.18.33 Rotterdamsche Bank

2.20.01 Nederlandsche Handel-Maatschappij

2.20.03 Nederlandsch-Indische Handelsbank/Nationale Handelsbank

2.21.043 Het geslacht Cremer en aanverwante geslachten

2.21.085 Het geslacht Heldring en aanverwante geslachten

2.21.205.23 Collectie 402 F. Q. den Hollander

2.21.261 C. J. K. van Aalst en familie

Stadsarchief Amsterdam

PA 616 Wed. H. F. Tjeenk

PA 662 Archief Zeehaven en Kolenstation 'Sabang' en 'Atjeh Transport Maatschappij'

Interviews

Interviews afgenomen door Ton de Graaf

- P.J. Berghuis (†), Zoetermeer, 13.07.1999, interview samen met Milja van Tielhof
P.T.A. van Gelder (†), Baarn, 09.06.2005
D. Haentjens Dekker, Almen, 09.11.2006
Mr. R. Hazelhoff (†), Wassenaar, 26.05.2009
G. van Heck, Velp, 03.10.2006
H. B. van der Hek, Arnhem, 24.11.2006
P.V. Hendrickx (†), Den Haag, 23.10.1995
C. Kassenaar (†), Goor, 16.07.1999, interview samen met Milja van Tielhof
F.J.H. Kinderdijk, Amsterdam, 22.12.2006
M. Levert, Soest, 20.12.2006
P.J. Pistor, Laren, 01.02.2008
J.E. Ragay (†), Utrecht, 16.12.1992
G.C. Strübbe (†), Hilversum, 22.11.2006
Mr. E. R. de Vries (†), Den Haag, 23.06.1999, interview samen met Karel Neukirchen
Mr. H.P.A. van Wensen, Maxilly sur Leman, 15.02.2007
D. Wessels, Castricum, 07.02.2008

Interviews afgenomen in het kader van het Oral History Project door medewerkers van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, Leiden

- W. Brouwer, 08/17.02.1999
Th.W. de Jong, 28.07.1999
Mevrouw M. M. Kruik-Istha, Maarssen, 31.05.1999
Mevrouw C. J. G. Lamster-van Rijkevossel, 20.07/08.08.2008
Mevrouw A. H. Levert-Zijp, Soest, 03.11.1999
D. J. van Loo, 17.03.2000
H. L. Marchant, 27.05/03.06.1999
Drs. A. J. W. Onsman (†), Huizen, 06/17.03.2000
M. J. van Rijswijk, 20/25.01.2000

Interviews afgenomen door Sandrine van Noort voor ABNAMRO Historisch Archief

- D. van der Burgh, Schiedam, 03.02.1994
Mevrouw M. M. Dekker (†), Amsterdam, 02.09.1993
H. B. Eldermans, Den Haag, 03.08.1993
Mevrouw R. Hoogland-Brouwer, Oudemirdum, 09.09.1993
B. Kruik (†), Maarssen, 18.08.1993

Literatuur

- Ackrill, M., L. Hannah, *Barclays: The Business of Banking 1690-1996* (Cambridge 2001).
Baart, P., 'Aktiviteiten van het Nederlandse bedrijfsleven in China ± 1895-1949 (Utrecht 1989)'. Doctoraalscriptie vakgroep Economisch-Sociale Geschiedenis Rijksuniversiteit Utrecht.

- Baks, J., 'De steenkolenmaatschappij "Poeloe Laoet" in Zuidoost-Borneo, 1903-1913', in: Clemons, Lindblad (red.), *Het belang van de Buitengewesten*, p. 123-149. *Bankboek 1934* (Amsterdam 1934).
- Barendregt, J., T. Langenhuyzen, *Ondernemend in risico. Bedrijfsgeschiedenis van Nationale Nederlanden 1845-1995* (Amsterdam 1995).
- Barendregt, J., 'Op weg naar nationale bekendheid, het handelsbankwezen tussen 1870-1914', in: De Vries, Vroom, De Graaf (red.), *Wereldwijd bankieren. ABN AMRO 1824-1999*, p. 127-184.
- Barendregt, J., *Oorlogseffecten. Roof en rechtsherstel van joods effectenbezit* (Amsterdam 2004).
- Baudet, H., M. Fennema, *Het Nederlands belang bij Indië* (Utrecht/Antwerpen 1983).
- Belder, A., *Historie van het fregat 'Dankbaarheid aan de Nederlandsche Handelmaatschappij' 1832-1849* (z.p.z.j. [1990]).
- Berg, N.P. van den, *Munt- Crediet- en Bankwezen, Handel- en Scheepvaart in Nederlandsch-Indië* (Den Haag 1907).
- Berg, N.P. van den, *De Nederlandsche Handel-Maatschappij*; overdruk uit *Encyclopedie van Nederlandsch-Indië*.
- Berghuis, W.H., *Ontstaan en ontwikkeling van de Nederlandse beleggingsfondsen tot 1914* (Assen 1967).
- Beukelaer, H. de, 'De Oost-Gelderse textielnijverheid in de eerste helft van de negentiende eeuw', in: *Textielhistorische Bijdragen* 42 (2002), p. 103-128.
- Bie, R. van der, 'Een doorlopende groote roes'. *De economische ontwikkeling van Nederland 1913-1921* (Amsterdam 1995).
- Bloemen, E., J. Kok, J.L. van Zanden, *De top 100 van industriële bedrijven in Nederland 1913-1990* (Den Haag 1993).
- Blom, F.W.C., *De Nederlandsche Handel-Maatschappij. Beschouwingen naar aanleiding van het naderend einde van haar tweede 25 jarig tijdvak* (Rotterdam 1871).
- Boer, S. de, J. Frankhuizen, *Een eigenzinnige reus. Veertig jaar automatisering bij de Rabobank* (z.p. [Utrecht] 2004).
- Boersma, F., *Beslissende jaren: nv Bank voor Nederlandsche Gemeenten 1968-1991* (Den Haag 1995).
- Boersma, F., *Promesse in drievoud: de bewogen jeugd van de nv Bank voor Nederlandsche Gemeenten* (Den Haag 1989).
- Boeschoten, W., *Hoofdlijnen van de economische geschiedenis van Nederland 1900-1990* (Amsterdam 1992).
- Boissevain, G.M., 'Bankwezen I: Amsterdamsche Bankinstellingen', in: H. Smisjaert (red.), *Nederland in den aanvang der twintigste eeuw*, p. 811-828.
- Bokma, A. B., P.E. de Hen, *Meer dan geld alleen. Friesland Bank 1913-1988* (Leeuwarden 1988).
- Boot, J.A.P.G., A. Blonk, *Van Smiet- tot Snelspoel. De opkomst van de Twents-Gelderse textielindustrie in het begin van de 19de eeuw* (Hengelo 1957).
- Boot, W.J.J., *De Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart* (Amsterdam 1987).
- Bosman, H.W.J., *De wet toezicht kredietwezen* (Leiden 1958).
- Bosman, H.W.J., *Het Nederlandse bankwezen* (Deventer 1983).
- Bothenius Brouwer, A.J., *De Bas & Co te Den Haag*; overdruk uit *Neerlands Welvaart*, februari 1920.
- Bouwens, B., J. Dankers, *Concentratie en concurrentie. Brancheorganisaties, kartelvorming, fusies en overnames* (Amsterdam 2012).
- Brand, W., 1879 HVA 1979. *Honderd jaar geschiedenis der Verenigde HVA Maatschappijen NV* (Amsterdam 1979).

- Bree, L. de, *Gedenkboek van de Javasche bank 1828-24 januari 1928* (Weltevreden 1928), 2 delen.
- Bree, L. de, *Nederlandsch-Indië in de twintigste eeuw. Het bankwezen* (Batavia 1918).
- Breuer, R.E., J. Fritschen, W. Plumpe, *Die Deutsche Bank in Ostasien* (München 2004).
- Broeke, W. van de, 'Vermogensstructuren en netwerkrelaties in het Nederlandse bedrijfsleven, 1890-1940', in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijf en Techniek* 5 (1988), p. 154-171.
- Broeshart e.a. (red.), A. C., *Soerabaja. Beeld van een stad* (Purmerend 1994).
- Broeze, F.J.A., 'Het einde van de Nederlandse theehandel op China; Commissionairs tegen de N.H.M.', in: *Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek* 34 (1971), p. 124-177.
- Broeze, F.J.A., 'De Nederlandsche Handel-Maatschappij en haar vijf expedities naar Canton 1825-1830', in: *Mededelingen voor de Vereniging van Zeegechiedenis* 36 (juli 1978), p. 40-65.
- Brommer e.a. (red.), B., *Semarang. Beeld van een stad* (Purmerend 1995).
- Brouwer, S., *De Amsterdamsche Bank 1871-1946* (Amsterdam 1946).
- Brouwer, S., *Beurs en Effectenhandel* (Amsterdam, 6e herziene en uitgebreide druk 1969).
- Brugmans, I.J., *Begin van twee banken 1863. Uitgegeven ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Rotterdamsche Bank en de Nationale Handelsbank* (z.p. z.j. [Leiden 1963]).
- Bruijn, J.R., 'De Nederlandse Maatschappij voor de Walvisvaart, 1946-1967', in: *Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek* 48 (1985), p. 233-258.
- Bussière, E., *Paribas. Europe and the world 1872-1992* (Antwerpen 1992).
- Buyst e.a., E., *De Generale Bank 1822-1997* (Tiel 1997).
- Cameron, R.E., V.I. Bovykin (red.), *International banking 1870-1914* (Oxford 1991).
- Campo, J.N.F.M. à, *Koninklijke Paketvaart Maatschappij: stoomvaart en staatsvorming in de Indonésische archipel 1888-1914* (Hilversum 1992).
- Capie, F.H., *History of banking* (Londen 1993).
- Cassis (red.), Y., *Finance and financiers in European History, 1880-1960* (Cambridge 1992).
- Chandler, A.D., *Strategy and structure. Chapters in the history of the industrial enterprise* (Cambridge (MA) 1962).
- Chandler, A.D., T. Hikino, *Scale and scope. The dynamics of industrial capitalism* (Cambridge (MA) 1990).
- Claver, A., *Commerce and capital in colonial Java: trade finance and commercial relations between Europeans and Chinese, 1820s-1942* (z.p. z.j. [2006]).
- Clemens, A.H.P., J.Th. Lindblad (red.), *Het belang van de Buitengewesten. Economische expansie en koloniale staatsvorming in de Buitengewesten van Nederlands-Indië 1870-1942* (Amsterdam 1989).
- Clercq, W.A. de, *Willem de Clercq (1795-1844)* (Amsterdam 1999).
- Cottrell, P.L., H. Lindgren, A. Teichova (red.), *European Industry and banking between the wars, a review of bank-industry relations* (Leicester 1992).
- Cremer, J.T., *De toekomst van Deli: eenige opmerkingen* (Batavia 1881).
- Crena de Iong, D., 'Samenwerking tussen banken en industrie', in: *De Ingenieur*, nr. 11, 16 maart 1929.
- Dagboeken C.J.K. van Aalst, 1914-1918. Digitaal via website: <http://www.historici.nl/onderzoek/projecten/vanaalst>.
- Dankers, J., J. van der Linden, J. Vos, *Spaarbanken in Nederland. Ideeën en organisatie, 1817-1990* (Amsterdam 2001).
- Dick, H., V.J.H. Houben, J.Th. Lindblad, T.K. Wie, *The emergence of a national economy. An economic history of Indonesia, 1800-2000* (St. Leonards/Leiden 2002).
- Dick, H., 'Formation of the nation-state, 1930s-1966', in: Dick e.a., *The emergence of a national economy*, p. 153-193.

- Dierikx, M., *Uit de lucht gegrepen. Fokker als Nederlandse droom 1945-1996* (Amsterdam 2004).
- Diessen, J.R. van, R.P.G.A. Voskuil, *Stedenatlas Nederlands-Indië* (Purmerend 1998).
- Dijk, K. van, *The Netherlands Indies and the Great War, 1914-1918* (Leiden 2007).
- Doel, H.W. van den, *Het rijk van Insulinde: opkomst en ondergang van een Nederlandse kolonie* (Amsterdam 1996).
- Dordrecht, in strijd tegen Amsterdam, over handhaving van een billijk deel in de Oost-Indische bevrachtingen en retouren, voor elk dezer steden* (Amsterdam 1849).
- Dorp, E.C. van, 'Handel, Nijverheid, Bank-en Geldwezen', in: H. Brugmans (red.), *Officieel gedenkboek uitgegeven namens de huldigingscommissie 1923 te Amsterdam ter gelegenheid van het vijf en twintigjarig regerings-jubileum van H.M. Koningin Wilhelmina Helena Pauline Maria* (Amsterdam 1923), p. 210-240.
- Driel, H. van, 'Uitschakeling van de Nederlandse koffiehandel in de negentiende en twintigste eeuw', in: *NEHA-Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis* 60 (1997), p. 159-203.
- Dubois, O.W., 'Willem de Clercq (1795-1844) Vroom en gevoelig zakenman', in: P.E. Werkman, R.E. van der Woude, *Geloof in eigen zaak. Markante protestantse werkgevers in de negentiende en twintigste eeuw* (Hilversum 2006), p. 23-52.
- Dungen, J. van den, *Vrouw zonder land. Levensschets van Bertha Jordaan-van Heek* (Hengelo/Enschede/Almelo 1993).
- Eigen Haard* 50 (1924), nr. 13, 29 maart; themanummer gewijd aan het eeuwfeest der Nederlandsche Handel-Maatschappij.
- Eikelboom, S., *Bedrijven die blijven. De betekenis van het historisch inzicht voor het strategisch handelen Een casestudy van 400 jaar continuïteit in Pakhoed* (Deventer 2002).
- Eisfeld, C., *Das Niederländische Bankwesen* ('s-Gravenhage 1916).
- Fabius, G.J., *Het bankwezen in Nederlandsch West-Indië* (Rotterdam 1917).
- Fase, M.M.G., *Tussen behoud en vernieuwing. Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1948-1973* (Den Haag 2000).
- Fasseur, C., 'Jacob Theodoor Cremer', in: J. Charité (red.) *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 1 (Den Haag 1979), p. 122-125.
- Fasseur, C., *De Indologen. Ambtenaren voor de Oost 1825-1950* (Amsterdam 1993).
- Fasseur, C., *Kultuurstelsel en koloniale baten. De Nederlandse exploitatie van Java 1840-1860* (Leiden 1975).
- Fasseur, C., *Wilhelmina. De jonge koningin* (Amsterdam 1998).
- Feinstein (red.), Ch., *Banking, Currency, and Finance in Europe between the Wars* (Oxford 1995).
- 'Feiten en gebeurtenissen bij Bank Mees & Hope n.v. en haar rechtsvoorgangers, de firma's R. Mees & Zoonen en Hope & Co., gedurende de periode vanaf de Tweede Wereldoorlog tot aan de overname door de Algemene Bank Nederland verzameld in gesprekken met oud-firmanten en oud-leden van de hoofddirectie' (typoscript z.p. 1989).
- Fennema, M., H. Schijf (red.), *Nederlandse elites in de twintigste eeuw. Continuïteit en verandering* (Amsterdam 2004).
- Ferguson, N., *The world's banker. The history of the House of Rothschild* (Londen 1998).
- Fiet, W., 'De marktpositie van banken is historisch verklaarbaar', in: *Bank en Effectenbedrijf*, juni 1986, p. 186-191.
- Filarski, R., *Kanalen van de Koning-Koopman: goederenvervoer, binnenscheepvaart en kanalenbouw in Nederland en België in de eerste helft van de negentiende eeuw* (Amsterdam 1995).
- Flierman, A.H., *Het centrale punt. De Koninklijke Nederlandse Redersvereniging 1905-1980* (Weesp 1985).

- Fokker, G.A., *De voorgestelde wijzigingen van de Artikelen van Overeenkomst van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Een ernstig woord aan de deelhebbers* (Middelburg 1874).
- Frankfurter, A., *In klinkende munt. Herinneringen van een bankier* (Amsterdam 1961).
- Frentrop, P., *Corporate Governance 1602-2002 Ondernemingen en hun aandeelhouders sinds de voc* (Amsterdam 2002).
- Gales, B., K. Sluyterman, 'Dutch Free Standing Companies, 1870-1940', in: M. Wilkins, H. Schröter (red.), *The Free-standing Company in the World Economy, 1830-1996* (Oxford 1998), p. 293-322.
- Gales, B., K. Sluyterman, 'Outward Bound: The Rise of Dutch Multinationals', in: G. Jones, H. Schröter (red.), *The Rise of Multinationals in Continental Europe* (Aldershot 1993), p. 65-98.
- Gall e.a., L., *Die Deutsche Bank* (München 1995).
- Gedenkboek Internationale Crediet- en Handelsvereniging Rotterdam 1863-1913* (Rotterdam 1913).
- Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij 1824-1924 door de directie uitgegeven te Amsterdam op den 29sten Maart 1924 t.g.v. het honderd-jarig bestaan der Maatschappij* (Amsterdam 1924).
- Geldersche Credietvereniging: opgericht 1866 zetel te Arnhem;* (z.p. [Arnhem] 1916).
- Geldersche Credietvereniging 1866-1891* (z.p. z.j. [Arnhem 1891]).
- Geldersche Credietvereniging Arnhem 1 december 1866-1916* (z.p. z.j. [Amsterdam 1916]).
- Geljon, P.A., *De algemene banken en het effectenbedrijf 1860-1914* (Amsterdam 2005).
- Geljon, P.A., *Jaarverslaggeving van Nederlandse banken. Voorgeschiedenis en hoofdzaken van de nieuwe wettelijke regeling* (Amsterdam 1994).
- Geljon, P.A., *Een zeer persoonlijk effectenhuis. Het Haagse Lissa & Kann 1800-1966* (Amsterdam 1998).
- Gerwen, J. van, F. de Goey, *Ondernemers in Nederland. Variaties in ondernemen* (Amsterdam 2008).
- Gerwen, J.L.J.M. van, N.H.W. Verbeek *Voorzorg & Vruchten. Het verzekeringsconcern AMEV: zijn wortels en vertakkingen van 1847 tot 1995* (Amsterdam 1995).
- Gerwen, J. van, *De welvaartsstaat: volksverzekeringen, verzekeringsconcerns, financiële dienstverleners en institutionele beleggers 1945-2000. Zoeken naar zekerheid, deel 4* (Amsterdam 2000).
- De geschiedenis van C. Gips & Zonen – n.v. Gips' Houhandel later Gips' Handel- en Beleggingsmaatschappij n.v. 1714 – 1914 – 1964* ('s-Gravenhage 1964).
- Geus, A. de, *De levende onderneming: over leven en leren in een turbulente omgeving* (Schiedam 1997).
- Goddard, R.J., 'Geldersche Credietvereniging', in: *Neerlands Welvaart* (1922), deel 82, bankwezen, deel 6, p. 93-104.
- Goddard, R.J., 'Over het bank- en credietwezen in Rotterdam', in: E.O.H.M. Rümpol (red.), *Gedenkboek 1328-1928; uitgegeven t.g.v. het 600-jarig bestaan van de stad Rotterdam* (Rotterdam 1928).
- Godvliet, H.M., 'Rotterdamsche Bank thans Rotterdamsche Bankvereniging, 1 oktober 1863-1943' (typoscript 1943).
- Goedhart, A., *Eerherstel voor de plantage: uit de geschiedenis van de Handelsvereniging 'Amsterdam' (HVA) 1879-1983* (Amsterdam 1999).
- Goedkoop, J.A.M., 'Handelsvereniging "Amsterdam" 1945-1958, herstel en heroriëntatie', in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijven Techniek* 7 (1990), p. 219-240.
- Goor, J. van, *De Nederlandse koloniën: geschiedenis van de Nederlandse expansie, 1600-1975* (Den Haag 1993).
- Goor, L. van, *Banken en industrie-financiering in de 19e eeuw. De relatie tussen Mees en Stork; Van den Bergh gaat naar Engeland* (Amsterdam 2000).

- Govers, F., *De polsslagen van de tijd 1737-1997. Uitdaging en antwoord in 260 jaar F. van Lanschot Bankiers nv* ('s-Hertogenbosch 1997).
- Graaf, T. de, 'Architect Karel de Bazel en het hoofdkantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij', in: *Amstelodamum, Maandblad voor de kennis van Amsterdam* 85 (maart/april 1998), nr. 2, p. 47-56.
- Graaf, T. de, 'Dr. Cornelis Johannes Karel van Aalst, een Amsterdams zakenman en bankier', in: *Amstelodamum, Maandblad voor de kennis van Amsterdam* 85 (januari/februari 1998), nr. 1, p. 7-14.
- Graaf, T. de, J.J. Mobron, *De bank in Den Haag. The Bank in The Hague. De geschiedenis van ABN AMRO in Den Haag. The history of ABN AMRO in The Hague* (Amsterdam 1998).
- Graaf, T. de, J.J. Mobron, 'Bankiers en reders: belangen en invloeden op maritiem gebied (1870-1964)', in: *Tijdschrift voor Zeegechiedenis; themanummer Geld en water. Banken, verzekeringen en scheepvaart in de negentiende en twintigste eeuw* 14 (1995), p. 63-107.
- Graaf, T. de, J. Jonker, J.J. Mobron (red.) *European Banking Overseas, 19th-20th Century* (Amsterdam 2002).
- Graaf, T. de, 'De Factorij', in: M.E. de Vletter, R.P.G.A. Voskuil, J.R. van Diessen (red.), *Batavia/Djakarta/Jakarta. Beeld van een metamorfose* (Purmerend 1997), p. 24-25.
- Graaf, T. de, A. Mensema, J.J. Mobron, *Van Katoentjes tot Persoonlijke Lening. Geschiedenis van De Twentsche Bank 1861-1964* (Amsterdam 1996).
- Graaf, T. de, J.J. Mobron, *Nachenius, Tjeenk & Co. Twee eeuwen privé-bankiers* (Amsterdam 2000).
- Graaf, T. de, J.J. Mobron, *Van Rotterdam tot Rio. Negentig jaar geschiedenis Hollandsche Bank-Unie* (Amsterdam 2004).
- Green, E., S. Kinsey, 'Completing the Picture: Records of the National staff of international banks since the 1850s', in: De Graaf, Jonker, Mobron (red.), *European Banking Overseas*, p. 165-177.
- Green, E., S. Kinsey, *The Paradise Bank. The Mercantile Bank of India, 1893-1984* (Aldershot 1999).
- Griffiths, R.T., 'Nederlandsche Handel-Maatschappij en calicotweverijen in 1847', in: *Textiel-historische Bijdragen* 14 (1972), p. 80-100.
- Groeninx van Zoelen, R., *Bericht van den Raad van Bestuur der Nationale Unie aan den Minister van Justitie betreffende de statutenwijziging der Nederlandsche Handel-Maatschappij* (Oisterwijk 1935).
- Groeninx van Zoelen, R., *De Mannheimer-Affaire. Waarschuwing van den raad van bestuur der Nationale Unie* (z.p. z.j. [1936]).
- Gulden G.C.V. *Gids uitgegeven op het feest ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan der Geldersche Credietvereniging te Arnhem. 1 december 1916* (z.p. z.j.).
- Gunther, R., 'De affaire Mendelssohn & Co.: Opkomst en ondergang van een Amsterdamse 'Banque Haute Finance'', in: *Bank en Effectenbedrijf* (november 2003), nr. 11, p. 22-27.
- Hageman, M., S. van Odenhoven, L. Smit (red.), *De Bazel. Tempel aan de Vijzelstraat in Amsterdam* (Bussum/Amsterdam 2007).
- Ham, D.T., *De algemene banken in Nederlands-Indië* (Den Haag 1926).
- Hansen (red.), M.L., *Lieve Papa! Brieven van W.B. Blijdenstein, bankier te Londen aan B.W. Blijdenstein, bankier te Amsterdam 1895-1907* (Epe 2006), reeks *Overijsselse Handschriften*, nr. 19.
- Hart, M. 't, J.P.B. Jonker, J.L. van Zanden (red.), *A financial history of the Netherlands* (Cambridge 1997).
- Harthoorn, P.C., *Hoofdlijnen uit de ontwikkeling van het moderne bankwezen in Nederland voor de concentratie* (z.p. z.j. [1928]).

- Hartman, A.C.M., 'De Nederlandsche Handel-Maatschappij n.v., 1930-1939'. Doctoraalscriptie Geschiedenis Universiteit Leiden (Leiden 2003).
- 'Jhr. P. Hartsen †', in: *Eigen Haard* 39, nr. 41, (11 oktober 1913), p. 640-641.
- Heerding, A., *Een onderneming van vele markten thuis. Geschiedenis van de n.v. Philips Gloeilampen-fabrieken, deel 2 (1891-1922)* (Leiden 1986).
- Helfferich, E., *Die Niederländisch-Indischen Kulturbanken* (Jena 1914).
- Hengel, A. J. van, 'Opmerkingen over de rol der handels (of algemeene) banken in Nederland bij kapitaalverschaffing', in: *Maandblad voor accountancy en bedrijfs-huishoudkunde* 6 (1929) bijlage bij nr. 10.
- Hermans, J. M., *ICT in Information Services; Use and deployment of ICT in the Dutch securities trade 1860-1970; ICT in informatie dienstverlening; Gebruik en inzet van ICT in de Nederlandse effecten-handel 1860-1970* (Rotterdam 2004).
- Hertog, J. den, 'Gevangen in de strikken van de staat. De Nederlandsche Handel-Maatschappij en de invoering van het consignatiestelsel'. Doctoraalscriptie Vaderlandse Geschiedenis Leiden (Leiden 1999).
- Hirschfeld, H. M., *Nieuwe stroomingen in het Nederlandsche Bankwezen* (Roermond 1925).
- Hirschfeld, H. M., *Het ontstaan van het moderne bankwezen in Nederland* (Rotterdam 1922).
- Hoefte, R., *In place of slavery. A social history of British Indian and Javanese Laborers in Suriname* (Gainesville 1998).
- Hoefte, R. M. A. L., *Plantation labor after the abolition of slavery; the case of the plantation Mariënburg (Suriname) 1888-1940* (z.p. 1987).
- Hoesel, R. van, R. Narula (red.), *Multinational Enterprises from the Netherlands* (Londen/New York 1999).
- Holtrop, M. W., 'Geld- en bankwezen', in: F. Beelaerts van Blokland (red.), *Vijftig jaren Officieel gedenkboek ter gelegenheid van het gouden regeringsjubileum van H.M. Koningin Wilhelmina* (Amsterdam 1948), p. 332-342.
- Horlings, E., *The economic development of the Dutch service sector, 1800-1850: trade and transport in a premodern economy* (Amsterdam 1995).
- Horn, N. A. van, 'Samuel Pieter van Eeghen', in: J. Charité (red.), *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 3 (Den Haag 1989), p. 157-159.
- Horn, e.a., N. A. van, *Indische Tegoeden. Onderzoek naar de particuliere bank- en levensverzekeringstegoeden van Nederlanders in Nederlands-Indië/Indonesië 1940-1958* (Den Haag 2000).
- Horn, N. A. van, R. van der Maar, *Indische Tegoeden. Inventarisatierapport Haalbaarheidsonderzoek Indische Tegoeden* (Den Haag 2000).
- Horn, N. A. van, P. J. Keppy, R. van der Maar, *Indische Tegoeden. Inventarisatierapport Haalbaarheidsonderzoek Indische Tegoeden Buitenlandse archieven* (Den Haag 2003).
- Horn, N. van, D. Wijmer m.m.v. F. Haris, 'Inventaris van het archief van de Factorij van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v. te Batavia/Jakarta, 1826-1960 (1964)', manuscript (Amsterdam 2004).
- Hospers, G. J., 'De NHM en de Twentse textielindustrie 1830-1860', in: *Jaarboek Twente* 41 (2002), p. 27-34.
- Houben, V. J. H., 'Java in the 19th century: consolidation of a territorial state', in: Dick e.a., *The emergence of a national economy*, p. 56-81.
- Houwink ten Cate, J. Th. M., 'Amsterdam als Finanzplatz Deutschlands (1919-1932)', typescript (Utrecht/Mainz 1983).
- Houwink ten Cate, J., *De mannen van de daad en Duitsland, 1919-1939. Het Hollandse zakenleven en de vooroorlogse buitenlandse politiek* (Den Haag 1995).

- ‘Ten huize van de Nederlandsche Handel-Maatschappij’, in: *Kwartaalbericht Nederlandsche Handel-Maatschappij*, n.v. Amsterdam 1963, nr. 2-3; ook engelstalig *The Netherlands Trading Society’s Story*.
- Imhülsen, D.A., W.C. Boeschoten, *Financiële instellingen in Nederland 1900-1985: balansreeksen en naamlijst van handelsbanken. De Nederlandsche Bank Statistische Cahiers*, nr. 2 (Amsterdam 1987).
- Jager, J. de, ‘De harde leerschool, 1914-1950’, in: De Vries, Vroom, De Graaf (red.), *Wereldwijd bankieren. ABNAMRO 1824-1999*, p. 241-298.
- Jaquet, F.G.P., ‘Joannes Benedictus van Heutsz’, in: J. Charité (red.) *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 1 (Den Haag 1979), p. 238-240.
- Jones (red.), G., *Banks as multinationals* (Londen 1990).
- Jones (red.), G., *Multinational and international banking* (Aldershot 1992).
- Jong, A.M. de, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1814-1914* (Haarlem 1967), 4 delen.
- Jong, J.J.P. de, *De waaier van het fortuin. De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel 1595-1950* (Den Haag 1998).
- Jong, J.J.P. de, D.M.E. Lessing-Sutherland, *To forget the past in favour of a promise for the future. Nederland, Indonesië en de financiële overeenkomst van 1966: onderhandelingen, regeling, uitvoering* (Den Haag 2004).
- Jongman, C.D., *De Nederlandse geldmarkt* (Leiden 1960).
- Jonker, J., ‘De bakermat van het moderne bankwezen. De Nederlandse geldhandel tussen de Franse Tijd en de eerste handelsbanken, 1813-1870’, in: De Vries, Vroom, De Graaf (red.), *Wereldwijd bankieren. ABNAMRO 1824-1999*, p. 49-94.
- Jonker, J.P.B., ‘Daniel Crena de Iongh’, in: A.J.C.M. Gabriëls (red.) *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 5 (Den Haag 2002), p. 77-80.
- Jonker, J.P.B., ‘Lachspiegel van de vooruitgang. Het historiografische beeld van de Nederlandse industrie-financiering in de negentiende eeuw’, in: *NEHA-Bulletin* 5 (1991), p. 5-23.
- Jonker, J.P.B., ‘Fritz Mannheimer’, in: A.J.C.M. Gabriëls (red.) *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 5 (Den Haag 2002), p. 323-325.
- Jonker, J.P.B., *MeesPierson, schakel tussen verleden en toekomst. 275 jaar traditie en vernieuwing in het Nederlandse bankwezen* (Amsterdam 1997).
- Jonker, J., *Merchants, Bankers, Middlemen. The Amsterdam money market during the first half of the 19th century* (Amsterdam 1996).
- Jonker, J., ‘Spoilt for Choice: Banking concentration and the structure of the Dutch capital market 1900-1940’, in: Y. Cassis, G.D. Feldman, U. Olsson (red.), *The evolution of financial institutions and markets in twentieth-century Europe* (Aldershot 1995), p. 187-208.
- Jonker, J., K. Sluiterman, *Thuis op de wereldmarkt. Nederlandse handelshuizen door de eeuwen heen* (Den Haag 2000).
- Jonker, J., ‘Waterdragers van het kapitalisme; nevenfuncties van Nederlandse bankiers en de verhouding tussen bankwezen en bedrijfsleven (1910-1940)’, in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijven Techniek* 6 (1989), p. 158-190.
- Jordaan, D., ‘De voortzetting van het etablissement van Thomas Ainsworth te Nijverdal na diens overlijden’, in: *Textielhistorische Bijdragen* 3 (1961), p. 94-111.
- Jung, J., *From Schweizerische Kreditanstalt to Credit Suisse Group. The History of a Bank* (Zürich 2000).
- Kämper-Attema, M., H.H. Vleesenbeek, *Mees en Chabot, Twee kassiers te Rotterdam. Een bijdrage tot de geschiedenis van de financiële infrastructuur van de stad Rotterdam 1850-1914* (Rotterdam 1986).

- Karsten, C.F., 'Het filialenstelsel der Nederlandse grootbanken', in: *Bank- en Effectenbedrijf*, (juni 1955), nr.1, p. 9-11.
- Keppy, P., *Sporen van vernieling. Oorlogsschade, roof en rechtsherstel in Indonesië 1940-1957* (Amsterdam 2006).
- Keuning, D., L. Lansink, A.L. van Gendt (1835-1901), J.G. van Gendt (1866-1925), A.D.N. van Gendt (1870-1932). *Architecten in zaken* (Rotterdam 1999).
- Kiliani, R., *Die Groszbanken-Entwicklung in Holland*; tweede druk (Leipzig 1923).
- Kindleberger, C.P., *A Financial History of Western Europe*, tweede druk (New York/Oxford 1993).
- King (red.), F.H.H., *Eastern banking. Essays in the history of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation* (London 1983).
- King, F.H.H., *The Hongkong Bank in late imperial China 1864-1902. On an even keel (The history of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation)*, deel 1 (Cambridge 1987).
- King, F.H.H., *The Hongkong Bank in the period of imperialism and war, 1895-1918. Wayfoong, the focus of wealth (The history of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation)*, deel 2 (Cambridge 1988).
- King, F.H.H., *The Hongkong Bank between the wars and the bank interned, 1919-1945. Return from grandeur (The history of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation)*, deel 3 (Cambridge 1988).
- King, F.H.H., *The Hongkong Bank in the period of nationalism and development, 1941-1984. From regional bank to multinational group (The history of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation)*, deel 4 (Cambridge 1991).
- Klein, P.W., 'Colijn en de "Koninklijke"', in: J. de Bruin, H.J. Langeveld (red.), *Colijn, Bouwstenen voor een biografie* (Kampen 1994), p. 105-128.
- Klein, P.W., 'Het bankwezen en de modernisering van de Nederlandse volkshuishouding tijdens de tweede helft van de 19e eeuw', in: *Economisch- en Sociaal Historisch Jaarboek 36* (1973), p. 131-145.
- Klein, P.W., 'Op de klippen van een Nieuwe Tijd. De Nederlandsche Handel-Maatschappij en de ondergang van de traditionele Nederlandse handel in Japan tussen 1870 en 1880', in: J.F.E. Bläsing, H.H. Vleesenbeek (red.), *Van Amsterdam naar Tilburg en toch weer terug. Opstellen aangeboden aan dr. Joh. de Vries ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar economische geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Brabant op 16 oktober 1992* (Leiden/Antwerpen 1992), p. 85-97.
- Klemann, H.A.M., *Nederland 1938-1948. Economie en samenleving in jaren van oorlog en bezetting* (Amsterdam 2002).
- Knight, G.R., 'Did "dependency" really get it wrong? The Indonesian sugar industry, 1880-1942', in: J.Th. Lindblad (red.), *Historical foundations of a national economy in Indonesia, 1890s-1990s*, KNAW Verhandelingen, afd. Letterkunde Nieuwe Reeks, deel 167 (Amsterdam/Oxford/New York/Tokyo 1996), p. 155-175.
- Korthals Altes, W.L., 'Recruitment and Training of International Bank Staff 1930-1964', in: De Graaf, Jonker, Mobron (red.), *European Banking Overseas*, p. 213-224.
- Korthals Altes, W.L., *Tussen cultures en kredieten. Een institutionele geschiedenis van de Nederlandsch-Indische Handelsbank en Nationale Handelsbank, 1863-1964* (Amsterdam 2004).
- Krans, R.H., 'Het bedrijf van de Rotterdamse kassiers en makelaars Chabot 1769-1921', in: Joh. de Vries (red.), *Ondernemende geschiedenis. 22 opstellen geschreven bij het afscheid van mr. H. van Riel als voorzitter van de Vereniging het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief ('s-Gravenhage 1977)*, p. 140-182.

- Krause, D., D. Schwerdtfeger, M. Gajo (red.), *Die Bank – Dienstleister im Wandel. 125 Jahre Commerzbank* (Frankfurt am Main 1995).
- Kreuzmüller, C., *Händler und Handlungsgehilfen: Der Finanzplatz Amsterdam und die deutschen Großbanken (1918-1945)* (Stuttgart 2005).
- Kruik, B., 'Levensbeschrijving van Bouwen Kruik', typoscript in drie delen 1912-1940, 1940-1947 en 1947-1959 (z.p. z.j.).
- Kruizinga, S.F., *Economische Politiek. De Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij (1914-1919) en de Eerste Wereldoorlog* (Amsterdam 2011).
- Kymmell, J., 'Cornelis Johannes Karel van Aalst', in: J. Charité (red.) *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 2 (Den Haag 1985), p.1-2.
- Kymmell, J., *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland 1860-1914*, deel 1 en 2 A en B (Amsterdam 1992/1996).
- Laanen, J.T.M. van, *Money and banking 1816-1940. Changing Economy in Indonesia*, deel 6 (Den Haag 1980).
- Laanen, J.T.M. van, 'A preliminary look at the role of the Hongkong Bank in Netherlands India', in: King (red.), *Eastern banking*, p.392-408.
- Langenhorst, J.F., *Geschiedenis van het Nederlandsche Bankbedrijf van 1814 tot heden* (Amsterdam 1923).
- Langeveld, H., *Hendrikus Colijn 1869-1944. Dit leven van krachtig handelen. Deel 1: 1869-1933* (Amsterdam 1998).
- Langeveld, H., *Hendrikus Colijn 1869-1944. Schipper naast God. Deel 2: 1933-1944* (Amsterdam 2004).
- Leeuwen, M.H.D. van, *Zoeken naar zekerheid*, deel 2, *De eenheidsstaat: onderlinges, armenzorg en commerciële verzekeraars 1800-1890* (Amsterdam/Den Haag 2000).
- Leeuwen, W. van, J. Smit, 'Banken in Amsterdam'; themanummer van *De Sluitsteen. Tijdschrift voor negentiende- en twintigste eeuwse architectuur en toegepaste kunsten* 12, (september 1996).
- Leidelmeijer, M., *Van suikermolens tot grootbedrijf. Technische vernieuwing in de Java-suikerindustrie in de negentiende eeuw* (Amsterdam 1997).
- Lindblad, J.Th., 'Aanpassing en heroriëntatie: Nederlands bedrijfsleven in een overgangsfase', in: Steijlen (red.), *Stemmen uit Indië*, p.15-24.
- Lindblad, J.Th., *Bridges to new business. The economic decolonization of Indonesia* (Leiden 2008).
- Lindblad, J.Th., 'De handel in katoentjes op Nederlands-Indië', in: *Textielhistorische Bijdragen* 34 (1994), p. 89-103.
- Lindblad, J.Th., 'De handel tussen Nederland en Nederlands-Indië, 1874-1939', in: *Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek* 51 (1988), p. 240-298.
- Lindblad, J.Th., P. Post (red.), *Indonesian economic decolonization in regional and international perspective* (Leiden 2009).
- Lindblad, J.Th., 'The late colonial state and economic expansion, 1900-1930s', in: Dick e.a., *The emergence of a national economy*, p. 111-152.
- Linde, C. van de, A.P. Smits, 'Kantoorgebouw der Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v. "Factorij" Batavia', in: *Bouwkundig Weekblad Architectura* (1934), nr. 14, p. 125-133.
- Lintum, C. te, 'De koffieveilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij en de Max Havelaar', in: *Onze eeuw* 16 (1916), nr. 12, p. 445-459.
- Lintum, C. te, 'De Nederlandsche Handel-Maatschappij in haren tegenwoordigen werkring', in: *Neerlands Welvaart* (1917), afl. 2-3, bankwezen.
- Lintum, C. te, 'Rotterdam en de oprichting der Nederlandsche Handel-Maatschappij', in: *Rotterdamsch Jaarboekje* (1924), p. 91-104.

- Looman, R., E. Kowsoleea, *De Surinaamsche Bank N.v. Paramaribo 19 januari 1865-1965*; overdruk uit *Ankertros* (1965), nr. 1.
- Loon, H.J.M. van, 'Geschiedenis van de ontwikkeling der buitenlandsche bankrelaties der Nederlandsche Handelmaatschappij te Amsterdam gedurende het tydvak 1913-1925' (typoscript Amsterdam 1925).
- Loor, A.H., *Suikeronderneming Mariënborg Suriname 100 jaar, 1882-23 oktober-1982* (z.p. z.j. [1982]).
- Loor, A., E. Kowsoleea, A.J. Brahim, *Verbonden, Suriname en DSB 1865-1990* (Paramaribo 1990).
- Louwerens, M.M., *Honderdvijfentwintig jaar NV Crediet- en Depositokas, 1868-1993, van kredietvereniging naar algemene bank* (Amsterdam 1993).
- Lugt, J.A. van der, 'Economische ontwikkeling, industriële ontwikkeling en industriële financiering; De verbreiding van de crédit mobilier-gedachte in Nederland, 1856-1873'. Doctoraalscriptie Economie en Geschiedenis Universiteit van Amsterdam (Amsterdam 1997).
- Manen, C.A. van, *De Nederlandsche Overzee-Trustmaatschappij. Middelpunt van het verkeer van onzijdig Nederland met het buitenland tijdens den wereldoorlog 1914-1919* ('s-Gravenhage 1935), 8 delen in 6 banden.
- Manschot, H.J., 'Het Nederlandse bankwezen. Concentratie en binnenlandse expansie, meer speciaal sedert 1945', in: *Maandschrift Economie* (juli 1960), nr. 10, p. 557-576.
- Mansvelt, W.M.F., *Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan* (Haarlem z.j. [1924, 1926]), 2 delen.
- Mansvelt, W.M.F., *De oorsprong van den Hollandschen suikerstandaard*; overdruk uit *De Indische Mercur*, 1 mei 1925, ook Engelstalig: *The origin of the Dutch sugarstandard*.
- Mark, T. van der, 'W.M.F. Mansvelt (1891-1945); Indischgast met een missie'. Doctoraalscriptie Geschiedenis Erasmus Universiteit Rotterdam (z.p. 1995).
- McLeod, C., *Herinneringen aan Mariënborg* (Paramaribo 1998).
- McLeod, C., *Tweemaal Mariënborg* (Schoorl 1997).
- Mees, A.C., N.V. *Internationale Crediet- en Handels-Vereeniging 'Rotterdam'. Gedenkboek uitgegeven bij het vijf-en-zeventigjarig bestaan op 28 augustus 1938, 1863-1938* (Rotterdam 1938).
- Meijer, H., *Den Haag-Jakarta: de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1950-1962* (Utrecht 1994).
- Meijer, H., M. Leidelmeijer, *Indische rekening: Indië, Nederland en de backpay-kwestie 1945-2005* (Amsterdam 2005).
- Meihuizen, J., *Noodzakelijk kwaad. De bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2003).
- Melle, M. van, 'Voorwaarts, mijnheer. Het begin van de openbare telefonie in 1881', in: *Ons Amsterdam* (juni 2006), p. 254-259.
- Meyere, P. de, 'Het amortisatiesyndicaat', in: D. Heirbaut, D. Lambrecht (red.), *Van oud en nieuw recht: handelingen van het xvde Belgisch-Nederlands rechtshistorisch congres, Universiteit Gent, 16 en 17 april 1998* (Antwerpen 1998), p. 123-141.
- Mobron, J.J., 'Banken in de binnenstad: van bankpaleis tot bankkolos. Een Onderzoek naar de ontwikkeling van de bank als gebouwtype in de context van de Amsterdamse binnenstad, 1860-1970'. Doctoraalscriptie Kunstgeschiedenis Universiteit van Amsterdam (Amsterdam 2003).
- Mobron, J.J., *Vakantie tussen collega's. De vakantietoorden van de bank* (Amsterdam 2009).
- Moeshart, H.J., *Arts en koopman in Japan 1859-1874. Een selectie uit de fotoalbums van de gebroeders Bauduin* (Amsterdam 2001).
- Moeshart, H.J., *Journal van Jonkheer Dirk de Graeff van Polsbroek, 1857-1870. Belevissen van een*

- Nederlands diplomaat in het negentiende eeuwse Japan* (Assen/Maastricht 1987).
- Moeshart, H. J., 'Zijde en Zilver. Albert Bauduin in Japan, 1859-1874' (Leiden 1989). Scriptie geschiedenis Rijksuniversiteit Leiden.
- Mooij, J., W. W. Boonstra (red.), *Een eigen koers: coöperatief bankieren in turbulente tijden* (Amsterdam 2009).
- Mooij, J., 'A History of International Financial Communications: the Netherlands, since the 1850s', in: De Graaf, Jonker, Mobron (red.), *European Banking Overseas*, p. 249-270.
- Mooij, J., T. Dongelmans, *Mogen wij even afrekenen? Twee eeuwen betalen in Nederland* (Amsterdam 2004).
- Moor, J. A. de, 'Banking between pilgrims and oil; sixty years of Dutch banking in Saudi Arabia 1926-1986. Netherlands Trading Society, Algemene Bank Nederland, Albank Alsaudi Alhollandi' (typoscript z.p. z.j. [Leiden 1986]).
- Moor, J. de, 'Nederlands-Indië, 1940-1950. Tien bewogen jaren. Enkele beschouwingen en cijfers over de Nederlandse militaire ervaringen in Nederlands-Indië', in: *Stemmen uit Indië*, p. 25-37.
- Münching, L. L. von, *Koninklijke Hollandsche Lloyd. Wel en wee van een Amsterdamse rederij* (Alkmaar 1990).
- Muirhead, S., *Crisis Banking in the East. The History of the Chartered Mercantile Bank of India, London and China, 1853-1893* (Aldershot 1996).
- Muller, H., *Een Rotterdamsch zeehandelaar. Hendrik Muller Szn. 1819-1898* (Schiedam 1977).
- Muller, J., *De Nederlandsche Handel-Maatschappij getoetst aan het belang der natie* (Amsterdam 1848).
- Nawas, M. E., *Management van fusie en integratie. De vorming van ABNAMRO* (Tilburg 1995).
- Nederlandsche Handel-Maatschappij N.V.*, uittreksel uit het Economisch Archief van Nederland en Koloniën (z.p. z.j. [circa 1935]).
- 'Nederlandsche Handel-Maatschappij N.V. Amsterdam. Bankgebouw "Factorij" Batavia', in: *Bouwkundig weekblad Architectura*, nr. 41 (10 oktober 1931), p. 365-370.
- Nederlandse Financiële instellingen in de twintigste eeuw: balansreeksen en naamlijst van handelsbanken. De Nederlandsche Bank Statistische Cahiers nr. 3* (Amsterdam 2000).
- Niel, R. van, *Java under the cultivation system: collected writings* (Leiden 1992).
- Nierop, H. A. van, *Schets van het bankwezen* (Haarlem 1930).
- Nog een woord over de veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij* (Amsterdam 1848).
- Oosterwijk, B., *Koning van de koopvaart. Anthony van Hoboken (1756-1850)* (Amsterdam, 2e aangevulde druk 1996).
- Ophem, M. E. van, M. G. J. Duyvendak, 'Mechanisatie op kantoren tussen 1870 en 1930', in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijf en Techniek 1* (1984), p. 276-287.
- Opstall, M. E. van, *Handeldrijven op Japan 1609-1880. VOC Gouvernement en Handel-Maatschappij in actie* (z.p. z.j. [1980]).
- 'De organisatie en het bedrijf van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.'; (typoscript (z.p. 1936).
- Os, M. van, *Grensoverschrijdende fusies in de twintigste eeuw. De zoektocht van vijf Nederlandse ondernemingen naar de ideale buitenlandse partner en het beste integratiemodel* (Amsterdam 2009).
- 'Overzicht van de Cultuurondernemingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V. in Indonesië en Suriname'; (typoscript z.p. 1954).
- Pauw, J. L. van der, 'Banken', in: *Tweede Wereldoorlog: roef en rechtsherstel. Eerste rapport van de begeleidingscommissie onderzoek financiële tegoeden WO-II in Nederland* (Leiden 1998).

- Peet, J., *Over leven op de markt. De fusies van NOG Verzekeringen. Structuurverandering in het verzekerings- en bankbedrijf in Nederland in de jaren 1960-2000* (Amsterdam 2004).
- [Plemp van Duiveland, L.J.], 'Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v. naar chronologische volgorde; (typoscript z.p.z.j.), 2 delen.
- [Plemp van Duiveland, L.J.], 'Ontwerp van de geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij over het tijdvak 1880-1914. De eerste zes hoofdstukken'; (typoscript z.p.z.j.).
- Ponsteen, A., 'De opkomst van Nijverdal', in: *Textielhistorische Bijdragen* 3 (1961), p. 73-93.
- Posthumus, N.W., 'Bescheiden betreffende de uitbesteding van lijnwaad-leveranties door de Nederlandsche Handel-Maatschappij in de jaren 1844-1847', in: *Economisch-Historisch Jaarboek* 1 (1915), p. 18-52.
- Posthumus, N.W., 'Bijdragen tot de geschiedenis van de bevrachtingspolitiek van de Nederlandsche Handel-Maatschappij [omstreeks 1850]', in: *Economisch-Historisch Jaarboek* 1 (1915), p. 53-73.
- Posthumus, N.W., 'De geheime lijnwaadcontracten der Nederlandsche Handel-Maatschappij (1835-1854)', in: *Economisch-Historisch Jaarboek* 2 (1916), p. 3-208.
- Potting, C.J.M., 'De komst van Nederlandse banken naar Sumatra, 1877-1914', in: Clemens, Lindblad (red.), *Het belang van de Buitengewesten*, p. 67-94.
- Potting, C.J.M., *De ontwikkeling van het geldverkeer in een koloniale samenleving. Oostkust van Sumatra, 1875-1938* (Amsterdam 1997).
- Puchinger, G., 'Hendrikus Colijn', in: J. Charité (red.) *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 2 (Den Haag 1985), p. 98-103.
- Putten, F.P. van der, *Corporate behaviour and political risk. Dutch companies in China 1903-1941* (Leiden 2001).
- Quack, H.P.G., *Herinneringen uit de levensjaren 1834-1914* (Amsterdam 1915; herdruk Nijmegen 1977).
- Redelmeijer, W., 'Die deutschen Banken in Amsterdam', in: *In- en Uitvoer*; jubileumnummer (januari 1926), p. 19-20.
- Reinsma, R., 'De West-Indische Maatschappij 1828-1863', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 73 (1960), p. 58-74.
- Renooij, D.C., *De Nederlandsche emissie markt van 1904 tot 1939* (Amsterdam 1951).
- Renooij, D.C., 'De Nederlandsche Handel-Maatschappij en het emissie-bedrijf', in: *Economisch-Historische opstellen geschreven voor prof. dr. Z.W. Sneller ter gelegenheid van zijn 25-jarig hoogleraarjubileum 1922-5 april-1947* (Amsterdam 1947), p. 153-166.
- Renooij, D.C., 'A.A. van Sandick', in: *Economisch-Historisch Jaarboek* 29 (1963), p. 335-339.
- Sattler, F., 'Der Handelstrust West in den Niederlanden', in: H. Wixforth (red.), *Die Dresdner Bank im Dritten Reich. Die Expansion der Dresdner Bank in Europa* (München 2006), p. 682-791.
- Saville, R., *Bank of Scotland. A History 1695-1995* (Edinburgh 1996).
- Scheerder, C., *Van fondsen, fusies en financiën. 100 jaar ABN AMRO pensioenfonds 1907-2007* (Amsterdam 2007).
- Scheerder, C.J.M., *De Nedrus en de Holrus. De geschiedenis van twee Nederlandse banken in Rusland ten tijde van de Eerste Wereldoorlog* (Groningen 2009).
- Scheffer, C.F., *Van bank naar bank. Herinneringen aan het bankwezen* (z.p. [Utrecht] 1979).
- Scheffer, C.F., *Het bankwezen in Indonesië sedert het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog* (Djakarta 1951).
- Scheffer, C.F., *Financiële Instellingen* (Djakarta 1954).

- Schendel, F. van, *Djoloetigo. Ontginning en exploitatie van een particuliere koffiëonderneming op Java 1875-1898* (Amsterdam 2000).
- Schijf, H., *Netwerken van een financieel-economische elite. Personele verbindingen in het Nederlandse bedrijfsleven aan het eind van de negentiende eeuw* (Amsterdam 1993).
- Schilte, E., *Menselijk kapitaal. 110 jaar personeelsbeleid bij de Rabobank* (Utrecht 2009).
- Schmidt, J., *From Anatolia to Indonesia. Opium Trade and the Dutch Community of Izmir, 1820-1940* (Leiden/Istanboel 1998).
- Scholte, A.H., 'Bankiers en belangenbehartiging: de Amsterdamsche Bankiersvereniging 1914-1940', in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijf en Techniek* 7 (1990), p. 170-190.
- Schotel, G.A., 'Historisch overzicht n.v. Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F.Esser'; (typoscript Soerabaja 1957).
- Schotsman, R.J., 'De Nederlandse Bankiersvereniging en de Amsterdamse Effectenbeurs', in: Schipper, Schotsman, Wijtvliet (red.), *Veertig jaar Nederlandse Bankiersvereniging 1949-1989*, p. 151-161.
- Schröter, H.G., *Aufstieg der Kleinen: Multinationale Unternehmen aus fünf kleinen Staaten vor 1914* (Berlijn 1993).
- Schulte Nordholt, H., 'Buiten het kamp, buiten de geschiedenis', in: Steijlen (red.), *Stemmen uit Indië*, p. 5-9.
- Seenus, R. van, *Bankpolitiek en conjunctuur. Het Nederlandse bankwezen in het conjunctuurverloop na den wereldoorlog 1914-1918* (Amsterdam 1945).
- Simon Thomas, M., P. den Otter, 'Twentse tjaps', in: *Textielhistorische Bijdragen* 34 (1994), p. 104-119.
- Slot, B., *Eendracht maakt macht. Beleggingsfondsen van ABN AMRO en voorgangers, 1774-2007* (Amsterdam 2008).
- Slot, B., *Iedereen kapitalist. De ontwikkeling van het beleggingsfonds in Nederland gedurende de 20ste eeuw* (Amsterdam 2004).
- Sluyterman, K., J. Dankers, J. van der Linden, J.L. van Zanden, *Het coöperatieve alternatief. Honderd jaar Rabobank 1898-1998* (Den Haag 1998).
- Sluyterman, K.E., H.J.M. Winkelman, 'The Dutch family firm confronted with Chandler's dynamics of industrial capitalism, 1890-1940', in: *Business History* 35 (1993), nr. 4, p. 152-183.
- Sluyterman, K.E., *Kerende kansen. Het Nederlandse bedrijfsleven in de twintigste eeuw* (Amsterdam 2003).
- Sluyterman, K., B. Wubs, *Over grenzen. Multinationals en de Nederlandse markteconomie* (Amsterdam 2009).
- Smits, J.P., *Economische groei en structuurveranderingen in de Nederlandse dienstensector, 1850-1913. De bijdrage van handel en transport aan het proces van 'moderne economische groei'* (Amsterdam 1995).
- Soest, J. van, *Trustee of the Netherlands Antilles. A history of money, banking and the economy with special reference to the Central Bank van de Nederlandse Antillen 1828-6 February-1978* (Zutphen z.j. [1978]).
- Spijker, G.B., 'De vestiging van het 'Agentschap van de Nederlandsche Handel-Maatschappij' van 1836 tot 1883 te Nijverdal (De opkomst van de textielnijverheid in het Reggedal)'. Scriptie m.o. geschiedenis, Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, faculteit onderwijs Noordelijke Leergangen Zwolle (Almelo 1989).
- Spruit, R., *Kaiyō-Maru* (Amsterdam 1997).

- Steendijk, A.J., 'Overzicht van de ontwikkeling van het Nederlandsch bedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij n.v. in den bezettingstijd (1940-1945)'; (typoscript Amsterdam 1945).
- Steijlen (red.), F., *Memories of 'The East': abstracts of the Dutch interviews about the Netherlands East Indies, Indonesia and New Guinea (1930-1962) in the Oral History Project Collection* (Leiden 2002).
- Sternheim, A., *Het bankwezen in Nederland* ('s-Gravenhage z.j. [1925]).
- Sternheim, A., 'De Nederlandsche banken in 1933', in: *De Kroniek* 12 (15 juni 1934), nr. 301, p. 46-52.
- Sternheim, A., 'De Nederlandsche banken in 1934', in: *De Kroniek* 13 (1 juni 1935), nr. 324, p. 34-39.
- Stikker, D. U., *Memoires: Herinneringen uit de lange jaren waarin ik betrokken was bij de voortdurende wereldcrisis* (Rotterdam/Den Haag 1966).
- Strasser, K., *Die deutschen Auslandsbanken* (München 1925).
- Taselaar, A., *De Nederlandse koloniale lobby. Ondernemers en de Indische politiek 1914-1940* (Leiden 1998).
- Taudin Chabot, J. J. M., *Chabot, een hugenotenfamilie uit La Rochelle* (Assen 1981).
- Tielhof, M. van, *Banken in bezettingstijd. De voorgangers van ABNAMRO tijdens de Tweede Wereldoorlog en de periode van rechtsherstel* (Amsterdam/Antwerpen 2003).
- Tienhoven, J. P. van, 'Bankwezen II: Provinciale banken en bijzondere kredietinstellingen', in: Smissaert (red.), *Nederland in den aanvang der twintigste eeuw*, p. 829-843.
- Tienhoven, J. P. van, *Industrie en banken. De handel volgt de banken* ('s-Gravenhage 1917).
- De toestand der handels- en kantoorbedienden te Amsterdam, deel 1: De bedienden op geld- en effectenkantoren* (Amsterdam 1903).
- Trip, L. J. A., *De Duitse bezetting van Nederland en de financiële ontwikkeling van het land gedurende de jaren van bezetting* ('s-Gravenhage 1946).
- Vanvugt, E., *Wettig opium 350 jaar. Nederlandse opiumhandel in de Indische archipel* (Haarlem 1985).
- Veenendaal jr., A. J., 'Franciscus Querien den Hollander', in: A. J. C. M. Gabriëls (red.), *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 4 (Den Haag 1994), p. 193-195.
- Veraart, W., *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van bezetting en wederopbouw* (Rotterdam/Alphen aan den Rijn 2005).
- Veraart, W. J., *Tweede Wereldoorlog: roof en rechtsherstel: eindrapport van de Begeleidingscommissie onderzoek financiële tegoeden w o-ii in Nederland*, deel 2, *Effecten* (Leiden 1999).
- Veraghtert, K., 'Zeeverzekeringen te Antwerpen (1814-1860)', in: *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis*, themanummer *Geld en water. Banken, verzekeringen en scheepvaart in de negentiende en twintigste eeuw*, 14 (1995), p. 9-23.
- Verrijn Stuart, G. M., *Bankpolitiek*, in de serie *Het Bankwezen* (Wassenaar 1921).
- Verrijn Stuart, G. M., 'Het bankwezen', in: P. Lieftinck (red.), *Het bedrijfsleven tijdens de regeering van H. M. Koningin Wilhelmina 1898-1938* (z.j. [1938]), p. 357-368.
- Verrijn Stuart, G. M., *Het bankwezen in de Nederlandsche koloniën*, in de serie *Het Bankwezen* (Wassenaar 1923).
- Verrijn Stuart, G. M., *Geld, crediet en bankwezen*, deel 2, *Bankpolitiek* ('s-Gravenhage 1956).
- Verwey, G., *'s Levens avontuur. Een autobiografie* (Amsterdam 1994).
- Verzameling geschriften samengesteld ten kantore van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v. te Amsterdam, ten einde te dienen als leidraad bij de voorlichting van z.d.h. Prins Bernhard van Lippe Biesterfeld omtrent het economische leven van Nederland en Nederlandsch-Indië, waartoe zijne Doorluchtige Hoogheid zich gedurende de maanden september-december 1936 aan het Hoofdkantoor der Maatschappij heeft opgehouden* (z.p. z.j.).

- ‘50 jaar Incasso-Bank 1891-1941’, in: *De Bank, maandblad voor het personeel der Incasso-Bank*, februari 1941.
- Vinke, P., *De maatschappelijke plaats en herkomst der directeuren commissarissen van de open en daarmee vergelijkbare besloten naamloze vennootschappen. Een sociologisch onderzoek* (Leiden 1961).
- Vinne, V. van der, *Spijker 1898-1926* (Amsterdam 1998).
- Vissering, G., *Muntwezen en circulatie-banken in Nederlandsch-Indië* (Amsterdam 1920).
- ‘Vordering van het gebouw der Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v. aan de Vijzelstraat door de Duitsche autoriteiten’; (typoscript z.p. 1943).
- Voskuil e.a., R. P. G. A., *Bandoeng, Beeld van een stad* (Purmerend 1996).
- Vries (red.), J. de, *Kaiyo-Maru. Een in Dordrecht gebouwd negentiende eeuws oorlogsschip* (z.p. z.j. [Dordrecht 1979]).
- Vries, Joh. de, *De Coöperatieve Raffeesen- en Boerenleenbanken in Nederland 1948-1973: van exponent naar component* (z.p. 1973).
- Vries, Joh. de, ‘Samuel Pieter van Eeghen, Toewan Amsterdam’, in: H. Beliën, M. Bossenbroek, G. J. van Setten (red.), *In de vaart der volken: Nederlanders rond 1900* (Amsterdam 1998), p. 117-125.
- Vries, Joh. de, *Een eeuw vol effecten. Historische schets van de Vereniging voor de Effectenhandel en de Amsterdamse Effectenbeurs 1876-1976* (z.p. 1976).
- Vries, Joh. de, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank. Vijfde deel. De Nederlandsche Bank van 1914-1948. Trips tijdvak 1931-1948 onderbroken door de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1994).
- Vries, Joh. de, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank. Vijfde deel. De Nederlandsche Bank van 1914-1948. Visserings tijdvak 1914-1931* (Amsterdam 1989).
- Vries, Joh. de, ‘Ernst Heldring’, in: J. Charité (red.) *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 1 (Den Haag 1979), p. 236-237.
- Vries, Joh. de, *Herinneringen en dagboek van Ernst Heldring (1871-1954)*, drie delen (Groningen 1970), 3 delen.
- Vries, Joh. de, *Hoogovens IJmuiden 1918-1968. Ontstaan en groei van een basisindustrie* (IJmuiden/Amsterdam 1968).
- Vries, Joh. de, *De Nederlandse economie tijdens de 20e eeuw* (Haarlem 1977).
- Vries, Joh. de, ‘Het Nederlandse financiële imperium. Schets van de geschiedenis van het Nederlandse bankwezen’, in: *Bankwezen. Een geschiedenis en een bronnenoverzicht; Historische bedrijfsarchieven nr. 1* (Amsterdam 1992), p. 13-59.
- Vries, Joh. de, ‘Wegbereiders van het moderne bedrijfsleven in Nederland 1890-1940’, in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijf en Techniek* 8 (1991), p. 122-135.
- Vries, Joh. de, W. Vroom, T. de Graaf (red.), *Wereldwijd bankieren. ABN AMRO 1824-1999* (Amsterdam 1999); ook Engelstalig onder de titel *Worldwide banking. ABN AMRO Bank 1824-1999*.
- Vries, M. de, *Het Nederlandsche bankwezen en de huidige crisis* (Amersfoort 1923).
- Vries, M. de, *Tien jaren geschiedenis van het Nederlandsch bankwezen en de Nederlandsche conjunctuur 1866-1876* (’s-Gravenhage 1921).
- Wakeren, A. I. van, ‘Dutch-Argentine Trade during the First World War (1914-1918)’. Doctoraalscriptie Geschiedenis Rijksuniversiteit Leiden (z.p. 1994).
- Wee (red.), H. van der, *Cera 1892-1998. De kracht van coöperatieve solidariteit* (Antwerpen 2002).
- Wee, H. van der, M. Verbreyt, *De Generale Bank, 1822-1997: een permanente uitdaging* (Tielt 1997).
- Wee, H. van der, M. van der Wee-Verbreyt, *Mensen maken geschiedenis: de Kredietbank en de economische opgang van Vlaanderen 1935-1985* (z.p. z.j. [Brussel 1985]).
- Weeveringh, J. J., *Woordenboek voor den Effecten-, Wissel en Speciehandel, het Assurantiewezen en het Boekhouden* (Amsterdam 1888).

- Wennekes, W., *De aartsvaders. Grondleggers van het Nederlandse bedrijfsleven* (Amsterdam 1993).
- Wensveen, D.M.N. van, P.A. Geljon, 'De rol van de Nederlandse banken op de kapitaalmarkt', in: J.H. Koning, G.P.L. van Roij, J.J. Sijben (red.), *Zicht op bancaire en monetaire wereld. Opstellen aangeboden aan prof. dr. H.W.J. Bosman ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum op 1 maart 1984 als hoogleraar in het geld-, krediet- en bankwezen aan de Katholieke Hogeschool Tilburg* (Leiden/Antwerpen 1984), p. 117-140.
- Werf, D.C.J. van der, *Banken, bankiers en hun fusies. Het ontstaan van de Algemene Bank Nederland en de Amsterdam-Rotterdam Bank, een studie in fusiegedrag over de periode 1950-1964* (Amsterdam 1999).
- Werf, D.C.J. van der, *De Bond, de Banken en de Beurzen. De geschiedenis van de Bond voor den Geld- en Effectenhandel in de Provincie (1903-1974) tegen de achtergrond van de ontwikkeling van het bankwezen en de effectenhandel in Nederland sinds 1814* (Amsterdam 1988).
- Westerhuis, G., *Conquering the American market. ABN AMRO, Rabobank and Nationale Nederlanden working in a different business environment 1965-2005* (Amsterdam 2008).
- Westerman, W.M., *De concentratie in het bankwezen. Een bijdrage tot de kennis der economische ontwikkeling van onzen tijd* ('s-Gravenhage 1919).
- Westerman, W.M., 'Het Nederlandsche bankwezen in de laatste vijftig jaren', in: W.G. de Bas (red.), *Gedenboek 1898-1923. uitgegeven ter gelegenheid van het zilveren regeringsfeest van hare Majesteit Koningin Wilhelmina der Nederlanden op 6 september 1923* (Voorschoten 1923), p. 477-486.
- Wij dienen de* N.H.M. (Amsterdam 1956).
- Wijmer, D.J., A.M. Tempelaars, 'Inventaris op het archief van het hoofdkantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (1794) 1824-1964 (1994)'; (manuscript Den Haag 1998).
- Wijnand, J.H., *Het bankwezen in Nederland* (Amsterdam 1944).
- Wijtvliet, C.A.M., *Expansie en dynamiek. De ontwikkeling van het algemene bankwezen in Nederland, 1860-1914* (Amsterdam 1993).
- Wijtvliet, C.A.M., 'De Nederlandsche Handel-Maatschappij; van handels-onderneming naar bankbedrijf', in: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijf en Techniek* 6 (1989), p. 96-118.
- Wijtvliet, C.A.M., 'Voorspel en eerste actie. De voorlopers, 1903-1949', in: Schipper, Schotsman, Wijtvliet (red.), *Veertig jaar Nederlandse Bankiersvereniging 1949-1989*, p. 15-29.
- Winkelman, H.J.M., T. de Graaf (red.), *Bancair-historische gids: archievenoverzicht 1998* (Amsterdam 1998).
- [Winterstein, M.C.], 'Twentsche Bankvereniging 1861 – De Twentsche Bank 1961'; typescript vervaardigd ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de bank (z.p. z.j.).
- Wintle, M., *An economic and social history of the Netherlands, 1800-1920. Demographic, economic and social transition* (Cambridge 2000).
- Wit, O. de, J. van den Ende, 'Het kantoor in een stroomversnelling na de Tweede Wereldoorlog', in: E. van Oost e.a. (red.), *De gemechaniseerde administratie, 1880-1940* (Den Haag 1998), p. 18-65.
- Wit, O. de, J. van den Ende, 'Het gemechaniseerde kantoor, 1914-1940', in: J.W. Schot e.a. (red.), *Techniek in Nederland in de Twintigste Eeuw*, deel 1 (Zutphen 1998), p. 237-269.
- Wit, O. de, m.m.v. H. Buiters, 'De opkomst van de moderne administratie 1880-1914', in: J.W. Schot e.a. (red.), *Techniek in Nederland in de Twintigste Eeuw*, deel 1 (Zutphen 2002), p. 219-235.
- Wit, O.W. de, J. Hermans, m.m.v. A.A. Albert de la Bruhèze, 'De Rotterdamsche Bank en de

- effectenhandel: integratie en innovatie', in: J.W. Schot e.a. (red.) *Techniek in Nederland in de Twintigste Eeuw*, deel 5 (Zutphen 2002), p. 191-194.
- Wit, O.W. de, J. Hermans m.m.v. A.A. Albert de la Bruhère, 'De vele gezichten van de telefoon', in: J.W. Schot e.a. (red.) *Techniek in Nederland in de Twintigste Eeuw*, deel 5 (Zutphen 2002), p. 179-201.
- Woltjer, J.J., 'Hendrik Peter Godfried Quack', in: J. Charité (red.), *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 2 (Den Haag 1985), p. 439-442.
- Wubs, B., *Unilever between Reich and Empire 1939-1945: international business and national war interests* (z.p. 2006).
- Yoshimasa, S., 'The monetary policy in the Netherlands East Indies under the Japanese Administration', in: *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde* 152 (1996), nr. 4, p. 699-724.
- Zanden, J.L. van, R.T. Griffiths, *Economische geschiedenis van Nederland in de 20e eeuw* (Utrecht 1989).
- Zanden, J.L. van, R. Uittenbogaard, 'Expansie, internationalisering en concentratie, 1950-1990', in: De Vries, Vroom, De Graaf (red.), *Wereldwijd bankieren. ABN AMRO 1824-1999*, p. 335-392.
- Zanden, J.L. van, *Een klein land in de 20e eeuw. Economische geschiedenis van Nederland 1914-1995* (Utrecht 1997).
- Zanden, J.L. van, A. van Riel, *Nederland 1780-1914. Staat, instituties en economische ontwikkeling* (Amsterdam 2000).
- Zijlstra, J., *Per slot van rekening. Memoires* (Amsterdam/Antwerpen 1992).
- Zoomers, H.C.M., *A Dutch trade expedition to Siam in 1828* (Amsterdam 1984).
- Zoomers, H.C.M., *A voyage to Cochin China. A trade mission of the Netherlands Trading Society to Cochin China in 1828* (Amsterdam 1984).
- Zwaag, J. van der, *Verloren tropische zaken. De opkomst en ondergang van de Nederlandse handel- & cultuurmaatschappijen in het voormalige Nederlands-Indië* (z.p. [Meppel] 1991).
- Zwet, J.R. van, *President in Indië en Nederland. Mr. N.P. van den Berg als centraal bankier* (z.p. z.j. [2004]).

Handboeken, jaarverslagen en personeelsbladen

Handboeken

- Financieel adresboek voor Nederland* (Amsterdam), jaargangen 1 (1895) - 52 (1959).
- Handboek voor cultuur- en handelondernemingen in Nederlandsch-Indië*, jaargangen 1 (1888) - 52 (1940).
- Van Nierop & Baak Naamloze Vennootschappen*, jaargangen 1 (1882) - 62 (1948).
- Van Oss' Effectenboek*, jaargangen 1903-1968/1969.

Jaarverslagen

- Algemene Bank Nederland, 1964.
- Amsterdam-Rotterdam Bank, 1964.
- Amsterdamsche Bank, 1872-1964.
- Incasso-Bank, 1899-1948.
- Nederlandsch-Indische Handelsbank/Nationale Handelsbank, 1864-1964.
- Nederlandsche Handel-Maatschappij, 1875-1963.

Rotterdamsche Bank(vereniging), 1863-1964.

Twentsche Bankvereniging B.W. Blijdenstein & Co./Twentsche Bank, 1867-1964.

Personeelsbladen

Ankertros, Personeelsblad van de Algemene Bank Nederland, 1964-1990.

Ons Anker, Personeelsblad van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, n.v., 1946-1964.

Overzicht en verantwoording illustraties

Alle foto's en illustraties zijn afkomstig uit de collectie van ABN AMRO Historisch Archief, Weesp.

Kaart 1

Uitbreiding Nederlandse kantorennet Nederlandsche Handel-Maatschappij door de overname van de Geldersche Credietvereniging in 1936. Cartographic Studio, Wenen, p. 280

Kaart 2

Agentschappen en ondernemingen van de Nederlandsche Handel-Maatschappij in Indonesië, 1945-1960. Cartographic Studio, Wenen, p. 386-387

Kaart 3

Buitenlandse agentschappen, affiliaties en dochterondernemingen van de Nederlandsche Handel-Maatschappij in de twintigste eeuw. Cartographic Studio, Wenen, p. 392-393

Belangrijkste afkortingen

AAHA	ABNAMRO Historisch Archief, Weesp
AB	Amsterdamsche Bank, Amsterdam
ABV	Amsterdamsche Bankiersvereniging, Amsterdam
ADNB	Archief de Nederlandsche Bank, Amsterdam
BA	Bank-Associatie Wertheim & Gompertz 1834 en Credietvereniging 1853, Amsterdam
Beniso	Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen, Den Haag
BVHS	Bank voor Handel & Scheepvaart, Rotterdam
BIB	Böhmische Industrial-Bank, Praag
Bz	Bankzaken
CMBI	Chartered Mercantile Bank of India, Londen
Cz	Cultuurzaken
CZB	Centrale Zuiveringsraad voor het Bedrijfsleven, Den Haag
DAB	Deposito- en Administratie Bank, Rotterdam
DNB	de Nederlandsche Bank, Amsterdam
DSB	de Surinaamsche Bank, Amsterdam/Paramaribo
EAC	European Advisory Committee
EHC	Edwards, Henriquez & Co.'s Bank, Willemstad
FMVNO	Finantieele Maatschappij voor Nijverheidsondernemingen, Amsterdam
GCV	Geldersche Credietvereniging, Arnhem
GWK	Grenswisselkantoren, Amsterdam
HBU	Hollansche Bank-Unie, Amsterdam
HCAHC	Holland Centraal-Amerika Handels Compagnie, Guatemala-City
HCO	Historisch Centrum Overijssel, Zwolle
HIJSM	Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij, Amsterdam
H&P	Heldring & Pierson, Den Haag
HSBC	Hongkong & Shanghai Banking Corporation, Hongkong
HTW	Handelstrust West, Amsterdam
HVA	Handelsvereniging 'Amsterdam', Amsterdam
HZAL	Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij 'Holland-Zuid-Afrika Lijn', Amsterdam
IB	Incasso-Bank, Amsterdam
IBC	International Banking Company, New York
Internatio	Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam', Rotterdam
IPC	Internationale Producten Compagnie, Amsterdam
JB	Javasche Bank, Batavia
KB	Koninklijk Besluit
KHL	Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam

KPM	Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Amsterdam
KNSM	Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam
KWIM	Koninklijke West-Indische Maildienst, Amsterdam
Liro	Lippmann, Rosenthal & Co., Sarphatistraat, Amsterdam
Loco	Labouchere Oyens & Co. Bank, Amsterdam
LR&Co.	Lippmann, Rosenthal & Co., Amsterdam
M&Co	Mendelssohn & Co., Amsterdam
MKVT	Maatschappij voor Krediet op Vaste Termijn, Amsterdam
NA	Nationaal Archief, Den Haag
Nato	Nationale Bankvereniging, Utrecht
NCB	Nederlandse Credietbank, Amsterdam
NCM	Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij, Amsterdam
NDM	Nederlandsche Dok Maatschappij, Amsterdam
NHB	Nationale Handelsbank, Amsterdam
NHM	Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam
NIBV	Nederlandsch-Indische Bankiersvereniging, Batavia
NIDI	Nederlandsch-Indisch Deviezen Instituut, Batavia
NIEM	Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij, Batavia
NIHB	Nederlandsch-Indische Handelsbank, Amsterdam
NILM	Nederlandsch-Indische Landbouw Maatschappij, Amsterdam
NILS	Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat, Amsterdam, vanaf 1950 Nederland Indonesië Land Syndicaat, Amsterdam
NIVAS	Nederlandsch-Indische Vereniging voor den Afzet van Suiker, Surabaya
NMB	Nederlandsche Middenstandsbank, Amsterdam
NOB	Nederlandse Overzee Bank, Amsterdam
NSVC	Nederlandsch Syndicaat voor China, Amsterdam
Paribas	Banque de Paris et des Pays Bas, Amsterdam/Parijs
P&Co.	Pierson & Co., Amsterdam
PHP	Pierson, Heldring & Pierson, Amsterdam
RB	Rotterdamsche Bank, Rotterdam
RCMA	Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam
RMZ	R. Mees & Zoonen, Rotterdam
Robaver	Rotterdamsche Bankvereniging, Rotterdam/Amsterdam
rvc	raad van commissarissen
SCM	Serdang Cultuur Maatschappij, Amsterdam
SCM	Surinaamsche Cultuur Maatschappij, Amsterdam
SDB	Southern Development Bank (Nanpo Kaihatsu Kinko), Tokyo
SHV	Steenkolen Handelsvereniging, Utrecht
SMN	Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Amsterdam
TB	Twentsche Bank, Amsterdam
TBV	Twentsche Bankvereniging B.W. Blijdenstein & Co., Amsterdam
Visoco	Vereeniging van Java-Suikerondernemers ter quoteering der uitvoeren bij internationaal Contract, Den Haag
VISP	Vereeniging van Javasuikerproducenten, Amsterdam
VNS	Vereenigde Nederlandsche Scheepvaart Maatschappij, Den Haag
VTI	Vereeniging van Thee-Importeurs, Amsterdam

VvdE	Vereeniging voor den Effectenhandel, Amsterdam
WTK	Wet Toezicht Kredietwezen
YSB	Yokohama Specie Bank, Tokyo
ZAL	Zuid-Amerika Lijn, Amsterdam
ZBBFL	Zuiveringsraad voor het Bank-, Beurs-, Financierings- en Levensverzekeringsbedrijf, Den Haag

Register*

- Aalsmeer
Aalst, dr. C. J. K. van cd, 111, 142, 146, 153, 156, 158, 159, 165, 168, 174, 185, 187, 189, 195, 217, 218, 222-224, 229, 230, 232, 234, 257-259, 261, 268, 269, 279, 283, 284, 300, 342, 435, 436, 484, 486, 487, 490-492, 495, 496, 501, 502
Aalst jr., C. J. K van 230
Aalst, mr. D. J. van 284
Aalst, mr. N. J. van cd, 287
Aalst-Hoorweg, T. A. P. van 230
Abas, A. 513
Abbing, mr. F. H. cd, 230, 300, 301, 483, 496, 507
Abdoel Aziz al Saoed, koning 239, 240
ABNAMRO, Amsterdam
Accountantskantoor Bakker & Co., Amsterdam 501
Adèr, mr. H. J. cd, 313, 504
Administratiekantoor voor Aandelen in Vennootschappen en in Binnen- en Buitenlandse Leningen, Amsterdam 502
Administratiekantoor van leningen ten laste van Nederland en Nederlands-Indië, Amsterdam 242
Administratiekantoor der Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam 524
Administratiekantoor Unitas, Utrecht 510
Adriani, P. N. cd, 160, 481
AEG, Berlijn 190
AEG Nederland, Amsterdam
Aero Bank, Den Haag 308
Afrika 511, 527
Afrikaansche Handels-Vereeniging, Rotterdam
Afscheepbedrijf Van Putten, Cirebon 178
Afscheep- en Commissiezaak v/h J. F. Esser, Pasuruan cd, 178, 237, 251, 334, 379, 380, 394, 515, 522
Afscheep- en Commissiezaak v/h C. H. Pownall, Banyuwangi cd, 178, 251
Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali', Benoa cd, 178, 251
Ainsworth, Th. 60
Aken, N. van
Aken-Maastrichtsche Spoorweg Maatschappij, 90
Akkrum
Albarda, mr. H. cd, 301, 368-371, 373, 405, 436, 508
Albatros Superfosfaatfabrieken, Amsterdam cd
Alberts, J. cd, 181
Alblasserdam 52
Alexandrië (Egypte) cd, 43
Algemeen Landbouw Syndicaat, Batavia 252
Algemeen Ondersteuningsfonds, Amsterdam 101, 161, 235, 263, 491, 497, 502, 509, 535, 538
Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten op Java, Surabaya 120
Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Nederlands-Indië, Amsterdam 120, 178
Algemeene Maatschappij ter Begunstiging der Volksvljijt, Brussel 38
Algemeene Nederlandsche Centrale Middenstandscredietbank, Amsterdam
Algemeene Nederlandsch-Indische Thee Cultuur Maatschappij, Amsterdam cd, 175, 176

* Als geen bladzijde is vermeld, dan komt het onderwerp alleen voor op de cd. Cursieve paginanummers zijn verwijzingen naar de noten. De ondernemingen waar NHM-directeuren een commissariaat bekleedden (bijlage 5) zijn niet in het register opgenomen. Dit is ook van toepassing op de ondernemingen uit bijlage 7, syndicaten waarbij de NHM was betrokken, bijlage 8, kredietverlening, 1921-1922, bijlage 9, kredieten boven f 250.000, 1939-1946 en bijlage 10, Top 100 Nederlandse industriële ondernemingen en bankrelatie met NHM, 1950. Dit vormt geen probleem daar de pdf doorzoekbaar is.

Algemene Bank Nederland (ABN), Amsterdam
 379, 404, 405, 410, 430, 505, 521, 523-525
 Algemene Kunstzijde Unie (AKU), Arnhem cd,
 260, 303, 355, 359, 360, 369, 371
 Alkhorbar (Saoedi-Arabië) cd, 331, 380, 515
 Alkmaar cd, 492
 Allizé, H. 490
 Almelo cd, 62
 Alphen, jhr. D.F. van
 Alting Mees, mr. F. cd, 88, 90, 99, 129
 Alvarado (Mexico) cd, 42
 Ambon (Molukken, Indonesië)
 Ament, T.
 Amerika, zie Verenigde Staten
 Amersfoort cd, 503
 Amortisatie-Syndicaat, Den Haag 31
 Amoy (Xiamen, China) 497
 Ampenan (Lombok, Indonesië) 486
 Amstelbank, Amsterdam
 Amstelveen
 Amsterdam cd, 40, 42, 45, 53, 54, 56, 58, 59, 63-69,
 75, 78, 81, 82, 95, 98, 99, 109, 110, 123, 124, 128,
 131, 138, 142, 155, 156, 159, 160, 166, 167, 170, 175,
 176, 178, 181-183, 186, 189-192, 200, 201, 206, 207,
 211, 212, 214-217, 219, 221, 224, 232, 234, 237, 239,
 242, 243, 248-250, 252, 254, 259, 261, 267, 281,
 282, 290, 296, 303, 304, 306, 312, 313, 317, 319,
 325, 331, 353, 365, 367, 373, 376, 381, 391, 398,
 430-432, 471, 472, 484, 486, 495, 496, 517, 523
 Amsterdam Hilton Hotel, Amsterdam
 Amsterdam Overseas Corporation (AOC), New
 York cd, 297
 Amsterdam Padang Compagnie, Amsterdam 487
 Amsterdam-Rotterdam Bank (Amro), Amsterdam
 403, 405, 410
 Amsterdam Serdang Tabak Compagnie,
 Amsterdam 487
 Amsterdamsch Trustee's Kantoor, *Amsterdam* 318
 Amsterdamsche Bank (AB), Amsterdam cd, 90, 94,
 101, 109, 113, 114, 136, 137, 150, 154, 167, 184, 190,
 194, 201, 205, 206, 211, 213, 215, 222, 224, 227,
 232, 235, 266, 268, 285, 288, 300, 306, 308, 312,
 321-324, 352, 356-358, 362, 364-366, 368, 369,
 371, 382, 398-401, 403, 405, 406, 410, 432-434,
 436, 438, 440, 475, 478, 479, 485, 501, 502, 505, 506,
 509, 512, 513, 516, 517, 521, 523, 536, 539, 543, 547,
 551
 Amsterdamsche Bankiersvereniging (ABV),
 Amsterdam 156, 222-224, 437, 498
 Amsterdamsche Droogdok-Maatschappij,
 Amsterdam
 Amsterdamsche Goederenbank, Amsterdam 398
 Amsterdamsche Haring Reederij, Amsterdam cd,
 44
 Amsterdamsche Kininefabriek 93
 Amsterdamsche Maatschappij voor Stadsherstel,
 Amsterdam
 Amsterdamsche Stoombootmaatschappij 58
 Amsterdam
 Amsterdamsche Superphosfaatfabriek,
 Amsterdam cd, 191
 Aneta, Algemeen Nieuws- en Telegraaf-
 Agentschap, Batavia 324, 325, 487, 514
 Anglo Saxon Oil Company, Londen cd, 190
 Anjer (Sumatra, Indonesië)
 Antilliaanse Trust Maatschappij, Willemstad
 Antwerpen (België) cd, 40, 42, 53, 54, 64, 78, 388,
 395, 471, 472
 Apeldoorn cd, 316, 492, 503, 511
 Arakstokerij Palimanang
 Arakstokerij Peboearan
 Argentinië cd, 42, 85, 144, 154, 185, 384
 Arnhem cd, 60, 206, 279, 281, 282, 319, 492, 509, 510
 Arntzenius, B.
 Aruba cd, 383
 Aruba Commercial Bank, Oranjestad cd, 383
 Asiatic Bank Corporation, Singapore 476
 Asiatisch-Europäische Handels-Gesellschaft,
 Hamburg
 Assen
 Associatie Cassa, Amsterdam 59, 149, 474
 Assurantie Maatschappij Brandaris, Amsterdam
 cd, 295, 366, 506
 Assurantie Maatschappij De Zeven Provinciën,
 Amsterdam cd, 295, 366, 506, 507
 Assurantiebedrijf der Nederlandsche Handel-
 Maatschappij, Amsterdam cd, 366
 Ath (België) cd, 472
 Atjeh Associatie, Kota Radja cd, 134
 Atjeh Transport Maatschappij, Amsterdam
 Atjehsche Handel-Maatschappij, Kota Radja
 Aubrun, J. 262
 Australië 103, 174, 276, 326

- Auto-Crediet, Amsterdam cd, 365, 517
- Auto Financiering Maatschappij, Amsterdam cd, 518
- Avéres, ir. A.M.
- Avio-Diepen, Ypenburg 362
- Ayer Bangis (Borneo, Indonesië)
- Baarn cd, 90, 492
- Baat, mr. M.G. de
- Badan Pusat Penyelenggara Perusahaan Industri dan Tambang 395
- Baelde, R.
- Bahia (Brazilië) cd, 42, 487
- Bahrein 381
- Bakker, A.
- Bakker, drs. C. 502
- Bali-Veem 394
- Balk
- Bamberger, R. 511
- Banca Commerciale Italiana, Milaan 297
- Banco de Financiacion Industrial, Madrid
- Banco de Montevideo, Montevideo cd, 383
- Banco di Roma, Rome 388
- Banco Tornquist, Buenos Aires cd, 384
- Banda Priamin (Molukken, Indonesië)
- Bandung (Java, Indonesië) cd, 241, 325, 326, 328, 485, 486, 499, 522
- Bangkok (Thailand) 331, 515
- Banjarmasin (Borneo, Indonesië) cd, 128, 130, 486, 513
- Banjoewangisch Prauwenveer, Banyuwangi cd, 178, 251
- Bank-Associatie, Amsterdam 200, 201, 206, 209
- Bank Indonesia, Jakarta 350, 376, 378, 389, 434, 520
- Bank Industri Negara, Jakarta 391
- Bank for International Settlements/Bank voor Internationale Betalingen, Bazel 509, 517
- Bank Koperasi Tani Dan Nelajan, Jakarta 378
- Bank Negara Indonesia, Jakarta 374
- Bank of America National Trust and Savings Association, San Francisco
- Bank of Bengal, Rangoon 149
- Bank of China, Jakarta 374
- Bank of England, Londen 521
- Bank of New York, New York 95
- Bank of Taiwan, Nederlands-Indië 166, 169, 241, 327, 333
- Bank van Vloten & De Gijsselaar, Den Haag
- Bank voor Handel en Scheepvaart, Rotterdam 216, 264, 341, 342, 427, 428, 508, 515, 516
- Bank voor Indië, Den Haag 206, 242, 243
- Bank voor Nederlandse Gemeenten, Den Haag
- Bank voor Nederlandsch-Indië, Paramaribo cd, 329
- Banque de Bruxelles, Brussel
- Banque d'Etat du Maroc, Parijs/Tanger cd, 154
- Banque de la Société Générale de Belgique, Brussel cd, 297, 405
- Banque de Paris et des Pays Bas (Paribas), Amsterdam cd, 90, 285
- Banque de Paris et des Pays Bas (Paribas), Parijs cd, 213, 297, 502
- Banque Jordaan, Parijs cd, 388, 398, 522
- Banque Lambert, Brussel 507
- Banyumas (Java, Indonesië) 129
- Banyuwangi (Java, Indonesië) cd, 178, 251, 475, 485, 513, 514
- Baros (Sumatra, Indonesië)
- Bary, Amsterdam, Handelmaatschappij H. Albert de cd, 299
- Bas & Co., Den Haag, Firma De cd, 288, 505
- BASF, Ludwigshafen 519
- Bastiaans & Co., Amsterdam, Firma F. 154
- Bataafsche Petroleummaatschappij, Den Haag cd, 190, 215, 221, 260, 495
- Batavia (Java, Indonesië) cd, 42, 43, 66-70, 75, 77, 81, 95, 102-106, 108-111, 122, 128-131, 134, 136-138, 158, 161, 163, 164, 166, 167, 169-171, 173-175, 177, 178, 181, 183, 189, 192, 208, 218, 220, 229, 230, 235, 237-244, 246, 250, 254, 257, 265, 267, 276, 293, 296, 297, 313, 317, 318, 322-326, 329-331, 336, 343, 475, 476, 486, 498, 514
- Batavia Ooster Spoorweg Maatschappij, Amsterdam 106
- Batavia Veem, Batavia, Het cd, 379
- Bataviasche Effecten-Vereeniging, Batavia 167
- Batenburg, dr. A. cd, 379
- Baud, G.L.
- Baud, J.C. 54
- Bauduin, A. cd, 74, 76
- Baukema, S.J. cd, 339

Bawang Petroleum Maatschappij, Den Haag 130
 Bazel, K.P.C. de 224, 494, 495, 517
 Becker & Fuld, Amsterdam, Firma
 Beek
 Beek, J.W.Th. cd, 160
 Beekvliet, Sint Michielsgestel 301, 302, 311
 Beelaerts van Blokland, jhr.mr. F. cd, 302, 303
 Beets, F.W. 123
 Beets, P.
 Begemann, K.A.
 Beiroet (Libanon) cd, 381
 Beleggersfront 290
 Beleggingsfonds van Centraal- en Zuidafrikaanse
 Waarden 'Cenza' 517
 Beleggingsfonds van Converteerbare Obligaties
 'Convento' 517
 Beleggingsfonds van Incourante Waarden 517
 Beleggingsfonds van Westduitse Waarden 'West-
 Duitsland' 517
 Beleggingsmaatschappij Unitas 523
 België 24, 38, 45, 51, 59-61, 64, 81, 143, 191, 199, 245,
 258, 271, 273, 285, 293, 297, 332, 349, 400, 411,
 442, 472, 507, 519
 Belpaive, A.
 Bemberg/Sassoon Groep 384
 Bennekom
 Benelux 275
 Benelux-Depot 517
 Beneluxtunnel, Vlaardingen
 Benghazi (Libië) 385
 Bengkalis 332, 486
 Benoa (Bali, Indonesië) cd, 178, 251, 485
 Bentz van den Berg, P.R. cd, 371
 Berg van Saparoea, R.M. van den
 Bergen-Binnen
 Bergen op Zoom
 Bergh cd, 353, 516
 Bergh, Rotterdam, Van den cd, 219
 Bergmann's Elektrizitätswerke
 Berlijn 51, 273, 310
 Bernhard, prins 303, 370, 439, 520
 Berretty, D.W. 324, 514
 Bertelsmann Verlag, Gütersloh 519
 Besnard, E.M.J. 388
 Besoeki, Afscheepzaak
 Besuki (Java, Indonesië) 497
 Beth, H.
 Betz & Jay, Rotterdam, Firma
 Beugel, dr. E.H. van der cd, 371
 Beugel, Th.M. van der 506
 Beuker, J.B.
 Beus, W.L. de
 Beverwijk
 Biak (Nieuw Guinea, Indonesië)
 Bibitonderneming Koetei
 Bicker Caarten, J.M.A. (*1834)
 Bicker Caarten jr., J.M.A. (*1866)
 Bienfait, H.J.C.
 Bienfait, L.P.
 Bierens de Haan, dr. D.
 Bierens de Haan, mr. J. cd, 99, 158, 191, 228, 230,
 484, 496
 Bijleveld, mr. P.H.A. 315, 316, 511
 Bijpost, J.
 Bijvanck, C.H.C. cd, 481, 486
 Bijvanck, G.M.
 Billiton Maatschappij, Den Haag 360
 Bilt, De
 Bilthoven cd, 281, 492
 Bindjeij Tabak Maatschappij, Amsterdam 487
 Binnerts, mr. S.G. cd, 508
 Biolley, R.J.F.
 Birma 108, 163, 168, 169, 171, 238, 240, 277, 332, 389
 Birnbaum, Batavia, Firma cd, 256
 Bischoff, G.K.F. 316
 Bisschoffsheim, L.R.
 Bisschop Basteyns, F.C.
 Blake, S. 77
 Blankenheym, C.J.
 Blankenheym, D.
 Blaricum
 Blaupunkt, Hildesheim 519
 Blijdenstein, A.J.
 Blijdenstein & Co., Londen, Firma B.W. cd, 385
 Blijdenstein, W.J.H. (Harry)
 Blimbing (Java, Indonesië)
 Blussé, mr. A.
 Blussé van Oud Alblas, A.
 Blussé van Oud Alblas, mr. P.
 BNP Paribas, Parijs 38
 Boas, A. & S.
 Boddart, jhr. P.J.

Boddaert, jhr. W.R.
 Böhmische Industrial-Bank, Praag 256, 500
 Boelen, J.
 Boereboom, Th.E.A. cd, 240
 Boers & Co., Hilversum, Firma
 Bogaerts, J.
 Boissevain & Co., Amsterdam, Firma Adolphe 505
 Boissevain, Firma Gebr. 89
 Boissevain, G.M.
 Boissevain, M.J. cd, 104, 110, 138
 Boll & Dunlop, Rotterdam, Firma
 Boltjes, mr. J.D. 322
 Bombay (India) cd, 162, 237, 254, 331, 343, 385, 498
 Bomme, B.
 Bonaire cd, 183
 Bonaire Commercial Bank/Handelsbank Bonaire,
 Kralendijk
 Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische
 Suikerondernemingen, Den Haag 120, 160
 Bond voor den Geld- en Effectenhandel in de
 Provincie, Den Haag 155
 Borculo cd, 503
 Bordes, T.C. de
 Borneo Landbouw Maatschappij
 Borski, Wed. 50
 Borsumij (Borneo Sumatra Handel Maatschappij),
 Den Haag 364, 506
 Bosch, J. graaf van den 47, 51, 67, 81
 Bosch, mr. J.H.O. graaf van den 369, 370, 404
 Bosch, Stuttgart, Robert 519
 Bosman, A.
 Bossaert, G.
 Bosse, A. van
 Bosse, mr. J.M. van cd, 287, 311
 Bosse, P.P. van
 Bouvy, N.L.J.
 Bouwmeester, J.J.
 Bouwmeester, H.P. den
 Braakenburg, D.A.
 Braat, R.H.J.
 Brandeler, jhr. M. van den
 Braziel Tabak Syndicaat 175
 Brazilië 42, 185, 186, 248, 383, 384
 Breda cd, 286, 492
 Breedband, IJmuiden cd, 356
 Bremen 78, 395
 Brielle cd, 210, 492
 Brink, J.L.J. ten 522
 Brink, dr. J.R.M. (Jan) van den 347, 369, 401
 Brits-Indië 73, 103, 122, 162, 174, 179, 180, 204, 237,
 331, 332, 335, 343, 476
 Bronsing, A.F. cd, 303, 385, 436, 509
 Brouwershaven cd, 474
 Brown & Co., Medan, Firma 108
 Browne, R.
 Bruchner, J. 511
 Brugge (België) cd, 40, 471, 472
 Brugmans, prof.dr. H. 235
 Bruijn, W.N. de
 Brummen
 Brussel (België) cd, 40, 116, 143, 173, 196, 247, 252,
 253, 471, 472
 Bruyn & Zn., Amsterdam, Firma C.M. de 58
 Bruyn, J.J.J. de cd, 224, 227, 237, 497
 Bruynzeel, W. cd, 303
 Buchten-Born
 Büchler, A.H.
 Buenos Aires (Argentinië) cd, 42, 57, 151, 187, 191,
 384
 Bull Nederland, Amsterdam 299, 355
 Bullatec, Amsterdam, Nederlandse Boek- en
 Statistiek Machine Maatschappij cd, 299
 Bunge & Co., Amsterdam, Firma 489
 Bunge, H. 78
 Bureau Aardappelverbouw 512
 Bureau voor Buitenlandsche
 Handelsaangelegenheden, Batavia 203
 Bureau Schadeclaim Indonesië, Den Haag 379
 Bureau Vooronderzoek Collaboratie, Den Haag
 321
 Burg & Fokker, Middelburg, Firma Van
 Burger, Rotterdam, Firma D. 303
 Burgerhout, J.
 Burgerhout, mr. J. 385, 398, 399, 402, 404
 Bus de Ghisignies, L.P.J. burggraaf du 47
 Bussum cd, 316, 511
 Buuren, W.J.C. van 100

 Cacaofabriek De Zaan, Koog aan de Zaan
 Cacao-, citrus- en koffieplantage Slootwijk cd,
 396, 522
 Cacao- en koffieplantage Dordrecht cd, 80, 396

Cacao- en koffieplantage La Liberté cd, 255
 Cacao- en koffieplantage Mon Trésor cd, 123
 Cacao- en koffieplantage Peperpot cd, 180, 396
 Cail & Co., Lille, Firma 120
 Calcutta (India) cd, 162, 237, 331, 498, 521
 California Arabian Standard Oil Company,
 Dahran 332
 Canada 275, 382, 521, 523
 Canneman, E.
 Canton (China) cd, 43
 Cantzlaar, P.J.
 Capellen, G.A.G.Ph. baron van der 47
 Caracas (Venezuela) 221, 494
 Caron, L.J.J.
 Cartagena (Colombia)
 Carter, O. 77, 78
 Carter & Hawley, New York, Firma 77, 78
 Casablanca (Marokko) cd, 385
 Casteren van Cattenburch, H. van cd, 97, 98
 Cate, Almelo, Ten 360
 Caterpillar 521
 Caters, P.J. de
 Cavelier & Van Ceulen, Amsterdam, Firma
 Cenie, R.J.A. cd, 45
 Centraal Joods Overleg 513
 Centraal Op- en Overslagbedrijf 'Cobu', Utrecht
 Centraal Orgaan voor de Economische Betrek-
 kingen met het Buitenland
 Centraal Toezichhoudend Lichaam op de Banken
 (CTL), Jakarta 377
 Centrale Bank van Suriname, Paramaribo 382
 Centrale Kas
 Centrale Suiker Maatschappij, Amsterdam 360
 Centrale Trust Compagnie, Amsterdam cd, 154
 Centrale Zuiveringsraad 322, 323
 Centrum voor Fondsenadministratie 359
 Chabot, Rotterdam, Firma Gebr. cd, 205, 230
 Chadbourne-overleg 247, 252, 253
 Charleroi (België) cd, 472
 Chartered Bank of India, Australia and China,
 Londen 70, 108, 109, 166, 374, 378, 476
 Chartered Mercantile Bank of India, London and
 China, Londen 70, 76, 108, 109, 163, 165, 476,
 498
 Chase International Investment Corporation
 Chase Manhattan Bank, New York 384
 Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden cd, 213,
 219, 323
 Chevalier, Ch. Le cd, 73
 Chevalier, R. Le
 China 42-44, 73, 103, 129, 144, 162, 168, 169, 174,
 257, 258, 276, 389, 476
 Chittagong (Oost-Pakistan) cd, 380
 Chungwa Shangyeh Bank 162
 Cibadak (Java, Indonesië) cd, 488
 Cibodas (Java, Indonesië) 129
 Cilacap (Java, Indonesië) cd, 129, 177, 246, 486, 488,
 514
 Cirebon (Java, Indonesië) cd, 129, 165, 177, 178, 475,
 476, 486
 Cisurupan (Java, Indonesië) 43
 Claessens Moritz
 Clercq, D. de
 Clercq, mr. G. de
 Clercq, W. de cd, 60, 64
 Cock, N.J. de
 Cockerill (Luik) 60
 Cocq, Ch. le
 Cohen Stuart, mr. A.J. 487
 Colijn, dr. H. cd, 201, 262, 271, 283, 302, 341, 342,
 439, 487, 488, 504, 508
 Colijn, M.C. 315
 Colijn, mr. P. 508
 Collot d'Escury, C.J. baron cd, 230, 290, 291, 300,
 301, 311, 318, 322, 323, 328, 354, 368-371, 436,
 439, 496, 508, 513
 Colville, Batavia, Firma 475
 Commercial Bank, Singapore
 Commercieele Maatschappij Keizersgracht,
 Amsterdam
 Commerzbank, Frankfurt 388
 Commissie & Handelsbank, Den Haag 507
 Compagnie Africaine de Banque, Casablanca cd,
 385
 Compagnie Française de Pétroles, Parijs cd, 322,
 513
 Compagnie des Machines Bull, Parijs
 Compagnie Néerlandaise de l'Azote, Sluiskil
 Comptoir National d'Escompte de Paris
 Condensfabriek Friesland, Leeuwarden
 Constructie Werkplaatsen v/h Du Croo & Brauns,
 Amsterdam cd, 158, 190, 191, 213, 219

- Cool, E.J. 315, 316, 511
- Coöperatieve Beetwortelsuikerfabriek,
Puttershoek 487
- Coöperatieve Beetwortelsuikerfabriek Zeeland,
Bergen op Zoom 487
- Coöperatieve Spaar-, Voorschot- & Beleggings-
bank 'Boaz' voor Wilnis en Omstreken G.A.,
Wilnis
- Cordes & Co., Amsterdam, Firma 79
- Cordes, D. 79
- Cordes, H.J. 492
- Cort van der Linden, P.W.A. 486
- Coster van Voorhout, Surabaya, Firma
- Cramerus, E.W.
- Crediet- & Handelsvereniging Banda,
Amsterdam
- Credietbank voor Nederlandsch-Indische
Gemeenten en Ressorten, Batavia
- Credietvereniging 1853, Amsterdam 93, 206
- Creditanstalt Bankverein, Wenen
- Crédit Lyonnais, Marseille 95
- Crédit Suisse, Zürich 297
- Cremer, H. 229
- Cremer, Herbert 510
- Cremer jr., J.Th. 303
- Cremer sr., J.Th. cd, 110, 158, 159, 195, 232, 370, 487,
488
- Crena de Iongh, mr. D. cd, 227, 230, 232, 269, 279,
283-286, 300, 326, 342, 343, 427, 439, 496, 508
- Crommelin & Sn., Amsterdam, Firma D.
- Crone, Amsterdam, Firma H.G.Th. 178
- Crone, H.G.
- Croockewit, H.
- Cuba 42, 120, 122, 179, 203
- Cultuur Hulpbank voor Nederlandsch-Indië 242
- Cultuur Maatschappij Boekit Gompong cd, 171
- Cultuurmaatschappij Doekoevingin
- Cultuur Maatschappij Kebon Hardjo cd, 195
- Cultuur Maatschappij Ketangoengan-West cd,
248, 335, 379, 391, 394, 395, 499
- Cultuur Maatschappij Klampok
- Cultuur Maatschappij Langsee
- Cultuur Maatschappij Lho Soekon cd, 249, 514
- Cultuur Maatschappij Meloewong cd, 246, 379,
394, 395, 514, 522
- Cultuurmaatschappij Pasir Bangka 514
- Cultuur Maatschappij Pasoemah
- Cultuur Maatschappij Peterongan cd, 247, 499
- Cultuur Maatschappij Petjangaän
- Cultuurmaatschappij Ploembon
- Cultuur Maatschappij Soemberredjo
- Cultuurmaatschappij Tjepper
- Cultuurmaatschappij der Vorstenlanden 116
- Curaçao 183, 221, 299, 382, 383
- Curaçaosche Bank, Willemstad 221
- Curaçaosche Financierings Maatschappij,
Willemstad cd, 383
- Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam
cd, 213, 506
- Curup (Sumatra, Indonesië) 176
- Daalen, C.J.A. van cd, 370, 371
- Dai Nippon Seito 337
- Dames (Visser), M. cd, 89, 111
- Damman (Saoedi-Arabië) cd, 380
- Damme, M.H. cd, 371
- Dar-es-Salaam (Tanzania)
- Darmstädter und Nationalbank, Darmstadt 201
- Decima (Japan) cd, 74, 75, 82
- Dedel, jhr.mr. W.G.
- Dedemsvaart
- Deichmann & Co., Keulen, Firma 95
- Dekema, P.J.
- Deking Dura, F.C. (*1800)
- Deking Dura, F.C. (*1851)
- Deking Dura, J.C.
- Dekker en Vriesendorp, Dordrecht, Firma
- Deknatel, J.A. cd, 301, 368, 498, 508
- Delden, ir. P. van cd, 401, 402, 405
- Delft 210
- Delfzijl cd, 355
- Deli-Batavia Maatschappij, Medan/Amsterdam
108
- Deli-Batavia Rubber Maatschappij, Amsterdam
172
- Deli-Maatschappij, Amsterdam cd, 69, 86, 94, 114,
303, 476, 510, 523
- Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam cd, 213
- Demka Staalfabrieken, Utrecht, Koninklijke
- Denpasar (Bali, Indonesië) cd, 394, 513
- Deposito- en Administratie-Bank, Rotterdam 142
- Deterding, H.W.A. cd, 111, 129, 155, 435, 487

Determeyer Weslingh & Zoon, Amsterdam, Firma
 142, 438
 Deutsch Niederländische
 Telegraphengesellschaft (DNT), Keulen cd,
 190, 199, 203
 Deutsche Bank, Berlijn/Frankfurt 95, 97, 400, 486
 Deutsche Golddiskontbank, Berlijn 285, 513
 Deutsche Reichsbahn, Berlijn cd, 306, 307
 Deventer cd, 492, 503
 Didam
 Diemen
 Dieren
 Diggele, K. Ph. van
 Dijkgraaf, A. F. J.
 Dikema & Chabot, Rotterdam, Firma 205
 Dinger, J. W. 433
 Dirksland
 Discontogesellschaft, Berlijn
 Disconto Maatschappij, Rotterdam cd, 213, 483
 Doef, H.
 Doetinchem cd, 316, 318, 492, 503, 511
 Dollar-Obligatie-Depot 517
 Domei Nieuwsagentschap, Hongkong 334
 Domeinbank 38
 Donker Curtius, D.
 Doorman, K.
 Doornik (België) cd, 40, 471, 472
 Dordrecht cd, 40, 64, 65, 75, 156, 210, 471, 472, 474,
 496
 Dordtsche Petroleum-Industrie Maatschappij 129
 Dorp, dr. E. C. van 235, 497
 Dorrepaal & Co., Surabaya 113, 114, 116, 481
 Dorrepaalsche Bank der Vorstenlanden, Surabaya
 116, 481
 Dreesmann, W. J. R. cd, 371
 Dresdner Bank, Berlijn 95, 309, 323, 510
 Droogdok Maatschappij 'Soerabaja',
 Surabaya/Amsterdam cd, 183
 Droogdok Maatschappij 'Tandjong Priok',
 Batavia/Rotterdam cd, 183
 Dudok de Wit, A. B. C. cd, 303
 Dudok de Wit & Co., Amsterdam,
 Handelsvereniging cd, 302, 303
 Dümmler & Co., Batavia, Firma 70
 Düsseldorf (Duitsland) cd, 385
 Duin, R.
 Duitsland 141, 142, 199-202, 216-218, 220, 222-224,
 248, 263, 271-273, 276, 281, 293, 298, 307, 312-
 314, 342, 349, 365, 366, 385, 395, 407, 505, 506,
 519
 Dumon Tak, P.
 Dunlop, D.
 Dunlop & Van Essen, Amsterdam, Firma 154
 Dunlop, G. A. 328, 329
 Dutilh, mr. J. cd, 287
 Dutilh's Vlashandel, Rotterdam 219
 Dutilh, W. F. 303
 Eb & Dresselhuys' Scheepvaart Maatschappij,
 Rotterdam, Van der
 Ebeling CLzn., A. F.
 Ebeling & Co., Rotterdam, Firma A. F.
 Ede cd, 281, 492
 Edwards, Henriquez & Co.'s Bank, Willemstad cd,
 369, 383, 507
 Eeghen, A. W. van
 Eeghen & Co., Amsterdam, Firma Van 97, 115, 190,
 232-234, 302, 384, 385, 487, 489
 Eeghen & Maclaine, Dar-es-Salaam, Firma Van
 384
 Eeghen, H. L. van cd, 301, 302, 384
 Eeghen, J. van
 Eeghen, P. van
 Eeghen, S. van cd, 158, 206, 232, 496, 502
 Eerbeek
 Eerste Hollandsche Vensterglasfabriek, Maassluis
 191, 219
 Eerste Nederlandse Cement Industrie (ENCI),
 Maastricht cd, 364
 Effecten Belegging Maatschappij Jordaam,
 Enschede
 Effectenclearing 359
 Eibergen
 Eik, J. van
 Eilandenbank, Den Briel cd, 210
 Eindhoven cd, 492, 512
 Elberg, P. M.
 Elffers, Corns. 286, 516
 Ellinckhuysen, Rotterdam, Firma Carel
 Elst cd, 318
 Emmen
 Engel, L. cd, 174, 201, 486, 498

- Engeland zie Groot-Brittannië
- Enschede cd, 208, 353
- Enter, H.J.E. van
- Enthoven, L.H.
- Entrop, H. 332
- Epe
- Erdrink, H.H. cd, 207, 208, 485
- Ermelo
- Erzberger, M. 217
- Eschauzier, P. cd, 302
- Escomptobank, Jakarta 374
- Ethiopië 397, 409
- European Advisory Committee (EAC) 400
- Europese Atoomgemeenschap 349
- Europese Betalings Unie 349
- Europese Economische Gemeenschap 349
- Europese Gemeenschap van Kolen en Staal cd, 349, 369, 371, 517
- Everdingen, mr. H.G. van
- Everts, J.W.B. cd, 302
- Everwijn, mr. J.C.A. cd, 229, 230, 496
- Exploitatie Maatschappij Amsterdam-'s-Gravenhage, Amsterdam
- Exploratie Syndicaat Celebes 128
- Export-Financiering Maatschappij, Den Haag
- Factorij, Batavia, de zie Batavia
- Federatie van Suikerondernemingen op Java
- Federatie van Vereenigingen van Nederlandsch-Indische Bergcultuurondernemingen (Federabo), Amsterdam 335
- Fentener van Vlissingen, dr. F.H. 218, 490, 510
- Fentener van Vlissingen, J.M.
- Fibema, Financieele en Belegging Maatschappij, Amsterdam 368
- Financiering Compagnie Finaco, Amsterdam cd, 221, 368
- Finantieele Maatschappij voor Nijverheidsondernemingen, Amsterdam cd, 167, 168
- Fischböck, dr. H. 309, 323
- Fischer 241
- Fleck, C.P. cd, 507
- Fokker, A.H.G. cd, 77, 110, 111, 480
- Fokker, J.P.
- Fokker, Amsterdam, Koninklijke Nederlandse Vliegtuigenfabriek cd, 260, 360, 362-364, 407, 408, 430, 435, 518
- Fokker F27 Friendship 362
- Fonds van dienaren en hulpbehoevende dienaren van de Factorij der Nederlandsche Handel-Maatschappij, Batavia cd, 509
- Fonds Gezins hulp 373
- Fraissinet, Ch. M.
- Fraissinet, P. cd, 65, 99, 124, 129
- Frankenhuis, J. 511
- Frankfurt 395
- Frankrijk 202, 214, 217, 218, 220, 272, 293, 297, 349, 388, 407, 504, 513, 519
- Frans Equatoriaal Guinee 397, 409
- Fransen van der Putte, A.S.
- Fraser, A. 476
- Fraser & Co., Rotterdam, Firma A.C.
- Fremery, P.I. de
- Friesch-Groningsche Hypotheekbank, Groningen
- Furnée & Co., Den Haag, Firma
- Furness' Scheepvaart- en Agentuur Maatschappij, Rotterdam
- Garnier, J.P. 523
- Garut (Java, Indonesië) cd, 43, 488
- Gastelsche Beetwortelsuikerfabriek, Oud- en Nieuw Gastel 487
- Geerlings, J. 522
- Geijt, A.H. van cd, 55, 486
- Gelder, Wormerveer, Gebroeders Van 58
- Gelder & Zonen, Amsterdam, Koninklijke Papierfabrieken Van cd, 360
- Geldermalsen
- Geldersche Credietvereniging (GCV), Arnhem cd, 205-209, 213, 229, 267, 279, 281, 282, 290, 295, 304, 341, 342, 344, 427, 431-433, 436, 485, 491-493, 503, 516
- Gelissen, dr.ir. H.C.J.H.
- Gellatly Hankey & Co., Jeddah, Firma 332
- Gendt, A.D.N. van 224, 433, 494, 495
- Gendt, A.L. van 98, 156
- Generale Hollandsche Aannemers Compagnie, Amsterdam 151, 191
- Gennep, J.L. van
- Gent (België) cd, 40, 471, 472
- Genua (Italië) 184

Geo. Wehry & Co., Amsterdam/Batavia, Firma 77,
 78, 128, 129
 Gerretson, dr. F.C. 260
 Gheel Gildemeester, N.C. van cd, 339
 Gibraltar cd, 388
 Giel, H. cd, 325, 329, 514
 Gips & Zonen, Dordrecht, Firma 75
 Gleichman, A.
 Gleichman, L.A.
 Glerum, H.P.Th. cd, 281, 503
 Goedereede
 Goedewaagen, K.G.
 Goedkoop Dzn., P.
 Gogel, I.J.A.
 Gomoriënt, Zwitserland 384
 Goor 60
 Goossens, H.A. 479
 Gorredijk
 Gorontalo (Celebes, Indonesië) cd, 131, 161, 497
 Goseling, mr. C.M.J.F. 302, 509
 Gouda cd, 40
 Goudswaard, B. cd, 64
 Graaff, drs. G.J.H. de cd, 370
 Graeff, jhr. D.G. de cd, 287, 370, 399
 Graeff van Polsbroek, jhr. D. de
 Granpré Molière, C.A. cd, 480
 Gratama, J. 433
 Grave
 Greenfield Tap and Die (Holland), Amersfoort
 Grenswisselkantoren, Amsterdam 353, 516
 Griekenland 388
 Gro, W. La
 Groen, M. 511
 Groenestein, C. 522
 Groeninix van Zoelen, jhr. R. 283, 504
 Groenlo cd, 209, 492
 Groningen cd, 316, 363, 365, 503, 509-511
 Groot-Brittannië 122, 142, 174, 179, 199, 201, 202,
 204, 217, 222, 224, 271, 272, 276, 290, 296, 332,
 347, 385, 407, 506, 516, 519
 Groskamp, C.W.A.M. cd, 239, 498
 Groskamp, W.H.
 Gruppelaar, S. 311
 Gruyter & Zoon, Den Bosch, Firma P. de 360
 Guajira, La (Colombia)
 Guam (Micronesië) 190
 Guatemala cd, 181, 488
 Guatemala City (Guatemala) cd, 181, 488
 Guépin, mr. C.H. cd, 208, 218, 228-230, 256, 279,
 496
 Guépin, F.A.C. cd, 371
 Guépin & Van der Vlugt, Haarlem, Firma
 Gulpen
 Gunning, mr. P.A. 398
 Haag, Den cd, 42, 45, 63, 65, 66, 81, 120, 142, 145,
 155-159, 176, 178, 205, 206, 213, 219, 226, 227,
 230, 234, 237, 261, 267, 272, 273, 282, 287-289,
 304, 311, 313, 317, 367, 431, 434, 436, 471, 485, 486,
 490, 492, 493, 496, 501, 503, 504, 509, 519
 Haagsche Bankvereniging, Den Haag cd, 287,
 288, 362, 504
 Haaksma, W. 227, 262, 501, 502
 Haan, D. de
 Haaren 301, 302, 311
 Haarlem cd, 60, 61, 282, 315, 316, 474, 511
 Haentjens Dekker, D. cd, 370
 Haentjens Dekker, G.W.J. 511
 Haersolte, mr. A. baron van cd, 302, 303
 Haes, C.I.C. de
 Haga, B.
 Haga, J.M. 322
 Hagemeyer & Co's Handel Maatschappij,
 Amsterdam 376
 Hagenzieker, B.F. cd, 498
 Haichow (China) 258
 Hall, mr. F.A. van 51
 Hall, mr. G. van 318
 Hall, mr. M.C. van
 Hall, W. van 318, 512
 Halteren, D. van
 Hamburg (Duitsland) 56, 308
 Hamburg-Amerikanische Packetfahrt AG (Hapag),
 Hamburg 184
 Hamburg-Süd-Amerikanische
 Dampfschiffahrts-Gesellschaft, Hamburg 186
 Handelsbank Bonaire/Bonaire Commercial Bank,
 Kralendijk 383
 Handelscompagnie 'Padang', Den Haag cd, 213
 Handelscompagnie Ruilverkeer, Amsterdam cd,
 216
 Handels- en Cultuur Compagnie Noord-Celebes,
 Amsterdam

Handelonderneming Kooy & Coster van
 Voorhout, Surabaya zie Kooy & Co.'s
 Handelstrust West, Amsterdam cd, 308-311, 321,
 322, 510, 513
 Handelsvereniging 'Amsterdam' (HVA),
 Amsterdam cd, 70, 113, 116, 118, 128, 232, 243,
 249, 253, 397, 514, 517
 Handelsvereniging Batavia, Batavia 167
 Hankow (China) 258
 Hansa-Linie (Hamburg-America Linie), Hamburg
 186
 Hardenberg
 Harderwijk
 Harderwijker Wissel- en Effectenbank,
 Harderwijk
 Haring Reederij, Maassluis
 Harmens, mr. H. cd, 282
 Harrison & Crossfield Holland
 Hartsen, Amsterdam, Firma Gebr. 65, 99
 Hartsen, jhr. P. (*1789)
 Hartsen, jhr. P. (*1833) cd, 65, 79, 99, 129, 158, 189
 Hatta, M. 277, 278
 Havanna (Cuba) cd, 42
 Havelaar, mr. J. cd, 205
 Havelaar & Zoon, Rotterdam, Firma Ian cd, 59, 91,
 205
 Hawley, H.
 Heek, Enschede, Familie Van 522
 Heek & Co., Enschede, Firma Van
 Heek Hermanzn., H. van
 Heekeren & Co., Amsterdam, Firma 489
 Heel, M. G. van
 Heemskerck, A.
 Heemstede
 Heerde
 Heerenveen cd, 503
 Heerlen cd, 318, 319, 492, 503
 Heineken, mr. A. G. cd, 207, 208, 279, 281, 503
 Heineken's Bierbrouwerij Maatschappij,
 Amsterdam cd, 303
 Helder, Den cd, 53, 474
 Heldring, B. cd, 79, 83, 88, 96, 99, 129, 137, 158,
 159, 184, 185, 284
 Heldring, dr. E. cd, 184, 230, 234, 264, 284, 285,
 300, 301, 309, 311, 322, 328, 343, 368, 426, 427,
 508
 Heldring & Pierson, Den Haag cd, 205, 213, 290,
 301, 309, 324, 366, 505-507, 510, 519
 Hellevoetsluis cd, 474
 Helmond cd, 210
 Hemert, J. Ph. von 76
 Hendrichs, A. M. J.
 Hendrichs & Co., Amsterdam, Firma A.
 Hendrik, prins 159, 227
 Hendrik (de Zeevaarder), prins 90
 Hengel, mr. A. J. van 201
 Hengelo cd, 298
 Hennis, G. cd, 287
 Herbschleb, M. J.
 Hero, Breda cd, 364
 Herstelbank, zie ook Maatschappij tot
 Financiering van het Nationaal Herstel 274,
 298, 356, 371, 517, 518
 's-Hertogenbosch cd, 474
 Heukensfeldt Slaghek, Livorno, Firma 477
 Heutsz, J. B. van cd, 244, 488
 Hieronimus, H. 499
 Hijmans, M.
 Hilversum cd, 282, 353, 492
 Hiogo (Kobe, Japan) cd, 75, 76
 Hiroshima (Japan) 277
 Hirschfeld, dr. H. M. 272
 Hoboken, A. van (*1756) cd, 58
 Hoboken Anthzn., A. van (*1807)
 Hoboken Anthzn jr., A. van (*1891) cd, 284, 301,
 302, 492
 Hoboken, Rotterdam, Firma A. van cd, 302, 522,
 523
 Hoboken Anthonyzn., J. van
 Hoehst, Frankfurt 519
 Höpink, Enschede, Firma B. 208
 Hoëvell, W. baron van 49
 Hoeven, W. van der
 Hofman, Schöffers & Co., Amsterdam, Firma 233,
 489
 Hofland, J. A.
 Hofstede, H. J.
 Hofstede de Groot, mr. P. 224
 'Holland-Amerika-Lijn', Rotterdam,
 Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart
 Maatschappij cd, 91, 517
 Holland Centraal-Amerika Handels-Compagnie/

- Compañia Holandesa de Comercio de Centro-America (Holandesa), Amsterdam cd, 180, 181, 488
- Holland-China Handelscompagnie, Rotterdam cd, 191
- Holland Dakota Landbouw Compagnie, Amsterdam 192
- Holland-Siam Tinsyndicaat 183
- Hollander, dr.ir. F.Q. den cd, 303, 369-371, 401, 405, 436
- Hollandia/Jayapura (Nieuw Guinea/Irian Jaya, Indonesië)
- Hollandsch-Czecho-Slovakische Handelscompagnie 'Holbo', Amsterdam cd, 256, 500
- Hollandsche Bank voor de Middellandsche Zee (Midzee), Amsterdam
- Hollandsche Bank-Unie, Amsterdam cd, 221, 299, 357, 383, 384, 397, 409, 433, 438, 494, 523
- Hollandsche Bank voor West-Indië (Westbank), Amsterdam cd, 221
- Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika (Bancolanda), Amsterdam cd, 154
- Hollandsche Belegging en Beheer Maatschappij, Amsterdam cd, 359, 494
- Hollandsche Beleggingscompagnie (HBC), Amsterdam 153
- Hollandsche Buitenland-Bank, Den Haag 308
- Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij, Amsterdam 132
- Hollandsche Koopmansbank, Amsterdam
- Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam cd, 185
- Hollandsche Transatlantische Handels-Vereeniging, Amsterdam cd, 487
- Holten
- Holtkamp, H.
- Holtrop, dr. M.W. 404
- Hongkong (China) 57, 162, 163, 169, 332, 334, 382
- Hongkong & Shanghai Banking Corporation (HSBC) Hongkong 70, 108, 109, 163, 166, 241, 374, 385, 476
- Hoofdgroep Banken 273
- 't Hooft van Benthuizen, O.B.
- Hoogensteijn, A.P. cd, 243, 498
- Hoogeveen cd, 510
- Hoogeveen, H.J. cd, 481, 486
- Hooglandt, W. 70
- Hoogovens en Staal fabrieken, IJmuiden, Koninklijke Nederlandsche cd, 257, 260, 268, 308, 355, 356, 360, 371, 435, 517
- Hoogstraten en Zoon, Dordrecht, Firma Gerrit van
- Hoorn, H.J. van
- Hoornsche Bank, Hoorn/Alkmaar
- Hope & Co., Amsterdam, Firma cd, 89, 90, 153, 154, 155, 213, 215, 216, 222-224, 264, 267, 476, 496, 502, 506, 515
- Houtaankaponderneming Modjo Agoong
- Houten & Zoon, Weesp, Firma C.J. van
- Houten, J.L. van cd, 154, 163, 250, 498
- Houtsma, G.J. cd, 242, 243, 498
- Houven, H.C. van der
- Houwing, mr. W.M. 322
- Hoving, T. 523
- Hoyer, E.C.W.
- Hudig & Veder, Rotterdam, Firma
- Hudig Dzn., J. cd, 65, 101, 112, 118, 138, 174
- Hudig Janzn., W.C.
- Huidekoper, J.
- Huidekoper, P.
- Huis ter Heide
- Huissen
- Huizen
- Huizen, F.J. van
- Hummel, J.H.
- Huygens, J.H.
- Hypotheek- en Grantbank, Medan 241
- Incasso-Bank (IB), Amsterdam cd, 150, 205, 211, 230, 266, 281, 288, 300, 309, 312, 324, 432, 436, 492, 504, 505, 509, 516, 536, 539, 543, 547
- Idenburg, A.W.F. 165
- IJmuiden cd, 257
- IJsselstein
- Imperial Bank of India, Londen 238
- Incasso-Bank (IB), Amsterdam cd, 150, 205, 211, 230, 266, 281, 288, 300, 309, 312, 324, 432, 436, 492, 504, 505, 509, 516, 536, 539, 543, 547
- India 332, 384, 385
- Indigo-onderneming Bagelen
- Indigo-onderneming Depok

Indische Veem, Tanjung Priok, Het cd, 177, 379, 488

Indonesië 278, 279, 299, 329, 334, 340, 344, 348-350, 371, 375-380, 389-397, 399, 406, 408-410, 429, 432, 434, 439, 440

Indramayu (Java, Indonesië) 486, 497

Industrial and Mining Development Bank of Iran, Teheran cd, 382

Industriële Disconto Maatschappij (IDM), Amsterdam 365

Industriële Maatschappij Palembang, Palembang cd, 213

Industriële Maatschappij Trompenburg, Amsterdam cd, 191, 490

Ingen Housz, ir. A. H. cd, 371

Ingen Housz, mr. B. F. C. M.

Insinger, A. F. cd, 73

Insinger & Co., Amsterdam, Firma 522

Instituut voor Nederlandsch-Amerikaansche Industriële Samenwerking, Den Haag

Insulinde, Amsterdam, Oliefabrieken 324

Intermediaire Compagnie 'Ico', Amsterdam

Internationaal Intermediair Mavi, Amsterdam cd, 367

International Acceptance Bank, New York 217

International Bank for Reconstruction and Development (Wereldbank), Washington 275, 369, 517

International Banking Company New York 242, 498

International Intermediaries Inc., New York

International Monetary Fund/Internationaal Monetaire Fonds, Washington 275

Internationale Bank, Amsterdam

Internationale Credietcompagnie, Amsterdam cd, 217, 493

Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' (Internatio), Rotterdam cd, 70, 113, 243, 481, 507

Internationale Handels- en Diamantbank, Antwerpen cd, 388

Internationale Producten Compagnie, Amsterdam cd, 218, 256

Internationale Tabakshandel Maatschappij, Amsterdam cd, 218

Internationale Vereeniging voor de Rubber-cultuur in Nederlandsch-Indië, Den Haag 178

Irak 381

Iran 381, 521

Izmir/Smyrna (Turkije) cd, 43

's-Jacob, mr. M. H. 495

Jacobson, E. L.

Jacobson, J. 43

Jacobson van de Berg & Co., Rotterdam, Firma 506

Jaeger, mr. M. W. 511

Jagt Wzn., G. van der

Jakarta (Java, Indonesië), zie ook Batavia 368, 374-376, 391

Jambi (Sumatra, Indonesië) cd, 513

Jamin, Rotterdam, Firma C. 293

Jannette Walen, D.

Jansen, P. W. 69

Japan 73-77, 82, 103, 174, 203, 204, 237, 275-277, 327, 328, 330, 333, 334, 343, 344, 380

Java Gunseikanbu 327

Java Rubber Industrie, Bandung cd, 379, 395, 499

Java-Suikervereeniging, Semarang 246, 252

Java Textiel Maatschappij, Tegal

Java Veem, Het

Javasche Bank, Batavia, de cd, 69, 95, 99, 102, 105, 109, 110, 143, 149, 162-164, 171, 192, 195, 196, 241-243, 301, 326, 328-330, 350, 356, 374, 391, 434, 476, 520

Javasche Bosch-Exploitatie-Maatschappij, Amsterdam

Jawa Togyo Rengo Kai 337

Jeddah (Saoedi-Arabië) cd, 239, 331, 332, 343, 380, 381, 388

Jember (Java, Indonesië) cd, 485

Jinja (Uganda)

Jockin, drs. F.

Jöbsis, G. J. 254, 324, 325

Jolles & Co., Amsterdam, Firma cd, 478

Jonas & Kruseman, Amsterdam, Firma 212

Jonckheer, J. B. A. cd, 499

Jong, mr. A. M. de 323

Jong & Co., Firma, B. W. de 487

Jong, D. de cd, 401, 402, 405

Jong, L. de cd, 378

Julsingha, N. van cd, 513

Junker's Flugzeug Werke, Dessau 308

Juta, J. cd, 254

- Kaa, Haste & Co., Batavia, Firma Van der 475
- Kaag, drs. H.A.
- Kagok (Java, Indonesië)
- Kalianget (Madura, Indonesië) cd, 515
- Kalibuntu (Java, Indonesië) 497
- Kalma, V.G.
- Kamer van Koophandel van Amsterdam
- Kamer van Koophandel van Rotterdam
- Kampala (Uganda) cd, 384
- Kampen cd, 60, 492
- Kamphuisen, prof. mr. P.W. cd, 303, 371, 436
- Kanagawa (Yokohama, Japan)
- Kandang Sereng (Java, Indonesië) 129
- Karachi (Pakistan) cd, 332, 521
- Kas-Vereeniging, Amsterdam 79, 213, 229
- Kat, B. de
- Kat, H. de
- Kat Angelino, dr. A.D.A. de cd, 302, 303
- Katwijk aan Zee cd, 364, 365
- Kaufmann, F. 221, 367, 368
- Kediri (Java, Indonesië)
- Kendal (Java, Indonesië)
- Kendalsche suikerfabrieken Poegoe, Gemoe en
Tjipiring
- Kenia cd, 384
- Kerbert, H. cd, 170, 171, 486
- Kerkhoven & Co., Amsterdam, Firma 89, 320
- Kerkrade
- Ketjen, Amsterdam, Koninklijke
Zwavelzuurfabrieken v/h
- Keuning, mr. J. 398
- Kina-Bureau, Amsterdam 303
- Kina- en koffiëonderneming Pematang Danau
- Kinaonderneming Boekit Gaba
- Kinaonderneming Boekit Gompong
- Kinderen, J.F. der cd, 238
- Klaasse, drs. C.A. 400, 401, 404
- Klaaswaal
- Klapperonderneming Bobongan cd, 336
- Klatèn (Java, Indonesië)
- Knook, H.A. cd, 377
- Knottenbelt, H.J. cd, 160, 207-210, 229, 279, 492
- Knox & Dortland, Gouda, Firma Weduwe
- Kobe (Japan) cd, 237, 238, 334, 380, 498
- Kock & Co., Den Haag, Bank- en Effectenbedrijf
De
- Koffiecultuur Maatschappij Talang
- Koffie- en rubberonderneming Poelahan
- Koffie- en theeonderneming Aer Simpang
- Koffieonderneming Aer Maoeng
- Koffieonderneming Bah Bajoe
- Koffieonderneming Bakoengan
- Koffieonderneming Bandar-Siantar
- Koffieonderneming Boewiredjo cd, 172
- Koffieonderneming Djatirongo
- Koffieonderneming Djolotigo
- Koffieonderneming Geneng Sarië
- Koffieonderneming Kerasaän
- Koffieonderneming Ngarianak
- Koffieonderneming Padang Karit
- Koffieonderneming Poerwodadie cd, 172
- Koffieonderneming Redelong Noord
- Koffieonderneming Redjo-Agoong
- Koffieonderneming Seketjer
- Koffieonderneming Soemaniek cd, 72, 172
- Koffieonderneming Soerawinangoen
- Koffieonderneming Trisobo
- Koffiepellerij Kraton cd, 172
- Koffieplantage Compañia Agricola Pampa
Whaley, La Merced (Peru) cd, 397, 523
- Koffieplantage Mariënburg cd, 73
- Koffie-Producenten-Vereeniging, Amsterdam
252
- Kol Jzn., E.H. 476
- Kol Ezn., H.F. 205
- Kolff & Esser, Pasuruan, Firma 177
- Koloniale Bank, Amsterdam 102, 113, 116, 118, 163,
481, 486
- Koloniale Cultuur Compagnie cd, 246
- Koloniale Cultuur- en Handelsbank, Groningen
241
- Koloniale Rubber Cultuur Maatschappij,
Amsterdam 172
- Koninklijke Fabriek van Rijtuigen en
Spoorwagens J.J. Beijnes, Haarlem 306
- Koninklijke Hollandsche Lloyd (KHL),
Amsterdam cd, 148, 154, 155, 181, 183, 185-187,
189, 192, 196, 213, 219, 258, 259, 261, 268, 298,
426, 427, 429, 430, 489, 505
- Koninklijke-Java-China-Paketaartlijnen,
Amsterdam cd, 162, 183, 513
- Koninklijke Luchtvaart Maatschappij (voor

- Nederland en Koloniën (KLM)), Den Haag cd, 257, 260, 268, 363, 371, 435
- Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam cd, 257, 268
- Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië/Koninklijke Nederlandse Petroleum-maatschappij (Koninklijke Olie), Den Haag cd, 92, 111, 129, 155, 215, 221, 233, 260, 292, 301, 359, 360, 434, 435, 495, 517
- Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij (KNSM), Amsterdam cd, 79, 184, 213, 259, 284, 371, 420, 506, 512, 522
- Koninklijke Nederlandse Zoutindustrie, Hengelo
- Koninklijke Paketvaart Maatschappij (KPM), Amsterdam 132, 183, 213, 302, 371, 489, 506, 513
- Koninklijke West-Indische Maildienst, Amsterdam cd, 132, 426, 494
- Kooij, Y. van der
- Koopman, Oud-Beijerland, Firma A.
- Kooy & Co.'s Administratiekantoor, Surabaya cd, 379, 490
- Kooy, J.
- Korthals Jzn., W.C. cd, 76
- Korthals Altes, J. Ph. 398
- Kortrijk (België) cd, 472
- Koster, H. J. de cd, 371
- Kota Radja (Sumatra, Indonesië) cd, 485, 497
- Kouwenhoven, H. J. 341, 342, 515, 516
- Kraayvanger, E. H. 433
- Kraayvanger, H. M. 433
- Kralendijk (Bonaire, Nederlandse Antillen) 183
- Kramer, F. M.
- Krantz, B. F.
- Kretschmar van Veen, jhr. mr. H. L. A. van cd, 405, 436
- Krol, mr. C.
- Krölller, A. G.
- Kroese, H. A. M.
- Kroese, mr. J. 371
- Kruyff, ir. W. H. cd, 371
- Kuala Lumpur (Maleisië) cd, 382
- Kuta (Bali, Indonesië) cd, 67
- Laan, J. H. van der
- Labouchere, C. H.
- Labouchere & Co., Amsterdam cd, 290, 506
- Labouchere Incorporated, New York
- Labouchere Oyens & Co.'s Bank (Loco), Amsterdam cd, 90, 96, 97, 154, 167, 190, 230, 483
- Lagaay, P. cd, 498
- Lambrechtsen, T. A.
- Landbouw Maatschappij Boekit Gompong cd, 171
- Landbouw-Maatschappij Commewijne cd, 121
- Landbouw-Maatschappij Kalimati cd, 499
- Landbouw Maatschappij Madjenang cd, 174, 194
- Landbouw Maatschappij Poerwodadie cd, 248, 335, 391, 499
- Landbouwmaatschappij Satak cd, 379
- Landbouw Maatschappij Tersana cd, 247, 248, 335, 379, 391, 394, 499
- Landbouw Maatschappij en Suikerfabriek Wonoredjo cd, 499
- Lange & Co., Batavia, Firma De cd, 131, 134
- Lange & De Moraaz, Alkmaar, Firma De
- Langelaar, mr. E. O.
- Langkat (Sumatra, Indonesië)
- Langkat Petroleum Maatschappij
- Langkat Tabak Maatschappij, Amsterdam 108
- Langsa (Sumatra, Indonesië) cd, 497
- Lanschot, 's-Hertogenbosch, Firma F. van
- Lanschot's Bank, Utrecht, F. van cd, 208, 492
- Laren (N-H) cd, 492
- Lazard & Frères, Parijs 262, 264, 298, 502, 515
- Lecq, A. Th. van der cd, 371
- Leek
- Leembruggen, C.
- Leembruggen Guépin & Muysken, Amsterdam Firma 212
- Leendertz, mr. P. cd, 303
- Leerdam
- Leeuwarden cd, 60, 316, 474, 492
- Leeuwen, mr. H. F. van 320, 322, 399
- Leeuwen, L. J. S. van cd, 240, 498
- Leiden cd, 40, 60, 61, 65, 260, 471, 496
- Lelystad
- Lennepe, jhr. mr. E. van 370
- Lennepe & Co., Smyrna, Handelshuis Jacob van 43
- Lens & Bergsma, Batavia, Firma 481
- Leur, A. de
- Leuven (België) cd, 472
- Lever Brothers en Unilever, Rotterdam

Libië 385
 Lief tinck, mr. P. 321
 Lima (Chili) cd, 42
 Limburg Stirum, A. O. E. graaf van
 Limburgsche Bankvereniging, Maastricht cd,
 210
 Linde, C. van de 237, 497
 Linden, J. H. van der 100
 Linden, J. J. van der
 Lindeteves, Semarang, Firma 507
 Lindeteves-Stokvis, Semarang, Firma 506
 Linggadjati (Java, Indonesië) 278
 Lippmann, Rosenthal & Co., Amsterdam, Firma
 cd, 90, 155, 222, 292, 493, 510, 512
 Lippmann, Rosenthal & Co., Sarphatistraat (Liro),
 Amsterdam 292, 309-311, 321, 510
 Lips & Gispén, Drunen
 Liquidatie Vereeniging, Batavia 166
 Lissa & Kann, Den Haag, Firma
 Lissabon (Portugal)
 Lochem cd, 492
 Lockheed Starfighter F-104G 363
 Löhnis, H. T.
 Lohr, C. P. cd, 102, 110
 Londen (Groot-Brittannië) cd, 54, 56, 130, 131, 169,
 179, 215-217, 224, 238, 242, 245, 253, 272, 275,
 296, 297, 301, 319, 329, 343, 385, 507, 523
 London Joint City and Midland Bank
 Loon & Co., Amsterdam, Firma Van cd, 89, 194,
 195, 215
 Loopuyts Bank, Schiedam 210
 Loopuyt, Schiedam, Firma
 Loopuyt, J. (*1761)
 Loopuyt, J. (*1842)
 Loopuyt, Jos.
 Loopuyt, P. (*1791)
 Loopuyt, P. (*1859) cd, 210
 Lotichius & Co., Helmond, Firma cd, 210
 Loudon, jhr. ir. H. cd, 487
 Lucas, mr. W. A. J. cd, 371
 Luden, mr. H. L. M. cd, 92, 100, 159
 Luden, J.
 Luden, mr. Joh.
 Ludolph, J. L. cd, 481, 486
 Luftgaukommando Holland 319
 Lufthansa, Frankfurt 519
 Luik (België) cd, 472
 Lunghai-spoorweg (China)
 Lunteren
 Luteyn, J.
 Luteyn, S.
 Lutterade (Geleen)
 Luxemburg (Luxemburg) cd, 472
 Lyon
 Maarssen
 Maas, mr. Tj. cd, 207, 208, 210
 Maas- & Waalsche Bank firma Kneppers & Cie.,
 Nijmegen 208, 210
 Maasbracht
 Maassen, J. C.
 Maastricht cd, 58, 210, 492, 509, 512
 Maatschappij ter voortzetting van de zaken van
 B. Ledebøer, Surabaya 190
 Maatschappij tot Exploitatie van de Suikerfabriek
 Tempeh
 Maatschappij tot Exploitatie van de
 Suikeronderneming Koning Willem II
 Maatschappij tot exploratie en later exploitatie
 van Nieuw-Guinea, Amsterdam 298
 Maatschappij tot Financiering van
 Huurkoopovereenkomsten (Mahuko),
 Amsterdam 365
 Maatschappij tot Financiering van het Nationaal
 Herstel, (Herstelbank), Den Haag cd, 274, 298
 Maatschappij tot Mijnontginning in de Z. O.
 Afdeling van Borneo 130
 Maatschappij voor de Robben- en Walvischvangst,
 Rotterdam cd, 44, 507
 Maatschappij voor Industriefinanciering, Den
 Haag
 Maatschappij voor Krediet op Vaste Termijn,
 Amsterdam cd, 364, 365, 518
 Maatschappij voor Middellang Crediet,
 Amsterdam 364
 Maatschappij voor Vezelindustrie, Amsterdam
 cd, 176
 'Mabemij', Amsterdam, Beleggingsmaatschappij
 Machinefabriek Amsterdam, Amsterdam 190
 Machinefabriek en Constructiewerkplaats 'De
 Bromo', Surabaya/Pasuruan cd, 379
 Maduro & Zonen, Willemstad, Curaçao, Firma 221

Magelang (Java, Indonesië) 276
 Mahuko, Maatschappij tot Financiering van
 Huurkoopovereenkomsten, Amsterdam 365
 Makassar (Celebes, Indonesië) cd, 67, 68, 109, 330,
 476, 485, 486, 497
 Malang (Java, Indonesië) 486, 513
 Manado (Celebes, Indonesië) cd, 67, 131, 190, 276,
 486, 497
 Manilla (Filippijnen) 513
 Mannesmann, Düsseldorf 519
 Mannheimer, dr. F. 213, 216, 218, 262, 264, 268,
 283, 284, 341, 342, 504, 515, 516
 Manokwari (Nieuw Guinea, Indonesië)
 Manschot, ir. J. cd, 339
 Mansvelt, dr. W.M.F. 60, 235, 497
 Manus, Amsterdam, Firma B. 175
 Marez Oyens, A.D. de 97
 Margadant, S.V. cd, 497
 Mariënburg, Paramaribo, centraal-suikerfabriek
 cd, 120-123, 138, 179, 180, 254, 255, 263, 338, 339,
 394, 396, 406, 409, 481, 488, 490, 500, 522
 Marinus, J.H. cd, 250, 487
 Marken & Middendorp, Amsterdam, Firma 212
 Marle, H.W. van cd, 302, 303
 Marle, Rotterdam, Firma M. van
 Marmelstein, A.F. cd, 164, 165, 207, 486
 Marmelstein, J.A.F.
 Marokko
 Martin Dyce, Batavia, Handelshuis 476
 Marx & Co.'s Bank, Rotterdam 201
 Maschhaupt, mr. J.H.
 Matthes & Ostwalt, Amsterdam, Firma 183
 Mauritz, G.
 Mavor, J. 179, 488
 Maxwell, D.F.W. 129, 130
 May, P. (Paul) 222, 224
 Medan (Sumatra, Indonesië) cd, 105, 108, 111, 131,
 162, 164, 171, 174, 237, 238, 241, 249, 250 326,
 336, 486
 Mediterranean Bank, Gibraltar cd, 388
 Meelfabriek De Sleutels, Leiden 371
 Mees & Moens, Rotterdam, Firma
 Mees & Zoonen, Rotterdam, Firma R. cd, 155, 205,
 213-215, 290, 301, 324, 435, 483
 Mees Jacobzn., G.J.
 Mees Jacobzn., J.R.
 Melbourne (Australië)
 Melchers, A. 237
 Mendelssohn & Co., Amsterdam, Firma cd, 213-
 216, 218, 219, 262, 264, 268, 283-286, 289, 293,
 299, 300, 340, 343, 427, 429, 436-438, 502, 504,
 508, 513, 516
 Mendelssohn & Co., Berlijn, Firma 213, 283
 Mensch Pzn., Gouda, Wissel- en Effectenkantoor
 J. van
 Meppel cd, 209, 492
 Merauke (Nieuw Guinea, Indonesië)
 Mercantile Bank of Canada, Montreal 382
 Mercantile Bank of Iran and Holland, Teheran cd,
 381, 521
 Mertens, H.F. 433
 Merwedebank, Dordrecht cd, 210
 Meulen, C.E. ter 215, 224, 495, 496
 Meulen, J. ter
 Mexico Stad (Mexico) cd, 42
 Meyer, A.
 Meyer, H. 70
 Middelburg cd, 40, 64, 65, 156, 471, 472, 474, 496
 Middelharnis
 Midland Bank, Londen 400
 Mierlo en Zoon, Breda, Firma Van
 Mijdrecht
 Milders, A.
 Mirandolle Voûte & Co., Amsterdam, Firma 302,
 489
 Mitsui Bank, Batavia 241
 Moengo (Suriname) cd, 382
 Moll Hzn., J.
 Moll van Charante, dr. J.
 Molleman, J.
 Moluksche Handelsvennootschap 376
 Mombasa (Kenia) cd, 384
 Monchy, A. de
 Monchy, C. de 302
 Monchy, E.P. de (*1793) cd, 57
 Monchy SJzn., E.P. de (*1854)
 Monchy, Rotterdam, Firma M. & R. de 302
 Montagu, Londen, Sam.
 Montevideo (Uruguay) cd, 187, 383
 Montreal (Canada)
 Moorman & Co., Firma 72
 Motorenfabriek Thomassen, De Steeg

- Mountbatten, Lord L. 277
- Mourik Broekman, ir. H. M. van
- Müller, F. A.
- Müller & Co., Rotterdam. Firma Wm. H. cd, 201,
258, 290, 371, 489, 505
- Muller, A. cd, 99, 158, 178, 229, 484, 496
- Muller Szn., H. cd, 79, 83, 87, 99
- Muntinghe, H. 39
- Muysken, J.
- Myhill 506
- Nagasaki (Japan) cd, 75, 76, 277
- Nairobi (Kenia) cd, 384
- Namen (België) cd, 472
- Nanpo Kaihatsu Kinko (Zuidelijke
Ontwikkelings-maatschappij/Southern
Development Bank, SDB) 327, 328, 330
- Natal (Sumatra, Indonesië)
- Nationaal Bezit van aandelen Wm. H. Müller &
Co., Rotterdam cd, 298, 505
- Nationaal Steunfonds (NSF) 318
- National City Bank, New York 241
- Nationale Bank van Zuid-Afrika 479
- Nationale Bankvereniging (Nato), Utrecht 205,
491
- Nationale Credietbank, Amsterdam
- Nationale Handelsbank (NHB), Amsterdam 350,
356, 371, 374, 378, 379, 382, 406, 551
- Nationale Levensverzekeringsbank, Rotterdam
- Nationale Stoomboot Maatschappij, Amsterdam
cd, 489
- Nederhorst den Berg
- Nederland-Indonesië Land Syndicaat, Amsterdam
cd, 379, 390, 394, 395
- Nederlands Beheersinstituut, Den Haag 362, 508
- Nederlandsch Clearinginstituut, Den Haag 272,
508
- Nederlandsch-Duitse Suikerindustrie
Maatschappij, Den Haag 487
- Nederlandsch-Indisch Deviezeninstituut (NIDI),
Batavia 326, 331
- Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat (NILS),
Amsterdam cd, 175, 176, 245, 249, 250, 260, 487,
495, 508, 514
- Nederlandsch-Indische Bankiersvereniging
(NIBV), Batavia 242
- Nederlandsch-Indische Crediet &
Bankvereniging, Batavia 109, 166
- Nederlandsch-Indische Effectenbank 109
- Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij
(NIEM), Batavia 69, 95, 109, 156, 162, 163, 167,
168, 191, 196, 237, 241, 256, 268, 324, 326, 327,
330, 374, 434, 438, 486, 498, 513, 514
- Nederlandsch-Indisch Exploratiesyndicaat 130
- Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij,
Rotterdam cd, 213
- Nederlandsch-Indische Handelsbank (NIHB),
Amsterdam 69, 92-94, 109, 113, 136, 137, 150,
156, 162-164, 167, 168, 177, 191, 194, 196, 211, 216,
237, 241-243, 253, 254, 256, 258-260, 263, 264,
266, 268, 269, 288, 289, 306, 308, 324-328, 330,
334, 340, 350, 356, 374, 434, 436, 438, 440, 476,
479, 481, 485, 486, 488, 497, 498, 500-502, 506, 507,
513-515, 536, 539, 543, 547, 551
- Nederlands Indische Haven Exploitatie (NIHE),
Batavia
- Nederlandsch-Indische Landbouw Maatschappij
(NILM), Amsterdam 116, 118, 194, 247, 252, 253,
264, 269, 324, 481, 502
- Nederlandsch-Indische Spoorweg-Maatschappij
(NIS), Den Haag cd, 476
- Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-
Maatschappij, Amsterdam cd, 183
- Nederlandsch-Indische Stoomvaart
Maatschappij, Londen 130
- Nederlandsch-Indische Suiker Unie, Den Haag
302
- Nederlandsch-Indische Vereniging voor den
Afzet van Suiker (NIVAS), Surabaya 253, 517
- Nederlands-Indonesische Unie 377
- Nederlands-Surinaamse Bananen Maatschappij
'Surbaco', Paramaribo 396
- Nederlandsch Syndicaat voor China, Amsterdam
cd, 257, 258, 268
- Nederlandsch Syndicaat voor Industrieëlen
Export, Amsterdam
- Nederlandsche Accept-Maatschappij, Amsterdam
cd, 217
- Nederlandse Antillen cd, 382, 383
- Nederlandsche Arbeidsfront (NAF) 315
- Nederlandsche Asahan Tabak Maatschappij 108
- Nederlandsche Bank, Amsterdam, de (DNB) 38,

- 46, 59, 77, 93-95, 103, 113, 126, 135, 142, 148, 149, 153, 159, 182, 192, 209, 215, 217, 220, 222, 224, 271, 273, 281, 283, 285, 286, 295, 298, 299, 315, 320, 323, 340-342, 348, 349, 359, 363, 364, 366, 369, 370, 400, 401, 403, 404, 407, 437, 438, 484, 504, 507, 512, 521
- Nederlandsche Bank voor den Russischen Handel (Nedrus), Petrograd cd, 155
- Nederlandsche Bank voor Zuid-Afrika, Amsterdam 299, 399, 494, 523
- Nederlandse Bankiersvereniging, Amsterdam 437
- Nederlandsche Bedrijfsbank, Amsterdam cd, 518
- Nederlandse Boekhoud- en Statistiekmaschine Maatschappij Bullatec, Amsterdam cd, 299
- Nederlandsche Centraal Spoorweg Maatschappij, Utrecht cd, 144
- Nederlandsche Crediet- en Depositobank, Amsterdam
- Nederlandsche Crediet en Financiering Maatschappij (Necrefima), Amsterdam cd, 217, 493
- Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij, Amsterdam cd, 222, 381
- Nederlandsche Dok Maatschappij (NDM), Amsterdam cd, 259, 308
- Nederlandsche Dok- en Scheepsbouw Maatschappij (NDSM), Amsterdam cd, 360
- Nederlandsche Effecten Compagnie, Amsterdam cd, 363
- Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel (Werkspoor), Amsterdam, zie Werkspoor
- Nederlandse Gasunie, Groningen
- Nederlandsche Groenlands- en Straat Davis Visscherij Societeit, Harlingen cd, 44
- Nederlandsche Gutta-Percha Maatschappij, Den Haag cd, 246
- Nederlandsche Handel-Maatschappij, Trustkantoor Curaçao, Willemstad cd, 383, 523
- Nederlandsche Heide Maatschappij, Arnhem 512
- Nederlandsche Kabelfabriek, Delft 360
- Nederlandsche Landbouwbank, Haarlem 287
- Nederlandsche Lloyd, Rotterdam
- Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam cd, 163, 191, 308, 506
- Nederlandsche Maatschappij voor Overzeehandel, Den Haag cd, 218
- Nederlandsche Maatschappij voor Volkshuisvesting, Amsterdam
- Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart, Amsterdam cd, 298, 299, 507
- Nederlandsche Maatschappij voor Zuid-Amerika, Den Haag
- Nederlandsche Middenstandsbank (NMB), Amsterdam cd, 292, 315, 316, 319
- Nederlandsche Mijnexploratie en Exploitatie Maatschappij, Paramaribo 255
- Nederlandse Overzee Bank (NOB), Amsterdam 398, 409, 522, 523
- Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij (NOT), Den Haag 142, 159, 230
- Nederlandse Overzeese Financieringsmaatschappij, Amsterdam cd, 368
- Nederlandse Participatie Maatschappij, Amsterdam cd, 274, 368
- Nederlandsche Rubber Unie, Amsterdam
- Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam cd, 213, 307, 308
- Nederlandsche Scheepvaart Maatschappij, Amsterdam 312
- Nederlandse Spaarbankbond, Amersfoort 357
- Nederlandsche Spoorwegen, Utrecht cd, 303, 318, 363, 371
- Nederlandsche Staalgieterij v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht cd, 213
- Nederlandsche Standaard-Bank, Amsterdam 230
- Nederlandsche Stoombootmaatschappij, Rotterdam 58
- Nederlandsche Uitvoer Maatschappij, Den Haag 199
- Nederlandsche Unie 315
- Nederlandsche Vliegtuigenfabriek, Amsterdam 191
- Nederlandsche Wol Maatschappij, Amsterdam 189
- Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij 'Holland-Zuid-Afrika Lijn' (HZAL), Amsterdam cd, 259, 268, 427, 429
- Nedescobank, Jakarta
- Negara (Bali, Indonesië) cd, 515

- Negata (Japan)
- Nelle, Rotterdam, Van
- Netherlands Indies Civil Administration (NICA) 277
- Netherlands Purchasing Commission, New York 297, 326
- Netherlands Trading Company Canada Ltd., Toronto cd, 521
- Netherlands Trading Society (East) Inc., Dover (Delaware, Verenigde Staten) cd, 296
- Netherlands Trading Society (East) Ltd., Londen cd, 296
- Netherlands Trading Society (London) Ltd., Londen
- Neuville de Petit Vectrain, P.D.
- New York (Verenigde Staten) cd, 59, 68, 77, 78, 82, 95, 102, 201, 203, 216, 217, 247, 261, 291, 297, 301, 343, 369, 381, 382, 385, 388, 406, 477, 488, 507
- New York Trust Company, New York 285
- NHM-Stichting, Amsterdam cd, 502
- Nice (Frankrijk) 296
- Nie, G. de
- Nienhuys, J. 94
- Nierop, mr. F.S. van
- Nierop, mr. H.A. van cd, 224
- Nierstrasz, B. 185
- Nieukerken, architectenbureau Van 226, 495
- Nieuw-Guinea (Indonesië) cd, 298, 349, 350, 376, 378, 380, 389, 406, 408, 453, 522
- Nieuw Guinea Im- en Export Maatschappij, Amsterdam
- Nieuw Nickerie (Suriname) cd, 382
- Nieuw Prauwenveer, Surabaya cd, 379
- Nieuwe Asahan Tabak Maatschappij, Amsterdam cd, 487
- Nieuwenhuyzen, A.A. van 286, 516
- Nieuwolda
- Nievelt's Financieringbedrijf, Zeist, Van cd, 365, 366, 519
- Nijmegen cd, 208, 210, 319, 492, 509-512
- Nijverdal cd, 60, 64, 474
- Nillmij 513
- Nispen, jhr. G.A. van 492
- Nitto Kogyô 337
- Noiret de Bruin, J.P.
- Nolet, J.C.F.
- Noord-Atlantische Verdragsorganisatie, Brussel 275
- Noordhollandsch Landbouwcrediet, Alkmaar
- Noord-Nederlandsche Beetwortelsuikerfabriek, Hoogkerk
- Noort, jhr. L.P.D. op ten cd, 232
- Norddeutsche Lloyd, Bremen 186
- Norsk Aluminium Company, Christiana 255
- Numansdorp
- Obreen, G. cd, 65, 79
- Oderwald, W.H.J.
- Oerlemans, H.H. cd, 385
- Oesterreichische Credit Anstalt, Wenen 201
- Oesterreichische National Bank, Wenen,
- OGEM (Overzeese Gas en Electriciteits Maatschappij), Rotterdam
- Ogtrop & Zoon, Amsterdam, Firma H.J. van cd, 91, 92
- Oijen, W.G. van
- Oisterwijk
- Olehleh (Sumatra, Indonesië) cd, 105, 134, 485
- Oliefaculteit, Utrecht 260
- Olislager, J. D.'
- Ommen cd, 492
- Ommeren jr., Ph. Van cd, 302, 303
- Ommeren, Rotterdam, Firma Ph. Van 302, 371, 506, 507
- Ondernemersbond voor Nederlandsch-Indië, Batavia 252, 260
- Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, Den Haag 232, 252, 260, 325, 430, 496
- Onnes & Zoon, Firma P. 186, 487, 489
- Ons Anker*, personeelsblad NHM 304
- Oordt & Co., Rotterdam, Firma W. van
- Oordt, H.W.A. van cd, 79
- Oordt, W.H. van
- Oost-Afrikaansche Compagnie, Rotterdam 99
- Oost-Indische Maatschappij van Administratie en Lijfrente, Batavia 69
- Oost Lieveuse, J.G.
- Oostende (België) cd, 40, 471, 472
- Oosterbeek cd, 318
- Oosterhout
- Oosterwolde
- Oosterzee, P.C. van

Oostvoorne
 Oranje-Nassau Mijnen, Heerlen cd, 360
 Oranjestad (Aruba, Nederlandse Antillen)
 Oregon Pacific Railway 91
 Orenstein & Koppel-Arthur Koppel, Berlijn 190
 Oriental Banking Corporation, Batavia 70, 112,
 476
 Osaka (Japan) cd, 75, 76, 334, 380
 Oss cd, 492
 Osterrieth & Co., Antwerpen, Firma 229, 489
 Osy, J.J.R.
 Oud-Beijerland
 Ouddorp
 Oudermeulen, F. van der
 Oudgaarden, Brielle, Firma van cd, 493
 Ouëndag, B.J. 433
 Oultremont, H. gravin d' 51
 Overbeek, mr. A.H. cd, 505
 Overhoff, C.F. 318, 320
 Oversea Chinese Banking Corporation, Batavia
 241, 374
 Overslagbedrijf Amsterdam, Amsterdam
 Overveen
 Oyens & Co., Hilversum, Firma H.G. cd, 282
 Oyens & Zonen, Amsterdam, Firma H. cd, 212,
 213, 478
 Oyevaar, mr. J.J. cd, 371

 Padang (Sumatra, Indonesië) cd, 42, 66, 72, 105,
 109, 349, 476, 486, 497
 Padang Bay (Bali, Indonesië) cd, 394, 513, 514
 Padang Pajang (Sumatra, Indonesië),
 Padang Tabaks Maatschappij 108
 Padangsche Handel-Maatschappij, Padang 485
 Pajacombo (Sumatra, Indonesië)
 Pak, J. 100
 Pakhuismeesteren, Rotterdam
 Pakhuismeesteren van de Thee, Amsterdam,
 Firma 178
 Pakistan 332, 380, 384, 521
 Palembang (Sumatra, Indonesië) cd, 108, 485, 486,
 497, 513
 Palembang Syndicaat cd, 130
 Palmolieonderneming Adolina Ilir cd, 336
 Palmolieonderneming Aer Temam cd, 245
 Palmolieonderneming Taba Pingin cd, 245

 Pape, mr. J.D.W.
 Paramaribo (Suriname) cd, 68, 121, 196, 317, 329,
 343
 Paraman (Suriname) cd, 382
 Pare Pare (Celebes, Indonesië)
 Parijs (Frankrijk) 216, 284, 388, 515
 Pasquier, Du
 Pasuruan (Java, Indonesië) cd, 172, 177, 251, 475
 Patijn & Van Notten, Amsterdam, Firma 160
 Pauw, A.A. cd, 230, 257, 296, 297, 300, 301, 325,
 343, 496, 498, 507
 Pearl Harbor (Verenigde Staten) 276
 Pearson, Padang, Firma W.B. 105
 Pekalongan (Java, Indonesië) cd, 129, 177, 178, 486,
 514
 Pemangkat (Borneo, Indonesië) cd, 513
 Pematang Siantar (Sumatra, Indonesië) cd, 176
 Penang (Straits Settlements/Maleisië) cd, 108, 111,
 134, 169, 171, 190, 244, 330, 332, 435, 476
 Pensioenfonds van de Nederlandsche Handel-
 Maatschappij, Amsterdam, Stichting cd, 263,
 305, 306, 497, 509, 520
 Pensioenfonds van 1957 373, 520
 Permanente Commissie uit de Thee-importeurs,
 Amsterdam 178
 Pernambuco (Brazilië) cd, 42
 Perry, M.C. 73
 Personeelsvereniging der Nederlandsche Handel-
 Maatschappij, Amsterdam cd, 304
 Peru 397, 409
 Peruvian Investment & Finance Ltd., Toronto cd,
 523
 Peruvian Plantations 397, 523
 Petrograd (Rusland) 216
 Petroleum Exploratie Syndicaat 130
 Petroleum Maatschappij Moeara Anim,
 Amsterdam cd, 130
 Pfeiffer, V.
 Philips, A 146
 Philips & Co.'s Bank, Maastricht cd, 210
 Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven cd,
 146, 260, 281, 292, 301, 359, 360, 483, 517
 Pierson & Co., Amsterdam cd, 214, 215, 220, 283,
 285, 505, 507
 Pierson, Heldring & Pierson, Amsterdam
 Pierson, N.G.

Pieters, Ch. cd, 45
 Pieters, J. 488
 Pincoffs, L. 59
 Plantage Killenstein 222
 Plantage Liberté
 Plantage Mon Souci 222
 Plantenga, mr. P. 404
 Plate, L. M. F.
 Polderman, J. J.
 Poll, jhr. mr. W. G. van de cd, 44
 Pontianak (Borneo, Indonesië) cd, 162, 485, 486,
 497, 513
 Poole, Leiden, Firma Abram en Jacob le
 Poole, mr. S. le
 Poole, S. J. le
 Poolman, W. cd, 476
 Poppers, J. M. 511
 Port au Prince (Haiti) cd, 42
 Pos, mr. A. F.
 Posthumus Meyjes jr., C. B. 433, 517
 Postspaarbank (Nederlands-Indië), Batavia 109
 Pot, J. J. van der cd, 76
 Poulie Wilkens, B. A.
 Preanger Plantations Cy., Batavia 175
 Priaman (Sumatra, Indonesië)
 Priesman, P. J.
 Princenhage
 Prioux, M. F. 43, 471
 Probolinggo (Java, Indonesië) cd, 177, 251, 486
 Proefstation voor de Deli-tabak, Medan 115
 Proefstation voor de koffie-cultuur, Buitenzorg
 115
 Proefstation voor de suiker-cultuur 115
 Provinciale Limburgse Electriciteits
 Maatschappij, Maastricht
 Pruisen 39
 Pulau Weh (Sumatra, Indonesië) zie ook Sabang,
 189
 Pusat Perkebunan Negara-Baru 395
 Putten & Co., Cheribon, Firma G. A. van 178
 Puttershoek, Coöperatieve Suikerfabriek en
 Raffinaderij

 Quack, H. P. G. cd, 159
 Quay, prof. dr. J. E. de cd, 302, 303

 Raaij, C. van 311
 Ragetli, H. cd, 370, 388, 399, 411
 Rahusen, mr. E. N.
 Raiffeisenbank, Utrecht, Coöperatieve Centrale
 Ram, A. J. L. cd, 480
 Ramaer, T.
 Rangoon (Birma) cd, 108, 163, 169, 171, 238, 240,
 332, 389
 Ranzow's Bank, Arnhem, Van
 Ravesteijn, mr. W. A. van cd, 382
 Ravenstein
 Reederij De Hoop tot haring- en kabeljauwvangst,
 Vlaardingen cd, 44
 Reencx, J. H. van
 Reerink, J. 129
 Regout, P. 58
 Rehbock, H. C. cd, 232, 233, 302, 489, 496
 Reichs-Kredit-Gesellschaft, Berlijn 309, 510
 Reijnsbach, F. cd, 325, 514
 Remia, Den Dolder
 Rendorp, F.
 Rengat (Sumatra, Indonesië)
 Renooij, dr. D. C. cd, 370, 399
 Rente-Cassa, Amsterdam 474
 Rentekas, Den Haag, De cd, 289, 362, 505
 Republic Aviation Corporation, Farmingdale (NY,
 Verenigde Staten) 363
 Rhenen
 Rhodesië 398
 Rhodius-Koenigs Handel Maatschappij,
 Amsterdam 308
 Rhynspoor 92
 Ricard & Freiwald, Amsterdam, Firma 131
 Ridderkerk
 Rieu, P. du
 Rijckevorsel, A. van
 Rijkspostspaarbank, Amsterdam 357, 518
 Rijswijksche Bank, Rijswijk cd, 505
 Ringers Chocolate, Rotterdam,
 Rio de Janeiro (Brazilië) cd, 42
 Robbers, J. J. M. 492
 Rochussen, J. J.
 Röell, W. baron
 Roelofsz, mr. H. M. 309
 Roelvink, A. 158, 187, 494
 Roentgen, G. 58

- Roermond cd, 492, 503
- Roes, mr. G. B. 492
- Rohte & Jiskoot's Tabakshandel, Amsterdam,
Oscar 487
- Roos, mr. W. K.
- Roosegaardse Bisschop, mr. C. H. cd, 287, 488
- Roosendaal
- Rosingh, F. 322
- Rossum, J. Th. van
- Rossum, Th. J. van cd, 488, 498
- Rost Onnes, mr. N. E. 397, 398, 523
- Rost van Tonningen, mr. M. M. 292, 323
- Rothschild-groep, Parijs cd, 249, 488, 507
- Rothschild & Sons, Londen, N. M.
- Rotterdam cd, 40, 42, 53, 54, 56, 58, 59, 64, 65, 81,
142, 144, 145, 155-160, 184-187, 201, 205-211, 219,
226, 229, 230, 234, 248, 249, 257, 261, 267, 272,
281, 282, 286, 287, 290, 302-304, 313, 315, 317,
318, 351, 353, 356, 367, 430-432, 436, 471, 472, 484,
485, 492, 496, 501, 503, 509, 511, 517, 519
- Rotterdamsch-Amerikaansche Stoomvaart
Maatschappij, Rotterdam
- Rotterdamsch Beleggings Consortium (Robeco),
Rotterdam 290, 517
- Rotterdamsche Bank/Rotterdamsche
Bankvereniging (RB/Robaver) 70, 94, 141, 142,
150, 154, 155, 201, 205-207, 211, 213, 217, 219, 221,
235, 242, 243, 259, 266, 268, 281, 288, 290, 298,
300, 301, 308, 311, 318, 324, 352, 356-358, 403,
405, 431, 434-436, 438, 440, 470, 483, 491, 494,
498, 501, 505, 506, 516, 517, 523, 536, 539, 543, 547,
551
- Rotterdamsche Bankiersvereniging, Rotterdam
- Rotterdamsche Droogdok Maatschappij,
Rotterdam 260, 360
- Rotterdamsche Handels-Vereeniging, Rotterdam
59
- Rotterdamsche Lloyd, Rotterdam, Koninklijke
cd, 189, 302, 311, 489, 513
- Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam' 336,
396
- Rubber- en koffieonderneming Kerasaan
- Rubber- en koffieonderneming Poelahan
- Rubberonderneming Adolina Oeloe/Batang Trap
cd, 336
- Rubberonderneming Aer Temam
- Rubberonderneming Bah Bajoe
- Rubberonderneming Bandar-Siantar
- Rubberonderneming Goenoeng Gadjah
- Rubberonderneming Tjikentjreng cd, 514, 522
- Rubber-Producenten-Vereeniging 252
- Rueb, A.
- Rueb, P.
- Rupe & Zn., Amsterdam, Firma J. H. 58
- Rusland 73, 129, 307
- Russisch-Hollandsche Bank (Holrus), Petrograd
155
- Ruys Bzn., W. cd, 302, 303, 311
- Ruyter, H. J. de cd, 123
- Sabang (Pulau Weh, Atjeh, Sumatra, Indonesië)
cd, 133, 134, 189, 190
- Saibai Kigyô Kanri Kôdan (СККК) 337
- Saibai Kigyô Kôdan 337
- Saibai Kigyô Rengokai (СКР) 337
- Salm, M. J. 250
- Salomonson, Almelo, Gebr. 62
- Sambas (Borneo, Indonesië) cd, 128, 513, 514
- San José (Costa Rica) cd, 181
- Sander, C. P.
- Sanders, mr. H. 320
- Sanders, mr. M. cd, 371, 503
- Sandick, A. A. van cd, 301, 369, 370, 398, 399, 436,
508
- Santhagens 391
- Santilhano, J. D. 153
- Santo Domingo (Dominicaanse Republiek) cd,
175, 248
- Santos (Brazilië) 186, 187
- Santpoort
- Sara-Kreek (Suriname)
- Savornin Lohman, prof. jhr. mr. B. C. de cd, 302,
303
- Schaap, C. J. cd, 514
- Schagen
- Schaik, mr. B. A. van
- Schalk, J. M. van der
- Scheepvaart en Steenkolen Maatschappij,
Rotterdam
- Scheepvaartkrediet, Katwijk aan Zee cd, 364, 365
- Schelde, Vlissingen, Koninklijke Maatschappij de
cd, 360

- Scheltema, J.
 Scheltema & Rebel, Antwerpen, Firma 487
 Scheurleer, D. 155
 Scheurleer & Zoonen, Den Haag 155
 Scheurleer & Zoon's Bank, Delft cd, 210
 Schiedam cd, 40, 64, 156, 471, 474
 Schifffahrt Treuhand, Hamburg 308
 Schill, Th. F. cd, 480
 Schimmelpenninck, G. graaf cd, 44
 Schimmelpenninck, R. J. 44
 Schiphol, vliegveld cd, 353
 Schipper en De Jager, Firma 59
 Schlimmer, J. W. 130
 Schlotter, J. P.
 Schöffler & Co., Rotterdam, Firma 59
 Schoonderbeek, W. 511
 Schouten, J.
 Schram, Em.
 Schreven, J. J. van
 Schrieck, mr. G. E. F. M. van der
 Schrikker & Peereboom, Amsterdam, Firma 510
 Schröder Visser, H. cd, 79
 Schueren, ir. J. B. G. M. ridder De van der cd, 371
 Schuitema, Amersfoort, Gebr.
 Schutte, D. C. 341
 Schuurman, Th. cd, 64, 67, 480
 Schweizerische Bankverein, Bazel cd, 285
 Schweizerische Kreditanstalt, Zürich cd, 285
 Seehandlungs-Sozietät, Berlijn 39
 Semangka (Sumatra, Indonesië) 130
 Semarang (Java, Indonesië) cd, 42, 66, 67, 70, 103,
 104, 109, 111, 164, 166, 167, 171, 241, 242, 246, 252,
 476, 485, 486
 Senembah Maatschappij, Amsterdam cd, 336
 Serdang Cultuur Maatschappij, Amsterdam cd,
 245, 336, 379, 390, 394, 514
 Serdang Tabak Maatschappij cd, 108
 Serikat Buruh Bank Seluruh Indonesia (SBBSI)
 378
 Serruys, J. D. H.
 Seys-Inquart, A. 273
 Shanghai (China) cd, 158, 162, 169, 190, 191, 332-
 334, 389, 498
 Siak (Sumatra, Indonesië) 131, 132
 Sian, Kam Guan 108
 Siantar Cultuur Maatschappij, Amsterdam
 Siantar Thee Maatschappij, Amsterdam
 Sibolga (Sumatra, Indonesië) cd, 497
 Siebold, Ph. Von 74
 Sinave, A.
 Singapore (Straits Settlements) cd, 57, 68, 70, 77,
 82, 95, 97, 103, 106-108, 111, 129, 134, 138, 154,
 158, 168, 169, 171, 174, 189, 190, 241, 242, 244,
 246, 332, 333, 385, 476, 485, 499
 Singapore Rubber Works Ltd. cd, 246, 499
 Singaradja (Bali, Indonesië) cd, 394, 514
 Sinkawang (Borneo, Indonesië) cd, 513
 Sint Niklaas (België) cd, 472
 Sittang Valley Rubber Estate (Birma)
 Sittard cd, 315
 Six van Oterleek, C. C. baron
 Skandinaviska Banken, Stockholm cd, 388
 Slikke, mr. C. J. van der
 Sloet van Oldruitenborgh, A. baron
 Smeer, F.
 Smidt van Gelder, P.
 Smit, C. 52, 473
 Smit's Scheepswerven, Kinderdijk, J. & K. 307
 Smits, A. P. 237
 Smyrna (Turkije), zie Izmir cd, 43, 57
 Sneek cd, 492, 503
 Sociaal-Economische Raad (SER), Den Haag 347
 Societata Bancara Romana cd, 513
 Société Belge de Banque, Brussel
 Société des Transports de Buenos Aires cd, 284
 Société Financière de Transports et d'Enterprises
 Industrielle, Brussel cd, 285
 Société Générale de Belgique, Brussel cd, 38, 285
 Société Hollandaise de Banque et de Gestion,
 Tanger cd, 298, 385
 Société Industrielle et Agricole du Niari (Sian),
 Madingou cd, 397, 523
 Socrates-affaire 398, 523
 Soerabaiasche Bank- en Handelsvereniging De
 Rijk, Groskamp & Co., Surabaya 102
 Soerabaiasche Vereniging van Suikerfabrikan-
 ten, Surabaya 119
 Soesbeek, K. cd, 371
 Soest
 Soeters, H. C. cd, 105, 110, 111, 480, 481
 Soeters, J. M. cd, 238
 Sonsbeek, mr. W. G. A. van cd, 302, 371

Sorong (Nieuw Guinea, Indonesië)
 Southern Sea Participatie Maatschappij/
 Southern Sea Holding Company, Amsterdam
 cd, 507
 Spaarnebank, Haarlem cd, 282, 287
 Spaendonck, mr. B.J.M. van
 Spaendonck, Tilburg, Bureau van
 Spengler, F.H. cd, 480
 Spierenburg, D.P. cd, 371
 Spijkenisse cd, 492
 Spitfire- en Prins Bernhardfonds 318, 323
 Sportvereniging NEHAMIJ, Amsterdam
 Sprang-Capelle
 Sprenger, F.J.
 Spengler, J.C.
 Staargaard, J.J.
 Staatsmijnen, Heerlen cd, 360
 Staatsspoorwegen, Utrecht
 Stadnitski & Van Heukelom, Amsterdam, Firma
 97
 Stadt, J.W. van de 168
 Stadt, N.E. van de cd, 329, 514
 Stadt jr., W. van de cd, 296, 297, 325, 385, 498, 507,
 514
 Standard Chartered Bank, Londen 476
 Standard Oil of New Jersey 129, 221
 Standard Vacuum Oil Company of New York, New
 York cd, 364, 519
 Steendijk, mr. A.J. cd, 230, 289, 300, 301, 311, 340,
 508
 Steenkolen-Handelsvereniging (SHV), Utrecht
 218
 Steenkolen-Maatschappij 'Poeloe Laoet',
 Amsterdam cd, 182
 Steenwijk
 Steenwijker Bank, Steenwijk
 Stellendam
 Stein
 Stichting voor Experimentele
 Landbouwbedrijven, Paramaribo 396
 Stichting Ontwikkeling Machinale Landbouw in
 Suriname, Wageningen (Suriname) 522
 Stikker, mr. D.U. cd, 303, 369, 519
 Stikker, mr. U.D.
 Stok, A.H.
 Stokking, A. 238
 Stolk Azn., C. van (*1793)
 Stolk, C. van (*1897)
 Stolk Commissiehandel, Rotterdam
 Stolte, H.
 Stoombandfabriek Van Engelen & Evers, Heeze
 192
 Stoomboot De Kinderdijk, Hellevoetsluis
 Stoomvaartmaatschappij Amsterdam-Zwarte Zee
 133
 Stoomvaart Maatschappij Insulinde, Amsterdam
 91
 Stoomvaart Maatschappij 'Nederland',
 Amsterdam cd, 91, 113, 189, 213, 232, 302, 303,
 332, 371, 489, 506, 513
 Stoomvaart Maatschappij 'Oceaan', Amsterdam
 332
 Stoomvaart Maatschappij Zeeland, Vlissingen 90
 Stoop, F.
 Stoop & Zoon, Dordrecht, Firma 210
 Stoop, mr. J.C.
 Stork, Hengelo, Firma Gebroeders cd, 151, 180,
 360
 Straaten, ir. G.L. van 209, 433, 492
 Straaten, H. van cd, 208, 209, 242, 279, 281, 486,
 498
 Straits Settlements, zie ook Singapore en Penang
 190, 332, 333
 Strauss & Co., Firma A. 131
 Strooiedendveem, Surabaya cd, 379
 Studer & Co., Bahia, Firma J. 487
 Stuivenberg, Th.
 Stulen, G.N. 43
 Suermondt, Rotterdam, Firma E.
 Suermondt, L.A.E.
 Suermondt Bzn., W.
 Suiker Cultuur Maatschappij, Amsterdam 487
 Suikerfabriek Alliance 339
 Suikerfabriek Nieuw Losari
 Suikerfabriek Plosslo 102
 Suikerfabriek Rust en Werk 255
 Suikerfabriek Waterloo 339
 Suikeronderneming Alkmaar en Kedemengan cd,
 499
 Suikeronderneming Assem Bagoes 391
 Suikeronderneming Kalimaro cd, 246
 Suikeronderneming Kalitandjoeng

- Suikeronderneming Kemantran cd, 72, 499
- Suikeronderneming Klidang cd, 72
- Suikeronderneming Loewoeng Gadjah cd, 247, 335, 499
- Suikeronderneming Maribaya cd, 72
- Suikeronderneming Mariënburg cd, 120-123, 138, 179, 180, 254, 255, 263, 338, 339, 394, 396, 406, 409, 481, 488, 490, 500, 522
- Suikeronderneming Modjo Agoeng cd, 248, 335, 390, 499
- Suikeronderneming Nieuw Tersana, zie
Landbouw Maatschappij Tersana
- Suikeronderneming Poerworedjo
- Suikeronderneming Soekodhono
- Suikeronderneming Soekoredjo cd, 247, 499
- Suikeronderneming Soemberhardjo cd, 174, 248, 335, 390, 394, 499
- Suikeronderneming Soemengko cd, 247
- Suikeronderneming Soerawinangoen cd, 248, 335, 499
- Suikeronderneming Tirto cd, 72, 247
- Suikeronderneming Tjigobang
- Suikeronderneming Tjiledoek
- Suikeronderneming Waled
- Suikeronderneming Wonopringgo cd, 247, 248, 335, 390, 394, 499
- Suikerplantage Alkmaar cd, 120
- Suikerplantage Belwaarde cd, 120, 121
- Suikerplantage Geertruidenberg cd, 120, 254
- Suikerplantage Meerzorg cd, 121
- Suikerplantage de Resolutie cd, 73, 82, 120
- Suikerplantage Visserszorg cd, 120
- Suikerplantage Voorburg cd, 120
- Suikerplantage Zoelen cd, 120, 121
- Suikerraffinaderij De Nederlanden, Amsterdam 487
- Sukabumi (Java, Indonesië) cd, 513
- Sukarno, ir. A. 277, 278, 349, 350, 378, 432
- Sumatra Thee Maatschappij, Amsterdam
- Surabaya (Java, Indonesië) cd, 42, 66, 67, 70, 103, 104, 109, 111, 164, 166, 171, 190, 241, 242, 250, 326, 328, 475, 476, 480, 481, 485, 486, 498
- Surakarta (Java, Indonesië) cd, 485, 514
- Surinaamsche Bank, Amsterdam, de cd, 73, 222, 370, 382, 494, 521, 524
- Surinaamsche Cultuur-Maatschappij, Amsterdam cd, 180, 255, 396, 522
- Surinaamsche Immigratie-Maatschappij, Amsterdam 73
- Surinaamsche Trust Maatschappij, Paramaribo
- Surinaamsche Waterleiding Maatschappij, Amsterdam cd, 255, 256
- Suriname 68, 72, 82, 102, 114, 120-123, 132, 138, 160, 174, 179, 180, 196, 222, 254, 255, 296, 299, 306, 317, 329, 338, 339, 343, 382, 396, 406, 409, 426, 481, 488, 490, 500, 522, 535, 538, 541, 546
- Sweers, P. 100
- Taack Trakranen, N. van cd, 64, 90, 99
- Tabak, J.
- Tabak Maatschappij Franco-Deli 108
- Tabak Maatschappij Sennah 487
- Tabaksmaatschappij Sakoeda 108
- Tabaksonderneming Adolina Espérance
- Tabaksonderneming Bagelen cd, 72
- Tabaksonderneming Batoe Pak Pak
- Tabaksonderneming Ceram
- Tabaksonderneming Djamboe
- Tabaksonderneming Djeroek Kidoel
- Tabaksonderneming Elmirador
- Tabaksonderneming Laboean
- Tabaksonderneming Mandiradja
- Tabaksonderneming Telega Langsat
- Tabaksonderneming Theresia cd, 72
- Tabaksonderneming Timbang Lawan
- Taiwan 204, 335
- Tak, J.A.
- Tanga (Tanzania)
- Tanger (Marokko) cd, 298, 385
- Tanjung Balai (Sumatra, Indonesië) cd, 485, 486, 497, 513
- Tanjung Priok (Java, Indonesië) 176, 177, 191
- Tanzania
- Tapanuli/Poncang Keli (Sumatra, Indonesië)
- Tarakan (Borneo, Indonesië) 276
- Tasikmalaya (Java, Indonesië) 513
- Taudin Chabot, M. cd, 205, 230, 287, 300, 301, 311, 496
- Tebing-Tinggi (Sumatra, Indonesië) cd, 485, 497
- Teengs, J.C.
- Tegal (Java, Indonesië) cd, 129, 177, 178, 475, 486
- Tegelberg, P.E. cd, 302, 509
- Teheran (Iran) 381, 382

- Teixeira de Mattos, Amsterdam, Firma Gebr.
 Teixeira de Mattos, J.E.
 Tekisan Kanribu 328
 Teluk Betung (Sumatra, Indonesië) cd, 130, 485,
 497, 513, 514
 Teluk Semawé (Sumatra, Indonesië) cd, 485
 Terborg
 Ternate (Molukken, Indonesië)
 Terneuzen
 Terol, M.A. 373
 Teunissen & Co's Bank, Leerdam, D.
 Tex, jhr.mr. C.J.A. den
 Tex, mr. N.J. den 79
 Thailand 42, 108, 168, 275, 277, 515
 Thee-Producenten-Vereeniging 252
 Thee Proefstation, Buitenzorg 115
 Thee- en rubberonderneming Neglasari
 Thee- en rubberonderneming Tjiemas cd, 395,
 514
 Thee- en rubberonderneming Tjiganitri
 Thee- en rubberonderneming Tjitalahab cd, 175,
 514
 Theeonderneming Bah Aliran
 Theeonderneming Bah Biroeng Oeloe
 Theeonderneming Bah Boetong
 Theeonderneming Hilang Oeloe
 Theeonderneming Landen aan de Zuid cd, 175
 Theeonderneming Margapala en Tjihoeoet
 Theeonderneming Penang-Ratoes
 Theeonderneming Permanangan
 Theeonderneming Redelong Noord cd, 336
 Theeonderneming Tjiateul
 Theeonderneming Tjirohani
 Thompson, Batavia, Firma 475
 Thyssen, Mülheim 264, 515
 Tiedeman & Van Kerchem, Batavia, Firma 175,
 176, 178
 Tiel cd, 60, 318, 492, 503
 Tienhoven, dr. J.P. van 201, 498
 Tikkerdienst, Amsterdam cd, 224
 Tilburg cd, 209, 302, 492, 503
 Tindal, G.A. baron
 Tjeenk & Co., Amsterdam, Firma Weduwe cd, 291,
 505
 Tjeenk Willink, mr. W.A.
 Toens, S.E. cd, 486
 Tokyo (Japan) cd, 334, 380, 498
 Tollenaar, J.
 Tornquist & Co., Buenos Aires, Firma Ernesto 384
 Tower Trust Company, Londen 215
 Transoceanic Development Corp. Ltd., Canada
 Transvaal (Zuid-Afrika) 96-98
 Tredefina (Treuhandverwaltung für das Deutsch-
 Niederländische Finanzabkommen) 217, 218
 Treuchtlingen (Duitsland) 183
 Trip, mr. L.J.A. 271, 283, 341, 342, 516
 Trustkantoor Curaçao, Willemstad 383, 523
 Trust-Maatschappij voor den Handel van
 Nederland met het Buitenland, Amsterdam
 cd, 298
 Twentsche Bank, de/Twentsche Bankvereeniging
 B.W. Blijdenstein & Co. (TB/TBV), Amsterdam
 93, 94, 113, 114, 136, 137, 146, 150, 155, 158, 187,
 194, 200, 205, 206, 210, 211, 213, 216, 235, 258,
 259, 266, 268, 281, 288, 289, 291, 298-300, 306-
 309, 312, 320-323, 353, 355-358, 364-366, 371,
 385, 398, 399, 401-404, 407, 410, 430-434, 436,
 438, 440, 470, 479, 483, 494, 496, 500, 501, 504, 505,
 509, 510, 512, 516, 517-519, 524, 525, 536, 539, 543,
 547, 551
 Twentsche Trust Maatschappij, Amsterdam 150,
 211
 Udenhout
 Uganda 384
 Uitenhage de Mist, J. 471
 Uittenbogaard, W.A. 511
 Ulft
 Uniebank voor Nederland en Koloniën,
 Amsterdam 165, 208, 241
 Unilever, Rotterdam cd, 260, 303, 359, 360, 506,
 517
 Union Bank of Culcutta, Calcutta 476
 Union Bank of London, Londen 77, 95, 135
 Union of London & Smiths Bank, Londen 114, 148,
 149
 United States Foreign Commerce Banking
 Corporation, New York 217
 Urk
 Uruguay 369, 383, 521
 Utrecht cd, 205, 208, 230, 260, 306, 492
 Uytwerf Sterling, J.J.

- Vaals cd, 281, 492
- Vaassen
- Vaderland, Het
- Vahabzadeh, A. 521
- Vahabzadeh Groep 521
- Vahabzadeh, S. 521
- Vakantiehuizen Puntjak (Java, Indonesië) 520
- Vakantieoord Bos en Ven, Oosterwijk cd, 373, 520
- Vakantieoord Brastagi (Sumatra, Indonesië) 326
- Vakantieoord Duin en Kruidberg, Santpoort cd, 374, 520
- Valcke de Knuyt, J. de
- Valkenburg
- Valkenswaard
- Valparaiso (Chili) cd, 42
- Varkevisser, R.
- Vaucresson (Frankrijk) 284
- Veder, J.
- Veder, J.H.
- Veder, J.R.
- Veen, E. van der 488
- Veenendaal cd, 125
- Veenendaalsche Stoomspinnerij en -Weverij
Veenendaal cd, 125
- Veghel
- Velde, H. van de
- Veldwijk, E.G.
- Velp
- Veltrup & Zoon, Zaandam, Firma Weduwe J. te
- Venezuela 125, 384
- Venlo cd, 319
- Venz Chocoladefabriek, Vaassen
- Vera Cruz (Mexico) cd, 42
- Verbrouck Pieters, J.E.A.
- Verdrag van Algeciras 154
- Vereenigd Persbureau, Bandung 325
- Vereenigde Machinefabrieken-Stork, Den Haag 371
- Vereenigde Nederlandsche Scheepvaartmij., Den Haag 259
- Vereenigde Nederlandsche Tabaksbank, Amsterdam 248
- Vereenigde Prauwen Veren
- Vereenigde Verzekeringskantoren van 1950, Amsterdam, De cd, 519
- Vereeniging Thee Expertbureau, Batavia 178
- Vereeniging van Java Suiker Ondernemers ter quoteering der uitvoeren bij Internationaal Contract (Visico) 252, 253
- Vereeniging van Javasuikerproducenten (VISP), Amsterdam 247, 252, 253
- Vereeniging van Kinabast-Producenten, Amsterdam 252
- Vereeniging van Rubberproducenten tot regeling der Productie, Amsterdam 253
- Vereeniging van Thee-Importeurs (VTI), Amsterdam 178
- Vereeniging voor den Effectenhandel, Amsterdam 89, 138, 144, 155, 156, 291, 292, 310, 311, 318, 320, 321, 359, 437, 438, 506
- Vereeniging voor den Effectenhandel in Nederlands-Indië, Batavia 110, 166, 167
- Vereeniging voor den Geldhandel, Amsterdam 496
- Vereeniging voor den Haagschen Geld- en Effectenhandel, Den Haag 145
- Vereenigde Stahlwerke, Düsseldorf 510
- Vereinsbank, Hamburg 510
- Vereenigde Naties, New York 278, 350, 389
- Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) 39, 40, 42, 44, 45, 49, 67, 81
- Vereenigde Staten 77, 78, 82, 85, 122, 141, 143, 153, 174, 176, 179, 191, 199, 200, 202, 203, 214, 220, 241, 242, 245, 248, 249, 275, 276, 278, 290, 291, 297, 298, 326, 336, 344, 348, 349, 353, 363, 380, 382
- Verhagen, J.
- Verhey, J.
- Veritas, Antwerpen, Bureau 53
- Verkouteren, C.J. 480
- Vermeer & Co., Amsterdam, Firma
- Verrijn Stuart, dr. G.M. 322
- Vertegenwoordiging der Bergcultures in Nederland 335
- Verviers (België) cd, 471, 472
- Verwey, G. 221, 227, 359, 494
- Vester, F.P.J. cd, 229, 242, 243, 439, 471, 486, 496, 498
- Vezelonderneming Kota Tengah
- Vierhout, N.B.M.
- Vink, N.M.
- Vinkeveen
- Viollier Grabeau & Comp., Handelshuis 43

Viruly, C.M.
 Viruly, T.P.
 Visser, Oud-Beijerland, Firma Koen
 Vissering, dr. G. 215, 217, 223, 224, 484
 Vissering, mr. S.
 Vlaardingen
 Vlaer & Kol, Utrecht, Firmacd, 205
 Vlissingen cd, 281, 474, 492
 Vlissingen, P. van 58
 Vloten & De Gijselaar, Den Haag, Firma Van 505
 Flug, mr. H.
 Vogelnestklippenonderneming Karang Bollong
 Vogelsang, R.
 Volker, Firma J.S. 256
 Vollenhoven, J. van
 Vollenhoven, W.C. van
 Vonk, mr. G. 324
 Voorburg
 Voorthuysen, J. van
 Voûte & Zoonen, Amsterdam, Firma J.J.
 Voûte, J.J.
 Voûte jr., M.P. cd, 302
 Vreede, R. 385
 Vries, C.F.H. de cd, 514
 Vries Robbé & Co., Gorinchem, Firma De
 Vriesendorp, C.
 Vrolijk, dr. A.
 Vroom & Dreesmann, Amsterdam 371
 Vroomshoop

 Waal, E. de 49
 Waalwijk cd, 311, 492, 503
 Wael Vermoelen, C. de
 Wageningen cd, 318, 492, 503
 Wall Bake, D.W.R. van den 506
 Wall Bake, H.W.A. van den cd, 368-370, 399, 401-
 404, 409, 506
 Wall Bake, R.W.J.C. van den
 Wallbrink jr., J.W.
 Wallen van Vollenhoven, J. van der
 Walree, E.D. van cd, 158, 162, 169, 229, 264, 486,
 495, 504
 Warburg & Company, Londen, S.G. 523
 Warschauer, Berlijn, Bank Robert 97
 Weert cd, 503
 Weesp

 Weezel Errens, J.F.A. van
 Welle, M.C.J. cd, 254
 Welling, A. 293
 Weltevreden/Jakarta-Gambir (Java, Indonesië) cd,
 105, 241, 242, 485, 486
 Wenen (Oostenrijk) 216
 Wereldbank, zie International Bank for
 Reconstruction and Development
 Werf Conrad, Haarlem 151, 483
 Werkspoor, Amsterdam, Koninklijke Fabriek van
 Stoom- en andere Werktuigen cd, 58, 190, 213,
 233, 260, 306, 307, 309, 360, 364, 490
 Wertheim, A.C.
 Wertheim & Gompertz, Amsterdam cd, 206
 Wessem, J.A.M.H. van 315
 West, J.J. van 240
 West, S. van cd, 371
 Westerwoudt, mr. W.J.M. 511
 West-Indische Cultuurbank, Amsterdam cd, 221,
 222
 West-Indische Maatschappij, Amsterdam 44, 471
 Westerman, W. 201
 Westermann en Rueb, Amsterdam/Rotterdam
 Wester-Suikerraffinaderij, Amsterdam cd, 487
 Westerwoudt, mr. Th.J.M.A.
 Westlandsche Hypotheekbank, Den Haag 505
 Wet Toezicht Kredietwezen 348, 437
 Wetering, H. van de 249
 Wichen, mr. J.H. van
 Wieringen 53
 Wijck, jhr. H.C. van der
 Wijck, jhr. mr. W.F. van der
 Wijnberg, B.G.J. cd, 239, 243, 498
 Wijngaarden, P.A.C. van cd, 110
 Wilco Conserven, Assen
 Wilde, J. de 514
 Wilhelmina, koningin 158, 159, 232, 300, 303, 439,
 471, 491, 492
 Wilkens, Veendam, Firma
 Wille & Co., Santos, Firma Th. 187
 Willem I, koning 37-44, 46, 50, 51, 80, 81, 425, 426,
 428, 439
 Willem II, koning 51
 Willem III, koning 73
 Willemstad (Curaçao, Nederlandse Antillen) cd,
 221, 369, 383, 494

Willet, J.J.
 Willigen, J.J. van der
 Willink jr., W.
 Wilmink, J. 155, 184, 187, 189, 489
 Wilnis
 Wilson, Smith & Co., Batavia, Firma 475
 Wilson, T. 60
 Wilton-Fijenoord, Schiedam, Dok- en Werf
 Maatschappij cd, 360, 362, 371, 518
 Wilton's Machinefabriek en Scheepswerf,
 Rotterdam 58, 290
 Winschoten cd, 503
 Winterhulp 309, 310
 Winterswijk cd, 492, 503, 510
 Witte van Citters, jhr. L. de
 Wodan Handel-Mij., Rotterdam 510
 Woerden
 Woerdensche Bank, Woerden
 Wolbank, Amsterdam cd, 217, 493
 Wolfinancierings-Maatschappij, Amsterdam 217
 Wolterbeek, R. D.
 Woltersom, H. L. 492
 Woltersom, mr. H. L. 300, 309, 508
 Wormerveer cd, 58
 Wouda, P.
 Woutman, M. H. cd, 243, 254, 325, 498
 Wurfbain, drs. J. C. 402-404
 Wurfbain & Zoon, Amsterdam cd, 213, 478, 493

 Yap (Micronesië) 190
 Yedo (Japan)
 Yemen 363
 Yogyakarta (Java, Indonesië) cd, 278, 485, 486, 514
 Yokohama (Japan) cd, 68, 75-77, 95, 102, 498

 Yokohama Specie Bank 241, 327, 328, 330, 514
 Yzenhoed Grevelink, E. J. 479

 Zaandam
 Zeehaven en Kolenstation Sabang, Amsterdam
 cd, 133, 134, 138, 148, 183, 189, 190, 192, 196, 426,
 430
 Zeeman, K. F. cd, 325, 329, 368-370, 514, 523
 Zeeman, P. R. cd, 230, 301, 498
 Zeemanspot 318
 Zeist cd, 365, 492
 Zelhem
 Zestienhoven, vliegveld cd, 353, 516
 Zevenaar cd, 492
 Zierikzee cd, 474
 Zijlstra, dr. J. cd, 371
 Zuid-Afrika 96, 97, 126, 138, 259, 291, 298, 326,
 397, 398, 494, 523
 Zuid-Amerika Lijn, Amsterdam cd, 183-185, 426
 Zuid- en West-Sumatra Comité 335
 Zuidland
 Zuid-Nederlandsche Handelsbank (Zuidbank),
 Tilburg 491
 Zuiveringsraad voor het Bank-, Beurs-,
 Financierings- en Levensverzekeringsbedrijf
 311, 321, 322
 Zutphen cd, 319, 492, 503, 510, 511
 Zuylen van Nijeveld van Nieuw Beijerland, A.
 baron van
 Zwager, A. P.
 Zweden 214, 291
 Zwitserland cd, 202, 214, 222, 272, 293, 349, 384,
 516
 Zwolle cd, 492

Over de auteur

Ton de Graaf is in 1955 in Losser geboren en doorliep de middelbare school in Enschede. Daarna volgde hij de opleiding ziekenverpleging A bij het Academisch Ziekenhuis der Vrije Universiteiten in Amsterdam en was vervolgens werkzaam in het ambulancevervoer. In 1991 studeerde hij af bij de vakgroep Nieuwe Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam. Vanaf 1991 is hij werkzaam als bedrijfshistoricus bij ABN AMRO Historisch Archief. Hij publiceert over bancaire-historische, bedrijfshistorische en regionaal-historische onderwerpen.

Gezicht op de havenkade van Canton (China). Van 1825-1827 was de NHM gevestigd in de voormalige VOC-factorij, rechts op deze aquarel uit 1848.

Monsterkaart met daarop textielstalen. De NHM-agenten in Nederlands-Indië bestelden bij de Twentse textielabrikanten geweven stoffen met bepaalde patronen. Op deze kaart is aangegeven welke patronen niet op prijs werden gesteld, circa 1830.

Dankbaarheid aan de N.H.M. Schipper Cornelis Smit kreeg bij de aanbouw van zijn nieuwe schip de garantie dat hij van de N.H.M. voor twee vaarten vracht van Nederlands-Indië naar Nederland mocht verschepen. Uit blijdschap vernoemde hij zijn schip naar de N.H.M. Aquareel van Jacob Spin, 1840.

Suikerstandaard van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (N.H.M.) uit 1956. De standaard is in 1839 door de N.H.M. ingevoerd om aan de hand van de kleur de kwaliteit van de rietsuiker uit Nederlands-Indië te kunnen bepalen.

'Tjaps'. Deze etiketten werden in de 'katoentjes' genaaid als kwaliteitsbewijs. Afhankelijk van de afzetmarkt werd het etiket aangepast, circa 1840.

Diploma Landbouwtentoonstelling te Arnhem in 1854. De НММ had de zilveren prijs gewonnen met de inzending van Javasuiker.

Suikerfabriek Pangka, residentie Tegal. De onderneming was een relatie van de НММ. Lithografie van A. Salm, circa 1860.

Menu voor het diner op het tuinfeest in Amsterdam ter ere van het Japanse Gezantschap, dat Nederland in 1862 bezocht. Het feest had plaats in de tuin van het hoofdkantoor van de NHM aan Herengracht 466. Houtgravure.

‘Stoom oorlogschip van 26 stukken, der Keizerlijke Japansche Marine’. In 1862 kreeg de NHM, via haar agentschap in Decima, het verzoek van de Japanse marine voor de bouw van een stoomschroefschip voor deze opdrachtgever. De bouw van dit schip, de *Kayo-Maru*, geschiedde op de werf van de firma Gips & Zonen te Dordrecht. In 1867 en 1869 werden bij Gips, opnieuw door bemiddeling van de NHM, nog twee schepen gebouwd, de *Nits Sin* en de *Kiu Sin*.
Lithografie door H. Huijgens, circa 1870.

In 1876 liet de NHM diverse beeldmerken – gebruikt bij de goederenhandel – bij de rechtbank registreren. Blijkbaar waren er in deze tijd concurrenten die van het bekende logo misbruik maakten.

In Suriname was de N.H.M. vanaf 1866 actief in de suikercultuur. De fabriek Mariënborg werd in 1883 geopend. Pas in 1964 werd deze fabriek – als laatste onderdeel van het cultuurbedrijf – verkocht. Een van de producten was de bekende Black Cat rum.

De Sahonghaven op Port of Wel

Door het ontbreken van een Centrale Chinese bank en de onzekere financieel-economische situatie in China, gaf het in 1903 geopende НМ-agentschap Shanghai eigen geld uit. Dit waren de zogenoemde *Shanghai-dollars*, die nog tot 1946 als geldig betaalmiddel dienden.

Na de opening van het Suezkanaal in 1869 werd de Indonesische archipel niet langer vanuit het zuiden – Straat Sunda – aangevaren maar vanuit het noorden door de Straat van Malakka. Door bemoeienis en participatie van de НМ werd op het eiland Pulu Weh – voor de kust van Atjeh – de zeehaven/kolenstation Sabang ingericht als bunkerstation voor de Nederlandse koopvaardij. Schoolplaat, circa 1910.

Reclamekaart van de Koninklijke Hollandsche Lloyd, circa 1910. De betrokkenheid van de НМ bij deze rederij was zwaar verliesgevend.

Drie aquarellen vervaardigd door NHM-employé C.A.J. Hamburger in de jaren tachtig van de negentiende eeuw. Het hoofdkantoor van de NHM aan de Amsterdamse Herengracht maakt nog een zeer eenvoudige indruk. Te zien zijn de Secretarie en de Vierde Afdeling waar de cultuurzaken werden behandeld.

De directie en de raad van commissarissen tijdens een buitengewone aandeelhoudersvergadering in 1913.

Aandeel in de Nederlandsche Handel-Maatschappij ten name van Koningin Wilhelmina, 1914.

Chinees schatkistbiljet uitgegeven in 1922 door Nederlandse banken waaronder de NHM ter financiering van de aanleg van een spoorlijn in China. De banken leden bij deze operatie een groot verlies.

Witmarmeren borstbeeld van NNM-president Karel van Aalst, in 1924 door Toon Dupuis vervaardigd ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Hoewel Van Aalst zelf aan de publiekshal als bestemming voor zijn imposante beeltenis had gedacht, werd dit plan door mededirecteur Muller vrijdeld. Hij schonk een bronzen buste van koning Willem I, oprichter van de NNM, aan de jarige Handel-Maatschappij zodat het beeld van Van Aalst in de hal van de directie-etage werd geplaatst.

Architect Karel de Bazel was niet alleen de ontwerper van het gebouw Vijzelstraat 32, maar hij was ook verantwoordelijk voor het ontwerp van het interieur, waaronder dit inktstel. Circa 1926.

IXTH OLYMPIAD
OLYMPIC GAMES 1928
AMSTERDAM

**NEDERLANDSCHE
HANDEL-MAATSCHAPPIJ**
BANKERS
VIJZELSTRAAT 32
AMSTERDAM

Bij de Olympische Spelen in 1928 in Amsterdam werd in het NHM-hoofdkantoor een speciaal wisselkantoor ingericht. Hier werden ook toegangsbewijzen voor de wedstrijden verkocht.

Door de beurstikker konden de abonnees op de hoogte blijven van de meest recente beurskoersen.

Ernst Heldring, president van de Nederlandsche Handel-Maatschappij van 1939 tot 1949, in 1942 door Betsy Westendorp-Osieck geportretteerd.

Vanaf de Tweede Wereldoorlog ging de NHM zich ook meer bezighouden met assurantie zaken.

Voor Handel en Maatschappij

Geschiedenis van de
Nederlandsche Handel-Maatschappij,
1824-1964

Ton de Graaf

Boom – Amsterdam

Inhoudsopgave

Bijlage 1	Agentschappen (binnenland en buitenland)	3
Bijlage 2	Overnames/deelnemingen/dochterondernemingen	27
Bijlage 3	Cultuurondernemingen	39
Bijlage 4	Directeuren en commissarissen	63
Bijlage 5	Commissariaten directieleden	91
Bijlage 6	Afdelingen hoofdkantoor	136
Bijlage 7	Syndicaten	141
Bijlage 8	Kredietverlening, 1921-1922	333
Bijlage 9	Kredieten boven f 250.000, 1939-1946	336
Bijlage 10	Top 100 Nederlandse industriële ondernemingen en bankrelatie met NHM, 1950	339

Bijlage 1

Binnenlandse en buitenlandse agentschappen, 1824-1964¹

Binnenlandse kantoren/agentschappen/bijkantoren/ correspondentschappen/zitdagen

- Aalsmeer, gevestigd eind juni 1955 als zitdag van Wilnis, bijkantoor per 01.03.1964.
Dorpsstraat 15, Hotel Het Wapen van Aalsmeer (1956).
Schoolstraat 20 (in een noodbehuizing eind 1964, na fusie geïntegreerd in TB-kantoor).
Weteringstraat 13 (1957-1964).
- Akkrum, GCV zitdag <1918, idem 1936; idem 1940 en 1944, idem 1950, niet in 1959.
Hotel Kuiper (<1918).
- Alkmaar, De Lange & De Moraaz, Bankiers, gevestigd 01.01.1804, per 01.06.1951 overname door NHM als agentschap.
Breedstraat 48 (<1909).
Langestraat A 49 (in 1950).
Langestraat 51 (in 1959-1965).
- Almelo, agentschap 04.06.1963.
Wierdensestraat 76 (in 1964, na fusie geïntegreerd in TB-kantoor).
- Amersfoort, Methorst & Van Lutterveld gevestigd <1895 » 01.04.1917 F. van Lanschot »
01.07.1919 GCV » 01.11.1936 NHM.
Muurhuizen 15 (FvL, nieuw gebouw in 1919).
Utrechtsestraat 32-34 (<1929-1965).
- Amstelveen, agentschap 06.07.1959.
Heemraadschapslaan 63.
Keizer Karelweg 223 (06.07.1959-1964).
- Amsterdam, agentschap (eind december 1824-31.10.1831), hoofdkantoor (01.11.1831-03.10.1964).
Aalsmeerweg, wisselkantoor in VVV-kantoor (.07.1961).
Amstelstraat 9, Auto-Crediet (vanaf begin 1956-1960).
Burgemeester de Vlugtlaan 194-196, bijkantoor (15.06.1954-1964).
Damrak 60, Spaarnebank (1925/bijkantoor 24.06.1938-1964).
Europaplein 8, RAI, bijkantoor tijdens exposities (02.05.1961-1964).
's-Gravenhekje 1, West-Indisch Pakhuis (1839-1874 en daarna van 1914 tot ... ten dele in gebruik bij de NHM).
Van Heenvlietlaan 9, bijkantoor (05.08.1963-1964).
Herengracht 40, hoofdkantoor (01.11.1831-1856).
Herengracht 319, Spaarnebank (1928).

¹ Deze bijlage is gebaseerd op gegevens uit de eigen database over de geschiedenis van vestigingen van rechtsvoorgangers.

Herengracht 436 (op 18.12.1920 aankoop door de NHM. Tot 1926 was hier de Holland Centraal Amerika Handels Compagnie gevestigd, verkoop op 15.12.1927).

Herengracht 452 (aankoop in 1921, verkoop in 1926).

Herengracht 458 (aankoop op 17.06.1918 t.b.v. het Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat. De NHM liet in de tuin voor eigen kantoorgebruik een groot houten gebouw plaatsen. Verkoop in juni 1926).

Herengracht 466, hoofdkantoor (aankoop 01.12.1856; verbouwing in 1904. In 1956 Assurantiebedrijf, en de Brandaris, vanaf begin 1960 in huur bij Hagemeyer, in 1968 nog eigendom).

Herengracht 471 (van 1919-1929 in eigendom o.a. t.b.v. NILS).

Herengracht 499 (vanaf 01.05.1956 in gebruik voor onder meer de koffiekamer, in 1958 was hier ook het opleidingslokaal gevestigd).

Herengracht 577, Surinaamsche Bank, -1959. Verkoop in september 1959 voor f 192.500 aan Nederlandsche Middenstands Spaarbank.

Johan Huizingalaan 174, bijkantoor (15/16.10.1957-1964).

Kadijksplein, Pakhuis De Twaalf Maanden (in 1943 al genoemd; vanaf 1947 (>1962) in gebruik als archiefberging.

Keizersgracht 493, Pakhuis Indië (1858-ca. 1996).

Keizersgracht 680, Finaco (ca. 1939).

Keizersgracht 683, Weduwe Tjeenk & Co. (1808-1966), NHM-overname in 1948.

Kerkstraat 303-305, garage (1950-1964, v/h firma Puls, aankoop voor f 166.000. Per 01.04.1951 in gebruik).

Minervaplein 18, bijkantoor (01.02.1940-1964).

Nieuwe Achtergracht 184-188, Pakhuis Akyab (1924-1960, ten dele archiefopslag. Verkoop in 1960 voor f 231.000 aan gemeente Amsterdam. Verkoop hing samen met vergunning door gemeente voor bouw Vijzelstraat 20).

Nieuwezijds Voorburgwal 120-128, Gebouw Candida, Auto-Crediet (1954-1956).

Osdorpplein 222, bijkantoor (22.05.1964).

Reguliersdwarsstraat 18-22, in 1919 aangekocht t.b.v. NILS, verkoop in 1929.

Reguliersgracht 11-13, Pakhuizen Zon en Maan (02.05.1950-1978, ten behoeve van het archief).

Rijdend bijkantoor (m.i.v. 17.07.1961, officieel 04.08.1961; idem in 1963, voor gebruik in Osdorp, Buitenveldert, Westelijk Havengebied, Industrierrein Amstel en Diemen).

Schiphol, bijkantoor 01.04.1957. Per 01.10.1960 ook wisselkantoor door overname van deze activiteit van de KLM. Gebouw 106 (1957, verbouwing 05.04.1960-1964).

Surinameplein 27, bijkantoor (17.09.1956-1964).

Vijzelgracht 21-25, Vijzelhof (in gebruik vóór 05.10.1964).

Vijzelstraat 20 (in gebruik eind 1959/begin 1960, o.a. onderdak voor Bakker & Co., Auto-Crediet, wisselkantoor 01.06.1960, Cultures en Producten (vanaf 1961), bijkantoor 24.06.1963-1964).

Vijzelstraat 32, hoofdkantoor (04.10.1926-1964).

Vijzelstraat 77 (huurpand <1953. waarschijnlijk tot 1960 in gebruik bij Bakker & Co., afd. Producten, Nivas, Pensioenbureau).

Derde Weteringdwarsstraat, scheepswerf Bernhard (aankoop in september 1959 voor f 375.000, timmerwerkplaats).

Apeldoorn, kantoor GCV 01.02.1884, agentschap NHM 01.11.1936.

Deventerstraat 15-II (1884, in 1904 in eigendom; nieuwbouw 1917-1964).

Arnhem, hoofdkantoor GCV 1866-1936, agentschap NHM 01.11.1936.

Bakkerstraat 71 (01.04.1869, nieuwbouw 1904-1964).

Rijnstraat, Loge-gebouw (1866-1869).

Assen, agentschap 04.04.1961.

Dr. Nassaulaan 6 (1961-1964).

Baarn, La Porte & Co. gevestigd 01.01.1913, 25.09.1931 overname door GCV, agentschap NHM per 01.11.1936.
 Beukenlaantje/Prins Hendriklaan (1919).
 Parkstraat 23 (1929-1964, verbouwing in 1938).

Balk, zitdag 1949, gesloten eind oktober 1949.
 Adres onbekend.

Beek, E. Philips & Co. gevestigd 08.1917, GCV 1923 zitdag, 01.11.1936 NHM correspondent-schap.
 Brugstraat/hoek Markt (GCV in 1929).
 Heidestraat (Philips in 1929).
 Raadhuisstraat 4 (ws. 1932 samenvoeging Philips/GCV), verbouwing in 1933, 1950).
 Raadhuisstraat 10 (in 1959-1964).

Bennekom, zitdag 02-04-1947-1964.
 Edeseweg 57 (in 1959).
 Edeseweg 87 (in 1964, 1965).
 Heelsumseweg 10 (in 1948, 1950).

Bergen-Binnen, plan tot vestiging correspondentschap eind 1954 en in 1958, plan niet gere-aliseerd.
 Start zitdag in mei 1964.
 Adres onbekend.

Bergen op Zoom, agentschap 03.09.1962.
 Antwerpsestraat 41 (1962-1964, na fusie integratie in TB-kantoor).

Beverwijk, Spaarnebank gevestigd 1918, NHM-bijkantoor per 24.06.1938, in 1956/1963 cor-respondentschap.
 Breestraat 148 (1929-1964).

De Bilt, bijkantoor 04.01.1960.
 Hessenweg 209 (1960-1964).

Bilthoven, GCV 12.11.1927 correspondentschap, 01.01.1931 kantoor, NHM agentschap 01.11.1936.
 Julianalaan 17 (1957-1964).
 Soestdijksestraatweg 246 Zd. (1928-1957, 1928 nieuwbouw, verbouwing in 1939 en 1949).

Blaricum, zitdag van Laren 10.03.1947-1964.
 Dorpsstraat 8 (in 1955-1964).
 Torenlaan 1 (1948-1952).

Borculo, 1916 GCV-zitdag van Groenlo, 1917 correspondentschap, idem 1936 NHM, idem in 1963.
 Kerkplein A 113 (in 1929-1937).
 Jhr. de Muraltplein 49 (in 1959, 1964).
 Muraltplein A 113 (in 1950).

Breda, Frans Laurijssen gevestigd 1832, 06.10.1931 » GCV; Ingen Housz & Zoon gevestigd 01.08.1877, 20.10.1931 » GCV » NHM-agentschap 1936.
 Catharinastraat 8 (IHZ 1916, 10.1935 verbouwing, verbouwing in 1950, 1965)
 Heilaarstraat 12, Princenhage (Ingen Housz & Zoon; 20.10.1931 GCV » NHM).
 Heilaarstraat 22, Princenhage (in 1939-31.03.1962).
 Veemarkt 21 (FL 1909, 10.1935 sluiting).

Brielle, Eilandenbank, NV gevestigd 01.01.1920, een voortzetting van de activiteiten van De Kanter en Veegens (1831) » Firma van Oudgaarden (vermelding in 1909) » sept. 1935 overname van het pand door GCV » 01.11.1936 NHM agentschap.
 Botermarkt 75 (1909-1938).
 Voorstraat 9 (1938-1964, nieuwbouw in 1938).

Brouwershaven, agentschap gevestigd 1844, gesloten 1897.
 Adres onbekend.

Brummen, zitdag 1919 GCV, correspondentenschap 1930 » 1936 NHM- correspondentenschap, opheffing 30.04.1937. Zitdag van Zutphen 1951-1964.
 Ambachtsstraat 20 (1959-1964).
 Marktplaats A 49 (1936-1937; 1951-1955).

Buchten-Born, zitdag van Sittard 02.05.1960; idem in 1963.
 Dorpsstraat 22a (in 1964, 1965).

Bussum, La Porte & Co. gevestigd .11.1919, 25.09.1931 overname door GCV, 01.11.1936 NHM-agentschap.
 Brinklaan 66 (1929-1957).
 Veerstraat 21/Vlietlaan (07.09.1957-1964, nieuwbouw).
 Veerstraat 24 (in 1965, na fusie NHM-kantoor gesloten en ingetrokken in nieuwbouw van TB).

Dedemsvaart, correspondentenschap van Zwolle 02.06.1958, agentschap in 1963.
 Julianastraat 40 (1959-1964).

Delfzijl, agentschap 01.10.1962.
 Nieuweweg 17 (in 1964, na fusie integratie in TB-kantoor).

Deventer, kantoor GCV 14.05.1867, voortzetting van het bedrijf van Verwey & Ankersmit; deze begonnen in 1879 weer met een eigen bedrijf; Effectenzaak H. Portheine Tzn (1909), per 01.01.1917 overname door GCV zonder personeel, 1936 NHM-agentschap.
 Assenstraat 23 (1868).
 Brink (1867).
 Keizerstraat 17 (in 1959-1964).
 Keizerstraat 28 (1907-1950).

Didam, zitdag van Zevenaar 1956, opheffing 1960.
 Spoorstraat A 207 (1956-1960).

Diemen, rijdend bijkantoor m.i.v. 17.07.1961 officieel 04.08.1961, idem in 1963, voor gebruik in Osdorp, Buitenveldert, Westelijk Havengebied, Industrierrein Amstel en Diemen.

Dieren, correspondentenschap GCV 1920, 1936 NHM-correspondentschap.
 Middelhovenstraat 12 (1927-1964, nieuwbouw in 1927).

Dirksland, 08.03.1938 gevestigd als zitdag van bijbank Rotterdam Amsterdamsche Bank. Opgeheven 18.11.1963 en voortgezet door NHM. NHM betaalde f 13.500 voor goodwill.
 Beatrixlaan 31, Gebouw De Schakel (NHM 1963)
 Burg. C. Zayerlaan A 802 (in 1948).
 Voorstraat 36 (1959-1963).
 Zomerstraat 8 (in 1965).

Doetinchem, GCV 14.04.1874, 1936 NHM-agentschap.
 Grutstraat (1874).
 Grutstraat 1 (nieuwbouw 1915/1916 door architect B. Ovink, in gebruik per 12.04.1917. Gebouw tijdens WOII ernstig beschadigd, idem 1964).
 Keppelseweg (1885).
 Plantsoen (1879).

Dordrecht, agentschap gevestigd 06.01.1826, opgeheven 31.12.1909; heropening als agentschap 16.08.1954.
 Dolhuisstraat, pakhuis NHM 19de eeuw.
 Maartensgat A 108, F. van Wageningen, (in 1855).
 Vest C 1025, H.J. Knottenbelt (in 1855).
 Cornelis de Wittstraat 77 (1954-1964).

Ede, GCV correspondentenschap 1922, 01.07.1929 kantoor, in 1936 NHM-agentschap.
 Stationsweg 20 (nieuwbouw in 1927-1939).
 Stationsweg 36 (1943-1964, mogelijk zelfde pand als nr. 20 door hernummering).

Eerbeek, correspondentenschap 25.08.1958, agentschap in 1963.
 Coldenhovenseweg 4 (1958-1961).
 Stuyvenburchstraat 49 (1962-1964).

Eibergen, 1916 GCV zitdag van Groenlo, 1920 correspondentenschap GCV, NHM in 1936. Opheffing per 01.07.1940.
 Groenlosestraat 125 (in 1929).
 Groenlosestraat 162 (1937-1940).

Eindhoven, F. van Lanschot gevestigd 1916 » 01.07.1919 GCV » 01.11.1936 NHM-agentschap.
 Dommelstraat 7 (1937-in gebruik tot 02.09.1974, gebouw tijdens WOII beschadigd, verbouwing in 1949).
 Dommelstraat 15 (nieuw gebouw in 1919, GCV in 1929 nr. 17).

Elst, GCV 01.07.1918 kantoor, 1936 agentschap NHM. In 1939 van agentschap naar correspondentenschap.
 Rijksstraatweg 4 noord (1936, gebouw tijdens WOII zwaar beschadigd).
 Rijksweg Zuid 4 (in 1959).
 Rijksweg Zuid 12 (1961-1964).
 Rijksweg Zuid 54 (in 1950).

Emmen, agentschap 08.09.1958.
 Hoofdstraat 144 (1958-1964).

Enschede, agentschap 02.09.1957.
 Brammelerstraat 3 (1957-1964).

Epe, bijkantoor 01.11.1945, agentschap in 1963.
 Beekstraat B113 (in 1951).
 Beekstraat 16 (in 1954-1964).
 Hoofdstraat C19 (in 1952)
 Stationsweg C 120 (in 1950).

Ermelo, bijkantoor 11.06.1952, agentschap in 1963.
 Stationsstraat 95 (1954-1964).

Geldermalsen, zitdag van Tiel vierde kwartaal 1953, omgezet in bijkantoor 18.11.1963.
 Kerkstraat 37 (oude gemeentehuis, in 1954-1963).
 Kostverlorenkade (tijdelijke behuizing op parkeerplaats, in 1964).

Goedereede, zitdag van Middelharnis .02.1961.
 Markt 15 (1962-1964).

Gorredijk, zitdag van agentschap Heerenveen in 1937, 1940 en 1944, 1950, niet in 1959.
 Adres onbekend.

Gouda, Knox & Dortland gevestigd 1842, overname als NHM agentschap 01.04.1952.
 Turfmarkt 30 (1909-1964).

Grave, zitdag van Oss gevestigd eind 1953.
 Maasstraat 15 (in 1954-1964).

Groenlo, GCV 01.03.1915, 1931 correspondentenschap, 01.11.1936 NHM-correspondentschap.
 Beltrumsestraat 1a (nieuw gebouw in 1919, in 1929).
 Beltrumsestraat 5 (1959-1964).
 Beltrumsestraat A 126 (1936-1958).
 Stationsstraat (per 01.10.1915).

Groningen, 01.05.1872 agentschap GCV, idem 1936 NHM-agentschap.
 A-Kerkhof (-1889).
 Guldenstraat (per 01.05.1872).
 Stoeldraaijerstraat (1889-1909)
 Vismarkt 39-41 (1909-1964, nieuwbouw in 1909).

Gulpen, Limburgsche Credietvereniging 1909-1919 » Limburgsche Bankvereniging 1925 » GCV 1932 » NHM-correspondentschap 1936.
 Rijksweg 63 (1961-1964).

Rijksweg 109c (‹1936-1937›).
 Rijksweg C 133 (‹1943›).
 Rijksweg C 135 (‹1948-1956›).
 Rijksweg C 166 (‹1957-1959›).

Den Haag, hoofdkantoor gevestigd 07.09.1824-oktober 1831. Vestiging agentschap 15.01.1910.
 Van Alkemadelaan 338, bijkantoor (15.12.1938-1964; gesloten per 06.01.1944-1945).
 Anna Paulownastraat 93, Haagsche Bankvereniging (1921/1938 overname-1964).
 Herengracht 17, De Bas & Co. (gevestigd 1884, NHM-bijkantoor 22.12.1941-1964).
 Kneuterdijk 1, agentschap (per 05.04.1924 ingebruikname nieuwbouw-1964).
 Kneuterdijk 4, agentschap (15.01.1910-1912).
 Kneuterdijk 11/Hoge Nieuwstraat, agentschap (1912-05.04.1924).
 Noordeinde 64, hoofdkantoor (m.i.v. 07.09.1824 tot oktober 1831).
 Theresiastraat 70-72, De Kock & Co. (gevestigd 01.01.1958, NHM-bijkantoor 02.01.1963-1964).
 Valeriusstraat 91, bijkantoor (07.10.1963-1964).
 Zoutmanstraat 42-44, Rentekas (07.03.1911, NHM-participatie in 1944, volledige overname in 1960, idem in 1964).

Haarlem, agentschap ‹1838, in 1850 opgeheven. Overname Spaarne Bank (1910) per 24.06.1938, agentschap 18.07.1938. Overname Guépin & Van der Vlugt (1804/1915) per 01.05.1952.
 Grote Houtstraat 1, Spaarne Bank (1910-1938-17.12.1953).
 Rijksstraatweg 43, bijkantoor (01.06.1939-1964).
 Spaarne 54-56, Guépin & Van der Vlugt (1804/1915/01.05.1952, na verbouwing op 17.12.1953 in gebruik als agentschap Haarlem-1964).

Hardenberg, bijkantoor 19.02.1962.
 Karel Doormanlaan 62 (1962-1964).

Harderwijk, Harderwijker Wissel- en Effectenbank gevestigd 1932, overname als agentschap 02.06.1949.
 Bruggestraat 39 (‹1937-1964).

Heemstede, gevestigd 19.08.1946 als bijkantoor.
 Binnenweg 91 (1946-1964).

Heerde, gevestigd in 1919 als correspondentschap GCV, in 1936 NHM- correspondentschap, idem in 1963.
 Dorpsstraat 25 (‹1950-1964).
 Markt A 133 (in 1929).
 Markt A 216/Kerkplein A 216 (in 1936-1948).

Heerenveen, Firma Terlet en Overdiep gevestigd 1878, per 01.07.1917 overname door GCV, in 1936 NHM. Sluiting 31.07.1950, de activiteiten werden per 01.08.1950 verkocht aan en voortgezet in bestaande kantoor AB.
 Lindegracht 3 (‹1909-1950, verbouwing in 1919).

Heerlen, Firma G.A. van Haaren gevestigd 13.02.1908 » Firma J. van Aubel & Co., overname door GCV 13.05.1913 (zonder personeel), 1936 NHM agentschap.
 Geleenstraat 9-11 (›1929-1936‹; nieuwbouw 17.02.1941 op oude locatie, -1964, gebouw tijdens WOII beschadigd).
 Saroleastraat 65 (nieuwbouw GCV 1918).

Den Helder, agentschap gevestigd 1837, opgeheven in 1889.
 Adres onbekend.

Hellevoetsluis, agentschap gevestigd 1837, gesloten 31.12.1898, agent firma P. Gallas & Zn.
 Zitdag van agentschap Brielle 01.08.1961.
 Rijksstraatweg 104 (1961-1964).

Helmond, Firma Lotichius & Co. gevestigd 1877 » Lotichius & Co.'s Commanditaire Bank (1916). In 1922 overname door NHM. Kantoor GCV december 1921, in 1924 integratie beide op locatie Lotichius, 1936 NHM-agentschap.
Kanaaldijk 43 (Lotichius <1909, 1924 GCV, gebouw beschadigd in 1944, -1965).
Kerkstraat 1 (GCV 1921-1924).

Hengelo, agentschap 27.11.1961.
Stationsplein 71 (1961-1964, na fusie in 1964 sluiting van kantoor en integratie in TB-kantoor).

's-Hertogenbosch, agentschap gevestigd 1825-1846 bij F. van Lanschot. Vestiging nieuw agentschap per 02.01.1961, officiële opening pas 07.09.1962.
Parade/Weesstraat 1 (1961-1964).

Hilversum, Firma H.G. Oyens & Co. gevestigd 01.11.1911, overname als agentschap door NHM op 20.05.1938. Firma Boers & Co., gevestigd 1937, overname door NHM per 01.01.1957.
's-Gravelandseweg 9 (02.1941-1964, verbouwing/nieuwbouw 1940-1941, eerste auto-loket in Nederland 22.10.1959).
Groest 17b (Oyens 1911/1938-1941).
Ministerlaan 1, Boers & Co. (1937-1957).

Holten, zitdag van Deventer 03.05.1960.
Dorpsstraat 8, Hotel Holterman (in 1961-1964).
Larenseweg 3 (in 1965).

Hoogeveen, GCV 1917 correspondentenschap, in 1923 status van kantoor naar correspondentenschap, in 1925 werd het omgezet in een zitdag, 15.05.1926 weer correspondentenschap, ca. juli 1936 weer agentschap, idem 1936 NHM.
Heerestaat 21 (in 1929, waarschijnlijk identiek met adres Hoofdstraat).
Hoofdstraat 43 (<1936-1964, nieuwbouw 1922).
Kerkstraat A 109 (1917->1919).

Huis ter Heide, vestiging van een zitdag van Bilthoven eind 1953, opheffing eind april 1955.
Adres onbekend.

Huissen, zitdag van Elst GCV 1920, NHM zitdag in 1936.
S. Huismanstraat 4 (in 1964, 1965).
Steph. Huismanstraat E 53a (in 1948-1959).
Laak E 53a (<1936-1943>)
Markt (in 1929).
Stationsstraat 23 (in 1942).

Huizen, gevestigd 25.07.1946 als correspondentenschap, opheffing eind januari 1949.
Kerkstraat 11.

IJmuiden, correspondentenschap 14.10.1946, agentschap in 1963.
Koningin Wilhelminakade 77a (1946-1964).

IJsselstein, bijkantoor 06.07.1964.
Utrechtsestraat 10 (1964).

Kampen, Firma J.H. van der Dussen (1848), overname GCV 15.10.1917 en R. van Heijst (01.01.1887). Begin 1887 werd het bedrijf van de firma Ruys & Co. (<1879) voortgezet door R. Graevestein van Heijst, handelend onder de naam R. van Heijst. Van Heijst overname door GCV 15.10.1917. In 1923 status van kantoor naar correspondentenschap, idem 1936 NHM, per 01.07.1938 agentschap.
Oudestraat 107 (aankoop 01.12.1917-1964, vernieuwbouw 1918).
IJsselkade 44 (van der Dussen).

Katwijk aan Zee, Scheepvaartkrediet ca. 1963/1964.
Adres onbekend.

Kerkrade, gevestigd 15.01.1917 als GCV correspondentenschap, 1936 NHM- correspondentenschap, opheffing 15.04.1937.

Hoofdstraat 1 (in 1919).
 Kloosterradestraat 1 (1937).
 Klaaswaal, zitdag 1951.
 Molendijk 49/Kreupeleweg (in 1952-1964).
 Laren, 01.06.1938 correspondentschap, per 01.01.1943 agentschap.
 Burg. Van Nispen van Sevenaerstraat 2 (1948-1964).
 Stationsweg 2 (1938-1946), identiek met bovenstaand adres), aankoop pand in najaar 1938, afbraak hiervan in eerste helft 1939, daarna nieuwbouw op dezelfde locatie. Tijdens nieuwbouw was het kantoor ondergebracht in Hotel Hamdorff. Nieuwbouw gereed ca. juni 1940.
 Leek, bijkantoor 16.05.1963.
 Tijdelijk in barak (1963).
 Tolbertstraat 63 (in 1964).
 Leerdam, Teunissen, gevestigd 15.03.1910, overname en agentschap NHM per 01.06.1950.
 Kerkstraat (in 1916-1919).
 Meent 30 (in 1929).
 Meent 40-42 (1939-1964).
 Leeuwarden, NHM-agentschap gevestigd 18.07.1825 bij de firma Koumans Smeding, opgeheven 1870. Egbert Veen & Co. (1881) » NV Bankierskantoor Egbert Veen & Co. (06.11.1907) » GCV 01.01.1916 » 1936 NHM-agentschap.
 Markt (in 1909).
 Willemskade 10 (nieuwbouw 1918, -1964).
 Wirdumerdijk (in 1916).
 Leiden, agentschap 10.10.1955.
 Kort Rapenburg 1-3 (1955-1964).
 Lelystad, vestiging als zitdag van Harderwijk begin 1955, sluiting (1959-1961).
 p/a W. Borst, waarnemer PTT.
 Lochem, kantoor GCV 1884, van 1884-1887 status kantoor, na 1887 agentschap tweede klasse onder kantoor Zutphen. Vanaf 01.01.1891 status bijkantoor. In 1917 werd de zitdag in een kantoor omgezet. In 1921 werd het kantoor in een correspondentschap omgezet, in 1936 NHM-agentschap.
 Nieuwstad 6 (1928-1964).
 Lunteren, zitdag van Ede medio 1945.
 Dorpsstraat 24 (in 1950-1955).
 Oranjestraat 35 (in 1948)
 Wilbrinkstraat 16 (in 1956-1964).
 Lutterade, E. Philips & Co., gevestigd 07.1918 » Limburgsche Bankv. 1925 » GCV 1932 » NHM-correspondentschap 1936. Opheffing in 1939.
 Groenstraat 99 (in 1936).
 Rijksweg 57 (in 1937).
 Maarssen, plan tot openen zitdag eind 1953, uiteindelijk niet doorgedaan. Bijkantoor 13.06.1961.
 Raadhuisstraat 17 (1961)
 Termeerweg 1 (1962-1964).
 Maasbracht, bijkantoor 26/28.01.1963.
 Hoofdstraat 13 (1963-1964, na fusie integratie in TB-kantoor Havenstraat 5).
 Maastricht, kantoor GCV gevestigd 01.10.1872, 1936 NHM-agentschap.
 Capucijnerstraat (nr. 1490 in 1875 en 1884), nr. 71 (in 1896-1906); waarschijnlijk zelfde huis.
 Fort Willemweg 75, Bosserveld, bijkantoor (23.02.1960-1964).
 Lage Frontweg 24, bijkantoor (in 1959-22.02.1960, verplaatst naar Fort Willemweg).
 OLV-plein 21 (nieuwbouw 17.09.1906-1964).

Meppel, A. de Visser gevestigd 1865, overname zonder personeel door GCV per 01.07.1913, 1936 NHM-agentschap.
 Wijk 8 (De Visser in 1909).
 Zuideinde 17 (GCV per 1.7.1913-06.12.1915).
 Zuideinde 56 (in 1954-1964).
 Zuideinde 66 (in 1936-1952).
 Zuideinde 78-80 (06.12.1915, 1919 verbouwing, 1936 NHM).

Middelburg, agentschap gevestigd eind december 1824, opgeheven 31.12.1909.
 Adres onbekend.

Middelharnis, Eilandenbank, NV te Brielle gevestigd 01.01.1920, een voortzetting van de activiteiten van de Firma van Oudgaarden (1904 te M.), sept. 1935 overname pand door de GCV, 1936 NHM-correspondentschap.
 Zandpad (1909).
 Zandpad 108 (in 1954-1964).
 Zandpad B 249/250 (in 1935-1952).

Mijdrecht, agentschap 22.06.1961.
 Raadhuislaan 4 (1962-1964).

Nederhorst den Berg, gevestigd 10.05.1946 als correspondentschap, opheffing 15.09.1947.
 Adres onbekend.

Nieuwolda, GCV 1932 correspondentschap, 1936 NHM-correspondentschap, in 1936 gesloten
 Hoofdstraat A 241.

Nijmegen, kantoor GCV 01.01.1869, 1936 NHM-agentschap.
 Hezelstraat 14 (1876-1890).
 Marienburg 82,83,84 (nieuwbouw 1918-1964; zwaar beschadigd in september 1944, in 1945 hersteld en met een verdieping verlaagd, verkoop in 1968 aan NMB).
 Pauwelstraat 35 (1890-1918).
 Platenmakersstraat 3 (1869-1876).

Nijverdal, agentschap gevestigd 1836, opgeheven 1883.
 Adres onbekend.

Numansdorp, gevestigd als zitdag van Oud-Beijerland juni 1955.
 Voorstraat 25 (1955-1964).

Oosterwijk, vakantieoord Bosch en Ven; aankoop oktober 1948 voor f 370.000, opening 12.05.1949.
 Klompven 26.

Ommen, gevestigd 01.03.1946 als correspondentschap, agentschap in 1963.
 Voorbrug 10 (1946-1955).
 Zwolseweg 1 (1956-1964).

Oosterbeek, gevestigd als GCV kantoor begin 1921, 1923 van kantoor naar correspondentschap, 01.07.1929 kantoor, in 1936 NHM-agentschap.
 Annastraat 6 (1921-volledig verwoest 15.09.1944, daarna herstel, in gebruik tot 1955).
 Utrechtseweg 182 (1955-1964).

Oosterhout, Gebr. van der Pol & Cie. gevestigd 31.12.1863 » 01.06.1918 F.van Lanschot » 01.07.1919 GCV » 01.11.1936 NHM-correspondentschap.
 Leysenhoek C 118 (1909).
 Leysenhoek C 121 (nieuw gebouw in 1919).
 Heuvelstraat 1 (1950-1964, mogelijk identiek met HG 272).
 Heuvelstraat 29 (1929).
 Heuvelstraat HG 272 (in 1936-1950).

Oosterwolde, bijkantoor 04.06.1962.
 Stationsplein 4, houten gebouw (1963-1964).

Oostvoorne, zitdag van Brielle »01.05-26.06.1947«, agentschap 18.08.1964.
 Burgemeester Lettweg 21 (18.08.1964).

Stationsweg 54 (1963-1964).
 Stationsweg A 106, Hotel Hof van Voorne (1946-1948-1962).
 Oss, gevestigd als GCV correspondentschap in 1918, 1936 NHM-correspondentschap, per 01.01.1957 agentschap.
 Molenstraat 51 (1920 nieuwbouw-1964, verbouwing in 1957).
 Oud-Beijerland, Koopman, gevestigd in 1887, overname als NHM agentschap per 01.02.1948.
 Beneden Molendijk 14 (1929).
 Beneden Molendijk 27-29 (1939-1964, verbouwing in 1951).
 Molendijk (1909-1916).
 Ouddorp, zitdag van Middelharnis 03.10.1963.
 Stationsstraat 3, Verenigingsgebouw (in 1964).
 Overveen, gevestigd 01.05.1946 als bijkantoor.
 Bloemendaalseweg 299 (1946-1964).
 Princenhage, zitdag van Breda in of vóór 1936, opheffing 31.03.1962.
 Heilaarstraat 12 (in 1937-1940).
 Heilaarstraat 22 (1942-31.03.1962).
 Ravenstein, zitdag van Oss 1949-1964.
 Marktstraat 12 (in 1964).
 Marktstraat 17 (in 1963).
 Marktstraat A 29 (in 1959).
 Marktstraat A 163 (in 1950-1958).
 Rhenen, correspondentschap 02.06.1947, opheffing oktober 1949.
 Herenstraat 64 (1947-1949).
 Ridderkerk, bijkantoor 06.09.1962.
 Lagendijk 29 (1963-1964).
 Roermond, gevestigd 01.07.1890 als agentschap GCV, 1936 NHM-agentschap.
 Schoenmakersstraat 16 (23.07.1910-1964, gebouw tijdens WOII beschadigd).
 Swalmerstraat 7 (01.07.1890-).
 Willem II-singel 6 (-1910).
 Roosendaal, agentschap 01.10.1963.
 Markt 24 (in 1964, na fusie integratie in TB-kantoor).
 Rotterdam, gevestigd 24.02.1825 als agentschap.
 Blaak 34, agentschap (voorbereiding bouw 1941, start bouw, eerste paal 24.09.1945; in gebruik vanaf 02.10.1950, officiële opening 28.11.1950-1964. In augustus 1964 was de tweede verdieping nog steeds aan Gulf verhuurd).
 Boergoensestraat 110, Charlois, bijkantoor (13.05.1946, vanaf 02.09.1946 op Adres B110, daarvoor t.h.v. beheerder. Tot 10.04.1961 daarna verplaatst naar Wolphaertsbocht).
 Boompjes 33-35, Dunlop-pand, agentschap (24.02.1825-jan. 1916).
 Calandstraat 58 (tijdelijk verblijf t.t.v. periode 1941-1944).
 Gerdesiaweg 9, Kralingen, bijkantoor (03.08.1962-1964).
 Grindweg 10, Hillegersberg, bijkantoor (24.05.1963-1964).
 Jufferstraat 27, Jan Havelaar & Zoon (gevestigd 01.04.1781, overname NHM 01.01.1918).
 Mathenesserlaan (tijdelijk verblijf na bombardement 1940-29.11.1944).
 Middenbaan 38, Hoogvliet, bijkantoor (11.04.1961 (bus), bijkantoor in 1963-1964).
 Pieter de Hoochweg (16.05.1940 tijdelijke huisvesting in Thompsen's havenbedrijf).
 Rijdend bijkantoor (m.i.v. 11.04.1961).
 Vliegveldweg 30, Zestienhoven, bijkantoor (10.10.1963-1964).
 Wijnstraat, 1940-1945 (tijdelijk verblijf bij tabaksfirma Koch & Co., binderij en drukkerij).
 Willemskade 23-24 (tijdelijk verblijf bij Fa. Hudig en Veder t.t.v. periode 1940-1941, oude pand van Deposito- en Administratiebank).
 Wolphaertsbocht 134, Charlois, bijkantoor (10.04.1961-1964).
 Zuidblaak 34, Gebr. Chabot (gevestigd in 1770, overname NHM in 1921).

Zuidblaak 72-74, agentschap (start nieuwbouw in .08.1913, 02.01.1916 bedrijfsklaar. Op 11.05.1940 in vlammen opgegaan door oorlogshandelingen. Op de intacte kluisen werd een noodgebouw gezet, vanaf 1944 weer in gebruik).

Santpoort, in 1961 aankoop van de villa Duin en Kruidberg voor f 1.004.000; vanaf 15.06.1963 in gebruik als vakantieoord van de NHM.
Duin en Kruidbergerweg 60.

Schagen, De Lange & Moraaz, zitdag <1937, vanaf 1951 NHM zitdag van Alkmaar, opheffing mei 1964.
Markt 22, Hotel Igesz (in 1957-1964).

Schiedam, agentschap gevestigd eind december 1824, opgeheven in 1904. Vestiging bijkantoor 01.03.1949.
Koemarkt 4 (1949-1964).

Sittard, L. van der Heijden, gevestigd mei 1901, overname GCV 01.07.1917 (zonder personeel). In 1924 van kantoor naar correspondentschap, idem in 1936 NHM. Per 01.01.1963 omgezet in een agentschap.
Brandstraat 10-12 (<1909-1919>).
Brandstraat 20 (<1929-1956>).
Wilhelminastraat 9 (1956-1964).

Sneek, Bankierskantoor Egbert Veen & Co., gevestigd 06.11.1907, een voortzetting van Egbert Veen & Co. (1881), per 01.01.1916 GCV, 1936 NHM-agentschap.
Marktstraat 14-16 (<1916-1964, verbouwing 1919).

Soest, La Porte & Co., gevestigd 01.05.1918, 25.09.1931 overname door GCV, correspondent-schap van Baarn, idem in 1936 NHM.
Spoorstraat 5 (in 1919).
Van Weedestraat 5 (<1929-1964>).

Spijkenisse, zitdag >1946-1948<, correspondentschap 01.10.1958, agentschap in 1963.
Hotel De Keizer, zitdag >1946-1948<-1958.
Koningin Julianaplein 14 (1958-1964).

Sprang-Capelle, zitdag van Waalwijk >1946-1948<-1964.
D 142a (in 1948).
Van de Duinstraat 67 (in 1964).
Van de Duinstraat 74 (<1955-1959>).
Nieuwstraat A 183 (in 1950).

Steenwijk, Steenwijker Bank, gevestigd 1914, NHM agentschap per 01.12.1955.
Vrouwenstraat 3 (<1939-1964>).
Vrouwenstraat 110 (in 1919-1929).

Stellendam, zitdag van Brielle 17.04.1964.
Voorstraat 91 (in 1964).

Stein, zitdag 15.02.1954, correspondentschap 01.02.1956, agentschap in 1963.
Kruisstraat 28 (1963-1964).
Mauritsweg 8 (1954-1963).

Terborg, correspondentschap GCV 1919, 1936 NHM-correspondentschap.
Doetinchemseweg 1 (1955-1964).
Marktplein A 306 (1919 nieuw gebouw, -1955).

Terneuzen, bijkantoor 01.05.1948, agentschap in 1963.
Arsenaalstraat 2 (<1954-1964>).
Westkolkstraat 20 (1948->1952).

Tiel, gevestigd 01.03.1889 als agentschap GCV, 1936 NHM-agentschap; per mei 1950 overname relaties bijkantoor AB te Tiel.
Gasthuisstraat D 53 (01.03.1889).
Hoogeindsestraat C 115 later nr. 18 (1895, gebouw verwoest in 1945).
Hoogeindsestraat 32 (opening nieuwbouw 27.01.1951 op oude locatie, -1964).

- St. Walburg 7 (1945-1951).
 St. Walburgstraat 8 (-1895).
- Tilburg, kantoor GCV per 22.08.1870, 1936 NHM-agentschap.
 Stationsstraat 40 (1870).
 Stationsstraat 41 (1904 nieuwbouw-1964).
 Westermarkt 12, bijkantoor (25.11.1963-1964).
 Wilhelminapark 34, bijkantoor (21.06.1948-1964).
- Udenhout, GCV 1923 correspondentschap, 1936 NHM-correspondentschap. Opheffing per 01.11.1942.
 Slimstraat A 3 (1929, A 2 in 1939).
- Ulft, zitdag van Doetinchem eind 1953, correspondentschap 30.01.1961, bijkantoor in 1964.
 J.F. Kennedyplein 14 (in 1965).
 Kerkstraat 24-I (1961-1964).
- Urk, correspondentschap .04.1948, opheffing begin 1952.
 Wijk II nr. 38 (in 1950).
- Utrecht, Utrechtsche Bank gevestigd in 1904, 10.08.1916 overname door F. van Lanschot » 01.07.1919 GCV, NHM-agentschap 1936.
 Janskerkhof 12 (verbouwing in 1919-1964).
 Servetstraat 1 (in 1909 en 1916).
- Vaals, GCV 1923 zitdag, opheffing in 1924. Nieuw correspondentschap 1930, NHM-correspondentschap 1936.
 Maastrichterlaan 14 (nieuw gebouw in 1932 in gebruik genomen; 1954).
 Maastrichterlaan 32 (mogelijk zelfde gebouw met gewijzigd huisnummer, 1954-1964).
- Vaassen, bijkantoor 16.05.1962.
 Dorpsstraat 35 (in 1965).
 Stationsstraat 67 (1963-1964).
- Valkenburg, zitdag van correspondentschap Gulpen in vier zomermaanden 1952.
 Adres onbekend.
- Valkenswaard, gevestigd 01.02.1917 F. van Lanschot » 01.07.1919 GCV correspondentschap, NHM-correspondentschap 1936. Gesloten 13.05.1939. Heropening als bijkantoor 17.09.1962.
 Fabrieksstraat 7 (<1936-1939).
 Fabrieksstraat 13 (<1929>).
 Karel Mollenstraat 21-23 (1962-1964).
 Stationsstraat 510 (1917 en 1919).
- Veenendaal, agentschap 16.09.1963.
 Kerkewijk 61 (in 1964).
- Veghel, GCV 29.08.1928 correspondentschap, 1936 NHM. Opheffing per 10.04.1937. Heropend als correspondentschap 01.12.1947, opheffing per 31.12.1950.
 Molenstraat 45a (1947-1951).
 Stationsstraat 214 (<1929-1936>).
- Velp, GCV kantoor gevestigd in 1920, in 1923 correspondentschap, 1936 NHM-agentschap, 1937 correspondentschap.
 Hoofdstraat 83 (1920-1964).
- Venlo, gevestigd 26.03.1917 F. van Lanschot » 01.07.1919 GCV kantoor, in 1925 omgezet in correspondentschap, in 1936 NHM-agentschap.
 Kaldenkerkerweg 689, Keulse Barriere, bijkantoor/geldwisselkantoor (01.04.1957-1964).
 Picardie 3-3a (<1929-1962, gebouw tijdens WOII zwaar beschadigd).
 Picardie 13 (1963-1964).
 Spoorstraat 4 (in 1919).
- Vinkeveen, gevestigd eind juni 1955 als zitdag van Wilnis.
 Adres onbekend.

Vlaardingen, bijkantoor 11.04.1961 (rijdend), agentschap 02.11.1962.
Westhavenkade 14 (02.11.1962-1964).

Vlissingen, NHM-agentschap gevestigd per 10.03.1825 bij de firma J. Borghmans, opgeheven in 1889. Nieuwe GCV vestiging als agentschap per 16.08.1931 door overname gebouw van gefailleerde Hanzebank, 1936 NHM-agentschap.
Coosje Buskenstraat 59 (door omnummering later 141-143, nieuwbouw 01.10.1932-1964).
Walstraat 10 (1931-1932).

Voorburg, bijkantoor 01.07.1964.
Koningin Julianalaan 278 (1964).

Vroomshoop, bijkantoor 01.06.1964.
Julianastraat 29, MCC-gebouw (in 1965).

Waalwijk, kantoor GCV 01.05.1904, 1936 NHM-agentschap.
Grotestraat 180 (1929-1964).
Grotestraat 271 (vanaf 1907-1919).

Wageningen, agentschap GCV 01.05.1884, 1936 NHM-agentschap.
Bergstraat (01.05.1884).
Markt 9 (01.07.1904, gebouw tijdens WOII verwoest).
Raadhuisplein 3 (1946-brand 31.05.1956, tijdelijk onderdak in gemeentehuis).
Stadsbrink 43 (nieuwbouw 10.05.1958-1964).

Weert, GCV 1915 zitdag, 1918 kantoor/agentschap, 1936 NHM-agentschap.
Markt 3 (nieuwbouw 1918-1964).

Weesp, agentschap 01.12.1958.
Nieuwstad 16 (1958-1964).

Wilnis, gevestigd in 1919 als Coöp. Spaar-, Voorschot- & Beleggingsbank 'Boaz' voor Wilnis en omstreken G.A., overname als NHM agentschap 01.05.1951. M.i.v. 22.06.1961 omgezet in correspondentenschap; idem in 1963.
Dorpsstraat 35 (in 1950-1964).
Dorpsstraat 265/Wijk I nr. 265 (1948).

Winschoten, Firma H.G. Post & Co. gevestigd 1887, overname per 01.04.1917 door GCV, 1936 NHM-agentschap. Per 01.10.1937 correspondentenschap. Per 01.04.1952 opnieuw agentschap.
Blijhamsterstraat 265 (1919).
Torenstraat 17 (nieuw gebouw 1919-1964, na fusie integratie in gebouw TB).

Winterswijk, agentschap tweede klasse GCV 1883-1886. Nieuwe start op 01.11.1904, 1936 NHM-agentschap.
Onbekend adres (1883-1886).
Sporstraat (1908-1916).
Weurden (01.11.1904-1908).
Wooldstraat 49 (nieuwbouw 01.05.1916-1964).

Woerden, Woerdensche Bank gevestigd december 1915, overname door NHM als agentschap 17.04.1939.
Voorstraat 35-37 (1929-1964).
Voorstraat 39 (in 1916-1919).

Wormerveer, bijkantoor 01.12.1961.
Wandelweg 64 (1961-1964).

Zaandam, Wed. J. te Veltrup & Zoon, gevestigd 1791, overname door NHM als agentschap 01.06.1949.
Westzijde 47 (1909-1964).

Zeist, Zeister Wissel-en Effectenkantoor J.J. van den Berg & Co. gevestigd 1908, per 01.03.1918 overname door F. van Lanschot » 01.07.1919 GCV, 1936 NHM-agentschap.
Eerste Dorpsstraat 3 (1919).

Onbekend adres, Van Nievelts Financieringsbedrijf NV (april 1962).
 Utrechtseweg 92 (nieuwbouw 1919-1964, verbouwing in 1951).
 Zelhem, zitdag .11.1960, bijkantoor 01.02.1963.
 Stationsstraat 10 (1963-1964).
 Stationsstraat 14 (1960-1962)
 Zevenaar, kantoor GCV 01.11.1913, 1936 NHM-agentschap. Op 01.06.1937 van agentschap
 naar correspondentenschap.
 Doelenstraat A29/1 (1954-1964).
 Markt 48 (in 1919).
 Markt 71/A 30 (1936-1952).
 Markt A 50 (1913 en 1929).
 Zierikzee, agentschap gevestigd 1844, gesloten in 1894.
 Adres onbekend.
 Zuidland, A. Loeff gevestigd 01.01.1906, overname als bijkantoor per 01.11.1945, agentschap
 in 1963.
 Ring 5 (1963-1964).
 Ring 15 (1948-1962).
 Steenenweg 351 (in 1946).
 Zutphen, GCV 01.07.1867, 1936 NHM-agentschap.
 's-Gravenhof (1867).
 Groenmarkt (1887).
 Hofstraat (1870).
 Hofstraat, andere locatie (1881).
 IJsselkade 16 (1908-1964, gebouwd tijdens WOII zwaar beschadigd).
 Zwolle, kantoor GCV 1917, 1936 NHM-agentschap.
 Melkmarkt 1-5 (nieuwbouw 1919, volledige nieuwbouw in 1928 op dezelfde locatie, tot
 1964).
 Ossenmarkt (1917-1919).

Buitenlandse agentschappen en vestigingen

Alexandrië (Egypte), agentschap gevestigd in voorjaar 1825, opgeheven ca. 1828.
 Alkhorbar (Saoedi-Arabië), agentschap operationeel sinds mei 1954 en officieel geopend
 20.10.1954.
 Alvarado (Mexico), agentschap gevestigd in voorjaar 1825, opgeheven ca. mei 1827.
 Ambon (Molukken, Indonesië), agentschap gevestigd 1836, opgeheven begin 1850.
 Anjer (Sumatra, Indonesië), agentschap gevestigd 15.06.1827, opgeheven in 1834 vanwege
 onvoldoende levensvatbaarheid.
 Antwerpen (België), agentschap gevestigd eind december 1824, opgeheven per 27.04.1833
 vanwege Belgische Opstand. Internationale Handels- en Diamantbank, vestiging op
 01.12.1960.
 Pelikaanstraat 92 (in 1960).
 Ath (België), agentschap 1826-1829.
 Ayer Bangis (Borneo, Indonesië), subagentschap gevestigd 1840, opgeheven in 1848
 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid.
 Bahia (Brazilië), agentschap gevestigd in voorjaar 1826, opgeheven ca. 1828.
 Banda Priamin (Molukken, Indonesië), subagentschap gevestigd in 1844, opgeheven in 1856
 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid. Tweede vestiging als agentschap 1873; in
 1882 werd deze vestiging overgedragen aan de firma De Bordes & Co.

- Bandung (Java, Indonesië), subagentschap (rechtstreeks onder Factorij) gevestigd 15.04.1911. Agentschap in 1936 tot maart 1942. Heropening op 06.05.1946 en genationaliseerd per 05.12.1960.
Groote Postweg West/Jalan Raya Timur/Jalan Asia Africa 61.
- Banjarmasin (Borneo, Indonesië), agentschap gevestigd 1839, opheffing als zelfstandig agentschap in 1883 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid. De zaken werden in de jaren 1883-1885, in naam van de NHM, gedreven door de firma Schlimmer & Co. In 1885 definitieve sluiting. Tweede vestiging als subagentschap van Singapore 08.09.1903. Begin 1907 rechtstreeks onder Factorij. Vanaf 1909 subagentschap van Surabaya. Gesloten in maart 1942. Heropening 20.05.1946 en genationaliseerd per 05.12.1960.
Jalan Kertak Baru 355.
- Banyuwangi (Java, Indonesië), agentschap gevestigd in 1910 voornamelijk t.b.v. afscheepzaken door NV Afscheep- en Commissiezaak v/h C.H. Pownall, een NHM dochter. Per 01.01.1935 opgegaan in NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser. In maart 1942 gesloten. Na WOII gevestigd 01.11.1947. De afscheepzaken werden vanaf 1956 op tijdelijke vergunning uitgevoerd en in 1957 verhuurd aan Indonesische partij. Stuwadoorsbedrijf in 1957 verkocht aan lokale partij. Uiteindelijk werd het bancaire agentschap per 05.12.1960 genationaliseerd. Tevens agentschap voor SMN.
Jalan Boom 32.
- Baros (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Sibolga gevestigd 1843, opgeheven in 1844 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid.
- Batavia/Jakarta (Java, Indonesië), De Factorij, hoofdkantoor voor Nederlands Indië en het Verre Oosten 27.02.1826 en genationaliseerd per 05.12.1960. Van maart 1942-14.03.1946 gesloten.
Kali Besar 27 (1832-1933).
Stationsplein 1/Lapangan Setasium 1, nieuwbouw 14.01.1933, tot 1960.
- Beiroet (Libanon), agentschap gevestigd begin april 1954 en officieel geopend 15.10.1954. Immeuble Abboud Abdel Razzak, Rue Henri de Jouvenel, Bab Edriss (in 1960).
- Benoa (Bali, Indonesië), NV Afscheep- en Commissiezaak Zuid-Bali gevestigd per 01.01.1913; een 100% dochter. Per 01.01.1935 opgegaan in NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser. In maart 1942 gesloten. Na WOII heropend ca. 01.10.1946. Op Bali werden per 1 september 1956 de veem- en afscheepbedrijven aan het Bali-Veem overgedragen. Het kantoor Benoa hield daarmee op te bestaan.
- Biak (Nieuw Guinea, Indonesië), agentschap gevestigd 22.07.1960 en op 23.03.1963 door verkoop overgedragen aan Bank Indonesia.
Siniaweg (in 1960).
- Blimbing (Java, Indonesië), In 1917 werd te Blimbing bij Malang een koffiedrooginstallatie van NV Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser in exploitatie genomen. Dit koffie-etablisement werd in 1939 verkocht.
- Bombay (India), agentschap gevestigd 17.02.1921.
80/84 Esplanade Road (05.05.1923-1952).
Hornby Road, Hornby House (1921-1923).
14 Veer Nariman Road, Royal Insurance Building/Brady House (1952-1964).
- Brugge (België), agentschap 1825. Opgeheven in 1834 vanwege Belgische Opstand.
- Brussel (België), agentschap 1825. Opgeheven in 1833 vanwege Belgische Opstand.
- Buenos Aires (Argentinië), agentschap gevestigd per 23.06.1825, opgeheven ca. 1828. Oprichting joint venture Banco Tornquist S.A., opening op 14.11.1960.
Bartolomé Mitre 531 (in 1960).
Martinez (bij Buenos Aires), opening bijkantoor in 1962.
- Calcutta (India), agentschap gevestigd 25.10.1920, in 1940 in een nieuw pand.
Canning Street/Strand Road, Mohta House.
18A, Brabourne Road, Pollock House, in 1953, 1960.

- Canton (China), Eerste agentschap gevestigd in 1825, gesloten 1827. Tweede agentschap 1848 gevestigd, opheffing in 1849.
- Cartagena (Colombia), agentschap gevestigd in 1825, opgeheven ca. 1828.
- Casablanca (Marokko), Compagnie Africaine de Banque S.A., participatie van de NHM sinds vroege jaren zestig, in 1962 uitgebreid tot 30%.
29, Rue de Longwy.
- Charleroi (België), agentschap 1826-1830. Opgeheven vanwege Belgische Opstand.
- Cilacap (Java, Indonesië), subagentschap van Semarang, voor afscheepzaken gevestigd 1881. In 1889 in gebruikname van kantoor en nieuwe pakhuizen. Vanaf 1916 ressorterend onder de Factorij. In 1936 en 1937 werd afscheeppersoneel dat bij Esser was opgeleid, belast met het beheer van de NHM-afsheepkantoren in Cilacap, Ciribon, Pekalongan en Tegal en in 1939 van het nieuw geopende Agentschap te Teluk Betung. Gesloten in maart 1942. Na WOII niet meer heropend.
- Ciribon (Java, Indonesië), etablissement onder leiding van geëmployeerde 1874, subagentschap (rechtstreeks onder Factorij) voor afscheepzaken, gevestigd 1887. In 1936 en 1937 werd afscheeppersoneel dat bij Esser was opgeleid, belast met het beheer van de NHM-afsheepkantoren in Cilacap, Ciribon, Pekalongan en Tegal en in 1939 van het nieuw geopende Agentschap te Teluk Betung. Gesloten in maart 1942 en heropening 1948. Veem- en afscheepzaken sinds augustus 1956 in samenwerking met een nationaal veem. Bankbedrijf genationaliseerd per 05.12.1960.
Jalan Perniagaan 28.
- Chittagong (Oost Pakistan/Bangla Desh), agentschap gevestigd op 27.09.1949 vanwege verzoek Saoedische autoriteiten een agentschap te openen voor incassering pelgrimsrechten. Per 31.07.1966 gesloten vanwege rentabiliteitsredenen. Het kantoor werd overgedragen aan American Express Company.
M.A. Jinnah Road, Dost Mohamed Building (in 1960).
Sadarghat Road 128.
- Damman (Saoedi-Arabië), agentschap operationeel sinds mei 1954 en officieel geopend 01.10.1954.
- Dar-es-Salaam (Tanzania), agentschap gevestigd 02.04.1951. Per 07.02.1967 genationaliseerd.
Acacia Avenue/corner Smuts Street, Holland House.
- Decima (Japan), agentschap gevestigd in 1859; opgeheven in december 1874 vanwege verplaatsing naar Nagasaki.
- Denpasar (Bali, Indonesië), in 1913 vestiging van NV Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali', een NHM dochter. Dit bedrijf ging per 01.01.1935 op in NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser. Als gevolg van de invoering van het deviezenregime werden de Esser-kantoren in Denpasar en Padang Bay in 1940 subagentschappen van de NHM. Gesloten in maart 1942. Heropening per 1 april 1947, opnieuw in combinatie met de vestiging van Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser die op 1 oktober 1946 was heropend. Op Bali werden per 1 september 1956 de veem- en afscheepbedrijven aan het Bali-Veem overgedragen voor een bedrag van Rp. 1,7 miljoen. De bankactiviteiten werden voortgezet tot de nationalisatie per 05.12.1960.
Aloon 2 Barat nr. 7.
- Doornik (België), agentschap 1825-1831. Opgeheven vanwege Belgische Opstand.
- Düsseldorf (Duitsland), vertegenwoordiging, gevestigd 10.02.1955, officiële opening 01.03.1955.
Königsallee 52-54.
- Gent (België), agentschap 1825, opgeheven in 1833 vanwege Belgische Opstand.
- Gibraltar, Mediterranean Bank Ltd., gevestigd 14.05.1964. Dit was een 60% NHM-participatie.
2-6 Main Street.

Gorontalo (Celebes, Indonesië), subagentschap gevestigd in maart 1898; opgeheven 01.06.1902.

La Guajira (Colombia), agentschap gevestigd 17.06.1825-1825.

Guatemala City (Guatemala), Holland Centraal-Amerika Handels-Compagnie/Compañía Holandesa de Comercio de Centro-America (Holandesa) te Amsterdam met een bijkantoor te Guatemala-City, waar een agent zetelde, en een correspondentschap te San José in Costa Rica. Opgericht 1911, verkoop aan directeur Pieters in 1947 voor \$ 1,5 miljoen en geliquideerd in 1962.

Hamburg (Duitsland), agentschap gevestigd 31.03.1825, opheffing waarschijnlijk kort daarna.

Havanna (Cuba), agentschap gevestigd in voorjaar 1826, opgeheven ca. 1828.

Hiogo (Kobe, Japan), geopend als subagentschap van Decima, opening haven 01.01.1868; gevestigd in jan. 1868; opgeheven 30.09.1878. Van 1868-1874 was de hoofdagent in Japan in Hiogo gevestigd.

Hollandia/Jayapura (Nieuw Guinea/Irian Jaya, Indonesië), agentschap gevestigd 06.04.1950, op 23.03.1963 door verkoop overgedragen aan Bank Indonesia. De gebouwen en inventaris van de vijf kantoren werden op f 400.000 gewaardeerd.
Havenweg, 30.05.1960 nieuwbouw.
Sentanistraat.

Hongkong (China), agentschap gevestigd 01.02.1906. Ingebruikname nieuw gebouw, Holland House, Queens Road 9/Ice House Street per 01.07.1937. Tijdens WOII gesloten vanaf 25.12.1941; gebouw daarna in gebruik bij het Domei Nieuwsagentschap, heropening 31.08.1945.

Hongkong-Kowloon (China), agentschap gevestigd december 1961.
Boundary Street (.12.1961-.03.1963).
Nathan Road 454-456 (.03.1963-1964).

Izmir/Smyrna (Turkije), agentschap gevestigd in 1825 ten kantore van het handelshuis Jacob van Lennep & Co. Opgeheven ca. 1828.

Jakarta (Java, Indonesië); zie Batavia.

Jakarta-Gambir (Java, Indonesië); zie Weltevreden.

Jambi (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Palembang, gevestigd 16.12.1937 tot maart 1942. Heropening medio 1949 en genationaliseerd per 05.12.1960.
Jalan Batanghari 17.

Jayapura (Irian Jaya/Nieuw Guinea, Indonesië); zie Hollandia.

Jeddah (Saoedi-Arabië), agentschap gevestigd 15.11.1926.
Charia King Abdul Aziz (in 1960).

Jember (Java, Indonesië), subagentschap van Surabaya gevestigd 01.04.1910 tot maart 1942. Heropening 01.10.1947 en genationaliseerd per 05.12.1960.
Jalan Raya 04.

Jinja (Uganda), agentschap gevestigd 01.12.1955, gesloten per 31.05.1958.

Kalianget (Madura, Indonesië), in 1948 werd een vestiging van NV Afscheep- en Commissie-zaak v/h J.F. Esser geopend. Na een korte bloeiperiode werd de vestiging in juli 1954 gesloten vanwege concurrentie van Indonesische zijde met overheidssteun.

Kampala (Uganda), agentschap gevestigd 25.05.1954. Per 31.01.1970 verkocht aan Grindlays Bank Uganda vanwege rentabiliteitsredenen en het onzekere politieke klimaat.
41 Salisbury Road (in 1960).

Kanagawa (bij Yokohama gelegen aan de baai van Tokyo, Japan), agentschap gevestigd begin 1864; opgeheven ca. tweede kwartaal 1864 vanwege verplaatsing naar het nabijgelegen Yokohama.

Karachi (Pakistan), agentschap gevestigd 11.10.1948.
Dada Chambers, Bunder Road corner Lakhmidas Street.

Kobe (Japan), agentschap van Decima, zie Hiogo. Tweede vestiging per 15.03.1920; in februari 1942 gesloten. Het kantoorgebouw werd op 17 maart 1945 geheel door brand verwoest. Heropening op 16.11.1950 in hetzelfde herstelde gebouw, kantoorgebouw Jardine Matheson & Co. Ltd. In 1953 werd Kobe een subagentschap van Osaka.
33, Kaigan-dori, 2-chome, Ikuta-ku (in 1960).
83, Kyomachi, Ikuta-Ku.

Kortrijk (België), agentschap 1825-1830. Opgeheven vanwege Belgische Opstand.

Kota Radja (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Singapore gevestigd per 21.04.1904 als voortzetting van het verplaatste subagentschap Olehleh. Per 01.11.1915 rechtstreeks onder de Factorij. Gesloten per 30.11.1931 vanwege efficiency-redenen.

Kralendijk (Bonaire, Nederlandse Antillen), Handelsbank Bonaire/Bonaire Commercial Bank, gevestigd 26.11.1962 als dochter van Edwards, Henriquez & Co.'s Bank, 50% deelneming van NHM.
Simon Bolivar Street 2.

Kuala Lumpur (Maleisië), agentschap gevestigd 15.04.1963.

Kuta (Bali, Indonesië), agentschap gevestigd 1839, opgeheven per 31.12.1844 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid.

Langsa (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Medan, gevestigd 01.07.1917; opgeheven per 31.12.1922 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid.

Leuven (België), agentschap 1825-1830. Opgeheven vanwege Belgische Opstand.

Lima (Chili), agentschap gevestigd 07.06.1825, opgeheven ca. 1828.

Lissabon (Portugal), plan tot vestiging agentschap in voorjaar 1825; doordat de NHM niet tot overeenstemming kon komen met de Portugese regering, is het agentschap niet als zodanig werkzaam geweest.

Londen (Verenigd Koninkrijk), vertegenwoordiging, <16.12.1920-1929. Tweede vestiging van een vertegenwoordiging eind 1939, gesloten per 31.08.1959. Reden voor sluiting was de joint venture van TB en NHM in B.W. Blijdenstein & Co. (1858) operationeel vanaf 1952.
28 Clement's Lane/Lombard Street E.C.4 (<27.07.1945-1956), office of the managing director t.t.v. WOII.
64, Gresham Street, representative J.R. der Kinderen, 1920-1929. In 1929 gebouw verkocht.
27/32 Old Jewry (1957-1959).
54-56 Threadneedle Street (1952-1964, B.W. Blijdenstein & Co.).

Luik (België), agentschap 10.03.1825-1832. Opgeheven vanwege Belgische Opstand.

Luxemburg (Luxemburg), agentschap 06.01.1826-1829 [1833]. Opgeheven vanwege Belgische Opstand.

Makassar (Celebes, Indonesië), agentschap gevestigd 1850, in liquidatie per 31.12.1882 en opheffing in 1883 vanwege slechte resultaten. Vanaf 1889 werd de vertegenwoordiging waargenomen door de Javasche Bank. Tweede vestiging als subagentschap van Singapore per 01.01.1910, vanaf 01.01.1911 onder Surabaya. Maart 1942 gesloten, heropening per 04.02.1946 in poolverband met andere banken en vanaf oktober 1946 weer zelfstandig. Op 04.01.1958 onder beheer burgemeester Makassar en hierdoor tijdelijk gesloten, per 25.08.1958 werd het NHM-beheer hersteld. Genationaliseerd per 05.12.1960.
Jalan Kemakmuran 61.

Manado (Celebes, Indonesië), agentschap gevestigd in 1850; opgeheven per 31.12.1858 vanwege onvoldoende resultaten. Tweede vestiging in maart 1898 als subagentschap; sluiting in 1899 vanwege te weinig levensvatbaarheid.

Manokwari (Nieuw Guinea, Indonesië), agentschap gevestigd 16.05.1958 en op 23.03.1963 door verkoop overgedragen aan Bank Indonesia.
Van Hasseltweg (in 1960).

Medan (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Singapore, gevestigd 01.03.1888. Per 01.11.1915 rechtstreeks onder de Factorij. Met ingang van 01.01.1916 agentschap tot 13 maart 1942. Heropening 15.05.1946, in 1958 tijdelijk onder beheer militaire autoriteiten, genationaliseerd per 05.12.1960. Vanaf 01.01.1927 tweede agent voor cultuurzaken. Jalan Balai Kota 8/Cremerweg 8, nieuwbouw 1930. Hüttenbachstraat/Esplanade, tot 1930.

Merauke (Nieuw Guinea, Indonesië), agentschap gevestigd 16.06.1955, op 23.03.1963 door verkoop overgedragen aan Bank Indonesia. Maroweg (in 1960).

Mexico Stad (Mexico), agentschap gevestigd in voorjaar 1826, opgeheven ca. 1827.

Moengo (Suriname), kantoor de Surinaamsche Bank. Geopend 01.06.1956 in samenwerking met Suralco. Gouverneur Van Asbecklaan.

Mombasa (Kenia), agentschap, officieel geopend 02.03.1951. Fort Jesus Road, Hassanali's Building.

Montevideo (Uruguay), Banco de Montevideo; vanaf 17.04.1951 een 20% participatie. Misiones 1399 corner Rincón. In 1957 en in 1964 met vier bijkantoren.

Nagasaki (Japan), agentschap gevestigd in december 1874 aan nr. 5 Ora als voortzetting van het agentschap Decima; opgeheven 01.06.1878.

Nairobi (Kenia), agentschap officieel geopend 15.12.1952. Gulzaar Street 5 (in 1960).

Namen (België), agentschap 1825-1831. Opgeheven vanwege Belgische Opstand.

Natal (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Ayer Bangis gevestigd 1843. Opgeheven in 1844 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid.

Negara (Bali, Indonesië), in 1947 werd een vestiging van NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser geopend. Na een korte bloeiperiode werd de vestiging in november 1951 gesloten vanwege concurrentie van Indonesische zijde met overheidsteun.

Negata (Japan), opening stad voor buitenlanders 01.04.1869; vestiging onder beheer van een geëmployeerde van 10.1869-.08.1870.

New York (Verenigde Staten van Amerika), agentschap gevestigd 01.01.1879, opgeheven 31.12.1881. Tweede vestiging 31.01.1941 als vertegenwoordiging; in augustus 1949 omgezet in een agentschap. Vanaf 1 juni 1963 de status van branch. 62 William Street/Cedar Street 01.05.1946/1964, v/h Banca Commerciale Italiana.

Nieuw Nickerie (Suriname), kantoor de Surinaamsche Bank, gevestigd 09.01.1922. 6 Landingstraat/Oranje Nassaustraat.

Olehleh (Sumatra, Indonesië), subagentschap gevestigd 20.10.1901; per 21.04.1904 verplaatst naar Kota Radja.

Oostende (België), agentschap 1826-1831. Opgeheven vanwege Belgische Opstand.

Oranjestad (Aruba, Nederlandse Antillen), Aruba Commercial Bank, gevestigd in 1947 als dochter van NV Edwards, Henriquez & Co.'s Bank. De NHM nam in 1952 een 50% participatie in EHCB. Wilhelminastraat, 1952-1964.

Osaka (Japan), opening haven 01.01.1868. Vestiging vanuit Hiogo onder beheer van een geëmployeerde van jan 1868-1872. Agentschap gevestigd in 1872; opgeheven 30.06.1874. Tweede vestiging per 15.05.1948, pas operationeel in augustus. 5 Koraibashi 4-chome, Higashi-ku (in 1960). Toko Building at 5, 4-chome Azuchimachi, Higashi-ku, in oktober 1962.

Padang (Sumatra, Indonesië), agentschap gevestigd mei 1826; in 1882 tot subagentschap (rechtstreeks onder Factorij) teruggebracht. Op 30.11.1931 gesloten.

Padang Bay (Bali, Indonesië), in 1928 geopend als vestiging van NV Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali'. Dit bedrijf ging per 01.01.1935 op in NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser. Als gevolg van de invoering van het deviezenregime werden de Esser-kan-

toren in Denpasar en Padang Bay in 1940 subagentschappen van de NHM. Gesloten in maart 1942. Heropening per 01.04.1947, opnieuw in combinatie met de vestiging van Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser die op 01.10.1946 was heropend. Op Bali werden per 01.09.1956 de veem- en afscheepbedrijven aan het Bali-Veem overgedragen voor een bedrag van Rp. 1,7 miljoen. Het kantoor Padang Bay hield daarmee op te bestaan.

- Padang Pajang (Sumatra, Indonesië), agentschap gevestigd 1834, opgeheven in 1839 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid.
- Pajacombo (Sumatra, Indonesië), [sub?] agentschap [van Padang]; gevestigd 1839, opheffing 1882.
- Palembang (Sumatra, Indonesië), agentschap gevestigd 1841. In liquidatie per 31.12.1882 en als vestiging opgeheven vanwege onvoldoende levensvatbaarheid. Heropening als subagentschap van Singapore 1899/01.01.1900 vanwege opkomst petroleumindustrie. Gesloten maart 1942, heropening per 01.08.1947 en genationaliseerd per 05.12.1960. Jalan Tengkuruk 1.
- Paramaribo (Suriname), agentschap gevestigd 1866 op de plantage De Resolutie. M.i.v. 1883 een zelfstandig agentschap; in 1886 naar de suikerfabriek Mariënburg overgebracht. Mariënburg werd 07.03.1964 verkocht aan de Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam'. De Surinaamsche Bank (1865) werd in 1949 overgenomen door de NHM. Gravenstraat 26.
- Paranam (Suriname), kantoor de Surinaamsche Bank, tweewekelijkse zitdag vanaf 01.10.1958 in samenwerking met Suralco. Gramorgoelaan.
- Pare Pare (Celebes, Indonesië), in 1949 werd tezamen met Indonesische belanghebbenden een veembedrijf opgericht door NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser. Als gevolg van ernstige ongeregelde zaken in Zuid-Celebes moest de vestiging reeds in 1950 met groot verlies gesloten worden.
- Parijs (Frankrijk), Banque Jordaän. De NHM nam begin 1963 een 25% belang in deze bank over van de Effecten Beleggingsmaatschappij Jordaän NV te Enschede. Rue St. Georges 3-5.
- Pasuruan (Java, Indonesië), subagentschap van Surabaya gevestigd 1887 tot eerste helft 1909. Activiteiten NHM daarna voortgezet door Esser. Deze afscheepzaak was in 1877 in Pasuruan opgericht en in 1898 door de NHM overgenomen. In 1900 werd opgericht NV Afscheep- en Commissiezaak voorheen J.F. Esser. Esser fungeerde tevens als agentschap voor de SMN. Gesloten in maart 1942. Na WOII heropend op 01.11.1947. In de naoorlogse periode was aan het bedrijf grote schade toegebracht. Pakhuis 'Boom' was verbrand en de haven was verzand. Daarna werd met andere bedrijven nog in poolverband gewerkt, maar begin 1951 bleek dat het bedrijf geen levensvatbaarheid meer bezat en werd het gesloten.
- Pekalongan (Java, Indonesië), subagentschap van Semarang 1877, voor afscheepzaken gevestigd in 1887. In 1936 en 1937 werd afscheeppersoneel dat bij Esser was opgeleid, belast met het beheer van de NHM-afsheepkantoren in Cilacap, Ciribon, Pekalongan en Tegal en in 1939 van het nieuw geopende agentschap te Teluk Betung. Gesloten maart 1942. Na WOII niet meer heropend.
- Pemangkat (Borneo, Indonesië), subagentschap van Pontianak, gevestigd 09.12.1936 tot maart 1942. Heropening na WOII per 01.10.1947; sluiting (zitdag) in voorjaar 1958 vanwege onvoldoende bedrijfsresultaat. Jalan Bioscoop.
- Penang (Straits Settlements/Maleisië), subagentschap van Singapore, gevestigd per 01.01.1889. Vanaf 1937 een agentschap. Tijdens WOII gesloten ca. december 1941; tijdens

- WOLL in gebruik bij Nippon Hassoden Kabushi Kaisha, een Japanse electriciteitsmaatschappij, tot ontruiming in januari 1945 na bombardement RAF; heropening 05.11.1945. 9, Beach Street, vanaf 1905 in eigen pand.
- Pernambuco (Brazilië), agentschap gevestigd in voorjaar 1826, opgeheven ca. 1828.
- Pontianak (Borneo, Indonesië), agentschap gevestigd 1839; opgeheven in 1842 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid. Tweede vestiging als subagentschap van Singapore op 27.10.1913; gesloten per 30.11.1931 vanwege efficiencyredenen. Heropening 26.10.1936, gesloten in 1942 en heropening op 01.05.1946 en nationalisatie per 05.12.1960. Jalan Raya 12.
- Port au Prince (Haiti), agentschap gevestigd 23.06.1825, opgeheven ca. 1827.
- Priaman (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Padang, gevestigd in 1844, opgeheven in 1860 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid.
- Probolinggo (Java, Indonesië), agentschap; in liquidatie per 31.12.1882 en als vestiging opgeheven vanwege onvoldoende levensvatbaarheid. Nieuwe vestiging per 01.06.1926 van NV Afscheep- en Commissiezaak voorheen J.F. Esser. Gesloten in maart 1942. Heropening 01.11.1947. Met de NIHB werd te Probolinggo en Banyuwangi in poolverband tot beider voordeel gewerkt. De afscheepzaken werden vanaf 1956 op een tijdelijke vergunning uitgevoerd. Waarschijnlijk in 1957 verkocht, overgedragen of gesloten.
- Rangoon (Birma), subagentschap van Singapore, gevestigd 01.07.1899; Aankoop eigen pand in 1903. M.i.v. 01.04.1907 zelfstandig agentschap. Tijdens WOLL gesloten op 18.02.1942; heropening 23.01.1946. Met ingang van 23.02.1963 genationaliseerd en voortgezet als People's Bank nr. 13. 625 Merchant Street.
- Rengat (Sumatra, Indonesië), agentschap gevestigd in 1940 tot maart 1942. Heropening 01.05.1949 en genationaliseerd per 05.12.1960. Jalan Besar L/W nr. 8.
- Rio de Janeiro (Brazilië), agentschap gevestigd in voorjaar 1826, opgeheven ca. 1828.
- Sabang (Pulau Weh, voor de kust van Atjeh op Sumatra, Indonesië), NV Zeehaven en Kolenstation Sabang (1899-1950).
- Sambas (Borneo, Indonesië), subagentschap van Pontianak gevestigd 1839; opgeheven in 1842 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid. Tweede vestiging op 24.02.1937 tot maart 1942. Na WOLL niet meer heropend.
- San José (Costa Rica), zie Guatemala-City.
- Semarang (Java, Indonesië), agentschap gevestigd in mei 1826 en genationaliseerd per 05.12.1960. Van maart 1942-25.03.1946 gesloten. Aankoop in 1906 van gebouw en terrein van Societeit De Harmonie om daar een nieuw kantoorgebouw te vestigen. Purwodinatan Barat 11. Westerwalstraat 19.
- Shanghai (China), agentschap gevestigd in 1825; opgeheven ca. 1827. Tweede vestiging m.i.v. 11.02.1903. Tijdens de Tweede Wereldoorlog gesloten van december 1941, daarna gedwongen liquidatie; heropening 10.12.1945. Sinds 1950 niet meer actief, werd op 10.01.1955 gesloten. The Bund.
- Sibolga (Sumatra, Indonesië), agentschap gevestigd 1842, als voortzetting van het in 1840 geopende subagentschap in Tapanulu/Poncang Keli. In 1844 gesloten vanwege onvoldoende levensvatbaarheid. Tweede vestiging als agentschap 01.11.1926; sluiting 30.11.1931 vanwege efficiencyredenen.
- Singapore (Straits Settlements), agentschap gevestigd 01.05.1858. In 1891 kreeg het agentschap rechtspersoonlijkheid naar wetgeving van deze Britse Kroonkolonie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog gesloten vanaf 09.02.1942; in WOLL in gebruik door Bank of Taiwan; heropening 10.10.1945.

- Boatquay (Riverside), ws adres vanaf 1858.
 4 Bukit Sedap, agentenwoning, bouwjaar 1950.
 7, Cairnhill Road, mogelijk adres in 1916.
 2 Cecil Street/d'Almeida Street grondaankoop 31.12.1901, daarna nieuwbouw. Eind jaren dertig volledige nieuwbouw op dezelfde locatie, heropening op 24.02.1940.
 162-164 Cecil Street, kantoorgebouw en pakhuis; ingekocht onderpand.
 [nr.?] Collyer Quay, 1st floor ws adres vanaf 1865.
 [nr.?] Collyer Quay, ws adres vanaf 1893, echter ander gebouw.
 6-14, Martin Road, pakhuis; oorspronkelijk ingekocht onderpand. In 1954 afgebroken en nieuwbouw in 1955.
 9 Queen Astrid Park, Holland House, bouwjaar 1949-1950.
 54-55 Stanley Street, kantoorgebouw en pakhuis; ingekocht onderpand.
- Singaradja (Bali, Indonesië), agentschap van NV Afscheep- en Commissiezaak voorheen J.F. Esser, gevestigd in 1941. Het agentschap trad op als agent van het Koffiefonds. Gesloten in maart 1942. Vestiging op 01.09.1947 als NHM-agentschap in combinatie met de vestiging van Esser die op 01.11.1946 was heropend. Op Bali werden per 01.09.1956 de veem- en afscheepbedrijven aan het Bali-Veem overgedragen voor een bedrag van Rp. 1,7 miljoen. Te Den Pasar en Singaradja werden met een ingekrompen formatie de bankzaken en de scheepsagenturen gecontinueerd. Agentschap Singaradja werd op 01.08.1958 gesloten vanwege onvoldoende bedrijfsresultaat.
 Kampong Arab.
- Sinkawang (Borneo, Indonesië), subagentschap van Pontianak, gevestigd in 1936 tot maart 1942. Heropening 01.10.1947 en genationaliseerd per 05.12.1960.
 Jalan Pasar Baru.
- Sint Niklaas (België), agentschap 1826, opgeheven in 1833 vanwege Belgische Opstand.
 Smyrna (Turkije); zie Izmir.
- Sorong (Nieuw Guinea, Indonesië), agentschap gevestigd 01.12.1950, op 17.04.1957 opening nieuw gebouw en op 23.03.1963 door verkoop overgedragen aan Bank Indonesia.
 Klamonoweg 1 (in 1960).
- Sukabumi (Java, Indonesië), agentschap gevestigd 01.02.1939, heropening 01.05.1948. Eind 1957 onder beheer Indonesische autoriteiten, daarna door NHM geliquideerd, afgerond per 01.04.1958.
 Jalan Raya 239.
- Surabaya (Java, Indonesië), agentschap gevestigd in mei 1826 en genationaliseerd per 05.12.1960. Van maart 1942-06.04.1946 gesloten. Per 01.09.1923 twee agenten te Surabaya, 1 voor cultuurzaken. In 1908 werd geparticipeerd in Kooy & Co.'s Administratiekantoor, later een volledige dochter.
 Chinese Voorstraat 73-79/Jalan Petjinan Kulon 77-79
 Jalan Radjawali 44 (Kooy & Coster van Voorhout in 1959).
 Kalimaas, in 1867 kantoor, woonhuizen en pakhuis aan de Kalimaas.
- Surakarta (Java, Indonesië), subagentschap van Semarang gevestigd 01.02.1913 tot maart 1942. Na WOII niet meer heropend.
 Harmoniestraat (Jalan Kusmanto).
- Tanga (Tanzania), agentschap gevestigd 02.09.1963; met ingang van 07.02.1967 genationaliseerd.
- Tanger (Marokko), Société Hollandaise de Banque et de Gestion; vestiging per 18.04.1948.
 Rue Goya 11-13.
 7, Rue Rubens (in 1960).
- Tanjung Balai (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Medan, gevestigd 01.10.1913. Opgericht vanwege de opkomst van de rubbercultuur in Asahan. Per 01.11.1915 rechtstreeks onder de Factorij. Opgeheven per 16.06.1917 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid.

Tapanuli/Poncang Keli (Sumatra, Indonesië), subagentschap gevestigd 1840, in 1842 verplaatst naar Sibolga.

Tebing Tinggi (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Singapore (in de praktijk echter ressorterend onder subagentschap Medan) gevestigd per 15.12.1911 vanwege uitbreiding rubbercultuur. Per 01.11.1915 rechtstreeks onder de Factorij. Opgeheven per 31.12.1922 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid.

Tegal (Java, Indonesië), agentschap gevestigd 1867, subagentschap van Semarang, voor afscheepzaken gevestigd 1887. Pakhuis in 1895 ingestort. Nieuw kantoorgebouw in gebruik in 1898 alsmede aankoop van eigen pakhuis. Nieuw ijzeren pakhuis in 1913. Tevens agentschap voor SMN. In 1936 en 1937 werd afscheeppersoneel dat bij Esser was opgeleid, belast met het beheer van de NHM-afschepkantoren in Cilacap Ciribon, Pekalongan en Tegal en in 1939 van het nieuw geopende agentschap te Teluk Betung. Gesloten maart 1942. Heropening ca. 20 april 1948. De afscheepzaken werden vanaf 1956 op een tijdelijke vergunning voortgezet. Veem- en afscheepzaken sinds augustus 1956 in samenwerking met een lokale partij. De bancaire zaken werden op 05.12.1960 genationaliseerd.

Jalan Gudang.

Teheran (Iran), Mercantile Bank of Iran and Holland. Hoofdkantoor operationeel 11.04.1959, officiële opening november 1959.

Avenue Saadi 168.

Teheran-Bazar (Iran), Mercantile Bank of Iran and Holland, gevestigd 31.10.1960.

Teluk Betung (Sumatra, Indonesië), subagentschap (rechtstreeks onder Factorij) gevestigd 27.07.1912 vanwege aanleg Zuid-Sumatra spoorweg. Opheffing als subagentschap per 31.12.1922 vanwege onvoldoende levensvatbaarheid en omgezet in een correspondent-schap, opgeheven in september 1931. Heropening 22.06.1939 voor afscheepzaken met personeel van Esser, gesloten in maart 1942. Na WOII niet meer heropend.

Teluk Semawé (Sumatra, Indonesië), subagentschap van Singapore, gevestigd per 20.09.1903, speciaal met het oog op de peperhandel. Opgeheven per 31.05.1907.

Ternate (Molukken, Indonesië), agentschap gevestigd 1836; opgeheven ?

Tokyo (Japan), in 1869 was Yedo een vestiging onder beheer van een geëmployeerde, zie aldaar. Vertegenwoordiging per september 1947; omgezet in een kantoor per 15.05.1948.

Fuji Seitetsu (Fuji Iron & Steel) Building, 2-3, Marunouchi, 3-chome, Chiyoda-ku (26.03.1962).

Naka 7th Building, 10, 3-chome, Marunouchi, Chiyoda-ku (1947-1960).

Naka 10th Building, Annex nr. 8, 2-chome, Marunouchi, Chiyoda-ku (06.06.1960-1962).

Valparaiso (Chili), agentschap gevestigd 12.07.1825, opgeheven ca. 1828.

Vera Cruz (Mexico), agentschap gevestigd in voorjaar 1825, opgeheven ca. mei 1828.

Verviers (België), agentschap 02.04.1825-1833. Opgeheven vanwege Belgische Opstand.

Weltevreden/Jakarta-Gambir (Java, Indonesië), subagentschap van Batavia, gevestigd 01.08.1899 tot maart 1942. Heropening 1951 en genationaliseerd per 05.12.1960. In 1909 aankoop van het pand.

Noordwijk 18/Jalan Nusantara 18, voorheen reeds in huur als kantoor.

Willemstad (Curaçao, Nederlandse Antillen), agentschap gevestigd in 1825, opgeheven ca. 1828. NV Edwards, Henriquez & Co.'s Bank, vanaf 1952 een 50% NHM-participatie en Trustkantoor NHM opgericht 06.10.1950, operationeel in 1951.

1 Barentzlaan (Rio Canario, Shell-terrein), 24.07.1961-1964.

Handelskade 24, Trustkantoor 1951-1964.

1-5 De Ruitersplein, 1952-1964.

Yedo (Japan), opening stad voor buitenlanders 01.01.1869; vestiging onder beheer van een geëmployeerde per 01.01.1869 tot okt. 1869.

Yogyakarta (Java, Indonesië), subagentschap van Semarang gevestigd 01.02.1913 tot maart 1942. Na WOII niet meer heropend.
Nillmij-building, Kadasterstraat/Ngabean (in 1925).
Kampementstraat/Residentielaan (Jalan Senotapi/Malioboro).
Yokohama (Japan), agentschap gevestigd in sept. 1864, opgeheven 1880.

Bijlage 2

Overnames/deelnemingen/ dochterondernemingen, 1824-1964¹

AEG Nederland, Amsterdam, in 1964 een participatie met f 910.000 in aandelen, waarde f 6.681.000.

Algemeene Nederlandsche Centrale Middenstandscrdietbank te Amsterdam (1914); mede-opgericht door NHM; participatie in 1914 f 30.000.

nv Amstelbank te Amsterdam (24.11.1920), Amstel 216. Kapitaal in 1929 f 8 miljoen, waarvan geplaatst en gestort f 6 miljoen. Deze bank werd in 1920 door de Oostenrijkse firma S.M. von Rothschild opgericht met ondersteuning van Hope & Co., Oesterreichischer Credit-Anstalt, de NHM en de Robaver. Doel was deviezenhandel en vermogensbeheer ten behoeve van Duitse personen en instellingen. De participatie van de NHM was beperkt tot enige tienduizenden guldens. In mei 1931 bleef de Oesterreichischer Credit-Anstalt in gebreke; deze déconfiture sleepte ook de Amstelbank mee. In 1947 vond de formele opheffing van deze bank plaats.

Amsterdam Hilton Hotel, Amsterdam. In 1964 een participatie met f 250.000.

Amsterdam Overseas Corporation (AOC), 70 Pine Street te New York (1946); doel van de oprichting was de behartiging van de Amsterdamse financiële belangen in de Verenigde Staten (financiering van handel en industrie en als tweede investment banking). Kapitaal bij oprichting 3 miljoen dollar; hiervan 1 miljoen dollar afkomstig van de Franse de Rothschilds en de Belgische Banque Lambert en 2 miljoen dollar van NHM en Pierson & Co. De NHM droeg in november 1951 500.000 dollar over aan familie Lambert in Canada. De NHM droeg eind december 1951 nog eens 500.000 dollar over aan directeur C. Peter Fleck. Officieel vond deze tweede overdracht plaats per 30.01.1952.

Amsterdamsche Droogdok-Maatschappij; in 1877 opgericht met steun van de NHM.

Amsterdamsche Haring Reederij te Amsterdam; per ca. 1825/1826 participatie door de NHM voor f 15.000 (60 aandelen van f 500).

Amsterdamsche Maatschappij voor Stadsherstel, Amsterdam (1956). In of vóór 1958 een participatie met f 100.000. In 1964 idem.

Antilliaanse Trust Maatschappij, Willemstad, opgericht 1957. Dochtermaatschappij die ingeschakeld werd voor afwikkeling van zaken van Trustkantoor Curaçao.

Aruba Commercial Bank te Oranjestad (1947), geaffilieerd met de NHM van 1952-1964.

Asiatisch-Europäische Handels-Gesellschaft GmbH, Hamburg, opgericht 1958. In 1958 en 1964 een 100% NHM-participatie met dm. 250.000 (f 226.875). In 1964 slapend.

Assurantiebedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij nv, Amsterdam werd opgericht in januari 1951. Kapitaal f 100.000, waarop 20% gestort. Idem in 1964.

nv Assurantiemaatschappij Brandaris te Amsterdam (22.05.1940); minderheidsdeelneming NHM met f 5000 prioriteitsaandelen en f 215.000 volgestorte gewone aandelen.

In september 1961 in surséance van betaling. In het toen gevormde garantiefonds van f 10 miljoen participeerde de NHM met f 1.750.000. In 1961 werd het belang van f 220.000 afgeschreven tot f 1 (dit vanwege de slechte resultaten).

Assurantie Maatschappij 'De Zeven Provinciën', Den Haag. De NHM participeerde in deze onderneming vanaf 1942 met f 100.000 op een totaal kapitaal van f 1 miljoen. In 1958 participatie f 189.000, idem in 1964 (inmiddels verwaterd tot 1/35 deel).

Auto-Crediet te Amsterdam (30.03.1954); NHM overname per 13.12.1954, verleende kredieten inzake van huurkoop. In 1958 en 1964 in de boeken voor f 57.000.

Auto Financierings Maatschappij (Automobile Financing Company) AFC te Amsterdam; dochter in 1962; per 01.10.1962 naamswijziging in Scheepvaartkrediet nv te Katwijk aan Zee.

Banco de Financiacion Industrial, Madrid. Opgericht ca. 1963. De NHM participeerde bij oprichting met pts. 10 miljoen (f 603.375), zijnde 1/60 part.

Banco de Montevideo, Montevideo (1941); op 17.04.1951 nam de NHM een 20% participatie. In 1958 een NHM-participatie met ups. 963.000 (f 475.920). In 1964 ups. 963.000 (f 475.920). In 1968 werd het belang verkocht.

Banco Tornquist S.A. te Buenos Aires; opening op 14.11.1960; voortzetting van de activiteiten van van het bankierskantoor van Ernesto Tornquist & Co. Ltda. Het belang was in 1964 aps. 94 miljoen (f 2.246.600). De NHM/ABN bezat een 50% participatie tot februari 1968.

Bank- en Effectenbedrijf De Kock & Co. nv te Den Haag, Theresiastraat 70-72 (01.01.1958), overname op 02.01.1963 door NHM.

Banque d'Etat du Maroc S.A. (Marokkaanse staatsbank) te Parijs/Tanger (1906). Volgens het verdrag van Algeciras kwam Nederland een bepaalde participatie toe in het kapitaal van deze bank. Het Nederlandse aandeel, groot f 450.000 werd overgenomen door de NHM, Hope & Co. en de Amsterdamsche Bank. Elk van de Nederlandse banken participeerde met f 150.000. De Nederlandse commissarisplaats werd tot 1940 bekleed door F.S. en H.A. van Nierop. De NHM verkocht een deel van haar belang ter waarde van f 27.000 voor f 900.000 in de tweede helft van 1956. Het resterende deel werd in 1960 verkocht aan Paribas, Parijs tegen de koers 2 1/3 aandelen Paribas tegen 1 aandeel Société Internationale de Financement et de Placements, de nieuwe naam voor Banque d'Etat du Maroc. De Amsterdamsche Bank verkocht op dezelfde condities ook haar participatie.

Banque Jordaan S.A. te Parijs (01.01.1909); de NHM nam op 05.02.1963 een 25% belang in deze bank over van de Effecten Beleggingsmaatschappij Jordaan nv te Enschede. De aankoop betrof 1000 aandelen van ffr. 400. De waarde bedroeg in 1964 ffr. 1,6 miljoen (f 2.063.664).

Bas & Co., Firma De, te Den Haag, Bankiers, commissionairs in effecten en kassiers (01.05.1884), Herengracht 17. Opgericht als Schuurman en De Bas; vanaf 15.04.1894 onder de naam Fa. De Bas & Co. In het eerste decennium van deze eeuw participeerde Adolphe Boissevain & Co. in het kapitaal. De NHM nam het bedrijf over per 22.12.1941, effectief per 01.01.1942.

Beneluxtunnel, Vlaardingen. In 1964 een participatie met f 100.000.

Blijdenstein & Co. te Londen, B.W. (01.12.1858); de NHM nam op 01.04.1953 een 50% belang over van de Twentsche Bank; de overige 50% bleven in handen van de TB.

Boers & Co., Effectenfirma, Minister Hartsenlaan 1 te Hilversum (1937). Overname door de NHM per 01.01.1957.

Bonaire Commercial Bank/Handelsbank Bonaire te Kralendijk werd op 26.11.1962 door Edwards Henriquez & Co.'s Bank nv te Willemstad opgericht. In EHCB had de NHM een 50% participatie.

Breedband, IJmuiden. In 1950 participatie met f 0,5 miljoen aandelen D, totaal kapitaal f 87,5 miljoen. Resterende aandelen in bezit van de staat (f 80 miljoen) en Hoogovens (f 7 miljoen). Idem in 1958 en 1964.

Centraal Op- en Overslagbedrijf 'Cobu', Utrecht. In 1964 een participatie met f 121.000.

Centrale Trust Compagnie, Amsterdam (1905). In 1964 een belang van f 92.000 op een totaal kapitaal van f 0,2 miljoen, waarop 10% gestort. Participatie bedroeg in 1964 61%.

Chabot, Gebr., te Rotterdam (1770), op 01.03.1921 overname door NHM.

Commercieele Maatschappij Keizersgracht nv, Amsterdam, dochteronderneming opgericht 1934. In 1964 slapend, de deelneming bedroeg f 110.000.

Compagnie Africaine de Banque te Casablanca, opgericht in 1946 als Compagnie Privée Marocaine S.A., naamswijziging in 1962. Minderheidsparticipatie NHM vanaf ca. 1960. Andere aandeelhouders uit Frankrijk, Zwitserland en een een betrekkelijk grote groep uit Marokko. In 1964 bedroeg de NHM-participatie 30%, mdh. 444.700 (f 303.890).

Coöperatieve Spaar-, Voorschot- & Beleggingsbank 'Boaz' voor Wilnis en Omstreken G.A., Dorpsstraat 266 te Wilnis (1919); overname door de NHM per 01.05.1951.

Curaçaosche Financierings Maatschappij, Willemstad (1956), dochter van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Trustkantoor Curaçao. De onderneming werd gebruikt voor kredietverlening aan de buitenkantoren.

Deutsch-Niederländischen Telegraphengesellschaft AG te Keulen, opgericht in de zomer van 1904 met een participatie van de NHM, AB en AEG. Kapitaal rm. 7 miljoen. Doel van deze onderneming was de aanleg van een Duits-Nederlandse telegraafkabel van Guam naar Shanghai om niet meer van de Engelse of Amerikaanse kabel afhankelijk te zijn. Reeds in 1905 werd de kabel Menado-Yap-Guam aangelegd waarmee dit doel werd bereikt.

Edwards Henriquez & Co.'s Bank nv (1951) te Willemstad. De NHM nam op 21.12.1951 een participatie van 50% in dit bedrijf. Per 15.02.1952 overdracht van 1000 aandelen van nf 1000 aan de NHM. In 1958 en 1964 een NHM-participatie met nf 1 miljoen (f 2.005.000).

Effecten Belegging Maatschappij Jordaan nv, Enschede. Houdstermaatschappij voor aandelen Banque Jordaan, Parijs. In 1963 participeerde de NHM met f 50.000.

Exploitatie Maatschappij Amsterdam-'s-Gravenhage, Amsterdam. Bij aankoop in 1961 werd vakantieoord Duin en Kruidberg in Santpoort in deze dochter ondergebracht. In 1964 in de boeken voor f 1,3 miljoen.

nv Export-Financiering Maatschappij te Den Haag (1951). In 1958 participeerde de NHM met f 1.620.000 waarop 20% gestort, totaal kapitaal f 100 miljoen. Idem in 1964, de participatie bedroeg 1/19 part van totaal kapitaal.

nv Financieringmaatschappij Finaco te Amsterdam, Herengracht 466 (staatscourant 13.01.1930); sinds 1935 voor 4/5 deel een participatie van de NHM en voor 1/5 deel participeerde de Hollandsche Belegging en Beheer Maatschappij van Gerlof Verwey. Kapitaal in 1939 f 100.000. In 1935 werd in Londen, Cannonstreet 97-101 een kantoor (Finaco Ltd.) opgericht en in 1937/1938 in Parijs. Het bedrijf was gespecialiseerd in het tot stand brengen van ruilovereenkomsten in posten obligaties voor institutionele beleggers (verzekeringsmaatschappijen, spaar- en pensioenfondsen).

Geldersche Credietvereniging te Arnhem (01.12.1866); overname door de NHM per 01.11.1936. De NHM bezat al vanaf 1916 een belang in deze instelling.

Gomoriënt, NHM trustdochter in Zwitserland die vanaf de vroege jaren zestig werd gebruikt voor de kredietverlening in Argentinië. Kapitaal in 1964 sfr. 220.000.

Greenfield Tap and Die (Holland), Amersfoort. In 1958 met een participatie van de NHM van f 453.0000.

Guépin & Van der Vlucht te Haarlem, Spaarne 56; een voortzetting van de firma Guépin (1804). Op 1 mei 1952 overgenomen door de NHM.

Haagsche Bankvereniging nv, Conradkade 30 te Den Haag. Op 04.11.1921 opgericht als voortzetting van de firma Capel & Toenbreker. Per 01.11.1938 werd het aandelenkapitaal door de NHM overgenomen; dit hing mede samen met de overname van de Spaarbank te Haarlem per 18.07.1938. De bank bleef onder eigen naam opereren en er mocht geen ruchtbaarheid aan de NHM-bemoeienis worden gegeven. Kapitaal in 1950 f 500.000. In 1958 in de boeken voor f 160.500 (f 144.450), idem in 1964. Van 1922 tot 1968 Anna Paulownastraat 93. Per 20.05.1968 verhuisde de bank naar Javastraat 1; op dit adres werd tegelijkertijd een nieuw ABN-kantoor geopend. Beide instellingen stonden onder dezelfde directeur, Toenbreker jr. Tot juni 1976 opereerde de Habaver onder eigen naam. Toen werd de Habaver in het ABN-kantoor opgenomen en de instelling geliquideerd.

nv Handelscompagnie Ruilverkeer te Amsterdam werd opgericht in 1919 door de NHM, de Nederlandsch-Indische Handelsbank en de Twentsche Bank. Doel was de toevoer van grondstoffen en kredietverlening aan en afname van fabrikaten van ondernemingen in Centraal Europa, vooral Duitsland, onder gunstige voorwaarden, om dit gebied er na de Eerste Wereldoorlog economisch weer bovenop te helpen. De maatschappij diende bij deze activiteiten zoveel mogelijk het belang van Nederland en haar koloniën in het oog te houden. Het maatschappelijk kapitaal bedroeg f 10.100.000, verdeeld in 10.000 gewone en 100 preferente aandelen van f 1000, waarvan bij aanvang slechts ruim één-derde werd geplaatst. De NHM werd in de Raad van Toezicht vertegenwoordigd door onder anderen C.J.K. van Aalst en C.H. Guépin.

nv Harderwijker Wissel- en Effectenbank, Bruggestraat 39 te Harderwijk (1932); overname door de NHM per 02.06.1949.

Haring Reederij te Maassluis; per 25.04.1826 participatie door de NHM met f 15.000. Havelaar, Ian, & Zoon te Rotterdam (1781). Overname door NHM per 01.01.1918.

Holland-China Handels-Compagnie, Rotterdam. In 1903 ontstaan uit de fusie tussen Holland-China-Syndicaat van de firma M. & R. de Monchy, de firma Hotz en 's Jacob & Co. Kapitaal in 1903 f 1 miljoen, de NHM participeerde bij oprichting met f 60.000. In 1948 werd de onderneming overgenomen door Internatio.

Hollandsche Bank voor West-Indië nv, Amsterdam (Westbank). Deze bank werd in juli 1918 opgericht door de NHM (40%), Robaver (20%), Koninklijke West-Indische Maildienst (20%) en de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij (20%) en met ondersteuning van mr.dr. Ch.F. Schooch, directeur van de Surinaamsche Bank en de Bataafsche Petroleummaatschappij. Aanleiding tot de vestiging was de opening van de Shellraffinaderij op Curaçao. Kapitaal bij oprichting f 5 miljoen, waarvan f 1 miljoen geplaatst en gestort. In maart 1935 verkochten de aandeelhouders het bedrijf (de verkoopprijs bedroeg een 1/8 van het geplaatste en gestorte kapitaal) aan de Hollandsche Bank Unie nv. De kantoren in Caracas en Willemstad werden vanaf 01.07.1935 voortgezet als kantoren van de HBU, terwijl het Amsterdamse kantoor werd gesloten. In liquidatie per 29.12.1941. De feitelijke opheffing van de bank vond pas in 1964 plaats.

Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika nv, Amsterdam (Bancolanda). Deze bank werd op 28 maart 1914 opgericht door een groep onder leiding van de Robaver. Kapitaal bij oprichting f 3 miljoen, hierin participeerde de NHM met f 250.000. Bancolanda nam in juni 1933 de Hollandsche Bank voor de Middellandsche Zee NV (Midzee) in liquidatie over. Daarop werd de naam in oktober 1933 gewijzigd in Hollandsche Bank-Unie NV (HBU). De NHM had al in een eerder stadium de participatie in Bancolanda afgestoten.

Hoogovens en Staal fabrieken nv te IJmuiden (20.09.1918), Koninklijke. Dit bedrijf werd opgericht door een consortium waarin o.a. ook de vier grote banken participeerden:

	<i>Gewone aandelen</i>	<i>Preferente aandelen</i>
AB	f 1.000.000	f 30.000
NHM	f 2.004.000	f 60.000
Robaver	f 1.000.000	f 30.000
TB	f 1.000.000	f 30.000
Totaal	f 24.500.000	f 500.000

NHM belang in 1949 f 1.164.000 gewone aandelen, f 9.000 preferente aandelen en 90 oprichtersbewijzen. In 1964 was het belang f 255.900 en f 9.000 preferente aandelen.

Hoornsche Crediet- en Effectenbank, Hoorn/Alkmaar (1904). Vanaf 1943 NHM-participatie, in 1949 met f 99.000, in 1958 met f 133.200. In 1964 werd deze bank door de TB overgenomen nadat de NHM was afgehaakt voor deze overname.

Industrial and Mining Development Bank of Iran te Teheran (1959); mede opgericht door de NHM en de AB. De AB participeerde met irls. 7.500.000 (f 377.750), de NHM participeerde in 1959 (idem in 1964) met f 189.000 (irls. 3.750.000, 1/40 deel), op een totaal van irls. 400 miljoen. Dit was de herstelbank voor Iran waarin buitenlandse financiële instellingen voor 40% participeerden. Plaatsvervangend directeur Van Ravestein werd in 1959 directeur van deze bank in Teheran.

Instituut voor Nederlandsch-Amerikaansche Industriële Samenwerking te Den Haag (1946); opgericht door NHM en RB.

Intermediaire Compagnie 'Ico', Amsterdam. In 1964 een 100% participatie, kapitaal f 3 miljoen (boekwaarde f 1.206.097).

nv Internationaal Intermediair 'Mavi' te Amsterdam, in 1949 opgericht door de NHM. Doel van de maatschappij was de bemiddeling bij het tot-stand-brengen van compensatie- en reciprociteitszaken (switchtransacties).

International Intermediaries Inc., New York. In 1958 een 100% participatie van 100.000 dollar waarop 25% gestort. Activiteiten uitoefenen assurantiebedrijf. Bedrijf in 1958 in liquidatie.

nv Internationale Crediet Compagnie te Amsterdam (18.02.1924/Stcrt 24.03.1924), Keizersgracht 610. Kapitaal in 1929 f 20 miljoen, waarvan gestort f 11 miljoen. Maatschappij opgericht met het doel het internationaal acceptbedrijf te bevorderen. De oprichters/participanten waren de NHM, Pierson & Co., Robaver, Mendelssohn & Co., Kleinwort Sons & Co. te Londen, Westminster Bank Ltd. te Londen, Schweizerischer Bankverein te Bazel, Skandinaviska Kredit A.B. te Stockholm, Deutsche Bank te Berlijn (via haar Amsterdamse filiaal), Dresdner Bank te Berlijn (via Proehl & Gutman te Amsterdam) en Disconto Gesellschaft te Berlijn (via Handelmaatschappij H. Albert de Bary & Co. te Amsterdam). Elk der elf participanten nam voor f 1 miljoen deel in het kapitaal. De ICC ging in augustus 1935 in liquidatie.

Internationale Handels-en Diamantbank nv te Antwerpen door de NHM opgericht op 29.07.1960. Opgericht voor de financiering van de diamantindustrie en -handel in Antwerpen. In 1964 met een kapitaal van bfr. 99.994.000 (f 8.675.566).

Koninklijke Hollandsche Lloyd (KHL) te Amsterdam (15.01.1908), een voortzetting van de in 1899 te Amsterdam gevestigde Zuid-Amerika Lijn. Door buitenlandse concurrentie raakte laatstgenoemde onderneming in grote moeilijkheden. Op initiatief en met steun van de NHM werd de ZAL in 1908 gereorganiseerd en ging onder de nieuwe naam KHL verder. In 1935 moest surseance van betaling worden aangevraagd. Opnieuw werd er gereorganiseerd en een nieuwe vennootschap opgericht, nu met steun van Wm.H. Müller & Co. te Rotterdam en de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij (KNSM) te Amsterdam. In 1936 ging deze nieuwe KHL van start als NV tot voortzetting van de Koninklijke Hollandsche Lloyd. De directie werd gevoerd door Müller. In 1949 participeerde de NHM voor f 440.300 aandelen uit serie I en idem voor f 5.000 aandelen uit serie II alsmede voor f 137.500 preferente aandelen en voor f 20.000 prioriteits-

aandelen (beide uit serie II) in Nationaal Bezit van aandelen Wm. Müller & Co. C.V. te Rotterdam (08.11.1938). Zie ook Nationaal Bezit van aandelen Wm.H. Müller & Co. Deze participatie dateerde uit 1938 en was een gevolg van de omzetting van het NHM-belang in de KHL in een belang in Müller. In 1970 trok Müller zich terug uit de scheepvaart en verkocht haar aandeel KHL aan de KNSM. De KNSM ging in 1981 op in Nedlloyd.

- Koninklijke Luchtvaart Maatschappij voor Nederland en Koloniën (KLM), later Koninklijke Luchtvaart Maatschappij, Den Haag (1920). De participatie bedroeg in 1920 f 110.000 (totaal kapitaal f 1.015.000. Dit werd in 1923 verhoogd tot f 176.000 toen het kapitaal op f 1.615.000 werd gebracht. In 1958 een participatie van f 134.000, in 1964 f 50.000.
- Koninklijke Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart nv, Amsterdam. De mij werd in 1946 mede door de NHM opgericht. De NHM participeerde toen met f 0,2 miljoen bij een geplaatst kapitaal van f 1 miljoen. In 1958 was de participatie toegevoegd tot f 1.186.000, bij een totaal kapitaal van f 5 miljoen.
- Koninklijke Nederlandsche Vliegtuigenfabriek Fokker, Amsterdam. Vanaf juni 1953 participeerde de NHM samen met Wilton-Fijenoord in Fokker. Samen hadden zij 1/3 deel van de gewone aandelen f 966.000 en 1/3 van de prioriteitsaandelen à f 50.000. In 1964 een belang van f 941.000.
- Firma A. Koopman, Bankiers, Beneden Molendijk 27, Oud-Beijerland (1887); overname door de NHM per 01/02.02.1948.
- Labouchere & Co. te Amsterdam (1930); NHM-deelneming à f 500.000, verworven in 1938. Doordat de Amsterdamsche Bank in 1947 een meerderheid in Labouchere wist te verwerven, verkocht de NHM haar aandeel met winst.
- De Lange & De Moraaz, Bankiers te Alkmaar (01.01.1804); in 1959 Langestraat 51; per 01.06.1951 overname door NHM.
- Limburgsche Bankvereniging nv te Maastricht werd in 1925 opgericht als een voortzetting van de activiteiten van de Limburgsche Credietvereniging (november 1872), E. Philips & Co.'s Bank (1919; een voortzetting van E.[duard] Philips & Co. (1871, vanaf 1916 een NHM-participatie) en van het agentschap Maastricht van de Banque Centrale du Limbourg, Meuse et Campine (1920). De NHM was actief betrokken bij de oprichting in 1925 en participeerde in deze bank. In 1932 werden de gezonde delen van deze bank voortgezet door de Geldersche Credietvereniging; in feite betrof het een overname door de NHM.
- Lips & Gispen, Drunen. Fabriek voor scheepsschroeven en kantoormeubilair. In 1964 een participatie van f 150.000.
- Loopuyts Bank te Schiedam (St.crt.22.04.1914), voortzetting van I. Loopuyt te Schiedam. Deze firma bestond in ieder geval vanaf 1778 en was actief als bankier, maar exploiteerde ook een distilleerderij en een handel in granen. In 1919 Lange Nieuwstraat 133a; in 1919 enge relatie met NHM; in 1939 mislukte poging tot overname door NHM. Per 01.04.1940 overname door Robaver.
- Lotichius & Co., Bankiershuis, te Helmond, (1877) Kanaaldijk L 26 (in 1909); 25.07.1919 participatie NHM en in 1922 overname. De activiteiten werden voortgezet door het agentschap van de GCV.
- Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel nv (31.10.1945) te Den Haag (Herstelbank); participatie NHM in 1945 f 4 miljoen aandelen B, verkocht in 1946.
- Maatschappij voor Krediet op Vaste Termijn nv te Amsterdam (04.12.1956); dochteronderneming NHM voor kredietverlening op midden en lange termijn. Kapitaal in 1958 f 10 miljoen, waarop f 2 miljoen gestort, idem in 1964.
- Maatschappij voor de Robben- en Walvischvangst te Rotterdam; per ca. 1825/1826 participatie door de NHM met f 30.000 (60 aandelen van f 500.
- 'Mabemij', Beleggingsmaatschappij, Amsterdam, opgericht in 1963 voor trustzaken. In 1964 een 100% participatie, kapitaal f 50.000.

Mediterranean Bank Ltd., Gibraltar. In mei 1964 opgericht waarbij de NHM met 60% participeerde (75.000 pond) en lokale partijen de overige 40% namen.

cv Mendelssohn & Co. te Amsterdam (sept. 1920), kapitaal in 1929 f 5 miljoen. De bank werd in 1920 door Mendelssohn & Co. te Berlijn, dr. Fritz Mannheimer, agent in Amsterdam van de Deutsche Reichsbank Berlijn, de NHM en Pierson & Co. opgericht. De participatie van NHM en Pierson samen bedroeg ca. f 2 miljoen en van Mendelssohn te Berlijn ca. f 3 miljoen. Mannheimer was beherend vennoot. In 1927 trad C.J.K. van Aalst toe tot de rvc; zijn zoon Dirk was in 1929 procuratiehouder en in de late jaren dertig firmant. Specialismen van deze bank: het emissiebedrijf, deviezenhandel en vermogensbeheer ten behoeve van Duitse personen en instellingen. In 1939 failliede de bank.

Mensch Pzn., Wissel- en Effectenkantoor J. van, (01.06.1927) Westhaven 13 te Gouda, per 15.12.1962 in liquidatie, activiteiten voortgezet door NHM op adres Turfmarkt 30.

Mercantile Bank of Iran and Holland te Teheran werd op 19.03.1959/07.04.1959 door de NHM en een Iraanse groep opgericht. Aanvang werkzaamheden 11.04.1959. De NHM participeerde met 49%. In 1958 een NHM-participatie met irls. 25 miljoen (25% gestort f 316.875). In 1964 was het belang irls. 49 miljoen (50% gestort, f 1.163.750). De bank werd in 1979 genationaliseerd.

Merwedebank te Dordrecht (1914), een voortzetting van Simon Zadok's Bank (01.3.1907), een voortzetting van Simon Zadoks & Zoon (1854) te Dordrecht; in 1920 sterke band met de TB. Het levensvatbare deel werd in 1928 bij de NHM gevoegd (agentschap Rotterdam).

Nationaal Bezit van aandelen Wm.H. Müller, Rotterdam. In 1958 een participatie van f 0,5 miljoen. Deze participatie hing samen met de deelneming in de Koninklijke Hollandse Lloyd. In 1964 bedroeg de participatie f 25.000.

Nationale Credietbank, Amsterdam (1897). De NHM participeerde in 1964 met 50%, f 260.000.

Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij 'Holland-Amerika-Lijn' te Rotterdam (1870); participatie van de NHM van f 25.000 (totaal kapitaal f 450.000).

Nederlandsch Syndicaat voor China nv te Amsterdam; opgericht 01.07.1919 als maatschap en op 02.05.1921 omgezet in een nv. Doel van de vennootschap was het bestuderen, technisch uitwerken, het tot stand brengen en het beheren van industriële ondernemingen in het Oosten, speciaal in China. De onderneming was opgezet om de aanleg van de Lunghai-spoorweg en de aanleg van de haven van Haichow te financieren. In juni 1940 werd de benaming gewijzigd in nv Nederlandsch Syndicaat voor Industrieëlen Export. De NHM was aandeelhouder in NSC met vijf aandelen (van de 55) en altijd (tot na 1964) met een directeur in de rvc van NSC vertegenwoordigd.

nv Nederlandsche Accept-Maatschappij te Amsterdam (25.01.1924), Rokin 29. Kapitaal in 1929 f 5 miljoen, waarvan gestort f 1 miljoen. Maatschappij opgericht met het doel het internationaal acceptbedrijf te bevorderen. Oprichters waren de Robaver, NHM, Mendelssohn & Co. en Pierson & Co. De NAM werd in 1941 geliquideerd.

Nederlandsche Bank voor den Russische Handel te Petrograd opgericht in december 1916 door een syndicaat onder leiding van de NHM en verder bestaande uit de TB, Hope & Co, Lippmann, Rosenthal & Co., alle te Amsterdam en R. Mees en Zoonen te Rotterdam en een aantal particulieren waaronder Henri Deterding van de Koninklijke Olie. Kapitaal bij oprichting rbls. 5 miljoen, de NHM participeerde hierin met rbls. 1.210.000. Begin 1918 in liquidatie.

Nederlandsche Bedrijfsbank nv te Amsterdam (1947); participatie NHM in 1947 f 1000 van f 7000 aandelen A en f 50.000 van de f 250.000 aandelen B.

Nederlandse Boekhoud- en Statistiekmaschine Maatschappij Bullatec nv, Amsterdam, later Bull Nederland. In 1948 medeopgericht door NHM. NHM participeerde met f 594.000 op totaal kapitaal van f 1,2 miljoen. In 1958 f 250.000 en f 4000 prioriteitsaandelen. In 1964 bedroeg de participatie f 758.000.

- Nederlandsche Crediet en Financiering Maatschappij (Necrefima), Amsterdam; opgericht in 1928 olv de NHM, Mendelssohn & Co., M.M. Warburg & Co. Hiertoe werd de lege vennootschap Holbo omgedoopt en van nieuwe statuten voorzien. Kapitaal f 3 miljoen afkomstig van oude Holbo, kantoor bij de NHM. Vanaf 1936 in liquidatie, afgerond in 1943.
- Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij nv te Amsterdam (1925); participatie in 1957. In 1958 participatie voor 1/16 part met f 60.000 waarop 50% gestort. In 1964 participatie voor 1/33 part met f 60.000 waarop 50% gestort.
- Nederlandsche Dok Maatschappij nv te Amsterdam (26.10.1920); opgericht door de NHM, AB, TB en NIHB en de rederijen Koninklijke Hollandsche Lloyd, Koninklijke Nederlandse Stoomboot-Maatschappij, Stoomvaart Maatschappij 'Nederland' en Hollandsche Stoomboot Maatschappij. In 1949 had de NHM nog een belang van f 267.000 in de NDM.
- nv Nederlandsche Effecten Compagnie te Amsterdam (1928). In 1938 werden alle aandelen door de NHM overgenomen. Participatie in 1958 f 130.000 (idem in 1964). In 1961 werd besloten de Nederlandsche Effecten Compagnie om te zetten in een participatiemaatschappij, bedoeld om tijdelijk aandelen te nemen van besloten vennootschappen waarvan men de aandelen t.z.t. aan de beurs wilde introduceren.
- Nederlandsche Groenlands- en Straat Davis Visscherij Societeit te Harlingen; per ca. 1825/1826 participatie door de NHM met f 30.000 (60 aandelen van f 500).
- Nederlandsche Handel-Maatschappij, Trustkantoor Curaçao nv te Willemstad (06.10.1950), opgericht voor trustzaken en voor financiering van de buitenkantoren. In 1964 met een kapitaal van af 20.000.
- nv Nederlandsche Lloyd te Rotterdam (16.09.1901). Sinds 1938 had de Mij. geen enkel schip meer in exploitatie en fungeerde puur als beleggingsmaatschappij. In 1949 NHM-deelneming à f 15.000 (hiervan 12% gestort); de deelneming dateerde uit 1939. In 1949 was de NHM in de rvc vertegenwoordigd.
- Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam. Opgericht 01.07.1912 als voorzetting van de Nederlandsch-Fransche Maatschappij voor Havenwerken door de NHM, NIHB, NIEM, A. Schaaffhausen'scher Bankverein (elk met 7,5%, in 1913 elk 12,5%), EAD-Kölnische Tiefbau en SA d'Enterprises et d'Exploitations en Indo-Chine (beide 35%, in 1913 beide 25%). In 1913 trad ook de Twentsche Bankvereniging als aandeelhouder toe. Kapitaal in 1925 f 5 miljoen, waarvan f 4,5 miljoen uitgegeven. Doel van de onderneming was het uitvoeren van havenwerken en baggerwerkzaamheden in China. De NHM was vanaf de oprichting tot na 1966 altijd met een of meer commissarissen vertegenwoordigd in de rvc van Havenwerken. Het bedrijf werd op een later moment overgenomen door de Hollandse Beton Groep.
- Nederlandsche Maatschappij voor Volkshuisvesting. In 1958 met een NHM-participatie van f 150.000, idem in 1964.
- Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart te Amsterdam (1946); kapitaal bij oprichting f 3 miljoen, hiervan f 1 miljoen geplaatst. Hiervan nam NHM deel met f 0,2 miljoen gewone aandelen en voor f 5000 aan preferente aandelen. Na de overname per 17.10.1967 door een Zuid-Afrikaans bedrijf werd de naam gewijzigd in Southern Sea Participatie Maatschappij/ Southern Sea Holding Company.
- Nederlandsche Maatschappij voor Zuid-Amerika nv te Den Haag; participatie NHM in 1946 met f 5000 van f 50.000 preferente aandelen en f 100.000 van f 1 miljoen gewone aandelen. In 1958 en 1964 participatie f 810.000, participatie bedroeg 20% van het kapitaal.
- Nederlandse Overzeese Financieringsmaatschappij nv, Amsterdam, opgericht in 1959. NHM-participatie in 1959 en 1964 met f 50.000, was 1/20 part van het kapitaal. Doel de financiering onder staatsgarantie van ondernemingen die buiten Nederland een bedrijf

uitoefenden of zouden gaan uitoefenen. In de eerste plaats werd hierbij gedacht aan Nederlandse ondernemingen die voorheen in Indonesië actief waren.

Nederlandse Participatie Maatschappij nv te Amsterdam (1948); participatie NHM in 1957. In 1958 een participatie met f 0,5 miljoen (1/20 deel). In 1964 bedroeg de participatie f 786.000 (1/50 deel).

Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij, 'Holland-Zuid-Afrika Lijn' (HZAL) te Amsterdam. Opgericht op 19 november 1919 door de NHM, Nederlandsch-Indische Handelsbank, Robaver en de Twentsche Bank en de rederijen Van der Eb & Dresselhuys' Scheepvaart Maatschappij (EDSM) en Furness' Scheepvaart- en Agentuur Maatschappij, beide uit Rotterdam. Doel van de onderneming was: 'het uitoefenen, onder Nederlandsche vlag, van de vracht- en passagiersvaart tussen Nederland en Zuid-Afrika'. Het maatschappelijk kapitaal bij oprichting bedroeg f 25 miljoen in gewone aandelen waarvan een vijfde geplaatst en een half miljoen gestort. Het werkkapitaal kon betrekkelijk klein zijn omdat EDSM en Furness een vijftal schepen zouden inbrengen. Tevens werden preferente aandelen uitgegeven ter waarde van f 250.000 waarvan 20% geplaatst. De NHM nam tien van de 50 preferente aandelen voor haar rekening voor een bedrag van f 10.000 en 835 van de 5000 gewone aandelen, voor f 1000 per stuk. De NIHB, TB en Robaver namen elk tien preferente en 833 gewone aandelen. De EDSM, en Furness participeerden elk met vijf preferente en 833 gewone aandelen. Het dagelijkse bestuur zou bij de twee rederijen komen te liggen.

Vanaf het begin functioneerde de onderneming niet zoals de oprichters hadden beoogd, mede door de concurrentie van de Holland-Oost-Afrika Lijn van de Vereenigde Nederlandsche Scheepvaartmaatschappij (VNS). In augustus 1922 gingen er aan beide zijde stemmen op voor een samengaan van de twee lijnen. In 1924 kwam een belangengemeenschap tussen de twee lijndiensten tot stand. Een reorganisatie bij de HZAL was het gevolg. De helft van de preferente aandelen en leden van de raad van commissarissen moest vervolgens komen uit de VNS. Het kwam neer op meer dan een halvering van de bancaire belangen in de HZAL; van de vijftig preferente aandelen werden er dertig aan de VNS overgedragen. Het geplaatste aandelenkapitaal werd voor 90% afgestempeld en teruggebracht tot f 1,3 miljoen. De financiële inbreng van de vier banken werd omgezet in een inkomsten-obligatielening. De EDSM was in 1923 failliet gegaan terwijl Furness werd uitgekocht.

Vanaf eind 1924 werd een gemeenschappelijke dienst geëxploiteerd onder de naam 'Holland-Afrika Lijn'. Vanaf 1931 kwam het technisch beheer bij de VNS. De ingezette wereldcrisis en de devaluatie van het pond sterling betekende de nekslag voor het toch al verzwakte bedrijf. In 1931 was het verlies opgelopen tot meer dan de helft van het geplaatst kapitaal. In 1933 werden de activa verkocht aan de VNS, waarna een (laatste) uitkering op de inkomstenobligaties plaats kon vinden. Het resultaat na de liquidatie in 1934 was dat bijna driekwart van de obligatielening en het gehele aandelenkapitaal niet konden worden terugbetaald.

Netherlands Trading Company Canada Ltd. op 23.07.1962 opgericht met in 1964 een kapitaal van 100.000 Canadese dollars. De onderneming werd pas in 1975 geactiveerd.

Netherlands Trading Society (East) Inc., Dover (Delaware); houdstermaatschappij opgericht 13.06.1940 waar gedurende de oorlog de dollaractiva van de NHM waren geconcentreerd, uitvoering door vertegenwoordiging New York. In 1964 met een kapitaal van 1000 dollar en slapend.

Netherlands Trading Society (East) Ltd., Londen; houdstermaatschappij opgericht 23.08.1939 waar gedurende de oorlog de pondenactiva van de NHM waren geconcentreerd.

Netherlands Trading Society (London) Ltd., Londen; houdstermaatschappij voor het belang van 50% in B.W. Blijdenstein & Co. te Londen. In 1958 en 1964 met een kapitaal van 220.000 pond.

Van Nievelt's Financieringsbedrijf nv te Zeist (02.11.1959), per 02.01.1962 overname door NHM. Activiteiten afbetalings- en huurkoopfinanciering. In 1964 met een kapitaal van f 1,5 miljoen.

Overslagbedrijf Amsterdam, Amsterdam. In 1958 met een NHM-participatie van f 231.000. In 1964 bedroeg de participatie f 253.000.

Firma H.G. Oyens & Co., Groest 17b, te Hilversum (01.11.1911); per 20.05.1938 overname van dit effectenkantoor door de NHM.

Stichting Pensioenfonds van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, nv te Amsterdam opgericht 30.12.1935 m.i.v. 01.01.1936, rechtsopvolger van het Algemeen Ondersteuningsfonds te Amsterdam en het Fonds ten behoeve van weduwen en weezen van dienaren en van hulpbehoevende dienaren van de Factorij der Nederlandsche Handel-Maatschappij, nv te Batavia (Factorijfonds).

Personeelsvereniging der Nederlandsche Handel-Maatschappij te Amsterdam; opgericht onder auspiciën van de contactcommissie in juli 1946.

Reederij De Hoop tot haring- en kabeljauwvangst te Vlaardingen; per ca 1825/1826 participatie door de NHM met f 9.000 (18 aandelen van f 500); in 1826 verhoogd tot f 15.000, nogmaals verhoogd tot f 20.000 in 1829 op een totaal kapitaal van f 75.000.

De Rentekas, Zoutmanstraat 42-44 te Den Haag (07.03.1911). Deelneming NHM in september 1944. In 1958 een NHM-participatie met f 939.400, in 1964 f 987.000. Volledige overname in 1960. Gespecialiseerd in bouwkredieten.

Rotterdamsch-Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij te Rotterdam (1850); participatie van de NHM met f 30.000 (kapitaal f 1.200.000).

Scheepvaartkrediet nv te Katwijk aan Zee opgericht 01.10.1962. Ontstaan door naamswijziging van nv Auto Financiering Maatschappij (Automobile Fiancing Company) AFC te Amsterdam. Doel was de financiering van de bouw, aankoop en exploitatie van schepen, dokken, kranen, machines etc. In 1964 met een kapitaal van f 1,5 miljoen waarop 10% gestort.

Scheurleer & Zoonen's Bank te Delft (1917); actieve betrokkenheid en participatie van de NHM bij de oprichting. In de jaren 1920-1922 drie nevenvestigingen en nog steeds een relatie met de NHM. In 1932 overname door de IB.

Société Hollandaise de Banque et de Gestion te Tanger op 28.04.1948 door NHM opgericht; 6, Rue des Vignes te Tanger. Kapitaal mfr. 5 miljoen. Een belangrijk motief om zich hier te vestigen was de afwezigheid van deviezenrestricties. In 1964 bedroeg het kapitaal mdm. 50.000.

Spaarne Bank nv te Haarlem (1910), per 18.07.1938 overname door NHM. Vestigingen in Haarlem, Beverwijk en Amsterdam. Ontbinding in 1967 en opheffing 1968.

Sportvereniging NEHAMIJ te Amsterdam; opgericht 21.01.1921, waarschijnlijk later heropgericht per 30.12.1930, goedkeuring bij Koninklijk Besluit 70 d.d. 09.03.1931.

Steenwijker Bank nv, Vrouwenstraat 3 te Steenwijk (14.12.1914); per 01.12.1955 overname door de NHM. Kapitaal f 500.000; hiervan geplaatst en volgestort f 162.500.

nv Stoombandfabriek Van Engelen & Evers, Heeze (1900). Deelname in 1915 met f 75.000 in het kapitaal van de onderneming. Doel van het bedrijf was het fabriceren en handel in garen en band en alles wat daarmee samenhangt. Belang in 1936 f 142.000, hierop 60% afgestempeld, overneming a pari van f 48.000 (ook afgeschreven tot 40%), kwijtschelding van f 50.000.

Stoomboot De Kinderdijk te Hellevoetsluis; joint venture opgericht 06.11.1842, tussen Fop Smit te Kinderdijk, de Kamer van Koophandel te Rotterdam en de NHM. Doel was het slepen van schepen van Helvoet naar zee of v.v., van Helvoet naar Brouwershaven of v.v. zowel buiten- als binnendoor, van Helvoet of van Brouwershaven naar Dordt of v.v. De exploitatie van De Kinderdijk zou f 18.000 p.j. kosten. De NHM droeg hieraan f 2500 p.j. bij.

De Surinaamsche Bank nv te Amsterdam werd op 19.01.1865 opgericht door de Nederlandse Crediet- en Depositobank te Amsterdam met assistentie en deelneming door de NHM. Op 01.05.1949 verwierf de NHM alle uitstaande aandelen van deze bank. In 1958 in de boeken voor sf 3,5 miljoen (f 4.781.875). In 1964 met een kapitaal van sf 4 miljoen. Surinaamsche Trust Maatschappij, Paramaribo (1952). Joint venture van de Surinaamsche Bank en NHM. De NHM had in 1964 een belang van sf 5000.

D. Teunissen & Co.'s Bank, Meent 40-42 te Leerdam (15.03.1910); per 01.06.1950 overname door de NHM.

Transoceanic Development Corp. Ltd., Canada. In 1955 en 1958 een NHM-participatie met 200.000 Canadese dollars (f 770.125), totaal kapitaal 5 miljoen Canadese dollars. Doel van deze financierings- en beleggingsmaatschappij was activiteiten buiten de Verenigde Staten en Canada te ontplooiën.

Trust-Maatschappij voor den Handel van Nederland met het Buitenland nv te Amsterdam (1947); opgericht door NHM en Rotterdamsche Bank. Mij. vanaf eind 1948 tot in 1950 in liquidatie. Doel was de directe betrekkingen tussen Nederlandse en Duitse kopers en verkopers te bevorderen.

Vakantieoord Bosch en Ven in Oisterwijk; vakantieoord van de NHM aankoop oktober 1948 voor f 370.000. Officieel geopend 12.05.1949, eerste gasten 14.05.1949.

Vakantieoord Duin en Kruidberg in Santpoort. In 1961 werd de villa Duin en Kruidberg voor f 1.004.000 aangekocht van de familie Cremer. Vanaf 15.07.1963 in gebruik als vakantieoord voor het personeel. De eigendom was ondergebracht in dochteronderneming Exploitatie Maatschappij Amsterdam-'s-Gravenhage nv.

nv Verenigde Verzekeringkantoren van 1950 (05.01.1951) te Amsterdam; opgericht door de NHM (187 aandelen) en Heldring & Pierson (63 aandelen). Het oprichtingsaandeel (1 stuk) van nv Assurantiebedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij, nv en het oprichtingsaandeel (1 stuk) van nv Assurantiebedrijf van Heldring & Pierson waren in handen van de nv Verenigde Verzekeringkantoren van 1950. In 1964 bedroeg de NHM-participatie f 187.000 waarop 20% gestort.

Weduwe Knox & Dortland te Gouda, Bankiers - Assurantiebezorgers (1842); per 01.04.1952 overname door NHM. Gevestigd Turfmarkt 30.

nv Weduwe Tjeenk & Co. te Amsterdam (1810/1930); overname van dit effectenkantoor door de NHM per 01.06.1948. In 1958 en 1964 in de boeken voor f 250.000 (f 200.000).

Weduwe J. te Veltrup & Zoon, Westzijde 47 te Zaandam (1791); overname van dit effectenkantoor door de NHM per 01.06.1949.

Westermann en Rueb, Amsterdam/Rotterdam; op 30.07.1929 nam de NHM de firma's R. Westermann en C. Rueb Czn. over voor f 50.000. Deze firma's stelden vanaf 1839 de Hollandsche Suikerstandaard samen. Met ingang van het jaar 1930 werd de standaard door de NHM voortgezet onder de oude naam Westermann en Rueb. De firma werd in 1963 geliquideerd.

nv West-Indische Cultuurbank te Amsterdam en vestiging in Paramaribo, opgericht op 16 juli 1918 met deelneming van de Surinaamsche Bank (40%), de NHM (20%), de Koninklijke West-Indische Maildienst (20%) en de Robaver (20%). De motivatie voor de oprichting was dat onder andere Koloniale Staten van mening waren dat het verstrekken van landbouwkrediet bij de Surinaamsche Bank onvoldoende aandacht kreeg en dat deze activiteit zich ook niet goed liet verenigen met die van een circulatiebank. Doel van de maatschappij was dan ook de landbouw in West-Indië te bevorderen. Het maatschappelijk kapitaal bedroeg bij oprichting f 1 miljoen. Op 10 december 1948 besloten de aandeelhouders de vennootschap te ontbinden, daar na de verkoop van de plantages Mon Souci en Killenstein het bedrijf feitelijk had opgehouden te bestaan. De oudste directeur, A. van Traa, werd benoemd tot liquidateur; na zijn dood in 1949 werd de Surinaamsche Bank als opvolger aangewezen.

West-Indische Maatschappij te Amsterdam, opgericht in 1828. Kapitaal f 2 miljoen, waarin Koning Willem I voor bijna f 1,5 miljoen participeerde en de NHM met f 50.000. De onderneming nam de verliesgevende West-Indische activiteiten van de NHM over. Doel was om vrijhaven Curaçao tot centrum te maken voor alle handel op de Verenigde Staten. Een tweede doel was de doorgraving van Midden-Amerika. Door grote concurrentie van West-Europese firma's kwam deze onderneming nooit echt van de grond. Na 1842 werden er alleen verliezen geleden. De Maatschappij werd in 1863 geliquideerd.

nv Woerdensche Bank, Voorstraat 37 te Woerden (.12.1915); in 1920 ook vestiging in Oude-water. Overname door de NHM per 17.04.1939.

nv Wolbank te Amsterdam (oktober 1924), Keizersgracht 71. De bank was een voortzetting van de Wolfinancierings-Maatschappij, opgericht door de Robaver, enkele wolhandelshuizen en enkele Engelse bankiers. Bij de omzetting in oktober 1924 bedroeg het kapitaal f 12 miljoen, waarvan volgestort f 6 miljoen. De bank was opgericht ter financiering van de internationale wolhandel; de oprichters waren NHM, Hope & Co., Lippmann, Rosenthal & Co., Twentsche Bank, Robaver, Pierson & Co., Mendelssohn & Co., I.C. Im Thurm & Sons in Londen en de Amsterdamse wolhuizen Fuhrmann & Co., Nederlandsche Wol-Maatschappij,, KönigsGünther Succ., Handel-Maatschappij von Gosen & Co. A. & F. Rhodius en de Woll A.G. in Zürich. De Wolbank ging in 1932 in liquidatie.

Bijlage 3

Cultuurondernemingen en andere bedrijven en participaties van de NHM in Nederlands-Indië/Indonesië, Azië, Suriname en Guatemala, 1824-1964

Administratiekantoren¹

NV Kooy & Co.'s Administratiekantoor te Surabaya. Vóór 1905 opgericht als firma Kooy & Co., in 1908 omgezet in NV Kooy & Co.'s Administratiekantoor met gelijktijdige participatie door de NHM. Doel van de onderneming was het voeren van de administratie en/of directie van ondernemingen in Nederlands-Indië. Op een later tijdstip een volledige NHM-dochter. In 1939 bedroeg het kapitaal f 2,5 miljoen, waarvan f 0,5 miljoen volgestort. Op 1 juli 1949 fuseerde Kooy met de firma Coster van Voorhout tot NV Handelsonderneming Kooy & Coster van Voorhout. Eind jaren vijftig genationaliseerd. Vastgestelde schadeclaim NHM f 1.319.537, te verwachten uitkering f 198.430.

Nederlandsch Indische Compagnie voor Administratie en Financiering, opgericht door of deelname van NHM sinds 1940 met f 100.000. De onderneming participeerde in handels- en industriële ondernemingen. In 1958 stond dit aandeel in de boeken voor Rp. 10.000.

Arakstokerij

Palimanang (res. Ciribon); plan tot verkoop door NHM in 1884.

Peboearan (ligging onbekend), 1875; NHM participatie werd in 1880 geabandonneerd; relatie in 1885 beëindigd.

Bananen

Surinaamsche Cultuur-Maatschappij, NV (bij Paramaribo, Suriname, zetel te Amsterdam).

In 1906 door de NHM opgericht en oorspronkelijk actief op het gebied van de bananencultuur (bacoven). Deze cultuur werd bij gebrek aan succes al spoedig vervangen door cacao en koffie. De onderneming bezat drie plantages: Peperpot, La Liberté (aangekocht in 1932 voor f 27.500) en Dordrecht. Bij de verkoop van Mariënborg begin 1964 werd Mariënborg ingebracht in de SCM en deze onderneming werd vervolgens verkocht aan de Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam'.

¹ Deze bijlage is samengesteld op basis van de eigen database geschiedenis rechtsvoorgangers; NA, NHM 40-57, 77-85 (*Beknopt Algemeen verslag van de handelingen [zaken] der Nederlandsche Handel-Maatschappij*, jaarlijks verslag uitgebracht door de directie aan de Raad van Commissarissen over de boekjaren 1849-1944, 1945-1959; D.J. Wijmer, A.P. Tempelaars, *Inventaris op het archief van het hoofdkantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (1794) 1824-1964* (1994) (Den Haag 1998) en *Handboek voor cultuur- en handelsondernemingen in Nederlandsch-Indië*, jaargangen 1888-1939.

Banken

Bank voor Nederlandsch-Indië te Paramaribo; in februari 1944 in London door de Nederlandse regering opgericht. In het kapitaal van sf 100.000 participeerden NHM, NIHB, NIEM en het Indische gouvernement voor een gelijk deel. In 1958 stond dit aandeel in de boeken voor Rp. 150.000.

NV Credietbank voor Nederlandsch-Indische Gemeenten en Ressorten te Batavia (20.07.1925); opgericht door de NHM, Nederlandsch-Indische Handelsbank en Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij. Kapitaal: nf 2.250.000. Kantoor: p/a NIHB Batavia Stad. De participatie van de NHM bedroeg in 1925: aandelen serie A voor nf 150.000 waarvan nf 75.000 gestort.

Javasche Bank te Batavia (de huidige Bank Indonesia) werd op 24.01.1828 opgericht; de NHM had een participatie van f 300.000, het Gouvernement participeerde met f 1 miljoen, totaal ingeschreven voor ca. f 2 miljoen. Factorij-president Ram werd meteen tot een van de directeuren benoemd. De NHM was vanaf de oprichting tot 1891 vertegenwoordiger in Nederland. In 1949 bezat NHM nog voor f 30.000 aandelen.

Bibit

Koetei (Oosterafdeling Borneo); 1889 aanleg eigen tuinen.

Preanger regentschappen; 1901 aanleg eigen tuinen.

Cacao

Mon Trésor (aan de Saramacarivier bij Paramaribo, Suriname). Aankoop van deze cacao-plantage in 1879, later werd hier ook met Liberiakoffie geëxperimenteerd. Vanwege teleurstellende resultaten werd de onderneming in 1885 verkocht.

Slootwijk (bij Paramaribo, Suriname). Op 1 juni 1958 werd deze plantage aangekocht van de Stichting voor Experimentele Landbouwbedrijven voor sf 100.000. Op Slootwijk werd koffie, cacao en citrusvruchten verbouwd. De productie werd in 1962 gestaakt en in 1963 verkocht aan de Nederlandse overheid.

Surinaamsche Cultuur-Maatschappij, NV (bij Paramaribo, Suriname, zetel te Amsterdam). In 1906 door de NHM opgericht en oorspronkelijk actief op het gebied van de bananen-cultuur (bacoven). Deze cultuur werd bij gebrek aan succes al spoedig vervangen door cacao en koffie. De onderneming bezat drie plantages: Peperpot, La Liberté (aangekocht in 1932 voor f 27.500) en Dordrecht. Bij de verkoop van Mariënborg begin 1964 werd Mariënborg ingebracht in de SCM en vervolgens verkocht aan de Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam'.

Citrusvruchten

Slootwijk (bij Paramaribo, Suriname). Op 1 juni 1958 aankoop van deze plantage van de Stichting voor Experimentele Landbouwbedrijven voor sf 100.000. Op Slootwijk werden koffie, cacao en citrusvruchten verbouwd. Staken productie in 1962 en verkoop aan de Nederlandse overheid in 1963.

Cultuurondernemingen algemeen

NV Deli-Maatschappij, Amsterdam (01.11.1869); bij oprichting nam de NHM 50% van de uitstaande aandelen. Hoofddoel: ontginnen en bebouwen van gronden gelegen in en nabij Deli op Sumatra. Belangrijkste activiteit de tabakscultuur. Oprichters P.W. Jansen, J. Nienhuys en de NHM. Per 31.12.1887 verkocht de NHM 349 (van haar 389) aandelen vanwege de hoge koers (boven de 800%). De participatie van de NHM bedroeg in juni 1918 f 270.000.

NV Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat (NILS), Amsterdam. Het plan tot oprichting van de NV Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat was afkomstig van J.H. Marinus, die kon bogen op ruime ervaring als Deliplanter. Hij wist oud gouverneur-generaal J.B. van Heutsz, H. Colijn en andere vooraanstaande personen voor zijn plannen te interesseren. Op 9 juni 1910 vond bij de NV Bataafsche Petroleum Maatschappij de oprichtingsvergadering plaats. Behalve Colijn en Marinus waren hierbij aanwezig H.W.A. Deterding, jhr. H. Loudon, A.J. Cohen Stuart (directieleden van de NV Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië) en C.J.K. van Aalst, directeur van de NHM. De aanwezigen zegden toe deel te nemen in het oprichtingskapitaal van f 1 miljoen, waarna op 5 augustus 1910 de akte van oprichting werd verleden. Marinus en Colijn werden belast met de leiding van het NILS.

De oprichters hadden behalve het financiële aspect ook een ideëel doel voor ogen. Zij zagen het NILS als een nationale zaak en wilden een tegenwicht vormen tegen de buitenlandse maatschappijen die op grote schaal in Nederlands-Indië opereerden. Bovendien hoopten ze via het NILS de ontwikkeling van de buitengewesten te stimuleren.

Begin 1911 trad Colijn terug wegens zijn benoeming tot minister van Oorlog. Hij zou echter achter de schermen een adviserende functie blijven uitoefenen. Zijn plaats werd ingenomen door J.B. van Heutsz, die tot president-commissaris werd benoemd. Bij statutenwijziging van 11 december 1911 werd het maatschappelijk kapitaal verhoogd tot f 10 miljoen, waarvan geplaatst 90 aandelen A en 9550 aandelen B tot een waarde van f 4 miljoen. Bij de Rothschild-groep werd voor f 2 miljoen aandelen geplaatst; hier-tegenover stond wel een claim van twee commissariszetels.

Direct na de oprichting van de NV NILS werden P.C. van Steijn, H.J. Stoof en K.L.F.A. Thörig naar Indië gezonden om de nodige concessies aan te vragen en deze in kaart te brengen. Zij gingen zeer voortvarend te werk. Spoedig bleek echter dat de de Nederlands-Indische overheid de zaak wegens te omvangrijke aanvragen niet serieus nam. Het geplaatste kapitaal werd te klein bevonden voor exploitatie van zulke uitgestrekte erfpachtgronden. Dit leverde een ernstige stagnatie op in de toewijzing van de gronden. Om het aanwezige kapitaal toch productief te maken, werden de koffie- en rubberondernemingen Kerasaän en Bah Bajoe overgenomen van de Si-Antar Sumatra Rubber Compagnie. Ook werden aandelen genomen in de NV Algemeene Nederlandsch-Indische Thee-Cultuur Maatschappij en de NV Maatschappij voor Vezelindustrie. Het zou nog tot 1912 duren voor de voorlopige toewijzingen afkwamen; nog in datzelfde jaar werd de theeonderneming Bah Biroeng Oeloe geopend. De firma Tiedeman & Van Kerchem te Batavia werd benoemd tot superintendent (beheerder). Wegens de snelle uitbreiding van het theeareaal aan de Oostkust van Sumatra werd in 1912 in Pematang Siantar een Hoofdadministratie ter Oostkust van Sumatra gevestigd. In de residenties Benkulen en Palembang werden in de jaren 1916-1919 op de verkregen erfpachtpercelen een zestal bergcultuurondernemingen (koffie, rubber, kina en palmolie) gevestigd. Voor het beheer werd in 1919 een Hoofdadministratie in Zuid-Sumatra ingericht op de onderneming Pematang Danau te Curup.

Het opstarten van de ondernemingen had zoveel geld opgeslokt, dat veel aandeelhouders niet bereid waren om meer kapitaal in de vennootschap te steken. Een gunstig

bod in 1917 van de NV Handelsvereniging 'Amsterdam' (HVA) bood de gelegenheid tot verkoop. De NHM was fel tegen verkoop en besloot daarop (vrijwel) alle aandelen over te nemen. Het NILS bleef echter functioneren als zelfstandige onderneming. Gunstige bedrijfsresultaten bleven voornamelijk uit: slechte afzetmogelijkheden als gevolg van de Eerste Wereldoorlog, slecht beheer van de ondernemingen, ziekten in het gewas en te hoge uitgaven in Nederlands-Indië waren hiervan de oorzaken. De NHM voerde drastische bezuinigingen door. Enkele ondernemingen werden verkocht, niet bruikbare concessies werden aan het gouvernement teruggegeven en directeur Marinus werd in 1920 naar Indië gezonden om ter plaatse de directie te gaan voeren. Nadat hij in 1927 was teruggeroepen, werd ook in Nederland gereorganiseerd. Vele commissarisvacatures (onder andere Van Heutsz, Colijn, jhr. Loudon waren afgetreden) waren niet meer opgevuld. In 1927 werd ter vervanging van directie en Raad van Commissarissen een Raad van Beheer geïnstalleerd. Drie leden van de Raad van Beheer, waaronder Marinus, werden belast met de dagelijkse leiding. Het beheer in Nederlands-Indië werd opgedragen aan een gedelegeerde, vanaf 1935 aan een vertegenwoordiger die verbonden was aan het NHM-agentschap in Medan.

De zaken in Nederlands-Indië floreerden, mede onder invloed van de internationale conjunctuur, totdat begin jaren dertig de crisis haar intrede deed. Producten werden bijna onverkoopt, thee- en kinarestricties bleken noodzakelijk en het personeel kreeg een loonsverlaging. Het einde van de jaren dertig liet een nieuwe opleving zien, doch spoedig daarna brak de Tweede Wereldoorlog uit. Op 25 juli 1938 werd de NHM benoemd tot directrice van de NV NILS en werd het NILS-hoofdkantoor opgeheven en ondergebracht in het NHM-hoofdkantoor in Amsterdam.

In 1950 werd het kapitaal vergroot met een emissie van 2750 aandelen van f 1000 om de rehabilitatie (herstel) van de ondernemingen op Sumatra mogelijk te maken; tegelijkertijd werd de naam gewijzigd in NV Nederland-Indonesië Land Syndicaat. De Afdeling Cultures van het agentschap Medan voerde vanaf 1952 zowel het bewind over de NILS-ondernemingen in Zuid- en Oost-Sumatra, als over de bergcultuurondernemingen van de Serdang Cultuur Maatschappij. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overdracht aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. In 1962 werd de statutaire naam gewijzigd in NV Nederlands Land Syndicaat. Vastgestelde schadeclaim NHM f 15.916.531, te verwachten uitkering f 2.837.979. In 1982 ging de Algemene Bank Nederland als rechtsopvolgster van de NHM over tot verkoop van de onderneming. Het Nederlands Land Syndicaat werd een beleggingsmaatschappij. De naam werd in 1985 gewijzigd in Pinede BV. Zie verder onder de individuele NILS-ondernemingen.

NV Serdang Cultuur Maatschappij (SCM) werd opgericht te Amsterdam op 23 april 1917, wat verband hield met de liquidatie van de op 8 oktober 1894 opgerichte NV Serdang Tabak Maatschappij (STM), die in 1916 haar activa in de nieuw op te richten maatschappij inbracht tegen verwisseling van aandelen. Als doel van de nieuwe vennootschap werd geformuleerd: de cultuur van tabak, rubber en klappers op zodanige gronden in Nederlands-Indië als door de vennootschap in eigendom, erfpacht, huur of onder welke titel ook, mochten worden verkregen. De STM had bij haar oprichting drie ondernemingen overgenomen van de Netherlands India Sumatra Tobacco Company Ltd. De SCM exploiteerde: de tabaksonderneming Adolina, de rubberonderneming Adolina Oeloe/Batang Trap (inclusief tabaksonderneming Tjoekir) en de klapperonderneming Bobongan. Het areaal werd in 1926 uitgebreid met de theeonderneming en theefabriek Redelong Noord, gelegen in de naburige Atjehse Gajo- en Alaslanden. De NHM bracht producten van de SCM in consignatie op de markt.

Bij de oprichting in 1917 bedroeg het maatschappelijk kapitaal f 3 miljoen gulden, waarvan f 1.025.000 gestort. Door uitbreidingen werd het kapitaal in de jaren twintig geleidelijk op f 7,5 miljoen gebracht, waarvan f 2 miljoen geplaatst. In 1930 werden onderhandelingen met de Senembah Maatschappij gevoerd over een eventuele fusie.

Deze sprongen af, evenals de pogingen in 1937 van de Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam' tot overname van de aandelen. In februari 1938 verwierf de NHM vrijwel het gehele aandelenpakket van de SCM (1924 van 2000 aandelen). De NHM (Tweede Afdeling) voerde vanaf 1 mei 1939 de directie; het agentschap Medan werd als gedelegeerde in Indië benoemd.

Na de Eerste politionele actie in 1947 konden de in het landschap Serdang gelegen ondernemingen, die zich in redelijke staat bevonden, weer in productie worden genomen. De theeonderneming Redelong Noord - in Atjeh gelegen - moest gezien de onveiligheid in 1952 worden afgeschreven.

De Afdeling Cultures van het agentschap Medan voerde vanaf 1952 het bewind over de bergcultuurbelangen van de NHM op Sumatra, zowel voor de ondernemingen van de NILS als die van de SCM. Officieel werd deze bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. Vastgestelde schadeclaim NHM f 10.921.252, te verwachten uitkering f 1.638.688 (aandeel NHM f 1.633.908). In 1963 vond een vrijwel gehele afschrijving plaats van de balanswaarde van de bedrijven. Zie verder onder de individuele Serdang-ondernemingen.

Diversen

NV Algemeen Nederlandsch-Indisch Persbureau Aneta, Batavia. NHM-participatie werd in 1935 genomen met f 15.000 aandelen. Idem in 1949.

NV Java Textiel Maatschappij, Tegal, opgericht 23.03.1936. Doel: de oprichting en exploitatie van textielfabrieken in Nederlands-Indië. Kapitaal f 1 miljoen; de NHM participeerde met f 25.000. In 1949 bedroeg de participatie f 80.000 in aandelen, f 5000 preferente aandelen en 50 winstbewijzen.

NV Machinefabriek en Constructiewerkplaats 'De Bromo', Surabaya en Pasuruan, opgericht in 1889. Eigendom van de NHM v1946. De directie werd gevoerd door Werkspoor. Begin 1958 onder Indonesisch beheer gesteld. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. Vastgestelde schadeclaim NHM f 2.451.079, te verwachten uitkering f 368.162.

Handel, Verkeer en Vervoer

NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser te Pasuruan. Op 2 oktober 1898 cedeerde Johan Frederik Esser de, door hem sinds 1877 onder eigen naam gedreven, afscheepzaak aan de NHM voor een bedrag van f 20.789,82 alsmede een lijfrente tot 31 augustus 1908. Op 24 augustus 1900 verkocht de NHM deze zaak aan J. van Gilse, koopman te Pasuruan, tegen het afstaan van alle aandelen in de gelijktijdig opgerichte NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser. Het volgestorte aandelenkapitaal bedroeg f 50.000, in 1921 verhoogd tot f 500.000. Eind 1934 werden alle afscheepactiviteiten van de NHM ondergebracht in deze vennootschap.

Per ordonnantie van 15 december 1954 werd bepaald dat de veem-, overslag- en cargadoorsbedrijven in handen van buitenlandse ondernemingen door Indonesische bedrijven moesten worden overgenomen. Voor het Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser had dat de volgende consequenties. Op Bali werden per 1 september 1956 de veem- en afscheepbedrijven aan het Bali-Veem overgedragen. Het kantoor te Padangbaai hield daarmee op te bestaan. Te Denpasar en Singaradja werd met een ingekrompen formatie de bankzaken en de scheepsagenturen gecontinueerd. Op 15 september 1958 werd het beheer van de nog overgebleven vestigingen van Esser overgenomen door Badan Pusat Penyelenggara Perusahaan Industri dan Tambang (Bappit) (Centrale

Commissie voor bedrijfsvoering in Industrie en Mijnwezen). Delen van het bedrijf werden eind jaren vijftig genationaliseerd, verkocht of geliquideerd. Vastgestelde schadeclaim NHM f 2.755.434, te verwachten uitkering f 413.815.

- NV Afscheep- en Commissiezaak v/h C.H. Pownall te Banyuwangi werd opgericht op 13.07.1910 en was een voortzetting van de door de NHM voor f 175.000 overgenomen NV maatschappij tot voortzetting der zaken van C.I. en C.H. Pownall. Het kapitaal bij oprichting bedroeg f 75.000, op 9 september 1921 werd dit uitgebreid tot f 250.000 waarvan f 75.000 in portefeuille. Per ultimo december 1934 werd de vennootschap geliquideerd en opgenomen in de NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser.
- NV Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali', Bena (Bali). Deze vennootschap werd op 1 januari 1913 opgericht door L.C. Vrijman, directeur van Esser te Pasuruan. Het beginkapitaal was f 100.000 waarvan f 50.000 in portefeuille. Dit werd in 1914 verhoogd tot f 100.000 en in 1918 tot f 250.000. Per ultimo 1934 werd het bedrijf geliquideerd en overgenomen door de NV Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser.
- Atjeh Transport Maatschappij (1904), Amsterdam; opgericht door NHM, Sabang-maatschappij en de Atjeh-Associatie. De ATM onderhield prauwenveren in Olehleh en Lho Seumaweh. Kapitaal bij oprichting f 500.000, kort daarna uitgebreid tot f 3 miljoen, waarvan f 2 miljoen volgestort. In 1939 was het kapitaal teruggebracht tot f 0,5 miljoen, waarvan f 450.000 gestort. Na de nationalisatie ging de onderneming in liquidatie, wat in 1959 werd afgerond.
- Atjehsche Handel-Maatschappij te Kota Radja (1902), doel algemene handel. Een participatie van de NHM in de jaren 1904-1907.
- NV Banjoewangisch Prauwenveer, Banyuwangi. De vennootschap werd opgericht op 23 december 1896 met een kapitaal van f 50.000. De aandelen waren grotendeels in handen van de familie Pownall. Op 6 februari 1910 werden alle aandelen overgedragen aan de NHM. Op 17 november 1910 werd het kapitaal vergroot tot f 200.000 waarvan f 100.000 in portefeuille bleef; in 1920 werd dit op f 150.000 gebracht. Het beheer van de Afscheepzaak v/h Pownall en het Banjoewangisch Prauwenveer was vanaf 1910 in één hand. De samenwerking was zo nauw dat in feite sprake was van een volkomen samensmelting. Per ultimo 1934 werd het Banjoewangisch Prauwenveer geliquideerd en opgenomen in de NV Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser.
- NV Het Batavia Veem, Batavia, opgericht in 1912. Kapitaal in 1939 f 0,5 miljoen waarvan f 0,2 miljoen gestort. In 1939 met hoofdvestiging in Tanjung Priok en agentschappen op Java in Bandung, Cianjur, Cibadak, Ciparay, Garut, Sukabumi en op Sumatra in Oosthaven en Teluk Betung. Na de oorlog geen eigen bedrijf meer maar participant in de Veemcombinatie Tandjong Priok, tezamen met Het Indische Veem, Het Java Veem en Verenigde Prauwen Veren. Per ordonnantie van 15 december 1954 werd bepaald dat de veem-, overslag- en cargadoorsbedrijven in handen van buitenlandse ondernemingen moesten worden overgenomen door Indonesische bedrijven. Dit gebeurde door verkoop op 01.01.1958 aan de Masjumi Groep voor Rp. 5 miljoen, van dit bedrag is niets betaald. Ten tijde van de verkoop bedroeg het aandeel van de NHM in dit veembedrijf 7/20 part, het overige deel was in handen van het Strooheadenveem. Deze participatie zal van vóór 1925 dateren. Vastgestelde schadeclaim f 938.932, te verwachten uitkering f 141.340 (aandeel NHM f 92.048).
- Droogdok Maatschappij 'Soerabaja', zetel te Amsterdam, plaats van vestiging Surabaya (1910); de participatie van de NHM bedroeg in juni 1918 f 200.000. In 1949 geen vermelding meer.
- Droogdok Maatschappij 'Tandjong Priok', zetel te Rotterdam (1891), plaats van vestiging Batavia/Tanjung Priok. De participatie van de NHM bedroeg in juni 1918 f 81.000 (verworven in 1915). In 1949 was dit gedaald tot f 10.000.
- NV Het Indische Veem te Tanjung Priok. Veem- en afscheepbedrijf opgericht in 1889. In 1939 met een kapitaal van f 300.000 en vestigingen in Banjaraan, Batavia, Ciandur, Cibadak,

Cibeber en Sukabumi. In 1911 was er ook een vestiging in Cilacap. In dat jaar bezat de NHM 60% van de aandelen en de NIHB de resterende 40%. Na de oorlog geen eigen bedrijf meer maar participant in de Veemcombinatie Tandjong Priok, tezamen met Het Batavia Veem, Het Java Veem en Verenigde Prauwen Veren. Per ordonnantie van 15 december 1954 werd bepaald dat de veem-, overslag- en cargadoorsbedrijven in handen van buitenlandse ondernemingen moesten worden overgenomen door Indonesische bedrijven. Op 15 september 1958 werd het beheer overgenomen door Badan Pusat Penyelenggara Perusahaan Industri dan Tambang (Bappit) (Centrale Commissie voor bedrijfsvoering in Industrie en Mijnwezen). Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd. Het aandeel van de NHM ten tijde van de nationalisatie bedroeg 5/8 part, het aandeel van de NHB was 3/8 part. Vastgestelde schadeclaim f 935.561, te verwachten uitkering f 140.834 (aandeel NHM f 88.021).

NV Java-China-Japan-Lijn te Amsterdam (15.09.1902); in het syndicaat van oprichting participeerde de NHM met f 100.000 op een kapitaal van f 2 miljoen. De participatie van de NHM was in juni 1918 nihil.

Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam (1928). In 1939 met een kapitaal van f 10 miljoen, waarvan 25% gestort. NHM was mede-oprichter. Participatie in 1928 en 1949 f 0,5 miljoen en 10 oprichtersbewijzen.

Koninklijke Paketvaart Maatschappij NV te Amsterdam (04.09.1888); in het syndicaat van oprichting participeerde de NHM met 400 aandelen van f 1000 (van de 4790). De participatie van de NHM bedroeg in juni 1918 f 80.000; in 1949 geen vermelding meer.

Lindeteves-Stokvis, te Semarang (1889). NHM-deelneming vanaf 1920 met f 20.000 aandelen. Vanaf 1938 ook f 4000 preferente aandelen.

Nederlands Indische Haven Exploitatie (NIHE) te Batavia (.10.1945); opgericht door de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Koninklijke Rotterdamsche Lloyd, Nederlandse Stoomvaart Maatschappij 'Oceaan', Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Koninklijke Java China Paketvaart Lijnen, de NHM, NIHB en het Semarangsch Stoomboot- en Prauwenveer met als doel, de wederopbouw van de haveninrichtingen in Batavia. In 1947 werd de NIHE opgeheven.

Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij (NIS), Den Haag, opgericht in 1863 op initiatief van de ondernemers Poolman, Fraser en Kol. De NHM en de NIHB waren in de beginjaren de voornaamste aandeelhouders, mede vanwege gebrek aan belangstelling in Nederland voor aandelen NIS. De NHM participeerde in 1863 met f 100.000 op een kapitaal van f 1 miljoen.

NV Nieuw Prauwenveer te Surabaya, opgericht in 1906 met bijkantoren in Pasuruan en Probolinggo. In 1939 bedroeg het kapitaal f 750.000 waarvan f 562.500 volgestort en werd de directie gevoerd door Kooy & Co.'s Administratiekantoor. NHM participatie vanaf 1940 met f 30.250. Per ordonnantie van 15 december 1954 werd bepaald dat de veem-, overslag- en cargadoorsbedrijven in handen van buitenlandse ondernemingen moesten worden overgenomen door Indonesische bedrijven. In 1959 in liquidatie gegaan. Het aandeel van de NHM ten tijde van de liquidatie bedroeg 5,38%, het aandeel van Kooy was 7,82%. Vastgestelde schadeclaim f 487.305 (aandeel NHM f 73.595), te verwachten uitkering f 73.595 (aandeel NHM f 9719).

Stroojoedenveem NV te Surabaya, opgericht in 1909. In 1939 bedroeg het kapitaal f 2,4 miljoen, waarvan de helft volgestort. In datzelfde jaar werd de directie gevoerd door Kooy & Co.'s Administratiekantoor. In 1939 participeerde de NHM met f 105.200. Idem participatie in 1949. Per ordonnantie van 15 december 1954 werd bepaald dat de veem-, overslag- en cargadoorsbedrijven in handen van buitenlandse ondernemingen moesten worden overgenomen door Indonesische bedrijven. Op 1 augustus 1957 verkocht aan PT Stroojoedenveem Indonesia voor Rp. 13 miljoen, hiervan Rp. 8 miljoen betaald. Het aandeel van de NHM ten tijde van de verkoop bedroeg 8,9%, het aandeel

van Kooy was 10%. Vastgestelde schadeclaim f 3.669.693 (aandeel NHM f 834.606), te verwachten uitkering f 550.954 (aandeel NHM f 109.732).

NV Zeehaven en Kolenstation Sabang te Batavia (1899), vanaf 1905 te Amsterdam. In 1887 verkreeg de Atjeh-Associatie, een samenwerking vanaf 1884 tussen de firma De Lange te Batavia en de Factorij waarbij laatstgenoemde tevens als geldverstrekker optrad, het contract voor levering van steenkolen te Olehleh (Sumatra) ten behoeve van het gouvernement van Nederlands-Indië. In datzelfde jaar heropende de Associatie de onderhandelingen over de vestiging van een kolenstation op Pulau Weh. Pogingen hiertoe van de Factorij zelf waren in 1883 mislukt, omdat het gouvernement tot 1887 een eigen kolenstation op Pulau Bras had aangehouden. De NHM was bereid de nieuwe onderneming te financieren, mits het genoemde kolencontract van voldoende omvang en tijdsduur zou zijn. Dit lukte: de Atjeh-Associatie kreeg de opdracht ten behoeve van het gouvernement de levering, beheer en verkoop van onder meer Ombiliënkolen te verzorgen voor de periode 1894-1902.

In 1890 verkreeg de Associatie een stuk grond op Pulau Weh en werd de Sabangbaai in kaart gebracht. In april 1896 waren de benodigde werkzaamheden voltooid en werden de Sabangbaai en het kolenstation op Pulau Weh opengesteld voor de algemene handel. In 1898 werden de vaste goederen van het kolenstation ingebracht in de NV Zeehaven en Kolenstation Sabang te Batavia. De directie werd gevoerd door de Factorij; de exploitatie geschiedde voor rekening van de Atjeh-Associatie. Deze exploitatie omvatte ook een door het gouvernement naar de Sabangbaai gestuurd drijvend droogdok.

In 1901 werd het complex aanzienlijk uitgebreid. Met ingang van 1 mei 1902 werd een vertegenwoordiger van de NV in Nederland aangesteld en in hetzelfde jaar werd in Singapore een agentschap geopend. In 1903 werd tot liquidatie van de Atjeh-Associatie besloten. Belangrijker was dat de haven vanaf 1903 rechtstreeks via een tweewekelijkse lijn door de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland' en Rotterdamsche Lloyd met Nederland werd verbonden. Dankzij al deze inspanningen werd de haven daarna ook frequent door schepen van de Russische en Japanse marine en buitenlandse koopvaardij-schepen aangedaan. In 1905 werd de oude NV ontbonden en een nieuwe opgericht met dezelfde naam, gevestigd te Amsterdam. De Factorij werd belast met de vertegenwoordiging in Nederlands-Indië. Het kapitaal van de onderneming bedroeg f 3 miljoen, waarvan f 2,5 miljoen geplaatst, aanvankelijk in 500 aandelen-A en 2500 aandelen-B, later geconverteerd in 500 winstbewijzen en 2500 gewone aandelen. De NHM bezat hiervan 375 winstbewijzen en 2280 aandelen.

In 1909 sloot de NHM een overeenkomst met de Nederlandse staat waarbij alle vaste eigendommen, dokken, kaden etc. op het eiland Pulau Weh voor f 1,2 miljoen in eigendom aan de staat overgingen. Vervolgens droeg de staat deze eigendommen in erfpacht over aan de Sabang-Maatschappij. Verder deed in dat jaar het departement van Marine afstand van haar daar sinds 1898 aanwezige 2800-tons dok ten gunste van de vennootschap met de verplichting de gouvernementsschepen voortaan kosteloos te dokken. Een toename van het aantal schepen voor de Zeehaven leverde het besluit van de Anglo Saxon en de Bataafsche Petroleum Maatschappij in 1911 om voortaan de kleine schepen, in plaats van in Singapore, in Sabang te laten dokken, uiteraard pas na gebleken succes tijdens een proefperiode.

De NHM verkocht in 1914 een deel van haar aandelen in Sabang met een winst van f 947.000 aan de staat. De resterende aandelen Sabang in NHM-bezit (2000) werden in mei 1914, om het Nederlandse belang te waarborgen, onder beheer van de Centrale Trust Compagnie te Amsterdam gesteld. Na omzetting in certificaten zonder stemrecht werden deze stukken met succes geëmitteerd. Het aandelenbezit van de NHM bedroeg in 1918 f 280.000 en certificaten A, f 750.000. In 1949 bedroeg dit f 100.000 in aandelen, certificaten B 2876 (op een van totaal 2883) en 375 stuks winstbewijzen.

Uiteindelijk bleef de positie van de havensteden Penang en Singapore belangrijker voor de Noordoostkust van Sumatra dan Sabang. Als gevolg van aanzienlijke, tijdens de Tweede Wereldoorlog, aangerichte beschadigingen, en de onafhankelijkheid van Indonesië, ging de vennootschap in 1950 in liquidatie. Die werd afgerond in 1959.

Houtkap

Modjo Agoong (bij Modjoagung, res. Surabaya); relatie 1880; 1881 participatie 5/16 deel; liquidatie in 1885.

Indigo

Bagelen (bij Ledok, res. Bagelen); 1876 opstart onderneming op voormalige gouvernementsplantages; in 1882 verlaten.

Depok (bij Buitenzorg, res. Batavia); start 1891, staking exploitatie na oogstjaar 1898. In 1902 werd de indigo-onderneming Depok voor f 3000 overgedragen aan suikerfabriek Kalimantan.

Kina

Boekit Gaba (Nederlandsch-Indisch Landsyndicaat (NILS), bij Curup, res. Benkulen, afvoerhaven Palembang), begin erfpachtrecht 1916. Splitsing in 1920 van koffie- en kinaonderneming Pematang Danau in koffieland Pematang Danau en kinaland Boekit Gaba. Fabriek en gebouwen waren in 1948 nog intact maar niet in productie. Begin 1949 bleek het etablissement vernield te zijn, dus niet in productie. Overdracht in augustus 1949. In april 1950 weer in productie en herstel verwerkingsinstallatie. Eind 1951 staking productie. Onderneming bleef wel eigendom, zodat NHM lid van het Kina Syndicaat kon blijven.

Boekit Gompong, Amsterdam, NV Landbouw Maatschappij (bij Solok, res. Sumatra's Westkust). Oorspronkelijk in 1880 te Amsterdam opgericht als Cultuur Maatschappij Boekit Gompong en actief in de koffiecultuur op Sumatra. In 1915 werd een nieuwe NV opgericht ter voortzetting van de oude onderneming in liquidatie, Hierbij kwam 40% van de aandelen in handen van de NHM; de directie werd gevoerd door de Tweede Afdeling. Na het mislukken van de koffieteelt ging men over op de kinacultuur, later ook de thee- en kassiacultuur. Na de oorlog werd de exploitatie in Indonesië ter hand genomen door een Indonesische instantie, de Djawatan Perkebunan te Bukittinggi. Begin 1949 waren de gebouwen verdwenen en dus niet in productie. Na 1950 bleef de exploitatie in Indonesische handen; de kinabasten werden tegen betaling aan de NHM overgedragen. Wegens het aflopen van de erfpachtrechten werd de onderneming na het afoogsten in april 1956 verlaten. In 1959 bezat de NHM f 71.000 van het kapitaal van f 100.000. In 1959 werd besloten de aandeelhouders 50% van de nominale waarde van hun aandeel terug te betalen (afstempeling tot de helft) en tegelijkertijd een dividenduitkering van 45% te doen. De NHM verwierf in september 1960 alle aandelen op één na tegen een koers van 350%.

Pematang Danau (NILS, bij Benkulen, res. Benkulen), begin erfpachtrecht 1916. Koffie en kina. Splitsing in 1920 van koffie- en kinaonderneming Pematang Danau in koffieland Pematang Danau en kinaland Boekit Gaba. Onderneming met eigen fabriek. Staken productie koffie in 1937, sluiting onderneming 31.12.1938.

Klappers/Kopra

Bobongan (Serdang Mij, Bobongan, Gouvernement Oostkust Sumatra, afvoerhaven Belawan-Deli). Begin concessie in 1886 onder de naam Frankfurt, later overgegaan in de Serdang Mij. De Serdang Mij. kwam in februari 1938 in handen van de NHM (1924 van 2000 aandelen). In 1939 nog in productie. Na de oorlog in september 1947 weer onder beheer NHM. In 1948 werden geogste klappers verkocht, omdat arbeiders elders nuttiger konden worden ingezet. Staken klappercultuur in 1949. Daarna aanplant oliepalmen ten behoeve van Adolina Ilir. In 1953 nog in productie.

Handels- en Cultuur Compagnie Noord-Celebes werd opgericht te Amsterdam op 17 augustus 1920 als voortzetting van de koprahandel die de NHM voordien al in Manado dreef met H. Hieronimus en H.C.G.B. Marmelstein. Het maatschappelijk kapitaal bedroeg bij oprichting f 1.000.000, waarvan 50% werd volgestort. De NHM nam een meerderheidsbelang van 255 aandelen, Hieronimus 245 aandelen. In 1923 werd 40% op het aandelenkapitaal afgeschreven. Na het overlijden van directeur Hieronimus in 1925 nam de NHM diens aandelen van de erfgenamen over. Aanvankelijk was de directie gevestigd in Warmond en Den Haag (1920-1925), vanaf 1 mei 1925 in het NHM-hoofdkantoor. Als hoofdagent in Manado traden op H.C.G.B. Marmelstein (1920-1923) en A.J. d'Angremond (1923-1937). Marmelstein was tevens vertegenwoordiger van de vennootschap in Nederlands-Indië. Wegens tegenvallende resultaten besloot de NHM op 30 november 1937 over te gaan tot liquidatie, die op 13 december 1938 werd afgerond.

Koffie

Aer Maoeng (NILS, ligging onbekend, res. Padangse bovenlanden, Sumatra). In bedrijf 1919, verkoop of liquidatie in 1921/1922.

Aer Simpang (NILS, bij Curup, res. Benkulen), aankoop «1918. Koffie- en theeonderneming. Begin erfpachtrecht 1916, in bedrijf 1918». Opheffing in 1931 als zelfstandige onderneming en gevoegd bij Pematang Danau. Onderneming met eigen fabriek. De productie werd in 1937 gestaakt, de onderneming werd gesloten per 31.12.1938.

Bah Bajoe (NILS, bij Bah Lias, Gouvernement Oostkust Sumatra), aankoop 1911. Rubber- en koffieonderneming (aanvankelijk koffie en tabak). Begin erfpachtrecht in 1910, in bedrijf 1918». Opheffing Bandar-Siantar in 1921, areaal toegevoegd aan Kerasaän en Bah-Bajoe. Verkoop van de rubber- en koffieondernemingen Kerasaän, Bah-Bajoe en Aer Temam per 01.10.1926 voor f 9,5 miljoen aan Société Internationale des Plantations et de Finance te Antwerpen (Sipef).

Bakoengan (afd. Zuiderdistricten, Celebes); «1880 relatie; volledig eigendom 1884; liquidatie 1886 en publieke verkoop in mei 1887.

Bandar-Siantar (NILS, bij Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra), aankoop «1918. Rubber- en koffieonderneming. Begin erfpachtrecht «1918, in bedrijf 1918». Opheffing Bandar-Siantar in 1921, areaal toegevoegd aan Kerasaän en Bah-Bajoe.

Djatirongo (bij Tuntang, res. Semarang); aankoop in 1872 op openbare veiling, verkoop in 1886.

Djolutigo (bij Pekalongan, res. Pekalongan); 1875 stichting; 1881 halve eigendom door schuldsanering; volledige eigendom 1890; verkoop in 1898.

Geneng Sarie (bij Klaten, res. Surakarta); relatie «1897; NHM verwierf in 1898 bij omzetting in NV 1/6 part aandelen. In 1904 finale kwijting aan de eigenaren van Geneng Sarie voor hun consignatieschuld van ruim f 286.000 tegen afstand van alle aandelen van de Landbouw Mij. Geneng Sarie. NHM verwierf in nieuwe onderneming 25%. Rest werd aangekocht door firma H.G.Th. Crone voor f 130.000 (- f 32.500 voor 25% NHM). Mij.

naar Amsterdam overgebracht en gereconstrueerd met een kapitaal van f 200.000. Naast koffie- ook tabakscultuur. Onbekend wanneer belang is afgestoten.

NV Holland Centraal-Amerika Handels-Compagnie/Compañía Holandesa de Comercio de Centro-America (Holandesa) te Amsterdam werd opgericht op 18 december 1911 door C.H. Roosegaarde Bisschop en E. van der Veen (NHM-employés). Achterliggende motivatie was de dreigende afschaffing van de gouvernementkoffiecultuur in Nederlands-Indië (in 1915 gerealiseerd) en het daarmee samenhangende dreigende verlies door de NHM van haar positie van grootste koffie-importeur en dat van Amsterdam als belangrijke koffiemarkt. De NHM ging daarom in op voorstellen van J. Alberts tot aanvoer van koffie uit Guatemala.

Het startkapitaal bedroeg f 200.000. Het gehele geplaatste aandelenkapitaal werd meteen na de oprichting overgeschreven op naam van de NHM. De maatschappij had een bijkantoor in Guatemala-City, waar een agent zetelde, en een correspondentschap te San-José in Costa Rica. De vennootschap had geen commissarissen; statutair was bepaald dat voor alle transacties boven een bepaald bedrag de goedkeuring van de aandeelhouders nodig was, zodat in de praktijk de directie der NHM vrijwel elke handeling moest goedkeuren.

De bedoeling was aanvankelijk om de planters in Guatemala voorschotten te verstrekken op de te velde staande koffie-oogsten, die dan werden afgelost uit de opbrengst van het product. Tot zekerheid werd oogstverband op de ondernemingen (fincas) gevestigd. Door aflossingsproblemen werden geleidelijk verschillende ondernemingen hypothecair aan de HCAHC verbonden. Een aantal daarvan ging ten slotte over in eigendom van de HCAHC; in 1940 bedroeg dit aantal eigen ondernemingen ruim 20. Tot de tweede helft van de jaren dertig werd de koffie uitsluitend in Nederland op de markt gebracht; na ca. 1935 vond ook verkoop plaats te Guatemala en New York.

Al meteen na de Tweede Wereldoorlog wilde de NHM van haar belangen in de HCAHC af. In 1948 verkocht zij haar aandelen HCAHC aan de toenmalige agent te Guatemala, J.J.C. Pieters.

Kerasaän (NILS, bij Bah Lias, Gouvernement Oostkust Sumatra), aankoop 1911. Rubber- en koffieonderneming. Begin erfpachtrecht in 1900, in bedrijf 1918. Opheffing Bandar-Siantar in 1921, areaal toegevoegd aan Kerasaän en Bah-Bajoe. Verkoop van de rubber- en koffieondernemingen Kerasaän, Bah-Bajoe en Aer Temam per 01.10.1926 voor f 9,5 miljoen aan Société Internationale des Plantations et de Finance te Antwerpen (Sipef).

Kraton, NV Koffiepellerij (bij Kraton, res. Pasuruan), opgericht in 1890. Aankoop in 1914, omgezet in NV met zetel te Surabaya. Beëindiging activiteiten in 1927.

Mon Trésor (aan de Saramacarivier bij Paramaribo, Suriname). Aankoop van deze cacao-plantage in 1879; later werd hier ook met Liberiakoffie geëxperimenteerd. Vanwege teleurstellende resultaten werd de onderneming in 1885 verkocht.

Ngarianak (bij Bodjo, res. Semarang); aankoop in 1872 op openbare veiling; verkoop in 1880.

Padang Karit (NILS, bij Pager Alam, res. Padangse bovenlanden, Sumatra, afvoerhaven Palembang). Begin erfpachtrecht in 1915, in bedrijf 1918. Onderneming met eigen fabriek. Het perceel Josefineland van Pasoemah in 1933 voor f 22.500 verkocht aan NILS ten behoeve van Padang Karit. Nog in productie in 1940. In 1948 fabriek intact en in productie, daarna werden bij politionele actie grote vernielingen aangericht. Begin 1949 bleken etablissementen vernield te zijn en dus niet in productie. Van 1949-1952 in bedrijf. Staken productie eind 1952. Per 1 november 1952 in huur bij Indonesiër. Verkoop in januari 1954 voor Rp. 350.000.

Pasoemah, Cultuur Maatschappij (bij Pager Alam, res. Palembang); verwerving in 1930 door executieveiling bij schuldsanering. Na verliesgevende jaren, stopzetting activiteiten in 1933. Het perceel Josefineland in 1933 voor f 22.500 verkocht aan NILS ten behoeve van Padang Karit.

- Pematang Danau (NILS, bij Benkulen, res. Benkulen), begin erfpachtrecht in 1916, in bedrijf 1931. Koffie en kina. Splitsing in 1920 van koffie- en kinaonderneming Pematang Danau in koffieland Pematang Danau en kinaland Boekit Gaba. Onderneming met eigen fabriek. Aer Simpang in 1931 opgeheven en gevoegd bij Pematang Danau. Staken productie in 1937, sluiting onderneming 31.12.1938.
- Poelahan, Rubberonderneming (bij Teluk Dalam, Gouvernement Oostkust Sumatra); verwerving rest aandelen Koloniale Cultuur Compagnie in 1924, de onderneming die Poelahan exploiteerde. Productie rubber en koffie. Verkoop in juni 1933 voor f 53.000 aan een particulier.
- Poerwodadie en Boewiredjo (bij Blitar, res. Kediri); relatie <1889; in 1899 eigendom NHM door schuldsanering met eigenaar J.E. Hedrich von Wiederhold. Boewiredjo meteen in 1899 doorverkocht. Verkoop Poerwodadie per 01.07.1904 voor f 42.500 aan de administrateur.
- Redelong Noord (Serdang Mij, Takegeun/Bukit, Gouvernement Atjeh, afvoerhaven Lho Seumaweh en Belawan-Deli). Begin concessie in 1927. De Serdang Mij kwam in februari 1938 in handen van de NHM (1924 van 2000 aandelen). In 1939 nog in productie. In 1947, 1948 en 1949 was de situatie van het complex onbekend bij de NHM en lag de onderneming in nog niet bevrijd gebied. In 1951 werd besloten de activiteiten op deze, redelijk ongeschonden, onderneming niet te herstarten.
- Redjo-Agoong (bij Sukoredjo, res. Kediri); start in 1890; vanaf 1891 relatie; in oktober 1898 eigendom NHM in het kader van schuldsanering met oude eigenaar; verkoop in december 1902 voor f 15.000.
- Satak, NV Landbouwmaatschappij, te Surabaya, opgericht in 1909. Doel van de onderneming was het voortzetten van de activiteiten van de Cultuurmaatschappijen Satak, Nobo en Damar Woelan (bij Paree, res. Kediri). Aanvang van de erfpacht voor deze koffieondernemingen was 1889. Kapitaal in 1939 f 0,5 miljoen, waarvan f 360.000 volgestort. De directie werd op dat moment gevoerd door Kooy & Co.'s Administratiekantoor. Nationalisatie eind jaren vijftig, toen een 100% dochter van Kooy. Vastgestelde schadeclaim NHM f 820.137, te verwachten uitkering f 123.520.
- Seketjer (bij Selokaton, res. Semarang); aankoop in 1872 op openbare veiling; verkoop in 1885.
- Slootwijk (bij Paramaribo, Suriname). Op 1 juni 1958 aankoop van deze plantage van de Stichting voor Experimentele Landbouwbedrijven voor sf 100.000. Op Slootwijk werd koffie, cacao en citrusvruchten verbouwd. Staken productie in 1962 en verkoop aan de Nederlandse overheid in 1963.
- Soemaniek (bij Solk, res. Padangse bovenlanden, Sumatra); 1877 relatie, NHM in 1884 volledig eigenaar. Verkoop in 1903 niet gelukt, bod f 1. Erfpachtgrond in 1904 teruggegeven aan het gouvernement.
- Soerawinangoen (bij Sukoredjo, res. Kediri); <1891 relatie; in 1898 eigendom van de NHM door aankoop op veiling; verkoop in februari 1899.
- Surinaamsche Cultuur-Maatschappij, NV (bij Paramaribo, Suriname, zetel te Amsterdam). In 1906 opgericht door de NHM en oorspronkelijk actief op het gebied van de bananencultuur (bacoven). Deze cultuur werd bij gebrek aan succes al spoedig vervangen door cacao en koffie. De onderneming bezat drie plantages: Peperpot, La Liberté (aangekocht in 1932 voor f 27.500) en Dordrecht. Bij de verkoop van Mariënborg begin 1964 werd Mariënborg ingebracht in de SCM, en deze onderneming werd vervolgens verkocht aan de Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam'.
- Talang, NV Koffiecultuur Maatschappij (bij Talang, res. Padangse bovenlanden, Sumatra), ter exploitatie van de koffieonderneming Akkar Gedang. Start 1895, participatie NHM in 1896 met f 10.000 (kapitaal f 200.000).
- Trisobo (bij Bodja, res. Semarang); aankoop in 1872 op openbare veiling. Het verdere lot is onbekend.

Mijnbouw

Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Maatschappij NV, Amsterdam (1913) opgericht door de NHM, Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Rotterdamsche Lloyd, Koninklijke Paketvaart Maatschappij met elk een aandelenpakket van f 375.000 en f 25.000 preferente aandelen; in juni 1918 bezat de NHM f 455.000 en f 17.000 preferente aandelen. In 1949 f 25.000 en f 8500 preferente aandelen.

NV Steenkolen-Maatschappij 'Poeloe Laoet' (16.03.1903) te Amsterdam; doelstelling: het exploiteren van concessies tot het winnen van steenkolen en het bedrijven van de daarmee in verband staande handel te Pulu Laut, een eilandje voor de kust van Borneo. Het maatschappelijk kapitaal bedroeg f 5 miljoen, waarvan f 2 miljoen geplaatst; de NHM participeerde hierin met f 500.000. Op 1 oktober 1913 nam de Nederlands-Indische regering alle uitstaande aandelen over.

Palmolie

Adolina Ilir (Serdang Mij., 40 km van Medan, Gouvernement Oostkust Sumatra, afvoerhaven Belawan-Deli). Begin concessie voor de teelt van tabak in 1885 onder de naam Adolina Espérance. De Serdang Mij. kwam in februari 1938 in handen van de NHM (1924 van 2000 aandelen). In 1940 werd de productie van tabak gestaakt en werd overgegaan op palmolie. In september 1947 weer in beheer bij de NHM, in 1948 herstart productie. De onderneming had geen eigen fabriek; in 1948 werd de olie verwerkt op Mata Pao, in 1949 op Goenoeng Bajoe (RCMA), in 1950 op Tindjoan (HVA) op 110 km van Adolina. In 1954 werd begonnen met de bouw van een eigen fabriek, deze werd op 7 april 1956 in gebruik genomen. Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. De NILS- en Serdangondernemingen werden in de praktijk alleen onder toezicht geplaatst; de Nederlandse administrateurs bleven in functie, echter wel onder Indonesische controle. In 1958 nog in bedrijf en eigendom Serdang/NHM. Vertrek Nederlandse staf (2 personen) begin maart 1959. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959.

Aer Temam (NILS, bij Muara Bliti, res. Padangse bovenlanden, Sumatra). Begin erfpachtrecht 1917, in bedrijf 1918. Rubber en oliepalmen. Verkoop van de rubber- en koffieondernemingen Kerasaän, Bah-Bajoe en Aer Temam per 01.10.1926 voor f 9,5 miljoen aan de Société Internationale des Plantations et de Finance te Antwerpen (Sipef).

Taba Pingin (NILS, bij Muara Bliti, res. Padangse bovenlanden, Sumatra, afvoerhavens: Oosthaven bij Teluk Betung voor bulk, Palembang voor vaten). Begin erfpachtrecht in 1918, eerste aanplant in 1921. Fabriek in 1927 in gebruik genomen. Na Japanse inval ging productie door onder leiding van de Zwitserse administrateur. In 1948 fabriek redelijk intact, door onveiligheid nog niet in gebruik genomen. Op 01.08.1949 weer in beheer. In augustus 1950 weer in productie, fabriek in mei 1951 provisorisch hersteld en daarna verdere rehabilitatie. Vanaf 2 januari 1953 olieafvoer per tankwagen over spoor naar Oosthaven. In 1954 nog in productie. Exploitatie gestaakt op 18 juli 1955 vanwege onrendabele productie. Verkoop in januari 1956 voor Rp. 2 miljoen.

Rubber

Adolina Oeloe/Batang Trap (Serdang Mij., 40 km van Medan, Gouvernement Oostkust Sumatra, afvoerhaven Belawan-Deli). Begin concessie in 1885. De Serdang Mij. kwam in februari 1938 in handen van de NHM (1924 van 2000 aandelen). In september 1947

weer onder beheer van de NHM. Hervatting tap op 24.03.1948, evenals herstel fabriek in dit jaar, die minimaal beschadigd was. Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. De NILS- en Serdangondernemingen werden in de praktijk alleen onder toezicht geplaatst; de Nederlandse administrateurs bleven in functie, echter wel onder Indonesische controle. In 1958 nog in productie. Vertrek van de Nederlandse administrateur in december 1958. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959.

Aer Temam (NILS, bij Muara Bliti, res. Padangse bovenlanden, Sumatra). Begin erfpachtrecht in 1917, in bedrijf 1918. Rubber en oliepalmen. Verkoop van de rubber- en koffieondernemingen Kerasaän, Bah-Bajoe en Aer Temam per 01.10.1926 voor f 9,5 miljoen aan de Société Internationale des Plantations et de Finance te Antwerpen (Sipef). Vóór 1935 aankoop rubberonderneming Aer Temam door Siantar Cultuur Maatschappij (SCM). In 1939 werd Aer Temam nog door SCM geëxploiteerd. Verdere informatie ontbreekt.

Bah Bajoe (NILS, bij Bah Lias, Gouvernement Oostkust Sumatra), aankoop 1911. Rubber- en koffieonderneming (aanvankelijk koffie en tabak). Begin erfpachtrecht in 1910, in bedrijf 1918. Opheffing Bandar-Siantar in 1921, areaal toegevoegd aan Kerasaän en Bah-Bajoe. Verkoop van de rubber- en koffieondernemingen Kerasaän, Bah-Bajoe en Aer Temam per 01.10.1926 voor f 9,5 miljoen aan Société Internationale des Plantations et de Finance te Antwerpen (Sipef).

Bandar-Siantar (NILS, bij Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra), aankoop 1918. Rubber- en koffieonderneming. Begin erfpachtrecht 1918, in bedrijf 1918. Opheffing Bandar-Siantar in 1921, areaal toegevoegd aan Kerasaän en Bah-Bajoe.

Goenoeng Gadjah (bij Garut, res. Preanger Regentschappen); verwerving in 1922 door executie bij schuldsanering. In 1923 samen met theeonderneming Neglasari voor f 450.000 verkocht.

NV Java Rubber Industrie, Bandung. In 1938 werd de NV Java Rubber Industrie te Bandung opgericht, aanvankelijk onder de naam van NV Singapore Rubber Works (Java) Industrie en Handel Maatschappij. Deze firma nam een deel van de productie (vooral gasmaskers) van de fabriek in Singapore over. De fabriek in Bandung werd in 1948 weer in productie genomen. Begin 1957 werd de NV Java Rubber Industrie ingebracht in Cultuur Maatschappij Meloewong om tegemoet te komen aan de eis van de Indonesische autoriteiten, daar de banklicentie van de NHM alleen bancaire activiteiten toestond. Begin 1958 onder Indonesisch beheer gesteld. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. Vastgestelde schadeclaim NHM f 2.748.952, te verwachten uitkering f 412.842.

Kerasaän (NILS, bij Bah Lias, Gouvernement Oostkust Sumatra), aankoop 1911. Rubber- en koffieonderneming. Begin erfpachtrecht in 1900, in bedrijf 1918. Opheffing Bandar-Siantar in 1921, areaal toegevoegd aan Kerasaän en Bah-Bajoe. Verkoop van de rubber- en koffieondernemingen Kerasaän, Bah-Bajoe en Aer Temam per 01.10.1926 voor f 9,5 miljoen aan de Société Internationale des Plantations et de Finance te Antwerpen (Sipef).

Meloewong, Batavia, NV Cultuur Maatschappij (bij Cilacap, res. Banyumas, afvoerhaven Cilacap), Start productie in 1907. Verwerving per 01.04.1931 door executieveiling bij schuldsanering van moedermaatschappij Koloniale Cultuur Compagnie. KCC bezat rubberondernemingen Meloewong en Tjikentjreng. In 1947 was de situatie van het complex onbekend bij de NHM. Na de Tweede Wereldoorlog in 1948 weer in beheer en herstart productie. Het fabrieksgebouw was verbrand, provisorisch herstel fabriek en rookhuis in 1948. In 1951-juli 1952 werd de fabriek gemoderniseerd. Begin jaren vijftig regelmatig overvallen, januari 1953 werd een assistent vermoord. Begin 1957 werd de NV Java Rubber Industrie ingebracht in Cultuur Maatschappij Meloewong om tegemoet te komen aan de eis van de Indonesische autoriteiten daar de banklicentie van

de NHM alleen bancaire activiteiten toestond. Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. In de praktijk was het beheer per 28 december 1957 in handen van de oudste Indonesische employé. Begin 1958 evacuatie Nederlandse staf. Meloewong was in 1958 nog in productie. Officieel werd deze bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. Vastgestelde schadeclaim NHM f 1.635.401, te verwachten uitkering f 245.810.

NV Nederlandsche Rubber Unie, Den Haag (1926). Participatie van NHM bij oprichting met f 12.000 gewone aandelen en 19 restantbewijzen. Het totale kapitaal bedroeg f 88.000, andere aandelen in handen van de KPM. Idem in 1949.

Poelahan, Rubberonderneming (bij Teluk Dalam, Gouvernement Oostkust Sumatra); in 1924 verwerving van de rest van de aandelen van de Koloniale Cultuur Compagnie, die de onderneming Poelahan exploiteerde. Eigendomsoverdracht door KCC aan NHM in 1931. Rubber en koffie. Verkoop in 1933 voor f 50.000 aan een particulier.

Siantar Cultuur Maatschappij (bij Pematang Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra), zetel te Amsterdam. Opgericht in 1917 door de NHM-employés J.W.Th. Beek en N. van Julsingha in samenwerking met NILS met een kapitaal van f 525.000. In 1939 met een kapitaal van f 25.000. Doel bij oprichting was de exploitatie van theeondernemingen op Sumatra. In 1939 exploitatie van koffie- en rubberondernemingen. Vóór 1935 aankoop rubberonderneming Aer Temam. In 1939 werd Aer Temam nog door de SCM geëxploiteerd. Verdere informatie ontbreekt.

Singapore Rubber Works Ltd., Singapore. In de jaren twintig had de NHM de Nederlandsche Gutta-Percha Maatschappij gefinancierd. In 1929 ging deze onderneming in liquidatie, waarna de dochteronderneming in Singapore, de Singapore Rubber Works Ltd., als levensvatbaar onderdeel uit het faillissement werd gelicht en aan de NHM toeviel in het kader van een schuldsanering. In 1938 werd de NV Java Rubber Industrie te Bandung opgericht, aanvankelijk onder de naam van NV Singapore Rubber Works (Java) Industrie en Handel Maatschappij. Deze firma nam een deel van de productie (vooral gasmaskers) van Singapore over. Na de Japanse inval in 1942 werd het bedrijf in Singapore voortgezet door Yokohama Rubber Works, onderdeel van de Furukawagroep. De fabriek in Singapore werd na de oorlog beschadigd aangetroffen en niet hersteld.

Sittang Valley Rubber Estate (Birma); verwerving in 1923 in het kader van een schuldsanering. In 1925 verkocht.

Tjiemas (bij Sukabumi, res. Preanger Regentschappen, afvoerhaven Pelabuhan Ratu). Start productie in 1910. Verwerving in 1922 door executie bij schuldsanering. Per 01.01.1924 werd Tjiganitri hier bijgevoegd en de naam werd gewijzigd in Thee- en Rubberonderneming Tjiemas. Theeaanplant gestaakt in 1933. In 1947 theefabriek gedeeltelijk intact aangetroffen, rubberfabriek geheel vernield. Start productie rubberonderneming in 1948. Begin jaren vijftig werd het bedrijf geleid door een Indonesisch geëmployeerde vanwege de onveilige situatie voor de Europese staf. In 1953 Europese staf weer op onderneming. Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru; in de praktijk vond dit per januari 1958 plaats. Begin 1958 evacuatie Nederlandse staf. In 1958 nog in bedrijf. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. Ingediende schadeclaim door NHM f 1.004.063.

Tjikentjreng (bij Tasikmalaja, res. Priangan, afvoerhaven Cilacap); verwerving per 01.04.1931 door executieveiling bij schuldsanering van moedermaatschappij Koloniale Cultuur Compagnie. KCC bezat rubberondernemingen Meloewoeng en Tjikentjreng. Alle bebouwing van dit complex in 1947/1948 vernield aangetroffen. In 1948-1950 nog niet in bedrijf. Niet meer in bedrijf gesteld. Daarna in 1950-1951 geëxploiteerd door bezetters. Eind maart 1952 voor Rp. 850.000 verkocht aan een Indonesische partij.

Tjitalahab (bij Sukabumi, res. Preanger Regentschappen, afvoerhaven Batavia via Sukabumi); aankoop op 09.05.1924 op een veiling, koopprijs lager dan vordering op Algemeene Nederlandsch-Indische Thee-Cultuur Mij. in liquidatie. Boekwaarde f 400.000. In 1925 ook aanplant van hevea. In 1930 nieuwe theefabriek in gebruik genomen. In 1947 weer in handen NHM. Na de oorlog theefabriek geheel verdwenen, rubberfabriek gedeeltelijk ingestort. In 1948 en 1949 nog niet in productie genomen. Verkoop in 1950 voor icf 0,4 miljoen.

Suiker

Alkmaar en suikerfabriek Kedemengan (bij Lawang, res. Malang). Eerste campagne in 1875. Aankoop in april 1888 in publieke verkoop. Stilgelegd in 1933 en afbraak in 1934.

Commewijne, Landbouw Maatschappij. Oppericht in Amsterdam in januari 1882 door J.P. Bosch Reitz, eigenaar van de in Suriname gelegen plantages Zoelen en À la Bonne Heure, de bankier J.G. Sillem en de NHM, kapitaal f 100.000. Doel was de exploitatie van de twee genoemde plantages, waar suikerriet en cacao werd verbouwd. In 1884 moest worden gekozen tussen liquidatie of kapitaalsuitbreiding. De NHM nam daarom alle aandelen over en zette de exploitatie voort. In januari 1895 werd besloten tot ontbinding van de vennootschap.

Doekoevingin, Cultuurmaatschappij (bij Tegal, res. Pekalongan), zetel te Amsterdam. In 1940 participeerde de NHM met f 140.000 in kapitaal, vanwege de ligging naast eigen ondernemingen. De NHM voerde tevens de directie. Idem in 1949. In 1950 in liquidatie, afgerond in 1956.

Kalimaro (bij Tjileduk, res. Ciriibon); stillegging in 1888; heropening in 1895 (zie verder Tersana).

Kalimati, Landbouw-Maatschappij (bij Pekalongan, res. Pekalongan); relatie voor 1891, Factorij in 1891 directeur en verwerving 3/16 part van de aandelen in de nieuwe NV Kalimati. In 1896 verwierf de NHM in totaal 104 van de 128 aandelen; in 1899 werden de machines van suikerfabriek Klidang overgebracht naar Kalimati alsmede in gebruik nemen van het areaal van Klidang. In 1902 werd de indigo-onderneming Depok voor f 3000 overgedragen aan suikerfabriek Kalimati. De zetel werd in 1904 naar Amsterdam overgebracht. Stilgelegd en afbraak fabriek in 1934 en liquidatie in 1935.

Kalitandjoeng, suikerfabriek (bij Ciriibon, res. Ciriibon). In bedrijf 1883, in of vóór 1888 eigendom van Nederlandsch-Indische Landbouw Maatschappij. In of vóór 1900 eigendom van Kwee Keng Eng. Aankoop van de fabriek door NHM in 1902. De erfpachtrechten van Kalitandjoeng gingen na een dading eveneens over op de NHM en werden door de NHM overgedragen op suikerfabriek Ploembon/Soerawingoeng. De exploitatie van Kalitandjoeng werd daarna gestaakt.

Kebon Hardjo (bij Jatirogo, res. Rembang), Cultuur Maatschappij -. Maatschappij ter exploitatie van de suikeronderneming KH-; oprichting in 1911, met steun van Van Eeghen & Co. De NHM participeerde in 1913 met f 125.000 in kapitaal van f 0,9 miljoen. NHM in 1918 volledig eigenaar. Begin liquidatie in 1920, afgerond in 1922.

Kemantran (bij Tegal, res. Tegal). Eerste campagne in 1873. Overname in 1876, met recht van wederinkoop voormalige eigenaar; volledig bezit in 1880. In 1933 stilgelegd en in 1934 samengevoegd met Soemberhardjo. Daarna liquidatie en afbraak fabriek Kemantran in 1935. In de oorlog in gebruik voor bouw scheepsmachines door Kihara Kosakusho.

Kendalsche suikerfabrieken Poegoe (bij Panangulan, res. Surabaya) en Gemoe en Tjipiring (bij Kendal, res. Surabaya). Aankoop in 1865, met recht van wederinkoop voormalige eigenaar; dit gebeurde in 1872.

Ketanggoengan-West, Cultuur Maatschappij (bij Tanjung, res. Pekalongan, afvoerhaven Tegal). Relatie vanaf 1865. Het complex bestond uit de suikeronderneming Lemah

Abang, in 1870 werd Ketanggoengan-West hieraan toegevoegd. In 1877 bouw nieuwe fabriek op Ketanggoengan-West. Vanaf 1887 met 50% participatie in de winst en kosten door de NHM in het kader van schuldsanering. In 1890 werd de fabriek Lemah Abang gesloten. Volledig eigendom in 1892 door overdracht van de aandelen door L.Th. Gonsalves aan de NHM als kwijting van zijn schuld en omzetting van onderneming per 28.01.1893 in NV Cultuur Maatschappij Ketanggoengan-West, kapitaal f 0,7 miljoen. De zetel werd in 1904 vanwege belastingredenen overgebracht van Batavia naar Amsterdam. De onderneming bleef na 1934 ongewijzigd doordraaien. In 1940 werd de zetel weer overgebracht van Amsterdam naar Batavia. Tot medio 1943 onder eigen leiding als witsuikerfabriek in bedrijf. Daarna leeggehaald door Japanners en gebruikt voor munitiefabricage door Konto Denki, tevens in gebruik als alcoholfabriek. Bij de bevrijding reeds zwaar gehavend, ernstig beschadigd in 1947. Vanaf juli 1947 weer in handen van de NHM. De fabriek werd niet gerehabiliteerd. Vanaf 1949 werd het riet van Ketanggoengan-West vermalen op Nieuw Tersana; het transport vond plaats over een railbaan van 13 km. Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. Per 24 januari 1958 Indonesisch staatsdomein met verplichting tot overdracht aan de overheid; dit had op 30 april 1958 nog niet plaatsgevonden. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. Vastgestelde schadeclaim NHM f 7.229.836, te verwachten uitkering f 1.084.975.

- Klampok, Cultuur Maatschappij - , ter exploitatie van de suikeronderneming Klampok (bij Purwodjjo, res. Banyumas). Start activiteiten in 1889. Factorij (agentschap Semarang) vanaf 1896 directeur toen NHM 20% participatie verwierf; aandeel werd in 1900 op 1/3 part gebracht. Gesloten in 1932, stilgelegd en liquidatie per 26.04.1935. De schuld aan de NHM bedroeg f 3,3 miljoen. In het kader van een schuldsanering verwierf NHM de resterende aandelen Klampok voor f 1 miljoen.
- Klidang (bij Pekalongan, res. Pekalongan); aankoop in 1873, voor gemeenschappelijke rekening met J. Breton de Nijs. Vóór 1880 volledig eigendom; in 1898 installaties overgebracht naar suikerfabriek Kalimati en grond daarna in gebruik bij Kalimati.
- Koning Willem II, Maatschappij tot Exploitatie van de Suikeronderneming – (Mojosarie, res. Surabaya); <1895 relatie. NHM verwierf in 1911 een minderheidsbelang (457 van de 984 aandelen). In 1931 werd de directie overgenomen door de NHM en volgde financiële reconstructie. De NHM bezat daarna op een kapitaal van f 1 miljoen, f 985.400 van de aandelen. Stilgelegd en afbraak in 1934, liquidatie in 1937.
- Langsee, NV Cultuur Maatschappij (bij Rembang, prov. Midden Java); in het kader van een schuldsanering in 1935 verworven door de NHM. Daarna afbraak fabriek.
- Loewoeng Gadjah, Suikeronderneming (bij Cileduk, res. Ciribon). Eerste campagne in 1828; aankoop begin 1924 door de NHM voor f 4,5 miljoen. De NILM had aanvankelijk ook belangstelling voor deze onderneming maar vond de overnamesom te hoog. In 1925 werd een deel van het land van Nieuw Losari bij Loewoeng Gadjah gevoegd. In 1926 werd dit ongedaan gemaakt en werd geheel Nieuw Losari bij Nieuw Tersana gevoegd. Ter compensatie werd door Nieuw Tersana een stuk afgestaan aan Loewoeng Gadjah. In 1934 ingebracht in Nieuw Tersana en liquidatie en afbraak fabriek in 1935.
- Madjenang, Landbouw Maatschappij - (bij Majenang, res. Banyumas); oprichting suikerfabriek en onderneming door NHM in 1911. Aankoop in het begin van verslagjaar van een concessie met maximum aanplant van 800 bouws. Start suikerfabriek in 1913. De exploitatie werd in 1921 stopgezet vanwege structurele verliezen.
- Maribaya (bij Tegal, res. Tegal); overname 1876, met recht van wederinkoop voormalige eigenaar; volledig bezit in 1880. Sluiting na campagne 1889, ontmanteling 1890. Machines overgebracht naar Kemantran. Het land in gebruik ten behoeve van Kemantran.
- Mariënborg (bij Paramaribo, Suriname). In 1867 werd de suikerplantage de Resolutie aan de oever van de Commewijnrivier aangekocht. Tegelijkertijd werd hier een agentschap

gevestigd. Er werd een nieuwe vacuümpaaninstallatie opgezet en ervaring opgedaan met moderne suikerfabricage. Zo ontstond het idee om een grote centrale suikerfabriek op te richten, die riet zou inkopen van de plantages eromheen, de zogenoemde *cane farmers*. De voormalige koffieplantage Mariënborg werd vanwege de geschikte ligging aangekocht om daar de fabriek op te richten, mede omdat de grond van de plantage Resolutie door te intensieve bebouwing uitgeput was geraakt.

In 1882 werd de nieuwe centraal-fabriek op Mariënborg in gebruik genomen. De aanlegkosten bedroegen ca. f 1,6 miljoen. De fabriek had een maalcapaciteit van 300 ton per dag en was op dat moment de grootste ter wereld. Mariënborg vormde met zijn installaties, woningen, ziekenhuis en winkels een dorp op zichzelf en was zeer belangrijk voor de Surinaamse economie. Leveringscontracten voor suikerriet werden afgesloten met de eigenaren van de plantages Geertruidenberg, Visserszorg, Voorburg en Zoelen, en later ook nog met de Engelse eigenaar van plantage Alkmaar. Vervolgens werden spoorlijnen aangelegd voor het riettransport naar de fabriek. De plantage Alkmaar haakte echter af en voor de kleinere plantages bleek de werkwijze niet rendabel te zijn. Zodoende was de NHM gedwongen om deze plantages aan te kopen om verzekerd te zijn van voldoende rietaanvoer. Ook de eigen plantage Mariënborg werd ingericht voor rietproductie.

In 1921-1924 werd een nieuwe suikerfabriek in gebruik genomen, geleverd door Werkspoor in Amsterdam, kosten f 3 miljoen. Door deze moderne installatie was de NHM in staat, mede ondersteund door overheidssubsidies, de crisis in de suiker in de jaren dertig te overleven. Voor de rumproductie werd eind 1954 nog een volledig nieuwe distilleerderij geopend. Drie jaar later werd een raffinage-installatie toegevoegd, zodat de fabriek ook witte suiker kon leveren.

Mariënborg werd begin 1964 ingebracht in de Surinaamsche Cultuur Maatschappij en deze SCM werd op 07.03.1964 verkocht aan de Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam'.

Modjo Agoeng (bij Mojokerto, res. Surabaya, afvoerhaven Surabaya). Eerste campagne in 1869, oorspronkelijk werkend onder de naam Soekodhono. «1880 relatie; in 1882 voor 1/3 part eigendom; in 1892 resterende 2/3 part aan de NHM overgedragen door eigenaar D.J. Jut als kwijting van zijn schuld. Vanaf ca. 1906 werd de naam Modjo Agoeng gebruikt. In 1928 werd 1/3 deel (200 bouws) van de door het Eschauzier-concern en de NHM aangekochte Suikeronderneming Soemengko bij Modjo Agoeng gevoegd, prijs ca. f 0,6 miljoen voor rekening van de NHM. In 1934 werd deze samengevoegd met Peterongan met P. als verdwijnende partij en werd de fabriek van Modjo Agoeng vernieuwd. Laatste campagne onder eigen leiding als bruinsuikerfabriek in 1942. Daarna onder Japans beheer van de Togyo Rengoo Kai. In 1945 onbeschadigd en functionerend. Na de oorlog in Republikeins gebied en in 1947 volledig verwoest en niet meer herbouwd. Niet meer in productie na 1947. In 1956 nog eigendom van de NHM. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. Ingediende schadeclaim door NHM gecombineerd voor Modjo Agoeng, Soemberhardjo en Wonopringgo f 10.054.018.

Nieuw Losari, NV Suikerfabriek - (bij Losari, res. Ciribon), voorheen genaamd Panggang. Aankoop door de NHM in 1924 voor f 1,1 miljoen. Areaal is daarna verdeeld over Nieuw Tersana en Loewoeng Gadjah, fabriek vervolgens gesloopt.

Nieuw-Tersana, Centraal Fabriek (bij Cileduk, res. Ciribon); oprichting 1900, in 1905 opname fabriek Tjiledoek in Nieuw-Tersana. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959 (zie verder onder Tersana).

Peterongan, Cultuur Maatschappij - , ter exploitatie van de suikeronderneming (bij Mojoagong, res. Surabaya). De NHM verwierf in 1896 20% van de aandelen. Zetel in 1907 naar Amsterdam overgebracht. Gehele eigendom in 1928 aan NHM voor ca. f 3 miljoen.

In 1934 samengevoegd met Modjo Agoeng, daarna liquidatie en afbraak van fabriek Peterongan in 1935.

Petjangaän, NV Cultuur Maatschappij (bij Kudus, prov. Midden Java); in het kader van schuldsanering in 1935 door de NHM verworven. Daarna afbraak fabriek.

Ploembon, Cultuurmaatschappij (bij Plumbon, res. Ciribon); in mei 1896 werd de naam van suikerfabriek Soerawinangoen gewijzigd in NV Cultuurmaatschappij Ploembon; aankoop 1/3 participatie van wed. Saportas door NHM in 1896, in 1899 werd aandeel NHM uitgebreid. In 1901 NHM 423/700 part, gebroeders De Groof de rest. In 1902 gingen de erfpachtrechten van suikeronderneming Kalitandjoeng na een dading over op de NHM. Rechten werden overgedragen op suikerfabriek Soerawinangoen. Stopzetten productie in 1934, onderneming bleef reservefabriek. Aandelen De Groof in Ploembon werden in 1937 voor f 180.000 overgenomen, daarna volgde in 1938 liquidatie van de onderneming.

Poerwodadie, Landbouw Maatschappij (bij Purwodadi, res. Madiun, afvoerhaven Surabaya). Oprichting in 1833, het complex bestond uit twee fabrieken (een gouvernementsfabriek en een vrije fabriek). Gouvernementsfabriek vanaf 1862 in eigendom van A. baron Sloet van Oldruitenborch. Vanaf dat jaar in relatie met NHM. Vrije fabriek vanaf 1875 in relatie met NHM. Onderneming (beide fabrieken) door eigenaar Sloet van Oldruitenborgh in 1887 aan NHM overgedragen als kwijting van zijn schuld; Sloet behield een winstaandeel van 10%. De naam werd tegelijkertijd gewijzigd in NV Cultuur Maatschappij Poerwodadie, kapitaal f 0,5 miljoen. De gouvernementsfabriek werd in 1893 afgebroken, de andere fabriek werd tegelijkertijd aanzienlijk uitgebreid. De zetel werd in 1904 naar Amsterdam overgebracht en de naam werd gewijzigd in NV Landbouw Maatschappij Poerwodadie. Onderneming bleef na 1934 ongewijzigd doordraaien. In 1940 werd de zetel van Amsterdam naar Batavia overgebracht. Tot medio 1943 onder eigen leiding in bedrijf; daarna voortzetting van de activiteiten door het Japanse bedrijf, Ensuikei Seito Co. Ltd. Laatste campagne in 1944. Bij de capitulatie in 1945 grotendeels intact. In 1947 situatie nog onbekend. Beschadigd bij politionele actie in 1947-1948, overdracht op 13.03.1949, daarna rehabilitatie.

In 1950 overname van NV Cultuur Maatschappij Poerwodadie door NV Landbouw Maatschappij Tersana, liquidatie in 1951. Dit vanwege gunstige fiscale aftrekregelingen. NB de onderneming bleef na deze overname gewoon functioneren. Eerste oogst in 1951 vermalen op omliggende fabrieken Kanigoro en Redjo Agoeng. Fabriek kon in 1952 eigen aanplant weer vermalen, in 1953 volledige rehabilitatie. Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. Nederlandse staf kon in eerste instantie nog blijven werken, de administrateur werd adviseur. In 1958 nog in productie (witsuiker SHS). Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959.

Poerworedjo, NV Suikeronderneming (bij Purworejo, res. Kedu). In 1908 te Amsterdam opgericht als Cultuurmij. Poerworedjo, Amsterdam, ter overname van de concessies voor de uitoefening van de suikercultuur in de residentie Kedu. Kapitaal f 5 miljoen, hiervan f 4,5 miljoen uitgegeven. Aandeel NHM f 1.535.000. In 1932 gesloten en in 1934 failliet gegaan; het faillissement werd bij gebrek aan baten opgeheven en de fabriek ging daarna in executieveiling voor f 1000 over in eigendom aan de NHM. De NHM staakte activiteiten in hetzelfde jaar en fabriek werd afgebroken.

Soekodhono (bij Mojoagung, res. Surabaya); 1880 relatie; in 1882 voor 1/3 part eigendom; in 1892 resterende 2/3 part aan NHM overgedragen door eigenaar D.J. Jut als kwijting van zijn schuld. Zie verder onder Modjo Agoeng.

Soekoredjo (bij Sukorejo, prov. Oost-Java, afd. Pasuruan). Eerste campagne in 1875, aankoop in 1928 voor f 400.000. Stilgelegd in 1933 en afbraak in 1934.

Soemberhardjo (bij Pemalang, res. Pekalongan, afvoerhaven Tegal). Oprichting suikerfabriek door NHM in 1911, max. aanplant 1000 bouws. Start fabriek in 1913. Kemantran werd in 1934 ingebracht in Soemberhardjo. Tot medio 1943 onder eigen leiding in bedrijf; daarna voortzetting van de activiteiten door de Japanners, Togyo Rengoo Kai. Laatste campagne in 1943. Fabriek en installatie in juli 1947 redelijk intact aangetroffen, suiker-goedangs en kantoor geheel uitgebrand, daarna rehabilitatie fabriek. Fabriek in 1950 weer in gebruik genomen, productie witsuiker (SHS). Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. Nederlandse staf moest de onderneming verlaten. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. Ingediende schadeclaim door NHM gecombineerd voor Soemberhardjo, Modjo Agoeng en Wonopringgo f 10.054.018.

Soemberredjo, NV Cultuur Maatschappij (bij Bangil, res. Pasuruan); in het kader van schuldsanering in 1935 door NHM verworven. Daarna afbraak fabriek.

Soerawinangoen (bij Plumbon, res. Cirebon); <1880 relatie; aankoop 1/3 participatie van wed. Saportas door NHM in 1896; in 1898 uitbreiding participatie tot 18/27 part. In 1934 stilgelegd en daarna reservefabriek. In 1938 liquidatie onderneming. Zie verder Ploembon.

Tempeh, Maatschappij tot Exploitatie van de Suikerfabriek (bij Lumajang, res. Probolinggo). Start in 1891. NHM verwierf in 1893 een meerderheidsbelang van 477 aandelen; overige 273 aandelen bij oude eigenaars D.W.F. Maxwell c.s. Afschrijving op deze inmiddels 493 aandelen in 1894 tot 20%. Liquidatie vanaf april 1896, beëindiging activiteiten na oogst en verwerking 1896.

Tersana, NV Landbouw Maatschappij - (bij Cileduk, res. Cirebon, afvoerhaven Cirebon). Oorspronkelijk opgericht onder de naam Cultuur Maatschappij Tersana ter exploitatie van de suikerfabrieken Tersana, Waled (1870), Tjigobang (1870), Tjiledoek (1859) en Kalimaro (1870). Vanaf 1859 was Tersana een relatie van de NHM, eigenaar toen J.M. Gonsalves. Op 18 november 1898 omgezet in een NV waarbij NHM 420 van de 640 aandelen verwierf, na kapitaalsuitbreiding 630 van 960, afkomstig uit de boedel van de erven L. Gonsalves alsmede door aankoop van aandelen van oude eigenaars. In 1899 732 aandelen NHM. Sluiting van de fabrieken Tersana en Kalimaro na beëindiging campagne 1900 en bouw nieuwe fabriek, Nieuw Tersana, in werking in 1901.

Bij uitbreiding van het kapitaal naar f 2 miljoen vergrootte NHM haar belang tot 1613 aandelen. Zetel in 1904 naar Amsterdam overgebracht en naam gewijzigd in NV Landbouw Maatschappij Tersana. De fabriek Tjiledoek werd in 1905 gesloten en activiteiten overgebracht naar fabriek Nieuw-Tersana. In 1925 werd een deel van het land van Nieuw Losari bij Nieuw Tersana gevoegd. In 1926 werd dit ongedaan gemaakt en werd Nieuw Losari geheel bij Nieuw Tersana gevoegd. Ter compensatie werd door Nieuw Tersana een stuk land afgestaan aan Loewoeng Gadjah. In 1934 werd de Suikeronderneming Loewoeng Gadjah ingebracht en samengevoegd met Nieuw Tersana en de fabriek vernieuwd.

In 1940 werd de zetel van Amsterdam naar Batavia overgebracht. Tot medio 1943 onder eigen leiding in bedrijf. Daarna voortzetting van de activiteiten door de Japanners, Meiji Seito Co. Ltd. In 1945 volledig intact. In juli 1947 weer in bedrijf genomen, fabriek bijna geheel intact aangetroffen. Vanaf 1949 werd het riet van Ketanggoengan-West vermalen op Nieuw Tersana. In 1950 overname van NV Landbouwmij. Poerwodadi (nb niet de onderneming Poerwodadi). In 1953 voor het eerst productie van witsuiker (superieure hoofdsuiker), de productie van bruinsuiker werd eveneens voortgezet. In 1954 bezat NHM 2345 van de 2500 aandelen in Nieuw Tersana.

Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. De Nederlandse staf kon in eerste instantie nog blijven werken, de administrateur werd adviseur, tot na september 1958. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesi-

- sche instantie per 1 juni 1959. Begin 1962 bezat NHM 2487 van 2500 aandelen in Nieuw Tersana. De aandelen werden teruggebracht tot nominaal f 1 per stuk. Vastgestelde schadeclaim NHM f 24.948.081, te verwachten uitkering f 3.742.712.
- Tirto (bij Pekalongan, res. Pekalongan); nieuwbouw fabriek in 1873, voor gemeenschappelijke rekening met H.J. Staverman. Vóór 1880 volledig eigendom. Areaal werd in 1923 samengevoegd met dat van Wonopringgo. Liquidatie in 1924.
- Tjepper, Cultuurmaatschappij (bij Tjepper, gouv. Surakarta), opgericht in 1889 met zetel in Amsterdam. In 1936 participeerde de NHM met f 272.000, totaal kapitaal f 1,5 miljoen. Idem in 1949.
- Wonopringgo (bij Pekalongan, res. Pekalongan); in 1841 verworven uit de boedel van Lagnier & Co. Verkoop in 1869, daarna wel relatie. In 1891 eigendomsverwerving door NHM in het kader van schuldsanering met eigenaar Van Blommestein. Areaal van Tirto werd in 1923 bij Wonopringgo gevoegd. In 1934 reservefabriek. In de oorlog zwaar beschadigd en leeggeplunderd. In beheer bij Zyuyoo Bussi Koodan. Niet herbouwd en niet meer in productie na WOII. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959. Ingediende schadeclaim door NHM gecombineerd voor Wonopringgo, Modjo Agoeng en Soemberhardjo f 10.054.018 (Wonopringgo f 604.200).
- Wonoredjo, Landbouw Maatschappij en Suikerfabriek - (bij Bangil, res. Pasuruan). Oorspronkelijk opgericht als Maatschappij tot Exploitatie der suikerfabriek Wonoredjo. Vóór 1897 relatie, aankoop in november 1904 voor f 525.000., zetel in 1907 naar Amsterdam overgebracht en naam gewijzigd in Landbouw Maatschappij en Suikerfabriek Wonoredjo. Stilgelegd en afbraak in 1934 en liquidatie in 1936.

Tabak

- Adolina Espérance (Serdang Mij., 40 km van Medan, Gouvernement Oostkust Sumatra). Begin concessie in 1885. De Serdang Mij. kwam in februari 1938 in handen van de NHM (1924 van 2000 aandelen). In 1940 werd de productie van tabak gestaakt en werd overgegaan op palmolie; naamswijziging in Adolina Ilir. Zie aldaar.
- Bagelen (bij Wates, res. Yogyakarta); aankoop in 1876; na de oogst 1880 in liquidatie.
- Batoe Pak Pak (bij Tanjung Pura, res. Oostkust van Sumatra). In bedrijf <1899. Concessie voor tabaksland in 1931 door Koloniale Cultuur Compagnie in eigendom aan NHM overgedragen in het kader van een schuldsanering. In 1931 door NHM aan Gouvernement teruggegeven.
- Borneo Landbouw Maatschappij (res. Zuider- en Oosterafdeling van Borneo), voortzetting in 1896 van de in 1892 begonnen exploitatie op de tabaksondernemingen Djamboe, Laboean en Telega Langsat. NHM participeerde met f 100.000 (kapitaal f 500.000) alsmede consignatiecontract. Liquidatie in 1899.
- Ceram (ligging onbekend); <1880 eigendom; na oogst 1880 in liquidatie.
- Djeroek Kidoel (ligging onbekend); <1880 eigendom; geabandonneerd/liquidatie na oogst 1880.
- Elmirador (ligging onbekend); <1880 relatie, in pacht bij NHM en administrateur Utermark. Activiteiten werden nog voortgezet tot en met oogst 1881.
- Mandiradja (bij Purwareja, res. Banyumas); <1880 eigendom; verkoop mislukt in 1880, daarna in verhuur aan oud-administrateur.
- Theresia (bij Edi, gouv. Atjeh c.a., Sumatra). Start onderneming 1876, geabandonneerd/liquidatie na oogst 1880.
- Timbang Lawan (bij Kwala, Gouvernement Oostkust Sumatra), vroeger tabaksland. Eigendomsoverdracht door Koloniale Cultuur Compagnie aan NHM in 1931 inzake schuldsanering. Staking exploitatie in 1931, teruggave grond aan Gouvernement.

Thee

- Aer Simpang (NILS, bij Curup, res. Benkulen), aankoop 1918. Koffie- en theeonderneming. Begin erfpachtrecht in 1916, in bedrijf 1918. Onderneming met eigen fabriek. Opheffing in 1931 als zelfstandige onderneming en gevoegd bij Pematang Danau. Staken theeproductie in 1933, sluiting onderneming 31.12.1938.
- Bah Aliran (NILS, bij Pematang Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra), begin erfpachtrecht in 1913. Aankoop NILS in 1920. Sluiting fabriek in 1931 en opheffing zelfstandigheid. In 1932 gecombineerd met Bah Biroeng Oeloe.
- Bah Biroeng Oeloe (NILS, bij Pematang Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra, afvoerhaven Belawan), opening in 1912. Onderneming met eigen fabriek. Fabriek intact aangetroffen na de oorlog, echter wel in Republikeins gebied. In november 1947 bleek fabriek verbrand te zijn. Fabriek Bah Boetong na de Tweede Wereldoorlog hersteld en in 1949 weer in productie voor beide ondernemingen. Per 01.01.1950 werd Permanangan administratief samengevoegd met Bah Biroeng Oeloe. In 1952 werd in het kader van rationalisatie en bezuiniging Bah Biroeng Oeloe/ Permanangan administratief samengevoegd met Bah Boetong. Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. De NILS- en Serdangondernemingen werden in de praktijk alleen onder toezicht geplaatst; de Nederlandse administrateurs bleven in functie, echter wel onder Indonesische controle. Op 18 maart 1958 werd de Nederlandse staf geëvacueerd. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959.
- Bah Boetong (NILS, bij Pematang Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra, afvoerhaven Belawan), begin erfpachtrecht in 1913, start in 1929. Oplevering fabriek in 1931, echter vanwege de crisis niet meteen in gebruik genomen. Fabriek in de oorlog helemaal leeggehaald, in de naoorlogse periode fabriek door brand verwoest. Vanaf 1948 rehabilitatie fabriek en per 09.01.1949 weer in bedrijf voor Bah Boetong, Bah Biroeng Oeloe en Permanangan. In 1952 werd in het kader van rationalisatie en bezuiniging Bah Boetong administratief samengevoegd met Bah Biroeng Oeloe/Permanangan. Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. De NILS- en Serdangondernemingen werden in de praktijk alleen onder toezicht geplaatst; de Nederlandse administrateurs bleven in functie, echter wel onder Indonesische controle. Op 18 maart 1958 werd de Nederlandse staf geëvacueerd. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959.
- Boekit Gompong, Amsterdam, NV Landbouw Maatschappij (bij Solok, res. Sumatra's Westkust). Oorspronkelijk in 1880 te Amsterdam opgericht als Cultuur Maatschappij Boekit Gompong en actief in de koffiecultuur op Sumatra. In 1915 werd een nieuwe NV opgericht ter voortzetting van de oude onderneming in liquidatie. Hierbij kwam 40% van de aandelen in handen van de NHM; de directie werd gevoerd door de Tweede Afdeling. Na het mislukken van de koffieteelt ging men over op de kinacultuur, later ook de thee- en kassiacultuur. Na de oorlog werd de exploitatie in Indonesië ter hand genomen door een Indonesische instantie, de Djawatan Perkebunan te Bukittinggi. Begin 1949 waren de gebouwen verdwenen en dus niet in productie. Na 1950 bleef de exploitatie in Indonesische handen. De kinabasten werden tegen betaling aan de NHM overgedragen. Wegens het aflopen van de erfpachtrechten werd de onderneming na het afoogsten in april 1956 verlaten. In 1959 bezat de NHM f 71.000 van het kapitaal van f 100.000. In 1959 werd besloten de aandeelhouders 50% van de nominale waarde van hun aandeel terug te betalen (afstempeling tot de helft) en tegelijkertijd een dividuutkering van 45% te doen. De NHM verwierf in september 1960 alle aandelen, op één na, tegen een koers van 350%.

Hilang Oeloe (NILS, bij Pematang Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra), begin erfpachtrecht in 1913, in bedrijf genomen in 1927. De theeproductie werd gestaakt in 1934.

Landen aan de Zuid (bij Tasikmalaja, res. Priangan). Theeonderneming opgericht in 1904 waarbij de NHM met f 130.000 in het kapitaal, groot f 450.000 participeerde. Belang ca. 1927 afgestoten.

Margapala en Tjihoeoet (bij Sumedang, res. Preanger Regentschappen); in 1880 eigendom door schuldsanering met eigenaar Greefkes; in 1884 verkocht op een veiling.

Neglasari (bij Jikadjang, res. Oost-Priangan); verwerving in 1922 door executie bij schuldsanering. Thee en rubber. In 1923 samen met Goenoeng Gadjah voor f 450.000 verkocht.

Penang-Ratoes (NILS, bij Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra), aankoop 1918. Begin erfpachtrecht 1918, in bedrijf 1918. Bouw eigen theefabriek in 1920, daarvoor werd thee verwerkt op Bah Biroeng Oeloe. De theeproductie werd gestaakt in 1934.

Permanangan (NILS, bij Pematang Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra, afvoerhaven Belawan), begin erfpachtrecht in 1913, in bedrijf 1918. Onderneming met eigen fabriek. Theefabriek begin maart 1935 verbrand. Daarna verwerking oogst op fabriek van Bah Boetoeng of Bah Biroeng Oeloe. Onderneming in november 1947 weer in beheer genomen. Per 01.01.1950 administratief samengevoegd met Bah Biroeng Oeloe. Per 9 december 1957 onder Indonesisch toezicht gesteld, per 10 december 1957 onder beheer van de Pusat Perkebunan Negara-Baru. De NILS- en Serdangondernemingen werden in de praktijk alleen onder toezicht geplaatst; de Nederlandse administrateurs bleven in functie, echter wel onder Indonesische controle. In maart 1958 werd de Nederlandse staf geëvacueerd. Officieel bij wet van 20 mei 1959 genationaliseerd en overgedragen aan een Indonesische instantie per 1 juni 1959.

Redelong Noord (Serdang Mij., Takengeun/Bukit, Gouvernement Atjeh, afvoerhaven Lho Seumaweh en Belawan-Deli). Begin concessie 1927. De Serdang Mij. kwam in februari 1938 in handen van de NHM (1924 van 2000 aandelen). In 1939 nog in productie. In 1947, 1948 en 1949 was de situatie van het complex onbekend bij de NHM omdat de onderneming in nog niet bevrijd gebied lag. In 1951 werd besloten de activiteiten op deze redelijk ongeschonden onderneming niet te herstarten vanwege de onacceptabele voorwaarden tot overname van de onderneming. Medio 1953 werden door de NHM diverse activa (machines etc.) van de onderneming overgebracht naar elders.

Siantar Cultuur Maatschappij (bij Pematang Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra), zetel te Amsterdam. Opgericht in 1917 door de NHM-employés J.W.Th. Beek en N. van Julsingha in samenwerking met het NILS met een kapitaal van f 525.000. In 1939 met een kapitaal van f 25.000. Het doel bij oprichting was de exploitatie van theeondernemingen op de Oostkust van Sumatra. In 1939 exploitatie van koffie- en rubberondernemingen. Voor 1935 aankoop rubberonderneming Aer Temam. In 1939 werd Aer Temam nog door SCM geëxploiteerd. Verdere informatie ontbreekt.

Siantar Thee Maatschappij (bij Pematang Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra), zetel te Amsterdam. Opgericht in 1917 door de NHM-employés J.W.Th. Beek en N. van Julsingha in samenwerking met het NILS met een kapitaal van f 525.000. Het doel bij oprichting was de exploitatie van theeondernemingen op de Oostkust van Sumatra. Waarschijnlijk voor 1939 in liquidatie. Verdere informatie ontbreekt.

Sumatra Thee Maatschappij (bij Pematang Siantar, Gouvernement Oostkust Sumatra), zetel te Amsterdam. Opgericht in 1917 door de NHM-employés J.W.Th. Beek en N. van Julsingha in samenwerking met het NILS met een kapitaal van f 525.000. Het doel bij oprichting was de exploitatie van theeondernemingen op de Oostkust van Sumatra. Waarschijnlijk voor 1939 in liquidatie. Verdere informatie ontbreekt.

Tjiateul, Theeonderneming (bij Jampang Kulon, res. Preanger Regentschappen); verwerving in 1922 van f 39.215 aandelen (totaal f 40.000). Samengevoegd met Tjiemas per 01.01.1924.

Tjiemas (bij Sukabumi, res. Preanger Regentschappen, afvoerhaven Pelabuhan Ratu). Start productie in 1910. Verwerving in 1922 door executie bij schuldsanering. Per 01.01.1924 werd Tjiganitri hier bijgevoegd en de naam werd gewijzigd in Thee- en Rubberonderneming Tjiemas. Thee aanplant gestaakt in 1933. In 1947 theefabriek gedeeltelijk intact, rubberfabriek geheel vernield. Start productie rubberonderneming in 1948. Geplukt theeblad werd in 1950 als natblad verkocht. Sinds begin jaren vijftig theetuinen niet meer in productie.

Tjiganitri (bij Sukabumi, res. West-Priangan); verwerving in 1922 door executie bij schuldsanering. Thee en rubber. Samengevoegd met Tjiemas per 01.01.1924.

Tjitalahab (bij Sukabumi, res. Preanger Regentschappen, afvoerhaven Batavia via Sukabumi); aankoop op 09.05.1924 in veiling, koopprijs lager dan vordering op Algemeene Nederlandsch-Indische Thee-Cultuur Mij. in liquidatie. Boekwaarde f 400.000. In 1925 ook aanplant van hevea. In 1930 nieuwe theefabriek in gebruik genomen. In 1947 weer in handen NHM. Na de oorlog theefabriek geheel verdwenen, rubberfabriek gedeeltelijk ingestort. In 1948 en 1949 nog niet in productie genomen. Verkoop in 1950 voor icf 0,4 miljoen.

Vezel/Sisal

Kota Tengah (bij Kota Tjaneh, Gouvernement van Atjeh c.a.), vezelonderneming. Verwerving in 1929 door executie bij schuldsanering (f 200.000) van Cultuur Maatschappij 'De Alaslanden'. Kota Tengah in 1930 ingebracht in Lho Soekon. Staking exploitatie in 1931.

Lho Soekon, Cultuur Maatschappij (distr Lho Sukon, Gouvernement Atjeh c.a., afvoerhaven Lho Seumaweh/Sabang). Oprichting in 1928 met H. van de Wetering; begin 1930 alle aandelen aan NHM door verkoop van f 0,6 miljoen gewone en f 5000 preferente aandelen door Van de Wetering aan NHM voor f 0,2 miljoen in het kader van schuldsanering. Kota Tengah in 1930 ingebracht in Lho Soekon. Bouw fabriek in 1931 gereed. In 1947 en 1948 was de situatie van het complex onbekend bij de NHM, evenals begin 1949. Fabriek bleek begin 1949 ontmanteld te zijn, Woningen Europese staf waren afgebroken. Liquidatie in december 1950.

Vogelnestklippen

Karang Bollong (bij Semarang, res. Semarang); 1880 eigendom. In periode 1880-1897 verpacht aan J.A.J. van der Biesen. Na diens overlijden in 1897 werd deze activiteit beëindigd.

Bijlage 4

Directeuren en commissarissen, 1824-1964¹

Presidenten

- Jhr.mr. Willem Gerrit van de Poll (Amsterdam 25.11.1763 – Den Haag 19.12.1836); Amsterdam; president 24.08.1824 – 29.04.1827/03.05.1827.
- Cornelis Charles baron Six van Oterleek (Amsterdam 30.09.1772 – Utrecht 03.06.1833); tot waarnemend president benoemd 29.04/03/08.05.1827 – 22.06/04.11.1827.
- Gerrit graaf Schimmelpenninck (Amsterdam 25.01.1794 – Arnhem 04.10.1863); waarnemend president 22.06.1827 – 04.11.1827, president 04.11.1827 – 31.12.1833.
- Hendrik Christiaan van der Houven (Nieuw Beijerland 26.11.1773 – Den Haag 09.12.1852); president 01.01.1834 – 31.12.1843.
- Fredric van der Oudermeulen (Amsterdam 07.02.1797 – Amsterdam 06.03.1864); president 01.01.1844 – 10.12.1850.
- Engel Pieter de Monchy (Rotterdam 17.07.1793 – Amsterdam 07.09.1883); doopsgezind; president 01.01.1851 – 01.07.1874.
- Nicolaas (van Taack) Trakranen (Amsterdam 03.04.1819 – Heemstede 11.08.1890); president 01.07.1874 – (Koninklijk Besluit 03.01) 28.02.1889.
- Mr. Focko Alting Mees (Appingedam 27.11.1820 – Amsterdam 01.06.1900); president (Koninklijk Besluit 24.01) 01.03.1889 – 01.06.1900.
- Balthazar Heldring (Hemmen 17.03.1839 – Hilversum 18.07.1907); Nederlands-hervormd; president Koninklijk Besluit 27.06/01.07.1900 – 18.07.1907.
- Jacob Theodoor Cremer (Zwolle 30.06.1847 – Amsterdam 14.08.1923); Nederlands-hervormd; president (Koninklijk Besluit 01.08) 01.08.1907 – (Koninklijk Besluit 08.11) 31.12.1912.
- Dr. Cornelis Johannes Karel van Aalst (Hoorn 08.05.1866 – Hoevelaken 25.10.1939); Nederlands-hervormd; president (Koninklijk Besluit 08.11) 01.01.1913 – 30.06.1934.
- Mr. Daniel (Daan) Crena de longh (Dordrecht 21.04.1888 – New York 26.11.1970); president 01.07.1934 – 21.09.1939 ontslagaanvraag en op non-actief., ontslag ingaande 22.09.1939.
- Dr. Ernst Heldring (Amsterdam 21.09.1871 – Amsterdam 29.04.1954); Nederlands-hervormd; president 23.10.1939 – 31.12.1948, op 30.09 zijn intrede gedaan en vanaf 02.10.1939 bij vergaderingen aanwezig.
- Cornelis (Kees) Johannes baron Collot d'Escury (Palembang 22.10.1888 – Amsterdam 24.07.1966); president 01.01.1949 – 31.12.1956.
- Andries Adriaan van Sandick (Amsterdam 21.10.1898 – Twello 14.05.1962); president 01.01.1957 – 14.05.1962.
- Herman (Hemmy) Willem Alexander van den Wall Bake (Surabaya 05.11.1906 – Huizen 21.12.1991); president 29.05.1962 – 03.10.1964.

Directeuren

- Gerrit graaf Schimmelpenninck (Amsterdam 25.01.1794 – Arnhem 04.10.1863); Amsterdam; directeur 24.08.1824 – 04.11.1827.
- Rochus Joannes Antonius Cenie; Antwerpen; directeur 11/13.09.1824 – 31.05.1831.
- Charles Pieters; Gent, v/h hoofdinspecteur directe belastingen; directeur 19/21.09.1824 – 31.05.1831.
- Hendrik Christiaan van der Houven (Nieuw Beijerland 16.11.1773 – Den Haag 09.12.1852); Rotterdam; directeur 21/24.09.1824 – 31.12.1833.
- Cornelis Charles baron Six van Oterleek (Amsterdam 30.09.1772 – Utrecht 03.06.1833); directeur 18.11.1826 – 29.04.1827.
- Willem de Clercq (Amsterdam 15.01.1795 – Amsterdam 04.02.1844); Amsterdam; directeur 04.05.1831 – 04.02.1844.
- Joannes (Jan) Kooy (Amsterdam 04.07.1785 – Amsterdam 12.03.1870); directeur 01.01.1834 – 31.12.1847.
- Theodorus Schuurman (Utrecht 26.10.1800 – Utrecht 21.09.1853); directeur 24.03.1844 – 30.04.1853.
- Bastiaan Goudswaard; 25.08.1824 in dienst als chef Secretarie; directeur 01.01.1848 – 31.12.1861.
- Nicolaas (van Taack) Trakranen (Amsterdam 03.04.1819 – Heemstede 11.08.1890); directeur 01.05.1853 – 31.10.1859.
- Anthony van Bosse (Amsterdam 30.07.1806 – Amsterdam 03.12.1875); v/h wethouder financiën Amsterdam; directeur 01.11.1859 – 30.04.1875.
- Gerrit Obreen (Rotterdam 21.09.1808 – Arnhem 25.02.1883); v/h directeur Stad Rotterdam 1720; directeur 01.01.1862 – (Koninklijk Besluit 17.12.1879) 01.05.1880.
- Jhr. Pieter Hartsen (Amsterdam 06.08.1833 – Amsterdam 23.09.1913); v/h lid Fa Gebr. Hartsen en president Kamer van Koophandel, Amsterdam, doopsgezind; directeur (Koninklijk Besluit 24.04) 01.05.1875 – (Koninklijk Besluit 27.05) 31.07.1902.
- Balthazar Heldring (Hemmen 17.03.1839 – Hilversum 18.07.1907); v/h directeur Kas-Vereeniging, Nederlands-hervormd; directeur (Koninklijk Besluit 14.05) 01.07.1880 – 30.06.1900.
- Paul Fraissinet (Amsterdam 16.09.1846 – Hilversum 09.08.1900); v/h secretaris NHM; directeur (Koninklijk Besluit 19.07) 20.07.1900 – 09.08.1900.
- Abram (Bram) Muller (Rotterdam 23.12.1860 – Amsterdam 22.07.1935); directeur (Koninklijk Besluit 24.09) 24.09.1900 – 31.12.1921.
- Dr. Cornelis Johannes Karel van Aalst (Hoorn 08.05.1866 – Hoevelaken 25.10.1939); Nederlands-hervormd; directeur (Koninklijk Besluit 25.06) 01.08.1902 – 31.12.1912.
- Emile David van Walree (Brummen 12.08.1871 – Baarn 20.02.1950); directeur (Koninklijk Besluit 22.11) 01.01.1913 – 28.02.1918.
- Mr. Jacob Bierens de Haan (Haarlem 22.10.1870 – Bloemendaal 27.11.1937); v/h secretaris NHM; directeur (Koninklijk Besluit 19.12.1917) 01.01.1918 – 31.12.1933.
- Mr. Cornelis (Kees) Herman Guépin (Amsterdam 10.12.1874 – Santpoort 02.09.1935); directeur (Koninklijk Besluit 19.12.1917) 01.01.1918 – 06.07.1923, gedwongen af te treden vanwege stroppen bij de kredietverlening.
- Franciscus Petrus Johannes Vester (Bloemendaal 10.10.1874 – Amsterdam 15.08.1934); in dienst 01.10.1892; directeur (Koninklijk Besluit 22.03) 01.04.1918 – 31.12.1929.
- Mr. Jan Charles August Everwijn (Noordwijk 15.11.1873 – Noordwijk 05.01.1939); v/h stafambtenaar; directeur 15.08.1922 – 30.06.1929.
- Mr. Daniel (Daan) Crena de longh (Dordrecht 21.04.1888 – New York 26.11.1970); 1914 in dienst NHM; directeur 01.01.1925 – 30.06.1934.
- Marius Taudin Chabot (Rotterdam 28.01.1884 – Wassenaar 19.07.1966); v/h agent, Rotterdam; directeur 01.07.1929 – 31.07.1946.

Alexander (Lex) Augustus Pauw (Haarlem 01.09.1880 – Londen 29.11.1973); 01.05.1903 in dienst NHM; directeur 01.10.1930 – 31.03.1946.

Mr. Frederik Hendrik Abbing (Oosterblokker 29.09.1871 – Amsterdam 13.02.1955); directeur-secretaris 04.06.1930 – 30.04.1938, op persoonlijke titel.

Cornelis (Kees) Johannes baron Collot d'Escury (Palembang 22.10.1888 – Amsterdam 24.07.1966); 1916-1921 directeur Incasso-Bank, Rotterdam, 1921-1931 directeur Nederlandse Standaardbank, Amsterdam, 1931 in dienst NHM; directeur 01.01.1934 – 31.12.1948.

Mr. Horatius (Hora) Albarda (Leeuwarden 28.02.1904 – Susch (Zwitserland Fluelapas) 17.05.1965); v/h firmant Heldring & Pierson en waarnemend secretaris-generaal van ministerie van Financiën; directeur 01.04.1946 – 31.12.1955, adviseur 01.01.1956 – 31.12.1963.

Andries Adriaan van Sandick (Amsterdam 21.10.1898 – Twello 14.05.1962); v/h RMZ, JB en secretaris Robaver; directeur 01.04.1946 – 31.12.1956.

Johannes Alides Deknatel (Amsterdam 29.05.1881 – Wassenaar 23.10.1955); in dienst 25.02.1901, v/h directeur Nederlandsch Beheersinstituut; directeur 01.11.1946 – 31.03.1951.

Karel Ferdinand Zeeman (Amsterdam 17.01.1896 – Den Haag 07.02.1976); 01.09.1915 in dienst; directeur 01.01.1950 – 17.04.1961.

Herman (Hemmy) Willem Alexander van den Wall Bake (Surabaya 05.11.1906 – Huizen 21.12.1991); adviseur 11.05.1949 – 31.12.1949, directeur 01.01.1950 – 29.05.1962.

Mr. Anthony Jacob Steendijk (Amsterdam 19.09.1894 – 16.08.1972); 01.08.1930 in dienst, v/h Robaver, Ned AccMij; directeur 01.03.1956 – 18.05.1960.

Jhr. Dirk Georg de Graeff (Den Haag 26.02.1905 – Den Haag 19.04.1986); 16.10.1924 in dienst, schoonzoon van Jacob Bierens de Haan, remonstrants; directeur 01.01.1957 – 03.10.1964.

Henri Ragetli (Zaandam 25.09.1901 – Amsterdam 10.12.1983); 01.09.1920 in dienst, Nederlands-hervormd; directeur 18.05.1960 – 03.10.1964.

Dr. Dirk (Dick) Cornelis Renooij (Sprang 24.11.1908 – Amsterdam 13.11.1992); 03.02.1936 in dienst, nederlands-hervormd; directeur 17.04.1961 – 03.10.1964.

Drs. Gerrit (Gerard) Jan Hendrik de Graaff (Amsterdam 08.10.1901 – Haarlem 1978); v/h directeur Herstelbank; directeur 14.11.1962, start werkzaamheden 01.01.1963 – 03.10.1964.

Drs. Johan Cornelis Wurfbain (Arnhem 18.09.1907 – Amsterdam 07.06.1984); v/h Twentsche Bank; directeur 23.07.1964 – 03.10.1964.

Andries Petrus Zwager (Amsterdam 17.02.1902); v/h Twentsche Bank; directeur 23.07.1964 – 03.10.1964.

Mr. Herman Vlug (Rotterdam 16.07.1902 – Wassenaar 28.12.1977); v/h Twentsche Bank; directeur 23.07.1964 – 03.10.1964.

Anton (Tom) Ferdinand Johannes Dijkgraaf (Rotterdam 11.01.1919 – Amsterdam 15.08.1974); v/h Twentsche Bank; directeur 23.07.1964 – 03.10.1964.

Plaatsvervangende directeuren en onderdirecteuren

Pieter Rudolph Zeeman (Kralingen 05.12.1884 – Broomfield Kent GB 17.11.1967); 15.06.1906 in dienst; onderdirecteur 01.07.1934 – 31.07.1946, plaatsvervangend directeur 01.08.1946 – 31.12.1949.

Mr. Anthony Jacob Steendijk (Amsterdam 19.09.1894 – 16.08.1972); 01.08.1930 in dienst; onderdirecteur 01.07.1934 – 31.07.1946, plaatsvervangend directeur 01.08.1946 – 1956 en secretaris van 1938 – 1956.

Mr. Sjoerd Gerben Binnerts (Hennarderadeel (IJtens) 23.04.1894 – Bazel 12.01.1959); 01.02.1920 in dienst tot 23.10.1924, opnieuw in dienst 01.06.1930; onderdirecteur 01.04.1936 – 30.11.1950, daarna adjunct-directeur BIS te Bazel.

Mr. Hayo Harmens (Kralingen 10.07.1890 – Bussum 24.08.1958); 1915-1921 W&G en BA, Amsterdam en Amersfoort, daarna GCV, Arnhem; onderdirecteur 01.11.1936 – 31.08.1955.

Willem (Willy) van de Stadt jr. (Zaandam 19.06.1890 – 13.06.1959); 15.08.1910 in dienst; onderdirecteur 01.10.1938 – 15.02.1947.

Hubrecht Pieter Theo Glerum (Den Haag 12.08.1895); v/h Philips; onderdirecteur 01.10.1946 – 30.06.1959, plaatsvervangend directeur 01.07.1959 – 30.09.1960.

Mr. Willem Adriaan van Ravesteijn (Leiden 24.07.1905 – Amsterdam 1983); 01.10.1929 in dienst, v/h chef Algemene Zaken; onderdirecteur 01.01.1949 – 1952, plaatsvervangend directeur 01.01.1953 – 30.06.1959, daarna directeur Industrial and Mining Development Bank of Iran, Teheran.

Thomas Stuivenberg (Groningen 10.09.1899); 18.08.1919 in dienst; onderdirecteur 01.09.1951 – 30.06.1959, plaatsvervangend directeur 01.07.1959 – 31.12.1962.

Frans Johan van Huizen (Amsterdam 14.09.1901 – 26.06.1963); 01.09.1919 in dienst, v/h chef Derde Afdeling; onderdirecteur 01.01.1953 – 31.12.1962, plaatsvervangend directeur 01.01.1963 – 26.06.1963.

Henri Ragetli (Zaandam 25.09.1901 – Amsterdam 10.12.1983); 1920 in dienst, v/h chef Vijfde Afdeling; onderdirecteur 01.01.1953 – 1959, plaatsvervangend directeur 01.07.1959 – 19.05.1960.

Robertus Maria van den Berg van Saparoea (Vreeswijk 13.09.1912 – 09.05.1973); 01.09.1932 in dienst GCV, Nederlands-hervormd, v/h chef Effectenafdeling 1949; onderdirecteur 01.01.1957 – 03.10.1964, plaatsvervangend directeur 22.04.1966, 01.01.1969 adviseur.

Mr. Anton F. Pos; chef Personeelszaken 1942, per 15.03.1948 chef Personeelszaken en chef Secretarie; onderdirecteur 01.07.1959 – 03.10.1964.

Dr. Dirk (Dick) Cornelis Renooij (Sprang 24.11.1908 – Amsterdam 13.11.1992); v/h souschef Algemene Zaken 1946, chef economisch-statistische afdeling 1949, directeur Surinaamse Bank 1951, chef Algemene Zaken en secretaris 1957, chef Secretarie 1958; onderdirecteur 01.07.1959 – 17.04.1961.

Dick Haentjens Dekker (Den Helder 24.01.1915); in dienst 1936; onderdirecteur 01.10.1960 – 03.10.1964.

Mr. Bonaventura Franciscus Cornelis Maria Ingen Housz (Breda 15.01.1910 – Bloemendaal 23.01.1984); 29.08.1933 in dienst GCV; onderdirecteur 01.10.1960 – 03.10.1964.

Dr. Andries (André) Batenburg (Rotterdam 11.10.1922 – Amstelveen 12.11.2002); chef Economisch Bureau 1956; onderdirecteur 01.03.1961 – 03.10.1964.

Drs. Fons Jockin (Magelang 08.02.1915 – Den Haag 19.06.1996); 01.08.1949 in dienst, chef Algemene Zaken 1957; onderdirecteur 01.01.1963 – 31.12.1963, vertrokken naar Nederlandse Participatie Maatschappij.

Jacob (Jaap) Gerrit Oost Lievense (Düsseldorf 01.07.1914 – Bussum 27.01.1992); 1933 in dienst, chef Centrale Buitenkantoren 1960; onderdirecteur 01.01.1963 – 03.10.1964.

Mr. Jan Hendrik Maschhaupt (Labuan Ruku 26.05.1914 – Amsterdam 26.05.2002); 01.04.1947 in dienst, chef Juridisch Bureau 1956, chef Algemene Zaken 1957, chef Secretarie 1958; onderdirecteur 01.01.1963 – 03.10.1964.

Mr. Eric Otto Langelaar (Soest 28.01.1923 – Baarn 21.09.2009); 01.08.1955 in dienst, chef Afdeling Buitenland; onderdirecteur 01.01.1964 – 03.10.1964.

Secretarissen

Willem de Clercq (Amsterdam 15.01.1795 – Amsterdam 04.02.1844); secretaris 24.08.1824 – 04.05.1831, directeur/waarnemend secretaris 04.05.1831 – 31.12.1833.

Van 1831-1849 werd het secretariaat waargenomen door de jongste directeur.

Joannes (Jan) Kooy (Amsterdam 04.07.1785 – Amsterdam 12.03.1870); directeur/waarnemend secretaris 01.01.1834 – 24.03.1844.

Theodorus Schuurman (Utrecht 26.10.1800 – Utrecht 21.09.1853); directeur/waarnemend secretaris 24.03.1844 – 31.12.1847.

Bastiaan Goudswaard; directeur/waarnemend secretaris 01.01.1848 – 31.12.1849.

J. Tollenaar (– 25.07.1851); in dienst 28.12.1831; secretaris 01.01.1850 – 25.07.1851.

Mr. Gerrit de Clercq (Amsterdam 09.11.1821 – Amsterdam 21.10.1857); secretaris 09.10.1851 – 21.10.1857;

Daniel de Clercq (Den Haag 15.03.1825 – Amsterdam 03.02.1884); in dienst 10.06.1839; secretaris 01.04.1858 – 30.04.1877, daarna nog adviseur van 01.05.1877 – 31.12.1878.

H. Schröder Visser (– 01.02.1895); secretaris 01.05.1877 – 31.07.1878, afgetreden vanwege kritiek uit raad van commissarissen op functioneren directie.

Jan Hudig Dirkzn. (Rotterdam 24.11.1840 – Hilversum 03.10.1927); secretaris 01.08.1878 – (Koninklijk Besluit 10.09) 31.10.1879, later directeur Koloniale Bank.

Paul Fraissinet (Amsterdam 16.09.1846 – Hilversum 09.08.1900); secretaris 01.11.1879 – 19.07.1900.

Mr. Jacob Bierens de Haan (Haarlem 22.10.1870 – Bloemendaal 27.11.1937); secretaris (Koninklijk Besluit 24.09) 24.09.1900 – 31.12.1917.

Mr. Frederik Hendrik Abbing (Oosterblokker 29.09.1871 – Amsterdam 13.02.1955); secretaris (Koninklijk Besluit 29.12.1917) 01.01.1918 – 04.06.1930, van 04.06.1930 – 30.04.1938 directeur-secretaris op persoonlijke titel.

Mr. Anthony Jacob Steendijk (Amsterdam 19.09.1894 – 16.08.1972); onderdirecteur en secretaris 01.05.1938 – 1956.

Drs. Fons Jockin (Magelang 08.02.1915 – Den Haag 19.06.1996); 01.08.1949 in dienst NHM, chef Algemene Zaken en Economisch-Statistische Afdeling 1951 – 1957; secretaris 01.03.1956 – 31.12.1956.

Dr. Dirk (Dick) Cornelis Renooij (Sprang 24.11.1908 – Amsterdam 13.11.1992); secretaris 01.11.1957 – 17.04.1961.

Dr. Andries (André) Batenburg (Rotterdam 11.10.1922 – Amstelveen 12.11.2002); secretaris 17.04.1961 – 03.10.1964.

Inspecteurs van de Provinciale Centrale

Hubrecht Pieter Theo Glerum (Den Haag 12.08.1895); inspecteur 01.11.1936 – 30.09.1946.

Mr. Matthias Sanders (Jember 19.07.1896 – De Bilt 1976); in dienst 11.04.1927; inspecteur 01.11.1936 – 30.09.1946, daarna directeur Herstelbank.

Dick Haentjens Dekker (Den Helder 24.01.1915); 17.08.1936 in dienst, maart 1937 naar Nederlands-Indië; inspecteur 01.08.1955 – 30.09.1960.

Pieter Wouda (Amsterdam 04.08.1908); in dienst 19.07.1928 in Batavia; v/h inspecteur Centrale Buitenkantoren; inspecteur 01.01.1959 – 28.02.1961.

Jacob Gerrit Oost Lievense (Düsseldorf 01.07.1914 – Bussum 27.01.1992); v/h chef Centrale Buitenkantoren; inspecteur (ook voor de buitenkantoren) 01.03.1961 – 31.12.1962.

Robert Hendrik Jan Braat (Surabaya 08.10.1910 – Den Haag 12.07.1972); 09.1930 in dienst, v/h chef Centrale Buitenkantoren; inspecteur 01.01.1964 –

Presidenten van de Factorij

Albert Jan Leonard Ram (Utrecht 05.11.1784 – a/b schip Anna Catharina 28.04.1834); tot president benoemd 18.07.1825, aanvang werkzaamheden 27.02.1826 – 31.12.1833.

Fredrik Herman Spengler (Tetz – Gulik 02.04.1795 – De Bilt 22.03.1865); president 01.01.1834 – 31.01.1836.

C.J. Verkouteren; 26.07.1825 in dienst; tot president benoemd 15.05.1835, aanvang werkzaamheden 01.02.1836 – 31.12.1839.

Louis Mattieu Frederic Plate (Rotterdam 21.03.1804 – Den Haag 03.02.1898); president 01.01.1840 – 31.03.1853.

Charles Antoine Granpré Molière (Amsterdam 23.02.1803 – Bonn 07.03.1876); president 01.04.1853 – 01.03.1855.

Willem Poolman (Amsterdam 04.09.1809 – Den Haag 07.07.1873); president 01.03.1855 – 31.03.1859.

Jan Constantijn Teengs (Edam 31.03.1811 – Weltevreden 13.06.1859 ‘door een huisbediende verraderlyk vermoord’); president 01.04.1859 – 13.06.1859.

P. Beets; waarnemend president 14.06.1859 – 16.01.1860.

Nicolaas (van Taack) Trakranen (Amsterdam 03.04.1819 – Heemstede 11.08.1890); tot president benoemd 26.08.1859, aanvang werkzaamheden 16.01.1860 – 31.03.1866.

Pieter Cornelis van Oosterzee (Rotterdam 07.11.1819 – Den Haag 15.08.1882); president 27.03/01.04.1866 – 31.03.1870.

Jan Louis van Gennep (Den Haag 25.04.1820 – Den Haag 10.12.1873); president 01.04.1870 – 10.12.1873.

Joannes Jacobus van Schreven (Zwolle 13.06.1833 – Arnhem 12.02.1879); waarnemend president 08.10.1873 – 31.03.1874, president 01.04.1874 – 30.03.1878.

Christiaan Pieter Lohr (21.04.1838 – Aken 11.06.1890); president 30.03.1878 – 31.03.1886, zeer slecht functionerend.

Anthony Herman Gerard Fokker (Middelburg 09.08.1842 – Den Haag 09.03.1921); president 01.04.1886 – 31.03.1894.

Hendrik Christiaan Soeters (Amsterdam 03.03.1842 – Den Haag 12.02.1920); president 01.04.1894 – 31.03.1900.

Charles Hendrik Christiaan Bijvanck (Amsterdam 08.12.1846 – 1917); president 01.04.1900 – 31.03.1904.

Hendrik Johannes Hoogeveen (Surabaya 10.05.1852); tot president benoemd december 1903, aangetreden 01.04.1904 – 31.03.1909.

Simon Eduard Toens (Heerenveen 23.04.1861 – 1937); 03.04.1882 in dienst; president 01.04.1909 – 31.03.1911.

Augustus Frederik (Frits) Marmelstein (Amsterdam 14.01.1870 – eind juli 1957); 25.07.1887 in dienst; president 01.04.1911 – 31.12.1915.

Lambertus Engel (Koog a/d Zaan 27.03.1871 – 1937); juli 1895 in dienst NHM Amsterdam, september 1895 naar Singapore; president 01.01.1916 – 31.12.1919.

Gerrit Jan Houtsma (Harlingen 09.06.1876 – Bussum 24.10.1933); president 01.01.1920 – 30.06.1920, daarna hoofddirecteur Bank voor Indië, Batavia.

Jan Lubertus van Houten (Meerkerk 06.05.1871); president 01.07.1920 – 30.06.1924.

Theodorus Jacobus van Rossum (Amsterdam 19.06.1878 – Den Haag 05.02.1959); in dienst 19.08.1895; waarnemend president 11.08.1921 –.

Coenraad Willem Anthony Marie Groskamp (Goor 11.01.1878 – Den Haag 22.08.1963); in dienst 15.11.1897; president 01.07.1924 – 30.06.1928.

Pieter Lagaay (Den Helder 05.07.1879 – 26.10.1934); 02.01.1899 in dienst; president 01.07.1928 – 31.10.1930.

Barend Frederik Hagenzieker (Surabaya 24.05.1882 – 21.03.1972); president 01.11.1930 – 31.10.1934.

Martinus Hendrik Woutman (Berkhout 19.03.1887 – 1946); president 01.11.1934 – 30.04.1939.

Willem (Willy) van de Stadt jr. (Zaandam 19.06.1890 – 13.06.1959); 15.08.1910 in dienst; waarnemend president 01.06.1938 – 30.09.1938.

Henri (Han) Giel (Amsterdam 02.07.1892 – Den Haag 11.03.1981); in dienst 01.07.1913; president 01.05.1939 – 31.03.1947, daarna directeur Commissiebank Holland-Indië.

Karel Ferdinand Zeeman (Amsterdam 17.01.1896 – Den Haag 07.02.1976); 01.09.1915 in dienst; president 01.04.1947 – 31.12.1949.
Cornelis Johannes Schaap (Rotterdam 30.09.1898 – Den Haag 16.02.1960); president 01.01.1950 – 28.02.1952.
Jacobus Hendrik van der Laan (Groningen 27.08.1900 – 1963); president 01.03.1952 – 31.03.1955.
Hendrik Ary Knook (Maarsse 19.01.1904 – Heemstede 18.04.1975); 21.03.1927 in dienst NHM Amsterdam, april naar Nederlands-Indië; president 01.04.1955 – 31.12.1957.
Lieuwke de Jong (Arum 16.02.1905 – Rotterdam 27.05.1967); president 01.01.1958 – 05.12.1960.

Leden van de Factorij

Abram Meyer; Antwerpen; tot lid benoemd 18.07.1825, aanvang werkzaamheden 27.02.1826 – 27.11.1831.
D. de Haan; Batavia; tot lid benoemd 18.07.1825, echter bedankt en niet in functie geweest.
Fredrik Herman Spengler (Tetz – Gulik 02.04.1795 – De Bilt 22.03.1865); Amsterdam; tot lid benoemd 04.08.1825, aanvang werkzaamheden 27.02.1826 – 31.12.1833.
H. Beth (– 04.1834); Antwerpen; tot lid benoemd 04.08.1825, aanvang werkzaamheden 28.03.1826 – 00.04.1834.
J. de Valcke de Knuyt; Oostende; tot lid benoemd in 1827, aanvang werkzaamheden 20.03.1829 – 13.10.1831.
C.J. Verkouteren; 26.07.1825 in dienst Den Haag; lid 31.12.1833 – 31.01.1836.
Theodorus Schuurman (Utrecht 26.10.1800 – Utrecht 21.09.1853); v/h agent Semarang; lid 01.05.1834 – 29.06.1839.
A. Bakker; lid 01.02.1836 – 30.06.1838.
Louis Mattieu Frederic Plate (Rotterdam 21.03.1804 – Den Haag 03.02.1898); v/h agent Padang; lid 30.06.1838 – 31.12.1839.
B. Arntzenius; 13.09.1824 in dienst Den Haag; lid 15.07.1839 – 31.12.1841.
A.H. Büchler; v/h agent Surabaya; lid 31.12.1839 – 31.12.1841.
Charles Antoine Granpré Molière (Amsterdam 23.02.1803 – Bonn 07.03.1876); v/h agent Surabaya; lid 31.12.1841 – 31.12.1849.
Willem Poolman (Amsterdam 04.09.1809 – Den Haag 07.07.1873); v/h commies-notularis; lid 31.12.1841 – 26.03.1851.
Jan Constantijn Teengs (Edam 31.03.1811 – Weltevreden 13.06.1859); v/h agent Padang; lid 31.12.1849 – 31.03.1859.
Theodoor Frederik Schill (Batavia 08.03.1821 – Den Haag 20.03.1888); v/h commies-notularis; lid 26.03.1851 – 31.12.1858.
P. Beets; v/h agent Semarang; lid 26.02.1859 – 31.01.1866, waarnemend president. 14.06.1859 – 16.01.1860.
G.M. Bijvanck (– 06.10.1861); in dienst 31.05.1825, chef Derde Afdeling 01.01.1845, uitgezonden als lid; lid 31.03.1859 – 06.10.1861.
Pieter Cornelis van Oosterzee (Rotterdam 07.11.1819 – Den Haag 15.08.1882); v/h agent Semarang; lid 21.01.1862 – 27.03.1866.
Jan Louis van Gennep (Den Haag 25.04.1820 – Den Haag 10.12.1873); v/h agent Surabaya; lid 31.01.1866 – 28.03.1870.
J. Verhey; v/h agent Padang; lid 27.03.1866 – 31.01.1870.
Joannes Jacobus van Schreven (Zwolle 13.06.1833 – Arnhem 12.02.1879); v/h agent Surabaya; lid 31.01.1870 – 31.03.1874, waarnemend president 08.10.1873 – 31.03.1874.
J. van Voorthuysen (– 25.01.1871 verdronken ter rede van Semarang); v/h agent Singapore; lid 28.03.1870 – 25.01.1871.

H. Schröder Visser (– 01.02.1895); in dienst 11.03.1837, 01.06.1858 naar Batavia, v/h agent Semarang; lid 06.03.1871 – 31.12.1875.
Christiaan Pieter Lohr (21.04.1838 – Aken 11.06.1890); v/h agent Semarang; lid 16.05.1874 – 30.03.1878.
Pieter Adrianus Cornelis van Wijngaarden; 16.02.1850 in dienst Amsterdam, 1869 van Amsterdam naar Singapore als benoemd agent Singapore; lid 31.12.1875 – 31.03.1881.
Anthony Herman Gerard Fokker (Middelburg 09.08.1842 – Den Haag 09.03.1921); v/h agent Surabaya; lid 09.04.1878 – 31.03.1886.
Mijnhard (Meindert) Johannes Boissevain (Amsterdam 20.12.1845 – Driebergen 25.10.1917); uitgezonden als lid; lid Bz. 18.06.1881 – 30.11.1885.
Hendrik Christiaan Soeters (Amsterdam 03.03.1842 – Den Haag 12.02.1920); v/h agent Semarang; lid Bz. 01.12.1885 – 31.03.1894.

Wijziging per 01.05.1886: andere samenstelling bestuur Factorij: president – lid (in plaats van twee leden) – (stemhebbend) secretaris. Per 01.01.1892 weer ongedaan gemaakt, opnieuw president, 2 leden, 1 secretaris

M. Dames (Visser); 02.07.1868 in dienst NHM Amsterdam; 28.06.1871 naar Japan; lid 02.01.1892 – 30.06.1896.
Charles Hendrik Christiaan Bijvanck (Amsterdam 08.12.1846); v/h agent Surabaya; waarnemend lid 01.05.1892 – 30.04.1893, 01.05.1893 – 31.03.1894, lid 01.04.1894 – 31.03.1900.
Hendrik Willem Casteren van Cattenburgh (Depok 09.06.1849 – Marseille 11.04.1896); v/h agent Singapore; als lid 26.03.1896 benoemd m.i.v. 01.07.1896, niet actief geweest.
Pieter Nicolaas Adriani (Zuidbroek 25.08.1846 – Boekelo 04.01.1926); v/h agent Semarang; lid 30.06.1896 – 01.10.1898, afgetreden vanwege disfunctioneren.
Jacobus Louis Ludolph (Rotterdam 11.08.1854 – Batavia 20.02.1901); in dienst 14.10.1873; september 1875 naar Nederlands-Indië, v/h agent Singapore; lid 28.09/01.10.1898 – 20.02.1901.
Hendrik Johannes Hoogeveen (Surabaya 10.05.1852); v/h agent Surabaya; lid 01.04.1900 – 07.01.1904.
Anthonie Hendrik van Geijt (Amsterdam 30.11.1857); juli 1878 in dienst NHM Amsterdam, februari 1883 eerste geëmployeerde, Paramaribo; lid 26.02.1901 – 31.03.1906.
Hendrik Kerbert (Leiden 28.02.1855); 16.09.1878 in dienst NHM Amsterdam, mei 1879 naar Nederlands-Indië, v/h agent Surabaya; lid 01.04.1904 – 29.02.1908.
Simon Eduard Toens (Heerenveen 23.04.1861); per 03.04.1882 in dienst; v/h agent Surabaya; lid 01.04.1906 – 31.03.1909.
Augustus Frederik (Frits) Marmelstein (Amsterdam 14.01.1870 – eind juli 1957); v/h agent Surabaya; lid 01.04.1908 – 31.03.1911.
Emile David van Walree (Brummen 12.08.1871 – Baarn 20.02.1950); v/h inspecteur; lid 01.04.1909 – 30.09.1911, daarna 01.01.1912 agent Den Haag.
Lambertus Engel (Koog a/d Zaan 27.03.1871); v/h agent Singapore; waarnemend lid 15.08.1910 – 31.03.1911, lid 01.04.1911 – 31.12.1915.
Herman van Straaten (Meppel 07.08.1872 – 1936); in dienst 01.06.1891, v/h agent Surabaya; waarnemend lid 01.04.1911 – 30.09.1911, lid 01.10.1911 – 31.08.1917.
Willem La Gro (Meppel 22.09.1874 – 1948); in dienst 20.02.1894, v/h inspecteur; waarnemend lid 11.06.1914 – 23.03/14.04.1915, daarna verlof, einde dienstverband 31.12.1915.
Franciscus Petrus Johannes Vester (Bloemendaal 10.10.1874 – Amsterdam 15.08.1934); v/h agent Surabaya; lid 01.01.1916 – 31.05.1917.
Gerrit Jan Houtsma (Harlingen 09.06.1876 – Bussum 24.10.1933); lid 01.06.1917 – 31.12.1919.
Jan Lubertus van Houten (Meerkerk 06.05.1871); lid 01.09.1917 – 30.06.1920.
Theodorus Jacobus van Rossum (Amsterdam 19.06.1878 – Den Haag 05.02.1959) in dienst 19.08.1895; lid 01.01.1920 – 31.12.1922.

Coenraad Willem Antony Marie Groskamp (Goor 11.01.1878 – Den Haag 22.08.1963); in dienst 15.11.1897; lid Bz. 01.07.1920 – 13.10.1923.

Bernardus Gerardus Joannes Wijnberg (Amsterdam 27.07.1878); waarnemend lid 01.04.1921, waarnemend lid Bz. 01.10.1923 – 30.06.1924, lid Bz. 01.07.1924 – 30.09.1926, ontslag genomen, had het anders gekregen vanwege teleurstellende resultaten Bankzaken.

Pieter Lagaay (Den Helder 05.07.1879 – 26.10.1934); 02.01.1899 in dienst; waarnemend lid 13.08.1921 – 31.12.1922, lid 01.01.1923 – 30.11.1927.

Johannes Alides Deknatel (Amsterdam 29.05.1881 – Wassenaar 23.10.1955); in dienst 25.02.1901; waarnemend lid Cz. 25.07.1924 – 15.05.1925, waarnemend lid Bz. 16.02.1926 – 30.09.1926; lid Bz. 01.10.1926 – 15.11.1926, lid Cz. 30.10.1927 – 30.04.1930.

Barend Frederik Hagenzieker (Surabaya 24.05.1882); waarnemend lid Bz. 15.12.1926 – 30.06.1928, lid Bz. 01.07.1928 – 31.10.1930.

Alexander (Lex) Augustus Pauw (Haarlem 01.09.1880 – Londen 29.11.1973); 01.05.1903 in dienst; lid Cz. 01.05.1930 – 30.09.1930.

Leonard Jan Simon van Leeuwen (Riouw Molukken 10.06.1882 – 07.07.1933); 20.07.1903 in dienst; waarnemend lid Bz. 01.04.1930 – 31.10.1930, lid 01.11.1930 – 30.11.1931.

Pieter Rudolph Zeeman (Kralingen 05.12.1884 – Broomfield Kent GB 17.11.1967); waarnemend lid Cz. 01.10.1930 – 31.10.1930, lid Cz 01.11.1930 – 30.06.1934.

Andre Pieter Hoogensteijn J.Azn (Amsterdam 01.10.1887 – 07.05.1955); waarnemend lid Bz. 01.12.1931 – 31.08.1933, lid 01.09.1933 – 1935, ontslag vanwege disfunctioneren.

Martinus Hendrik Woutman (Berkhout 19.03.1887); lid Cz. 01.07.1934 – 31.10.1934.

Willem (Willy) van de Stadt jr. (Zaandam 19.06.1890 – 13.06.1959); 15.08.1910 in dienst; lid Cz. 01.11.1934 – 30.09.1938.

Frederik Reijnsbach (Batavia 29.12.1890); 02.01.1911 in dienst NHM Amsterdam; waarnemend lid Bz. 01.01.1936 – 30.06.1936, lid Bz. 01.07.1936 – 31.12.1938, dienstverband niet verlengd vanwege negatieve karaktereigenschappen.

Henri (Han) Giel (Amsterdam 02.07.1892 – Den Haag 11.03.1981); waarnemend lid Bz. 01.01.1938 – 31.12.1938, lid 01.01.1939 – 30.04.1939.

Karel Ferdinand Zeeman (Amsterdam 17.01.1896 – Den Haag 07.02.1976); 01.09.1915 in dienst; waarnemend lid Cz 01.06.1938 – 31.12.1938, lid Cz. 01.01.1939 – 30.03.1947.

Jacobus de Wilde (Haarlem 31.05.1896); juni 1915 in dienst; lid Bz 01.05.1939 – 31.12.1940.

Nicolaas Engel van de Stadt (Zaandam 27.08.1892 – 1957); 01.04.1914 in dienst, 07.05.1914 naar Nederlands-Indië; waarnemend lid Bz. 01.07.1940 – 31.12.1940, lid Bz. 01.01.1941 – 31.03.1947.

Carel Frederik Hendrik de Vries (Amsterdam 22.01.1899); waarnemend lid Cz. 01.07.1946 – 30.03.1947, lid Cz. 01.04.1947 – 1950.

Cornelis Johannes Schaap (Rotterdam 30.09.1898 – Den Haag 16.02.1960); lid Bz. 01.04.1947 – 31.12.1949.

Thomas Stuivenberg (Groningen 10.09.1899); 18.08.1919 in dienst; waarnemend lid Bz 01.06.1949 – , lid Bz. 01.01.1950 – 31.08.1951.

Anthony de Leur (Utrecht 13.06.1903); waarnemend lid Cz. 1950, lid Cz. 01.09.1951 – 31.12.1954.

Jacobus Hendrik van der Laan (Groningen 27.08.1900); lid Bz. 01.09.1951 – 28.02.1952.

Alfred Hugo Stok (Yokjakarta 10.07.1902 – Den Haag 09.03.1973); 28.11.1924 in Batavia in dienst; lid Bz. 01.03.1952 – 31.10.1953.

Hendrik Ary Knook (Maarssen 19.01.1904 – Heemstede 18.04.1975); 21.03.1927 in dienst Amsterdam, april naar Nederlands-Indië; lid Bz. 01.10.1953 – 31.03.1955.

Lieuwke de Jong (Arum 16.02.1905 – Rotterdam 27.05.1967); lid Cz. 01.01.1955 – 31.12.1957.

Leonardus Johannes Jacobus Caron (Weltevreden 01.10.1906); waarnemend lid Bz. 01.04.1955 – 31.01.1956.

Charles Ignace Constant de Haes (Den Helder 14.10.1903); v/h agent Singapore; lid Bz 01.02.1956 – 31.03.1958.

Henri Johan Eduard van Enter (Enschede 30.05.1905); v/h inspecteur; waarnemend lid Cz 01.11.1957 – 31.12.1957, lid Cz. 01.01.1958 – 31.12.1959.
Wijnand Nunius de Bruijn (Amsterdam 28.04.1908); lid Bz. 01.04.1958 – 30.04.1959, groot deel van deze periode afwezig door ziekteverlof.
Albertus Bosman (Rotterdam 04.04.1909); v/h agent bankzaken Factorij; waarnemend lid Bz. 01.01.1960 –.

Commies-notularis later secretarissen van de Factorij

A. Bakker; commies-notularis 28.03.1826 – 01.02.1836.
Willem Poolman (Amsterdam 04.09.1809 – Den Haag 07.07.1873); v/h chef Secretarie; commies-notularis 01.02.1836 – 04.01.1842.
Robert Browne (Rotterdam 29.01.1816 – Den Haag 18.11.1865); v/h chef Secretarie; commies-notularis 04.01.1842 – 21.01.1848, daarna naar China.
Theodoor Frederik Schill (Batavia 08.03.1821 – Den Haag 20.03.1888); v/h chef Secretarie; commies-notularis 21.01.1848 – 31.05.1851.
H.J. van Hoorn; v/h chef Secretarie; commies-notularis 01.06.1851 – 31.05.1858.
Norbertus Petrus van den Berg (Rotterdam 05.11.1831 – Amsterdam 08.01.1917); v/h chef Secretarie; commies-notularis 01.06.1858 – 11.09.1863.
H. Schröder Visser (– 01.02.1895); in dienst 14.04.1857 Amsterdam; v/h chef Eerste Afdeling; waarnemend commies-notularis 01.01.1864, commies-notularis 02.01.1864 – 19.11.1866, m.i.v. 19.11.1866 de eerste secretaris – 08.04.1869.
Christiaan Pieter Lohr (21.04.1838 – Aken 11.06.1890); v/h chef Eerste Afdeling; secretaris 08.04.1869 – 30.04.1871, daarna agent Semarang.
Anthony Herman Gerard Fokker (Middelburg 09.08.1842 – Den Haag 09.03.1921); v/h chef Eerste Afdeling; secretaris 01.05.1871 – 11.11.1876.
Hendrik Christiaan Soeters (Amsterdam 03.03.1842 – Den Haag 12.02.1920); v/h chef Eerste Afdeling; waarnemend secretaris 01.11.1875 – 11.11.1876, 28.02.1877 – 31.12.1877, secretaris 31.12.1877 – 09.05.1883.
Charles Hendrik Christiaan Bijvanck (Amsterdam 08.12.1846); v/h agent Makassar; secretaris 29.05.1883 – 08.10.1885, waarnemend secretaris 29.11.1886 – 19.07.1888.
M. Dames (Visser); v/h agent Paramaribo; secretaris 06.01.1886 – 29.11.1886, 19.07.1888 – 08.04.1890, 11.05.1891 – 02.01.1892.
Hendrik Willem Casteren van Cattenburgh (Depok 09.06.1849 – Marseille 11.04.1896); waarnemend secretaris 08.04.1890 – 11.05.1891.
Pieter Nicolaas Adriani (Zuidbroek 25.08.1846 – Boekelo 04.01.1926); adjunct-secretaris 31.03.1890 – 18.06.1891.
Hendrik Johannes Hoogeveen (Surabaya 10.05.1852); adjunct-secretaris 18.06.1891 – 02.01.1892, secretaris 02.01.1892 – 31.03.1894.
Hendrik Kerbert (Leiden 28.02.1855); 16.09.1878 in dienst NHM Amsterdam, mei 1879 naar Nederlands-Indië, v/h subagent Medan; secretaris 01.04/01.06.1894 – 02.11.1896.
Anthonie Hendrik van Geijt (Amsterdam 30.11.1857); jul. 1878 in dienst NHM Amsterdam, feb. 1883 eerste geëmployeerde, Paramaribo, hoofdadministrateur Nederl. Asahan Tabak Mij., secretaris 02.11.1896 – 26.02.1901.
Ype van der Kooij (Leeuwarden 07.06.1863); 18.07.1889 in dienst Amsterdam, v/h chef Eerste Afdeling; secretaris 26.02.1901 – 15.11.1905, 15.05.1906 – 15.05.1907.
Franciscus Petrus Johannes Vester (Bloemendaal 10.10.1874 – Amsterdam 15.08.1934); eerste geëmployeerde Semarang; waarnemend secretaris 15.11.1905 – 15.05.1907, secretaris 08/15.05.1907 – 31.07.1908.
Gerrit Jan Houtsma (Harlingen 09.06.1876 – Bussum 24.10.1933); v/h subagent Singapore; waarnemend secretaris 01.08.1908 – 28.09.1908, secretaris 28.09.1908 – 31.12.1909.

Jan Lubertus van Houten (Meerkerk 06.05.1871); v/h agent Hongkong; secretaris 01.01.1910 – 15.10.1910.

Willem Louis de Beus (Amsterdam 01.02.1880 – Berkeley Cal. USA 24.05.1958); 17.07.1899 in dienst, v/h chef Tweede Afdeling; waarnemend secretaris 15.10.1910 – 30.09.1911, secretaris 01.10.1911 – 31.12.1915.

Jan Willem Wallbrink jr. (Amsterdam 15.07.1875 – Valkenburg 10.09.1937); in dienst 01.09.1896; waarnemend secretaris 28.11.1913 – 31.12.1915, secretaris 01.01.1916 – 01.05.1917.

Piet Lagaay (Den Helder 05.07.1879 – 26.10.1934); 02.01.1899 in dienst; waarnemend secretaris 01.05.1917 – 31.12.1917, secretaris 01.01.1918 – 15.07.1919.

Johannes Alides Deknatel (Amsterdam 29.05.1881 – Wassenaar 23.10.1955); in dienst 25.02.1901; waarnemend secretaris 01.10.1918 – 14.07.1919.

Willem Hendrik Groskamp (Goor 03.07.1879); 01.12.1899 in dienst; waarnemend secretaris 15.07.1919 – 31.12.1919, secretaris 01.01.1920 – 31.07.1920.

Julius Augustus Frederik Marmelstein (Amsterdam 04.03.1878 – Renkum 08.02.1932); 15.08.1898 in dienst; waarnemend secretaris 01.08.1920 – 31.12.1921, secretaris 01.01.1922 – 31.07.1924.

Andre Pieter Hoogensteijn J.Azn (Amsterdam 01.10.1887 – 07.05.1955); februari 1907 in dienst, augustus 1907 naar Nederlands-Indië; waarnemend secretaris 01.08.1924 – 30.04.1925.

Pieter Marinus Elberg (23.07.1887); maart 1908 in dienst, januari 1910 naar Shanghai; waarnemend secretaris 01.05.1925 – 30.10.1926, secretaris 01.11.1926 – 31.12.1927.

Martinus Hendrik Woutman (Berkhout 19.03.1887); waarnemend secretaris 01.01.1928 – 28.02.1928; secretaris 01.03.1928 – 30.06.1928.

Johannes Theodorus van Rossum (Amsterdam 17.01.1891); 01.03.1910 in dienst, april 1910 naar Nederlands-Indië; waarnemend secretaris 01.07.1928 – 31.12.1928, secretaris 01.01.1929 – 30.04.1930.

Johan Cornelis Maassen (Banjarnegaras 24.03.1887 – 1963); 12.10.1908 in dienst, februari 1909 naar Nederlands-Indië; secretaris 01.05.1930 – 31.12.1930.

Steven Valentin Margadant (Den Haag 14.08.1891 – 1975); 23.10.1911 in dienst, februari 1913 naar Nederlands-Indië; secretaris 01.01.1931 – 31.08.1939.

Carel Frederik Hendrik de Vries (Amsterdam 22.01.1899); 01.07.1920 in dienst, augustus 1920 naar Nederlands-Indië; waarnemend secretaris 02.1938 – 31.08.1939, secretaris 01.09.1939 – 30.06.1946.

Karel Philippus van Diggele (Voorburg 01.05.1898); 01.03.1919 NHM Den Haag, april 1919 naar Nederlands-Indië; waarnemend secretaris mei 1946 – .

Johan Frans Adolphe van Weezel Errens (Breda 23.05.1903); in dienst Surabaya 29.07.1925; secretaris 01.07.1946 – 31.08.1948.

Pieter Jacobus Dekema (Purmerend 08.03.1902); 13.09.1920 in dienst; secretaris 01.09.1948 – 31.12.1954.

Wijnand Nunnus de Bruijn (Amsterdam 28.04.1908); 16.08.1926 in dienst, november 1929 naar Nederlands-Indië; secretaris 01.08.1950 – 30.06.1951.

Johannes Petrus Schlotter (Hilversum 19.07.1905); 26.09.1925 in dienst, oktober naar Nederlands-Indië, v/h adjunct-inspecteur; secretaris 01.01.1955 – 31.07.1956.

Volkert Gerhard Kalma (Assen 01.04.1918); 01.09.1948 in dienst Jakarta; adjunct-secretaris 01.08.1956 – 1959.

Inspecteurs

Emile David van Walree (Brummen 12.08.1871 – Baarn 20.02.1950); inspecteur 01.07.1907 – 31.03.1909.

Vacature 1909-1913.

Willem La Gro (Meppel 22.09.1874 – 1948); in dienst 20.02.1894; inspecteur 01.03.1913 – 11.06.1914, verlof, officieel met ontslag 31.12.1915.

Gerrit Jan Houtsma (Harlingen 09.06.1876 – Bussum 24.10.1933); inspecteur 01.01.1916 – 31.05.1917.

Theodorus Jacobus van Rossum (Amsterdam 19.06.1878 – Den Haag 05.02.1959); in dienst 19.08.1895; inspecteur 01.06.1917 – 30.09.1918.

Coenraad Willem Anthony Marie Groskamp (Goor 11.01.1878 – Den Haag 22.08.1963); waarnemend inspecteur 01.10.1918 – 31.12.1919, inspecteur 01.01.1920 – 30.06.1920.

Bernardus Gerardus Joannes Wijnberg (Amsterdam 27.07.1878); inspecteur 01.07.1920 – 30.06.1924.

J. Molleman; waarnemend inspecteur 01.04.1921 –

Marinus Johannes Herbschleb (Nieuwer-Amstel 06.12.1883 – 1939); waarnemend inspecteur 01.07.1924 – 30.06.1925.

Johannes Alides Deknatel (Amsterdam 29.05.1881 – Wassenaar 23.10.1955); in dienst 25.02.1901; inspecteur 01.07.1924 – 25.07.1925.

Barend Frederik Hagenzieker (Surabaya 24.05.1882 – 21.03.1972); waarnemend inspecteur 25.07.1925, inspecteur 01.11.1926 – 15.12.1926.

Johannes Jacobus van West (Amsterdam 28.05.1883); waarnemend inspecteur 15.12.1926 – 30.06.1928, inspecteur 01.07.1928 – 31.12.1928.

Leonard Jan Simon van Leeuwen (Riouw Molukken 10.06.1882 – 07.07.1933); 20.07.1903 in dienst; inspecteur 01.01.1929 – 08.02.1930.

Johannes Jacobus Staargaard (Surabaya 26.10.1881 – Apeldoorn 01.09.1964); waarnemend inspecteur 01.01.1929 –

Andre Pieter Hoogensteijn J.Azn (Amsterdam 01.10.1887 – 07.05.1955); inspecteur 01.11.1930 – 30.11.1931.

Pieter Marinus Elberg (23.07.1887); waarnemend inspecteur 01.12.1931 – 1933.

Willem Gerard van Oijen (Den Haag 30.07.1886); 01.06.1911 in dienst NHM; adjunct-inspecteur 15.02.1933 – 30.06.1937, eervol ontslag.

Willem (Willy) van de Stadt jr. (Zaandam 19.06.1890 – 13.06.1959); 15.08.1910 in dienst; inspecteur 01.06.1934 – 31.10.1934.

Frederik Reijssenbach (Batavia 29.12.1890); 02.01.1911 in dienst NHM Amsterdam; inspecteur 01.11.1934 – 31.12.1935.

Henri (Han) Giel (Amsterdam 02.07.1892 – Den Haag 11.03.1981); waarnemend inspecteur 01.02.1937, inspecteur 01.10.1937 – 1938.

J.A. Hofland; adjunct-inspecteur «1938-1939».

Jacobus de Wilde (Haarlem 31.05.1896); juni 1915 in dienst NHM; inspecteur 01.07.1938 – 30.04.1939.

Nicolaas Engel van de Stadt (Zaandam 27.08.1892 – »1957); 01.04.1914 in dienst en 07.05.1914 naar Indië; inspecteur 01.05.1939 – 31.12.1940.

Thomas Stuivenberg (Groningen 10.09.1899); 18.08.1919 in dienst; inspecteur 01.11.1947 – 31.12.1949.

Jacobus Hendrik van der Laan (Groningen 27.08.1900); in dienst 01.09.1921, december 1921 naar Nederlands-Indië; inspecteur 01.01.1950 – 01.09.1951.

Hein Holtkamp (Groningen 06.02.1901 – Hilversum 26.06.1964); 16.01.1921 in dienst; inspecteur 01.09.1951 – 31.12.1952.

George de Nie (Surabaya 19.05.1899 – 22.07.1961); in dienst 06.08.1920, oktober 1920 naar Nederlands-Indië; inspecteur titulair 01.10.1953 – 1955.

Henri Johan Eduard van Enter (Enschede 30.05.1905); 03.05.1926 in dienst Batavia; inspecteur 01.02.1957 – «1959».

Pieter Wouda (Amsterdam 04.08.1908); in dienst 19.07.1928 in Batavia; inspecteur CBK - 31.12.1959.

Jacob Gerrit Oost Lieveuse (Düsseldorf 01.07.1914 – Bussum 27.01.1992); v/h chef Centrale Buitenkantoren; inspecteur (ook voor de Nederlandse kantoren) 01.03.1961 – 31.12.1962.
Robert Hendrik Jan Braat (Surabaya 08.10.1910 – Den Haag 12.07.1972); 09.1930 in dienst, v/h chef Centrale Buitenkantoren; inspecteur (ook voor de Nederlandse kantoren) 01.01.1964 –.

Koninklijke Commissarissen

Joseph d'Olislager (Antwerpen 1773 – Den Haag 23.12.1840); lid Raad van State; koninklijk commissaris 04.12.1824 – 02.05.1831.
Jan Huidekoper (Berlicum 03.03.1766 – Amsterdam 27.01.1835); koninklijk commissaris 02.05.1831 – 27.01.1835.
Gerrit graaf Schimmelpenninck (Amsterdam 25.01.1794 – Arnhem 04.10.1863); oud-president NHM; koninklijk commissaris 1835-1836.
Elias Canneman (Amsterdam 25.01.1777 – Oosterbeek 06.10.1861); politicus, oud-minister; koninklijk commissaris 1836-1853.
Jan Jacob Rochussen (Etten 23.10.1797 – Den Haag 21.01.1877); oud-gouverneur-generaal van Nederlands-Indië; koninklijk commissaris 05.1853 – 29.03.1858.
Jhr.mr. Willem Gerrit van de Poll (Amsterdam 01.04.1793 – Den Haag 22.05.1872); koninklijk commissaris 1858-1867.
Guillaume Louis Baud (Den Haag 27.12.1801 – Den Haag 05.01.1891); lid Raad van State; koninklijk commissaris 1867-1871.
Dr. Agnetus Vrolik (Amsterdam 28.02.1810 – Arnhem 08.06.1894); oud-president Staats-spoorwegen, evangelisch-luthers; koninklijk commissaris 1871-1874.
Mr. Justus Dorotheus Willem Pape (Renswoude 10.09.1812 – Den Haag 16.01.1878); vice-president Hoge Raad; koninklijk commissaris 1874 – 16.01.1878.
Mr. Fokko Alting Mees (Appingedam 27.11.1820 – Amsterdam 01.06.1900); oud-minister van Koloniën; koninklijk commissaris (Koninklijk Besluit) 26.01.1878 – 28.02.1889.
Mr. Hendrik Lodewijk Maurits Luden (Amsterdam 14.05.1828 – Amsterdam 23.12.1903); president rechtbank Amsterdam, Nederlands-hervormd; koninklijk commissaris (Koninklijk Besluit 12.02) 01.03.1889 – 23.12.1903.
Mr. Hendrik Pieter Godfried Quack (Zetten 02.07.1834 – Amsterdam 06.01.1917); directeur de Nederlandsche Bank, Nederlands-hervormd; koninklijk commissaris (Koninklijk Besluit 06.01) 15.01.1904 – (KB 18.06) 18.06.1914.
Jacob Theodoor Cremer (Zwolle 30.06.1847 – Amsterdam 14.08.1923); oud-president NHM; koninklijk commissaris (Koninklijk Besluit 18.06) 18.06.1914 – 12.11.1918.
Jhr. Laurens Pieter Dignus op ten Noort (Zutphen 18.10.1847 – Baarn 09.01.1924); reder KPM en SMN, Amsterdam, Nederlands-hervormd; koninklijk commissaris 12.11.1918 – 30.09.1921.

Bij de statutenwijziging van 1921 werd de functie van koninklijk commissaris afgeschaft.

Raad van Commissarissen

Van 1824-1827 bestond de raad uit 26 commissarissen; van 1827-1831 uit zestien commissarissen afkomstig uit de kiescolleges van de kamers van koophandel Amsterdam, Antwerpen, Brussel en Rotterdam. Elk college koos vier commissarissen.

Van 1831-1916 bestond de raad uit twaalf commissarissen; van 1916- 1921 uit dertien commissarissen.

De commissarissen werden in de plaatselijke kiescolleges gekozen en voor iedere commissaris werd tevens een plaatsvervanger-commissaris gekozen.

Amsterdam	1824-1827, 8; 1827-1831, 4; 1831-1916, 4; 1916-1921, 5
Antwerpen	1824-1827, 4; 1827-1831, 4
Brugge	1824-1827, 1
Brussel	1824-1827, 2; 1827-1831, 4
Doornik	1824-1827, 1
Dordrecht	1824-1827, 1; 1831-1921, 1
Gent	1824-1827, 2
Den Haag	1831-1921, 1
Leiden	1824-1827, 1; 1831-1921, 1
Middelburg	1824-1827, 1; 1831-1921, 1
Oostende	1824-1827, 1
Rotterdam	1824-1827, 3; 1827-1831, 4; 1831-1921, 4
Schiedam	1824-1827, 1
Verviers	1824-1827, 1

Amsterdam

- Hendrik Doef (Amsterdam 02.12.1777 – Amsterdam 19.10.1835); lid rvc 23.11.1824 – , niet in functie omdat hij daarna tevens tot agent in Amsterdam werd benoemd (onverenigbaar).
- Johan Cornelis Spengler (Tetz 14.03.1765 – Rijnauwen 06.06.1837); lid rvc 23.11.1824 – , niet in functie omdat hij daarna tevens tot agent in Amsterdam werd benoemd (onverenigbaar).
- Jhr. Pieter Hartsen (Amsterdam 06.09.1789 – Amsterdam 01.12.1846); koopman en voorzitter Kamer van Koophandel; lid rvc 23.11.1824 – 17.05.1825.
- Jhr.mr. Willem Otto Berg (Amsterdam 01.11.1783 – Amsterdam 30.07.1841); lid rvc 23.11.1824 – 1841.
- Jan Jacob Voûte (Amsterdam 02.12.1772 – Nieuwer Amstel 23.08.1843); firmant J.J. Voûte & Zoonen; lid rvc 23.11.1824 – 1827.
- Fredric van der Oudermeulen (Amsterdam 07.02.1797 – Amsterdam 06.03.1864); lid rvc 23.11.1824 – 31.12.1843, 01.08.1855 – 06.03.1864.
- W. Willink jr.; lid rvc 23.11.1824 – ca. 1826.
- A. Heemskerk; lid rvc 23.11.1824 – 1827.
- Nicolaas Lambertus Joannes Bouvy (Amsterdam 07.12.1772 – Amsterdam 08.02.1833); fa. Cavelier & Van Ceulen, Amsterdam; lid rvc 27.09.1825 –.
- Valentin Pfeiffer; lid rvc 27.09.1825 –.
- Egbert Gerrit Veldwijk (Amsterdam 23.03.1779 – 1860); plantagebezitter Suriname; lid rvc 27.09.1825 – 1859/1860.
- J.H. van Reencx; vervanger voor de afgetreden Willink; lid rvc ca. 1826 –.
- Rodolphe Le Chevalier (Amsterdam 09.08.1777 – 1865); koopman, Amsterdam; lid rvc 1834-1854/1855.
- Albrecht Frederik (Fritz) Insinger (Amsterdam 28.02.1788 – Amsterdam 12.03.1872); fa. Insinger, schoonzoon weduwe Borski; lid rvc 1841 – 12.03.1872.
- Hendrik Croockewit (Amsterdam 15.02.1784 – Amsterdam 10.02.1863); directeur de Nederlandsche Bank; lid rvc 1853-1860.
- Willem Cornelis van Vollenhoven (Amsterdam 01.03.1808 – Amsterdam 11.06.1874); bierbrouwerij De Valk, Amsterdam; lid rvc 1859/1860-1867/1868.
- Jan van Eeghen (Amsterdam 07.10.1816 – Amsterdam 25.11.1865); fa. Van Eeghen; lid rvc 1862/1863-1865.
- Charles Le Chevalier (1800-1881); koopman, Amsterdam; lid rvc 1864?-1870/1871.

Ernst Willem Cramerus (Amsterdam 15.03.1807 – Amsterdam 15.05.1887); president raad van administratie Ned. Centr. Spoorw. Mij., Amsterdam, Nederlands-hervormd; lid rvc 1864/1865 – 28.09.1880.

Abraham Wertheim (Amsterdam 16.06.1805 – Amsterdam 12.07.1889); bankier Wertheim & Gompertz; lid rvc 1869-11.07.1884.

Jan van Eik (– 07.02.1878); lid rvc 1870/1871 – 07.02.1878.

Nicolaas (van Taack) Trakranen (Amsterdam 03.04.1819 – Heemstede 11.08.1890); oud-president Factorij; lid rvc 1872-1874.

Abraham Carel Wertheim (Amsterdam 12.12.1832 – Amsterd.30.11.1897); bankier; lid rvc 22.03.1889 – 30.11.1897.

Mr. Hendrik Lodewijk Maurits Luden (Amsterdam 14.05.1828 – Amsterdam 23.12.1903); president rechtbank Amsterdam, Nederlands-hervormd; lid rvc 1874 – 01.03.1889.

Charles Marc Fraissinet; koopman en hoofddirecteur Surinaamsche Bank, Amsterdam; lid rvc 15.03.1878 – 1879.

Henri Jean Corneille Bienfait (Amsterdam 20.06.1818 – Amsterdam 18.07.1885); Handels-, scheeps-, assurantie- en plantagezaken Louis Bienfait en Zoon, Amsterdam; lid rvc 1878 – 18.07.1885.

Jan ter Meulen (Amsterdam 05.07.1815 – Amsterdam 25.11.1896); assuradeur, Amsterdam, Nederlands-hervormd; lid rvc 28.09.1880 – 25.11.1896.

Mr. Maurits Cornelis van Hall (Amsterdam 21.01.1836 – Amsterdam 18.12.1900); directeur Paribas, Amsterdam, Nederlands-hervormd; lid rvc 11.07.1884 – 18.12.1900.

Dirk Cordes (Amsterdam 21.07.1828 – Leiden 04.01.1898) koopman, Amsterdam; voorzitter Kamer van oophandel, Nederlands-hervormd; lid rvc 14.08.1885 – 04.01.1898.

Mr. Hendrik Pieter Godfried Quack (Zetten 02.07.1834 – Amsterdam 06.01.1917); directeur de Nederlandsche Bank, Nederlands-hervormd; lid rvc 29.12.1896 – 15.01.1904, 10.07.1914 – 06.01.1917.

Samuel Pieter van Eeghen (Zeist 28.06.1853 – Doorn 20.01.1934); koopman, Amsterdam, doopsgezind; lid rvc 04.01.1898 – 30.09.1921, in 1918 eerste plaatsvervangend voorzitter.

Mr. Eduard Nicolaas Rahusen (Amsterdam 16.11.1830 – Amsterdam 15.04.1913); advocaat, Amsterdam, doopsgezind; lid rvc 08.02.1898 – 15.04.1913.

Rudolf Willem Jan Cornelis van den Wall Bake (Utrecht 22.03.1843 – Hilversum 05.07.1910); directeur Holl. IJzeren Spoorw. Mij., Amsterdam, Nederlands-hervormd; lid rvc 18.01.1901 – 05.07.1910.

Jhr. Pieter Hartsen (Amsterdam 06.08.1833 – Amsterdam 23.09.1913); oud-directeur NHM; lid rvc 05.02.1904 – 29.07.1913.

Joannus Benedictus van Heutsz (Coevorden 03.02.1851 – Montreux 11.07.1924); oud-gouverneur-generaal Nederlands-Indië; lid rvc 26.07.1910 – 30.09.1921.

Heinrich Carl Rehbock (Amsterdam 11.11.1865 – Amsterdam 25.10.1938); fa. Hofmann Schöffer & Co., Amsterdam; lid rvc 29.07.1913 – 30.09.1921.

Jacob Theodoor Cremer (Zwolle 30.06.1847 – Amsterdam 14.08.1923); oud-president NHM; lid rvc 29.07.1913 – 18.06.1914.

Jan Benjamin Anne Jonckheer (Ginneken 13.02.1861 – Baarn 30.09.1921); directeur SMN; lid rvc 19.03.1917 – 30.09.1921.

Herman Henricus Erdbrink (Zutphen 02.08.1852 – Schaarsbergen 27.05.1928); Arnhem, directeur GCV; lid rvc 04.06.1917 – 30.09.1921.

Plaatsvervanger-commissarissen voor Amsterdam

Albrecht Fredrik (Fritz) Insinger (Amsterdam 28.02.1788 – Amsterdam 12.03.1872); fa. Insinger, schoonzoon weduwe Borski; plaatsvervangend lid rvc 1837-1840/1841.

Louis Pierre Bienfait (Amsterdam 25.12.1790 – Amsterdam 22.09.1843); Handels-, scheeps-, assurantie- en plantagezaken Louis Bienfait en Zoon, Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1839?-1843.

Johannes Luden (Amsterdam 15.04.1792 – Amsterdam 22.01.1868); koopman en reder, Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1839?-1847/1848.

Jacobus Johannes Uytwerf Sterling (Dordrecht 04.08.1790 – Amsterdam 04.05.1853); procureur-generaal rechtbank Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1839?-1853.

Pieter Huidekoper (Amsterdam 31.03.1798 – Amsterdam 4.6.1852); burgemeester Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1842/1843-1843/1844.

Pieter van Eeghen (Amsterdam 23.01.1794 – Amsterdam 16.02.1847); fa. Van Eeghen & Co.; plaatsvervangend lid rvc 1844/1845-1847.

Ferdinand Rendorp (Amsterdam 18.03.1797 – Amsterdam 16.5.1878); directeur Oostersche Handel en Reederijen, Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1844/1845-1847/1848.

Joannes (Jan) Kooy (Amsterdam 04.07.1785 – Amsterdam 12.03.1870); oud-directeur NHM; plaatsvervangend lid rvc 1847-1853/1854.

Hendrik Croockewit (Amsterdam 15.02.1784 – Amsterdam 10.02.1863); directeur de Nederlandsche Bank; plaatsvervangend lid rvc 1849/1850-1853.

Johannes Boelen (Amsterdam 18.09.1793 – Dieren 02.09.1872); Rederij voor de vaart en handel op Afrika; plaatsvervangend lid rvc 1850/1853-1863/1864.

Willem Cornelis van Vollenhoven (Amsterdam 01.03.1808 – Amsterdam 11.06.1874); bierbrouwerij De Valk, Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1853?-1859/1860.

Robert Daniel Wolterbeek (Amsterdam 30.03.1801 – Oosterbeek 27.04.1883); bankier Crommelin & Zonen; plaatsvervangend lid rvc 1853?-1862/1863.

Fredric van der Oudermeulen (Amsterdam 07.02.1797 – Amsterdam 06.03.1864); oud-president NHM; plaatsvervangend lid rvc 09.03.1853 – 01.08.1855.

Jan van Eeghen (Amsterdam 07.10.1816 – Amsterdam 25.11.1865); fa. Van Eeghen & Co.; plaatsvervangend lid rvc 1856/1857-1862/1863.

Charles Le Chevalier (1800-1881); koopman, Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1860/1861-1864?

Jan van Eik (- 07.02.1878); plaatsvervangend lid rvc 1862/1863-1870/1871.

Ernst Willem Cramerus (Amsterdam 15.03.1807 – Amsterdam 05.05.1887); president raad van administratie Ned. Centr. Spoorw. Mij., Amsterdam, Nederlands-hervormd; plaatsvervangend lid rvc 1863/1864-1864/1865.

Jan Barend Beuker (Amsterdam 27.04.1804 – Amsterdam 11.12.1877); suikerraffinadeur Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1863/1864-1867/1868.

Jan ter Meulen (Amsterdam 05.07.1815 – Amsterdam 25.11.1896); assuradeur, Amsterdam, Nederlands-hervormd; plaatsvervangend lid rvc 1868/1869 – 28.09.1880.

Charles Marc Fraissinet; koopman en directeur Surinaamsche Bank, Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1871/1872-1878.

Henri Jean Corneille Bienfait (Amsterdam 20.06.1818 – Amsterdam 18.07.1885); Handels-, scheeps-, assurantie- en plantagezaken Louis Bienfait en Zoon, Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 1872-1880.

Mr. Marius Hendrik 's-Jacob (Amsterdam 06.09.1817 – Amsterdam 25.08.1907); Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc .07.1875 – 30.06.1891.

Dirk Cordes (Amsterdam 21.07.1828 – Leiden 04.01.1898) koopman, Amsterdam, Nederlands-hervormd; plaatsvervangend lid rvc 26.04.1878 – 14.08.1885.

Mr. Maurits Cornelis van Hall (Amsterdam 21.01.1836 – Amsterdam 18.12.1900); directeur Paribas, Nederlands-hervormd; plaatsvervangend lid rvc 05.07.1880 – 11.07.1884.

Jhr.mr. Cornelis Jacob Arnold den Tex (Amsterdam 12.03.1824 – Amsterdam 06.03.1882); burgemeester Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 21.10.1880 – 11.07.1881.

Mr. Eduard Nicolaas Rahusen (Amsterdam 16.11.1830 – Amsterdam 15.04.1913); advocaat, Amsterdam; doopsgezind; plaatsvervangend lid rvc 11.07.1881 – 08.02.1898.

Lewis Henry Enthoven (Londen 21.08.1828 – Heemstede 25.02.1911); Hilversum; Gebrs. Teixeira de Mattos; plaatsvervangend lid 14.07.1884 gekozen, heeft functie niet aanvaard.

Izaak Eduard Teixeira de Mattos (Amsterdam 24.07.1832 – Vlissingen 30.08.1885); Gebr. Teixeira de Mattos; plaatsvervangend lid rvc 28.07.1884 – 30.08.1885.

Abraham Carel Wertheim (Amsterdam 12.12.1832 – Amsterd.30.11.1897); bankier; plaatsvervangend lid rvc 22.09.1885 – 22.03.1889.

Anne Willem van Eeghen (Amsterdam 20.12.1860 – 1917); fa. Van Eeghen & Co.; plaatsvervangend lid rvc 22.09.1885 gekozen, heeft functie niet aanvaard.

Mr. Hendrik Pieter Godfried Quack (Zetten 02.07.1834 – Amsterdam 06.01.1917); directeur de Nederlandsche Bank, Nederlands-hervormd; plaatsvervangend lid rvc 02.11.1885 – 29.12.1896.

Samuel Pieter van Eeghen (Zeist 28.06.1853 – Doorn 20.01.1934); fa. Van Eeghen & Co., doopsgezind; plaatsvervangend lid rvc 05.04.1889 – 04.01.1898.

Mr. Nicolaas Jacob den Tex (Amsterdam 29.12.1836 – Amsterdam 21.05.1899); directeur KNSM; plaatsvervangend lid rvc 13.07.1891 – 21.05.1899.

Rudolf Willem Jan Cornelis van den Wall Bake (Utrecht 22.03.1843 – Hilversum 05.07.1910); directeur Bataviasche Oosterspoorw. Mij., Nederlands-hervormd; plaatsvervangend lid rvc 01.1897 – 18.01.1901.

Augustinus Mauritius Joannes Hendrichs (Amsterdam 12.04.1834 – Scheveningen 28.12.1916); koopman, fa. A. Hendrichs & Co., voorzitter Kamer van Koophandel; plaatsvervangend lid rvc 08.02.1898 – 1916.

Jhr. Georg August (baron vanaf 20.10.1880) Tindal ('s-Gravenhage 11.01.1839 – Hilversum 01.05.1921); Nederlands-hervormd, directeur Kon. West-Indische Maildienst; plaatsvervangend lid rvc 15.03.1898 – 10.07.1914.

Charles Henry Labouchere (Zeist 22.06.1863 – Amsterdam 05.03.1916); kleinzoon S.P., firmant Hope & Co.; plaatsvervangend lid rvc 01.07.1899 – 26.07.1910.

Jhr.mr. Willem Gerrit Dedel (Amsterdam 28.05.1850 – 's-Graveland 27.01.1932); hoogheerraad 1897-1911 waterschap Zeeburg en Diemerzeedijk; plaatsvervangend lid rvc 18.02.1901 – 01.07.1902.

Jhr. Pieter Hartsen (Amsterdam 06.08.1833 – Amsterdam 23.09.1913); oud-directeur NHM; plaatsvervangend lid rvc 01.07.1902 – 05.02.1904.

Heinrich Carl Rehbock (Amsterdam 11.11.1865 – Amsterdam 25.10.1938); fa. Hofmann Schöffer & Co., Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 01.03.1904 – 29.07.1913.

Jan Benjamin Anne Jonckheer (Ginneken 13.02.1861 – Baarn 30.09.1921); directeur SMN; plaatsvervangend lid rvc 26.07.1910 – 19.03.1917.

Ernst Heldring (Amsterdam 21.09.1871 – Amsterdam 29.04.1954); directeur KNSM; plaatsvervangend lid rvc 14.08.1913 – 01.10.1921.

Jhr.mr. Willem Ferdinand van der Wijck (Surabaya 18.08.1859 – Zeist 06.05.1926); administrateur HIJSM; plaatsvervangend lid rvc 10.07.1914 – 01.10.1921.

Mr. Willem Jan Maria Westerwoudt (Amsterdam 13.03.1858 – Assel 10.05.1952); advocaat, Amsterdam; plaatsvervangend lid rvc 19.03.1917 – 01.10.1921.

Joan Muysken (Amsterdam 29.10.1866 – Laren 06.03.1928); directeur Werkspoor; plaatsvervangend lid rvc 16.04.1917 – 01.10.1921.

Mr. Tjibbe Maas (Makkum 28.05.1857); Arnhem, directeur GCV; plaatsvervangend lid rvc 04.06.1917 – 04.07.1921.

Pierre Eschauzier (Sidoardjo 10.05.1874 – Den Haag 22.01.1943); directeur Ned.-Ind. Suiker Unie; plaatsvervangend lid rvc 04.07.1921 – 01.10.1921.

Antwerpen

F.C. Bisschop Basteyns; lid rvc 23.11.1824, niet in functie omdat hij daarna tevens tot agent in Antwerpen werd benoemd (onverenigbaar).

Charles de Wael Vermoelen; lid rvc 23.11.1824, niet in functie omdat hij daarna tevens tot agent in Antwerpen werd benoemd (onverenigbaar).

Em. Schram; lid rvc 23.11.1824, niet in functie omdat hij daarna tevens tot agent in Antwerpen werd benoemd (onverenigbaar).
J.E.A. Verbrouck Pieters; lid rvc 23.11.1824 – 04.06.1825.
Pierre Joseph de Caters; lid rvc 27.09.1825 – 1831.
Jean Bogaerts; lid rvc 27.09.1825 – 1831.
J.J.R. Osy; lid rvc 27.09.1825 – 1831.
Pierre Denis Neuville de Petit Vectrain; lid rvc 27.09.1825 – 1831.
N.J. de Cock; lid rvc in 1827.

Brugge

A. Sinave; lid rvc 23.11.1824 – 1827.

Brussel

Du Pasquier; lid rvc 23.11.1824 – 1830.
Claessens Moritz; lid rvc 23.11.1824 – 1829.

Doornik

Charles le Cocq; lid rvc 23.11.1824 – 1827.

Dordrecht

Ruben Vogelsang (– 1825); lid rvc 23.11.1824 – 1825.
Gerard Mauritz; lid rvc.
Aernout baron van Zuylen van Nijeveld van Nieuw Beijerland (Rotterdam 29.04.1780 – Almen (gem. Gorssel) 17.07.1835); lid rvc 27.09.1825 – ca. 1826.
Adolph Blussé van Oud Alblas (Dordrecht 21.03.1779 – Parijs 26.04.1846); vervanger voor Van Zuylen van Nijeveld; lid rvc ca. 1826/1827 – 1846.
Frederik Cornelis Deking Dura (Dordrecht 05.06.1800 – Dordrecht 16.06.1888); koopman, firmant fa. Gerrit van Hoogstraten en Zoon, Dordrecht; lid rvc 1846 – 09.07.1881.
Mr. Adolph Blussé (Dordrecht 15.04.1815 – Dordrecht 18.12.1890); reder, Dordrecht; lid rvc 09.07.1881 – 18.12.1890.
Corneille Vriesendorp (Dordrecht 26.01.1825 – Dordrecht 18.04.1898); fa. Dekker en Vriesendorp, commissiehandel in vlas en zaden; lid rvc 21.01.1891 – 18.04.1898.
François Stoop (Dordrecht 29.11.1850 – Dordrecht 14.03.1912); bankier, firmant fa Stoop & Zn; lid rvc 20.05.1898 – 14.03.1912.
Frederik Cornelis Deking Dura (Dordrecht 30.01.1851 – Den Haag 25.04.1929); zoutzieder, koopman, commissionair in effecten; lid rvc 17.04.1912 – 30.09.1921.

Plaatsvervanger-commissarissen

Bastiaan de Kat (Dordrecht 15.01.1771 – Dordrecht 07.01.1848); plaatsvervangend lid rvc 1831-1848.
Herman de Kat (Dordrecht 08.05.1784 – Dordrecht 21.12.1865); plaatsvervangend lid rvc 1848-1849.
Otto Boudewijn 't Hooft van Benthuizen (Maasdam 15.11.1802 – Dordrecht 30.05.1878); directeur Bank van Lening Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, Dordrecht; plaatsvervangend lid rvc 1849-1861.
Jacob Cornelis Deking Dura (Dordrecht 07.05.1823 – Utrecht 14.04.1888); plaatsvervangend lid rvc 1861 – 09.07.1881.
Corneille Vriesendorp (Dordrecht 26.01.1825 – Dordrecht 18.04.1898); fa. Dekker en Vriesendorp, commissiehandel in vlas en zaden; plaatsvervangend lid rvc 09.07.1881 – .01.1891.
François Stoop (Dordrecht 29.11.1850 – Dordrecht 14.03.1912); bankier, firmant fa Stoop & Zn; plaatsvervangend lid rvc 18.02.1891 – 20.05.1898.

- Frederik Cornelis Deking Dura (Dordrecht 30.01.1851 – Den Haag 25.04.1929); zoutzieder, koopman, commissionair in effecten; plaatsvervangend lid rvc 13.06.1898 – 17.04.1912 voor F. Stoop.
- Mr. Jacob Cornelis Stoop (Dordrecht 19.02.1867 – Den Haag 19.12.1939); plaatsvervangend lid rvc 1912 – 08.07.1921.
- Mr. Pieter Blussé van Oud Alblas (Dordrecht 07.08.1874 – Dordrecht 07.02.1947); plaatsvervangend lid rvc 08.07.1921 – 01.10.1921.

Gent

- Norbert van Aken; lid rvc 23.11.1824 – 1827.
- Guillaume Bossaert; lid rvc 23.11.1824 – 1827.

Den Haag

- Elias Canneman (Amsterdam 25.01.1777 – Oosterbeek 06.10.1861); politicus, oud-minister; lid rvc .05.1833 – 1836.
- Tobie Constantin de Bordes (Amsterdam 13.12.1772 – Den Haag 03.10.1845); lid Tweede Kamer; lid rvc 1836-1845.
- Jhr. Laurens de Witte van Citters (Den Haag 21.06.1781 – Den Haag 06.08.1862); wethouder Den Haag; lid rvc 1846-1856.
- Gerrit van der Jagt Wzn. (Den Haag 20.06.1807 – Den Haag 27.11.1857); lid rvc 1856-1857.
- Pieter Philip van Bosse (Amsterdam 16.12.1809 – Den Haag 21.02.1879); politicus, lid Tweede Kamer; lid rvc 1858?
- Harm Stolte (Amsterdam 22.12.1797 – Den Haag 30.11.1859); lid Tweede Kamer; lid rvc 1858-1859.
- Mr. Justus Dorotheus Willem Pape (Renswoude 10.09.1812 – Den Haag 16.01.1878); vicepresident Hoge Raad; lid rvc 1859-1874.
- Edward Levien Jacobson (Rotterdam 21.06.1802 – Den Haag 09.05.1875); makelaar in koffie, Rotterdam en textielabrikant, Haarlem; lid rvc 1874 – 09.05.1875.
- Andries Steven Franssen van der Putte (Goes 01.01.1826 – Arnhem 29.02.1912); lid rvc 1875 – 13.07.1880.
- Jhr. Dirk de Graeff van Polsbroek (Amsterdam 28.08.1833 – Den Haag 27.06.1916); oud-Nederlands consul in Japan, remonstrants; lid en secretaris rvc 24.08.1880 – 27.06.1916.
- Jhr.ir. Hugo Loudon (Den Haag 18.06.1860 – Den Haag 06.09.1941); directeur Koninklijke Olie; lid rvc 31.07.1916 – 30.09.1921.

Plaatsvervanger-commissarissen

- Johannes Hendricus Huygens (Den Haag 09.10.1771 – Den Haag 25.05.1844); plaatsvervangend lid rvc 1839?-1844.
- Jhr. Laurens de Witte van Citters (Den Haag 21.06.1781 – Den Haag 06.08.1862); plaatsvervangend lid rvc 1844/45-1845.
- Mr. J.P. Noiret de Bruin; advocaat; plaatsvervangend lid rvc 1845-1849.
- Gerrit van der Jagt Wzn. (Den Haag 20.06.1807 – Den Haag 27.11.1857); plaatsvervangend lid rvc 1849-1856?
- Pieter Philip van Bosse (Amsterdam 16.12.1809 – Den Haag 21.02.1879); plaatsvervangend lid rvc 1856?-1858?
- Harm Stolte (Amsterdam 22.12.1797 – Den Haag 30.11.1859); lid Tweede Kamer; plaatsvervangend lid rvc 1858?
- Marin Gérard van Heel (Rotterdam 29.09.1812 – Den Haag 17.12.1892); plaatsvervangend lid rvc 1859 – 13.07.1880.
- H. Schröder Visser (- 01.02.1895); oud-secretaris NHM; plaatsvervangend lid rvc 24.08.1880 – 01.02.1895.

Anthony Herman Gerard Fokker (Middelburg 09.08.1842 – Den Haag 09.03.1921); oud-president Factorij; plaatsvervangend lid rvc 11.03.1895 – 14.07.1896, ontstemming bij directie dat hij niet was herkozen door aandeelhouders.

Herman Johan Hofstede (Assen 02.11.1857 – Den Haag 05.01.1932); administrateur thee-onderneming Tjirohani, Sukabumi; plaatsvervangend lid rvc 14.07.1896 – 31.12.1917 voor Jhr. D. de Graeff.

Jhr. Herman Constantijn van der Wijck (Soerakarta 14.04.1875 – Wassenaar 30.09.1951); Den Haag; plaatsvervangend lid rvc 03.07.1918 – 01.10.1921.

Leiden

Daniel van Halteren (Leiden 28.04.1771 – Leiden 13.11.1828); president rechtbank Leiden; lid rvc 23.11.1824 – 1827.

Jhr. Daniel Francois van Alphen (Utrecht 30.08.1774 – Voorschoten 15.10.1840); lid Tweede Kamer; lid rvc 1831-1840.

Paul du Rieu (Leiden 20.07.1791 – Leiden 29.11.1857); lakenfabrikant; lid rvc 1840-1857.

Albert Otto Ernst graaf van Limburg Stirum (Groningen 02.12.1803 – Leiden 12.09.1858); burgemeester Leiden; lid rvc 1857-1858.

Samuel Jacob le Poole (Leiden 04.02.1800 – Leiden 05.02.1866); doopsgezind, damastfirma Abram en Jacob le Poole; lid rvc 1858-1865.

Petrus Isaacus de Fremery (Leiden 11.04.1809 – Leiden 27.03.1894); zoutzieder; lid rvc 1865 – 15.07.1882.

Mr. Simon Vissering (Amsterdam 23.06.1818 – Ellecom 21.08.1888); Den Haag; hoogleraar, Leiden; lid rvc 15.07.1882 – 21.08.1888.

Mr. Samuel le Poole (Leiden 09.06.1834 – Leiden 25.07.1891); doopsgezind, textielabrikant; lid rvc 01.10.1888 – 25.07.1891.

Dr. David Bierens de Haan (Amsterdam 03.05.1822 – Santpoort 12.08.1895); hoogleraar wiskunde, Leiden; lid rvc 02.09.1891 – 12.08.1895.

Theodorus Pieter Viruly (Rotterdam 29.08.1822 – Leiden 10.04.1902); zeepzieder, remonstrants; lid rvc 20.09.1895 – 10.04.1902.

Willem Hendrik van Oordt (Rotterdam 23.06.1849 – Valkenburg (ZH) 25.08.1903); burgemeester van Valkenburg; lid rvc 17.05.1902 – 25.08.1903.

Mr. Jan Charles August Everwijn (Noordwijk 15.11.1873 – Noordwijk 05.01.1939); stafambtenaar; lid en secretaris rvc 03.10.1903 – 30.09.1921.

Plaatsvervanger-commissarissen

Paul du Rieu (Leiden 20.07.1791 – Leiden 29.11.1857); koopman; plaatsvervangend lid rvc 1839?-1841.

Cornelis Leembruggen (Leiden 27.05.1785 – Leiden 21.01.1865); fabrikant; plaatsvervangend lid rvc 1840-1858.

Samuel Jacob le Poole (Leiden 04.02.1800 – Leiden 05.02.1866); damastfirma Le Poole; plaatsvervangend lid rvc 1858.

Petrus Isaacus de Fremery (Leiden 11.04.1809 – Leiden 27.03.1894); wethouder Leiden; plaatsvervangend lid rvc 1858-1865.

Boudewijn Franciscus Krantz (Den Haag 04.01.1806 – Leiden 08.12.1878); lakenfabriek Krantz; plaatsvervangend lid rvc 1865 – 08.12.1878.

Jan Scheltema (Leiden 30.10.1824 – Noordwijkerhout 01.04.1891); dekenfabrikant fa. J. Scheltema; plaatsvervangend lid rvc 1879 – 15.07.1882.

Mr. Samuel le Poole (Leiden 09.06.1834 – Leiden 25.07.1891); lid fa. Jacob en Abram le Poole; plaatsvervangend lid rvc 23.08.1882 – 01.10.1888.

Dr. David Bierens de Haan (Amsterdam 03.05.1822 – Santpoort 12.08.1895); hoogleraar wiskunde, Leiden; plaatsvervangend lid rvc 01.10.1888 – 02.09.1891.

Theodorus Pieter Viruly (Rotterdam 29.08.1822 – Leiden 10.04.1902); zeepzieder; plaatsvervangend lid rvc 29.09.1891 – 20.09.1895.
H. van de Velde (– 05.07.1899); plaatsvervangend lid rvc 11.10.1895 – 05.07.1899.
Willem Hendrik van Oordt (Rotterdam 23.06.1849 – Valkenburg 25.08.1903); burgemeester van Valkenburg; plaatsvervangend lid rvc 15.08.1899 – 17.05.1902.
Mr. Jan Charles August Everwijn (Noordwijk 15.11.1873 – Noordwijk 05.01.1939); stafambtenaar; plaatsvervangend lid rvc 05.07.1902 – 03.10.1903.
Dr. Jacob Moll van Charante (Rotterdam 03.12.1875); chemicus Universiteit Leiden, Voorschoten; plaatsvervangend lid rvc 31.10.1903 – 01.10.1921.

Middelburg

Johannis Schouten; lid rvc 23.11.1824 – 1835 (1827).
Jhr. Pieter Johan Boddaert (Middelburg 04.07.1780 – Middelburg 08.01.1843); advocaat; lid rvc 1836-1843.
Steven Luteyn; lid rvc 1843-1856.
Jhr. Willem Reinbrand Boddaert (Middelburg 19.03.1812 – Middelburg 06.01.1888); lid Provinciale Staten; lid rvc 1856-1871.
Jacobus Johannes den Bouwmeester (1825 – Middelburg 17.10.1876); lid rvc 1871 – 17.10.1876.
Johannes Adriaan Tak (Middelburg 11.01.1836 – Middelburg 02.11.1897); commissionair; lid rvc 1876 – 02.11.1897.
Johan Pieter Fokker (Middelburg 19.04.1844 – Middelburg 09.11.1911); fa. Van Burg & Fokker, kooplieden, commissionairs en scheepsreders; lid rvc 10.12.1897 – 09.11.1911.
Frederik Jacob Sprenger (Middelburg 01.04.1856 – Oostkapelle 09.10.1933); advocaat, lid Gedeputeerde Staten; lid rvc 1911 – 01.10.1921.

Plaatsvervanger-commissarissen

Steven Luteyn; plaatsvervangend lid rvc 1839-1843.
Bastiaan Bomme (Middelburg 12.11.1802 – Middelburg 04.11.1858); plaatsvervangend lid rvc 1843-1855.
Jhr. Willem Reinbrand Boddaert (Middelburg 19.03.1812 – Middelburg 06.01.1888); lid Provinciale Staten; plaatsvervangend lid rvc 1855-1856.
Johannes Luteyn (Middelburg 25.06.1828 – 1910); agent de Nederlandsche Bank, Middelburg; plaatsvervangend lid rvc 1856-1865, 1876-1881.
Thomas Adriaan Lambrechtsen (Middelburg 05.06.1825 – Middelburg 10.06.1879); lid Provinciale Staten; plaatsvervangend lid rvc 1865-1871.
Anthony Herman Gerard Fokker (Middelburg 09.08.1842 – Den Haag 09.03.1921); Den Haag; plaatsvervangend lid rvc 1871-1875, 14.01.1898 – 01.1912 bedankt vanwege kiezen Sprenger tot commissaris.
Johannes Adriaan Tak (Middelburg 11.01.1836 – Middelburg 02.11.1897); commissionair; plaatsvervangend lid rvc .07.1875 – 1876.
Johan Pieter Fokker (Middelburg 19.04.1844 – Middelburg 09.11.1911); fa. Van Burg & Fokker, kooplieden, commissionairs en scheepsreders; plaatsvervangend lid rvc .03.1881 – 10.12.1897.
Huibert Pieter den Bouwmeester (Middelburg 20.10.1853 – 1913); plaatsvervangend lid rvc .01.1912 – 1913.
Jhr. Martinus van den Brandeler (Dordrecht 03.10.1859 – Laag Soeren 02.05.1924); burgemeester Middelburg; plaatsvervangend lid rvc 04.10.1913 – 10.07.1915.
Pieter Dumon Tak (Middelburg 31.12.1867 – Wageningen 07.03.1943); burgemeester Middelburg; plaatsvervangend lid rvc 10.07.1915 – 01.10.1921.

Oostende

J.D.H. Serruys; lid rvc 23.11.1824 – ca. 1826.

A. Belpaive; vervanger voor Serruys; lid rvc ca. 1826-1827.

Rotterdam

Reijn Varkevisser; lid rvc 23.11.1824 – 1830.

Frans Smeer (Schiedam 04.12.1766 – Rotterdam 23.02.1831); koopman, Rotterdam; lid rvc 23.11.1824 – 1830.

Carolus Jacobus Blankenheim (Rotterdam 15.11.1767 – Rotterdam 18.06.1835); distillateur; lid rvc 23.11.1824 – 1835.

Jacob Moll Hzn. (Rotterdam 12.01.1776 – 1857); loodwitfabrikant, Rotterdam; lid rvc 1831-1845.

Anthony van Hoboken (Rotterdam 04.11.1756 – Rotterdam 14.01.1850); reder; lid rvc 1831 – 1849/1850.

Abram van Rijckevorsel (Rotterdam 30.12.1790 – Rotterdam 11.08.1864); koopman, president Kamer van Koophandel; lid rvc 1831-1859.

Jan van der Wallen van Vollenhoven (Rotterdam 17.01.1775 – Rotterdam 16.11.1846); lid rvc 1839?-1846.

Herman Theodor Löhnis (Rotterdam 12.10.1813 – Kralingen 15.08.1868); koopman; lid rvc 1844/1845-1868.

Jan Rudolf Mees Jacobzn. (Rotterdam 20.06.1819 – Baden-Baden 15.06.1863); firmant Mees & Moens; lid rvc 1849 – 1853.

Willem Suermondt Bzn. (Rotterdam 21.05.1785 – Rotterdam 23.04.1855); koopman fa. E. Suermondt; lid rvc 1846-1855.

Jan Robert Veder (Rotterdam 04.03.1796 – Rotterdam 30.01.1889); kolenhandelaar en reder; lid rvc 1854/1855-1868/1869.

Joost van Vollenhoven (Rotterdam 16.02.1814 – Rotterdam 28.09.1889); burgemeester Rotterdam; lid rvc 1854/1855 – 1865/1866.

Abraham Rueb (Rotterdam 06.04.1811 – Wiesbaden 03.06.1881); koopman in suiker, Rotterdam; lid rvc 1859/1860-1870/1871.

David Dunlop (Rotterdam 27.11.1800 – Rotterdam 25.01.1883); koopman en reder, fa. Boll & Dunlop, distilleerders, directeur Algemeene Brandwaarborg Maatschappij Rotterdam; lid rvc .07.1866 – 23.09.1880.

Hendrik Muller Szn. (Amsterdam 24.07.1819 – Wiesbaden 15.08.1898); koopman, Rotterdam, doopsgezind; lid rvc .12.1868 – 16.11.1881.

Hendrik Willem Adriaan van Oordt (Rotterdam 27.08.1808 – Rotterdam 28.01.1884); fa. W. van Oordt & Co., lid rvc 1868 – 13.07.1881.

Carel Philip Sander (Rotterdam 28.01.1812 – Baarn 25.11.1873); effectenmakelaar en assurateur, Rotterdam; lid rvc 1870/1871-1873.

Robert Baelde (Rotterdam – Rotterdam 17.11.1878); lid rvc 1873/1874 – 17.11.1878.

Willem van der Hoeven (- 12.09.1885); directeur Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart Mij.; lid rvc 28.12.1878 – 12.09.1885.

Pieter Jacob Cantzlaar (Rotterdam 25.11.1827 – Delfshaven 28.09.1901); makelaar, Rotterdam; lid rvc 23.09.1880 – 15.07.1884.

Daniel Jannette Walen (Amsterdam 29.11.1820 – Arnhem 14.06.1888); Arnhem; lid rvc 28.12.1881 – 14.06.1888.

Cornelis Marinus Viruly (Vuren 19.10.1843 – Rotterdam 15.12.1900); wijnhandelaar, fa. Carel Ellinckhuysen, remonstrants; lid rvc 13.07.1881 – 15.12.1900.

Adriaan de Monchy (Rotterdam 31.03.1822 – Rotterdam 17.04.1912); directeur bijbank de Nederlandsche Bank, doopsgezind; lid rvc 15.07.1884 – 06.07.1898.

Jacob Johannes van der Willigen (Rotterdam 13.09.1825 – Rotterdam 02.02.1912); koffiemaakelaar; lid rvc 09.10.1885 – 06.07.1907.

Lodewijk Adriaan Gleichman (Rotterdam 09.04.1842 – Den Haag 20.11.1915); koopman, fa. Betz & Jay, remonstrants; lid rvc 14.07.1888 – 01.07.1908.

Anton Frederik Ebeling CLzn. (Rotterdam 17.07.1851 – Rotterdam 19.12.1907); fa. A.F. Ebeling & Co., makelaars en assuradeurs, remonstrants; lid rvc 06.07.1898 – 30.09.1901.

Johannes Martinus Annes Bicker Caarten (Rotterdam 21.08.1834 – Rotterdam 20.12.1918); assuradeur, Nederlands-hervormd; lid rvc 21.01.1901 – 03.07.1905.

Engel Pieter de Monchy SJzn (Rotterdam 08.12.1854 – Rotterdam 04.09.1942); fa. M & R. de Monchy, voorzitter Kamer van Koophandel, doopsgezind; lid rvc 26.10.1901 – 30.09.1921, in 1918 tweede plaatsvervangende voorzitter.

Jan Hoyte Veder (Rotterdam 29.04.1846 – Rotterdam 25.06.1936); directeur bijbank de Nederlandsche Bank; lid rvc 03.07.1905 – 30.09.1921.

Jacobus van Hoboken Anthonyzn. (Rotterdam 06.03.1866 – Rotterdam 20.06.1946); fa. A. van Hoboken; lid rvc 06.07.1907 – 30.09.1921.

Pieter Loopuyt (Schiedam 08.02.1859 – Den Haag 27.09.1924); fa. Loopuyt, Schiedam; lid rvc 01.07.1908 – 30.09.1921.

Plaatsvervanger-commissarissen

Jan Loopuyt (Schiedam 01.10.1761 – Schiedam 08.06.1846); koopman en burgemeester van Schiedam; plaatsvervangend lid rvc 1839?-1844/1845.

N.M. Vink; plaatsvervangend lid rvc 1839?-1840/1841.

Willem Suermondt Bzn (Rotterdam 21.05.1785 – Rotterdam 23.04.1855); koopman fa. E. Suermondt; plaatsvervangend lid rvc 1839?-1846.

Engel Pieter de Monchy (Rotterdam 17.07.1793 – Amsterdam 07.09.1883); fa. M & R. de Monchy en Pakhuismeesteren, doopsgezind; plaatsvervangend lid rvc 1840/1841 – 31.12.1850.

Dominicus Blankenheym (Rotterdam 25.03.1797 – Rotterdam 06.09.1872); distillateur; plaatsvervangend lid rvc 1839?-1846/1847.

Cornelis van Stolk Azn. (Rotterdam 20.01.1793 – Rotterdam 27.10.1848); houthandelaar Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc 1846/1847-1848.

Pieter Loopuyt (Schiedam 03.07.1791 – Schiedam 05.06.1872); koopman en bankier; plaatsvervangend lid rvc 1846-1863/1865.

Joost van Vollenhoven (Rotterdam 16.02.1814 – Rotterdam 28.09.1889); burgemeester Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc 1849/1850-1854/1855.

Anthony van Hoboken Anthzn. (Rotterdam 22.10.1807 – Rotterdam 06.02.1872); fa. A. van Hoboken, Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc 1849 – voor J. Mees en 1854/1855-1861/1862.

Govert Jacob Mees Jacobzn (Rotterdam 15.04.1818 – Rotterdam 06.06.1861); firmant Mees & Moens; plaatsvervangend lid rvc 1854? – 1857/1858.

J.C.F. Nolet; plaatsvervangend lid rvc 1863/1864 – 1873/1874.

David Dunlop (Rotterdam 27.11.1800 – Rotterdam 25.01.1883); koopman en reder, fa. Boll & Dunlop, distilleerders, directeur Algemeene Brandwaarborg Maatschappij Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc 1854/1855 – .07.1866.

Carel Philip Sander (Rotterdam 28.01.1812 – Baarn 25.11.1873); effectenmakelaar en assuradeur, Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc 1859/1860-1870/1871.

Hendrik Willem Adriaan van Oordt (Rotterdam 27.08.1808 – Rotterdam 28.01.1884); fa. W. van Oordt & Co., plaatsvervangend lid rvc 1862/1863-1868/1869.

Hendrik Muller Szn. (Amsterdam 24.07.1819 – Wiesbaden 15.08.1898); koopman; plaatsvervangend lid rvc .07.1866 – .12.1868.

Pieter Rueb (Rotterdam 09.12.1812 – Rotterdam 24.06.1894); koopman in suiker; plaatsvervangend lid rvc 1871/1872-1873/1874.

Robert Baelde (Rotterdam – Rotterdam 17.11.1878); Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc 1871/1872-1873/1874.

Jan Loopuyt (Schiedam 13.10.1842 – Schiedam 02.06.1894); koopman, Schiedam; plaatsvervangend lid rvc 1873/1874 – 1883/1884.

Willem van der Hoeven (- 12.09.1885); directeur Nederlandsch-Amerikaansche.Stoomvaart Mij.; plaatsvervangend lid rvc 1873/1874-1878.

Adrien Milders (Rotterdam 21.05.1819 – Rotterdam 13.12.1900); wijnhandelaar en wethouder Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc 1874/1875 – 27.10.1880.

Martinus Hijmans; koopman Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc in 1875-1879.

Pieter Jacob Cantzlaar (Rotterdam 25.11.1827 – Delftshaven 28.09.1901); makelaar, Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc 1879 – 23.09.1880.

Ludwig August Eberhard Suermondt (Rotterdam 01.12.1834 – Rotterdam 01.05.1925); fa. A.C. Fraser & Co., kooplieden in tropische producten, Nederlands-hervormd; plaatsvervangend lid rvc 1879 – 13.07.1881.

Cornelis Marius Viruly (Vuren 19.10.1843 – Rotterdam 15.12.1900); wijnhandelaar, fa. Carel Ellinckhuysen, remonstrants; plaatsvervangend lid rvc 27.10.1880 – 13.07.1881.

Joseph Willem Anthony (Rotterdam 09.08.1833 – 1887); makelaar; plaatsvervangend lid rvc 27.10.1880 – 1887.

Adriaan de Monchy (Rotterdam 31.03.1822 – Rotterdam 17.04.1912); firmant Pakhuismeesteren; plaatsvervangend lid rvc 30.08.1881 – 15.07.1884.

Jacob Johannes van der Willigen (Rotterdam 13.09.1825 – Rotterdam 02.02.1912); koffiemaakelaar; plaatsvervangend lid rvc 13.07.1881 – 09.10.1885.

Jan Margarethus van der Schalk (Schiedam 06.04.1826 – 29.07.1903); bierbrouwer Schiedam; plaatsvervangend lid rvc 1884/1885 – 29.07.1903.

John Veder (Rotterdam 02.06.1825 – Rotterdam 27.05.1896); reder; plaatsvervangend lid rvc 12.08.1884 – 12.07.1895.

Lodewijk Adriaan Gleichman (Rotterdam 09.04.1842 – Den Haag 20.11.1915); koopman, fa. Betz & Jay, remonstrants; plaatsvervangend lid rvc 06.11.1885 – 14.07.1888.

Anton Frederik Ebeling CLzn. (Rotterdam 17.07.1851 – Rotterdam 19.12.1907); fa. A.F. Ebeling & Co., makelaars en assuradeurs, remonstrants; plaatsvervangend lid rvc 12.09.1887 – 06.07.1898.

Johannes Martinus Annes Bicker Caarten (Rotterdam 21.08.1834 – Rotterdam 20.12.1918); assuradeur, Nederlands-hervormd; plaatsvervangend lid rvc 11.08.1888 – 21.01.1901.

Eduard Cornelis Wilhelm Hoyer (Brielle 10.08.1835 – Rotterdam 11.11.1914); directeur Rotterdamsche hypotheekbank; plaatsvervangend lid rvc 12.07.1895 – 11.11.1914.

Engel Pieter de Monchy SJzn (Rotterdam 08.12.1854 – Rotterdam 04.09.1942); fa M & R. de Monchy, voorzitter Kamer van Koophandel, doopsgezind; plaatsvervangend lid rvc 06.07.1898 – 26.10.1901.

Jan Hoyte Veder (Rotterdam 29.04.1846 – Rotterdam 25.06.1936); directeur bijbank de Nederlandsche Bank; plaatsvervangend lid rvc 25.02.1901 – 03.07.1904.

Jacobus van Hoboken Azn (Rotterdam 06.03.1866 – Rotterdam 20.06.1946); fa. A. van Hoboken; plaatsvervangend lid rvc 26.11.1901 – 06.07.1907.

Pieter Loopuyt (Schiedam 08.02.1859 – Den Haag 27.09.1924); bankier en koopman, Schiedam; plaatsvervangend lid rvc 07.09.1903 – 01.07.1908.

Johannes Martinus Annes Bicker Caarten jr (Rotterdam 09.06.1866 – Den Haag 25.05.1930); assuradeur; plaatsvervangend lid rvc 03.07.1905 – 01.10.1921, in 1909 voor J.H. Veder.

Philippus van Ommeren jr. (Rotterdam 28.11.1861 – Wassenaar 10.09.1945); Ph. van Ommeren; plaatsvervangend lid rvc 03.08.1907 – 01.10.1921, in 1909 voor E.P. de Monchy RZ.

Abraham Gleichman (Rotterdam 14.12.1866 – Rotterdam 1947); assuradeur fa. M. van Marle; plaatsvervangend lid rvc 01.07.1908 – 01.10.1921, in 1909 voor P. Loopuyt.

Willem Carel Hudig Janzn. (Rotterdam 02.06.1874 – Rotterdam 31.05.1954); Hudig & Veder, Cargadoors, Rotterdam; plaatsvervangend lid rvc 17.12.1914 – 01.10.1921.

Schiedam

Johannes Burgerhout; lid rvc 23.11.1824 – 1827.

Verviers

Raimond Jean François Biolley (Verviers 10.02.1789 – Verviers 22.05.1846); Verviers; lid rvc 10.12.1825 – 1827.

Raad van Commissarissen na de statutenwijziging van 01.10.1921

Jhr. Laurens Pieter Dignus op ten Noort (Zutphen 18.10.1847 – Baarn 09.01.1924); directeur SMN; voorzitter en lid rvc 01.10.1921 – 09.01.1924.

Samuel Pieter van Eeghen (Zeist 28.06.1853 – Doorn 20.01.1934); koopman, Amsterdam, doopsgezind; lid rvc 01.10.1921 – 20.01.1934, voorzitter 1924 – .10.1933.

Engel Pieter de Monchy SJzn (Rotterdam 08.12.1854 – Rotterdam 04.09.1942); fa. M & R. de Monchy, voorzitter Kamer van Koophandel, doopsgezind; lid rvc 01.10.1921 – 1931, tweede plaatsvervangend voorzitter in 1930.

Mr. Jan Charles August Everwijn (Noordwijk 15.11.1873 – Noordwijk 05.01.1939); stafambtenaar; lid rvc en secretaris 01.10.1921 – 15.08.1922.

Jacobus van Hoboken Anthonyzn. (Rotterdam 06.03.1866 – Rotterdam 20.06.1946); fa. A. van Hoboken; lid rvc 01.10.1921 – 22.05.1936.

Mr. Frederik Jacob Sprenger (Middelburg 01.04.1856 – Oostkapelle 09.10.1933); advocaat, lid Gedeputeerde Staten Zeeland; lid rvc 01.10.1921 – 09.10.1933.

Heinrich Carl Rehbock (Amsterdam 11.11.1865 – Amsterdam 25.10.1938); fa. Hofmann Schöffer & Co., Amsterdam; lid rvc 01.10.1921 – 1938, vicevoorzitter 1924-1933, voorzitter 1933-1938.

Pieter Loopuyt (Schiedam 08.02.1859 – Den Haag 27.09.1924); koopman en bankier Schiedam; lid rvc 01.10.1921 – 27.09.1924.

Jhr.ir. Hugo Loudon (Den Haag 18.06.1860 – Den Haag 06.09.1941); directeur Koninklijke Olie; lid rvc 01.10.1921 – 25.05.1938.

Joannus Benedictus van Heutsz (Coevorden 03.02.1851 – Montreux 11.07.1924); oud-gouverneur-generaal Nederlands-Indië; lid rvc 01.10.1921 – 18.07.1922.

Jan Hoyte Veder (Rotterdam 29.04.1846 – Rotterdam 25.06.1936); directeur bijbank de Nederlandsche Bank; lid rvc 01.10.1921 – 04.02.1932.

Frederik Cornelis Deking Dura (Dordrecht 30.01.1851 – Den Haag 25.04.1929); Dordrecht, zoutzieder, koopman, commissionair in effecten; lid rvc 01.10.1921 – 25.04.1929.

Herman Henricus Erdbrink (Zutphen 02.08.1852 – Schaarsbergen 27.05.1928); Arnhem; oud-directeur GCV; lid rvc 01.10.1921 – 27.05.1928.

Dr. Hendrikus Colijn (Haarlemmermeer 22.06.1869 – Ilmenau 18.09.1944); politicus, gereformeerd; lid rvc 18.07.1922 – 11.08.1923, 23.06.1926 – 26.05.1933.

Pierre Eschauzier (Sidoardjo 10.05.1874 – Den Haag 22.01.1943); directeur Nederlandsch-Indische Suiker Unie; lid rvc 06.07.1923 – 22.01.1943.

Wilhelmus Hendrik Jan Oderwald (Amsterdam 13.01.1860 – Haarlem 27.07.1929); directeur SMN; lid rvc 06.07.1923 – 27.07.1929.

Joan Muysken (Amsterdam 29.10.1866 – Laren 06.03.1928); directeur Werkspoor; lid rvc 27.06.1924 – 06.03.1928.

Hendrik Willem van Marle (Amsterdam 27.04.1872 – Bussum 27.02.1941); directeur Dudok de Wit & Co., Amsterdam; lid rvc 27.06.1924 – 27.02.1941, secretaris 1929-1933, vicevoorzitter 1933-1940.

Philippus van Ommeren jr. (Rotterdam 28.11.1861 – Wassenaar 10.09.1945); directeur Ph. van Ommeren, Rotterdam; lid rvc 15.12.1924 – 19.07.1945.

Johannes Henricus Hummel (Den Haag 16.02.1865 – Cannes 29.03.1937); directeur KPM; lid rvc 23.06.1926 – 29.03.1937.

Marie Paul Voûte jr. (Semarang 01.12.1882 – Baarn 23.10.1955); directeur Mirandolle Voûte &

Co., Amsterdam; lid rvc 13.03.1929 – 23.10.1955, vicevoorzitter 10.04.1941, voorzitter 12.04.1954.

Petrus Emilius (Emile) Tegelberg (Den Helder 16.09.1874 – Baarn 24.11.1954); directeur SMN; lid rvc 17.12.1929 – 12.04.1954, secretaris 29.05.1934 – 1938, voorzitter 18.11.1938 – 12.04.1954.

Willem Ruys Bzn. (Rotterdam 25.08.1894 – Goirle 15.08.1942); Nederlands-hervormd, directeur Rotterdamsche Lloyd; lid rvc 08.06.1932 – 15.08.1942.

Cornelis de Monchy (Rotterdam 23.04.1872 – Rotterdam 08.11.1951); directeur M. & R. de Monchy, Rotterdam; lid rvc 08.06.1932 – 08.11.1951.

Henri Louis van Eeghen (Amsterdam 01.12.1887 – Driebergen 17.08.1976); fa. Van Eeghen & Co., Amsterdam; lid rvc 20.06.1934 – 18.05.1960, secretaris 1938-1960.

Jhr.mr. Frans Beelaerts van Blokland (Den Haag 21.01.1872 – Den Haag 27.03.1956); Nederlands-hervormd, diplomaat en oud-minister van Buitenlandse Zaken, vicevoorzitter Raad van State; lid rvc 11.06.1935 – 27.03.1956.

Jhr.prof.mr. Bonifacius (Bonne) Christiaan de Savornin Lohman (Groningen 13.07.1883 – Utrecht 17.03.1946); hoogleraar Staatsrecht Utrecht, lid Eerste Kamer, Nederlands-hervormd; lid rvc 11.06.1935 – 17.03.1946.

Mr. Albert baron van Haersolte (Zwolle 24.03.1879 – Amsterdam 19.10.1956); advocaat, Amsterdam; lid rvc 11.06.1935 – 31.12.1946.

Mr. Willem George Alphonse van Sonsbeeck (Amsterdam 11.09.1877 – Heino 14.08.1969); rooms-katholiek, (oud-) commissaris der koningin in Limburg; lid rvc 22.05.1936 – 16.05.1958.

Anthony van Hoboken Anthzn jr. (Rotterdam 22.11.1891 – Putten 07.04.1960); fa. A. van Hoboken, Rotterdam; lid rvc 22.05.1936 – 07.04.1960.

Dr. Jan Eduard de Quay (Den Bosch 25.08.1901 – Beers 04.07.1985); hoogleraar bedrijfsleer Tilburg en directeur Economisch Technisch Instituut, rooms-katholiek; lid rvc 24.05.1938 – 29.03.1946, afgetreden vanwege meningsverschil met directie.

Johan Wienik Bernard Everts (Bussum 02.03.1885 – Den Haag 18.08.1960); lid raad van bestuur KPM; lid rvc 24.05.1938 – 16.05.1958.

Dr. Arnold Dirk Adriaan de Kat Angelino (Deil 06.09.1891 – Den Haag 06.06.1969); Indisch ambtenaar; lid rvc 24.05.1938 – 29.03.1946.

Dr.ir. Frans Querien den Hollander (Goes 31.05.1893 – Maarn 18.08.1992); president-directeur Nederlandse Spoorwegen; lid rvc 29.03.1946 – 03.10.1964, voorzitter 24.12.1956 – 03.10.1964.

Anne Bram Christiaan Dudok de Wit (Nieuwer Amstel 07.04.1896); directeur Dudok de Wit & Co., Amsterdam; lid rvc 29.03.1946 – 03.10.1964.

Mr. Marinus Gertrudus de Baat (Rotterdam 28.10.1892 – Baarn 01.05.1959); lid raad van bestuur Unilever; lid rvc 29.03.1946 – 01.05.1959.

Jacob Theodoor (Theo) Cremer (Haarlem 01.04.1902 – New York 26.08.1979); directeur Deli-Maatschappij; lid rvc 29.03.1946 – 27.03.1950.

Mr. Pieter Leendertz (Assen 21.11.1889 – Amsterdam 20.09.1951); voorzitter Kina-Bureau; lid rvc 29.03.1946 – 20.09.1951.

Mr. Dirk Uipko Stikker (Winschoten 05.02.1897 – Wassenaar 24.12.1979); directeur Heineken, buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur, Londen; lid rvc 29.03.1946 – 07.08.1948 vanwege benoeming tot minister van Buitenlandse Zaken, daarna opnieuw lid rvc 24.02.1953 – 03.10.1964.

Willem Bruynzeel (Rotterdam 02.03.1901 – Zaandam 04.01.1978); directeur Bruynzeel, Zaandam; lid rvc 18.10.1946 – 03.10.1964.

Andreas Frederik Bronsing (Amsterdam 09.01.1889 – Leusden 04.12.1989); directeur SMN; lid rvc 18.10.1946 – 17.04.1961.

Willem Frederik Dutilh (Rotterdam 24.11.1894 – Bergen 09.01.1977); fa. D. Burger, Rotterdam; lid rvc 18.10.1946 – 03.10.1964.

Prof.mr. Pieter Wilhelmus (Wim) Kamphuisen (Gouda 06.03.1897 – Velp 16.08.1961); rooms-katholiek, Velp, gedelegeerd commissaris AKU, Arnhem; lid rvc 16.01.1948 – 16.08.1961.

Jhr.mr. Hugo (Huug) Laurens Adriaan van Kretschmar van Veen, Heer van Wijk; (Hilversum 24.07.1898 – Hilversum 12.12.1970); directeur SMN; lid rvc 06.07.1951 – 03.10.1964, vice-voorzitter 12.04.1954 – 1964.

Simon van West (Vlaardingen 17.05.1886); directeur Wilton-Fijenoord, Schiedam; lid rvc 04.06.1954 – 19.05.1959.

Ir. Arnold (Nol) Hugo Ingen Housz (Den Haag 22.08.1888 – Gorssel 04.07.1983); president-directeur Hoogovens; lid rvc 04.06.1954 – 17.04.1961.

Mr. Horatius (Hora) Albarda (Leeuwarden 28.02.1904 – Zwitserland (Fluelapas) 17.05.1965); oud-directeur NHM; lid en vicevoorzitter rvc 01.01.1956 – 03.10.1964, secretaris 15.07.1960 – 1964.

Cornelis (Kees) Johannes baron Collot d'Escury (Palembang 22.10.1888 – Amsterdam 24.07.1966); oud-president NHM; lid rvc 01.01.1957 – 17.04.1961.

Ir. Willem Hendrik Kruyff (Breskens 02.10.1899 – 's-Graveland 06.05.1971); directeur KNSM; lid rvc 16.05.1957 – 03.10.1964.

Ir. Johannes Baptista Gerardus Maria ridder De van der Schueren (Waalwijk 01.01.1899 – Nijmegen 05.08.1990); commissaris der koningin in Overijssel, rooms-katholiek; lid rvc 16.05.1958 – 03.10.1964.

Mr. Willem Adrianus Johannes Lucas (Hengelo 03.08.1902); directeur KPM; lid rvc 16.05.1958 – 19.05.1959.

Dr. Ernst Hans van der Beugel (Amsterdam 02.02.1918 – Den Haag 29.09.2004); directeur KLM; lid rvc 19.05.1959 – 03.10.1964.

Cornelis Jan Aaldert van Daalen (Rotterdam 11.04.1895); directeur Wilton-Fijenoord, Schiedam; lid rvc 19.05.1959 – 03.10.1964.

Felix Alouis Caspar Guépin (Den Helder 22.04.1899 – Londen 16.04.1966); oud-directeur Koninklijke Olie; lid rvc 18.05.1960 – 03.10.1964.

Mr. Matthias Sanders (Jember 19.07.1896 – De Bilt 1976); oud-directeur Herstelbank, lid rvc 18.05.1960 – 03.10.1964.

Pieter Rudolph Bentz van den Berg (Den Helder 21.02.1901); directeur Hoogovens; lid rvc 17.04.1961 – 03.10.1964.

Marinus Hendrik Damme Dipl.Ing.E.T.H. (Tilburg 19.04.1906); directeur VMF, Amsterdam; lid rvc 17.04.1961 – 03.10.1964.

Adriaan Theodoor van der Lecq (Bleiswijk 20.03.1903); directeur Wm.H. Mueller & Co., Den Haag; lid rvc 17.04.1961 – 03.10.1964.

Henri Johan (Hans) de Koster (Leiden 05.11.1914 – Wassenaar 24.11.1992); directeur Meelfabriek De Sleutels, Leiden; lid rvc 14.11.1962 – 03.10.1964.

Mr. Jan Johan Oyevaar (Amsterdam 14.06.1897 – Leidschendam 22.11.1978); directeur Ph. van Ommeren, Rotterdam; lid rvc 14.11.1962 – 03.10.1964.

Klaas (Nic) Soesbeek (Haren 07.07.1905 – Velp 19.05.1994); voorzitter raad van bestuur AKU, Arnhem; lid rvc 14.11.1962 – 03.10.1964.

Willem Josephus Rudolphus Dreesmann (17.05.1913 – 28.03.1971); directeur Vroom & Dreesmann, Amsterdam; lid rvc 10.10.1963 – 03.10.1964.

Dr. Jelle Zijlstra (Oosterbierum 27.08.1918 – Wassenaar 23.12.2001); minister van Financiën; lid rvc 10.10.1963 – 03.10.1964.

Dr.ir. Henri Caspar Joseph Hubert Gelissen (Venlo 15.05.1895 – Wassenaar 20.05.1982); directeur Provinciale Limburgse Electriciteits Maatschappij, Maastricht, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Cornelis van Stolk (Rotterdam 08.06.1897 – Wassenaar 07.06.1978); Stolk Commissiehandel, Rotterdam, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Pieter Goedkoop Dzn. (Zandvoort 29.07.1907 – Hindhead GB 26.10.1990); Nederlandse Dok – en Scheepsbouw Maatschappij, Amsterdam, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Drs. Henricus Antonius Kaag (Hoorn 21.12.1897 – Tilburg 06.08.1970); hoogleraar economie Tilburg; Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Dirk (Dick) de Jong (Amsterdam 25.09.1896 – Amsterdam 20.10.1974); Koninklijke Zwavelzuurfabrieken, v/h Ketjen, Amsterdam, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Willem John Harry Blijdenstein (Watford 03.04.1904 – Pully, Zwitserland 1992); firmant B.W. Blijdenstein & Co., Londen, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Bernard Anton Poulie Wilkens (Veendam 24.12.1896 – 1976); fa. Wilkens, Veendam, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Mr. Barend Joseph Maria van Spaendonck (Tilburg 02.11.1896 – Tilburg 25.03.1967); rooms-katholiek, Bureau van Spaendonck, Tilburg; Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Mr. Gerardus Egidius Franciscus Maria van der Schrieck (Rotterdam 04.02.1900 – Breda 05.09.1964); directeur Van Mierlo, Breda, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 05.09.1964.

Dirk Pieter Spierenburg (Rotterdam 04.02.1909 – Wassenaar 27.08.2001); Nederlands vertegenwoordiger bij de Europese Gemeenschap, Brussel, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Helmich van Heek Hermanzn. (Enschede 02.06.1902 – 26.08.1990); Van Heek & Co., Enschede, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Ir. Henri Michiel (Hans) van Mourik Broekman (Haarlem 19.08.1906 – Boekelo 08.12.2004); Koninklijke Nederlandse Zoutindustrie, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Jacobus Verhagen (Naaldwijk 05.10.1896 – Montreux (CH) 04.04.1984), Société Belge de Banque, Brussel, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Ir. Pieter (Piet) van Delden (Surabaya 29.04.1899 – Laren 04.12.1972); directeur Hoogovens, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Mr. Bernardus Aloysius van Schaik (Den Bosch 04.12.1897 – Den Haag 02.04.1981); Algemene Werkgeversvereniging, Haarlem, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Henri Albert Marten Kroese (Soerakarta 26.12.1894 – Enschede 30.11.1973); oud-directeur Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Pieter Smidt van Gelder (Leiden 18.12.1915 – Rougemont (CH) 02.06.2002); Van Gelder & Zonen, Amsterdam, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Ir. Antonie Marinus Avéres (Hengelo 20.09.1904 – Hengelo 18.03.1985); VMF Stork, Hengelo, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Mr. Huibert Gerrit van Everdingen (Tiel 06.06.1906 – Rheden 06.01.1986); Nationale Levensverzekeringsbank, Rotterdam, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Albert Jan Blijdenstein (Enschede 13.03.1902 – Enschede 22.04.1972); Katoenspinnerij Bams-hoeve, Enschede, Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Mr. Johannes (Jan) Burgerhout (Rotterdam 26.01.1902 – Amsterdam 07.03.1966); oud-directeur Twentsche Bank; lid rvc 23.07.1964 – 03.10.1964.

Bijlage 5

Commissariaten en bestuursfuncties directieleden NHM, 1880-1964¹

* = persoonlijk commissariaat

Nicolaas van Taack Trakranen, president 1874-1889.

Spoorweg-Maatschappij Almelo-Salzbergen, Almelo, 1874-1879.

Christiaan Pieter Lohr, lid Factorij 1874-1878, president Factorij 1878-1886.

Bataviaasch Prauwenveer, Batavia, ← 1880, 1884-1886.

Jhr. Pieter Hartsen, directeur 1875-1902.

Handel- en Industrie Maatschappij Curaçao, Amsterdam, <1900-1913.

Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, <1900-1909>.

Hollandsche Sociëteit van Levensverzekeringen, Amsterdam, <1900-1906>.

Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Amsterdam, 1888-1913, voorzitter 1897-1909.

Koninklijke West-Indische Maildienst, Amsterdam, <1900-1909>, voorzitter in 1907.

Stoomvaart-Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, 1872-1913, vicevoorzitter 1883-1884,
1897-1913, voorzitter 1884-1885.

Surinaamsche Bank, Amsterdam, 1877-1913, voorzitter in 1907.

Anthony Herman Gerard Fokker, lid Factorij 1878-1886, president Factorij 1886-1894.

Algemeene Nederlandsch-Indische Electriciteits Maatschappij, Amsterdam, in 1909,
voorzitter in 1912.

Bataviaasch Prauwenveer, Batavia, 1886-1894, voorzitter 1887-1894.

Boeatan, Maatschappij tot bevordering van nijverheid, huisvlijt en kunstnijverheid der
Inlandsche bevolking van Oost- en West-Indië, Den Haag, penningmeester <1907>.

Cultuurmaatschappij Soemberredjo, Amsterdam, <1900-1912>.

Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrentemaatschappij (Nilmij), Batavia,
commissaris bijkantoor Den Haag, <1900-1919>.

Nederlandsch-Indische Petroleum-Maatschappij, Amsterdam, <1900>.

Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, <1900-1912>, secretaris in
1912.

Nederlandsch-Indische Verlichting-Maatschappij, Den Haag, <1907-1912>.

Nederlandsche afdeling der Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid en
Landbouw, Den Haag, <1907-1912>.

Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam,
<1900-1918>.

Bijlage 5
Commissariaten en
bestuursfuncties
directieleden NHM,
1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

¹ Deze bijlage is gebaseerd op gegevens eigen database bancaire functionarissen. Tevens is gebruik gemaakt van Financieel Adresboek voor Nederland, 1906-1959, Handboek voor Cultuur- en Handelondernemingen in Nederlandsch-Indië, 1888-1940, Van Nierop & Baak, Naamloze Vennootschappen, 1885/1886-1948 en Van Oss' Effectenboek, 1903-1968/1969. De volgorde is chronologisch, bij meerdere personen in hetzelfde jaar is het gewicht van de functie bepalend voor de plaatsingsvolgorde.

Petroleum-Maatschappij Polynesia, Den Haag, <1900>.
Sumatra Petroleum-Maatschappij, Den Haag, <1900>.
Tarakan Petroleum Maatschappij, Amsterdam, <1907-1912>.

Paul Fraissinet, secretaris 1879-1900, directeur 1900.

Maatschappij tot Exploitatie van de Suikerfabriek Tempeh, Lumajang, 1893-1896.

Balthazar Heldring, directeur 1880-1900, president 1900-1907.

Banque de Paris et des Pays Bas, Amsterdam, <1906>.

Batavia Ooster Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, 1884 →.

Commissie voor de Handelspolitiek, voorzitter.

Deli Spoorweg-Maatschappij, Amsterdam, 1883-1907.

Disconto Maatschappij, Rotterdam, <1900-1907>.

Kamer van Koophandel, Amsterdam, vicevoorzitter.

Kas-Vereeniging, Amsterdam, <1885-1907>.

Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Amsterdam, <1900>.

Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij, Amsterdam, 1893-1907.

Madoera Stoomtram-Maatschappij, Amsterdam, 1897-1907.

Nederlandsch Bijbelgenootschap, voorzitter in 1902.

Nederlandsche Asahan Tabak-Maatschappij v/h H. Herrings & Co., Amsterdam, <1900>.

Nieuwe Asahan Tabak-Maatschappij, Amsterdam, ← 1907.

Staatscommissie voor handelspolitiek, voorzitter in 1902.

Surinaamsche Bank, Amsterdam, 1879-1907.

Vereeniging 'Het Buitenland'.

M. Dames Visser, agent Mariënburg 1882-1886, lid Factorij 1892-1896.

Bataviasche Stoomvaartonderneming, Batavia, <1900-1907>.

Cultuurmaatschappij Ploembon, Batavia, <1907-1912>.

Cultuurmaatschappij Poerwodadi, Batavia, <1900>.

Madoera Stoomtram-Maatschappij, Amsterdam, <1900-1910>.

Nederlandsche Asahan Tabak-Maatschappij v/h H. Herrings & Co., Amsterdam, <1900>.

Nieuwe Asahan Tabak-Maatschappij, Amsterdam, <1907-1912>.

Nieuwe Nederlandsche Hypotheekbank, Amsterdam, <1906-1919>.

Hendrik Christiaan Soeters, lid Bz. Factorij 1885-1894, president Factorij 1894-1900.

Atjeh Transport Maatschappij, Amsterdam, <1907-1912>.

Bindjey Tabak Maatschappij, Amsterdam, in 1909-1912.

Cultuurmaatschappij Ploembon, Batavia, directeur <1907-1912>.

Cultuurmaatschappij Poerwodadi, Batavia, <1900>.

Handelsvereniging v/h Reiss & Co., Amsterdam, <1907-1912>.

Landbouw Maatschappij Ketanggoengan-West, Batavia, <1900>.

Maatschappij tot exploitatie der ondernemingen, nagelaten door mr. W.A. Baud, Den Haag, <1907-1912>.

Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrentemaatschappij (Nilmij), Batavia, <1900>.

Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrentemaatschappij (Nilmij), Batavia, commissaris bijkantoor Den Haag, <1912-1919>.

Tabak Maatschappij Krapoh, Amsterdam, <1907-1912>.

Zeehaven en Kolenstation Sabang, Amsterdam, <1906-1912>.

- Mr. Focko Alting Mees, president 1889-1900.
 Maatschappij tot Exploitatie van de Suikerfabriek Tempeh, Lumajang, 1893-1896.
 Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, voorzitter 1889-1900.
- Charles H.C. Bijvanck, lid Factorij 1894-1900, president Factorij 1900-1904.
 Bataviaasch Prauwenveer, Batavia, 1894-1904.
 Cultuurmaatschappij Ploembon, Batavia, <1900>.
 Cultuurmaatschappij Poerwodadi, Batavia, directeur <1900>
 Cultuurmaatschappij Tersana, Batavia, 1898-1900>.
 Handelsvereniging, Batavia, voorzitter <1900>.
 Het Indische Veem, Batavia, <1900-1904>.
 Koffiecultuur-Maatschappij Poerwodadie, Surabaya, <1900>.
 Landbouw Maatschappij Ketanggoengan-West, Batavia, directeur <1900>.
 Tagalsch Prauwenveer, Batavia, directeur <1900>.
 Zeehaven en Kolenstation Sabang, Amsterdam.
- Pieter Nicolaas Adriani, lid Factorij 1896-1898, agent Rotterdam 1898-1909.
 Landbouw Maatschappij Ketanggoengan-West, Batavia, <1900>.
 Vereeniging Oost en West, Den Haag, <1907>.
- Anthonie Hendrik van Geijt, secretaris Factorij 1896-1901, lid Factorij 1901-1906.
 Holland Dakota Landbouw Compagnie, Amsterdam, 1910-.
 Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, <1907-1912>.
 Landbouw-Maatschappij Geneng Sarie, Batavia, <1900>.
 Zeehaven en Kolenstation Sabang, Amsterdam.
- Jacobus Louis Ludolph, lid Factorij 1898-1901.
 Koffiecultuur-Maatschappij Poerwodadie, Surabaya, <1900>.
- Edward James Yzenhoed Grevelink, chef Eerste Afdeling 1898-1913.
 Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, <1925-1934>.
- Bram Muller, directeur 1900-1921.
 Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen (Beniso), Den Haag.
 Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, v/h Handel- en Industrie Maatschappij Curaçao, Amsterdam, <1919-1929>.
 Droogdok Maatschappij Tandjong Priok, Rotterdam, <1907-1915>, voorzitter 1921-1935.
 Generale Hollandsche Aannemers Compagnie, Amsterdam, 1909 →.
 Handel- en Industrie Maatschappij Curaçao, Amsterdam, <1906-1913>, later Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam.
 Holland China Handels Compagnie, Rotterdam, 1903-1934>.
 Holland China Handels Compagnie Canton, Rotterdam, <1934>.
 Holland China Handels Compagnie Shanghai, Rotterdam, <1934>.
 Holland China Handels Compagnie Tientsin, Rotterdam, <1934>.
 Hollandsche Bank voor West-Indië, Amsterdam, lid en voorzitter 1918-1935.
 Internationale Vereeniging voor de Rubbercultuur.
 Kas-Vereeniging, Amsterdam, <1912-1934>, voorzitter in 1919 en 1922.
 Koloniaal Instituut, Amsterdam.
 Koninklijke Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, lid raad van bestuur 1902-1935, voorzitter 1924-1935.
 Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1923-1935.

Koninklijke West-Indische Maildienst, Amsterdam, <1906-1922>.
 Leesmuseum, Amsterdam.
 Nederlandsch Syndicaat voor China, Amsterdam, voorzitter 1921-1935.
 Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, 1912-1931, voorzitter 1922-1931.
 Nederlandsche Scheeps-Hypotheekbank, Rotterdam, <1910-1934>.
 Nederlandsche Staalgieterij 'Demka' v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, voorzitter <1917-1931>.
 Nederlandsche Wol Maatschappij, Amsterdam, 1915-, voorzitter in 1923-1931).
 Nieuwe Afrikaansche Handels-Vennootschap, Rotterdam.
 Oost-Afrikaansche Compagnie, Rotterdam, directeur -1900, <1922>.
 Suikeronderneming Poerworedjo, Amsterdam, 1908-, voorzitter <1920-1930>.
 Surinaamsche Bank, Amsterdam, 1911-1932, voorzitter in 1919.
 Vereenigde Nederlandsche Tabaksbank, Amsterdam, in 1919.
 Vereeniging van Importeurs, Amsterdam, voorzitter 1903-ca. 1914.
 Vereeniging van Thee-Importeurs, Amsterdam, voorzitter in 1916.
 West-Indische Cultuurbank, Amsterdam, <1919-1922>.

Mr. Jacob Bierens de Haan, secretaris 1900-1917, directeur 1918-1933.

Algemeene Nederlandsch-Indische Thee Cultuur Maatschappij, Amsterdam, 1911-, 1925 in liquidatie.
 Amsterdam Langkat Compagnie, Amsterdam, <1907-1909>.
 Amsterdamsche Superfosfaatfabriek, Amsterdam, voorzitter 1906-1933.
 Atjeh Transport Maatschappij, Amsterdam, <1930>.
 Banque de Paris et des Pays Bas, Amsterdam, <1930-1933>.
 Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen (Beniso), Den Haag.
 Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, <1919-1933>.
 Compañia Constructora General, Den Haag, 1915-.
 Constructie Werkplaatsen v/h Du Croo & Brauns, Amsterdam, 1913-1930>.
 Droogdok Maatschappij 'Soerabaja', Amsterdam, <1930-1931>.
 Handelsvereniging v/h Reiss & Co., Amsterdam, <1917-, voorzitter <1925-1933>.
 Hollandsche Bank voor West-Indië, Amsterdam, 1923-1933.
 Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, Haarlem, directeur 1920-1937.
 Hollandsche Sociëteit van Levensverzekeringen, Amsterdam, <1900-1934>.
 Internationale Vereeniging voor de Rubbercultuur.
 Kinabureau, Amsterdam, <1930-1933>.
 Koffieproducenten Vereeniging, Amsterdam.
 Koloniaal Instituut, Amsterdam, lid commissie van advies Handelsmuseum, <1925-1934>.
 Koloniaal Museum, Haarlem, lid commissie van advies Handelsmuseum, <1907-1912>.
 Koloniale Cultuur Compagnie, Amsterdam.
 Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, 1930-1933<.
 Maatschappij tot Beheer van het Administratiekantoor opgericht door Hubrecht, Van Harencarspel & Vas Visser NV, Amsterdam, <1930-1933>.
 Moluksche Handelsvennootschap, Amsterdam, <1925-1934>.
 Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat, Amsterdam, 1927-1934.
 Nederlandsch-Indisch Pers Agentschap, Amsterdam, [1916?] -1919.
 Nederlandsch-Indische Maatschappij tot voortzetting der zaken van Linde & Teves en R.S. Stokvis Ltd., Semarang, <1925-1934>.
 Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, <1930-1934>.
 Nederlandsche Dok-Maatschappij, Amsterdam, <1930-1934>.
 Nederlandsche Kleurstoffenfabriek, Amsterdam, 1919-1931.

Nederlandsche Mijexploratie en Exploitatie Maatschappij, Paramaribo, 1920-
 Nederlandsche Rubber Unie, Amsterdam, vicevoorzitter (1926-1930).
 Prolongatievereeniging, Amsterdam, secretaris 1914-, voorzitter -1933.
 Spaarbank voor de Stad Amsterdam, Amsterdam.
 Surinaamsche Waterleiding Maatschappij, Amsterdam, directeur 1899-1910, commissaris 1931-1937.
 Tikkerdienst, Amsterdam, 1930-1934.
 Vereenigde Chemische Fabrieken, Utrecht, (1930-1934).
 Vereeniging tot werkverschaffing van hulpbehoevende blinden.
 Vereeniging van Importeurs, Amsterdam, secretaris 1903-ca. 1914.
 Vereeniging van Kinabast-Producenten, Amsterdam, (1930-1934).
 Vereeniging voor de Theecultuur in Nederlands-Indië, Amsterdam.
 Vereeniging van Theeimporteurs, Amsterdam, voorzitter (1930).
 De Verzekering-Vennootschap, Amsterdam, (1906).
 Werkfonds 1934, 1934-.
 West-Indische Cultuurbank, (1930-1934).
 Zeehaven en Kolenstation Sabang, Amsterdam, (1930-1933).
 Zuid-Amerika-Lijn, Amsterdam, 1905-1907.

Hendrik Johannes Hoogeveen, lid Factorij 1900-1904, president Factorij 1904-1909, agent Den Haag 1910-1911.

Assam Thee-onderneming Landen aan de Zuid, Amsterdam, (1907).
 Assam Thee Onderneming Tjilangla I en II, Amsterdam, (1907).
 Bataviaasch Prauwenveer, Batavia, 1904-1909.
 Cultuur Maatschappij Serangdjaja, Amsterdam, in 1912.
 Het Indische Veem, Batavia, (1907).
 Javasche Gas Maatschappij, Den Haag, in 1912.
 Koloniale Rubber-Cultuur Maatschappij, Amsterdam, 1910-, in 1912.
 Mijnbouw Maatschappij Ketahoen, Batavia, (1907).
 Mijnbouw Maatschappij Redjang Lebong, Batavia, (1907).
 Particulier Prauwenveer, Surabaya, directeur (1900).
 Rubber-Cultuur Maatschappij Kidoel I en II, 1907.
 Tagalsch Prauwenveer, Batavia, (1907).

Dr. Karel van Aalst, directeur 1902-1912, president 1913-1934.

Administratiekantoor van leningen ten laste van Nederland en Nederlands-Indië, voorzitter 1922-1935).
 Amstel-Bank, Amsterdam, 1920-1931.
 Amsterdamsche Bankiersvereeniging, Amsterdam, voorzitter 1919-1934.
 Amsterdamsche Handel- en Administratie Maatschappij, Amsterdam.
 Amsterdamsche IJclub, voorzitter.
 Astra Romana, Boekarest, voorzitter (1916-1917).
 [Barmer Bankverein, Barmen (Wuppertal) mogelijk commissariaat vanaf 1919, in ieder geval vertegenwoordiger van de NHM bij deze bank].
 Bataafsche Petroleum Maatschappij, Den Haag*, 1910-1939.
 Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen (Beniso), Den Haag.
 Centrale Commissie voor de Statistiek, 1914-1920.
 Centrale Land- en Tuinbouwbank met winstdeling, Den Haag, in 1919-1921).
 Centrale Trust Compagnie, Amsterdam, in 1909, in 1912, niet in 1919.
 Commissie van contact tussen de faculteit economische wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam en het bedrijfsleven, Amsterdam, 1932 →.

Commissie der Nederlandsche Regeering voor het Nederlandsch-Duitsche Credietverdrag, voorzitter 1918-1925.
 Crisis-Comité Amsterdam, Amsterdam, vicevoorzitter 1931.
 Cultuur Maatschappij Kebonhardjo, Amsterdam, voorzitter 1912-1916.
 Cultuur-Maatschappij Klampok, Semarang/Den Haag, voorzitter 1911-1934›.
 Cultuur-Maatschappij Peterongan, Den Haag, 1909-1914, ‹1925-1930›.
 Dagblad de Nederlander, Den Haag, 1925-1929.
 Disconto Maatschappij, Rotterdam, in 1909.
 Eigen Haard, Tijdschrift, Haarlem.
 Fonds ten behoeve van Indologische Studiën aan de Rijksuniversiteit Utrecht, voorzitter 1925-1939.
 Geconsolideerde Hollandsche Petroleum Compagnie, Den Haag, 1906-1925›.
 Handelscompagnie Ruilverkeer, Amsterdam, 1924-1928.
 Hollandsch Eigendom van aandelen Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, in 1920.
 Hollandsche Beleggings Compagnie, Amsterdam, ‹1904-1912›.
 Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, Amsterdam, in 1915.
 Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1915-1932.
 Hollandsche Zuid-Amerika Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1916-1929.
 Hotel Atlanta, Amsterdam, 1916-.
 Hou en Trouw, Vereeniging voor Voortgezet Handelonderwijs, Amsterdam.
 Indologische Faculteit, Utrecht, voorzitter.
 Industriële Maatschappij Trompenburg, Amsterdam, 1912-1915.
 Internationale Crediet Compagnie, Amsterdam, 1924-1934.
 J.A. de Jongh-Fonds, -1939.
 Koloniaal Instituut, Amsterdam, ‹1925 →1934-1939›
 Koninklijk Instituut voor Hooger Technisch Onderwijs in Nederlandsch-Indië, Amsterdam, ‹1925›.
 Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, voorzitter 1908-1923, 1923-1935.
 Koninklijke Luchtvaart Maatschappij voor Nederland en Koloniën, Den Haag, 1919-1929›.
 Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden, 1918-1939, ged 1920-1939, voorzitter 1920-1925, vicevoorzitter in 1926, 1934-1939.
 Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag*, 1910-1939.
 Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1911-1939.
 Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam, voorzitter raad van beheer 1928-1930, lid raad van beheer 1930-1939.
 Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Amsterdam, 1904-1939.
 Koninklijke West-Indische Maildienst, Amsterdam, 1913-1928.
 Maatschappij tot Exploitatie van het Nederlandsche Sportpark (Olympisch Stadion), Amsterdam, erevoorzitter ‹1934-1936›.
 Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, Utrecht, 1918-.
 Machinefabriek Amsterdam, Amsterdam, 1914-1917.
 Mendelssohn & Co., Amsterdam*, voorzitter 1927-1939.
 Mexican Eagle Oil Comp., Mexico, in 1922.
 Minahassa Comité, voorzitter 1929-1932.
 Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1915-1937›.
 Nationaal Steun Comité.
 Nationale Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, lid en voorzitter 1905-?
 Nederlandsche Accept Maatschappij, Amsterdam, ‹1923-1934, voorzitter ‹1929-1934›.
 Nederlandsche Bank voor Zuid-Afrika, Amsterdam, 1903-1925.

Nederlandsche Crediet en Financiering Maatschappij, Amsterdam, voorzitter 1928-1934».

Nederlandsche Fabrik van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam, «1915-1930».

Nederlandsche Overzee Trust Maatschappij, Den Haag, voorzitter 1914-1919.

Nederlandsche Scheepsbouw Maatschappij, Amsterdam, «1930».

Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, 1908-1939, vicevoorzitter 1922-1932, voorzitter 1933-1939.

Nederlandsche Uitvoer Maatschappij, Den Haag.

Nederlandsche Vereeniging voor Economische Geographie, Den Haag, «1925 →1934-1939».

Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij 'Holland-Zuid-Afrika Lijn', Amsterdam, voorzitter 1919-1934.

Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat, Hilversum, later Amsterdam, 1910-1934, voorzitter «1926».

Nederlandsch-Indische Maatschappij tot voortzetting der zaken van Linde & Teves en R.S. Stokvis Ltd., Semarang, «1920-1921».

Nieuwe Asahan Tabak-Maatschappij, Amsterdam, «1909-1912».

Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, Den Haag, 1921-1934.

Philips' Omroep Holland-Indië, Amsterdam, 1929-1934 (niet formeel benoemd als commissaris, wel als zodanig in deze raad actief).

Phönix AG für Bergbau und Hüttenbetrieb, Hörde, 1920 →.

Prolongatie-Vereeniging, Amsterdam, voorzitter 1914-1919.

Raad van Bijstand, inzake de buitenlandse economische politiek, «1927».

Steenkolenmaatschappij Poeloe Laoet, Amsterdam, 1903-1913.

Stoomvaart-Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, 1914-1939, vicevoorzitter 1923-1939.

Surinaamsche Waterleiding Maatschappij, Amsterdam, 1930-.

Syndicaat voor Indische Ondernemingen, voorzitter in 1926.

Tampico-Panuco Petroleum Maatschappij, Den Haag, «1926».

Vereeniging 'Het Buitenland'.

Vereeniging voor den Geldhandel, Amsterdam, voorzitter 1914-1919.

Vereeniging voor Voortgezet Handelonderwijs.

Wolbank, Amsterdam, voorzitter 1924-1930».

Maurits Cornelis Johannes Welle, agent Mariënburg 1902-1925.
 Mijnbouw Maatschappij Salida, Den Haag, «1930».
 Surinaamsche Bank, Amsterdam, 1927-1935, voorzitter in 1934.

Hendrik Kerbert, lid Factorij 1904-1908.
 Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1900-1903.

Enne van der Veen, chef Vierde Afdeling (producthandel), 1904-1938.
 Cultuur Maatschappij 'Modajac', Amsterdam, 1927-1939».
 Handels- en Cultuur Compagnie 'Noord-Celebes', directeur «1925-1934».
 Holland-Celebes Cultuur Maatschappij, Amsterdam, «1930-1939».
 Holland Centraal-Amerika Handels-Compagnie, directeur 1911-1938.
 Rubber Arbitrage Bureau van de Nederlandsche Vereeniging van de Rubberhandel, Amsterdam, «1930-1934».

Simon Eduard Toens, lid Factorij 1906-1909, president Factorij 1909-1911.
 Afscheep- en Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1903-1905.
 Bataviaasch Prauwenveer, Batavia, 1909-1911.

Goud Exploratie Maatschappij Lebong Kandis, Batavia, in 1912.
 Goud Exploratie Maatschappij Simau, Batavia, <1907>.
 Handelsvereniging Batavia, Batavia, penningmeester. <1907-1912>.
 Landbouw Maatschappij Goenoeng Rowo, Pati (Semarang), directeur in 1912.
 De Liquidatie Vereeniging, Batavia, <1912-1930>.
 Mijnbouw Maatschappij Gloemboek, Batavia, in 1912.
 Mijnbouw Maatschappij Ketahoen, Batavia, in 1912.
 Mijnbouw Maatschappij Redjang-Lebong, Batavia, in 1909, in 1912.
 Mijnbouw Maatschappij Se Balau, Batavia, <1907>.
 Mijnbouw Maatschappij Simau, Batavia, in 1909, in 1912.
 Particulier Prauwenveer, Surabaya, directeur <1907>.
 Tagalsch Prauwenveer, Batavia, directeur <1912>.

Jacob Theodoor Cremer, president 1907-1912.

Commissie voor de Handelspolitiek, Den Haag, voorzitter 1893-1912.
 Deli-Maatschappij, Amsterdam, <1907-1912>.
 Deli Spoorweg-Maatschappij, Amsterdam, in 1909, voorzitter in 1912 en 1918.
 Hollandsch-Amerikaansche Plantage Maatschappij, Amsterdam, directeur in 1912.
 Koloniaal Instituut, Amsterdam, voorzitter 1910-1923.
 Koloniaal Museum, Haarlem, erevoorzitter <1907-1912>.
 Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, Utrecht, in 1909, in 1915.
 Medan Tabak Maatschappij, Amsterdam, <1907-1912>.
 Nederlandsche Fabrik van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam, 1891-1898, 1903-1923.
 Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam, <1916, voorzitter in 1919.
 Senembah Maatschappij, Amsterdam, <1907-1912>.
 Soenggal Tabak Maatschappij, Amsterdam, in 1912.

Jacob Bijpost, chef Derde Afdeling 1907-1934.

Eerste Onderlinge Brand- en bedrijfsschadeverzekering Maatschappij van Rund- en Wolvee, Paarden en Varkens 'Ceres', Nieuwe Niedorp, <1934-1948>.
 Inspectiebureau v/h J.F. Rebel & Co., Amsterdam, <1934>.
 Onderlinge Verbruiksvereniging Gooisch Belang, Bussum, <1934>.

Frits Marmelstein, lid Factorij 1908-1911, president Factorij 1911-1915.

Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1905-1908.
 Assam Thee-Onderneming Landen aan de Zuid, Amsterdam, in 1912.
 Bataviaasch Prauwenveer, Batavia, 1911-1916.
 Crediet- en Handelsvereniging Banda, Amsterdam, in 1919.
 Cultuur Maatschappij Djampang, Batavia, in 1912.
 Cultuur Maatschappij Ploembon, Batavia, <1930-1938>.
 Geldersche Credietvereniging, Arnhem, secretaris 1916-1936.
 Handel Maatschappij v/h Van Nie & Co., Medan, <1934-1939>.
 Het Indische Veem, Batavia, <1912>.
 Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, 1935-1940, 1945-1957.
 Maatschappij tot exploitatie der ondernemingen nagelaten door mr. W.A. baron Baud, Den Haag, <1925-1939>.
 Maatschappij tot exploitatie van de suikeronderneming Blimbing, Surabaya, <1907-1912>.
 Maatschappij tot exploitatie der suikeronderneming Ranoekapis, Surabaya, <1907-1912>.
 Mijnbouw Maatschappij Ketahoen, Batavia, in 1912.

Mijnbouw Maatschappij Loemar, Surabaya, in 1912.
E. Philips & Co.'s Bank, Maastricht, <1920-1921>.

Gilles Hennis, agent Rotterdam 1908-1912, agent Den Haag, 1913-1942.
Ateliers voor Metaalbewerking Cuprera, Den Haag, 1915-.
Haagsche Bankiersvereeniging, Den Haag, vicevoorzitter in 1919, voorzitter <1934-1941>.
Hoornsche Crediet- en Effectenbank, Hoorn, voorzitter <1919-1948>.
Kamer van Koophandel en Fabrieken, Den Haag, <1941>.
Tieleman & Dros, Leiden, voorzitter <1941>.
Vereeniging voor den Haagschen Geld- en Effectenhandel, Den Haag, <1934>, penningmeester <1941>.

Lambertus Engel, lid Factorij 1911-1915, president Factorij 1916-1919.
Bataviaasch Prauwenveer, Batavia, 1916-1919.
Tagalsch Prauwenveer, Batavia, directeur in 1918.
Vereeniging ter Verbetering van den Maatschappelijke Staat van den Militair, Batavia, 1916-.

Herman van Straaten, lid Factorij 1911-1917, agent Rotterdam 1918-1920, directeur Geldersche Credietvereeniging 1921-1935
Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1908-1911.
Afscheep- & Commissiezaak v/h C.H. Pownall, Banyuwangi, 1910-1911.
Banjoewangisch Prauwenveer, Banyuwangi, 1910-1911.
Bond voor den Geld- en Effectenhandel in de Provincie, Den Haag, 1929-1935.
's-Gravenhaagsche Hypotheekbank voor Nederland, Den Haag, <1934>.
Maatschappij tot voortzetting der zaken van Becker & Co., Surabaya, <1925-1934>.

Emile David van Walree, directeur 1913-1918.
Banque de Paris et des Pays Bas, Amsterdam <1934-1948>.
Centraal Bureau voor den Handel met Rusland, <1939>.
Javasche Bosch-Exploitatie Maatschappij v/h P. Buwalda & Co., Amsterdam, <1934-1939>.
C. Kamphuys' Fabrieken, Zaandam, 1917-.
Koninklijke Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, 1931-1950.
Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij, Amsterdam, 1922-1924, 1929-1950.
Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1922-1924, 1929-1950.
Nederlandsch Pacific Instituut, Amsterdam, voorzitter -1939.
Nederlandsche Bank voor Russischen Handel, Petrograd, 1917-1918.
Nederlandsche Vereeniging voor Hooger Handelsonderwijs/later Hooger Onderwijs in de Economische Wetenschappen, Rotterdam, <1939>.
Suiker Cultuur Maatschappij, Amsterdam, voorzitter <1939-1947>.
Vereenigde Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen, Amsterdam, <1913, 1917, 1947>.
Vereeniging Toeristenverkeer, Batavia, in 1912.

Hendrik Knottenbelt Azn., agent Rotterdam 1913-1919.
Chili, consul-generaal van, te Rotterdam.
Cultuur Maatschappij 'Poenti Kajoe' in liquidatie, Rotterdam, <1925>.
Geldersche Credietvereeniging, Arnhem, 1916-1918, voorzitter 1918-1919.
Gravenhaagsche Hypotheekbank voor Nederland, Den Haag, in 1919.
Hollandsche Transatlantische Handelsvereeniging, Amsterdam, <1916-1919>.
F. van Lanschot's Bank, Utrecht, voorzitter -1919.
Maatschappij voor Scheepscrediet, Rotterdam, in 1919.

Nieuwe Rotterdamsche Hypotheekbank, Rotterdam, in 1912.
Noorsche Gas Maatschappij, Den Haag, <1914-1934>.
Scheurleer & Zoonen's Bank, Delft, voorzitter in 1919, in november 1919 nog niet afgetreden.
Tabak Maatschappij Sennah, Amsterdam, <1910-1912>.
Vereeniging ter behartiging der belangen van houders van pandbrieven der Maatschappij voor Hypothecair Crediet Holland-Mexico, in 1919.
Verzekering-Maatschappij Labor, Den Haag, in 1919.

Willem La Gro, inspecteur 1913-1914, president-directeur Nederlandsche Bank voor Russischen Handel 1917.

Administratiekantoor van leningen ten laste van Nederland en Nederlands-Indië, Amsterdam, <1934>.
Banque de Paris et des Pays Bas, Amsterdam, <1948>.
Handelscompagnie Ruilverkeer, Amsterdam, directeur 1919.
Hollandsch-Czecho-Slovakische Handelscompagnie 'Holbo', Amsterdam, 1919.
Nederlandsch-Fransche Trust Compagnie, Amsterdam, <1934>.

Frans Vester, lid Factorij 1916-1917, directeur 1918-1929.

Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1911-1915.
Afscheep- & Commissiezaak v/h C.H. Pownall, Banyuwangi, 1911-1915.
Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali', Benoa, 1913-1915.
Banjoewangisch Prauwenvaar, Banyuwangi, 1913-1915.
Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen (Beniso), Den Haag, 1922-1929.
Cultuur Maatschappij Klampok, Semarang, <1922-1925>.
Internationale Vereeniging voor de Rubber- en andere Cultures in Nederlandsch-Indië.
Koffie Comité van de vertegenwoordiging der Bergcultures in Nederland.
Koloniaal Instituut, Amsterdam, commissie.
Koninklijke Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, <1922-1930>.
Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam, voorzitter 1928-1930.
Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, <1925-1929>.
Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat, Amsterdam, 1918-1927.
Nederlandsch Indische Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, voorzitter <1922-1930>.
Nederlandsche Java-Instituut, Amsterdam, <1930>.
Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, Den Haag, <1926>.
Philips' Omroep Holland-Indië, Amsterdam, voorzitter 1927-1929.
Stichting Industriefonds tot bevordering van het onderwijs en de onderwijsinrichtingen van de Middelbare Technische School, Dordrecht.
Suiker Cultuur Maatschappij, Amsterdam, voorzitter <1925-1931>.
Suikeronderneming Poerworedjo, Amsterdam, <1922-1934>.
Surinaamsche Bank, Amsterdam, 1931-1934.
Vereenigde Javasuiker Producenten, Amsterdam, 1926, voorzitter -1929.

Philippus Johannes Priesman jr., chef Tweede Afdeling 1916-1948.

Algemeene Studie Commissie van het Koloniaal Instituut, Amsterdam, 1943-1946.
Handels- en Cultuur Compagnie 'Noord-Celebes', secretaris <1925-1934>.
Nederlandsch-Indische Vereeniging voor den Afzet van Suiker (Nivas), Amsterdam, secretaris <1934>.

Pensioenfonds voor Geëmployeerden in dienst van Ned.-Ind. Suikerondernemingen,
Den Haag, <1934-1939>.
Verenigde Javasuiker Producenten, Amsterdam, secretaris <1934>.

Mr. Nicolaas van Julsingha, chef overschrijvingen 1916-1953.
Commercieele Maatschappij Heerengracht, Amsterdam, directeur <1934-1947>.
Commercieele Maatschappij Keizersgracht, Amsterdam, directeur <1934-1947>.
Financiering Compagnie Finaco, Amsterdam, directeur <1934>.
Industriele Maatschappij Heerengracht, Amsterdam, <1934>.

Gerrit Jan Houtsma, lid Factorij 1917-1919, president Factorij 1920.
Bataviaasch Prauwenveer, Batavia, 1919-1920.

Jan Lubertus van Houten, lid Factorij 1917-1920, president Factorij 1920-1924.
Bataviaasch Prauwenveer, Batavia, 1920 →.
Indische Ondernemersbond, Batavia, voorzitter 1922-1924.

Mr. Kees Guépin, directeur 1918-1923.
Administratiekantoor van de Centrale Trust Compagnie, Amsterdam, secretaris <1934>.
Administratiekantoor ter voortzetting der zaken van de heer P. Buwalda, Arnhem, <1919-1934>.
Algemeene Bank voor Zakelijk Onderpand, Den Haag, in 1912, <1919>.
API [?], <1922>.
Assurantie Compagnie 'Excelsior', Amsterdam, 1920-1928.
Banque de Paris et des Pays Bas, Amsterdam, <1919-1922>.
Centrale Trust Compagnie, Amsterdam, secretaris in 1912, in 1919.
Cultuur-Maatschappij Mento Toelakan, Semarang, <1930>.
Cultuur-Maatschappij Peterongan, Amsterdam, <1925>.
EPU [?], <1922>.
Export-Maatschappij v/h B. van Leeuwen & Co., Amsterdam, 1917-1920.
Geconsolideerde Hollandsche Petroleum Compagnie, Den Haag, <1912-1925>.
Geldersche Credietvereniging, Arnhem, voorzitter 1919-1927.
Handelscompagnie Ruilverkeer, Amsterdam, voorzitter 1919-1922.
Holland Sumatra Tabak Maatschappij, Amsterdam, <1912>.
Hollandsch-Czecho-Slovakische Handelscompagnie 'Holbo', Amsterdam, 1919.
Internationale Producten Compagnie, voorzitter 1920-1922.
Maatschappij voor Nijverheid, voorzitter.
Machinefabriek Amsterdam in liquidatie, Amsterdam, <1925-1930>.
Machinefabriek Kalimas in liquidatie, Amsterdam, <1925-1930>.
Nationale Borg-Maatschappij, Amsterdam, <1912>.
Nederlandsche Bank voor Russischen Handel, Petrograd, 1918-1920.
Nederlandsche Grondbriefbank, Amsterdam, <1912-1934>.
E. Philips & Co.'s Bank, Maastricht, voorzitter <1920-1922>.
Provinciale Staten Noord-Holland, Haarlem.
Tabak Maatschappij Krapoh, Amsterdam, <1912>.
Tabak Maatschappij Sennah, Amsterdam, <1910-1912>.
Valutakas, Amsterdam, <1922-1934>.
Vereeniging van Bestuurders van Trustmaatschappijen, Amsterdam, voorzitter 1934-
Verwey & Lugard's Automobiël Maatschappij, Den Haag.
Zwitsersche Union, <1922>.

- Mr. Frederik Hendrik Abbing, secretaris 1918-1930, directeur-secretaris 1930-1938.
 Koninklijke Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij, Veenendaal, <1927-1955, voorzitter <1946-1955.
 Stoomdrukkerij 'De Fakkel' v/h B. van Mantgem*, <1930>.
 Vereeniging voor den Geldhandel, Amsterdam, secretaris 1914-1919>.
- Mr. Constant Henri Roosegaarde Bisschop, agent Den Haag 1918-1936.
 Bond voor den Geld- en Effectenhandel in de Provincie, Den Haag, commissie van beroep, <1934>.
 Curaçaosch Ondersteuningsfonds, penningmeester <1938>.
 Eerste Hollandsche Vensterglasfabriek, Maassluis.
 Nederlandsche Fabriek voor Betimmeringen v/h Gebr. Reens, Amsterdam.
 Nederlandsche Staalfabrieken 'Demka' v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, secretaris.
 Vereeniging van Internationaal Jeugdverkeer, Leiden.
- Mr. Joh. Havelaar, agent Rotterdam 1918-1929.
 Algemeen Administratie- en Trustkantoor, Rotterdam, in 1919.
 Commissie voor Incasso Zaken, Amsterdam, in 1919.
 Eerste Hollandsche Vensterglasfabriek, Maassluis, <1927>.
 Gewapend-Betonbouw 'De Kondor', Amsterdam, in 1920-1929.
 Hypotheekbank Holland-Amerika, Utrecht, in 1912, in 1919.
 Lotichius & Co.'s Bank, Helmond, voorzitter 1920-1922.
 Rotterdamsche Hypotheekbank, Rotterdam, 1928-.
 Rotterdamsche Likwidatiekas, Rotterdam, <1912-1925>., secretaris in 1919.
 Tsjecho-Slowakije, consul-generaal <1926>.
 Vereenigde Glasfabrieken, Schiedam.
- Willem Haaksma, chef controledienst 1918-1942.
 Commercieele Maatschappij Heerengracht, Amsterdam, voorzitter <1934>.
 Financiering Compagnie Finaco, Amsterdam, voorzitter <1934>.
 Industriële Maatschappij Heerengracht, Amsterdam, voorzitter <1934>.
 Stoombandfabriek Van Engelen & Evers, Heeze, <1934>, voorzitter in 1938.
- Jacobus J.J. de Bruijn, hoofd bouwzaken 1918-1951.
 Kempkes' Meubelfabrieken, Waddinxveen, <1958>.
- Mr. Adriaan Gilles Heineken, directeur Geldersche Credietvereniging 1919-1936.
 Arnhemsche Hypotheekbank voor Nederland, Arnhem, <1934>.
 Bodegravensche Bankvereniging, in 1919.
 Bond voor den Geld- en Effectenhandel in de Provincie, Den Haag, 1922-1929.
 Commissie voor Incasso Zaken, Amsterdam, in 1919.
 Levensverzekering Maatschappij Arnhem, Arnhem, <1925-1930>.
 Noord-Hollandsche Scheepsverbandbank, Haarlem, <1919-1934>.
 E. Philips & Co.'s Bank, Maastricht, 1921 →.
- Mr. Daan Crena de Jongh, agent Rotterdam 1920-1924, directeur 1925-1934, president 1934-1939.
 Administratiekantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, ← 1939.
 Algemeen Comité tot aanbidding van een Nationaal Huwelijksgeven aan het prinselijk paar, penningmeester 1936-1939.
 Amsterdamsche Bankiersvereniging, Amsterdam, 1934-1939.
 Banque de Paris et des Pays Bas, Amsterdam, 1934-1939.

Bataafsche Petroleum Maatschappij, Den Haag, 1941-1947.
 Berliner Kraft- und Licht AG (Bewag), Berlijn*, 1938-1939.
 Berliner Städtische Electricitätswerke (Bewag), Berlijn, 1939.
 Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen (Beniso), Den Haag.
 Centraal Bureau voor den Handel met Rusland, 1937-1939.
 Centrale Beleggingsraad, Amsterdam., 1932-1934.
 Charbonnages Réunis Laura & Vereeniging, Brussel, 1939 →.
 Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, 1934-1939.
 Commissie van Contact voor Economische Aangelegenheden, 1933-1939.
 Commissie Gemeentelijke Girodiensten, 1933, 1936.
 Commissie voor Muntpolitiek, 1939.
 Commissie voor de Oude Stad, Amsterdam, 1934-.
 Commissie van Overleg voor economische aangelegenheden in buitengewone tijdsomstandigheden, Den Haag, 1934-1939.
 Commissie van Overleg Nederlands-Indië, Den Haag, 1939-.
 Cultuur Maatschappij Bogokidoel, Den Haag*, 1938-1939.
 Danziger Tabak-Monopol, Danzig*, 1927-1942.
 Deutsch-Niederländische Gesellschaft, Berlijn, 1936-1939.
 Electriciteitscommissie Gelderland, 1934-.
 Financieel Comité van de Volkenbond, Genève*, 1937-1939.
 Financierings Maatschappij voor Buitenlandschen Wegenbouw (Finaweg), Amsterdam, 1930-, vicevoorzitter 1934-1938, voorzitter 1939.
 Fonds ten behoeve van Indologische Studiën aan de Rijksuniversiteit Utrecht, 1935-1940.
 Geldersche Credietvereniging, Arnhem, voorzitter 1927-1936.
 Handelscompagnie Ruilverkeer, Amsterdam, -1928.
 Hengelosche Electricische en Mechanische Apparatenfabriek (Heemaf), Hengelo*, 1932-1939.
 Hollandsche Industrie- en Handel Maatschappij, Rotterdam, 1930.
 Hollandsche Industrie- en Handel Maatschappij 'Siderius', Den Haag, ← 1931.
 Institut Colonial International, 1937-1939.
 Institut Français (Maison Descartes), Amsterdam, 1939.
 Instituut Kern ter bevordering van het onderwijs in Oostersche Talen, 1929-1939.
 Internationale Crediet Compagnie, Amsterdam, 1930-1934.
 J.A. de Jongh-Fonds, secretaris-penningmeester 1939.
 Koloniaal Instituut, Amsterdam, 1934-1939.
 Koninklijke Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, 1930-1939.
 Koninklijke Ned. Hoogovens en Staal fabrieken, IJmuiden, 1934-1946, gedelegeerde 1934-1941, vicevoorzitter 1939-1941.
 Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag, 1939-1946.
 Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam, 1933-1934, voorzitter 1934-1939.
 Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Amsterdam, 1934-1939.
 League Loans Committee (Internationaal beschermingscomité voor leeningen aangaan onder de auspiciën van den Volkenbond), Londen*, 1932-1939.
 Leerstoel arbeidsrecht Rijksuniversiteit Leiden, lid curatorium 1938-1939.
 Limburgsche Bankvereniging, Maastricht, voorzitter 1929-1939.
 Luchtverdedigingsfonds, 1937-1939.
 Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën, 1936-1939.

Maatschappij voor Industriefinanciering, Den Haag, vicevoorzitter 1936-1938, 1948.
 Merwedebank, Dordrecht, 1920-1928.
 Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, <1939>.
 Nationaal Bezit van aandelen Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, voorzitter 1938-1939.
 Nederlandsch-Duitsche Vereeniging, Den Haag, 1936-1939.
 Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat, Amsterdam, 1927-1938.
 Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1930-1939.
 Nederlandsch-Indische Suiker Unie, Den Haag*, <1938-1939>.
 Nederlandsch Instituut van Accountants, lid curatorium <1934>.
 Nederlandsch Pacific Instituut, Amsterdam, -1939.
 Nederlandsch Syndicaat voor China, 1929-1939, voorzitter 1935-1939.
 Nederlandsche Accept Maatschappij, Amsterdam, <1930-1934, vicevoorzitter 1938-1939.
 Nederlandsche Crediet en Financiering Maatschappij, Amsterdam, 1928-1936, voorzitter 1938-1939.
 Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam, 1934-1944>.
 Nederlandsche Maatschappij voor Buitenlandschen Wegenbouw, vicevoorzitter in 1929.
 Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, 1929-1939.
 Nederlandsche Maatschappij voor Nieuw-Guinea (Negumij), Amsterdam, voorzitter 1938-1939.
 Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam, <1936-1941>.
 Nederlandsche Staalfabrieken 'Demka' v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, <1930-1944>.
 Nederlandsche Vereeniging voor Economische Geographie, Den Haag, <1930>.
 Nederlandsche Vereeniging voor Hooger Handelonderwijs/later Hooger Onderwijs in de Economische Wetenschappen, Rotterdam, 1928-1939>.
 Nederlandsche Wol Maatschappij, Amsterdam, <1930-1939.
 Netherlands & Netherlands Indies Information Bureau, Londen*, <1938-1939>.
 Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, Den Haag, <1934-1939.
 Philips Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, 1939-1943>.
 Stichting Indië in Nederland door de film, Den Haag, 1936-1939.
 Stichting Labor, bedoeld ter bevordering van de studie van de sociale wetgeving in Nederland en met name de vestiging van één of meer leerstoelen in het arbeidsrecht aan de Rijksuniversiteit Leiden, voorzitter 1936-1941.
 Stichting Studiefonds voor Werkverruiming, Amsterdam, voorzitter 1939>.
 Stoomvaart-Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, 1937-1939.
 Surinaamsche Waterleiding Maatschappij, Amsterdam, voorzitter 1934-1939.
 Verbond van Nederlandsche Werkgevers, Den Haag, 1934-1940.
 Vereeniging 'Het Adderfonds', <1939>.
 Vereeniging tot bescherming van belangen van Houders van Chinese Schatkistbiljetten, <1930-1934, voorzitter 1938-1939.
 Vereeniging tot Steun aan de Burgerwacht, voorzitter <1939>.
 Werkfonds 1934, 1934-1936.
 West-Canadeesche Hypotheekbank, Rotterdam, in 1919.
 Woerdensche Bank, Woerden, in 1919.
 Wolbank, Amsterdam, 1929-, vicevoorzitter 1934>.
 Zwijndrechtse Oliefabriek, Zwijndrecht, in 1919-1920.

Coenraad Groskamp, lid Bz. Factorij 1920-1923, president Factorij 1924-1928.
 Assurantie Maatschappij 'Ardjoeno', Batavia, 1927-1928.
 Assurantie Maatschappij 'Veritas', Batavia, 1927-1928.
 Batavische Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Batavia, 1927-1928.
 Handelsvereniging Batavia, voorzitter.

Indische Ondernemersbond, Batavia, vicevoorzitter <1925>.
 Het Indische Veem, Tanjung Priok, in 1926.
 Javasche Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Batavia, 1927-1928.
 Kina Bureau, Batavia, voorzitter <1925>.
 's-Lands Caoutchoucbedrijf, voorzitter <1925>.
 Mijnbouw Maatschappij Redjang Lebong, Batavia, <1925>.
 Mijnbouw Maatschappij Simau, Batavia, <1925>.
 Nederlandsch-Indische Sterrenkundige Vereeniging, Bandung, <1925>.
 Nideum (Bataviaasch Nieuwsblad), voorzitter.
 Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, Batavia, vicevoorzitter.
 Oostersche Hypotheekbank, Amsterdam, in 1919 gedelegeerde te Singapore.
 Tagalsch Prauwenveer, Batavia, <1925-1928>.
 Vereenigde Prauwenveren, Batavia, <1925>.

Theodorus Jacobus van Rossum, lid Factorij 1920-1922, directeur Holland Centraal-Amerika Handels-Cie., 1932-1959.

Bataviaasch Nieuwsblad, Batavia.
 Commissie van Advies Handelsaangelegenheden, Batavia.
 Handelsvereniging v/h Reiss & Co., Amsterdam, voorzitter <1934-1958>.
 Industriebank in Limburg, Maastricht, 1935-
 Maatschappij tot exploitatie van de suikeronderneming Somo Bito, Surabaya, directeur <1930>.
 Thee Export Bureau, Batavia, <1925>.
 Vereenigde Javasche Houthandel Maatschappijen, Amsterdam, <1925-1934>.

Marius Taudin Chabot, agent Rotterdam 1921-1929, directeur 1929-1946.

Aanneming-Maatschappij/Gewapend Betonbouw 'De Kondor', Amsterdam, 1930-1957.
 Administratiekantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, <1939-1947>.
 Algemeen Administratie- en Trustkantoor, Rotterdam, voorzitter in 1919.
 Amsterdamsche Bankiersvereniging, Amsterdam, 1939-1946.
 Amsterdamsche Superfosfaatfabriek, Amsterdam, 1934-1946.
 Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, Haarlem, directeur <1938>.
 Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1932-1933.
 Internationale Crediet Compagnie, Amsterdam, 1934-
 Koninklijke Nederlandsche Katoenspinnerij, Hengelo*, 1931-1950, voorzitter.
 Koninklijke Noord-Zuidhollandsche Redding Maatschappij, Amsterdam.
 Koninklijke Stearinekaarsenfabriek 'Gouda', Gouda*, <1934-1960, voorzitter.
 Nederlandsch Economisch-Historisch Archief (NEHA), Amsterdam.
 Nederlandsche Accept Maatschappij, Amsterdam, 1934-1939>.
 Nederlandsche Crediet en Financiering Maatschappij, Amsterdam, 1939>.
 Nederlandsche Dok-Maatschappij, Amsterdam, 1934-1940>.
 Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, 1939-1946.
 Nederlandsche Roode Kruis, afdeling Rotterdam, penningmeester.
 Nederlandsche Scheepsbouw Maatschappij, Amsterdam, <1947>.
 Nederlandsche Wol Maatschappij, Amsterdam, 1940-1946.
 Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat, Amsterdam, 1929-1939>.
 Sophia Kinderziekenhuis, Rotterdam, penningmeester.
 Spaarbank voor de Stad Rotterdam, Rotterdam, adjunct-commissaris.
 Stearinekaarsenfabriek 'Apollo', Gouda*, <1934-1960, in 1930 gefuseerd met Gouda.
 Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's Lands Zeedienst, Amsterdam, <1934-1938>.
 Vereenigde Chemische Fabrieken, Utrecht, 1934-1946.

Vereenigde Fabrieken van Stearine, Kaarsen en Chemische Producten, Gouda*, 1929-1940.
Vereeniging van Deviezenbanken, 1940-1943.
Vereeniging voor den Wisselhandel, Amsterdam, <1934>.
Volksuniversiteit, Rotterdam, penningmeester 1917 →.

Mr. Jan Charles August Everwijn, directeur 1922-1929.

Danziger Tabak Monopol AG, Danzig, 1927-
Handelscompagnie Ruilverkeer, Amsterdam, -1928.
Holland Centraal-Amerika Handels-Compagnie, Amsterdam, 1920-1930.
Internationale Crediet Compagnie, Amsterdam, in 1929.
Kinabureau, Amsterdam, 1921-1929.
Limburgsche Bankvereniging, Maastricht, voorzitter 1925-1929.
Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat, Amsterdam, 1927-1929.
Nederlandsch Syndicaat voor China, Amsterdam, 1923-1929.
Nederlandsche Accept Maatschappij, Amsterdam.
Nederlandsche Dok Maatschappij, Amsterdam, 1920-1929.
Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, 1922-1929.
Nederlandsche Unie voor Handel en Scheepvaart, Bazel, 1919-1930.
Nederlandsche Vereeniging voor Economische Geographie, Den Haag, <1925?>1934-1939<.
Nederlandsche Wol Maatschappij, Amsterdam, 1923-
Union Commerciale & Industrielle des Textiles, Antwerpen, 1924-
Valutakas, Amsterdam, <1929>.
Vereeniging van Theeimporteurs, Amsterdam, <1925>.
Vereeniging voor de Theecultuur in Nederlandsch-Indië, Amsterdam, <1925>.
Wolbank, Amsterdam, vicevoorzitter 1924-1929.

Pieter Lagaay, lid Cz. Factorij 1923-1927, president Factorij 1928-1930.

Algemeen Syndicaat van Suikerfabrieken in Ned.-Indië, Surabaya, <1925>.
Assam Theeonderneming Taloen, Batavia, <1925>.
Assurantie Maatschappij 'Ardjoeno', Batavia, 1928-1930<.
Assurantie Maatschappij 'Veritas', Batavia, 1928-1930<.
Batavische Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Batavia, 1928-1930<.
Credietbank voor Nederlandsch-Indische Gemeenten en Ressorren, Batavia, <1930>.
Cultuur Maatschappij Tjiboegel, Batavia, <1925>.
Exploratie Maatschappij Nederlandsch-Indië, Batavia, <1930>.
Gemeenschappelijk Electriciteitsbedrijf voor Bandoeng en Omstreken (Gebeo), Bandung, <1930>.
Indische Ondernemersbond, Batavia, vicevoorzitter <1930>.
Het Indische Veem, Tanjung Priok, <1930>.
Javasche Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Batavia, 1928-1930<.
Kamer van Koophandel en Nijverheid, Batavia, <1925-1930>.
Kinabureau, Batavia, voorzitter <1930>.
Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, <1930-1934>.
's Lands Kina- en Theeonderneming, commissie van bijstand voorzitter <1930>.
Mijnbouw Maatschappij 'Redjang-Lebong', Batavia, ← 1930.
Mijnbouw Maatschappij 'Simau', Batavia, ← 1930.
Proefstation voor de Java-Suikerindustrie, Surabaya, <1925>.
Rubberproefstation West-Java, Batavia, <1925>.
Suikerfabriek 'Bodjong', Amsterdam, ← 1934.
Tagalsch Prauwenveer, Batavia, <1930>.
Vereenigde Prauwenveren, Batavia, <1930>.

Bernardus Wijnberg, waarnemend lid Factorij 1921-1923, waarnemend lid Bz. Factorij 1923-1924, lid Bz. Factorij 1924-1926.

Het Batavia Veem, Batavia, <1925>.

Centrale Kas, Batavia, <1925>.

Handelsvereniging Batavia, voorzitter <1925>.

Nederlandsch-Indische Bankiersvereniging, Batavia, voorzitter <1925>.

Nederlandsch-Indische Drukkers- en Uitgevers Maatschappij, Batavia, <1925>.

Johannes Alides Deknatel, waarnemend lid Factorij 1924-1926, lid Factorij 1926-1930, directeur 1946-1951.

Administratiekantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1947-.

Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1923-1925.

Afscheep- & Commissiezaak v/h C.H. Pownall, Banyuwangi, 1923-1925.

Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali', Benoa, 1923-1925.

Assam Theeonderneming Taloen, Batavia, <1930>.

Atjeh Transport Maatschappij, Amsterdam, <1947>.

Banjoewangisch Prauwenveer, Banyuwangi, 1923-1925.

Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, voorzitter <1948-1955>.

Bond van Eigenaren van in Indonesië gelegen Suikerondernemingen (Beviso), Den Haag, 1950-1951.

Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen (Beniso), Den Haag, vicevoorzitter 1946-1950.

Droogdok Maatschappij 'Soerabaja', Amsterdam, 1935-1951.

Federatie van Verenigingen van Nederlandsch-Indische Bergcultuurondernemingen (Federabo), Amsterdam, 1944-1950.

Groningsche Hypotheekbank voor Nederland, Groningen, <1948>.

Hypotheekbank Maatschappij voor Hypothecair Crediet in Nederland, Den Haag, <1948>.

Industrie v/h Van Lohuizen & Co., Vaassen, <1947-1950>.

International Tea Committee, Londen, <1949>.

Internationale Beleggings Unie 'Interunie', Den Haag, 1938-1948>.

Internationale Suikerraad/International Sugar Council, secretaris 1931-1934, administrateur-directeur 1934-1934.

Java Textiel Maatschappij, Enschede, 1946-1951.

Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, 1951-1956.

Nederlandsch Clearinginstituut, Den Haag, directeur <1939>.

Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Maatschappij, per 1950 Nederland-Indonesië Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1949-1951.

Nederlandsch-Indische Vereniging tot bevordering van de belangen der Kinacultuur, Batavia, <1930>.

Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië/Indonesië, Den Haag, <1950>.

Raad voor het Rechtsherstel, afdeling beheer, 1948-.

Rubberproefstation West-Java, Batavia, <1930>.

Soerabayasche Machinenhandel v/h Becker & Co., Surabaya, <1925>.

Surinaamsche Bank, Amsterdam, 1946-1951, 1951-1955.

Vereenigde IJsfabrieken, Surabaya, <1925>.

West-Indische Cultuurbank, Amsterdam, 1947-1950.

Zeehaven en Kolenstation Sabang, Amsterdam, 1946-1953.

Mr. Nicolaas Johannes van Aalst, agent Rotterdam 1925-1956.

Administratiekantoor van het Algemeen Administratie- en Trustkantoor, Rotterdam, <1948>.

Algemeen Administratie- en Trustkantoor, Rotterdam, <1934-1959>.

Commissie voor Incassozaken, Amsterdam, plaatsvervangend lid <1934>.

 Droogdok Maatschappij Tandjong Priok, Rotterdam, 1934-1964, secretaris 1939-1958.

 Groote Sociëteit 'Amicitia', Rotterdam, voorzitter <1938>.

 'Holland-Insulinde' In- en Uitvoerhandel, Rotterdam, <1930>.

 Koninklijke Roei- en Zeilvereeniging 'De Maas', Rotterdam, penningmeester <1938>.

 Nederlandsch Syndicaat voor China, Amsterdam, secretaris 1924.

 Nederlandsche Rode Kruis, afd. Rotterdam, secretaris <1938>.

 E. Philips & Co.'s Bank, Maastricht, secretaris <1920-1921>.

 Rotterdamsch Zuigelingenhuus, Rotterdam, penningmeester <1938>.

 Rotterdamsche Bankiersvereniging, Rotterdam, <1934>, vicevoorzitter <1941-1959>.

 Rotterdamsche Hypotheekbank voor Nederland, Rotterdam, <1934-1949>.

 Rotterdamsche Liquidatiekas, Rotterdam, <1930>.

 Rotterdamsche Vereeniging tot Bescherming van Zuigelingen, Rotterdam, penningmeester <1938>.

 Rotterdamse Vereeniging Tehuizen voor Werkende Meisjes, Rotterdam, penningmeester <1938>.

 Sophia Kinderziekenhuis en Zuigelingenkliniek Rotterdam, penningmeester <1938>.

 Van Stolk's Commissiehandel, Rotterdam, 1934-1938.

Mr. Johannes J. Polderman, chef directie-secretarie, chef Afdeling Algemene Zaken 1926-1946.

Bisocoop- en Schouwburgmaatschappij 'Thalia', Heemstede, -1947.

 Commercieele Maatschappij Heerengracht, Amsterdam, <1934>.

 Financiering Compagnie Finaco, Amsterdam, <1934>.

 Industriële Maatschappij Heerengracht, Amsterdam, <1934>.

 Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij 'Holland-Zuid-Afrika Lijn', Amsterdam, secretaris <- 1934.

 Surinaamsche Waterleiding Maatschappij, Amsterdam, secretaris 1932-1949.

Barend Frederik Hagenzieker, lid Bz. Factorij 1928-1930, president Factorij 1930-1934.

Assurantie Maatschappij 'Ardjoeno', Batavia, <- 1934.

 Assurantie Maatschappij 'Veritas', Batavia, <- 1934.

 Batavische Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Batavia, <- 1934.

 Centraal Comité voor Steun aan Werklozen, <1934>.

 Centrale Vereeniging tot Bestrijding van Tuberculose in Nederlandsch-Indië, <1934>.

 Commissie van Toezicht Accountantsexamen, <1934>.

 Commissie van Toezicht Federatief examen van het Nederlandsch Instituut voor Accountants en de Nederlandsche Organisatie van Accountants, <1934>.

 Credietbank voor Nederlandsch-Indische Gemeenten en Ressorten, Batavia, voorzitter <1934>.

 Djati Gesticht, <1934>.

 Exploratie Maatschappij Nederlandsch-Indië, Batavia, <1934>.

 Gemeenschappelijk Electriciteitsbedrijf voor Bandoeng en Omstreken (Gebeo), Bandung, <1934>.

 Generaal Van Heutszfonds, <1934>.

 Gouvernements Kina- en Theeonderneming, commissie van bijstand, voorzitter <1934>.

 Gouvernementslandbouwbedrijven, commissie van bijstand, voorzitter <1934>.

 Indisch Comité der Noord-en Zuid-Hollandsche Reddingsmaatschappij, Batavia, <1934>.

 Indisch Comité voor Wetenschappelijk Onderzoek, <1934>.

 Indische Ondernemersbond, Batavia, vicevoorzitter <1934>.

 Het Indische Veem, Batavia, voorzitter <1934>.

 Instituut voor Handelonderwijs, voorzitter <1934>.

Javasche Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Batavia, ← 1934.
 Kamer van Koophandel en Nijverheid, Batavia, ‹1934›.
 Kinabureau, Delegatie van het, Batavia, voorzitter ‹1934›.
 Koningin Wilhelmina Jubileum Stichting, ‹1934›.
 Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam, raad van toezicht voor Nederlands-Indië, voorzitter ‹1934›.
 's-Lands Caoutchoucbedrijf, Batavia, commissie van bijstand, voorzitter ‹1934›.
 's Lands Kina- en Theeonderneming, commissie van bijstand voorzitter ‹1934›.
 Leerstoel Nederlandsche Beschavingsgeschiedenis, lid curatorium ‹1934›.
 Mijnbouw Maatschappij 'Redjang-Lebong', Batavia, 1930-1934›.
 Mijnbouw Maatschappij 'Simau', Batavia, 1930-1934›.
 Nederlandsch-Indische Drukkers- en Uitgevers Maatschappij, Batavia, ‹1930›.
 Nederlandsch-Indische Kamer van Koophandel voor Amerika, ‹1934›.
 Nederlandsch-Indische Sterrenkundige Vereeniging, ‹1934›.
 Nederlandsch-Indische Vereeniging voor Luchtvaart, ‹1934›.
 Normalisatieraad (Raad voor Normalisatie in Nederlandsch-Indië), Batavia, penningmeester ‹1930-1934›.
 Parapattan Weezengesticht, ‹1934›.
 Prijsvragenfonds Technische Hoogeschool, Bandung, ‹1934›.
 Raad van Beroep voor Belastingzaken, ‹1934›.
 Tagalsch Prauwenveer, Batavia, voorzitter ‹1933-1934›.
 R. Westermann (suikerstandaard), Amsterdam, vennoot ← 1963.

Mr. Dirk J. Willet, directeur Nederlandsche Crediet en Financiering Maatschappij 1928-1938.
 Amsterdamsche Beheers-Compagnie, Amsterdam, 1938-1948›.
 Commercieele en Financieele Maatschappij 'Cofima', Amsterdam, directeur ‹1948›.
 Delco-Langedijk, Broek op Langedijk, ‹1947›.
 Financiering Compagnie Finaco, Amsterdam, ‹1944›.
 Handelmaatschappij 'Sermopa', Amsterdam, ‹1947›.
 Nederlandsch Syndicaat voor China, Amsterdam, secretaris 1925-1940›.
 Nederlandsche Crediet en Financiering Maatschappij, Amsterdam, directeur ‹1934›.
 Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, secretaris ‹1934›.
 Nederlandsche Staalgieterij 'Demka' v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, secretaris ‹1934›.
 Vereeniging tot bescherming van belangen van Houders van Chinese Schatkistbiljetten, secretaris ‹1934›.

Lex Pauw, lid Cz. Factorij 1930, directeur 1930-1946.
 Administratiekantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, ‹1939-1946›.
 Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1921-1923.
 Afscheep en Commissiezaak v/h C.H. Pownall, Banyuwangi, 1921-1923.
 Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali', Benoa, 1921-1923.
 Algemeen Proefstation voor Thee, Buitenzorg, ‹1930›.
 Algemeen Syndicaat van Suikerfabrieken in Ned.-Indië, Surabaya, vicevoorzitter 1926-1927, voorzitter, erelid ‹1930-1939›.
 Atjeh Transport Maatschappij, Amsterdam, 1934-1939›.
 Banjoewangisch Prauwenveer, Banyuwangi, 1921-1923.
 Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen (Beniso), Den Haag, 1930-1939, vicevoorzitter 1939›.
 Cultuur Maatschappij Klampok, Semarang, 1931-1935.
 Droogdok Maatschappij 'Soerabaja', Amsterdam, ‹1934-1939›.

Federatie van Vereenigingen van Nederlands-Indische Bergcultuurondernemingen, Amsterdam, <1939>.

Fonds ten behoeve van de opleiding van Suikergeëmployeerden, <1939>.

Generaal Van Heutszfonds, 1935-1939>.

Hollandsche Bank voor West-Indië, Amsterdam, 1934-1935.

International Sugar Board, Londen, -1946.

International Tea Committee, Londen, secretaris 1938-1941.

Internationale Vereeniging voor de Rubber- en andere Cultures in Nederlands-Indië, <1931-1939>.

Java Textiel Maatschappij, Enschede, 1936-1946.

Kamer van Koophandel en Nijverheid, Surabaya, voorzitter <1925>.

Kinabureau, Amsterdam, <1931-1941>.

Koffie- en Cacao Producenten Vereeniging, Amsterdam, <1939>.

Koloniaal Instituut, Amsterdam, commissie.

Koninklijke Luchtvaart Maatschappij voor Nederland en Koloniën, Den Haag, <1934-1939>.

Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam, vicevoorzitter 1930-1939>.

Landbouw Maatschappij Satak, Surabaya, <1925-1930>.

Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, 1934-1940.

Maatschappij tot exploitatie van het land Petoeng Omboh, Surabaya, <1925-1930>.

Maatschappij tot exploitatie van het land Soember Telogo, Surabaya, <1930>.

Maatschappij tot exploitatie van de Suikeronderneming Koning Willem II, Surabaya, <1925-1930>.

Nederlandsche Dok-Maatschappij, Amsterdam, 1934 →.

Nederlandsche Lloyd, Amsterdam, 1939-1946.

Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat, Amsterdam, 1930-1939>.

Nederlandsch-Indische Maatschappij tot voortzetting der zaken van Linde & Teves en R.S. Stokvis Ltd., Semarang, <1939>.

Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, <1934-1947>.

Nederlandsch-Indische Vereeniging voor den Afzet van Suiker (Nivas), Amsterdam, vicevoorzitter <1939>.

Nederlandsch Pacific Instituut, Amsterdam, <1939>.

Nieuw-Guinea Comite, Den Haag, <1939>.

Nieuw Prauwenveer, Surabaya, <1925>.

Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, Den Haag, plaatsvervangend lid dagelijks bestuur <1939-1941>.

Oost-Indische Zee- en Brand Assurantie Maatschappij, Amsterdam, <1939>.

Pensioenfonds voor Geëmployeerden in dienst van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen, Surabaya/Den Haag, <1930-1939>.

Philips' Omroep Holland-Indië, Amsterdam, 1934, voorzitter 1935-1939>.

Rubber Restrictie Commissie, 1933-.

Stichting Industriefonds tot bevordering van het onderwijs en de onderwijsinrichtingen van de Middelbare Technische School, Dordrecht, ← 1939.

Stroojoedenveem, Surabaya, <1925>.

Studiefonds voor Oostersche Talen, <1939>.

Suikeronderneming Poerworedjo, Amsterdam, <1926-1934>.

Surinaamsche Waterleiding Maatschappij, Amsterdam, 1934-1939>.

Thee-delegatie.

Vereeniging van Java Suiker Producenten, 1926-1927, ziektevervanging van D. Talama.

Vereeniging van Kinabast Producenten, Amsterdam, <1931-1941>.

Vereeniging van Thee-Importeurs, Amsterdam, voorzitter 1934-1941.

Vereeniging voor de Kinacultuur, Amsterdam, <1939>.
 Vereeniging voor de Theecultuur in Nederlands-Indië, Amsterdam, <1931-1939>.
 Vertegenwoordiging der Bergcultures in Nederland, sectie koffiecomité, Den Haag, <1934>.
 Volksraad Nederlands-Indië, lid en gedelegeerde, 1926 →, ziektevervanging van D. Talama.
 West-Indische Cultuurbank, Amsterdam, 1934-1939>.
 Zeehaven en Kolenstation Sabang, Amsterdam, 1934-1946.
 Zuid-Sumatra Instituut, Amsterdam, <1934-1939>.

Mr. Jacques Dutilh, agent Rotterdam 1930-1950.

Adviesbureau Financiering Wederopbouw, Rotterdam.
 Amsterdamsche Maatschappij van Levensverzekering (Amstleven), Amsterdam, 1933-, voorzitter <1959>.
 Amsterdamsche Maatschappij voor Ongevallenverzekering, Amsterdam, <1948-1950>.
 Bataafsch genootschap voor proefondervindelijke wijsbegeerte, Rotterdam, administateur.
 Bedrijfsgroep Spaarbanken, Amersfoort, voorzitter <1948>.
 Beurs van Koophandel, Rotterdam.
 CAP, Maatschappij tot hulp en verzekering van rechtsbijstand aan gebruikers van verkeerswegen, Rotterdam, 1933-1934>.
 Centrale Beleggingsraad, Amsterdam.
 Comite tot behartiging van Nationale Belangen.
 Dok- en Werfmaatschappij Wilton-Fijenoord, Schiedam, 1937-1958>, voorzitter 1940-1958>.
 Gemeenteraad Rotterdam, 1927-1959.
 Gezondheidscommissie, Rotterdam, 1912-.
 Handelsverkeer, Rotterdam, voorzitter -1960.
 Hollandsche Industrie- en Handel Maatschappij, Rotterdam, <1930-1934>.
 Hollandsche Industrie- en Handel Maatschappij 'Siderius', Den Haag, 1931-1934>.
 Hoofdgroep Banken, Amsterdam, raad van bijstand <1948>.
 Internationaal Instituut voor het Spaarwezen, Milaan, <1934-1948>; plaatsvervangend lid <1959>.
 Java-Sumatra Handelmaatschappij, Rotterdam, <1958>.
 Kamer van Koophandel en Fabrieken, Rotterdam.
 Leidsch Universiteits-Fonds, Leiden.
 Maatschappij tot Assurantie, Discontering en Beleening der Stad Rotterdam anno 1720, Rotterdam, 1941-1959>.
 Maatschappij tot Exploitatie van Onroerend Goed 'Nomos', Rotterdam, in 1934.
 Maatschappij tot Volkshuisvesting 'Vreewijk', Rotterdam, <1934>.
 Maatschappij voor Volkswoningen, Rotterdam, vicevoorzitter <1934, voorzitter 1934 →>.
 Maatschappij voor Werkmanswoningen 'Feijenoord', Rotterdam.
 Nationaal Bezit van aandelen Overzeese Gas- en Electriciteitsmaatschappij, Rotterdam, voorzitter <1958>.
 Nationale Luchtvaartschool.
 Nederlands-Tsjechoslowaakse Kamer van Koophandel.
 Nederlandsche Spaarbankbond, Amersfoort, voorzitter <1931-1948>.
 Nederlandsche Vereeniging voor Hooger Handelonderwijs/later Hooger Onderwijs in de Economische Wetenschappen, Rotterdam, voorzitter raad van beheer 1939>.
 Nieuwe Rotterdamsche Courant, Rotterdam, voorzitter 1946-1958>.
 Overzeese Gas- en Electriciteitsmaatschappij, Rotterdam, voorzitter <1958>.
 Rotterdamsche Liquidatiekas, Rotterdam, <1934>.

Rotterdamsch Lyceum, Rotterdam, voorzitter.
Rotterdamsche Schoolvereniging, Rotterdam, voorzitter.
Sociëteit Amicitia, Rotterdam, voorzitter.
Spaarbank Rotterdam, bestuurslid 1909-, voorzitter <1959>.
Stichting Havenbelangen, Rotterdam, voorzitter 1937-1945.
Stichting Toneelcoördinatie, Rotterdam.
Stoomvaart-Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, <1950>.
Stuwadoors Maatschappij Progress, Rotterdam.
Tsjecho-Slowakije, consul-generaal, Rotterdam, <1945>.
Vereniging van Nederlandse Padvindes, voorzitter.
Vereniging Nederland-Tsjechoslowakije.
Vereeniging voor Stadsverbetering 'Nieuw-Rotterdam', Rotterdam.
Volksuniversiteit, Rotterdam.

Pieter Rudolph Zeeman, lid Cz. Factorij 1930-1934, onderdirecteur 1934-1946, plaatsvervangend directeur 1946-1951.

Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1928-1929.
Afscheep- & Commissiezaak v/h C.H. Pownall, Banyuwangi, 1928-1929.
Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali', Benoa, 1928-1929.
Banjoewangisch Prauwenvaar, Banyuwangi, 1928-1929.
Comité van Eigenaren van Particuliere Landerijen, Den Haag, 1947-.
Cultuur Maatschappij Halaban, Semarang, <1934>.
Cultuur Maatschappij Meloewong, Batavia, 1931-1935>.
Federatie van Verenigingen van Nederlandsch-Indische Bergcultuurondernemingen (Federabo), Amsterdam, 1944-1950.
Handelsvereniging 'Holland', Amsterdam, 1939 →.
Handelsvereniging 'Java', Amsterdam, 1939-1941>.
International Sugar Board, Londen, 1946-.
International Tea Committee, Londen, 1942-1949.
Kinabureau, Amsterdam, plaatsvervangend lid 1939, lid 1942-1950.
Nederlandsch-Indische Vereeniging voor den Afzet van Suiker (Nivas), Surabaya, secretaris-penningmeester <1934>.
Nederlandsch-Indische Vereeniging tot bevordering van de belangen der Kinacultuur, Batavia, secretaris-penningmeester <1934>.
Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, Den Haag, 1942 →.
Rubber Stichting, 1944-1950.
Serdang Cultuur Maatschappij, Amsterdam, commissaris en adviseur 1954-1962>.
Vereniging van Kinabast Producenten, Amsterdam, plaatsvervangend 1939-, 1942 →.
Vereniging van Thee-Importeurs, Amsterdam, voorzitter 1942-1960.

Ir. J. Manschot, agent Suriname 1930-1935.

Surinaamsche Waterleiding Maatschappij, Amsterdam, 1937-1945.

Mr. Adolf Hendrik Overbeek, eerste geëmployeerde Rotterdam 1930-1947, plaatsvervangend agent Rotterdam 1947-1955.

Frank Rijdsdijk's Industriële Ondernemingen, Rotterdam, 1929-1954>.
Rotterdamsche Bankiersvereniging, secretaris <1924-1959>.
Wiegerinck & Koch, Zutphen, 1943-.

Andre Pieter Hoogensteijn J.Azn, lid Bz. Factorij 1933-1935.

Het Batavia Veem, Batavia, <1934-1935>.
Centrale Kas, Batavia, <1934>.

Handelsvereniging Batavia, voorzitter (1934).
Nederlandsche Rubber Unie, Batavia, (1934).

Kees baron Collot d'Escury, directeur 1934-1949, president 1949-1956.
Administratiekantoor van de Centrale Trust Compagnie, Amsterdam, (1934-1948).
Administratiekantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, (1939-1948).
Adviescommissie voor bank- en financiële aangelegenheden, 1940-
Amsterdamsche Kring, Amsterdam, voorzitter.
Assurantie Maatschappij 'Brandaris', Amsterdam, 1940-1948).
Assurantie Maatschappij 'De Zeven Provinciën', Den Haag, (1946-1947.
Banque d'Etat du Maroc, Parijs, 1941-.
Banque de Paris et des Pays Bas, Amsterdam, 1939-1959).
Bataafsche Petroleum Maatschappij, Den Haag, (1947).
Bedrijfsgroep Handelsbanken, plaatsvervangend voorzitter 1940-1948).
Breedband, IJmuiden, 1950-1957), vicevoorzitter 1952-.
Bull Nederland, Administratie- en Statistiek Machine Maatschappij, (1954-1961).
Centrale Beleggingsraad, Amsterdam.
Centrale Trust Compagnie, Amsterdam, (1934-1948).
Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, 1939-1951), voorzitter (1942-1951).
Commissie voor advies in Scheepvaartzaken, 1941-.
Het Concertgebouw, Amsterdam, vicevoorzitter-penningmeester -1947.
Cultuurmaatschappij 'Heeco', Amsterdam, (1930).
nv tot Exploitatie van den 'Steendijkpolder', Rotterdam*, (1938-1939).
Financiering Compagnie Finaco, Amsterdam, (1938-1939), voorzitter (1944-1948).
De Haarlemsche Hypotheekbank, Haarlem, (1948).
Heineken Bierbrouwerij Maatschappij, Amsterdam*, 1930-1964, voorzitter (1958-1964).
Heineken's Nederlandsch-Indische Bierbrouwerij Maatschappij, Surabaya, voorzitter (1939).
Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, Haarlem, directeur 1937-1966.
Hollandsche Sociëteit van Levensverzekeringen, Amsterdam*, (1938-1964).
C.J. van Houten, Weesp, (1949-1961, voorzitter -1961.
Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam, sectie banken, 1943-1948.
Koloniale Brouwerijen 'Cobra', later Cobra, Amsterdam*, (1938-1964), voorzitter (1958).
Koninklijke Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, 1950-1960.
Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden, 1948-1957, gedelegeerde 1949-1957, voorzitter 1953-1957.
Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlands-Indië, Den Haag, 1947-1961.
Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1935-1956.
Koninklijke Nederlandsche Vliegtuigenfabriek 'Fokker', Amsterdam, (– 1958).
Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Amsterdam, 1950-1959, vicevoorzitter in 1958.
Lindeteves(-Jacoberg), Amsterdam, (1958-1964).
Maatschappij tot Beheer van het Administratiekantoor opgericht door Hubrecht, Van Harencarspel & Vas Visser, Amsterdam, 1934-1957.
Maatschappij tot Exploitatie van Kookovengassen (Mekog), Den Haag, (1947).
Maatschappij tot Exploitatie van Limburgsche Steenkolenmijnen (Oranje-Nassau Mijnen), Heerlen, 1946-1966, voorzitter 1958-1966.
Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel (Herstelbank, later Nationale Investeringsbank), 1945-1950).
Maatschappij tot Intermediair bij Financiële Onderzoekingen 'Mifo', Amsterdam, (1938-1939).

Maatschappij tot voortzetting der Zaken van de Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, 1936-1939›.

Maatschappij voor Handelsbetrekkingen Holland-Zuid-Amerika ‘Holsudam’, Den Haag, ‹1939›.

cv Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, voorzitter 1939 →.

nv Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, voorzitter 1939 →, ‹1958-1959›.

Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, ‹1947-1958›.

cv Nationaal Bezit van aandelen Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, ‹1958-1959›.

Nederlandsch-Indische Brouwerij, Amsterdam*, ‹1938-1939›.

Nederlandsch-Indisch Land Syndicaat, Amsterdam, 1934-1938.

Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, ‹1947-1949›.

Nederlandsche Bankiersvereniging, Amsterdam, eerste vicevoorzitter 1949-1952.

Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel ‘Werkspoor’, Amsterdam, ‹1947-1948›.

Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart, Amsterdam, voorzitter 1946-1956.

Nederlandsche Maatschappij voor Zuid-Amerika, Amsterdam, ‹1947-1957›.

Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, 1950-1960, voorzitter 1954-1960.

Nederlandsche Staalfabrieken ‘Demka’ v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, ‹1949-1950›.

Nelle, de erven de wed. J. van, Rotterdam, 1952-1964›, voorzitter 1952-1963.

Netherlands Trading Society (London) Ltd., Londen, ‹1957-1959›.

Prolongatievereniging, Amsterdam, voorzitter 1934-.

De Rentekas, Den Haag, 1944-1948›.

Rotterdamsch Beleggingsconsortium, Rotterdam, 1938-1959›.

Schoolvereniging ‘Hagedoorn’, Amsterdam, ‹1934›.

Société Hollandaise de Banque et de Gestion, Tanger, 1948-1957›.

Societeit Onder Ons, Amsterdam, 1935-.

Stichting Het Amsterdamsche Fonds, Amsterdam, voorzitter.

Stichting ter Bevordering van den Handel met het Buitenland, 1951-1957.

Stoomvaart-Maatschappij ‘Nederland’, Amsterdam, 1949-1960, vicevoorzitter 1958-1960.

Stoomvaart-Maatschappij Zeeland, Hoek van Holland, ‹1958-1964›.

Tikkerdienst, Amsterdam, 1934-1939›.

Trust-Maatschappij voor den Handel van Nederland met het Buitenland, Amsterdam, (plaatsvervangend) lid 1947-1951.

Tweede Kantoor van Administratiekantoor Hubrecht, Van Harencarspel & Vas Visser, Amsterdam, ‹1948-1957›.

Vaste Adviescommissie Benelux, 1949-.

Vereeniging Hervormd Lyceum, Amsterdam.

Vereeniging voor de Oostenrijksche en Hongaarsche Fondsen, Amsterdam, ‹1948›.

Weduwe Tjeenk & Co., Amsterdam*, voorzitter 1930-1961.

Mr. Anthony Jacob Steendijk, onderdirecteur 1934-1946, plaatsvervangend directeur 1946-1956, directeur 1956-1960.

Curaçaosche Financierings-Maatschappij, Willemstad, ‹1959›.

Koninklijke Nederlandsche Vliegtuigenfabriek ‘Fokker’, Amsterdam, 1958-1963›.

Kunst en Bedrijf, Stichting, 1953-.

Levensverzekering-Maatschappij opgericht in 1863 door het NOG, Amsterdam, ‹1959›.

Mercantile Bank of Iran and Holland, Teheran, 1959 →.

Montaan Metaalhandel, Amsterdam, ‹1951-1957›.

Nederlandsche Bedrijfsbank, Amsterdam, ‹1947-1952›.

Nederlandsche Effecten Compagnie, Amsterdam, directeur ‹1957-1960, commissaris 1960-1961.

Nederlandse Maatschappij voor Volkshuisvesting, 1959-
 Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart, Amsterdam, 1957-1961».
 Nederlandsche Optiek- en Instrumentenfabriek Dr. C.E. Bleeker (Nedoptifa), Zeist, 1948-
 1963.
 Ondernemingsraad NHM, Amsterdam, voorzitter 1956-1960.
 Pensioenfonds NHM, Amsterdam, voorzitter 1957-1960.
 Smit Röntgen, Leiden, «1955».
 Société Hollandaise de Banque et de Gestion, Tangerang, 1957-
 Stichting tot bevordering van de studie van het Bank- en Effectenbedrijf, Amsterdam, -
 1960.
 Stoombandfabriek Van Engelen & Evers, Heeze, «1949-1951».
 Werkgeversvereniging voor het Bankbedrijf, Amsterdam, 1956-1960.

Martinus Hendrik Woutman, lid Cz. Factorij 1934, president Factorij 1934-1939.
 Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1932-1933.
 Afscheep- & Commissiezaak v/h C.H. Pownall, Banyuwangi, 1932-1933.
 Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali', Benoa, 1932-1933.
 Assurantie Maatschappij 'Ardjoeno', Batavia, 1935-
 Assurantie Maatschappij 'Veritas', Batavia, 1935-
 Banjoewangisch Prauwenvaar, Banyuwangi, 1932-1933.
 Het Batavia Veem, Batavia, 1935-1939».
 Batavische Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Batavia, 1935-
 Commissie van Advies inzake de Theerrestrictie, Batavia, «1934».
 Credietbank voor Nederlandsch-Indische Gemeenten en Ressorten, Batavia, «1939-1950».
 Cultuur Maatschappij Halaban in liquidatie, Semarang, «1939».
 Gemeenschappelijk Electriciteitsbedrijf voor Bandoeng en Omstreken (Gebeo),
 Bandung, «1939».
 Handelsvereniging Batavia, Batavia, voorzitter 1935-
 Het Indische Veem, Tanjung Priok, «1939».
 Indisch Comité voor Wetenschappelijke Onderzoekingen, Batavia, «1939».
 Javasche Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Batavia, 1935-
 Koninklijke Vereeniging Koloniaal Instituut, Amsterdam, vertegenwoordiger voor
 Nederlands-Indië, voorzitter 1937-1939.
 Kooy & Co.'s Administratiekantoor, Surabaya, «1934».
 Maatschappij tot voortzetting der zaken van Becker & Co., Surabaya, 1934 →.
 Nederlandsch-Indische Chamotte- & Klei-Industrie, Surabaya, «1934».
 Nederlandsch-Indische Sterrenkundige Vereeniging, Bandung, «1934».
 Surinaamsche Bank, Amsterdam, 1951-1952.
 Tagalsch Prauwenvaar, Batavia, voorzitter 1935-1939.

Willy van de Stadt jr., lid Cz. Factorij 1934-1938, waarnemend president Factorij 1938, onder-
 directeur 1939-1947, vertegenwoordiger Londen 1947-1959.
 Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1929-1930.
 Afscheep- & Commissiezaak v/h C.H. Pownall, Banyuwangi, 1929-1930.
 Afscheep- & Commissiezaak 'Zuid-Bali', Benoa, 1929-1930.
 Algemeen Syndicaat van Suikerfabrieken in Ned.-Indië, Surabaya, «1934».
 Banjoewangisch Prauwenvaar, Banyuwangi, 1929-1930.
 Cura osche Financierings-Maatschappij, Willemstad, «- 1959».
 Kooy & Co.'s Administratiekantoor, Surabaya, «1930».
 Maatschappij tot exploitatie van de Suikeronderneming Koning Willem II, Surabaya,
 «1930».
 Maatschappij tot voortzetting der zaken van Becker & Co., Surabaya, «1930-1934».

Nederlandsche Rubber Unie, Den Haag, <1939>.
Nederlandsch-Indische Chamotte- en Klei-Industrie, Surabaya, <1930>.
Netherlands Trading Society (East) Ltd., Londen, -1959.
Proefstation voor de Java-Suikerindustrie, Surabaya, <1934>.
Société des Participations Financières et Coloniales, 1939-.

N.C. van Gheel Gildemeester, technisch agent Mariënburg 1935-1940.
Staten van Suriname, 1937-.

Mr. Sjoerd Gerben Binnerts, onderdirecteur 1935-1950.
Deutsch-Niederländische Gesellschaft, 1937-1942.
Financiering Compagnie Finaco, Amsterdam, directeur <1934>, commissaris <1944-1948>.
Financierings Maatschappij voor Buitenlandschen Wegenbouw (Finaweg), Amsterdam, directeur <1934>.
Internationale Crediet Compagnie, Amsterdam, directeur <1934>.
Mavi, Maatschappij voor Internationaal Intermediair, Amsterdam, 1949-.
Nederlandse Kamer van Koophandel voor Duitsland, 1949-.
Société Hollandaise de Banque et de Gestion, Tanger, 1948-.
Société du Port de Tanger, Parijs, 1948-1951.
Stichting Studiefonds voor Werkverruiming, Amsterdam, secretaris 1939-1942.
Verzekering Maatschappij 'Minerva', Amsterdam, <1939-1948>.

Mr. Hayo Harmens, onderdirecteur 1936-1955.
Bond voor den Geldhandel- en Effectenhandel in de Provincie, Den Haag, 1937-1955.
Levensverzekering Maatschappij Arnhem, Arnhem, <1934-1939>.

Hubrecht Pieter Theo Glerum, inspecteur 1936-1946, onderdirecteur 1946-1959, plaatsvervangend directeur 1959-1960.
Bond voor den Geldhandel- en Effectenhandel in de Provincie, Den Haag, 1955-1960.
Greenfield Tap and Die (Holding), Amersfoort, gedelegeerd commissaris 1960-.
Haarlemsche Scheepsbouw Maatschappij in liquidatie, Haarlem, 1964-.
Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap', Groenlo, 1959-1966.
Nederlandse Bontweverij, Enschede, <1962-1966>.

Mr. Matthias Sanders, inspecteur Provinciale Centrale 1936-1946.
Birnie's Exploitatie Maatschappij, Deventer, <1934-1939>.
Compagnie Néerlandaise de l'Azote, Sluiskil, <1960>.
Cultuur-, Handel- en Industriebank (Cultuurbank), Amsterdam, <1958>, voorzitter <1964>.
Cultuur-Maatschappij Anim Sand, Amsterdam, <1934-1939>.
Cultuur-Maatschappij Pradjekan Tangerang, Prajekan/Amsterdam, 1936-1958.
Cultuur-Maatschappij Watoetoelis-Poppoh, Den Haag, <1958>.
Exploitatie Maatschappij 'Gruno', <1934>.
Export-Financiering Maatschappij, Den Haag <1959>.
Handel Maatschappij v/h J.F. Sick & Co., Amsterdam, <1934>, voorzitter <1958>.
Harrison & Crossfield Holland, 1960-.
Van der Heem, Den Haag, <1964-1965>.
Hessa Rubber Maatschappij, Amsterdam, 1947-.
Indoheem (v/h Van der Heem en Indola), Den Haag, 1965-1966.
Klapperonderneming Pangandaran, Wassenaar, directeur <1934>.
Koninklijke Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, <1958>.
Koninklijke Nederlandse Textiel-Unie, Enschede, voorzitter <1966>.
Landbouw Maatschappij Soekokerto-Adjong, Rotterdam, <1934>.

Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel (Herstelbank, later Nationale Investeringsbank), Den Haag, directeur 1946-1959›.
Nederlands-Amerikaanse Fittingfabriek, Amsterdam/Deventer, ← 1963.
Nederlandsche Kaiser-Frazer Fabrieken, Rotterdam, ‹1958›.
Rubber Cultuur Maatschappij 'Kendeng Lemboe', Deventer, ‹1934-1939›, voorzitter ‹1958-1964›.
Van Waveren & Zoon, Haarlem, ‹1934›.

Jhr. Dirk Georg de Graeff, agent Den Haag 1936-1957, directeur 1957-1964.
Administratiekantoor van de Centrale Trust Compagnie, Amsterdam, 1959-.
Amsterdamse Belegging Maatschappij ABM, Amsterdam, ‹1964-1968›.
Anglo-Dutch Trade Council, 1958-.
Assurantie Maatschappij Brandaris, Amsterdam, 1961-1963.
Assurantiebedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1963-1964›.
Auto-Crediet, Amsterdam, 1959-1964›.
Banque Jordaan, Parijs, ‹1963-1964›.
Belegging Maatschappij voor Sociale Fondsen, Amsterdam, ‹1960›.
Beleggingsdepot HBB, Amsterdam, ‹1958-1964›.
Beleggingsfonds van Centraal- en Zuidafrikaanse Waarden 'Cenza', Amsterdam, later genaamd Beleggingsfonds Goudwaarden, ‹1958-1964›.
Beleggingsfonds Onroerend Goed (BOG), Amsterdam, ‹1964›.
Beleggingsfonds van Westduitse Waarden 'West-Duitsland', Amsterdam, ‹1958›.
Beneluxcommissie, 1959-.
Bourne Chemische Bedrijven, Den Bosch.
Centraal Orgaan voor de Handelsbetrekkingen met Indonesië, 1963 →.
Centrale Kamer van Handelsbevordering, commissie India, 1964 →.
Centrale Kamer van Handelsbevordering, commissie Indonesië, 1963 →.
Centrale Trust Compagnie, Amsterdam, 1959-1964›.
Commercieele Maatschappij Keizersgracht, Amsterdam, 1962 →.
Compagnie van Assuradeuren, Den Haag, ‹1963-1964›.
Curaçaosche Financierings-Maatschappij, Willemstad, 1963 →.
Deli-Maatschappij, Amsterdam, ‹1968›.
Delftsche Motorenhandel, Delft, ‹1963-1964›.
Edwards Henriquez & Co.'s Bank, Willemstad, 1964 →.
Englebert's Automobielenhandel, Den Haag/Voorschoten, 1950-1964›.
Ir. Escher's Constructiewerkplaatsen en Machinefabrieken, Den Haag, ‹1963-1964›.
Extefa, Maatschappij tot Exploitatie van Textiel fabrieken, Enschede, ‹1963-1964›.
Handelmaatschappij Escher, Den Haag, ‹1963-1964›.
HBB-Beleggingsdepot, Amsterdam, ‹1968›.
Hilton Hotel Maatschappij, Amsterdam, 1958-1964›.
Hispano Suiza (Nederland), Breda, ‹1963-1964›.
Hollandsch-Amerikaansche Beleggingsmaatschappij Holland-American Investment Corp, Rotterdam, plaatsvervangend ‹1959›, commissaris ‹1963›.
Hollandsche Belegging en Beheer Maatschappij, Amsterdam, ‹1963-1964›.
Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, Haarlem, 1946-1986.
IKI-Stichting, 1959-.
Intermediare Compagnie, ← 1964.
Internationale Kunststoffen Industrie, Voorschoten, 1959-1963›.
Internationale Technische en Chemische Handel-Maatschappij 'Intechmij', Den Haag, 1946-1964›.
Koninklijke Nederlandsche Vliegtuigenfabriek 'Fokker', Amsterdam, ‹1964-1968›.
Koninklijke Noord- en Zuid-Hollandsche Reddings Maatschappij, Amsterdam, 1962-1977.

Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, 1963 →.
 Leidse Exploitatie Maatschappij van Fabrieksgebouwen, 1959-.
 Mediterranean Bank, Gibraltar, 1964-.
 Montan Export, Den Haag, ‹1948›.
 ‘Naco’ Nederlandsch Ontwerpbureau voor Luchthavens, Den Haag, ‹1963-1964›.
 Nationale Credietvereniging, Den Haag, 1942-1964.
 Nederlandsche Effecten Compagnie, Amsterdam, 1961-.
 Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart, Amsterdam, 1960-1966.
 Nederlandse Orkeststichting, Amsterdam.
 Nederlandse Participatie Maatschappij, Amsterdam, plaatsvervangend lid commissie van advies ‹1957-1964›.
 Nelle, De Erven de Weduwe J. van, Rotterdam, ‹1966›.
 Onderlinge Oorlogsschade Verzekerings Maatschappij, Den Haag, 1947-1964.
 Overslagbedrijf Amsterdam, Amsterdam, ‹1957-1964›.
 Pacific Nikkel Mijnbouw Maatschappij, Arnhem.
 De Rentekas, Den Haag, 1948-1964.
 Roto-Finish Maatschappij, Rotterdam, ‹1964›.
 Scheepvaartkrediet, Katwijk aan Zee, 1962 →.
 Stichting tot Behartiging van het Trustwezen in de Nederlandse Antillen, Willemstad, 1963 →.
 Stichting tot bevordering van de studie van het Bank- en Effectenbedrijf, Amsterdam, 1960-.
 Stichting Vrienden van het Holland-Festival, Amsterdam.
 Stichting Willem Mengelberg Fonds, Amsterdam.
 Stichts Beheer, Driebergen, ‹1964›.
 Tasini Textiles Company Ltd., Dar-es-Salaam, 1963-1967.
 Technisch Bureau Marijnen, Den Haag, ‹1958-1966›, secretaris in 1966.
 Tracerlab (Holland), 1959-1960.
 Vereniging ‘De Amsterdamsche Haven’, Amsterdam, 1959 →.
 Vereeniging voor den Haagschen Geld- en Effectenhandel, Den Haag, penningmeester ‹1948›.
 Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum, Amsterdam, 1963-1969.
 Verenigde Verzekeringkantoren van 1950, Amsterdam, 1963 →.
 Vereeniging Rembrandt, Amsterdam, 1960-.
 Volkswaarbaarheid, penningmeester 1947-.

Karel Ferdinand Zeeman, waarnemend lid Cz. Factorij 1938, lid Cz. Factorij 1939-1947, president Factorij 1947-1949, directeur 1950-1961.
 Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1936-1938.
 Algemeen Landbouw-Syndicaat, Batavia, vicevoorzitter ‹1939›.
 Algemeen Syndicaat van Suikerfabrieken in Nederlands-Indië, Surabaya, ‹1939›.
 Algemeene Industriele Mijnbouw en Exploitatie Maatschappij AIME, Jakarta, ‹1958›.
 Algemene Industriële Mineraal- en Erts Maatschappij ‘AIME-Amsterdam’, Amsterdam, ‹1954-1964›.
 Assurantie Maatschappij Brandaris, Amsterdam, ‹1955-1961›.
 Bond van Eigenaren van in Indonesië gelegen Suikerondernemingen (Beviso), vicevoorzitter 1951-1962, voorzitter in 1959-1962.
 Centrale Vereeniging tot Beheer van Proefstations voor de Overjarige Cultures in Nederlands-Indië, Batavia, vicevoorzitter ‹1939›.
 Commissie van Advies inzake de Theerrestrictie, Batavia, ‹1939›.
 Droogdok Maatschappij ‘Soerabaja’, Amsterdam, 1951-1961.

Federatie van Verenigingen van Nederlandsch-Indische Bergcultuurondernemingen (Federabo), Amsterdam, 1950-1958».

Gouvernementslandbouwbedrijven, commissie van bijstand, voorzitter «1939».

Heineken's Nederlandsch-Indische Bierbrouwerij Maatschappij, Surabaya, «1939».

Hollandsche Beton Maatschappij, Den Haag, «1964-1966».

International Tea Committee, Londen, 1950-1960.

International Tea Market Expansion Board (Itmeb), Londen.

Java Textiel Maatschappij/Maatschappij tot Exploitatie van Textielfabrieken (Extefa), Enschede, 1951-1959».

Kinabureau, Amsterdam, 1950-1954.

Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam, -1963.

Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam, 1947 →.

Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, 1962-1963.

Maatschappij tot voortzetting der zaken van Becker & Co., Surabaya, «1939».

Mijnbouw Maatschappij 'Zuid-Bantam' in liquidatie, Jakarta, «1958».

Nederland-Indonesië Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1951-1958.

Nederlands Adviesbureau voor Ingenieurswerken in Buitenland (Nedeco), Den Haag, 1951-1956».

Nederlands Exploratie-Syndicaat voor Afrika (Nedesva), 1950-1954.

Nederlandsche Maatschappij voor Zuid-Amerika, Amsterdam, «1957-1963».

Nederlandse Overzeese Financieringsmaatschappij, Amsterdam, raad van advies 1959 →.

Ondernemersraad voor Indonesië, Den Haag, «1955-1961, voorzitter in 1961.

Pensioenfonds voor het personeel en weduwen en weezen van het personeel der Centrale Organisaties van de Suikerindustrie, vicevoorzitter «1939».

Peruvian Plantations, Toronto, 1956-1963».

Proefstation voor de Java-Suikerindustrie, Surabaya, «1939».

Rubber Stichting, 1950-1954.

Scheepvaart Maatschappij 'Indische Oceaan', Amsterdam, 1953-1954.

Société Industrielle et Agricole du Niari (Sian), Madingou/Parijs, «1964».

Stichting Thee Advies Bureau.

Surinaamsche Bank, Paramaribo, 1951-1965», voorzitter «1959».

Tagalsch Prauwenveer, Batavia, -1949.

Vereeniging van Thee-Importeurs, Amsterdam, voorzitter -1961.

Zeehaven en Kolenstation Sabang, Amsterdam, 1953-1960.

Han Giel, lid Bz. Factorij 1939, president Factorij 1939-1947.

Assurantie Maatschappij 'Ardjoeno', Batavia, «1939-1948».

Assurantie Maatschappij 'Veritas', Batavia, «1939-1948».

Bataviasche Zee- & Brand Assurantie Maatschappij, Batavia, «1939».

Commissiebank Holland-Indië, Den Haag, directeur «1950-1959».

Crediethulpbank voor Nederlandsch-Indië, Batavia, «1939».

Deviezeninstituut, Batavia, lid commissie van advies 1941-.

Exploratie Maatschappij Nederlandsch-Indië, Batavia, «1939».

Handelsvereniging Batavia, voorzitter 1939-.

Indische Ondernemersbond, Batavia, vicevoorzitter 1939-1947».

Javasche Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Batavia, «1939».

Kamer van Koophandel en Nijverheid, Batavia, «1939».

Kinabureau, Delegatie van het, Batavia, voorzitter 1939-.

Koloniaal Instituut, Amsterdam, vertegenwoordiger Nederlands-Indië, Batavia, voorzitter 1939-.

Koloniale Zee- & Brand Assurantie Maatschappij, Batavia, «1948».

Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam, 1947 →.
 Maatschappij tot exploitatie van de Suikeronderneming Koning Willem II, Surabaya, plaatsvervangend <1930>.
 Mijnbouw Maatschappij 'Moeara Sipongi', Batavia, <1939>.
 Mijnbouw Maatschappij 'Simau', Batavia, <1939>.
 Nederlandsche Rubber Unie, Amsterdam, <1939>.
 Nederlandsch-Indische Hypotheekbank, Batavia, 1938-1948.
 Normalisatieraad (Raad voor Normalisatie in Nederlandsch-Indië), Batavia, penningmeester <1939>.
 Solosche Electriciteits Maatschappij, Batavia, <1939>.
 Stichting Pelita, voorzitter 1947-.
 Tagalsch Prauwenveer, Batavia, 1939 →.

Dr. Ernst Heldring, president 1939-1948.

Administratiekantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, <1948>.
 Amsterdamsch Inzamelingscomité 1945 van de Stichting Volksherstel Amsterdam, voorzitter 1940-1947.
 Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen (Beniso), Den Haag.
 Carnegie Endowment, Centre Européen, Parijs, 1936-.
 Commissie van advies voor het Girowezen, <1939>.
 Commissie Gemeentelijke Girodiensten, 1933, 1936.
 Commissie tot Onderzoek naar de Bekwaamheid en de Geschiktheid voor den Diplomatiken Dienst, vanaf 1945 Commissie voor Toelating tot den Buitenlandschen Dienst, voorzitter 1927-1946.
 Commissie Valutaverhoudingen Nederland-Overzeese Gebiedsdelen, 1945-1946.
 Commissie van contact tussen de faculteit economische wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam en het bedrijfsleven, Amsterdam, voorzitter 1932-1950.
 Comité ter Bestudering van Ordeningsvraagstukken, 1946-1949.
 Comité Borstbeeld dr. F. Schmidt Degener, 1941-1953.
 Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, <1940>.
 Economische Raad, 1933-1937.
 Eerste Kamer Staten Generaal, Den Haag, 1938-1946.
 Fonds ten behoeve van Indologische Studiën aan de Rijksuniversiteit Utrecht, 1940-1950.
 Stichting Gooisch Natuurreservaat, 1939-1948.
 Handel-Maatschappij H. Albert de Bary & Co., Amsterdam, 1937-1938; voorzitter 1938-1940, 1945-1949.
 Institut Français (Maison Descartes), Amsterdam, <1939>.
 Instituut voor Nederlandsche Economische Belangen in Nederlandsch-Indië, 1940-.
 Internationaal Belasting Documentatie Bureau, Amsterdam, 1938-1947.
 Internationale Kamer van Koophandel.
 Javasche Bosch-Exploitatie Maatschappij v/h P. Buwalda & Co., Amsterdam, <1934-1948>.
 Kamer van Koophandel en Fabrieken, Amsterdam, voorzitter 1922-1931.
 Keuze Commissie Instituut voor Religieuze en kerkelijke Kunst, voorzitter 1943-1946.
 Koloniaal Instituut, Amsterdam, 1939-1949.
 Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Amsterdam, voorzitter 1932-1936, vicevoorzitter 1939 →.
 Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, 1908-1919.
 Koninklijke Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, 1902-1951, voorzitter 1935-1947.
 Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden, 1933-1949, gedelegeerde 1933-1949, vicevoorzitter 1938-1949.

Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, voorzitter 1938-1953.
 Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Amsterdam, 1940-1950, vicevoorzitter 1947-1950.
 Landbouw Maatschappij 'Tjisaroeni', Amsterdam, 1934-1949.
 Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig onderzoek der Nederlandsche Koloniën, 1940-1948.
 Maatschappij voor Executeele en Trustzaken, Amsterdam, 1942-1948.
 Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, '1934', voorzitter '1947-1953'.
 Nationaal Hulpcomité, 1940-1948.
 Nationale Monumenten-Commissie voor Oorlogsgedenkteekens, 1946-1948.
 Nationale Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1905 →.
 Nederlandsch Economisch Instituut, Rotterdam, 1939-1948, vicevoorzitter '1939'.
 Nederlands Instituut voor Efficiency, Den Haag, 1948-1949.
 Nederlandsch Syndicaat voor China, Amsterdam, vanaf 1941 Nederlandsch Syndicaat voor Industrieelen Export, Amsterdam, 1939-1948, voorzitter 1939-1940'.
 Nederlandsch Zuid-Amerikaansch Instituut, Den Haag, 1937-1947, voorzitter 1937.
 De Nederlandsche Bank, Amsterdam, '1934-1939, voorzitter in 1938.
 Nederlandsche Maatschappij voor Nieuw-Guinea (Negumij), Amsterdam, voorzitter 1939-1950.
 Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, 1921-1948.
 Nederlandsche Vereeniging Het Huis voor Kunsten en Wetenschappen, Rome, 1939-1949.
 Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij 'Holland-Zuid-Afrika Lijn', Amsterdam, 1924-1934.
 Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, Den Haag, 1939-1948.
 Plaatsingsbureau voor afgestudeerden van de faculteit economische wetenschappen Universiteit van Amsterdam, '1939'.
 Rijksacademie van Beeldende Kunsten, Amsterdam.
 Stichting Museum Boymans, Rotterdam, 1940-1949.
 Stichting Nederlands Kunstbezit, commissie van advies, voorzitter 1946-1947.
 Stichting Nederland-Zwitserland, erecomité 1947-.
 Stichting Het Noordhollandsch Landschap, 1947-1949.
 Stoommeelfabriek 'Holland', Amsterdam, voorzitter '1939'.
 Stoomvaart-Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, 1917-1949, vicevoorzitter 1939-1949.
 Studiecommissie Amerikaanse Conferentie, 1944-1947.
 Surinaamsche Waterleiding Maatschappij, Amsterdam, voorzitter 1939-1948.
 Trust-Maatschappij voor den Handel van Nederland met het Buitenland, Amsterdam, voorzitter 1946-1948.
 Vereenigde Javasche Houthandel Maatschappijen, Amsterdam, '1934-1948.
 Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten, Amsterdam, 1940-1948.
 Vereeniging Rembrandt, Amsterdam, 1922-1949, voorzitter in 1939 en 1946.
 Vereeniging tot het Vormen van een Openbare Verzameling van Hedendaagsche Kunst, Amsterdam, 1932-1949.
 Vereeniging van Vrienden voor Aziatische Kunst, Amsterdam, '1930-1949.
 Winterhulp Nederland, lid erecomité, 1940-.

Nicolaas Engel van de Stadt, waarnemend lid Bz. Factorij 1940, lid Bz. Factorij 1941-1947.
 Administratie Maatschappij Geo. Wehry & Co., Amsterdam, '1958'.
 Atjehsche Handel Maatschappij, Kota-Radja, '1934'.
 Borsumij Wehry, Den Haag, '1964'.
 Handelsvereniging 'Holland', Amsterdam, '1958'.
 Handelsvereniging 'Java', Amsterdam, '1958'.

Handelsvereniging Medan, Medan, voorzitter <1934>.
Koffie Hag Maatschappij, Amsterdam, 1947-.

Mr. Anton F. Pos, chef Personeelszaken 1943, chef Personeelszaken en Secretarie 1948, onder-directeur 1959-1964.

Bouw- en Woningmaatschappij Amsterdam, Den Haag, 1962 ->.
Werkgeversvereniging voor het Bankbedrijf, secretaris <1956-1964>.

Mr. Jacob Marinus van Bosse, agent Den Haag 1943-1951.

Kamer van Koophandel, Den Haag, vicevoorzitter 1951-.
Nelle, De Erven de Weduwe J. van, Rotterdam, <1952-1968>, secretaris <1960-1968>.
Noorsche Gas-Maatschappij in liquidatie, Den Haag/Amsterdam, <1958>.
Onderlinge Levensverzekering-Maatschappij 's-Gravenhage', Den Haag, <1948-1959>.
De Rentekas, Den Haag, 1944-1959>.

Drs. Cornelis Bakker, chef Controledienst 1943-1964.

Commercieele Maatschappij Herengracht, Amsterdam, <1947-1962>.
Commercieele Maatschappij Keizersgracht, Amsterdam, <1947-1962>.
Nederlands Instituut van Accountants, 1948-.

Mr. Hermanis Johannis Adèr, chef Eerste Afdeling 1944-1949, agent Rotterdam 1950-1974.

Administratiekantoor van het Algemeen Administratie- en Trustkantoor, Rotterdam.
Agro-Economie, -1971.
Algemeen Administratie- en Trustkantoor, Rotterdam.
Anjerfonds Rotterdam, penningmeester 1966-.
Arti Pearl, 1947-.
Adolf van den Berg & Zoon, <1963>.
Centrale Hervormde Jeugdraad van Groot-Rotterdam Stichting 'De Heuvel', penningmeester <1963>.
Commissie voor Incassozaken, <1963>.
Fiagra, -1971.
Internationale Koeling, Bleskensgraaf, 1971-.
Kamermuziekvereniging, Rotterdam, <1963>.
Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst, Amsterdam, <1963>.
Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst, afdeling Rotterdam e.o., <1963>.
Meelfabrieken der Nederlandsche Bakkerij, Rijswijk, <1971>.
Metaalmaatschappij S.A. Vles & Zonen, Rotterdam, <1963>.
Nederlands Impresariaat, Amsterdam, voorzitter 1966-.
Nederlandsche Staal fabrieken 'Demka' v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, secretaris <1949>.
Sectie Muziek van de Rotterdamse Kunststichting, Rotterdam, <1963>.
Stichting Hulp aan Tibetanen, Den Haag, voorzitter 1966-.
Stichting De Voorzorg, Rotterdam, <1963>.
Vastgoedkantoor van het Algemeen Administratie- en Trustkantoor, Rotterdam, <1963>.
Vereniging tot Instandhouding van het Rotterdams Philharmonisch Orkest, Rotterdam, <1963>.
Vereeniging 'De Zondagscholen', Rotterdam, <1963>.
Willem Pijper Fonds, Amsterdam, <1963>.
Zweeds-Nederlandse Kamer van Koophandel, Den Haag, <1963>.

Willem Adriaan Haak, chef Kasafdeling 1944-1961.
 Bouw- en Woning Maatschappij Amsterdam-'s-Gravenhage, Amsterdam, directeur
 1957-1962.
 Commercieele Maatschappij Keizersgracht, Amsterdam, directeur 1962.

Mr. Hora Albarda, directeur 1946-1955, adviseur 1956-1963.
 Administratiekantoor voor aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam,
 1959.
 Administratiekantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1946-
 1956.
 Advies-Commissie Buitenlandse Zaken, 1955.
 Advies-Commissie voor Fiscale Aangelegenheden, 1955.
 Algemeene Friesche Hypotheekbank, Amsterdam, 1948-1964.
 Algemene Kunstzijde Unie, Arnhem, 1951-1964.
 Aruba Commercial Bank, Oranjestad.
 Association Internationale pour la Promotion et la Protection des Investissements
 privés, 1962.
 Assurantiebedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1951-1963.
 Assurantie Maatschappij 'De Zeven Provinciën', Den Haag, tweede vicevoorzitter 1946-
 1964.
 Automobiel Studie Syndicaat, 1947-.
 Bank voor Handel en Scheepvaart, Rotterdam, 1946-1959.
 Banco de Montevideo, Montevideo, 1951-1963.
 Bataafsche Aanneming-Maatschappij v/h Fa. J. van der Wal en Zoon, Den Haag, voorzit-
 ter 1964.
 Bataafsche Hypotheekbank, Amsterdam, 1964.
 Bruijnzeel Dajak Houtbedrijven, Sampit, 1947-.
 Centrale Beleggingsraad, Amsterdam, 1947.
 Centraal Instituut voor Industrie-Ontwikkeling, voorzitter 1955.
 Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het Buitenland, voorzitter
 1955-1963.
 Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, 1958-1964.
 Commissie tot Reorganisatie van de Buitenlandse Dienst, Den Haag, 1955.
 Curaçaosche Financierings-Maatschappij, Willemstad, 1959-1963.
 Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1946-1964, voorzitter 1949-1964.
 Edwards Henriquez & Co.'s Bank, Willemstad, 1951-1963.
 Electrofact, Amsterdam, 1949.
 Export-Commissie uit het Centraal Orgaan, voorzitter 1955.
 Friesch-Groningsche Hypotheekbank, Groningen, 1948-1964.
 Grootboek 1946, Amsterdam, 1948.
 Havenbedrijf 'Vlaardingen-Oost', 1954-1955.
 Heineken Bierbrouwerij Maatschappij, Amsterdam, 1947-1964.
 Hengelosche Electriche en Mechanische Apparatenfabriek/Heemaf, Hengelo, 1946-
 1964.
 Instituut voor Nederlandsch-Amerikaansche Industriële Samenwerking, vicevoorzitter
 1946-1950.
 Nederlandsche Kaiser-Frazer Fabrieken, Rotterdam, 1948-1949.
 Koninklijke Luchtvaart Maatschappij, Den Haag, 1955-1958.
 Koninklijke Maatschappij De Schelde, Vlissingen, 1950-1964.
 Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaart Maatschappij, Amsterdam, 1947-
 Koninklijke Nederlandsche Vliegtuigenfabriek 'Fokker', Amsterdam, 1948-1958.
 Maatschappij voor Industriefinanciering, Den Haag, 1948.

Nationaal bezit van aandelen Koninklijke Maatschappij De Schelde, Vlissingen, <1958-1964>.

Nederlandsch-Amerikaansche Autobandenfabriek Vredestein, Den Haag, 1946-1960.

Nederlandsch-Amerikaansche Fittingfabriek, Amsterdam, 1947-1949.

Nederlands Arbitrage Instituut, <1955>.

Nederlands-Canadese Kamer van Koophandel, <1955>.

Nederlandsch Opleidingsinstituut voor den Buitenlandschen Dienst, Den Haag, 1946-.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, Trustkantoor Curaçao, Willemstad, <- 1963>.

Nederlandsche Hypotheekbank, Groningen, <1948-1964>.

Nederlandsche Kamer van Koophandel, New York, 1947-1948.

Nederlandse Kamer van Koophandel voor Amerika, Den Haag, 1947-1955>.

Nederlandsche Maatschappij voor Volkshuisvesting, Amsterdam, <1947>.

Nederlandse Participatie Maatschappij, Den Haag, 1948-.

Netherlands American Arbitration Association, 1948-.

Netherlands Publishing Corporation, 1946-.

Netherlands Trading Society (East) Inc., Dover (Delaware), voorzitter -1961.

Phs. van Ommeren, Rotterdam, <1964-1966>

Onderling Levensverzekering-Genootschap 'De Olveh van 1879', Den Haag, <1946-1961>, secretaris <1961>.

Onderlinge Wettelijke Aansprakelijkheidsverzekering Maatschappij, Den Haag, <1948>.

Prins Bernhardfonds, Amsterdam, penningmeester 1946-.

Quenasttegel- en Betonwarenfabriek 'Amsterdam', 1948-.

Rotterdamsche Hypotheekbank, Rotterdam, <1964>.

Rubberfabriek Vredestein, Den Haag, <1947-1964>, voorzitter <1955-1964>.

Samenwerkende Electrotechnische Fabrieken 'Holec', Hengelo, <1964>.

Sijthoff's Financieele Bladen, -1951.

Société de Gestion de la Compagnie Française du Gabon, <1955>.

Société Hollandaise de Banque et de Gestion, Tanger, <1957>.

Stichting tot Behartiging van het Trustwezen in de Nederlandse Antillen, Willemstad, <- 1963>.

Strove, regeringscommissaris <- 1946>.

Surinaamsche Bank, Amsterdam, 1951-1963.

Surinaamsche Hout Maatschappij, 1947-1955>.

Surinaamsche Trust Maatschappij, Paramaribo, <- 1963>.

Surinaamsche Waterleiding Maatschappij, Amsterdam.

Verbond van Nederlandse Werkgevers, <1954-1955>.

Verenigde Verzekeringskantoren van 1950, Amsterdam, <- 1963>.

Vredestein SA, <1955>.

West-Canadeesche Bank, Amsterdam, voorzitter 1947-.

White Coach 'Holland', 1946-1947.

Andries Adriaan van Sandick, directeur 1946-1957, president 1957-1962.

Administratiekantoor voor aandelen Koninklijke Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, <1959>.

Administratiekantoor voor aandelen Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden, <1959>.

Administratiekantoor voor aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, <1959>.

Administratiekantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1946-1948>.

Albatros Superfosfaatfabrieken, Utrecht, 1948-1960, zie Vereenigde Chemische Fabrieken.

American Chamber of Commerce, ← 1962.
 Amsterdamsche Bankiersvereniging, Amsterdam, <1947-1959>, voorzitter 1956-1959.
 Amsterdamsche Superfosfaatfabriek, Amsterdam/Utrecht, 1947-1960.
 Beleggingsdepot HBB, Amsterdam, voorzitter.
 Beleggingsfonds van Centraal- en Zuidafrikaanse Waarden 'Cenza', Amsterdam, 1955-1962.
 Commissie voor de Belastingen van de Vereeniging voor den Effectenhandel, Amsterdam, <1948>.
 Gemeenteraad Amsterdam, CHU 1950-1958.
 Hoge Schoolraad van het Delfts Hoge Schoolfonds, Delft, 1948-1962.
 Hollandsche Belegging- en Beheer Maatschappij, Amsterdam, <1952>.
 Institut International d'Etudes Bancaires, ← 1962.
 Internationale Beleggings Unie 'Interunie', Den Haag, <1958-1959>.
 Koninklijke Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, 1957-1962.
 Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden, 1957-1962, gedelegeerde 1957-1962, voorzitter 1962.
 (Koninklijke) Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, 1946-1958.
 Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1957-1962, voorzitter 1958-1962.
 Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Amsterdam, 1957-1962.
 Koninklijke Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij, Veenendaal, 1955-1962.
 Maatschappij tot Beheer van het Administratiekantoor opgericht door Hubrecht, Van Harencarspel & Vas Visser, Amsterdam, 1957-1962.
 Nationale Uitgevers Maatschappij, Den Haag, <1947>.
 Nederland-Noord-Europa Instituut, Rotterdam, 1947-1957.
 Nederlandsch Economisch Historisch Archief (Neha), Amsterdam, 1957-1962.
 Nederlandsche Bank, Amsterdam, bankraad 1955-1962.
 Nederlandse Bankiersvereniging, Amsterdam, 1952-1962, eerste vicevoorzitter 1955-1962.
 Nederlandsche Dok-Maatschappij, Amsterdam, 1946-1962.
 Nederlandsche Dok- & Scheepsbouw Maatschappij, Amsterdam, 1946-1962.
 Nederlandsche Effecten Compagnie, Amsterdam, 1961-1962.
 Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam.
 Nederlandsche Lloyd, Amsterdam, 1947-1962.
 Nederlandsche Lloyd Levensverzekering, Amsterdam, <1959-1962>.
 Nederlandsche Lloyd Ongevallen, Amsterdam, 1947-1962.
 Nederlandsche Lloyd Verplegingsverzekering, Amsterdam, <1948-1962>.
 Nederlandsche Scheepsbouw Maatschappij, Amsterdam, 1946-1962.
 Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, 1961-1962.
 Nederlandsche Wol Maatschappij, Amsterdam, 1946-1956.
 Nederlandsch-Indische Brandwaarborg Maatschappij, Amsterdam, 1947-1948.
 Netherlands Trading Society Ltd., Londen, ← 1962.
 Netherlands Trading Society (East) Ltd., Londen, 1959-1962.
 Nieuwe Rotterdamsche Courant, Rotterdam, -1946.
 Ondernemersraad voor Nederlands-Indië/Indonesië, Den Haag, gedelegeerde <1947-1949>, 1961-1962.
 Ondernemingsraad NHM, Amsterdam, voorzitter 1955-1956.
 Oost-Indische Zee- en Brand-Assurantie Maatschappij, Amsterdam, 1947-1948.
 Sociaal-Economische Raad, Den Haag, <1954-1956>.
 Société Hollandaise de Banque et de Gestion, Tanger, 1957-1962.
 Stichting ter Bevordering van den Handel met het Buitenland, 1957-1962.
 Stoomvaart-Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, 1957-1962.
 Tikkerdienst, Amsterdam, <1951>.

Tweede kantoor van het Administratiekantoor Hubrecht, Van Harencarspel & Vas Visser, Amsterdam, <1957-1959>.

Twentsche Overzee Handelmaatschappij, Enschede, <1953-1954>.

Vereenigde Chemische Fabrieken, Utrecht, 1947-, zie Albatros Superfosfaatfabrieken.

Vereenigde Machinefabrieken, Den Haag, 1954-1962.

Vereenigde Touwfabrieken, Rotterdam, 1954-1962.

Vereeniging van Deviezenbanken, Amsterdam, <1948-1959>.

Werkgeversvereniging voor het Bankbedrijf, Amsterdam, 1946-1956, in 1956 vicevoorzitter.

Mr. Willem A. van Ravesteijn, chef Algemene Zaken 1946-1948, onderdirecteur 1949-1952, plaatsvervangend directeur 1953-1959.

Administratiekantoor voor Aandelen Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staal-fabrieken, IJmuiden, secretaris -1959.

Administratiekantoor van de Centrale Trust Compagnie, Amsterdam, -1959.

Algemene Nederlandse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer, 1956-1959.

Assurantiebedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1951-1959.

Atjeh Transport Maatschappij in liquidatie, Amsterdam, -1959.

Auto-Crediet, Amsterdam, 1953-1959.

Beleggingsdepot van Originele Amerikaanse en Canadese Dollarobligaties 'Dollar-Obligatiedepot', Amsterdam, 1953-1959.

Beleggingsfonds van Converteerbare Obligaties 'Converto', Amsterdam, 1957-1959.

Beschermingscomité voor Duitse fondsen, 1948-.

Centrale Trust Compagnie, Amsterdam, -1959.

Comité Duitse Fondsen, 1948-1959.

Commercieele Maatschappij Heerengracht, Amsterdam, <1947>.

Commercieele Maatschappij Keizersgracht, Amsterdam, <1947>.

Compañia Agricola Pampa Whaley, La Merced (Peru), -1959.

Curaçaosche Financierings-Maatschappij, Willemstad, ← 1959.

Edwards Henriquez & Co.'s Bank, Willemstad, 1952-1959.

Fransch Soudan Handel Maatschappij, Rotterdam, <1947>, voorzitter <1958-1964>.

Greenfield Tap and Die (Holding), Amersfoort, vicevoorzitter -1959.

IKI-Stichting, -1959.

Internationale Kunststoffen Industrie, Voorschoten, 1949-1953, voorzitter 1953-1959.

Leidse Exploitatie Maatschappij van Fabrieksgebouwen, voorzitter <1957-1959>.

Maatschappij voor Executeele en Trustzaken, Amsterdam, procuratiehouder <1948>.

Middle East Industrial Development Projects Corporation (MIDEC), Luxemburg, -1959.

Nederlands Adviesbureau voor Ingenieurswerken in het Buitenland (Nedeco), Den Haag, plaatsvervangend -1959.

Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap', Amsterdam/Groenlo, 1948-1959.

Nederlandse Boekhoud- en Statistiekmachine Maatschappij Bullatec, Amsterdam, secretaris 1948-1959.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, Trustkantoor Curaçao, Willemstad, <1957-1959>.

Nederlandse Maatschappij voor Volkshuisvesting, Amsterdam, <1957-1959>.

Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart, Amsterdam, secretaris 1946-1959.

Peruviaanse Plantage Maatschappij, -1959.

Potloodindustrie [andere naam], 1947-.

Stichting tot Behartiging van het Trustwezen in de Nederlandse Antillen, Willemstad, -1959.

Stichting ter Bevordering van den Handel met het Buitenland, secretaris 1951-1959.

Surinaamsche Bank, Paramaribo, 1951-1959.

Surinaamse Trustmaatschappij, Paramaribo, -1959.

Tracerlab (Holland), -1959.
Verenigde Verzekeringskantoren van 1950, Amsterdam, <1957-1959.
World Brotherhood, afdeling Nederland, penningmeester, 1959.
Zeehaven en Kolenstation Sabang in liquidatie, Amsterdam, 1959.

Carel Frederik Hendrik de Vries, waarnemend lid Cz. Factorij 1946-1947, lid Cz. Factorij 1947-1950.

Maatschappij ter Exploitatie van den Constructiewinkel de Bromo, Pasuruan, <1940>.
Rotterdam Tapanoeli Cultuur maatschappij, Rotterdam gedelegeerde <1958-1968>.

Cornelis Johannes Schaap, lid Bz. Factorij 1947-1949, president Factorij 1950-1952.

Maatschappij ter Exploitatie van den Constructiewinkel de Bromo, Pasuruan, <1940>.
Tagalsch Prauwenveer, Jakarta, 1950-1952.

Hemmy van den Wall Bake, adviseur 1949, directeur 1950-1962, president 1962-1964.

Aanneming Maatschappij 'De Kondor', Amsterdam, 1957-1966>.
American Chamber of Commerce, 1962 →.
Assurantiebedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1951-1963.
Banco de Montevideo, Montevideo, ← 1962.
Banco Tornquist, Buenos Aires, 1959-.
Becht & Dyserinck, Fabriek van Bronswerken, Amsterdam, <1963>.
Breedband, IJmuiden, <1963-1964>.
Bronswerk, Amersfoort, 1951-1964>, voorzitter <1964>.
Bull Nederland, Administratie- en Statistiek Machine Maatschappij, <1961-1964>.
Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, <1951-1966>, voorzitter <1956-1966>.
Consortium Européen pour le Developpement des Ressources Naturelles de l'Afrique (Consafrique), <1963-1964>.
Conversie Commissie ministerie van Financiën, ← 1964.
Damco Scheepvaart Maatschappij, Rotterdam, gedelegeerde <1950-1964>.
Delta Lloyd/Delta verzekeringsgroep, Amsterdam, <1968>.
Dok- en Werfmaatschappij Wilton-Fijenoord, Schiedam, <1956-1964>.
Drukkerij en Uitgeverij v/h C. de Boer jr , Hilversum, 1960-1966>, voorzitter in 1966.
Electrofact, Amsterdam, 1950 →.
Export-Financiering Maatschappij, Den Haag 1953 →<1963-1964>.
Federatie van Bergcultuurondernemingen (Federabo), Amsterdam, <1963>.
Gomorient [Zwitserland], <1963>.
Greenfield Tap and Die (Holland), Amersfoort, 1959-1961>.
Hollandsche Sociëteit van Levensverzekeringen, Amsterdam, <1968>.
C.J. van Houten, Weesp, 1961-1962.
Industrie v/h Van Lohuizen & Co., Vaassen, <1951-1964>.
Instituut voor Nederlandsch-Amerikaansche Industriële Samenwerking, 1951-1963>.
Javasche Bosch-Exploitatie Maatschappij v/h P. Buwalda & Co. (Javabosch), vanaf 1958 in liquidatie, Amsterdam, <1956-1968>, voorzitter in 1968.
Koninklijke Demka Staal fabrieken, Utrecht, <1956-1964>.
Koninklijke Fabriek van Rijtuigen en Spoorwagens J.J. Beijnes, Haarlem, 1955-1959.
Koninklijke Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, 1962-1968>.
Koninklijke Metaalwarenfabriek v/h J.N. Daalderop en Zonen, Tiel, 1954-1966>.
Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staal fabrieken, IJmuiden, 1962-1977, gedelegeerde 1962-1977, vicevoorzitter in 1968.
Koninklijke Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, <1958-1960>.
Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, 1962-1968>, vicevoorzitter in 1968.

Koninklijke Nederlandsche Vliegtuigenfabriek 'Fokker', Amsterdam, <1952-1955>, voorzitter <1958-1969>.

Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Amsterdam, 1962-1966>.

Koperpletterij en Metaalhandel v/h H. de Heus & Zn, Apeldoorn, 1950-1964>.

Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel (Herstelbank, later Nationale Investeringsbank), Den Haag, 1956-1968>.

Nationaal bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, <1964-1968>.

Nationale Investeringsbank (Herstelbank), Den Haag, <1956-1968>.

Neckarsulmer Strickmaschinen Union, Neckarsulm.

Nederlands-Amerikaanse Fittingfabriek, Amsterdam/Deventer, 1950-1964>, voorzitter <1963-1964>.

Nederlandsche Bank, Amsterdam, bankraad.

Nederlandse Bankiersvereniging, Amsterdam, 1962-1963.

Nederlandsche Effecten Compagnie, Amsterdam, 1961-.

Nederlandsche Fabriek van Bronswerken v/h Becht & Dyserinck, Amsterdam/Amersfoort, <1955-1964>, voorzitter <1964>.

Nederlandsche Kaiser-Frazer Fabrieken, Rotterdam, 1950-1956>.

Nederlandse Participatie Maatschappij, Den Haag, raad van advies 1950-1953>.

Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, 1962-1968>.

Nederlandse Tank- en Paketvaart Maatschappij, Amsterdam, <1963-1964>.

Netherlands Trading Society Ltd., Londen, 1962 →.

Netherlands Trading Society (East) Ltd., Londen, 1962 →.

Overslagbedrijf Amsterdam, Amsterdam, <1952 →1953-1957>.

Pacific Nikkel Mijnbouw Maatschappij, Arnhem.

Rolinco, Rotterdam, <1968>.

Rotterdamsch Beleggingsconsortium, Rotterdam, 1962-1968>.

Société Hollandaise de Banque et de Gestion, Tanger, 1962 →.

Société du Port de Tanger, Parijs, 1951 →1961-1963>.

Stoomvaart-Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, 1962-1968>.

Tomado, Dordrecht, <1953-1964>, voorzitter <1963-1964>.

Utilico, Rotterdam, <1968>.

Verbond van Nederlandse Werkgevers, Den Haag, <1959-1963>.

Vereenigde Javasche Houthandel Maatschappijen (Javahout) in liquidatie, Amsterdam, <1958-1963>, voorzitter <1964-1968>.

Verenigde Machinefabrieken, Den Haag/Amsterdam, 1962-1966>.

Verenigde Verzekeringskantoren van 1950, Amsterdam, <1957-1963>.

Vereniging 'De Amsterdamsche Haven', Amsterdam, 1955-1959.

Werkspoor, Amsterdam, <1963>.

Wilton-Fijenoord (-Bronswerk), Rotterdam, <1960-1966>, vicevoorzitter <1966>.

Thomas Stuivenberg, lid Bz. Factorij 1950-1951, onderdirecteur 1951-1959, plaatsvervangend directeur 1959-1962.

Mercantile Bank of Iran and Holland, Teheran, 1959 →.

Middle East Industrial Development Projects Corporation (MIDEC), Luxemburg, 1959-.

Anthony de Leur, waarnemend lid Cz. Factorij 1950, lid Cz. Factorij 1951-1954, chef Afdeling Producten 1956-1959, chef Afdeling Cultures en Producten 1960-1963.

Bond van Eigenaren van in Indonesië gelegen Suikerondernemingen (Beviso), <1962>.

Federatie van Verenigingen van Nederlandsch-Indische Bergcultuurondernemingen (Federabo), Amsterdam, <1961>.

Kinabureau, Amsterdam, 1954-1960.
Société Industrielle et Agricole du Niari (Sian), Madingou/Parijs, <1964>.

Drs. Fons Jockin, chef Algemene Zaken 1950-1957, agent Den Haag 1957-1962, onderdirecteur 1963-1963.

AEG, Amsterdam secretaris <1963>.
Alcredis, Algemene Crediet- en Disconteringsmaatschappij, Amsterdam, <1954>.
Bedrijfsfonds Federatief Europa, secretaris-penningmeester.
Belegging-Maatschappij Penco, Amsterdam, 1959 →.
Braun Electric Nederland, Den Haag.
Drukkerij Levisson, Den Haag, <1963>.
Europese Beweging in Nederland, penningmeester <1963>.
Fabriek voor Papierverwerking 'Hapece', Amsterdam, <1963>.
Friese Autobanden Onderneming (Fabo), Leeuwarden, <1963>.
Handelmaatschappij Penco, Amsterdam, 1959 →.
Koninklijke Nederlandsche Vliegtuigenfabriek 'Fokker', Amsterdam, secretaris <1955-1963>.
Kring van Haagse Werkgevers, Den Haag, penningmeester <1963>.
Lips & Gispens, Dordrecht, <1966>.
Metaalindustrie 'Caja', Acht, <1961-1963>.
Nederlandse AEG, Amsterdam, secretaris 1951-
Nikema, Brunssum, <1958>.
Proost & Brandt, Amsterdam, <1966>.
Tomado, Dordrecht, secretaris ← 1963.

R. Duin, chef Eerste Afdeling (binnenland) 1950-1956, agent Rotterdam 1956-1960.
Continental Import & Export Company (Contimex), 1952-1958.
VOBI, <1960>.

Mr. Ees van der Slikke, medewerker secretarie en juridische zaken, 1950-1962, agent Utrecht 1962 →.

Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart, Amsterdam, secretaris 1959-1966.
Nederlandsche Maatschappij voor Zuid-Amerika, Amsterdam, secretaris <1962>.

Dr. Dick Renooij, directeur Surinaamsche Bank 1951-1957, chef Algemene Zaken 1957, onderdirecteur 1959-1961, directeur 1961-1964.

Administratiekantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, <1964>.
Antilliaanse Trust Maatschappij, Willemstad, 1960-1964.
Beleggingsmaatschappij Mabemij, Amsterdam, directeur <1964>.
Beleidscommissie Bankgiroverkeer, Amsterdam, <1964>.
Benelux-Tunnel, Vlaardingen, 1958-1965.
Bouw- en Exploitatie-Maatschappij 'Broco', directeur <1964>.
Bouw- en Woningmaatschappij Amsterdam, Den Haag, 1962-
Caribbean Bank, 1962-1964.
Centrale Beleggingsraad, Den Haag, plaatsvervangend lid 1961-1964.
Commercieele Maatschappij Keizersgracht, Amsterdam, directeur 1962-1964.
Commissie van Advies inzake de handelsbetrekkingen, sub-commissie documentatie, Amsterdam, 1947-
Commissie public relations Vereniging voor den Effectenhandel, Amsterdam, <1964>.
Droogdok Maatschappij 'Soerabaja', Amsterdam, 1961-1970.
Edwards, Henriquez & Co.'s Bank, Willemstad, 1960-1968.
Van Eeden-Fonds, Bunnik, <1963-1964>.

Exploitatie Maatschappij 'Amsterdam-'s-Gravenhage' (Duin en Kruidberg), <1963-1964>.
 Gemeenschappelijke Commissie Bankiersinstituut, Amsterdam, <1964>.
 Intergas, Amsterdam, 1965-1968.
 Intermediaire Compagnie, Amsterdam, directeur 1964 →.
 Internationaal Belasting Documentatie Bureau, Amsterdam, <1964>.
 Internationale Beleggingsunie 'Interunie', Den Haag, <1963-1964>.
 C. Kersten & Co., Paramaribo, 1951-1957.
 Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam, 1963-1965.
 Koninklijke Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij, Veenendaal, 1962-1966.
 Landbouw Maatschappij Tersana, Amsterdam, 1963-1964.
 Maatschappij tot Beheer van het Administratiekantoor opgericht door Hubrecht, Van Harencarspel & Vas Visser, Amsterdam, 1962-1966.
 Maatschappij Ketanggoengan-West, Amsterdam, 1963-1964.
 Nationale Credietbank, Amsterdam, 1964-1966, voorzitter in 1967-1968.
 Nederland-Indonesië Land Syndicaat, Amsterdam, 1963-1964.
 Nederland-Indonesië Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, <1963-1964>.
 Nederlandsch Economisch-Historisch Archief (NEHA), Amsterdam, penningmeester <1964>.
 Nederlandsch Syndicaat voor Industrielen Export, Amsterdam, directeur 1964 →.
 Nederlandse AEG, Amsterdam, secretaris -1951.
 Nederlandse Bankiersvereniging, Amsterdam, commissie bankgiroverkeer, voorzitter 1963 →.
 Nederlandsche Effecten Compagnie, Amsterdam, directeur 1961-1964.
 Nederlandsche Handel-Maatschappij, Trustkantoor Curaçao, Willemstad, 1959-1964.
 Nederlandsche Maatschappij voor Volkshuisvesting, Amsterdam, 1941-1969.
 Ondernemingsraad NHM, Amsterdam, voorzitter <1964>.
 Olveh Suriname, Paramaribo, 1951-.
 Onafhankelijke Televisie Exploitatie Maatschappij (OTEM), Den Haag, 1960-1965.
 Palthe's Textielveredelingsbedrijven, Almelo, 1963-1966.
 Pelt & Hooykaas, Rotterdam, <1964>.
 Pensioenfonds NHM, Amsterdam, voorzitter <1964>.
 Personeelsblad 'Ons Anker, Amsterdam, voorzitter redactiecommissie <1964>.
 Serdang Cultuur Maatschappij, Amsterdam, 1963-1964.
 Sociaal Economische Raad, Den Haag, 1962-1964.
 Stichting tot Behartiging van het Trustwezen in de Nederlandse Antillen, Willemstad, <1964 →>.
 Stichting tot bevordering van de studie van het Bank- en Effectenbedrijf, Amsterdam, <1964>.
 Stichting Nederlands Opleidings Instituut voor het Buitenland (NOIB, Nijenrode), Breukelen, <1963-1964>.
 Stichting OGEM-Jubileumfonds, Rotterdam, <1964>.
 Stichting Vrienden van Nijenrode, Breukelen, <1963-1964>.
 Stichting Vriendenkring Diakonessenarbeid Suriname, Paramaribo, lid commissie van aanbeveling <1964>.
 Surinaamsche Bank, Paramaribo, directeur 1950-1957, commissaris 1961-1964.
 Surinaamse Trustmaatschappij, Paramaribo, 1959-1964.
 Textielgroothandel G. van Wees & Weiss, Paramaribo, <1963-1964>.
 Tweede Kantoor van Administratiekantoor Hubrecht, Van Harencarspel & Vas Visser, Amsterdam, <1963-1964>.
 Universal Corrugated Box Machinery Corp. (Holland), <1963-1964>.
 Verbond van Nederlandse Werkgevers, Den Haag, <1964>.
 Verbondsraad, <1964>.

Vereeniging voor den Effectenhandel, Amsterdam, 1968-1973.
Vereniging tot instandhouding van de Electrotechnische School, Amsterdam, ‹1963-1964›.
Vrije Universiteit, Amsterdam, buitengewoon hoogleraar economie, ‹1964›.
Werkgeversvereniging voor het Bankbedrijf, Amsterdam, ‹1963-1964›.
Zendingsgenootschap der Evangelische Broedergemeente, Zeist, lid financiële commissie ‹1964›.

Nicolaas Bernardus Marie Vierhout, directeur Assurantiebedrijf NHM 1951-1961.
Holland-America Insurance Company, Kansas City, ‹1955›.

Jacobus Hendrik van der Laan, lid Bz. Factorij 1951-1952, president Factorij 1952-1955.
Het Indisch Veem, Jakarta, ‹1952-1953›.
Mijnbouw Maatschappij 'Zuid-Bantam' in liquidatie, Jakarta, ‹1958›.
Tagalsch Prauwenveer, Jakarta, 1952 →.

Jan Tabak, agent Surinaamsche Bank, Amsterdam 1951-1959.
Bouw- en Woningmaatschappij Amsterdam, Den Haag, directeur 1962-.
Surinaamsche Bank, Amsterdam, secretaris 1959-.

Henri Ragetli, chef Vijfde Afdeling 1951-1953, onderdirecteur 1953-1959, plaatsvervangend directeur 1959-1960, directeur 1960-1964.

AEG Nederland, Amsterdam, 1964 →.
Aide commune des Etats-membres de la Communauté aux pays pré industrialisés et aux Territoires d'outre-mer (commissie NBV), 1960-.
Assurantiebedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1963-1964›.
Banco de Montevideo, Montevideo, 1962-1964›.
Banco Tornquist, Buenos Aires, vicevoorzitter 1959-1964›.
Banque Jordaan, Parijs, 1963-1964›.
B.W. Blijdenstein & Co., Londen, ‹1964›.
Centrale Kamer van Handelsbevordering, commissie Engeland, 1963 →.
Commercieele Maatschappij Keizersgracht, Amsterdam, 1962 →.
Compagnie Africaine de Banque, Casablanca/Parijs, ‹1963-1964›.
Continental Import & Export Company (Contimex), Amsterdam, 1951-1951.
Curaçaosche Financierings-Maatschappij, Willemstad, 1959 →.
Gomorient [Zwitserland], ‹1963›.
Handelsverkeer, Rotterdam, 1960-1964›.
Internationale Handels- en Diamantbank, Antwerpen, 1960-1964›.
Koninklijke Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, ‹1963-1964›.
Mavi, Maatschappij voor Internationaal Intermediair, Amsterdam, 1949-.
Montaan Metaalhandel, Amsterdam, ‹1963›.
Montanore, Amsterdam, ‹1964›.
Nederlands Adviesbureau voor Ingenieurswerken in het Buitenland (Nedeco), Den Haag, plaatsvervangend 1959-.
Nederlandsch Syndicaat voor Industrieelen Export, Amsterdam, 1964 →.
Nederlandsche Effecten Compagnie, Amsterdam, directeur 1960-.
Nederlandsche Maatschappij voor Zuid-Amerika, Amsterdam, ‹1963-1964›.
Netherlands Trading Society (East) Inc., Dover (Delaware), voorzitter 1961-.
Van Rees, Burcksen & Bosman's Handelmaatschappij, Rotterdam, ‹1964›.
Société d'Investissement Immobilier de la Concorde, Parijs, ‹1964›.
Société des Magasins Généraux du Port de Tanger, Parijs, ‹1963-1964›.
Société du Port de Tanger, Parijs, ‹1963-1964›.

Transoceanic Development Corporation - AOFC, New York, 1960-1963›.
Verenigde Verzekeringskantoren van 1950, Amsterdam, 1963 →.

Kiek Oerlemans, firmant B.W. Blijdenstein & Co., Londen 1953-1964.
Curaçaosche Financierings-Maatschappij, Willemstad, ‹1959›.
Netherlands Trading Society (East) Ltd., Londen, 1959 →.

Frans Johan van Huizen, chef Derde Afdeling 1943-1953, onderdirecteur 1953-1962, plaatsvervangend directeur 1963.

Algemene Nederlandse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer, 1959-1962.
Curaçaosche Financierings-Maatschappij, Willemstad, 1959 →.
Edwards Henriquez & Co.'s Bank, Willemstad, 1959-1963.
Financia Nederland, ‹– 1963›.
Internationale Handels- en Diamantbank, Antwerpen, 1960-1963.
Stichting Personeelsvoorzieningen Inchem, ‹– 1963›.
Surinaamsche Bank, Paramaribo, 1959-1963.
Vereniging Bedrijfscontact Nederland-Suriname, ‹– 1963›.

Hendrik Ary Knook, lid Bz. Factorij 1953-1955, president Factorij 1955-1957.

Het Batavia Veem, Jakarta, ‹1957›.
Export-Financiering Maatschappij, Den Haag, directeur ‹1960-1964›.
Het Indische Veem, Jakarta, ‹1956›.
Tagalsch Prauwenveer, Jakarta, 1955-1956›.

Lieuwke de Jong, lid Cz. Factorij 1955-1957, president Factorij 1958-1960, agent Rotterdam 1961-1967.

Algemeene Industriele Mijnbouw en Exploitatie Maatschappij AIME, Jakarta, voorzitter ‹1958›.
Fiagra [dochter Koudijs], 1962-1963›.
Heineken's Indonesische Brouwerij Maatschappij, Surabaya, 1958 →.
Rotterdamse Bankiersvereniging, Rotterdam, ‹1963›.
Rotterdamse Vereniging Tehuizen voor Werkende Meisjes, Rotterdam, penningmeester ‹1963›.
Vereeniging 'Het Rotterdamsche Zuigelingentehuis', Rotterdam, ‹1963›.

Dick Haentjens Dekker, inspecteur Nederland 1955-1960, onderdirecteur 1960-1964.

Asphalt- & Chemische Fabrieken Smid & Hollander, Hoogkerk, 1963 →.
Bond voor den Geldhandel- en Effectenhandel in de Provincie, Den Haag, 1960-1964.
Branson Europa.
Crane Nederland, v/h Nederlands-Amerikaanse Fittingfabriek, Deventer, ‹1966›.
Geldersche Credietvereniging, directeur ‹1963›.
Nederlandsche Apparatenfabriek Nedap, Groenlo, 1959 →.
Van Nievelt's Financierings Bedrijf, Zeist, ‹1963›.
Scheepvaartkrediet, Katwijk aan Zee, 1962 →.
Universal Corrugated Box Machinery Corp. (Holland), ‹1963›.

Dirk A. Braakenburg, chef Afdeling Binnenland 1956-1958, plaatsvervangend agent Rotterdam 1958-1964.

Koninklijke Vereniging Oost en West, afdeling Rotterdam, ‹1963›.
Vereniging 'Onderwijs aan Zieke Kinderen', Rotterdam, ‹1963›.

Robertus Maria van den Berg van Saparoea, onderdirecteur 1957-1964.
Banque Jordaan, Parijs, 1963 →.
Beleggingsdepot van originele Amerikaanse en Canadese Dollarobligaties 'Dollar-Obligatiedepot', 1959-.
Beleggingsfonds van Converteerbare Obligaties 'Converto', Amsterdam, 1959-1968.
Beleggingsfonds van Centraal- en Zuidafrikaanse Waarden 'Cenza', Amsterdam, 1963.
Commercieele Maatschappij Keizersgracht, Amsterdam, directeur 1962-1963.
Comité tot Behartiging van de belangen der Nederlandse Houders van Duitse Fondsen (Comite Duitse Fondsen), 1959-1963.
Comite van Belgisch-Nederlands-Luxemburgse Samenwerking, penningmeester 1963.
Compagnie Africaine de Banque, Casablanca, 1962.
Intermediaire Compagnie, Amsterdam, 1964 →.
Maatschappij tot Exploitatie van het Nederlandsche Sportpark (Olympisch Stadion), Amsterdam, 1962-1963.
Nederlandsche Effecten Compagnie, Amsterdam, directeur 1961-1963.
Stichting ter Bevordering van den Handel met het Buitenland, secretaris 1959-1967.
Stichting Fonds Reserve Gemeente Politie Amsterdam, 1963.
Ubbens Papiergroothandel en Enveloppenfabriek, Zutphen, voorzitter 1963.
West Canadeesche Bank/West Canadian Bank, Amsterdam, directeur 1949.

Wijnand Nunijs de Bruijn, lid Bz. Factorij 1958-1959.
Afscheep- & Commissiezaak v/h J.F. Esser, Pasuruan, 1947-1956.
Strooioedenveem, Surabaya, voorzitter 1956-1957.

Mr. C. Krol, souschef Secretarie 1958-1964, chef Secretarie 1964 →.
Nederlandse Boekhoud- en Statistiekmachine Maatschappij Bullatec, Amsterdam, secretaris 1959-1963.

Mr. U.D. Stikker, subagent Den Haag 1959-1961, agent Den Haag 1962-1964.
Financia Nederland, 1963 →.
W.G. Gerritsen Electriciteitswerken, 1964 →.
Stichting 'Koningin Emma Jubileumfonds', 1963.
Stichting 'Zilveren Jeugdcentra in oprichting', 1963.

Mr. Bonaventura Franciscus Cornelis Maria Ingen Housz, onderdirecteur 1960-1964.
Export-Financiering Maatschappij, Den Haag 1968.
Geldersche Credietvereniging, directeur 1963.
Van der Giessen-De Noord, Krimpen a/d IJssel, 1968.
Industriele Trust Maatschappij (Trust van aandelen Bierbrouwerij De Drie Hoefijzers), Breda, directeur 1961-.
Van Nievelt's Financierings Bedrijf, Zeist, 1963.
Scheepvaartkrediet, Katwijk aan Zee, 1962 →.

Dr. André Batenburg, onderdirecteur 1961-1964.
Algemene Nederlandse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer, 1962-1963.
Comité des Mouvements de Capitaux van de Fédération Bancaire, 1962 →.

Mr. Johannes H. van Wichen, chef Personeelszaken 1961-1964.
Exploitatie Maatschappij 'Amsterdam-'s-Gravenhage', 1963.
Nederlandse Maatschappij voor Volkshuisvesting, Amsterdam, secretaris 1959-1963.

Drs. Gerard de Graaff, directeur 1963-1964.
 Adviescommissie uit het Bedrijfsleven, Den Haag, ‹1964›.
 Adviesraad staatssecretaris Verkeer en Waterstaat, Den Haag, ‹1964›.
 Assurantiebeprijder der Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, 1963 →.
 Besoeki Tabak Maatschappij, Amsterdam, 1947-.
 Color-Chemie, Arnhem, 1964 →.
 Compagnie Néerlandaise de l'Azote, Sluiskil, 1960 →.
 Cultuur- Handel- en Industriebank (Cultuurbank), Amsterdam, ‹1958›.
 Cultuur-Maatschappij Pradjekan Tangerang, Prajekan/Amsterdam, ‹1958›.
 Delta Chemie, Vlaardingen, ‹1964›.
 Delta Lloyd, Amsterdam, -1967›.
 Export-Financiering Maatschappij, Den Haag ‹1960-1964›, voorzitter ‹1964›.
 Geveke & Co.'s Technisch Bureau, Amsterdam, voorzitter ‹1958-1967›.
 Industriële Handelscombinatie (IHC) Holland, Rotterdam, voorzitter ‹1966-1967›.
 Intermediaire Compagnie, Amsterdam, 1964 →.
 Javasche Bank, Amsterdam, gedelegeerde ‹1948›.
 Koninklijke Luchtvaart Maatschappij, Den Haag, ‹1966-1968›.
 Koninklijke Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amsterdam, ‹1966›.
 Luchthaven Schiphol, Amsterdam, -1967›.
 Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel (Herstelbank, later Nationale Investeringsbank), directeur-secretaris ‹1959›, commissaris ‹1966-1968›.
 Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, ‹1964-1966›.
 Nationaal Bezit van aandelen Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, ‹1964-1966›.
 Nederlandse Bankiersvereniging, Amsterdam, 1963-1967, tweede vicevoorzitter 1964 →.
 Nederlandsche Dok-Maatschappij, Amsterdam, 1963-1964›.
 Nederlandsche Lloyd, Amsterdam, ‹1963-1964›, vicevoorzitter ‹1966-1968›.
 Nederlandsche Scheepsbouw Maatschappij, Amsterdam, 1963-1964›.
 Rijksacademie van Beeldende Kunsten, Amsterdam, commissie van toezicht ‹1964›.
 Rijkscommissie voor Export- en Importgaranties, Amsterdam, ‹1964›.
 Scholten-Honig, Koog aan de Zaan, -1967›.
 Senembah Maatschappij, Amsterdam, ‹1958›-1964›.
 Stichting 'Het Amsterdamsche Fonds', Amsterdam, penningmeester ‹1964›.
 Stichting tot Behartiging van het Trustwezen in de Nederlandse Antillen, Willemstad, bijzonder bestuurslid 1963 →.
 Stichting tot Bevordering van de inrichting van een nieuw museum, ‹1964›.
 L.E. Tels & Co.'s Handelmaatschappij, Amsterdam, ‹1958-1964›.
 Thomassen & Drijver Blikemballagefabrieken, Deventer, ‹1960-1966›.
 Uitgeversmaatschappij A.E. Kluwer, Deventer, ‹1964-1967›.
 Verbond van Protestants-Christelijke Werkgevers in Nederland, Den Haag, ‹1964›.
 Verenigde Bedrijven Bredero, Utrecht, ‹1964›.
 Verenigde Bedrijven Nederhorst, Gouda, -1967›.
 Verenigde Verzekeringskantoren van 1950, Amsterdam, 1963 →.
 Verschure & Co.'s Scheepswerf en Machinefabriek, Amsterdam, ‹1958-1964›, voorzitter ‹1964›

Jacob Gerrit Oost Lievense, onderdirecteur 1963-1964.
 Edwards Henriquez & Co.'s Bank, Willemstad, 1964 →.
 Mediterranean Bank, Gibraltar, 1964 →.
 Surinaamsche Bank, Amsterdam, 1964 →.

Mr. Jan Maschhaupt, onderdirecteur 1963-1964.
 Borenfabriek Bofa, Amersfoort, secretaris 1949-1961.

Internationale Kunststoffen Industrie, Voorschoten, secretaris 1955-1963.
Nederlandsch Syndicaat voor Industrieelen Export, Amsterdam, 1964 →.
Nederlandsche Optiek- en Instrumentenfabriek Dr. C.E. Bleeker (Nedoptifa), Zeist, 1963-1971.
Stichting IJ en Amstel, opgericht ter realisatie van een IJ-toren, Amsterdam, 1961-1971.
Surinaamse Trustmaatschappij, Paramaribo, «1963».

Mr. W.A. Tjeenk Willink, agent Den Haag 1963-1964.

Herstellings- en Verplegingsoord 'Unicum-Oud Wulven', Houten, «1963».

Nederlands Hervormde Voogdijvereniging 'Kinderzorg Noord-Holland', Haarlem, «1963».

Bijlage 6

Afdelingen hoofdkantoor, 1824-1964¹

Secretarie (1824-1964)

Aanvankelijk verantwoordelijk voor alle werkzaamheden die niet aan een van de uitvoerende afdelingen waren toegewezen, dus alle werkzaamheden buiten de feitelijke vervulling van de statutaire doelstellingen. In de loop van de twintigste eeuw verloor de Secretarie een aantal taken aan andere afdelingen. Het meest van belang in dit verband was de overname in 1908 van de 'staftaken' door de nieuwe Afdeling Algemene Zaken. In 1958 werden de Secretarie en de Afdeling Algemene Zaken weer samengevoegd.

Afdeling Algemene Zaken/Directiesecretarie (1909-1958)

Gevormd in 1909, hoofdzakelijk als afsplitsing van de Secretarie, waarvan zij de 'staftaken' overnam (juridische zaken; onderzoek; gegevensverzameling relaties; handelsvoorlichting etc.). In 1934 werd de afdeling in het kader van een algehele reorganisatie omgezet in een Directiesecretarie. Afgezien van de naam en toevoeging van een aantal taken veranderde er niet veel. In 1943 kreeg de afdeling haar oude naam weer terug. In 1958 werd zij weer samengevoegd met de Secretarie.

Afdeling Binnenland (1922-1964)

Met ingang van 1922 is deze afdeling opgericht als afsplitsing van de Eerste Afdeling. Hier werden de zuiver binnenlandse rekeningen ondergebracht waarvan de onderpanden in Nederland waren gelegen. Kredieten met goederenonderpand bleven bij de Eerste Afdeling. Voorts werden de afhandeling van incassi en reiskredieten onder de nieuwe afdeling gebracht.

Op 1 januari 1953 werden de Afdeling Binnenland en Eerste Afdeling samengevoegd onder de naam Afdeling Binnenland.

Provinciale Centrale (1936-1964)

Gevormd in 1936 naar aanleiding van de overname van de Geldersche Credietvereniging, waarmee de NHM een uitgebreid binnenlands kantorennet in bezit kreeg. De afdeling

kreeg tot taak het verkeer met en het toezicht op deze nieuw verworven provinciale agentschappen en correspondentschappen te regelen. De 'oude' agentschappen Rotterdam en 's-Gravenhage bleven buiten het toezicht van de Provinciale Centrale.

Afdeling Boekhouding (ca 1914-1964)

Het precieze jaar waarin de boekhouding in een afzonderlijke afdeling werd ondergebracht, is niet bekend. Vermoedelijk was dit 1914, toen er werd overgeschakeld op de dagelijkse manier van boekhouden. Gedurende de negentiende eeuw was de boekhouding ondergebracht bij één van de uitvoerende afdelingen, achtereenvolgens de Vierde (1824-1827), de Vijfde (1827-1828) en de Derde Afdeling (1828-ca. 1914). Vanaf 1949 was de boekhouding geplaatst onder een Afdeling Boekhouding, Belastingzaken en Organisatie. Per 1 juli 1954 werd het onderdeel organisatie afgesplitst en resteerde dus een Afdeling Boekhouding en Belastingzaken.

Afdeling Controle (1918-1964)

Gevormd in 1918 als afsplitsing van de Afdeling Boekhouding en in eerste instantie opgezet om de agentschappen te controleren. Al spoedig werd hieraan de interne controle op het hoofdkantoor en het kredietonderzoek bij relaties toegevoegd. Per 6 juli 1934 werd het afdelingshoofd behalve ondergeschikt aan de directie ook lasthebber van de raad van commissarissen, en nam hij onder de titel van Chef van de Controledienst een afzonderlijke plaats in het bedrijf in. Om te voldoen aan de eisen van het Nederlands Instituut van Accountants werd per 1 januari 1948 naast de eigen controledienst gebruik gemaakt van het 'externe' Accountantskantoor drs. C. Bakker (tevens chef van de interne controledienst!).

Kasafdeling (1904-1964)

Gevormd in 1904 als afsplitsing van de Vierde Afdeling. Zij omvatte het kasbedrijf in de ruimste zin, inclusief het disconteren van wissels, het beheer over de korte beleggingen van de NHM en de in- en verkoop van schatkistpapier. De afdeling kende de groepen of subafdelingen Kas, Clearing, Giro, Disconto's, Deposito's en Fiat.

Afdeling Effecten (1912-1964)

Gevormd in 1912 als afsplitsing van de Secretarie. De afdeling hield zich bezig met de administratieve voorbereiding en afwikkeling van emissies. Dit betekende werkzaamheden als de afgifte van prospectussen, de afhandeling van inschrijvingen en toewijzingen en de couponadministratie (knippen). Verder verzorgde de afdeling de bewaring van onderpanden en de bewaargeving van effecten, safe-deposits etc.

Eerste Afdeling/Afdeling Binnenland (1825-1953)

Fungeerde tot en met 1827 als (voorloper van het) Kabinet van de President. Van 1828 tot het einde van de negentiende eeuw was zij de afdeling voor de Oost. Tussen 1880 en 1919 transformeerde zij geleidelijk van Indische Afdeling naar een afdeling die zich specifiek bezighield met (voornamelijk binnenlandse) bankzaken.

Met ingang van 1922 werd de Afdeling Binnenland opgericht als afsplitsing van de Eerste Afdeling. Bij de nieuwe afdeling werden de zuiver binnenlandse rekeningen ondergebracht waarvan de onderpanden in Nederland waren gelegen. Kredieten met goederenonderpand bleven bij de Eerste Afdeling. Voorts viel de afhandeling van incassi en reiskredieten onder de nieuwe afdeling.

Op 1 januari 1953 werden de Afdeling Binnenland en Eerste Afdeling samengevoegd onder de naam Afdeling Binnenland.

Tweede Afdeling/Afdeling Cultures (1825-1960)

Was tot en met 1827 de afdeling voor de Oost, en van 1828 tot 1880 de afdeling voor de 'zaken op Europa, de Levant en de West'. Wegens de geringe omvang van deze werkzaamheden werd de afdeling in 1880 opgeheven. De Surinaamse zaken werden ondergebracht bij de Eerste Afdeling, voor de zaken op Amerika werd een nieuwe Afdeling Amerikaanse Zaken gevormd. Al vanaf 1882 werd deze nieuwe afdeling weer aangeduid als Tweede Afdeling. Vanaf 1915 werd de Tweede Afdeling in een aantal stappen de afdeling voor cultuurzaken. In eerste instantie werden in dat jaar de wissel- en bankzaken met het Oosten van de Eerste naar een nieuw te vormen Tweede Afdeling overgebracht. Per 1 januari 1953 werd haar naam gewijzigd in Afdeling Cultures. Per 1960 werd zij samengevoegd met de Afdeling Producten (voorheen Vierde Afdeling) tot de Afdeling Cultures en Producten.

Derde Afdeling/Afdeling Bankzaken met het Oosten (1825-1959)

Was tot en met 1827 de afdeling voor de zaken op Europa, de Levant en de West. Vanaf 1828 was haar pakket drieledig: een portefeuille comptabiliteit, een portefeuille stimulering economie en een portefeuille beheer eigen aandelen. Vanwege de sterke inkrimping van haar werkzaamheden werd zij in 1934 gecombineerd met de voormalige Tweede Afdeling Wissel- en Bankzaken tot een nieuwe Derde Afdeling, voornamelijk gericht op wissel- en bankzaken met Azië. Per 1 januari 1953 werd haar naam gewijzigd in Afdeling Bankzaken met het Oosten. In het kader van het streven naar een meer functionele indeling van de werkzaamheden op het hoofdkantoor werd in november 1959 besloten de afdeling op te heffen. Haar werkzaamheden werden verdeeld over de bestaande afdelingen Binnenland (Eerste Afdeling) en Buitenland (Vijfde Afdeling) en een nieuw gevormde Afdeling Documenten.

Vierde Afdeling/Afdeling Producten (1825-1960)

Omvatte tot en met 1827 een deel comptabiliteit en een deel producten. In 1827 werd de comptabiliteitsportefeuille afgestoten naar de Vijfde Afdeling. In 1831 nam zij de behandeling van de zaken van het voormalige agentschap Amsterdam over. De Vierde Afdeling was in feite gedurende haar hele bestaan in hoofdzaak de afdeling voor alle zaken aangaande het transport, de opslag, het beheer en de verkoop van producten. Per 1 januari 1953 werd haar naam dan ook gewijzigd in Afdeling Producten. Per 1960 werd zij samengevoegd met de Afdeling Cultures (voorheen Tweede Afdeling) tot de Afdeling Cultures en Producten.

Vijfde Afdeling/Afdeling Buitenland (1825-1827, 1924-1964)

Was tot en met 1827 de afdeling voor comptabiliteit, stimulering van de Nederlandse economie en het beheer van de eigen aandelen. Opgeheven per 1828; haar taken werden overgenomen door de Derde Afdeling. In 1924 werd een nieuwe Vijfde Afdeling gevormd, voornamelijk gericht op het buitenlands betalingsverkeer. Per 1 januari 1953 werd haar naam gewijzigd in Afdeling Buitenland.

Afdeling Centrale Buitenkantoren (Zesde Afdeling, (1953-1964))

Gevormd per 1 januari 1953 als afsplitsing van de Derde Afdeling. De afdeling zou oorspronkelijk de naam Zesde Afdeling krijgen, maar in het kader van een per 1 januari 1953 doorgevoerde algehele naamswijziging van de afdelingen op het hoofdkantoor werd hiervan afgezien. De oprichting was een direct gevolg van een besluit uit september 1952 om de supervisie over de buitenkantoren, dat wil zeggen de overzeese kantoren minus die in Indonesië, aan de Factorij te ontnemen en naar Amsterdam over te brengen – dit uit angst voor interventies van de Indonesische regering. De nieuwe afdeling voerde enkel de zakelijke en administratieve supervisie over de genoemde kantoren. Er werden dus geen bankzaken gedaan. De dagelijkse zaken bleven onder de Derde Afdeling ressorteren. Zij kende als onderafdelingen het Bureau Nieuw-Guinea, het Bureau Antwerpen en het Bureau Suriname en Antillen.

Afdeling Documenten (1959-1964)

Gevormd in 1959 na opheffing van de Derde Afdeling, waarvan zij een deel van de taken overnam. Deze lagen op het terrein van de verzorging van contacten van cliënten met het buitenland op grond van kredietopeningen en documentaire incasso's.

Afdeling Cultures en Producten (1960-1964)

Gevormd per 1 januari 1960 door samenvoeging van de voormalige afdelingen Cultures (Tweede Afdeling) en Producten (Vierde Afdeling).

Afdeling Gouvernements-Goederen (1853-ca. 1904)

Tot en met 1852 fungerend als subafdeling van de Derde Afdeling. Als zodanig vermoedelijk ontstaan rond 1830, toen de overeenkomsten met de staat een meer gestructureerd karakter kregen. In 1853 omgezet in een zelfstandige afdeling. De correspondentie van de afdeling bleef echter samengevoegd met die van de Derde Afdeling. Kort na 1904 werd de afdeling ingelijfd bij de Vierde Afdeling. De Afdeling Gouvernements-Goederen behandelde alle leveranties voor de Indische staatshuishouding, van de ontvangst tot verzending van de goederen en de betaling ervan door het departement van Koloniën.

Afdeling voor Amerikaanse Zaken (1880-ca. 1882)

Gevormd in 1880, samenhangend met zowel de oprichting van een agentschap te New York in 1879 als de opheffing van de Tweede Afdeling in 1880, welke laatste tot dan de Ameri-

kaanse zaken beheerde. Het agentschap New York werd reeds in 1881 weer opgeheven. Dit bezegelde waarschijnlijk ook het lot (in ieder geval in naam) van de afdeling. Al in 1882 was de naam Tweede Afdeling weer in zwang. Directiebesluiten ten aanzien van dit laatste zijn niet bekend.

Bijlage 7

Syndicaten met deelname van de NHM, 1880-1964

1880 19.11.1880 Poging tot deelneming door NHM (f 1,5 miljoen) in een syndicaat o.l.v. Lippmann, Rosenthal & Co. (LR&Co.) en verder bestaande uit Vlaer & Kol, Determeyer Wesslingh & Zoon en Gels & Co. tot overname van een 4% obligatielening provincie Groningen, groot f 3 miljoen. Lening ging echter naar de combinatie Amsterdamsche Bank (AB), Jolles & Co., H. Oyens & Zonen, Wertheim & Gompertz en Wurfbain & Zoon.¹

1881 02.07.1881 Besluit tot deelname in de 3% obligatielening à f 3 miljoen van de gemeente Amsterdam. NHM participeerde in syndicaat met f 50.000.²

1881 27.09.1881 Deelneming met f 300.000 in een syndicaat o.l.v. LR&Co. tot overname van een 4% conversie obligatielening Aken-Maastrichtsche Spoorweg Mij., Maastricht, groot f 6 miljoen. Overnamekoers 94%. Winst NHM f 6600.³

1882 14.08.1882 De NHM vormde met Banque de Paris et des Pays Bas (Paribas), Amsterdam een syndicaat tot overname van aandelen Stoomvaart Maatschappij Zeeland (f 1,6 miljoen) en van grondbezit en landgoed Ewijkshoeve te Baarn, waarde f 800.000, totaal dus f 2,4 miljoen, afkomstig uit de boedel van wijlen Prins Hendrik der Nederlanden. Kapitaal syndicaat bedroeg f 2,5 miljoen. NHM participeerde in syndicaat met f 750.000 (f 500.000⁴), Paribas met f 650.000, AB met f 100.000. Commissie beide syndicaatsleiders samen 1% van syndicaatskapitaal. De aandelen Stoomvaart Maatschappij Zeeland werden bij publieke inschrijving a pari geplaatst. Het grondbezit te Baarn werd overgedragen aan de Baarnsche Bouwterrein-Mij. De winst voor het syndicaat zat in de 1600 prioriteitsaandelen SMZ die SMZ terugkocht voor f 157.000. Dat leverde de NHM in 1883 een winst op van f 31.400.⁵

1882 28.12.1882 Deelneming met ffr. 1 miljoen in een syndicaat via LR&Co. ter overname van obligatielening Zuid-Italiaanse Spoorwegen, groot ffr. 50 miljoen. Koers van overname 48,5%, koers van uitgifte 51,5%. President Trakranen was principieel tegen, omdat het een buitenlandse emissie betrof en de statuten hiertoe nog geen ruimte boden. De andere directieleden waren voor deelneming.⁶

1 NA, NHM 492, 1880, nr. 29, 01.05.1880; jaarverslag Amsterdamsche Bank 1880, p. 6.

2 NA, NHM 492, 1881, nr. 17, 02.07.1881.

3 NA, NHM 431, 1881, nr. 13, 27.09.1881; NA, NHM 45, 1882, p. 51.

4 NA, NHM 70, 1882, ongepag., hoofdstuk 'Deelnemingen in Ondernemingen'.

5 NA, NHM 431, 1882, nr. 12, 14.08.1882, jaarverslag Amsterdamsche Bank, 1882, p. 7; NA, NHM 45, 1882, p. 52-53.

6 NA, NHM 431, 1882, nr. 20, 28.12.1882.

- 1883 27.03.1883 Deelneming met f 200.000 (beleggingsparticipatie/ondersteuning) in een syndicaat ter overname van f 2,6 miljoen (f 2 miljoen aandelen, f 600.000 obligatielening) Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam.⁷
- 1883 20.10.1883 Vorming van een syndicaat o.l.v. NHM (3/6) met verder de Rotterdamsche Bank (RB, 1/6), R. Mees & Zonen (RMZ, 1/6) en Jan Havelaar & Zoon (1/6) ter garantie aan de Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij, Rotterdam voor de plaatsing van haar 5% obligatielening, groot f 1 miljoen. Koers van overname 97,5%. Commissie f 10.000. Na inschrijving bleef het syndicaat in eerste instantie nog zitten met 429 obligaties, waarvan dus 215 bij de NHM.⁸
- 1883 Deelneming in een syndicaat (50%) tot overname van de c.q. ongeplaatste obligaties van de door de Stoomvaart Maatschappij Insulinde geëmitteerde 5% obligatielening à f 900.000. Geheel volgetekend, commissie voor syndicaat f 18.000.⁹
- 1883 Deelneming met f 300.000 in een syndicaat voor de overname van de 4% obligatielening van de gemeente Amsterdam, lening 1879, restant tweede reeks. Koers van overname 98,65%, koers van uitgifte in augustus 1883 tegen 100%. Winst NHM ca. f 4000.¹⁰
- 1883 December, onderparticipatie in een syndicaat voor de overname van de 4,5% obligatielening van de Koninklijke Maatschappij De Schelde, Vlissingen à f 600.000. Participatie NHM f 50.000. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 95%. Syndicaat o.l.v. Financiële Maatschappij voor Nijverheidsondernemingen (FMvNO). Na inschrijving bleef syndicaat in eerste instantie nog zitten met 371 obligaties.¹¹
- 1883 December, deelneming in een syndicaat van AB, RB, Jolles & Co., H. Oyens & Zonen, Wertheim & Gompertz en Wurfbain & Zoon voor de overname van de 4% obligatielening gemeente Rotterdam, groot f 3 miljoen. Participatie NHM f 250.000. Koers van overname 96⁵/₈%, commissie NHM f 2616.¹²
- 1884 Introductie door NHM van aandelen Batavia Oosterspoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 1,7 miljoen. Emissie werd gestimuleerd door gegarandeerd dividend van 4,5% door NHM gedurende drie jaar. De emissie was zowel in Amsterdam (f 537.500) als in Batavia (f 0,5 miljoen) opengesteld. Overige f 662.500 werden door NHM voorlopig in portefeuille genomen.¹³
- 1884 12.05.1884 Onderparticipatie van f 10.000 in 5% obligatielening Koninklijke Fabriek van stoom- en andere werktuigen, Amsterdam, groot f 1,8 miljoen. Syndicaat bestaande uit De Marez Oyens, Labouchère Oyens & Co. (Loco) en Teixeira de Mattos.¹⁴
- 1884 19.07.1884 NHM nam met de AB en Paribas de leiding in een syndicaat tot overname van een 4% staatslening van f 59,7 miljoen, koers 100,51%, koers van uitgifte 101,75%. Aandeel NHM 17/60 of ca. f 17 miljoen, waarvan f 1,5 miljoen afgestaan aan twee onderparticipanten. AB voor eigen rekening f 1.165.000. In 1885 bericht dat het syndicaat tot uitgifte van de staatslening 1884 met zeer bevredigend resultaat was afgewikkeld. Nettowinst voor NHM f 140.000. Het was de eerste Nederlandse staatslening die werd overgenomen door een bankiersconsortium.¹⁵
- 1884 06.12.1884 Omzetting van de firma Dorrepaal & Co. in NV de Dorrepaalsche Bank der Vorstenlanden. Kapitaal groot f 8 miljoen (geplaatst f 5,5 miljoen). Obligatielening van f 7 miljoen à 6%. Geplaatst f 6 miljoen tegen 98% en f 1 miljoen onderhands. Syndicaat

7 NA, NHM 431, 1883, nr. 5, 27.03.1883; NA, NHM 70, 1883, ongepag., hoofdstuk 'Deelnemingen in Ondernemingen'.

8 NA, NHM 45, 1883, p. 56 en NA, NHM 5482, 20.10.1883.

9 NA, NHM 45, 1883, p. 57.

10 NA, NHM 70, 1883, ongepag., hoofdstuk 'Deelnemingen in Ondernemingen'.

11 NA, NHM 45, 1883, p. 57.

12 Jaarverslag Amsterdamsche Bank 1883, p. 5; NA, NHM 45, 1883, p. 57.

13 NA, NHM 70, 1884, p. 8-9.

14 NA, NHM 431, 1884, nr. 7, 12.05.1884

15 NA, NHM 492, 1884, nr. 11, 19.07.1884; jaarverslag Amsterdamsche Bank 1884, p. 5; NA, NHM 70, 1885, p. 77; A.M. de Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank. De Nederlandsche Bank van 1864 tot 1914*, deel 3 (Haarlem 1967), p. 468-470.

- o.l.v. H. Oyens & Zonen en Wurfbaïn & Zoon. Bankiersyndicaat provisie van 5% over f 2,5 miljoen.¹⁶
- 1884 06.12.1884 Deelneming van de NHM voor f 250.000 in een syndicaat tot plaatsing van een 6% obligatielening Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' (Internatio), Rotterdam, groot f 2,5 miljoen. Syndicaatsleider RMZ en verder Rotterdamse kassiers, Hope & Co. en Gebr. Teixeira de Mattos. Provisie 0,25%.¹⁷
- 1884 06.12.1884 Syndicaat o.l.v. NHM ter uitgifte van een 5% obligatielening Koloniale Bank, Amsterdam, groot f 5 miljoen. NHM nam voor onbepaalde tijd f 300.000.¹⁸
- 1884 27.12.1884 Familie Dorrepaal staat f 2 miljoen aan aandelen af plus emissie van f 2 miljoen nog niet uitgegeven aandelen, beide afgestaan aan syndicaat voor in totaal f 2 miljoen (dus 50% waarde). NHM nam deel voor f 300.000, AB voor f 50.000.¹⁹
- 1885 27.01.1885 De firma Lens & Bergsma te Batavia had te veel voorschotten verleend en was hierdoor in betalingsmoeilijkheden geraakt. De NHM participeerde met f 50.000 in 6% obligatielening, groot f 1,5 miljoen o.l.v. AB. AB participeerde met f 100.000. Koers van uitgifte 98%, commissie 0,75%.²⁰
- 1885 25.02.1885 Syndicaat tot het verstrekken van een voorschot van f 2,4 miljoen aan verschillende ondernemers van suikerplantages op Java, onder oogstverband en borgtocht van de Dorrepaalsche Bank der Vorstenlanden. In dit bankiersconsortium o.l.v. NHM nam NHM zelf deel met f 250.000 en AB met f 175.000.²¹
- 1885 02.05.1885 Participatie voor f 50.000 (later verlaagd tot f 25.000) in 4% obligatielening Handels Vereniging 'Amsterdam', groot f 1,5 miljoen, koers van uitgifte 75%. Winst NHM f 1137.²²
- 1885 19.10.1885 Gemeente Schiedam verzocht om mogelijkheden voor een syndicaat inzake 4% obligatielening van f 900.000. Aanbod tot overname tegen 96%. Syndicaatsleden NHM en Paribas, aandeel AB. B&W Schiedam vonden deze condities niet gewenst en zaak ketste af.²³
- 1886 21.01.1886 4% obligatielening gemeente Amsterdam, groot f 2 miljoen (tweede deel lening van f 6,5 miljoen), f 630.000 aan NHM toegewezen. In totaal was er voor f 60 miljoen ingeschreven.²⁴
- 1886 09.02.1886 Conversieplan oude 4% staatsleningen, in totaal f 80 miljoen naar nieuwe 3,5% staatslening. Mogelijk syndicaat AB, NHM, Paribas. Koers van uitgifte 97% voor eigen rekening staat, syndicaat kreeg commissie van 0,5% voor financiering operatie. Plan vond geen uitvoering. Uiteindelijk ging overheid in zee met Rothschild, overnameprijs 96,75% zonder dat het syndicaat kans kreeg een tegenaanbieding te doen. Bij verantwoording in de Tweede Kamer werd vervolgens de schuld hiervan in de schoenen van het syndicaat geschoven. De kosten voor de staat bedroegen f 4,1 miljoen, waarvan f 3.278.000 vergoeding voor Rothschild.²⁵
- 1886 14.05.1886 Syndicaat tot overname 4% lening Maatschappij tot exploitatie van de Brakke Grond, Amsterdam, groot f 500.000. Doel emissie aflossing 5% lening. Koers van overname 98%, koers van uitgifte a pari. Ten Have & Van Essen garandeerden dat de

16 NA, NHM 492, 1884, nr. 25, 06.12.1884.

17 NA, NHM 492, 1884, nr. 25, 06.12.1884; NA, NHM 46, 1884, p. 24-25.

18 NA, NHM 492, 1884, nr. 25, 06.12.1884.

19 NA, NHM 492, 1884, nr. 29, 27.12.1884; jaarverslag Amsterdamsche Bank 1884, p. 5.

20 NA, NHM 492, 1885, nr. 5, 27.01.1885; NA, NHM 46, 1884, p. 25-27.

21 NA, NHM 492, 1885, nr. 9, 25.02.1885/no. 11, 10.03.1885; jaarverslag Amsterdamsche Bank

1885, p. 4-5.

22 NA, NHM 492, 1885, nr. 14, 02.05.1885; NA, NHM 70, 1886, p. 65.

23 NA, NHM 492, 1885, nr. 27, 19.10.1885.

24 NA, NHM 492, 1886, nr. 3, 21.01.1886; NA, NHM 70, 1886, p. 64.

25 NA, NHM 492, 1886, nr. 8, 09.02.1886, nr. 17, 06.04.1886 en nr. 18, 14.04.1886; De Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank*, deel 3, p. 471-474.

- halve lening door convertering zou plaatsvinden. Alle kosten voor Brakke Grond. Participatie NHM f 250.000.²⁶
- 1886 08.06.1886 Syndicaat voor 3,5% conversielening gemeente Amsterdam, groot f 14 miljoen, f 653.000 aan NHM toegewezen ter conversie van 630 stukken januari-lening en 23 voor 4% lening 1855. Daarnaast nog gekregen f 720.000, koers van overname 98,5%.²⁷
- 1886 18.06.1886 Deelneming als onderparticipant in een syndicaat o.l.v. AB voor conversie 4% in een 3,5% obligatielening gemeente Rotterdam, groot f 14 miljoen. Aandeel NHM f 2 miljoen, commissie 0,5%, winst NHM f 9000.²⁸
- 1886 27.09.1886 Deelneming in 3% obligatielening Stoomvaart Maatschappij Zeeland, groot f 3,6 miljoen, doel aflossing alle oude leningen. Syndicaat o.l.v. Van Loon & Co., deel NHM f 400.000 à 85%, winst 1%.²⁹
- 1886 23.10.1886 Overname door Hope & Co. met Van Loon & Co. van 3,5% obligatielening Nederlandsche Rhijn-Spoorweg-Maatschappij, Utrecht, groot f 16 miljoen, doel aflossing 4 en 5% leningen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 98,25%, met aftrek van 0,25% voor de makelaars. Aandeel NHM f 1 miljoen.³⁰
- 1887 Syndicaat tot overname 3,5% obligatielening gemeente Groningen, groot f 4.585.000. Koers van overname 96,75%. Participatie NHM f 200.000.³¹
- 1887 Participatie met f 200.000 (maar f 20.000 toegewezen) in syndicaat voor emissie 5% aandelen Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Spoorweg Mij., Amsterdam, eerste serie, groot f 2 miljoen.³²
- 1887 10.12.1887 Conversie van 5% obligatielening Nederlandsche Rhijnspoorweg-Maatschappij, Utrecht in een 3,5% obligatielening. Bij emissie van f 6,6 miljoen op 12.11.1887 bleef f 3.337.200 ongeplaatst. NHM nam dit bedrag in het geheel over tegen 92,5% en de toezegging deze stukken in 1888 in portefeuille te houden om Hope & Co., verantwoordelijk voor de november-emissie, niet in de wielen te rijden.³³
- 1888 05.04.1888 Syndicaat tot overname van f 4 miljoen (4000 aandelen van f 1000) voor oprichting van Koninklijke Paketvaartmaatschappij (KPM), Amsterdam, alsmede van overname van 4,5% obligatielening, groot f 2 miljoen. Totaal f 6 miljoen, prijs van overname f 5.700.000 (beide 95%). NHM participeerde in aandelensyndicaat voor f 1 miljoen (voor f 400.000 als aandeelhouder), Wertheim & Gompertz en Stoomvaart Maatschappij 'Nederland' elk voor f 500.000 en Twentsche Bankvereeniging (TBV) voor f 300.000. Winst NHM ruim f 38.500.³⁴
- 1888 Deelneming in syndicaat tot overname van 4% Russische staatslening 1888, participatie NHM f 1 miljoen. Provisie 1,103%, leverde dus f 11.030 aan winst op.³⁵
- 1888 Syndicaat ter overname aandelenemissie Oost-Java Stoomtram Maatschappij, Den Haag, groot f 1,5 miljoen. NHM participeerde met f 100.000.³⁶
- 1888 Syndicaat ter overname 3% eerste hypotheekobligaties Noord-Hollandsche Tram Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. NHM participeerde met f 50.000. Winst NHM ruim f 3000.³⁷
- 1888 Syndicaat tot overname 4,5% conversie obligatielening Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij, Rotterdam, groot f 1,3 miljoen. Participatie NHM f 200.000. Koers 98,5%. Provisie 1,174%.³⁸

26 NA, NHM 492, 1886, nr. 20, 14.05.1886.
27 NA, NHM 70, 1886, p. 64.
28 NA, NHM 492, 1886, nr. 23, 18.06.1886;
NA, NHM 70, 1886, p. 65.
29 NA, NHM 492, 1886, nr. 31, 27.09.1886.
30 NA, NHM 492, 1886, nr. 34, 23.10.1886.
31 NA, NHM 70, 1887, p. 67.
32 NA, NHM 70, 1887, p. 67.

33 NA, NHM 493, 1887, nr. 22, 10.12.1887.
34 NA, NHM 493, 1888, nr. 6, 05.04.1888;
NA, NHM 46, 1888, p. 91-92.
35 NHM 46, 1888, p. 93; NA, NHM 70, 1889, p. 59.
36 NA, NHM 70, 1888, p. 72.
37 NA, NHM 70, 1888, p. 73.
38 NA, NHM 70, 1888, p. 74; NA, NHM 46, 1888, p. 93.

- 1888 28.12.1888 Overname 4% obligatielening Koninklijke West-Indische Maildienst, Amsterdam, groot f 1.200.000, waarvan f 1.000.000 te emitteren. Doel emissie aflossing 5% lening, groot f 400.000. De helft werd door NHM aan Hope & Co. aangeboden (geaccepteerd). Koers van overname 94,5%, koers van uitgifte 95%. Zegelkosten voor rekening KWIM. Winst NHM bijna f 19.700.³⁹
- 1888 Syndicaat tot overname 4,5% obligatielening Waterleiding Exploitatie Maatschappij Rotterdam, groot f 600.000, participatie NHM f 25.000. Koers van overname 96%.⁴⁰
- 1889 08.02.1889 Deelname NHM met duizend obligaties in het syndicaat tot overname van 3% obligatielening Italiaanse Spoorwegen à 500 Lires. Prijs van overname 285 Lires. Syndicaatsleider LR&Co. Winst NHM bijna f 2230.⁴¹
- 1889 10.02.1889 Emissie van een 4,5 % obligatielening Batavia Oosterspoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen, waarvan f 1,2 miljoen overgenomen door een syndicaat, koers van overname 90%. Syndicaatsleider Gebr. Boissevain, NHM participeerde met f 300.000, waarvan f 50.000 afgestaan aan Hope & Co. Oorspronkelijk wilde NHM voor f 700.000 participeren; vanwege grote belangstelling werd dit verlaagd. Winst NHM f 10.000.⁴²
- 1889 20.02.1889 Syndicaat o.l.v. Associatie-Cassa ter overname van een 3,5% obligatielening Hollandsche IJzeren Spoorwegmij., Amsterdam, groot f 35 miljoen. Koers van overname 98,125, koers van uitgifte 99,25. Alle kosten voor HIJSM. NHM participeerde met f 4 miljoen. Winst NHM f 45.000.⁴³
- 1889 05.03.1889 Participatie met f 250.000 in 4,5% conversie obligatielening Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' (Internatio), Rotterdam, groot f 2,5 miljoen. Syndicaatsleider RMZ en Schaay & Ledebor. Koers van overname 98%. Provisie 1,5%. Winst NHM f 3750.⁴⁴
- 1889 01.06.1889 Syndicaat voor de emissie van 6% bonds Oregon Pacific Railway, groot \$ 8 miljoen. Koers van overname 82,5% en daarnaast 25% aan aandelen. De participatie van de NHM bedroeg \$ 200.000. Leverde een verlies op van ca. f 300.000 door fraude directie spoorwegmaatschappij.⁴⁵
- 1889 23.07.1889 Nieuwe emissie Koninklijke Paketvaartmaatschappij, Amsterdam, groot f 2 miljoen aandelen en 4% obligatielening, groot f 1 miljoen. Prijs van overname f 2,9 miljoen. Participanten van vorige emissie participeerden in dezelfde verhouding in deze emissie. NHM nam met f 500.000 deel. Syndicaat leverde NHM een winst op van f 17.445. NHM had op dat moment als belegging 719 gewone aandelen en 200 winstaandelen in portefeuille.⁴⁶
- 1889 03.09.1889 Syndicaatsvorming voor emissie Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij, Rotterdam mislukte omdat directie NASM syndicaatscondities niet accepteerde (provisie van 5%). NHM zou syndicaatsleider zijn.⁴⁷
- 1889 21.09.1889 Syndicaatsvorming voor emissie Soerabaiasche Bank- en Handelsvereniging, Surabaya mislukte omdat syndicaatsleider TBV vreesde dat emissie tegenwerking van commissionairs in effecten zou ondervinden.⁴⁸
- 1889 09.10.1889 Participatie met £ 100.000 in een Braziliaanse 4% obligatielening, aangeboden door S. Montagu, Londen, syndicaatsleider N.M. Rothschild & Sons, Londen. Uiteindelijk werd op deze emissie door de NHM f 146.000 verlies geleden, nadat een in Brazi-

39 NA, NHM 493, 1888, nr. 22, 28.12.1888; NA, NHM 70, 1889, p. 61.

40 NHM 46, 1888, p. 93-94.

41 NA, NHM 493, 1889, nr. 1, 08.02.1889; NA, NHM 70, 1889, p. 63. Vervolgaanbieding aan NHM door Deutsche Bank in dit fonds, zie NA, NHM 493, 1889, nr. 38, 29.10.1889

42 NA, NHM 493, 1888, nr. 19, 26.09.1888 en 1889, nr. 2, 10.02.1889; NA, NHM 70, 1889, p. 61.

43 NA, NHM 493, 1889, nr. 4, 20.02.1889; NA, NHM 70, 1889, p. 62.

44 NA, NHM 493, 1889, nr. 6, 05.03.1889; NA, NHM 70, 1889, p. 62.

45 NA, NHM 493, 1889, nr. 19, 01.06.1889; NA, NHM 70, 1890, p. 59-63; NA, NHM 47, 1890, p. 3.

46 NA, NHM 493, 1889, nr. 26, 23.07.1889; NA, NHM 70, 1889, p. 59-61.

47 NA, NHM 493, 1889, nr. 30, 03.09.1889.

48 NA, NHM 493, 1889, nr. 31, 21.09.1889.

- lië uitgebroken revolutie de in dit fonds gestelde gunstige verwachtingen had beschaamd.⁴⁹
- 1889 13.12.1889 Toezegging tot participatie van f 100.000 door NHM bij oprichting van Soerabaya Delta Stoomtrammaatschappij, syndicaat groot f 1 miljoen. Syndicaatsleider TBV.⁵⁰
- 1889 Overname door NHM van lening 5% pandbrieven Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Hypotheekbank, Amsterdam, groot f 500.000. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 100%. Winst f 25.000.⁵¹
- 1889 Participatie via Deutsche Bank in 3% obligatielening Italiaanse Spoorwegen, groot 422.000 obligaties van ffr. 500. Participatie met 3000 stuks. Winst NHM f 6931.⁵²
- 1890 06.01.1890 Deelneming met f 210.000 in een syndicaat van f 3 miljoen (waarvan f 2 miljoen in obligaties, overgenomen door Nederlandsch-Indische Landbouw Maatschappij, Amsterdam) en f 1 miljoen aan aandelen in een maatschappij tot overname van vijf suikerfabrieken en twee koffielanden van de firma Bultzingslöwen & Co., Surabaya. Voorheen al geplaatst f 2 miljoen aan aandelen. Syndicaatsleider Labouchère Oyens & Co. B. Heldring nam de helft van het NHM-aandeel voor zijn rekening.⁵³
- 1890 28.01.1890 Participatie met f 36.000 in een syndicaat o.l.v. Vermeer & Co. voor overname van f 600.000 aan aandelen Finantieele Maatschappij voor Zuid-Afrika.⁵⁴
- 1890 05.02.1890 Inschrijving op 3,5% obligatielening gemeente Rotterdam, groot f 1,1 miljoen. Koers 100³/₈%, courtage 0,25%. NHM schreef voor hele bedrag in, kreeg echter maar 507 obligaties toegewezen.⁵⁵
- 1890 11.02.1890 Participatie met ffr. 3 miljoen via Hope & Co. i.s.m. Paribas in 4% obligatielening Russische Goudlening, groot ffr. 30 miljoen. Koers van uitgifte 89³/₈%. Participatie leverde winst op van ruim f 25.000.⁵⁶
- 1890 17.03.1890 Participatie in syndicaat o.l.v. Loco voor 4% obligatielening Veenendaalsche Stoomspinnerij en weverij, Veenendaal, groot f 300.000. Vanwege het feit dat dit bedrijf een oude relatie was, werd besloten voor f 100.000 te participeren, met een garantiecommissie van 1%. Koers van uitgifte 98³/₈%. Winst NHM f 1000.⁵⁷
- 1890 10.04.1890 Geen participatie in syndicaat o.l.v. Gebr. Boissevain en Dunlop & Van Essen, Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag, kapitaal groot f 1,3 miljoen, waarvan reeds geplaatst f 200.000. Prijs van overname 93%. NHM had weinig verwachtingen van deze nieuwe onderneming.⁵⁸
- 1890 21.04.1890 Participatie met f 100.000 in syndicaat o.l.v. H. Oyens & Zonen tot overname van een door het comité der 6% Chicago Atlantic Obligaties gevormd fonds ten bedrage van f 1,7 miljoen tot uitvoering van een dading met de opponerende twee hypotheekhouders. Winst NHM f 6500.⁵⁹
- 1890 06.05.1890 Toezegging voor participatie met f 25.000 in syndicaat van f 500.000 tot overname van de concessies Oranje en George in Limburg tot ontginning van steenkolen. Syndicaat ging niet door bij gebrek aan belangstelling.⁶⁰
- 1890 08.07.1890 Participatie via Hope & Co. i.s.m. Baring Brothers in 4% obligatielening Groote Maatschappij der Russische Spoorwegen, groot £. 2,5 miljoen. Beschikbaar voor NHM £. 100.000. Koers van uitgifte 90,75%. Winst f 20.160.⁶¹

49 NA, NHM 493, 1889, nr. 34, 09.10.1889.

50 NA, NHM 493, 1889, nr. 41, 13.12.1889.

51 NA, NHM 46, 1889, p. 92; NA, NHM 70, 1890, p. 58-59.

52 NA, NHM 46, 1889, p. 92; NA, NHM 47, 1890, p. 95.

53 NA, NHM 493, 1890, nr. 2, 06.01.1890.

54 NA, NHM 493, 1890, nr. 4, 28.01.1890.

55 NA, NHM 493, 1890, nr. 9, 05.02.1890; NA, NHM 70, 1890, p. 58.

56 NA, NHM 493, 1890, nr. 10, 11.02.1890; NA, NHM 70, 1890, p. 54.

57 NA, NHM 493, 1890, nr. 16, 17.03.1890; NA, NHM 47, 1890, p. 98.

58 NA, NHM 493, 1890, nr. 18, 10.04.1890.

59 NA, NHM 493, 1890, nr. 20, 21.04.1890; NA, NHM 47, 1890, p. 98.

60 NA, NHM 493, 1890, nr. 22, 06.05.1890.

61 NA, NHM 493, 1890, nr. 26, 08.07.1890; NA, NHM 71, 1891, p. 56.

- 1890 16.10.1890 Participatie in syndicaat tot emissie van £. 1.002.000 in aandelen Nationale Bank van Zuid-Afrika. In eerste emissie van £. 500.000 participeerde NHM £ 10.000 en de AB met £ 5.000, waarvan de helft in optie. Syndicaatsleider in Nederland Loco. Syndicaat werd pas afgewikkeld in 1895, winst NHM f 8367.⁶²
- 1890 13.10.1890 Participatie met f 500.000 in het syndicaat o.l.v. Schaay & Ledebouer, groot f 2,5 miljoen, waarvan uitgegeven f 1,5 miljoen, ter omzetting van de firma Schaay & Ledebouer, Rotterdam in de NV Disconto-Maatschappij, Rotterdam. Overnamekoers 116%, koers van uitgifte 120%. Winst NHM f 20.000.⁶³
- 1890 01.11.1890 Participatie met f 2 miljoen in syndicaat voor emissie 4% obligatielening Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Spoorweg Mij., Amsterdam, groot f 6 miljoen. AB participeerde met f 134.000. Emissie mislukte, er werd slechts voor f 1 miljoen geplaatst. Syndicaat gaf f 5 miljoen ongeplaatste obligaties terug aan NZASM tegen de koers van overname. Hiervoor werd voor f 4 miljoen aan aandelen gekocht met een gegarandeerde rente van minimaal 6%. Een nieuw syndicaat verstreekte een voorschot van f 7 miljoen (totaal f 11 miljoen) op 5% obligatielening. Helft van syndicaat o.l.v. Berliner Handelsgesellschaft en Robert Warschauer & Co. in Duitsland geplaatst, andere helft in Nederland, waarbij NHM voor f 1 miljoen participeerde. Zowel aandelen als obligaties werden door NHM voorlopig nog niet geëmitteerd. Op 22.11.1892 volgde emissie van 5% obligatielening, groot f 12 miljoen. Hele emissie werd geplaatst, participatie NHM f 1 miljoen. Winst NHM f 66.410. Tevens plaatsing 6% aandelen, groot f 4 miljoen, participatie NHM 1209 stuks. Winst NHM hierop f 104.477.⁶⁴
- 1890 10.11.1890 Participatie met f 100.000 in het syndicaat o.l.v. Rutgers & De Beaufort, groot f 1 miljoen, waarvan geplaatst f 500.000 in aandelen Droogdok Maatschappij Tandjong Priok, Rotterdam. Het syndicaat ontving 3% en zou 0,5% van de kosten zelf betalen.⁶⁵
- 1890 Participatie in syndicaat tot overname van f 1 miljoen aan aandelen Javasche Cultuur Maatschappij, Amsterdam. Participatie NHM f 105.000, winst NHM f 5250.⁶⁶
- 1891 04.03.1891 Syndicaat opgericht om tabaksonderneming fa. Herrings & Co. om te vormen in naamloze vennootschap Nieuwe Asahan Tabak Maatschappij, Amsterdam. Aandelenemissie groot f 1,5 miljoen a pari gekocht door syndicaat. Leider syndicaat NHM met f 0,5 miljoen, Paribas f 385.000, Hope & Co. f 250.000.⁶⁷
- 1891 07.03.1891 Participatie via Deutsche Bank in de zevende en achtste serie 4% obligatielening Stad Rome, groot lit 43.313.000 (totale lening lit 150 miljoen), overgenomen voor 80%. NHM participeerde met lit 600.000, Hope & Co. met lit 500.000 en Loco met lit 100.000. Inschrijving via kantoor Loco, winst NHM f 7520.⁶⁸
- 1891 02.10.1891 Participatie via Hope & Co. in een syndicaat o.l.v. Franse banken met ffr. 3 miljoen tot overname van de Russische 3% obligatielening 1891 à ffr. 500 miljoen. Koers van uitgifte 80%, waarschijnlijke nettowinst 1,5%. Winst NHM f 16.000.⁶⁹
- 1892 13.04.1892 Participatie via Deutsche Bank voor f 500.000 in 4% obligatielening koninkrijk Noorwegen nkr 10 miljoen, overgenomen voor 98,91%. NHM gaf helft van haar participatie aan Hope. Inschrijving via kantoor Loco. Winst NHM f 2400.⁷⁰

62 NA, NHM 493, 1890, nr. 34, 16.10.1890 [dit stuk ontbrak op 07.06.2006]; jaarverslag Amsterdamsche Bank 1890, p. 6; NA, NHM 71, 1895, p. 56.

63 NA, NHM 493, 1890, nr. 36, 13.10.1890; NA, NHM 47, 1891, p. 94.

64 NA, NHM 493, 1890, nr. 37, 01.11.1890 [dit stuk ontbrak op 07.06.2006]; AAHA NHM 158, jaar 1890, p. 11; jaarverslag Amsterdamsche Bank 1890, p. 5; NA, NHM 71, 1891, p. 59-60; NA, NHM 47, 1892, p. 89-90.

65 NA, NHM 493, 1890, nr. 39, 10.11.1890.

66 NA, NHM 70, 1890, p. 55; NA, NHM 47, 1890, p. 95.

67 NA, NHM 493, 1891, nr. 6, 04.03.1891.

68 NA, NHM 493, 1891, nr. 7, 07.03.1891; NA, NHM 47, 1891, p. 94.

69 NA, NHM 493, 1891, nr. 23, 02.10.1891; NA, NHM 71, 1892, p. 56.

70 NA, NHM 493, 1892, nr. 4, 13.04.1892; NA, NHM 71, 1892, p. 55.

- 1892 01.08.1892 Syndicaat gevormd o.l.v. M.J. Boissevain en TBV om Soerabayasche Bank en Handelsvereniging, Surabaya, om te vormen in naamloze vennootschap. Obligatielening groot f 1,8 miljoen à 5% tegen 100%. Vergoeding 3/8% NHM participeerde met f 100.000. Winst NHM f 4340.⁷¹
- 1892 23.09.1892 Onderparticipatie via Gebr. Boissevain met \$ 15.000 in 4% obligatielening Illinois Central Louisiana Texas, groot \$ 6 miljoen. Syndicaat o.l.v. Vermilye te New York. Overname tegen 92,5%, vergoeding 0,5% commissie. Winst f 2165.⁷²
- 1892 20.12.1892 Onderparticipatie via Adolphe Boissevain & Co. met £ 25.000 in obligatielening stad Montreal, groot £ 1 miljoen. Syndicaat o.l.v. Vermilye te New York. Overname tegen 97,5%, koers van uitgifte 100%, commissie 0,5%. Winst voor NHM bij deze emissie f 6000.⁷³
- 1893 19.01.1893 Onderparticipatie via Gebr. Boissevain met \$ 15.000 in voorschotsyndicaat Philadelphia Reading Railroad Company, groot \$ 3 miljoen. Syndicaat o.l.v. Speyer & Co. te New York. Vergoeding 6% per jaar, commissie 0,5%.⁷⁴
- 1893 21.02.1893 Onderparticipatie via Hope & Co. met \$ 50.000 in 4% obligatielening San Antonio Aransas Passtad Montreal Railroad, groot \$ 6 miljoen. Syndicaat o.l.v. Heidelberg Ickelheimer & Co. te New York. Overnamekoers 71%, commissie 4%.⁷⁵
- 1893 27.02.1893 Onderparticipatie via Gansl en LR&Co. met af 450.000 (gewenst af 3 miljoen) in 4% obligatielening Oostenrijk, groot af 60 miljoen. Syndicaat o.l.v. Österreichische Credit-Anstalt. Overnamekoers 96,8%, uitgiftekoers 98,5%.⁷⁶
- 1893 14.03.1893 Onderparticipatie via LR&Co. met ffr. 400.000 in 4⁵/8% obligatielening Rusland 1890 (Transcaucasische Spoorweg), groot af 60 miljoen. Syndicaat o.l.v. Österreichische Credit-Anstalt. Overnamekoers 98%, provisie 0,25%. Winst NHM f 1100.⁷⁷
- 1893 08.04.1893 Onderparticipatie via Hope & Co. met \$ 25.000 in syndicaat United States Leather Company.⁷⁸
- 1893 09.10.1893 Participatie via Brown Shipley & Co. en Blake Boissevain & Co. te Londen met £ 20.000 in 5% belening met Notes van Baltimore Ohio Spoorwegmij., groot £ 2,5 miljoen. Commissie 3,5%.⁷⁹
- 1894 05.02.1894 Participatie via Adolphe Boissevain & Co. met £ 25.000 in obligatielening provincie Quebec, groot £ 600.000. Syndicaat o.l.v. Coates & Co. te Londen. Overname tegen 94,5%, koers van uitgifte 97,5%, vergoeding door NHM te betalen aan Boissevain 1/8% commissie. Winst NHM f 5400.⁸⁰
- 1894 13.02.1894 Participatie met f 50.000 in 6% obligatielening NV Singkep Tin Maatschappij, Den Haag, groot f 250.000. Syndicaat o.l.v. STM. Overname tegen 90%, koers van uitgifte 100%. NHM zou daarnaast consignatiecontract met STM aangaan. Er werd maar voor een kwart deel van de emissie ingetekend, zodat deze in eerste instantie dus verliesgevend was. Uiteindelijke winst f 4000.⁸¹
- 1894 08.03.1894 Onderparticipatie met f 100.000 via Wertheim & Gompertz (hun aandeel f 450.000) in syndicaat tot overname van de aandelen Serajoedal Stoomtram-Maatschappij, Den Haag, groot f 1,5 miljoen. Syndicaat o.l.v. FMvNO. Commissie voor syndicaat 5% (f 75.000) en 60 oprichtersaandelen. Winst NHM f 42.000 en vier oprichtersbewijzen.⁸²

71 NA, NHM 493, 1892, nr. 10, 01.08.1892; NA, NHM 47, 1892, p. 89.

72 NA, NHM 493, 1892, nr. 11, 23.09.1892; NA, NHM 71, 1894, p. 61-62.

73 NA, NHM 493, 1892, nr. 19, 20.12.1892.

74 NA, NHM 493, 1893, nr. 3, 19.01.1893.

75 NA, NHM 493, 1893, nr. 8, 21.02.1893.

76 NA, NHM 493, 1893, nr. 9, 27.02.1893.

77 NA, NHM 493, 1893, nr. 11, 14.03.1893; NA, NHM 71, 1893, p. 60.

78 NA, NHM 493, 1893, nr. 16, 08.04.1893.

79 NA, NHM 493, 1893, nr. 30, 09.10.1893.

80 NA, NHM 493, 1894, nr. 5, 05.02.1894; NA, NHM 71, 1894, p. 62-63.

81 NA, NHM 493, 1894, nr. 6, 13.02.1894; NA, NHM 71, 1894, p. 62; NA, NHM 48, 1894, p. 100-101.

82 NA, NHM 493, 1894, nr. 10, 08.03.1894; NA, NHM 71, 1894, p. 63.

- 1894 13.06.1894 Participatie via Adolphe Buissevain & Co. in 4,5% obligatielening Baltimore & Ohio, groot \$ 8,5 miljoen. Syndicaat o.l.v. Brown Shipley & Co. te Londen en Brown Brothers & Co. te New York. Participatie NHM \$ 75.000 (men wilde £ 20.000). Koers van overname 101%, koers van uitgifte 105%. Winst NHM f 7300.⁸³
- 1894 10.08.1894 Participatie met £ 10.000 via Loco in 4% obligatielening Compagnie Franco Belge du Chemin de Fer du Nord de la Republique Sud-Africaine (Selati Spoorweg), groot £ 1 miljoen. Koers van uitgifte 93,5%. Commissie 13/8%. Winst NHM f 1700.⁸⁴
- 1894 03.10.1894 Participatie met f 25.000 (verlaagd tot f 20.000) in syndicaat tot plaatsing aandelen Winkelvereniging Eigen Hulp te Batavia, groot f 200.000 (voorheen reeds geplaatst f 300.000). Leiders syndicaat Gebr. Wiegman en Dunlop & Van Essen. Koers van overname 87,5%, koers van uitgifte 100%. Commissie syndicaatsleiders 5%, participanten in syndicaat 7,5%.⁸⁵
- 1894 22.10.1894 Deelneming als onderparticipant in een syndicaat van AB, Paribas, Wertheim & Gompertz en RB voor conversie 3,5% in een 3% obligatielening gemeente Rotterdam groot f 33 miljoen. Aandeel NHM f 4 miljoen, commissie 3/4%, leiders ontvingen 0,5%. Winst NHM f 32.308.⁸⁶
- 1894 13.06.1894 Participatie met £ 25.000 via Adolphe Buissevain & Co. in 7% obligatielening Chinese Imperial Government, groot Taels 10,9 miljoen (£ 1.635.000). Syndicaat o.l.v. Hongkong & Shanghai Banking Corporation. Koers van uitgifte 98%, provisie 2,5%, waarvan 0,5% voor HSBC. Winst NHM £ 501.⁸⁷
- 1894 05.11.1894 Toezegging tot deelneming in syndicaat ter overname van f 1,6 miljoen (f 1 miljoen in aandelen en f 600.000 als obligatielening) voor de oprichting van de Amsterdamsche Stoomvaart Maatschappij op Noord-Amerika. Provisie voor syndicaat f 148.000 (10%). NHM nam participatie van f 100.000. Oprichting is waarschijnlijk niet doorgegaan.⁸⁸
- 1894 09.11.1894 Deelneming in syndicaat ter overname van f 200.000 (waarvan f 50.000 in aandelen) voor de oprichting van de Amsterdam-Sumatra Maatschappij. Syndicaatsleider Matthes & Ostwalt. Provisie voor syndicaat f 148.000 (10%). NHM nam participatie van f 30.000.⁸⁹
- 1895 02.01.1895 Onderparticipatie met f 200.000 in syndicaat tot overname van de aandelen (a) van de Semarang-Cheribon Stoomtram-Maatschappij, Den Haag, groot f 3 miljoen. Syndicaat o.l.v. FMvNO. Commissie voor syndicaat 5% en 120 oprichtersaandelen. Later zou door hetzelfde syndicaat ook een 4% obligatielening (b) van deze onderneming worden uitgebracht, groot f 4 miljoen. Winst NHM in a f 17.456 en in b f 1921.⁹⁰
- 1895 13.06.1895 NHM (7/36 deel) nam met Hope & Co., AB en Paribas (elk voor 5/36 deel) de leiding in een syndicaat tot overname van een 3% obligatielening Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, Utrecht, groot f 36 miljoen. Koers 100%, provisie 1%. Emissie is niet doorgegaan.⁹¹
- 1895 24.06.1895 Onderparticipatie via Paribas van ffr. 500.000 in 4% Chinese obligatielening, gegarandeerd door Rusland, groot ffr. 400 miljoen. Koers en provisie werden niet genoemd. Winst NHM f 7947.⁹²

83 NA, NHM 493, 1894, nr. 22, 13.06.1894; NA, NHM 71, 1894, p. 63-64.

84 NA, NHM 493, 1894, nr. 26, 10.08.1894; NA, NHM 71, 1894, p. 64.

85 NA, NHM 493, 1894, nr. 30, 03.10.1894.

86 NA, NHM 493, 1894, nr. 31, 22.10.1894; NA, NHM 71, 1895, p. 53.

87 NA, NHM 493, 1894, nr. 33, 26.10.1894; NA, NHM 48, 1894, p. 102.

88 NA, NHM 493, 1894, nr. 36, 05.11.1894. In *Van*

Nierop & Baak's, Naamloze vennootschappen, jaargang 1898 wordt de maatschappij niet vermeld.

89 NA, NHM 493, 1894, nr. 37, 09.11.1894.

90 NA, NHM 493, 1895, nr. 1, 02.01.1895; jaarverslag Amsterdamsche Bank 1895, p. 6; NA, NHM 71, 1895, p. 54.

91 NA, NHM 493, 1895, nr. 17, 13.06.1895.

92 NA, NHM 493, 1895, nr. 21, 29.06.1895; NA, NHM 71, 1896, p. 57.

- 1895 18.07.1895 Participatie via Adolphe Boissevain in eerste hypotheek obligatielening Lehigh Valley Coal Comp., groot \$ 7 miljoen. Syndicaat o.l.v. Brown Shipley & Co. te Londen. Participatie NHM \$ 100.000. Overname tegen 103%, koers van uitgifte 105%.⁹³
- 1895 16.08.1895 Participatie \$ 85.000 (gewenst \$ 100.000) via Adolphe Boissevain in 4% eerste hypotheek Goudobligatielening Louisville and Jefferson Ville Bridge Company, groot \$ 2,7 miljoen. Syndicaat o.l.v. Blake Brothers & Co. in New York en Maatschappij tot beheer van het administratiekantoor van Amerikaanse fondsen, opgericht door Broes & Gosman, Ten Have & Van Essen en Jarman & Zonen te Amsterdam. Overname tegen 90%, koers van uitgifte 94%. Winst NHM in dit syndicaat f 5247.⁹⁴
- 1895 03.12.1895 NHM nam met Hope & Co. de leiding in een syndicaat tot overname van een 3% staatslening van f 94 miljoen (conversie van 3,5%), koers 100%, provisie syndicaat 1/8% alsmede 1/8% commissairesprovisie. NHM en Hope participeerden samen met f 31 miljoen. AB (f 7 miljoen) zou gelijkelijk participeren, had zich echter teruggetrokken en werd later alsnog geaccepteerd als onderparticipant. Vergoeding voor syndicaat f 977.000. Toen het syndicaat op 26.11.1896 werd ontbonden, had het nog 10% van de stukken, dus voor ca. f 9,4 miljoen in portefeuille.⁹⁵
- 1895 Participatie met £. 40.000 in syndicaat ter overname 4% obligatielening Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Spoorweg Mij., Amsterdam, groot £ 800.000 die NZASM als betaling had afgestaan aan gouvernement van Natal. De overname van het syndicaat was dus t.g.v. Natal. Winst NHM f 7800.⁹⁶
- 1896 14.01.1896 Deelneming in syndicaat ter overname van f 500.000 aandelen Tramweg-Maatschappij De Meijerij, Eindhoven. Syndicaatsleider Loco. Overname tegen 95%, koers van uitgifte 100%. NHM nam participatie van f 50.000. Winst NHM f 1126.⁹⁷
- 1896 02.04.1896 Deelneming met f 400.000 in garantiesyndicaat tot plaatsing 2,5% obligatielening Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 6,5 miljoen. Syndicaatsleiders H. Oyens & Zoon en Wurfbaïn & Zoon. Koers van uitgifte 90%. Provisie 1% en een vergoeding van 1/8% aan syndicaatsleiders.⁹⁸
- 1896 20.05.1896 Participatie in syndicaat tot aandelenemissie Nederlandsche Bank- en Credietvereniging voor Zuid-Afrika, Amsterdam, groot £ 80.000. Participatie NHM £ 8000, syndicaatsleider Loco. Winst f 4043.⁹⁹
- 1896 11.06.1896 Deelneming met af 100.000 in syndicaat tot overname van 3% premie-obligatielening Hongaarse Hypotheekbank, groot af 24 miljoen. Overname tegen 103%, koers van uitgifte 104,20%. Winst NHM f 1521.¹⁰⁰
- 1896 22.06.1896 Deelneming via Loco met f 50.000 in syndicaat tot overname 3% conversie-obligatielening gemeente Leeuwarden, groot f 2.480.000. Syndicaatsleiders A. Bloembergen te Leeuwarden en A. Oppenheim te Den Haag. Overname tegen 96 1/4%, koers van uitgifte 97 1/4%. Provisie 1% en een vergoeding van 1/8% aan syndicaatsleiders. In eerste instantie 1486 stukken niet geplaatst. NHM ontving hiervan 30.¹⁰¹
- 1896 17.07.1896 Deelneming met f 50.000 in syndicaat tot overname 1600 aandelen in op te richten NV Elzasser Petroleum Maatschappij, groot f 1.440.000. Syndicaatsleider Schlencker en Van der Mandere (M.J. Boissevain). Koers van uitgifte 100%. Provisie voor syndicaat f 160.000.¹⁰²

93 NA, NHM 493, 1895, nr. 23, 18.07.1895.

94 NA, NHM 493, 1895, nr. 25, 16.08.1895; NA, NHM 71, 1895, p. 55.

95 NA, NHM 493, 1895, nr. 30, 03.12.1895; De Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank*, deel 3, p. 476-479; S. Brouwer, *De Amsterdamsche Bank 1871-1946* (Amsterdam 1946), p. 101.

96 NA, NHM 71, 1895, p. 54.

97 NA, NHM 493, 1896, nr. 2, 14.01.1896; NA, NHM 71, 1897, p. 52.

98 NA, NHM 493, 1896, nr. 2, 14.01.1896.

99 NA, NHM 493, 1896, nr. 14/14a, 20/21.05.1896.

De beide stukken ontbraken op 21.06.2006, waardoor de inhoud van de overeenkomst onbekend is; NHM 71, 1896, p. 59.

100 NA, NHM 493, 1896, nr. 15a, 11.06.1896; NA, NHM 48, 1897, p. 73.

101 NA, NHM 493, 1896, nr. 16, 22.06.1896; NA, NHM 71, 1896, p. 62.

102 NA, NHM 493, 1896, nr. 20, 17.07.1896.

- 1896 12.08.1896 Deelneming via Gebr. Teixeira de Mattos met \$ 50.000 in 6% voorschotsyndicaat Pacific Improvement Company, groot £ 1,2 miljoen. Syndicaatsleider Speyer & Co. te New York. Provisie 3%. Winst NHM f 4982 en f 224.¹⁰³
- 1896 02.11.1896 Deelneming via M.J. Boissevain met f 50.000 in syndicaat tot overname 500 aandelen in op te richten NV Asphalt Maatschappij Lobsann, om asfaltbeddingen te Lobsann in de Elzas over te nemen en te exploiteren, groot f 500.000. Koers van overname 90%. Is niet doorgegaan. Nieuwe poging in februari 1897 door syndicaat o.l.v. Dunlop & Van Essen. Syndicaat nam 650 aandelen, tegen overnameprijs van f 585.000. Opnieuw weinig belangstelling, NHM ontving als deelnemer in syndicaat 40 aandelen tegen 87,5%.¹⁰⁴
- 1896 4% conversie obligatielening Batavia Oosterspoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 2 miljoen. NHM zou alle obligaties die niet werden omgewisseld overnemen tegen een rente van 4%.¹⁰⁵
- 1896 Participatie met f 36.000 in een syndicaat voor overname van f 600.000 aan aandelen Finantieele Maatschappij voor Zuid-Afrika. Winst NHM f 1710.¹⁰⁶
- 1896 Syndicaat tot overname 2,5% obligatielening Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 30 miljoen, waarvan uitgegeven f 9.114.000. Participatie NHM f 400.000. Koers van uitgifte 90%. Winst NHM f 1000.¹⁰⁷
- 1896 Deelneming in syndicaat met f 25.000 voor overname obligatielening Mijnbouw Maatschappij Soemalata, groot f 300.000.¹⁰⁸
- 1897 16.02.1897 Deelneming via syndicaatsleider FMvNO met f 100.000 in syndicaat tot overname 4,5% conversie-obligatielening Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek, Delft, groot f 1.350.000. Overname tegen 100%. Provisie 2%. Winst NHM f 2021.¹⁰⁹
- 1897 05.03.1897 Deelneming via Gebr. Teixeira de Mattos met \$ 40.000 in syndicaat 3% conversie obligatielening Lake Shore & Michigan Southern Railway Company, groot \$ 50 miljoen. Syndicaatsleider Speyer & Co. te New York. Provisie 3,5%. Winst NHM f 888, f 312 en f 320, in 1900 f 1261, in 1903 f 187.¹¹⁰
- 1897 06.03.1897 Niet participeren in syndicaat Dordtsche Petroleum-Industrie Maatschappij. Directeuren Alting Mees, Hartsen en Fraissinet vonden risico te groot, alleen Heldring voorstander van participatie.¹¹¹
- 1897 01.04.1897 Deelneming via syndicaatsleider Loco met f 25.000 in syndicaat tot overname 3,5% obligatielening Rotterdamsche Tramweg Maatschappij, groot f 1 miljoen. Overname tegen 97,5%, koers van uitgifte 99%. Winst f 375.¹¹²
- 1897 29.04.1897 Deelneming met f 200.000 (hiervan later, vanwege grote belangstelling f 25.000 afgestaan aan LR&Co.) in syndicaat tot overname aandelen in op te richten NV Petroleum Maatschappij Moeara Enim, Amsterdam, groot f 4 miljoen. Syndicaatsleider Loco. Koers van overname f 3.680.000. Koers van uitgifte 100%. Omdat NV Moeara Enim een omzetting van het Palembang Syndicaat was, waarin NHM een participatie van 5% had, werd participatie in syndicaat f 200.000. Verder 160 oprichtersbewijzen voor NHM. Winst op syndicaatsdeelname f 8668 en f 12.366, op verkoop oprichtersaandelen f 33.876.¹¹³
- 1897 20.05.1897 Onderparticipatie via AB met \$ 220.000 in syndicaat 3,5% goudbonds Illinois Central Railway Company, groot \$ 30 miljoen waarvan in eerste instantie

103 NA, NHM 493, 1896, nr. 22, 12.08.1896; NA, NHM 48, 1897, p. 74; NA, NHM 48, 1898, p. 66.

104 NA, NHM 493, 1896, nr. 27, 02.11.1896 en 1897, nr. 4, 10.02.1896; NA, NHM 71, 1897, p. 56.

105 NA, NHM 71, 1896, p. 58-59.

106 NA, NHM 71, 1896, p. 60.

107 NA, NHM 71, 1896, p. 62; NA, NHM 71, 1897, p. 52.

108 NA, NHM 48, 1898, p. 64.

109 NA, NHM 493, 1897, nr. 7, 16.02.1897; NA, NHM 71, 1897, p. 57.

110 NA, NHM 493, 1897, nr. 9, 05.03.1897; NA, NHM 48, 1897, p. 73; NA, NHM 48, 1898, p. 64; NA, NHM 48, 1899, p. 62; NA, NHM 49, 1900, p. 79; NA, NHM 49, 1903, p. 67.

111 NA, NHM 493, 1897, nr. 10, 06.03.1897.

112 NA, NHM 493, 1897, nr. 12, 01.04.1897; NA, NHM 71, 1897, p. 57.

113 NA, NHM 493, 1897, nr. 18, 29.04.1897; NA, NHM 71, 1897, p. 53; NA, NHM 71, 1899, p. 46.

- \$ 6,5 miljoen werd geëmitteerd. Syndicaat o.l.v. Kuhn Loeb & Co. te New York. Overname tegen 90%, vergoeding 1,5% commissie. Winst NHM f 10.557 en f 11.230.¹¹⁴
- 1897 24.05.1897 Onderparticipatie via Wertheim & Gompertz met af 220.000 in syndicaat 4% obligatielening Anleihe für Verkehrsanlagen in Wien, groot af 44 miljoen. Wertheim participeerde met 1,5%, hiervan een derde voor NHM. Syndicaat o.l.v. Union Bank te Wenen en Mendelssohn & Co. te Berlijn. Overname tegen 98%, vergoeding 1,5%. Winst NHM f 2375.¹¹⁵
- 1897 08.06.1897 Syndicaat o.l.v. NHM (leider), Hope & Co., Wertheim & Gompertz en Van Eeghen & Co. (elk met 25%) tot overname aandelen in op te richten NV Madoera Stoomtram Maatschappij, Amsterdam, groot f 3 miljoen. Commissie 4% en voor elk 75 oprichtersaandelen. Daarnaast zou een 4% obligatielening van f 3 miljoen, overname 95%, uitgifte 100% worden geëmitteerd. NHM werd tevens aandeelhouder in deze onderneming met 500 aandelen. Winst f 20.000.¹¹⁶
- 1897 13.06.1897 Deelneming via Wurfbain & Zoon met f 100.000 in garantiesyndicaat tot plaatsing 4% eerste hypotheek obligatielening Nederlandsche Fabriek van Werktuigen en Spoorwegmaterieel, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen, ten dele voor aflossing 4,5% obligatielening, groot f 800.000. Syndicaatsleiders Jolles & Co. Koers van uitgifte 98,5%. Provisie 2% en een vergoeding van 1/8% aan syndicaatsleiders. Winst NHM f 1949.¹¹⁷
- 1897 16.06.1897 Deelneming via Gebr. Teixeira de Mattos met \$ 50.000 in garantiesyndicaat 5 en 6% eerste hypotheekobligaties Central Pacific Railroad, groot \$ 25.883.000. Syndicaatsleider Speyer & Co. te New York. Provisie 2%. Winst NHM f 2355.¹¹⁸
- 1897 19.06.1897 Onderparticipatie via FMvNO met f 100.000 in syndicaat tot uitgifte van 4% obligatielening Semarang-Cheribon Stoomtram-Maatschappij, Den Haag, groot f 4 miljoen, waarvan voor syndicaat f 1,5 miljoen beschikbaar. Syndicaat o.l.v. Kuhn Loeb & Co. te New York. Koers van overname 97,5%. Winst NHM f 2456 en f 792.¹¹⁹
- 1897 10.07.1897 Onderparticipatie via AB met \$ 33.000 (NHM wilde \$ 50.000) in syndicaat tot uitgifte van 3,5% obligatielening Chicago North Western Railway Comp., groot \$ 20 miljoen. Syndicaat o.l.v. FMvNO. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 100,5%. Winst f 739, tweede winstuitkering 1901 van f 1630, derde uitkering f 1255.¹²⁰
- 1897 08.09.1897 Participatie met f 25.000 in syndicaat tot overname aandelen in op te richten NV Noord Celebes Mijnbouw Maatschappij, Amsterdam, groot f 1,2 miljoen, waarvan f 800.000 werden uitgegeven. Syndicaatsleider Schlencker en Van der Mandere. Koers van uitgifte 110%.¹²¹
- 1897 05.10.1897 Participatie met f 30.000 in syndicaat tot overname aandelen in NV Exploratie Syndicaat Pagoeat, Amsterdam, groot f 720.000. Syndicaatsleider H.J. van Ogtrop en H. Oyens & Zoon (M.J. Boissevain). Koers van overname f 684.000.¹²²
- 1897 08.10.1897 Participatie met f 307.000 (waarvan f 32.000 afgestaan) in kapitaal op te richten Exploratiesyndicaat Celebes, kapitaal groot f 1 miljoen. Syndicaat o.l.v. M.J. Boissevain.¹²³
- 1897 23.11.1897 Onderparticipatie via Paribas met ffr. 50.000 in syndicaat tot uitgifte van 3% Deense obligatielening, groot ffr. 100.800.000. Syndicaat o.l.v. Paribas en Crédit Lyonnais te Parijs. Commissie 1%. Winst NHM f 3693.¹²⁴

114 NA, NHM 493, 1897, nr. 20, 20.05.1897; NA, NHM 71, 1898, p. 43; NA, NHM 48, 1898, p. 66; NA, NHM 71, 1899, p. 46-47.

115 NA, NHM 493, 1897, nr. 21, 23.05.1897; NA, NHM 5492, p. 17; NA, NHM 71, 1897, p. 55; NA, NHM 71, 1898, p. 43-44.

116 NA, NHM 493, 1897, nr. 23, 08.06.1897; NA, NHM 71, 1897, p. 58-59; NA, NHM 48, 1897, p. 75.

117 NA, NHM 493, 1897, nr. 25, 13.06.1897; NA, NHM 71, 1897, p. 56-57.

118 NA, NHM 493, 1897, nr. 26, 16.06.1897; NA, NHM 71, 1898, p. 43.

119 NA, NHM 493, 1897, nr. 27, 19.06.1897; NA, NHM 71, 1897, p. 58; NA, NHM 48, 1898, p. 66.

120 NA, NHM 493, 1897, nr. 28, 10.07.1897; NA, NHM 48, 1898, p. 65; NA, NHM 49, 1901, p. 70; NA, NHM 72, 1903, p. 39.

121 NA, NHM 493, 1897, nr. 34, 08.09.1897.

122 NA, NHM 493, 1897, nr. 37, 05.10.1897.

123 NA, NHM 48, 1897, p. 75-76.

124 NA, NHM 493, 1897, nr. 41, 23.11.1897; NA, NHM 71, 1898, p. 44.

- 1897 14.12.1897 Participatie via syndicaatsleider Kerkhoven & Co. met f 25.000 in syndicaat tot overname aandelen in NV Babat-Djombang Stoomtram Maatschappij, Den Haag, groot f 1.250.000. Koers van overname f 1.187.500. Emissie was geen succes, NHM ontving voor f 23.750 aan aandelen die nog niet konden worden geplaatst.¹²⁵
- 1898 26.03.1898 Voorstel van NHM om met Hope & Co., AB en Paribas de leiding te nemen in een syndicaat tot overname van een 3,5% obligatielening gemeente Amsterdam, groot f 17,2 miljoen, koers 98,21%. Lening werd aan een ander syndicaat gegund met blijkbaar voor Amsterdam betere condities. LR&Co. en Lloyds Bank emitteerden uiteindelijk deze lening met 3% rente tegen een koers van 95%.¹²⁶
- 1898 05.04.1898 Participatie met ffr. 275.000 via Paribas in een syndicaat tot overname van een 3% obligatielening groothertogdom Finland, groot ffr. 55 miljoen. Syndicaatsleiders Paribas en Crédit Lyonnais te Parijs. Commissie 1%. Winst NHM f 1005.¹²⁷
- 1898 12.05.1898 Participatie met f 10.000 via syndicaatsleider Loco in een syndicaat tot overname van de aandelen van de op te richten Maatschappij voor Electriche Verlichting van Medan, groot f 600.000 waarvan f 175.000 werd uitgegeven. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 100%.¹²⁸
- 1898 13.06.1898 Voorstel van NHM om met Hope & Co., AB en Paribas de leiding te nemen in een syndicaat tot overname van een 3% staatslening, groot f 55 miljoen, koers 95%. Lening werd aan een ander syndicaat gegund met voor de staat betere condities. Wertheim & Gompertz, TBV en Gebr. Teixeira de Mattos en Speyer Brothers emitteerden deze lening tegen een koers van 95,13%.¹²⁹
- 1898 23.06.1898 Onderparticipatie via Gebr. Teixeira de Mattos met \$ 180.000 in syndicaat tot reconstructie van de Baltimore & Ohio Railroad Comp., groot \$ 90 miljoen. Syndicaat o.l.v. Speyer & Co., Kuhn, Loeb & Co. te New York. Provisie 3%. Winst NHM f 26.744.¹³⁰
- 1898 23.08.1898 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider Loco in een syndicaat tot overname van de aandelen van de op te richten Maatschappij tot exploitatie van de concessie tot elektrische verlichting Naaldwijk, 's-Gravezande en Monster, groot f 500.000. Pas na half jaar zouden de stukken openbaar met premie voor emittenten worden uitgebracht.¹³¹
- 1898 25.08.1898 Toezegging tot participatie met f 50.000 via M.J. Boissevain in een syndicaat tot overname van de 5% obligatielening Nederlandsch-Indische Electriciteits Maatschappij, Amsterdam, groot f 500.000. Commissie 7,5%. Koers van uitgifte 100%. Winst f 1000, tweede uitkering 1901 f 250.¹³²
- 1898 20.10.1898 Deelneming met f 200.000 in syndicaat tot overname aandelen NV Petroleum Maatschappij Moeara Enim, Amsterdam, groot f 4 miljoen. Syndicaatsleiders Loco en M.J. Boissevain. Koers van overname f 3.760.000. Koers van uitgifte 118%. Winst NHM f 12.780.¹³³
- 1898 23.12.1898 Deelneming via Rutgers & de Beaufort met f 50.000 in syndicaat tot overname 4,5% obligatielening Holland-Gulf Stoomvaart Maatschappij, Rotterdam, groot f 750.000. Syndicaatsleiders Rutgers & de Beaufort te Amsterdam en Disconto-Maatschappij te Rotterdam. Koers van overname 96%. Koers van uitgifte 100%. Emissie lukte niet geheel en NHM kreeg 45 obligaties toegewezen.¹³⁴

125 NA, NHM 493, 1897, nr. 42, 14.12.1897; NA, NHM 71, 1898, p. 44.

126 NA, NHM 432, 1898, nr. 6, 26.03.1898.

127 NA, NHM 432, 1898, nr. 7, 05.04.1898; NA, NHM 71, 1898, p. 46.

128 NA, NHM 432, 1898, nr. 12, 12.05.1898.

129 NA, NHM 432, 1898, nr. 13, 09.06.1898; De Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank*, deel 3, p. 479-480.

130 NA, NHM 432, 1898, nr. 16, 23.06.1898; NA, NHM 71, 1899, p. 47.

131 NA, NHM 432, 1898, nr. 19, 23.08.1898.

132 NA, NHM 432, 1898, nr. 21, 25.08.1898; NA, NHM 72, 1900, p. 50; NA, NHM 49, 1901, p. 70.

133 NA, NHM 432, 1898, nr. 27, 20.10.1898; NA, NHM 71, 1899, p. 47.

134 NA, NHM 432, 1898, nr. 30, 23.12.1898; NA, NHM 71, 1899, p. 47.

- 1898 Emissie van de Nederlandsch-Indische Mijnbouw-Maatschappij, Batavia, kapitaal groot f 5 miljoen, waarvan geëmitteerd f 4.2 miljoen met participatie van de NHM. De Factorij verkocht 408 aandelen tegen de koers van 88,5%.¹³⁵
- 1899 11.01.1899 Syndicaat o.l.v. NHM (leider), Hope & Co. (f 1,2 miljoen), H. Oyens & Zonen (f 600.000), A. van Hoboken & Co. (f 600.000), en Wurf Bain & Zoon (f 600.000) tot overname 2,5% obligatielening Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 30 miljoen, waarvan f 7,5 miljoen werd uitgegeven. Koers van overname 81%, koers van uitgifte 83¹/₄%. Inschrijving werd overtekend, NHM hield 2000 stuks voor eigen rekening. Emissie leverde NHM een grote winst van f 89.293 op.¹³⁶
- 1899 30.01.1899 Deelneming met £ 8000 in syndicaat tot overname 4% obligatielening Pretoria-Pietersburg Spoorweg Maatschappij, groot £ 700.000. Syndicaatsleider Loco. Winst NHM f 2424.¹³⁷
- 1899 06.03.1899 Deelneming met £ 25.000 in syndicaat tot overname 4% obligatielening Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot £ 2,2 miljoen. Syndicaatsleider Loco. Winst NHM f 8791.¹³⁸
- 1899 18.05.1899 Onderparticipatie via syndicaatsleider FMvNO met 8/160 part (door overtekening verkleind tot 8/180 deel) in syndicaat Zuid-Amerika Lijn, Amsterdam voor overname en verzilvering geprojecteerde Stoomvaartverbinding Nederland-La Plata, uitgegeven f 2 miljoen in aandelen en f 2 miljoen in 4,5% obligaties. Syndicaat bestond uit 160 parten, elk bestaande uit f 12.500 aan aandelen en zelfde bedrag aan obligaties. Koers van overname 100%. Provisie voor syndicaat f 240.000 en voor elk part 1 oprichtersbewijs. In 1900 ontving NHM voor f 76.000 64 stuks volgestorte obligaties en 72 aandelen waarop 30% gestort en tevens 8 oprichters- en 8 winstaandelen en een syndicaatsuitkering van f 438.¹³⁹
- 1899 29.05.1899 Onderparticipatie van £ 10.000 via Hope & Co. in syndicaat 4% staatslening Japan, groot £ 10 miljoen. Syndicaat o.l.v. Londense banken en in Nederland Gebr. Teixeira de Mattos. Koers van overname 90%. Provisie 2%. Winst f 265 en f 2693.¹⁴⁰
- 1899 05.06.1899 Syndicaat o.l.v. NHM (leider f 500.000), Hope & Co. (f 300.000), Wertheim & Gompertz (f 400.000) en Van Eeghen & Co. (f 300.000) tot overname 4% obligatielening Madoera Stoomtram Maatschappij, Amsterdam, groot f 3 miljoen. Syndicaatsleden namen elk een kwart part van f 1,5 miljoen. Commissie 4%. Koers van overname 95%, en van uitgifte 100%. Winst NHM f 36.751.¹⁴¹
- 1899 01.08.1899 Participatie van £ 1000 via M.J. Boissevain in syndicaat ter overname preferente aandelen Borneo Mijn Maatschappij, ter exploratie van diamanten, groot £ 10.000 met optie op nog £ 20.000. Syndicaat o.l.v. Kirchheim, Henry Higgins, M.J. Boissevain. Koers van overname 100%.¹⁴²
- 1899 15.08.1899 Participatie via AB met 100/3000 deel (f 100.000) in syndicaat tot plaatsing aandelen Zuid-Hollandsche Electriche Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 3 miljoen.¹⁴³
- 1899 13.09.1899 Participatie met f 25.000 in syndicaat tot overname en uitgifte van 4,5% obligatielening Babat Djombang Stoomtram Maatschappij, Den Haag, groot f 500.000. Syndicaat o.l.v. Kerkhoven & Co. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 100%. In eerste instantie maar voor eenvijfde ingetekend, ondanks dit toch winst f 750.¹⁴⁴

¹³⁵ *Gids bij de Prijscourant van de Vereeniging voor den Effectenhandel* 1901, no. 544.

¹³⁶ NA, NHM 432, 1899, nr. 1/3, 11/31.01.1899; NA, NHM 71, 1899, p. 48.

¹³⁷ NA, NHM 71, 1899, p. 49; NA, NHM 5492, p. 79.

¹³⁸ NA, NHM 71, 1899, p. 50; NA, NHM 5492, p. 79.

¹³⁹ NA, NHM 432, 1899, nr. 11, 18.05.1899; NA, NHM 49, 1900, p. 80.

¹⁴⁰ NA, NHM 432, 1899, nr. 12, 29.05.1899; NA, NHM 48, 1899, p. 61-62.

¹⁴¹ NA, NHM 432, 1899, nr. 13, 05.06.1899; NA, NHM 48, 1899, p. 61.

¹⁴² NA, NHM 432, 1899, nr. 15, 01.08.1899.

¹⁴³ NA, NHM 5492, p. 108-109.

¹⁴⁴ NA, NHM 432, 1899, nr. 20, 13.09.1899; NA, NHM 48, 1899, p. 61; NA, NHM 5492, p. 114.

- 1899 21.11.1899 Participatie met f 100.000 in syndicaat tot overname van 3000 7% preferent-cumulatieve aandelen in op te richten NV Nederlandsch-Russische IJzer-Maatschappij, groot f 3 miljoen. Syndicaat o.l.v. Hope & Co. Onderneming werd gestaakt vanwege ongunstige vooruitzichten. Reeds gestorte f 10.000 als verlies te boeken.¹⁴⁵
- 1900 18.01.1900 Participatie via syndicaatsleider Loco met f 50.000 in syndicaat tot overname en uitgifte van 5% obligatielening Eerste Nederlandsche Electriciteit Maatschappij, groot f 1 miljoen (syndicaat nam f 500.000 over). Koers van overname 97%, koers van uitgifte 99%. Winst NHM f 1197.¹⁴⁶
- 1900 18.01.1900 Syndicaat o.l.v. NHM, Hope & Co., Van Eeghen & Co. en Paribas (elk met f 425.000, dus f 1,7 miljoen) tot overname van volgefourneerde aandelen à 140% Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, in totaal groot f 2.333.000. Provisie f 116.650 minus 1/4% over nominale kapitaal dat zou worden geplaatst. Winst NHM f 21.509.¹⁴⁷
- 1900 29.01.1900 Participatie met f 10.000 in syndicaat voor obligatielening Handelsvereniging Holland-Buenos Aires, kapitaal f 150.000.¹⁴⁸
- 1900 08.03.1900 Onderparticipatie via Wertheim & Gompertz met akr. 250.000 in syndicaat 4% obligatielening Anleihe für Verkehrsanlagen in Wien, groot akr. 40.640.000. Syndicaat o.l.v. Union Bank. Koers van uitgifte 100,06%. Winst NHM f 1270.¹⁴⁹
- 1900 17.03.1900 Onderparticipatie via syndicaatsleiders Wertheim & Gompertz en TBV met f 50.000 in syndicaat voor overname nieuwe aandelen in Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel, Amsterdam, groot f 1,1 miljoen. Men kon in het syndicaat niet het volledige bedrag plaatsen. Het bedrag werd daarom gehalveerd tot f 550.000, participatie NHM f 25.000. Provisie en koers niet genoemd. Emissie slaagde, NHM kreeg voor f 23.000 aandelen tegen een koers van 95% toegewezen. Winst NHM f 107.¹⁵⁰
- 1900 19.03.1900 Participatie via syndicaatsleider AB met f 133.333 (100/3000 deel) in syndicaat tot overname en uitgifte van 4,5% obligatielening Zuid-Hollandsche Electricische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 4 miljoen. Koers van overname 95%. Blijkbaar is het syndicaat niet geslaagd. Emissie van f 1,5 miljoen, waarvan f 1 miljoen uitgegeven vond plaats op 6 september tegen 100%. Hierin nam NHM met groter aandeel deel, namelijk het oude bedrag van f 133.333. Winst t/m 1902 f 9545.¹⁵¹
- 1900 09.04.1900 Participatie via syndicaatsleider Loco met f 25.000 in syndicaat tot overname en uitgifte van 3,5% obligatielening Rotterdamsche Tramweg Maatschappij, groot f 1 miljoen. Koers van overname 94,5%, koers van uitgifte 96%. Emissie mislukte, NHM kreeg 21 obligaties toebedeeld.¹⁵²
- 1900 03.05.1900 Participatie via AB met 200/5000 part in syndicaat tot uitgifte van 4% obligatielening gemeente Rotterdam 1900, groot f 5 miljoen. Syndicaat o.l.v. RB, AB en Wertheim & Gompertz. Provisie 0,5‰ en f 25.000 voor syndicaat. Koers van uitgifte 100%. Winst NHM f 908.¹⁵³
- 1900 03.05.1900 Participatie via syndicaatsleider FMvNO met f 100.000 obligaties en f 15.000 in aandelen in syndicaat tot uitgifte van 4,5% obligatielening Koninklijke Maatschappij De Schelde, Vlissingen, groot f 1,5 miljoen en uitbreiding aandelenkapi-

145 NA, NHM 432, 1899, nr. 24, 21.11.1899; NA, NHM 72, 1900, p. 38; NA, NHM 5492, p. 118.

146 NA, NHM 432, 1900, nr. 2, 18.01.1900; NA, NHM 72, 1900, p. 54.

147 NA, NHM 432, 1900, nr. 3, 18.01.1900; NA, NHM 72, 1900, p. 54.

148 NA, NHM 49, 1900, p. 79; NA, NHM 5492, p. 124-125.

149 NA, NHM 432, 1900, nr. 6, 08.03.1900; NA, NHM 72, 1902, p. 38.

150 NA, NHM 432, 1900, nr. 9, 17.03.1900; NA, NHM 72, 1900, p. 51; NA, NHM 49, 1901, p. 71.

151 NA, NHM 432, 1900, nr. 10, 19.03.1900; *Gids bij de Prijscourant* 1901, nr. 737; NA, NHM 49, 1900, p. 80; NA, NHM 72, 1902, p. 38.

152 NA, NHM 432, 1900, nr. 12, 09.04.1900; NA, NHM 72, 1900, p. 51-52.

153 NA, NHM 432, 1900, nr. 14, 03.05.1900; NA, NHM 72, 1900, p. 55.

- taal met f 400.000. Uitgegeven werd voor f 1.325.000 obligaties à 96% en f 200.000 aan aandelen. Provisie voor FMvNO 1/4%. Syndicaat obligatielening eindigde credit, syndicaat aandelen eindigde met debetsaldo. NHM ontving f 15,74 en 15 aandelen, waarop gestort f 785.¹⁵⁴
- 1900 08.06.1900 NHM, Hope & Co., AB en Paribas vormden een syndicaat tot overname van een 4% obligatielening gemeente Amsterdam, groot f 10 miljoen, waarvan syndicaat f 5 miljoen overnam. Deelneming NHM in syndicaat f 1 miljoen, waarvan nog f 150.000 afgestaan. Koers van overname 99 1/4%, koers van uitgifte 100%. Provisie voor onderparticipanten 1/4%, te betalen door syndicaat. Winst f 9159.¹⁵⁵
- 1900 23.06.1900 Participatie van f 50.000 via Disconto-Maatschappij in 5% eerste hypotheek obligatielening Bouwgrond Maatschappij Nieuwerschie, groot f 1,4 miljoen. Syndicaat o.l.v. D-M, A. Oppenheim en wed. Gerbert Rebel. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 99%. Emissie mislukte, NHM kreeg 48 obligaties, koers 93% toebedeeld.¹⁵⁶
- 1900 18.08.1900 NHM syndicaatsleider bij overname van een 4% obligatielening Koninklijke West-Indische Maildienst, Amsterdam, groot f 500.000. Aan Hope & Co. werd onderparticipatie van f 250.000 gecedeerd. Koers van uitgifte 98%. Provisie NHM 2%. Winst NHM f 5000.¹⁵⁷
- 1900 17.10.1900 Participatie van m 200.000 via AB in 4% amortisabele stadsslening Hamburg, groot m 40 miljoen. Syndicaat o.l.v. Commerzbank, in Nederland LR&Co., Wertheim & Gompertz en AB. Koers van overname 98,28%, koers van uitgifte 99 1/4%. Winst f 528.¹⁵⁸
- 1900 Participatie in syndicaat voor 4,5% obligatielening Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij, Veenendaal, groot f 500.000, koers 99%.¹⁵⁹
- 1901 09.01.1901 Participatie van ffr. 15.000 bij de oprichting van Société de Recherches Minières au Brésil, Parijs, aandelenkapitaal groot ffr. 350.000. Syndicaatsleider Paribas, Parijs, syndicaatsleider Nederland M.J. Boissevain. Verlies t/m 1905 f 3951.¹⁶⁰
- 1901 03.02.1901 Participatie met f 240.000 in syndicaat voor emissie aandelen op te richten Petroleum Maatschappij Moesi Ilir, Amsterdam, groot f 9,6 miljoen, waarvan f 4,8 miljoen werd uitgegeven. Koers 100%, commissie voor syndicaat 5% = f 240.000 en 2400 van de 4800 oprichtersbewijzen. Syndicaat o.l.v. Paribas te Parijs, Loco en M.J. Boissevain, Parijs/Amsterdam.¹⁶¹
- 1901 12.02.1901 Participatie met f 50.000 in voorschotsyndicaat Mijnbouwmaatschappij Soemalata, Amsterdam, groot f 200.000. Syndicaat o.l.v. Rutgers & De Beaufort, nieuwe aandelenemissie vóór 1 juli 1902 van f 500.000 (totaal kwam op f 2 miljoen) werd door syndicaat tegen 100% overgenomen. Winst boven 115% zou worden gedeeld. Winst NHM in 1901 en 1902 f 31.101.¹⁶²
- 1901 19.02.1901 Participatie met f 200.000 aangeboden door AB, in 4% obligatielening gemeente Rotterdam 1901, groot f 5 miljoen. Syndicaatsleiders RB, AB en Wertheim & Gompertz, koers van uitgifte 100 3/4%, provisie f 12.500. Winst NHM f 495.¹⁶³
- 1901 06.03.1901 Overname door NHM van 3% obligatielening, Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 3 miljoen, koers van overname 99,5%, koers van uitgifte 100,5%. Rentevergoeding NHM aan NIS 0,5% beneden prolongatierente.

154 NA, NHM 432, 1900, nr. 15, 03.05.1900; NA, NHM 72, 1901, p. 44.

155 NA, NHM 432, 1900, nr. 18, 08.06.1900; NA, NHM 72, 1900, p. 53.

156 NA, NHM 432, 1900, nr. 20, 23.06.1900; NA, NHM 72, 1900, p. 52.

157 NA, NHM 432, 1900, nr. 22, 18.08.1900; NA, NHM 72, 1900, p. 53.

158 NA, NHM 432, 1900, nr. 25, 17.10.1900; NA, NHM 49, 1900, p. 80.

159 NA, NHM 49, 1900, p. 79.

160 NA, NHM 433, 1901, nr. 1, 09.01.1901; NA, NHM 49, 1905, p. 64.

161 NA, NHM 433, 1901, nr. 3, 04.02.1901.

162 NA, NHM 433, 1901, nr. 4, 12.02.1901; NA, NHM 5492, p. 160-161.

163 NA, NHM 433, 1901, nr. 5, 19.02.1901; NA, NHM 72, 1901, p. 46.

- H. Oyens & Zoon en Wurfbain & Zoon zouden steun bij emissie verlenen. Door anderen werd f 1.550.000 overgenomen, voor de NHM resteerde f 1.450.000. Provisie makelaars 0,25%. Winst NHM f 9695.¹⁶⁴
- 1901 29.04.1901 Participatie met f 10.000 in syndicaat voor aandelen NV Handelsvereniging Holland-Buenos Aires, groot f 450.00, waarop 30% te storten.¹⁶⁵
- 1901 02.05.1901 Participatie met akr. 200.000 (en optie op akr. 100.000) aangeboden door Hope, in 4% obligatielening Stoomvaart Maatschappij Oostenrijkse Lloyd, groot akr. 18 miljoen. Syndicaatsleiders Union Bank, Wenen, in Nederland Hope & Co., via Van Loon, koers van overname 87,5%, koers van uitgifte 913/8%. Winst NHM f 2118.¹⁶⁶
- 1901 10.05.1901 Participatie met f 50.000 aangeboden via syndicaatsleider FMvNO, in 4,5% obligatielening Mij. tot Expl. Limburgsche Steenkolenmijnen, Heerlen (Oranje-Nassau Mijnen), groot f 1,5 miljoen (waarvan f 1 miljoen werd overgenomen). Koers van overname 95%, provisie f 12.500. Winst NHM f 1020.¹⁶⁷
- 1901 23.05.1901 Syndicaat Hope & Co., NHM (aandeel f 950.000, waarvan nog afgestaan f 150.000 aan drie onderparticipanten), AB en Paribas ter overname van f 5 miljoen in 4% obligatielening gemeente Amsterdam 1901, groot f 10 miljoen. Koers van overname 100,5%, koers van uitgifte 101%. Winst NHM f 9054.¹⁶⁸
- 1901 04.06.1901 Overname door NHM van 4% obligatielening, Nederlandsche-Centraal Spoorweg Maatschappij, Utrecht, groot f 2 miljoen, koers van overname 97%, koers van uitgifte 99%. Rentevergoeding NHM aan NCS 0,5% beneden prolongatierente. Door anderen werd f 1.250.000 (waarvan Hope f 750.000) overgenomen, waardoor voor de NHM f 750.000 resteerde. Provisie makelaars 0,25%. Winst NHM f 15.757.¹⁶⁹
- 1901 05.06.1901 Participatie met f 6000 in onderzoekssyndicaat Mijnbouwmaatschappij Bolio-Hoetoe, groot f 60.000. Syndicaat o.l.v. Rutgers & De Beaufort.¹⁷⁰
- 1901 02.07.1901 Afwijzing participatie NHM in syndicaat tot overname aandelen Tabakmij Suriname, groot f 510.000 i.v.m. kostprijs tabak aldaar, zou lonende exploitatie moeilijk zijn, kwaliteit zou waarschijnlijk marginaal zijn en gebrek aan arbeidskrachten. Syndicaat o.l.v. Van Tubergen & Daam.¹⁷¹
- 1901 03.07.1901 Afwijzing participatie NHM in syndicaat obligatielening Banque Hypothecaire des Villes de Finlande i.v.m. onduidelijkheid dekking alsmede de politieke situatie van dat moment. Aanbieder syndicaat M.J. Boissevain.¹⁷²
- 1901 09.07.1901 Participatie met f 100.000 in syndicaat tot plaatsing aandelen Mijnbouwmaatschappij Soemalata, Amsterdam, groot f 500.000. Syndicaat o.l.v. M.J. Boissevain. Koers van overname 140%. Winst f 30.908 (in 1902 f 18.450).¹⁷³
- 1901 18.09.1901 Participatie met f 50.000 aangeboden door Disconto-Maatschappij, in syndicaat tot overname aandelen op te richten Rotterdamsche Droogdok Mij., Rotterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 92,5%, koers van uitgifte 100%.¹⁷⁴
- 1901 23.09.1901 Aanbod tot participatie met f 150.000 in syndicaat tot plaatsing 10% hypotheekobligaties Nederlandsch-Indische Mijnbouw-Mij., Batavia, groot f 800.000. Syndicaat o.l.v. M.J. Boissevain. Niet doorgestaan vanwege vorming tegensyndicaat in Batavia.¹⁷⁵
- 1901 07.11.1901 Overname door NHM met Hope & Co. van 4% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 6 miljoen, waarvan f 2 miljoen werd geëmitteerd.

164 NA, NHM 433, 1901, nr. 12, 06.03.1901; NA, NHM 72, 1901, p. 48.

165 NA, NHM 433, 1901, nr. 16, 29.04.1901.

166 NA, NHM 433, 1901, nr. 19, 10.05.1901; NA, NHM 72, 1901, p. 46.

167 NA, NHM 433, 1901, nr. 18, 02.05.1901; NA, NHM 49, 1902, p. 71.

168 NA, NHM 433, 1901, nr. 23, 23.05.1901; NA, NHM 72, 1901, p. 47.

169 NA, NHM 433, 1901, nr. 31, 04.06.1901; NA, NHM 72, 1901, p. 47.

170 NA, NHM 433, 1901, nr. 24, 05.06.1901.

171 NA, NHM 433, 1901, nr. 32, 02.07.1901.

172 NA, NHM 433, 1901, nr. 33, 03.07.1901.

173 NA, NHM 433, 1901, nr. 35, 07.08.1901; NA, NHM 49, 1901, p. 71; NA, NHM 72, 1902, p. 39.

174 NA, NHM 433, 1901, nr. 39, 18.09.1901.

175 NA, NHM 433, 1901, nr. 41, 23.09.1901.

- Koers van uitgifte was 99,5%. Het deel dat niet door het publiek zou worden afgenomen, zou aan de NHM toekomen tegen 99%. Provisie NHM en Hope samen f 20.000. Inschrijving bij De Kock & Uijt den Bogaard, Nachenius & Zoon en Wurfbain & Zoon, storting bij de Kasvereniging. Winst op derde serie van f 1 miljoen, koers van overname 99,75%, koers van uitgifte 101% leverde in 1903 winst op van f 5735.¹⁷⁶
- 1901 27.11.1901 Participatie met ffr. 250.000 in syndicaat, aangeboden door Van Loon & Co./Hope & Co. en Paribas, 5% Bulgaarse tabaklening 1901, groot ffr. 120 miljoen. Zaak niet doorgedaan.¹⁷⁷
- 1901 05.12.1901 Participatie met f 10.000 in syndicaat van een door de NV Industriele Maatschappij Palembang, Den Haag op te richten maatschappij ten doel hebbend de verstrekking van elektrische verlichting in Kota Radja en Olehleh, kapitaal groot f 200.000. Participatie werd aangegaan omdat Gen. Van Heutsz voorstander van dit plan was en vanwege de grote belangen van de NHM aldaar. Emissie niet doorgedaan.¹⁷⁸
- 1901 12.12.1901 Participatie met f 25.000 in door de Oost Borneo Maatschappij, Amsterdam a pari uitgegeven preferente aandelen, groot f 650.000.¹⁷⁹
- 1902 13.01.1902 Participatie via Hope & Co. met \$ 200.000 in syndicaat 4% debentures Atchison, Topeka & Santa Fe, groot \$ 30 miljoen. Syndicaatsleider J. Pierpont Morgan. Koers van overname 94,5%. Winst NHM t/m 1902 f 11.333, in 1903 f 3396, in 1904 f 764.¹⁸⁰
- 1902 29.01.1902 Participatie via Van Loon & Co./Hope & Co. en Paribas met akr. 400.000 in syndicaat van 4% obligatielening Stad Wenen, groot akr. 285 miljoen. Syndicaatsleiders Deutsche Bank en Österreichische Länderbank. Koers van overname 93,5%, koers van uitgifte 94,5%. Winst t/m 1902 f 3308.¹⁸¹
- 1902 06.02.1902 Participatie via Hope & Co. met f 900.000 in syndicaat van 3,5% obligatielening gemeente Rotterdam 1902, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 93³/₈%. Provisie syndicaat f 19.200, provisie NHM f 4320.¹⁸²
- 1902 19.02.1902 Participatie via H.J. van Ogtrop & Zoon met f 40.000 (gewenst was f 50.000) in syndicaat ter overname van aandelen van op te richten Sumatra Plantage Maatschappij, Amsterdam, groot f 600.000. Koers van overname 90%, koers van uitgifte minimaal 100%. Winst NHM f 4000.¹⁸³
- 1902 17.02.1902 Overname door NHM van 3,5% obligatielening Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 5 miljoen, koers van overname 96³/₄%, koers van uitgifte 98%. Voor anderen in het syndicaat f 3,2 miljoen (Hope f 1 miljoen), provisie voor syndicaatsleden 0,75%. Inschrijving bij H. Oyens & Zoon en Wurfbain & Zoon, storting bij kantoor NHM. Winst NHM f 18.190.¹⁸⁴
- 1902 20.02.1902 Onderparticipatie via Wertheim & Gompertz met rbs. 100.000 in syndicaat 4% belastingplichtige obligatielening stad Moskou 1902, groot rbs. 8 miljoen, waarvan rbs. 5 miljoen werden uitgegeven. Syndicaatsleiders in Nederland Wertheim & Gompertz en TBV. Koers van overname 88,32%, koers van uitgifte 91,5%. Winst NHM t/m 1902 f 1833.¹⁸⁵
- 1902 27.03.1902 Participatie met f 150.000 in syndicaat Mijnbouwmaatschappij Soemalata, Amsterdam, groot f 300.000. Syndicaat o.l.v. M.J. Boissevain en Rutgers & De Beaufort.

176 NA, NHM 433, 1901, nr. 43, 07.11.1901; NA, NHM 49, 1901, p. 70; NA, NHM 72, 1903, p. 43-44.

177 NA, NHM 433, 1901, nr. 45, 27.11.1901.

178 NA, NHM 433, 1901, nr. 46, 05.12.1901; NA, NHM 49, 1902, p. 70.

179 NA, NHM 433, 1901, nr. 47, 12.12.1901.

180 NA, NHM 433, 1902, nr. 2, 13.01.1902; NA, NHM 72, 1902, p. 40; NA, NHM 72, 1903, p. 42; NA, NHM 72, 1904, p. 49.

181 NA, NHM 433, 1902, nr. 4, 29.01.1902; NA, NHM 49, 1902, p. 70.

182 NA, NHM 433, 1902, nr. 6, 05.02.1902; NA, NHM 72, 1902, p. 40.

183 NA, NHM 433, 1902, nr. 8, 19.02.1902; NA, NHM 72, 1902, p. 40.

184 NA, NHM 433, 1902, nr. 9, 17.02.1902; NA, NHM 72, 1902, p. 42.

185 NA, NHM 433, 1902, nr. 10, 20.02.1902; NA, NHM 49, 1902, p. 70.

- Verder werd door syndicaat een krediet voor Maatschappij bij NHM geopend, groot f 300.000. Commissie f 15.000 p.j. en 6% p.j. voor opgenomen gelden.¹⁸⁶
- 1902 29.03.1902 Verlening door NHM van voorschot aan Madoera Stoomtram Mij., Amsterdam, groot f 750.000 tegen 4% rente p.j. In transactie participeerden anderen voor in totaal f 598.000. Commissie f 22.500. Winst NHM f 4560.¹⁸⁷
- 1902 10.04.1902 Participatie via Gebr. Teixeira de Mattos met £ 10.000 in syndicaat voor overname aandelen in op te richten Underground Electric Railways Company of London Ltd., groot £ 5 miljoen. Commissie 5%. Syndicaatsleider Speyer Brothers, Londen. De gang van zaken bij deze Company in 1907 was zo teleurstellend dat de stukken als waardeloos te beschouwen waren.¹⁸⁸
- 1902 23.04.1902 Syndicaat o.l.v. NHM tot overname van nieuwe aandelen Koninklijke Paketvaartmaatschappij (KPM), Amsterdam, groot f 2 miljoen, koers van uitgifte 136%. Andere syndicaatsleden namen voor f 1,2 miljoen (Hope f 800.000). Syndicaatsleden ontvingen 2% commissie. Storting bij Kasvereniging. Winst NHM f 20.928.¹⁸⁹
- 1902 14.04.1902 Participatie met f 10.000 in kapitaal geprojecteerde onderneming Soemoo-
sor (Celebes), groot f 360.000 (koffieopkoop en in cultuur brengen erfpachtlanden).¹⁹⁰
- 1902 23.04.1902 Onderparticipatie via Hope & Co. met hkr. 500.000 in syndicaat 4,5% con-
versie obligatielening Hongaarse Kronenrente. Winst NHM t/m 1902 f 1998, in 1903
f 1039.¹⁹¹
- 1902 05.05.1902 Onderparticipatie via Van Loon & Co. met \$ 80.000 in syndicaat Atlantic
Navigation Trust, bestaande uit \$ 60 miljoen 6% cumulatief preferente aandelen,
\$ 60 miljoen gewone aandelen en 4,5% obligatielening, groot \$ 60 miljoen. Syndicaat
o.l.v. J.P. Morgan ontving \$ 50 miljoen cash tegen 4,5% obligatielening, groot
\$ 50 miljoen, \$ 2,5 miljoen 6% cumulatief preferente aandelen en \$ 25 miljoen gewone
aandelen. Eerste uitkering in 1903 f 8230.¹⁹²
- 1902 04.04.1902 Syndicaat o.l.v. NHM voor overname 5% obligatielening Nederlandsch-Indi-
sche Electriciteits Maatschappij, groot f 496.000. Koers van overname 90%, koers van
uitgifte 98,5%. Andere syndicaatsleden namen f 275.000 (Hope f 175.000). NHM schoot
tegen 5% alle gelden voor aan het syndicaat tot obligaties waren geplaatst. Kantoor
van inschrijving H.J. van Ogtrop, storting bij Associatie Cassa. Emissie mislukte, slechts
192 stukken geplaatst. Van de niet geplaatste 304 stukken, 118 aan NHM.¹⁹³
- 1902 10.06.1902 Onderparticipatie via Van Loon & Co. met f 100.000 in syndicaat ter over-
name van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam,
groot f 500.000. Provisie syndicaat f 15.000, voor NHM dus f 3000, ook daadwerkelijk
gerealiseerd.¹⁹⁴
- 1902 01.07.1902 Onderparticipatie via Hope & Co. met akr. 200.000 in syndicaat 4,5% obli-
gatielening Bosnië en Herzegovina staatslening 1902 voor spoorwegen, groot
akr. 78 miljoen. Koers van overname 97³/4%, koers van uitgifte 100%. Winst NHM
f 1132.¹⁹⁵
- 1902 07.07.1902 Onderparticipatie via Loco met ffr. 200.000 in syndicaat 4% obligatielening
Servië 1895, groot ffr. 355.292.000. Koers van overname 69%. Commissie 0,5%. Voortij-
dige beëindiging syndicaat door NHM, slotuitkering f 1523.¹⁹⁶
- 1902 15.07.1902 Syndicaat o.l.v. NHM voor oprichting NV Java-China-Japan Lijn, Amsterdam.
Syndicaat nam over f 2 miljoen aan aandelen en 4% obligatielening, groot f 1 miljoen,

186 NA, NHM 433, 1902, nr. 15, 27.03.1902.
187 NA, NHM 433, 1902, nr. 16, 29.03.1902; NA, NHM
49, 1902, p. 72.
188 NA, NHM 433, 1902, nr. 17, 10.04.1902; NA, NHM
72, 1907, p. 44.
189 NA, NHM 433, 1902, nr. 18, 23.04.1902; NA, NHM
72, 1902, p. 43.
190 NA, NHM 433, 1902, nr. 19, 14.04.1902.
191 NA, NHM 433, 1902, nr. 20, 23.04.1902; NA, NHM
72, 1902, p. 41; NA, NHM 72, 1903, p. 40.

192 NA, NHM 433, 1902, nr. 21, 05.05.1902; NA, NHM
72, 1903, p. 40.
193 NA, NHM 433, 1902, nr. 24, 04.04.1902; NA, NHM
72, 1902, p. 43.
194 NA, NHM 433, 1902, nr. 26, 10.06.1902; NA, NHM
72, 1902, p. 41.
195 NA, NHM 433, 1902, nr. 31, 01.07.1902; NA, NHM
72, 1902, p. 41.
196 NA, NHM 433, 1902, nr. 33, 07.07.1902; NA, NHM
49, 1903, p. 67.

koers van overname 95%, koers van uitgifte 98,5%. Vergoeding voor syndicaat f 100.000. NHM nam zelf f 100.000 aandelen en f 245.000 obligaties. Inschrijving en storting voor aandelen bij Kasvereniging, inschrijving en storting voor obligaties bij NHM. Emissie aandelen op 23.09 geen succes, slechts 1076 geplaatst, 924 aan syndicaat. Ondanks dat winst op syndicaat voor NHM in 1903 f 9133.¹⁹⁷

1902 22.07.1902 Onderparticipatie via Determeijer Weslingh & Zoon en Loco met f 75.000 in syndicaat 4% obligatielening Société Anonyme Agricole & Industrielle d’Egypte, Cairo, groot f 3.750.000. Koers van overname 89,5%, koers van uitgifte 92,5%. Emissie niet geslaagd, NHM kreeg 38 obligaties toebedeeld. Eerste uitkering f 733.¹⁹⁸

1902 24.07.1902 Onderparticipatie via Van Loon & Co. met ffr. 130.000 in syndicaat 5% obligatielening Bulgarije 1902, groot ffr. 106 miljoen. Winst NHM f 2206.¹⁹⁹

1902 05.08.1902 Participatie met f 25.000 via Gebr. Boissevain in syndicaat ter overname aandelen in op te richten Maatschappij tot Exploitatie van Gutta-Percha Bosschen, Borneo, kapitaal groot f 3 miljoen, waarvan geëmitteerd f 1,5 miljoen. Syndicaat nam hiervan f 700.000 over. In eerste instantie participatie NHM met f 2500 in onderzoekssyndicaat. Pas bij slagen zou men in syndicaat participeren. Onderzoekssyndicaat werd opgeheven op 25.10.1902.²⁰⁰

1902 08.09.1902 Participatie via Loco met ffr. 100.000 in syndicaat 5% obligatielening Servië, goudlening 1902, groot ffr. 60 miljoen. Koers van overname 80%. Eerste uitkering in 1903 f 4490; slotuitkering 1904 f 955.²⁰¹

1902 17.10.1902 Participatie met f 25.000 aangeboden door syndicaatsleider FMvNO, in 5% obligatielening Mij. van Limburgsche Steenkolenmijnen, Heerlen (Oranje-Nassau Mijnen), groot f 1 miljoen. Koers van overname 93%, provisie f 12.500.²⁰²

1902 22.10.1902 Participatie met f 50.000 aangeboden door syndicaatsleider FMvNO en Paribas, in 5% obligatielening Petroleum Mij. Moeara Enim, Amsterdam, groot f 1 miljoen (f 600.000 door syndicaat overgenomen). Koers van overname 99,5%, provisie 3%. Winst NHM f 1500.²⁰³

1902 29.11.1902 Participatie met f 20.000 aangeboden door Wurfbain & Zoon, in syndicaat ter overname van f 650.000 nieuwe aandelen Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, Delft. Winst NHM in 1903 f 1095.²⁰⁴

1902 18.12.1902 Participatie met f 300.000 aangeboden door H. Oyens & Zonen, in syndicaat ter overname van 4% obligatielening Electriche Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 3 miljoen. Koers van overname 93,5%, koers van uitgifte 97%, provisie 0,5%. Geen succes, NHM ontving in 1903 244 stukken.²⁰⁵

1902 Participatie met f 25.000 in plaatsing restant 5% obligatielening Crediet- en Handelsvereniging Banda, Amsterdam, groot f 103.000 (oorspronkelijk f 500.000). Koers van overname 90%.²⁰⁶

1903 05.01.1903 Participatie met f 50.000 (later volledig afgestaan aan Heldring & Pierson (H&P)) via syndicaatsleider Disconto-Maatschappij aangeboden in syndicaat tot overname van 5% Eerste Hypothecaire obligatielening Rotterdamsche Droogdok Maatschappij, Rotterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 100%.²⁰⁷

197 NA, NHM 433, 1902, nr. 34, 15.07.1902; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 354; NA, NHM 72, 1902, p. 43-44; NA, NHM 72, 1903, p. 41.

198 NA, NHM 433, 1902, nr. 35, 22.07.1902; NA, NHM 72, 1902, p. 42; NA, NHM 72, 1903, p. 40.

199 NA, NHM 433, 1902, nr. 36, 24.07.1902; NA, NHM 49, 1902, p. 71.

200 NA, NHM 433, 1902, nr. 37, 05.08.1902/no. 45, 25.10.1902.

201 NA, NHM 433, 1902, nr. 41, 08.09.1902; NA, NHM 72, 1903, p. 40; NA, NHM 49, 1904, p. 71.

202 NA, NHM 433, 1902, nr. 42, 17.10.1902.

203 NA, NHM 433, 1902, nr. 44, 22.10.1902; NA, NHM 49, 1902, p. 72.

204 NA, NHM 433, 1902, nr. 56, 29.11.1902; NA, NHM 72, 1903, p. 41.

205 NA, NHM 433, 1902, nr. 60, 18.12.1902; NA, NHM 72, 1903, p. 42.

206 NA, NHM 72, 1902, p. 44.

207 NA, NHM 434, 1903, nr. 1, 05.01.1903.

- 1903 14.01.1903 Participatie met \$ 200.000 via Van Loon & Co. aangeboden in syndicaat tot overname 4% Eerste Geconsolideerde Hypothecaire obligatielening Rio Grande Western Railway Company, groot \$ 12.276.600. Koers van uitgifte 90,25%. Syndicaatsleiders Kuhn, Loeb & Co. en Hope & Co. Winst NHM 1903 f 7460.²⁰⁸
- 1903 14.01.1903 Onderparticipatie met £ 5000 via Gebr. Teixeira de Mattos aangeboden in syndicaat tot overname van aandelen in Great Northern Piccadilly & Brompton Spoorweg Maatschappij, groot £ 2 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 100%. Syndicaatsleider Speyer Brothers. Winst NHM 1903 f 822.²⁰⁹
- 1903 17.01.1903 Overname door NHM van 4% obligatielening Nederlandsche Centraal Spoorweg Maatschappij, Utrecht, groot f 2 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100,75%. Syndicaatsleden participeerden met f 1.250.000 (hiervan Hope & Co. f 750.000). Provisie 0,25%. Voor het eerst was naast inschrijving en storting bij NHM, Amsterdam ook mogelijk dit bij haar agenten in Rotterdam te doen. Winst NHM in 1903 f 14.964.²¹⁰
- 1903 30.01.1903 Overname door NHM en Hope & Co. van 4% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 99,75%, koers van uitgifte 101%. Van Loon & Co. nam 200 stukken, NHM 146 stukken (4 obligaties reeds uitgeloot) en Wurfbain & Zoon nam restant van 650 stukken en genoot hiervoor 1/8% provisie.²¹¹
- 1903 04.02.1903 Syndicaat o.l.v. NHM tot overname van 4% obligatielening Koninklijke Paketvaartmaatschappij (KPM), Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 101%. Andere syndicaatsleden namen hiervan f 1,3 miljoen (Hope f 700.000) over. Winst NHM in 1903 f 7665.²¹²
- 1903 09.02.1903 Participatie met f 50.000 via Loco in syndicaat tot overname van 5% obligatielening Wm.H. Müller & Co.'s Algemene Mijnbouw Maatschappij, groot f 2 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 98%. Syndicaatsleiders RB, Loco en Haagse Bank. Winst NHM in 1903 f 1500.²¹³
- 1903 16.02.1903 Participatie met \$ 10.000 via Gebr. Teixeira de Mattos in syndicaat tot overname 5% obligatielening Lackawanna Steel Company, groot \$ 15 miljoen. Koers van overname 92,5%, koers van uitgifte 96%. Syndicaatsleiders Speyer & Co., Kean van Cortland & Co., in Nederland Hope & Co. Winst NHM in 1903 f 805.²¹⁴
- 1903 17.02.1903 Participatie met \$ 80.000 via Hope & Co. in syndicaat tot overname 4% eerste hypotheek obligatielening goud Atchison, Topeka & Santa Fe, Eastern Oklahoma Division, groot \$ 5.645.000. Koers van overname 91,5%, koers van uitgifte 94,5%.²¹⁵
- 1903 19.03.1903 Participatie met f 200.000 via AB in syndicaat ter overname van 3,5% obligatielening gemeente Rotterdam 1903, groot f 4 miljoen. Syndicaatsleiders AB, RB en Wertheim & Gompertz. Koers van overname 98%, commissie 0,25%; winst NHM f 2054.²¹⁶
- 1903 21.03.1903 Syndicaat o.l.v. NHM tot overname van 2,5% obligatielening Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 3,5 miljoen (onderdeel lening 1896, groot f 30 miljoen). Koers van overname 82,5%, koers van uitgifte 85%. Participaties aan derden voor f 2,4 miljoen (Hope & Co. f 750.000). Provisie 2%. Van f 1,1 miljoen voor

208 NA, NHM 434, 1903, nr. 2, 14.01.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 42.
209 NA, NHM 434, 1903, nr. 3, 14.01.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 42.
210 NA, NHM 434, 1903, nr. 4, 17.01.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 44.
211 NA, NHM 434, 1903, nr. 5, 30.01.1903.
212 NA, NHM 434, 1903, nr. 6, 04.02.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 44.

213 NA, NHM 434, 1903, nr. 7, 09.02.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 42.
214 NA, NHM 434, 1903, nr. 8, 16.02.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 42.
215 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 309; NA, NHM 434, 1903, nr. 9, 17.02.1903.
216 NA, NHM 434, 1903, nr. 15a, 19.03.1903; NA, NHM 72, 1904, p. 49.

- NHM, 396 stukken teruggehouden voor eigen behoefte. Inschrijving bij H. Oyens & Zonen en Wurfain & Zoon, storting bij NHM. Winst NHM in 1903 f 25.331.²¹⁷
- 1903 15.04.1903 Participatie met f 300.000 (waarvan MJB zou trachten f 200.000 over te doen aan anderen, uiteindelijke participatie NHM f 140.000) aangeboden door M.J. Boissevain in voorlopige combinatie tot garantie van het syndicaat tot plaatsing aandelen Hannoversche Petroleum Maatschappij, Den Haag, groot f 1.650.000. Commissie 8%.²¹⁸
- 1903 02.05.1903 Onderparticipatie via Gebr. Teixeira de Mattos met £ 25.000 (gereduceerd tot £ 18.000) in syndicaat tot overname 5% profit sharing secured notes Underground Electric Railways Company of London Ltd., groot £ 6 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 100%. Syndicaatsleider Speyer & Co., New York, syndicaatsprovisie 5%. Winst in 1903 f 9720.²¹⁹
- 1903 18.05.1903 Participatie via Gebr. Teixeira de Mattos met \$ 40.000 in syndicaat 4,5% Mexican Government treasury notes, groot \$ 12,5 miljoen. Koers van overname 97¹/₈%, koers van uitgifte 98,5%. Syndicaatsleider Speyer & Co., New York, syndicaatscommissie 0,5%. Winst NHM f 1211.²²⁰
- 1903 16.07.1903 Participaties via Hope & Co. en van Van Loon & Co./Paribas met beide ffr. 150.000 in syndicaat ter overname van 4% obligatielening Russische Spoorwegen (Rjasan-Uralsk, Moskou-Kiev-Woronesch, Moskou-Windau-Rybinsk), groot ffr. 173 miljoen. Koers van uitgifte 96⁵/₈%. Winst NHM in 1903 f 2158.²²¹
- 1903 02.06.1903 Onderparticipatie via Van Loon & Co. met f 75.000 in syndicaat ter overname van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 500.000, koers van uitgifte 132,5%. Provisie syndicaat f 12.500, voor NHM dus f 1875. Gerealiseerd f 5863.²²²
- 1903 10.11.1903 Toezegging om te participeerden met 25% in syndicaat Saline en Hollande, groot f 75.000, aangeboden via syndicaatsleider Paribas. Doel concessie te verkrijgen voor exploitatie zoutmijn, mede afhankelijk van nieuwe mijnwet.²²³
- 1903 03.12.1903 Participatie van £ 4000, aangeboden via Gebr. Boissevain, in syndicaat tot overname van 4% Canadian Pacific Cy. perpetual debenture stock, groot £ 2.803.000. Koers van overname 104%, koers van uitgifte 106%. Syndicaatsleider Speyer & Co., New York, voor NHM 10% Nederlandse syndicaatswinst. Winst in 1904 f 844.²²⁴
- 1903 09.12.1903 Overname door NHM (f 1.666.000) met Amsterdamsche Bank (f 2.297.000) en Hope & Co. (f 2.226.000) van 4% obligatielening gemeente Amsterdam, groot f 10 miljoen, in totaal groot f 20 miljoen. Drie participanten waren gelijk bedeed en gelijkberechtigd met elk een participatie van f 2.470.000 en voor anderen te samen f 2.590.000. Op een later tijdstip hebben alle drie partijen nog parten van hun aandeel afgestaan. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 101,25%. Provisie syndicaat f 34.500. Inschrijving bij Van Loon & Co. Winst NHM f 8290.²²⁵
- 1903 18.12.1903 Onderparticipatie met \$ 50.000 via Gebr. Boissevain aangeboden in syndicaat tot overname 4% general mortgage bonds Atchison, Topeka & Santa Fe, Eastern, groot \$ 3,5 miljoen. Koers van overname 97,5%. Winst NHM in 1903 f 6300.²²⁶

217 NA, NHM 434, 1903, nr. 16, 21.03.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 44.

218 NA, NHM 434, 1903, nr. 17, 15.04.1903.

219 NA, NHM 434, 1903, nr. 20, 02.05.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 42.

220 NA, NHM 434, 1903, nr. 21a, 18.05.1903; NA, NHM 49, 1903, p. 69.

221 NA, NHM 434, 1903, nr. 27, 16.07.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 43.

222 NA, NHM 434, 1903, nr. 28, 02.06.1903; NA, NHM 72, 1904, p. 49.

223 NA, NHM 434, 1903, nr. 33, 10.11.1903.

224 NA, NHM 434, 1903, nr. 35, 03.12.1903; NA, NHM 72, 1904, p. 49.

225 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 329; NA, NHM 434, 1903, nr. 36, 09.12.1903; NA, NHM 49, 1903, p. 69.

226 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 309; NA, NHM 434, 1903, nr. 39, 18.12.1903; NA, NHM 72, 1903, p. 42.

- 1904 23.01.1904 Overname door NHM van 4% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 6 miljoen, waarvan nu uitgegeven f 1 miljoen (serie D). Koers van uitgifte 101,5%. Provisie NHM 1%, zijnde f 9940. Inschrijving bij De Kock & Uijt den Bogaard, Nachenius & Zoon en Wurfbain & Zoon, storting bij de Kasvereniging. Helft van transactie werd aan Hope & Co. afgestaan. Winst NHM in 1904 f 4970.²²⁷
- 1904 23.01.1904 Participatie met rm. 150.000 aangeboden door syndicaatsleider Deutsche Bank in syndicaat tot plaatsing aandelen Deutsche Petroleum AG, groot rm. 20 miljoen. Provisie 2%.²²⁸
- 1904 27.01.1904 Onderparticipatie met rm. 350.000 via Hope & Co. aangeboden in syndicaat tot overname 3,5% obligatielening stad München, groot rm. 35 miljoen. Koers van overname 99,33%, koers van uitgifte 99,7125. Verlies in 1905 f 1659.²²⁹
- 1904 15.02.1904 Onderparticipatie met f 1 miljoen (waarvan de helft afgestaan aan Paribas) via Hope & Co. aangeboden, in syndicaat tot overname 3,5% obligatielening gemeente Rotterdam 1904, groot f 4 miljoen. Koers van overname 96,805% - gebruikelijke provisie van 0,25% maakte 96,555, koers van uitgifte 97³/₈. NHM en Paribas hadden samen een bod van 96,55% uitgebracht en de Amsterdamsche Bank een bod van 96,51%. Inschrijving bij Deposito- en Administratie Bank te Rotterdam (DAB) en Van Loon & Co. Winst NHM in 1904 f 2850.²³⁰
- 1904 17.02.1904 Onderparticipatie via Gebr. Teixeira de Mattos met \$ 80.000 in syndicaat 5% Republiek Cuba Goud Bonds, groot \$ 35 miljoen, waarvan \$ 20 miljoen overgenomen door syndicaat. Koers van overname 91%. Syndicaatsleider Speyer & Co., New York, syndicaatscommissie 0,5%. Winst in 1904 f 4932.²³¹
- 1904 02.03.1904 Deelneming via syndicaatsleider M.J. Boissevain met f 30.000 in syndicaat Exploratie en Mijnbouw Maatschappij Kwandang Soemalata, Amsterdam, groot f 100.000. Doel aankoop van aandelen in deze onderneming.²³²
- 1904 24.03.1904 Overname door NHM van 2,5% obligatielening Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 5 miljoen (onderdeel lening 1901, groot f 15 miljoen). Koers van overname 2500 stukken tegen 98,75% en 2500 stukken tegen koers 99,5%, koers van uitgifte 100,75%. Participaties aan derden voor f 3.050.000 (Hope & Co. f 900.000). Provisie 1%. NHM hield 800 stukken voor eigen behoefte. Inschrijving bij H. Oyens & Zonen en Wurfbain & Zoon, storting bij NHM. Winst in 1904 f 28.624.²³³
- 1904 13.05.1904 Onderparticipatie via Gebr. Boissevain met \$ 30.000 in syndicaat 4% coupon debenture New York Central and Hudson River Railroad Cy. Overname tegen 95,75%, koers van uitgifte 97,5%. Winst in 1904 f 1503.²³⁴
- 1904 13.05.1904 Onderparticipatie via Gebr. Boissevain met \$ 50.000 in syndicaat 4% collateral trust goud bonds Atlantic Coast Line Louisville and Nashville Railroad Cy., groot \$ 8 miljoen. Overname tegen 95⁵/₈%, winst f 750.²³⁵
- 1904 13.05.1904 Participaties via Hope & Co. en Paribas met beide ffr. 500.000 in syndicaat tot plaatsing van 5% Russische schatkistbiljetten, groot ffr. 800 miljoen, waarvan ffr. 400 miljoen in optie. Koers van overname 95,5%, winst in 1904 f 16.794.²³⁶
- 1904 02.05.1904 Deelneming via syndicaatsleider M.J. Boissevain met f 150.000 (waarvan f 30.000 afgestaan) in voor-syndicaat Exploratie en Mijnbouw Maatschappij Kwandang

227 NA, NHM 434, 1904, nr. 2, 23.01.1904; NA, NHM 72, 1904, p. 56.

228 NA, NHM 434, 1904, nr. 3, 23.01.1904.

229 NA, NHM 434, 1904, nr. 4, 27.01.1904; NA, NHM 72, 1905, p. 37.

230 NA, NHM 434, 1904, nr. 8, 15.02.1904; NA, NHM 72, 1904, p. 55.

231 NA, NHM 434, 1904, nr. 10, 17.02.1904; NA, NHM 49, 1904, p. 72.

232 NA, NHM 434, 1904, nr. 14, 02.03.1904.

233 NA, NHM 434, 1904, nr. 17, 24.03.1904; NA, NHM 72, 1904, p. 56.

234 NA, NHM 434, 1904, nr. 19, 13.05.1904; NA, NHM 49, 1904, p. 72.

235 NA, NHM 434, 1904, nr. 20, 13.05.1904; NA, NHM 49, 1904, p. 72.

236 NA, NHM 434, 1904, nr. 21, 13.05.1904; NA, NHM 72, 1904, p. 56.

- Soemalata, Amsterdam, groot f 300.000. Doel verlenen voorschot aan deze onderneming tegen 6% p.j. en f 7500 p.j. commissie. Winst NHM f 9242.²³⁷
- 1904 15.06.1904 Deelneming via syndicaatsleider Determeijer Weslingh & Zn met f 10.000 in Kolensyndicaat Obbicht, doel het opsporen van delfstoffen in Nederland, groot f 55.000. In 1908 werd hierop f 10.999 afgeschreven. Het syndicaat bleek in 1912 toch positief te kunnen worden afgewikkeld met een winstuitkering van f 13.750 alsmede f 11.000 die al was afgeschreven.²³⁸
- 1904 27.05.1904 Deelneming via syndicaatsleider H.A. Matthes met f 20.000 in kredietsyndicaat Boekit Pondok, groot f 75.000. Commissie een bonus van 10%.²³⁹
- 1904 30.05.1904 NHM en AB vormden samen het Nederlandse deel voor het syndicaat Deutsch-Niederländische Telegraphengesellschaft, Keulen, groot rm. 7 miljoen in aandelen en rm. 7.250.000 in 4% obligaties. Voor Nederland rm. 2.250.000 in aandelen en rm. 2.250.000 in obligaties, hiervan afgestaan rm. 3.035.000 resteerde voor NHM en AB samen rm. 1.465.000, per bank dus rm. 732.500. Syndicaatsleider Dresdner Bank, provisie 1 à 2%. Winst NHM in 1906 f 44.977.²⁴⁰
- 1904 03.08.1904 Kredietsyndicaat o.l.v. NHM aan Maatschappij tot Exploitatie der Vereenigde Goudplacers Concessies Gros, groot f 200.000 waarvan f 100.000 door NHM. Vergoeding 6% rente en bonus van f 10.000 en 5% over hoogste debetsaldo in tweede jaar 1905-1906.²⁴¹
- 1904 11.08.1904 Onderparticipatie via Loco met \$ 25.000 in onverkochte deel 4% collateral trust goud bonds Louisville and Nashville Railroad Cy., groot \$ 50.000. Winst in 1904 f 811.²⁴²
- 1904 24.08.1904 Participatie met ffr. 500.000 (26.04.1905 teruggebracht tot 816 stukken van ffr. 500) aangeboden door Paribas in syndicaat tot overname 4% obligatielening Tabacs Portugais, groot ffr. 30 miljoen. Koers van overname 89,5%. Syndicaatsleider Neuflyze & Cie.²⁴³
- 1904 24.08.1904 Participatie met f 100.000 via H. Oyens & Zonen in syndicaat tot overname aandelen Handelsvereniging v/h Reiss & Co., Amsterdam, groot f 400.000, koers van uitgifte 100%. Provisie 6%. Bij emissie slechts een vijfde geplaatst. Winst in 1904 f 1546.²⁴⁴
- 1904 01.09.1904 Syndicaat o.l.v. NHM tot verlening krediet aan Internationale Roemeense Petroleum Maatschappij, Amsterdam, groot f 1.000.000, aandeel NHM f 400.000. Vergoeding 5% p.j. en commissie f 11.666. Als zekerheid had het syndicaat de mogelijkheid voor f 1.375.000 aan aandelen van deze Maatschappij uit te geven. Voorschotcommissie NHM f 4666.²⁴⁵
- 1904 22.09.1904 Participatie (45%) in syndicaat met (Hope & Co. 45% en Van Eeghen 10%) voor de plaatsing van 4% obligatielening Hollandsche Beleggings-Compagnie, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 98%. Inschrijving en storting bij Van Loon & Co.²⁴⁶
- 1904 07.10.1904 Deelneming via syndicaatsleider M.J. Boissevain met f 125.000 in krediet-syndicaat Mijnbouw Maatschappij Soemalata, Amsterdam, groot f 250.000. Vergoeding 6% p.j. en f 10.000 p.j. commissie. Daarnaast kreeg het syndicaat de optie gedurende twee achtereenvolgende jaren f 500.000 aan aandelen Soemalata over te nemen, com-

237 NA, NHM 434, 1904, nr. 22, 02.05.1904; NA, NHM 72, 1905, p. 37.

238 NA, NHM 434, 1904, nr. 26, 15.06.1904; NA, NHM 49, 1908, p. 90; NA, NHM 73, 1912, p. 74-75.

239 NA, NHM 434, 1904, nr. 28, 27.05.1904.

240 NA, NHM 434, 1904, nr. 29, 30.06.1904; NA, NHM 72, 1906, p. 40.

241 NA, NHM 434, 1904, nr. 32, 03.08.1904.

242 NA, NHM 434, 1904, nr. 33, 11.08.1904; NA, NHM 72, 1904, p. 56.

243 NA, NHM 434, 1904, nr. 34, 24.08.1904; NA, NHM 435, 1905, nr. 8, 26.07.1905

244 NA, NHM 434, 1904, nr. 35, 24.08.1904; NA, NHM 72, 1904, p. 54; NA, NHM 49, 1904, p. 73.

245 NA, NHM 434, 1904, nr. 36, 01.09.1904; NA, NHM 72, 1905, p. 38.

246 NA, NHM 434, 1904, nr. 39, 22.09.1904.

- missie f 125.000. Provisie NHM in 1905 f 10.000. In 1907 bleek terrein Soemalata waardeloos te zijn. Bedrag van participatie moest als verlies worden afgeboekt.²⁴⁷
- 1904 24.10.1904 Participatie via Gebr. Teixeira de Mattos met \$ 30.000 in syndicaat 4% obligatielening goud Vereenigde Staten van Mexico., groot \$ 40 miljoen. Koers van overname 90%. Syndicaatsleider Speyer & Co., New York, syndicaatscommissie 0,5%. Winst in 1905 f 1253.²⁴⁸
- 1904 09.11.1904 Participatie met £ 5000 via Hope & Co. in syndicaat 4% obligatielening Japan, groot £ 12 miljoen. Koers van overname 90,5%, winst NHM f 1202.²⁴⁹
- 1904 18.11.1904 Syndicaat o.l.v. NHM en daarnaast Hope & Co., Wertheim & Gompertz en Van Eeghen & Co. tot overname restant (f 544.000) mislukte 5% obligatielening Madoera Stoomtram Maatschappij, Amsterdam, groot f 600.000. Aandeel NHM f 344.000. Financiering transactie door NHM. Van Loon & Co. zou stukken geleidelijk proberen te slijten. Koers van overname 100%. Winst in 1904 f 7804 en 1905 f 1860.²⁵⁰
- 1904 08.11.1904 Participatie via Gebr. Boissevain met \$ 50.000 in syndicaat 4,5% first consolidated mortgage gold Detroit United Railways, groot \$ 6 miljoen. Syndicaatsleider Kean van Cortland & Co., New York. Koers van overname 90%. Winst NHM in 1906 f 3817.²⁵¹
- 1904 25.11.1904 Participatie met ffr. 150.000 aangeboden door Paribas in syndicaat tot overname 4% Bulgaarse staatslening, groot ffr. 80 miljoen. Koers van uitgifte 89,5%. Syndicaatsleider Paribas, Parijs. Winst NHM f 3135.²⁵²
- 1904 Participatie met f 200.000 in syndicaat Northwestern & Pacific Hypotheek-Bank. Winst in 1904 f 2000.²⁵³
- 1905 Participatie met \$ 25.000 in syndicaat Cuban Soldier Warrants, groot \$ 50.000. Winst in 1907 f 12.668.²⁵⁴
- 1905 02.01.1905 Participatie met ffr. 5000 in syndicaat Société d'étude des petroles et gaz natural de Douglas (Wyoming, USA), groot ffr. 250.000, aangeboden door de Banque de l'Union Parisienne, Parijs. Verlies f 257.²⁵⁵
- 1905 26.01.1905 Participatie met \$ 50.000 via Paribas in syndicaat 4% obligatielening goud Missouri Pacific Railway Cy., groot \$ 12,5 miljoen. Syndicaat o.l.v. Paribas, Parijs, Deutsche Bank en Disconto Gesellschaft. Commissie 1%. Winst NHM f 2840.²⁵⁶
- 1905 08.03.1905 Participatie met f 500.000 via Van Loon & Co. in syndicaat 4% hypothe-caire obligatielening Maatschappij tot Exploitatie der Pamanoekean en Tjiassemlanden, groot f 2,3 miljoen. Syndicaat o.l.v. Hope & Co. Commissie 1,5%. Koers van uitgifte 99%. Provisie in 1905 f 7500.²⁵⁷
- 1905 27.03.1905 Onderparticipatie met £ 18.000 (£ 3600 afgestaan aan Disconto-Maatschappij) via AB in verzekeringssyndicaat 4,5% Japanse staatslening, groot £ 30 miljoen, waarvan £ 15 miljoen te Londen werd uitgegeven. Syndicaatsleiders Parr's Bank, HSBC en Yokohama Specie Bank. Koers van uitgifte 90%. Verzekeringscommissie 2%. Winst NHM f 3390.²⁵⁸
- 1905 19.04.1905 Participatie met ffr. 100.000 via Banque de l'Union Parisienne in syndicaat oprichting Société Financière Franco-Américaine, groot ffr. 50 miljoen voor aankoop van

247 NA, NHM 434, 1904, nr. 41, 07.10.1904; NA, NHM 49, 1905, p. 65; NA, NHM 72, 1907, p. 42.

248 NA, NHM 434, 1904, nr. 43, 24.10.1904; NA, NHM 72, 1905, p. 38.

249 NA, NHM 434, 1904, nr. 44, 09.11.1904; NA, NHM 49, 1904, p. 72.

250 NA, NHM 434, 1904, nr. 46, 18.11.1904; NA, NHM 49, 1904, p. 71; NA, NHM 72, 1905, p. 37.

251 NA, NHM 434, 1904, nr. 47, 08.11.1904; NA, NHM 72, 1906, p. 40.

252 NA, NHM 434, 1904, nr. 48, 25.11.1904; NA, NHM 49, 1905, p. 64.

253 NA, NHM 72, 1904, p. 55.

254 NA, NHM 49, 1905, p. 73; NA, NHM 72, 1907, p. 37.

255 NA, NHM 435, 1905, nr. 1, 02.01.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 38.

256 NA, NHM 435, 1905, nr. 2, 26.01.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 43.

257 NA, NHM 435, 1905, ongenummerd, 08.03.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 43.

258 NA, NHM 435, 1905, nr. 5, 27.03.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 43.

- Amerikaanse waarden. Syndicaat o.l.v. Banque de l'Union Parisienne, Parijs en Speyer & Co., New York.²⁵⁹
- 1905 19.04.1905 Participatie met f 250.000 (f 100.000 afgestaan aan J. Nienhuys) via syndicaatsleider Testas & Waller in syndicaat tot overname van 5% hypothecaire obligatielening Aurora, AG für Petroleum Industrie und Handel, Boekarest, groot f 2 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 98%. Emissie mislukte.²⁶⁰
- 1905 27.04.1905 Participatie met ffr. 75.000 via syndicaatsleider Deutsche Bank in syndicaat 4% Türkische Anleihe/Tedjhisat Askerie 1905, groot ffr. 60 miljoen. Koers van overname 81%, commissie 1,5%. Winst NHM in 1905 f 1177.²⁶¹
- 1905 02.05.1905 Participatie met \$ 40.000 via Van Loon & Co./Hope & Co. in syndicaat 5% eerste hypothecaire obligaties Western Pacific Cy., groot \$ 50 miljoen. Koers van overname 92,5%, koers van uitgifte 97,5%. Bij de afwikkeling t/m 1909 bleek de NHM een winst te hebben gemaakt van f 2308.²⁶²
- 1905 03.05.1905 Participatie met \$ 40.000 via Hope & Co. in syndicaat 5% preferente aandelen American Smelters Securities Cy., groot \$ 25,5 miljoen. Koers van overname 92,5%. Syndicaat o.l.v. Kuhn Loeb & Co., New York. Winst in 1906 f 3267. Vorming nieuw syndicaat, aandeel NHM \$ 14.400.²⁶³
- 1905 06.05.1905 Participatie met f 125.000 via Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing volgefourneerde aandelen Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, groot f 667.000. Provisie f 33.350. Koers van uitgifte 145%. Winst NHM f 6250.²⁶⁴
- 1905 04.07.1905 Participatie met f 150.000 via Van Loon & Co. in garantiesyndicaat 4% obligatielening Hollandsche Beleggings Compagnie, Amsterdam, groot f 500.000. Koers van uitgifte 100, commissie 0,25%. Winst f 375.²⁶⁵
- 1905 07.07.1905 Participatie met \$ 50.000 via Hope & Co. in syndicaat 5% hypothecaire obligaties Manila Electric Railroad & Lightning Corp., groot \$ 5 miljoen, waarvan \$ 4,3 miljoen uitgegeven. Koers van overname 90%, commissie 1%. Winst NHM f 4398.²⁶⁶
- 1905 20.07.1905 Participatie met f 145.000 via M.J. Boissevain. in syndicaat tot overname aandelen NV Exploitatie en Mijnbouw Maatschappij Kwandang Soemalata, Amsterdam, groot f 940.000. Verder een lening door NHM aan syndicaat groot f 600.000 tegen 6% p.j. en commissie van 1%. Winst f 27.298. In 1907 bleek terrein Soemalata waardeloos te zijn. Bedrag van participatie moest als verlies worden afgeboekt.²⁶⁷
- 1905 19.08.1905 Participatie met £ 25.000 via Hope & Co. in syndicaat tot verlenen voorschot aan regering Argentinië, groot £ 4 miljoen. Winst NHM in 1906 f 1569.²⁶⁸
- 1905 25.08.1905 Syndicaat o.l.v. NHM en Hope & Co. ter overname tweede serie aandelen NV Java-China-Japan Lijn, Amsterdam. Syndicaat nam over f 1 miljoen, koers van overname 102,5%, koers van uitgifte 107,5% via Van Loon & Co. ter beurze. NHM nam zelf f 465.000 (hiervan nog f 62.500 afgestaan), Hope & Co. nam f 232.500 en derden f 535.000. Winst NHM f 11.670.²⁶⁹
- 1905 01.09.1905 Participatie met f 500.000 via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot plaatsing 4% obligatielening Handelsvereniging 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 5 mil-

259 NA, NHM 435, 1905, nr. 6, 19.04.1905.
260 NA, NHM 435, 1905, nr. 7, 19.04.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 42-43.
261 NA, NHM 435, 1905, nr. 9, 27.04.1905; NA, NHM 49, 1905, p. 64.
262 NA, NHM 435, 1905, nr. 10, 02.05.1905; NA, NHM 72, 1909, p. 49.
263 NA, NHM 435, 1905, nr. 11, 03.05.1905; NA, NHM 49, 1906, p. 69.
264 NA, NHM 435, 1905, nr. 12, 06.05.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 43.

265 NA, NHM 435, 1905, nr. 17, 04.07.1905; NA, NHM 49, 1905, p. 68.
266 NA, NHM 435, 1905, nr. 18, 07.07.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 43-44.
267 NA, NHM 435, 1905, nr. 19, 20.07.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 44-45; NA, NHM 72, 1907, p. 42.
268 NA, NHM 435, 1905, nr. 20, 19.08.1905; NA, NHM 72, 1906, p. 41.
269 NA, NHM 435, 1905, nr. 21, 25.08.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 44.

- joen. Storting en inschrijving Associatie Cassa, koers van uitgifte 99%. Commissie f 73.600. Winst NHM f 6695.²⁷⁰
- 1905 05.09.1905 Participatie met £ 3006 via mr. E.J. Everwijn Lange in syndicaat tot inkoop bezittingen Bahia Central Sugar Factories Ltd., kapitaal groot £ 18.324 preferente aandelen, £ 40.720 gewone aandelen en 897 winstparticipaties.²⁷¹
- 1905 11.09.1905 Participatie met f 50.000 in het syndicaat o.l.v. Rutgers & De Beaufort tot overname aandelen op te richten Maatschappij tot Exploitatie Mijnbouwconcessie Boekal, groot f 450.000. Koers van overname 60%, koers van uitgifte 75%.²⁷²
- 1905 15.09.1905 Onderparticipatie via Van Loon & Co. met f 100.000 in syndicaat ter garantie van plaatsing aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 500.000. Koers van uitgifte 129%. Provisie syndicaat 5%. Winst NHM f 5000.²⁷³
- 1905 25.09.1905 Participatie met ffr. 1 miljoen via syndicaatsleider Banque de l'Union Parisienne in syndicaat 4% Argentijnse schatkistbiljetten. Commissie 0,5% per jaar.²⁷⁴
- 1905 26.09.1905 Participatie met f 100.000 via TBV in syndicaat tot plaatsing 4% obligatielening Koloniale Bank, Amsterdam, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Commissie f 37.500. Winst NHM f 1250.²⁷⁵
- 1905 29.09.1905 Participatie met f 46.500 via syndicaatsleider Matthes & Ostwalt in syndicaat tot plaatsing aandelen Amsterdam Padang Compagnie, Amsterdam, groot f 380.000, overgenomen met f 323.000. Koers van uitgifte 85%. Commissie 2%. Winst NHM f 1176 in 1905 vanwege commissie en in 1906 f 6441 vanwege winstaandeel.²⁷⁶
- 1905 05.10.1905 Overname door NHM en RMZ van 4% obligatielening Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 650.000. Koers van uitgifte 101,25%. Emissie werd 3,5 maal overtekend.²⁷⁷
- 1905 09.11.1905 Participatie met f 300.000 via Van Loon & Co. in garantiesyndicaat 4% obligatielening Hollandsche Beleggings Compagnie, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 100,75%, commissie 0,25%. Winst NHM f 750.²⁷⁸
- 1905 23.11.1905 Participatie via AB met f 625.000 in syndicaat van 3,5% obligatielening gemeente Rotterdam 1906, groot f 5 miljoen. Koers van overname 97 15/16%, koers van uitgifte 98 7/16%. NHM had samen met Paribas 97,502% geboden. Winst NHM in 1906 f 4079.²⁷⁹
- 1905 23.11.1905 Syndicaat o.l.v. NHM ter overname van aandelen Landbouw Maatschappij Soekowono, Amsterdam, groot f 300.000. Koers van uitgifte 110%, commissie 6%. NHM en Geertsema & Feith benoemden beide een commissaris. Derden namen voor f 200.000 deel. Storting en inschrijving bij H.J. van Ogtrop & Zoon. Winst NHM in 1906 f 5203.²⁸⁰
- 1905 18.12.1905 Participatie met f 30.000 via Rutgers & De Beaufort, in hausse-syndicaat Soemalata, groot f 100.000. Doel syndicaat was ondersteuning beurskoers van deze onderneming als deze op een ongewettigd lage koers zou komen te staan. Syndicaatsleiders genoten commissie van 10% van te behalen nettowinst.²⁸¹
- 1905 Overname door NHM van 3,5% obligatielening gemeente Zaandam, groot f 150.000, in totaal groot f 1 miljoen. NHM kreeg ook optie op volgende uit te geven series.²⁸²

270 NA, NHM 435, 1905, nr. 23, 01.09.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 44.

271 NA, NHM 435, 1905, nr. 24, 05.09.1905.

272 NA, NHM 435, 1905, nr. 25, 11.09.1905.

273 NA, NHM 435, 1905, nr. 26, 15.09.1905; NA, NHM 72, 1905, p. 44.

274 NA, NHM 435, 1905, nr. 29, 25.09.1905.

275 NA, NHM 435, 1905, nr. 30, 26.09.1905.

276 NA, NHM 435, 1905, nr. 31, 29.09.1905; NA, NHM 72, 1906, p. 42.

277 NA, NHM 72, 1905, p. 42.

278 NA, NHM 435, 1905, nr. 36, 09.11.1905; NA, NHM 49, 1905, p. 66.

279 NA, NHM 435, 1905, nr. 39, 23.11.1905; NA, NHM 72, 1906, p. 42.

280 NA, NHM 435, 1905, nr. 40, 23.11.1905; NA, NHM 72, 1906, p. 42.

281 NA, NHM 435, 1905, nr. 42, 18.12.1905.

282 NA, NHM 72, 1905, p. 42.

- 1906 12.01.1906 Participatie van £ 3000 via Dunlop & Van Essen c.s. in syndicaat tot aankoop van Buenos Aires-Rosario Stock, groot £ 20.000. Winst NHM in 1906 f 118.²⁸³
- 1906 27.01.1906 Participatie met \$ 50.000 via Hope & Co. in syndicaat tot verzekering plaatsing 5% goud obligatielening Westinghouse Electric and Manufacturing Cy., groot \$ 15 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Winst in 1906 f 3534.²⁸⁴
- 1906 31.01.1906 Participatie met f 50.000 via AB, mede namens RB en Loco, in syndicaat ter overname 5% obligatielening NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss, groot f 2,5 miljoen (waarvan f 2 miljoen overgenomen). Koers van overname 95,5%. Provisie 0,25%. Winst in 1906 f 1990.²⁸⁵
- 1906 20.02.1906 Participatie met \$ 200.000 (\$ 160.000 via Hope & Co. en \$ 40.000 via Gebr. Boissevain) in underwriting syndicaat 4% convertible gold bonds American Telephone & Telegraph Cy., groot \$ 100 miljoen. Koers van overname 94,5%, koers van uitgifte 98%. Provisie 0,25%. Syndicaatsleiders J.P. Morgan & Co., Kuhn & Loeb & Co., New York en Kidder, Peabody & Co., Boston.²⁸⁶
- 1906 24.02.1906 Participatie met \$ 150.000 (\$ 50.000 via syndicaatsleider Bank für Handel und Industrie, Berlijn en \$ 100.000 via Hope & Co.) in syndicaat 5% refunding gold notes Mexican Central Railway Cy., groot \$ 35 miljoen. Provisie 1,5%.²⁸⁷
- 1906 07.03.1906 Participatie met \$ 30.000 via Loco in syndicaat 7% preferente aandelen United Cigar Manufacturers, groot \$ 5 miljoen. Provisie 5% en bonus 5% in aandelen. Winst in 1906 f 3746 (provisie) en f 1496 (bonus).²⁸⁸
- 1906 12.03.1906 Participatie via Van Loon & Co. met f 300.000 in syndicaat ter garantie van plaatsing aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 129%. Provisie syndicaat 5%. Provisie (gerealiseerd) NHM f 15.000.²⁸⁹
- 1906 07.04.1906 Participatie met £ 8.000 (£ 5000 via Paribas en £ 3000 via Gebroeders Boissevain) in syndicaat tot overname 4,5% obligatielening Republiek Chili 1906, groot £ 3,7 miljoen. Syndicaatsleiders Deutsche Bank en Speyer Brothers, Londen. Syndicaatswinst 1,75%. Winst NHM in 1907 f 964.²⁹⁰
- 1906 20.04.1906 Participatie met ffr. 5 miljoen (ffr. 2,5 miljoen vast en ffr. 2,5 miljoen in optie) via Van Loon & Co. namens Hope & Co., Paribas en LR&Co. in syndicaat tot deelname in 5% Russische staatslening 1906, groot ffr. 2,225 miljard, waarvan in Nederland ffr. 55 miljoen. Koers van uitgifte 85%. Syndicaatswinst 2%. Winst in 1906 f 56.250.²⁹¹
- 1906 21.04.1906 Participatie met \$ 10.000 via Gebr. Teieira de Mattos in syndicaat 4,5% prior lien goud obligaties National Railroad Company of Mexico, groot \$ 3 miljoen. Koers van uitgifte 103%. Commissie 1%. Winst NHM in 1906 f 250.²⁹²
- 1906 26.04.1906 Participatie met f 190.000 via Dunlop & Van Essen en Th. Gilissen in syndicaat tot overname van aandelen op te richten Amsterdam-Serdang Tabak Compagnie, Amsterdam, groot f 1.210.000. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 100%. Winst in 1906 f 20.000.²⁹³
- 1906 28.04.1906 Syndicaat van Wurfbaïn & Zoon (leider) en NHM ter garantie van 3,5% obligatielening gemeente Den Haag 1906, groot f 5 miljoen. Koers van overname 97.63612%, koers van uitgifte 98 3/16%. Verder nam de combinatie voor een bedrag van

283 NA, NHM 435, 1906, nr. 1, 12.01.1906; NA, NHM 72, 1906, p. 45.

284 NA, NHM 435, 1906, nr. 3, 27.01.1906; NA, NHM 72, 1906, p. 46.

285 NA, NHM 435, 1906, nr. 4, 31.01.1906.

286 NA, NHM 435, 1906, nr. 5, 20.02.1906.

287 NA, NHM 435, 1906, nr. 6/7, 24/26.02.1906.

288 NA, NHM 435, 1906, nr. 8, 07.03.1906; NA, NHM 72, 1906, p. 46.

289 NA, NHM 435, 1906, nr. 9, 12.03.1906; NA, NHM 72, 1906, p. 46.

290 NA, NHM 435, 1906, nr. 10, 07.04.1906; NA, NHM 72, 1907, p. 38.

291 NA, NHM 435, 1906, nr. 11, 20.04.1906; NA, NHM 72, 1906, p. 48.

292 NA, NHM 435, 1906, nr. 12, 21.04.1906.

293 NA, NHM 435, 1906, nr. 13, 26.04.1906; NA, NHM 49, 1906, p. 73.

- f 2 miljoen van de opbrengst in prolongatie. Hierin nam NHM deel voor f 1,2 miljoen (hiervan f 100.000 afgestaan Paribas). Winst in 1906 f 1950.²⁹⁴
- 1906 04.05.1906 Participatie met ffr. 250.000 via Bunge & Co. in syndicaat Plantations de Caoutchouc, groot ffr. 7.750.000. Commissie 1%.²⁹⁵
- 1906 11.06.1906 Participatie met \$ 30.000 via Gebroeders Boissevain in syndicaat tot overname tweede preferente aandelen The Associated Merchants Cy., groot \$ 2,5 miljoen. Syndicaatsleiders Blake Brothers & Co., New York en Swiss Bankverein, Londen. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 102,5%. Winst in 1906 f 2205.²⁹⁶
- 1906 21.06.1906 Participatie met ffr. 200.000 via Determeyer Weslingh & Zoon in syndicaat 5% obligatielening staat Amazone, Brazilië, groot ffr. 40 miljoen. Syndicaatsleider Société Marseillaise de Crédit Industriel & de Dépôts, Parijs. Koers van uitgifte 82%. Winst in 1906 f 3730, in 1908 f 661.²⁹⁷
- 1906 23.06.1906 Onderparticipatie met \$ 12.000 (oorspronkelijk \$ 20.000) via Loco in syndicaat 7% preferente aandelen Sears Roebuck & Co., Chicago, groot \$ 9 miljoen. Winst in 1906 f 1581.²⁹⁸
- 1906 28.06.1906 Participatie met \$ 50.000 via Hope & Co. in syndicaat tot overname first 4% Mortgage Bonds Western Maryland Railroad Cy., groot \$ 1,2 miljoen. Koers van overname 83%, commissie 0,5%. Emissie mislukte, NHM kreeg \$ 50.000 aan obligaties. Minimale winst f 22.²⁹⁹
- 1906 28.07.1906 Overname door NHM (NHM voor f 250.000) in combinatie met Wurfbain & Zoon en H.J. van Ogtrop & Zoon van een 4% obligatielening Nederlandsche fabriek van Werktuigen en Spoorwegmaterieel, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 98,25%. Verder krediet voor onderneming van maximaal f 785.000 tegen 5%, vanaf 1 november 4%, zodat Maatschappij tekort bij haar kassier TBV kon aanzuiveren. Winst in 1906 f 12.893.³⁰⁰
- 1906 31.07.1906 Participatie met f 50.000 in syndicaat tot overname preferente aandelen Holland-Sumatra Tabak Maatschappij, Amsterdam, groot f 600.000. Syndicaatsleider Matthes & Ostwalt. Koers van uitgifte 100%. Commissie f 90.000.³⁰¹
- 1906 02.08.1906 Participatie met ffr. 1,2 miljoen in syndicaat tot overname van fabriek Astra en enige petroleumconcessies in Roemenië, groot ffr. 2,5 miljoen. Syndicaatsleider was Henri Deterding namens Koninklijke met ffr. 1,2 miljoen en Deterding prive ffr. 100.000. Syndicaat ontving hiervoor terug voor f 1.250.000 aan aandelen in op te richten maatschappij [Geconsolideerde Hollandsche Petroleum Compagnie, Den Haag]. Koninklijke participeerde zelf ook nog rechtstreeks in deze onderneming met ffr. 2,5 miljoen, waarvoor voor f 1.250.000 aandelen in nieuwe Maatschappij werden ontvangen. NHM stond van haar aandeel af: Hope & Co. en TBV elk ffr. 200.000 en Van Eeghen & Co. ffr. 100.000. Winst NHM in 1907 f 31.785.³⁰²
- 1906 28.08.1906 Participatie met f 50.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Amsterdamsche Bank, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 140% (voor preferente aandeelhouders) en 170% (gewone aandeelhouders). Commissie syndicaat f 30.000. Syndicaatsleider AB. Winst NHM f 2546.³⁰³
- 1906 05.09.1906 Participatie met f 100.000 via HLPH in garantiesyndicaat tot uitgifte

294 NA, NHM 435, 1906, nr. 16, 28.04.1906; NA, NHM 72, 1906, p. 47.
295 NA, NHM 435, 1906, nr. 17, 04.05.1906.
296 NA, NHM 435, 1906, nr. 21, 11.06.1906; NA, NHM 49, 1906, p. 69.
297 NA, NHM 435, 1906, nr. 22, 21.06.1906; NA, NHM 72, 1906, p. 47; NA, NHM 72, 1908, p. 45.
298 NA, NHM 435, 1906, nr. 23, 23.06.1906; NA, NHM 72, 1906, p. 47.

299 NA, NHM 435, 1906, nr. 24, 28.06.1906; NA, NHM 72, 1907, p. 39.
300 NA, NHM 435, 1906, nr. 28/33, 28.07/14.09.1906; NA, NHM 49, 1906, p. 70.
301 NA, NHM 435, 1906, nr. 29, 31.07.1906.
302 NA, NHM 435, 1906, nr. 38, 02.08.1906; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 379; NA, NHM 72, 1907, p. 40-41.
303 NA, NHM 435, 1906, nr. 31, 28.08.1906; NA, NHM 49, 1906, p. 70.

- 4,5% pandbrieven Holland-La Plata Hypotheekbank, Amsterdam, groot f 600.000. Koers van uitgifte 98,5%, commissie syndicaat 1,5%.³⁰⁴
- 1906 11.10.1906 Participatie met f 158.000 (f 30.000 hiervan afgestaan) via syndicaatsleider M.J. Boissevain in kapitaal Amsterdam Bedagei Tabak Compagnie, Amsterdam, groot f 500.000. Van der Werff & Hubrecht zouden aandelen minimaal a pari aan de markt brengen.³⁰⁵
- 1906 07.12.1906 Participatie met \$ 25.000 via Gebr. Boissevain en Adolph Boissevain & Co. in syndicaat tot uitgifte van 4% converteerbare obligaties Norfolk & Western Railroad Cy., groot \$ 14,5 miljoen. Syndicaatsleiders Brown Brothers & Co. en Guaranty Trust Company, New York. Koers van uitgifte 100%, commissie 2,5%. Winst in 1907 f 304.³⁰⁶
- 1906 14.12.1906 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider M.J. Boissevain in syndicaat overname aandelen Tabak Maatschappij Krapoh, Amsterdam, groot f 250.000. Koers van overname 130%, koers van uitgifte 140%. Winst in 1906 f 5000.³⁰⁷
- 1906 17.12.1906 Participatie met \$ 25.000 via Wertheim & Gompertz in syndicaat tot kopen van 4,5% colateral trust obligaties Interborough-Metropolitan, groot \$ 1 miljoen. Maximale koers van aankoop 83%. Commissie 10%.³⁰⁸
- 1906 Syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaand uit AB en Hope & Co. voor het overnemen van het aan Nederland, volgens het verdrag van Algeciras toekomstige deel in het kapitaal van de Marokkaanse staatsbank, groot f 450.000, totaal kapitaal ffr. 15,4 miljoen. De f 450.000 vormden hiervan 1/14 deel, 2200 aandelen van ffr. 500. Elk van de Nederlandse banken participeerde met f 150.000.³⁰⁹
- 1907 07.01.1907 Participatie met f 1.069.000 (hiervan f 150.000 afgestaan) in syndicaat tot overname aandelen NV Bindjey Tabak Maatschappij, Amsterdam, groot f 3,5 miljoen, overgenomen voor f 3.980.000. Syndicaat o.l.v. M.J. Boissevain. Koers van uitgifte 125% door Van Vloten & De Gijselaar en Dunlop & Van Essen. Commissie bij welslagen voor syndicaat f 395.000.³¹⁰
- 1907 11.01.1907 Participatie met ffr. 200.000 via Determeyer Weslingh & Zoon in syndicaat 5% obligatielening staat Amazone 1906, Brazilië, groot ffr. 20 miljoen. Syndicaatsleider Société Marseillaise de Crédit Industriel & de Dépôts, Parijs. Koers van uitgifte 80%.³¹¹
- 1907 25.01.1907 Deelneming met f 1,5 miljoen (hiervan f 600.000 afgestaan, waarvan f 200.000 aan Hope & Co.) via syndicaatsleiders in syndicaat tot overname 4% obligatielening Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 3 miljoen. Syndicaatsleiders H. Oyens & Zoon en Wurfbain & Zoon. Koers van overname 98 9/16%, koers van uitgifte 100,25%. Winst in 1907 f 11.457.³¹²
- 1907 15.02.1907 Overname door NHM met Hope & Co. van 4% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 6 miljoen, vijfde serie groot f 1 miljoen waarvan reeds 28 obligaties uitgeloot. Koers van uitgifte 100,25%. Provisie NHM en Hope samen f 9720. Inschrijving bij De Kock & Uijt den Bogaard, Nachenius & Zoon en Wurfbain & Zoon, storting bij de Kasvereniging. Winst in 1907 f 4860.³¹³
- 1907 22.02.1907 Aanbod van syndicaat van NHM, Hope & Co., Paribas en DAB voor 4% obligatielening gemeente Rotterdam 1907, groot f 10 miljoen. Koers van overname 99,5015%. Lening ging naar syndicaat o.l.v. AB.³¹⁴

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

304 NA, NHM 435, 1906, nr. 32, 05.09.1906.

305 NA, NHM 435, 1906, nr. 36, 11.10.1906.

306 NA, NHM 435, 1906, nr. 42, 07.12.1906; NA, NHM 49, 1907, p. 70.

307 NA, NHM 435, 1906, nr. 45, 14.12.1906; NA, NHM 49, 1906, p. 73.

308 NA, NHM 435, 1906, nr. 46, 17.12.1906.

309 Jaarverslag Amsterdamsche Bank 1906, p. 6; NA, NHM 72, 1906, p. 48.

310 NA, NHM 435, 1907, nr. 2, 07.01.1907.

311 NA, NHM 435, 1907, nr. 3, 11.01.1907.

312 NA, NHM 435, 1907, nr. 4, 25.01.1907; NA, NHM 72, 1907, p. 47.

313 NA, NHM 435, 1907, nr. 7, 15.02.1907; NA, NHM 72, 1907, p. 48.

314 NA, NHM 435, 1907, nr. 9, 22.02.1907.

- 1907 22.02.1907 Participatie met f 50.000 in garantiesyndicaat tot uitgifte 5% pandbrieven Holland-La Plata Hypotheekbank, Amsterdam, groot f 1 miljoen, waarvan f 600.000 overgenomen. Koers van uitgifte 99,25%, commissie syndicaat 1,5%. Syndicaatsleiders Loco, RMZ en Scheurleer.³¹⁵
- 1907 23.02.1907 Participatie met f 150.000 in syndicaat tot overname aandelen NV Tabak Maatschappij Sennah, Amsterdam, groot f 600.000. Syndicaat o.l.v. M.J. Boissevain. Koers van overname 92%, koers van uitgifte 100% door Hultzer & Van Willigen, Amsterdam en Milders & Gleichman, Rotterdam.³¹⁶
- 1907 06.03.1907 Participatie met f 180.000 via Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing volgefourneerde aandelen Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, groot f 1 miljoen. Provisie f 50.000. Koers van uitgifte 139%. Winst NHM in 1907 f 8622.³¹⁷
- 1907 07.03.1907 Participatie met f 150.000 via syndicaatsleiders RMZ en FMvNO in syndicaat tot overname aandelen Rotterdamsche Lloyd, Rotterdam, groot f 1 miljoen. Provisie 1%. Koers van overname 107%. Winst in 1907 f 7500.³¹⁸
- 1907 10.04.1907 Participatie met ffr. 145.000 via Van Loon & Co. namens Hope & Co. en Paribas in syndicaat 4,5% obligatielening Bulgarije 1907, groot ffr. 145 miljoen. Winst in 1907 f 1075.³¹⁹
- 1907 03.06.1907 Participatie met f 350.000 via Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing 4% obligatielening Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, groot f 2 miljoen. Provisie 1%. Koers van uitgifte 98%. Winst NHM in 1907 f 5005.³²⁰
- 1907 31.07.1907 Overname door NHM en Hope & Co.(beide namen f 400.000, resterende f 700.000 aan derden) van 4% obligatielening Koninklijke West-Indische Maildienst, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 97,25%. Winst in 1907 f 9650.³²¹
- 1907 02.09.1907 Deelneming met \$ 40.000 via Gebr. Teixeira de Mattos in garantiesyndicaat tot aankoop 5% National Railroad Cy. of Mexico, groot \$ 10 miljoen. Syndicaatsleider Speyer & Co. te New York. Koers van overname 96,5%. Commissie 1,5%. Winst NHM in 1908 f 1434.³²²
- 1908 28.02.1908 Overname door NHM (f 445.000 waarvan nog f 60.000 afgestaan) en Hope & Co. van f 3 miljoen aandelen Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam tegen de koers 113%, koers van uitgifte 119%. Derden participeerden voor f 1.984.000. Commissie NHM en Hope & Co. elk f 10.000. Winst NHM in 1908 f 17.806.³²³
- 1908 05.02.1908 Syndicaat van NHM en TBV (ook voor inschrijving en storting) voor aandelen Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, f 1.900.000 (totaal f 5,5 miljoen uitgegeven). Koers van uitgifte 100%. NHM nam zelf f 3.250.000 van KHL over, hiervan 1551 stuks afgezet, rest 1699 stukken in portefeuille alsmede 1050 stukken te ontvangen vanwege inbreng schepen *SS Delfland* en *SS Eemland* in Zuid-Amerika Lijn in 1905.³²⁴
- 1908 18.03.1908 Deelname met f 10.000 in syndicaat o.l.v. Industriële Bank & Handel Mij., Den Haag, voor overname 6% preferente aandelen Nederlandsche Gutta-Percha Maatschappij, Den Haag, groot f 250.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie geen succes.³²⁵
- 1908 04.04.1908 Deelname met rm. 250.000 en rm. 250.000 via Wertheim & Gompertz in 4% Deutsche Rijkslening, groot rm. 250 miljoen en 4% Pruisische Consols, groot

315 NA, NHM 435, 1907, nr. 10, 22.02.1907.

316 NA, NHM 435, 1907, nr. 11, 23.02.1907.

317 NA, NHM 435, 1907, nr. 13, 06.03.1907; NA, NHM 72, 1907, p. 48.

318 NA, NHM 435, 1907, nr. 14, 07.03.1907; NA, NHM 72, 1907, p. 49.

319 NA, NHM 435, 1907, nr. 16, 10.04.1907; NA, NHM 49, 1907, p. 73.

320 NA, NHM 435, 1907, nr. 19, 03.06.1907; NA, NHM 72, 1907, p. 48.

321 NA, NHM 435, 1907, nr. 24, 31.07.1907; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 356.

322 NA, NHM 435, 1907, nr. 29, 02.09.1907; NA, NHM 72, 1908, p. 43-44.

323 NA, NHM 436, 1908, nr. 6, 28.02.1908; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 354; NA, NHM 72, 1908, p. 49.

324 NA, NHM 436, 1908, nr. 8, 05.02.1908; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 462.

325 NA, NHM 436, 1908, nr. 9, 18.03.1908.

- rm. 400 miljoen. Koers van overname 98,4% en koers van uigifte 99,5%. Winst NHM in 1908 f 1924.³²⁶
- 1908 07.04.1908 Syndicaat van NHM en Hope & Co. tot overname van 4% obligatielening Koninklijke Paketvaartmaatschappij (KPM), Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 98,25%, koers van uitgifte 99,5%. Hope nam f 500.000. Zware overtekening, slecht 11% werd toegewezen. Omdat Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij door Wurfbain tegelijkertijd een lening liet uitbrengen (NISM had aanbod van NHM verworpen) zou inschrijving en storting eenmalig plaatsvinden bij KPM. Winst NHM in 1908 f 4479.³²⁷
- 1908 29.05.1908 Participatie met f 100.000 via Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing volgegefourneerde aandelen Geldersche Crediet Vereeniging, Arnhem, groot f 750.000. Koers van uitgifte 160%, provisie 3%. Winst in 1908 f 3000.³²⁸
- 1908 29.05.1908 Participatie via Van Loon & Co. namens Hope & Co. en Gebr. Teixeira de Mattos met \$ 40.000 in onderwritingssyndicaat 4,5% prior lien goud-obligaties National Railways of Mexico, groot \$ 13.750.000. Koers van uitgifte 94%. Syndicaatsleider Speyer & Co., New York, syndicaatscommissie 2%. Commissie NHM in 1908 f 1987.³²⁹
- 1908 30.05.1908 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot plaatsing volgegefourneerde aandelen Handelsvereniging 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 132%. Commissie syndicaat f 25.000. Provisie NHM in 1908 f 1000.³³⁰
- 1908 19.06.1908 Syndicaat van NHM en Hope & Co. tot overname van 4% obligatielening Nederlandsche Maatschappij van Zekerheidsstelling voor Ambtenaren en Beambten, Amsterdam, groot f 1 miljoen, alsmede nog een optie voor f 1 miljoen tegen de koers van 90,5%. Koers van overname 88,5%, koers van uitgifte 91,5%. Winst in 1908 f 14.880.³³¹
- 1908 19.06.1908 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen Dordtsche Petroleum Industrie Maatschappij, Amsterdam, groot f 2 miljoen alsmede nog een optie voor f 1 miljoen. Koers van uitgifte 112,5%, commissie syndicaat 4,5%. Winst NHM in 1908 f 9561.³³²
- 1908 09.07.1908 Overeenkomst tussen NHM en Hope & Co. met fa. Wm. H. Müller & Co., Rotterdam i.v.m. uitgifte door NV Wm.H. Müller & Co. Algemeene Mijnbouw Mij. van 5% obligatielening, groot f 2 miljoen. Koers van overname 95% en koers van uitgifte 98%. Deze lening werd overgenomen door RB en Loco. RB voor f 1 miljoen en Loco zou haar deel proberen te syndiceren. Als dit niet lukte, zouden NHM en Hope & Co. aandeel Loco tegen dezelfde koers overnemen. Voor deze garantie ontvingen NHM en Hope & Co. een vergoeding van f 17.500. NHM participeerde daarnaast nog in deze lening met f 50.000 waarvan f 25.000 afgestaan. Winst NHM in 1908 f 750.³³³
- 1908 04.08.1908 Participatie met £ 10.000 via Wertheim & Gompertz in syndicaat tot plaatsing van 5% obligatielening Brazilië 1908. Koers van uitgifte 96%. Commissie 2%. Syndicaatsleider N.M. Rothschild & Sons, Londen. Emissie mislukte, er werd maar voor 10% ingeschreven. NHM gaf Wertheim opdracht resterende 90% meteen te verkopen. Dit werd afgewikkeld tegen de koers van 95%. Verlies bedroeg slechts f 27.³³⁴
- 1908 15.08.1908 Participatie met f 25.000 via Loco in syndicaat tot plaatsing 5% pandbrie-

326 NA, NHM 436, 1908, nr. 10, 04.04.1908; NA, NHM 72, 1908, p. 50.
327 NA, NHM 436, 1908, nr. 12, 07.04.1908; NA, NHM 72, 1908, p. 50.
328 NA, NHM 436, 1908, nr. 18, 29.05.1908; NA, NHM 72, 1908, p. 51.
329 NA, NHM 436, 1908, nr. 19, 29.05.1908; NA, NHM 72, 1908, p. 51.
330 NA, NHM 436, 1908, nr. 20, 30.05.1908.

331 NA, NHM 436, 1908, nr. 22, 19.06.1908; NA, NHM 72, 1908, p. 50.
332 NA, NHM 436, 1908, nr. 23, 19.06.1908; NA, NHM 72, 1908, p. 51.
333 NA, NHM 436, 1908, nr. 24/25, 09/10.07.1908; NA, NHM 72, 1908, p. 52.
334 NA, NHM 436, 1908, nr. 27, 04.08.1908; NA, NHM 72, 1908, p. 52.

- ven Holland-La Plata Hypotheekbank, Amsterdam, groot f 700.000. Koers van uitgifte 99,5%, commissie syndicaat 1,5%. Winst NHM in 1908 f 375.³³⁵
- 1908 26.08.1908 Participatie met \$ 50.000 via Van Loon & Co. in syndicaat 5% refunding notes Mexican Central Railway Cy., groot \$ 12 miljoen. Koers van overname 98%.³³⁶
- 1908 14.10.1908 Participatie met \$ 100.000 via Hope & Co. in syndicaat tot overname 4,5% collateral trust notes St. Louis and San Francisco Railway Cy., groot \$ 6 miljoen. Commissie 2,5%. Syndicaatsleider Kuhn Loeb & Co. Winst t/m 1909 f 7745.³³⁷
- 1908 15.10.1908 Deelneming met \$ 120.000 (voor de helft vast, andere helft optie) via Gebr. Teixeira de Mattos in syndicaat 4,5% Sinking Fund gegarandeerde goudobligaties Institution for encouragement of irrigation works, groot \$ 25 miljoen. Syndicaatsleiders Speyer & Co., National City Bank of New York, New York. Koers van overname 89%, koers van uitgifte 90,25%. Winst t/m 1909 f 4324.³³⁸
- 1908 03.11.1908 Participatie met f 200.000 via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot garantie ter plaatsing 4,5% pandbrieven Northwestern & Pacific Hypotheek-Bank, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%, winstverwachting 1,5%. Winst NHM f 3340.³³⁹
- 1908 03.11.1908 Overname door NHM en TBV van conversie 4,5% obligatielening Centrale Werkgevers Risico Bank, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen naar 4% obligatielening, groot f 2,5 miljoen. Commissie voor deze conversie f 20.000 alsmede 1% over obligaties die niet ter conversie zouden worden aangeboden (koers 99%). Onderparticipaties voor f 300.000, belang NHM f 700.000. Inschrijving bij beide partijen, storting bij TBV. Commissie NHM f 7539.³⁴²
- 1908 14.11.1908 Deelneming met \$ 30.000 via Van Loon & Co. in onderwritingsyndicaat tot plaatsing 4% hypotheekobligaties Philippine Railways Cy., groot \$ 4 miljoen. Koers van uitgifte 94,5%, commissie 1,5%. Winst NHM in 1908 f 1113.³⁴⁰
- 1908 23.11.1908 Overname door NHM en Hope & Co. van 4% obligatielening, Nederlandse-Centraal Spoorweg Maatschappij, Utrecht, groot f 2 miljoen, koers van overname 99%, alsmede optie op nog f 1 miljoen tegen de koers 98,5%. Koers van uitgifte 100,5%. Door anderen werd voor f 700.000 overgenomen, Hope f 1.225.000 en NHM f 1.075.000. Inschrijving en storting bij NHM te Amsterdam en Rotterdam. Syndicaatswinst 0,75%. Winst NHM f 16.725.³⁴¹
- 1908 30.11.1908 Participatie met f 50.000 in syndicaat tot overname 4,5% pandbrieven Holland-Bank, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 97,75%, koers van uitgifte 99,5%. Syndicaatsleiders H. Oyens & Zonen, Jarman & Zonen en J. Frederik Bangert & Co. Winst NHM f 578.³⁴³
- 1908 01.12.1908 Syndicaat van NHM en Hope & Co. tot overname van 4% obligatielening Koninklijke Paketvaartmaatschappij (KPM), Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 101%. Zware overtekening (f 14,7 miljoen). Inschrijving en storting bij NHM te Amsterdam en Rotterdam. Winst NHM f 3277.³⁴⁴
- 1908 01.12.1908 Participatie met \$ 80.000 via Gebr. Teixeira de Mattos in syndicaat tot overname 5% general lien goud obligaties St. Louis and San Francisco Railway Cy., groot \$ 30 miljoen. Koers van overname 83%. Syndicaatsleider Speyer Brothers, Londen. Winst t/m 1909 f 6044.³⁴⁵

335 NA, NHM 436, 1906, nr. 28, 15.08.1908; NA, NHM 72, 1908, p. 52.
336 NA, NHM 436, 1908, nr. 30, 26.08.1908.
337 NA, NHM 436, 1908, nr. 31, 14.10.1908; NA, NHM 72, 1909, p. 49.
338 NA, NHM 436, 1908, nr. 32, 15.10.1908; NA, NHM 72, 1909, p. 50.
339 NA, NHM 436, 1908, nr. 33, 03.11.1908; NA, NHM 49, 1908, p. 94.
340 NA, NHM 436, 1908, nr. 34, 14.11.1908; NA, NHM 49, 1908, p. 96.

341 NA, NHM 436, 1908, nr. 35, 23.11.1908; NA, NHM 49, 1908, p. 95.
342 NA, NHM 436, 1908, nr. 38, 03.11.1908; NA, NHM 49, 1908, p. 95.
343 NA, NHM 436, 1906, nr. 41, 30.11.1908; NA, NHM 49, 1908, p. 96.
344 NA, NHM 436, 1908, nr. 42, 01.12.1908; NA, NHM 49, 1908, p. 95.
345 NA, NHM 436, 1908, nr. 43, 01.12.1908; NA, NHM 72, 1909, p. 50.

- 1908 01.12.1908 Participatie met \$ 80.000 via Van Loon & Co. en \$ 20.000 via Gebr. Boissevain in underwriting syndicaat 4% convertible bonds American Telephone & Telegraph Cy., groot \$ 50 miljoen. Koers van overname 92%, koers van uitgifte 98%. Provisie 0,25%. Syndicaatsleiders J.P. Morgan & Co., Kuhn & Loeb & Co., New York en Kidder, Peabody & Co., Boston en Baring Brothers, Londen.³⁴⁶
- 1909 15.01.1909 Participatie via Van Loon & Co. met f 300.000 in syndicaat tot plaatsing 4% obligatielening Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 101%, provisie 7/8%. Winst NHM f 2625.³⁴⁷
- 1909 22.01.1909 Participatie met ffr. 2 miljoen (hiervan ffr. 1 miljoen bij publieke inschrijving) via Van Loon & Co. namens Hope & Co., Paribas en LR&Co. in syndicaat tot deelname in 4,5% Russische staatslening 1909, groot ffr. 1,4 miljard. Koers van uitgifte 86%. Syndicaatsprovisie 1,75%. Winst NHM f 17.062.³⁴⁸
- 1909 06.02.1909 Participatie van NHM (aandeel f 66.666) in syndicaat bestaande uit TBV, Lissa & Kann en Van Mierlo & Zoon, Breda (elk voor 1/3 deel) ter overname van 5% obligatielening NV Gastelsche Beetwortelsuikerfabriek, groot f 600.000. Koers van overname 95%. Winst NHM f 6175.³⁴⁹
- 1909 24.02.1909 Participatie met f 300.000 (waarvan f 50.000 afgestaan) via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot plaatsing 4% obligatielening Handelsvereniging 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 4,5 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Garantiever commissie syndicaat 2%. Winst NHM f 4687.³⁵⁰
- 1909 17/24.02.1909 Syndicaat van NHM en Hope & Co. ter overname van 4,5% obligatielening Algemeene Bank voor Zakelijk Onderpand, Den Haag, groot f 2 miljoen, koers van overname 98%, koers van uitgifte 100,25%. Winst NHM f 15.000.³⁵¹
- 1909 08.03.1909 Participatie via syndicaatsleider Hope & Co. met rm. 300.000 in syndicaat ter overname van 4,5% obligatielening Russische Spoorwegen (Wladikawkas Spoorweg Mij., rm. 14.657.000, Moskou-Kazan Spoorweg Mij., rm. 20.757.000, Moskou-Kiew-Woronesch Spoorweg Mij., rm. 26 miljoen). Winst NHM f 5266.³⁵²
- 1909 09.03.1909 Participatie met Hope & Co. in syndicaat van RB en Loco tot overname van 5% obligatielening cv Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, groot f 5 miljoen, hiervan f 4 miljoen door syndicaat overgenomen. Loco en RB elk f 1 miljoen en Müller f 2 miljoen. Hierna vorming tweede syndicaat met 2% provisie, koers van overname 97,75%, koers van uitgifte 99,75%. Voor f 2 miljoen in tweede syndicaat naar NHM en Hope & Co., hiervoor 1% vergoeding. NHM participeerde daarnaast nog met f 85.000 in deel RB en Loco.³⁵³
- 1909 19.04.1909 Participatie met \$ 40.000 via Gebr. Teixeira de Mattos in syndicaat tot overname 5% general lien goud obligaties St. Louis and San Francisco Railway Cy., groot \$ 18 miljoen. Koers van overname 85%. Syndicaatsleider Speyer & Co., New York en Speyer Brothers, Londen. Winst in 1909 f 1908.³⁵⁴
- 1909 14.05.1909 Overname door NHM, Hope & Co. en RMZ van aandelen NV Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 127%, koers van uitgifte 132%. Winst 3% voor syndicaatsleden alsmede voor elk f 7000 commissie. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 10.997 alsmede f 7000 commissie als medesyndicaatsleider.³⁵⁵

346 NA, NHM 436, 1908, nr. 44, 01.12.1908.

347 NA, NHM 436, 1909, nr. 1, 15.01.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 53.

348 NA, NHM 436, 1909, nr. 2, 22.01.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 53.

349 NA, NHM 436, 1909, nr. 3, 06.02.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 54.

350 NA, NHM 436, 1909, nr. 4, 24.02.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 53.

351 NA, NHM 436, 1909, nr. 5/46 24.02/22.11.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 54; NA, NHM 50, 1909, p. 93.

352 NA, NHM 436, 1909, nr. 9, 08.03.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 54.

353 NA, NHM 436, 1909, nr. 10/11, 09/15.03.1909.

354 NA, NHM 436, 1909, nr. 12, 19.04.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 55.

355 NA, NHM 436, 1909, nr. 14, 14.05.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 55.

- 1909 27.05.1909 Participatie via syndicaatsleider Hope & Co. met f 400.000 (hiervan f 50.000 afgestaan) in syndicaat ter overname van 4,5% obligatielening Noord- en Zuid-Hollandsche Tramweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 3.250.000. Koers van uitgifte 99,5%. Syndicaatswinst 2%. Winst NHM f 7000.³⁵⁶
- 1909 22.06.1909 Participatie via syndicaatsleider Dunlop & Van Essen en RB met f 400.000 (hiervan f 150.000 afgestaan) in syndicaat ter overname van aandelen NV Suiker Cultuur Maatschappij, Amsterdam, groot f 3 miljoen, koers van uitgifte 100%. Syndicaat waarborgde plaatsing tegen een provisie van 5%. Emissie mislukte, slechts voor een kwart ingetekend. Daarna toch niet geplaatste stukken met winst verkocht, f 14.897.³⁵⁷
- 1909 16.07.1909 Deelneming met \$ 50.000 via syndicaatsleider Loco in syndicaat 5% eerste hypotheek Sinking Fund goudobligaties Consolidation Coal Company Kentucky, groot \$ 750.000. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 99,25%. In USA was reeds de helft à \$ 1,5 miljoen tegen 100% geplaatst. Winst NHM f 3089.³⁵⁸
- 1909 02.08.1909 Syndicaat van TBV en NHM (ook voor inschrijving en storting) voor 4,5% obligatielening Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%.³⁵⁹
- 1909 25.08.1909 Participatie van f 50.000 via syndicaatsleiders Patijn & Van Notten en RMZ in syndicaat ter plaatsing aandelen Suikerfabriek Krian, Amsterdam, groot f 1.350.000, koers van uitgifte a pari. Syndicaatscommissie 5%. Winst NHM f 2871.³⁶⁰
- 1909 27.08.1909 Omzetting van participatie (zie 1906) van ffr. 250.000 in Plantations de Caoutchouc, groot ffr. 7.750.000 in Société Financière des Caoutchoucs SA, Antwerpen, groot ffr. 10 miljoen. Op oude deelneming was 20% gestort; deze werd omgezet in participatie van 1000 aandelen à ffr. 100, waarop 50% gestort. Daarnaast aankoop door NHM van 1500 aandelen. Eerste winstuitkering in 1909 f 11.544.³⁶¹
- 1909 14.09.1909 Participatie van f 25.000 via syndicaatsleiders H. Oyens & Zoon en TBV in syndicaat tot overname aandelen Banjoewangi Suiker Cultuur-Maatschappij, Amsterdam, groot f 900.000. Commissie 5%, koers van uitgifte a pari. Weinig belangstelling, geen verlies NHM.³⁶²
- 1909 22.09.1909 Participaties via syndicaatsleider Hope & Co. met rm. 300.000 in syndicaat ter overname van 4,5% obligatielening Moskou-Kiew-Woronesch Spoorweg Mij., groot rm. 60 miljoen. Koers van uitgifte 92%. Winst NHM f 3745.³⁶³
- 1909 22.09.1909 Participaties via Van Loon & Co. namens syndicaatsleider Hope & Co. met £ 30.000 in uitgifte 4,5% eerste hypotheek obligatielening New York Telephone Company, groot £ 2,5 miljoen. Totale lening was £ 25 miljoen, waarvan £ 12,5 miljoen in New York en eenzelfde bedrag in Londen. Deel Hope afkomstig van Londense emissie. Commissie 2%. Hope verzocht om de grootste geheimhouding. De emissie werd dus niet op de lijst gezet, bestemd voor de commissarissen.³⁶⁴
- 1909 29.09.1909 Participatie via Van Loon & Co. met f 250.000 in syndicaat tot plaatsing aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 121%. Provisie NHM f 12.500 ook daadwerkelijk gerealiseerd.³⁶⁵
- 1909 11.11.1909 Participatie van f 25.000 via syndicaatsleider TBV mede namens RMZ in syn-

356 NA, NHM 436, 1909, nr. 16, 27.05.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 56.

357 NA, NHM 436, 1909, nr. 18, 22.06.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 56.

358 NA, NHM 436, 1909, nr. 25, 16.07.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 56.

359 *Van Oss' Effectenboek 1910*, p. 1685.

360 NA, NHM 436, 1909, nr. 31, 25.08.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 57.

361 NA, NHM 436, 1909, nr. 30, 27.08.1909; NA, NHM 50, 1909, p. 91-92.

362 NA, NHM 436, 1909, nr. 34, 14.09.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 57.

363 NA, NHM 436, 1909, nr. 35, 22.09.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 57.

364 NA, NHM 436, 1909, nr. 36, 22.09.1909.

365 NA, NHM 436, 1909, nr. 37, 29.09.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 58.

- dicaat tot overname certificaten van aandelen fa. Gebr. Stork & Co., Hengelo, groot f 500.000. Koers van overname 110%, koers van uitgifte 115%. Winst NHM f 1000.³⁶⁶
- 1909 11.11.1909 Participatie van f 50.000 via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot garantie 6% obligatielening NV Amsterdamsche Superfosfaatfabriek, Amsterdam, groot f 240.000. Commissie 1%. Koers van uitgifte 100%. Emissie geen succesie, NHM moest zelf voor f 32.000 opnemen tegen de koers 94,75%.³⁶⁷
- 1909 16.11.1909 Syndicaat van NHM en Hope & Co. ter overname van 4,5% obligatielening Algemeene Bank voor Zakelijk Onderpand, Den Haag, groot f 1 miljoen. Koers van overname 99,5%, koers van uitgifte 100,25%. Emissie overtekend. Winst NHM in eerste helft 1910 f 3750.³⁶⁸
- 1909 18.11.1909 Participatie via syndicaatsleider Dunlop & Van Essen en Jarman & Zoonen met f 100.000 in syndicaat ter overname van aandelen NV Suikerfabriek Kaliredjo, Amsterdam, groot f 2 miljoen, waarvan geplaatst f 1 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaat waarborgde plaatsing tegen een provisie van 5%. Winst NHM f 5000.³⁶⁹
- 1909 23.11.1909 Participatie met f 800.000 (waarvan f 425.000 afgestaan) via syndicaatsleider Jonas & Kruseman en J.A. Matthes & Co. in syndicaat ter overname van aandelen NV Nederlandsche Rubber Maatschappij, Amsterdam, groot f 10 miljoen, waarvan f 3 miljoen werden uitgegeven en waarvan reeds voorgeplaatst f 400.000. Koers van uitgifte 100%. Syndicaat waarborgde plaatsing tegen een provisie van 8%. Winst in 1910 f 30.000.³⁷⁰
- 1909 25.11.1909 Participatie met \$ 50.000 via D.G. Boissevain in syndicaat ter overname van 4-5% eerste en refund hypotheekobligaties Southern Iron & Steel Cy., groot \$ 600.000, in totaal groot \$ 10 miljoen. Koers van uitgifte 72,5%. Syndicaatsleiders Van Essen & Co. en Telders & Co. waarborgden plaatsing tegen een provisie van 5%. Winst NHM f 2498.³⁷¹
- 1909 09/21.12.1909 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider RB in garantiesyndicaat ter plaatsing van aandelen Rotterdamsche Bank, Rotterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 137,5% voor bestaande aandelhouders en 140% bij vrije inschrijving. Syndicaatscommissie 2%. Winst NHM f 2050.³⁷²
- 1909 15.12.1909 Overname door NHM (f 425.000) van 4% obligatielening Koninklijke Paketvaartmaatschappij (KPM), Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 101,25%. Inschrijving en storting bij NHM, Amsterdam en Rotterdam. Emissie overtekend. Winst NHM f 3995.³⁷³
- 1909 15.12.1909 Participatie met ffr. 150.000 via AB in syndicaat tot overname 4,5% amortiseerbare Bulgaarsche Goudobligaties, groot ffr. 100 miljoen. Koers van overname 87%. Syndicaatsleider Wiener Bank-Verein. Winst NHM f 1249.³⁷⁴
- 1909 29.12.1909 Participatie met f 50.000 in syndicaat tot overname 6% converteerbare obligatielening Sumatra Plantage Maatschappij, Amsterdam, groot f 625.000. Koers van uitgifte a pari. Commissie 7%. Syndicaatsleider H.J. van Ogtrop & Zoon. Emissie niet geslaagd, NHM moest voor f 28.000 aan obligaties opnemen.³⁷⁵

366 NA, NHM 436, 1909, nr. 42, 11.11.1909; NA, NHM 50, 1909, p. 94.

367 NA, NHM 436, 1909, nr. 43, 11.11.1909; NA, NHM 50, 1909, p. 93.

368 NA, NHM 436, 1909, nr. 5/46 24.02/22.11.1909; NA, NHM 72, 1909, p. 54; NA, NHM 50, 1909, p. 93; *Van Oss' Effectenboek 1910*, p. 1753-1754.

369 NA, NHM 436, 1909, nr. 45, 18.11.1909; NA, NHM 50, 1909, p. 93.

370 NA, NHM 436, 1909, nr. 47, 23.11.1909; NA, NHM 73, 1910, p. 57.

371 NA, NHM 436, 1909, nr. 48, 25.11.1909; NA, NHM 73, 1910, p. 58.

372 NA, NHM 436, 1909, nr. 50, 09.12.1909.

373 NA, NHM 436, 1909, nr. 51, 15.12.1909; NA, NHM 50, 1909, p. 94.

374 NA, NHM 436, 1909, nr. 52, 15.12.1909; NA, NHM 437, 1910, nr. 2, 25.01.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 58.

375 NA, NHM 436, 1909, nr. 53, 29.12.1909; NA, NHM 73, 1910, p. 58.

- 1910 31.01.1910 Participatie met f 225.000 (afgestaan aan NHM-directie f 100.000) via syndicaatsleider M.J. Boissevain in syndicaat tot overname 5% obligatielening Internationale Roemeense Petroleum Maatschappij, Amsterdam, groot f 791.000 en voor f 787.000 aan aandelen in deze onderneming. Koers van overname 70%, aanbidding ter beurze door Jolles & Co. Winst NHM f 4270.³⁷⁶
- 1910 05.02.1910 Participatie met £ 10.000 via Swiss Bankverein, Londen in syndicaat tot plaatsing van 4% obligatielening Brazilië 1908, groot £ 10 miljoen. Koers van uitgifte 87,5%. Commissie 1,5%. Syndicaatsleider N.M. Rothschild & Sons, Londen. Winst NHM f 1507.³⁷⁷
- 1910 12.02.1910 Participatie met f 40.000 via Patijn & Van Notten mede namens Testas & Waller in syndicaat tot waarborg van plaatsing van 4% hypothecaire obligatielening NV Zuid-Hollandsche Bierbrouwerij, Den Haag, groot f 1.190.000. Koers van uitgifte 97,5%. Commissie 2,5%. Syndicaatsleider DAB. Winst NHM f 660.³⁷⁸
- 1910 24.02.1910 Participatie met f 200.000 (hiervan f 90.000 afgestaan) in syndicaat tot plaatsing aandelen op te richten NV Koloniale Rubber-Cultuurmaatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte a pari. Syndicaatscommissie 7%. Syndicaatsleider Dunlop & Van Essen. Winst NHM f 4123.³⁷⁹
- 1910 24.02.1910 Overname door NHM (f 320.000, hiervan f 200.000 afgestaan) en Hope & Co. van 4% obligatielening Nederlandsche Maatschappij van Zekerheidsstelling voor Ambtenaren en Beambten, Amsterdam, groot f 1 miljoen en een optie op uitgifte nog f 1 miljoen. Koers van overname 96% (96,75%), koers van uitgifte 97,50%. Inschrijving en storting bij Van Loon & Co. Winst NHM f 9000.³⁸⁰
- 1910 01.03.1910 Deelneming via Gebr. Teixeira de Mattos met \$ 20.000 in syndicaat 4,5% hypothecaire gold obligatielening Rock Island, Arkansas & Louisiana Railway Company, groot \$ 11 miljoen. Koers van overname 92,5%, koers van uitgifte a pari. Syndicaatsleider Speyer & Co. te New York. Winst NHM f 803.³⁸¹
- 1910 15.03.1910 Participatie via Van Loon & Co. namens syndicaatsleider Hope & Co. met £ 30.000 in uitgifte 4,5% eerste hypotheekobligatielening New York Telephone Company, groot \$ 25 miljoen, waarvan \$ 10 miljoen in New York en \$ 15 miljoen of £ 3 miljoen in Londen zou worden uitgegeven. Deel Hope afkomstig van Londense emissie. Koers van uitgifte 98,75%. Commissie 2%. Syndicaatsleiders Kidder, Peabody & Co., New York en Baring Brothers, Londen.³⁸²
- 1910 01.04.1910 Participatie met rbs 30.000 via Banque de l'Union Parisienne, Parijs in syndicaat tot uitgifte 37.500 nieuwe aandelen van rbs. 200 Banque de l'Union de Moscou. Winst NHM f 10.168.³⁸³
- 1910 08.04.1910 Overname door NHM en TBV van aandelen Geconsolideerde Hollandsche Petroleum Mij., Den Haag, groot f 2,2 miljoen. Koers van overname 120%. 2000 aandelen zouden via Dunlop & Van Essen, Leembruggen Guepin & Muysken en Vermeer & Co. tegen 120% worden aangeboden aan 1200 houders certificaten A. Van de resterende 200 ging 3/5 naar Bataafsche Petroleum Maatschappij en 2/5 naar NHM. Beide stonden hiervan 27 stuks af aan directie en commissarissen GHPM. 2200 certificaten B gingen in verhouding 3/5 en 2/5 naar BPM en NHM, beide betaalden daarvoor f 50 per stuk. NHM en TBV garandeerden plaatsing 2000 certificaten A. Opbrengst 2200 certificaten B à f 110.000 was voor NHM en TBV. Alle kosten voor rekening syndicaat. NHM en TBV par-

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

376 NA, NHM 437, 1910, nr. 4, 31.01.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 59.

377 NA, NHM 437, 1910, nr. 5, 05.02.1910.

378 NA, NHM 437, 1910, nr. 6, 12.02.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 59.

379 NA, NHM 437, 1910, nr. 7, 24.02.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 60.

380 NA, NHM 437, 1910, nr. 8, 24.02.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 59.

381 NA, NHM 437, 1910, nr. 10, 01.03.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 60.

382 NA, NHM 437, 1910, nr. 12, 15.03.1910.

383 NA, NHM 437, 1910, nr. 13, 01.04.1910; NA, NHM 50, 1910, p. 93.

- ticipeerden beide met f 400.000 (NHM stond hiervan f 100.000 af aan directie), daarnaast participeerden Deterding, Loudon, Van Aalst, Roelvink ieder met f 100.000.³⁸⁴
- 1910 08.04.1910 Garantiesyndicaat o.l.v. NHM (f 255.000 en f 39.000) ter garanderen plaatsing 1400 aandelen Deli-Batavia Rubber Mij., Amsterdam, groot f 1,4 miljoen (f 1 miljoen preferente en f 400.000 vrij). Commissie NHM 15.000. Koers van uitgifte preferente aandelen 100%, vrije inschrijving 110%. Provisie NHM voor garantie f 78.000. Grote overtekening. Winst NHM f 15.480.³⁸⁵
- 1910 16.04.1910 Participatie met rm. 100.000 via syndicaatsleider Vermeer & Co. in plaatsingssyndicaat 4,5% hypothecaire obligatielening Baumwollspinnerei Gronau, groot rm. 1,8 miljoen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 99,25%. Winst NHM f 1314.³⁸⁶
- 1910 18.04.1910 Syndicaat van NHM en Hope & Co. ter overname van 4,5% obligatielening Algemeene Bank voor Zakelijk Onderpand, Den Haag, f 1 miljoen, koers van overname 99% alsmede een optie op dito f 1 miljoen tegen koers 99,25%. Koers van uitgifte 100,25%. Optie niet uitgeoefend. Winst NHM f 6250.³⁸⁷
- 1910 18.05.1910 Participatie met f 290.000 (f 50.000 afgestaan aan directie) in syndicaat tot plaatsing aandelen Holland Dakota Landbouw Compagnie, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 115%. Syndicaatsleiders H. Oyens & Zonen en Lissa & Kann. Emissie mislukking, slechts voor f 111.000 ingeschreven.³⁸⁸
- 1910 23.05.1910 Overeenkomst tussen NHM en Hope & Co. met fa. Wm. H. Müller & Co., Rotterdam i.v.m. uitgifte cumulatief preferente aandelen NV Wm.H. Müller & Co. Algemeene Mijnbouw Mij., groot f 2 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 100%. Deze emissie werd overgenomen door RB, Loco en Wm.H. Müller & Co. Laatstgenoemde voor bedrag dat vóór 1 juni niet was geplaatst. Müller trad in naam op voor NHM en Hope & Co. Voor deze garantie ontvingen NHM, Hope & Co. en RB een vergoeding van elk f 13.333. NHM stond voor f 100.000 af aan eigen directieleden. NHM participeerde voor f 45.000 in syndicaat RB en Loco. Winst op deze laatste participatie f 1350.³⁸⁹
- 1910 26.05.1910 NHM, Hope & Co. en AB – de Nederlandse aandeelhouders in Marokkaanse staatsbank – en elk voor 1/3 deel, accepteerden via Ch. Demachy, president van de MSB, participatie van 3800 obligaties van ffr. 500 van 5% obligatielening Marokko 1910, groot ffr.10.112.400 Verder acceptatie van 2200 obligaties van ffr. 500 uit het Duitse aandeel via Mendelssohn & Co., Berlijn. Koers van overname 89%, koers van uitgifte 90%. Winst NHM f 13.783.³⁹⁰
- 1910 02.06.1910 NHM, Hope & Co. en AB vormden syndicaat van garantie tot plaatsing schatkistbiljetten Nederland, groot f 12 miljoen, koers van uitgifte 100¹/8%. Commissie 0,25% uit te geven bedrag.³⁹¹
- 1910 02.06.1910 Garantie NHM en Van Loon & Co. voor plaatsing aandelen Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 300.000 (totale emissie f 400.000), koers van uitgifte 115%. Provisie 5%. NHM en van Loon participeerden beide voor f 150.000, NHM stond aan eigen directieleden nog f 50.000 af. Winst NHM f 3850.³⁹²
- 1910 14.06.1910 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider AB mede namens RB en Loco in syndicaat 6% preferente aandelen NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss, groot f 2 miljoen, in totaal groot f 5 miljoen (f 1 miljoen gewone en f 4 miljoen prefe-

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

384 NA, NHM 437, 1910, nr. 14, 08.04.1910.

385 NA, NHM 437, 1910, nr. 15, 08.04.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 61.

386 NA, NHM 437, 1910, nr. 17, 16.04.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 60.

387 NA, NHM 437, 1910, nr. 18, 18.04.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 60.

388 NA, NHM 437, 1910, nr. 21/30, 18.05/08.06.1910.

389 NA, NHM 437, 1910, nr. 23/25, 23/24.05.1910.

390 NA, NHM 437, 1910, nr. 26, 26.05.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 61; NA, NHM 73, 1910, p. 62.

391 NA, NHM 437, 1910, nr. 28, 02.06.1910.

392 NA, NHM 437, 1910, nr. 29, 02.06.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 63.

- rente aandelen). Syndicaat nam f 2 miljoen preferente aandelen tegen koers 96%, koers van uitgifte 102⁵/8%. Winst NHM f 2340.³⁹³
- 1910 14.06.1910 Participaties via Hope & Co. en LR&Co. met rm. 300.000 in syndicaat ter overname van 4,5% obligatielening Russische Spoorwegen Moskou-Kiev-Woronesch, groot rm. 72.751.000. Koers van uitgifte 94⁵/8%. Winst NHM f 3564.³⁹⁴
- 1910 17.06.1910 Participatie met f 660.000 (afgestaan aan directie f 160.000) via syndicaatsleiders TBV en Wertheim & Gompertz in syndicaat tot garantie plaatsing aandelen Koloniale Bank, Amsterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 128%. Syndicaatscommissie f 62.500. Winst NHM f 12.500.³⁹⁵
- 1910 17.06.1910 Participatie met f 25.000 via syndicaatsleiders Jonas & Kruseman en RB in syndicaat tot garantie plaatsing aandelen NV Langsar Sumatra Rubber Mij., Rotterdam, groot f 400.000. Koers van uitgifte 110%. Syndicaatscommissie 10%. Emissie mislukte, NHM moest 16 aandelen opnemen.³⁹⁶
- 1910 18.06.1910 Participatie via Van Loon & Co. namens syndicaatsleider Hope & Co. met \$ 100.000 vast en 2/3 in optie in syndicaat 4% obligatielening Southern Pacific Company, San Francisco Terminal, groot \$ 25 miljoen, waarvan \$ 15 miljoen vast werd genomen tegen 89,25% en \$ 10 miljoen in optie tegen 89,5%. Koers van uitgifte 92,5%. Winst NHM in 1911 f 6443.³⁹⁷
- 1910 05.07.1910 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleiders Patijn & Van Notten mede namens RMZ in syndicaat tot garantie plaatsing aandelen NV Suikerfabriek Bodjong, Amsterdam, groot f 1.350.000. Koers van uitgifte 107%. Syndicaatscommissie 5%. Emissie niet gelukt, later toch winst van f 1972.³⁹⁸
- 1910 18.07.1910 Participatie met f 20.000 via syndicaatsleiders NIEM, Amsterdam mede namens RB in syndicaat tot garantie plaatsing aandelen Borneo Sumatra Handel-Maatschappij, Den Haag, groot f 440.000. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 105%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie niet volledig gelukt, later alsnog winst f 90.³⁹⁹
- 1910 16.09.1910 Participatie met f 250.000 (waarvan f 159.000 afgestaan) via Gebr. Teixeira de Mattos in syndicaat tot overname aandelen door Deutsche Petroleum AG, Berlijn, van certificaten A geconsolideerde Hollandsche Petroleum Compagnie, Den Haag, groot f 1,2 miljoen. Dit vanwege verkoop door DP van bezittingen in Grosny aan HPC. Koopprijs van deze aandelen bedroeg f 4.221.000. Plaatsing niet gelukt, NHM moest voor f 209.123 opnemen. Daarna toch winst van f 3192.⁴⁰⁰
- 1910 05.10.1910 Participatie met f 10.000 via syndicaatsleiders Broekman's Effectenkantoor en H&P in syndicaat tot overname aandelen NV Javasche Maatschappij tot verduurzaming van levensmiddelen, Bandung, groot f 300.000. Koers van overname en uitgifte 106%, syndicaatscommissie 2,5%. Niet doorgegaan vanwege gebrek aan belangstelling.⁴⁰¹
- 1910 26.10.1910 NHM, Hope & Co. en AB – de Nederlandse aandeelhouders in Marokkaanse staatsbank – en elk voor 1/3 deel, accepteren het vastgestelde aandeel voor Nederland van 5% in op te richten Société Internationale de Régie Co-intéressée de tabacs au Maroc, Parijs, groot ffr. 8 miljoen.⁴⁰²
- 1910 03.12.1910 Participatie met f 100.000 (helpt gewoon en helpt preferent) via syndicaatsleiders TBV en Vermeer & Co. in syndicaat tot overname aandelen NV Houthandel v/h

393 NA, NHM 437, 1910, nr. 31, 14.06.1910; NA, NHM 50, 1910, p. 93.

394 NA, NHM 437, 1910, nr. 32, 14.06.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 63.

395 NA, NHM 437, 1910, nr. 33, 17.06.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 64.

396 NA, NHM 437, 1910, nr. 34, 17.06.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 63.

397 NA, NHM 437, 1910, nr. 35, 18.06.1910; NA, NHM 73, 1911, p. 62.

398 NA, NHM 437, 1910, nr. 38, 05.07.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 64.

399 NA, NHM 437, 1910, nr. 39, 18.07.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 64.

400 NA, NHM 437, 1910, nr. 41, 16.09.1910; NA, NHM 73, 1910, p. 65; NA, NHM 50, 1910, p. 90.

401 NA, NHM 437, 1910, nr. 44, 05.10.1910.

402 NA, NHM 437, 1910, nr. 47, 26.10.1910.

- William Pont, Zaandam, groot f 1.850.000 (waarvan f 1,1 miljoen gew). Koers van overname 100%, koers van uitgifte 105%. Syndicaatscommissie f 9200. Winst f 5000.⁴⁰³
- 1910 20.12.1910 Syndicaat van NHM, Hope & Co., Paribas en DAB (elk met f 2,5 miljoen waarvan door NHM nog f 200.000 afgestaan) voor 4% obligatielening gemeente Rotterdam 1911, groot f 10 miljoen. Koers van overname 100,516%, koers van uitgifte 100,75%. Syndicaat o.l.v. AB had 100,37% geboden. In Rotterdam o.a. opengesteld bij NHM. Winst NHM in 1911 f 1615.⁴⁰⁴
- 1910 30.12.1910 Syndicaat van NHM (f 6,4 miljoen, waarvan f 5 miljoen afgestaan) en Wurf-bain & Zoon voor overname 4% obligatielening gemeente Den Haag 1911, groot f 8 miljoen. Koers van overname 100,63%, koers van uitgifte 100,7/8%. Syndicaat o.l.v. AB had 100,56% geboden. In Den Haag o.a. opengesteld bij NHM. In 1911 een verlies van f 3047.⁴⁰⁵
- 1911 19.01.1911 Syndicaat van NHM en Hope & Co. tot overname van 4% obligatielening Nederlandsche Maatschappij van Zekerheidsstelling voor Ambtenaren en Beambten, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen, alsmede nog een optie voor f 0,5 miljoen tegen de koers van 94,25%. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 95%. Matige belangstelling, in eerste instantie slechts voor 35% ingeschreven. Winst NHM in 1911 f 3500.⁴⁰⁶
- 1911 30.01.1911 Participatie met f 250.000 (hiervan f 150.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider Dunlop & Van Essen mede namens Gebr. Boissevain in syndicaat tot overname van 4% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Houtaankap Maatschappij, Rotterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 97%. Winst f 350.⁴⁰⁷
- 1911 08.02.1911 Deelneming met \$ 20.000 via Loco in syndicaat 5% Sinking Fund gegarandeerde goudobligaties Consolidation Coal Company, Baltimore, groot \$ 9 miljoen waarvan 2/9 nog niet was geplaatst. Syndicaatsleiders Speyer & Co., National City Bank of New York, New York. Koers van uitgifte 97%. Commissie 2%. Winst f 500.⁴⁰⁸
- 1911 10.02.1911 Participatie met f 100.000 (hiervan f 60.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider H. Oyens & Zonen in syndicaat tot plaatsing aandelen Amsterdam Thee Cultuur Maatschappij, Amsterdam, groot f 650.000. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 100%.⁴⁰⁹
- 1911 20.02.1911 Participatie met f 150.000 via syndicaatsleider Jonas & Kruseman en J.A. Matthes & Co. in syndicaat ter overname van aandelen NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 400.000. Koers van overname 202%, koers van uitgifte 210%. Winst NHM f 12.000.⁴¹⁰
- 1911 23.02.1911 Participatie met f 50.000 in syndicaat ter plaatsing aandelen NV West Java Thee Cultuurmaatschappij, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen, waarvan f 1 miljoen zou worden uitgegeven. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 100%. Syndicaatsleider De Kock & Uyt den Bogaard. Emissie geen succes, NHM moest 46 aandelen opnemen. Verlies in 1911 f 6676.⁴¹¹
- 1911 01.03.1911 Participatie met f 100.000 in syndicaat ter plaatsing nieuwe aandelen NV Hollandsche Residugas Maatschappij, systeem Rincker-Wolter, Amsterdam, groot f 1 miljoen, waarvan f 300.000 aan nieuwe aandelen zou worden uitgegeven.⁴¹²

403 NA, NHM 437, 1910, nr. 51, 03.12.1910; NA, NHM 50, 1910, p. 93.

404 NA, NHM 437, 1910, nr. 54, 20.12.1910; NA, NHM 50, 1911, p. 106.

405 NA, NHM 437, 1910, nr. 55, 30.12.1910; NA, NHM 50, 1911, p. 107.

406 NA, NHM 437, 1911, nr. 1, 19.01.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 63-64.

407 NA, NHM 437, 1911, nr. 3, 30.01.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 64.

408 NA, NHM 437, 1911, nr. 5, 08.02.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 64-65.

409 NA, NHM 437, 1911, nr. 6, 10.02.1911.

410 NA, NHM 437, 1911, nr. 8, 20.02.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 65.

411 NA, NHM 437, 1911, nr. 9, 23.02.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 70; NA, NHM 50, 1911, p. 107.

412 NA, NHM 437, 1911, nr. 10, 01.03.1911.

- 1911 02.03.1911 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Blauwhoedenveem, Amsterdam, groot f 1,2 miljoen. Koers van uitgifte 108%, winstprognose 3,5%. Winst f 2530.⁴¹³
- 1911 06.03.1911 Syndicaat o.l.v. Patijn & Van Notten tot plaatsing aandelen NV Algemeene Nederlandsch-Indische Thee Cultuur Mij., Amsterdam, groot f 2,5 miljoen, waarvan f 550.000 zou worden uitgegeven. NHM nam hiervan 200 aandelen, NILS 250, rest aandelen bij directie NHM. Aan de markt gebracht tegen de koers van 100%.⁴¹⁴
- 1911 09.03.1911 Aanbod voor syndicaat van NHM, Hope & Co. en Stoop & Zoon om in te schrijven op 4% obligatielening gemeente Dordrecht, groot f 1 miljoen. Koers van overname 98,8753%. Gemeente Dordrecht ging niet op aanbod in.⁴¹⁵
- 1911 10.03.1911 Participatie met f 25.000 via syndicaatsleider Disconto-Maatschappij, in syndicaat tot overname aandelen Rotterdamsche Droogdok Mij., Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 126%, syndicaatscommissie 4%. Winst NHM in 1911 f 1000.⁴¹⁶
- 1911 22.03.1911 Participatie met bfr. 50.000 (100 stukken van bfr. 500) via syndicaatsleider AB in syndicaat tot plaatsing Nederlandse deel van 5% obligatielening Banque Hypothécaire Transatlantique, Antwerpen, groot bfr. 10 miljoen. Koers van overname bfr. 480, koers van uitgifte 95%. Winst NHM f 623.⁴¹⁷
- 1911 05.04.1911 Participatie met f 10.000 door agentschap Den Haag via syndicaatsleider Oppenheim & Van Til in syndicaat tot overname aandelen Roemeense Petroleum Maatschappij Bacau, Den Haag, groot f 600.000. Koers van overname 85%, koers van uitgifte 100%. Emissie geen succes, NHM moest 19 stukken à f 500 opnemen. Verlies in 1911 f 3748.⁴¹⁸
- 1911 06.04.1911 Participatie van £ 5000 via Gebr. Teixeira de Mattos in syndicaat 4,5% eerste hypotheek obligatielening Brazil Railway Cy., groot £ 1.850.000. Syndicaatsleider Speyer Brothers, Londen. Koers van overname 83%, koers van uitgifte 86,25%. Winst NHM f 1266.⁴¹⁹
- 1911 13.04.1911 Syndicaat van Hope & Co., NHM (f 640.000 waarvan afgestaan f 50.000) en AB ter overname van f 4 miljoen in 4% obligatielening gemeente Amsterdam 1911, groot f 20 miljoen. Koers van overname 100,5%, koers van uitgifte 100,75%. Winst NHM in 1911 f 3784.⁴²⁰
- 1911 20.04.1911 Overname door NHM (f 1,1 miljoen waarvan nog f 115.000 afgestaan), Hope & Co. en RMZ van f 6 miljoen aandelen Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam tegen de koers 127%, koers van uitgifte 132%. Emissie werd overtekend. Winst NHM f 35.485.⁴²¹
- 1911 16.05.1911 Participatie met f 75.000 via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing preferente aandelen Hollandsche Hypotheekbank, Amsterdam, groot f 540.000. Koers van uitgifte 100%, syndicaatsprovisie 5%. Winst NHM in 1911 f 3750.⁴²²
- 1911 16.05.1911 Participatie met f 75.000 via syndicaatsleider H. Oyens & Zonen mede namens RMZ in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Fransch-Hollandsche Oliefabriek Calvé, Delft, groot f 1,8 miljoen. Koers van uitgifte 127%, syndicaatsprovisie 4%. Winst NHM f 3000.⁴²³

413 NA, NHM 437, 1911, nr. 11, 02.03.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 65; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 395.

414 NA, NHM 437, 1911, nr. 12, 06.03.1911.

415 NA, NHM 437, 1911, nr. 13, 09.03.1911.

416 NA, NHM 437, 1911, nr. 14, 10.03.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 65.

417 NA, NHM 437, 1911, nr. 17, 22.03.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 66.

418 NA, NHM 437, 1911, nr. 19, 05.04.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 70; NA, NHM 50, 1911, p. 106.

419 NA, NHM 437, 1911, nr. 20, 06.04.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 66.

420 NA, NHM 437, 1911, nr. 21, 13.04.1911; NA, NHM 50, 1911, p. 108; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 329.

421 NA, NHM 437, 1911, nr. 23, 20.04.1911.

422 NA, NHM 437, 1911, nr. 25, 16.05.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 67.

423 NA, NHM 437, 1911, nr. 27, 20.05.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 67.

- 1911 23.05.1911 Syndicaat van NHM (aandeel f 5 miljoen waarvan f 550.000 afgestaan), Hope & Co., AB, Paribas en LR&Co. tot overname van een 3,5% Nederlandse staatslening 1911 van f 52,5 miljoen, waarvan f 41.994.700 (- f 5 miljoen voor relatie NHM) voor syndicaat en rest voor inschrijving in Grootboek geplaatst voor Rijkspostspaarbank. Koers van overname 95,25%, koers van uitgifte 96%. Emissie geen succes, NHM moest 2633 stukken opnemen. Verlies NHM in 1911 f 52.306.⁴²⁴
- 1911 24.05.1911 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider Robaver in syndicaat tot plaatsing 4,5% pandbrieven Donau-Hypotheekbank, Den Haag, groot f 500.000, totaal te plaatsen f 2 miljoen. Koers van uitgifte 99,75%, syndicaatsprovisie 2%. Winst NHM f 1000.⁴²⁵
- 1911 06.06.1911 Overname door NHM en Hope & Co. van 4% obligatielening Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, groot f 2 miljoen, waarvan overgenomen f 1,9 miljoen. Koers van overname a pari, koers van uitgifte 101%. Volledige bedrag van f 950.000 door NHM in effectenportefeuille opgenomen als belegging.⁴²⁶
- 1911 07.06.1911 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider Robaver mede namens DAB en Determeijer Weslingh & Zoon in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Rotterdamse Bankvereniging, Rotterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 149%, syndicaatsprovisie 2%. Winst NHM f 1045.⁴²⁷
- 1911 17.06.1911 Participatie met pesos 100.000 via syndicaatsleider Banque de l'Union Parisienne in syndicaat ter overname en plaatsing 4,5% obligatielening Republiek Argentinië, groot pesos 70 miljoen. Emissie geen succes, NHM moest voor f 68.285 opnemen. Uiteindelijk in 1912 toch winst f 226.⁴²⁸
- 1911 25.07.1911 Participatie met rm. 300.000 via syndicaatsleider Hope & Co. mede namens LR&Co. in syndicaat tot overname 4,5% obligatielening Moskou-Kazan Spoorweg Maatschappij (rm 54.481.000) en Podolische Spoorweg Maatschappij (rm 42.674.000). Koers van uitgifte 96¹/₈%. Winst NHM f 6839.⁴²⁹
- 1911 25.07.1911 Overname door NHM van 4,5% obligatielening gemeente Semarang, groot f 2 miljoen. De lening werd zowel te Amsterdam als in Indië geëmitteerd, en vond bij het publiek een gunstig onthaal zodat slechts 40% van de inschrijvingen kon worden toegewezen. Koers van overname 100,0629%, koers van uitgifte 101,5%. Samenwerking met NIHB mislukte omdat deze ook bij toekomstige emissies wilde vasthouden aan partners Loco en FMvNO. Winst NHM in 1911 f 11.246.⁴³⁰
- 1911 19.10.1911 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleiders Loco en Robaver in syndicaat tot overname van 5% obligatielening Wm.H. Müller & Co.'s Alg. Mijnbouw Maatschappij, groot f 2 miljoen, waarvan overgenomen f 1 miljoen. Koers van overname 96,25%, koers van uitgifte 98,75%. Winst NHM f 1250.⁴³¹
- 1911 22.11.1911 Participatie van ffr. 100.000 in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Société Financière des Caoutchoucs SA, Antwerpen, groot ffr. 10 miljoen. Syndicaat ontving als commissie ffr. 5 per aandeel. Syndicaatsleider Banque de l'Union Parisienne, Parijs. Winst NHM f 2166.⁴³²
- 1911 20.11.1911 Overname door NHM (f 3 miljoen, later verlaagd tot f 1.344.000; in 1913 verhoogd tot f 1.494.000 vanwege overname helpt participatie van werf die *ss Gelria* zou

424 Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 324. NB, stukken in directie-archief NHM ontbraken op 21.01.2007 (NA, NHM 437, 1911, nr. 24, 23.05.1911); NA, NHM 73, 1911, p. 71; NA, NHM 50, 1911, p. 108; De Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank*, deel 3, p. 482-484.

425 NA, NHM 437, 1911, nr. 28, 24.05.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 67.

426 NA, NHM 437, 1911, nr. 31, 06.06.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 68.

427 NA, NHM 437, 1911, nr. 32, 07.06.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 67.

428 NA, NHM 437, 1911, nr. 34, 17.06.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 71; NA, NHM 73, 1912, blz.66.

429 NA, NHM 437, 1911, nr. 35, 25.07.1911; NA, NHM 50, 1911, p. 108.

430 NA, NHM 437, 1911, nr. 36, 25.07.1911; NA, NHM 50, 1911, p. 109; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 393.

431 NA, NHM 437, 1911, nr. 48, 19.10.1911; NA, NHM 73, 1911, p. 69.

432 NA, NHM 437, 1911, nr. 49, 22.11.1911; NA, NHM 73, 1912, blz.66.

- bouwen) en TBV van 4,5% converteerbare obligatielening Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, groot f 6,5 miljoen. Door haar verlaagde participatie was de NHM bereid rentevergoeding voor deze lening te verschaffen gedurende eerste drie jaar met een maximum van f 600.000. Dit was niet bekend bij directie KHL, alleen bij KHL-commissaris Adam Roelvink. Koers van overname 99%. De helft f 3.250.000 liet NHM voorlopig in portefeuille, hierop 25% gestort. In november 1913 werd bij de emissie voor f 4,5 miljoen aan obligaties geconverteerd in aandelen. Hiervan f 3 miljoen als 'belegging' bij syndicaat en f 1,5 miljoen aan de markt gebracht tegen de koers 105%.⁴³³
- 1911 06.12.1911 Participatie van f 145.000 (hiervan f 45.000 afgestaan aan directie) via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Amsterdamsche Superfosfaat-fabriek, Amsterdam, groot f 400.000. Koers van uitgifte 103%. Syndicaatscommissie f 20.000. Winst NHM f 5000.⁴³⁴
- 1911 12.12.1911 Onderparticipatie met f 25.000 via syndicaatsleider Jonas & Kruseman mede namens Robaver en Schill & Capadose in syndicaat tot overname 5% pandbrieven Nederlandsch-Transatlantische Hypotheekbank, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100,25%. Winst NHM f 375.⁴³⁵
- 1911 20.12.1911 Aanbod voor syndicaat van NHM en Hope & Co. om in te schrijven op 4% obligatielening gemeente Haarlem, groot f 2 miljoen. Koers van overname 98,7526%. Gemeente Haarlem ging niet op aanbod in. Combinatie AB, Robaver en Wertheim & Gompertz verzorgden deze emissie.⁴³⁶
- 1911 29.12.1911 Syndicaat van NHM (f 4,4 miljoen, waarvan f 3 miljoen afgestaan) en Wurf-bain & Zoon voor overname 4% obligatielening gemeente Den Haag 1912, groot f 6 miljoen. Koers van overname 99,75%, koers van uitgifte 100¹/8%. Lening voltekend. Ook inschrijving bij NHM-agentschap Den Haag. Winst NHM f 4894.⁴³⁷
- 1912 05.01.1912 Participatie met f 40.000 (hiervan f 15.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleiders Jonas & Kruseman en J.A. Matthes & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 300.000. Koers van uitgifte 190%. Syndicaatscommissie 6%. Winst NHM f 1500.⁴³⁸
- 1912 16.01.1912 Participatie via Van Loon & Co. met f 400.000 in syndicaat tot plaatsing van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 112%. Provisie syndicaat f 100.000. Winst NHM f 19.237.⁴³⁹
- 1912 22.01.1912 Participatie met f 244.000 (f 50.862 hiervan afgestaan) via M.J. Boissevain in syndicaat tot overname f 1.012.000 oude certificaten A Geconsolideerde Hollandsche Petroleum Mij., Den Haag alsmede voor f 402.000 nieuwe certificaten A. Syndicaatsleider Van Loon & Co. Emissie niet volledig gelukt, tweede syndicaat voor f 100.000 oude en f 100.000 nieuwe certificaten. NHM participeerde met f 104.945. Ook deze plaatsing slaagde niet volledig. NHM moest f 10.000 oude en voor f 11.000 nieuwe certificaten opnemen.⁴⁴⁰
- 1912 31.01.1912 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider Loco mede namens NIHB in syndicaat tot plaatsing en overname van aandelen Amsterdamsche Liquidatie-Kas, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Provisie syndicaat 3%. Koers van uitgifte 117,5%. NHM moest 110 aandelen à f 500 opnemen. Winst f 3053.⁴⁴¹

433 NA, NHM 437, 1911, nr. 50, 20.11.1911; NA, NHM 50, 1912, p. 109; NA, NHM 73, 1913, p. 69; NA, NHM 50, 1913, p. 117; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 462

434 NA, NHM 437, 1911, nr. 53, 06.12.1911; NA, NHM 50, 1911, p. 110.

435 NA, NHM 437, 1911, nr. 54, 12.12.1911; NA, NHM 50, 1911, p. 110.

436 NA, NHM 437, 1911, nr. 55, 20.12.1911.

437 NA, NHM 437, 1911, nr. 56, 29.12.1911; NA, NHM 73, 1912, p. 67.

438 NA, NHM 438, 1912, nr. 1, 05.01.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 68.

439 NA, NHM 438, 1912, nr. 2, 16.01.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 68-69.

440 NA, NHM 438, 1912, nr. 3, 22.01.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 76.

441 NA, NHM 438, 1912, nr. 4, 31.01.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 69.

- 1912 05.02.1912 Participatie met f 150.000 (hiervan afgestaan aan directie f 50.000) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot overname en plaatsing 4,5% obligatielening Madoera Stoomtram Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Commissie f 20.000. Koers van uitgifte 99%. Winst NHM f 4000.⁴⁴²
- 1912 05.02.1912 Participatie met f 150.000 (hiervan afgestaan aan directie f 50.000) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 400.000, koers van uitgifte 105%. Provisie f 20.000. Winst NHM f 4931.⁴⁴³
- 1912 12.02.1912 Participatie met f 15.000 via syndicaatsleider Jarman & Zonen in syndicaat tot overname en plaatsing aandelen NV Maatschappij voor Uitvoer en Commissiehandel, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 110%. Aandelen die na gedeeltelijk slagen emissie waren opgenomen, met winst verkocht.⁴⁴⁴
- 1912 22.02.1912 Syndicaat van NHM en Hope & Co. tot overname van 4% obligatielening Nederlandsche Maatschappij van Zekerheidsstelling voor Ambtenaren en Beambten, Amsterdam, groot f 750.000, alsmede nog een optie voor f 750.000 tegen een koers van 93,25%. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 94%. Emissie overtekend. Winst NHM f 5250.⁴⁴⁵
- 1912 24.02.1912 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider Patijn & Van Notten in syndicaat tot overname aandelen Stoommeelfabriek Holland, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatswinst 5%. Emissie geen succes. NHM moest 60 aandelen opnemen. Daarna toch winst f 5768.⁴⁴⁶
- 1912 15.03.1912 Syndicaat van NHM (f 900.000 waarvan afgestaan f 225.000 aan directie en f 50.000 aan Wurf Bain) en Wurf Bain & Zoon voor overname 900 aandelen Medan Tabakmaatschappij, Amsterdam, groot f 1,8 miljoen, waarvan de helft reeds was geplaatst. Koers van uitgifte 206%. Commissie f 54.000. Winst f 32.671.⁴⁴⁷
- 1912 26.03.1912 Participatie met bfr. 50.000 (100 stukken van bfr. 500) via syndicaatsleider AB in syndicaat tot plaatsing Nederlandse deel van 5% obligatielening Banque Hypothécaire Transatlantique, Antwerpen, groot bfr. 5 miljoen. Koers van overname bfr. 480. Koers van uitgifte 95,25%. Winst bij slagen bfr. 9 per obligatie van bfr. 500. Winst NHM f 442.⁴⁴⁸
- 1912 06.05.1912 Syndicaat van NHM (f 267.000, hiervan f 67.000 aan directie afgestaan), TBV, Wertheim & Gompertz en H&P tot overname nieuwe aandelen in Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 110%, koers van uitgifte idem 110%. Emissie overtekend. Provisie 3%. Winst NHM f 5362.⁴⁴⁹
- 1912 07.05.1912 Participatie via syndicaatsleider Hope & Co. mede namens LR&Co. met rm. 300.000 in syndicaat ter overname van 4,5% obligatielening Wladikawkas Spoorweg Mij., groot rm. 80 miljoen. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 94³/8%. Winstverwachting 1%. Verkregen 400 stukken werden voor belegging aangehouden, daarna verkocht. Winst f 3963.⁴⁵⁰
- 1912 10.05.1912 Participatie met \$ 30.000 via Nederlandse syndicaatsleider Hope & Co. in syndicaat ter overname van 5% hypothecaire obligatielening Bethlehem Steel Cy., groot

442 NA, NHM 438, 1912, nr. 6, 05.02.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 69; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 388.

443 NA, NHM 438, 1912, nr. 7, 05.02.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 69-70.

444 NA, NHM 438, 1912, nr. 8, 12.02.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 110.

445 NA, NHM 438, 1912, nr. 9, 22.02.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 70.

446 NA, NHM 438, 1912, nr. 10, 24.02.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 70.

447 NA, NHM 438, 1912, nr. 11, 15.03.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 71.

448 NA, NHM 438, 1912, nr. 14, 26.03.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 71.

449 NA, NHM 438, 1912, nr. 16, 06.05.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 72.

450 NA, NHM 438, 1912, nr. 17, 07.05.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 75; NA, NHM 50, 1912, p. 110.

- \$ 15,2 miljoen. Koers van overname 86%, koers van uitgifte 90,75%. Syndicaatsleiders Hallgarten & Co. c.s. en Kuhn, Loeb & Co., New York. Winst NHM f 2138.⁴⁵¹
- 1912 15.05.1912 Participatie met f 20.000 in syndicaat tot overname 4,5% pandbrieven Holland-Bank, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 94,75%, koers van uitgifte 96,75%. Syndicaatsleiders H. Oyens & Zonen, Jarman & Zonen en J. Frederik Bangert & Co. Winst NHM f 400.⁴⁵²
- 1912 18.05.1912 Participatie met \$ 20.000 (helpt vast, andere helpt optie) in syndicaat ter overname van 6% cumulatief preferente aandelen American Water Works and Guarantee Cy., Pittsburg, groot \$ 1 miljoen. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 97%. Gebr. Boissevain zou in Nederland certificaten van aandelen uitgeven. Winst NHM f 3166.⁴⁵³
- 1912 29.05.1912 Participatie met £ 20.000 via Van Loon & Co. in syndicaat ter overname van 4,5% hypothecaire obligatielening New York Telephone Company, groot \$ 20 miljoen, waarvan emissie voor de helft in New York, andere helft te Londen. Koers van uitgifte 98,25%. Provisie 2%. Emissie overtekend.⁴⁵⁴
- 1912 30.05.1912 Overname door NHM (f 1.025.000 waarvan f 25.000 afgestaan), Hope & Co. en RMZ van aandelen NV Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, groot f 6 miljoen. Koers van overname 138%, koers van uitgifte 142%. Winst 2,5% voor syndicaatsleden. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 23.110.⁴⁵⁵
- 1912 04.06.1912 Participatie met f 100.000 in syndicaat tot overname 4,5% pandbrieven Hollandsche Scheepsverband Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 99,5%. Syndicaatsleider Vermeer & Co. NHM moest voor f 71.500 opnemen.⁴⁵⁶
- 1912 07.06.1912 Participatie met £ 15.000 via Van Loon & Co. namens Hope & Co. in syndicaat 4% obligatielening Denemarken 1912, groot £ 4 miljoen. Koers van uitgifte 97¹/₈%, winstverwachting 1,5%. Emissie slaagde niet volledig. Winst f 3110.⁴⁵⁷
- 1912 13.06.1912 Onderparticipatie met f 25.000 via syndicaatsleider Jonas & Kruseman mede namens Robaver en Schill & Capadose in syndicaat tot overname 5% pandbrieven Nederlandsch-Transatlantische Hypotheekbank, Amsterdam, groot f 0,8 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100,5%. Winst NHM f 375.⁴⁵⁸
- 1912 22.06.1912 Participatie met 400 aandelen van ffr. 500 via M.J. Boissevain in syndicaat tot overname 10.000 aandelen Astra Romana SA tegens koers ffr. 606. Verkoop tegen prijs ffr. 625. Winst NHM f 2460.⁴⁵⁹
- 1912 25.06.1912 Participatie met f 40.000 via agentschap NIEM, Amsterdam in syndicaat tot plaatsing aandelen Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij, Batavia, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 130%. Syndicaatscommissie 1,5%. Winst NHM f 600.⁴⁶⁰
- 1912 13.07.1912 Participatie met bfr. 250.000 via Wertheim & Gompertz in syndicaat 4% Belgische schatkistbons, groot bfr. 300 miljoen, waarvan bfr. 200 miljoen werden uitgegeven. Syndicaatscommissie 2%. Koers van uitgifte a pari.⁴⁶¹
- 1912 17.07.1912 Overname door NHM van 4% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen (waarvan f 895.000 overgenomen). Koers van uitgifte 99,5%. Winst op operatie in 1912 f 1713.⁴⁶²
- 1912 23.08.1912 Participatie via Gebr. Boissevain met \$ 20.000 (helpt vast, helpt in optie) in

451 NA, NHM 438, 1912, nr. 18, 10.05.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 72.

452 NA, NHM 438, 1912, nr. 21, 15.05.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 72-73.

453 NA, NHM 438, 1912, nr. 22, 18.05.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 73.

454 NA, NHM 438, 1912, nr. 24, 29.05.1912.

455 NA, NHM 438, 1912, nr. 25, 30.05.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 71.

456 NA, NHM 438, 1912, nr. 26, 04.06.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 76.

457 NA, NHM 438, 1912, nr. 27, 07.06.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 77; NA, NHM 73, 1913, p. 69.

458 NA, NHM 438, 1912, nr. 29, 13.06.1912.

459 NA, NHM 438, 1912, nr. 31, 22.06.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 73.

460 NA, NHM 438, 1912, nr. 32, 25.06.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 74.

461 NA, NHM 438, 1912, nr. 35, 13.07.1912.

462 NA, NHM 438, 1912, nr. 36, 17.07.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 109.

- syndicaat tot overname 6% cumulatief preferente aandelen West Penn Traction & Water Power Cy., groot \$ 0,7 miljoen. Syndicaat o.l.v. Vermilye te New York. Koers van overname 75%, koers van uitgifte 79%. Winst NHM f 1382.⁴⁶³
- 1912 12.09.1912 Participatie met f 50.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Amsterdamsche Bank, Amsterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 178%. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleider AB. Winst NHM f 1000.⁴⁶⁴
- 1912 08.10.1912 Participatie met f 30.000 via Dunlop & Co. in syndicaat tot plaatsing 5% eerste hypotheek obligatielening Vereniging De Coöperatieve Beetwortelsuikerfabriek, Puttershoek, groot f 1,8 miljoen. Koers van overname 98,10%, koers van uitgifte a pari. Syndicaatsleiders IB, Van Gilse, Stoop & Zoon en Dunlop & Co. NHM moest na mislukking hiervan 80% opnemen. Verlies f 1035.⁴⁶⁵
- 1912 29.10.1912 Syndicaat o.l.v. NHM (224) en TBV (448) tot plaatsing 1600 aandelen Nederlandsche Plantenboterfabriek, Amsterdam, groot f 1,6 miljoen. Koers van overname 93,75%.⁴⁶⁶
- 1912 16.11.1912 Participatie met f 1 miljoen (hiervan f 225.000 aan directie afgestaan) via Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing 4% obligatielening Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, groot f 4 miljoen. Provisie 1%. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 98%. Garantiever commissie 1%. Emissie gedeeltelijk gelukt, tweede syndicaat met participatie NHM voor f 320.000. Winst f 1085.⁴⁶⁷
- 1912 04.12.1912 Participatie met f 40.000 in syndicaat o.l.v. TBV die overgenomen had voor f 159.000 aandelen in Mij. tot verkoop van elektrische stroom der Staatsmijnen in Limburg, Maastricht tegen de koers 109,75. Stukken zouden per 09.12. aan de markt worden gebracht tegen koers van 116%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 2300.⁴⁶⁸
- 1912 09.12.1912 Participatie met f 25.000 via syndicaatsleider Jonas & Kruseman mede namens Robaver en Schill & Capadose in syndicaat tot overname 5% pandbrieven Nederlandsch-Transatlantische Hypotheekbank, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100,25%. Winst f 350.⁴⁶⁹
- 1912 09.12.1912 Participatie met f 40.000 via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot overname certificaten van aandelen in Cultuur Maatschappij Medarie, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 110%, koers van uitgifte 115%. Emissie mislukte. TBV kocht tegen 110% f 413.000. Hierin participeerde NHM met f 16.000. Winst f 2076.⁴⁷⁰
- 1912 12.12.1912 Participatie met f 100.000 (hiervan f 20.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider Jonas & Kruseman en J.A. Matthes & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 800.000. Koers van uitgifte 185%. Syndicaatscommissie 7,5%. Winst f 6000.⁴⁷¹
- 1912 16.12.1912 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Blauwhodenveem, Amsterdam, groot f 0,6 miljoen. Koers van uitgifte 107%, winstprognose 2,5%. Winst f 1315.⁴⁷²
- 1912 24.12.1912 Participatie met f 100.000 (afgestaan aan directie f 40.000) via syndicaatsleider Vermeer & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen Nederlandsch-Indische Maatschappij tot Voortzetting der Zaken van Linde & Teves en R.S. Stokvis Ltd., Semarang, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 175%, syndicaatscommissie 5%. Winst NHM f 3000.⁴⁷³

463 NA, NHM 438, 1912, nr. 41, 23.08.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 109.

464 NA, NHM 438, 1912, nr. 42, 12.09.1912; NA, NHM 73, 1912, p. 74.

465 NA, NHM 438, 1912, nr. 45, 08.10.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 112; NA, NHM 73, 1913, p. 70.

466 NA, NHM 438, 1912, nr. 46, 29.10.1912.

467 NA, NHM 438, 1912, nr. 49, 16.11.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 114; NA, NHM 50, 1913, p. 118.

468 NA, NHM 438, 1912, nr. 54, 04.12.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 112.

469 NA, NHM 438, 1912, nr. 57, 09.12.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 113.

470 NA, NHM 438, 1912, nr. 58/63, 09/27.12.1912; NA, NHM 50, 1913, p. 118.

471 NA, NHM 438, 1912, nr. 60, 12.12.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 113.

472 NA, NHM 438, 1912, nr. 62, 16.12.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 113.

473 NA, NHM 438, 1912, nr. 64, 24.12.1912; NA, NHM 50, 1912, p. 113-114.

- 1913 08.01.1913 Syndicaat Hope & Co., NHM (f 2 miljoen, waarvan afgestaan f 240.000, hiervan f 140.000 aan directie) en AB ter overname van f 6 miljoen in 4% obligatielening gemeente Amsterdam, groot f 20 miljoen. Koers van overname 96,75%, koers van uitgifte 97,50%. Winst f 10.101.⁴⁷⁴
- 1913 15.01.1913 Participatie via Hope & Co. met \$ 40.000 in syndicaat 4,5% converteerbare goud obligatielening Baltimore & Ohio Railroad Comp. Koers van uitgifte 95,5%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie mislukte, NHM moest \$ 30.000 obligaties opnemen. Winst f 800.⁴⁷⁵
- 1913 21.01.1913 Participatie met \$ 20.000 via Van Loon & Co. syndicaat tot plaatsing 4% convertible bonds American Telephone & Telegraph Cy., groot \$ 67 miljoen. Koers van overname 99,85%. Winst f 496.⁴⁷⁶
- 1913 01.02.1913 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider Gebr. Boissevain in syndicaat tot overname 6% cumulatief preferente aandelen Middle West Utilities Cy., Chicago, groot \$ 0,5 miljoen. De stukken zouden als certificaten aan de markt worden gebracht voor f 1.250.000. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 94%. Emissie mislukte, NHM moest voor f 36.000 opnemen. Verlies f 3562.⁴⁷⁷
- 1913 07.02.1913 Overname door NHM (waarvan f 150.000 afgestaan), Hope & Co. en RMZ van 250 aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 250.000. Koers van uitgifte 107,5%. Winst 5% voor syndicaatsleden. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 5000.⁴⁷⁸
- 1913 10.02.1913 Participatie via Van Loon & Co. namens Hope & Co. met \$ 50.000 in syndicaat tot plaatsing aandelen Southern Pacific Company, groot \$ 126.650.000. Koers van uitgifte 100%. Garantiever commissie 2%. Syndicaatsleiders M.M. Warburg & Co., Hamburg en Kuhn, Loeb & Co., New York.⁴⁷⁹
- 1913 19.02.1913 Participatie met f 25.000 via syndicaatsleider Robaver in syndicaat tot plaatsing aandelen NV L.E. Tels & Co.'s Handelmaatschappij, Amsterdam, groot f 0,9 miljoen. Koers van uitgifte 114%, syndicaatscommissie 4%. NHM moest f 9238 opnemen, dit deel voorlopig in effectenportefeuille.⁴⁸⁰
- 1913 22.02.1913 Syndicaat van NHM (f 607.500 waarvan f 20.000 afgestaan) en Hope & Co. tot overname van 4,5% obligatielening Nederlandsche Maatschappij van Zekerheidsstelling voor Ambtenaren en Beambten, Amsterdam, groot f 1 miljoen, alsmede nog een optie voor f 0,5 miljoen beide tegen de koers van overname van 95%, koers van uitgifte 97%. Lening voltekend. Winst NHM f 11.750.⁴⁸¹
- 1913 05.03.1913 Participatie via syndicaatsleider Dunlop & Van Essen en Jarman & Zoonen met f 27.000 in syndicaat ter overname van aandelen NV Houthandel v/h Altius & Co., Amsterdam, groot f 1.128.000 waarvan cumulatief preferente aandelen f 376.000 en f 752.000 gewone aandelen. Koers van overname cumulatieve aandelen 100,5%, gewone aandelen 99,75%. Koers van uitgifte 104,5 en 103,75%. Emissie mislukte, NHM moest f 22.000 opnemen. Verlies f 2828.⁴⁸²
- 1913 07.03.1913 Participatie met f 25.000 aangeboden door Disconto-Maatschappij, in syndicaat tot overname aandelen Rotterdamsche Droogdok Mij., Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Syndicaatscommissie 4%. Koers van uitgifte 150%. Winst f 1000.⁴⁸³

474 NA, NHM 438, 1913, nr. 2, 08.01.1913; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 329; NA, NHM 73, 1913, p. 71.

475 NA, NHM 438, 1913, nr. 3, 15.01.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 78; NA, NHM 50, 1913, p. 118.

476 NA, NHM 438, 1913, nr. 4, 21.01.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 71.

477 NA, NHM 438, 1913, nr. 5, 01.02.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 78; NA, NHM 50, 1913, p. 119.

478 NA, NHM 438, 1913, nr. 6, 07.02.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 72.

479 NA, NHM 438, 1913, nr. 7, 10.02.1913.

480 NA, NHM 438, 1913, nr. 8, 19.02.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 77.

481 NA, NHM 438, 1913, nr. 9, 22.02.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 72.

482 NA, NHM 438, 1913, nr. 13, 05.03.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 80; NA, NHM 50, 1913, p. 120.

483 NA, NHM 438, 1913, nr. 14, 07.03.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 73.

- 1913 18.03.1913 Participatie NHM Rotterdam met f 15.000 aangeboden door Robaver in syndicaat tot plaatsing aandelen Rotterdam Langkat Rubber Maatschappij, Rotterdam, groot f 550.000. Syndicaatscommissie 4%. Koers van uitgifte 100%. Emissie mislukte, NHM moest 50% storten.⁴⁸⁴
- 1913 26.03.1913 Participatie met hkr. 250.000 aangeboden door Wertheim & Gompertz in syndicaat 4,5% Hongaarse schatkistbiljetten en 4,5% Hongaarse Kronenrente 1913 (in beide syndicaten met hkr. 125.000), groot hkr. 150 miljoen. Koers van overname 96% en 90%. Winst f 1259.⁴⁸⁵
- 1913 10.04.1913 Participatie met Hope & Co. in syndicaat van Robaver en Loco tot overname van 5% obligatielening cv Wm.H. Müller & Co.'s Algemeene Mijnbouwmaatschappij, Rotterdam, groot f 3 miljoen. Hiervan f 2 miljoen overgenomen door syndicaat en 6% cumulatief preferente aandelen f 3 miljoen, waarvan f 2 miljoen overgenomen. Loco en Robaver elk f 1,5 miljoen en Müller f 1 miljoen. Hierna vorming tweede syndicaat met provisie f 20.000, koers van overname obligaties 94% en aandelen 97%, koers van uitgifte 97% en 100%. Voor f 1 miljoen in tweede syndicaat naar NHM en Hope & Co., hiervoor 1% vergoeding. NHM participeerde daarnaast nog met f 50.000 (helpt aandelen en helpt obligaties) in deel Robaver en Loco, hierop 3% commissie. Emissie overtekend. Winst f 1500.⁴⁸⁶
- 1913 17.04.1913 Participatie met f 50.000 via AB, mede namens Robaver en Loco, in syndicaat ter overname 4000 6% cumulatief preferente aandelen NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Provisie 3%. Winst f 1500.⁴⁸⁷
- 1913 17.04.1913 Participatie met f 150.000 (hiervan afgestaan aan directie f 50.000) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 400.000, koers van uitgifte 108%. Provisie 5%. Winst NHM f 5000.⁴⁸⁸
- 1913 02.05.1913 Plaatsing door NHM van 1100 aandelen NV Deli-Batavia Rubber Mij., Amsterdam, groot f 1,1 miljoen, hiervan al 700 stukken voorgeplaatst. In resterende f 0,4 miljoen nam NHM voor f 280.000 (hiervan f 180.000 afgestaan) over tegen een koers van uitgifte 115%. Garantieprovisie NHM 5%. Overtekening. Winst NHM f 965.⁴⁸⁹
- 1913 08.05.1913 Syndicaat o.l.v. NHM (75) en TBV (149) tot overneming 531 nieuwe aandelen Nederlandsche Plantenboterfabriek, Amsterdam, groot f 531.000. Koers van overname 100%. Syndicaatscommissie 6,25%.⁴⁹⁰
- 1913 08.05.1913 Syndicaat o.l.v. NHM (f 0,7 miljoen) tot overname van 4% obligatielening Koninklijke Paketvaartmaatschappij (KPM), Amsterdam, groot f 3 miljoen, waarvan f 2 miljoen overgenomen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 957/8%. Hope & Co. durfde vanwege oorlogsdreiging niet voor de helft te participeren. In plaats hiervan participeerde TBV met f 0,5 miljoen. Emissie voltekend. KPM-eigen emissie van resterende f 1 miljoen lukte niet. NHM nam dit deel over tegen 95%. Dit werd in november 1913 tegen de koers van 101% aan de markt gebracht. Winst NHM f 3971.⁴⁹¹
- 1913 29.05.1913 Syndicaat o.l.v. NHM en Hope & Co. ter overname aandelen NV Java-China-Japan Lijn, Amsterdam. Syndicaat nam over f 1,5 miljoen, koers van overname 102,5%, koers van uitgifte 107,5% via Van Loon & Co. ter beurze. NHM en Hope namen elk f 475.000 (bij NHM hiervan nog f 125.000 afgestaan aan directie). Voor syndicaatleiders nog commissie van 1%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 15.841.⁴⁹²

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

484 NA, NHM 438, 1913, nr. 15, 18.03.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 83.

485 NA, NHM 438, 1913, nr. 16, 26.03.1913; NA, NHM 50, 1913, p. 119.

486 NA, NHM 438, 1913, nr. 17, 10.04.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 73.

487 NA, NHM 438, 1913, nr. 18, 17.04.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 73.

488 NA, NHM 438, 1913, nr. 19, 17.04.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 74.

489 NA, NHM 438, 1913, nr. 20, 02.05.1913; NA, NHM 50, 1913, p. 118.

490 NA, NHM 438, 1913, nr. 21, 08.05.1913.

491 NA, NHM 438, 1913, nr. 22, 08.05.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 74-75.

492 NA, NHM 438, 1913, nr. 27, 29.05.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 76.

- 1913 03.06.1913 Participatie met f 40.000 via agentschap NIEM, Amsterdam in syndicaat tot plaatsing aandelen Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij, Batavia, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 130%. Syndicaatscommissie 2,5%. Winst NHM f 1000.⁴⁹³
- 1913 07.06.1913 Participatie via Van Loon & Co. namens Hope & Co. en Gebr. Teixeira de Mattos met £ 8000 in syndicaat tot plaatsing 6% notes National Railways of Mexico, groot £ 5,5 miljoen, totaal £ 6 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Syndicaatsleider Speyer & Co., New York, syndicaatscommissie 1,5%. Emissie niet geslaagd, NHM moest £ 6320 opnemen. Verlies f 12.500.⁴⁹⁴
- 1913 11.06.1913 Participatie via syndicaatsleider Hope & Co. mede namens LR&Co. met rm. 200.000 in syndicaat ter overname van 4,5% obligatielening Wladikawkas Spoorweg Mij., groot rm. 38.880.500. Koers van overname 91,25%, koers van uitgifte 917/8%. Winstverwachting 1%. Emissie voor 85% voltekend. Winst f 2078.⁴⁹⁵
- 1913 14.06.1913 Syndicaat van NHM (f 942.000 waarvan aan directie afgestaan f 250.000) en TBV ter overname van 3000 6% cumulatief preferente aandelen Vereenigde Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen, Amsterdam, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 110%. Emissie voltekend. Winst NHM f 33.205.⁴⁹⁶
- 1913 18.06.1913 Participatie via Van Loon & Co. namens Hope & Co. met \$ 50.000 in syndicaat tot plaatsing 5% goud obligatielening Southern Pacific Company, groot \$ 20 miljoen. Koers van overname 98,5%. Garantiecommissie 2%. Winst NHM f 775.⁴⁹⁷
- 1913 20.06.1913 Onderparticipatie via LR&Co. met £ 12.000, alsmede £ 10.000 in eerste optie en £ 10.000 in tweede optie in syndicaat tot plaatsing 6% schatkistbiljetten Mexico, groot £ 6 miljoen. Koers van uitgifte 96,75%. Emissie mislukte, NHM moest 80% opnemen. Verlies in 1914 f 34.941.⁴⁹⁸
- 1913 26.07.1913 zie ook 13.07.1912 Participatie met bfr. 250.000 via Wertheim & Gompertz in syndicaat 4% Belgische schatkistbons, groot bfr. 30 miljoen. Koers van overname 98%. Verder nog optie op overname van bfr. 120 miljoen, koers van overname 98%. Recht van optie werd niet uitgeoefend. Wel een nieuwe overeenkomst voor overname van bfr. 120 miljoen (40 vast en optie op 80), koers van overname 96%. NHM participeerde met bfr. 75.000 en optie voor bfr. 150.000. Op deel bfr. 250.000 een winst voor NHM van f 205. Op tweede syndicaat winst f 1980.⁴⁹⁹
- 1913 23.09.1913 Participatie met f 600.000 (hiervan f 125.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider Jonas & Kruseman en J.A. Matthes & Co. in syndicaat ter overname van aandelen NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 1.525.000. Koers van overname 102%, koers van uitgifte 110%. Inschrijving in Indië bij NHM Batavia, Surabaya en Medan. Winst NHM f 38.000.⁵⁰⁰
- 1913 23.09.1913 Onderparticipatie van ffr. 75.000 via Paribas in syndicaat 6% obligatielening Brazil Railway Cy., groot ffr. 200.000, in totaal groot ffr. 20 miljoen. Koers van uitgifte 947/8%. Bij slagen winst 2%. Winst NHM f 627.⁵⁰¹
- 1913 29.09.1913 Participatie met 1300 aandelen (hiervan f 30.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider M.J. Boissevain in syndicaat tot aankoop aandelen Petroleum Maatschappij Saltcreek, Den Haag/Casper, totaal 1875 aandelen. Overnamekoers 107%.⁵⁰²
- 1913 10.10.1913 Syndicaat van Hope & Co., NHM (f 2 miljoen waarvan afgestaan f 700.000)

493 NA, NHM 438, 1913, nr. 28, 03.06.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 75.

494 NA, NHM 438, 1913, nr. 29, 07.06.1913; NA, NHM 50, 1913, p. 120.

495 NA, NHM 438, 1913, nr. 30, 11.06.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 77.

496 NA, NHM 438, 1913, nr. 31, 14.06.1913; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 365; NA, NHM 73, 1913, p. 75.

497 NA, NHM 438, 1913, nr. 33, 18.06.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 72.

498 NA, NHM 438, 1913, nr. 34, 20.06.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 81; NA, NHM 50, 1914, p. 92.

499 NA, NHM 438, 1913, nr. 36, 26.07.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 78-79; NA, NHM 50, 1913, p. 119.

500 NA, NHM 438, 1913, nr. 42, 23.09.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 77-78.

501 NA, NHM 438, 1913, nr. 43, 23.09.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 76.

502 NA, NHM 438, 1913, nr. 46, 29.09.1913.

- en AB ter overname van f 6 miljoen in 4% obligatielening gemeente Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van overname 99,75%, koers van uitgifte 100,5%. Emissie overtekend. Restant van f 4 miljoen werd op 13 november a pari door syndicaat overgenomen. Winst NHM f 14.026.⁵⁰³
- 1913 14.10.1913 Participatie met rm. 200.000 via Wertheim & Gompertz in syndicaat 4,5% Hongaarse schatkistbons 1913, groot rm. 150 miljoen en met hkr. 200.000 in 4,5% Hongaarse schatkistbons 1913, groot hkr. 250 miljoen. Koers van overname bij beide 93,60%. Winst in 1914 f 1398 en f 984.⁵⁰⁴
- 1913 17.10.1913 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider AB in syndicaat tot waarborg van plaatsing van ongeplaatste aandelen Amsterdamsche Bank, Amsterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 170% en 172% vrij. Commissie syndicaat 2%. Winst NHM f 880.⁵⁰⁵
- 1913 30.10.1913 Participatie door agentschap Rotterdam met f 20.000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot plaatsing 5% obligatielening NV Nederlandsch-Duitsche Suikerindustrie Maatschappij, Den Haag, groot f 0,8 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Commissie syndicaat 2,5%..⁵⁰⁶
- 1913 31.10.1913 Participatie met f 250.000 (waarvan f 95.000 afgestaan aan directie) via syndicaatsleider Jonas & Kruseman en J.A. Matthes & Co. in syndicaat ter overname van 7% cumulatief preferente aandelen NV Nederlandsche Rubber Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 105%. Syndicaat waarborgde plaatsing tegen een provisie van 8%. Emissie niet voltekend. NHM moest f 93.000 opnemen. Verlies in 1914 f 5848.⁵⁰⁷
- 1913 31.10.1913 Participatie met rbs. 25.000 in syndicaat o.l.v. H. Oyens & Zonen tot uitgifte nieuwe aandelen Moskauer Privatbank, groot rbs. 7,5 miljoen. Koers van uitgifte 113,7%. Emissie mislukte. Verlies in 1915 f 29.637.⁵⁰⁸
- 1913 05.11.1913 Syndicaat o.l.v. Hope & Co. tot garantie van plaatsing 5000 nieuwe aandelen Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam tegen koers 145%. Commissie 2,5% en voor leider daarboven 0,5%. Inschrijving en storting bij NHM in Nederland en in Indië.⁵⁰⁹
- 1913 11.11.1913 Syndicaat van NHM, TBV en RMZ ter garantie van uitgifte certificaten van aandelen fa. Gebr. Stork & Co., Hengelo, groot f 0,8 miljoen, totaal f 1 miljoen. Koers van uitgifte 125%. Syndicaatscommissie 1%. Syndicaatsleiders TBV en RMZ. Winst NHM f 2667.⁵¹⁰
- 1913 14.11.1913 Emissie obligatielening Koninklijke Hollandsche Lloyd, zie 20.11.1911.
- 1913 15.11.1913 Participatie met f 50.000 aangeboden door Wurfain & Zoon, in syndicaat ter plaatsing van nieuwe aandelen Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, Delft, groot f 1.405.000. Koers van uitgifte 230 en 250%, provisie 2%. Winst NHM in 1914 f 1000.⁵¹¹
- 1913 13.12.1913 Participatie via Henri Deterding met 500 aandelen à f 100 in syndicaat tot plaatsing in Londen van 28.204 aandelen Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag. Dit was het restant van de plaatsing in Nederland van 40.460 aandelen. Koers van uitgifte f 620. Emissie overtekend. Winst NHM in Londen f 7573. Syndicaatsleider N.M. Rothschild & Sons, Londen.⁵¹²

503 NA, NHM 438, 1913, nr. 45/59, 10.10/13.11.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 81; NA, NHM 50, 1913, p. 121.
504 NA, NHM 438, 1913, nr. 47, 14.10.1913; NA, NHM 50, 1913, p. 120.
505 NA, NHM 438, 1913, nr. 48, 17.10.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 77.
506 NA, NHM 438, 1913, nr. 51, 30.10.1913.
507 NA, NHM 438, 1913, nr. 52, 31.10.1913; NA, NHM 50, 1913, p. 121; NA, NHM 50, 1914, p. 92.

508 NA, NHM 438, 1913, nr. 54, 31.10.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 82; NA, NHM 50, 1915, p. 95.
509 NA, NHM 438, 1913, nr. 55, 05.11.1913.
510 NA, NHM 438, 1913, nr. 57, 11.11.1913; NA, NHM 73, 1913, p. 82; NA, NHM 50, 1913, p. 122.
511 NA, NHM 438, 1913, nr. 60, 15.11.1913; NA, NHM 50, 1913, p. 123.
512 NA, NHM 438, 1913, nr. 64, 13.12.1913; NA, NHM 50, 1913, p. 123.

- 1913 17.12.1913 Participatie met f 314.500 via syndicaatsleider M.J. Boissevain in syndicaat tot overname en plaatsing 5% inkomsten-obligatielening Petroleum Maatschappij Salt-creek, Den Haag/Casper, in totaal groot 4850 obligaties à f 250. Koers van overname 70%, koers van uitgifte 80%.⁵¹³
- 1913 04.12.1913 Participatie met zkr 200.000 via syndicaatsleider Hope & Co. in syndicaat tot plaatsing 4,5% obligatielening stad Stockholm 1913, groot zkr 50 miljoen, waarvan £ 500.000 bij Van Loon & Co. opengesteld. Koers van uitgifte 97¹/₈%. Winst NHM in 1914 f 1342.⁵¹⁴
- 1913 23.12.1913 Participatie met 1/8 part via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot garantie plaatsing aandelen Koloniale Bank, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 108%. Syndicaatscommissie 5%. Emissie voltekend. Winst f 1250.⁵¹⁵
- 1913 27.12.1913 Participatie met f 30.000 via syndicaatsleider Robaver in garantiesyndicaat ter plaatsing van aandelen Rotterdamsche Bankvereniging, Rotterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 140%. Syndicaat maakte deel uit van ander syndicaat o.l.v. Société Générale, Parijs, voor garantie en plaatsing van f 5 miljoen nieuwe aandelen. Syndicaatscommissie 2,5%. Winst NHM in 1914 f 750.⁵¹⁶
- 1914 07.01.1914 Overname door NHM van 4,5% obligatielening, Nederlandsche-Centraal Spoorweg Maatschappij, Utrecht, groot f 3 miljoen, koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 99,75%. Hope & Co. participeerde voor f 1,2 miljoen, NHM stond aan derden f 805.000 af en participeerde zelf met f 995.000. Emissie voltekend. Winst NHM f 12.714.⁵¹⁷
- 1914 21.01.1914 Participatie met f 20.000 via syndicaatsleider Vermeer & Co. in syndicaat tot overname aandelen NV Wester-Suikerraffinaderij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 160%. Syndicaatscommissie 4%. Winst NHM f 800.⁵¹⁸
- 1914 27.01.1914 Participatie met f 325.000 (afgestaan aan directie f 125.000) via syndicaatsleider Vermeer & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen Nederlandsch-Indische Maatschappij tot Voortzetting der Zaken van Van der Linde & Teves en R.S. Stokvis & Zonen Ltd., Semarang, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 165%, syndicaatscommissie 5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 10.000.⁵¹⁹
- 1914 30.01.1914 Overname door NHM (f 1 miljoen), Hope & Co. en RMZ van aandelen NV Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, groot f 6 miljoen. Koers van overname 130,5%, koers van uitgifte 135%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 53.716.⁵²⁰
- 1914 02.02.1914 Participatie met f 150.000 via Van Loon & Co./Hope & Co. in syndicaat tot plaatsing 5% obligatielening NV Cultuur Maatschappij der Vorstenlanden, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 2250.⁵²¹
- 1914 06.02.1914 Participatie door agentschap Rotterdam met f 20.000 via RMZ in syndicaat tot overname 5% obligatielening NV H.E. Oving jr. IJzer- en Staalhandel, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Syndicaatsprovisie 2,25%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 8000 opnemen. Toch uiteindelijk winst van f 457.⁵²²
- 1914 16.02.1914 Syndicaat van NHM (waarvan f 20.000 afgestaan) en Hope & Co. tot overname van 4,5% obligatielening Nederlandsche Maatschappij van Zekerheidsstelling voor Ambtenaren en Beambten, Amsterdam, groot f 1 miljoen, alsmede nog een optie

513 NA, NHM 438, 1913, nr. 65, 17.12.1913.
514 NA, NHM 438, 1913, nr. 67, 04.12.1913.
515 NA, NHM 438, 1913, nr. 68, 23.12.1913; NA, NHM 50, 1913, p. 122.
516 NA, NHM 438, 1913, nr. 69, 27.12.1913.
517 NA, NHM 439, 1914, nr. 2, 07.01.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 32.
518 NA, NHM 439, 1914, nr. 4, 21.01.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 32.

519 NA, NHM 439, 1914, nr. 5, 27.01.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 32.
520 NA, NHM 439, 1914, nr. 7, 30.01.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 32.
521 NA, NHM 439, 1914, nr. 8, 02.02.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 32.
522 NA, NHM 439, 1914, nr. 9, 06.02.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

- voor f 0,5 miljoen beide tegen de koers van overname van 96,5%, koers van uitgifte 98,5%. Lening voltekend. Winst NHM f 11.750.⁵²³
- 1914 27.02.1914 Syndicaat van NHM (f 50.000), Hope & Co. en Stoop & Zoon tot overname 4,5% obligatielening gemeente Dordrecht, groot f 2 miljoen. Koers van overname 99,7632%, koers van uitgifte 100,25%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1656.⁵²⁴
- 1914 16.02.1914 Participatie via Van Loon & Co. namens Hope & Co. met \$ 80.000 (was \$ 100.000 gevraagd) in syndicaat tot plaatsing 5% convertible bonds Southern Pacific Company, groot \$ 55 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Garantiever commissie 2%. Winst NHM f 3536.⁵²⁵
- 1914 17.02.1914 Deelneming van de NHM voor f 30.000 in syndicaat tot plaatsing aandelen Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' (Internatio), Rotterdam, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 160%. Syndicaatsleiders RMZ en Gebr. Teixeira de Mattos. Syndicaatscommissie 2%. Emissie voltekend. Winst NHM f 600.⁵²⁶
- 1914 02.03.1914 Participatie met ffr. 200.000 (helpt vast, helpt in optie) via Paribas, Parijs in syndicaat tot uitgifte 4,5% obligatielening Russische Spoorwegen, groot 1.330.000 stukken à ffr. 500. Koers van uitgifte 90%. Winst in 1914 ffr. 3523 of f 1686.⁵²⁷
- 1914 06.03.1914 Participatie met hkr. 100.000 via syndicaatsleider AB in syndicaat 4,5% obligatielening Stad Budapest, groot hkr. 150 miljoen, in totaal groot hkr. 158 miljoen. Koers van uitgifte 89%. Winstprognose 2%. Emissie overtekend. Winst f 1005.⁵²⁸
- 1914 31.03.1914 Syndicaat van NHM (f 225.000) tot overname van aandelen Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname van 93,75%. Emissie voltekend. NHM hield participatie aan als deelneming.⁵²⁹
- 1914 01.04.1914 Participatie met f 25.000 (50 stukken à f 500) in syndicaat o.l.v. TBV tot plaatsing aandelen Mij. tot verkoop van elektrische stroom der Staatsmijnen in Limburg, Maastricht, groot f 125.000. Koers van uitgifte 116,5%. Emissie volledig geplaatst. Winst f 3594.⁵³⁰
- 1914 14.04.1914 Syndicaat NHM en AB voor garantie tot plaatsing 4,5% schatkistbiljetten Oostenrijk 1914, groot akr. 396.600.000. Nederlandse deel van akr. 20 miljoen namen AB en NHM gelijk over. NHM-directie participeerde met akr. 630.000. Hope & Co. (wilde als nr. 1 op prospectus worden vermeld) en LR&Co. (verwachtte niet veel van lening) weigerden tot syndicaat toe te treden. Koers van overname 94,5%, koers van uitgifte 95,25%. Provisie 1,9%. Emissie overtekend, toewijzing vond plaats voor 50%. Winst f 51.667.⁵³¹
- 1914 16.04.1914 Syndicaat Hope & Co., NHM (afgestaan f 650.000) en AB ter overname van f 6 miljoen in 4,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1914, groot f 10 miljoen. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 100,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 6750.⁵³²
- 1914 23.04.1914 Participatie met f 270.000 (450 aandelen, hiervan f 69.000 afgestaan aan directie) via Dunlop & Co. in syndicaat tot plaatsing 1000 aandelen Amsterdam-Serdang Tabak Compagnie, Amsterdam, groot f 0,6 miljoen. Koers van uitgifte a pari. Syndicaatsleiders Dunlop en Th. Gilissen. NHM moest voor f 168.000 opnemen. Verlies in 1914 f 23.227.⁵³³

523 NA, NHM 439, 1914, nr. 11, 16.02.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

524 NA, NHM 439, 1914, nr. 12, 27.02.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

525 NA, NHM 439, 1914, nr. 14, 16.02.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

526 NA, NHM 439, 1914, nr. 15, 17.02.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

527 NA, NHM 439, 1914, nr. 16, 02.03.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

528 NA, NHM 439, 1914, nr. 18, 06.03.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

529 NA, NHM 439, 1914, nr. 20, 31.03.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 36.

530 NA, NHM 439, 1914, nr. 21, 01.04.1914.

531 NA, NHM 439, 1914, nr. 23, 14.04.1914; NA, NHM 50, 1914, p. 92; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 298.

532 NA, NHM 439, 1914, nr. 24, 16.04.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

533 NA, NHM 439, 1914, nr. 25, 23.04.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 34; NA, NHM 50, 1914, p. 92.

- 1914 04.05.1914 Syndicaat van NHM (f 462.500 waarvan aan directie afgestaan f 125.000) en TBV ter overname van aandelen NV Vereenigde Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen, Amsterdam, groot f 2 miljoen. P. Smidt van Gelder participeerde voor 1/2 deel in overname. Koers van uitgifte 115%. Emissie overtekend. Commissie f 80.000. Winst NHM f 13.178.⁵³⁴
- 1914 22.05.1914 Syndicaat o.l.v. Hope & Co. ter plaatsing van 1250 certificaten A van aandelen NV Zeehaven en Kolenstation Sabang, Amsterdam. NHM had 2000 aandelen aan Centrale Trust Cie uitgereikt, hiervoor retour 2000 certificaten A à f 1000 per stuk en 2000 certificaten B zonder nominale waarde die recht gaven op 5% van de overwinst na 5% dividenduitkering. NHM hield zelf 750 certificaten A. Koers van overname 145,5%, koers van uitgifte 150%. Syndicaatscommissie 4%. NHM nam alle beschikbare 1250 certificaten. Hiervan afgestaan f 0,5 miljoen, waarvan f 225.000 aan directie. Emissie zwaar overtekend, slechts 8% toegewezen. Van 750 certificaten A in bezit NHM werden 200 gereserveerd voor J.M.H. van Oosterzee van de fa. De Lange & Co. om zijn aandelen om te ruilen, 200 certificaten B bleven bij NHM. Na deze emissie beschikte de NHM nog over 280 aandelen, 750 certificaten A van aandelen, 2200 B certificaten van aandelen en 375 oprichtersbewijzen.⁵³⁵
- 1914 27.05.1914 Syndicaat van NHM (f 4,6 miljoen, waarvan f 3.250.000 afgestaan) en Wurf-bain & Zoon voor overname 4% obligatielening gemeente Den Haag 1914, groot f 10 miljoen, waarvan f 6 miljoen overgenomen. Koers van overname 95³/₈%, koers van uitgifte 95,75%. Bij Haagse bankiers geen interesse tot overname vanwege lage provisie. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 5963.⁵³⁶
- 1914 28.05.1914 NHM participeerde met f 200.000 in kapitaal Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika, Amsterdam, groot f 3 miljoen. Daarnaast participeerde NHM met f 50.000 in syndicaat o.l.v. Robaver tot garantie en plaatsing voor f 3 miljoen aandelen in HBvZA. Syndicaatscommissie 4%. Emissie lukte niet volledig, NHM moest voor f 14.200 opnemen. Verlies hierop f 13.526.⁵³⁷
- 1914 08.06.1914 Participatie met f 80.000 via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing 4,5% obligatielening NV Blauwhoedenveem, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 97%, syndicaatscommissie 1%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 800.⁵³⁸
- 1914 11.06.1914 Participatie met f 25.000 via Disconto-Maatschappij, in syndicaat tot overname nieuwe aandelen NV Disconto-Maatschappij, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Syndicaatscommissie 3%. Koers van uitgifte 114%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 750.⁵³⁹
- 1914 11.06.1914 Participatie met f 52.000 (f 42.000 en f 10.000) via syndicaatsleider AB mede namens Robaver in syndicaat tot overname 3500 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen B NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss, elk groot f 1200 of £ 100, groot f 4,2 miljoen en 1000 gewone aandelen, elk groot f 1000, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte respectievelijk 101% en 175%, syndicaatscommissie 3,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 1820.⁵⁴⁰
- 1914 13.06.1914 Participatie via syndicaatsleider Van Loon & Co. met f 600.000 (waarvan f 70.000 afgestaan aan directie) in syndicaat tot plaatsing 4,5% obligatielening Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte a pari. Syndicaatsprovisie 7/8%. Emissie zwaar overtekend.⁵⁴¹

534 NA, NHM 439, 1914, nr. 26, 04.05.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

535 NA, NHM 439, 1914, nr. 30, 22.05.1914; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 392-393.

536 NA, NHM 439, 1914, nr. 31, 27.05.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

537 NA, NHM 439, 1914, nr. 32, 28.05.1914; NA, NHM 50, 1914, p. 92.

538 NA, NHM 439, 1914, nr. 34, 08.06.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

539 NA, NHM 439, 1914, nr. 35, 11.06.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

540 NA, NHM 439, 1914, nr. 36, 11.06.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

541 NA, NHM 439, 1914, nr. 37, 13.06.1914.

- 1914 06.07.1914 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Nederlandsche Petroleum en Asphalt Maatschappij, Rotterdam, groot f 625.000, waarvan over te nemen f 300.000. Koers van uitgifte 100%. Commissie syndicaat 5%. Emissie ten dele geslaagd, agentschap moest f 4500 opnemen.⁵⁴²
- 1914 08.07.1914 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via RMZ mede namens Robaver in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Algemeene Stoomvaart Maatschappij Rotterdam, Rotterdam, groot f 0,9 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Commissie syndicaat 4%. Emissie geslaagd. Winst NHM f 400.⁵⁴³
- 1914 21.07.1914 Participatie via Van Loon & Co. mede namens AB en LR&Co. met ffr. 400.000 in syndicaat tot plaatsing 4,5% schatkistwissels Bulgarije, groot ffr. 120 miljoen. Syndicaatsprovisie 8,5%. Verlies in 1915 f 13.967.⁵⁴⁴
- 1914 23.07.1914 Participatie via syndicaatsleider Van Loon & Co. met £ 5000 in syndicaat tot plaatsing 4,5% obligatielening stad Christiania 1914, groot £ 850.000 waarvan voor West-Europa beschikbaar £ 425.000. Koers van uitgifte 99⁵/₈%. Winst NHM f 90.⁵⁴⁵
- 1914 28.07.1914 Participatie via syndicaatsleider Van Loon & Co. met \$ 60.000 in syndicaat tot overname aandelen Bigelow Carpet Cy., groot \$ 4.030.000. Syndicaatscommissie 15%.⁵⁴⁶
- 1914 30.07.1914 Participatie van f 150.000 via syndicaatsleiders Patijn & Van Notten in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Noorsche Gas Maatschappij, Den Haag, groot f 1 miljoen, koers van uitgifte a pari. Syndicaatscommissie 5%. Emissie mislukte. NHM nam deel in tweede syndicaat met f 375.000.⁵⁴⁷
- 1915 10.02.1915 Overname door NHM (afgestaan f 700.000, waarvan f 350.000 aan directie) van 6% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 98,75%. Hope & Co. weigerde participatie vanwege tijdsomstandigheden. Overnamecommissie 1%. Inschrijving bij NHM en ook bij De Kock & Uijt den Bogaard, Nachenius & Zoon, H.J. van Ogtrop en Wurfbain & Zoon. Emissie zwaar overtekend, maar een kwart van inschrijvingen kon worden toegewezen. Winst NHM f 44.928.⁵⁴⁸
- 1915 13.03.1915 Syndicaat o.l.v. NHM (f 5 miljoen waarvan f 400.000 afgestaan) met NIHB en NIEM alsmede AB, TB, Hope & Co., LR&C, Robaver en Wertheim & Gompertz, in Nederlands-Indië bij de drie leiders en de Javasche Bank voor 5% obligatielening Nederlands-Indië 1915, groot f 62,5 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Provisie 1,5%. Emissie in Nederland en Indië tweemaal overtekend. Winst NHM f 74.825.⁵⁴⁹
- 1915 20.05.1915 Participatie met f 1 miljoen in syndicaat o.l.v. Van Loon & Co. tot plaatsing 5% obligatielening Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 98,75. Provisie 0,5%. Emissie niet volledig geplaatst, NHM moest f 230.000 opnemen tegen 96,5%. Uiteindelijke winst f 5567.⁵⁵⁰
- 1915 20.05.1915 Participatie met f 0,2 miljoen in syndicaat o.l.v. Van Leeuwen Boomkamp tot uitgifte nieuwe aandelen Besoeki Tabak Maatschappij, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 110%. Winst in 1915 f 15.680.⁵⁵¹

542 NA, NHM 439, 1914, nr. 39, 06.07.1914.

543 NA, NHM 439, 1914, nr. 40, 08.07.1914; NA, NHM 73, 1914, p. 33.

544 NA, NHM 439, 1914, nr. 41, 21.07.1914; NA, NHM 73, 1915, p. 28.

545 NA, NHM 439, 1914, nr. 42, 23.07.1914; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

546 NA, NHM 439, 1914, nr. 43, 28.07.1914.

547 NA, NHM 439, 1914, nr. 44, 30.07.1914.

548 NA, NHM 439, 1915, nr. 1, 10.02.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

549 NA, NHM 439, 1915, nr. 30, 06.10.1915 nb dit nummer ontbrak op 01.02.2007; NA, NHM 50, 1914, p. 7-9; Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf*, p. 393; Van Oss' *Effectenboek 1916/17, deel 1 Binnenland*, p. 15-16; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

550 NA, NHM 439, 1915, nr. 9, 20.05.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

551 NA, NHM 439, 1915, nr. 10, 20.05.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 28.

- 1915 22.05.1915 Overname door NHM (afgestaan aan directie f 100.000) van 6% obligatielening Nederlandsch-Indische Maatschappij tot Voortzetting der Zaken van Van der Linde & Teves en R.S. Stokvis Ltd., Semarang, groot f 1 miljoen. Koers van overname 99,5%, koers van uitgifte 101%. Aan de markt gebracht door Vermeer & Co., participatie hiervoor f 0,2 miljoen. Emissie ruim voltekend. Winst NHM f 8578.⁵⁵²
- 1915 16.06.1915 Overname door agentschap Rotterdam (waarvan f 405.000 afgestaan) van 5% obligatielening Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie werd vier maal overtekend. Winst f 8518.⁵⁵³
- 1915 22.06.1915 Syndicaat Hope & Co., NHM (f 2 miljoen, hiervan afgestaan f 240.000, waarvan f 140.000 aan directie) en AB ter overname van 5% obligatielening gemeente Amsterdam 1915, groot f 10 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 98,75%. Tweemaal overtekend. Winst f 15.000.⁵⁵⁴
- 1915 26.06.1915 Participatie met f 300.000 via Dunlop & Co. in syndicaat tot plaatsing en overname aandelen NV Suikerraffinaderij De Nederlanden, Amsterdam, groot f 2.250.000. Koers van uitgifte a pari. Commissie 8%.⁵⁵⁵
- 1915 04.08.1915 Overname door NHM en TBV van 5% obligatielening Vereeniging Zee-Risico, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Commissie 0,25%. Emissie vier maal overtekend. Winst NHM f 1525.⁵⁵⁶
- 1915 16.08.1915 Overname door NHM en TBV van 5% obligatielening gemeente Enschede, groot f 1 miljoen. Koers van overname 99,07%, koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend. Winst NHM f 3027.⁵⁵⁷
- 1915 22.09.1915 Overname door NHM en Hope & Co. van 4,5% obligatielening provincie Noord-Holland, groot f 1.770.000. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie overtekend, slechts 5% kon worden toegewezen. Winst NHM f 4425.⁵⁵⁸
- 1915 27.09.1915 Guichet bij NHM van emissie nieuwe aandelen Droogdok Maatschappij Tandjong Priok, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%, 155% en 165%. Commissie NHM f 5000. Emissie overtekend, slechts 5% kon worden toegewezen. Winst NHM f 5000.⁵⁵⁹
- 1915 01.10.1915 Participatie met f 55.000 (f 25.000 en f 30.000) via syndicaatsleider AB mede namens Robaver in syndicaat tot overname 3400 6% cumulatief preferente aandelen à f 1000, groot f 3,4 miljoen en 3000 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen B à f 1200, groot f 3,6 miljoen in NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss. Koers van uitgifte 100%, syndicaatscommissie 3,5%. Emissie vijfmaal overtekend. Winst NHM f 1925.⁵⁶⁰
- 1915 28.10.1915 Syndicaat van NHM (f 4,5 miljoen, waarvan f 2,3 miljoen afgestaan) en Wurfain & Zoon voor overname 4,5% obligatielening gemeente Den Haag 1915, groot f 10 miljoen, waarvan f 6 miljoen overgenomen. Koers van overname 97,25%, koers van uitgifte 97⁵/₈%. Commissie 3⁷/₈%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 248.000 opnemen tegen 93,88%. Uiteindelijke winst f 4948.⁵⁶¹
- 1915 12.11.1915 Participatie van f 200.000 (hiervan afgestaan aan directie f 75.000) via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Amsterdamsche Super-

552 NA, NHM 439, 1915, nr. 11, 22.05.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

553 NA, NHM 439, 1915, nr. 15, 16.06.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 28.

554 NA, NHM 439, 1915, nr. 16, 22.06.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

555 NA, NHM 439, 1915, nr. 18, 26.06.1915.

556 NA, NHM 439, 1915, nr. 21, 04.08.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

557 NA, NHM 439, 1915, nr. 22, 16.08.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

558 NA, NHM 439, 1915, nr. 26, 22.09.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

559 NA, NHM 439, 1915, nr. 27, 27.09.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 27.

560 NA, NHM 439, 1915, nr. 29, 01.10.1915; NA, NHM 73, 1915, p. 28.

561 NA, NHM 439, 1915, nr. 36, 28.10.1915; NA, NHM 50, 1915, p. 94.

- fosfaatfabriek, Amsterdam, groot f 0,7 miljoen. Commissie 3%. Koers van uitgifte 125%. Emissie overtekend. Winst f 3750.⁵⁶²
- 1915 13.11.1915 Overname door NHM (f 2.910.000 waarvan afgestaan aan directie en Cremer f 450.000) en Hope & Co. van 5% obligatielening Bataafsche Petroleum Maatschappij, Den Haag, groot f 20 miljoen, waarvan f 12 miljoen overgenomen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 98%. Emissie vijfmaal overtekend. Winst NHM f 34.600. Op 27.12.1915 werd restant van f 8 miljoen overgenomen tegen 97%. Koers van uitgifte 98,5%. NHM nam f 1,9 miljoen, anderen f 3,1 miljoen. Syndicaat betrof f 3 miljoen, hierin NHM met f 0,7 miljoen. Emissie ruim voltekend. Winst NHM f 12.600.⁵⁶³
- 1915 20.11.1915 Syndicaat van NHM, TBV en H&P tot overname nieuwe aandelen Nederlandse Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam, groot f 0,9 miljoen. Koers van uitgifte 130%. Provisie voor elk van de drie f 2500. Emissie overtekend. Winst NHM f 2500.⁵⁶⁴
- 1915 22.11.1915 Participatie met f 200.000 in syndicaat o.l.v. Robaver, RMZ en Scheurleer & Zoonen tot garantie van plaatsing nieuwe aandelen Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika, Amsterdam, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 110%. Syndicaatscommissie 3%. Emissie overtekend. Winst NHM f 6000.⁵⁶⁵
- 1915 26.11.1915 Overname door NHM van 5% obligatielening Nederlandsche-Centraal Spoorweg Maatschappij, Utrecht, groot f 3 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 98,75%. Hope & Co. participeerde voor f 1,2 miljoen, NHM stond aan derden f 755.000 af en participeerde zelf met f 1.045.000. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 11.130.⁵⁶⁶
- 1915 30.11.1915 Participatie met niet genoemd bedrag via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Hengelosche Electriche en Mechanische Apparatenfabriek (HEEMAF), Hengelo, groot f 0,5 miljoen. Commissie 2%. Koers van uitgifte 125%. Emissie overtekend. Winst f 2000.⁵⁶⁷
- 1915 06.12.1915 Overname door NHM en Hope & Co. (beide voor f 1 miljoen, rest naar participanten; NHM stond nog f 390.000 aan directie af) van nieuwe aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 3.589.500 in stukken à f 500. Deze stukken zouden worden ingebracht in NV Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam. Koers van uitgifte van stukken Nationaal Bezit 145%. Provisie 5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 66.750.⁵⁶⁸
- 1915 10.12.1915 Overname door NHM van 5% obligatielening NV Maastrichtsche Zinkwit Maatschappij, Maastricht, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 94,25%, koers van uitgifte 97,5%. Inschrijving bij NHM en agentschap Geldersche Credietvereniging in Maastricht. Onkostenvergoeding aan NHM f 1000. Participanten namen hierin deel voor f 665.000, bij inschrijving bij NHM en GCV werd voor f 445.000 ingeschreven.⁵⁶⁹
- 1915 11.12.1915 Aanbod tot syndicaat van NHM en Hope & Co. voor overname 4,5% obligatielening gemeente Dordrecht, groot f 1 miljoen. Koers van overname 95,016%. Gemeente Dordrecht ging niet op aanbod in.⁵⁷⁰
- 1916 11.01.1916 Participatie met f 20.000 in syndicaat tot overname 6% pandbrieven Holland-Bank, Amsterdam, groot f 1.023.800 waarvan overgenomen f 0,5 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Syndicaatsleiders H. Oyens &

562 NA, NHM 439, 1915, nr. 38, 12.11.1915; NA, NHM 50, 1915, p. 94.

563 NA, NHM 439, 1915, nr. 39, 13.11.1915; NA, NHM 50, 1915, p. 94.

564 NA, NHM 439, 1915, nr. 40, 20.11.1915; NA, NHM 50, 1915, p. 94.

565 NA, NHM 439, 1915, nr. 41, 22.11.1915; NA, NHM 50, 1915, p. 95.

566 NA, NHM 439, 1915, nr. 43, 26.11.1915; NA, NHM 50, 1915, p. 95.

567 NA, NHM 439, 1915, nr. 44, 30.11.1915; NA, NHM 50, 1915, p. 95.

568 NA, NHM 439, 1915, nr. 46, 06.12.1915; NA, NHM 50, 1915, p. 95.

569 NA, NHM 439, 1915, nr. 47, 10.12.1915.

570 NA, NHM 439, 1915, nr. 48, 11.12.1915.

- Zonen, Jarman & Zonen en J. Frederik Bangert & Co. Emissie overtekend. Winst NHM f 400.⁵⁷¹
- 1916 14.01.1916 Syndicaat o.l.v. Hope & Co. tot garantie van plaatsing 5000 nieuwe aandelen Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen, tegen koers 138%. Commissie 2,5% en voor leider daarboven 0,5%. Inschrijving en storting bij NHM in Nederland en in Indië. Slechts 173 stukken niet geplaatst, daarna alsnog geplaatst.⁵⁷²
- 1916 15.01.1916 Participatie met f 25.000 via syndicaatsleider Disconto-Maatschappij, in syndicaat tot overname aandelen Rotterdamsche Droogdok Mij., Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 180%, syndicaatscommissie 3%. Emissie voltekend. Winst NHM f 750.⁵⁷³
- 1916 26.01.1916 Participatie met f 150.000 (afgestaan aan directie f 50.000) via syndicaatsleider Vermeer & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen Nederlandsch-Indische Maatschappij tot Voortzetting der Zaken van Linde & Teves en R.S. Stokvis Ltd., Semarang, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 150%, syndicaatscommissie 5%. Emissie overtekend. Winst NHM in 1916 f 5000.⁵⁷⁴
- 1916 09.02.1916 Syndicaat Hope & Co., NHM (f 3 miljoen waarvan afgestaan f 150.000) en AB ter overname van f 4 miljoen in 4,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1916, groot f 10 miljoen. Koers van overname 95,5%, koers van uitgifte 96,25%. Emissie overtekend. Winst NHM f 14.250.⁵⁷⁵
- 1916 12.02.1916 Guichet bij NHM van emissie aandelen NV Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 140%. Commissie 0,25%, quichetcommissie 0,5%. Emissie overtekend. Winst NHM in 1916 f 5000.⁵⁷⁶
- 1916 16.02.1916 Participatie met f 300.000 (hiervan afgestaan aan directie en Cremer f 100.000) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 800.000, koers van uitgifte 145%. Syndicaatsprovisie 5%. Emissie overtekend. Winst NHM f 10.000.⁵⁷⁷
- 1916 17.02.1916 Participatie met f 737.500 (waarvan f 230.000 afgestaan aan directie) via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot plaatsing 5% obligatielening Handelsvereniging 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 98,75%. Garantiecmissie syndicaat 1,5%. Verder voor TBV en NHM samen f 5000. Inschrijving en storting bij Associatie Cassa. Emissie zeventig maal overtekend. Winst NHM f 9478.⁵⁷⁸
- 1916 09.03.1916 Aanbod tot syndicaat van TBV i.s.m. D.A. Wisselink en NHM voor overname 4,5% obligatielening gemeente Alkmaar, groot f 1.165.000. Koers van overname 96,051%. Gemeente Alkmaar gunde overname aan Incasso-Bank.⁵⁷⁹
- 1916 17.03.1916 Participatie met f 50.000 (aangenomen op aandrang van fa. H.G.Th. Crone na aanvankelijke weigering) in syndicaat tot overname certificaten van aandelen NV Landbouw Maatschappij Boeloes, Amsterdam, groot f 1.150.000. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 100%. Syndicaat o.l.v. Van Vloten & De Gijsselaar. Emissie mislukte, NHM moest 53 stukken opnemen tegen 91,5%. Daarna met winst verkocht, f 2427.⁵⁸⁰
- 1916 21.03.1916 Syndicaat o.l.v. NHM (f 0,5 miljoen, hiervan afgestaan aan directie en GCV f 175.000) en Hope & Co. ter overname aandelen NV Java-China-Japan Lijn, Amsterdam,

571 NA, NHM 440, 1916, nr. 1, 11.01.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.
572 NA, NHM 440, 1916, nr. 2, 14.01.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 34.
573 NA, NHM 440, 1916, nr. 3, 15.01.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.
574 NA, NHM 440, 1916, nr. 4, 26.01.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.
575 NA, NHM 440, 1916, nr. 6, 09.02.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.

576 NA, NHM 440, 1916, nr. 7, 12.02.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.
577 NA, NHM 440, 1916, nr. 8, 16.02.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.
578 NA, NHM 440, 1916, nr. 9, 17.02.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.
579 NA, NHM 440, 1916, nr. 10, 09.03.1916.
580 NA, NHM 440, 1916, nr. 11, 17.03.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 34.

- groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 120%, koers van uitgifte 125%. Syndicaatscommissie 3,5% en leidersprovisie 1%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 22.603.⁵⁸¹
- 1916 08.06.1916 Guichet bij NHM (f 5 miljoen waarvan f 400.000 afgestaan), NIHB en NIEM alsmede bij AB, TB, Hope & Co., LR&C, Robaver en Wertheim & Gompertz in Nederland, in Nederlands-Indië bij de drie genoemde banken en de Javasche Bank voor 5% obligatielening Nederlands-Indië 1916, groot f 80 miljoen, waarvan in Nederland f 50 miljoen (99,5%) en Indië f 30 miljoen (101,25%) uit te geven. Emissie in Nederland overtekend, in Indië bijna voltekend.⁵⁸²
- 1916 10.06.1916 Participatie met f 30.000 via syndicaatsleider H. Oyens & Zonen mede namens RMZ in syndicaat tot garantie ter plaatsing 6% cumulatief preferente aandelen NV Fransch-Hollandsche Oliefabrieken Nouveaux Etablissements Calvé, Delft, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 100%, syndicaatsprovisie 3,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1050.⁵⁸³
- 1916 20.06.1916 Participatie met f 41.000 (waarvan via agent Rotterdam f 30.000 afgestaan) via syndicaatsleider H. Oyens & Zonen in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Hollandsche Transatlantische Handelsvereniging, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatsprovisie 2,5%. Emissie niet voltekend, NHM moest 13 stukken opnemen. Daarna met winst verkocht, f 1878.⁵⁸⁴
- 1916 21.07.1916 Participatie met f 96.000 via syndicaatsleider Robaver in syndicaat ter plaatsing 6% notes Van den Berghs Ltd., Londen-Rotterdam, groot f 7,2 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Provisie 2,5%. Emissie voltekend. Winst in 1916 f 2400.⁵⁸⁵
- 1916 01.09.1916 Overname door NHM en TBV van 4,5% obligatielening gemeente Amersfoort, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 99,559%, koers van uitgifte 100³/8%. Emissie overtekend. Winst NHM f 4418.⁵⁸⁶
- 1916 01.09.1916 Syndicaat van NHM (f 3,75 miljoen, waarvan f 1.875.000 afgestaan) en Wurfain & Zoon voor overname 4,5% obligatielening gemeente Den Haag 1916, groot f 5 miljoen. Koers van overname 93,75%, koers van uitgifte 94,25%. Emissie veertig maal overtekend. Winst NHM f 8516.⁵⁸⁷
- 1916 04.09.1916 Participatie met \$ 80.000 (gewenst was \$ 0,1 miljoen) via Hope & Co. in garantiesyndicaat tot reorganisatie Missouri Pacific Railway Cy., groot \$ 46 miljoen. Syndicaat o.l.v. Kuhn Loeb & Co. te New York. Syndicaatscommissie 3%. Winst NHM f 5676.⁵⁸⁸
- 1916 20.09.1916 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleiders Gebr. Boissevain en Dunlop & Co. in syndicaat tot plaatsing 5% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Houtaankap Maatschappij, Rotterdam, groot f 1,8 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie ruim overtekend. Winst f 2500.⁵⁸⁹
- 1916 03.10.1916 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie van plaatsing aandelen NV Maatschappij tot vervaardiging van Snijmachines volgens Van Berkel's Patent en van andere werktuigen, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 125%. Commissie syndicaat 2%. Emissie voltekend. Winst NHM f 220.⁵⁹⁰
- 1916 12.10.1916 Syndicaat Hope & Co., NHM (f 2,5 miljoen, hiervan afgestaan f 150.000, waarvan f 100.000 aan GCV) en AB ter overname van 4% obligatielening gemeente

581 NA, NHM 440, 1916, nr. 12, 21.03.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.

582 *Van Oss' Effectenboek 1916/17, deel 1 Binnenland*, prospectussen, p. 30-32; *Van Oss' Effectenboek 1917/18, deel 1 Binnenland*, p. 20-21.

583 NA, NHM 440, 1916, nr. 16, 10.06.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.

584 NA, NHM 440, 1916, nr. 17, 20.06.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.

585 NA, NHM 440, 1916, nr. 18, 21.07.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.

586 NA, NHM 440, 1916, nr. 21, 01.09.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.

587 NA, NHM 440, 1916, nr. 22, 01.09.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.

588 NA, NHM 440, 1916, nr. 23, 04.09.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.

589 NA, NHM 440, 1916, nr. 25, 20.09.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 33.

590 NA, NHM 440, 1916, nr. 27, 03.10.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 34.

- Amsterdam 1916, groot f 10 miljoen, waarvan f 8,5 miljoen overgenomen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 97,25%. Emissie voltekend. Winst f 11.750.⁵⁹¹
- 1916 12.10.1916 Overname door NHM, NIHB en NIEM van 5% obligatielening gemeente Surabaya, groot f 3 miljoen. De lening werd zowel te Amsterdam als in Indië geëmitteerd. Koers van overname 99,04%, koers van uitgifte 100%. Emissie vijfmaal overtekend. Winst NHM f 2118.⁵⁹²
- 1916 25.10.1916 NHM participeerde met f 250.000 in syndicaat o.l.v. Robaver, RMZ en Scheurleer & Zoonen tot garantie van plaatsing nieuwe aandelen Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika, Amsterdam, groot f 6 miljoen. Koers van uitgifte 120%. Syndicaatscommissie 3%. Emissie voltekend. Winst NHM f 7500.⁵⁹³
- 1916 04.11.1916 Participatie met niet genoemd bedrag in syndicaat o.l.v. LR&Co., RMZ en Reinders & Knol Bruins tot garantie van plaatsing 5,5% obligatielening NV De Lever's Zeep-Maatschappij, Rotterdam, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1000.⁵⁹⁴
- 1916 20.11.1916 Syndicaat van NHM (f 160.000 en preferente aandelen f 22.000), LR&Co. en H. Oyens & Zonen tot garantie van plaatsing aandelen NV Hotel Atlanta, Amsterdam, groot f 3 miljoen, waarvan f 2,9 miljoen overgenomen. Koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend.⁵⁹⁵
- 1916 25.11.1916 NHM participeerde met f 50.000 in syndicaat o.l.v. Wiegman's Bank tot garantie van plaatsing 6% cumulatief preferente aandelen NV Wiegman's Bank, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1250.⁵⁹⁶
- 1916 30.11.1916 Participatie met f 66.000 (f 30.000 en f 36.000) via syndicaatsleider AB mede namens Robaver in syndicaat tot overname 4000 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen en 4000 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen B NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss, elk groot f 1200 of £ 100, in totaal groot f 8,8 miljoen. Koers van uitgifte 101%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1650.⁵⁹⁷
- 1916 05.12.1916 Overname door NHM (via agentschap Rotterdam) van 5% obligatielening Coöperatieve Vereeniging Coöperatieve Beetwortelsuikerfabriek Zeeland, Bergen op Zoom, groot f 1.450.000, waarvan f 0,8 miljoen overgenomen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 99%. Emissie voltekend. Winst NHM t.g.v. Rotterdam.⁵⁹⁸
- 1916 05.12.1916 Participatie met niet genoemd bedrag via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Hengelosche Electriche en Mechanische Apparatenfabriek (HEEMAF), Hengelo, groot f 750.000. Commissie 2%. Koers van uitgifte 140%. Emissie voltekend. Winst f 3000.⁵⁹⁹
- 1916 09.12.1916 Participatie van f 250.000 (hiervan afgestaan aan directie f 100.000) via syndicaatsleider TBV in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Amsterdamsche Superfosfaatfabriek, Amsterdam, groot f 0,7 miljoen. Commissie f 45.000. Koers van uitgifte 145%. Emissie voltekend. Winst f 6765.⁶⁰⁰
- 1916 11.12.1916 Participatie door agentschap Rotterdam met f 14.000 (f 4000 en f 10.000) via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie van plaatsing gewone aandelen NV Van der Kuy & Van der Ree's Machinefabriek en Scheepswerf, Rotterdam,

591 NA, NHM 440, 1916, nr. 28, 12.10.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 34.

592 NA, NHM 440, 1916, nr. 29, 12.10.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 108.

593 NA, NHM 440, 1916, nr. 30, 25.10.1916; NA, NHM 73, 1916, p. 34.

594 NA, NHM 440, 1916, nr. 32, 04.11.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 108.

595 NA, NHM 440, 1916, nr. 33a, 20.11.1916.

596 NA, NHM 440, 1916, nr. 34, 25.11.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 108.

597 NA, NHM 440, 1916, nr. 36, 30.11.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 108.

598 NA, NHM 440, 1916, nr. 37, 05.12.1916.

599 NA, NHM 440, 1916, nr. 38, 05.12.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 108.

600 NA, NHM 440, 1916, nr. 39, 09.12.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 108.

- groot f 0,2 miljoen en 6% cumulatief preferente aandelen, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 120% en 100%. Commissie syndicaat 2,5%. Emissie voltekend.⁶⁰¹
- 1916 12.12.1916 Overname door NHM (f 5 miljoen, waarvan f 925.000 afgestaan), Hope & Co. en AB van 4% obligatielening provincie Noord-Holland, groot f 20,6 miljoen. Koers van overname 96,02%, koers van uitgifte 96,75%. Emissie niet voltekend, participanten moesten 34% opnemen. Verlies in 1916 f 15.210.⁶⁰²
- 1916 18.12.1916 Participatie van f 25.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Incasso-Bank, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Commissie 2,5%. Koers van uitgifte 115%. Emissie voltekend. Winst NHM f 625.⁶⁰³
- 1916 20.12.1916 Participatie met f 100.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Amsterdamsche Bank, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 175%. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleider AB. Emissie voltekend. Winst NHM f 2000.⁶⁰⁴
- 1916 23.12.1916 Participatie met f 50.000 in syndicaat tot overname aandelen NV De Twentse Bank, Amsterdam, serie A, groot f 4.962.500, waarvan f 3.970.000 overgenomen. Koers van overname 125%, koers van uitgifte 130%. Commissie syndicaat 4%. Syndicaatsleider TBV. Emissie voltekend. Winst NHM f 2000.⁶⁰⁵
- 1916 27.12.1916 Syndicaat o.l.v. Hope & Co. tot garantie van plaatsing 4000 nieuwe aandelen Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 4 miljoen tegen koers 180%. Commissie 2,5% en voor leider daarboven 0,5%. Inschrijving en storting bij NHM in Nederland en in Indië. Slechts 83 stukken niet geplaatst.⁶⁰⁶
- 1916 27.12.1916 Participatie met f 20.000 via syndicaatsleider Robaver in syndicaat tot plaatsing 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen NV L.E. Tels & Co.'s Handelmaatschappij, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatsprovisie 3%. Emissie geslaagd, winst NHM f 600.⁶⁰⁷
- 1916 28.12.1916 Overname door NHM (f 275.000 waarvan f 175.000 afgestaan) van nieuwe aandelen in NV Maatschappij voor Uitvoer en Commissiehandel, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 120%, koers van uitgifte 125%. Emissie niet volledig geslaagd, NHM moest 19 stukken opnemen.⁶⁰⁸
- 1917 03.01.1917 Guichet bij NHM van aandelen Landbouwmaatschappij Soekowono, groot f 100.000, koers van uitgifte 190% uitsluitend voor bestaande aandeelhouders. Guichetcommissie f 1000. Emissie geslaagd.⁶⁰⁹
- 1917 03/05.01.1917 Overname door NHM van aandelen NV Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen (hiervan afgestaan f 340.000, waarvan f 140.000 aan directie). Koers van overname 135%, koers van uitgifte 140%. Commissie 0,25%, guichetcommissie 0,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 33.000.⁶¹⁰
- 1917 03/04.01.1917 Syndicaat van NHM (f 567.000 waarvan f 150.000 aan directie), TB en P. Smidt van Gelder ter overname van 600 6% cumulatief preferente aandelen en 1400 gewone aandelen NV Vereenigde Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 113% en 133%. Provisie 4%, dus f 80.000. Emissie niet voltekend, syndicaat moest 443 gewone aandelen opnemen, hiervoor f 13.290 extra-commissie. Winst NHM f 23.655.⁶¹¹

601 NA, NHM 440, 1916, nr. 40, 11.12.1916.

602 NA, NHM 440, 1916, nr. 41, 12.12.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 109.

603 NA, NHM 440, 1916, nr. 42, 18.12.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 108.

604 NA, NHM 440, 1916, nr. 43, 20.12.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 108.

605 NA, NHM 440, 1916, nr. 44, 23.12.1916; NA, NHM 51, 1916, p. 109.

606 NA, NHM 440, 1916, nr. 45, 27.12.1916.

607 NA, NHM 51, 1916, p. 109; AAHA, NHM 22, 1917, nr. 129, 03.01.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 39.

608 NA, NHM 440, 1916, nr. 46, 28.12.1916.

609 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 131, 03.01.1917.

610 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 132, 03.01.1917; NA, NHM 51, 1916, p. 110; *Van Oss' Effectenboek 1917/18, deel 1 Binnenland*, p. 550; NA, NHM 73, 1917, p. 39.

611 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 133, 04.01.1917; NA, NHM 51, 1916, p. 110; *Van Oss' Effectenboek 1917/18, deel 1 Binnenland*, p. 598; NA, NHM 73, 1917, p. 39.

- 1917 04.01.1917 Participatie met ffr. 100.000 via Paribas, Parijs in aandelenemissie Compagnie Nationale de Matières Colorantes et de Produits Chimiques. Emissie overtekend.⁶¹²
- 1917 06.01.1917 Participatie met f 25.000 via agentschap NIEM, Amsterdam in syndicaat tot plaatsing aandelen Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 122,5%. Syndicaatscommissie 2,5%. NHM moest 9 aandelen opnemen. Winst NHM f 395.⁶¹³
- 1917 10.01.1917 Guichet bij NHM van aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 750.000. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie f 5000. Bij emissie 720 stuks geplaatst.⁶¹⁴
- 1917 15.01.1917 Participatie van f 50.000 via NHM Rotterdam in syndicaat o.l.v. RMZ tot plaatsing aandelen NV Maatschappij voor Scheeps- en Werktuigbouw Fyenoord, Rotterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 165%. Winst 2,5%. Emissie geslaagd.⁶¹⁵
- 1917 19.01.1917 Participatie met f 50.000 in syndicaat o.l.v. Kuhn, Loeb & Co. tot plaatsing in Verenigde Staten van 74.000 aandelen (222.000 shares) Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Emissie overtekend. Winst NHM f 16.424.⁶¹⁶
- 1917 29.01.1917 Overname door NHM (aan directie afgestaan f 100.000) en RMZ van 4,5% obligatielening Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 99%. Emissie niet geslaagd. NHM moest 282 stuks opnemen.⁶¹⁷
- 1917 22.02.1917 Participatie met f 300.000 (afgestaan aan directie f 100.000) via syndicaatsleider Vermeer & Co. in syndicaat tot overname aandelen Nederlandsch-Indische Maatschappij tot Voortzetting der Zaken van Linde & Teves en R.S. Stokvis Ltd., Semarang, groot f 2 miljoen. Syndicaatscommissie 5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 10.000.⁶¹⁸
- 1917 14.03.1917 Syndicaat van NHM (f 333.333 waarvan afgestaan aan directie f 65.000) Vermeer & Co. en Disconto-Maatschappij, Rotterdam voor garantie tot plaatsing aandelen NV Kas-Vereeniging, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Syndicaatscommissie 4%. Koers van uitgifte 116% aan aandeelhouders en 118% aan niet-aandeelhouders. Emissie voltekend. Winst NHM f 9050.⁶¹⁹
- 1917 27.03/02.04.1917 Openstelling bij NHM en participatie met f 100.000 in 1500 6% cumulatief preferente aandelen C. Kamphuys' Fabrieken, Zaandam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 5%, syndicaatsleider W. Kreukniet, Rotterdam. Emissie voltekend, winst NHM f 19.035.⁶²⁰
- 1917 07.04.1917 Syndicaat van NHM en TB (beide 354 gewone aandelen en beide 6 preferente aandelen) voor overname 1158 gewone aandelen en 42 preferente NV Nederlandse Staalgieterij v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie voltekend. Winst NHM f 14.160.⁶²¹
- 1917 16.04.1917 Guichet bij NHM, TB en H&P van nieuwe aandelen serie A NV Nederlandse Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam, groot f 1,1 miljoen. Koers van uitgifte 115%. Provisie voor elk van de drie f 2500. Emissie voltekend.⁶²²
- 1917 16.04.1917 Overname door NHM van 500 nieuwe aandelen Zaanlandsche Bank, Krommenie, groot f 250.000. Koers van uitgifte 115%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie niet geslaagd. NHM moest 111 aandelen van f 500 opnemen.⁶²³

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

612 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 134, 04.01.1917.

613 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 135, 06.01.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 39.

614 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 136, 10.01.1917.

615 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 137, 15.01.1917.

616 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 138, 19.01.1917.

617 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 139, 29.01.1917.

618 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 141, 22.02.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 39.

619 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 143, 14.03.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

620 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 145, 27.03.1917; NA, NHM 51, 1916, p. 110; *Van Oss' Effectenboek 1917/18, deel 1 Binnenland*, p. 516; NA, NHM 73, 1917, p. 39.

621 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 146, 07.04.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

622 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 147, 16.04.1917.

623 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 148, 16.04.1917.

- 1917 10.05.1917 Overname door NHM en GCV (f 150.000) van 4,5% obligatielening gemeente Deventer, groot f 0,9 miljoen. Koers van overname 98,381%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie tweeënhal maal overtekend. Winst NHM f 5060.⁶²⁴
- 1917 15.05.1917 Overname door NHM (afgestaan aan GCV f 200.000) van 4,5% obligatielening gemeente Tilburg, groot f 1 miljoen. Koers van overname 98,551%, koers van uitgifte 99,75%. Agentschap Tilburg GCV ontving f 500 voor bemoeienis. Emissie voltekend. Winst NHM f 5690.⁶²⁵
- 1917 04.06.1917 Overname door NHM (afgestaan aan directie f 100.000) aandelen Handelsvereniging v/h Reiss & Co., Amsterdam, groot f 500.000, Koers van overname 110%, koers van uitgifte 115%. Onderparticipatie aan H. Oyens & Zonen f 0,1 miljoen. Emissie voltekend. Winst f 11.050.⁶²⁶
- 1917 07.06.1917 Participatie met 1/3 in syndicaat TB en RMZ tot overname certificaten van aandelen fa. Gebr. Stork & Co., Hengelo, groot f 0,8 miljoen. Koers van overname 123,30%, koers van uitgifte 127%. Aan de markt gebracht door TB en RMZ in de vorm van certificaten, uitgegeven door de Twentsche Trust Maatschappij. Alle stukken genomen door preferente aandeelhouders. Winst NHM f 6444.⁶²⁷
- 1917 08.06.1917 Participatie (f 10.000 en f 20.000) via syndicaatsleider NIHB in syndicaat tot plaatsing f 500.000 6% cumulatief preferente aandelen en f 1 miljoen gewone aandelen NV S.L. van Nierop & Co.'s Handel Maatschappij, Amsterdam. Koers van uitgifte 108% en 145%. Garantiever commissie 4%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1200.⁶²⁸
- 1917 20.06.1917 Participatie met f 100.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Amsterdamsche Bank, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 175% voor aandeelhouders. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleider AB. Emissie voltekend. Winst NHM f 2000.⁶²⁹
- 1917 23.06.1917 Participatie met f 50.000 door agent Rotterdam via syndicaatsleider H. Oyens & Zonen in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Hollandsche Transatlantische Handelsvereniging, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 132%. Syndicaatsprovisie 2,5%. Emissie voltekend.⁶³⁰
- 1917 28.06.1917 Participatie met f 60.000 via syndicaatsleider NIHB in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Oliefabrieken Insulinde, Amsterdam, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 170%. Garantiever commissie 5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 3000.⁶³¹
- 1917 30.06.1917 Deelneming van de NHM via syndicaatsleiders voor f 30.000 in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' (Internatio), Rotterdam, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 170%. Syndicaatsleiders Robaver en RMZ. Syndicaatscommissie 2%. Emissie voltekend. Winst NHM f 600.⁶³²
- 1917 03.07.1917 Participatie met f 66.000 (f 30.000 en f 36.000) via syndicaatsleiders AB en Robaver in syndicaat tot overname 4000 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen en 4000 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen B NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss, elk groot f 1000, in totaal groot f 8 miljoen. Koers van uitgifte 101%. Syndicaatscommissie 3%. Emissie overtekend. Winst NHM f 1980.⁶³³
- 1917 06.07.1917 Syndicaat van NHM, TB en H.C. Rehbock ter overname van 248 aandelen à f 900 van Handelsvereniging Holland-Bombay, Amsterdam. Koers van overname 120%, koers van uitgifte 125%. Emissie voltekend. Winst NHM f 2250.⁶³⁴

624 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 153, 10.05.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

625 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 154, 15.05.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

626 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 155, 04.06.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

627 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 157, 07.06.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

628 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 158, 08.06.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

629 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 160, 20.06.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

630 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 161, 23.06.1917.

631 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 162, 28.06.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

632 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 163, 30.06.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

633 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 164, 03.07.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

634 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 166, 06.07.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

- 1917 18.07.1917 Syndicaat Hope & Co., NHM (f 2,4 miljoen, hiervan afgestaan f 250.000, waarvan f 100.000 aan GCV) en AB ter overname van 4,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1917, groot f 8 miljoen. Koers van overname 99³/₈%, koers van uitgifte 100¹/₈%. Emissie voltekend. Winst f 10.750.⁶³⁵
- 1917 24.08.1917 Aanbod tot overname door NHM en GCV van 4,5% obligatielening provincie Gelderland, groot f 1.750.000. Koers van overname 99.377%. Niet doorgegaan, provincie Gelderland accepteerde aanbod van de Rijkspostspaarbank tegen koers 99,75%.⁶³⁶
- 1917 23.08.1917 Syndicaat o.l.v. NHM met NIHB en NIEM en mede gesteund door andere banken in Nederland en Nederlands-Indië voor 5% obligatielening Nederlands-Indië 1917, groot f 50 miljoen, waarvan f 30 miljoen in Nederland en f 20 miljoen in Nederlands-Indië uit te geven. Koers van uitgifte 99,75%. Provisie 1/8%. Emissie overtekend, in Nederland 35% toegewezen, in Nederlands-Indië 75%. Winst NHM f 17.864.⁶³⁷
- 1917 24.08.1917 Overname door NHM van 4,5% obligatielening gemeente Maassluis, groot f 1 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie overtekend. Winst f 3859.⁶³⁸
- 1917 03.09.1917 NHM participeerde met f 25.000 in syndicaat o.l.v. Wiegman's Bank tot garantie van plaatsing 6% cumulatief preferente aandelen NV Wiegman's Bank, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 625.⁶³⁹
- 1917 24.09.1917 Aanbod tot overname door NHM van 4,5% obligatielening gemeente Helmond, groot f 1 miljoen. Koers van overname 98,78%. Niet doorgegaan, gemeente Helmond accepteerde aanbod Hanzebank.⁶⁴⁰
- 1917 24.09.1917 Aanbod tot overname door NHM en TB van 4,5% obligatielening gemeente Hilversum, groot f 1 miljoen. Koers van overname 99,391%. Niet doorgegaan, gemeente Hilversum accepteerde aanbod Rijkspostspaarbank.⁶⁴¹
- 1917 02.10.1917 Aanbod tot overname door NHM en RMZ van 4,5% obligatielening gemeente Vlaardingen, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 99,0658%. Niet doorgegaan, gemeente Vlaardingen accepteerde aanbod andere bank.⁶⁴²
- 1917 20.10.1917 Participatie met f 250.000 (hiervan f 50.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider Jonas & Kruseman en J.A. Matthes & Co. in syndicaat tot overname van 6% converteerbare obligatielening NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Garantieprovisie 2,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 5000.⁶⁴³
- 1917 19.10.1917 Participatie met f 40.000 via syndicaatsleiders Gebr. Boissevain en Dunlop & Co. in syndicaat tot garantie ter plaatsing 6% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Houtaankap Maatschappij, Rotterdam, groot f 1,2 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie ruim overtekend. Winst f 800.⁶⁴⁴
- 1917 20.10.1917 Participatie met f 375.000 (hiervan afgestaan aan directie en Cremer f 125.000) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen Hollandische Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen, koers van uitgifte 200%. Syndicaatsprovisie 5%. Emissie overtekend. Winst NHM f 12.500.⁶⁴⁵
- 1917 26.10.1917 Participatie met f 100.000 in syndicaat o.l.v. Robaver tot garantie van plaatsing 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen firma Wm.H. Müller & Co., Den

Bijlage 7

Syndicaten met deelname van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

635 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 169, 18.07.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

636 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 171, 24.08.1917.

637 *Van Oss' Effectenboek 1918/1919, deel 1 Binnenland*, p. 20-21; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

638 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 172, 24.08.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

639 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 173, 03.09.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

640 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 175, 24.09.1917.

641 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 176, 24.09.1917.

642 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 177, 02.10.1917.

643 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 179, 20.10.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

644 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 180, 19.10.1917; NA, NHM 51, 1917, p. 114.

645 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 181, 20.10.1917; NA, NHM 73, 1917, p. 40.

- Haag, groot f 10 miljoen. Garantiecommissie 3%. Koers van overname 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 3000.⁶⁴⁶
- 1917 03.11.1917 Syndicaat van NHM en TB (ook voor inschrijving en storting) voor garantie ter plaatsing aandelen Koninklijke Hollandsche Lloyd, f 5 miljoen. Koers van uitgifte 165%. Provisie voor beide banken samen f 82.500. NHM en TB namen elk voor f 1,4 miljoen, de rest afgestaan. Later stond NHM van haar aandeel nog f 675.000 af (waarvan f 250.000 aan directie), eigen aandeel dus f 725.000. Emissie zwaar overtekend. Winst f 14.625.⁶⁴⁷
- 1917 06.11.1917 Participatie met f 20.000 via syndicaatsleider NIHB in garantiesyndicaat tot plaatsing 5% obligatielening NV Amsterdamsche Rijtuig Maatschappij, Amsterdam, groot f 686.000, restant van van lening 1916 groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Garantiecommissie 2%. Emissie voor de helft voltekend. NHM moest 10 stukken opnemen.⁶⁴⁸
- 1917 07.11.1917 Emissie door NHM van aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte voor aandeelhouders 120%, voor anderen 125%.⁶⁴⁹
- 1917 08.11.1917 Participatie met f 40.000 aangeboden door Disconto-Maatschappij, in syndicaat tot overname nieuwe aandelen NV Disconto-Maatschappij, Rotterdam, groot f 1 miljoen. Syndicaatscommissie 3%. Koers van uitgifte 130%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 1200.⁶⁵⁰
- 1917 13.11.1917 Participatie met f 200.000 (afgestaan aan directie f 50.000) via Van Loon & Co./Hope & Co. in syndicaat tot plaatsing 5% obligatielening NV Cultuur Maatschappij der Vorstenlanden, Amsterdam, groot f 3 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 1500.⁶⁵¹
- 1917 16.11.1917 Participatie van f 25.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Incasso-Bank, Amsterdam, groot f 1,2 miljoen zijnde het restant van uitgifte f 2 miljoen, waarvan f 0,8 miljoen geplaatst. Syndicaatsprovisie 2%. Koers van uitgifte 118% voor aandeelhouders, vrije inschrijving 120%. Emissie overtekend. Winst NHM f 500.⁶⁵²
- 1917 20.11.1917 Participatie met f 10.000 in syndicaat tot plaatsing van 5% pandbrieven Pretoria Hypotheek Maatschappij, groot f 0,6 miljoen. Syndicaat o.l.v. Kerkhoven & Co. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 100%. Garantieprovisie 2%. Emissie niet voltekend, NHM moest voor f 6000 opnemen.⁶⁵³
- 1917 30.11.1917 Participatie van f 50.000 via syndicaatsleider TB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Stoomvaart Maatschappij 'Oostzee', Amsterdam, groot f 1 miljoen. Commissie 5%. Koers van uitgifte 350%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 2500.⁶⁵⁴
- 1917 12.12.1917 Participatie met f 75.000 via syndicaatsleider TB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen serie A NV De Twentsche Bank, Amsterdam, groot f 4.150.000. Koers van overname 127,5%, koers van uitgifte 132,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 2941.⁶⁵⁵
- 1917 14.12.1917 Participatie met f 400.000 (aan directie afgestaan f 80.000) in syndicaat TB en RMZ tot overname certificaten van aandelen fa. Gebr. Stork & Co., Hengelo, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 127%, koers van uitgifte 127%. Aan de markt gebracht

646 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 182, 26.10.1917; NA, NHM 51, 1917, p. 114.

647 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 183, 03.11.1917; NA, NHM 51, 1917, p. 114.

648 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 184, 06.11.1917.

649 Van Oss' Effectenboek 1952 Binnenland, p. 937.

650 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 185, 08.11.1917; NA, NHM 51, 1917, p. 114.

651 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 186, 13.11.1917; NA, NHM 51, 1917, p. 114.

652 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 187, 16.11.1917; NA, NHM 51, 1917, p. 114.

653 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 188, 20.11.1917.

654 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 189, 30.11.1917; NA, NHM 51, 1917, p. 114.

655 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 190, 12.12.1917; NA, NHM 51, 1917, p. 114.

door TB en RMZ in de vorm van certificaten, uitgegeven door Twentsche Trust Maatschappij. Alle stukken genomen door preferente aandeelhouders. Provisie 1%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 4064.⁶⁵⁶

- 1918 10.01.1918 Syndicaat van NHM (f 7,5 miljoen, waarvan f 0,5 miljoen afgestaan aan Hope) en Wurfain & Zoon voor overname 4,5% obligatielening gemeente Den Haag 1918, groot f 10 miljoen. Koers van overname 98⁵/8%, koers van uitgifte 98,75%. Emissie niet voltekend. NHM moest 3757 stukken opnemen. Mislukken had te maken met hoge koers en te hoge bedrag emissie. Aanvankelijk f 5 miljoen en optie op nog eens f 5 miljoen. Den Haag wenste die conditie niet te accepteren. Hope wilde aanvankelijk niet meedoen, na dreigement van NHM dat een volgende keer Hope niet deel zou uitmaken van syndicaat deed hen alsnog besluiten mee te doen. Verlies NHM f 264.304.⁶⁵⁷
- 1918 12.01.1918 Participatie met f 150.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Nederlandsch-Indische Handelsbank, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 175% voor aandeelhouders. Commissie syndicaat 3%. Syndicaatsleider NIHB. Emissie voltekend. Winst NHM f 4500.⁶⁵⁸
- 1918 16.01.1918 Deelneming van de NHM via syndicaatsleiders voor f 40.000 in syndicaat tot garantie van plaatsing 5% obligatielening Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' (Internatio), Rotterdam, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatsleiders Robaver en RMZ. Syndicaatscommissie 1,25%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 500.⁶⁵⁹
- 1918 04.02.1918 Overname door NHM (afgestaan f 665.000, waarvan f 200.000 aan directie) van 5% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Overnamecommissie 0,5%. Alleen inschrijving bij NHM. Zwaar overtekend, maar 2% van inschrijvingen werd toegewezen. Winst NHM f 6675.⁶⁶⁰
- 1918 08.02.1918 Deelneming van de NHM via Dunlop & Co. voor f 20.000 in syndicaat tot garantie van plaatsing 6% converteerbare obligatielening Nederlandsch-Indische Portland Cement Maatschappij, Amsterdam, groot f 1.275.000. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatsleiders Dunlop & Co. en Jarman en Zoonen. Syndicaatscommissie 2%. Emissie overtekend. Winst NHM f 400.⁶⁶¹
- 1918 09.02.1918 Participatie met f 450.000 (afgestaan aan directie f 150.000) via syndicaatsleider Vermeer & Co. in syndicaat tot overname aandelen Nederlandsch-Indische Maatschappij tot Voortzetting der Zaken van Linde & Teves en R.S. Stokvis Ltd., Semarang, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 175%. Syndicaatscommissie 5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 15.000.⁶⁶²
- 1918 02.03.1918 Participatie (f 10.000 en f 20.000) via syndicaatsleider NIHB in syndicaat tot garantie van plaatsing f 500.000 6% cumulatief preferente aandelen en f 1 miljoen gewone aandelen NV S.L. van Nierop & Co.'s Handel Maatschappij, Amsterdam. Koers van uitgifte 110% en 155%. Garantiever commissie 4%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1200.⁶⁶³
- 1918 05.03.1918 Syndicaat o.l.v. Hope & Co. tot garantie van plaatsing 10.000 nieuwe aandelen Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 10 miljoen tegen koers 160% alleen opengesteld voor aandeelhouders. Commissie 2,5% en voor leider daar-

656 AAHA, NHM 22, 1917, nr. 191, 14.12.1917; NA, NHM 51, 1917, p. 114.

657 NA, NHM 441, 1918, nr. 2, 10.01.1918; NA, NHM 51, 1918, p. 26.

658 NA, NHM 441, 1918, nr. 3, 12.01.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

659 NA, NHM 441, 1918, nr. 4, 16.01.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

660 NA, NHM 441, 1918, nr. 5, 04.02.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

661 NA, NHM 441, 1918, nr. 6, 08.02.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

662 NA, NHM 441, 1918, nr. 7, 09.02.1918.

663 NA, NHM 441, 1918, nr. 8, 02.03.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

- boven 0,5%. Inschrijving en storting bij NHM in Nederland en in Indië. Slechts 165 stukken niet geplaatst.⁶⁶⁴
- 1918 07.03.1918 Participatie met f 80.000 via syndicaatsleider NIHB in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Oliefabrieken Insulinde, Amsterdam, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 180%. Garantiecommissie 4%. Emissie voltekend. Winst NHM f 3200.⁶⁶⁵
- 1918 13.03.1918 Participatie met f 25.000 in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 6% pandbrieven Holland Texas Hypotheekbank, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen, deel uitmakende van totale emissie van f 1 miljoen. Syndicaat o.l.v. Van Marken & Middendorp en H. Oyens & Zonen. Koers van uitgifte 100%. Garantieprovisie 2%. Emissie niet voltekend, NHM moest voor f 10.000 opnemen.⁶⁶⁶
- 1918 14.03.1918 Participatie met f 400.000 (waarvan f 100.000 afgestaan aan directie) via syndicaatsleider TB in syndicaat tot plaatsing 5% obligatielening Handelsvereniging 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 4,8 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Garantiecommissie syndicaat 1,5%. Verder voor TB f 6000. Inschrijving en storting bij Associatie Cassa. Emissie overtekend. Winst NHM f 4125.⁶⁶⁷
- 1918 18.03.1918 NHM participeerde met f 25.000 in syndicaat o.l.v. Wiegman's Bank tot garantie van plaatsing aandelen NV Wiegman's Bank, Amsterdam, groot f 1,9 miljoen. Koers van uitgifte 125%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie niet geslaagd. Syndicaat werd door Wiegman van verplichtingen ontheven.⁶⁶⁸
- 1918 03.04.1918 Overname door NHM van nieuwe aandelen Zaanlandsche Bank, Krommenie, groot f 250.000 (waarvan f 150.000 afgestaan). Syndicaatscommissie 2,5%. Koers van uitgifte 118% uitsluitend voor aandeelhouders. Inschrijving bij Willeumier, Van Tijen en Van Laer, Amsterdam. Emissie geslaagd, slechts f 8500 door ZB zelf genomen. Winst NHM 2500.⁶⁶⁹
- 1918 17.04.1918 Overname door NHM, NIHB en NIEM van 5% obligatielening gemeente Batavia, groot f 3,5 miljoen, deel van totale emissie van f 4,5 miljoen. De lening werd zowel te Amsterdam als in Indië geëmitteerd. Koers van overname 95,25%, koers van uitgifte 99%. Emissie na vertraging vanwege verslechterende markt uiteindelijk voltekend, bijna geheel in Indië.⁶⁷⁰
- 1918 07.05.1918 Overname door NHM en Hope & Co. (elk voor f 750.000, rest aan derden afgestaan; NHM stond daarnaast nog f 185.000 aan directie af) van nieuwe aandelen NV Cultuur Maatschappij der Vorstenlanden, Amsterdam, groot f 5.132.500 koers van overname 106% met daarnaast nog een optie op aandelen voor hetzelfde bedrag. koers van overname 107%. Koers van uitgifte 110%. Emissie overtekend. Winst NHM f 90.875.⁶⁷¹
- 1918 22.05.1918 Participatie met f 30.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing nieuwe aandelen Bank-Associatie Wertheim & Gompertz 1834 en Credietvereniging 1853, Amsterdam (BA), groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 112,5% voor aandeelhouders. Commissie syndicaat 2,5%. Syndicaatsleider BA. Emissie voltekend. Winst f 750.⁶⁷²
- 1918 31.05.1918 Participatie met f 50.400 en f 25.000 via syndicaatsleider H. Oyens & Zonen mede namens RMZ in syndicaat tot garantie ter plaatsing van f 2.035.680 certificaten van gewone aandelen en f 1 miljoen 6% cumulatief preferente aandelen NV Fransch-Hollandsche Oliefabrieken Nouveaux Etablissements Calvé-Delft, Delft. Koers van uit-

664 NA, NHM 441, 1918, nr. 10, 05.03.1918.

665 NA, NHM 441, 1918, nr. 11, 07.03.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

666 NA, NHM 441, 1918, nr. 12, 13.03.1918.

667 NA, NHM 441, 1918, nr. 13, 14.03.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

668 NA, NHM 441, 1918, nr. 14, 18.03.1918.

669 NA, NHM 441, 1918, nr. 18, 03.04.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

670 NA, NHM 441, 1918, nr. 19, 17.04.1918.

671 NA, NHM 441, 1918, nr. 22, 07.05.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

672 NA, NHM 441, 1918, nr. 24, 22.05.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 43.

- gifte 125% en 101%, syndicaatsprovisie 3,5% en 2%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM in 1918 f 2264.⁶⁷³
- 1918 03.06.1918 Participatie met f 100.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Amsterdamsche Bank, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 165% voor aandeelhouders. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleider AB. Emissie voltekend. Winst NHM f 2000.⁶⁷⁴
- 1918 08.06.1918 Overname door NHM van aandelen Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij, Veenendaal, groot f 287.000 (hiervan f 165.000 afgestaan waarvan f 50.000 aan directie), koers van overname 105%, koers van uitgifte 115%. Registratiekosten vanwege vergroting kapitaal voor rekening NHM. Emissie niet voltekend, NHM moest 52 stukken tegen 94% opnemen. Winst f 10.781.⁶⁷⁵
- 1918 14.06.1918 Syndicaat van NHM, TB en H&P tot overname nieuwe aandelen serie A Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam, groot f 1.625.000. Koers van uitgifte 115%. Provisie voor elk van de drie f 2500. Emissie voltekend.⁶⁷⁶
- 1918 19.06.1918 Participatie van f 25.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Incasso-Bank, Amsterdam, groot f 1 miljoen zijnde het restant van uitgifte f 2 miljoen, waarvan f 1 miljoen onderhands geplaatst. Commissie 2%. Koers van uitgifte 120% voor aandeelhouders, niet aandeelhouders 122%. Emissie voltekend. Winst NHM f 500.⁶⁷⁷
- 1918 25.06.1918 Aanbod van syndicaat Hope & Co., NHM en AB ter overname van 5% obligatielening gemeente Amsterdam 1918, groot f 15 miljoen. Koers van overname 99,0215³/₈%, koers van uitgifte 100%. Amsterdam sloeg aanbod af en koos voor combinatie TB, LR&Co., IB, BA en NIEM tegen een koers van 100³/₈%, met een winstverwachting van ³/₈. NHM accepteerde participatie in deze combinatie van f 0,5 miljoen. AB en Hope & Co. weigerden hun aangeboden participatie. Emissie voltekend. Winst f 2500.⁶⁷⁸
- 1918 06.07.1918 Participatie met f 50.000 in syndicaat o.l.v. NIHB tot garantie ter plaatsing van 6% obligatielening Javasche Cultuur Maatschappij, Amsterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%, garantiecommissie 1,5%. Emissie overtekend. Winst NHM f 750.⁶⁷⁹
- 1918 22.07.1918 Overname door NHM (afgestaan f 825.000, waarvan f 260.000 aan directie) van 5% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 2,5 miljoen, koers van overname 99%, koers van uitgifte 99,5% alsmede een optie op nog eens f 2,5 miljoen, koers van overname 99%, koers van uitgifte 99,5%. Overnamecommissie 0,5%. Inschrijving alleen bij NHM. Emissie niet voltekend. Winst f 9464.⁶⁸⁰
- 1918 06.08.1918 Overname door NHM (voor 1/3 = f 818.000, waarvan f 90.000 afgestaan aan directie), Hope & Co. en AB van 5% obligatielening provincie Noord-Holland eerste emissie, groot f 3.365.000. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie vele malen overtekend. Winst f 2802.⁶⁸¹
- 1918 09.09.1918 Participatie met f 25.000 via agentschap NIEM, Amsterdam in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij, Batavia, groot f 5 miljoen. Syndicaatscommissie 2,5%. Koers van uitgifte 122,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 625.⁶⁸²

673 NA, NHM 441, 1918, nr. 28, 31.05.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.
674 NA, NHM 441, 1918, nr. 29, 03.06.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.
675 NA, NHM 441, 1918, nr. 30, 08.06.1918; NA, NHM 51, 1918, p. 25.
676 NA, NHM 441, 1918, nr. 32, 14.06.1918.
677 NA, NHM 441, 1918, nr. 33, 19.06.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.

678 NA, NHM 441, 1918, nr. 34, 25.06.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.
679 NA, NHM 441, 1918, nr. 36, 06.07.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.
680 NA, NHM 441, 1918, nr. 38a, 22.07.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.
681 NA, NHM 441, 1918, nr. 40, 06.08.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.
682 NA, NHM 441, 1918, nr. 43, 09.09.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.

- 1918 12.09.1918 Overname door NHM (voor 1/3 = f 966.000, waarvan f 125.000 afgestaan aan directie), Hope & Co. en AB van 5% obligatielening provincie Noord-Holland tweede emissie, groot f 3.808.000. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie vele malen overtekend. Winst f 3458.⁶⁸³
- 1918 16.09.1918 Syndicaat van NHM (f 7,5 miljoen, hiervan afgestaan f 4.180.000 waarvan f 1 miljoen aan Hope en f 190.000 aan directie) en Wurfain & Zoon voor overname 5% obligatielening gemeente Den Haag 1918, groot f 10 miljoen. Koers van overname 99³/8%, koers van uitgifte 99,75%. Aanvankelijk wilde de NHM het bedrag beperken tot f 5 miljoen, maar Den Haag wilde die conditie niet accepteren. Emissie vele malen overtekend. Winst NHM f 13.290.⁶⁸⁴
- 1918 27.09.1918 Overname door NHM (f 1,4 miljoen, hiervan f 335.000 afgestaan), Hope & Co. en RMZ van aandelen NV Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, groot f 7 miljoen. Koers van overname 242%. Hiervan zou f 6.550.000 tegen de koers van 250% worden aangeboden aan aandeelhouders. In syndicaat van overige f 450.000 participeerde NHM met f 200.000, hiervan f 100.000 afgestaan waarvan f 25.000 aan directie. Directie participeerde buiten portie NHM met f 270.000. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 102.428.⁶⁸⁵
- 1918 27.09.1918 Overname door NHM (f 1,3 miljoen, hiervan f 300.000 afgestaan) en Hope & Co. van aandelen NV Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van overname 194%, koers van uitgifte 200% voor aandeelhouders. Directie participeerde buiten portie NHM met f 300.000. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 82.748.⁶⁸⁶
- 1918 28.09.1918 Participatie via AB met f 100.000 in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 5% obligatielening Semarang-Cheribon Stoomtram-Maatschappij, groot f 4 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 99%. Emissie niet voltekend, NHM moest 36 obligaties opnemen.⁶⁸⁷
- 1918 02.10.1918 Participatie met f 20.000 via syndicaatsleider Vermeer & Co. mede namens Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot overname certificaten van aandelen NV Stoomvaart Maatschappij 'De Maas', Rotterdam, groot f 1.224.000. Koers van uitgifte 250%. Syndicaatscommissie 5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1000.⁶⁸⁸
- 1918 03.10.1918 Overname door NHM van aandelen NV Handelsvereniging v/h Reiss & Co., Amsterdam, groot f 750.000. Koers van overname 130%, koers van uitgifte 135%. Onderparticipaties f 0,4 miljoen, waarvan directie f 100.000. Emissie niet voltekend, NHM moest f 95.500 opnemen.⁶⁸⁹
- 1918 14.10.1918 Participatie met f 25.000 via Wurfain & Zoon in syndicaat tot plaatsing 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen NV Glasfabriek Leerdam v/h Jeekel, Mijnsen & Co., Leerdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 3,5%. Syndicaatsleiders Wurfain & Zoon en Van Ranzow's Bank. Emissie overtekend. Winst NHM f 875.⁶⁹⁰
- 1918 19.10.1918 Aanbod voor syndicaat van NHM voor overname 5% obligatielening gemeente Haarlem, groot f 5 miljoen. Koers van overname 97,983%. Gemeente Haarlem ging niet op aanbod in. Combinatie AB en BA verzorgden deze emissie tegen koers van 99,5.⁶⁹¹
- 1918 21.10.1918 Aanbod voor syndicaat van NHM voor overname 5% obligatielening

683 NA, NHM 441, 1918, nr. 44, 12.09.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.

684 NA, NHM 441, 1918, nr. 47, 16.09.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.

685 NA, NHM 441, 1918, nr. 49, 27.09.1918; NA, NHM 51, 1918, p. 25.

686 NA, NHM 441, 1918, nr. 50, 27.09.1918; NA, NHM 51, 1918, p. 25.

687 NA, NHM 441, 1918, nr. 51, 28.09.1918.

688 NA, NHM 441, 1918, nr. 52, 02.10.1918; NA, NHM 73, 1918, p. 44.

689 NA, NHM 441, 1918, nr. 53, 03.10.1918.

690 NA, NHM 441, 1918, nr. 55, 14.10.1918; NA, NHM 51, 1918, p. 25.

691 NA, NHM 441, 1918, nr. 58, 19.10.1918.

- gemeente Tilburg, groot f 1 miljoen. Koers van overname 97,487%. Gemeente Tilburg ging niet op aanbod in.⁶⁹²
- 1918 27.11.1918 Participatie met f 75.000 (waarvan aan directie afgestaan f 25.000) via syndicaatsleider H. Oyens & Zonen in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen Hollandsche Transatlantische Handelsvereniging, Amsterdam, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 125%. Syndicaatsprovisie 2,5%. Emissie niet voltekend. NHM moest 32 aandelen opnemen. Verlies f 220.⁶⁹³
- 1918 05.12.1918 Participatie met f 100.000 (waarvan aan directie afgestaan f 25.000) via syndicaatsleider NIHB in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Oliefabrieken Insulinde, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 175%. Garantievergoeding 4%. Emissie voltekend. Winst NHM f 3000.⁶⁹⁴
- 1919 25.01.1919 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider GCV in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Geldersche Crediet Vereeniging, Arnhem, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 145%, garantievergoeding 2,5% en voor NHM bovendien 1/8% guichetcommissie. Emissie ruim overtekend. Winst f 4476.⁶⁹⁵
- 1919 05.02.1919 Participatie met f 100.000 (hiervan f 75.000 afgestaan) door agentschap Rotterdam via syndicaatsleider Loopuyts Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Loopuyts Bank, Schiedam, groot f 500.000. Koers van uitgifte 105% voor aandeelhouders en 110% voor vrije inschrijvingen. Garantievergoeding 2,5% en f 1250 guichetcommissie voor NHM Rotterdam. Emissie ruim voltekend.⁶⁹⁶
- 1919 06.02.1919 Overname door NHM en RMZ (aandeel van beide f 315.000, NHM hiervan nog f 112.500 afgestaan, waarvan f 62.500 aan directie) van nieuwe aandelen Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 150%. Garantievergoeding 2,5%. Emissie bijna voltekend (op 42 stukken na). Winst NHM f 5547.⁶⁹⁷
- 1919 13.02.1919 Participatie van f 100.000 via syndicaatsleider TB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen serie A NV De Twentsche Bank, Amsterdam, groot f 4.444.000, in totaal groot f 5.555.000. Koers van overname 125%, koers van uitgifte 130%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 4000.⁶⁹⁸
- 1919 13.02.1919 Syndicaat van NHM (f 3.750.000, hiervan afgestaan f 2.120.000 waarvan f 0,5 miljoen aan Hope en f 95.000 aan directie) en Wurfbain & Zoon voor overname 5% obligatielening gemeente Den Haag 1919, groot f 5 miljoen, in totaal groot f 10 miljoen. Koers van overname 97³/8%, koers van uitgifte 97,75%. Emissie vele malen overtekend. Winst NHM f 4578.⁶⁹⁹
- 1919 28.02.1919 Participatie van f 400.000 via syndicaatsleider AB, mede namens Robaver en RMZ in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV Gemeenschappelijk Eigendom van aandelen Holland-Amerika Lijn, Rotterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 327%. Garantievergoeding 5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 2000.⁷⁰⁰
- 1919 10.03.1919 Participatie met f 10.000 door agentschap Rotterdam via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank, mede namens Kerkhoven & Co., Amsterdam in syndicaat tot garantie plaatsing aandelen NV Rotterdam-Tapanoeli Cultuur Maatschappij Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 115%. Syndicaatscommissie 4%. Emissie zwaar overtekend.⁷⁰¹

692 NA, NHM 441, 1918, nr. 59, 21.10.1918.

693 NA, NHM 441, 1918, nr. 62, 27.11.1918; NA, NHM 51, 1918, p. 26.

694 NA, NHM 441, 1918, nr. 63, 05.12.1918; NA, NHM 51, 1918, p. 25.

695 NA, NHM 442, 1919, nr. 1, 25.01.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.

696 NA, NHM 442, 1919, nr. 2, 05.02.1919.

697 NA, NHM 442, 1919, nr. 3, 06.02.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.

698 NA, NHM 442, 1919, nr. 4, 13.02.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.

699 NA, NHM 442, 1919, nr. 5, 13.02.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.

700 NA, NHM 442, 1919, nr. 8, 28.02.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.

701 NA, NHM 442, 1919, nr. 9, 10.03.1919.

- 1919 12.03.1919 Participatie met f 10.000 door agentschap Rotterdam via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank, mede namens Kerkhoven & Co., Amsterdam in syndicaat tot garantie plaatsing aandelen NV A. Hillen's Sigaren en Tabaksfabriek, Delft, groot f 750.000. Koers van uitgifte 110%. Syndicaatscommissie 4%. Emissie niet voltekend, NHM moest voor f 3000 opnemen.⁷⁰²
- 1919 13.03.1919 Syndicaat van NHM en TB (beide voor f 325.000, NHM stond f 100.000 af aan directie) voor overname 1400 gewone aandelen NV Nederlandsche Staalgieterij v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, groot f 1,4 miljoen. Koers van overname 115%, koers van uitgifte 120% met voorkeursrecht voor aandeelhouders. Emissie bijna voltekend, beide banken moesten 14 stukken opnemen. Winst NHM f 12.100.⁷⁰³
- 1919 05.04.1919 Agentschap Rotterdam trad als guichet op bij uitgifte aandelen Van Ranzow's Bank, Arnhem, groot f 0,3 miljoen. Koers van uitgifte 115%. Van Ranzow oude relatie van Havelaar. Provisie 0,25% over nominaal ingeschreven bedrag.⁷⁰⁴
- 1919 10.04.1919 Participatie met f 10.000 via syndicaatsleider GCV in syndicaat tot garantie plaatsing aandelen NV De Nieuwe Russische Houthandel, Dordrecht, groot f 250.000. Koers van uitgifte 130%. Garantieprovisie 5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 690.⁷⁰⁵
- 1919 30.04.1919 Participatie met f 10.000 via syndicaatsleider Th. Gilissen in syndicaat tot plaatsing 500 aandelen NV Lettergieterij 'Amsterdam' v/h N. Tetterode, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Syndicaatscommissie 4%. Koers van uitgifte 145%. Emissie voltekend. Winst NHM f 400.⁷⁰⁶
- 1919 01.05.1919 Overname door NHM (afgestaan f 850.000, waarvan f 235.000 aan directie) van nieuwe aandelen Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 2,5 miljoen, koers van overname en uitgifte 150%. Overnamecommissie 2,5% en guichetcommissie 0,5%, totaal dus f 75.000. Inschrijving alleen bij NHM. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 50.425.⁷⁰⁷
- 1919 02.05.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank (en Kerkhoven & Co., Amsterdam) in syndicaat tot garantie van plaatsing gewone aandelen NV Van der Kuy & Van der Ree's Machinefabriek en Scheepswerf, Rotterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 120%, garantieprovisie 4%. Emissie voltekend.⁷⁰⁸
- 1919 03.05.1919 Syndicaat Hope & Co., NHM (f 2,9 miljoen, hiervan afgestaan f 805.000, waarvan f 100.000 aan GCV) en AB ter overname van 5,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1919, groot f 20 miljoen, waarvan f 10 miljoen overgenomen en een optie op de andere f 10 miljoen. Koers van overname 997/8%, commissie 0,5% (0,25%) en makelaarsprovisie 3/8%. Emissie voltekend. Winst f 11.866.⁷⁰⁹
- 1919 14.05.1919 NHM participeerde met f 250.000 in syndicaat o.l.v. Robaver, RMZ en Scheurleer & Zoonen tot garantie van plaatsing nieuwe aandelen Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika, Amsterdam, groot f 6 miljoen. Koers van uitgifte 118%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 4750.⁷¹⁰
- 1919 15.05.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 5000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank (en Amsterdamsche Handelsbank, Amsterdam) in syndicaat tot garantie van plaatsing 6% eerste hypothecaire converteerbare obligatielening NV Asten Creameries, Asten, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 120%, syndicaatscommissie 4%. Emissie niet voltekend, agentschap moest f 3000 opnemen.⁷¹¹

702 NA, NHM 442, 1919, nr. 10, 12.03.1919.
703 NA, NHM 442, 1919, nr. 12, 13.03.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.
704 NA, NHM 442, 1919, nr. 16, 05.04.1919.
705 NA, NHM 442, 1919, nr. 17, 10.04.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.
706 NA, NHM 442, 1919, nr. 21, 30.04.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.

707 NA, NHM 442, 1919, nr. 23, 01.05.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.
708 NA, NHM 442, 1919, nr. 24, 02.05.1919.
709 NA, NHM 442, 1919, nr. 25, 03.05.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.
710 NA, NHM 442, 1919, nr. 28, 14.05.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.
711 NA, NHM 442, 1919, nr. 29, 15.05.1919.

- 1919 15.05.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank (en Kerkhoven & Co., Amsterdam) in syndicaat tot garantie plaatsing nieuwe aandelen NV Koninklijke Nederlandsche Zoutindustrie, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 105%, syndicaatscommissie 3%. Emissie overtekend.⁷¹²
- 1919 16.05.1919 Participatie met f 15.000 via syndicaatsleider NIHB in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Amsterdamsche Rijtuig Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 112,5%. Garantievermissie 3%. Emissie voltekend. Winst NHM f 450.⁷¹³
- 1919 24.05.1919 Agentschap Rotterdam trad als guichet op bij uitgifte aandelen NV Frank Rijdsdijk's Industriële Ondernemingen, Rotterdam, groot f 0,7 miljoen. Hiervan werd voor f 350.000 een syndicaat gevormd waarin participeerden agentschap Rotterdam, leider Patijn & Van Notten en Scheurleer & Zoonen elk voor eenderde. Koers van uitgifte 145%. Garantievermissie 4%. Extracommissie syndicaatsleden 2%. Winst NHM f 6376.⁷¹⁴
- 1919 26.05.1919 Overname door NHM (f 515.000, hiervan afgestaan f 150.000 aan directie) van 5,5% obligatielening gemeente Zaandam, groot f 1.065.000. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 99%. Emissie mislukte. NHM moest van haar participatie van f 365.000 313 stukken opnemen. Verlies f 17.060.⁷¹⁵
- 1919 27.05.1919 Guichet van NHM en Wurfbain & Zoon voor 5% obligatielening gemeente Den Haag 1919, groot f 5 miljoen, in totaal groot f 10 miljoen (tweede helft van lening februari). Koers van uitgifte 95%. Guichetcommissie 1/8%. Emissie niet voltekend. NHM moest 6189 stukken opnemen. Verlies f 153.321.⁷¹⁶
- 1919 31.05.1919 Emissie door NHM (f 256.000 waarvan afgestaan aan directie f 50.000 en aan derden 156.000) en participatie in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Export Maatschappij v/h B. van Leeuwen, Amsterdam, groot f 359.000. Koers van uitgifte a pari. Garantievermissie 2,5% en guichetcommissie 0,5%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 2855.⁷¹⁷
- 1919 02.06.1919 Overname door NHM (voor 1/3 = f 1.270.000, waarvan f 585.000 afgestaan, waarvan aan directie f 125.000), Hope & Co. en AB van 5,5% obligatielening provincie Noord-Holland 1919, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie vele malen overtekend. Winst f 4063.⁷¹⁸
- 1919 10.06.1919 Agentschap Rotterdam trad als guichet op bij uitgifte 5,5% pandbrieven NV Maatschappij voor Scheepscrediet, Rotterdam, groot f 0,75 miljoen.⁷¹⁹
- 1919 12.06.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 15.000 via Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie van plaatsing aandelen NV Maatschappij tot vervaardiging van Snijmachines volgens Van Berkel's Patent en van andere werktuigen, Rotterdam, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 125%. Garantievermissie 3%. Syndicaatsleiders Marx en Kerkhoven & Co. Emissie voltekend.⁷²⁰
- 1919 21.06.1919 Guichet bij NHM van aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 125%. Guichetcommissie f 8000. Emissie voltekend.⁷²¹
- 1919 01.07.1919 NHM participeerde met f 250.000 (dit werd niet geëmitteerd, was dus deelneming) in syndicaat o.l.v. Scheurleer & Zoonen's Bank, Delft tot garantie van plaatsing nieuwe aandelen NV Scheurleer & Zoonen's Bank, Delft, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 103%. Syndicaatscommissie 3%. Emissie voltekend.⁷²²

712 NA, NHM 442, 1919, nr. 30, 15.05.1919.

713 NA, NHM 442, 1919, nr. 31, 16.05.1919.

714 NA, NHM 442, 1919, nr. 32, 24.05.1919; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

715 NA, NHM 442, 1919, nr. 33, 26.05.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 28.

716 NA, NHM 442, 1919, nr. 34, 27.05.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 20; NA, NHM 51, 1919, p. 28.

717 NA, NHM 442, 1919, nr. 35, 31.05.1919.

718 NA, NHM 442, 1919, nr. 36, 02.06.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.

719 NA, NHM 442, 1919, nr. 37, 10.06.1919.

720 NA, NHM 442, 1919, nr. 38, 12.06.1919.

721 NA, NHM 442, 1919, nr. 41, 21.06.1919.

722 NA, NHM 442, 1919, nr. 42, 01.07.1919.

- 1919 01.07.1919 Participatie met f 400.000 via syndicaatsleider GCV in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Geldersche Crediet Vereeniging, Arnhem, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 150%, garantieprovisie 2,5%. Emissie ruim overtekend. Winst f 10.000.⁷²³
- 1919 02.07.1919 Syndicaat NHM met NIHB en NIEM en mede gesteund door andere banken in Nederland en Nederlands-Indië voor 6% obligatielening Nederlands-Indië 1919, groot f 180 miljoen. Koers van uitgifte 100,25%. Provisie 0,3%. Ingetekend op emissie in Nederland ruim f 69 miljoen, in Indië f 172 miljoen.⁷²⁴
- 1919 12.07.1919 Participatie met f 20.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen NV Bank-Associatie Wertheim & Gompertz 1834 en Credietvereening 1853, Amsterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 110% voor aandeelhouders. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleider BA. Emissie zwaar overtekend. Winst f 400.⁷²⁵
- 1919 12.07.1919 Guichet bij NHM van aandelen NV Industriele Maatschappij Palembang, Den Haag, groot f 237.500. Koers van uitgifte 125%, guichetcommissie f 2500. Emissie na inschrijving uiteindelijk voltekend.⁷²⁶
- 1919 14.07.1919 Participatie met ffr. 250.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Banque de Paris et des Pays Bas, Parijs, groot ffr. 25 miljoen, in totaal ffr. 50 miljoen. Winst NHM f 1864.⁷²⁷
- 1919 18.07.1919 Participatie van f 25.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Incasso-Bank, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Syndicaatsprovisie 2%. Koers van uitgifte 127%. Emissie overtekend. Winst NHM f 500.⁷²⁸
- 1919 19.07.1919 Syndicaat van NHM en TB (ook voor inschrijving en storting) voor garantie ter plaatsing aandelen NV Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, f 5 miljoen. Koers van uitgifte 165%. Provisie voor beide banken samen f 82.500 alsmede leidersprovisie van f 25.000. NHM en TB namen elk voor f 1,6 miljoen, de rest afgestaan. Later stond NHM van haar aandeel nog f 830.000 af (waarvan f 325.000 aan directie), eigen aandeel dus f 770.000. Emissie bijna voltekend (4948 stukken). Winst f 24.314.⁷²⁹
- 1919 19.07.1919 Participatie van agentschap Rotterdam met f 10.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Incasso-Bank, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Syndicaatsprovisie 2%. Koers van uitgifte 127%. Emissie overtekend.⁷³⁰
- 1919 22.07.1919 Syndicaat o.l.v. Hope & Co. tot garantie van plaatsing 10.000 nieuwe aandelen Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 10 miljoen tegen koers 195% alleen opengesteld voor aandeelhouders. Commissie 2,5% en voor leider daarboven 0,5%. Inschrijving en storting bij NHM in Nederland en in Indië. Slechts 147 stukken niet geplaatst.⁷³¹
- 1919 23.07.1919 Overname door NHM (voor 1/3 = f 1.240.000, waarvan f 585.000 afgestaan, waarvan aan directie f 125.000), Hope & Co. en AB van 5,5% obligatielening provincie Noord-Holland 1919 II, groot f 4.914.000. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie enige malen overtekend. Winst f 3981.⁷³²
- 1919 23.07.1919 Participatie met f 154.000 (f 70.000 en f 84.000) via syndicaatsleiders Van Loon & Co. en Robaver in syndicaat tot overname 7000 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen en 8400 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen B

723 NA, NHM 442, 1919, nr. 43, 01.07.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 18.

724 *Van Oss' Effectenboek 1920, deel 1 Binnenland*, p. 20a en prospectussen, p. 77-78; NA, NHM 442, 1919, nr. 44, 02.07.1919 [nb stuk ontbrak op 11.06.2007].

725 NA, NHM 442, 1919, nr. 45, 12.07.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

726 NA, NHM 442, 1919, nr. 46, 12.07.1919.

727 NA, NHM 442, 1919, nr. 47, 14.07.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 27.

728 NA, NHM 442, 1919, nr. 48, 18.07.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

729 NA, NHM 442, 1919, nr. 49, 19.07.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

730 NA, NHM 442, 1919, nr. 50, 19.07.1919.

731 NA, NHM 442, 1919, nr. 51, 22.07.1919.

732 NA, NHM 442, 1919, nr. 52, 23.07.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

- NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss, elk groot f 1000, in totaal groot f 15,4 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 3%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 4620.⁷³³
- 1919 25.07.1919 Participatie van f 16.000 (f 12.000 en f 4000) via syndicaatsleider NIHB in syndicaat tot plaatsing 7% cumulatief preferente aandelen NV Amsterdamsch Kantoor voor Indische Zaken, Amsterdam, groot f 750.000 en f 250.000 gewone aandelen. Syndicaatsprovisie 2,5%. Koers van uitgifte 103,5 en 127,5%. Emissie overtekend.⁷³⁴
- 1919 29.07.1919 Participatie van agentschap Rotterdam met f 50.000 bij plaatsing nieuwe aandelen cv Maas & Waalsche Bank firma Kneppers & Cie, Nijmegen, groot f 0,3 miljoen. Koers van uitgifte 125%. Emissie voltekend.⁷³⁵
- 1919 30.07.1919 Participatie van f 10.000 via syndicaatsleider NIHB in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Handelvereeniging 'Onderling Belang', Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 115 %. Syndicaatsprovisie 2,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 250.⁷³⁶
- 1919 05.08.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank mede namens NIEM in syndicaat tot garantie van plaatsing aandelen NV Indische Handels Compagnie, Batavia, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 175%. Garantieprovisie 4%. Emissie voltekend.⁷³⁷
- 1919 08.08.1919 Syndicaat o.l.v. NHM (f 400.000 voor eigen rekening plus f 100.000 voor directie) tot plaatsing van nieuwe aandelen NV Deli-Batavia Rubber Mij., Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 115% voor aandeelhouders. Provisie NHM voor garantie 2,5%. Guichetcommissie NHM f 2500. Emissie overtekend. Winst NHM f 12.031.⁷³⁸
- 1919 06.09.1919 Participatie met f 150.000 (waarvan aan directie afgestaan f 37,500) via syndicaatsleider NIHB in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Oliefabrieken Insulinde, Amsterdam, groot f 7,5 miljoen. Koers van uitgifte 200%. Garantiecommissie 3,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 3938.⁷³⁹
- 1919 10.09.1919 Participatie met f 150.000 (waarvan aan directie afgestaan f 37,500) via syndicaatsleider TB in syndicaat tot overname aandelen NV Hengelosche Electriche en Mechanische Apparatenfabriek (HEEMAF), Hengelo, groot f 1,5 miljoen. Commissie 2,5%. Koers van uitgifte 130%. Emissie voltekend. Winst f 2813.⁷⁴⁰
- 1919 10.09.1919 Participatie met f 20.000 via agentschap NIEM, Amsterdam, in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij, Batavia, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 125%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 500.⁷⁴¹
- 1919 11.09.1919 Participatie met f 150.000 (waarvan aan directie afgestaan f 37,500) in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Amsterdamsche Bank, Amsterdam, groot f 9 miljoen. Koers van uitgifte 180% voor aandeelhouders. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleider AB. Emissie overtekend. Winst NHM f 2250.⁷⁴²
- 1919 12.09.1919 Participatie van f 100.000 via syndicaatsleider TB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen serie A NV De Twentsche Bank, Amsterdam, groot f 4.444.000, in totaal groot f 5.888.300. Koers van overname 132,5%, koers van uitgifte 138%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 4151.⁷⁴³

733 NA, NHM 442, 1919, nr. 53, 23.07.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

734 NA, NHM 442, 1919, nr. 54, 25.07.1919.

735 NA, NHM 442, 1919, nr. 55, 29.07.1919.

736 NA, NHM 442, 1919, nr. 56, 30.07.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

737 NA, NHM 442, 1919, nr. 57, 05.08.1919.

738 NA, NHM 442, 1919, nr. 59, 08.08.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

739 NA, NHM 442, 1919, nr. 60, 06.09.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

740 NA, NHM 442, 1919, nr. 61, 10.09.1919.

741 NA, NHM 442, 1919, nr. 62, 10.09.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

742 NA, NHM 442, 1919, nr. 63, 11.09.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

743 NA, NHM 442, 1919, nr. 64, 12.09.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

- 1919 13.09.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 15.000 via Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Marx & Co.'s Bank, Rotterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 132% voor aandeelhouders, anderen 135%. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleiders Marx en Kerkhoven. Emissie zwaar overtekend.⁷⁴⁴
- 1919 15.09.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 30.000 via syndicaatsleider Robaver in garantiesyndicaat ter plaatsing van aandelen Rotterdamsche Bankvereniging, groot f 25 miljoen. Syndicaatscommissie 2%. Koers van uitgifte 140%. Emissie voltekend.⁷⁴⁵
- 1919 18.09.1919 Syndicaat van NHM (f 9.919.000 (75%), hiervan afgestaan f 645.000 waarvan f 190.000 aan directie), Wurfbain & Zoon en LR&Co. voor overname 5,5% obligatielening gemeente Den Haag 1919, groot f 20 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 98%. Emissie mislukte, NHM moest 6189 stukken opnemen. Voor het eerst dat LR&Co. (20%) participeerde bij emissie Den Haag; de rol van Wurfbain werd teruggedrongen (5%), onderhandelingen met alle partijen bij NHM in Amsterdam. NHM werd enig betaalkantoor voor coupons.⁷⁴⁶
- 1919 23.09.1919 NHM participeerde met f 50.000 in syndicaat o.l.v. LR&Co., RMZ en Reinders & Knol Bruins tot garantie van plaatsing 6% obligatielening NV De Lever's Zeep-Maatschappij, Rotterdam, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie overtekend. Winst NHM f 1000.⁷⁴⁷
- 1919 23.09.1919 Agentschap Rotterdam participeerde met f 50.000 in syndicaat o.l.v. LR&Co., RMZ en Reinders & Knol Bruins tot garantie van plaatsing 6% obligatielening NV De Lever's Zeep-Maatschappij, Rotterdam, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie overtekend.⁷⁴⁸
- 1919 26.09.1919 Syndicaat van NHM en TB (f 25.000 voor Bierens de Haan als lid rvc CFN) ter overname aandelen NV Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, f 0,3 miljoen. Koers van overname 112%, koers van uitgifte 115%. Emissie overtekend. Winst f 2409.⁷⁴⁹
- 1919 29.09.1919 Participatie met f 15.000. via syndicaatsleider Th. Gilissen in syndicaat tot garantie ter plaatsing 1500 aandelen NV Lettergieterij 'Amsterdam' v/h N. Tetterode, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 145%. Syndicaatscommissie 4%. Emissie overtekend. Winst NHM f 600.⁷⁵⁰
- 1919 30.09.1919 Participatie met f 40.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Incasso-Bank, Amsterdam, groot f 4 miljoen. Syndicaatsprovisie 2%. Koers van uitgifte 133%. Emissie overtekend. Winst NHM f 800.⁷⁵¹
- 1919 30.09.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 15.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Incasso-Bank, Amsterdam, groot f 4 miljoen. Syndicaatsprovisie 2%. Koers van uitgifte 133%. Emissie overtekend.⁷⁵²
- 1919 01.10.1919 Participatie met f 75.000 via syndicaatsleider H. Oyens & Zonen in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen Hollandsche Transatlantische Handelsvereniging, Amsterdam, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 115%. Syndicaatsprovisie 3%. Emissie overtekend. Winst NHM f 2250.⁷⁵³
- 1919 09.10.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 15.000 via Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV A.J. ten Hope's Handelmaatschappij, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 118% voor aandeelhouders, anderen 125%. Commissie syndicaat 4%. Syndicaatsleiders Marx en Kerkhoven. Emissie overtekend.⁷⁵⁴

744 NA, NHM 442, 1919, nr. 65, 13.09.1919.
745 NA, NHM 442, 1919, nr. 66, 15.09.1919.
746 NA, NHM 442, 1919, nr. 67, 18.09.1919.
747 NA, NHM 442, 1919, nr. 68, 23.09.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.
748 NA, NHM 442, 1919, nr. 69, 23.09.1919.
749 NA, NHM 442, 1919, nr. 70, 26.09.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.

750 NA, NHM 442, 1919, nr. 71, 29.09.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 19.
751 NA, NHM 442, 1919, nr. 72, 30.09.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 20.
752 NA, NHM 442, 1919, nr. 73, 30.09.1919.
753 NA, NHM 442, 1919, nr. 74, 01.10.1919; NA, NHM 73, 1919, p. 20.
754 NA, NHM 442, 1919, nr. 76, 09.10.1919.

- 1919 15.10.1919 Syndicaat o.l.v. NHM, Robaver en H. Oyens & Zonen (aandeel elk f 222.000 waarvan bij NHM f 92.000 aan directie afgestaan) tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV Constructiewerkplaatsen v/h Du Croo & Brauns, Amsterdam, groot f 1.116.000. Koers van uitgifte 115%. Syndicaatsprovisie 4%. Emissie overtekend. Winst NHM f 5375.⁷⁵⁵
- 1919 16.10.1919 Syndicaat van NHM (f 475.000 waarvan afgestaan aan directie f 120.000) Vermeer & Co. en Disconto-Maatschappij, Rotterdam voor garantie tot plaatsing aandelen NV Kas-Vereeniging, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Syndicaatscommissie 4%. Koers van uitgifte 123% voor aandeelhouders. Emissie niet voltekend, NHM moest 249 aandelen à f 500 opnemen.⁷⁵⁶
- 1919 18.10.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV J.A. Carp's Garenfabrieken, Helmond, groot f 650.000. Koers van uitgifte 115%. Commissie syndicaat 4%. Syndicaatsleiders Marx en Kerkhoven. Emissie overtekend.⁷⁵⁷
- 1919 27.10.1919 Participatie met f 200.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Nederlandsch-Indische Handelsbank, Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 225% voor aandeelhouders. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleider NIHB. Emissie voltekend.⁷⁵⁸
- 1919 27.10.1919 Overname door NHM van emissie nieuwe aandelen NV Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Hiervan afgestaan f 845.000, waarvan f 345.000 aan directie. Koers van overname 130%, koers van uitgifte 135%. Emissie voltekend. Winst NHM f 56.596.⁷⁵⁹
- 1919 28.10.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Metaalbuizenfabriek 'Excelsior', Schiedam, groot f 250.000. Koers van uitgifte 120%. Commissie syndicaat 4%. Syndicaatsleiders Marx en Kerkhoven. Emissie niet voltekend, agentschap moest f 5000 opnemen.⁷⁶⁰
- 1919 28.10.1919 Participatie met f 35.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen NV Bank-Associatie Wertheim & Gompertz 1834 en Credietvereniging 1853, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 116%. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleider BA. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 700.⁷⁶¹
- 1919 03.11.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Nationale Stoomvaart-Maatschappij, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 115%. Commissie syndicaat 4%. Syndicaatsleiders Marx en Kerkhoven. Emissie niet voltekend, agentschap moest f 5000 opnemen.⁷⁶²
- 1919 05.11.1919 Overname door NHM (f 1,3 miljoen, hiervan f 310.000 afgestaan) en Hope & Co. van aandelen NV Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van overname 194%, koers van uitgifte 200% voor aandeelhouders. Van Aalst participeerde met f 0,3 miljoen buiten NHM-portie. Emissie voltekend. Winst NHM f 73.971.⁷⁶³
- 1919 11.11.1919 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 6% obligatielening NV Maatschappij tot vervaardiging van Snijmachines volgens Van Berkel's Patent en van andere werktuigen,

755 NA, NHM 442, 1919, nr. 78, 15.10.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 27.

756 NA, NHM 442, 1919, nr. 79, 16.10.1919.

757 NA, NHM 442, 1919, nr. 81, 18.10.1919.

758 NA, NHM 442, 1919, nr. 83, 27.10.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 27.

759 NA, NHM 442, 1919, nr. 84, 27.10.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 27.

760 NA, NHM 442, 1919, nr. 85, 28.10.1919.

761 NA, NHM 442, 1919, nr. 86, 28.10.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 27.

762 NA, NHM 442, 1919, nr. 88, 03.11.1919.

763 NA, NHM 442, 1919, nr. 89, 05.11.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 28.

- Rotterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Garantievervisie 2%. Syndicaatsleiders Marx en Kerkhoven & Co. Emissie zwaar overtekend.⁷⁶⁴
- 1919 11.11.1919 Participatie met f 15.000 via syndicaatsleider NIHB in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Amsterdamsche Rijtuig Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 130%. Garantievervisie 3%. Emissie overtekend. Winst NHM f 450.⁷⁶⁵
- 1919 13.11.1919 Participatie met f 25.000 en f 15.000 door agentschap Rotterdam via syndicaatsleider GCV en mede namens IB en Fred. Bastiaans in garantiesyndicaat tot overname 6% pandbrieven Noord-Hollandsche Scheepsverbandbank, Haarlem, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Garantievervisie 3%. Emissie mislukte, NHM moest hele bedrag van f 40.000 opnemen.⁷⁶⁶
- 1919 14.11.1919 Participatie van f 50.000 via syndicaatsleider TB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Stoomvaart Maatschappij 'Oostzee', Amsterdam, groot f 2 miljoen. Commissie 5%. Koers van uitgifte 210%. Emissie overtekend. Winst NHM f 2500.⁷⁶⁷
- 1919 18.11.1919 Participatie met f 125.000 in syndicaat o.l.v. Robaver, RMZ en Scheurleer & Zoonen tot garantie van plaatsing nieuwe aandelen Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika, Amsterdam, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 125%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 3125.⁷⁶⁸
- 1919 21.11.1919 Overname door NHM en GCV van 5,5% obligatielening gemeente Zutphen, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 96%. Emissie niet voltekend. NHM moest voor f 70.000 opnemen. Gemeente Zutphen wilde vervolgens alleen provisie van 3/8% vergoeden voor stukken die daadwerkelijk via commissaires waren afgeleverd, NHM weigerde. Zutphen wilde bemiddeling door president DNB, NHM door VvdE, uiteindelijk nam NHM deze commissairesprovisie voor eigen rekening. Verlies f 4419.⁷⁶⁹
- 1919 22.11.1919 Guichet door NHM en GCV van 3% premielening gemeente Amersfoort, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Commissie 1/8%. Emissie mislukte, B & W besloten daarop in het geheel geen stukken toe te wijzen. De commissie werd tot de helft teruggebracht.⁷⁷⁰
- 1919 28.11.1919 Participatie met f 400.000 (f 100.000 en f 300.000) via syndicaatsleiders Van Loon & Co. en Robaver in syndicaat tot overname 6000 gewone aandelen en 18.000 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen C NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss, elk groot f 1000, in totaal groot f 24 miljoen. Koers van uitgifte 252,5% en 100%. Syndicaatscommissie 4% en 3%. Emissie overtekend. Winst NHM f 13.000.⁷⁷¹
- 1919 28.11.1919 Participatie van f 50.000 en f 50.000 in optie via syndicaatsleider TB mede namens BA, AB en NIEM in syndicaat tot garantie ter plaatsing 6% obligatielening gemeente Utrecht, groot f 4 miljoen en f 4 miljoen in optie. Commissie 0,75%. Koers van uitgifte 99,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 1052.⁷⁷²
- 1919 04.12.1919 Participatie met f 10.000. via syndicaatsleider Th. Gilissen in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% cumulatief preferente winstdelende aandelen NV Overzeesch-Hardhout Import Maatschappij H. & P. van Schaik, Rotterdam (1850) en T. Lalk, Amsterdam (1900), groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 102,5%. Syndicaatscommissie 3%. Emissie overtekend. Winst NHM f 300.⁷⁷³

764 NA, NHM 442, 1919, nr. 90, 11.11.1919.

765 NA, NHM 442, 1919, nr. 91, 11.11.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 28.

766 NA, NHM 442, 1919, nr. 92, 13.11.1919.

767 NA, NHM 442, 1919, nr. 93, 14.11.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 28.

768 NA, NHM 442, 1919, nr. 94, 18.11.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 28.

769 NA, NHM 442, 1919, nr. 96, 21.11.1919; NA, NHM 51, 1920, p. 30.

770 NA, NHM 442, 1919, nr. 97, 22.11.1919.

771 NA, NHM 442, 1919, nr. 101, 28.11.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 28.

772 NA, NHM 442, 1919, nr. 102, 28.11.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 28.

773 NA, NHM 442, 1919, nr. 104, 04.12.1919; NA, NHM 51, 1919, p. 28.

- 1919 05.12.1919 Overname door NHM (51 stukken op totaal 800 aandelen) van aandelen NV Handelscompagnie 'Padang', Den Haag, groot f 0,4 miljoen. Koers van uitgifte 115%. Emissie mislukte, NHM moest 43 stukken opnemen.⁷⁷⁴
- 1919 06.12.1919 Participatie met f 400.000 (als deelneming, kon niet op worden ingeschreven) via syndicaatsleider GCV in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Geldersche Crediet Vereeniging, Arnhem, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 150%, garantieprovisie 2,5%. Emissie slaagde maar voor driekwart, een kwart deel bleef bij GCV in portefeuille. Dit laatste kwart werd na de emissie in de periode tot november voor f 600.000 verkocht. NHM en directie en commissarissen van de GCV namen in december 1920 elk resterende f 200.000 over tegen de koers van 120%.⁷⁷⁵
- 1919 13.12.1919 Voorstel tot overname door NHM, Hope & Co. en AB van 6% obligatielening provincie Utrecht, groot f 3.071.000. Koers van overname 99%. Utrecht ging niet op aanbod in.⁷⁷⁶
- 1919 13.12.1919 Voorstel tot overname door NHM en GCV van 6% obligatielening provincie Gelderland, groot f 2 miljoen. Koers van overname 97,5%. Gelderland ging niet op aanbod in, lening werd verzorgd door Rijkspostspaarbank.⁷⁷⁷
- 1920 09.01.1920 Overname door NHM (voor 1/3 = f 3 miljoen, afgestaan f 930.000 waarvan f 250.000 aan directie), Hope & Co. en AB van 6% obligatielening provincie Noord-Holland 1920 I, groot f 10.202.000. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie voltekend. Winst f 10.577.⁷⁷⁸
- 1920 10.01.1920 Guichet bij NHM van nieuwe aandelen NV De Merwedebank, Dordrecht, groot f 225.000. Koers van uitgifte 106%. Emissie voltekend.⁷⁷⁹
- 1920 13.01.1920 Participatie met f 50.000. (f 25.000 en f 25.000) via syndicaatsleider Robaver en RMZ in syndicaat tot garantie ter plaatsing 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen A NV Koninklijke Stearinekaarsenfabriek, Gouda, groot f 3,2 miljoen en 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen B, groot f 3,2 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 3%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 1500.⁷⁸⁰
- 1920 17.01.1920 Overname door NHM (f 100.000) van aandelen NV Gewapend-Betonbouw 'De Kondor', Amsterdam, groot f 0,3 miljoen. Koers van overname 107%, koers van uitgifte 110%. Emissie niet voltekend, NHM moest 41 stukken à f 500 opnemen. Winst f 5848.⁷⁸¹
- 1920 28.01.1920 Syndicaat Hope & Co., NHM (f 1.433.000, hiervan afgestaan f 520.000, waarvan f 125.000 aan directie) en AB ter overname van 6% obligatielening gemeente Amsterdam 1920, groot f 5 miljoen, alsmede f 5 miljoen in optie. Koers van overname 98,25% en 98,75, koers van uitgifte 99,75%. Emissie van f 5 miljoen bijna voltekend. Winst f 11.985.⁷⁸²
- 1920 08.03.1920 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider J.A. Matthes & Co. mede voor Jonas & Kruseman in syndicaat tot garantie ter plaatsing van aandelen NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 1.725.000. Koers van uitgifte 170%. Garantieprovisie 5%. Emissie overtekend. Winst NHM f 2500.⁷⁸³
- 1920 08.04.1920 Participatie met f 300.000 (f 60.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in uitgifte 6% obligatielening provincie Friesland, groot

774 NA, NHM 442, 1919, nr. 105, 05.12.1919.
775 NA, NHM 442, 1919, nr. 106, 06.12.1919; NA, NHM 443, 1920, nr. 120, 18.12.1920.
776 NA, NHM 442, 1919, nr. 109, 13.12.1919.
777 NA, NHM 442, 1919, nr. 110, 22.12.1919.
778 NA, NHM 443, 1920, nr. 4, 09.01.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 20.
779 NA, NHM 443, 1920, nr. 6, 10.01.1920.

780 NA, NHM 443, 1920, nr. 7, 13.01.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 20.
781 NA, NHM 443, 1920, nr. 9, 17.01.1920; NA, NHM 51, 1920, p. 29.
782 NA, NHM 443, 1920, nr. 11, 28.01.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 20.
783 NA, NHM 443, 1920, nr. 15, 08.03.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 20.

- f 4 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%. Commissie 0,75%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1800.⁷⁸⁴
- 1920 10.04.1920 Participatie met f 1 miljoen (hiervan afgestaan aan GCV f 50.000 en aan directie f 240.000) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Hollandsch Eigendom van aandelen Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 3 miljoen, koers van uitgifte 190%. Syndicaatsprovisie 5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 35.500.⁷⁸⁵
- 1920 12.04.1920 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing van aandelen NV Internationale Gewapend Beton-Bouw, Breda, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 120%. Garantieprovisie 5%. Syndicaatsleiders Marx, Kerkhoven & Co., Credietvereniging De Hanzebank. Emissie overtekend.⁷⁸⁶
- 1920 13.04.1920 Participatie met f 200.000. (hiervan f 60.000 aan directie) via syndicaatsleider Arnold Gilissen in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Tabaks-Unie, Amsterdam, groot f 2.465.000. Koers van uitgifte 240%. Syndicaatscommissie 10%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 14.000.⁷⁸⁷
- 1920 16.04.1920 Participatie met f 20.000 via agentschap NIEM, Amsterdam in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij, Batavia, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 122,5%. Emissie zwaar overtekend. Syndicaatscommissie 2,5%. Winst NHM f 500.⁷⁸⁸
- 1920 19.04.1920 Participatie met f 700.000 (hiervan f 150.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider J.A. Matthes & Co. mede voor Jonas & Kruseman in syndicaat tot overname 6% converteerbare obligatielening NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 4,8 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Garantieprovisie 2,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 13.750.⁷⁸⁹
- 1920 20.04.1920 Syndicaat o.l.v. NHM (f 70.000) voor emissie nieuwe aandelen NV Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij, Veenendaal, groot f 250.000. Koers van uitgifte 106%. Garantieprovisie 2,5%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 1750.⁷⁹⁰
- 1920 20.04.1920 Overname door NHM en RMZ (aandeel van beide f 542.500, NHM hiervan nog f 190.000 afgestaan, waarvan f 150.000 aan directie) van 6% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 97,5%. Garantieprovisie 2,5%. Emissie ruim voltekend. Winst NHM f 5330.⁷⁹¹
- 1920 21.04.1920 Participatie met f 24.000 en f 12.000 via Wurf Bain & Zoon in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Glasfabriek Leerdam v/h Jeekel, Mijnsen & Co., Leerdam, groot f 1 miljoen en 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 105% en 100%. Syndicaatscommissie 3%. Syndicaatsleiders Wurf Bain & Zoon en Van Ranzow's Bank. Emissie mislukte, NHM moest f 14.000 en f 6000 opnemen. Winst uiteindelijk f 6873.⁷⁹²
- 1920 22.04.1920 Participatie door agentschap Rotterdam met f 15.000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank mede namens NIEM in syndicaat tot garantie van plaatsing aandelen NV Indische Handels Compagnie, Batavia, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 150%. Garantieprovisie 4%. Emissie voltekend.⁷⁹³
- 1920 01.05.1920 Emissie door NHM (f 200.000 waarvan afgestaan aan directie f 65.000)

784 NA, NHM 443, 1920, nr. 18, 08.04.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 20.
785 NA, NHM 443, 1920, nr. 20, 10.04.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.
786 NA, NHM 443, 1920, nr. 21, 12.04.1920.
787 NA, NHM 443, 1920, nr. 22, 13.04.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.
788 NA, NHM 443, 1920, nr. 23, 16.04.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.

789 NA, NHM 443, 1920, nr. 24, 19.04.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.
790 NA, NHM 443, 1920, nr. 25, 20.04.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.
791 NA, NHM 443, 1920, nr. 27, 20.04.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.
792 NA, NHM 443, 1920, nr. 28, 21.04.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.
793 NA, NHM 443, 1920, nr. 29, 22.04.1920.

- en participatie in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Export Maatschappij v/h B. van Leeuwen, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 115%. Garantiecommissie 2,5% en guichetcommissie 0,5%. Op 337 aandelen ingetekend. Winst NHM f 8094.⁷⁹⁴
- 1920 03.05.1920 Emissie en syndicaat o.l.v. NHM (f 1 miljoen, waarvan f 210.000 afgestaan aan directie) tot plaatsing van nieuwe aandelen NV Deli-Batavia Maatschappij, Batavia, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 325% voor aandeelhouders. Syndicaatsprovisie 10%, guichetcommissie f 10.000. Emissie op 2 stukken na geplaatst. Winst NHM f 83.453.⁷⁹⁵
- 1920 04.05.1920 Participatie met f 40.000 in syndicaat o.l.v. LR&Co., Victor van Rijckevorsel & Tilman tot garantie van plaatsing 7% cumulatief preferente winstdelende aandelen NV Rouppe van der Voort's Industrie- en Metaalmaatschappij, Den Bosch, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 1000.⁷⁹⁶
- 1920 12.05.1920 Participatie van f 40.000 via syndicaatsleider AB, mede namens Robaver en RMZ in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV Gemeenschappelijk Eigendom van aandelen Holland-Amerika Lijn, Rotterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 370%. Garantieprovisie 5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 2000.⁷⁹⁷
- 1920 18.05.1920 Participatie met f 200.000 (waarvan f 72.000 afgestaan aan directie) via syndicaatsleider Jonas & Kruseman en J.A. Matthes & Co. in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Nederlandsche Rubber Maatschappij, Amsterdam, groot f 1.350.000. Koers van uitgifte 110%. Syndicaatsprovisie 6%. Emissie voltekend. Winst f 7680.⁷⁹⁸
- 1920 19.05.1920 Participatie door agentschap Rotterdam met f 40.000 via syndicaatsleider AB in syndicaat tot garantie van plaatsing 6% converteerbare obligatielening NV Vereenigde Touwfabrieken, Rotterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Garantieprovisie 2,5%. Emissie overtekend.⁷⁹⁹
- 1920 25.05.1920 Participatie met f 60.000 via syndicaatsleider NIHB in syndicaat tot garantie van plaatsing aandelen NV S.L. van Nierop & Co.'s Handel Maatschappij, Amsterdam. Koers van uitgifte 155%. Garantiecommissie 4%. Emissie voltekend. Winst NHM f 2400.⁸⁰⁰
- 1920 27.05.1920 Syndicaat o.l.v. NHM tot overname en emissie van 8% Chinese schatkistbiljetten, overgenomen van het Nederlandsch Syndicaat voor China, groot f 16.667.000. Koers van overname 92%. In syndicaat participeerden NHM en Robaver elk met 7/30, NIHB en AB elk met 6/30 en TB met 4/30 part. Stukken werden pas op 12 april 1922 met zeer teleurstellend resultaat geëmitteerd tegen een koers van 96%. Er werd slechts voor f 990.000 ingeschreven. De rest van de stukken bleef bij het syndicaat.⁸⁰¹
- 1920 28.05.1920 NHM trad als guichet op bij uitgifte aandelen NV Frank Rijdsdijk's Industriële Ondernemingen, Rotterdam, groot f 0,7 miljoen. Er werd tevens een syndicaat gevormd waarin NHM met f 200.000 participeerde. Koers van uitgifte 125%. Garantiecommissie 5%. Guichetcommissie f 3500. Emissie op twee stukken na geplaatst.⁸⁰²
- 1920 29.05.1920 Participatie van f 50.000 via syndicaatsleider TB in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Koninklijke Vereenigde Tapijtfabrieken, Rotterdam, groot f 1.250.000. Commissie 5%. Koers van uitgifte 125%. Emissie voltekend. Winst NHM f 2500.⁸⁰³

794 NA, NHM 443, 1920, nr. 30, 01.05.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.

795 NA, NHM 443, 1920, nr. 31, 03.05.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.

796 NA, NHM 443, 1920, nr. 32, 04.05.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.

797 NA, NHM 443, 1920, nr. 35, 12.05.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.

798 NA, NHM 443, 1920, nr. 37, 18.05.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.

799 NA, NHM 443, 1920, nr. 39, 19.05.1920.

800 NA, NHM 443, 1920, nr. 40, 25.05.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.

801 NA, NHM 443, 1920, nr. 41, 27.05.1920; NA, NHM 445, 1922, nr. 9, 21.03.1922.

802 NA, NHM 443, 1920, nr. 42, 28.05.1920.

803 NA, NHM 443, 1920, nr. 43, 29.05.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.

- 1920 02.06.1920 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via syndicaatsleider Engelberts & Co. en Van Ranzow in syndicaat tot garantie van plaatsing aandelen NV Stoomspinnerij 'Twenthe', Almelo, groot f 350.000. Koers van uitgifte 110%. Garantieverprovisie 10%. Emissie voltekend.⁸⁰⁴
- 1920 03.06.1920 Participatie door agentschap Rotterdam met f 15.000 en f 15.000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank (en Kerkhoven & Co., Amsterdam) in syndicaat tot garantie van plaatsing gewone aandelen NV Van der Kuy & Van der Ree's Machinefabriek en Scheepswerf, Rotterdam, groot f 1 miljoen en 6% obligatielening, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 110% en 96%. Garantieverprovisie 4% en 2,5%. Emissie aandelen voltekend, obligaties mislukte. Marx zou deze stukken geleidelijk gaan slijten.⁸⁰⁵
- 1920 09.06.1920 Overname door NHM (f 575.000 NHM zelf gehouden, directie participeerde met f 150.000) van aandelen NV Handelsvereniging v/h Reiss & Co., Amsterdam, groot f 1.125.000, koers van overname 115%, koers van uitgifte 120%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 28.320.⁸⁰⁶
- 1920 14.06.1920 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider TB, mede namens Marx & Co.'s Bank en Vermeer & Co. in syndicaat tot garantie van plaatsing gewone aandelen NV Centrale Suiker Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 130%, garantieverprovisie 4%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 4000.⁸⁰⁷
- 1920 15.06.1920 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV J.A. Carp's Garenfabrieken, Helmond, groot f 0,7 miljoen en 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen, groot f 0,7 miljoen. Koers van uitgifte 105% en 100%. Commissie syndicaat 4%. Emissie zwaar overtekend.⁸⁰⁸
- 1920 15.06.1920 Overname en emissie door NHM van aandelen NV Droogdokmaatschappij 'Soerabaja', Amsterdam, groot f 250.000. Van deze 250 aandelen, die nodig waren voor beursnotering in Amsterdam, kwamen er 88 uit effectenbezit NHM. Koers van uitgifte 140%. Guichetcommissie f 1000. Emissie zwaar overtekend. NHM verwierf zelf bij inschrijving 35 stukken.⁸⁰⁹
- 1920 15.06.1920 Syndicaat o.l.v. NHM voor garantie ter plaatsing aandelen NV Nederlandse Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij 'Holland-Zuid-Afrika Lijn', Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 105%, commissie 3/8%. Andere syndicaatsleden NIHB, Robaver en TB. TB moest f 0,5 miljoen opnemen, dat zal dus ook voor de andere syndicaatsleden hebben gegolden. De emissie was kortom mislukt.⁸¹⁰
- 1920 16.06.1920 Guichet van NHM en TB van 900 6% cumulatief preferente aandelen en 2100 gewone aandelen NV Vereenigde Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen, Amsterdam, totaal f 3 miljoen. Koers van uitgifte 100% en 105%. Guichetprovisie 0,75%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 5586.⁸¹¹
- 1920 16.06.1920 Overname door NHM (f 2.710.000, afgestaan f 1.290.000, waarvan f 480.000 aan directie) van 6% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 4 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 97%. Commissio-nairsvergoeding van 3/8% voor rekening DSM. Bovendien nog 0,25% guichetprovisie voor NHM. Inschrijving alleen bij NHM. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 49.208.⁸¹²
- 1920 17.06.1920 Participatie met f 50.400 en f 25.000 via syndicaatsleider H. Oyens & Zonen mede namens RMZ in syndicaat tot garantie ter plaatsing van f 2.000.400 certificaten van gewone aandelen en f 1 miljoen 6% cumulatief preferente aandelen

804 NA, NHM 443, 1920, nr. 44, 02.06.1920.

805 NA, NHM 443, 1920, nr. 45, 03.06.1920.

806 NA, NHM 443, 1920, nr. 49, 03.06.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

807 NA, NHM 443, 1920, nr. 50, 14.06.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 21.

808 NA, NHM 443, 1920, nr. 51, 15.06.1920.

809 NA, NHM 443, 1920, nr. 52, 15.06.1920.

810 NA, NHM 443, 1920, nr. 54, 15.06.1920.

811 NA, NHM 443, 1920, nr. 56, 16.06.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

812 NA, NHM 443, 1920, nr. 57, 16.06.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

- NV Fransch-Hollandsche Oliefabrieken Nouveaux Etablissements Calvé-Delft, Delft, totaal f 3.000.400. Koers van uitgifte 150% en 100%, syndicaatsprovisie 3,5% en 2%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 2264.⁸¹³
- 1920 17.06.1920 Participatie met f 50.000 via Disconto-Maatschappij in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV Disconto-Maatschappij, Rotterdam, groot f 2 miljoen. Syndicaatscommissie 3%. Koers van uitgifte 115%. Emissie voltekend. Winst f 1500.⁸¹⁴
- 1920 18.06.1920 Guichet bij NHM van nieuwe aandelen NV Suikeronderneming Poerwo-redjo, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 200%. Guichetprovisie f 7500. Emissie bijna voltekend. Wurfbain & Zoon en Patijn & Van Notten traden op als mede-guichet vanwege hun guichet in 1908.⁸¹⁵
- 1920 29.06.1920 Participatie met f 20.000 via syndicaatsleider NIHB in syndicaat tot garan-tie van plaatsing 6% obligatielening NV Rubberfabriek 'Vredestein', Ingenieursbedrijf v/h E.L.C. Schiff, Loosduinen, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Garantiecom-missie 2,5%. Emissie niet geslaagd, NHM moest 15 stukken opnemen. Verlies f 1169.⁸¹⁶
- 1920 01.07.1920 Participatie met f 50.000 en f 50.000 door agentschap Rotterdam in syndi-caat o.l.v. LR&Co., RMZ en Reinders & Knol Bruins tot garantie van plaatsing 7% obliga-tielening NV De Lever's Zeep-Maatschappij, Rotterdam, groot f 20 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 1000.⁸¹⁷
- 1920 03.07.1920 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 in syndicaat o.l.v. Gebr. Chabot tot garantie van plaatsing 6% obligatielening NV Nederlandsche Coöpera-tieve Spaar- en Credietbank voor Ambtenaren en Beambten, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Syndicaatscommissie 2%. Syndicaatsleider Kerkhoven & Co. Syndicaat ontbonden vóór emissie door gebrek aan medewerking; de emissie vond wel doorgang.⁸¹⁸
- 1920 07.07.1920 Participatie met bfr. 0,5 miljoen via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing 5% obligatielening stad Brussel, groot bfr. 100 miljoen. Koers van uitgifte 93 à 94%. Syndicaatscommissie zoals gebruikelijk. Emissie voltekend. Winst NHM f 2794.⁸¹⁹
- 1920 08.07.1920 Syndicaat o.l.v. NHM (agentschap Rotterdam, aandeel f 0,7 miljoen aan directie afgestaan f 100.000) en Marx & Co.'s Bank (aandeel f 405.000) voor garantie ter plaatsing aandelen NV Van der Eb & Dresselhuys' Scheepvaart Maatschappij, Rotter-dam, groot f 2.495.000. Koers van uitgifte 130%, garantieprovisie 4% en leidersprovisie 1%. Emissie voltekend. In Amsterdam guichet bij Kerkhoven & Co. om goede relatie van de NHM met KNSM niet te vertroebelen. Winst NHM f 13.714.⁸²⁰
- 1920 10.07.1920 Overname door NHM (f 334.000, hiervan afgestaan f 87.000 aan directie), NIHB en TB van aandelen NV Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, Amster-dam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 108%. Alle kosten voor emittenten. Emissie niet voltekend: er bleven 218 stukken over. Hiervan 56 voor NHM. Winst NHM f 13.714.⁸²¹
- 1920 15.07.1920 Emissie door NHM van aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 125%.⁸²²
- 1920 26.07.1920 Participatie met f 50.000 via syndicaatsleider TB in syndicaat tot garantie van plaatsing gewone aandelen NV Verenigde Blikfabrieken, Amsterdam, groot

813 NA, NHM 443, 1920, nr. 58, 17.06.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

814 NA, NHM 443, 1920, nr. 60, 17.06.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

815 NA, NHM 443, 1920, nr. 61, 18.06.1920.

816 NA, NHM 443, 1920, nr. 64, 29.06.1920; NA, NHM 51, 1920, p. 30.

817 NA, NHM 443, 1920, nr. 66, 01.07.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

818 NA, NHM 443, 1920, nr. 69, 03.07.1920.

819 NA, NHM 443, 1920, nr. 71, 07.07.1920.

820 NA, NHM 443, 1920, nr. 72, 08.07.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

821 NA, NHM 443, 1920, nr. 73, 10.07.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

822 *Van Oss' Effectenboek 1952 Binnenland*, p. 937.

- f 1,1 miljoen. Koers van uitgifte 118%, garantieprovisie 5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 2500.⁸²³
- 1920 05.08.1920 Participatie met f 40.000 en door agentschap Rotterdam met f 15.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Incasso-Bank, Amsterdam, groot f 4 miljoen, totaal f 5 miljoen. Syndicaatsprovisie 2%. Koers van uitgifte 117%. Emissie overtekend. Winst NHM f 800.⁸²⁴
- 1920 09.08.1920 Participatie met f 25.000 via syndicaatsleider Van der Werff & Hubrecht in syndicaat tot plaatsing aandelen NV Handelsvereniging 'Holland', Amsterdam, groot f 250.000. Syndicaatsprovisie 5%. Koers van uitgifte 115%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1250.⁸²⁵
- 1920 18.08.1920 Agentschap Rotterdam trad als guichet op bij uitgifte aandelen Van Ranzow's Bank, Arnhem, groot f 0,3 miljoen. Koers van uitgifte 108%. Provisie 0,25% over nominaal ingeschreven bedrag met minimum van f 250. Emissie nagenoeg voltekend.⁸²⁶
- 1920 24.08.1920 Overname door GCV en NHM (elk voor de helft, NHM f 96.000 aan directie afgestaan) van 6% obligatielening provincie Gelderland, groot f 1 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 98,5%. Inschrijving bij GCV en NHM. Emissie vele malen overtekend. Winst NHM f 10.100.⁸²⁷
- 1920 27.08.1920 Deelneming met f 35.000 via syndicaatsleiders Robaver, RMZ en Gebr. Teixeira de Mattos in syndicaat tot garantie van plaatsing aandelen NV Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' (Internatio), Rotterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 170%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie voltekend. Winst NHM f 700.⁸²⁸
- 1920 02.09.1920 Participatie door agentschap Rotterdam met f 10.000 via Kerkhoven & Co. mede namens Marx & Co.'s Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing van aandelen NV Maatschappij tot vervaardiging van Snijmachines volgens Van Berkel's Patent en van andere werktuigen, Rotterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 105%. Garantieprovisie 3%. Emissie overtekend. Winst NHM f 600.⁸²⁹
- 1920 10.09.1920 Participatie met f 25.000 via agentschap NIEM, Amsterdam in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij, Batavia, groot f 10 miljoen. Syndicaatscommissie 2,5%. Koers van uitgifte 125%. Emissie ruim voltekend. Winst NHM f 625.⁸³⁰
- 1920 13.09.1920 Overname door NHM en RMZ (beide voor f 220.000, NHM stond hiervan f 73.000 af, waarvan f 48.000 aan directie) van aandelen NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 810.000. Koers van uitgifte 150%. Garantieprovisie 3,5%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 3498.⁸³¹
- 1920 17.09.1920 Participatie met f 150.000 (f 60.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in uitgifte 6% obligatielening provincie Friesland, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 98,5%. Commissie 0,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 1125.⁸³²
- 1920 24.09.1920 Participatie met f 150.000 (waarvan aan directie afgestaan f 37.500) via syndicaatsleider TB in syndicaat tot overname aandelen NV Hengelosche Electriche en

823 NA, NHM 443, 1920, nr. 77, 26.07.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

824 NA, NHM 443, 1920, nr. 79, 05.08.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

825 NA, NHM 443, 1920, nr. 81, 09.08.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

826 NA, NHM 443, 1920, nr. 83, 18.08.1920.

827 NA, NHM 443, 1920, nr. 86, 24.08.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

828 NA, NHM 443, 1920, nr. 87, 27.08.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

829 NA, NHM 443, 1920, nr. 88, 02.09.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 23.

830 NA, NHM 443, 1920, nr. 89, 10.09.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 23.

831 NA, NHM 443, 1920, nr. 90, 13.09.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 22.

832 NA, NHM 443, 1920, nr. 92, 17.09.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 23.

- Mechanische Apparatenfabriek (HEEMAF), Hengelo, groot f 2.250.000. Commissie 2,5%. Koers van uitgifte 106%. Emissie voltekend. Winst f 3750.⁸³³
- 1920 24.09.1920 Overname door NHM en Vermeer & Co. (beide f 1.605.000, waarvan afgestaan aan derden f 245.000 en aan directie f 240.000) aandelen NV Nederlandsch-Indische Maatschappij tot Voortzetting der Zaken van Linde & Teves en R.S. Stokvis Ltd., Semarang, groot f 5 miljoen. Van Aalst participeerde als commissaris van LS met f 100.000. Koers van overname 153,5%, koers van uitgifte 160%. Alle kosten voor emit-tenten, drukkosten voor LS. Emissie slaagde maar voor 3/5 deel. NHM en Vermeer moesten f 1.912.500 opnemen, Vermeer zou proberen deze te slijten. Verlies f 59.141, alsmede overboeking van f 932.500 naar effectenrekening.⁸³⁴
- 1920 27.09.1920 Participatie met f 250.000 (f 48.000 aan directie afgestaan) via syndi-caatsleider NIHB in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Neder-landsch-Indische Handelsbank, Amsterdam, groot f 15 miljoen. Koers van uitgifte 220% voor aandeelhouders. Commissie syndicaat 2,5%. Tijdens periode inschrijving sterke daling cultuurwaarden. Inschrijving lang niet voltekend, bedrag werd teruggebracht tot f 10 miljoen. Ook deze emissie slaagde maar ten dele, syndicaat moest uiteindelijk 40% van oorspronkelijke f 15 miljoen opnemen, NHM nam hiervan f 82.000. Commissie werd tot grote ontevredenheid gebaseerd op bedrag van f 10 miljoen. Verlies f 17.687.⁸³⁵
- 1920 28.09.1920 Overname door NHM (voor 1/3 = f 1.250.000, afgestaan f 460.000 waarvan f 120.000 aan directie), Hope & Co. en AB van 6% obligatielening provincie Noord-Holland 1920, groot f 4.250.000. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 98,5%. Emissie niet voltekend, syndicaat moest voor f 843.000 opnemen, NHM f 243.000. Uit-eindelijk toch winst f 10.780.⁸³⁶
- 1920 28.09.1920 Guichet bij NHM en TB voor aandelen NV Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, f 10 miljoen. Koers van uitgifte 105%. Guichetprovisie 0,5%, alle kosten voor KHL. Emissie bijna voltekend. Winst f 22.825.⁸³⁷
- 1920 02.10.1920 Participatie met f 175.000 (waarvan aan directie afgestaan f 36.000) in syndicaat tot waarborg van plaatsing nieuwe aandelen Amsterdamsche Bank, Amster-dam, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 170% voor aandeelhouders, anderen 172%. Commissie syndicaat 2%. Syndicaatsleider AB. Emissie overtekend. Winst f 2780.⁸³⁸
- 1920 06.10.1920 Participatie met f 40.000. (hiervan f 6000 aan directie) via syndicaatslei-der Arnold Gilissen in syndicaat tot garantie ter plaatsing gewone en 8% cumulatief preferente aandelen NV Koninklijke Fabriek van Rijtuigen en Spoorwagens J.J. Beijnes, Haarlem, groot f 500.000 en f 500.000. Koers van uitgifte 132% en 100%. Commissie 6% en 3%. Emissie voltekend. Winst NHM 1800.⁸³⁹
- 1920 12.10.1920 Participatie met f 50.000 (waarvan aan directie afgestaan f 37.500) via syn-dicaatsleider TB in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% obligatielening gemeente Hilversum, groot f 1,5 miljoen. Commissie 0,5%. Koers van uitgifte 100%. Emissie ruim overtekend. Winst f 250.⁸⁴⁰
- 1920 13.10.1920 Participatie met f 45.000 via Lotichius & Co. in syndicaat o.l.v. Vereniging voor den Geld- en Effectenhandel in de provincie Noord-Brabant in syndicaat tot over-name 6% obligatielening provincie Noord-Brabant, groot f 2 miljoen, in totaal groot f 5 miljoen. Commissie 0,5%. Koers van uitgifte 98,75%. Emissie ruim overtekend.⁸⁴¹

833 NA, NHM 443, 1920, nr. 93, 24.09.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 23.

834 NA, NHM 443, 1920, nr. 94, 24.09.1920; NA, NHM 51, 1920, p. 30.

835 NA, NHM 443, 1920, nr. 95, 27.09.1920; NA, NHM 51, 1920, p. 30.

836 NA, NHM 443, 1920, nr. 96, 28.09.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 24; NA, NHM 51, 1920, p. 29.

837 NA, NHM 443, 1920, nr. 97, 28.09.1920. Dit bedrag

was de winst voor de TB. Dat zal dus voor de NHM hetzelfde zijn.

838 NA, NHM 443, 1920, nr. 98, 02.10.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 23.

839 NA, NHM 443, 1920, nr. 99, 06.10.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 23.

840 NA, NHM 443, 1920, nr. 100, 12.10.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 23.

841 NA, NHM 443, 1920, nr. 101, 13.10.1920.

- 1920 19.10.1920 Guichet bij Hope & Co., NHM en AB voor 7% obligatielening gemeente Amsterdam 1920, groot f 15 miljoen, alsmede f 5 miljoen in optie. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 0,25%. Emissie mislukte, werd slechts voor kleine f 3 miljoen ingeschreven.⁸⁴²
- 1920 26.10.1920 Participatie door agentschap Rotterdam met f 20.000 via LR&Co. mede namens RMZ in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% obligatielening NV H.E. Oving jr. IJzer- en Staalhandel, Rotterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%. Syndicaatsprovisie 2%. Emissie overtekend. Winst f 800.⁸⁴³
- 1920 17.11.1920 Overname door NHM (f 3.320.000, afgestaan f 1.680.000, waarvan f 600.000 aan directie) van 7% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100%. Commissie van vergoeding van 3/8 en andere kosten voor rekening DSM. Bovendien nog 0,25 guichetprovisie voor NHM. Inschrijving alleen bij NHM. Emissie zwaar overtekend (bijna voor f 90 miljoen). Winst NHM f 50.978.⁸⁴⁴
- 1920 18.11.1920 Participatie met rm. 2 miljoen via Deutsche Bank in syndicaat tot plaatsing aandelen Deutsche Bank, Berlijn, groot rm. 125 miljoen. Syndicaatsleider Essener Credit-Anstalt. Koers van uitgifte 220%. Syndicaatsprovisie 3%. Emissie voltekend. Winst f 2820.⁸⁴⁵
- 1920 30.11.1920 Participatie met f 10.000 en f 20.000 door agentschap Rotterdam via syndicaatsleider Marx & Co.'s Bank, mede namens Kerkhoven & Co., Amsterdam in syndicaat tot garantie plaatsing 7% convert. obligatielening NV A. Hillen's Sigaren en Tabaksfabriek, Delft, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Syndicaatscommissie 3%. Emissie ruim voltekend. Winst NHM f 300.⁸⁴⁶
- 1920 14.12.1920 Participatie met f 100.000 (hiervan afgestaan aan directie f 50.000) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% obligatielening Madoera Stoomtram Maatschappij, Den Haag, groot f 0,5 miljoen. Commissie 4%, koers van uitgifte 100%. Emissie mislukte, NHM moest voor f 44.000 opnemen.⁸⁴⁷
- 1921 13.01.1921 Guichet bij NHM van aandelen NV Droogdokmaatschappij 'Soerabaja', Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 135%, guichetcommissie 1%. Emissie voltekend.⁸⁴⁸
- 1921 15.01.1921 Participatie met f 0,5 miljoen in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Nederlandsche Spitsbergen Compagnie, Rotterdam, groot f 5 miljoen. Doel van de vennootschap was het exploiteren van steenkolenvelden op West-Spitsbergen. Koers van uitgifte 100%, syndicaatscommissie 3%. Syndicaatsleiders Marx & Co.'s Bank en Van der Eb & Dresselhuys.⁸⁴⁹
- 1921 17.01.1921 Participatie met mk. 1,5 miljoen via syndicaatsleider Mendelssohn & Co., Berlijn in syndicaat tot garantie ter plaatsing 5% obligatielening Friedrich Krupp AG, Essen, groot mk. 200 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 102%. Winst NHM f 1568.⁸⁵⁰
- 1921 17.01.1921 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider Arnold Gilissen in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% obligatielening NV Tabaks-Unie, Amsterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 99,25%. Syndicaatscommissie 3%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 3000.⁸⁵¹

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

842 NA, NHM 443, 1920, nr. 102, 19.10.1920.

843 NA, NHM 443, 1920, nr. 103, 26.10.1920; NA, NHM 74, 1920, p. 23.

844 NA, NHM 443, 1920, nr. 111, 17.11.1920; NA, NHM 51, 1920, p. 29.

845 NA, NHM 443, 1920, nr. 112, 18.11.1920.

846 NA, NHM 443, 1920, nr. 113, 30.11.1920; NA, NHM 51, 1920, p. 29.

847 NA, NHM 443, 1920, nr. 116, 14.12.1920.

848 NA, NHM 444, 1921, nr. 2, 13.01.1921.

849 NA, NHM 444, 1921, nr. 4, 15.01.1921.

850 NA, NHM 444, 1921, nr. 5, 17.01.1921.

851 NA, NHM 444, 1921, nr. 6, 17.01.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.

- 1921 22.01.1921 Participatie met f 1 miljoen (hiervan afgestaan aan directie f 240.000) via syndicaatsleider Van Loon & Co. in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% obligatielening Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 4 miljoen, koers van uitgifte 100%. Syndicaatsprovisie 2,5% en leidersprovisie 0,5%, waarvan 0,125% voor NHM. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 22.750.⁸⁵²
- 1921 31.01.1921 Overname (NHM f 725.000, waarvan f 120.000 aan directie afgestaan) van 7% obligatielening NV Singkep Tin Maatschappij, Den Haag, groot f 1 miljoen. Koers van overname tegen 96%, koers van uitgifte 105%. Emissie zwaar overtekend, toewijzingen 2%. Winst f 23.697.⁸⁵³
- 1921 01.02.1921 Overname door NHM (voor 1/3 = f 3.000.000, afgestaan f 1.655.000 waarvan f 300.000 aan directie), Hope & Co. en AB van 7% obligatielening provincie Noord-Holland 1921, groot f 10.725.000. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 19.128.⁸⁵⁴
- 1921 03.02.1921 Participatie met f 25.000 via syndicaatsleider Arnold Gilissen in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Nederlandsche Bioscoop-Trust, Den Haag, groot f 1,4 miljoen. Koers van uitgifte 107,5%. Commissie 5%. Emissie nagenoeg voltekend. Winst NHM 1250.⁸⁵⁵
- 1921 09.02.1921 Overname door NHM en RMZ (aandeel NHM f 1,5 miljoen, NHM hiervan nog f 750.000 afgestaan, waarvan f 150.000 aan directie) van 7% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 3,5 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 9759.⁸⁵⁶
- 1921 14.02.1921 Overname door NHM (NHM 5000 stukken à f 7,40), Hope & Co. en Amstelbank van 50.000 aandelen à akr. 320 Österreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe, Wenen, totaal 250.000 aandelen à akr. 320. Syndicaat ter plaatsing o.l.v. ÖCA 200.000 aandelen à akr. 320, Nederlandse groep participeerde hierin met 15% (elk voor 5%). Provisie akr. 25 per verkocht stuk. Winst NHM f 1031.⁸⁵⁷
- 1921 15.02.1921 Syndicaat o.l.v. NHM (f 83.500) ter garantie ter plaatsing aandelen NV Machinefabrieken 'Kalimas-Amsterdam', Amsterdam, groot f 413.000. Koers van overname 105%, syndicaatscommissie 5%. Door opgetreden malaise, geen emissie. Stukken werden niet verdeeld, maar in syndicaatsportefeuille gehouden voor emissie op korte termijn. Uiteindelijk geen emissie, NHM bracht de stukken, tegen 75% naar de effectenrekening, verlies hierdoor in 1921 f 20.875.⁸⁵⁸
- 1921 17.02.1921 Participatie met f 20.000. via syndicaatsleider Robaver en RMZ in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% obligatielening NV Koninklijke Stearinekaarsenfabriek 'Gouda', Gouda, groot f 2,5 miljoen, in totaal groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 400.⁸⁵⁹
- 1921 23.02.1921 Participatie met ffr. 1,5 miljoen via Mendelssohn & Co. (M&Co., eerste samenwerking met deze instelling) in 5% obligatielening São Paulo Spoorweg 1904, koers van aankoop 465%. Winst NHM f 23.125.⁸⁶⁰
- 1921 24.02.1921 Participatie met f 500.000 via AB mede namens Van Ranzow's Bank in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 6,5% obligatielening provincie Gelderland, groot f 4 miljoen. Koers van overname 99,01%, koers van uitgifte 100%. Emissie meerdere

852 NA, NHM 444, 1921, nr. 7, 22.01.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.
853 NA, NHM 444, 1921, nr. 8, 31.01.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.
854 NA, NHM 444, 1921, nr. 9, 01.02.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.
855 NA, NHM 444, 1921, nr. 10, 03.02.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.

856 NA, NHM 444, 1921, nr. 12, 09.02.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.
857 NA, NHM 444, 1921, nr. 13, 14.02.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.
858 NA, NHM 444, 1921, nr. 14, 15.02.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 36.
859 NA, NHM 444, 1921, nr. 15, 17.02.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.
860 NA, NHM 444, 1921, nr. 16, 23.02.1921.

- malen overtekend. NHM en GCV hadden zelf ook een bod tot overname gedaan. Winst NHM f 1172.⁸⁶¹
- 1921 02.03.1921 Participatie met f 100.000 en f 50.000 voor agentschap Rotterdam in syndicaat o.l.v. LR&Co. en Robaver tot garantie van plaatsing 8% schatkistobligatiën staat São Paulo, groot f 18 miljoen. Koers van uitgifte 97,5%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie mislukte, slechts voor 16% ingeschreven. NHM moest f 84.000 en f 42.000 opnemen.⁸⁶²
- 1921 03.03.1921 Overname door NHM (f 3.757.000, hiervan afgestaan f 2.670.000 waarvan f 340.000 aan directie) en TB van 7% converteerbare obligatielening NV Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, groot f 10 miljoen met een optie op nog eens f 10 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2,5% en 1,75%. Eerste f 10 miljoen op 11 mei geplaatst. Tweede f 10 miljoen voor 40% geplaatst toen bericht ontslag directeur Wilmink bekend werd gemaakt. De koers kelderde daarna. In november 1921 werd het syndicaat ontbonden. Winst NHM f 47.610.⁸⁶³
- 1921 05.03.1921 Participatie met f 30.000 via syndicaatsleider Robaver in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% obligatielening NV Van den Bergh's Fabrieken, Rotterdam, groot f 15 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Provisie 2%. Emissie niet voltekend, voor 60% ingeschreven.⁸⁶⁴
- 1921 18.04.1921 Participatie met £ 200.000 via M&Co. in 3% obligatielening Portugal derde serie, koers van overname 173/8%, koers van verkoop 187/8%. Winst f 34.020.⁸⁶⁵
- 1921 18.04.1921 Guichet bij Hope & Co., NHM en AB voor 6,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1921, groot f 15 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 0,25%. Emissie mislukte; er werd slechts voor ruim f 2 miljoen ingeschreven, in oktober gestegen tot bijna f 11 miljoen.⁸⁶⁶
- 1921 03.05.1921 Deelneming van de NHM via Dunlop & Co. voor f 25.000 in syndicaat tot garantie van plaatsing 7% converteerbare obligatielening NV Nederlandsche Maatschappij voor Overzeehandelen, Den Haag, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie mislukte, NHM moest 20 stukken opnemen. Verlies f 9284.⁸⁶⁷
- 1921 02.06.1921 Overname door NHM en RMZ (beide f 375.000, hiervan afgestaan f 243.000 waarvan f 73.000 aan directie) van 7% eerste hypothecaire obligatiën NV W.J. Kalis Wzn. & Co.'s Baggermaatschappij, Den Haag, groot f 4,5 miljoen, in totaal groot f 5,5 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 99,5%. Leadersprovisie 1%. Emissie voltekend. Winst NHM f 16.130.⁸⁶⁸
- 1921 04.06.1921 Participatie met f 500.000 via AB mede namens Robaver in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 7,5% obligatielening gemeente Batavia, groot f 5 miljoen. Koers van overname 97,76%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 3965.⁸⁶⁹
- 1921 09.06.1921 Participatie met 2% via firma A. Levy, Keulen en eveneens 2% via firma Sal. Oppenheim, Keulen in syndicaat tot plaatsing aandelen Phönix AG für Bergbau und Hüttenbetrieb, Hörde iW, groot mk. 139 miljoen. Koers van overname 105%, koers van uitgifte 110%. Emissie succesvol, winst tot november 1921 mk. 224.750 (f 10.089 en f 13).⁸⁷⁰
- 1921 10.06.1921 Overname door NHM (f 1.740.000, hiervan f 780.000 afgestaan, waarvan

861 NA, NHM 444, 1921, nr. 18, 24.02.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.

862 NA, NHM 444, 1921, nr. 19, 02.03.1921.

863 NA, NHM 444, 1921, nr. 20, 03.03.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.

864 NA, NHM 444, 1921, nr. 21, 05.03.1921.

865 NA, NHM 444, 1921, nr. 29, 18.04.1921; NA, NHM 6009.

866 NA, NHM 444, 1921, nr. 30, 18.04.1921.

867 NA, NHM 444, 1921, nr. 33, 03.05.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 36.

868 NA, NHM 444, 1921, nr. 35, 02.06.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 24.

869 NA, NHM 444, 1921, nr. 36, 04.06.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 35.

870 NA, NHM 444, 1921, nr. 37, 09.06.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 35; NA, NHM 52, 1922, p. 37.

- f 270.000 aan directie), Hope & Co. en RMZ van aandelen NV Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, groot f 9 miljoen. Koers van overname 111%, koers van uitgifte 117% aan aandeelhouders. Emissie mislukte, NHM moest 789 stukken opnemen. Winst uiteindelijk f 84.534.⁸⁷¹
- 1921 13.06.1921 Overname door NHM, Robaver en H. Oyens & Zonen (aandeel elk f 256.666 waarvan bij NHM f 50.000 aan directie afgestaan) van 7% obligatielening NV Constructiewerkplaatsen v/h Du Croo & Brauns, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Provisie 3%. Emissie niet gelukt, NHM moest 71 stukken opnemen. Verlies f 9628.⁸⁷²
- 1921 29.06.1921 Guichet bij NHM en RMZ van aandelen NV Tabak Maatschappij 'Arendsburg', Rotterdam, groot f 300.000. Koers van uitgifte 350%. Guichetprovisie voor elk f 1500. Emissie voltekend.⁸⁷³
- 1921 12.07.1921 Syndicaat van NHM met NIHB en NIEM en mede gesteund door andere banken in Nederland en Nederlands-Indië voor 7% obligatielening Nederlands-Indië 1921 A, groot f 75 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Voor f 150 miljoen ingetekend op emissie.⁸⁷⁴
- 1921 13.07.1921 Overname door NHM en Hope & Co. (beide f 1.550.000; NHM stond nog f 0,5 miljoen af, waarvan f 0,3 miljoen aan directie) van 6,5% obligatielening NV Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen, en een optie op nog eens f 5 miljoen. Koers van overname 93⁵/8/95¹/8%, koers van uitgifte 98%. Emissie overtekend. Winst NHM f 95.103.⁸⁷⁵
- 1921 02.08.1921 Participatie met f 500.000 via AB mede namens Robaver in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 7,5% obligatielening gemeente Surabaya, groot f 5 miljoen. Koers van overname 97,96%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 6509.⁸⁷⁶
- 1921 13.08.1921 Participatie met f 200.000 via AB mede namens Robaver in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 7,5% obligatielening gemeente Semarang, groot f 2 miljoen. Koers van overname 97,805%, koers van uitgifte 100,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 3703.⁸⁷⁷
- 1921 07.09.1921 Participatie met 500 aandelen van ffr. 500, totaal ffr. 250.000 in syndicaat tot waarborg van plaatsing van nieuwe aandelen Banque de Paris et des Pays Bas, Parijs, groot ffr. 50 miljoen. Koers van uitgifte 150%, commissie ffr. 15 per aandeel. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 1639.⁸⁷⁸
- 1921 28.09.1921 Syndicaat van NHM met NIHB en NIEM en mede gesteund door andere banken in Nederland en Nederlands-Indië voor 6,5% obligatielening Nederlands-Indië 1921 B, groot f 56 miljoen, oorspronkelijk f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99%, in Indië 99,5%. Omdat maar voor f 56 miljoen werd ingeschreven, werd de hoofdsom teruggebracht tot dit bedrag.⁸⁷⁹
- 1921 15.11.1921 Participatie via AB met f 100.000 in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 7% obligatielening Semarang-Cheribon Stoomtram-Maatschappij, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 101%. Provisie 1,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 1500.⁸⁸⁰
- 1921 17.11.1921 Participatie met f 250.000 via AB mede namens Robaver (op verzoek van het Nederlandsch-Indisch Gemeentecrediet) in syndicaat tot garantie ter plaatsing van

871 NA, NHM 444, 1921, nr. 39, 10.06.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 25.

872 NA, NHM 444, 1921, nr. 40, 13.06.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 36.

873 NA, NHM 444, 1921, nr. 42, 29.06.1921.

874 *Van Oss' Effectenboek 1922, deel 1 Binnenland*, p. 26; NA, NHM 444, 1921, nr. 45, 12.07.1921 [nb stuk ontbrak op 20.06.2007].

875 NA, NHM 444, 1921, nr. 46, 13.07.1921; NA, NHM 74, 1921, p. 25.

876 NA, NHM 444, 1921, nr. 49, 02.08.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 35.

877 NA, NHM 444, 1921, nr. 51, 13.08.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 35.

878 NA, NHM 444, 1921, nr. 53, 07.09.1921.

879 *Van Oss' Effectenboek 1922, deel 1 Binnenland*, p. 26-27; NA, NHM 444, 1921, nr. 54, 28.09.1921 [nb stuk ontbrak op 20.06.2007].

880 NA, NHM 444, 1921, nr. 58, 15.11.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 35.

- 7,5% obligatielening Gewest Preanger Regentschappen, groot f 2,7 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 100,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 4830 en f 1855.⁸⁸¹
- 1921 24.11.1921 Overname door NHM (f 650.000, f 350.000 afgestaan waarvan f 200.000 aan directie) van 7% obligatielening Droogdok Maatschappij Tandjong Priok, Rotterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend, slechts 5% kon worden toegewezen. Winst NHM f 17.640.⁸⁸²
- 1921 26.11.1921 Overname door NHM en RMZ (aandeel beide f 637.500, NHM hiervan nog f 320.000 afgestaan, waarvan f 120.000 aan directie) van 7% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 7891.⁸⁸³
- 1922 25.01.1922 Syndicaat o.l.v. NHM (f 12.375.000, hiervan f 300.000 aan directie afgestaan) en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, LR&Co. RMZ, NIHB, Pierson & Co. (P&Co.), Robaver en Dillon, Read & Co., New York voor overname van 6% obligatielening Nederland 1922 A, groot f 150 miljoen, waarvan de helft overgenomen door Dillon Read & Co., New York. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 96%. Winst NHM f 186.737. In valutatransactie ter waarde van f 70,5 miljoen met Dillon Read waarin NHM en Robaver beide voor een kwart part participeerden (en geheim voor overige syndicaatsleden) wist NHM bovendien nog een winst van f 224.906 te behalen.⁸⁸⁴
- 1922 28.01.1922 Participatie met bfr. 0,5 miljoen via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing 5% obligatielening stad Brussel, groot bfr. 125 miljoen. Koers nog vast te stellen. Syndicaatscommissie zoals gebruikelijk. Emissie voltekend. Winst NHM f 1938.⁸⁸⁵
- 1922 15.03.1922 Participatie met f 250.000 via syndicaatsleider TB, mede namens Marx & Co.'s Bank en Vermeer & Co. in syndicaat tot garantie van plaatsing 7% obligatielening NV Centrale Suiker Maatschappij, Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 99%, garantieprovisie 3%. Emissie voltekend. Winst NHM f 7500.⁸⁸⁶
- 1922 18.04.1922 Participatie met bfr. 522.500 via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen SA des Acières Réunies de Burbach-Eich-Dudelange, groot bfr. 52.250.000. Koers nog vast te stellen. Syndicaatscommissie bfr. 7,50 per stuk. Winst f 692.⁸⁸⁷
- 1922 02.05.1922 Participatie met £ 10.000 via Cull & Co., Londen mede namens Higginson & Co. in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% cumulatief eerste preferente aandelen Mexican Eagle Oil Comp., Mexico, groot, £ 7 miljoen. Koers nog vast te stellen. Syndicaatscommissie 2%. Emissie voltekend. Winst f 2302.⁸⁸⁸
- 1922 12.05.1922 Participatie met mk. 4 miljoen via syndicaatsleider Deutsche Bank in syndicaat tot plaatsing aandelen Deutsche Bank, groot mk. 400 miljoen. Koers van uitgifte 350%. Syndicaatsprovisie 3%. Winst f 750.⁸⁸⁹
- 1922 12.05.1922 Participatie met f 100.000 via P&Co. in 6% obligatielening gemeente Amsterdam 1922, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 99,75%. Commissie 1,25%. Emissie overtekend. Winst f 1250.⁸⁹⁰
- 1922 17.05.1922 Syndicaat o.l.v. NHM (f 100.000) tot garantie ter plaatsing van aandelen

881 NA, NHM 444, 1921, nr. 59, 17.11.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 35; NA, NHM 74, 1922, p. 28.
882 NA, NHM 444, 1921, nr. 60, 24.11.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 35.
883 NA, NHM 444, 1921, nr. 62, 26.11.1921; NA, NHM 52, 1921, p. 35.
884 NA, NHM 5526, 25.01.1922; *Van Oss' Effectenboek 1923, deel 1 Binnenland*, p. 10-11; NA, NHM 445, 1922, nr. 2, 25.01.1922 [nb stuk ontbrak op 21.06.2007]; ; NA, NHM 74, 1922, p. 28.

885 NA, NHM 445, 1922, nr. 3, 28.01.1922.
886 NA, NHM 445, 1922, nr. 7, 15.03.1922; NA, NHM 74, 1922, p. 28.
887 NA, NHM 445, 1922, nr. 11, 18.04.1922; NA, NHM 74, 1922, p. 28.
888 NA, NHM 445, 1922, nr. 14, 02.05.1922.
889 NA, NHM 445, 1922, nr. 17, 12.05.1922; NA, NHM 74, 1922, p. 28.
890 NA, NHM 445, 1922, nr. 18, 12.05.1922; NA, NHM 74, 1922, p. 28.

- NV Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie mislukte, NHM moest f 94.000 opnemen.⁸⁹¹
- 1922 27.05.1922 Participatie met f 300.000 via syndicaatsleiders Van Loon & Co. en Robaver in syndicaat tot garantie ter plaatsing 6% converteerbare obligatielening NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, Oss, groot f 10 miljoen, in totaal groot f 40 miljoen. Koers van uitgifte 93%. Syndicaatscommissie 2,5%. Emissie mislukte. De NHM moest f 285.000 opnemen. Verlies f 38.639.⁸⁹²
- 1922 14.06.1922 Participatie met 10.000 shares (hiervan 7500 afgestaan, waarvan 3000 aan directie) via Cull & Co., Londen in syndicaat tot garantie ter plaatsing 1.250.000 shares Shell Transport and Trading, Londen. Koers van overname 87,6%, koers van uitgifte 93%. Syndicaatscommissie 2% per share.⁸⁹³
- 1922 07.07.1922 Syndicaat o.l.v. NHM (f 12.375.000, hiervan f 300.000 aan directie afgestaan) en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, LR&Co. RMZ, NIHB, P&Co., Robaver en Dillon, Read & Co., New York voor overname van 6% schuldbekentenissen Koninkrijk der Nederlanden 1922 B, groot f 100 miljoen, totaal f 150 miljoen (f 50 miljoen in USA). Koers van overname 96%, koers van uitgifte 98%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 187.513.⁸⁹⁴
- 1922 15.09.1922 Overname door NHM (f 3.015.000, afgestaan f 1.985.000, waarvan f 600.000 aan directie) van 6% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Commissio-nairsvergoeding van 3/8% en andere kosten voor rekening DSM. Bovendien nog 0,25 guichetprovisie voor NHM. Inschrijving alleen bij NHM. Emissie zwaar overtekend (meer dan f 70 miljoen). Winst NHM f 40.170.⁸⁹⁵
- 1922 17.10.1922 Guichet bij Hope & Co., NHM en AB voor 5,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1922, groot f 14.625.000. Koers van uitgifte 96%. Guichetcommissie 0,25% alsmede gebruikelijke vergoeding van 3/8%. Op emissie werd maar voor een derde deel ingeschreven.⁸⁹⁶
- 1922 25.10.1922 Syndicaat van NHM (NHM 62.500 stukken), Hope & Co. en Amstelbank van 187.500 aandelen à akr. 320 Österreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe, Wenen, totaal 1.250.000 aandelen à akr. 320, in totaal 1.562.500 aandelen. Vast overge-nomen 312.500 stukken door syndicaat; hierin participeerde NHM met 5000 stukken. Winst NHM f 374 en f 857.⁸⁹⁷
- 1922 18.12.1922 Participatie met bfr. 250.000 via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garan-tie ter plaatsing nieuwe aandelen Banque de Bruxelles, Brussel, groot bfr. 47 miljoen. Koers nog vast te stellen. Syndicaatscommissie zoals gebruikelijk. Winst f 695.⁸⁹⁸
- 1922 30.12.1922/10.01.1923 Syndicaat o.l.v. NHM (f 13,5 miljoen, hiervan f 360.000 aan direc-tie afgestaan) en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, IB, LR&Co. RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver, Gebr. Teixeira de Mattos en Vermeer & Co. voor overname van 6% schuldbekentenissen Koninkrijk der Nederlanden 1923 A, groot f 80 miljoen, totaal f 100 miljoen. Koers van overname 95,75%, koers van uitgifte 97,75%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 173.129.⁸⁹⁹

891 NA, NHM 445, 1922, nr. 20, 17.05.1922.
892 NA, NHM 445, 1922, nr. 21, 27.05.1922; NA, NHM 74, 1922, p. 28.
893 NA, NHM 445, 1922, nr. 24, 14.06.1922.
894 NA, NHM 5526, 07.07.1922; *Van Oss' Effectenboek 1923, deel 1 Binnenland*, p. 11; NA, NHM 445, 1922, nr. 32, 07.07.1922 [nb stuk ontbrak op 21.06.2007]; NA, NHM 74, 1922, p. 28.
895 NA, NHM 445, 1922, nr. 37, 15.09.1922; NA, NHM 74, 1922, p. 28.

896 NA, NHM 445, 1922, nr. 39, 17.10.1922.
897 NA, NHM 445, 1922, nr. 40, 25.10.1922; NA, NHM 52, 1922, p. 37.
898 NA, NHM 445, 1922, nr. 53, 18.12.1922; NA, NHM 52, 1922, p. 37.
899 NA, NHM 5526, 30.12.1922; *Van Oss' Effectenboek 1924, deel 1 Binnenland*, p. 11-12; NA, NHM 445, 1922, nr. 56, 30.12.1922 [nb stuk ontbrak op 21.06.2007]; NA, NHM 74, 1923, p. 30.

- 1923 11.01.1923 Participatie met \$ 24.000 en \$ 16.000 via P&Co. (syndicaat o.l.v. Blair & Co. Inc., New York) in eerste hypotheek goudobligatiën Armour & Co. (of Delaware), groot \$ 1.500.000 met een optie op \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 50 miljoen. Koers van uitgifte 96,5%. Commissie 2%. Eerste serie van \$ 1.500.000 net voltekend, optie dus niet uitgeoefend. Winst f 1200.⁹⁰⁰
- 1923 13.01.1923 Syndicaat o.l.v. Hambros Bank en Lazard Brothers, beide te Londen voor 6% obligatielening Nederlands-Indië 1921 C, groot £ 5 miljoen. Van dit bedrag werd £ 1 miljoen beschikbaar gesteld voor de Nederlandse markt. Inschrijving hiervoor bij NHM. Koers van uitgifte 96,5%. Winst f 76.877.⁹⁰¹
- 1923 21.02.1923 Aanbieding door NHM (aandelen verkregen door reconstructie in kader schuldsanering) van aandelen NV Tabak Maatschappij 'Krapoh', Amsterdam, groot f 0,6 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Inschrijving had primair als doel om beursnotering te verkrijgen, NHM verwachtte weinig te zullen plaatsen. Dat was correct, namelijk 1 stuk.⁹⁰²
- 1923 24.02.1923 Participatie met f 1.375.000 (hiervan afgestaan f 220.000 waarvan f 120.000 aan directie) in syndicaat o.l.v. Van Loon & Co. in uitgifte Oostenrijkse schatkistpromessen, groot f 6 miljoen. Garantieprovisie 1%. Emissie mislukte; NHM moest f 489.000 opnemen. Winst NHM uiteindelijk f 11.550.⁹⁰³
- 1923 07.03.1923 Overname door NHM en GCV (beide voor de helft) van 5,5% obligatielening Maatschappij tot Aanleg en Exploitatie van Laagspanningsnetten, Groningen, groot f 2.880.000. Koers van overname 98³/₈%, koers van uitgifte 99%. Pogingen om een deel van de lening in Engeland en Zwitserland te plaatsen, mislukte. Emissie lukte ten dele, NHM en GCV moesten samen f 705.000 opnemen. Winst NHM f 3757.⁹⁰⁴
- 1923 05.04.1923 Overname door NHM en RMZ (aandeel beide f 300.000, NHM hiervan nog f 105.000 afgestaan) van 5,5% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 2 miljoen, hiervan f 1 miljoen tegen de koers van 94,5% en f 1 miljoen tegen 94%. Hiervan f 1 miljoen overgenomen tegen 95% door Proehl & Gutmann. Koers van uitgifte 97,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 6088.⁹⁰⁵
- 1923 18.04.1923 Participatie met £ 100.000 (£ 66.700 en £ 55.500, hiervan afgestaan £ 35.000 aan M&Co. en £ 5000 aan Van Aalst) in syndicaat ter oprichting van Anglo-Dutch Meat Company, groot £ 300.000 in aandelen, in totaal £ 600.000 (koers 75%) en £ 250.000 in 8% converteerbare obligaties (koers 90%), in totaal £ 750.000. Participatie was bedoeld om KHL te steunen doordat ADMC actief was in Zuid-Amerika, Nederland en Duitsland. Stukken werden nog niet geëmitteerd. Participatie was in november 1923 £ 60.000. Winst op obligaties f 14.058. Uiteindelijk verlies f 215.394.⁹⁰⁶
- 1923 30.05.1923 Syndicaat Hope & Co., NHM (f 4.750.000, hiervan afgestaan f 2,5 miljoen) en AB ter overname van 6% obligatielening gemeente Amsterdam 1923, groot f 14.250.000. Koers van overname 92,75%, koers van uitgifte 94%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 20.847.⁹⁰⁷
- 1923 06.06.1923 Syndicaat o.l.v. NHM voor 5% obligatielening Nederlands-Indië 1923 A, groot f 65 miljoen. Koers van uitgifte 90%. Winst f 113.148.⁹⁰⁸
- 1923 07.06.1923 Participatie met f 150.000 (hiervan f 50.000 aan Van Aalst afgestaan) via syndicaatsleider Jonas & Kruseman mede namens J.A. Matthes & Co. in syndicaat tot

900 NA, NHM 445, 1923, nr. 1, 11.01.1923; NA, NHM 74, 1923, p. 30.

901 *Van Oss' Effectenboek 192, deel 1 Binnenland*, p. 30; NA, NHM 445, 1923, nr. 2, 11.01.1923 [nb stuk ontbrak op 22.06.2007]; NA, NHM 74, 1923, p. 30.

902 NA, NHM 445, 1923, nr. 3, 21.02.1923.

903 NA, NHM 445, 1923, nr. 4, 24.02.1923; NA, NHM 74, 1923, p. 30.

904 NA, NHM 445, 1923, nr. 7, 07.03.1923; NA, NHM 74, 1923, p. 30.

905 NA, NHM 445, 1923, nr. 11, 05.04.1923; NA, NHM 74, 1923, p. 30.

906 NA, NHM 445, 1923, nr. 13, 18.04.1923; NA, NHM 74, 1923, p. 31; NA, NHM 52, 1924, p. 50; NA, NHM 6009.

907 NA, NHM 445, 1923, nr. 19, 30.05.1923; NA, NHM 74, 1923, p. 30.

908 *Van Oss' Effectenboek 1924, deel 1 Binnenland*, p. 34; NA, NHM 445, 1923, nr. 20, 06.06.1923. [nb stuk ontbrak op 22.06.2007]; NA, NHM 74, 1923, p. 30.

- plaatsing certificaten van aandelen NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam II', Amsterdam, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Garantieverprovisie 4%. Emissie mislukte, NHM moest f 94.000 opnemen. Deze werden tegen 92,25% naar de effectenrekening overgebracht. Verlies f 1900.⁹⁰⁹
- 1923 08.06.1923 Syndicaat van NHM (NHM 62.500 stukken), Hope & Co. en Amstelbank van 187.500 aandelen à akr. 320 Österreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe, Wenen, totaal 1.171.875 aandelen à akr. 320. Winst NHM f 2518.⁹¹⁰
- 1923 08.06.1923 Participatie met sfr. 250.000 via syndicaatsleider Schweizerische Kredit-Anstalt in syndicaat tot overname 4,5% obligatielening stad Zürich, groot sfr. 15 miljoen. Koers van overname 97,5%/98%, koers van uitgifte 99,5%. Winst f 906.⁹¹¹
- 1923 18.06.1923 Participatie met £ 30.000 in syndicaat o.l.v. Hambros Bank en Lazard Brothers, beide te Londen voor 5% obligatielening Nederlands-Indië 1923 B, groot £ 6 miljoen. Koers van uitgifte 92%. Geen inschrijving in Nederland. Garantieverprovisie 1,5%. Emissie flink overtekend, winst NHM f 5294.⁹¹²
- 1923 10.07.1923 Overname door NHM en RMZ (aandeel beide f 1.840.000, NHM hiervan nog f 520.000 afgestaan, waarvan f 290.000 aan directie) van 5% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 5,5 miljoen. Koers van 91,5%, koers van uitgifte 93,5%. Emissie ruim overtekend. Winst NHM f 19.055.⁹¹³
- 1923 31.12.1923 Syndicaat o.l.v. NHM en Van Eeghen & Co. (NHM stelde 35 van 850 aandelen ter beschikking) voor emissie aandelen NV Nederlandsche Wol Maatschappij, Amsterdam, groot f 850.000, totaal f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 110%. Emissie overtekend, toewijzing 10%. Crédit Hypothécaire et Commercial, Antwerpen, was bereid na toestemming Belgische overheid ook nog eens f 0,5 miljoen te willen overnemen tegen 110% voor introductie op de Belgische markt. Winst f 23.619.⁹¹⁴
- 1924 13.02.1924 Syndicaat van Hope & Co., NHM (NHM \$ 1 miljoen, hiervan \$ 200.000 afgestaan, waarvan \$ 100.000 aan directie) TB en LR&Co. ter overname van J.P. Morgan & Co. van 6,5% obligatielening keizerrijk Japan, groot \$ 5 miljoen, in totaal groot \$ 150 miljoen. Koers van overname 88,5%, koers van uitgifte 92,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 87.798.⁹¹⁵
- 1924 20.02.1924 Participatie met bfr. 250.000 via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen Banque de Bruxelles, Brussel, groot bfr. 50 miljoen. Koers nog vast te stellen. Syndicaatscommissie zoals gebruikelijk. Emissie succesvol, winst NHM f 763.⁹¹⁶
- 1924 10.03.1924 Aanbod syndicaat van NHM, TB, LR&Co. (elk voor 30%) en Wurfbain & Zoon (10%) voor overname 6% obligatielening gemeente Den Haag 1924, groot f 5 miljoen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 97,5%. Den Haag weigerde bod en ging in zee met Robaver tegen een koers van uitgifte van 98%.⁹¹⁷
- 1924 26.03.1924 Participatie met £ 50.000 in syndicaat o.l.v. Erlangers, Londen ter overname van 5,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1924, groot £ 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 96,5%. Commissie 1,5%. Emissie voltekend. Winst f 8723.⁹¹⁸
- 1924 04.04.1924 Syndicaat o.l.v. NHM (f 8 miljoen, hiervan f 0,5 miljoen aan directie afgestaan) en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, IB, LR&Co. RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver, Gebr. Teixeira de Mattos en Vermeer & Co. voor overname van 6% obligatie-

Bijlage 7

Syndicaten met deelname van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

909 NA, NHM 445, 1923, nr. 21, 07.06.1923; NA, NHM 52, 1923, p. 45.
 910 NA, NHM 445, 1923, nr. 22, 08.06.1923
 911 NA, NHM 445, 1923, nr. 23, 08.06.1923; NA, NHM 74, 1923, p. 30.
 912 NA, NHM 5526, 18.06.1923; *Van Oss' Effectenboek 1925, deel 1 Binnenland*, p. 29; NA, NHM 445, 1923, nr. 26, 18.06.1923 [nb stuk ontbrak op 22.06.2007]; NA, NHM 74, 1923, p. 30.

913 NA, NHM 445, 1923, nr. 31, 10.07.1923; NA, NHM 74, 1923, p. 30.
 914 NA, NHM 445, 1923, nr. 44, 31.12.1923; NA, NHM 52, 1924, p. 50.
 915 NA, NHM 446, 1924, nr. 5, 13.02.1924; NA, NHM 74, 1924, p. 35.
 916 NA, NHM 446, 1924, nr. 7, 20.02.1924.
 917 NA, NHM 446, 1924, nr. 9, 10.03.1924.
 918 NA, NHM 446, 1924, nr. 11, 26.03.1924.

- lening Nederland 1923 B, groot f 60 miljoen, in totaal groot f 85 miljoen. Koers van overname 95,5%, koers van uitgifte 97%. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 76.069.⁹¹⁹
- 1924 12.04.1924 Participatie met goudmark 250.000 via M&Co. in syndicaat ter plaatsing aandelen B Deutsche Golddiskontbank, Berlijn, groot £ 5 miljoen. Koers van uitgifte 108%. Commissie 3%. Emissie niet gelukt, storting te doen van £ 3125, waarvoor rm. 61.900 ontvangen. Winst in 1925 f 13.654.⁹²⁰
- 1924 29.04.1924 Participatie met \$ 4 miljoen (NHM \$ 567.000, afgestaan aan directie \$ 75.000) namens syndicaat NHM, AB, Paribas, TB, IB, RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver, Gebr. Teixeira de Mattos en Vermeer & Co. in 6% obligatielening Nederland 1923 C, groot \$ 40 miljoen. Syndicaatsleider Kuhn, Loeb & Co., New York en National City Bank. Commissie 1%. Winst f 13.946.⁹²¹
- 1924 08.05.1924 Participatie met 200 aandelen via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen SA des Acières Réunies de Burbach-Eich-Dudelange, groot 44.000 aandelen. Koers nog vast te stellen. Winst f 472.⁹²²
- 1924 28.06.1924 Syndicaat van NHM (f 2.395.000, afgestaan f 390.000, waarvan aan directie f 115.000), TB, LR&Co. (elk voor 30%) en Wurfain & Zoon (10%) voor overname 6% obligatielening gemeente Den Haag 1924, groot f 10 miljoen. Koers van overname 96,75%, koers van uitgifte 98%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 15.992.⁹²³
- 1924 30.06.1924 Inschrijving bij onder andere NHM voor nieuwe aandelen Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag, groot f 80.364.000, koers van uitgifte 100%.⁹²⁴
- 1924 01.07.1924 Syndicaat van NHM (f 414.000) ter overname Nederlandse tranche 7,5% obligatielening Hongaarse staatslening, groot f 5 miljoen. Koers van overname 84%, koers van uitgifte 88%. Emissie niet voltekend. NHM moest f 110.000 tegen 88% opnemen. Daarna met winst verkocht, f 16.449.⁹²⁵
- 1924 15.08.1924 Overname door syndicaat o.l.v. NHM van 6% obligatielening Nederlands-Indië 1923 D, groot f 75 miljoen. Koers van overname 95,73%, koers van uitgifte 97,25% en te Batavia 100%.⁹²⁶
- 1924 12.09.1924 Overname door GCV en NHM (elk voor de helft) van 5,5% obligatielening provincie Gelderland, groot f 4 miljoen. Koers van overname 97,89%, koers van uitgifte 98,75%. Inschrijving bij GCV en NHM. Emissie tweemaal overtekend. Winst NHM f 7286.⁹²⁷
- 1924 01.10.1924 Guichet bij NHM en RMZ (aandeel beide f 1.840.000, NHM hiervan nog f 520.000 afgestaan, waarvan f 290.000 aan directie) van nieuwe aandelen NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 105%. Commissie samen f 10.000. Emissie bijna voltekend.⁹²⁸
- 1924 10.10.1924 Syndicaat o.l.v. Hope & Co. en NHM (£ 225.000, hiervan afgestaan £ 37.500 aan directie) ter overname van Duitse buitenlandse 7% obligatielening (Dawes-lening), groot £ 2,5 miljoen, in totaal groot 800 miljoen goudmarken. Koers van overname 87,5%, koers van uitgifte 92%. Emissie zwaar overtekend, toewijzing 1%. Winst f 88.440.⁹²⁹

919 NA, NHM 5526, 04.04.1924; *Van Oss' Effectenboek 1926, deel 1 Binnenland*, p. 11-12; NA, NHM 446, 1924, nr. 12, 04.04.1924 [nb stuk ontbrak op 23.06.2007]; NA, NHM 74, 1924, p. 35.

920 NA, NHM 446, 1924, nr. 13, 12.04.1924; NA, NHM 52, 1924, p. 50; NA, NHM 52, 1925, p. 79.

921 NA, NHM 5526, 29.04.1924; NA, NHM 446, 1924, nr. 14, 29.04.1924; NA, NHM 74, 1924, p. 35.

922 NA, NHM 446, 1924, nr. 15, 08.05.1924.

923 NA, NHM 446, 1924, nr. 22, 28.06.1924; NA, NHM 74, 1924, p. 35.

924 *Van Oss' Effectenboek 1935, deel 1 Binnenland*, p. 1019.

925 NA, NHM 446, 1924, nr. 23, 01.07.1924; NA, NHM 52, 1924, p. 50.

926 *Van Oss' Effectenboek 1926, deel 1 Binnenland*, p. 26; NA, NHM 446, 1924, nr. 27, 15.08.1924 [nb stuk ontbrak op 23.06.2007].

927 NA, NHM 446, 1924, nr. 30, 12.09.1924.

928 NA, NHM 446, 1924, nr. 31, 01.10.1924.

929 NA, NHM 446, 1924, nr. 31a, 10.10.1924; NA, NHM 74, 1924, p. 35.

- 1924 01.12.1924 Overname door NHM (f 710.000, hiervan afgestaan f 160.000 aan directie) en Van Eeghen & Co. aandelen NV Nederlandsche Wol Maatschappij, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 125%, koers van uitgifte 130%. Emissie bijna voltekend.⁹³⁰
- 1924 19.12.1924 Bankierssyndicaat (aandeel NHM f 203.000) tot overname en emissie van 8% Chinese schatkistbiljetten, overgenomen van het Nederlandsch Syndicaat voor China, groot f 1.740.000. Koers van overname 88%. In syndicaat participeerden NHM en Robaver elk met 7/30, NIHB en AB elk met 6/30 en TB met 4/30 part.⁹³¹
- 1924 22.12.1924 Participatie met 100 aandelen via firma Bernhard Schiffer & Co., New York in syndicaat tot uitgifte aandelen Eastman Kodak Company, aandelen zonder nominale waarde, totaal 187.500 aandelen. Prijs van overname \$ 108 per aandeel.⁹³²
- 1925 14.01.1925 Participatie met \$ 250.000 via M&Co. mede namens P&Co., in syndicaat ter plaatsing 7% sinking fund hypotheek goudobligatiën August Thyssen Hütte Gewerkschaft, Hamborn/Rhein, groot \$ 1 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Commissie 2,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 17.050.⁹³³
- 1925 14.01.1925 Participatie met \$ 250.000 via M&Co. mede namens P&Co., in syndicaat ter plaatsing 7% sinking fund goudobligatiën Siemens & Halske AG, Berlijn en Siemens-Schnuckertwerke, Berlijn, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 10 miljoen. Koers van uitgifte 99,25%. Commissie 2,5%. Emissie overtekend. Winst f 15.594.⁹³⁴
- 1925 09.02.1925 Participatie met bfr. 200.000 via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Société Générale Belge d'Entreprises Electriques, groot bfr. 25 miljoen. Syndicaatscommissie bfr. 12,50 per aandeel. Winst NHM f 629.⁹³⁵
- 1925 23.02.1925 Overname door NHM en GCV (NHM f 1,2 miljoen, afgestaan f 310.000 waarvan f 110.000 aan directie) van 5% obligatielening gemeente Dordrecht, groot f 2,2 miljoen. Koers van overname 96,789%, koers van uitgifte 98%. Emissie mislukte, maar voor f 847.000 ingeschreven. Uiteindelijk toch winst f 13.243 en f 4914.⁹³⁶
- 1925 26.02.1925 Overname door NHM (f 2.594.000, afgestaan aan directie f 440.000) van 5% obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 3.819.000. Koers van uitgifte 98%. Commissionairsvergoeding van 3/8% en andere kosten voor rekening DSM. Provisie voor NHM 1%. Inschrijving alleen bij NHM. Emissie niet voltekend, f 2.367.000. Winst f 61.575.⁹³⁷
- 1925 02.03.1925 Bod door syndicaat van NHM, TB, LR&Co. en Wurfbain & Zoon voor overname 6% obligatielening gemeente Den Haag 1925, groot f 14.625.000. Koers van overname 96,29%, koers van uitgifte 97,5%. Den Haag weigerde het bod en ging in zee met P&Co., H&P en RMZ tegen uitgifte van 98,5%.⁹³⁸
- 1925 07.03.1925 Participatie met sfr. 500.000 via TB mede namens LR&Co. en RMZ in syndicaat ter overname van 5% obligatielening Zwitserse Bondsregering (Zwitserse staatspoorwegen), groot sfr. 50 miljoen. Koers van uitgifte 95,5%. Commissie 0,75%. Emissie niet voltekend. Winst f 1875.⁹³⁹
- 1925 02.04.1925 Participatie van NHM (\$ 389.000), M&Co., Mendelssohn & Co., Berlijn en P&Co. met \$ 1,5 miljoen in een voorschot door Dillon Read & Co., New York aan de Deutsch-Luxemburgische Bergwerks und Hüttengesellschaft, Bochum c.s., groot \$ 6 miljoen in de vorm van eenjarige goud-notes. Koers van overname 98%.⁹⁴⁰

930 NA, NHM 446, 1924, nr. 36, 01.12.1924.

931 NA, NHM 446, 1924, nr. 41, 19.12.1924.

932 NA, NHM 446, 1924, nr. 42, 22.12.1924.

933 NA, NHM 447, 1925, nr. 2, 14.01.1925.

934 NA, NHM 447, 1925, nr. 3, 14.01.1925.

935 NA, NHM 447, 1925, nr. 8, 09.02.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.

936 NA, NHM 447, 1925, nr. 10, 23.02.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38; NA, NHM 52, 1925, p. 80.

937 NA, NHM 447, 1925, nr. 12, 26.02.1925; NA, NHM 52, 1925, p. 79.

938 NA, NHM 447, 1925, nr. 13, 02.03.1925.

939 NA, NHM 447, 1925, nr. 14, 07.03.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.

940 NA, NHM 447, 1925, nr. 21, 02.04.1925.

- 1925 14.04.1925 Aanbod tot participatie met £ 50.000 via Mendelssohn & Co., Berlijn, in een syndicaat tot overname nieuwe aandelen Ungarische Allgemene Creditbank, groot £ 500.000, totaal £ 650.000. Syndicaat is niet doorgegaan.⁹⁴¹
- 1925 14.05.1925 Overname door NHM (f 695.000 waarvan aan directie f 105.000) van 5% obligatielening NV Maastrichtsche Zinkwit Maatschappij, Maastricht, groot f 1,5 miljoen, in totaal groot f 3 miljoen. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 93,5%. Inschrijving bij NHM en agentschap GCV in Maastricht. Emissie voltekend, na emissie echter al weer vrij veel stukken aangeboden. Winst NHM f 22.147.⁹⁴²
- 1925 26.05.1925 Overname door NHM (f 1 miljoen, waarvan aan directie afgestaan f 135.000), NIHB en NIEM van 5,5% obligatielening gemeente Batavia, groot nif 3 miljoen. De lening werd zowel te Amsterdam als in Indië geëmitteerd. Koers van overname 96,25%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 20.358.⁹⁴³
- 1925 17.06.1925 Participatie met f 50.000 en f 25.000 door agentschap Rotterdam in syndicaat o.l.v. LR&Co., RMZ tot garantie van plaatsing 5,5% obligatielening NV De Lever's Zeep-Maatschappij, Vlaardingen, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 1000.⁹⁴⁴
- 1925 17.06.1925 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider TB, mede namens Vermeer & Co. in syndicaat tot garantie van plaatsing 5,5% obligatielening NV Centrale Suiker Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 97,5%, garantieprovisie 1,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1500.⁹⁴⁵
- 1925 20.06.1925 Overname door NHM (f 1 miljoen, waarvan aan directie afgestaan f 135.000), NIHB en NIEM van 5,5% obligatielening gemeente Buitenzorg, groot nif 1,3 miljoen. De lening werd zowel te Amsterdam als in Indië geëmitteerd. Koers van overname 97,20%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 5843.⁹⁴⁶
- 1925 23.06.1925 Participatie met f 15.000 via Van Marken & Middendorp in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 5% eerste hypothecaire obligatielening NV Verschure & Co.'s Algemeene Binnenlandsche Stoomvaart Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 96%. Syndicaatsprovisie 2%. Emissie niet voltekend, NHM moest voor f 8000 opnemen, winst f 300.⁹⁴⁷
- 1925 26.06.1925 Overname door NHM (f 750.000 afgestaan waarvan f 135.000 aan directie) van 6% eerste hypothecaire obligatielening NV Meelfabrieken der Nederlandsche Bakkerij, Rotterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie overtekend, winst f 23.181.⁹⁴⁸
- 1925 02.07.1925 Participatie met f 100.000 en f 50.000 door agentschap Rotterdam in syndicaat o.l.v. LR&Co. en RMZ tot garantie van plaatsing 5,5% obligatielening NV De Lever's Zeep-Maatschappij, Vlaardingen, groot f 20 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 2000.⁹⁴⁹
- 1925 14.07.1925 Overname door NHM, M&Co., P&Co. en RMZ (elk voor een kwart) van Blair & Co. Inc en Chase Securities Corp, New York van 6,5% sinking fund goudobligatiën buitenlandse lening stad Keulen 1925, groot \$ 1,5 miljoen en optie op \$ 0,5 miljoen, in

941 NA, NHM 447, 1925, nr. 22, 14.04.1925.
942 NA, NHM 447, 1925, nr. 23, 14.05.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.
943 NA, NHM 447, 1925, nr. 24, 26.05.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.
944 NA, NHM 447, 1925, nr. 27, 17.06.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.
945 NA, NHM 447, 1925, nr. 28, 17.06.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.

946 NA, NHM 447, 1925, nr. 29, 20.06.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.
947 NA, NHM 447, 1925, nr. 30, 23.06.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.
948 NA, NHM 447, 1925, nr. 32, 26.06.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 39.
949 NA, NHM 447, 1925, nr. 33, 02.07.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.

- totaal groot \$ 10 miljoen. Koers van overname 82,32%, koers van uitgifte 87,5%. Commissie 2,5%. Emissie overtekend. Winst f 31.230.⁹⁵⁰
- 1925 21.07.1925 Deelneming met \$ 35.000 via syndicaatsleider Gebr. Teixeira de Mattos in syndicaat tot garantie van plaatsing 7% cumulatief preferente aandelen American Bemberg Corporation (Vereinigde Glanzstoff-Fabriken), groot \$ 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 106%. Syndicaatscommissie 4%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 3217.⁹⁵¹
- 1925 03.08.1925 Overname door NHM (f 2 miljoen, waarvan afgestaan f 525.000 waarvan aan directie f 275.000), NIHB en NIEM van 5% obligatielening gemeente Semarang, groot nif 6 miljoen. De lening werd zowel te Amsterdam als in Indië geëmitteerd. Koers van overname 97,382%, koers van uitgifte 98,25%. Emissie overtekend. Winst f 4066.⁹⁵²
- 1925 17.09.1925 Guichet door NHM van nieuwe aandelen NV Deli-Batavia Rubber Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,9 miljoen. Koers van uitgifte 130% voor aandeelhouders. Guichetcommissie NHM f 10.000. Emissie niet voltekend.⁹⁵³
- 1925 23.09.1925 Guichet door NHM van nieuwe aandelen NV Zuid-Preanger Rubber Maatschappij, Middelburg, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 110% voor aandeelhouders. Guichetcommissie NHM f 2500. Emissie bijna voltekend.⁹⁵⁴
- 1925 25.09.1925 Syndicaat van RMZ, NHM (afgestaan aan directie \$ 77.000), M&Co., P&Co. (elk voor een kwart) via Guaranty Trust Company, New York van 7% goudobligatiën buitenlandse lening staat Bremen, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 10 miljoen. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 94,5%. Emissie overtekend. Winst f 24.967.⁹⁵⁵
- 1925 29.09.1925 Overname door NHM (voor 1/3 afgestaan f 1.200.000 waarvan f 550.000 aan directie), Hope & Co. en AB van 4,5% obligatielening provincie Noord-Holland 1925, groot f 15.327.000. Koers van uitgifte 98,25%. Commissie 1%. Emissie overtekend, winst NHM f 26.498.⁹⁵⁶
- 1925 05.10.1925 Deelneming met \$ 75.000 via M&Co. in syndicaat tot overname 7% obligatielening Rhein-Main-Donau, groot \$ 6 miljoen. Syndicaatsleider J.Henry Schröder & Co. en Lee Higginson & Co., New York. Door een misverstand (geen verkoopsyndicaat maar vaste overname) gaf NHM haar deel terug aan M&Co. Winst f 933.⁹⁵⁷
- 1925 07.10.1925 Overname door syndicaat van M&Co., NHM (\$ 115.000 hiervan \$ 22.000 aan directie afgestaan), Mendelssohn & Co., Berlijn, P&Co., RMZ, Gebr. Teixeira de Mattos en Speyer & Co., New York van 7% goudobligatiën buitenlandse lening stad Frankfurt, groot \$ 1,2 miljoen, in totaal groot \$ 4 miljoen. Koers van overname 90,60%. Emissie overtekend, winst NHM f 5722.⁹⁵⁸
- 1925 23.10.1925 Bod door syndicaat van NHM, TB, LR&Co. en Wurfbain & Zoon voor overname 4,5% obligatielening gemeente Den Haag 1925, groot f 7 miljoen. Koers van overname 95,75%, koers van uitgifte 96,75%. Den Haag weigerde bod en ging ook niet in zee met P&Co.⁹⁵⁹
- 1925 28.10.1925 Deelneming met f 20.000 via NIHB in syndicaat tot plaatsing 5% converteerbare obligatielening NV Algemeene Nederlandsch-Indische Electriciteit-Maatschappij (ANIEM), Amsterdam, groot f 2.855.000. Koers van uitgifte 99,5%. Commissie 1%. Emissie overtekend, winst NHM f 200.⁹⁶⁰
- 1925 08.11.1925 Reconstructie van het kapitaal van NV Constructiewerkplaatsen v/h Du Croo & Brauns, Amsterdam, groot f 10 miljoen, waarvan geplaatst f 2.015.000. Serie A

950 NA, NHM 447, 1925, nr. 35, 14.07.1925; NA, NHM 6009.
951 NA, NHM 447, 1925, nr. 36, 21.07.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 38.
952 NA, NHM 447, 1925, nr. 38, 03.08.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 39.
953 NA, NHM 447, 1925, nr. 42, 17.09.1925.
954 NA, NHM 447, 1925, nr. 43, 23.09.1925.
955 NA, NHM 447, 1925, nr. 44, 25.09.1925; NA, NHM 6009.

956 NA, NHM 447, 1925, nr. 45, 29.09.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 39.
957 NA, NHM 447, 1925, nr. 46, 05.10.1925; NA, NHM 74, 1925, p. 39.
958 NA, NHM 447, 1925, nr. 47, 07.10.1925; NA, NHM 6009.
959 NA, NHM 447, 1925, nr. 51, 23.10.1925.
960 NA, NHM 447, 1925, nr. 52 28.10.1925; NA, NHM 52, 1925, p. 79.

- bestaande uit 2400 aandelen bestemd voor oude aandeelhouders en serie B bestaande uit 1510 stuks zou o.l.v. NHM worden geplaatst. In 1930 had NHM voor f 1 miljoen van deze stukken in portefeuille. Deze werden tot f 0 afgeschreven.⁹⁶¹
- 1925 12.11.1925 Omruiling 4459 certificaten B Geconsolideerde Hollandsche Petroleum Mij., Den Haag tegen 112 aandelen Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag. Boekwinst hierop f 200.000.⁹⁶²
- 1925 16.11.1925 Overname door syndicaat van NHM (sfr. 2.125.000 hiervan sfr. 220.000 aan directie afgestaan), M&Co., P&Co., RMZ, van Schweizerische Kreditanstalt cs van 7% obligatielening Berliner Städtische Electricitätswerke (Bewag), Berlijn, sfr. 10 miljoen, totaal sfr. 30 miljoen. Koers van overname 89⁷/₈%, koers van uitgifte 91,25%. Emissie overtekend, winst NHM f 43.901.⁹⁶³
- 1925 16.11.1925 Overname door syndicaat van Gebr. Teixeira de Mattos, NHM (\$ 187.500 hiervan \$ 22.000 aan directie afgestaan), M&Co., P&Co., Robaver, RMZ en Speyer & Co., New York van 7% sinking fund goudobligatiën buitenlandse lening stad Dresden, groot \$ 1.250.000, in totaal groot \$ 5 miljoen. Koers van overname 88,5%, koers van uitgifte 94%. Emissie niet voltekend, NHM moest \$ 40.500 opnemen. Winst 14.612.⁹⁶⁴
- 1925 18.11.1925 Overname door syndicaat van M&Co., NHM (\$ 650.000 hiervan \$ 22.000 aan directie afgestaan), P&Co. van Lee Higginson & Co., Boston van 7% hypothecaire sinking fund goudobligatiën Gutehoffnungshütte Aktienverein für Bergbau und Gutehoffnungshütte Oberhausen AG, Neurenberg, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 7,5 miljoen. Koers van overname 86%, koers van uitgifte 91,5%. Emissie niet voltekend. Winst NHM f 31.313.⁹⁶⁵
- 1925 19.11.1925 Syndicaat van RMZ, NHM (afgestaan aan directie \$ 33.000), M&Co., P&Co. (elk voor een kwart) via Guaranty Trust Company, New York van 7% goudobligatiën buitenlandse lening staat Bremen, groot \$ 750.000, in totaal groot \$ 5 miljoen. Koers van overname 91%, koers van uitgifte 95%. Emissie overtekend. Winst f 11.090.⁹⁶⁶
- 1925 19.11.1925 Syndicaat van NHM (\$ 25.000), M&Co., P&Co. en RMZ (elk voor een kwart) via Dillon Read & Co., New York ter overname van 7% goudobligatiën Kommunale Landesbank Hessen, groot \$ 380.000, in totaal groot \$ 4 miljoen. Koers van overname tussen 95⁷/₈ en 94,75%. Stukken werden nog niet geëmitteerd omdat in New York geen notering kon worden verkregen. Winst f 770.⁹⁶⁷
- 1925 03.12.1925 Overname door NHM (f 4 miljoen, hiervan f 1.940.000 afgestaan waarvan f 440.000 aan directie) en Vermeer & Co. via M.M. Warburg & Co., Hamburg en R. Henriques jr., Kopenhagen, van 5% obligatielening stad Kopenhagen, groot f 6,5 miljoen. Koers van overname 92¹/₈%, koers van uitgifte 95%, garantieprovisie 1,5%. Emissie overtekend. Winst NHM f 43.799.⁹⁶⁸
- 1925 28.12.1925 Plaatsingsgarantie door NHM (f 2.490.000, afgestaan aan directie f 440.000) van 6% obligatielening 1920 Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 3.715.000. Koers van uitgifte 100%. Commissairvergoeding van 3/8% en andere kosten voor rekening DSM. Provisie voor NHM 1%. Inschrijving alleen bij NHM. Emissie zwaar overtekend, ruim f 60 miljoen, winst NHM f 36.029.⁹⁶⁹

961 *Van Oss' Effectenboek 1935, deel 1 Binnenland*, p. 562-564; NA, NHM 54, 1930, p. 63.

962 NA, NHM 447, 1925, nr. 55, 12.11.1925.

963 NA, NHM 447, 1925, nr. 56, 16.11.1925; NA, NHM 52, 1925, p. 79.

964 NA, NHM 447, 1925, nr. 57, 16.11.1925; NA, NHM 6009.

965 NA, NHM 447, 1925, nr. 58, 18.11.1925; NA, NHM 6009.

966 NA, NHM 447, 1925, nr. 59, 19.11.1925; NA, NHM 6009.

967 NA, NHM 447, 1925, nr. 60, 19.11.1925; NA, NHM 74, 1926, p. 75.

968 AAHA, NHM 1, 1925, nr. 47, 03.12.1925 [NA, NHM 447, 1925, nr. 62, 03.12.1925 ontbrak op 25.06.2007]; NA, NHM 52, 1925, p. 79.

969 NA, NHM 447, 1925, nr. 69, 28.12.1925; NA, NHM 74, 1926, p. 75.

- 1926 06.01.1926 Participatie met 1/3 deel van £ 50.000 via M&Co. in de door Lazard Brothers & Co., Londen aangeboden 7,5% obligatielening State of São Paulo Coffee Institute, groot £ 4 miljoen. Winst NHM £ 250/f 3019.⁹⁷⁰
- 1926 06.01.1926 Overname (NHM f 160.000 afgestaan, waarvan f 110.000 aan directie) 5% obligatielening NV Singkep Tin Maatschappij, Den Haag, groot f 1 miljoen. Koers van overname tegen 97%, koers van uitgifte 105%. Emissie vier maal overtekend, winst f 19.622.⁹⁷¹
- 1926 13.01.1926 Participatie met \$ 15.000 via M&Co. in 6% cumulatief tweede preferente aandelen in op te richten bedrijf German Credit & Investment Corporation, New York, groot \$ 2 miljoen. Syndicaatsleider Dillon Read & Co., New York.⁹⁷²
- 1926 15.01.1926 Overname door NHM (f 7.995.000 waarvan afgestaan aan directie f 550.000) van 4,5% obligatielening Bataafsche Petroleum Maatschappij, Den Haag, groot f 24 miljoen, in totaal groot f 72 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie overtekend. Winst NHM f 100.628.⁹⁷³
- 1926 22.01.1926 Overname door M&Co., NHM (\$ 537.500, hiervan \$ 66.000 aan directie afgestaan), P&Co., Schweizerische Bankverein, Skandinaviska Kredit AB in 7% hypothe-caire sinking fund goudobligatiën Rhein-Elbe-Union, Bochum, groot \$ 5 miljoen, totaal \$ 25 miljoen. Koers van overname 87%. Emissie vijfmaal overtekend. Winst f 66.552.⁹⁷⁴
- 1926 25.01.1926 Syndicaat van Kleinwort Sons & Co., Londen, NHM (17,5%), M&Co., Mendels-sonn & Co., Berlijn, P&Co. voor garantie ter plaatsing 143.750 nieuwe aandelen Ungari-sche Allgemeine Creditbank, groot totaal 575.000 aandelen. Commissie 15%. Emissie mislukte, NHM moest 21.175 aandelen opnemen. Winst uiteindelijk f 100.013.⁹⁷⁵
- 1926 26.01.1926 Participatie met f 20.000 via Wurfbain & Zoon in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV Cultuur Maatschappij Tjilangkap, Amsterdam, groot f 0,8 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 5%. Emissie vele malen overtekend. Winst NHM f 1000.⁹⁷⁶
- 1926 06.02.1926 Participatie met bfr. 300.000 (helpt in optie) via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing 6% obligatielening Belgisch-Congo, groot bfr. 200 miljoen. Syndicaatscommissie bfr. 12,50 per aandeel. Winst NHM f 323 en slotuitkering f 151.⁹⁷⁷
- 1926 17.02.1926 Overname door syndicaat van M&Co., NHM (\$ 375.000 hiervan \$ 33.000 aan directie afgestaan), P&Co. en RMZ van Harris Forbes & Co., New York van 7% sinking fund goudobligatiën Vereenigde Duitse Stedenlening van Deutscher Spar-kassen und Giroverband, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 15 miljoen. Koers van over-name 94,75%, koers van uitgifte 95,25%. Commissie 3,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 13.586.⁹⁷⁸
- 1926 03.03.1926 Participatie met f 300.000 (f 33.000 aan directie afgestaan) via syndi-caatsleider ALK in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Amsterdamsche Liquidatie-Kas, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Provisie syndicaat 3%. Koers van uitgifte 120%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 8010.⁹⁷⁹
- 1926 13.03.1926 Participatie met rm. 200.000 via Mendelssohn & Co., Berlijn in consortium tot plaatsing 7% schatkistbiljetten Bayern, groot rm. 50 miljoen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte aan banken 97,75%, koers van uitgifte aan publiek 98,25%. Commissie 3,5%. Emissie voltekend. Winst f 1324.⁹⁸⁰

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

970 NA, NHM 448, 1926, nr. 3, 06.01.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 75.

971 NA, NHM 448, 1926, nr. 5, 06.01.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 75.

972 NA, NHM 448, 1926, nr. 6, 13.01.1926.

973 NA, NHM 448, 1926, nr. 7, 15.01.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 75.

974 NA, NHM 448, 1926, nr. 8, 22.01.1926; NA, NHM 6009.

975 NA, NHM 448, 1926, nr. 9, 25.01.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100.

976 NA, NHM 448, 1926, nr. 10, 26.01.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 75.

977 NA, NHM 448, 1926, nr. 12, 06.02.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100; NA, NHM 75, 1929, p. 47.

978 NA, NHM 448, 1926, nr. 14, 17.02.1926.

979 NA, NHM 448, 1926, nr. 16, 03.03.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 75.

980 NA, NHM 448, 1926, nr. 17, 13.03.1926.

- 1926 25.03.1926 Overname door syndicaat van NHM (f 700.000 hiervan f 88.000 aan directie afgestaan), M&Co., P&Co., M.M. Warburg & Co. en RMZ via M.M. Warburg & Co., Hamburg van 7% eerste hypothecaire obligatiën Carl Zeiss-Stiftung, Jena, f 5 miljoen. Koers van overname 88,25%, koers van uitgifte 94%. Commissie 3,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 22.104.⁹⁸¹
- 1926 08.04.1926 Overname door syndicaat van NHM (1/3 part f 3.334.000 hiervan sfr. 220.000 aan directie afgestaan), P&Co., RMZ en Schweizerische Kreditanstalt cs van 6,5% obligatielening vrijstaat Baden, groot sfr. 10 miljoen, in totaal groot sfr. 40 miljoen. Koers van overname 88%, koers van uitgifte 90,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 47.725.⁹⁸²
- 1926 29.04.1926 Overname door syndicaat van M&Co., NHM (f 1,3 miljoen hiervan f 132.000 aan directie afgestaan), P&Co., M.M. Warburg & Co., firma A. Levy, Keulen en RMZ van 7% goudobligatiën Landesbank der Rheinprovinz, Düsseldorf, f 12,3 miljoen, uiteindelijk na afstaan participaties f 5,8 miljoen. Koers van overname 93,5%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie niet voltekend. Winst f 25.147.⁹⁸³
- 1926 18.05.1926 Syndicaat van M&Co., NHM (\$ 700.000, hiervan \$ 66.000 aan directie afgestaan), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart) via Dillon Read & Co., New York ter overname van 6,5% sinking fund goudobligatiën buitenlandse lening Verenigde Staten van Brazilië, groot \$ 3 miljoen, in totaal groot \$ 35 miljoen. Koers van overname 86,5%, koers van uitgifte 90,25%. Emissie overtekend. Winst f 45.262.⁹⁸⁴
- 1926 19.05.1926 Bod van syndicaat Hope & Co., NHM en AB ter overname van 6% obligatielening gemeente Amsterdam 1926, groot f 15 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 98,5%. Gemeente wees bod af, en nam bod TB cs aan.⁹⁸⁵
- 1926 21.05.1926 Overname door NHM (f 7.695.000 waarvan afgestaan aan directie f 550.000) van 4,5% obligatielening Bataafsche Petroleum Maatschappij, Den Haag, tweede tranche, groot f 24 miljoen, in totaal groot f 72 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie overtekend. Winst NHM f 108.904.⁹⁸⁶
- 1926 31.05.1926 Overname door NHM (f 1 miljoen, hiervan f 333.000 afgestaan, waarvan f 88.000 aan directie), Hope & Co. en RMZ van aandelen NV Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van overname 150%, koers van uitgifte 156% aan aandeelhouders. Emissie bijna voltekend, winst f 42.275.⁹⁸⁷
- 1926 01.06.1926 Participatie met rm. 200.000 via M.M. Warburg & Co. en rm. 250.000 via Mendelssohn & Co., Berlijn in syndicaat tot overname 7% preferente aandelen A Deutsche Reichsbahn Gesellschaft, groot rm. 100 miljoen. Winst NHM f 3610.⁹⁸⁸
- 1926 00.06.1926 Overname door syndicaat o.l.v. NHM van 4,5% obligatielening Nederlands-Indië 1926 A, groot f 148,5 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Winst NHM f 150.275.⁹⁸⁹
- 1926 24.06.1926 Overname door NHM (f 544.000 afgestaan aan directie f 66.000) van Limburgsche Bankvereniging van 6% obligatielening NV Kempensche Zinkmaatschappij Zincs de la Campine, Budel, groot f 1 miljoen, in totaal groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 95%. Inschrijving bij NHM en Limburgsche Bankvereniging, Maastricht. Emissie overtekend, winst f 29.303.⁹⁹⁰
- 1926 25.06.1926 Syndicaat van M&Co., NHM (\$ 375.000, hiervan \$ 44.000 aan directie afgestaan), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart) via Dillon Read & Co., New York ter overname

981 NA, NHM 448, 1926, nr. 20, 25.03.1926; NA, NHM 6009.

982 NA, NHM 448, 1926, nr. 23, 08.04.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 75.

983 NA, NHM 448, 1926, nr. 25, 29.04.1926; NA, NHM 6009.

984 NA, NHM 448, 1926, nr. 28, 18.05.1926; NA, NHM 6009.

985 NA, NHM 448, 1926, nr. 29, 19.05.1926.

986 NA, NHM 448, 1926, nr. 30, 21.05.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 75.

987 NA, NHM 448, 1926, nr. 32, 31.05.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

988 AAHA, NHM 1, 1926, nr. 28, 01.06.1926 [NA, NHM 448, 1926, nr. 34, 01.06.1926 ontbrak op 26.06.2007]; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

989 *Van Oss' Effectenboek 1927, deel 1 Binnenland*, p. 29-30; NA, NHM 448, 1926, nr. 36, 00.06.1926 [nb stuk ontbrak op 26.06.2007]; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

990 NA, NHM 448, 1926, nr. 40, 24.06.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

- van 6,5% sinking fund goudobligatiën buitenlandse lening Verenigde Staten van Brazilië, groot \$ 2.250.000, in totaal groot \$ 25 miljoen. Koers van overname 87%, koers van uitgifte 90,25%. Emissie overtekend. Winst f 14.744.⁹⁹¹
- 1926 30.06.1926 Overname door NHM (hiervan \$ 66.000 aan directie afgestaan), M&Co., P&Co. (elk voor 1/3) van National City Company en Lee Higginson & Co., New York van 6,5% hypothecaire refunding goudobligatiën AG Sächsische Werke, Dresden, groot \$ 2 miljoen, in totaal groot \$ 15 miljoen. Koers van overname 88%, koers van uitgifte 91,5%. Emissie overtekend, winst NHM f 31.368.⁹⁹²
- 1926 06.07.1926 Participatie met f 300.000 via syndicaatsleider Robaver, via P&Co. met f 200.000 en f 1 miljoen via M&Co. in syndicaat tot plaatsing 5,5% obligatielening NV Van den Bergh's Fabrieken, Rotterdam, groot f 20 miljoen. De NHM behield f 1.390.000 en stond f 110.000 af aan de directie. Koers van uitgifte 99,75%. Provisie 2%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 34.750.⁹⁹³
- 1926 09.07.1926 Syndicaat van NHM (f 2.339.700, hiervan f 415.000 afgestaan waaronder f 220.000 aan directie), TB, LR&Co. en Wurfbain & Zoon voor overname 4,5% obligatielening gemeente Den Haag 1926, groot f 9.714.000. Koers van overname 98 15/16%, koers van uitgifte 99 7/8%. Emissie voltekend, winst f 8909.⁹⁹⁴
- 1926 16.07.1926 Syndicaat van NHM (\$ 375.000, hiervan \$ 44.000 aan directie afgestaan), M&Co., P&Co. (elk voor een derde) via Dillon Read & Co., New York ter overname van 6,5% consolidated Railroads Cuba, groot \$ 600.000, in totaal groot 14.000 stuks. Niet doorgegaan.⁹⁹⁵
- 1926 23.07.1926 Deelneming van de NHM via Dunlop & Co. voor f 20.000 in syndicaat tot garantie van plaatsing aandelen NV Holland-Langkat Tabak Maatschappij, Den Haag, groot f 0,9 miljoen. Koers van uitgifte 105%. Commissie 5%. Emissie mislukte, NHM moest 13 stukken opnemen.⁹⁹⁶
- 1926 30.07.1926 Syndicaat van NHM, M&Co., P&Co. (elk voor een derde) via Bankers Trust Cy., New York ter overname van 5000 aandelen United Light and Power Company, koers 163/8-1/2. De stukken zouden geleidelijk op de markt worden gebracht. Uiteindelijk 408 stukken opgenomen.⁹⁹⁷
- 1926 04.08.1926 Overname door NHM, M&Co., P&Co. (elk voor 3000 aandelen) en H. Oyens & Zonen (1000 aandelen) van Dillon Read & Co., New York van aandelen North American Company, Common Stock, groot 10.000 aandelen. Commissie voor aan de beurs brengen stukken door Oyens f 2500. Verlies f 261.⁹⁹⁸
- 1926 12.08.1926 Participatie met f 25.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Mijnbouw- en Cultuurmaatschappij 'Boeton', Amsterdam, groot f 895.000. Koers van uitgifte 100%. Provisie 5%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 1250.⁹⁹⁹
- 1926 14.08.1926 Overname door NHM (bfr. 31.500.000 hiervan afgestaan aan directie en Colijn bfr. 2.990.000) en M&Co. (elk voor de helft 44%) van Fonds d'Amortissement de la Dette Publique, Brussel van 400.000 (en optie op 600.000 aandelen) 6% aandelen Nationale Maatschappij van Belgische Spoorwegen, groot bfr. 200 miljoen, in totaal groot bfr. 10 miljard. Andere banken AB (14%) Robaver, TB, Internationale Bank, LR&Co., RMZ, P&Co. (alle met 7%) participeerden ook in syndicaat. Koers van uitgifte 100%. Commissie 4,25%. Emissie voltekend. Winst f 142.599.¹⁰⁰⁰

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

991 NA, NHM 448, 1926, nr. 41, 25.06.1926; NA, NHM 6009.

992 NA, NHM 448, 1926, nr. 42, 30.06.1926; NA, NHM 6009.

993 NA, NHM 448, 1926, nr. 43, 06.07.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

994 NA, NHM 448, 1926, nr. 44, 09.07.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

995 NA, NHM 448, 1926, nr. 46, 16.07.1926.

996 NA, NHM 448, 1926, nr. 47, 23.07.1926.

997 AAHA, NHM 1, 1926, nr. 36, 30.07.1926 [NA, NHM 448, 1926, nr. 48, 30.07.1926 ontbrak op 25.06.2007].

998 NA, NHM 448, 1926, nr. 50, 04.08.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 101.

999 NA, NHM 448, 1926, nr. 52, 12.08.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

1000 NA, NHM 448, 1926, nr. 54, 14.08.1926.

- 1926 23.08.1926 Participatie met \$ 35.000 via Gebr. Teixeira de Mattos van 7,5% sinking fund goudobligatiën Republiek Peru, groot \$ 1 miljoen. Koers van uitgifte 100³/₈%. Emissie overtekend, winst NHM f 1313.¹⁰⁰¹
- 1926 24.08.1926 Overname door syndicaat van M&Co., NHM (\$ 22.000 aan directie afgestaan), P&Co. en RMZ van Harris Forbes & Co. cs, New York van 7% sinking fund goudobligatiën Vereenigde Duitse Stedenlening van Deutscher Sparkassen und Giroverband, groot \$ 800.000, in totaal groot \$ 8 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 98,75%. Commissie 2,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 9556.¹⁰⁰²
- 1926 04.09.1926 Overname door syndicaat o.l.v. NHM (f 195.000 en directie f 198.000) en M&Co. van aandelen NV Nederlandsche Rubber Unie, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 105%. Commissie 2,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 16.042.¹⁰⁰³
- 1926 08.09.1926 Overname door NHM (f 7.017.000 waarvan afgestaan aan directie f 550.000) van 4,5% obligatielening Bataafsche Petroleum Maatschappij, Den Haag, derde tranche, groot f 24 miljoen, in totaal groot f 72 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie overtekend. Winst NHM f 97.540.¹⁰⁰⁴
- 1926 09.09.1926 Participatie van f 2.250.000 (f 220.000 afgestaan aan directie) via M&Co. in 4,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1926, groot f 9 miljoen, in totaal groot f 15 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 99,75%. P&Co. was syndicaatsleider. Vanwege het feit dat NHM van oudsher bij deze emissie syndicaatslid was van de combinatie met AB en Hope moest deze participatie geheim worden gehouden. Emissie mislukte, NHM moest f 1.404.000 opnemen.¹⁰⁰⁵
- 1926 13.09.1926 Aankoop door M&Co. voor NHM, Dillon Read & Co., M&Co. en August Thyssen Hütte van 20.221 aandelen Banque de Bruxelles, kosten f 71,75 per stuk. Winst f 611.883.¹⁰⁰⁶
- 1926 13.09.1926 Overname door syndicaat van M&Co., NHM (\$ 66.000 aan directie afgestaan), P&Co. en RMZ van Harris Forbes & Co. cs, New York van 6,5% sinking fund goudobligatiën staat Pruisen, groot \$ 2,5 miljoen, in totaal groot \$ 20 miljoen. In dit laatste bedrag participeerde syndicaat ook met \$ 2,5 miljoen. Koers van overname 90,5%, koers van uitgifte 95,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 35.573.¹⁰⁰⁷
- 1926 13.09.1926 Participatie met \$ 100.000 via International Acceptance Bank Inc., New York in syndicaat tot plaatsing 6,5% sinking fund hypothecaire goudobligatiën Landkraftwerke Leipzig in Kulkwitz en Energie AG (Leipzig Overland Power Company), Leipzig, groot \$ 3 miljoen, in totaal groot \$ 20 miljoen. Koers van uitgifte 92,5%. Commissie 3%. Emissie zwaar overtekend. IAB vroeg daarom NHM stukken terug tegen vergoeding van 1%. Winst f 2500.¹⁰⁰⁸
- 1926 15.09.1926 Participatie met f 2.125.000 (f 220.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider TB in syndicaat ter uitgifte 7% obligatiën Franse staatsspoorwegen, groot f 30 miljoen. Koers van uitgifte 92,5%. Commissie 5%. Emissie niet voltekend. Twee derde wel geplaatst, winst hierover f 34.150.¹⁰⁰⁹
- 1926 00.09.1926 Overname door syndicaat o.l.v. NHM van 4,5% obligatielening Nederlands-Indië 1926 B, groot f 114.625.000. Koers van uitgifte 98%. Winst NHM f 60.502.¹⁰¹⁰

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1001 NA, NHM 448, 1926, nr. 57, 23.08.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100.

1002 NA, NHM 448, 1926, nr. 58, 24.08.1926; NA, NHM 6009.

1003 NA, NHM 448, 1926, nr. 59, 04.09.1926.

1004 NA, NHM 448, 1926, nr. 60, 08.09.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

1005 NA, NHM 448, 1926, nr. 62, 09.09.1926; NA, NHM 6009.

1006 NA, NHM 448, 1926, nr. 63, 13.09.1926; NA, NHM 6009.

1007 NA, NHM 448, 1926, nr. 64, 13.09.1926; NA, NHM 6009.

1008 NA, NHM 448, 1926, nr. 65, 13.09.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100.

1009 NA, NHM 448, 1926, nr. 66, 15.09.1926; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

1010 *Van Oss' Effectenboek 1927, deel 1 Binnenland*, p. 30; NA, NHM 448, 1926, nr. 68, 00.09.1926 [nb stuk ontbrak op 26.06.2007]; NA, NHM 74, 1926, p. 76.

- 1926 24.09.1926 Overname door M&Co., NHM (\$ 0,4 miljoen en afgestaan aan directie \$ 44.000), AB, TB, Deutsche Bank, Internationale Bank, LR&Co., RMZ, P&Co. (elk voor 1/9 deel) van Dillon Read & Co. van 6,5% sinking fund goudobligatiën Siemens & Halske AG, Berlijn en Siemens-Schnuckertwerke, Berlijn, groot \$ 3,6 miljoen, in totaal groot \$ 24 miljoen. Koers van uitgifte 95,5% en vooreerst de helft hierop te storten. Koers van uitgifte 99%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 17.089.¹⁰¹¹
- 1926 05.10.1926 Participatie met £ 10.000 via Morgan, Grenfell & Co., Londen van 5,5% obligatielening stad Tokyo, groot £ 6 miljoen. Koers van uitgifte 83,5%. Commissie 1,5%. Emissie zwaar overtekend, winst f 1819.¹⁰¹²
- 1926 08.10.1926 Overname door NHM (afgestaan aan directie f 55.000) van aandelen NV Industriele Maatschappij Palembang, Den Haag, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 108%, koers van uitgifte 114%. Emissie niet voltekend, NHM nam voor f 117.000 stukken op. Winst f 20.208.¹⁰¹³
- 1926 08.10.1926 Overname door TB, AB, LR&Co., NHM (f 1,6 miljoen waarvan f 160.000 aan directie afgestaan) en Robaver van 5% obligatielening Deense Rijkswoningfonds, groot f 10 miljoen en een optie op zelfde bedrag. Koers van overname 93,25%, koers van uitgifte 97%. Emissie zwaar overtekend, winst f 24.107.¹⁰¹⁴
- 1926 12.10.1926 Overname door P&Co., NHM (\$ 88.000 aan directie afgetaan), M&Co. en Vermeer & Co. van Hallgarten & Co., New York van 6% sinking fund goudobligatiën Republiek Chili, groot \$ 4 miljoen, in totaal groot \$ 42 miljoen. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 93,25%. Emissie niet voltekend, resterende \$ 0,8 miljoen terug naar Hallgarten tegen 0,5% provisie voor syndicaat, winst NHM f 38.428.¹⁰¹⁵
- 1926 15.10.1926 Participatie met 1000 aandelen via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing 200.000 aandelen Crédit Général du Congo. Syndicaatscommissie bfr. 7,50 per aandeel. Winst f 504.¹⁰¹⁶
- 1926 22.10.1926 Overname door NHM en GCV van 4,5% obligatielening gemeente Groningen, groot f 1 miljoen. Koers van overname 99 1/8, koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend, winst f 1643.¹⁰¹⁷
- 1926 05.11.1926 Syndicaat o.l.v. NHM (f 1,5 miljoen, f 154.000 aan directie afgetaan), M&Co., Paribas, TB, RMZ, P&Co. ter overname 7% obligatielening Marokkaanse Spoorweg Maatschappij, groot f 10 miljoen, in totaal groot f 20 miljoen. Koers van overname 89,5%, koers van uitgifte 94,5%. Emissie niet voltekend, NHM had voor f 1,5 miljoen ingeschreven; stukken daarna met winst verkocht. Winst NHM f 87.947.¹⁰¹⁸
- 1926 17.11.1926 Participatie met f 900.000 (600.00 en 300.000, helft naar M&Co. en nog f 44.000 aan directie afgestaan) via Willeumier, Van Tijen & Van Laer in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% eerste hypothecaire obligatiën Peters Union AG, Frankfurt, groot f 2,4 miljoen, in twee tranches van f 1,6 en f 0,8 miljoen. Koers van uitgifte 93%. Commissie 2,5%. Emissie zwaar overtekend, Winst NHM f 11.165.¹⁰¹⁹
- 1926 29.11.1926 Overname door NHM (f 3.193.000, f 840.000 afgestaan waarvan f 440.000 aan directie), Hope & Co. en AB van 4,5% obligatielening provincie Noord-Holland 1926, groot f 9.580.000. Koers van overname 97,75%, uitgifte 98,75%. Emissie niet voltekend, kleine f 2 miljoen niet geplaatst. Winst f 11.855.¹⁰²⁰
- 1926 29.11.1926 Participatie van rm. 100.000 via Mendelssohn & Co., Berlijn in 7% goudobli-

1011 NA, NHM 448, 1926, nr. 67, 24.09.1926; NA, NHM 6009.
1012 NA, NHM 448, 1926, nr. 72, 05.10.1926.
1013 NA, NHM 448, 1926, nr. 73, 08.10.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100.
1014 NA, NHM 448, 1926, nr. 74, 08.10.1926.
1015 NA, NHM 448, 1926, nr. 75, 12.10.1926; NA, NHM 6009.
1016 NA, NHM 448, 1926, nr. 76, 15.10.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 101.

1017 NA, NHM 448, 1926, nr. 77, 22.10.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100.
1018 NA, NHM 448, 1926, nr. 81, 05.11.1926; NA, NHM 6009.
1019 NA, NHM 448, 1926, nr. 83, 17.11.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100.
1020 NA, NHM 448, 1926, nr. 84, 29.11.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100.

- gatiën buitenlandse lening stad Frankfurt, groot rm. 15 miljoen. Koers van overname 92,30%, koers van uitgifte 95%. Emissie overtekend, winst NHM f 1055 (f 628).¹⁰²¹
- 1926 04.12.1926 Overname door M&Co., NHM (\$ 0,1 miljoen en afgestaan aan directie \$ 11.000), P&Co. en H. Oyens & Zonen van Dillon Read & Co. van 6% goudobligatiën Dodge Brothers, Michigan, groot \$ 0,5 miljoen en optie op \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 58.929.000. Koers van overname 95,75%, koers van uitgifte 96,75% Emissie volledig mislukt, slechts op \$ 115.000 ingeschreven. NHM moest \$ 77.000 opnemen, deze met winst verkocht f 3252.¹⁰²²
- 1926 08.12.1926 Participatie met \$ 250.000 via M&Co., in consortium ter overname 4,5% obligatiën Standard Oil Company, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 50 miljoen. Koers van overname 95⁷/₈%, koers van uitgifte 96,75%. Stukken zouden onderhands worden verkocht.¹⁰²³
- 1926 09.12.1926 Overname door P&Co., NHM (\$ 425.000 waarvan \$ 34.000 aan directie afgestaan), M&Co., Proehl & Guttmann en Vermeer & Co. van Hallgarten & Co., New York van 7% sinking fund goudobligatiën provincie Buenos Aires, groot \$ 2 miljoen, in totaal groot \$ 24.121.000/f 42 miljoen. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 94,75%. Emissie overtekend, winst NHM f 22.794.¹⁰²⁴
- 1926 13.12.1926 Overname door M&Co., NHM (afgestaan aan directie \$ 44.000), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Dillon Read & Co. van 6,5% obligatiën Berliner Städtische Electricitätswerke AG, Berlijn, groot \$ 2,5 miljoen (teruggebracht naar \$ 2 miljoen, in totaal groot \$ 20 miljoen. Koers van overname 95,75%, koers van uitgifte 98,25% Emissie niet volledig getekend, restant door P&Co. gesleten. Winst NHM f 16.177.¹⁰²⁵
- 1926 22.12.1926 Participatie van rm. 100.000 via Mendelssohn & Co., Berlijn in 7% obligatiën staat Thüringen, groot rm. 25 miljoen. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 95,5%. Emissie voltekend, winst NHM f 638.¹⁰²⁶
- 1926 22.12.1926 Participatie met f 2.250.000 (f 132.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider TB in syndicaat ter overname 7% obligatiën Franse staatsspoorwegen, groot f 25 miljoen. Koers van overname 91%, koers van uitgifte 95,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 45.400.¹⁰²⁷
- 1926 27.12.1926 Syndicaat o.l.v. NHM (afgestaan aan directie f 66.000) en M&Co., P&Co., Gebr. Teixeira de Mattos en RMZ (elk voor 1/5 deel) via Gebr. Arnhold, Berlijn van 7% obligatielening Ruhrverband, Essen, groot f 3 miljoen. Koers van overname 95,94%, koers van uitgifte 100,25%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 24.870.¹⁰²⁸
- 1926 28.12.1926 Participatie met £ 100.000 (f 132.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider National Provincial Bank in syndicaat tot uitgifte 6% obligatiën Rhodesian Railways and Mashonaland Railway Comp, groot £ 6 miljoen. Provisie 1,5%. Emissie niet voltekend, NHM moest £ 54.000 tegen 92,5% opnemen. Winst f 16.756.¹⁰²⁹
- 1927 04.01.1927 Participatie met \$ 225.000 via P&Co. in banking group voor plaatsing aandelen Victor Talking Machine Company, groot 202.368 aandelen. Tevens vast overgenomen cumulatief prior preferred aandelen in deze onderneming, koers van overname 98%. Commissie 3,5%. Syndicaatsleiders Seligman & Co. en Speyer & Co., New York. Emissie geslaagd, winst \$ 20.625, in f 63.249.¹⁰³⁰

1021 NA, NHM 448, 1926, nr. 85, 29.11.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100.
1022 NA, NHM 448, 1926, nr. 87, 04.12.1926; NA, NHM 6009.
1023 NA, NHM 448, 1926, nr. 88, 08.12.1926.
1024 NA, NHM 448, 1926, nr. 89, 09.12.1926; NA, NHM 6009.
1025 NA, NHM 448, 1926, nr. 90, 13.12.1926; NA, NHM 6009.

1026 NA, NHM 448, 1926, nr. 91, 22.12.1926.
1027 NA, NHM 448, 1926, nr. 92, 22.12.1926; NA, NHM 53, 1926, p. 100.
1028 NA, NHM 448, 1926, nr. 95, 27.12.1926; NA, NHM 75, 1927, p. 88.
1029 NA, NHM 448, 1926, nr. 96, 28.12.1926; NA, NHM 75, 1927, p. 88.
1030 NA, NHM 449, 1927, nr. 2, 04.01.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.

- 1927 11.01.1927 Overname door P&Co., NHM (\$ 29.000 aan directie afgestaan), M&Co., Proehl & Gutmann en Vermeer & Co. (elk voor 1/5 deel) van Hallgarten & Co., New York van 6% sinking fund goudobligatiën Republiek Chili, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 27,5 miljoen. Koers van overname 89%, koers van uitgifte 92,75%. Emissie ruim voltekend, winst NHM f 20.360.¹⁰³¹
- 1927 12.01.1927 Overname door NHM (f 1.346.000, waarvan f 154.000 aan directie afgestaan), TB, AB, Paribas, Internatonale Bank, RMZ, M&Co., NIHB, P&Co., Robaver, Gebr. Teixeira de Mattos en Crédit Suisse van 7% obligatielening stad Parijs, groot f 28 miljoen. Koers van overname en uitgifte 95,5%. Commissie 5%. Leiders NHM, TB en AB. Emissie ruim voltekend, winst NHM f 120.452.¹⁰³²
- 1927 13.01.1927 Participatie met belgas 150.000 via Gebr. Teixeira de Mattos van 6,5% obligatielening Soc des Fours à Coke Semet-Solvay & Piette, Brussel, groot belgas 6 miljoen. Koers van uitgifte 98,5%. Commissie 2%. Emissie ruim overtekend, winst NHM f 1181.¹⁰³³
- 1927 15.01.1927 Overname door M&Co. mede namens NHM, P&Co., RMZ en H&P (elk voor 1/5 deel) van Lee, Higginson & Co., Boston van 7% obligatielening staat Rio Grande do Sul, groot \$ 0,5 miljoen, in totaal groot \$ 15 miljoen. Koers van overname 95%, commissie 3%. Na emissie kocht syndicaatsleider helpt terug tegen 97%. Winst f 4316.¹⁰³⁴
- 1927 18.01.1927 Participatie met \$ 400.000 via Dillon Read & Co. in 4,5 obligatielening Bataafsche Petroleum Maatschappij, Den Haag, groot \$ 25 miljoen. Koers van overname 95%. Emissie voltekend, winst \$ 750, in f 1875.¹⁰³⁵
- 1927 24.01.1927 Participatie met 1000 aandelen via National City Company, New York in 5% cumulatief preferente aandelen The Consolidated Gas Company of New York, groot 12 miljoen aandelen. Koers van overname 91%, provisie 2%. Winst f 4870.¹⁰³⁶
- 1927 25.01.1927 Participatie met sfr. 3.750.000 (sfr. 374.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider TB in syndicaat ter overname 7% obligatiën Franse staatsspoorwegen, groot sfr. 35 miljoen waarvan sfr. 20 miljoen geëmitteerd, in totaal groot sfr. 150 miljoen. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 94,25%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 37.060.¹⁰³⁷
- 1927 26.01.1927 Syndicaat o.l.v. AB, NHM (rm. 1.875.000 hiervan rm. 188.000 afgestaan aan directie), Internationale Bank, P&Co., M&Co., RMZ, Deutsche Bank, Handelmaatschappij Albert de Bary, Proehl & Guttman en Amsterdamsche Crediet Maatschappij ter overname 6% obligatielening Friedrich Krupp AG, Essen, groot rm. 15 miljoen, in totaal groot rm. 60 miljoen. Koers van overname 89,75%, koers van uitgifte 93,5%. Emissie vele malen overtekend. Winst NHM f 42.885.¹⁰³⁸
- 1927 29.01.1927 Overname door P&Co., NHM (\$ 34.000 aan directie afgestaan) en M&Co. (elk voor 1/3 deel) van Equitable Trust Company of New York van 5% buitenlandse sinking fund goudobligatiën staat New South Wales, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 25 miljoen. Koers van overname 96,25% en uitgifte 97,25%, commissie 2%. Voor \$ 208.500 niet geplaatst. Winst f 8740.¹⁰³⁹
- 1927 01.02.1927 Overname door TB mede namens NHM (\$ 34.000 aan directie afgestaan), AB en Robaver (elk voor een kwart deel) van Guaranty Trust Company of New York van 7% goudobligatiën Montecatini, groot \$ 0,2 miljoen, in totaal groot \$ 10 miljoen. Koers van overname 94% en uitgifte 97,25%. Na emissie werden alle stukken tegen 96,25% teruggenomen. Winst NHM f 2488.¹⁰⁴⁰

1031 NA, NHM 449, 1927, nr. 5, 11.01.1927; NA, NHM 6009.

1032 NA, NHM 449, 1927, nr. 6, 12.01.1927.

1033 NA, NHM 449, 1927, nr. 7, 13.01.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 88.

1034 NA, NHM 449, 1927, nr. 8, 15.01.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.

1035 NA, NHM 449, 1927, nr. 9, 18.01.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 88.

1036 NA, NHM 449, 1927, nr. 11, 24.01.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 88.

1037 NA, NHM 449, 1927, nr. 12, 25.01.1927.

1038 NA, NHM 449, 1927, nr. 13, 26.01.1927; NA, NHM 6009.

1039 NA, NHM 449, 1927, nr. 15, 29.01.1927; NA, NHM 6009.

1040 NA, NHM 449, 1927, nr. 16, 01.02.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 88.

- 1927 02.02.1927 Participatie met f 150.000 via Gebr. Teixeira de Mattos en Hope & Co. van 6,5% obligatielening SA Ougrée-Marihaye, Ougrée, groot f 15 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Commissie 2%. Emissie ruim overtekend, winst NHM f 3710.¹⁰⁴¹
- 1927 02.02.1927 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider De Clercq & Boon Hartsinck in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Cultuur Maatschappij 'Salatri Plantations', Middelburg, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 115%. Provisie 5%. Emissie niet voltekend, restant van f 0,6 miljoen voor 110% bij bevriende relaties geplaatst. Winst f 3000.¹⁰⁴²
- 1927 03.02.1927 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie \$ 34.000) en P&Co. (elk voor 1/3 deel) van Dillon Read & Co. van 7% buitenlandse goudobligatiën Republiek Bolivia, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 14 miljoen. Koers van overname 94,5%, koers van uitgifte 98,75%. Emissie niet volledig voltekend, na verloop van tijd wel alle stukken verkocht. Winst NHM f 7657.¹⁰⁴³
- 1927 03.02.1927 Participatie van rm. 500.000 via Mendelssohn & Co., Berlijn en rm. 500.000 via M.M. Warburg & Co. in 5% lening Duitse Rijk, groot rm. 300 miljoen. Koers van overname 90,5%, koers van uitgifte 92%. Emissie voltekend, winst NHM rm. 3750 en rm. 2368, in f 3600.¹⁰⁴⁴
- 1927 03.02.1927 Participatie met £ 25.000 via syndicaatsleider National Provincial Bank in syndicaat ter uitgifte 5% obligatiën Corporation of Bournemouth, groot £ 750.000. Provisie 1%. Emissie zwaar overtekend, winst f 3030.¹⁰⁴⁵
- 1927 07.02.1927 Aankoop NHM met M&Co. van maximaal f 1 miljoen aandelen Crédit Lyonnais, aandelen zouden in Parijs worden gedeponereerd. Winst f 41.064.¹⁰⁴⁶
- 1927 07.02.1927 Aankoop NHM met M&Co. (beide voor 45%) en De Neuflyze & Cie, Parijs (10%) van maximaal ffr. 5 miljoen aandelen Etablissements Kuhlmann, Alais Froges et Camargues (Pechiney), Pont à Mousson en Saint Gobain, aandelen zouden in Parijs door De Neuflyze worden gekocht en aldaar gedeponereerd. Provisie hiervoor 5% van winst-saldo. Winst f 125.617.¹⁰⁴⁷
- 1927 10.02.1927 Overname door syndicaat van P&Co., NHM (\$ 22.000 aan directie afgestaan), M&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Harris Forbes & Co. cs, New York van 5,5% converteerbare gouddebentures Associated Gas & Electric Company, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 40 miljoen. Koers van overname 95,75%, koers van uitgifte 96%. Commissie 2,5%. Emissie ruim voltekend. Winst f 10.229.¹⁰⁴⁸
- 1927 12.02.1927 Participatie met rm. 100.000 via syndicaatsleider CPB in syndicaat ter uitgifte nieuwe aandelen Commerz- und Privat-Bank, Berlijn, groot rm. 18 miljoen. Provisie 2,5%. Emissie zwaar overtekend, winst rm. 2500, in f 1483.¹⁰⁴⁹
- 1927 17.02.1927 Participatie met rm. 100.000 via Mendelssohn & Co., Berlijn in consortium tot plaatsing 7% [6%] obligatielening Bayern 1927, groot rm. 75 miljoen. Koers van overname 95,75%, koers van uitgifte aan banken 97,75%. Emissie voltekend. Winst rm. 1224, in f 720.¹⁰⁵⁰
- 1927 21.02.1927 Participatie met £ 15.000 via syndicaatsleider National Provincial Bank in syndicaat ter uitgifte 5% obligatiën Newport (Monmouthshire) Corporation, groot £ 750.000. Provisie 1%. Emissie niet voltekend, NHM moest £ 6750 opnemen. Winst f 1048.¹⁰⁵¹

1041 NA, NHM 449, 1927, nr. 18, 02.02.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 88.
1042 NA, NHM 449, 1927, nr. 19, 02.02.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 88.
1043 NA, NHM 449, 1927, nr. 20, 03.02.1927.
1044 NA, NHM 449, 1927, nr. 21, 03.02.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 88.
1045 NA, NHM 449, 1927, nr. 22, 03.02.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 88.
1046 NA, NHM 449, 1927, nr. 23, 07.02.1927; NA, NHM 6009.

1047 NA, NHM 449, 1927, nr. 24, 07.02.1927; NA, NHM 6009.
1048 NA, NHM 449, 1927, nr. 26, 10.02.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.
1049 NA, NHM 449, 1927, nr. 27, 12.02.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.
1050 NA, NHM 449, 1927, nr. 29, 17.02.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.
1051 NA, NHM 449, 1927, nr. 31, 21.02.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.

- 1927 05.03.1927 Overname door M&Co. mede namens NHM (\$ 28.000 aan directie afgestaan), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Blair & Co. Inc., New York van 6% driejarige goudnotes Bank der Ostpreussischen Landschaft, groot \$ 1.250.000, in totaal groot \$ 7 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie niet voltekend, uiteindelijk wel alles verkocht. Winst f 6775.¹⁰⁵²
- 1927 09.03.1927 Participatie via M&Co. met 10.000 shares A National Cash Register Company, prijs per stuk \$ 38. Introductie door H. Oyens & Zoon. Bij emissie tegen \$ 40¹/₈ voltekening. Winst f 8015.¹⁰⁵³
- 1927 09.03.1927 Syndicaat van NHM (f 1.449.000, hiervan f 297.000 afgestaan waaronder f 132.000 aan directie), TB, LR&Co. en Wurf Bain & Zoon voor overname 4,5% obligatielening gemeente Den Haag 1927, groot f 6 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 98,5%. Emissie voltekend, winst NHM f 5519.¹⁰⁵⁴
- 1927 09.03.1927 Overname door Van Loon & Co. mede namens NHM (f 2.138.000) van 6% eerste hypothecaire obligatielening Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen, koers van uitgifte 100%. Syndicaatsprovisie 1%. Emissie mislukte, NHM moest f 1.923.000 opnemen. Later alsnog deel verkocht, winst f 26.605. Hiervan was in 1933 bij de reorganisatie van de HSM nog f 1,4 miljoen bij de NHM in portefeuille, te waarderen op 42%. De SMN bood hiervoor 35%.¹⁰⁵⁵
- 1927 10.03.1927 Participatie met \$ 50.000 via International Acceptance Bank Inc., New York in syndicaat tot plaatsing 7% sinking fund goudpandbrieven Mortgage Bank Columbia, groot \$ 3 miljoen. Koers van uitgifte 97,5%. Commissie 2,5%. Emissie overtekend. NHM vroeg IAB stukken voor haar te verkopen omdat hiervoor in Nederland geen markt was. IAB ging akkoord tegen 1%. Winst f 1248.¹⁰⁵⁶
- 1927 15.03.1927 Participatie met ffr. 1,5 miljoen via syndicaatsleider Schweizerische Bankgesellschaft in syndicaat tot overname nieuwe aandelen Energie Electrique du Littoral Méditerranéen SA, Parijs, groot ffr. 30 miljoen, in totaal groot ffr. 125 miljoen. In tweede syndicaat van ffr. 32,5 miljoen ook o.l.v. SBG participeerde NHM met ffr. 1.250.000. In participaties NHM deelde M&Co. voor de helft. Provisie ffr. 12,50 per stuk, winst f 23.257.¹⁰⁵⁷
- 1927 16.03.1927 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 44.000 aan directie afgestaan) en M&Co. (elk voor 1/3 deel) van J. & W. Seligman & Co., New York van 7% verzekerde sinking fund goudobligatiën Republiek Peru, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 15 miljoen. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 96,75%. Commissie 2%. Emissie geslaagd, winst f 20.664.¹⁰⁵⁸
- 1927 28.03.1927 Participatie met \$ 50.000 via P&Co. in syndicaat tot uitgifte aandelen St. Louis and San Francisco Railway Cy., groot 150.962 aandelen. Koers van uitgifte a pari. Syndicaatsleider J. & W. Seligman & Co. en Speyer & Co., New York. Commissie 2,5%. Winst \$ 1250, in f 3116.¹⁰⁵⁹
- 1927 28.03.1927 Participatie met sfr. 0,7 miljoen via syndicaatsleider Schweizerische Bankgesellschaft in syndicaat tot uitgifte 7% obligatielening Energie Electrique du Littoral Méditerranéen SA, Parijs, groot sfr. 25 miljoen. In participatie NHM deelde M&Co. voor de helft. Koers van overname 92,5%, koers van uitgifte 97,5 of 98%. winst f 4465.¹⁰⁶⁰
- 1927 06.04.1927 Participatie met f 90.000 via P&Co. mede namens RMZ in syndicaat tot overname 4,5 obligatielening NV Gemengd Bedrijf Haagsche Tramweg-Maatschappij,

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1052 NA, NHM 449, 1927, nr. 36, 05.03.1927.
 1053 NA, NHM 449, 1927, nr. 37, 09.03.1927.
 1054 NA, NHM 449, 1927, nr. 38, 09.03.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.
 1055 NA, NHM 449, 1927, nr. 39, 09.03.1927; NA, NHM 53, 1927, p. 107; NA, NHM 317, 1933, nr. 38, 24.04.1933.
 1056 NA, NHM 449, 1927, nr. 40, 10.03.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.

1057 NA, NHM 449, 1927, nr. 41, 15.03.1927; NA, NHM 53, 1927, p. 107.
 1058 NA, NHM 449, 1927, nr. 42, 16.03.1927.
 1059 NA, NHM 449, 1927, nr. 43, 28.03.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.
 1060 NA, NHM 449, 1927, nr. 44, 28.03.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.

- Den Haag, groot f 3 miljoen, totaal f 5 miljoen. Koers van uitgifte 96,5%. Commissie 1,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 2250.¹⁰⁶¹
- 1927 11.04.1927 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 29.000 aan directie afgestaan), M&Co., RMZ en Handel-Maatschappij H. Albert de Bary (elk voor 1/5 deel) van Equitable Trust Company of New York van 5% buitenlandse sinking fund goudobligatiën staat New South Wales, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 25 miljoen. Koers van overname 96,25, koers van uitgifte 97¹/₈%, commissie 2%. Emissie niet geslaagd, NHM moest voor \$ 42.000 opnemen. Winst f 1508.¹⁰⁶²
- 1927 12.04.1927 Aankoop M&Co., NHM en Proehl & Gutman (elk voor 1/3 deel) van 15.000 aandelen Banque Nationale de Crédit, koers ffr. 870 en optie op nog 15.000 aandelen tegen ffr. 885. Aandelen zouden in Parijs bij de bankers Trust Company worden gedeponeerd. Verlies f 4386.¹⁰⁶³
- 1927 12.04.1927 Syndicaat o.l.v. NHM (f 1.625.000, aan directie f 165.000) en Paribas, Parijs mede namens M&Co., P&Co. en RMZ (elk voor 1/5 deel) ter overname van 6% obligatielening Spoorweg Maatschappij Parijs-Orleans, groot f 20 miljoen, f 10 miljoen op Nederlandse markt. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 95%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 117.008.¹⁰⁶⁴
- 1927 12.04.1927 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie \$ 44.000), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Dillon Read & Co. van 6,5 sinking fund goudobligatiën stad Milaan, groot \$ 2.250.000, in totaal groot \$ 30 miljoen. Koers van overname 89,5%, koers van uitgifte 93% Emissie zwaar overtekend. Winst f 21.953.¹⁰⁶⁵
- 1927 14.04.1927 Participatie van \$ 100.000 (oorspronkelijk \$ 1 miljoen) door NHM en M&Co. via Lee, Higginson & Co., Boston van 5% sinking fund goudobligatielening Shell Union Oil Corporation, groot \$ 50 miljoen, koers van overname 97,5%. Na overleg met KPM werd besloten \$ 100.000 over te nemen. Winst f 3745.¹⁰⁶⁶
- 1927 29.04.1927 Participatie met £ 10.000 in syndicaat o.l.v. Erlangers, Londen ter overname van 7% obligatielening staat Rio de Janeiro, groot £ 1,3 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Commissie 1,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 1820.¹⁰⁶⁷
- 1927 29.04.1927 Overname door NHM (aan directie f 120.000) en M&Co., Paribas, Proehl & Guttmann en P&Co. (alle vijf f 1,2 miljoen) van 6,5% obligatielening Gewerkschaft Carl-Alexander, groot f 10 miljoen, geplaatst f 6.875.000. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 97,5% Emissie mislukte, NHM moest f 1.303.000 opnemen. Verlies f 7323.¹⁰⁶⁸
- 1927 30.04.1927 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 22.000 aan directie afgestaan), M&Co., Proehl & Guttmann en Vermeer & Co. (elk voor 1/5 deel) van Hallgarten & Co., New York van 7% buitenlandse sinking fund goudobligatiën provincie Buenos Aires, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 10.613.000. Koers van overname 91%, koers van uitgifte 95,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 11.848.¹⁰⁶⁹
- 1927 03.05.1927 Overname door M&Co., NHM (aan directie 440 certificaten afgestaan) en Paribas, Proehl & Guttmann en P&Co. (alle vijf voor f 1,2 miljoen) van Société Financière de Transports et d'Enterprises Industrielle (Sofina), Brussel van 50.000 preferente aandelen Société Internationale d'Énergie Hydro-Électrique (Sidro), Brussel, tegen prijs bfr. 250. Aankoopprijs per stuk £ 13,75. Emissie slaagde ten dele, restant werd met winst door M&Co. in buitenland verkocht. Winst NHM f 144.080.¹⁰⁷⁰

1061 NA, NHM 449, 1927, nr. 46, 06.04.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.
1062 NA, NHM 449, 1927, nr. 48, 11.04.1927; NA, NHM 6009.
1063 NA, NHM 449, 1927, nr. 49, 12.04.1927; NA, NHM 6009.
1064 NA, NHM 449, 1927, nr. 50, 12.04.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.

1065 NA, NHM 449, 1927, nr. 51, 12.04.1927.
1066 NA, NHM 449, 1927, nr. 52, 14.04.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 90.
1067 NA, NHM 446, 1924, nr. 53, 29.04.1924.
1068 NA, NHM 449, 1927, nr. 54, 29.04.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 89.
1069 NA, NHM 449, 1927, nr. 55, 30.04.1927.
1070 NA, NHM 449, 1927, nr. 56, 03.05.1927.

- 1927 09.05.1927 Overname door NHM (f 144.000 aan directie), Hope & Co. en AB van 4,5% obligatielening provincie Noord-Holland 1926, groot f 5.122.000. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 98,5%. Emissie overtekend. Winst f 8971 (f 5731).¹⁰⁷¹
- 1927 09.05.1927 Participatie met 1000 aandelen via Société Générale de Belgique in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Banque Belge pour l'Etranger, groot 150.000 aandelen à bfr. 780 per stuk. Commissie bfr. 20 per stuk. Emissie voltekend. Winst f 1457.¹⁰⁷²
- 1927 30.05.1927 Overname door Bankers Trust namens Amerikaanse, Zwitserse en Nederlandse syndicaatsgroep van 7% buitenlandse sinking fund goudobligatiën stad Budapest, groot \$ 20 miljoen. Nederlandse groep bestond uit P&Co., NHM (\$ 78.000 aan directie afgestaan), M&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel), groot \$ 3,5 miljoen. Koers van overname 88,5%, koers van uitgifte 92,5%. Emissie mislukte, NHM moest \$ 629.000 opnemen. Verlies f 42.774.¹⁰⁷³
- 1927 02.06.1927 Overname door NHM (aan directie f 96.000), M&Co., Proehl & Gutman, P&Co. en Paribas (elk f 1 miljoen) van 6,5% verzekerde hypothecaire obligatielening Gewerkschaft Carolus Magnus, Ubach, groot f 10 miljoen, geplaatst f 7 miljoen. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 96,5% Emissie mislukte, NHM moest f 644.000 opnemen. Verlies f 30.507.¹⁰⁷⁴
- 1927 03.06.1927 Participatie met f 15.000 via syndicaatsleider NIHB in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Amsterdamsche Rijtuig Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,6 miljoen. Koers van uitgifte 118%. Garantiecommissie 3%. Emissie geslaagd. Winst NHM f 450.¹⁰⁷⁵
- 1927 04.06.1927 Participatie met f 150.000 via syndicaatsleider Robaver in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Java-Sumatra Handelmaatschappij, Amsterdam, groot f 1.250.000. Koers van overname 115%, koers van uitgifte 120%. Emissie mislukte, NHM moest f 53.250 opnemen. Winst f 3971.¹⁰⁷⁶
- 1927 08.06.1927 Overname door NHM (aan directie £ 6.000), M&Co., P&Co. en RMZ van 6,5% verzekerde sterling obligatielening Stadt Danzig (Tobacco Monopoly), groot £ 380.000, in totaal groot £ 1,9 miljoen. Koers van overname 87%, koers van uitgifte 91%. Emissie overtekend, winst f 19.830.¹⁰⁷⁷
- 1927 10.06.1927 Participatie met £ 7500 in syndicaat o.l.v. Erlangers, Londen ter overname van 7% obligatielening National Mortgage Bank of Greece, £ 2 miljoen. Koers van uitgifte 93,5%. Commissie 1,5%. Emissie voltekend. Winst f 1364.¹⁰⁷⁸
- 1927 10.06.1927 Participatie met 1000 aandelen via Kuhn, Loeb & Co., Speyer & Co., National City Company, New York, in syndicaat voor uitgifte 632.425 aandelen Baltimore & Ohio Railroad Comp. Koers van uitgifte 107,5%. Syndicaatscommissie 1,25%. Emissie geslaagd, winst f 3557.¹⁰⁷⁹
- 1927 10.06.1927 Participatie met bfr. 250.000 via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen Banque de Bruxelles, Brussel, groot bfr. 50 miljoen. Koers bfr. 1075 (nominaal bfr. 500). Syndicaatscommissie bfr. 15 per stuk. Emissie succesvol, winst f 521.¹⁰⁸⁰
- 1927 14.06.1927 Syndicaat o.l.v. NHM (df 58.000 en onderparticipatie van df 85.000) via R. Damme, Danzig ter overname van 9% van de aandelen in Danziger Tabak Monopol AG, Danzig, groot df 765.000, totaal df 8,5 miljoen.¹⁰⁸¹

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1071 NA, NHM 449, 1927, nr. 57, 09.05.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 90.
 1072 NA, NHM 446, 1924, nr. 58, 09.05.1924.
 1073 NA, NHM 449, 1927, nr. 62, 30.05.1927; NA, NHM 6009.
 1074 NA, NHM 449, 1927, nr. 64, 02.06.1927; NA, NHM 53, 1927, p. 109.
 1075 NA, NHM 449, 1927, nr. 65, 03.06.1927.

1076 NA, NHM 449, 1927, nr. 66, 04.06.1927; NA, NHM 53, 1927, p. 107.
 1077 NA, NHM 449, 1927, nr. 67, 08.06.1927.
 1078 NA, NHM 449, 1927, nr. 68, 10.06.1927.
 1079 NA, NHM 449, 1927, nr. 69, 10.06.1927.
 1080 NA, NHM 449, 1927, nr. 71, 10.06.1927.
 1081 NA, NHM 449, 1927, nr. 72, 14.06.1927.

- 1927 15.06.1927 Overname door NHM en Hope & Co. (beide f 2.910.000, NHM stond nog f 930.000 af waarvan f 480.000 aan directie) aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 9.333.000. Koers van overname 96¹/₈%, koers van uitgifte 99%. Emissie voltekend, winst NHM f 66.720.¹⁰⁸²
- 1927 18.06.1927 Participatie met f 20.000 via syndicaatsleider IB in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Mijnbouw- en Cultuurmaatschappij 'Boeton', Amsterdam, groot f 1.350.000. Koers van uitgifte 110%. Provisie 4%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 800.¹⁰⁸³
- 1927 21.06.1927 Overname door NHM (afgestaan aan directie f 216.000) NIHB en NIEM van 5% obligatielening gemeente Surabaya, groot f 6,5 miljoen. De lening werd zowel te Amsterdam als in Indië geëmitteerd. Koers van overname 98,02%, koers van uitgifte 99%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 5820.¹⁰⁸⁴
- 1927 24.06.1927 Overname door M&Co., mede namens NHM (£ 150.000, aan directie £ 12.000) en P&Co. van 6,5% hypothecaire obligatielening Stedelijke Hypotheekbank van Finland, groot £ 0,5 miljoen, in totaal groot £ 2 miljoen. Koers van overname 92,5%, koers van uitgifte 98% Emissie mislukte, NHM moest £ 63.900 opnemen. Deze later alsnog verkocht, winst f 12.486.¹⁰⁸⁵
- 1927 08.07.1927 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider Van der Werff & Hubrecht in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Cultuur Maatschappij 'Modajac', Amsterdam, groot f 1.350.000. Syndicaatsprovisie 5%. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winst NHM f 5000.¹⁰⁸⁶
- 1927 11.07.1927 Overname door NHM (aan directie f 120.000), M&Co., P&Co., Gebr. Teixeira de Mattos en RMZ (elk voor 1/5 deel) van 6% obligatielening Ruhrverband, groot f 6 miljoen. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 95,5% Emissie overtekend, winst f 14.180.¹⁰⁸⁷
- 1927 16.07.1927 Participatie met £ 20.000 in syndicaat o.l.v. Erlangers, Londen ter overname van 7% consolidated sterling bonds Stad Santos, groot £ 2.260.000. Koers van uitgifte 97%. Commissie 1,5%. Emissie niet geslaagd, NHM moest £ 11.300 opnemen. Later alsnog verkocht, winst f 3498.¹⁰⁸⁸
- 1927 25.07.1927 Overname van Blair & Co., New York, Chase Securities Corporation of New York door NHM (directie \$ 36.000), M&Co., P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van het Havenbestuur van Danzig/Danzig Port and Waterways Board een 6,5% verzekerde buitenlandse sinking fund goudobligatiën, groot \$ 4,5 miljoen, waarvan \$ 1,5 miljoen voor de Nederlandse markt. Koers van overname 84,5%, voor Nederlandse deel 86%, koers van uitgifte 90%. Commissie f 9000 voor Nederlandse groep. Emissie niet voltekend, uiteindelijk wel alles verkocht. Winst f 16.284.¹⁰⁸⁹
- 1927 26.07.1927 Overname door M&Co., NHM (f 1 miljoen, afgestaan aan directie \$ 192.000), P&Co., RMZ, Robaver en Bank voor Handel en Scheepvaart van Dillon Read & Co. van 6,5% sinking fund obligatiën serie A Vereinigte Stahlwerke AG, Düsseldorf, groot \$ 10 miljoen, voor Nederland f 4.750.000, in totaal groot \$ 30 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 98,5%. Emissie overtekend. Winst f 50.634.¹⁰⁹⁰
- 1927 28.07.1927 Overname door M&Co., NHM (afgestaan aan directie \$ 18.000), P&Co., RMZ, Robaver en Bank voor Handel en Scheepvaart van Dillon Read & Co. van 6,5% sinking fund obligatiën serie C Vereinigte Stahlwerke AG, Düsseldorf, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 4.225.000. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie overtekend. Winst f 2778.¹⁰⁹¹
- 1927 06.08.1927 Overname door M&Co., mede namens NHM (rm. 2 miljoen, aan directie

1082 NA, NHM 449, 1927, nr. 73, 15.06.1927.
1083 NA, NHM 449, 1927, nr. 74, 18.06.1927.
1084 NA, NHM 449, 1927, nr. 75, 21.06.1927.
1085 NA, NHM 449, 1927, nr. 76, 24.06.1927.
1086 NA, NHM 449, 1927, nr. 78, 08.07.1927.

1087 NA, NHM 449, 1927, nr. 79, 11.07.1927.
1088 NA, NHM 449, 1927, nr. 80, 16.07.1927.
1089 NA, NHM 449, 1927, nr. 81, 25.07.1927.
1090 NA, NHM 449, 1927, nr. 82, 26.07.1927.
1091 NA, NHM 449, 1927, nr. 83, 28.07.1927.

- rm. 192.000), P&Co. en RMZ van 6,5% hypothecaire goudpandbrieven Bayerische Hypotheken- und Wechselbank, München, groot rm. 6 miljoen en 6,5% hypothecaire goudpandbrieven Bayerische Vereinsbank, München, groot rm. 6 miljoen, in totaal rm. 6 miljoen voor Nederland. Koers van overname 92,75%, koers van uitgifte 95,75% Emissie niet geslaagd, M&Co. nam niet geplaatste stukken over, winst f 6271.¹⁰⁹²
- 1927 18.08.1927 Participatie met sfr. 50.000 in syndicaat o.l.v. Leu & Co. voor uitgifte van 4,5% obligatielening Schweizerische Bundesbahnen, groot sfr. 75 miljoen. Koers van uitgifte 95%. Commissie 1,5%. Emissie overtekend, winst f 224.¹⁰⁹³
- 1927 29.08.1927 Participatie met \$ 300.000 via P&Co. door NHM en M&Co. in syndicaat tot uitgifte 4,5% obligatielening Chicago Rock Island and Pacific Railway Company, groot \$ 40 miljoen. Syndicaatsleider J. & W. Seligman & Co., New York. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 95%. Emissie overtekend. Winst f 624.¹⁰⁹⁴
- 1927 06.09.1927 Overname door NHM en RMZ (aandeel beide f 1.100.000, NHM hiervan nog f 304.000 afgestaan, waarvan f 144.000 aan directie) van 4,5% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 3 miljoen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 99%. Commissie samen f 10.000. Emissie mislukte, NHM moest f 792.000 opnemen. Winst NHM f 3342.¹⁰⁹⁵
- 1927 13.09.1927 Overname door M&Co. mede namens NHM (\$ 1.333.333, afgestaan aan directie \$ 78.000), P&Co. van Dillon Read & Co. van 6% obligatielening Deutsche Bank, Berlijn, groot \$ 5 miljoen, waarvan in Nederland uitgegeven \$ 3 miljoen, in totaal groot \$ 25 miljoen. Koers van overname 97,25%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie overtekend. Winst f 21.053.¹⁰⁹⁶
- 1927 14.09.1927 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 24.000 aan directie afgestaan), M&Co., Proehl & Gutmann en Vermeer & Co. (elk voor 1/5 deel) van Hallgarten & Co., New York van 6% buitenlandse sinking fund goudobligatiën Republiek Columbia, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 25 miljoen. Koers van overname 89%, koers van uitgifte 92,75%. Emissie niet voltekend, \$ 0,8 miljoen retour Hallgarten. Winst f 6533.¹⁰⁹⁷
- 1927 20.09.1927 Overname door TB, AB, LR&Co., NHM (f 1,8 miljoen waarvan f 168.000 aan directie afgestaan) en Robaver van 5% obligatielening Deense Rijkswoningfonds, groot f 12 miljoen. Koers van overname 94,75%, koers van uitgifte 98,75%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 219.000 opnemen. Uiteindelijk toch alles verkocht. Winst f 24.069.¹⁰⁹⁸
- 1927 23.09.1927 Overname door M&Co., NHM (\$ 172.000 aan directie afgestaan), P&Co., RMZ en Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, Proehl & Gutmann en Robaver (elk voor 1/7 deel) van Harris, Forbes & Co., New York van 6% Lening Pruisen, groot \$ 4.300.000, in totaal groot \$ 30 miljoen. Koers van overname 93,5% en uitgifte 96,5%, commissie 2%. Emissie niet geslaagd, op \$ 3.229.000 niet ingeschreven, NHM moest \$ 460.000 opnemen. Verlies f 33.045.¹⁰⁹⁹
- 1927 26.09.1927 Participatie via De Neuflyze & Cie van 500 aandelen in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Société des Mines et Usines à Zinc de Silésie, groot 30.000 aandelen, toaal 99.000 aandelen. Koers zl. 165. Commissie zl. 5 per stuk en guichet commissie van zl. 2,50. Emissie geslaagd, winst f 722.¹¹⁰⁰
- 1927 05.10.1927 Syndicaat van Hope & Co., NHM (hiervan afgestaan aan directie f 480.000) en AB ter overname van 4,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1927, groot f 10 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 98%. Emissie bijna voltekend, restant f 732.000 werd door combinatie genomen. Winst f 12.956.¹¹⁰¹

1092 NA, NHM 449, 1927, nr. 84, 06.08.1927.

1093 NA, NHM 449, 1927, nr. 85, 18.08.1927.

1094 NA, NHM 449, 1927, nr. 86, 29.08.1927; NA, NHM 53, 1927, p. 108.

1095 NA, NHM 449, 1927, nr. 87, 06.09.1927; NA, NHM 53, 1927, p. 108.

1096 NA, NHM 449, 1927, nr. 88, 13.09.1927.

1097 NA, NHM 449, 1927, nr. 89, 14.09.1927.

1098 NA, NHM 449, 1927, nr. 90, 20.09.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 92.

1099 NA, NHM 449, 1927, nr. 91, 23.09.1927; NA, NHM 75, 1927, p. 93; NA, NHM 6009.

1100 NA, NHM 449, 1927, nr. 92, 26.09.1927.

1101 NA, NHM 449, 1927, nr. 94, 05.10.1927.

- 1927 10.10.1927 Participatie met \$ 50.000 via Huth & Co. New York in syndicaat ter uitgifte 7% sinking fund first mortgage goudobligatiën Potrero Sugar Company, groot \$ 2 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Commissie 6%. Emissie niet geslaagd, NHM verkocht participatie met verlies van f 4157.¹¹⁰²
- 1927 12.10.1927 Overname door M&Co., mede namens NHM (£ 20.000 aan directie afgestaan), P&Co., LR&Co. en RMZ (elk voor 1/5 deel) van N.M. Rothschild, Londen van 6,5% sterling obligatielening Verenigde Staten van Brazilië, groot £ 750.000, in totaal groot £ 8.750.000. Koers van overname 88,5%, koers van uitgifte 91,5%, commissie 2%. Emissie driemaal overtekend, winst f 33.729.¹¹⁰³
- 1927 19.10.1927 Participatie van NHM met sfr. 125.000 via SBV in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen Schweizerische Bankverein, groot sfr. 20 miljoen. Koers van uitgifte sfr. 725 (nominaal sfr. 500). Commissie sfr. 10 per stuk. Emissie geslaagd, winst f 1196.¹¹⁰⁴
- 1927 25.10.1927 Participatie met 1000 aandelen via Société Générale de Belgique in syndicaat tot uitgifte aandelen Société des Chemins de Fer Leopoldville-Katanga-Dilolo, groot 400.000 aandelen. Koers van uitgifte bfr. 635 per aandeel van bfr. 500. Commissie bfr. 20 per stuk. Emissie voltekend. Winst f 1382.¹¹⁰⁵
- 1927 27.10.1927 Participatie van \$ 100.000 en zelfde bedrag in syndicaat via Lee, Higginson & Co., Boston van 5% sinking fund goudobligatielening Shell Pipe Line Corporation, groot \$ 30 miljoen, koers van overname 95,5% en 96%, koers van uitgifte 98%. Na emissie werden stukken door Lee Higginson teruggenomen tegen 97,5%. Winst f 4765.¹¹⁰⁶
- 1927 01.11.1927 Participatie met \$ 100.000 via H&P mede namens Broekman's Effectenkantoor van 5% obligatielening Cities Service Power & Light Company, groot \$ 0,5 miljoen, in totaal groot \$ 45 miljoen. Syndicaatsleider Harris, Forbes & Co., New York. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 98%, commissie 2%. Emissie geslaagd, winst f 4538.¹¹⁰⁷
- 1927 19.11.1927 Overname door syndicaatsleider Robaver mede namens NHM (aan directie afgestaan f 207.000), P&Co., M&Co. (elk voor een kwart deel) van 7% cumulatief preferente aandelen NV Margarine Unie, Rotterdam, groot f 13 miljoen en f 1,3 miljoen gewone aandelen. Koers van overname en uitgifte 100/110%. Provisie 4,5%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 64.122.¹¹⁰⁸
- 1927 07.12.1927 Participatie met f 30.000 via Willeumier, Van Tijen & Van Laer in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Cultuur Maatschappij 'Gazi', Amsterdam, groot f 0,4 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Commissie 5%. Emissie voor 40% voltekend, winst over deze 40% f 600.¹¹⁰⁹
- 1927 08.12.1927 Guichet bij syndicaatsleider Robaver, NHM, P&Co. en M&Co. (elk voor een kwart deel) voor inschrijving op certificaten van gewone aandelen A NV Van den Bergh's Fabrieken, Rotterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 175%. Provisie voor elk f 6000. Emissie zwaar overtekend.¹¹¹⁰
- 1927 16.12.1927 Participatie met 2000 aandelen via Harris, Forbes & Co., New York in syndicaat tot plaatsing 7% cumulatief preferente aandelen Buenos Aires Central Railroad and Terminal Company, groot 50.000 aandelen. Koers van uitgifte 98,78%, commissie 2%. Emissie niet geslaagd, NHM moest 680 stukken opnemen, deze werden door Harris verkocht. Winst f 3067.¹¹¹¹
- 1927 20.12.1927 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 85.000 aan directie afgestaan) en M&Co. (elk voor 1/3 deel) van J. & W. Seligman & Co., New York van 6% buitenlandse

1102 NA, NHM 449, 1927, nr. 95, 10.10.1927.

1103 NA, NHM 449, 1927, nr. 97, 12.10.1927.

1104 NA, NHM 449, 1927, nr. 98, 19.10.1927.

1105 NA, NHM 449, 1927, nr. 99, 25.10.1927.

1106 NA, NHM 449, 1927, nr. 100, 27.10.1927.

1107 NA, NHM 449, 1927, nr. 101, 01.11.1927.

1108 NA, NHM 449, 1927, nr. 102, 19.11.1927.

1109 NA, NHM 449, 1927, nr. 104, 07.12.1927.

1110 NA, NHM 449, 1927, nr. 105, 08.12.1927.

1111 NA, NHM 449, 1927, nr. 107, 16.12.1927.

- sinking fund goudobligatiën Republiek Peru, groot \$ 2,5 miljoen, in totaal groot \$ 50 miljoen. Commissie 3,5%. Emissie geslaagd, winst f 25.976.¹¹¹²
- 1927 00.00.1927 Overname door M&Co., NHM, P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van 6,5% sinking fund goud obligatielening Verenigde Staten van Brazilië 1926, groot \$ 3 miljoen. Winst f 45.262.¹¹¹³
- 1928 11.01.1928 Syndicaat van Hope & Co., NHM (hiervan afgestaan aan directie f 480.000) en AB ter overname van 4,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1927, groot f 12.606.000, totaal f 13 miljoen. Koers van overname 97 1/16%, koers van uitgifte 98%. Emissie zwaar overtekend, winst f 15.340.¹¹¹⁴
- 1928 19.01.1928 Overname door NHM (f 2.477.000, hiervan f 505.000 afgestaan, waarvan f 240.000 aan directie), Hope & Co. en RMZ van aandelen NV Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van overname 164%, koers van uitgifte 170% aan aandeelhouders. Emissie bijna voltekend, winst f 107.705.¹¹¹⁵
- 1928 23.01.1928 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie \$ 30.000) en P&Co. (elk voor 1/3 deel) van Lee, Higginson & Co., Boston van 5,5% sinking fund goudobligatiën Dominicaanse Republiek, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 5 miljoen. Koers van overname 99,25%, koers van uitgifte 100%, commissie 1,5%. Emissie voltekend, winst f 11.818.¹¹¹⁶
- 1928 25.01.1928 Overname door P&Co. mede namens NHM (hiervan \$ 24.000 aan directie afgestaan), en M&Co., Proehl & Gutmann en Vermeer & Co. (elk voor 1/5 deel) van National City Company New York van 6% spoorweg refunding buitenlandse sinking fund goudobligatiën Republiek Chili, groot \$ 1.250.000, in totaal groot \$ 46 miljoen. Koers van overname 90,5%, koers van uitgifte 92,75%. Emissie niet voltekend, \$ 350.000 retour naar NCC, winst NHM f 8510.¹¹¹⁷
- 1928 02.02.1928 Overname door GCV en NHM (hiervan f 72.000 aan directie afgestaan) van 4,5% obligatielening gemeente Deventer, groot f 1,4 miljoen. Koers van overname 98,52%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie niet voltekend, f 131.000 overgenomen door NHM, winst f 2351.¹¹¹⁸
- 1928 08.02.1928 Overname door AB mede namens NHM (hiervan rm. 60.000 aan directie afgestaan), Internationale Bank, M&Co., P&Co., RMZ (elk voor 1/6 part in rm. 3,5 miljoen), Stockholms Enskilda Bank (rm. 0,5 miljoen) van 7% belastingvrije goudpandbrieven Württembergische Wohnungskreditanstalt, groot rm. 4 miljoen. Koers van overname 93,60%, koers van uitgifte 96,25%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 6885.¹¹¹⁹
- 1928 09.02.1928 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie \$ 24.000), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Lee, Higginson & Co., Boston van 5% sinking fund goudobligatiën stad Brisbane, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 7,5 miljoen. Koers van overname 94,5%, koers van uitgifte 95%, commissie 1,5%. Emissie mislukte, \$ 450.000 terug verkocht en opname van \$ 50.000 door elk lid, winst f 1323.¹¹²⁰
- 1928 15.02.1928 Overname door NHM (hiervan f 96.000 aan directie afgestaan) van 4,5% obligatielening gemeente Alkmaar, groot f 1 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie in eerste instantie niet voltekend, f 217.000 na verloop van tijd ook verkocht, winst f 2132.¹¹²¹
- 1928 17.02.1928 Overname door M&Co., NHM (\$ 37.000 aan directie afgestaan), Deutsche Bank, filiaal Amsterdam, Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, Internationale Bank,

1112 NA, NHM 449, 1927, nr. 108, 20.12.1927.

1113 NA, NHM 6009.

1114 NA, NHM 450, 1928, nr. 2, 11.01.1928.

1115 NA, NHM 450, 1928, nr. 3, 19.01.1928.

1116 NA, NHM 450, 1928, nr. 4, 23.01.1928.

1117 NA, NHM 450, 1928, nr. 5, 25.01.1928.

1118 NA, NHM 450, 1928, nr. 6, 02.02.1928.

1119 NA, NHM 450, 1928, nr. 7, 08.02.1928.

1120 NA, NHM 450, 1928, nr. 8, 09.02.1928.

1121 NA, NHM 450, 1928, nr. 10, 15.02.1928.

- P&Co., Proehl & Gutmann, Robaver, RMZ en Bank voor Handel en Scheepvaart (elk voor 1/10 deel) van Dillon, Read & Co., New York van 6% verzekerde notes Gelsenkirchener Bergwerks AG, Gelsenkirchen, groot \$ 3.750.000, in totaal groot \$ 15 miljoen. Koers van overname 94% en uitgifte 96,75%. Emissie niet geslaagd, NHM moest \$ 189.000 opnemen. Winst f 439.¹¹²²
- 1928 18.02.1928 Overname door NHM (aan directie \$ 30.000), M&Co. mede namens P&Co., Gebr. Teixeira de Mattos en RMZ (elk voor 1/5 deel) van Field, Glore & Co. en International Acceptance Bank Inc., New York van 6% sinking fund buitenlandse goudobligatiën Wasserwirtschaft im Rheinisch-Westfälischen Industriegebiet (Ruhrkolenbezirk) GmbH, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 10 miljoen. Koers van uitgifte 93%. Commissie 2,25%. Emissie niet voltekend, NHM moest \$ 23.500 opnemen, winst f 5854.¹¹²³
- 1928 22.02.1928 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 48.000 aan directie afgestaan), M&Co., Proehl & Gutmann en Vermeer & Co. (elk voor 1/5 deel) van Hallgarten & Co., New York van 6% buitenlandse refunding sinking fund goudobligatiën provincie Buenos Aires, groot \$ 3 miljoen, geëmitteerd \$ 2,5 miljoen, in totaal groot \$ 41.101.000. Koers van overname 93,25%, koers van uitgifte 96,25%. Emissie niet voltekend, \$ 330.000 retour naar Hallgarten. Winst f 20.538.¹¹²⁴
- 1928 27.02.1928 Participatie met rm. 200.000 in syndicaat o.l.v. M&Co. ter uitgifte 7% belastingvrije hypothecaire goudpandbrieven Frankfurter Hypothekenbank, Frankfurt, groot rm. 4 miljoen, waarvan rm. 3 miljoen geëmitteerd. Koers van uitgifte 94%, koers van uitgifte 96,5%. Emissie overtekend, winst f 1584.¹¹²⁵
- 1928 29.02.1928 Overname door M&Co., mede namens NHM (20%, rm. 1,4 miljoen, directie rm. 144.000), P&Co., Mendelssohn & Co., Berlijn en RMZ van 7% goudpandbrieven Bayerische Hypotheken- und Wechselbank, München, groot rm. 6 miljoen en 7% goudpandbrieven Bayerische Vereinsbank, München, groot rm. 6 miljoen, in totaal rm. 7 miljoen voor Nederland. Koers van overname 94%, koers van uitgifte 96,5% Emissie niet geslaagd, M&Co. nam niet geplaatste stukken over, winst f 9907.¹¹²⁶
- 1928 06.03.1928 Participatie met f 1 miljoen (waarvan f 150.000 afgestaan aan directie) via syndicaatsleider TB in syndicaat tot plaatsing 4,5% obligatielening Handelsvereniging 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Garantievermissie f 110.000, daarvan naar TB f 10.000. Inschrijving en storting bij Associatie Cassa. Emissie voltekend. Winst NHM f 4500.¹¹²⁷
- 1928 08.03.1928 Deelneming met 1/3 deel in participatie P&Co. ontvangen van J. & W. Seligman & Co., New York in syndicaat ter plaatsing van 4,5% hypothecaire obligaties St. Louis and San Francisco Railway Cy., groot \$ 400.000, in totaal groot \$ 100 miljoen en aandelen St. Louis and San Francisco Railway Cy., groot 2000 stukken, in totaal groot \$ 50 miljoen. Commissie 1,5%/0,5%. Emissie geslaagd, winst f 2034.¹¹²⁸
- 1928 10.03.1928 Overname door M&Co., mede namens NHM (aan directie £ 6000) en P&Co. (elk voor 1/3 deel) van Lazard Brothers & Co., Londen van 7% pandbrieven Hypotheekbank van Bogota, groot £ 200.000, in totaal groot £ 1,6 miljoen. Koers van overname 88,5%, koers van uitgifte 93,5% Emissie zwaar overtekend, winst f 16.895.¹¹²⁹
- 1928 12.03.1928 Participatie met rm. 200.000 in syndicaat o.l.v. M&Co. ter uitgifte 7% belastingvrije goudpandbrieven Deutsche Hypothekenbank, Berlijn, groot rm. 5 miljoen, waarvan rm. 3 miljoen geëmitteerd. Koers van uitgifte 93,75%, koers van uitgifte 96,5%. Emissie mislukte, NHM moest rm. 126.000 opnemen, hiervan eind 1928 rm. 99.000 verkocht. Uiteindelijke winst in 1929 f 4988.¹¹³⁰

1122 NA, NHM 450, 1928, nr. 11, 17.02.1928.

1123 NA, NHM 450, 1928, nr. 12, 18.02.1928.

1124 NA, NHM 450, 1928, nr. 14, 22.02.1928.

1125 NA, NHM 450, 1928, nr. 15, 27.02.1928.

1126 NA, NHM 450, 1928, nr. 16, 29.02.1928.

1127 NA, NHM 450, 1928, nr. 17, 06.03.1928.

1128 NA, NHM 450, 1928, nr. 18, 08.03.1928.

1129 NA, NHM 450, 1928, nr. 19, 10.03.1928.

1130 NA, NHM 450, 1928, nr. 20, 12.03.1928; NA, NHM 75, 1929, p. 46.

- 1928 15.03.1928 Participatie met 400 en 500 aandelen via syndicaatsleider Banque d'Anvers en Banque d'Outremer in syndicaat ter plaatsing nieuwe aandelen Société Générale de Belgique, groot 212.000 aandelen. Emissie voltekend. Winst NHM f 692 en f 519.¹¹³¹
- 1928 21.03.1928 Syndicaat van Hope & Co., NHM (hiervan afgestaan aan directie f 480.000) en AB ter overname van 4,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1928, groot f 13 miljoen, totaal f 15 miljoen. Koers van overname 97 13/16%, koers van uitgifte 98,75%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 345.000 opnemen, winst f 19.419.¹¹³²
- 1928 23.03.1928 Syndicaat o.l.v. NHM (f 375.000, aan directie f 72.000) en M&Co., mede namens Paribas en P&Co. (elk voor een kwart deel) ter overname van 7% obligatielening Société du Port de Tanger, Parijs, groot f 2 miljoen en een optie op f 1.350.000. Crédit Foncier d'Algerie et de Tunisie. Neuflyze & Cie had bemiddeld en tevens f 0,5 miljoen vast overgenomen. Koers van overname 91%, koers van uitgifte 96%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 9184.¹¹³³
- 1928 30.03.1928 Participatie van rm. 100.000 via Mendelssohn & Co., Berlijn in 5% Schatzanweisungen stad Frankfurt, groot rm. 10 miljoen en optie eveneens voor rm. 10 miljoen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 99,25%. Emissie overtekend, winst NHM f 568.¹¹³⁴
- 1928 31.03.1928 Participatie via M&Co. met 250 actions de jouissance Electriciteitsmaatschappij Sud-Lumière, Parijs, koers ffr. 10.400. Verlies f 124.021.¹¹³⁵
- 1928 02.04.1928 Participatie met 1000 aandelen via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing 476.000 aandelen Crédit Général du Congo. Syndicaatscommissie bfr. 7,50 per aandeel. Emissie voltekend, winst f 519.¹¹³⁶
- 1928 12.04.1928 Participatie met 2500 aandelen in syndicaat o.l.v. M&Co. tot aankoop 26.000 aandelen Comptoir National d'Escompte de Paris voor ffr. 2150 per stuk. De 16e tegen koers ffr. 2350 verkocht, winst f 44.542¹¹³⁷
- 1928 20.04.1928 Participatie met f 1 miljoen (hiervan f 240.000 aan directie afgestaan) via syndicaatsleider Jonas & Kruseman mede namens J.A. Matthes & Co. in syndicaat tot garantie ter plaatsing 6% converteerbare obligatielening NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 4,8 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Garantieprovisie 2,5%. Emissie zwaar overtekend, winst f 19.000.¹¹³⁸
- 1928 20.04.1928 Guichet door NHM van nieuwe aandelen NV Deli-Batavia Rubber Maatschappij, Amsterdam, groot f 1.820.000. Koers van uitgifte 160% voor aandeelhouders. Guichetcommissie NHM f 10.000. Emissie bijna voltekend.¹¹³⁹
- 1928 23.04.1928 Participatie met sfr. 50.000 in syndicaat o.l.v. Leu & Co. voor uitgifte van 4,5% obligatielening Schweizerische Bundesbahnen, groot sfr. 150 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Commissie 1%/1,5%. Emissie voltekend, winst f 916.¹¹⁴⁰
- 1928 25.04.1928 Participatie met rm. 100.000 via Deutsche Effecten- und Wechselbank, Frankfurt in consortium tot overname 5% [of 6%] schatkistbiljetten Bayern 1927, groot rm. 35 miljoen. Koers van overname 92%, koers van uitgifte 95%. Emissie niet voltekend. Winst rm. 900, in f 527.¹¹⁴¹
- 1928 28.04.1928 Overname door NHM en RMZ (aandeel beide f 1.075.000, NHM hiervan nog f 271.000 afgestaan, waarvan f 96.000 aan directie) van aandelen NV Nationaal Bezit van aandelen Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 2.150.000. Koers van overname 195%, koers van uitgifte 200%. Commissie samen f 10.000. Emissie bijna voltekend, NHM moest f 5000 opnemen, winst NHM f 29.879.¹¹⁴²

1131 NA, NHM 450, 1928, nr. 21/22, 15/17.03.1928.

1132 NA, NHM 450, 1928, nr. 23, 21.03.1928.

1133 NA, NHM 450, 1928, nr. 24, 23.03.1928.

1134 NA, NHM 450, 1928, nr. 25, 30.03.1928.

1135 NA, NHM 6009, 31.03.1928.

1136 NA, NHM 450, 1928, nr. 26, 02.04.1928.

1137 NA, NHM 450, 1928, nr. 30, 12.04.1928.

1138 NA, NHM 450, 1928, nr. 33, 20.04.1928.

1139 NA, NHM 450, 1928, nr. 34, 20.04.1928.

1140 NA, NHM 450, 1928, nr. 35, 23.04.1928.

1141 NA, NHM 450, 1928, nr. 36, 25.04.1928; NA, NHM 75, 1928, p. 93.

1142 NA, NHM 450, 1928, nr. 37, 28.04.1928.

- 1928 08.05.1928 Participatie via M&Co. met 5000 preferente aandelen Electriciteitsmaatschappij Sud-Lumière, Parijs, totaal 20.000 aandelen, koers ffr. 700. Verlies f 105.200.¹¹⁴³
- 1928 08.05.1928 Overname door M&Co. mede namens NHM (\$ 24.000 aan directie afgestaan), P&Co., Amsterdamsche Credietmaatschappij (elk voor een kwart deel) van Dillon, Read & Co., New York van 6% hypothecaire sinking fund obligatiën serie A Ruhr-chemie AG, Sterkrade, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 4 miljoen. Koers van overname 89,25% koers van uitgifte 91,75%. Emissie niet geslaagd, NHM moest \$ 102.000 opnemen. Verlies f 6976.¹¹⁴⁴
- 1928 10.05.1928 Syndicaat van P&Co., NHM (nkr. 48.000 aan directie afgestaan), M&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) ter introductie van 4,5% obligatielening stad Trondheim, groot nkr. 1.750.000. Koers van overname 81¹/₈%, koers van uitgifte 85,5%. Emissie niet geslaagd, NHM moest nkr. 90.000 opnemen, uiteindelijk wel verkocht, winst f 6763.¹¹⁴⁵
- 1928 10.05.1928 Participatie met f 1,1 miljoen (helpt via M&Co., f 48.000 aan directie afgestaan) via Willeumier, Van Tijen & Van Laer in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% eerste hypothecaire belastingvrije obligatielening Mechanische Weberei zu Linden, Hannover-Linden, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 96,25%. Syndicaatscommissie 2%. Emissie voor 33% voltekend, uiteindelijk alles verkocht, winst f 4775.¹¹⁴⁶
- 1928 11.05.1928 Participatie met f 100.000 via NIEM in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV Thee Cultuur Maatschappij 'Tjitamboer', Amsterdam, groot f 0,7 miljoen. Koers van uitgifte 145%. Syndicaatscommissie 7,5%. Emissie niet voltekend, uiteindelijk alles verkocht, winst f 7108.¹¹⁴⁷
- 1928 15.05.1928 Overname door M&Co. en NHM (1500 aandelen) van Société Générale de Belgique van 20.000 preferente aandelen à bfr. 500 Uninon Minière du Haut-Katanga, Elisabethville, koers bfr. 8100 om deze ter beurse in Amsterdam te introduceren tegen de koers van bfr. 8500. Emissie zwaar overtekend. Winst f 68.173.¹¹⁴⁸
- 1928 16.05.1928 Participatie met 3000 aandelen via M&Co. in aankoop 40.000 aandelen Comptoir Lyon-Allemand, prijs per stuk ffr. 1670.¹¹⁴⁹
- 1928 16.05.1928 Participatie met f 15.000 via syndicaatsleider NIHB in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen NV Amsterdamsche Rijtuig Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,9 miljoen. Koers van uitgifte 125%. Garantiecommissie 3%. Emissie geslaagd. Winst NHM f 450.¹¹⁵⁰
- 1928 30.05.1928 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie \$ 36.000), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Lee, Higginson & Co., Boston van 6,5% sinking fund goudobligatiën serie A geconsolideerde landbouwlening Duitse Provinciale en Gemeentelijke Banken, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 25 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 97%, commissie 1,5%. Emissie mislukte, verlies f 36.911.¹¹⁵¹
- 1928 06.06.1928 Participatie met 1575 aandelen via M&Co. in aankoop 35.000 aandelen Société Internationale d'Énergie Hydro-Électrique (Sidro), Brussel. M&Co. participeerde hierin met 8750 aandelen.¹¹⁵²
- 1928 06.06.1928 Participatie met \$ 40.000 via Gebr. Teixeira de Mattos mede namens Lazard-Speyer-Ellissen, Frankfurt/Berlijn in het syndicaat ter overname van 6% cumulatief preferente aandelen op te richten New York & Foreign Investment Corporation, groot \$ 5 miljoen. Emissie slaagde ten dele, NHM moest \$ 18.000 opnemen.¹¹⁵³
- 1928 06.06.1928 Overname NHM (f 816.000 afgestaan, waarvan f 216.000 aan directie) van 6% prioriteitsaandelen NV Singkep Tin Maatschappij, Den Haag, groot f 2,5 miljoen.

1143 NA, NHM 6009, 08.05.1928.

1144 NA, NHM 450, 1928, nr. 38, 08.05.1928;
NA, NHM 53, 1929, p. 62.

1145 NA, NHM 450, 1928, nr. 39, 10.05.1928.

1146 NA, NHM 450, 1928, nr. 40, 10.05.1928.

1147 NA, NHM 450, 1928, nr. 41, 11.05.1928.

1148 NA, NHM 450, 1928, nr. 42, 15.05.1928.

1149 NA, NHM 6009, 16.05.1928.

1150 NA, NHM 450, 1928, nr. 44, 16.05.1928.

1151 NA, NHM 450, 1928, nr. 45, 30.05.1928.

1152 NA, NHM 6009, 06.06.1928.

1153 NA, NHM 450, 1928, nr. 49, 06.06.1928.

- Koers van uitgifte 100%. Commissie 3%. Emissie mislukte, NHM moest f 527.000 opnemen.¹¹⁵⁴
- 1928 07.06.1928 Overname door NHM (f 1 miljoen, waarvan aan directie afgestaan f 98.000), NIHB en NIEM van 5% obligatielening gemeente Meester Cornelis, groot nif 1,4 miljoen. De lening werd zowel te Amsterdam als in Indië geëmitteerd. Koers van overname 98,06%, koers van uitgifte 99,25%. Emissie tweemaal overtekend. Winst f 2117.¹¹⁵⁵
- 1928 08.06.1928 Syndicaat o.l.v. NHM (f 0,5 miljoen, hiervan afgestaan aan directie en GCV f 120.000) en Hope & Co. ter overname aandelen NV Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 105%, koers van uitgifte 110% voor aandeelhouders. Syndicaatscommissie 3,5% en leidersprovisie 1%. Emissie niet voltekend. Winst NHM f 14.298.¹¹⁵⁶
- 1928 18.06.1928 Overname door syndicaatsleider Robaver mede namens NHM (f 140.000 aan directie afgestaan), P&Co., M&Co. (elk voor een kwart deel) van Margarine Unie, Rotterdam van 5,5% gegarandeerde cumulatief preferente aandelen NV Hollandsche Vereeniging tot Exploitatie van Margarinefabrieken, Rotterdam, groot f 3,6 miljoen en f 3,6 miljoen cumulatief preferente winstdelende aandelen NV Hollandsche Vereeniging tot Exploitatie van Margarinefabrieken, Rotterdam. Koers van overname en uitgifte 100%. Provisie 2%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 33.865.¹¹⁵⁷
- 1928 22.06.1928 Overname door M&Co., NHM (afgestaan aan directie 420 aandelen) van 50.000 aandelen serie E van Compania Hispano-Americana de Electricidad SA (Chade), Madrid, in totaal groot 600.000 aandelen. Aandelen waren in syndicaat tot plaatsing ondergebracht bestaande uit M&Co., NHM alsmede Paribas, Deutsche Bank, filiaal Amsterdam, Effectenmaatschappij Amsterdam, Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, RMZ, P&Co., Proehl & Gutmann en de Robaver. Sofina, Brussel participeerde met 10.000 aandelen, rest gelijkelijk verdeeld. Koers van overname sfr. 510, koers van uitgifte sfr. 546, commissie 1,5%. Emissie zwaar overtekend, winst f 170.001.¹¹⁵⁸
- 1928 18.07.1928 Overname door M&Co., NHM (afgestaan aan directie f 144.000) (elk voor half deel) van 6% obligatielening Société Générale des Forces Hydro Electriques du Katanga (Sogefor), groot f 12 miljoen. Hiervan afgestaan aan Schweizerische Bankverein, Bazel f 2 miljoen en Skandinaviska Kredit AB, Stockholm, f 2 miljoen, Higginson & Co., Londen, f 2,5 miljoen en te Parijs, f 0,5 miljoen. Resterende 5 miljoen in Nederland te plaatsen. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 97%. Emissie overtekend, winst f 40.346.¹¹⁵⁹
- 1928 18.07.1928 Participatie met sfr. 0,2 miljoen via M&Co. in garantiesyndicaat tot plaatsing aandelen Société Financière pour l'Industrie de la Soie Artificielle, Genève, groot sfr. 1 miljoen. Emissie mislukte volledig, NHM moest gehele bedrag opnemen. Syndicaat werd pas in 1933 afgewikkeld met een verlies van f 11.442.¹¹⁶⁰
- 1928 24.07.1928 Participatie met £ 55.000 via M&Co. in syndicaat tot uitgifte 6% sterling obligatielening staat São Paulo, groot £ 0,5 miljoen. Koers van overname 92,25%, koers van uitgifte 95,25%, commissie 1,25%. Emissie overtekend, winst f 8485.¹¹⁶¹
- 1928 17.08.1928 Syndicaat o.l.v. Proehl & Gutmann mede namens NHM (afgestaan aan directie ilr. 96.000), M&Co., P&Co. en RMZ (elk voor 1/5 deel) tot overname van Dresdner Bank, Berlijn van 50.000 aandelen Montecatini Società Generale per l'Industria Mineraria ed Agricola, Milaan, groot ilr 5 miljoen. Koers van overname ilr. 230, koers van uitgifte ilr. 251. Emissie zwaar overtekend, winst f 17.593.¹¹⁶²

1154 AAHA, NHM 1, nr. 45, 06.06.1928, [n.b. NA, NHM 450, 1928, nr. 50, 06.06.1928 ontbrak op 29.06.2007].

1155 NA, NHM 450, 1928, nr. 51, 07.06.1928.

1156 NA, NHM 450, 1928, nr. 52, 08.06.1928.

1157 NA, NHM 450, 1928, nr. 53, 18.06.1928.

1158 NA, NHM 450, 1928, nr. 57, 22.06.1928; NA, NHM 75, 1928, p. 93.

1159 NA, NHM 450, 1928, nr. 58, 18.07.1928.

1160 NA, NHM 450, 1928, nr. 58a, 18.07.1928; NA, NHM 55, 1933, p. 62; NA, NHM 6009.

1161 NA, NHM 450, 1928, nr. 59, 24.07.1928.

1162 NA, NHM 450, 1928, nr. 60, 17.08.1928.

- 1928 28.08.1928 Overname door NHM (aan directie afgestaan f 240.000), NIHB en NIEM van 4,5% obligatielening gemeente Surabaya, groot f 8.176.000. De lening werd zowel te Amsterdam als in Indië geëmitteerd. Koers van overname 96,04%, koers van uitgifte 97,75%. Emissie tweemaal overtekend. Winst NHM f 28.296.¹¹⁶³
- 1928 06.09.1928 Participatie met f 25.000 via leider IB in syndicaat tot plaatsing nieuwe aandelen NV Incasso-Bank, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Syndicaatsprovisie 2%. Koers van uitgifte 121%. Emissie voltekend. Winst f 500.¹¹⁶⁴
- 1928 07.09.1928 Participatie met \$ 125.000 via M&Co. in de overname van Dillon, Read & Co., New York van aandelen Central States Electric Corporation, groot \$ 300.000. Koers van overname 95,5% koers van uitgifte 98%. Aandelen terugverkocht aan M&Co. voor 96%. Winst f 1278.¹¹⁶⁵
- 1928 21.09.1928 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie \$ 48.000) en P&Co. (elk voor 1/3 deel) van Dillon Read & Co. van 7% buitenlandse verzekerde sinking fund obligatiën Republiek Bolivia, groot \$ 1.250.000 miljoen, in totaal groot \$ 23 miljoen. Koers van overname 94,25%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie niet geheel voltekend, \$ 0,9 miljoen terugverkocht aan Dillon, op te nemen \$ 3000. Winst f 3193.¹¹⁶⁶
- 1928 21.09.1928 Overname door P&Co. mede namens NHM, M&Co. (elk voor 2700 aandelen) en Gerritsen & Co., Amsterdam (1900 aandelen) van Harris, Forbes & Co., New York van 10.000 aandelen Central Public Service Corporation (of Maryland), Chicago. Koers van overname \$ 29, koers van uitgifte \$ 317/8. Emissie geslaagd, winst f 30.468.¹¹⁶⁷
- 1928 25.09.1928 Guichet van TB, NHM en Algemeen Effectenkantoor van 900 6% cumulatief preferente aandelen en 2100 gewone aandelen NV Vereenigde Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen, Amsterdam, totaal f 3 miljoen. Koers van uitgifte 110% en 150%. Guichetprovisie 0,75%. Emissie voltekend. Winst NHM f 6261.¹¹⁶⁸
- 1928 27.09.1928 Overname door M&Co., mede namens NHM (rm. 1,2 miljoen, aan directie rm. 120.000), P&Co., Mendelssohn & Co., Berlijn en RMZ van 7% goudpandbrieven Bayerische Handelsbank, München, groot rm. 2,5 miljoen, Bayerische Hypotheken- und Wechselbank, München, groot rm. 2,5 miljoen en 7% goudpandbrieven Bayerische Vereinsbank, München, groot rm. 2,5 miljoen, in totaal rm. 7,5 miljoen, waarvan rm. 6 miljoen voor Nederland. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 96% Emissie niet geslaagd, de helft niet geplaatst. Verlies f 6961.¹¹⁶⁹
- 1928 27.09.1928 Syndicaat o.l.v. NHM (f 1,2 miljoen, aan directie f 120.000) mede namens Paribas, M&Co., P&Co. en RMZ (elk voor 1/5 deel) ter overname van 5% obligatielening Spoorweg Maatschappij Parijs-Orleans, groot f 11 miljoen, waarvan f 7 miljoen op Nederlandse markt. Koers van overname 87%, koers van uitgifte 92,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 82.116.¹¹⁷⁰
- 1928 28.09.1928 Overname door M&Co. mede namens NHM (hiervan \$ 48.000 aan directie afgestaan), P&Co., Effectenmaatschappij Amsterdam, Internationale Bank en Labouchere & Co. (elk voor 1/6 deel) van National City Company, New York van 6% geconsolideerde hypothecaire goudobligatiën Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk AG, Essen, groot \$ 2,5 miljoen, in totaal groot \$ 20 miljoen. Koers van overname 91,5%, koers van uitgifte 94%. Emissie overtekend, winst f 7126.¹¹⁷¹
- 1928 03.10.1928 Overname door NHM (hiervan f 480.000 aan directie afgestaan) en GCV (f 1,6 miljoen) van 4,5% obligatielening gemeente Utrecht, groot f 6,6 miljoen. Koers van overname 99,02%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie niet voltekend, f 1.471.000 niet geplaatst. Winst in 1929 f 6563.¹¹⁷²

1163 NA, NHM 450, 1928, nr. 61, 28.08.1928.
1164 NA, NHM 450, 1928, nr. 62, 06.09.1928.
1165 NA, NHM 450, 1928, nr. 63, 07.09.1928.
1166 NA, NHM 450, 1928, nr. 64, 21.09.1928.
1167 NA, NHM 450, 1928, nr. 65, 21.09.1928.
1168 NA, NHM 450, 1928, nr. 66, 25.09.1928.

1169 NA, NHM 450, 1928, nr. 67, 27.09.1928; NA, NHM 6009.
1170 NA, NHM 450, 1928, nr. 68, 27.09.1928.
1171 NA, NHM 450, 1928, nr. 69, 28.09.1928.
1172 NA, NHM 450, 1928, nr. 70, 03.10.1928; NA, NHM 53, 1929, p. 61.

- 1928 05.10.1928 Deelneming met 1257 aandelen via M&Co. in participatie van Comptoir Lyon-Alemand in het garantiesyndicaat ter plaatsing 33.250 aandelen Société des Etablissements Ducellier, Parijs. Emissie geslaagd, winst voor NHM f 1223.¹¹⁷³
- 1928 08.10.1928 Deelneming via Dunlop & Co. voor f 10.000 in syndicaat tot garantie van plaatsing 6% converteerbare obligatielening NV Nederlandsch-Indische Portland Cement Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,6 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatsleiders Dunlop & Co. en Jarman en Zoonen. Syndicaatscommissie 3%. Emissie overtekend. Winst NHM f 300.¹¹⁷⁴
- 1928 09.10.1928 Participatie met 2% via Sofina in reorganisatie van Société Financière de Transports et d'Enterprises Industrielle (Sofina), Brussel. Er werd een nieuwe vennootschap opgericht: Trust Financier de Transports et d'Enterprises Industrielle (Trufina) met een kapitaal van bfr. 100 miljoen. Participatie NHM bfr. 31.527.000, voor 1/3 aan M&Co. afgestaan. Winst NHM f 102.447.¹¹⁷⁵
- 1928 19.10.1928 Participatie in overname door P&Co. van 7500 aandelen A Associated Gas & Electric Company met optie op nog eens 7500 aandelen. Aan de markt gebracht door Gerritsen & Co. Koers van overname \$ 50, koers van uitgifte \$ 507/8. Emissie ruim voltekend. Winst f 15.450.¹¹⁷⁶
- 1928 24.10.1928 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 31.000 aan directie afgestaan), M&Co. en TB (elk voor een kwart deel) van J. & W. Seligman & Co., New York van 6% buitenlandse sinking fund goudobligatiën Republiek Peru, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 25 miljoen. Koers van overname en uitgifte 91%. Commissie 3,5%. Emissie geslaagd, winst f 13.888.¹¹⁷⁷
- 1928 27.10.1928 Overname door P&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie ilr. 60.000), M&Co., Proehl & Gutmann en RMZ (elk voor 1/5 deel) van Unione Esercizi Elettrici SA (UNES) van 75.000 aandelen, nominaal ilr. 7,5 miljoen. Koers van overname 244%, koers van uitgifte 252%. Emissie uiteindelijk geslaagd, winst f 7812.¹¹⁷⁸
- 1928 01.11.1928 Participatie met 2000 aandelen via M&Co. in overname via Dillon, Read & Co. van United States & International Securities Corporation, groot 5000 aandelen, in totaal groot 500.000 aandelen. P&Co. participeerde met 1000 aandelen. Koers van overname \$ 100 minus commissie van \$ 1,50 per stuk. Plaatsing mislukte, NHM moest alle stukken opnemen.¹¹⁷⁹
- 1928 02.11.1928 Participatie met 1000 aandelen via Union Bancaire du Nord, Parijs in syndicaat ter overname 40.000 aandelen Société de produits Chimiques et Engrais d'Auby. Emissie geslaagd, winst f 7023.¹¹⁸⁰
- 1928 03.11.1928 Overname door M&Co. met Higginson & Co., Harris Forbes & Co. en Brown Shipley & Co., alle drie te Londen van 6% sterling obligatiën Preussische Elektrizitäts AG, Berlijn, groot £ 1,2 miljoen. Hiervan door syndicaat o.l.v. M&Co. £ 0,2 miljoen op Nederlandse markt. In dit syndicaat participeerden verder NHM (£ 45.000, aan directie £ 4800), P&Co., RMZ, Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, Proehl & Gutmann en de Robaver. Koers van overname 91%, koers van uitgifte 93,5%. Emissie voltekend, winst NHM f 7336.¹¹⁸¹
- 1928 03.11.1928 Overname door M&Co. mede namens NHM (3000 certificaten), P&Co. en H. Oyens & Zonen van Dillon, Read & Co., New York van 10.000 certificaten A en 10.000 aandelen B American Cities Power & Light Corporation, Richmond. Oyens bracht de stukken ter markt, provisie f 2500. Koers van overname \$ 63,50, koers van uitgifte 127%, commissie \$ 2 per stuk. Emissie uiteindelijk geslaagd, winst f 14.270.¹¹⁸²

1173 NA, NHM 450, 1928, nr. 71, 05.10.1928.

1174 NA, NHM 450, 1928, nr. 72, 08.10.1928.

1175 NA, NHM 450, 1928, nr. 72a, 09.10.1928.

1176 NA, NHM 450, 1928, nr. 73, 19.10.1928.

1177 NA, NHM 450, 1928, nr. 74, 24.10.1928.

1178 NA, NHM 450, 1928, nr. 75, 27.10.1928.

1179 NA, NHM 450, 1928, nr. 76, 01.11.1928; NA, NHM 6009.

1180 NA, NHM 450, 1928, nr. 77, 02.11.1928; NA, NHM 53, 1928, p. 88.

1181 NA, NHM 450, 1928, nr. 78, 03.11.1928.

1182 NA, NHM 450, 1928, nr. 79, 03.11.1928.

- 1928 07.11.1928 Overname door M&Co. mede namens NHM (\$ 30.000 aan directie afgestaan), P&Co., Amsterdamsche Crediet Maatschappij en RMZ (elk voor 1/5 deel) van Dillon, Read & Co., New York van 6,5% verzekerde sinking fund obligatielening serie A Ruhrgas AG, Essen, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 12 miljoen. Koers van overname 91%, koers van uitgifte 94%. Emissie niet geslaagd, \$ 1.115.000 niet geplaatst. NHM moest \$ 202.000 opnemen.¹¹⁸³
- 1928 10.11.1928 Participatie met f 24.000 via AB in syndicaat tot garantie ter plaatsing van 4667 aandelen NV Maatschappij tot vervaardiging van Snijmachines volgens Van Berkel's Patent en van andere werktuigen, Rotterdam. Koers van uitgifte 175%. Garantieverprovisie 2,5%. Emissie voltekend. Winst NHM f 629.¹¹⁸⁴
- 1928 12.11.1928 Inschrijving bij Schill & Capadose, NHM (Nederland en Nederlands-Indië), Dunlop & Co., Dunlop & Philips, Gebr. Boissevain, Van der Hoop, Offers & Zoon en N.M. Rothschild & Sons, Londen voor nieuwe aandelen Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag, groot f 82.420.600, koers van uitgifte 100%.¹¹⁸⁵
- 1928 20.11.1928 Participatie met 1/3 part via P&Co. in overname via Blyth Witter & Co., New York van uitgifte aandelen Pacific Western Oil, groot \$ 100.000, in totaal groot 670.000 aandelen. Winst NHM f 1977.¹¹⁸⁶
- 1928 22.11.1928 Participatie met rm. 100.000 via M&Co., in consortium o.l.v. National City Company, New York tot uitgifte nieuwe aandelen Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk AG, Essen, groot rm. 9 miljoen. Koers van overname 175%. Provisie 10%. Verlies f 3016.¹¹⁸⁷
- 1928 24.11.1928 Overname door M&Co. mede namens NHM, P&Co. en RMZ van Dillon, Read & Co., New York van 6% obligatielening Rudolph Karstadt AG, groot \$ 0,5 miljoen. Koers van overname 95%. Commissie 3%. Stukken door M&Co. terugverkocht aan Dillon. Winst f 1091.¹¹⁸⁸
- 1928 27.11.1928 Overname door M&Co. en NHM (elk voor de helft, f 96.000 aan directie afgestaan), van Société Générale de Belgique van 6% obligatielening Société Générale Métallurgique de Hoboken, Hoboken, groot f 7 miljoen, waarvan f 2 miljoen in Nederland te plaatsen. Koers van overname 93,25%, koers van uitgifte 97%. Emissie niet geslaagd, f 1.334.000 bleven ongeplaatst, waarvan NHM f 663.000 moest opnemen. Uiteindelijke winst f 8824.¹¹⁸⁹
- 1928 27.11.1928 Overname door syndicaat o.l.v. Robaver, NHM, P&Co. en M&Co. (elk voor een kwart deel) van preferente aandelen A f 250.000 en preferente aandelen B f 250.000 en optie op respectievelijk f 300.000 en f 400.000 in NV Van den Bergh's Fabrieken, Rotterdam, groot f 1,2 miljoen. Koers van uitgifte 102,25%. Provisie 1,5%. Emissie bijna voltekend, winst f 6108.¹¹⁹⁰
- 1928 01.12.1928 Overname door syndicaat o.l.v. M&Co., mede namens NHM (\$ 18.000 aan directie afgestaan), P&Co., Gebr. Teixeira de Mattos en RMZ (elk voor 1/5 deel) van Dillon, Read & Co., New York van 6,5% eerste hypothecaire sinking fund obligatiën Ruhrwoningbau AG, Dortmund, groot \$ 750.000, in totaal groot \$ 4.600.000. Koers van uitgifte 92%. Provisie 3,5%. Emissie niet geslaagd, \$ 372.000 bleven ongeplaatst, waarvan \$ 68.000 voor NHM. Winst uiteindelijk f 2484.¹¹⁹¹
- 1928 05.12.1928 Participatie met \$ 75.000 via Gebr. Teixeira de Mattos in consortium o.l.v.

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1183 NA, NHM 450, 1928, nr. 80, 07.11.1928; NA, NHM 6009.

1184 NA, NHM 450, 1928, nr. 81, 10.11.1928.

1185 *Van Oss' Effectenboek 1935, deel 1 Binnenland*, p. 1019-1020.

1186 NA, NHM 450, 1928, nr. 82, 20.11.1928.

1187 NA, NHM 450, 1928, nr. 84, 22.11.1928; NA, NHM 6009.

1188 NA, NHM 450, 1928, nr. 85, 24.11.1928.

1189 NA, NHM 450, 1928, nr. 86, 27.11.1928; NA, NHM 53, 1928, p. 91; NA, NHM 6009.

1190 NA, NHM 450, 1928, nr. 88, 27.11.1928.

1191 NA, NHM 450, 1928, nr. 90, 01.12.1928; NA, NHM 75, 1929, p. 49; NA, NHM 6009.

- Speyer & Co. en Lehman Brothers, New York tot uitgifte 6% cumulatief preferente aandelen Associated Rayon Corporation, Baltimore, groot \$ 2,5 miljoen, in totaal groot \$ 20 miljoen. Koers van uitgifte 106,5%. Provisie 2,5%. Emissie geslaagd, winst f 4238.¹¹⁹²
- 1928 08.12.1928 Participatie met £ 25.000 in syndicaat o.l.v. Hambros Bank en Erlangers, Londen ter overname van 6% obligatiën Greek Government Public Works (Griekenland), groot £ 4 miljoen. Koers van uitgifte 89%. Commissie 1,5%. Emissie niet geslaagd, NHM moest £ 19.000 opnemen. Verlies f 5671.¹¹⁹³
- 1928 12.12.1928 Participatie met 1000 aandelen via Kuhn, Loeb & Co., New York in syndicaat voor uitgifte 728.412 aandelen United States Rubber Company. Koers van uitgifte \$ 35. Syndicaatscommissie \$ 2 per stuk. Emissie geslaagd, winst f 5134.¹¹⁹⁴
- 1928 14.12.1928 Overname door NHM (afgestaan f 743.000, waarvan aan directie f 168.000) van 5% obligatielening NV Maastrichtsche Zinkwit Maatschappij, Maastricht, groot f 2 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 97,75%. Inschrijving bij NHM en agentschap GCV in Maastricht. Emissie mislukte, f 719.500 niet geplaatst. Winst f 9824, niet geplaatste stukken naar effectenrekening.¹¹⁹⁵
- 1928 15.12.1928 Overname door M&Co., mede namens NHM, P&Co. (elk voor 1/3 deel) van Lazard Brothers & Co., Londen van 7% pandbrieven Hypotheekbank van Bogota, groot £ 75.000, in totaal groot £ 0,6 miljoen. Koers van uitgifte 96,75%. Provisie 0,5%. Emissie overtekend, winst f 1512.¹¹⁹⁶
- 1928 22.12.1928 Participatie met 1000 aandelen via Kuhn, Loeb & Co. mede namens Hallgarten & Co. en Cassatt & Co., New York in syndicaat voor uitgifte 447.912 aandelen Mid-Continent Petroleum Corporation. Koers van uitgifte \$ 31. Syndicaatscommissie \$ 1,50 per stuk. Emissie geslaagd, winst f 3759.¹¹⁹⁷
- 1928 28.12.1928 Participatie met 1000 aandelen via Kuhn, Loeb & Co., New York in syndicaat voor uitgifte 296.252 aandelen Westinghouse Electric & Manufacturing Company. Koers van uitgifte \$ 105. Syndicaatscommissie \$ 1,50 per stuk. Emissie geslaagd, winst f 4461.¹¹⁹⁸
- 1928 00.00.1928 Participatie via M&Co. met 4643 aandelen in aandelen Société des Mines et Usines à Zinc de Silésie. Verlies f 176.284.¹¹⁹⁹
- 1928 00.00.1928 Participatie via M&Co. met 1350 preferente aandelen Société Internationale d'Énergie Hydro-Électrique (Sidro). Verlies f 222.081.¹²⁰⁰
- 1929 08.01.1929 Participatie met f 1 miljoen (waarvan f 150.000 afgestaan aan directie) via syndicaatsleider TB in syndicaat tot plaatsing 4,5% obligatielening Handelsvereniging 'Amsterdam', Amsterdam, groot f 9,8 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Garantievereniging f 108.000, daarvan naar TB als syndicaatsleider f 10.000. Inschrijving en storting bij Associatie Cassa. Emissie voltekend. Winst NHM f 4500.¹²⁰¹
- 1929 09.01.1929 Syndicaat o.l.v. M&Co. mede namens NHM (480 aandelen aan directie), Paribas, Robaver, P&Co. en RMZ (elk voor 1/6 deel) ter verkoop van 31.000 aandelen Compagnie Nationale de Matières Colorantes et Manufactures de Produits Chimiques du Nord Réunies Etablissements Kuhlmann, Parijs. Koers van uitgifte f 123,75. Emissie zwaar overtekend. Winst f 18.691.¹²⁰²
- 1929 11.01.1929 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 31.000 aan directie afgestaan), M&Co. (elk voor 1/3 deel) van J. & W. Seligman & Co., New York van 3000 gewone en

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1192 NA, NHM 450, 1928, nr. 91, 05.12.1928; NA, NHM 53, 1928, p. 88.

1193 NA, NHM 450, 1928, nr. 92, 08.12.1928; NA, NHM 53, 1929, p. 62.

1194 NA, NHM 450, 1928, nr. 93, 12.12.1928.

1195 NA, NHM 450, 1928, nr. 94, 12.12.1928; NA, NHM 53, 1929, p. 61.

1196 NA, NHM 450, 1928, nr. 95, 15.12.1928.

1197 NA, NHM 450, 1928, nr. 99, 22.12.1928.

1198 NA, NHM 450, 1928, nr. 100, 28.12.1928.

1199 NA, NHM 6009.

1200 NA, NHM 6009.

1201 NA, NHM 451, 1929, nr. 2, 08.01.1929.

1202 NA, NHM 451, 1929, nr. 3, 09.01.1929.

- 1500 6% cumulatief preferente aandelen Tri-Continental Corporation, in totaal groot \$ 25 miljoen. Koers van overname \$ 104 en \$ 27. Emissie geslaagd, winst f 18.834.¹²⁰³
- 1929 16.01.1929 Overname door NHM (f 2.422.000, hiervan f 505.000 afgestaan, waarvan f 240.000 aan directie), Hope & Co. en RMZ van aandelen NV Nederlandsche Scheepvaart Unie, Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van overname 193%, koers van uitgifte 199% aan aandeelhouders. Emissie overtekend, winst f 102.020.¹²⁰⁴
- 1929 18.01.1929 Participatie met f 10.000 aandelen en f 15.000 obligaties via syndicaatsleider Th. Gilissen in syndicaat tot garantie ter plaatsing f 750.000 aandelen en 6% obligatielening NV Simplex Machine- en Rijwielfabrieken, Amsterdam. Koers van uitgifte 102,5% en 99%. Syndicaatscommissie 4% en 2%. Emissie mislukte, NHM moest f 11.000 aandelen en f 7000 obligaties opnemen. Deze werden daarna met winst verkocht, f 154.¹²⁰⁵
- 1929 19.01.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (hiervan sfr. 120.000 aan directie afgestaan), TB, P&Co., Internationale Bank, Effectenmaatschappij Amsterdam en RMZ (elk voor 1/7 deel) van 6% eerste hypothecaire obligatiën Schluchseewerk AG, Freiburg, groot sfr. 10 miljoen, waarvan sfr. 8 miljoen te plaatsen in Nederland, in totaal groot sfr. 35 miljoen. Koers van overname 92%, koers van uitgifte 93¹/₈%. Emissie overtekend, winst f 12.632.¹²⁰⁶
- 1929 21.01.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie 48 aandelen) van 24.110 aandelen Société Financière de Transports et d'Enterprises Industrielle (Sofina), Brussel, in totaal groot 29.593 aandelen. 5360 aandelen waren in syndicaat tot plaatsing ondergebracht bestaande uit NHM en M&Co. alsmede Paribas, TB, Deutsche Bank, filiaal Amsterdam, Effectenmaatschappij Amsterdam, Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, Internationale Bank, RMZ, P&Co., Proehl & Gutmann en de Robaver (elk voor 1/12 deel). Koers van uitgifte f 2430, commissie bfr. 1000 per stuk. Emissie zwaar overtekend, winst f 145.855/f 248.302.¹²⁰⁷
- 1929 22.01.1929 Participatie met £ 10.000 via N.M. Rothschild, Londen in 6,5% sterling obligatielening Vorarlberger Illwerke AG, Bregenz, groot £ 2 miljoen. Koers van uitgifte 92%, commissie 1,5%. Emissie mislukte, NHM kreeg £ 8800 toegewezen. Verlies f 7192.¹²⁰⁸
- 1929 29.01.1929 Participatie via Crédit du Nord, Lille met 100 aandelen Société Lyonnaise de Soie Artificielle, totaal 18.000 aandelen. Prijs per stuk ffr. 1900.¹²⁰⁹
- 1929 31.01.1929 Participatie met rm. 200.000 in syndicaat o.l.v. M&Co. ter uitgifte 7% belastingvrije hypothecaire goudpandbrieven Frankfurter Hypothekenbank, Frankfurt, groot rm. 4 miljoen, waarvan rm. 2,9 miljoen geëmitteerd. Koers van overname 93,75%, koers van uitgifte 96,5%. Emissie overtekend, winst f 2400.¹²¹⁰
- 1929 04.02.1929 Overname door NHM (afgestaan aan directie 48 aandelen) en M&Co. van 7% buitenlandse sinking fund goudobligatiën Monopolie Instituut koninkrijk Roemenië, groot \$ 3 miljoen. Voor plaatsing was een syndicaat gevormd bestaande uit NHM (\$ 750.000, afgestaan aan directie \$ 72.000) en M&Co. alsmede Paribas, TB, P&Co., RMZ en Robaver (elk voor 1/7 deel). Koers van overname 82,6884%, koers van uitgifte 88%. Emissie overtekend, winst f 58.092.¹²¹¹
- 1929 08.02.1929 Participatie met 250 aandelen via Schweizerische Bankverein, Bazel in syndicaat tot garantie van plaatsing nieuwe aandelen Schweizerische Bankverein, Bazel, 40.000 aandelen. Koers van uitgifte sfr. 625, garantiecommissie sfr. 10 per stuk. Emissie voltekend, winst f 1200.¹²¹²
- 1929 14.02.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (\$ 300.000, afgestaan aan

1203 NA, NHM 451, 1929, nr. 4, 11.01.1929.

1204 NA, NHM 451, 1929, nr. 5, 16.01.1929.

1205 NA, NHM 451, 1929, nr. 6, 18.01.1929.

1206 NA, NHM 451, 1929, nr. 7, 19.01.1929.

1207 NA, NHM 451, 1929, nr. 7a, 21.01.1929; NA, NHM 53, 1929, p. 61.

1208 NA, NHM 451, 1929, nr. 9, 22.01.1929; NA, NHM 53, 1929, p. 62.

1209 NA, NHM 6009, 29.01.1929.

1210 NA, NHM 451, 1929, nr. 10, 31.01.1929.

1211 NA, NHM 451, 1929, nr. 11, 04.02.1929.

1212 NA, NHM 451, 1929, nr. 12, 08.02.1929.

- directie \$ 30.000), P&Co., Robaver en RMZ van Dillon Read & Co. van 6,5% sinking fund obligatiën Berliner Städtische Electricitätswerke AG (BEWAG), Berlijn, groot \$ 1,5 miljoen, in totaal groot \$ 15 miljoen. Koers van overname 90,75%, koers van uitgifte 93,5%. Emissie niet volledig getekend, restant door M&Co. gesleten. Winst NHM f 2688.¹²¹³
- 1929 27.02.1929 Overname door NHM (f 1.150.000, aan directie afgestaan f 96.000) mede namens M&Co., Paribas, P&Co. en RMZ van 5% obligatielening van Chemin de Fer d'Alsace et de Lorraine, groot f 9 miljoen, waarvan f 5 miljoen in Nederland te plaatsen. Koers van overname 91,5%, koers van uitgifte 93,5%. Emissie niet geslaagd, NHM moest f 667.000 opnemen, deze werden later alsnog verkocht. Winst NHM f 26.564.¹²¹⁴
- 1929 12.03.1929 Participatie met \$ 150.000 via Kuhn, Loeb & Co., New York in uitgifte 4,5% obligatielening Southern Pacific Company, groot \$ 65.166.000. Koers van uitgifte 94%. Syndicaatscommissie 1,5%. Emissie mislukte, NHM moest \$ 122.000 opnemen. Uiteindelijke winst f 3574.¹²¹⁵
- 1929 12.03.1929 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 24.000 aan directie afgestaan), M&Co., Proehl & Gutmann en Vermeer & Co. (elk voor 1/5 deel) van National City Company, New York van 6% buitenlandse sinking fund goudobligatiën Republiek Chili, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 10 miljoen. Koers van overname 90,5%, koers van uitgifte 93,25%. Emissie niet voltekend, \$ 643.000 retour naar NCC. Winst f 1763.¹²¹⁶
- 1929 15.03.1929 Participatie met \$ 100.000 via Kuhn, Loeb & Co., New York in uitgifte 5,5% obligatielening Missouri Pacific Railway Cy., in totaal groot \$ 46.392.000. Koers van uitgifte 97,5%. Syndicaatscommissie 1,5%. Emissie geslaagd, winst NHM f 3969.¹²¹⁷
- 1929 28.03.1929 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 36.000 aan directie afgestaan), M&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Harris, Forbes & Co., New York van 6% converteerbare goud debentures International Hydro-Electric System, Boston, groot \$ 1,5 miljoen, waarvan \$ 1,3 miljoen in Nederland, in totaal groot \$ 30 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Commissie 27/8%. Emissie niet volledig geslaagd, winst f 23.667.¹²¹⁸
- 1929 02.04.1929 Participatie met 1250 aandelen via Živnostenskà Banka, Praag in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Živnostenskà Banka, Praag, groot 500.000 aandelen. Koers van uitgifte ckr. 425, syndicaatscommissie ckr. 5 per stuk. Emissie geslaagd, winst NHM f 390.¹²¹⁹
- 1929 03.04.1929 Guichet bij NHM van aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 105%. Guichetcommissie f 8000. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 7551.¹²²⁰
- 1929 04.04.1929 Participatie met 3000 aandelen via Paribas, Parijs in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen Banque de Paris et des Pays Bas, Parijs, groot 100.000 aandelen. Koers van uitgifte ffr. 1250, syndicaatscommissie ffr. 20 per stuk. Emissie geslaagd, winst NHM f 5841.¹²²¹
- 1929 24.04.1929 Participatie met 1000 aandelen via P&Co., ontvangen van Harris, Forbes & Co., New York in uitgifte aandelen International Hydro-Electric System, Boston, groot 3500 aandelen, in totaal groot 200.000 aandelen. Koers van uitgifte \$ 43, syndicaatscommissie \$ 1 per stuk. Emissie uiteindelijk geslaagd, winst NHM f 15.325.¹²²²
- 1929 25.04.1929 Guichet bij Robaver, NHM, AB, NIHB, Dunlop & Philips, Amsterdam en Fred. Philips, Zaltbommel van 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen, groot f 5.274.000 en gewone aandelen f 13.947.000 van NV Gemeenschappelijk Bezit van

1213 NA, NHM 451, 1929, nr. 13, 14.02.1929.

1214 NA, NHM 451, 1929, nr. 15, 27.02.1929.

1215 NA, NHM 451, 1929, nr. 16, 12.03.1929; NA, NHM 75, 1929, p. 46.

1216 NA, NHM 451, 1929, nr. 17, 12.03.1929.

1217 NA, NHM 451, 1929, nr. 18, 15.03.1929.

1218 NA, NHM 451, 1929, nr. 19, 28.03.1929.

1219 NA, NHM 451, 1929, nr. 20, 02.04.1929.

1220 NA, NHM 451, 1929, nr. 21, 03.04.1929.

1221 NA, NHM 451, 1929, nr. 22, 04.04.1929.

1222 NA, NHM 451, 1929, nr. 23, 24.04.1929.

- aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven. Koers van uitgifte 130% en 250%. Guichetcommissie 0,25%. Emissie voltekend. Winst NHM f 16.095.¹²²³
- 1929 10.05.1929 Participatie met 1000 aandelen via Union des Banques, Brussel in syndicaat tot plaatsing aandelen Société Générale de Belgique, groot 480.000 aandelen. Koers van overname bfr. 1850, koers van uitgifte bfr. 1900. Commissie bfr. 20 per stuk. Emissie geslaagd, winst NHM f 1383.¹²²⁴
- 1929 31.05.1929 Participatie via M&Co. in 360 6% preferente aandelen en 4320 gewone aandelen Canadian International Light & Power Investments Company, aandeel NHM \$ 180.000. Emissie mislukte volledig, NHM moest alle stukken opnemen.¹²²⁵
- 1929 06.06.1929 Syndicaat o.l.v. NHM (afgestaan aan directie f 192.000) en Hope & Co. ter overname aandelen NV Java-China-Japan Lijn, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 115%, koers van uitgifte 120% voor aandeelhouders. Syndicaatscommissie 3,5% en leidersprovisie 1%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 28.157.¹²²⁶
- 1929 13.06.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (directie \$ 24.000), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Dillon, Read & Co., New York van 7500 cumulatief preferente converteerbare aandelen 1929 Central States Electric Corporation, Richmond. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 105%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 24.967.¹²²⁷
- 1929 15.06.1929 Overname door P&Co. mede namens NHM (240 aandelen aan directie afgestaan), M&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Harris, Forbes & Co., New York van 7500 converteerbare cumulatief preferente aandelen General Gas & Electric Corporation, New York, groot 250.000 stuks. Koers van overname 92%, koers van uitgifte 95,5%. Emissie uiteindelijk geslaagd, winst f 28.404, verlies f 7513.¹²²⁸
- 1929 18.06.1929 Guichet bij NHM van aandelen NV Hollandsche Kunstzijde-Industrie, Breda, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 125%. Guichetcommissie f 12.500. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 12.037.¹²²⁹
- 1929 22.06.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (1625 aandelen), P&Co., RMZ en H. Oyens & Zonen (elk voor 1/5 deel) van North American Company, New York van 7500 aandelen Central States Electric Corporation, Richmond. Koers van overname \$ 132, koers van uitgifte \$ 147,50. Emissie overtekend, winst f 113.598.¹²³⁰
- 1929 24.06.1929 Overname door P&Co. mede namens NHM (1900 aandelen), M&Co., RMZ en Gerritsen & Co. van Harris, Forbes & Co., New York van 9000 aandelen International Hydro-Electric System, Boston. Koers van overname \$ 43,25, koers van uitgifte \$ 47⁵/₈. Emissie uiteindelijk voltekend, winst f 28.651.¹²³¹
- 1929 01.07.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (directie sfr. 144.000), Schweizerische Kreditanstalt, Zürich en Banque Française et Italienne pour l'Amérique du Sud, Parijs en RMZ (elk voor een kwart deel) van 6% obligatiën buitenlandse lening Republiek Chili, groot sfr. 25 miljoen, waarvan sfr. 8 miljoen voor Nederlandse markt. Syndicaat bestaande uit M&Co., NHM, Paribas, TB, Effecten-Maatschappij Amsterdam en Robaver (elk voor 1/6 deel) bracht stukken aan de markt. Koers van overname 88,25%, koers van uitgifte 89%. In Nederland niet voltekend, toch winst omdat een deel van de stukken tegen een hogere koers in Zwitserland werd verkocht. In Zwitserland was de emissie overtekend, winst NHM f 6611.¹²³²
- 1929 01.07.1929 Overname door M&Co. en NHM (afgestaan aan directie 240 aandelen) van 30.000 aandelen Internationale Gesellschaft für Chemische Unternehmungen AG,

1223 NA, NHM 451, 1929, nr. 24, 25.04.1929.

1224 NA, NHM 451, 1929, nr. 25, 10.05.1929.

1225 NA, NHM 6009.

1226 NA, NHM 451, 1929, nr. 29, 06.06.1929.

1227 NA, NHM 451, 1929, nr. 31, 13.06.1929.

1228 NA, NHM 451, 1929, nr. 32, 15.06.1929; NA, NHM 53, 1929, p. 62.

1229 NA, NHM 451, 1929, nr. 33, 18.06.1929.

1230 NA, NHM 451, 1929, nr. 34, 22.06.1929.

1231 NA, NHM 451, 1929, nr. 35, 24.06.1929.

1232 NA, NHM 451, 1929, nr. 37, 01.07.1929.

- Bazel (IG Chemie). Aandelen waren in syndicaat tot plaatsing ondergebracht, bestaande uit NHM en M&Co. alsmede Robaver, Paribas, TB, Deutsche Bank, filiaal Amsterdam, Effecten-Maatschappij Amsterdam, Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, RMZ, P&Co., Proehl & Gutmann en Rhoedius Koenigs Handel-Maatschappij (elk voor 1/12 deel). Koers van overname 210%, koers van uitgifte 220,5%, commissie sfr. 25 per stuk. Emissie mislukte, NHM moest 1893 aandelen opnemen.¹²³³
- 1929 26.07.1929 Participatie via M&Co. in 10.000 aandelen A Société Mathis, Straatsburg, koers ffr. 375 per stuk. Verlies (afboeking) f 259.916.¹²³⁴
- 1929 16.08.1929 Participatie met 1000 aandelen via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing 600.000 aandelen Crédit Général du Congo. Koers van uitgifte bfr. 137,50. Syndicaatscommissie bfr. 7,50 per aandeel. Emissie voltekend, winst f 277.¹²³⁵
- 1929 06.09.1929 Overname door syndicaat o.l.v. NHM van 4,5% obligatielening Nederlands-Indië 1929, groot f 63.686.000. Koers van uitgifte 96,25%. Winst f 43.743.¹²³⁶
- 1929 11.09.1929 Participatie met \$ 100.000 via Kuhn, Loeb & Co., New York in syndicaat tot plaatsing 4,75% converteerbare goudobligatielening Chicago North Western Railway Comp., groot \$ 72.335.000. Koers van uitgifte 100%, commissie 1,5%. Emissie voltekend, winst f 1588.¹²³⁷
- 1929 12.09.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie \$ 24.000), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Dillon, Read & Co., New York van 5,5% obligatielening Central States Electric Corporation, Richmond, groot \$ 0,9 miljoen. Koers van overname 99,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend, winst f 7877.¹²³⁸
- 1929 16.09.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (\$ 375.000, \$ 37.000 aan directie afgestaan), P&Co. (elk voor 1/3 deel) van National City Company, New York van 6,5% verzekerde buitenlandse goudobligatiën 1929 Braziliaanse staat Minas Geraes, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 8 miljoen. Koers van overname 84%, koers van uitgifte 87%. Emissie mislukte, \$ 900.000 retour naar NCC. NHM moest daarnaast nog \$ 7500 opnemen. Verlies f 18.536.¹²³⁹
- 1929 26.09.1929 Guichet bij Robaver, NHM, AB, NIHB, Dunlop & Philips, Amsterdam en Fred. Philips, Zaltbommel van cumulatief preferente winstdelende aandelen NV Gemeenschappelijk Bezit van Aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 5.274.000 en gewone aandelen, groot f 16.407.000, Koers van uitgifte 130% en 250%. Commissie NHM 0,25%. Emissie voltekend. Winst NHM f 16.648.¹²⁴⁰
- 1929 09.10.1929 Participatie met \$ 82.500 (5000 aandelen) via Kuhn, Loeb & Co., New York, in syndicaat voor uitgifte voting trust certificaten voor 3.025.000 aandelen The Pennroad Corporation. Koers van uitgifte \$ 16,50. Commissie \$ 1 per stuk. Emissie mislukte, NHM moest 3000 aandelen opnemen, verlies f 5326.¹²⁴¹
- 1929 11.10.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie \$ 24.000), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Continental Illinois Company, Chicago van 5% converteerbare sinking fund goud-debentures The Texas Corporation, groot \$ 1 miljoen, waarvan \$ 750.000 te plaatsen, in totaal groot \$ 100 miljoen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 99,5%. Om redenen werd de naam NHM niet op de prospectus vermeld. Emissie uiteindelijk gelukt, winst f 11.001.¹²⁴²
- 1929 16.10.1929 Syndicaat van Hope & Co., NHM (hiervan afgestaan aan directie f 330.000) en AB ter overname van 4,5% obligatielening gemeente Amsterdam 1929, groot

1233 NA, NHM 451, 1929, nr. 38, 01.07.1929.

1234 NA, NHM 6009, 26.07.1929.

1235 NA, NHM 451, 1929, nr. 39, 16.08.1929.

1236 *Van Oss' Effectenboek 1930, deel 1 Binnenland*, p. 30; NA, NHM 451, 1929, nr. 40, 06.09.1926 [nb stuk ontbrak op 01.07.2007]; NA, NHM 75, 1929, p. 47.

1237 NA, NHM 451, 1929, nr. 41, 11.09.1929.

1238 NA, NHM 451, 1929, nr. 42, 12.09.1929.

1239 NA, NHM 451, 1929, nr. 43, 16.09.1929.

1240 NA, NHM 451, 1929, nr. 45, 26.09.1929.

1241 NA, NHM 451, 1929, nr. 46, 09.10.1929.

1242 NA, NHM 451, 1929, nr. 47, 11.10.1929.

- f 10 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 96%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 239.000 opnemen, winst f 14.251.¹²⁴³
- 1929 21.10.1929 Participatie met 1000 aandelen via Banque de Bruxelles in syndicaat tot garantie ter plaatsing 400.000 aandelen Banque de Bruxelles. Commissie bfr. 7,50 per aandeel. Koers van uitgifte bfr. 1200. Garantiever commissie bfr. 20 per stuk. Emissie voor 80% geplaatst, NHM nam 200 aandelen op. Verlies f 1666.¹²⁴⁴
- 1929 02.11.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie f 96.000) van 6% obligatielening Société Métallurgique de Sambre et Moselle SA, Montigny sur Sambre, groot f 7 miljoen, waarvan in Nederland geplaatst f 4.250.000. Koers van overname 91,5%, koers van uitgifte 94,5%. Emissie uiteindelijk gelukt, winst f 28.131.¹²⁴⁵
- 1929 04.12.1929 Overname door NHM (afgestaan aan directie f 240.000) en GCV (f 1 miljoen) van 4,5% obligatielening provincie Utrecht, groot f 2.864.000. Koers van overname 98,13%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie ten dele gelukt, NHM moest f 925.000 opnemen die echter al snel met winst werden verkocht. Winst f 13.568.¹²⁴⁶
- 1929 09.12.1929 Guichet bij NHM, TB en Algemeen Effectenkantoor, Amsterdam van 1350 6% cumulatief preferente aandelen en 3150 gewone aandelen NV Vereenigde Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen, Amsterdam, totaal f 4,5 miljoen. Koers van uitgifte 110% en 150%. Guichetprovisie 0,75%. Emissie voltekend. Winst NHM f 7965.¹²⁴⁷
- 1929 28.12.1929 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie sfr. 100.000), Schweizerische Kreditanstalt, Zürich en Banque Française & Italienne pour l’Amérique du Sud, Parijs van 6% obligatielening stad Santiago de Chile, groot sfr. 25 miljoen, waarvan in Nederland geplaatst sfr. 8 miljoen. Dit gebeurde door syndicaat bestaande uit M&Co., NHM, Paribas, P&Co., Robaver, Effectenmaatschappij Amsterdam (elk voor 1/6 deel). Koers van overname 875/8%, koers van uitgifte 88%. Commissie 4%. Emissie niet voltekend, M&Co. nam sfr. 4.577.000 over, winst f 10.936.¹²⁴⁸
- 1929 00.00.1929 Participatie via M&Co. in 250 aandelen Société Financière de Transports et d’Enterprises Industrielle (Sofina), Brussel. Verlies (afboeking) f 439.546.¹²⁴⁹
- 1929 00.00.1929 Participatie via M&Co. in 1000 aandelen Société Financière de Transports et d’Enterprises Industrielle (Sofina), Brussel. Winst f 4691.¹²⁵⁰
- 1929 00.00.1929 Participatie via M&Co. in 1/12 van 70 aandelen Société Financière de Transports et d’Enterprises Industrielle (Sofina), Brussel. Verlies (afboeking) f 5185.¹²⁵¹
- 1929 00.00.1929 Participatie via M&Co. in 500 aandelen Société Financière de Transports et d’Enterprises Industrielle (Sofina), Brussel. Verlies (afboeking) f 491.609.¹²⁵²
- 1929 00.00.1929 Winst van f 1352 voor NHM inzake gewone aandelen Papeteries Navarre.¹²⁵³
- 1929 00.00.1929 Participatie via M&Co. in 2250 aandelen Société d’Electricité de la Région de Malmédy (Serma). Verlies (afboeking) f 265.063.¹²⁵⁴
- 1929 00.00.1929 Winst van f 3404 voor NHM inzake aandelen Commercial Investment Trust.¹²⁵⁵
- 1929 00.00.1929 Participatie via M&Co. met 1103 aandelen Société Générale de Belgique, Brussel. Verlies (afboeking) f 658.793.¹²⁵⁶

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1243 NA, NHM 451, 1929, nr. 48, 16.10.1929.
 1244 NA, NHM 451, 1929, nr. 49, 21.10.1929; NA, NHM 75, 1930, p. 48.
 1245 NA, NHM 451, 1929, nr. 50, 02.11.1929.
 1246 NA, NHM 451, 1929, nr. 54, 04.12.1929.
 1247 NA, NHM 451, 1929, nr. 55, 09.12.1929.
 1248 NA, NHM 451, 1929, nr. 58, 28.12.1929.
 1249 NA, NHM 6009.
 1250 NA, NHM 6009.

1251 NA, NHM 6009.
 1252 NA, NHM 6009.
 1253 NA, NHM 53, 1929, p. 61. Betrokkenheid wordt niet in notulen vermeld. Fonds staat niet in Van Oss.
 1254 NA, NHM 6009.
 1255 NA, NHM 75, 1929, p. 47. Betrokkenheid wordt niet in notulen vermeld. Fonds staat niet in Van Oss.
 1256 NA, NHM 6009.

- 1929 00.00.1929 Participatie via M&Co. met 900 aandelen A Société Industrielle d'Énergie et de Transports (Sinétra). Alle 900 aandelen opgenomen.¹²⁵⁷
- 1930 02.01.1930 Overname door NHM (f 1.510.000, f 140.000 aan directie afgestaan) en Willeumier, Van Tijen & Van Laer, Wormerveer (f 160.000) van 5% obligatielening NV Nederlandsche Linoleumfabriek, Krommenie, groot f 2.110.000, in totaal groot f 3 miljoen. Koers van overname 91,5%, koers van uitgifte 96%. Emissie voor 45% voltekend, NHM moest f 675.000 opnemen, waarvan f 244.000 naar effectenrekening overgeboekt. Winst f 34.316.¹²⁵⁸
- 1930 16.01.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie f 100.000) van 6% obligatielening SA John Cockerill, Seraing, groot f 10 miljoen. Hiervan f 7 miljoen vast geplaatst bij Schweizerische Kreditanstalt, Zürich, Société Générale de Belgique en in Frankrijk. Koers van overname 91%, koers van uitgifte 95,5%. Commissie 4%. Emissie zwaar overtekend, winst f 16.695.¹²⁵⁹
- 1930 24.01.1930 Participatie met \$ 100.000 via Kuhn, Loeb & Co., New York in syndicaat tot plaatsing 4,5% converteerbare goud-obligatiën Baltimore & Ohio Railroad Comp, groot \$ 63.031.000. Koers van uitgifte 95%. Commissie 1,5%. Emissie geslaagd, winst f 3777.¹²⁶⁰
- 1930 31.01.1930 Overname door M&Co. en NHM (afgestaan aan directie f 100.000) van 6% obligatielening van Union Minière du Haut-Katanga, Elisabethville, groot f 10 miljoen. Hiervan f 8 miljoen vast geplaatst in buitenland. Koers van overname 93%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie enige malen overtekend. Winst f 17.622.¹²⁶¹
- 1930 01.02.1930 Overname door NHM en RMZ (aandeel beide f 1.765.000, NHM hiervan nog f 295.000 afgestaan, waarvan f 120.000 aan directie) van 4,5% obligatielening NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 4 miljoen. Koers van overname 94,75/95,75%, koers van uitgifte 97,25%. Commissie samen f 10.000. Emissie mislukte, NHM moest f 343.000 opnemen. Winst NHM f 18.959.¹²⁶²
- 1930 03.02.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM, AB, TB, Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, Internationale Bank, LR&Co., RMZ, P&Co., Robaver en Warburg & Co., Amsterdam (elk voor 1/11 deel) van 6,5% winstdelende obligatielening Siemens & Halske AG, Berlijn, groot \$ 3 miljoen, in totaal groot \$ 14 miljoen. Koers van overname 233,25%, koers van uitgifte 236%. Commissie \$ 30 per stuk. Emissie zwaar overtekend. Winst f 32.073.¹²⁶³
- 1930 08.02.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 812.500, NHM hiervan nog f 180.000 afgestaan, waarvan f 80.000 aan directie) van 6% obligatielening Centrales Electriques des Flandres et du Brabant SA, Brussel, groot f 8 miljoen, waarvan f 3.250.000 in Nederland te plaatsen. Dit gebeurde door syndicaat bestaande uit M&Co., NHM, P&Co. en RMZ. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 95%. Emissie zwaar overtekend. Winst f 14.667.¹²⁶⁴
- 1930 13.02.1930 Overname door NHM (f 200.000 aan directie), Hope & Co. en AB van 4,5% obligatielening provincie Noord-Holland 1930, groot f 10.290.000. Koers van overname 97,75%, uitgifte 98,75%. Hiervan f 2,5 miljoen tegen koers 98³/₈% overgenomen door Rijkspostspaarbank. Emissie overtekend. Winst f 18.912/f 14.008.¹²⁶⁵
- 1930 14.02.1930 Participatie met sfr. 405.000 via Schweizerische Bankverein, Bazel en sfr. 40.000 via Leu & Co. in syndicaat tot uitgifte 4,5% obligatielening Schweizerische Eidgenossenschaft, groot sfr. 250 miljoen. Koers van uitgifte 98,90%, commissie 1%/1,5%. Emissie geslaagd, winst f 1290.¹²⁶⁶

1257 NA, NHM 6009.

1258 NA, NHM 452, 1930, nr. 1, 02.01.1930; NA, NHM 54, 1930, p. 65.

1259 NA, NHM 452, 1930, nr. 2, 16.01.1930.

1260 NA, NHM 452, 1930, nr. 5, 24.01.1930.

1261 NA, NHM 452, 1930, nr. 6, 31.01.1930.

1262 NA, NHM 452, 1930, nr. 7, 01.02.1930.

1263 NA, NHM 452, 1930, nr. 8, 03.02.1930.

1264 NA, NHM 452, 1930, nr. 9, 08.02.1930.

1265 NA, NHM 452, 1930, nr. 11, 13.02.1930; NA, NHM 75, 1930, p. 46.

1266 NA, NHM 452, 1930, nr. 12, 14.02.1930.

- 1930 18.02.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie sfr. 100.000), Schweizerische Kreditanstalt, Zürich, en Banque Française & Italienne pour l'Amerique du Sud, Parijs, van 6% obligatielening Republiek Chili, groot sfr. 60 miljoen, waarvan in Nederland geplaatst sfr. 8 miljoen. Dit gebeurde door syndicaat bestaande uit M&Co., NHM, Paribas, P&Co., Robaver, Effecten Mij. Amsterdam (elk voor 1/6 deel). Koers van overname 88¹/₈%, koers van uitgifte 88,5%. Commissie 2,5%. Emissie niet voltekend, M&Co. nam sfr. 3.841.000 over, winst f 15.341/f 3915.¹²⁶⁷
- 1930 20.02.1930 Participatie met 20.000 shares (hiervan 7500 afgestaan, waarvan 3000 aan directie) via M. Samuel & Co., Londen in syndicaat tot garantie ter plaatsing 5 miljoen 7% second preference shares Shell Transport and Trading, £ 5 miljoen. Koers van overname 25 shilling, koers van uitgifte 93%. Syndicaatscommissie 3 dime per share of 1%. Emissie mislukte, NHM moest 16.570 shares opnemen. Verlies f 4333.¹²⁶⁸
- 1930 21.02.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie 600 aandelen), P&Co. en RMZ (elk voor een kwart deel) van Lee, Higginson & Co., Boston van 20.000 gewone aandelen Marshall Field and Corporated Inc., Chicago. Koers van overname \$ 50, koers van uitgifte \$ 51. Emissie mislukte, NHM moest 4763 aandelen opnemen.¹²⁶⁹
- 1930 27.02.1930 Participatie met 1/3 in \$ 250.000 via P&Co. in participatie ontvangen van J. & W. Seligman & Co., New York van 4,5% converteerbare goud-obligatielening Chicago Rock Island and Pacific Railway Company, New York, in totaal groot \$ 32.228.000. Koers van overname en uitgifte 95%. Commissie 1,5%. Emissie voltekend. Winst f 3217.¹²⁷⁰
- 1930 27.02.1930 Overname door syndicaat o.l.v. NHM van 4,5% obligatielening Nederlands-Indië 1930 (1923 E), groot f 37.880.000. Hiervan tegen 95⁵/₈% voor f 21.750.000 onderhands geplaatst. De rest, f 16.130.000 tegen een koers van uitgifte 96%.¹²⁷¹
- 1930 06.03.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (\$ 40.000 aan directie afgestaan) P&Co., Paribas en RMZ (elk voor 1/5 deel) van Dillon, Read & Co., New York van 5% goudobligatiën American & Foreign Power Company Inc., Maine, groot \$ 2,5 miljoen, in totaal groot \$ 50 miljoen. Koers van overname 87,5% koers van uitgifte 90,5%. Emissie niet geslaagd, NHM moest \$ 63.000 opnemen, die daarna werden verkocht. Winst f 2239.¹²⁷²
- 1930 17.03.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 40.000 aan directie afgestaan) en P&Co. (elk voor 1/3 deel) van 5% obligatielening groothertogdom Luxemburg, groot f 7 miljoen, waarvan in Nederland geëmitteerd f 3,4 miljoen. Dit gebeurde door syndicaat bestaande uit M&Co., NHM, Paribas, P&Co. en RMZ (elk voor 1/5 deel). Koers van overname 88,5% koers van uitgifte 93,5%. Emissie zwaar overtekend, winst f 30.630.¹²⁷³
- 1930 21/27.03.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (\$ 100.000 aan directie afgestaan) van Dillon, Read & Co., New York van 4% obligatielening serie A Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag, groot \$ 6,6 miljoen, in totaal groot \$ 40 miljoen. Koers van overname 87¹/₈%, koers van uitgifte 90%. Syndicaat van M&Co., NHM (\$ 1.225.000), P&Co. en RMZ brachten in Nederland \$ 5,1 miljoen ter markt. Emissie zwaar overtekend, winst f 31.558.¹²⁷⁴
- 1930 21.03.1930 Participatie met rm. 0,5 miljoen via M&Co. in de overneming van aandelen

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1267 NA, NHM 452, 1930, nr. 13, 18.02.1930; NA, NHM 54, 1930, p. 65.

1268 NA, NHM 452, 1930, nr. 16, 20.02.1930; NA, NHM 75, 1930, p. 48.

1269 NA, NHM 452, 1930, nr. 17, 21.02.1930.

1270 NA, NHM 452, 1930, nr. 18, 27.02.1930.

1271 *Van Oss' Effectenboek 1931, deel 1 Binnenland,*

p. 31; NA, NHM 452, 1930, nr. 19, 27.02.1930 [nb stuk ontbrak op 02.07.2007].

1272 NA, NHM 452, 1930, nr. 20, 06.03.1930.

1273 NA, NHM 452, 1930, nr. 21, 17.03.1930.

1274 NA, NHM 452, 1930, nr. 22, 21.03.1930.

- Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk AG, Essen, groot rm. 17 miljoen. Koers van overname 168%. Winst f 8803.¹²⁷⁵
- 1930 21.03.1930 Overname door M&Co., mede namens NHM (hiervan \$ 25.000 aan directie afgestaan), P&Co., National City Company, Amsterdam, Internationale Bank, Effecten Mij. Amsterdam en Labouchere & Co. (elk voor 1/7 deel) van National City Company, New York van 6% geconsolideerde hypothecaire goudobligatiën Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk AG, Essen, groot \$ 2 miljoen, in totaal groot \$ 20 miljoen. Koers van overname 90,5%, koers van uitgifte 93,25%. Emissie overtekend, winst NHM f 8803.¹²⁷⁶
- 1930 31.03.1930 Overname door Preussische staatsbank (1/2), M&Co. (1/4), Amsterdam, mede namens NHM (1/4, rm. 1,7 miljoen, hiervan rm. 140.000 aan directie afgestaan) van 8% Landesrentenbriefe Preussische Landesrentenbank, Berlijn, groot rm. 8 miljoen. Koers van overname 93,75%, koers van uitgifte 96%. Emissie niet voltekend, M&Co. verkocht op te nemen stukken, winst NHM f 7241.¹²⁷⁷
- 1930 01.04.1930 Participatie met 250 delen via syndicaatsleider Banque de l'Union Parisienne, Parijs in syndicaat ter aankoop en daarna ter verkoop van parts de réserve van de Société Générale de Belgique, Brussel, groot 300.000 parts. Syndicaat succesvol, winst f 61.¹²⁷⁸
- 1930 03.04.1930 Plan tot overname door M&Co., mede namens NHM, P&Co. en RMZ van 5,5% obligatielening Duitsland Internationale Rijkslening 1930 (Young-lening), Nederlandse deel groot \$ 35 miljoen. Hiervan van te voren al \$ 20 miljoen in het buitenland geplaatst, zodat in Nederland \$ 15 miljoen zou worden geplaatst. Uiteindelijk ging syndicaat na een felle strijd naar Hope & Co. c.s., voor f 73 miljoen, koers van uitgifte 90%. Inschrijving op 17.06.1930, hierop werd voor 40% ingetekend.¹²⁷⁹
- 1930 09.04.1930 Overname door M&Co., mede namens NHM (hiervan f 48.000 aan directie afgestaan), P&Co., Internationale Bank, Effecten Maatschappij Amsterdam en Labouchere & Co. (elk voor 1/6 deel) van 6% eerste hypothecaire obligatiën Neckar AG, Stuttgart, groot \$ 7 miljoen, waarvan f 4 miljoen in Nederland uit te geven. Koers van overname 87%, koers van uitgifte 90,5%. Emissie mislukte, NHM moest f 322.000 opnemen.¹²⁸⁰
- 1930 12.04.1930 Overname door M&Co., mede namens NHM (f 600.000, hiervan f 60.000 aan directie afgestaan), P&Co., Paribas en RMZ (elk voor 1/5 deel). van 6% obligatiën Compagnie Générale d'Enterprises Electriques et Industrielles (Electrobel) SA, Brussel, groot f 14 miljoen, waarvan f 5 miljoen in Nederland uit te geven. Koers van overname 93,75%, koers van uitgifte 98,25%. Emissie overtekend, winst f 8360.¹²⁸¹
- 1930 12.04.1930 Overname door Bancamerica-Blair Corporation mede namens Schweizerische Kreditanstalt, Zürich, M&Co. en NHM (sfr. 600.000, hiervan sfr. 76.000 aan directie afgestaan), van 6,5% goudlening obligatiën van de Società Idroelettrica Piemonte (SIP), Turijn, groot \$ 15 miljoen. Hiervan werd sfr. 4 miljoen in Nederland uitgegeven door M&Co., NHM (sfr. 0,6 miljoen), P&Co., RMZ, Robaver en Effecten Maatschappij Amsterdam. Koers van uitgifte 89 1/8%. Emissie overtekend, winst f 4780.¹²⁸²
- 1930 16.04.1930 Overname door M&Co., mede namens NHM (f 600.000, hiervan f 60.000 aan directie afgestaan) en Schweizerische Kreditanstalt, Zürich, 5,5% obligatielening Union Chimique Belge SA, Brussel, groot f 15 miljoen, waarvan f 3,5 miljoen in Nederland uit te geven door M&Co., NHM, P&Co., RMZ en Paribas. Koers van overname 91%, koers van uitgifte 95,5%. Emissie voltekend, winst f 5894.¹²⁸³

1275 NA, NHM 452, 1930, nr. 23, 21.03.1930; NA, NHM 75, 1930, p. 47.

1276 NA, NHM 452, 1930, nr. 24, 21.03.1930

1277 NA, NHM 452, 1930, nr. 25, 31.03.1930

1278 NA, NHM 452, 1930, nr. 26, 01.04.1930.

1279 AAHA, NHM 2, 1930, zonder no., 03.04.1930;

Van Oss' Effectenboek 1931, deel 2 Buitenland, p. 25-26; NA, NHM 452, 1930, nr. 43, 14.05.1930.

1280 NA, NHM 452, 1930, nr. 28, 09.04.1930.

1281 NA, NHM 452, 1930, nr. 29, 12.04.1930.

1282 NA, NHM 452, 1930, nr. 30, 12.04.1930.

1283 NA, NHM 452, 1930, nr. 31, 16.04.1930.

- 1930 17.04.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie \$ 20.000), P&Co., Robaver en RMZ van Dillon Read & Co. van 6% obligatiën Berliner Städtische Electricitätswerke AG (BEWAG), Berlijn, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 15 miljoen. Koers van uitgifte 93,5%. Commissie 2,5%. Emissie niet volledig getekend, restant door M&Co. gesleten. Winst NHM f 4373.¹²⁸⁴
- 1930 22.04.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 625.000, afgestaan aan directie f 60.000) van 5,5% obligatielening Société Métallurgique de Sambre et Moselle SA, Montigny sur Sambre, groot f 6 miljoen, waarvan in Nederland geplaatst f 2 miljoen. Koers van overname 91¹/₈%, koers van uitgifte 95,25%. Emissie niet geslaagd, NHM moest f 357.000 opnemen, daarna verkocht door M&Co. Winst f 6285.¹²⁸⁵
- 1930 22.04.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie f 50.000) van Hambros Bank, Londen van 6% hypothecaire sterling obligatielening Industriële Hypotheekbank van Finland, Helsingfors, groot £ 300.000, in totaal groot £ 2 miljoen, waarvan in Nederland te plaatsen £ 200.000 door M&Co., NHM, RMZ en Robaver. Koers van overname 91,5%, koers van uitgifte 94%. Emissie niet geslaagd, NHM moest £ 41.300, opnemen.¹²⁸⁶
- 1930 23.04.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie £ 2800) van 5,5% obligatielening Société Anonyme d'Angleur-Athus, Tilleur, groot f 10 miljoen, waarvan in Nederland geplaatst f 4 miljoen door M&Co., NHM, P&Co., RMZ, Internationale Bank, Robaver en Paribas. Koers van overname 89%, koers van uitgifte 95,25%. Emissie niet geslaagd, NHM moest f 339.000 opnemen.¹²⁸⁷
- 1930 25.04.1930 Overname door P&Co. mede namens NHM (\$ 19.000 aan directie afgestaan), M&Co., Proehl & Gutmann, Vermeer & Co. en National City Company, New York (elk voor 1/6 deel) van National City Company, New York van 6% buitenlandse sinking fund goudobligatiën Republiek Chili, groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 25 miljoen. Koers van overname 88,5%, koers van uitgifte 91,25%. Emissie niet voltekend, \$ 400.000 retour naar NCC. Winst f 3916/f 15.340.¹²⁸⁸
- 1930 29.04.1930 Participatie met £ 55.000 via M&Co. in syndicaat tot uitgifte 6% sterling obligatielening staat São Paulo, groot £ 0,5 miljoen, in totaal groot £ 20 miljoen. Koers van uitgifte 96%, commissie 2,5%. Emissie niet geslaagd, NHM moest £ 51.500 opnemen.¹²⁸⁹
- 1930 08.05.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (afgestaan aan directie £ 2800), P&Co. en RMZ van Banco de Espana van 6% schatkist goudobligatiën koninkrijk Spanje pts. 6.092.000, in totaal groot pts. 350 miljoen. Koers van uitgifte 93,25%. Bijdrage van £ 5000 van Spaanse overheid voor introductie. Emissie niet geslaagd, NHM moest 1.276.000 obligaties opnemen.¹²⁹⁰
- 1930 09.05.1930 Guichet bij NHM van certificaten van .nv Bierbrouwerij De Drie Hoefijzers, Breda, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 210%. Guichetprovisie f 5000, hiervan f 500 voor Ingen Housz Breda voor bemoeienis en guichet, tevens guichet bij GCV in Brabant. Emissie overtekend. Winst NHM f 4000.¹²⁹¹
- 1930 10.05.1930 Participatie met £ 20.000 via Morgan, Grenfell & Co., Londen in syndicaat tot garantie ter plaatsing 5,5% obligatielening keizerrijk Japan, groot £ 12,5 miljoen. Koers van uitgifte 90%. Commissie 1,5%. Emissie voltekend, winst f 3626.¹²⁹²
- 1930 12.05.1930 Overname door NHM (afgestaan aan directie f 95.000) mede namens M&Co., Rhoedius Koenigs Handel-Maatschappij en RMZ van 6% obligatielening

1284 NA, NHM 452, 1930, nr. 32, 17.04.1930.

1285 NA, NHM 452, 1930, nr. 33, 22.04.1930.

1286 AAHA, NHM 2, 1930, nr. 30, 22.04.1930;
[NA, NHM 452, 1930, nr. 34, 22.04.1930 ontbrak op
03.07.2007].

1287 NA, NHM 452, 1930, nr. 35, 23.04.1930.

1288 NA, NHM 452, 1930, nr. 37, 25.04.1930; NA, NHM
75, 1930, p. 46.

1289 NA, NHM 452, 1930, nr. 38, 29.04.1930.

1290 NA, NHM 452, 1930, nr. 39, 08.05.1930.

1291 NA, NHM 452, 1930, nr. 40, 09.05.1930.

1292 NA, NHM 452, 1930, nr. 41, 10.05.1930.

- NV Financierings Maatschappij voor Buitenlandschen Wegenbouw, (Finaweg), Amsterdam, groot f 4 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 98,5%. Emissie niet geslaagd, NHM moest f 583.000 opnemen.¹²⁹³
- 1930 12.05.1930 Participatie met f 50.000 via Van Eeghen & Co. in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV Cultuur Maatschappij 'Pondok Gedeh', Den Haag, groot f 540.000. Koers van uitgifte 110%. Syndicaatscommissie 5%. Emissie voltekend, winst f 2500.¹²⁹⁴
- 1930 17.05.1930 Participatie met \$ 50.000 via H&P mede namens Broekman's Effectenkantoor in syndicaat ter garantie ter plaatsing 5% converteerbare obligatielening Cities Service Company, in totaal groot \$ 120 miljoen. Syndicaatsleider Harris, Forbes & Co., New York. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 98%, commissie 1%. Emissie in eerste instantie niet geslaagd, na een half jaar stukken alsnog geplaatst, winst f 372.¹²⁹⁵
- 1930 19.05.1930 Participatie met \$ 15.000 via P&Co. in syndicaat tot garantie ter plaatsing 7% notes Louisiana Geophysical and Exploration Company, groot \$ 1 miljoen. Commissie 1%. Emissie mislukte, NHM moest gehele bedrag participatie opnemen.¹²⁹⁶
- 1930 18.06.1930 Overname door NHM (6/25, sfr. 1,5 miljoen, hiervan sfr. 152.000 aan directie afgestaan) mede namens M&Co., Schweizerische Kreditanstalt, Zürich van Deutsche Rentenbank-Kreditanstalt, Berlijn van 6,5% obligatielening Deutsche Rentenbank-Kreditanstalt, Berlijn, groot sfr. 25 miljoen, sfr. 6.250.000 in Nederland geëmitteerd door NHM, M&Co., P&Co., RMZ en Handel-Maatschappij H. Albert de Bary. Helft terugverkocht aan DRK tegen 94,5%. Koers van overname 93% (door terugverkoop feitelijk 91,5%, koers van uitgifte 94,5%. Emissie voltekend, winst f 5280.¹²⁹⁷
- 1930 20.06.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (190 aandelen aan directie afgestaan) P&Co., Paribas en RMZ (elk voor 1/5 deel) van Dillon, Read & Co., New York van 6% cumulatief preferente aandelen American & Foreign Power Company Inc., Maine, groot 10.000 stuks. Koers van overname 96% koers van uitgifte 98,75%. Emissie niet geslaagd, NHM moest 1287 stukken opnemen. Winst f 2239.¹²⁹⁸
- 1930 24.06.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 38.000 aan directie afgestaan) van 6% obligatielening Société Générale Belge de Production d'Electricité 'Interscaut' SA, Antwerpen, groot f 6 miljoen, waarvan f 2 miljoen in Nederland geëmitteerd door M&Co., NHM, P&Co., RMZ, Robaver en Paribas. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie voltekend, winst f 5520.¹²⁹⁹
- 1930 15.08.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 38.000 aan directie afgestaan) P&Co., RMZ en Paribas (elk voor 1/5 deel) van 4,5% obligatielening Services Contractuels des Messageries Maritimes SA, Parijs, groot f 5 miljoen, waarvan f 2,5 miljoen in Nederland geëmitteerd. Koers van overname 95,5%, koers van uitgifte 98,5%. Emissie ruim voltekend, winst f 5533.¹³⁰⁰
- 1930 15.08.1930 Overname door NHM (1/3 f 590.000, aan directie afgestaan f 38.000), NIHB en NIEM van 4,5% obligatielening NV Volkshuisvesting Soerabaja, Surabaya, groot f 1.770.000. Koers van overname 94,951%, koers van uitgifte 97%. Emissie vijfmaal overtekend. Winst NHM f 6824.¹³⁰¹
- 1930 21.08.1930 Overname door NHM (aan directie f 190.000 afgestaan) en Hope & Co. van 4% obligatielening Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie tweemaal overtekend. Winst f 36.249.¹³⁰²
- 27.08.1930 Participatie met sfr. 200.000 via Schweizerische Bankverein, Bazel in syndicaat

1293 NA, NHM 452, 1930, nr. 36, 12.05.1930.

1294 NA, NHM 452, 1930, nr. 42, 12.05.1930.

1295 NA, NHM 452, 1930, nr. 44, 17.05.1930.

1296 NA, NHM 452, 1930, nr. 45, 19.05.1930.

1297 NA, NHM 452, 1930, nr. 51, 18.06.1930.

1298 NA, NHM 452, 1930, nr. 52, 20.06.1930; NA, NHM 75, 1930, p. 46.

1299 NA, NHM 452, 1930, nr. 53, 24.06.1930.

1300 NA, NHM 452, 1930, nr. 56, 15.08.1930.

1301 NA, NHM 452, 1930, nr. 57, 15.08.1930.

1302 NA, NHM 452, 1930, nr. 58, 21.08.1930.

- tot uitgifte 4% obligatielening Schweizerische Eidgenossenschaft, groot sfr. 150 miljoen. Koers van uitgifte 98,50%, commissie 1%/1,5%. Emissie geslaagd, winst f 559.¹³⁰³
- 1930 01.10.1930 Overname door GCV en NHM (elk voor de helft) van 4% obligatielening provincie Gelderland, groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 96,25%, koers van uitgifte 97%. Inschrijving bij GCV en NHM. Emissie bijna tweemaal overtekend. Winst NHM f 2243.¹³⁰⁴
- 1930 10.10.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 0,6 miljoen, f 57.000 aan directie afgestaan), Paribas, Parijs, Crédit Lyonnais, Parijs, Crédit Suisse, Société Générale de Belgique, Brussel, Banque de Bruxelles, Brussel, Banque Internationale à Luxembourg, Banque Générale du Luxembourg van 5% obligatielening SA des Acières Réunies de Burbach-Eich-Dudelange, groot f 25 miljoen, waarvan voor Nederland f 5 miljoen, waarvan f 2 miljoen in buitenland geplaatst. Syndicaat hiervoor bestaande uit M&Co., NHM, P&Co., RMZ en Paribas (elk voor 1/5 deel). Koers van overname 91,25%, koers van uitgifte 96,5%. Emissie tweemaal overtekend. Winst NHM f 16.790.¹³⁰⁵
- 1930 18.10.1930 Overname door Robaver, NHM (f 190.000 aan directie afgestaan), AB en NIHB (elk voor een kwart deel) van 5% obligatielening NV Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 20 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 575.000 opnemen. Winst NHM f 61.779.¹³⁰⁶
- 1930 25.10.1930 Overname door syndicaat o.l.v. NHM van 4,5% obligatielening Nederlands-Indië 1930, groot f 77.200.000, hiervan tegen 97³/8% f 27.500.000 onderhands geplaatst. De rest, f 49.700.000 tegen een koers van uitgifte 97,75%.¹³⁰⁷
- 1930 24.11.1930 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 2,5 miljoen), Paribas, Société de Banque de Suisse, Bazel, Skandinaviska Kredit AB, Stockholms Enskilda Bank, Svenska Handelsbanken en Göteborgs Bank van 4,5% obligatielening koninkrijk België, groot f 45 miljoen, waarvan f 15 miljoen voor Zwitserse groep, f 9 miljoen voor Zweedse groep en f 21 miljoen voor Nederlandse groep (hiervan f 11 miljoen in buitenland geplaatst). Syndicaat hiervoor bestaande uit M&Co., NHM, P&Co., RMZ en Paribas (elk voor 1/5 deel). Koers van overname 92,25%, koers van uitgifte 95,75%. Emissie mislukte, NHM moest f 2.109.200 opnemen. Uiteindelijk wel winst NHM f 117.663.¹³⁰⁸
- 1930 00.00.1930 Winst van f 310 voor NHM inzake 6% obligatielening stad Brisbane.¹³⁰⁹
- 1930 00.00.1930 Verlies van f 110.728 voor NHM inzake aandelen Comptoir Lyon-Allemand.¹³¹⁰
- 1930 00.00.1930 Verlies van f 120.724 voor NHM inzake preliminary syndicate Iron & Steel Trade Rationalisation.¹³¹¹
- 1930 00.00.1930 Verlies van f 310 voor NHM inzake \$ 6 cumulatief preferente aandelen New England Power Association.¹³¹²
- 1930 00.00.1930 Participatie met 1250 aandelen via M&Co. aandelen Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk AG, Essen. Verlies (afboeking) f 196.884.¹³¹³
- 1930 00.00.1930 Participatie met rm. 112.500 . via M&Co. in aandelen en obligaties Elektrizitätswerk Südwest AG. Verlies (afboeking) f 41.159.¹³¹⁴
- 1931 14.02.1931 Syndicaat Hope & Co., NHM (hiervan afgestaan aan directie f 190.000) en AB ter overname van 4% obligatielening gemeente Amsterdam 1931, groot f 7.750.000. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 98%. Emissie voltekend, winst f 10.375.¹³¹⁵

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1303 NA, NHM 452, 1930, nr. 59, 27.08.1930.
 1304 NA, NHM 452, 1930, nr. 61, 27.08.1930.
 1305 NA, NHM 452, 1930, nr. 63, 10.10.1930.
 1306 NA, NHM 452, 1930, nr. 65, 18.10.1930.
 1307 *Van Oss' Effectenboek 1931, deel 1 Binnenland*, p. 31-32; NA, NHM 452, 1930, nr. 66, 25.10.1930 [nb stuk ontbrak op 03.07.2007].
 1308 NA, NHM 452, 1930, nr. 67, 24.11.1930.
 1309 NA, NHM 75, 1930, p. 47. Betrokkenheid wordt niet in notulen vermeld.

1310 NA, NHM 54, 1930, p. 65. Betrokkenheid wordt niet in notulen vermeld.
 1311 NA, NHM 54, 1930, p. 65. Betrokkenheid wordt niet in notulen vermeld.
 1312 NA, NHM 54, 1930, p. 65. Betrokkenheid wordt niet in notulen vermeld.
 1313 NA, NHM 6009.
 1314 NA, NHM 6009.
 1315 NA, NHM 453, 1931, nr. 1, 14.02.1931.

- 1931 04.03.1931 Plaatsingsgarantie door NHM (f 13.235.000, afgestaan aan directie f 660.000) van 4% obligatielening 1931 Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 16 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Commissionairsvergoeding van $\frac{3}{8}$ % en andere kosten voor rekening DSM. Provisie voor NHM 1%. Inschrijving alleen bij NHM. Emissie voor helft voltekend, winst NHM f 133.254.¹³¹⁶
- 1931 05.03.1931 Participatie met sfr. 200.000 via Schweizerische Bankverein, Basel in syndicaat tot uitgifte van 4% obligatielening Schweizerische Bundesbahnen, groot sfr. 200 miljoen. Koers van uitgifte 99,75%. Commissie 1%/1,5%. Emissie voltekend, winst f 450.¹³¹⁷
- 1931 07.03.1931 Overname door NHM (hiervan f 152.000 aan directie afgestaan) en A. van Hoboken, Rotterdam (f 0,7 miljoen) van 4% obligatielening gemeente Schiedam, groot f 2.555.000. Koers van overname 96,55%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie voltekend, winst NHM f 6038.¹³¹⁸
- 1931 19.03.1931 Overname door NHM (f 114.000 aan directie), Hope & Co. en AB van 4% obligatielening provincie Noord-Holland 1931, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 99%. Emissie voltekend. Winst f 6581.¹³¹⁹
- 1931 21.03.1931 Overname door Hambros Bank, Erlangers, M&Co., NHM (£ 30.000), Crédit Suisse, Stockholms Enskilda Bank, Banca Commerciale Italiana en National Bank of Greece van 6% sterling obligatielening Griekse staatslening voor Publieke Werken 1931, groot £ 4,6 miljoen, hiervan £ 300.000 voor Nederlandse groep waarvan £ 150.000 in buitenland geplaatst. Syndicaat hiervoor bestaande uit M&Co., NHM, P&Co. en Paribas (elk voor een kwart deel). Koers van overname 83,5%, koers van uitgifte 87%. Emissie mislukte, M&Co. wist echter stukken met winst te verkopen. Winst NHM f 2331.¹³²⁰
- 1931 24.03.1931 Overname door internationale groep waaronder M&Co. en NHM van Caisse Autonome des Monopoles du Royaume de Roumanie van 7,5% buitenlandse goudobligatiën Monopolie Instituut koninkrijk Roemenië, groot ffr. 1.325.000.000. Voor plaatsing van Nederlandse deel, groot ffr. 37.500.000 (waarvan ffr. 7.750.000 in buitenland geplaatst) was een syndicaat gevormd bestaande uit NHM (ffr. 5 miljoen) en M&Co. alsmede P&Co. en Paribas, Proehl & Guttman, RMZ en Robaver. Koers van overname 81%, koers van uitgifte 85,5%. Emissie mislukte, NHM moest ffr. 4.544.000 opnemen. Verlies f 39.267.¹³²¹
- 1931 26.03.1931 Syndicaat van Hope & Co., NHM (hiervan afgestaan aan directie f 285.000) en AB ter overname van 4% obligatielening gemeente Amsterdam 1931, groot f 11.250.000. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 98%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 217.000 opnemen, winst f 18.062.¹³²²
- 1931 28.03.1931 Overname door Baring Brothers & Co., N.M. Rothschild, Londen, Morgan Grenfell & Co., J.Henry Schröder & Co., M&Co., NHM (£ 30.000), Crédit Suisse van Compania de Salitre de Chile (Cosach), Valparaiso, van 7% verzekerde prioriteits sterling obligatielening, groot £ 3 miljoen, hiervan £ 500.000 voor Nederlandse groep waarvan £ 300.000 in buitenland geplaatst. Syndicaat hiervoor bestaande uit M&Co., NHM, P&Co. en Warburg & Co. (elk voor een kwart deel). Koers van overname 92,5%, koers van uitgifte 97%. Emissie niet voltekend, NHM moest £ 26.400 opnemen.¹³²³
- 1931 20.04.1931 Overname door M&Co. van 6,5% obligatiën van vrijstaat Württemberg, groot sfr. 5 miljoen, in totaal groot sfr. 25 miljoen. Hiervan zou sfr. 3 miljoen in Nederland worden uitgegeven door M&Co., NHM (sfr. 0,5 miljoen), P&Co., RMZ en Effecten Maatschappij Amsterdam. Koers van uitgifte $\frac{925}{8}$ %. Commissie $\frac{23}{8}$ %. Emissie overtekend, winst f 4409.¹³²⁴

1316 NA, NHM 453, 1931, nr. 3, 04.03.1931.

1317 NA, NHM 453, 1931, nr. 4, 05.03.1931.

1318 NA, NHM 453, 1931, nr. 5, 07.03.1931.

1319 NA, NHM 453, 1931, nr. 6, 19.03.1931.

1320 NA, NHM 453, 1931, nr. 7, 21.03.1931.

1321 NA, NHM 453, 1931, nr. 8, 24.03.1931.

1322 NA, NHM 453, 1931, nr. 9, 26.03.1931.

1323 NA, NHM 453, 1931, nr. 10, 28.03.1931.

1324 NA, NHM 453, 1931, nr. 11, 20.04.1931.

- 1931 08.05.1931 Overname door internationale groep waaronder M&Co. en NHM van 7% internationale stabilisatie goudlening koninkrijk Joego-Slavië, groot ffr. 1.025.000.000. Voor plaatsing van Nederlandse deel, groot ffr. 25 miljoen (waarvan ffr. 10 miljoen in optie en waarvan ffr. 12,5 miljoen in buitenland geplaatst). Koers van overname 82%, koers van uitgifte 85,25%. Emissie mislukte, NHM moest ffr. 605.000 opnemen.¹³²⁵
- 1931 11.05.1931 Overname door M&Co. mede namens NHM van aandelen Berliner Kraft- und Licht AG, Berlijn, groot rm. 7 miljoen. Syndicaat ter plaatsing bestaande uit M&Co., NHM, P&Co., Amsterdamsche Crediet Maatschappij, Effecten Maatschappij Amsterdam, RMZ, Internationale Bank, Hugo Kaufmann & Co.'s Bank, Proehl & Guttman, Robaver, Warburg & Co. en H&P. Koers van overname 105%, koers van uitgifte 110%. Deelneming NHM officieel 1/12 part, in de praktijk op commissiebasis. Emissie niet geslaagd, slechts voor ruim rm. 1,1 miljoen ingeschreven. Commissie NHM f 729.¹³²⁶
- 1931 29.05.1931 Overname door syndicaat o.l.v. NHM van 4,5% obligatielening Nederlands-Indië 1931, groot f 100 miljoen, hiervan tegen 97¹/8% f 40 miljoen onderhands geplaatst. De rest, f 60 miljoen tegen een koers van uitgifte 97,5%. Winst NHM f 62.208.¹³²⁷
- 1931 02.06.1931 Overname door syndicaat o.l.v. Robaver, NHM (hiervan afgestaan aan directie f 190.000), P&Co., M&Co., AB, RMZ en LR&Co. (elk voor 1/7 deel) van 4,5% obligatielening NV Van den Bergh's Fabrieken, Rotterdam, groot f 12 miljoen. Koers van overname 94,75, koers van uitgifte 97,75%. Emissie overtekend, winst NHM f 35.248.¹³²⁸
- 1931 02.06.1931 Omwisseling (Guichet) tbv Schweizerische Kreditanstalt, Zürich door syndicaat o.l.v. TB en mede namens NHM, P&Co., M&Co., Robaver, RMZ, Paribas, Effecten-Maatschappij, Amsterdam en LR&Co. van 7% obligatielening van Chemin de Fer d'Alsace et de Lorraine 1926, groot sfr. 75,9 miljoen, in 4% obligatielening 1931, groot ffr. 374 miljoen. Guichetcommissie 2%. Koers van uitgifte 94%. Omwisseling niet volledig geslaagd. Winst NHM f 3012.¹³²⁹
- 1931 24.08.1931 Onderparticipatie met sfr. 200.000 via Schweizerische Bankverein, Basel, in syndicaat tot uitgifte 4% obligatielening Schweizerische Eidgenossenschaft, groot sfr. 200 miljoen. Koers van uitgifte 100%, commissie 1%/1,5%. Emissie geslaagd, winst f 457.¹³³⁰
- 1931 29.10.1931 Participatie met f 25.000 via syndicaatsleider Disconto-Maatschappij, Rotterdam, in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen Rotterdamsche Droogdok Maatschappij NV, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%, syndicaatscommissie 1,25%. Emissie voltekend. Winst NHM f 313.¹³³¹
- 1931 09.11.1931 Guichet bij NHM en F. van Lanschot, Den Bosch van 5% obligatielening gemeente Den Bosch, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 0,25%. Alsmede Guichet bij kantoren GCV in Brabant. Emissie bijna viermaal overtekend. Winst NHM f 2734.¹³³²
- 1931 12.11.1931 Participatie met sfr. 100.000 via Schweizerische Bankverein, Basel in syndicaat tot uitgifte van 4% obligatielening Schweizerische Bundesbahnen, groot sfr. 150 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%. Commissie 1,5%. Emissie voltekend, winst f 433.¹³³³
- 1931 08.12.1931 Guichet bij GCV en NHM van 5% obligatielening gemeente Wageningen, groot f 525.000. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 0,25%. Emissie maar voor een vijfde deel voltekend. Winst NHM f 55.¹³³⁴

1325 NA, NHM 453, 1931, nr. 13, 08.05.1931.

1326 NA, NHM 453, 1931, nr. 14, 11.05.1931.

1327 *Van Oss' Effectenboek 1932, deel 1 Binnenland*, p. 33; NA, NHM 75, 1931, p. 48.

1328 NA, NHM 453, 1931, nr. 16, 02.06.1931.

1329 NA, NHM 453, 1931, nr. 17, 02.06.1931.

1330 NA, NHM 453, 1931, nr. 21, 24.08.1931.

1331 NA, NHM 453, 1931, nr. 27, 29.10.1931.

1332 NA, NHM 453, 1931, nr. 28, 09.11.1931.

1333 NA, NHM 453, 1931, nr. 29, 12.11.1931.

1334 NA, NHM 453, 1931, nr. 33, 08.12.1931.

- 1931 00.00.1931 Winst van f 2020 voor NHM inzake 4,5% notes General Gas & Electric Corporation, New York.¹³³⁵
- 1931 00.00.1931 Winst van f 331 voor NHM inzake 5% notes AG Sächsische Werke, Dresden.¹³³⁶
- 1931 00.00.1931 Verlies van f 2644 voor NHM inzake aandelen Compagnie Européene pour Entreprises Electriques et d'Utilité Publique.¹³³⁷
- 1931 00.00.1931 Participatie met lei 2,5 miljoen via M&Co. in preferente aandelen Crédit Agricole Hypothécaire de Roumanie. Emissie mislukte volledig, hele bedrag opgenomen (hierop 30% gestort).¹³³⁸
- 1932 08.02.1932 Participatie met sfr. 100.000 via Schweizerische Bankverein, Bazel in syndicaat tot uitgifte 3,5% obligatielening Schweizerische Eidgenossenschaft, groot sfr. 150 miljoen. Koers van uitgifte 93,4%, commissie 1%/1,5%. Emissie geslaagd, winst f 198.¹³³⁹
- 1932 08.02.1932 Participatie met sfr. 100.000 via Schweizerische Bankverein, Bazel in syndicaat tot uitgifte 3,5% conversie obligatielening Schweizerische Eidgenossenschaft, groot sfr. 150 miljoen. Koers van uitgifte 95,4%, commissie 1%/1,5%. Emissie geslaagd, winst f 288.¹³⁴⁰
- 1932 09.02.1932 Guichet bij NHM, AB, BA, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver, Gebr. Teixeira de Mattos en Vermeer & Co. voor 5% Nederlandse staatslening 1932, f 186 miljoen, waarvan reeds f 34.570.100 geplaatst en deelneming van f 35 miljoen verzekerd. Koers van uitgifte 100%. Commissie 3/8%. Emissie voltekend. Winst NHM f 37.630.¹³⁴¹
- 1932 13.05.1932 Guichet bij NHM, AB, BA, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver, Gebr. Teixeira de Mattos en Vermeer & Co. voor 5% Nederlandse staatslening 1932, f 250 miljoen, waarvan reeds f 20.550.000 geplaatst en deelneming van f 59,6 miljoen verzekerd. Koers van uitgifte 100%. Commissie 0,25%. Emissie voltekend. Winst NHM f 18.535.¹³⁴²
- 1932 20.07.1932 Overname door GCV en NHM (elk voor de helft) van 4,5% obligatielening provincie Groningen, groot f 2,6 miljoen. Koers van overname 96,51%, koers van uitgifte 98%. Emissie bijna tweemaal overtekend. Winst NHM f 12.406.¹³⁴³
- 1932 22.07.1932 Syndicaat van NHM, TB, LR&Co. en Dudok van Heel, Amsterdam voor overname 5% obligatielening gemeente Den Haag 1932, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98,93%, koers van uitgifte 997/8%. Emissie zwaar overtekend (14 x), winst NHM f 5913.¹³⁴⁴
- 1932 01.09.1932 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 950.000, aan directie f 95.000), P&Co., Paribas en RMZ van 5% obligatielening groothertogdom Luxemburg, groot f 8 miljoen, waarvan in Nederland geëmitteerd f 3 miljoen. Koers van overname 90,5% koers van uitgifte 96%. Emissie driemaal overtekend, winst f 24.550.¹³⁴⁵
- 1932 03.09.1932 Participatie met sfr. 75.000 via Schweizerische Bankverein, Bazel in syndicaat tot uitgifte van 3,5% obligatielening Schweizerische Bundesbahnen, groot sfr. 125 miljoen. Koers van uitgifte 97%. Commissie 1,5%. Emissie voltekend, winst f 321.¹³⁴⁶
- 1932 14.09.1932 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 1.150.000, aan directie

1335 NA, NHM 75, 1931, p. 48. Betrokkenheid wordt niet in notulen vermeld.

1336 NA, NHM 75, 1931, p. 48. Betrokkenheid wordt niet in notulen vermeld.

1337 NA, NHM 54, 1931, p. 65. Betrokkenheid wordt niet in notulen vermeld.

1338 NA, NHM 6009.

1339 NA, NHM 453, 1932, nr. 4, 08.02.1932.

1340 NA, NHM 453, 1932, nr. 10, 02.05.1932.

1341 NA, NHM 5526, 05.10.1933; *Van Oss' Effectenboek*

1933, deel 1 Binnenland, p. 13-14; NA, NHM 453, 1932, nr. 6, 09.02.1932 [nb stuk ontbrak op 05.07.2007].

1342 NA, NHM 5526, 05.10.1933; *Van Oss' Effectenboek 1933, deel 1 Binnenland*, p. 14; NA, NHM 453, 1932, nr. 11, 13.05.1932 [nb stuk ontbrak op 05.07.2007].

1343 NA, NHM 453, 1932, nr. 14, 20.07.1932.

1344 NA, NHM 453, 1932, nr. 16, 22.07.1932.

1345 NA, NHM 453, 1932, nr. 17, 01.09.1932.

1346 NA, NHM 453, 1932, nr. 18, 03.09.1932.

- f 95.000) en Schweizerische Kreditanstalt, Zürich van 5% obligatielening Regie van Telefoon en Telegraaf België, groot f 15 miljoen, waarvan in Nederland geëmitteerd f 6 miljoen. Syndicaat Nederland bestond uit M&Co., NHM, P&Co., Paribas, RMZ, AB, Robaver en LR&Co. Koers van overname 82,75% koers van uitgifte 87,5%. Emissie 1,5 x overtekend, winst f 31.764.¹³⁴⁷
- 1932 23.09.1932 Overname door NHM (f 1.186.000, aan directie f 95.000) mede namens M&Co., TB, AB, P&Co., Paribas, Internationale Bank, RMZ, NIHB, Robaver en Gebr. Teixeira de Mattos van 5% obligatielening stad Parijs, groot f 30 miljoen, waarvan f 13 miljoen op Nederlandse markt. Koers van overname 93,25%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie flink overtekend. Winst f 39.955.¹³⁴⁸
- 1932 23.09.1932 Inschrijving bij o.a. NHM op 4,5% obligatielening Nederlands-Indië 1931, groot f 106.500.000, hiervan tegen 97% f 65,7 miljoen onderhands geplaatst. De rest, f 40.800.000 tegen een koers van uitgifte van 97,5%.¹³⁴⁹
- 1932 25.10.1932 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 2.050.000, aan directie f 160.000), Paribas en Crédit Suisse en de Société de Banque Suisse ter overname van 5% obligatielening Spoorweg Maatschappij Paris-Lyon-Méditerranée, groot f 45 miljoen, waarvan f 15 miljoen op Nederlandse markt. Syndicaat Nederland bestond uit M&Co., NHM, AB, P&Co., Paribas, TB, RMZ, Effecten Maatschappij Amsterdam, Robaver en LR&Co. Koers van overname 92,25% koers van uitgifte 97,5%. Emissie voor 40% voltekend, NHM moest f 998.500 opnemen. Emissie mislukte omdat mogelijk vóór inschrijvingsdag al Franse en Zwitserse stukken tegen lagere koers in Amsterdam werden aangeboden.¹³⁵⁰
- 1932 28.12.1932 Guichet bij NHM, AB, BA, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver, Gebr. Teixeira de Mattos en Vermeer & Co. voor 4% Nederlandse staatslening 1933, f 296 miljoen, waarvan reeds f 56,2 miljoen geplaatst en deelneming van f 59 miljoen verzekerd. Koers van uitgifte 100%. Commissie 0,25%. Emissie voltekend. Winst NHM f 49.752.¹³⁵¹
- 1933 17.01.1933 Guichet door syndicaat o.l.v. TB en mede namens NHM, P&Co., M&Co., Robaver, RMZ, Paribas, Effecten-Maatschappij, Amsterdam en LR&Co. via Crédit Suisse van 4,5% obligatielening van Chemin de Fer d'Alsace et de Lorraine 1932, groot sfr. 39 miljoen, Guichetcommissie 0,75%. Koers van uitgifte 92,5%. Emissie geslaagd. Winst NHM f 942.¹³⁵²
- 1933 04.04.1933 Syndicaat van NHM (hiervan afgestaan aan directie f 135.000), AB en LR&Co. (elk voor 1/3 deel) ter overname van 3% premielening gemeente Amsterdam 1933 (Concertgebouw-Artislening), groot f 5 miljoen. Koers van overname 98,77%, koers van uitgifte 100%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 319.000 opnemen.¹³⁵³
- 1933 05.10.1933 Guichet bij NHM, AB, BA, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver, Gebr. Teixeira de Mattos en Vermeer & Co. voor 4% Nederlandse staatslening 1933, f 200 miljoen, waarvan reeds f 30 miljoen geplaatst en deelneming van f 73 miljoen verzekerd. Koers van uitgifte 99,5%. Commissie 0,25%. Emissie niet voltekend. Winst NHM f 16.145.¹³⁵⁴
- 1933 24.11.1933 Participatie met sfr. 25.000 via Leu & Co., Zürich, in syndicaat tot uitgifte

1347 NA, NHM 453, 1932, nr. 19, 14.09.1932.
1348 AAHA, NHM 2, 1932, nr. 15, 23.09.1932; NA, NHM 453, 1932, nr. 20, 23.09.1932 [nb stuk ontbrak op 05.07.2007].
1349 *Van Oss' Effectenboek 1934, deel 1 Binnenland*, p. 32; NA, NHM 453, 1932, nr. 21, 23.09.1932 [nb stuk ontbrak op 05.07.2007].
1350 NA, NHM 453, 1932, nr. 22, 25.10.1932; NA, NHM 6009.
1351 NA, NHM 5526, 05.10.1933; *Van Oss' Effectenboek*

1934, deel 1 Binnenland, p. 16-17; NA, NHM 453, 1932, nr. 23, 28.12.1932 [nb stuk ontbrak op 05.07.2007].
1352 NA, NHM 453, 1933, nr. 1, 17.01.1933.
1353 NA, NHM 453, 1933, nr. 4, 04.04.1933.
1354 NA, NHM 5526, 05.10.1933; *Van Oss' Effectenboek 1934, deel 1 Binnenland*, p. 17; NA, NHM 453, 1933, nr. 10, 05.10.1933 [nb stuk ontbrak op 05.07.2007]; NA, NHM 543, 27.10.1933.

4% conversie obligatielening Schweizerische Eidgenossenschaft, groot sfr. 150 miljoen. Koers van uitgifte 99,75%, commissie 1%/1,5%. Emissie geslaagd, winst f 288.¹³⁵⁵

- 1934 08.01.1934 Overname door NHM (f 150.000), M&Co., Lazard Frères & Cie, Parijs en Paribas, Parijs van f 3 miljoen nieuwe aandelen NV Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam', Amsterdam met een optie voor hetzelfde bedrag. Nieuwe stukken zouden in Parijs worden genoteerd. Koers van overname 89,53%, koers van uitgifte 100%. Garantievervisie 3,5%. Emissie mislukte, NHM moest f 102.600 opnemen. Later met winst verkocht tegen gemiddelde koers van 97,5%.¹³⁵⁶
- 1934 18.01.1934 Guichet exclusief bij NHM van 4% conversielening Nederlands-Indië 1934, groot f 305 miljoen. Conversie van dollarleningen 1921,1922 en 1923. Hiervan voor f 290 miljoen geconverteerd, de resterende f 15 miljoen a pari opengesteld bij ministerie van Koloniën, Javasche Bank, Batavia en Guaranty Trust Company, New York. Exclusiviteit guichet irriteerde andere vier grote banken. Provisie NHM 0,5%. Winst f 225.000.¹³⁵⁷
- 1934 21.04.1934 Guichet bij groep o.l.v. RMZ en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, P&Co., NHM, M&Co. en AB van 4,5% obligatielening Lever's Zeep-Maatschappij NV, Rotterdam groot f 15 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie 1%. Emissie overtekend. Winst NHM f 10.542.¹³⁵⁸
- 1934 07.07.1934 Overname door NHM, AB, TB, Robaver (elk 125/560) en LR&Co. (60/560) van 3,5% obligatielening provincie Noord-Holland 1934, groot f 55.343.000. Koers van overname 96,262%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie niet voltekend, slechts voor f 23 miljoen ingeschreven. NHM moest f 7 miljoen opnemen. Hope had zich teruggetrokken omdat GS meerdere partijen tegelijkertijd had benaderd en niet exclusief Hope, als leider van het oude syndicaat Hope, NHM en AB.¹³⁵⁹
- 1934 24.07.1934 Overname door syndicaat bestaande uit NHM (1/6 deel), NIHB, RMZ, IB, TB en LR&Co. van 4% obligatielening gemeente Haarlem, groot f 6.283.000. Koers van overname 99,356%. koers van uitgifte 100,25%. Emissie overtekend. Winst f 4281.¹³⁶⁰
- 1934 25.07.1934 Overname door syndicaat bestaande uit NHM, GCV, RMZ, IB en NIHB (elk voor 1/5 deel) van 4% obligatielening gemeente Arnhem, groot f 14.132.000. Koers van overname 99,29%. koers van uitgifte 100,25%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 14.863.¹³⁶¹
- 1934 06.09.1934 Guichet bij NHM op verzoek van Van Mierlo & Zoon, Breda van 2080 aandelen groot pts. 500 van La Seda de Barcelona SA, Barcelona. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie 1% met minimum van f 1000. Emissie voltekend. Winst NHM f 1000.¹³⁶²
- 1934 14.09.1934 Guichet bij DNB in Amsterdam en Javasche Bank, Batavia van 4% conversielening Nederlands-Indië 1934, groot f 486 miljoen, waarvan f 172.123.200 van te voren reeds geplaatst en f 67.834.000 reeds door openbare instellingen was toegezegd. Bij NHM en GCV werd voor f 38 miljoen (1/7 part van totaal) door eigen cliënten ingetekend. Dit grote aantal van belang bij het vormen van nieuwe syndicaten in Nederland en Nederlands-Indië.¹³⁶³
- 1934 22.09.1934 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit NHM (1/10 deel), RMZ, IB, NIEM, LR&Co., P&Co., M&Co., Paribas en Robaver ter overname van 4% obligatielening gemeente Amsterdam 1934 I, groot f 31,6 miljoen. Koers van overname 97,585%, koers van uitgifte 98,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 20.955.¹³⁶⁴

¹³⁵⁵ NA, NHM 453, 1932, nr. 10, 02.05.1932.

¹³⁵⁶ NA, NHM 454, 1934, nr. 1, 08.01.1934; NA, NHM 535, 29.01.1935; NA, NHM 55, 1934, p. 64.

¹³⁵⁷ *Van Oss' Effectenboek 1935, deel 1 Binnenland*, p. 22; NA, NHM 544, 30.01.1934; NA, NHM 535, 27.02.1934.

¹³⁵⁸ NA, NHM 454, 1934, nr. 10, 21.04.1934.

¹³⁵⁹ NA, NHM 454, 1934, nr. 25, 07.07.1934; NA, NHM 535, 25.09.1934.

¹³⁶⁰ NA, NHM 454, 1934, nr. 29, 24.07.1934.

¹³⁶¹ NA, NHM 454, 1934, nr. 31, 25.07.1934; NA, NHM 76, 1934, p. 28.

¹³⁶² NA, NHM 454, 1934, nr. 34, 06.09.1934.

¹³⁶³ NA, NHM 535, 25.09.1934.

¹³⁶⁴ NA, NHM 454, 1934, nr. 43, 22.09.1934.

- 1934 08.10.1934 Overname door NHM, RMZ, Robaver en AB (elk voor een kwart deel) van 4% obligatielening gemeente Schiedam, groot f 4 miljoen. Koers van overname 96,05%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie voltekend, winst f 4403.¹³⁶⁵
- 1934 17.10.1934 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit NHM (f 3.760.000), RMZ, IB, NIEM, LR&Co., P&Co., M&Co., Paribas en Robaver (elk voor 1/10 deel) ter overname van 4% obligatielening gemeente Amsterdam 1934 II, groot f 37,1 miljoen. Koers van overname 97,715%, koers van uitgifte 99%. Emissie bijna voltekend, later alsnog verkocht. Winst NHM f 34.872.¹³⁶⁶
- 1934 19.10.1934 Overname door NHM, RMZ, Robaver en AB (elk voor een kwart deel) van 4% conversielening gemeente Tilburg 1934 I, groot f 4.910.000. Koers van overname 99,06%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 5983.¹³⁶⁷
- 1934 21.11.1934 Participatie met 10.000 obligaties in aan-en verkoopsyndicaat o.l.v. Lazard Frères & Cie, Parijs, van 80.000 stukken 5% obligatielening van Chemin de Fer de Paris à Orléans en 25.000 stukken 5% obligatielening van Compagnie des Chemins de Fer du Midi, elk groot ffr. 1000. Aankoopprijs ffr. 845. Speculatie geslaagd, winst NHM f 20.650 (f 2850 interest en f 17.800 syndicaten).¹³⁶⁸
- 1934 06.12.1934 Overname door NHM, RMZ, Robaver en AB (elk voor een kwart deel) van 4% conversielening gemeente Tilburg 1934 II, groot f 4.273.000. Koers van overname 99,06%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend, winst NHM f 5010.¹³⁶⁹
- 1934 15.12.1934 Syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit TB, Dudok van Heel (f 0,7 miljoen, andere participanten elk voor f 3 miljoen), IB, NIHB, P&Co., RMZ, H&P en M&Co. ter overname 4% obligatielening gemeente Den Haag 1934, groot f 24,7 miljoen, later teruggebracht tot f 17.365.000. Koers van overname 99,45%, koers van uitgifte 100,25%. Emissie voltekend, winst NHM f 6648.¹³⁷⁰
- 1934 21.12.1934 Inschrijving bij NHM in Nederland en Nederlands-Indië op emissie van 60.000 aandelen Nederlandsche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 15 miljoen. Koers van uitgifte a pari voor bestaande aandeelhouders waarbij zes aandelen het recht gaven in te schrijven op vijf nieuwe aandelen. Storting op 04.01.1935.¹³⁷¹
- 1935 02.01.1935 Overname door syndicaat bestaande uit TB, LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 4% conversie obligatielening 1935 I gemeente Amsterdam, groot f 25.053.000, in totaal groot f 29,4 miljoen. Koers van overname 97,71%, koers van uitgifte 99%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 22.298.¹³⁷²
- 1935 18.01.1935 Overname door syndicaat bestaande uit TB, LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 4% conversie obligatielening 1935 II gemeente Amsterdam, groot f 24.954.000, in totaal groot f 30,6 miljoen. Koers van overname 97,96%, koers van uitgifte 99,25%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 21.619.¹³⁷³
- 1935 21.01.1935 Overname door M&Co. van 100.000 stukken 4% obligatielening Chemin de Fer de Paris à Orléans 1921, 100.000 stukken 4% obligatielening Compagnie des Chemins de Fer du Midi 1921, 100.000 stukken 4% obligatielening Compagnie des Chemins de Fer de l'Est 1921 en 100.000 stukken 4% obligatielening Compagnie des Chemins de Fer du Nord 1921. NHM participeerde met 2500 obligaties in iedere serie. Verlies f 107.211.¹³⁷⁴
- 1935 28.01.1935 Overname door syndicaat bestaande uit TB, LR&Co., Robaver, IB, NIEM en

1365 NA, NHM 454, 1934, nr. 48, 08.10.1934.

1366 NA, NHM 454, 1934, nr. 52, 17.10.1934.

1367 NA, NHM 454, 1934, nr. 53, 19.10.1934.

1368 NA, NHM 454, 1934, nr. 59, 21.11.1934.

1369 NA, NHM 454, 1934, nr. 62, 06.12.1934.

1370 NA, NHM 454, 1934, nr. 63, 15.12.1934.

1371 *Van Oss' Effectenboek 1935, deel 1 Binnenland*, prospectussen, p. 143-146.

1372 NA, NHM 454, 1935, nr. 1, 02.01.1935.

1373 NA, NHM 454, 1935, nr. 4, 18.01.1935.

1374 NA, NHM 454, 1935, nr. 5, 21.01.1935; NA, NHM 6009.

- RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3% obligatielening gemeente Amsterdam, bestaande f 10 miljoen per 15/02 en f 11 miljoen per 01/07. NHM participeerde met f 775.000 en f 850.000.¹³⁷⁵
- 1935 07.02.1935 Overname door syndicaat bestaande uit TB, LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; NHM; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/10 deel) ter overname van 4% conversie obligatielening 1935 III gemeente Amsterdam, groot f 19.682.000, in totaal groot f 19.820.000. Koers van overname 98,71%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 16.841.¹³⁷⁶
- 1935 12.02.1935 Overname door Hope & Co., NHM en AB; TB, LR&Co. en Robaver (elk voor 1/6 deel) van 3,5% obligatielening provincie Noord-Holland, groot f f 8,5 miljoen. Koers van overname 96,64%, koers van uitgifte 97,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 9186.¹³⁷⁷
- 1935 13.02.1935 Participatie via N.M. Rothschild met £ 6000 in 4% conversie sterlingobligatielening Midi Railway Company, groot £ 3.068.000 en met £ 4000 in 4% conversie sterlingobligatielening Orleans Railway Company, groot £ 1.990.000. NHM participeerde met £ 6000 en £ 4000. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 901.¹³⁷⁸
- 1935 05.03.1935 Overname door NHM en GCV (elk voor de helft) van 3,5% conversie obligatielening provincie Zeeland, groot f 2.625.000. Koers van overname 98,355%, koers van uitgifte 99,25%. Emissie overtekend. Winst f 4851.¹³⁷⁹
- 1935 07.03.1935 Syndicaat bestaande uit NHM, TB, LR&Co. en Dudok van Heel; IB en NIHB; P&Co., M&Co., H&P en RMZ voor overname 3,5% conversie obligatielening gemeente Den Haag, groot f 12.640.000, koers van overname 97,82%, koers van uitgifte 98,75%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 6121.¹³⁸⁰
- 1935 18.03.1935 Syndicaat bestaande uit NHM, P&Co., RMZ en GCV (elk voor 1/4 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening provincie Gelderland, groot f 4.633.000. Koers van overname 98,39%, koers van uitgifte 99%. Emissie mislukte. Vlak voor emissiedatum trokken P&Co. en RMZ zich terug vanwege geringe kans van slagen emissie. Hun deel ging over op NHM en GCV. GCV moest f 1.698.000 opnemen, NHM dus ook.¹³⁸¹
- 1935 22.03.1935 Syndicaat bestaande uit NHM en GCV; IB en NIHB (elk voor 1/4 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening gemeente Arnhem, groot f 4.892.000. Koers van overname 96,85%, koers van uitgifte 98%. Door devaluatie belga werd emissie niet uitgebracht.¹³⁸²
- 1935 14.08.1935 Participatie met 2000 shares via Lazard Brothers & Co. in International Petroleum Company Ltd., totaal 250.000 shares.¹³⁸³
- 1936 10.01.1936 Syndicaat bestaande uit NHM, P&Co., RMZ en GCV (elk voor 1/4 deel) ter overname van 4% conversie obligatielening provincie Gelderland, groot f 4.380.000. Koers van overname 98,81%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie voor de helft voltekend.¹³⁸⁴
- 1936 13.01.1936 Guichet bij NHM, AB, Bankierskantoor Lissa & Kann, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver en Vermeer & Co. voor 4% Nederlandse staatslening 1936, f 100 miljoen, waarvan reeds f 50 miljoen geplaatst. Koers van uitgifte 99%. Commissie 0,25%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 12.536.¹³⁸⁵

1375 NA, NHM 454, 1935, nr. 7, 28.01.1935.
1376 NA, NHM 454, 1935, nr. 11, 07.02.1935.
1377 NA, NHM 454, 1935, nr. 12, 12.02.1935.
1378 NA, NHM 454, 1935, nr. 13, 13.02.1935.
1379 NA, NHM 454, 1935, nr. 17, 05.03.1935.
1380 NA, NHM 454, 1935, nr. 18, 07.03.1935.
1381 NA, NHM 454, 1935, nr. 20, 18.03.1935;

AAHA, NHM 63 verslag directie GCV aan
commissarissen 1935, p. 2.
1382 NA, NHM 454, 1935, nr. 21, 21.03.1935.
1383 NA, NHM 454, 1935, nr. 38, 14.08.1935.
1384 NA, NHM 454, 1936, nr. 6, 10.01.1936.
1385 NA, NHM 5526, 13.01.1936.

- 1936 13.02.1936 Participatie via Hope & Co. met £ 30.000 en £ 4000 in 4% conversie sterlin-gobligatielening koninkrijk België, groot £ 8,6 miljoen. Koers van uitgifte 105%. Commissie 1%. Syndicaatsleider Baring Brothers & Co., in Nederland Hope & Co. Winst NHM f 2179.¹³⁸⁶
- 1936 17.02.1936 Guichet bij NHM en Van Mierlo & Zoon voor 4160 aandelen serie B La Seda de Barcelona S.A., groot pts. 500, koers van uitgifte pts. 525. Guichet mislukte volledig, voor 1 aandeel ingetekend bij NHM, minimumprovisie f 500.¹³⁸⁷
- 1936 26.03.1936 Syndicaat bestaande uit NHM, BA, TB, IB, LR&Co. (elk voor 1/5 deel) ter overname van 2,5% obligatielening Maatschappij tot Exploitatie van het het Nederlandsche Sportpark, Amsterdam, groot f 150.000, in totaal groot f 250.000. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 100%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst f 1030.¹³⁸⁸
- 1936 02.09.1936 Syndicaat bestaande uit NHM, P&Co., RMZ en GCV (elk voor 1/4 deel) ter overname van 4% conversie obligatielening 1936 II provincie Gelderland, groot f 2,2 miljoen. Koers van overname 99,029%, koers van uitgifte 100%. Emissie uiteindelijk voltekend, winst NHM f 3612.¹³⁸⁹
- 1936 03.09.1936 Syndicaat bestaande uit NHM, AB, RMZ en Robaver (elk voor een kwart deel) ter overname van 4% conversie obligatielening gemeente Schiedam, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 96,855%, koers van uitgifte 98%. Emissie overtekend, winst NHM f 1854.¹³⁹⁰
- 1936 29.10.1936 Syndicaat o.l.v. NHM (113/994) en verder bestaande uit TB, LR&Co. en Dudok van Heel (33/994); IB en NIHB; P&Co., M&Co., H&P en RMZ (overigen 106/994 deel) voor overname 3,5% conversie obligatielening gemeente Den Haag, groot f 9.940.000. Koers van overname 97,554%, koers van uitgifte 98,5%. Emissie overtekend. Winst NHM f 5280.¹³⁹¹
- 1936 02.11.1936 Guichet bij NHM, AB, Bankierskantoor Lissa & Kann, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver en Vermeer & Co. voor 3% Nederlandse staatslening 1936, f 100 miljoen, waarvan reeds f 50 miljoen geplaatst. Koers van uitgifte 95,75%. Commissie 0,25%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 10.914.¹³⁹²
- 1936 06.11.1936 Syndicaat bestaande uit NHM (3/8 deel), Labouchere & Co. (3/8 deel), H&P (1/4 deel) ter overname van 4,5% hypothecaire obligatielening NV Wilton's Machinefabriek en Scheepswerf, Rotterdam, groot f 2 miljoen, in totaal groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 100%. Emissie uiteindelijk voltekend. Winst NHM f 32.062.¹³⁹³
- 1936 12.11.1936 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1936 gemeente Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van overname 96,28%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie uiteindelijk voltekend. Winst NHM f 6127.¹³⁹⁴
- 1936 20.11.1936 Syndicaat bestaande uit NHM (3/8 deel), Labouchere & Co. (3/8 deel), H&P (1/4 deel) ter overname van oude 5% obligatielening NV Wilton's Machinefabriek en Scheepswerf, Rotterdam van B. Wilton en Holland-Amerika-Lijn, groot f 721.000 en f 1.142.500. Stukken door Labouchere & Co. verkocht. Winst NHM f 30.089.¹³⁹⁵
- 1936 23.11.1936 Syndicaat bestaande uit NHM, P&Co., RMZ en GCV (elk voor 1/4 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1936 provincie Gelderland, groot f 5.162.000. Koers van overname 98,301%, koers van uitgifte 99,25%. Emissie uiteindelijk voltekend, winst NHM f 5817.¹³⁹⁶

1386 NA, NHM 454, 1936, nr. 16, 13.02.1936.
1387 NA, NHM 454, 1936, nr. 17, 17.02.1936.
1388 NA, NHM 454, 1936, nr. 23, 26.03.1936.
1389 NA, NHM 454, 1936, nr. 33, 02.09.1936.
1390 NA, NHM 454, 1936, nr. 34, 03.09.1936.
1391 NA, NHM 454, 1936, nr. 50, 29.10.1936.

1392 NA, NHM 454, 1936, nr. 51, 02.11.1936.
1393 NA, NHM 454, 1936, nr. 52, 06.11.1936.
1394 NA, NHM 454, 1936, nr. 53, 12.11.1936.
1395 NA, NHM 454, 1936, nr. 54, 20.11.1936.
1396 NA, NHM 454, 1936, nr. 55, 23.11.1936.

- 1936 24.12.1936 Overname door NHM en NIEM (elk voor 1/2 deel) van 3,5% conversie obligatielening 1937 B stadsgemeente Batavia, groot f 4.720.000. Koers van overname 96,751%, koers van uitgifte 97,5%. Emissie uiteindelijk voltekend, winst NHM f 13.049.¹³⁹⁷
- 1937 06.01.1937 Participatie met f 1 miljoen aangeboden door M&Co. in 4% conversie obligatielening Maatschappij tot Exploitatie van Limburgsche Steenkolenmijnen (Oranje-Nassau Mijnen), Heerlen, groot f 20 miljoen. Syndicaatsleiders AB en M&Co., koers van uitgifte 95%, provisie 1 7/8%. Winst NHM f 18.750.¹³⁹⁸
- 1937 26.01.1937 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM; TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co., (elk voor 1/8 deel) ter overname van 4% conversie obligatielening 1937 I gemeente Rotterdam, groot f 24 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 16.562.¹³⁹⁹
- 1937 27.01.1937 Overname door Hope & Co., NHM en AB; TB, LR&Co. en Robaver (elk voor 1/6 deel) van 3,5% conversie obligatielening provincie Noord-Holland, groot f 14.369.000 en 3% conversie obligatielening, groot f 8.635.000. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 34.581.¹⁴⁰⁰
- 1937 28.01.1937 Syndicaat bestaande uit IB, NIHB en RMZ; TB, NHM en LR&Co. (elk voor 1/6 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 gemeente Haarlem, groot f 16.420.000. Koers van overname 98,575%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 14.087.¹⁴⁰¹
- 1937 01.02.1937 Overname door NHM van 3,5% conversie obligatielening 1937 gemeente Eindhoven, groot f 2.775.000. Koers van overname 98,625%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 7974.¹⁴⁰²
- 1937 03.02.1937 Syndicaat bestaande uit AB, Robaver, RMZ en NHM (elk voor een kwart deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening gemeente Tilburg, groot f 8.379.000. Koers van overname 98,573%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 8986.¹⁴⁰³
- 1937 03.02.1937 Syndicaat bestaande uit NHM, AB, RMZ en Robaver (elk voor een kwart deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening gemeente Schiedam, groot f 7 miljoen Koers van overname 98,511%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 8655.¹⁴⁰⁴
- 1937 05.02.1937 Participatie met f 1 miljoen in 4% conversie pandbrieven Haarlemsche Hypotheekbank, Haarlem, groot f 5 miljoen. Syndicaatsleiders H&P, P&Co. en LR&Co., koers van uitgifte 100%, provisie 0,5%. Winst f 3772.¹⁴⁰⁵
- 1937 10.02.1937 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 I gemeente Amsterdam, groot f 19,6 miljoen. Koers van overname 97,563%, koers van uitgifte 98,75%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 7068.¹⁴⁰⁶
- 1937 11.02.1937 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM; TB, IB, LR&Co. en P&Co., (elk voor 1/8 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 gemeente Rotterdam, groot f 22 miljoen. Koers van overname 97,7/16%, koers van uitgifte 98,5%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 3454.¹⁴⁰⁷
- 1937 12.02.1937 Garantie tot plaatsing door NHM van 4% grondbrieven Nederlandsche Grondbriefbank, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 98,5%. Garantievorsie 5/8%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 6499.¹⁴⁰⁸

1397 NA, NHM 454, 1936, nr. 60, 24.12.1936.

1398 NA, NHM 455, 1937, nr. 1, 06.01.1937.

1399 NA, NHM 455, 1937, nr. 2, 26.01.1937.

1400 NA, NHM 455, 1937, nr. 3, 27.01.1937.

1401 NA, NHM 455, 1937, nr. 4, 28.01.1937.

1402 NA, NHM 455, 1937, nr. 5, 01.02.1937.

1403 NA, NHM 455, 1937, nr. 6, 03.02.1937.

1404 NA, NHM 455, 1937, nr. 7, 03.02.1937.

1405 NA, NHM 455, 1937, nr. 8, 05.02.1937.

1406 NA, NHM 455, 1937, nr. 10, 10.02.1937.

1407 NA, NHM 455, 1937, nr. 11, 11.02.1937.

1408 NA, NHM 455, 1937, nr. 12, 12.02.1937.

- 1937 12.02.1937 Overname door NHM en TB (elk voor een half deel) van 3,5% conversie obligatielening 1937 II gemeente Apeldoorn, groot f 2,2 miljoen. Koers van overname 98,55%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 3643.¹⁴⁰⁹
- 1937 13.02.1937 Overname door NHM en TB (elk voor een half deel) van 3,5% conversie obligatielening gemeente Winterswijk 1937, groot f 1.184.000. Koers van overname 98,53%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie niet voltekend, verlies NHM f 992.¹⁴¹⁰
- 1937 16.02.1937 Overname door NHM en NIEM (elk voor een half deel) van 3,5% conversie obligatielening 1937 C stadsgemeente Batavia, groot f 3.875.000. Koers van overname 98,546%, koers van uitgifte 99,25%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 6018.¹⁴¹¹
- 1937 23.02.1937 Overname door NHM en Labouchere & Co. (elk voor een half deel) van 4500 nieuwe aandelen NV Dok- en Werfmaatschappij Wilton-Fijenoord, Rotterdam, elk groot f 300. Commissie 2,5%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 17.543.¹⁴¹²
- 1937 09.03.1937 Guichet bij NHM van 1500 aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Amsterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 120%. Guichetcommissie f 12.000. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 11.265.¹⁴¹³
- 1937 17.03.1937 Overname door M&Co. en NHM (f 2,5 miljoen) van 4% obligatielening Société Métallurgique de Sambre et Moselle SA, Montigny sur Sambre, groot f 10 miljoen, waarvan in Nederland geplaatst f 9 miljoen. Koers van uitgifte 95,5%. Provisie 1,25%. Emissie voltekend, winst f 38.838.¹⁴¹⁴
- 1937 17.03.1937 Overname door M&Co. en NHM (f 2,5 miljoen) van 4% obligatielening SA John Cockerill, Seraing, groot f 10 miljoen. Koers van overname 90%, koers van uitgifte 95,5%. Emissie overtekend, winst f 37.765.¹⁴¹⁵
- 1937 25.03.1937 Overname door Hope & Co. en NHM van 11.113 gewone aandelen NV Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, elk groot f 500. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 106%. Emissie voltekend. Winst NHM f 112.729.¹⁴¹⁶
- 1937 25.03.1937 Syndicaat van NHM en TB ter garantie van plaatsing nieuwe gewone aandelen NV Nederlandsche Staalgieterij v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, groot f 297.900, in totaal groot f 595.800. Syndicaatscommissie 2%. Garantiecommissie 3% alsmede voor beide partijen f 1000 guichetcommissie. Koers van uitgifte 105%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 9424.¹⁴¹⁷
- 1937 08.04.1937 Overname door NHM van 6250 nieuwe aandelen Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 6.250.000. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 106%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 81.834.¹⁴¹⁸
- 1937 15.04.1937 Overname door M&Co. en NHM (f 757.150) van 4% conversie obligatielening Société Anonyme d'Angleur-Athus, Tilleur, groot f 7 miljoen, waarvan in Nederland geplaatst f 4 miljoen door M&Co., NHM, P&Co., RMZ, Internationale Bank, Robaver en Paribas. Koers van uitgifte 95,5%. Provisie 1,5%. Emissie niet geslaagd, uiteindelijke winst NHM f 9643.¹⁴¹⁹
- 1937 15.04.1937 Participatie met f 20.000 via syndicaatsleider Van der Werff & Hubrecht in syndicaat tot garantie ter plaatsing aandelen NV Cultuur Maatschappij 'Salatri Plantations', Middelburg, groot f 0,7 miljoen. Koers van uitgifte 120%. Provisie 5%. Emissie voltekend, winst NHM f 1000.¹⁴²⁰
- 1937 19.04.1937 Overname door syndicaat o.l.v. NHM, P&Co., NIEM en RMZ (elk voor een

1409 NA, NHM 455, 1937, nr. 13, 12.02.1937.
1410 NA, NHM 455, 1937, nr. 14, 13.02.1937.
1411 NA, NHM 455, 1937, nr. 15, 16.02.1937.
1412 NA, NHM 455, 1937, nr. 16a, 23.02.1937.
1413 NA, NHM 455, 1937, nr. 17, 09.03.1937.
1414 NA, NHM 455, 1937, nr. 18, 17.03.1937.

1415 NA, NHM 455, 1937, nr. 19, 17.03.1937.
1416 NA, NHM 455, 1937, nr. 20, 25.03.1937.
1417 NA, NHM 455, 1937, nr. 21, 05.04.1937.
1418 NA, NHM 455, 1937, nr. 22, 08.04.1937.
1419 NA, NHM 455, 1937, nr. 23, 15.04.1937.
1420 NA, NHM 455, 1937, nr. 25, 16.04.1937.

- kwart deel) van 3,5% obligatielening 1937 provincie Gelderland, groot f 4.026.000. Koers van overname 99,083%, koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend, winst NHM f 4206.¹⁴²¹
- 1937 22.04.1937 Overname door NHM van 1000 aandelen Handelsvereniging Java, Amsterdam, groot elk f 125. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 109%. Emissie niet voltekend. Overschot naar effectenrekening.¹⁴²²
- 1937 23.04.1937 Overname door M&Co. en NHM (f 4 miljoen vast en f 4 miljoen in guichet) van 3,5% obligatielening 1937 koninkrijk België, groot f 21 miljoen, in totaal groot f 48 miljoen. Andere helft bij beide partijen via guichet. Van f 48 miljoen was f 11 miljoen in buitenland geplaatst en f 16 miljoen in Zwitserland. Syndicaat in Nederland bestond uit M&Co., NHM, AB, RMZ en Paribas. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 95,75%. Emissie niet voltekend. Uiteindelijk wel winst NHM f 33.908.¹⁴²³
- 1937 23.04.1937 Introductie door NHM en TB van aandelen NV Handel-Maatschappij Europa-Azië (Euraz), Amsterdam ter beurze van Amsterdam, groot f 340.000. Commissie 23/8%. Koers van uitgifte 110%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 3359.¹⁴²⁴
- 1937 26.04.1937 Overname door NHM van Anthony Fokker van 500 aandelen NV Nederlandse Vliegtuigenfabriek Fokker, Amsterdam, elk groot f 1200. Koers van uitgifte 125%. Emissie gigantisch overtekend, winst NHM f 14.462.¹⁴²⁵
- 1937 26.04.1937 Syndicaat o.l.v. NHM (f 685.000) en verder bestaande uit TB, LR&Co. en Dudok van Heel; IB en NIHB; P&Co., M&Co., H&P en RMZ voor overname 3% conversie obligatielening gemeente Den Haag, groot f 6.170.000, koers van overname 98,052%, koers van uitgifte 99%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 4417.¹⁴²⁶
- 1937 05.05.1937 Participatie met f 10.000 via syndicaatsleider NIEM in syndicaat tot garantie der uitgifte aandelen NV Handel-Maatschappij Gützel & Schuhmacher, Medan, groot f 650.000. Koers van uitgifte 130%. Provisie 2,5%. Emissie voltekend, winst NHM f 2500.¹⁴²⁷
- 1937 13.05.1937 Participatie met f 100.000 via syndicaatsleider Van der Werff & Hubrecht in syndicaat tot garantie ter plaatsing 4,5% obligatielening NV Gemeenschappelijk Eigendom Maatschappij tot Exploitatie van Woon- en Winkelhuizen, Den Haag, groot f 2.125.000. Koers van uitgifte 100%. Provisie 3%. Emissie mislukte, stukken naar effectenrekening.¹⁴²⁸
- 1937 14.05.1937 Guichet bij Robaver, P&Co., NHM, M&Co., AB, RMZ en LR&Co. (elk voor 1/7 deel) voor uitgave 3,5% obligatielening NV Van den Bergh's Fabrieken, Rotterdam, groot f 30 miljoen (f 7,5 miljoen voor conversie, f 22,5 miljoen voor cumulatief preferente winstdelen aandelen A en B). Koers van uitgifte 100%. Provisie 0,5%. Emissie obligatiedeel zwaar overtekend, aandelendeel bijna voltekend, winst NHM f 30.365.¹⁴²⁹
- 1937 15.05.1937 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM (elk voor 1/3 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 II gemeente Rotterdam, groot f 5.670.000. Koers van overname 98,25%, koers van uitgifte 99,25%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 9266.¹⁴³⁰
- 1937 31.05.1937 Participatie met f 200.000 via M&Co., in syndicaat tot uitgifte converteerbare aandelen Bandar Oliepalmen Cultuur Maatschappij, Amsterdam, groot f 1.405.000. Koers van uitgifte 105%. Provisie 2,5%. Emissie mislukte, f 180.250 opgenomen, stukken naar effectenrekening.¹⁴³¹
- 1937 04.06.1937 Syndicaat bestaande uit NHM, AB, RMZ en Robaver (elk voor een kwart deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening gemeente Schiedam, groot

1421 NA, NHM 455, 1937, nr. 26, 19.04.1937.

1422 NA, NHM 455, 1937, nr. 27, 22.04.1937.

1423 NA, NHM 455, 1937, nr. 28, 23.04.1937.

1424 NA, NHM 455, 1937, nr. 29, 23.04.1937.

1425 NA, NHM 455, 1937, nr. 30, 26.04.1937.

1426 NA, NHM 455, 1937, nr. 31, 26.04.1937.

1427 NA, NHM 455, 1937, nr. 33, 05.05.1937.

1428 NA, NHM 455, 1937, nr. 34, 13.05.1937.

1429 NA, NHM 455, 1937, nr. 36, 14.05.1937.

1430 NA, NHM 455, 1937, nr. 37, 15.05.1937.

1431 NA, NHM 455, 1937, nr. 38, 31.05.1937;

NA, NHM 600g.

- f 2,5 miljoen. Koers van overname 97,695%, koers van uitgifte 98,75%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 3171.¹⁴³²
- 1937 04.06.1937 Overname door NHM van 4% conversie obligatielening NV Kempensche Zinkmaatschappij, Budel, groot f 1,3 miljoen. Koers van overname 95,75%, koers van uitgifte 99%. Emissie overtekend, winst f 33.455.¹⁴³³
- 1937 04.06.1937 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 II gemeente Amsterdam, groot f 13.715.000. Koers van overname 97,80%, koers van uitgifte 99%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 8129.¹⁴³⁴
- 1937 08.06.1937 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM; TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co. (elk voor 1/8 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 III gemeente Rotterdam, groot f 14.910.000. Koers van overname 97,75%, koers van uitgifte 98,75%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 9483.¹⁴³⁵
- 1937 08.06.1937 Overname door Hope & Co., NHM en AB; TB, LR&Co. en Robaver (elk voor 1/6 deel) van 3,5% conversie obligatielening provincie Noord-Holland, groot f 4.833.000. Koers van overname 99 1/8%, koers van uitgifte 100,25%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 4623.¹⁴³⁶
- 1937 10.06.1937 Overname door NHM (4/6 deel), Dudok van Heel en H. Oyens & Zoon (beide 1/6 deel) van 3,5% conversie obligatielening Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 6 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 99%. Emissie overtekend. Winst NHM f 50.269.¹⁴³⁷
- 1937 19.06.1937 Participatie met sfr. 250.000 via P&Co. (1/6 deel), in syndicaat bestaande verder uit TB en fa. A. Karseboom & Co. ter introductie van 4% obligatielening Argentinië 1933 (Roca-lening), groot sfr. 2 miljoen met optie op nog eens sfr. 2 miljoen. P&Co. nam deel voor 1/3 en hiervan de helft doorgegeven aan NHM. Winst NHM f 4854.¹⁴³⁸
- 1937 21.06.1937 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 III gemeente Amsterdam, groot f 25.277.000. Koers van overname 97,80%, koers van uitgifte 99%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 15.069.¹⁴³⁹
- 1937 22.06.1937 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM; TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co., (elk voor 1/8 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 IV gemeente Rotterdam, groot f 25.972.000. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 99%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 17.199.¹⁴⁴⁰
- 1937 02.07.1937 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM; TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co. (elk voor 1/8 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 V gemeente Rotterdam, groot f 20.114.000. Koers van overname 98,25%, koers van uitgifte 99,25%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 14.852.¹⁴⁴¹
- 1937 03.07.1937 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 IV gemeente Amsterdam, groot f 19.936.000. Koers van overname 98,05%, koers van uitgifte 99%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 11.321.¹⁴⁴²
- 1937 21.07.1937 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van

1432 NA, NHM 455, 1937, nr. 40, 04.06.1937.
1433 NA, NHM 455, 1937, nr. 41, 04.06.1937.
1434 NA, NHM 455, 1937, nr. 42, 05.06.1937.
1435 NA, NHM 455, 1937, nr. 43, 08.06.1937.
1436 NA, NHM 455, 1937, nr. 44, 08.06.1937.
1437 NA, NHM 455, 1937, nr. 45, 10.06.1937.

1438 NA, NHM 455, 1937, nr. 46, 19.06.1937.
1439 NA, NHM 455, 1937, nr. 47, 21.06.1937.
1440 NA, NHM 455, 1937, nr. 48, 22.06.1937.
1441 NA, NHM 455, 1937, nr. 49, 02.07.1937.
1442 NA, NHM 455, 1937, nr. 50, 03.07.1937.

- 3,5% conversie obligatielening 1937 V gemeente Amsterdam, groot f 21.912.000. Koers van overname 98,05%, koers van uitgifte 99,25%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 12.346.¹⁴⁴³
- 1937 29.07.1937 Overname door NHM (f 3.325.000) van 3,5% conversie obligatielening Deli Spoorweg Maatschappij, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98,25%, koers van uitgifte 100%. Emissie tweemaal overtekend. Winst NHM f 17.763.¹⁴⁴⁴
- 1937 09.08.1937 Participatie met f 2 miljoen in overname door M&Co. van 4% hypothecaire obligatielening Norsk Hydro-Elektrisk Kvaelfabrikationselskab, Notodden, groot f 14 miljoen, in totaal groot f 40 miljoen. Van de f 14 miljoen werd f 7 miljoen in buitenland geplaatst. Koers van overname 93,75%, koers van uitgifte 96%. Syndicaat tot plaatsing bestaande uit M&Co., NHM (f 1.625.000), Paribas, P&Co., Robaver en RMZ. Emissie gigantisch overtekend. Winst NHM f 27.238.¹⁴⁴⁵
- 1937 12.08.1937 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 VI gemeente Amsterdam, groot f 19.671.000. Koers van overname 98,30%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 11.460.¹⁴⁴⁶
- 1937 25.08.1937 Guichet bij NHM, Dudok van Heel en H. Oyens & Zoon van 3,5% conversie obligatielening Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Provisie 0,25% alsmede 3/8% commissieprovisie. Emissie overtekend. Winst NHM f 2013.¹⁴⁴⁷
- 1937 26.08.1937 Overname door NHM van 3,5% conversie obligatielening 1937 III gemeente Eindhoven, groot f 1.950.000. Koers van overname 99,656%, koers van uitgifte 100,5%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 6403.¹⁴⁴⁸
- 1937 07.09.1937 Overname door Hope & Co. en NHM van aandelen Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 808.200. Koers van overname 140%, koers van uitgifte 145%. Syndicaatsprovisie 1%. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 10.090.¹⁴⁴⁹
- 1937 14.09.1937 Participatie met f 350.000 via syndicaatsleider Labouchere & Co. tot overname van commanditaire aandelen cv Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 147%. Aandelen werden vervolgens door NHM omgewisseld voor nieuwe aandelen en daarna overgeboekt naar effectenrekening.¹⁴⁵⁰
- 1937 15.09.1937 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 VII gemeente Amsterdam, groot f 44.640.000. Koers van overname 98,925%, koers van uitgifte 100%. Daarnaast overname van f 5.540.000 2,5% notes tegen een koers van 100%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 22.971.¹⁴⁵¹
- 1937 17.09.1937 Guichet bij NHM, Dudok van Heel en H. Oyens & Zoon van 3,5% conversie obligatielening 1937 III Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 6 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Provisie 0,25% alsmede 3/8% commissieprovisie. Emissie niet volledig getekend. Winst NHM f 3878.¹⁴⁵²
- 1937 18.09.1937 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM (f 13.350.000); TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co., (elk voor 1/8 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 VI gemeente Rotterdam, groot f 90 miljoen. Koers van overname 98,6%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie voor driekwart voltekend, uiteindelijke winst NHM f 107.245.¹⁴⁵³
- 1937 23.09.1937 Syndicaat bestaande uit NHM, AB, RMZ en Robaver (elk voor een vierde

1443 NA, NHM 455, 1937, nr. 52, 21.07.1937.
1444 NA, NHM 455, 1937, nr. 53, 29.07.1937.
1445 NA, NHM 455, 1937, nr. 54, 09.08.1937.
1446 NA, NHM 455, 1937, nr. 57, 12.08.1937.
1447 NA, NHM 455, 1937, nr. 60, 25.08.1937.
1448 NA, NHM 455, 1937, nr. 61, 26.08.1937.

1449 NA, NHM 455, 1937, nr. 65, 07.09.1937.
1450 NA, NHM 455, 1937, nr. 66a, 14.09.1937.
1451 NA, NHM 455, 1937, nr. 67, 15.09.1937.
1452 NA, NHM 455, 1937, nr. 68, 17.09.1937.
1453 NA, NHM 455, 1937, nr. 69, 18.09.1937.

- deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 III gemeente Schiedam, groot f 3 miljoen. Koers van overname 99,13%, koers van uitgifte 100,25%. Emissie niet voltekend, uiteindelijk winst NHM f 4544.¹⁴⁵⁴
- 1937 29.09.1937 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., M&Co. en Paribas (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1937 VIII gemeente Amsterdam, groot f 36.720.000. Koers van overname 98,936%, koers van uitgifte 100%. Daarnaast overname van f 4.660.000 2,5% notes tegen een koers van 100%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 18.429.¹⁴⁵⁵
- 1937 05.10.1937 Overname door M&Co. mede namens NHM (f 1.667.000), AB, Paribas, RMZ en P&Co. (elk voor 1/6 deel) van 3,5% obligatielening koninkrijk België, groot f 5 miljoen met optie op nog eens f 5 miljoen. Koers van overname 95,5%. Geleidelijk door participanten geplaatst, in 1939 moest NHM f 304.500 van de f 10 miljoen opnemen, dit deel naar effectenrekening.¹⁴⁵⁶
- 1937 14.10.1937 Participatie met f 70.000 in garantiesyndicaat NV Automatic Screw Works, Nijmegen, in totaal groot f 205.000. Tevens zou NHM als guichet functioneren, hiervoor f 300 vergoeding. Koers van uitgifte 100%. Emissie mislukte, f 61.625 naar effectenrekening.¹⁴⁵⁷
- 1937 18.10.1937 Guichet bij o.a. NHM voor 3% conversie obligatielening 1937A Nederlands-Indië, groot f 912.050.000. Koers van uitgifte 96,75%. Emissie voltekend.¹⁴⁵⁸
- 1937 03.11.1937 Overname door TB, AB, LR&Co., NHM, Robaver en Privatbanken Kopenhagen (elk voor 1/6 deel) van 4% conversie obligatielening 1937 I Deens Rijkswoningfonds, groot f 8.841.000. Koers van overname 95,5%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 22.189.¹⁴⁵⁹
- 1937 10.11.1937 Overname door NHM van 3,5% conversie obligatielening provincie Zeeland, groot f 2.325.000. Koers van overname 99,116%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 8236.¹⁴⁶⁰
- 1937 17.11.1937 Overname door TB, AB, LR&Co., NHM, Robaver en Privatbanken Kopenhagen (elk voor 1/6 deel) van 4% conversie obligatielening 1937 II Deens Rijkswoningfonds, groot f 10.656.000. Koers van overname 95,75%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 24.908.¹⁴⁶¹
- 1937 20.11.1937 Overname door NHM (3/5 deel), Dudok van Heel en H. Oyens & Zoon (beide 1/5 deel) van 3,5% conversie obligatielening 1937 IV Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij, Den Haag, groot f 4 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend. Winst NHM f 44.375.¹⁴⁶²
- 1937 25.11.1937 Guichet bij Robaver, P&Co., NHM, M&Co., AB, RMZ en LR&Co. (elk voor 1/7 deel) voor uitgifte 6% cumulatief preferente aandelen Lever Brothers & Unilever NV, Rotterdam, groot f 103,6 miljoen. Provisie 3/8% alsmede 3/8% commissairprovisie. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 32.913.¹⁴⁶³
- 1937 16.12.1937 Overname door M&Co. en NHM van 4% obligatielening Hypotheekbank van het koninkrijk Denemarken, groot f 11,5 miljoen, waarvan f 8 miljoen in Nederland te plaatsen. Hiervoor syndicaat bestaande uit bovenstaande twee (beide f 1,9 miljoen), Paribas, Robaver en RMZ. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 100,25%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 939.000 opnemen, verplaatst naar effectenrekening. Winst op het wel geplaatste deel f 18.703.¹⁴⁶⁴

1454 NA, NHM 455, 1937, nr. 70, 23.09.1937.
1455 NA, NHM 455, 1937, nr. 72, 29.09.1937.
1456 NA, NHM 455, 1937, nr. 75a, 05.10.1937;
NA, NHM 6009.
1457 NA, NHM 455, 1937, nr. 79, 14.10.1937.
1458 NA, NHM 456, 1938, nr. 10, 10.02.1938.

1459 NA, NHM 455, 1937, nr. 82, 03.11.1937.
1460 NA, NHM 455, 1937, nr. 83, 10.11.1937.
1461 NA, NHM 455, 1937, nr. 86, 17.11.1937.
1462 NA, NHM 455, 1937, nr. 87, 20.11.1937.
1463 NA, NHM 455, 1937, nr. 88, 25.11.1937.
1464 NA, NHM 455, 1937, nr. 93, 06.12.1937.

- 1938 Januari 1938 ontbreekt in geheime directienotulen.¹⁴⁶⁵
- 1938 03.01.1938/20.12.1937 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM; TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co. (elk voor 1/8 deel) ter overname van 3,5% obligatielening 1938 gemeente Rotterdam, groot f 22,7 miljoen. Koers van overname 99,065%, koers van uitgifte 100,25%. Emissie flink overtekend, winst NHM f 19.581.¹⁴⁶⁶
- 1938 13.01.1938 Overname door NHM en Labouchere & Co. van 4% obligatielening Stoomvaart Maatschappij Zeeland, Vlissingen, groot f 2 miljoen, waarvan reeds f 0,5 miljoen geplaatst. Koers van uitgifte 100,5%. Emissie zeer zwaar overtekend, winst f 5584.¹⁴⁶⁷
- 1938 20.01.1938/15.11.1937 Guichet bij NHM en NIHB voor 15.000 aandelen van f 100 NV Mijnbouw Maatschappij Zuid-Bantam, Batavia. Provisie 0,5% alsmede 3/8% commissiarsprovisie. Emissie voor de helft voltekend. Winst NHM f 678.¹⁴⁶⁸
- 1938 27.01.1938 Guichet bij NHM, AB, Bankierskantoor Lissa & Kann, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver en Vermeer & Co. voor 3-3,5% conversie Nederlandse staatslening 1938, groot f 1.672.000.000, hiervan al f 623 miljoen voorgeplaatst en de deelneming tot f 257 miljoen reeds was verzekerd. Koers van uitgifte 99,5%. Commissie 3/16%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 208.944.¹⁴⁶⁹
- 1938 08.02.1938 Overname door NHM, Labouchere & Co. en H&P van gewone aandelen f 0,6 miljoen en 5% converteerbare preferente aandelen NV Dok- en Werfmaatschappij Wilton-Fijenoord, Rotterdam, groot f 3,3 miljoen. Koers van uitgifte 106%. Emissie voltekend, winst f 40.752.¹⁴⁷⁰
- 1938 10.02.1938 Syndicaat bestaande uit IB, NIHB en RMZ; TB, NHM en LR&Co. (elk voor 1/6 deel) ter overname van 3% conversie obligatielening 1938 gemeente Haarlem, groot f 11.921.000 en 2,5% onderhandse lening, groot f 4.224.000. Koers van overname 98,60% en 100%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 930.000 opnemen. Winst NHM f 9312.¹⁴⁷¹
- 1938 03.03/23.02.1938 Syndicaat bestaande uit Robaver, RMZ, NHM en H&P (elk voor een vierde deel) ter overname van aandelen Rotterdamsch Beleggings Consortium NV, Rotterdam, groot f 1.250.000. Koers van overname 118%, koers van uitgifte 120%. Later nog met f 1,5 miljoen uitgebreid, provisie hierop 3/8%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 3830.¹⁴⁷²
- 1938 03.03/19.02.1938 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM; TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co. (elk voor 1/8 deel) ter overname van 3-3,5% conversie obligatielening 1938 gemeente Rotterdam, groot f 24.360.000. Koers van overname 98,945%, koers van uitgifte 100%. Emissie voor de helft voltekend, NHM moest f 1,7 miljoen opnemen. Winst NHM f 19.234.¹⁴⁷³
- 1938 04.03/05.02.1938 Overname door TB, NHM, IB, NIHB en RMZ (elk voor 1/5 deel) van 3% conversie obligatielening gemeente Groningen, groot f 2.304.000. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie flink overtekend, winst f 1821.¹⁴⁷⁴
- 1938 10.03/01.03.1938 Overname door Hope & Co., NHM en AB; TB, LR&Co. en Robaver (elk voor 1/6 deel) van 2,5% conversie obligatielening 1938 III provincie Noord-Holland, groot f 3.340.000, 2,5-3% conversie obligatielening, groot f 6.180.000, 3% conversie obligatielening, groot f 10.189.000. Koers van overname 100 1/16%, 99 1/16% en 98 1/8%, koers van uitgifte 101%, 100% en 99,25%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 18.308.¹⁴⁷⁵
- 1938 10.03/19.02.1938 Garantie tot plaatsing door NHM van 4% grondbrieven Nederlandse Grondbriefbank, Amsterdam, groot f 4 miljoen, in totaal groot f 4,9 miljoen. Koers

1465 NA, NHM 456, 1938, nrs. 1-6 ontbreken, eerste stuk is nr. 7, 31.01.1938.

1466 NA, NHM 455, 1937, nr. 95, 20.12.1937.

1467 NA, NHM 456, 1938, nr. 10, 10.02.1938.

1468 NA, NHM 455, 1937, nr. 85, 15.11.1937.

1469 NA, NHM 456, 1938, nr. 10, 10.02.1938; NA, NHM 5526, 14.01.1938.

1470 NA, NHM 456, 1938, nr. 10, 10.02.1938.

1471 NA, NHM 456, 1938, nr. 11, 10.02.1938.

1472 NA, NHM 456, 1938, nr. 14, 23.02.1938.

1473 NA, NHM 456, 1938, nr. 13, 19.02.1938.

1474 NA, NHM 456, 1938, nr. 9, 05.02.1938.

1475 NA, NHM 456, 1938, nr. 15, 01.03.1938.

- van uitgifte 100%. Garantievorsie 5/8%. Emissie voltekend, winst NHM f 10.021.¹⁴⁷⁶
- 1938 11.03/03.03.1938 Overname door syndicaat o.l.v. NHM, P&Co., NIEM en RMZ; TB, LR&Co.; IB, NIHB, Labouchere & Co. en H&P (elk voor 1/10 deel) van 3% conversie obligatielening 1938 provincie Gelderland, groot f 12.281.000, 2,5% conversie obligatielening, groot f 11.040.000. Koers van overname 99,5 % en 100%, koers van uitgifte 100,5% en 101,75%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 11.934.¹⁴⁷⁷
- 1938 05.05.1938 Guichet bij Robaver, P&Co., NHM, M&Co., Hope & Co., AB, RMZ en LR&Co. voor verwisseling gewone en 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen B en C NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, in gewone en 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen Lever Brothers & Unilever NV, Rotterdam. Omgewisseld f 3.424.600 preferente en f 255.000 gewone aandelen. Provisie 3/8% alsmede 3/8% commissio-nairsprovisie. Winst NHM f 1001.¹⁴⁷⁸
- 1938 01.06/20.05.1938 Syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit TB, LR&Co. en Dudok van Heel; IB en NIHB; P&Co., M&Co., H&P en RMZ voor overname 3-3,5% conversie obli-gatielening gemeente Den Haag, groot f 12.140.000 en een 2,5% onderhandse lening, groot f 1 miljoen. Koers van overname 99,089% en 100,5, koers van uitgifte 100%. Emissie mislukte, NHM moest f 1 miljoen opnemen, later alsnog verkocht tegen lagere koers. Verlies NHM f 1323.¹⁴⁷⁹
- 1938 01.06/21.05.1938 Syndicaat bestaande uit Robaver, RMZ, NHM en H&P (elk voor een kwart deel) ter overname van aandelen Rotterdamsch Beleggings Consortium NV, Rot-terdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 115,5%, koers van uitgifte 118%. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 7121.¹⁴⁸⁰
- 1938 08.06/19.05.1938 Overname door NHM van 3% conversie obligatielening gemeente De Bilt, groot f 1.136.000, 2% onderhandse lening, groot f 135.000 waarvan overgenomen f 1.246.000. Koers van overname 99,67%, koers van uitgifte 100,75%. Emissie mislukte, NHM moest f 1,1 miljoen opnemen, overgeboekt naar effectenrekening.¹⁴⁸¹
- 1938 14.06/03.06.1938 Syndicaat van NHM, TB en H&P (elk voor 1/3 deel) tot overname aan-delen serie A Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werk-spoor', Amsterdam, groot f 1.250.000 en 4% hypothecaire obligatielening, groot f 3 miljoen. Koers van overname 94,5% en 97,5%, koers van uitgifte voor beide 100%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 232.000 aan aandelen opnemen, later alsnog ver-kocht tegen lagere koers. Winst f 23.186.¹⁴⁸²
- 1938 07.07/25.06.1938 Overname door M&Co. en NHM van 4% obligatielening International Standard Electric Corporation, Wilmington (Delaware, USA), groot f 12,3 miljoen. Koers van overname 92,5%, koers van uitgifte 98%. Voor emissie syndicaat gevormd bestaande uit M&Co., NHM, AB, Paribas, LR&Co., P&Co., Robaver en RMZ (elk voor 1/8 deel). Emissie mislukte, NHM moest f 1 miljoen opnemen, later alsnog verkocht tegen lagere koers. Winst NHM f 31.929.¹⁴⁸³
- 1938 13.07/30.06.1938 Overname door M&Co., NHM en AB (elk voor 1/3 deel) van 4% obliga-tielening Compagnie Internationale des Wagons-Lits et des Grandes Express Européens, Brussel, groot f 12,5 miljoen. Koers van overname 92%, koers van uitgifte 98%. Voor emissie syndicaat gevormd bestaande uit M&Co., NHM, AB, Paribas, LR&Co., P&Co., Robaver en RMZ (elk voor 1/8 deel). Emissie mislukte, NHM moest f 2,5 miljoen opnemen, overgeboekt naar effectenrekening. Winst NHM op wel geplaatste deel f 92.830.¹⁴⁸⁴
- 1938 02.09/08.09.1938 Participatie via Tweede Kantoor van Administratiekantoor Hubrecht, Van Harencarspel & Vas Visser, Amsterdam met 250 aandelen zonder nominale waarde

- Briggs Manufacturing Company, Michigan, in totaal groot 800 aandelen. Introductie door D.W. Brand en J. Houthakker op beurs in Amsterdam tegen koers \$ 27-28,50. Winst NHM f 488.¹⁴⁸⁵
- 1938 08.09.1938 Guichet bij Robaver, P&Co., NHM, M&Co., Hope & Co., AB, RMZ en LR&Co. voor verwisseling 6% cumulatief preferente aandelen en 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen B en C NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, in 6% cumulatief preferente aandelen Lever Brothers & Unilever NV, Rotterdam. Omgewisseld f 238.200 aandelen. Provisie 3/8% alsmede 3/8% commissiarsprovisie. Winst NHM f 52.¹⁴⁸⁶
- 1938 14.10/10.10.1938 Participatie van f 25.000 via Van Eeghen & Co. in syndicaat o.l.v. Beels & Co. ter overname van 750 aandelen NV Internationale Beleggings Unie 'Interunie', Den Haag, groot f 750.000. Koers van uitgifte 106%, commissie 2%. Emissie overtekend dus nog extra toegevoegd f 250.000. Winst NHM f 500.¹⁴⁸⁷
- 1938 21.10/13.10.1938 Syndicaat bestaande uit Robaver, RMZ, NHM en H&P (elk voor een kwart deel) ter overname van aandelen Rotterdamsch Beleggings Consortium NV, Rotterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 123,5%, koers van uitgifte 126%. Emissie niet voltekend, uiteindelijke winst NHM f 10.430.¹⁴⁸⁸
- 1938 28.10/14.12.1938 Participatie via Tweede Kantoor van Administratiekantoor Hubrecht, Van Harencarspel & Vas Visser, Amsterdam met 150 aandelen Bendix Aviation Corporation, Delaware, in totaal groot 900 aandelen. Introductie door Nieuwenhuysen & Peper, D.S. Cattella en A. van Vliet & Zonen op de beurs in Amsterdam tegen koers \$ 18 5/8-22,7550. Winst NHM f 1102.¹⁴⁸⁹
- 1938 02.11/07.07.1938 Guichet bij NHM van 460 nieuwe aandelen NV Industrie v/h Van Lohuizen & Co., Vaassen, groot f 115.000, koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie 0,5%. Emissie mislukte, maar voor f 34.000 geplaatst. Winst NHM f 280.¹⁴⁹⁰
- 1938 03.11.1938 Guichet bij Robaver, P&Co., NHM, M&Co., AB, RMZ en LR&Co. (elk voor 1/7 deel) voor verwisseling 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen A en B alsmede 5,5% cumulatief preferente aandelen NV Van den Bergh's Fabrieken, Rotterdam in aandelen Lever Brothers & Unilever NV, Rotterdam. Totaal aangeboden f 17.889.000. Winst NHM f 445.¹⁴⁹¹
- 1938 08.11/17.10.1938 Guichet bij NHM en RMZ van 4479 gewone aandelen NV Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, groot f 4.479.000. Koers van uitgifte 125%. Commissie samen f 20.000. Emissie op 20 stuks na geplaatst. Winst NHM f 6926.¹⁴⁹²
- 1938 23.11/04.11.1938 Guichet bij NHM en Labouchere & Co. voor omwisseling commanditaire aandelen cv Wm.H. Müller & Co., Rotterdam in commanditaire aandelen cv Nationaal Bezit Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, groot f 7.550.000. Guichetprovisie 0,25%. Totaal omgewisseld f 7.199.000. Winst NHM f 5672.¹⁴⁹³
- 1938 07.12.1938 Guichet bij NHM, HBU en Gebr. Teixeira de Mattos van 500.000 nieuwe aandelen à bfr. 250 Compagnie Financière et Industrielle 'Cofinindus', Ougrée (België), in totaal groot bfr. 125 miljoen. Koers van uitgifte bfr. 275.¹⁴⁹⁴
- 1938 15.12/02.12.1938 Syndicaat bestaande uit IB, NIHB en RMZ; TB, NHM en LR&Co. (elk voor 1/6 deel) ter overname van 2,5% obligatielening 1938 gemeente Haarlem, groot f 2,3 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100 3/8%. Emissie overtekend, winst NHM f 883.¹⁴⁹⁵
- 1938 15.12/08.12.1938 Overname door NHM en Labouchere & Co. van commanditaire 5% pre-

1485 NA, NHM 456, 1938, nr. 52, 19.09.1938.

1486 NA, NHM 456, 1938, nr. 50, 08.09.1938.

1487 NA, NHM 456, 1938, nr. 55, 10.10.1938.

1488 NA, NHM 456, 1938, nr. 56, 13.10.1938.

1489 NA, NHM 456, 1938, nr. 71, 14.12.1938.

1490 NA, NHM 456, 1938, nr. 43, 07.07.1938.

1491 NA, NHM 456, 1938, nr. 63, 03.11.1938.

1492 NA, NHM 456, 1938, nr. 57, 17.10.1938.

1493 NA, NHM 456, 1938, nr. 63a, 04.11.1938.

1494 *Van Oss' Effectenboek 1959 Buitenland*, p. 31.

1495 NA, NHM 456, 1938, nr. 70, 02.12.1938.

- ferente winstdelende aandelen serie A cv Nationaal Bezit Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, groot f 1,5 miljoen, in totaal groot f 2 miljoen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 137.500 opnemen.¹⁴⁹⁶
- 1938 16.12/09.11.1938 Overname door NHM (preferente f 200.000 en f 75.000 preferente aandelen al in bezit verkocht aan Labouchere & Co.), TB (preferente f 75.000) en Robaver (preferente f 100.000) in het kader van reorganisatie f 375.000 nieuwe preferente aandelen en 4% obligatielening Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staal-fabrieken, IJmuiden, groot f 4 miljoen. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 100%. Syndicaat ter uitgifte bestond uit NHM, AB, Robaver, TB. Emissie zwaar overte-kend, winst NHM f 32.866.¹⁴⁹⁷
- 1938 20.12/01.12.1938 Overname door M&Co., NHM en Paribas (elk voor 1/3 deel) van 5% obligatielening Compagnie des Chemins de Fer du Maroc, Parijs, groot f 9 miljoen, in totaal groot f 17 miljoen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 98%. Voor emissie syndicaat gevormd bestaande uit NHM, AB, Paribas, TB, RMZ, M&Co., P&Co. en Robaver (elk voor 1/8 deel). Emissie voltekend, winst NHM f 17.645.¹⁴⁹⁸
- 1938 21.12.1938 Overname door NHM, TB, RMZ en Robaver (elk voor een kwart deel) van 2000 aandelen Heineken's Bierbrouwerij Maatschappij, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van overname 150%, koers van uitgifte 155%. Emissie zwaar overtekend.¹⁴⁹⁹
- 1938 29.12.1938 Overname door M&Co. en NHM van 4% obligatielening 1939 Fransche Republiek buitenlandse lening, groot f 100 miljoen, in totaal groot f 175 miljoen. Van de f 100 miljoen waren f 30 miljoen in het buitenland geplaatst. Koers van overname 92%, koers van uitgifte 95%. Voor emissie syndicaat gevormd bestaande uit M&Co., NHM (f 15 miljoen), AB, Paribas, LR&Co., RMZ, P&Co. en Robaver. Emissie niet voltekend, NHM moest f 4,7 miljoen opnemen. Uiteindelijke winst NHM f 268.098.¹⁵⁰⁰
- 1939 00.00.1939 Participatie via M&Co. met £ 100.000 in notes Société des Transports de Buenos Aires. Hiervoor betaald \$ 491.698. Notes nimmer ontvangen, tegenwaarde over-geboekt naar rekening M&Co.¹⁵⁰¹
- 1939 12.01.1939 Overname door NHM van 3,5% obligatielening Bataafsche Petroleum Maat-schappij, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100,5%. Syndicaat voor plaatsing bestaande uit NHM (f 24 miljoen, hiervan f 6,5 miljoen afgestaan), AB, TB, M&Co., P&Co., Robaver, H&P, Schill & Capadose en RMZ. Emissie gigantisch overtekend, toewijzing 4%. Winst NHM f 275.456.¹⁵⁰²
- 1939 12.01.1939 Combinatie van Robaver, AB, RMZ en NHM ter introductie van depotfractie-bewijzen Zweedse aandelen 'Svenska' ter beurse van Amsterdam en Rotterdam uitge-geven door het Hollandsch Administratiekantoor. Prijs van afgifte per depotfractie f 434. Per 31.12.1939 geplaatst 1342 bewijzen van 1 fractie en 629 bewijzen van 2 fracties. Winst NHM f 11.196.¹⁵⁰³
- 1939 18.02.1939 Guichet bij NHM van 4% obligatielening NV Maatschappij 'De Betuwe', Tiel, groot f 190.000, in totaal groot f 250.000. Koers van uitgifte 98,5%.¹⁵⁰⁴
- 1939 24.03.1939 Overname door M&Co. en NHM van 4% obligatielening 1939 Fransche Republiek, groot f 6,5 miljoen. Koers van overname 94 5/8%, koers van uitgifte 96 5/8%. Emissie voltekend, winst NHM f 65.000.¹⁵⁰⁵
- 1939 01.04.1939 Overname door M&Co., NHM en AB van 4% obligatielening 1939 Fransche Republiek, groot f 4,2 miljoen. Koers van overname 94 5/8%, koers van uitgifte 96 5/8%. Emissie voltekend, winst NHM f 28.000.¹⁵⁰⁶

1496 *Financieel Jaarboek voor 1939*, p. 91.
1497 NA, NHM 456, 1938, nr. 65, 09.11.1938.
1498 NA, NHM 456, 1938, nr. 69, 01.12.1938.
1499 NA, NHM 456, 1938, nr. 72a, 21.12.1938.
1500 NA, NHM 456, 1938, nr. 73, 29.12.1938.
1501 NA, NHM 6009.

1502 NA, NHM 457, 1939, nr. 3, 12.01.1939.
1503 NA, NHM 457, 1939, nr. 3a, 12.01.1939.
1504 NA, NHM 320, 1939, 18.02.1939.
1505 NA, NHM 456, 1938, nr. 73, 29.12.1938.
1506 NA, NHM 456, 1938, nr. 73, 29.12.1938.

- 1939 21.04.1939 Overname door M&Co. en NHM (elk voor de helft) van Banque Société Générale de Belgique van 5000 aandelen Société des Charbonnages Réunis Laura & Vereeniging, prijs bfr. 3300 per stuk. Hiervan 1400 verkocht à bfr. 3375 per stuk, dus 1100 stukken opgenomen. NHM heeft in augustus 1939 aandeel M&Co. (na faillissement M&Co.) overgenomen, groot 2500 aandelen. Rest naar effectenrekening.¹⁵⁰⁷
- 1939 26.04.1939 Overname door NHM en Labouchere & Co. van gewone aandelen NV Dok- en Werfmaatschappij Wilton-Fijenoord, Rotterdam, groot f 1,1 miljoen. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 105%. Emissie voltekend, winst f 30.617.¹⁵⁰⁸
- 1939 15.05.1939 Participatie met f 50.000 via Labouchere & Co. in 4% obligatielening NV Vereenigde Touwfabrieken, Rotterdam, groot f 1 miljoen, in totaal groot f 1,5 miljoen. Commissie 2%. Winst NHM f 1000.¹⁵⁰⁹
- 1939 24.05.1939 Overname door M&Co. en NHM van 3,75% obligatielening 1939 Fransche Republiek buitenlandse lening, groot f 50 miljoen, in totaal groot f 100 miljoen. Van de f 50 miljoen waren f 25 miljoen in het buitenland geplaatst. Koers van overname 95,75%, koers van uitgifte 97,5%. Voor emissie syndicaat gevormd bestaande uit M&Co., NHM (f 5.333.333), AB, Paribas, LR&Co., RMZ, P&Co. en Robaver. Emissie niet voltekend. Uiteindelijke winst NHM f 87.691.¹⁵¹⁰
- 1939 30.05.1939 Overname door M&Co., NHM (f 2 miljoen) en Paribas van 4,5% obligatielening Compagnie Française des Pétroles, Parijs, groot f 12 miljoen, hiervan f 6 miljoen in het buitenland te plaatsen. Koers van overname 95%, koers van uitgifte 97,5%. Voor emissie syndicaat gevormd bestaande uit M&Co., NHM, Paribas en AB. Emissie mislukte. NHM moest f 1.451.000 opnemen. In buitenland f 2 miljoen geplaatst, hiervan door NHM op te nemen f 0,5 miljoen.¹⁵¹¹
- 1939 08.07.1939 Overname door NHM, AB, TB, Labouchere & Co., Warburg & Co., RMZ en H&P (elk voor 1/7 deel) van 29.320 nieuwe gewone aandelen zonder nominale waarde Douglas Aircraft Corporation, Santa Monica. Hiervan 10.000 aandelen door Labouchere & Co. in het buitenland geplaatst en 9320 vóór emissie in Nederland geplaatst. Koers van uitgifte \$ 52,50. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 14.728.¹⁵¹²
- 1939 24.07.1939 Guichet bij Robaver, P&Co., NHM, M&Co., AB, RMZ en LR&Co. (elk voor 1/7 deel) voor verwisseling 6% cumulatief preferente aandelen en 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen B NV Maatschappij tot Exploitatie van Zeepfabrieken, Rotterdam tegen 6% cumulatief preferente aandelen Lever Brothers & Unilever NV, Rotterdam. Aangeboden f 5.137.000. Provisie 3/8% alsmede 3/8% commissairsprovisie. Winst NHM f 1585.¹⁵¹³
- 1939 27.07.1939 Garantie door NHM van 4% conversie obligatielening St. Willibrordus Vereeniging, Den Haag, groot f 960.000.¹⁵¹⁴
- 1939 19.12.1939 Guichet bij NHM, AB, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver en Vermeer & Co. voor 4% Nederlandse staatslening 1940 I, groot f 240 miljoen, in totaal groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie niet voltekend, niet geplaatste stukken à f 140 miljoen naar Rijksfondsen. Winst NHM f 27.849.¹⁵¹⁵
- 1940 26.02.1940 Guichet bij NHM, AB, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co., Robaver, Vermeer & Co. en Lissa & Kann voor 4% Nederlandse staatslening 1940 II, groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Commissie 0,25%. Emissie overtekend, winst NHM f 94.855.¹⁵¹⁶

1507 NA, NHM 457, 1939, nr. 17a, 21.04.1939;
NNA, NHM 6009.
1508 NA, NHM 457, 1939, nr. 20, 26.04.1939.
1509 NA, NHM 457, 1939, nr. 25, 15.05.1939.
1510 NA, NHM 457, 1939, nr. 28, 24.05.1939.
1511 NA, NHM 457, 1939, nr. 30a, 30.05.1939.
1512 NA, NHM 457, 1939, nr. 36a, 08.07.1939.
1513 NA, NHM 457, 1939, nr. 37a, 24.07.1939.

1514 NA, NHM 320, 1939, 27.07.1939.
1515 *Van Oss' Effectenboek 1941, deel 1 Binnenland*,
p. 8-9; NA, NHM 77,1940, p. 26; NA, NHM 5526,
11.12.1939.
1516 *Van Oss' Effectenboek 1941, deel 1 Binnenland*,
p. 10; NA, NHM 77,1940, p. 26; NA, NHM 5526,
12.02.1940.

- 1940 11.03.1940 Guichet bij NHM en Gebr. Teixeira de Mattos voor omwisseling aandelen NV Gerofabriek, Zeist tegen aandelen NV Nationaal Bezit van Aandelen Gerofabriek, Zeist. Koers van uitgifte 110%. Guichetprovisie 0,25%, alsmede standaardprovisie van 3/8%. Winst NHM f 293.¹⁵¹⁷
- 1941 16.01.1941 Guichet bij NHM, AB, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, NIEM, P&Co. en Robaver voor 4% Nederlandse staatslening 1941, groot f 500 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie 3/16%, makelaarsprovisie 3/8%. Emissie overtekend, winst NHM f 105.155.¹⁵¹⁸
- 1941 07.03.1941 Overname door TB en NHM (elk voor de helft) van 1000 gewone aandelen NV Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 106%, koers van uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 8557.¹⁵¹⁹
- 1941 31.03.1941 NHM, AB en NIHB verkochten gezamenlijk (elk voor 1/3 deel) niet-genoteerde aandelen Nederlandsche Dok Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 150.000 uit eigen portefeuille om notering voor deze aandelen te verkrijgen.¹⁵²⁰
- 1941 10.04.1941 Guichet bij NHM, AB, TB en Robaver ter omwisseling van gewone aandelen Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden tegen certificaten aan toonder van gewone aandelen ter verzekering van het nationale karakter van de onderneming. Verder namen de banken (elk voor een kwart deel) over 5175 nieuwe aandelen à f 600 (om te zetten in certificaten), koers van overname f 628,50, koers van uitgifte 105%. Emissie bijna voltekend, NHM moest 95 certificaten opnemen, winst NHM f 8988.¹⁵²¹
- 1941 17.04.1941 Syndicaat van NHM, TB en H&P (elk voor 1/3 deel) tot overname nieuwe aandelen serie A Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam, groot f 2.940.800. De helft hiervan (f 1.470.000) werd ingebracht in een syndicaat bestaande uit Administratiekantoor Unitas (Frits Fentener van Vlissingen), NHM (f 150.000), TB, Deli-Maatschappij (Herbert Cremer) en H&P. Koers van overname 140%. Doel hiervan was Nederlands karakter te waarborgen, aandelen zouden voorlopig bij syndicaat blijven berusten. Andere helft werd overgenomen tegen koers van 135%, koers van uitgifte 140% en werd aan het publiek aangeboden. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 24.555.¹⁵²²
- 1941 13.05.1941 Guichet bij NHM voor uitgifte 840 gewone aandelen NV Automatic Screw Works, Nijmegen, elk groot f 125. Koers van uitgifte 120%. Guichetprovisie f 1500. Emissie voor 80% geplaatst, winst NHM f 958.¹⁵²³
- 1941 13.10.1941 Guichet bij NHM, AB, Paribas, TB, Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, H&P, Hope & Co., IB, RMZ, NIHB, NIEM, P&Co. en Robaver voor 3,5% Nederlandse staatslening 1941, groot f 500 miljoen. Koers van uitgifte 97,5%. Guichetprovisie 0,25%, makelaarsprovisie 3/8%. Emissie overtekend, winst NHM f 168.103.¹⁵²⁴
- 1942 22.01.1942 Garantiesyndicaat van P&Co., NHM, H&P en Vlaer & Kol tot overname en plaatsing aandelen NV Houthandel v/h Bontekoning & Aukes, Amsterdam, groot f 771.000. Koers van overname en uitgifte 125%, garantiecommissie 3%. Emissie voltekend na een tweede syndicaat, winst NHM f 9969.¹⁵²⁵
- 1942 10.04.1942 Guichet bij NHM, AB, TB en NIHB van aandelen Nederlandsche Dok Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen, koers van uitgifte 100%. TB verdiende

1517 NA, NHM 458, 1940, 11.03.1940.

1518 NA, NHM 458, 1941, 16.01.1941.

1519 NA, NHM 458, 1941, 07.03.1941.

1520 NA, NHM 77, 1941, p. 29.

1521 NA, NHM 458, 1941, 10.04.1941.

1522 NA, NHM 458, 1941, 17.04.1941.

1523 NA, NHM 458, 1941, 13.05.1941.

1524 NA, NHM 458, 1941, 13.10.1941.

1525 NA, NHM 459, 1942, 22.01.1942.

- f 11.579 met deze transactie, dat zal voor de NHM dus in dezelfde orde hebben gelegen.¹⁵²⁶
- 1942 24.04.1942 Guichet bij NHM van nieuwe aandelen NV Industrie v/h Van Lohuizen & Co., Vaassen, groot f 250.000, koers van uitgifte 115%. Guichetprovisie f 1000, vermeerderd met 0,75% over waarde geplaatste aandelen. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 3003.¹⁵²⁷
- 1942 24.08.1942 Participatie met f 125.000 via Labouchere & Co. in syndicaat tot garantie der uitgifte aandelen NV Maatschappij Van Berkel's Patent, Rotterdam, groot f 1.966.500. Koers van uitgifte 110%. Commissie syndicaat 2,5%. Emissie voltekend. Daarnaast nam NHM voor f 25.000 aandelen in portefeuille die niet vóór 1 september 1943 mochten worden verkocht, waarschijnlijk om het Nederlandse karakter van de onderneming te doen behouden. Winst NHM op transactie augustus 1942 f 3125 en september 1943 f 12.122.¹⁵²⁸
- 1942 28.10.1942 Guichet bij NHM, AB, Paribas, TB, Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, H&P, Hope & Co., IB, RMZ, NIHB, NIEM, Nederlandsche Middenstandsbank (NMB), P&Co. en Robaver voor 3,5% Nederlandse staatslening 1942, groot f 1 miljard waarvan f 400 miljoen ondergebracht bij Rijksfondsen. Koers van uitgifte 99,5%. Guichetprovisie 3/16%, makelaarsprovisie 3,82%. Emissie overtekend, winst NHM f 121.172.¹⁵²⁹
- 1943 07.01.1943 Participatie met f 50.000 via P&Co. in nieuwe aandelen Rotterdamsch Beleggings Consortium NV, Rotterdam, groot f 280.000. Koers van overname werd niet genoemd. De stukken zouden geleidelijk van de hand worden gedaan.¹⁵³⁰
- 1943 08.01.1943 Overname door syndicaat bestaande uit RMZ, Robaver, P&Co., NHM en AB (elk voor 1/5 deel) van 3,5% obligatielening Lever's Zeep-Maatschappij NV, Rotterdam groot f 9 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie f 91.800. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 21.359.¹⁵³¹
- 1943 10.02.1943 Overname door syndicaat bestaande uit AB, Hope & Co. en NHM (elk voor 1/3 deel) van 3,5% conversie obligatielening NV Maatschappij tot Exploitatie van Limburgsche Steenkolenmijnen (Oranje-Nassau Mijnen), Heerlen, groot f 19.643.000. Koers van overname 97 1/8%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 72.954.¹⁵³²
- 1943 26.03.1943 Syndicaat bestaande uit Robaver en AB; NHM; TB, IB, RMZ en P&Co. (elk voor 1/7 deel) ter overname van 3,5% conversie obligatielening 1943 gemeente Rotterdam, groot f 15 miljoen. Koers van overname 98,301%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 12.061.¹⁵³³
- 1943 31.03.1943 Guichet bij NHM en tevens overname van 49 aandelen Hoornsche Crediet- en Effectenbank, Hoorn, totaal 200 aandelen van f 600. Koers van uitgifte 100%. Makelaarsprovisie f 2,60 per stuk. Emissie mislukte, 100 stukken geplaatst, NHM moest 24 stukken opnemen.¹⁵³⁴
- 1943 28.05.1943 Participatie met f 70.000 via P&Co. in syndicaat tot garantie der uitgifte van gewone aandelen NV Houthandel v/h Bontekoning & Aukes, Amsterdam, groot f 700.000. Koers van overname en uitgifte 132%, garantiecommissie 2%. Emissie voltekend, winst NHM f 1400.¹⁵³⁵
- 1943 21.06.1943 Overname door NHM en Labouchere & Co. (elk voor de helft) van commanditaire gewone aandelen serie II cv Nationaal Bezit Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, groot f 1 miljoen in stukken van f 100. Koers van overname en uitgifte 130%. Emissie niet voltekend, NHM moest f 137.500 opnemen.¹⁵³⁶

1526 *Van Oss' Effectenboek 1947-1948 Binnenland*, p. 675.

1527 NA, NHM 459, 1942, 22.01.1942.

1528 NA, NHM 459, 1942, 24.08.1942.

1529 NA, NHM 459, 1942, 28.10.1942.

1530 NA, NHM 322, 1943, 07.01.1943.

1531 NA, NHM 459, 1943, 08.01.1943.

1532 NA, NHM 459, 1943, 10.02.1943.

1533 NA, NHM 459, 1943, 26.03.1943.

1534 NA, NHM 459, 1943, 31.03.1943.

1535 NA, NHM 459, 1943, 28.05.1943.

1536 NA, NHM 459, 1943, 21.06.1943.

- 1943 09.07.1943 Guichet bij NHM, AB, Paribas, TB, Handel-Maatschappij H. Albert de Bary, H&P, Hope & Co., IB, RMZ, NIHB, NIEM, NMB, P&Co. en Robaver voor 3,5% Nederlandse staatslening 1943, groot f 1 miljard waarvan f 300 miljoen ondergebracht bij Rijksfondsen. Koers van uitgifte 99,75%. Guichetprovisie 3/16%, makelaarsprovisie 3,82%. Emissie overtekend, winst NHM f 140.678.¹⁵³⁷
- 1943 26.11.1943 Guichet bij NHM voor uitgifte 2400 gewone aandelen NV Automatic Screw Works, Nijmegen, elk groot f 125. Koers van uitgifte 125%. Guichetprovisie 1%. Emissie voor 80% geplaatst, winst NHM f 1847.¹⁵³⁸
- 1943 09.12.1943 Overname door NHM van 2000 gewone aandelen NV Koninklijke Fabriek van Rijtuigen en Spoorwagens J.J. Beijnes, Haarlem, elk groot f 500. Koers van overname 118%, koers van uitgifte 122%. Emissie bijna voltekend, NHM moest f 30.000 opnemen.¹⁵³⁹
- 1944 04.02.1944 Guichet bij NHM voor uitgifte 200 aandelen à f 500 NV Fabriek van Instrumenten en Electriche Apparaten 'Inventum', De Bilt. Koers van uitgifte 300%. Guichetprovisie f 1000, 3/8%, makelaarsprovisie. Emissie niet voltekend, 66 stukken niet geplaatst, winst NHM f 731.¹⁵⁴⁰
- 1944 05.02.1944 Guichet bij Robaver, TB en NHM voor omwisseling cumulatief preferente aandelen in gewone aandelen NV Vereenigde Chemische Fabrieken, Utrecht, f 4 miljoen alsmede emissie van aandelen, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 110%. Provisie 0,5% over beide soorten aandelen, met een minimum van f 15.810. Emissie niet voltekend. Winst NHM f 4695.¹⁵⁴¹
- 1944 02.03.1944 Participatie met 50 claims à f 300 (recht gevend op f 50.000 aandelen) via P&Co. in uitgifte nieuwe aandelen Simons' Emballagefabriek en Houthandel NV, Oosterhout, groot f 480.000. Koers van uitgifte 125%, plaatsingscommissie 2%. Emissie voltekend, winst NHM f 2375.¹⁵⁴²
- 1944 12.04.1944 Participatie met 25 claims à f 350 (recht gevend op f 25.000 aandelen) via P&Co. in uitgifte nieuwe aandelen Technisch Bureau v/h Nierstrasz NV, Amsterdam, groot f 122.000. Koers van uitgifte 160%, garantiecommissie 2%. Emissie voltekend, winst NHM f 1250.¹⁵⁴³
- 1944 25.04.1944 Participatie met f 20.000 via P&Co. in uitgifte 4% hypothecaire obligatielening NV Bouwmaatschappij 'Het Wapen van Amsterdam', Amsterdam, groot f 0,9 miljoen. Koers van uitgifte 101,5%, plaatsingscommissie 2%. Emissie voltekend, winst NHM f 176.¹⁵⁴⁴
- 1944 26.04.1944 Syndicaat van NHM en TB ter overname nieuwe gewone aandelen NV Nederlandsche Staalgieterij v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, groot f 414.500 (NHM (2/3) en TB (1/6)), in totaal groot f 829.000 alsmede 3,5% obligatielening, groot f 1 miljoen (elk voor de helft). Overnameprijs f 684,70 voor aandeel van f 500 en f 987,50 voor obligatie van f 1000. Syndicaatscommissie f 1000 voor beide banken. Koers van uitgifte aandelen 140%. Emissie aandelen bijna voltekend, emissie obligatielening zwaar overtekend. Winst NHM f 8481.¹⁵⁴⁵
- 1944 24.06.1944 Overname door NHM van 3,5% obligatielening NV Kempensche Zinkmaatschappij Zincs de la Campine, Budel, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 98,07/98,82%, koers van uitgifte 100/101%. Emissie overtekend, winst f 19.533.¹⁵⁴⁶
- 1944 28.07.1944 Syndicaat van NHM, TB en H&P (elk voor 1/3 deel) tot overname 3,5% obligatielening Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor',

- Amsterdam, groot f 4.250.000. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 20.786.¹⁵⁴⁷
- 1944 10.08.1944 Guichet bij NHM voor uitgifte niet royeerbare certificaten van aandelen NV Koudijs' Voederfabrieken (Barneveldsche Kip), Barneveld, f 1 miljoen, hiervan reeds f 250.000 van te voren door Koudijs geplaatst en f 100.000 overgenomen door NHM. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie 0,25% en 0,382% commissionairsprovisie. Emissie overtekend. Winst NHM f 1484.¹⁵⁴⁸
- 1944 16.08.1944 Participatie met f 700.000 via P&Co. in 3,5% obligatielening Algemeene Kunstzijde Unie NV, Arnhem, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Syndicaatscommissie 1%. Emissie belangrijk overtekend. Winst NHM f 7000.¹⁵⁴⁹
- 1946 14.06.1946 Syndicaat bestaande uit NHM (f 4.311.000), AB, TB, IB, LR&Co., RMZ, NIHB, P&Co. en Robaver ter overname van preferente aandelen B Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel (Herstelbank), Den Haag, groot f 25 miljoen, in totaal groot f 100 miljoen. Koers van overname 99,5%, koers van uitgifte 100,75%. Emissie overtekend, winst NHM f 31.664.¹⁵⁵⁰
- 1946 19.07.1946 Overname door NHM, H&P en Labouchere & Co. (elk voor 1/3 deel) van aandelen C NV Nederlandsch-Amerikaansche Autobandenfabriek Vredestein, Den Haag, groot f 3 miljoen, waarvan reeds f 1 miljoen geplaatst. Koers van overname 110%, koers van uitgifte 115%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 45.975.¹⁵⁵¹
- 1946 31.10.1946 Overname door NHM (5/8 deel) en TB (3/8 deel) van gewone aandelen Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, groot f 0,4 miljoen. Koers van overname 115%, koers van uitgifte 120%. Emissie bijna voltekend, winst f 9804.¹⁵⁵²
- 1946 26.11.1946 Overname door NHM en Robaver (elk voor een half deel) van 3,5% obligatielening NV Meelfabrieken der Nederlandsche Bakkerij, Rotterdam, groot f 3 miljoen. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 14.190.¹⁵⁵³
- 1946 28.11.1946 Participatie met f 500.000 via Labouchere & Co. mede namens RMZ in syndicaat tot garantie ter plaatsing nieuwe aandelen NV Nederlandsche Kabelfabriek, Delft, groot f 4,2 miljoen. Koers van uitgifte 145%. Garantiecommissie 2,5%. Emissie voltekend, winst NHM f 18.125.¹⁵⁵⁴
- 1946 05.12.1946 Guichet bij NHM en TB van gewone aandelen Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart NV, Amsterdam, groot f 3,5 miljoen. Koers van overname 100,5%, koers van uitgifte 103%. Emissie niet voltekend. NHM moest f 453.500 opnemen, deze met winst verkocht. Winst NHM f 37.529.¹⁵⁵⁵
- 1947 15.02.1947 Guichet bij o.a. NHM voor 3-3,5% conversie obligatielening Nederlandse staatslening 1947, groot f 2.742.361.700.¹⁵⁵⁶
- 1947 15.02.1947 Overname door Hope & Co., NHM en AB; TB, LR&Co. en Robaver (elk voor 1/6 deel) van 3-3,5% obligatielening provincie Noord-Holland, groot f 3 miljoen. Koers van overname 98 7/8%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 2455.¹⁵⁵⁷
- 1947 15.02.1947 Guichet bij NHM van gewone aandelen B Internationale Kunststoffen Industrie NV, Voorschoten, groot f 0,6 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie f 5000 en 0,383% commissionairsprovisie. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 4415.¹⁵⁵⁸

1547 NA, NHM 459, 1944, 28.07.1944.
1548 NA, NHM 459, 1944, 10.08.1944.
1549 NA, NHM 459, 1944, 16.08.1944.
1550 NA, NHM 460, 1946, 14.06.1946.
1551 NA, NHM 460, 1946, 19.07.1946.
1552 NA, NHM 460, 1946, 31.10.1946.
1553 NA, NHM 460, 1946, 26.11.1946.

1554 NA, NHM 460, 1946, 28.11.1946.
1555 NA, NHM 460, 1946, 05.12.1946.
1556 NA, NHM 79, 1948, p. 42, *Van Oss' Effectenboek 1950, deel 1 Binnenland*, p. 15-16.
1557 NA, NHM 461, 1947, 15.02.1947.
1558 NA, NHM 461, 1947, 15.02.1947.

- 1947 03.03.1947 Overname door NHM en Van Vloten & De Gijsselaar (elk voor een half deel) van 3% conversie obligatielening gemeente Enschede, groot f 2,6 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie niet voltekend, verlies NHM f 55.¹⁵⁵⁹
- 1947 14.03.1947 Overname door NHM en Kerkhoven & Co. van uitgifte aandelen NV Nederlandsche Fabriek van Bronswerken v/h Becht & Dyserinck, Amsterdam, groot f 0,2 miljoen Koers van uitgifte 135%. Garantievervoering 4%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 8000.¹⁵⁶⁰
- 1947 14.03.1947 Syndicaat van NHM, TB en H&P (elk voor 1/3 deel) tot overname nieuwe aandelen serie A Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam, groot f 4,5 miljoen. Koers van overname 120%, koers van uitgifte 130%. Emissie overtekend, winst NHM f 74.626.¹⁵⁶¹
- 1947 11.04.1947 Overname door NHM van 3% conversie obligatielening gemeente Zwolle, groot f 2.286.000. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 99,75%. Emissie mislukte, maar voor f 768.000 ingetekend, verlies NHM f 1473.¹⁵⁶²
- 1947 21.04.1947 Guichet bij Robaver, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHM, NIHB, H. Oyens & Zonen en P&Co. van 3-3,5% obligatielening NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetvervoering 0,25%. Emissie geslaagd, winst NHM f 1872.¹⁵⁶³
- 1947 29.04.1947 Overname door NHM van nieuwe aandelen NV Industrie v/h Van Lohuizen & Co., Vaassen, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 110%, koers van uitgifte 115%. Emissie bijna voltekend, daarna restant met winst verkocht, winst NHM f 24.988.¹⁵⁶⁴
- 1947 09.05.1947 Participatie met f 50.000 via Slavenburg's Bank in syndicaat tot garantie van de plaatsing van aandelen B, NV Alweco., Den Bosch, groot f 0,5 miljoen, koers van uitgifte 100%. Garantievervoering 2,5%. Winst f 1250.¹⁵⁶⁵
- 1947 06.06.1947 Guichet bij NHM, H&P en Labouchere & Co. (elk voor 1/3 deel) van aandelen NV Rubberfabriek Vredestein, Den Haag, groot f 1,3 miljoen, in totaal groot f 1,5 miljoen. Vooraf geplaatst door drie banken f 450.000. Koers van uitgifte 172%. Provisie 5%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 34.986.¹⁵⁶⁶
- 1947 10.06.1947 Overname door Robaver, NHM en Van Mierlo en Zoon van 3,5% obligatielening NV Bierbrouwerij De Drie Hoefijzers, Breda, groot f 2 miljoen, waarvan reeds f 0,8 miljoen geplaatst. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100,5%. Emissie dertig maal overtekend. Winst NHM f 8112.¹⁵⁶⁷
- 1947 11.06.1947 Overname door NHM en Kerkhoven & Co. (f 25.000) van aandelen NV Bronswerk, Amersfoort, groot f 1 miljoen, waarvan f 0,4 miljoen reeds geplaatst. Koers van overname 103,5%, koers van uitgifte 108%. Garantievervoering 4%. Emissie 27 x overtekend. Winst NHM f 22.035.¹⁵⁶⁸
- 1947 17.06.1947 Guichet bij NHM en TB van gewone aandelen NV Hollandsche Melksuikerfabriek, Uitgeest, groot f 450.000. Koers van uitgifte 140%. Provisie voor elk f 1500 alsmede commissarissencommissie van 3/8%. Emissie voltekend, winst NHM f 2311.¹⁵⁶⁹
- 1947 24.06.1947 Overname door Robaver en NHM van aandelen NV Stoomvaart-Maatschappij de Maas, Rotterdam, groot f 4 miljoen. Koers van overname 152%, koers van uitgifte 153%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 40.765.¹⁵⁷⁰
- 1947 25.06.1947 Overname door NHM en Hope & Co. van nieuwe gewone aandelen NV Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, elk groot f 500, totaal f 4,7 miljoen. Koers van overname 130%, koers van uitgifte 135%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 103.610.¹⁵⁷¹

1559 NA, NHM 461, 1947, 03.03.1947.
1560 NA, NHM 461, 1947, 14.03.1947.
1561 NA, NHM 461, 1947, 14.03.1947.
1562 NA, NHM 461, 1947, 11.04.1947.
1563 NA, NHM 461, 1947, 21.04.1947.
1564 NA, NHM 461, 1947, 29.04.1947.
1565 NA, NHM 461, 1947, 15.05.1947.

1566 NA, NHM 461, 1947, 06.06.1947.
1567 NA, NHM 461, 1947, 10.06.1947.
1568 NA, NHM 461, 1947, 11.06.1947.
1569 NA, NHM 461, 1947, 17.06.1947.
1570 NA, NHM 461, 1947, 24.06.1947.
1571 NA, NHM 461, 1947, 25.06.1947.

- 1947 05.07.1947 Guichet bij NHM van gewone aandelen NV Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap', Amsterdam, groot f 200.000, in totaal groot f 250.000. Koers van uitgifte 107%. Provisie f 1500 alsmede commissiarscommissie van 3/8%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 1102.¹⁵⁷²
- 1947 15.07.1947 Guichet bij NHM voor uitgifte 200 aandelen à f 500 NV Fabriek van Instrumenten en Electriche Apparaten 'Inventum', De Bilt., groot f 100.000. Koers van uitgifte 240%. Guichetprovisie f 2000, 3/8%, makelaarsprovisie. Emissie voltekend, winst NHM f 2000.¹⁵⁷³
- 1947 10.09.1947 Overname door Robaver, P&Co. en NHM (elk voor 1/3 deel) van 4% aflosbare cumulatief preferente aandelen Lever Brothers & Unilever NV, Rotterdam, groot f 20.550.000, waarvan vooraf f 8.850.000 geplaatst. Koers van overname 102%, koers van uitgifte 104%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 127.791.¹⁵⁷⁴
- 1947 11.09.1947 Overname door NHM, Robaver, P&Co. en Ingwersen & Co. (elk voor een kwart deel) van f 3,4 miljoen gewone aandelen en van f 0,5 miljoen 4% cumulatief preferente converteerbare aandelen NV Nederlandsch-Amerikaansche Fittingfabriek, Amsterdam. Koers van overname 102,5%, koers van uitgifte 108%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 43.445.¹⁵⁷⁵
- 1947 26.09.1947 Overname door Robaver, P&Co. en NHM (elk voor 1/3 deel) van 4% aflosbare cumulatief preferente aandelen Lever Brothers & Unilever NV, Rotterdam, groot f 20 miljoen. Koers van overname 103,5%, koers van uitgifte 104-104,5%. Emissie niet voltekend, uiteindelijk alle stukken geplaatst, winst NHM f 57.310.¹⁵⁷⁶
- 1947 08.10.1947 Overname door TB en NHM van gewone aandelen NV Van Gelder Zonen, Amsterdam, f 4.635.000. Koers van overname 117%, koers van uitgifte 120%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 47.326.¹⁵⁷⁷
- 1947 23.10.1947 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., Robaver, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co. en Paribas (elk voor 1/11 deel) ter overname van 3-3,5% conversie obligatielening 1947 gemeente Amsterdam, groot f 60 miljoen. Koers van overname 98 15/16%, koers van uitgifte 100%. Emissie ruim voltekend, winst NHM f 30.984.¹⁵⁷⁸
- 1947 25.10.1947 Overname door NHM, AB, TB en Robaver (elk voor een kwart deel) van 10.748 certificaten van aandelen Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden, groot f 600 per stuk. Koers van overname 127%, koers van uitgifte 130%. Emissie bijna voltekend, daarna alsnog geplaatst, winst NHM f 27.387.¹⁵⁷⁹
- 1947 15.11.1947 Overname door NHM van 3,5% obligatielening Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van overname 99,5%, koers van uitgifte 101%. Syndicaat ter plaatsing lening o.l.v. NHM (f 23 miljoen) en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, H&P, Hope & Co., IB, RMZ, P&Co., RB en Schill & Capadose. Emissie zwaar overtekend, winst f 297.518.¹⁵⁸⁰
- 1947 17.11.1947 Guichet bij NHM, AB, Paribas, TB, Dunlop & Co., Dunlop & Philips, Gebr. Boissevain, H&P, Van der Hoop, Offers & Zoon, Hope & Co., IB, RMZ, P&Co., RB en Schill & Capadose van aandelen Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, Den Haag, groot f 302.174.400. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie 0,25%. In Nederland ingeschreven f 169.140.700, in Frankrijk, Zwitserland en België f 101.108.300. Winst NHM f 41.052.¹⁵⁸¹

1572 NA, NHM 461, 1947, 05.07.1947.

1573 NA, NHM 461, 1947, 15.07.1947.

1574 NA, NHM 461, 1947, 10.09.1947.

1575 NA, NHM 461, 1947, 11.09.1947.

1576 NA, NHM 461, 1947, 26.09.1947.

1577 NA, NHM 461, 1947, 08.10.1947.

1578 NA, NHM 461, 1947, 23.10.1947.

1579 NA, NHM 461, 1947, 25.10.1947.

1580 NA, NHM 461, 1947, 15.11.1947.

1581 NA, NHM 461, 1947, 17.11.1947.

- 1947 28.11.1947 Overname door NHM, NIHB en TB van 1000 aandelen van NV Hollandsche Sociëteit van Levensverzekeringen, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 155%, koers van uitgifte 160%. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 10.632.¹⁵⁸²
- 1948 07.01.1948/01.12.1947 Participatie met f 1 miljoen via Van Eeghen & Co. mede namens Hope & Co. en P&Co. in syndicaat tot uitgifte 7% preferente aandelen en gewone aandelen Dordtsche Petroleum Industrie Maatschappij, Amsterdam, groot f 7,2 miljoen respectievelijk f 14,4 miljoen. Koers van uitgifte 105%, commissie syndicaat 0,5%. Winst NHM f 5000.¹⁵⁸³
- 1948 13.01.1948 Syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., RB, IB, NIEM en RMZ; Hope & Co., NHM en AB; P&Co., Paribas en H&P (elk voor 1/12 deel) ter overname van 3-3,5% conversie obligatielening 1948 gemeente Amsterdam, groot f 66 miljoen. Koers van overname 98 15/16%, koers van uitgifte 100%. Emissie ruim voltekend, winst NHM f 35.488.¹⁵⁸⁴
- 1948 21.01.1948 Overname door NHM van aandelen van NV Betonfabriek 'de Meteor', De Steeg, groot f 250.000. Koers van overname 106%, koers van uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 8564.¹⁵⁸⁵
- 1948 12.02.1948 Overname door NHM en Ingwersen & Co. (elk voor half deel) van 3,5-4% obligatielening Bosch & Keuning NV, Baarn, groot f 0,2 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend, winst NHM f 528.¹⁵⁸⁶
- 1948 25.02.1948 Guichet bij RB, Dunlop & Philips, AB, NHM, P&Co. en Fred. Philips, Zaltbommel van 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen NV Gemeenschappelijk Bezit van Aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 18.447.000 tegen de koers van 120%. Guichetprovisie 0,25%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM in combinatie met onderstaande emissie f 32.850.¹⁵⁸⁷
- 1948 25.02.1948 Guichet bij RB, Dunlop & Philips, AB, NHM, P&Co. en Fred. Philips, Zaltbommel van gewone aandelen NV Gemeenschappelijk Bezit van Aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 52.220.250, tegen de koers van uitgifte van 200%. Guichetprovisie 0,25%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM in combinatie met bovenstaande emissie f 32.850.¹⁵⁸⁸
- 1948 25.02.1948 Overname door RB, AB, NHM en P&Co. van 3,5% obligatielening NV Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 75 miljoen. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 101%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 178.344.¹⁵⁸⁹
- 1948 15.03.1948 Syndicaat van NHM, TB en H&P (elk voor 1/3 deel) tot overname nieuwe aandelen serie A 'Werkspoor', Amsterdam, groot f 4 miljoen. Koers van overname 126%, koers van uitgifte 130%. Emissie niet voltekend, winst NHM f 56.973.¹⁵⁹⁰
- 1948 22.03.1948 Overname door NHM van nieuwe aandelen B Internationale Kunststoffen Industrie NV, Voorschoten, groot f 0,8 miljoen. Koers van overname 105%, koers van uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 35.575.¹⁵⁹¹
- 1948 16.04.1948 Guichet bij o.a. NHM voor 3,25% conversie obligatielening Nederlandse staatslening 1948, groot f 360 miljoen.¹⁵⁹²
- 1948 23.04.1948 Beursintroductie door NHM en AB van aandelen Diepenbrock & Reigers NV (DRU), Ulft, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 133%, koers van uitgifte 138%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 19.464.¹⁵⁹³

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1582 NA, NHM 461, 1947, 28.11.1947.

1583 NA, NHM 461, 1947, 01.12.1947.

1584 NA, NHM 462, 1948, 13.01.1948.

1585 NA, NHM 462, 1948, 21.01.1948.

1586 NA, NHM 462, 1948, 12.02.1948.

1587 NA, NHM 462, 1948, 25.02.1948.

1588 NA, NHM 462, 1948, 25.02.1948.

1589 NA, NHM 462, 1948, 25.02.1948.

1590 NA, NHM 462, 1948, 15.03.1948.

1591 NA, NHM 462, 1948, 22.03.1948.

1592 NA, NHM 79, 1948, p. 42, *Van Oss' Effectenboek 1950, deel 1 Binnenland*, p. 12-13.

1593 NA, NHM 462, 1948, 05.04.1948.

- 1948 13.05.1948 Guichet bij o.a. NHM voor 3% conversie obligatielening Nederlandse staatslening 1948, groot f 1.140.000.000.¹⁵⁹⁴
- 1948 07.05.1948 Overname door AB, NHM en P&Co. (elk voor 1/3 deel) van nieuwe aandelen NV Deli-Maatschappij, Amsterdam, groot f 12.827.000. Koers van overname 118%, koers van uitgifte 125%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 266.346.¹⁵⁹⁵
- 1948 09.06.1948 Participatie met f 50.000 via Slavenburg's Bank in syndicaat tot garantie van de plaatsing van aandelen B, NV Alweco., Den Bosch, groot f 0,5 miljoen, koers van uitgifte 106%. Syndicaatsprovisie 1,75%. Winst f 875.¹⁵⁹⁶
- 1948 20.07.1948 Overname door NHM van nieuwe aandelen Amsterdamsche Droogdok Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 147,5%, koers van uitgifte 150%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 33.422.¹⁵⁹⁷
- 1948 27.07.1948 Overname door AB, NHM en P&Co. (elk voor 1/3 deel) van nieuwe aandelen NV Deli-Maatschappij, Amsterdam, groot f 1.519.000. Koers van overname 145%, verkoopkoers 147,75-164,25%. Winst f 61.222.¹⁵⁹⁸
- 1948 13.09.1948 Overname door NHM en TB (elk voor half deel) van nieuwe aandelen NV Handel-Maatschappij Europa-Azië (Euraz), Amsterdam, groot f 550.000. Koers van overname 115%, verkoopkoers 120%. Emissie voltekend, winst NHM f 7505.¹⁵⁹⁹
- 1948 03.11.1948 Overname door RB en NHM (elk voor half deel) van certificaten van aandelen Phs. van Ommeren Scheepvaartbedrijf NV, Rotterdam, groot f 1 miljoen. Koers van overname 160%, koers van uitgifte 167,5%. Emissie voltekend, winst NHM f 22.551.¹⁶⁰⁰
- 1948 11.11.1948 Overname door TB, NHM, AB en NIHB (elk voor een kwart deel) van 3100 aandelen à f 500 per stuk NV Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam. Koers van overname 105%, koers van uitgifte 110%. Emissie voltekend. Winst NHM samen met onderstaande emissie f 31.050.¹⁶⁰¹
- 1948 11.11.1948 Overname door TB, NHM, AB en NIHB (elk voor een kwart deel) van 1495 aandelen à f 1000 per stuk. Nederlandsche Dok Maatschappij NV, Amsterdam. Koers van overname 105%, koers van uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM samen met bovenstaande emissie f 31.050.¹⁶⁰²
- 1948 23.11.1948 Participatie via Wed. Tjeenk & Co. met 40 claims voor recht op inschrijving op 1600 aandelen à f 250 van Koninklijke Handelmaatschappij v/h Boeke & Huidekoper NV, Groningen. Syndicaatsleider RB. Koers van uitgifte 150%. Winst f 2037.¹⁶⁰³
- 1949 20.01.1949 Overname door NHM (4/8), TB (3/8) en Vlaer & Kol (1/8) van 6000 gewone aandelen NV Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, groot f 1,2 miljoen. Koers van overname 105%, koers van uitgifte 110%. Op 54 stuks na geplaatst, later alsnog met winst verkocht. Winst NHM f 28.515.¹⁶⁰⁴
- 1949 26.01.1949 Overname door NHM (3/4) en TB (1/4) van gewone aandelen NV Nederlandsche Staalgieterij v/h J.M. de Muinck Keizer, Utrecht, groot f 829.500, in totaal groot f 1.659.000. Koers van overname 117%, koers van uitgifte 120%. Niet geplaatst f 18.500, daarna met winst verkocht. Winst NHM f 12.706.¹⁶⁰⁵
- 1949 01.02.1949 Overname door TB en NHM (elk voor de helft) van aandelen NV Nederlandsche Fabriek van Bronswerken v/h Becht & Dyserinck, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 120%, koers van uitgifte 125%. Emissie op f 6600 na voltekend, later met winst verkocht. Winst NHM f 12.073.¹⁶⁰⁶
- 1949 02.02.1949 Guichet bij RB (2/6), AB, NHM, P&Co. en HBU (andere vier 1/6 deel) van

1594 NA, NHM 79, 1948, p. 42, *Van Oss' Effectenboek 1950, deel 1 Binnenland*, p. 24-25.
1595 NA, NHM 462, 1948, 07.05.1948.
1596 NA, NHM 462, 1948, 09.06.1948.
1597 NA, NHM 462, 1948, 20.07.1948.
1598 NA, NHM 462, 1948, 27.07.1948.
1599 NA, NHM 462, 1948, 13.09.1948.

1600 NA, NHM 462, 1948, 03.11.1948.
1601 NA, NHM 462, 1948, 11.11.1948.
1602 NA, NHM 462, 1948, 11.11.1948.
1603 NA, NHM 462, 1948, 23.11.1948.
1604 NA, NHM 463, 1949, 20.01.1949.
1605 NA, NHM 463, 1949, 26.01.1949.
1606 NA, NHM 463, 1949, 01.02.1949.

- 3,5% obligatielening NV Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot \$ 5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 3/8%. Emissie voltekend. Winst NHM f 6750.¹⁶⁰⁷
- 1949 09.02.1949 Overname door RB en NHM (elk voor de helft) van 3,5% converteerbare obligatielening NV Handelmaatschappij R.S. Stokvis & Zonen, Rotterdam, groot f 6 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie vele malen overtekend, winst NHM f 50.563.¹⁶⁰⁸
- 1949 22.02.1949 Overname door RB, P&Co., NHM en AB (elk voor een kwart deel) van 3,5% converteerbare obligatielening Lever Brothers & Unilever NV, Rotterdam, groot f 75 miljoen. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 101%. Emissie vele malen overtekend, winst NHM f 178.629.¹⁶⁰⁹
- 1949 26.03.1949 Overname door RB en NHM (elk voor half deel) van certificaten van aandelen Phs. van Ommeren Scheepvaartbedrijf NV, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 160%, koers van uitgifte 162,5%. Emissie voltekend, winst NHM f 6250.¹⁶¹⁰
- 1949 17.05.1949 Guichet bij Hope & Co. en NHM van aandelen NV Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 2.182.200, waarvan reeds f 0,6 miljoen geplaatst. Koers van uitgifte 104%. Guichetprovisie 3/8%. Emissie voltekend, winst NHM f 5080.¹⁶¹¹
- 1949 03.06.1949 Guichet bij NHM en Ingwersen & Co. van 4% hypothecaire obligatielening van Stichting Rusthuis der Gereformeerde Kerk, Zeist, groot f 250.000.¹⁶¹²
- 1949 07.06.1949 Overname door NHM en Hope & Co. (elk voor de helft) van gewone aandelen NV Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, elk groot f 500, groot f 6.266.500. Koers van overname 111%, koers van uitgifte 115%. Emissie bijna voltekend, rest daarna met winst verkocht. Winst NHM f 122.753.¹⁶¹³
- 1949 09.06.1949 Overname en introductie door RB en NHM (elk voor een half deel) van gewone aandelen Van der Heem NV, Den Haag, groot f 2,5 miljoen, waarvan f 0,5 miljoen onderhands geplaatst. Koers van uitgifte 145%. Provisie 6%. Emissie mislukte, maar op f 680.000 ingetekend. Eind 1949 moest NHM f 341.000 opnemen. Verlies f 466.671.¹⁶¹⁴
- 1949 09.08.1949 Emissie door NHM van nieuwe aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Willemstad, groot f 1.152.000.¹⁶¹⁵
- 1949 13.09.1949 Overname door TB en NHM (elk voor de helft) van 3,5% obligatielening NV Bronswerk, Amersfoort, groot f 1 miljoen, waarvan f 0,5 miljoen reeds geplaatst. Koers van uitgifte 100%. Garantieverprovisie 3/8%. Emissie vele malen overtekend. Winst NHM f 1763.¹⁶¹⁶
- 1949 04.10.1949 Overname door NHM van aandelen groot f 500 van Aanneming-Maatschappij 'De Kondor' NV, Amsterdam, groot f 450.000. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 6414.¹⁶¹⁷
- 1950 20.01.1950 Overname door NHM van nieuwe aandelen NV Industrie v/h Van Lohuizen & Co., Vaassen, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 110%, koers van uitgifte 115%. Emissie bijna voltekend, daarna restant met winst verkocht, winst NHM f 22.323.¹⁶¹⁸
- 1950 30.01.1950 Overname door RB, TB en NHM (elk voor 1/3 deel) van gewone aandelen Albatros Superfosfaatfabrieken NV, Utrecht, groot f 4.139.500, in stukken van f 250 en f 1000. Koers van overname respectievelijk 105% en 106%, koers van uitgifte 110%.

1607 NA, NHM 463, 1949, 02.02.1949.
1608 NA, NHM 463, 1949, 09.02.1949.
1609 NA, NHM 463, 1949, 22.02.1949.
1610 NA, NHM 463, 1949, 26.03.1949.
1611 NA, NHM 324, 1949, 17.05.1949.
1612 NA, NHM 324, 1949, 03.06.1949.

1613 NA, NHM 324, 1949, 07.06.1949.
1614 NA, NHM 324, 1949, 09.06.1949.
1615 *Van Oss' Effectenboek 1952 Binnenland*, p. 937.
1616 NA, NHM 324, 1949, 13.09.1949.
1617 NA, NHM 324, 1949, 04.10.1949.
1618 AAHA, NHM 3, 1950, 20.01.1950.

- Emissie bijna voltekend, daarna met winst verkocht. Winst in samenhang met onderstaande transactie f 44.602.¹⁶¹⁹
- 1950 30.01.1950 Overname door RB, TB en NHM (elk voor 1/3 deel) van aandelen NV Amsterdamsche Superfosfaatfabriek, Amsterdam, groot f 0,7 miljoen. Koers van overname en uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend, daarna met winst verkocht. Winst in samenhang met bovenstaande transactie f 44.602.¹⁶²⁰
- 1950 06.02.1950 Overname door NHM van aandelen NV Hero Conserven 'Breda', Breda, groot f 750.000. Koers van overname 100%, koers van uitgifte 106%. Emissie bijna voltekend, daarna restant met winst verkocht, winst NHM f 14.475.¹⁶²¹
- 1950 20.02.1950/30.12.1949 Overname door NHM en Labouchere & Co. (elk voor de helft) van 5% preferente winstdelende aandelen Wm. H. Müller & Co., NV, Rotterdam, groot f 1.750.000 en commanditaire aandelen cv Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, groot f 2.730.000. Overname a pari. Deze beide soorten aandelen zouden vervolgens omgewisseld worden bij cv Nationaal Bezit van Aandelen Wm.H. Müller & Co., Rotterdam tegen commanditaire aandelen serie A (5% preferente winstdelende aandelen) en gewone commanditaire aandelen, nominaal voor beide dezelfde bedragen. Overname eerstgenoemde aandelen tegen de koers 112,5%, met onderhandse plaatsing tegen dezelfde koers, laatstgenoemde tegen de koers van 132%. Bij eerstgenoemde provisie 1,5%, bij laatstgenoemde provisie 3,5%. Emissie bijna voltekend, daarna restant met winst verkocht. Winst NHM f 58.340.¹⁶²²
- 1950 31.03.1950 Guichet bij NHM en Ingwersen & Co. van 4% hypothecaire obligatielening van Stichting 'Jeugdland' (onderwijsinstituut), groot f 400.000, waarvan reeds f 127.000 was geplaatst. Emissie zou worden teruggetrokken als voor minder dan f 350.000 werd ingeschreven. Dit laatste gebeurde, dus emissie werd teruggetrokken.¹⁶²³
- 1950 00.04.1950 Emissie door NHM van aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij, Willemstad, groot f 76.000.¹⁶²⁴
- 1950 17.04.1950 Syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, Escomptobank, H&P, HBU, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NIHB, P&Co. en RB (elk voor 1/14 deel) ter overname en introductie van certificaten van 25 jarige 3% obligatielening International Bank for Reconstruction and Development, Washington (IBRAD) groot f 500.000/ \$ 132.000, in totaal groot \$ 150 miljoen. Koers van overname 103,5%, koers van verkoop 107/8-108,75%. Vergoeding \$ 6000. Introductie succesvol. Winst NHM f 2281.¹⁶²⁵
- 1950 27.04.1950 Overname door NHM van aandelen van NV Betonfabriek 'de Meteor', De Steeg, groot f 750.000. Koers van overname 116%, koers van uitgifte 120%. Emissie bijna voltekend, daarna met winst verkocht. Winst NHM f 32.249.¹⁶²⁶
- 1950 01.06.1950 Overname door NHM, Labouchere & Co. en H&P (elk voor 1/3 deel) van 3,5% obligatielening Dok- en Werfmaatschappij Wilton-Fijenoord NV, Schiedam, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98,25%, koers van uitgifte 101%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 19.078.¹⁶²⁷
- 1950 08.06.1950 Overname door NHM en TB (elk voor de helft) van aandelen B van NV Bronswerk, Amersfoort, groot f 0,8 miljoen. Koers van overname 103,5%, koers van uitgifte 108%. Emissie bijna voltekend, daarna stukken met winst verkocht. Winst NHM in samenhang met onderstaande transactie f 13.395.¹⁶²⁸
- 1950 08.06.1950 Overname door NHM en TB (elk voor de helft) van aandelen NV Nederlandsche Fabriek van Bronswerken v/h Becht & Dyserinck, Amsterdam, groot f 250.000. Koers van overname 129%, koers van uitgifte 130%. Emissie bijna voltekend, daarna

1619 AAHA, NHM 3, 1950, 30.01.1950.

1620 AAHA, NHM 3, 1950, 30.01.1950.

1621 AAHA, NHM 3, 1950, 06.02.1950.

1622 NA, NHM 324, 1949, 30.12.1949.

1623 NA, NHM 538, 1950, 27.03.1950, p. 22 en

29.06.1950, p. 17-18.

1624 *Van Oss' Effectenboek 1952 Binnenland*, p. 937.

1625 AAHA, NHM 3, 1950, 17.04.1950.

1626 AAHA, NHM 3, 1950, 27.04.1950.

1627 AAHA, NHM 3, 1950, 01.06.1950.

1628 AAHA, NHM 3, 1950, 08.06.1950.

- stukken met winst verkocht. Winst NHM in samenhang met bovenstaande transactie f 13.395.¹⁶²⁹
- 1950 28.06.1950 Overname door NHM, AB, TB en RB (elk voor een kwart deel) van 26870 certificaten van f 600 van gewone aandelen Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken NV, IJmuiden. Koers van overname 107%, koers van uitgifte 110%. Emissie niet voltekend, 3950 stukken ongeplaatst, daarna met winst verkocht. Winst NHM f 57.914.¹⁶³⁰
- 1950 21.12.1950 Overname door syndicaat o.l.v. NHM (ruim f 46 miljoen) en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, Hope & Co., IB, P&Co., RB, H&P, Schill & Capadose en RMZ van 3,5% conversie obligatielening NV Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij, Den Haag, groot f 200.050.000, in totaal groot f 250 miljoen. Koers van overname en uitgifte 100%, deel dat na conversie zou overblijven tegen koers van overname en uitgifte 101%. Brutovergoeding NHM f 1,4 miljoen. Netto marge 0,25% voor AB, emissie overtekend. Winst voor AB bij aandeel van f 28 miljoen, f 70.000. Nettowinst NHM f 122.948.¹⁶³¹
- 1950 00.00.1950 Introductie door NHM van tien \$ 1,40 cumulatief preferente converteerbare aandelen zonder nominale waarde en certificaten van tien gewone aandelen zonder nominale waarde Public Service Electric and Gas Company.¹⁶³²
- 1951 06.01.1951 Guichet bij NHM voor emissie nieuwe aandelen Ringers' Cacao- en Chocola-defabrieken NV, Rotterdam, groot f 160.000. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie 0,5%. Emissie voltekend, winst NHM f 411.¹⁶³³
- 1951 09.01.1951 Overname door NHM, H&P en Labouchere & Co. (elk voor 1/3 deel) van nieuwe aandelen NV Rubberfabriek Vredestein, Den Haag, groot f 1,5 miljoen. Koers van overname 128,25%, koers van uitgifte 135%. Emissie bijna voltekend, daarna stukken met winst verkocht. Winst NHM f 25.441.¹⁶³⁴
- 1951 10.01.1951/27.10.1950 Overname door NHM en RB (elk voor een half deel) van 3,5% converteerbare obligatielening Koninklijke Maatschappij De Schelde, Vlissingen, groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 14.558.¹⁶³⁵
- 1951 18.01.1951 Overname door RB, NHM en Van Mierlo & Zoon (elk voor 1/3 deel) van certificaten van aandelen NV Bierbrouwerij 'De Drie Hoefijzers', Breda, groot f 1,1 miljoen. Koers van overname 103%, koers van uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend, daarna rest met winst verkocht. Winst NHM f 25.597.¹⁶³⁶
- 1951 01.02.1951 Guichet bij o.a. NHM voor 2,75% belastingcertificaten Nederland, maximaal groot f 200 miljoen. Er werd voor f 169.904.000 ingeschreven.¹⁶³⁷
- 1951 19.02.1951 Overname door TB en NHM (elk voor een half deel) van 7972 gewone aandelen van f 300 NV Heemaf, Hengelo. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winst NHM f 13.877.¹⁶³⁸
- 1951 12.03.1951 Overname door RB, TB en NHM (elk voor 1/3 deel) van gewone aandelen Albatros Superfosfaatfabrieken NV, Utrecht, groot f 4.133.500, in stukken van f 250 en f 1000. Koers van overname 106%, koers van uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend, daarna stukken met winst verkocht. Winst NHM samen met hieronder vermelde emissie f 42.397.¹⁶³⁹
- 1951 12.03.1951 Overname door RB, TB en NHM (elk voor 1/3 deel) van aandelen NV Amsterdamsche Superfosfaatfabriek, Amsterdam, groot f 0,7 miljoen. Koers van overname en uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend, daarna stukken met winst verkocht. Winst NHM

1629 AAHA, NHM 3, 1950, 08.06.1950.

1630 AAHA, NHM 3, 1950, 28.06.1950.

1631 NA, AB 1635, p. 83, NA, NHM 325, 1950, 12.12.1950.

1632 NA, NHM 80, h.j.v. 1950, p. 52-53.

1633 AAHA, NHM 3, 1951, 06.01.1951.

1634 AAHA, NHM 3, 1951, 09.01.1951.

1635 AAHA, NHM 3, 1950, 27.10.1950.

1636 AAHA, NHM 3, 1951, 18.01.1951.

1637 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 38.

1638 AAHA, NHM 3, 1951, 19.02.1951.

1639 AAHA, NHM 3, 1951, 12.03.1951.

- samen met hierboven vermelde emissie f 42.397.¹⁶⁴⁰
- 1951 20.03.1951 Overname door NHM (3/8), TB (3/8) en Vlaer & Kol (1/4) van gewone aandelen Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, groot f 1,2 miljoen. Koers van overname 105%, koers van uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend, winst f 21.580.¹⁶⁴¹
- 1951 27.03.1951 Overname door TB en NHM (elk voor een half deel) van gewone aandelen NV Van Gelder Zonen, Amsterdam, totaal f 5.562.000. Koers van overname 102,5%, koers van uitgifte 105%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 42.710.¹⁶⁴²
- 1951 12.04.1951 Guichet bij o.a. NHM voor 3,5% obligatielening Nederlandse staatslening 1951, groot f 200 miljoen, waarvan f 92 miljoen voorgeplaatst.¹⁶⁴³
- 1951 29.05.1951 Overname door RB en NHM (elk voor een half deel) van gewone aandelen Van der Heem NV, Den Haag, groot f 1.226.000. Koers van overname 106,5%, koers van uitgifte 112%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 19.622.¹⁶⁴⁴
- 1951 19.06.1951 Guichet bij RB, Dunlop & Philips, AB, NHM, P&Co., Fred. Philips en HBU (elk 1/7 deel) van 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen in NV Gemeenschappelijk Bezit van Aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 30 miljoen, koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 0,25% en 0,5% makelaarscourtage. Emissie voltekend. Winst NHM in combinatie met onderstaande emissie f 21.719.¹⁶⁴⁵
- 1951 19.06.1951 Guichet bij RB, Dunlop & Philips, AB, NHM, P&Co., Fred. Philips en HBU (elk 1/7 deel) van gewone aandelen NV Gemeenschappelijk Bezit van Aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 69.627.000, koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 0,25% en 0,5% makelaarscourtage. Emissie voltekend. Winst NHM in combinatie met bovenstaande emissie f 21.719.¹⁶⁴⁶
- 1951 21.06.1951 Overname door RB en NHM (elk voor een half deel) van certificaten van aandelen Phs. van Ommeren NV, Rotterdam, groot f 206.000. Koers van overname 175%, koers van verkoop ter beurze door RB 175%-183%. Winst NHM f 5177.¹⁶⁴⁷
- 1951 22.06.1951 Guichet bij RB (2/6), AB, NHM, P&Co. en HBU (andere vier 1/6 deel) van 4% obligatielening NV Philips'Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot \$ 20 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 3/8%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 51.564.¹⁶⁴⁸
- 1951 22.06.1951 Overname door NHM van aandelen à f 500 NV Koninklijke Fabriek Inventum, De Bilt, groot f 160.500. Koers van uitgifte 200%. Emissie niet voltekend.¹⁶⁴⁹
- 1951 09.10.1951 Overname door syndicaat bestaande uit TB, LR&Co., RB, IB, Escomptobank en RMZ; Hope & Co., NHM, AB en HBU; P&Co., Paribas, H&P en NHB (elk voor 1/13 deel) ter overname van 2,5% premielening gemeente Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van overname 99,25%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 4699.¹⁶⁵⁰
- 1951 29.10.1951 Overname door RB en NHM (elk voor een half deel) van gewone aandelen NV P.F. van Vlissingen & Co.'s Katoenfabrieken, Helmond, groot f 3 miljoen. Koers van overname 105,23%, koers van uitgifte 110%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 48.852.¹⁶⁵¹
- 1951 01.11.1951 Overname door NHM en TB (elk voor een half deel) van 4,5% obligatielening NV Provinciale Geldersche Electriciteits-Maatschappij, Arnhem, groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 31.382.¹⁶⁵²
- 1951 06.11.1951 Emissie door NHM en TB van gewone aandelen Nederlandsche Maatschappij

1640 AAHA, NHM 3, 1951, 12.03.1951.
1641 AAHA, NHM 3, 1951, 20.03.1951.
1642 AAHA, NHM 3, 1951, 27.03.1951.
1643 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 18.
1644 AAHA, NHM 3, 1951, 29.05.1951.
1645 AAHA, NHM 3, 1951, 19.06.1951.
1646 AAHA, NHM 3, 1951, 19.06.1951.

1647 AAHA, NHM 3, 1951, 21.06.1951.
1648 AAHA, NHM 3, 1951, 22.06.1951.
1649 NA, AB 1611, emissieprospectus 22.06.1951; NA, NHM 538, 1951, 10.09.1951, p. 14.
1650 AAHA, NHM 3, 1951, 09.10.1951.
1651 AAHA, NHM 3, 1951, 29.10.1951.
1652 AAHA, NHM 3, 1951, 01.11.1951.

- voor de Walvisvaart NV, Amsterdam, groot f 7,5 miljoen, waarvan f 5 miljoen reeds was geplaatst. Koers van uitgifte 100%. Emissie volledig mislukt, slechts op f 151.000 ingetekend.¹⁶⁵³
- 1951 12.11.1951 Emissie door NHM, P&Co., Hope & Co., AB en IB (samen een kwart deel) van gewone aandelen Algemene Kunstzijde Unie NV, Arnhem, groot f 20 miljoen, koers van overname 127%, koers van uitgifte 132,5%. Emissie succesvol. Winst AB f 341.000.¹⁶⁵⁴
- 1951 12.11.1951 Emissie door NHM, P&Co., Hope & Co., AB en IB van 4,5% converteerbare obligatielening Algemene Kunstzijde Unie NV, Arnhem, groot f 20 miljoen, koers van overname 100%, koers van uitgifte 101%. Emissie zwaar overtekend, winst AB hierop f 17.181.¹⁶⁵⁵
- 1951 13.11.1951 Guichet bij RB, P&Co., NHM en AB (elk voor een kwart deel) van gewone aandelen Lever Brothers & Unilever NV, Rotterdam, groot f 43.004.000. Koers van uitgifte 133%. Provisie consortium f 175.000. Emissie waarschijnlijk voltekend, winst NHM f 36.869.¹⁶⁵⁶
- 1951 20.11.1951 Guichet bij gemeenteontvanger, AB, Boaz-Bank, Kingma's Bank, NHM, RB en W. Zeijl & Zn te Sneek van 4% obligatielening gemeente Sneek (woningbouw), groot f 750.000. Koers van uitgifte 100%.¹⁶⁵⁷
- 1951 26.11.1951 Guichet bij gemeenteontvanger, RB, TB, IB, NHM, NMB en Stichtsche Boaz-Bank te Zeist van 4% obligatielening gemeente Zeist (woningbouw), groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100% en 3,5% obligatielening gemeente Zeist (woningbouw), groot f 0,5 miljoen, koers van uitgifte 100%.¹⁶⁵⁸
- 1951 01.12.1951 Guichet bij gemeenteontvanger en plaatselijke banken te Haarlem van 4% obligatielening gemeente Haarlem (woningbouw), groot f 5 miljoen, koers van uitgifte 100%.¹⁶⁵⁹
- 1951 10.12.1951 Guichet bij gemeenteontvanger en plaatselijke banken te Schiedam van 4% obligatielening gemeente Schiedam (woningbouw), groot f 2 miljoen, koers van uitgifte 100%.¹⁶⁶⁰
- 1951 19.12.1951 Guichet bij gemeenteontvanger en plaatselijke banken te Amersfoort van 3,5% obligatielening gemeente Amersfoort (woningbouw), groot f 0,5 miljoen, koers van uitgifte 100% en 4% obligatielening gemeente Amersfoort (woningbouw), groot f 0,5 miljoen, koers van uitgifte 100%.¹⁶⁶¹
- 1952 07.01.1952 Introductie door NHM van participatiebewijzen Beleggingsdepot HBB onder beheer van de NV Hollandsche Belegging- en Beheer Maatschappij, Amsterdam.¹⁶⁶²
- 1952 15.01.1952 Guichet bij gemeenteontvanger en plaatselijke banken te Breda van 4% obligatielening gemeente Breda (woningbouw), groot f 2 miljoen, koers van uitgifte 100%.¹⁶⁶³
- 1952 18.01.1952 Overname door NHM en TB (elk voor half deel) van 4,5% obligatielening NV Provinciale Geldersche Electriciteits-Maatschappij, Arnhem, groot f 7,5 miljoen waarvan reeds f 2,5 miljoen voorgeplaatst. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend. Winst NHM f 21.710.¹⁶⁶⁴
- 1952 30.01.1952 Guichet bij gemeenteontvanger en plaatselijke banken te Roermond van

1653 NA, AB 1611, emissieprospectus 06.11.1951.

1654 NA, AB 1611, emissieprospectus 12.11.1951; NA, AB 1635 p. 100-103; D.C.J. van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies. Het ontstaan van de Algemene Bank Nederland en de Amsterdam-Rotterdam Bank, een studie in fusiegedrag over de periode 1950-1964* (Amsterdam 1999), p. 459.

1655 NA, AB 1611, emissieprospectus 12.11.1951; NA, AB 1635 p. 100-103.

1656 AAHA, NHM 3, 1951, 13.11.1951.

1657 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 98.

1658 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 98.

1659 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 99.

1660 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 100.

1661 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 102.

1662 NA, AB 1612, emissieprospectus 08.01.1952.

1663 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 102.

1664 AAHA, NHM 3, 1952, 18.01.1952.

- obligatielening gemeente Roermond (woningbouw), in twee series, maximaal groot f 2 miljoen, een pas rentedragend na 10 jaar, andere serie 4%. Koers van uitgifte 100%.¹⁶⁶⁵
- 1952 14.02.1952 Guichet bij RB, H&P, RMZ en P&Co.; TB, LR&Co., NHB en H. Oyens & Zonen; AB, IB, NHM en Hope & Co. ten behoeve van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten inzake de rentebriefspaarlening 1952, f 54,1 miljoen, 25-jarige 4,25% obligatielening, groot f 20 miljoen en een 22-jarige 0/5/10% lening 1952, groot f 5 miljoen, waarop f 4,1 miljoen ingetekend. Guichetcommissie 3/16%. Winst NHM f 10.577¹⁶⁶⁶
- 1952 03.03.1952 Overname en introductie door NHM en AB van gewone aandelen Apeldoornse Nettenfabriek Von Zeppelin & Co. NV, Amsterdam, groot f 3,2 miljoen, waarvan f 1,2 miljoen voorgeplaatst. Emissie niet voltekend, f 707.800 ongeplaatst.¹⁶⁶⁷
- 1952 19.03.1952 Introductie door NHM van participatiebewijzen Massachusetts Investors Trust, Boston.¹⁶⁶⁸
- 1952 20.03.1952 Emissie en introductie door NHM en RB van aandelen de erven wed. J. van Nelle NV, Rotterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 110%. Emissie niet voltekend, slechts voor f 644.100 ingetekend.¹⁶⁶⁹
- 1952 20.03.1952 Guichet bij gemeenteontvanger en plaatselijke banken te De Bilt/Bilthoven van 4% obligatielening gemeente De Bilt (woningbouw), groot f 550.000, koers van uitgifte 100%.¹⁶⁷⁰
- 1952 27.03.1952 Syndicaat bestaande uit RB en AB; NHM; TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co. (elk voor 1/8 deel) ter overname van 2,5% premieobligatielening 1952 I gemeente Rotterdam, groot f 10 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 11.288.¹⁶⁷¹
- 1952 21.04.1952 Syndicaat bestaande uit RB en AB; NHM; TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co. (elk voor 1/8 deel) ter overname van 2,5% premieobligatielening 1952 II gemeente Rotterdam, groot f 10 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie ruim overtekend, winst NHM f 11.244.¹⁶⁷²
- 1952 24.04.1952 Overname door TB en NHM (elk voor half deel) van 4,25% obligatielening I gemeente Nijmegen, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100%. Emissie mislukte, restant f 3,1 miljoen onder 100% verkocht. Ondanks dat winst NHM f 10.984.¹⁶⁷³
- 1952 05.05.1952 Overname door NHM en AB (elk voor een half deel) van 4,5% obligatielening 1952 I gemeente Helmond, groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie mislukte totaal, geplaatst f 194.000. Rest daarna verkocht tussen 98 en 99,5%. Winst NHM f 6574.¹⁶⁷⁴
- 1952 08.05.1952 Emissie door NHM van 4,25% obligatielening gemeente Eindhoven, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁶⁷⁵
- 1952 09.06.1952 Emissie door AB, TB, H&P, IB, LR&Co., NHB, NHM, P&Co. en RB van 2,5% premieobligatielening I gemeente Den Haag, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Op f 7,7 miljoen ingetekend.¹⁶⁷⁶
- 1952 19.06.1952 Overname door NHM van 4,25% obligatielening I gemeente Zaandam, groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie mislukte totaal, geplaatst f 91.000. Rest daarna verkocht tussen 98 en 100%. Winst NHM

1665 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 104.
1666 AAHA, NHM 3, 1952, 14.02.1952.
1667 NA, AB 1635 p. 110.
1668 NA, AB 1612, emissieprospectus 19.03.1952.
1669 NA, AB 1612, emissieprospectus 20.03.1952; NA, NHM 538, 1952, 19.05.1952, p. 15.
1670 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 109-110.

1671 AAHA, NHM 3, 1952, 27.03.1952.
1672 AAHA, NHM 3, 1952, 21.04.1952.
1673 AAHA, NHM 3, 1952, 24.04.1952.
1674 AAHA, NHM 3, 1952, 05.05.1952.
1675 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 114.
1676 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 117-118; NA, NHM 81 h1j 1952, p. 60.

- f 6242.¹⁶⁷⁷
- 1952 23.06.1952 Overname door NHM van 4,25% obligatielening gemeente Zwolle, groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie mislukte totaal, geplaatst f 74.000. Rest daarna verkocht tussen 98 en 100¹/8%. Winst NHM f 9350.¹⁶⁷⁸
- 1952 27.08.1952 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 4,25% obligatielening Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 20 miljoen, waarvan f 5 miljoen voorgeplaatst. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 0,25% en commissieprovisie van 3/8%. Emissie niet voltekend, bijna f 15 miljoen geplaatst. Winst NHM f 2785.¹⁶⁷⁹
- 1952 28.08.1952 Guichet bij NHM van 4,25% obligatielening II gemeente Zaandam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁶⁸⁰
- 1952 04.09.1952 Syndicaat bestaande uit RB en AB; NHM; TB, IB, LR&Co., RMZ en P&Co. (elk voor 1/8 deel) voor emissie van 4,25% obligatielening 1952 gemeente Rotterdam, groot f 15 miljoen, waarvan reeds f 5 miljoen was voorgeplaatst. Koers van uitgifte 100%.¹⁶⁸¹
- 1952 06.09.1952 Participatie van f 20.000 via Maatschappij voor Textielondernemingen, Amsterdam in syndicaat tot plaatsing 532 aandelen NV Algemene Norit Maatschappij, Amsterdam. Aandelen afkomstig van Nederlands Beheerinstituut. Inbreng van de aandelen in het syndicaat tegen de koers 216,4%, RB behandelde zaak voor het syndicaat ter beurze. Alle stukken waren op 14.10.1952 geplaatst. Winst NHM f 1958.¹⁶⁸²
- 1952 13.09.1952 Overname door AB, TB, H&P, IB, LR&Co., NHB, NHM, P&Co. en RB (elk voor 1/9 deel) van 2,5% premieobligatielening II gemeente Den Haag, groot f 10 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie niet voltekend (f 7,9 miljoen, uiteindelijke winst NHM f 26.518.¹⁶⁸³
- 1952 15.09.1952 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 4,25% obligatielening II Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 0,25% en commissieprovisie van 3/8%. Emissie niet voltekend, bijna f 10 miljoen geplaatst. Winst NHM f 2535.¹⁶⁸⁴
- 1952 19.09.1952 Guichet bij NHM en RB (elk voor een half deel) van 4,5% obligatielening gemeente Brielle groot f 3 miljoen, waarvan f 750.000 voorgeplaatst. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie 0,25% en commissieprovisie van 3/8%. Emissie niet geslaagd, geplaatst f 1,9 miljoen. Verlies NHM f 974.¹⁶⁸⁵
- 1952 29.09.1952 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 4,25% obligatielening III Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 20 miljoen, waarvan f 10 miljoen voorgeplaatst. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie 0,25% en commissieprovisie van 3/8%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 4780.¹⁶⁸⁶
- 1952 30.10.1952 Emissie door NHM en AB van 4,25% obligatielening 1952 II gemeente Helmond, groot f 2 miljoen, waarvan reeds f 1 miljoen geplaatst. Koers van uitgifte 100%. Ingetekend op f 975.000.¹⁶⁸⁷
- 1952 10.11.1952 Guichet bij H&P, TB, NHM en P&Co. van aandelen Eerste Nederlandsche Verzekering-Maatschappij op het Leven en tegen Invaliditeit NV, Den Haag, groot f 2,5 miljoen. Guichetprovisie 1%, waarvan 1/3 voor de NHM. Emissie voltekend. Winst

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1677 AAHA, NHM 3, 1952, 19.06.1952.

1678 AAHA, NHM 3, 1952, 23.06.1952.

1679 AAHA, NHM 3, 1952, 27.08.1952.

1680 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 136; NA, NHM 538, 1952, 15.09.1952, p. 18.

1681 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 139.

1682 AAHA, NHM 3, 1952, 06.09.1952.

1683 AAHA, NHM 3, 1952, 13.09.1952; NA, NHM 81 hjv 1952, p. 61.

1684 AAHA, NHM 3, 1952, 15.09.1952.

1685 AAHA, NHM 3, 1952, 19.09.1952.

1686 AAHA, NHM 3, 1952, 29.09.1952.

1687 *Van Oss' Effectenboek 1953 Buitenland*, uittreksels van prospectussen, p. 151; NA, NHM 538, 1952, 24.11.1952, p. 25.

- NHM f 1675.¹⁶⁸⁸
- 1952 21.11.1952 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 4,25% obligatielening 1952 III Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 101%. Guichetcommissie 0,25% en commissionairsprovisie van 3/8%. Emissie overtekend, winst f 3219.¹⁶⁸⁹
- 1952 27.11.1952 Emissie door AB, TB, IB, NHB, NHM en RB van 4,5% obligatielening NV Verenigde Nederlandse Tankvaartrederij, Den Haag, groot f 13 miljoen, in totaal groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie ruim voltekend. Winst AB f 291.000.¹⁶⁹⁰
- 1952 02.12.1952 Emissie door RB en NHM van certificaten van niet royeerbare aandelen Phs. van Ommeren NV, Rotterdam, groot f 6,6 miljoen. Koers van uitgifte 132,5%. Emissie bijna voltekend.¹⁶⁹¹
- 1953 05.01.1953/12.12.1952 Guichet bij TB, LR&Co., RB, IB, Escomptobank en RMZ; Hope & Co., NHM, AB en HBU; P&Co., Paribas, H&P en NHB (elk voor 1/13 deel) ter overname van 4% obligatielening gemeente Amsterdam, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 101%. Guichetcommissie 0,25% en commissionairsprovisie van 3/8%. Emissie zwaar overtekend, winst NHM f 2498.¹⁶⁹²
- 1953 27.01.1953 Emissie door NHM, NHB en TB van 1000 aandelen van NV Hollandsche Sociëteit van Levensverzekeringen, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 145%. Emissie bijna voltekend.¹⁶⁹³
- 1953 03.03.1953 Guichet bij o.a. NHM voor 3,75% obligatielening Nederlandse staatslening 1953, groot f 200 miljoen. Emissie overtekend.¹⁶⁹⁴
- 1953 12.03.1953 Guichet bij RMZ, NHM, Heldring, Milders & Co., Patijn, Van Notten & Co., en Lentjens & Drossaerts van 4,25% pandbrieven Nederlandsche Scheeps-Hypotheekbank NV, Rotterdam, groot f 5 miljoen, koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend.¹⁶⁹⁵
- 1953 11.05.1953 Emissie en introductie door NHM van certificaten aan toonder van vijf gewone aandelen zonder waarde van Aluminium Limited, Montreal.¹⁶⁹⁶
- 1953 02.07.1953 Emissie en introductie door NHM en Hope & Co. van participatiebewijzen in het Beleggingsdepot van Originele Amerikaanse en Canadese Dollar-Obligaties 'Dollar-Obligatie-Depôt' (HBB).¹⁶⁹⁷
- 1953 23.07.1953 Overname door NHM van gewone aandelen NV Haarlemsche Machinefabriek v/h Gebr. Figee, Haarlem, groot f 0,4 miljoen, koers van uitgifte 105%. Emissie bijna voltekend.¹⁶⁹⁸
- 1953 12.08.1953 Guichet bij o.a. NHM voor 3,5% obligatielening Nederlandse staatslening 1953 eerste uitgifte, groot f 400 miljoen. Emissie zwaar overtekend.¹⁶⁹⁹
- 1953 29.09.1953 Emissie door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, Escomptobank, H&P, HBU, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NHB, P&Co. en RB (elk voor 1/14 deel) van certificaten van 3% obligatielening 1953 International Bank for Reconstruction and Development, Washington (IBRAD), groot \$ 2 miljoen, in totaal groot \$ 75 miljoen. Emissie vele malen overtekend.¹⁷⁰⁰
- 1953 13.10.1953 Emissie door NHM van nieuwe gewone aandelen Amsterdamsche Droogdok Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 120%. Emissie bijna voltekend.¹⁷⁰¹
- 1953 30.11.1953 Guichet bij NHM en De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon van aan-

1688 AAHA, NHM 3, 1952, 10.11.1952.
1689 AAHA, NHM 3, 1952, 21.11.1952.
1690 NA, AB 1612, emissieprospectus 27.11.1952; NA, NHM 81 jv 1952, p. 67; Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 459.
1691 NA, AB 1612, emissieprospectus 02.12.1952; NA, NHM 81 jv 1952, p. 67.
1692 AAHA, NHM 3, 1952, 12.12.1952.
1693 NA, AB 1613, emissieprospectus 27.01.1953.
1694 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 15-16.

1695 *Van Oss' Effectenboek 1954 Binnenland*, p. 477-479.
1696 NA, AB 1613, emissieprospectus 11.05.1953.
1697 NA, AB 1613, emissieprospectus 02.07.1953.
1698 *Van Oss' Effectenboek 1954 Binnenland*, prospectussen, p. 57-60.
1699 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 19.
1700 NA, AB 1613, emissieprospectus 29.09.1953.
1701 *Van Oss' Effectenboek 1954 Binnenland*, prospectussen, p. 64-65.

- delen A NV Nationaal Grondbezit, Den Haag, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁷⁰²
- 1953 15.12.1953 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 3,25% obligatielening Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 98,25%. Guichetcommissie 0,25% en commissionairsprovisie van 3/8%.¹⁷⁰³
- 1954 28.01.1954 Guichet bij o.a. NHM voor 3,25% obligatielening Nederlandse staatslening 1954 I, groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie fors overtekend.¹⁷⁰⁴
- 1954 05.02.1954 Introductie door NHM en H. Oyens & Zonen van certificaten van \$ 500 van 4% mortgage bonds van Baltimore and Ohio Railroad Company, Baltimore. Koers van uitgifte ca. 97%.¹⁷⁰⁵
- 1954 06.02.1954 Guichet bij o.a. NHM voor 3,25% obligatielening Nederlandse staatslening 1954 II, groot f 150 miljoen. Koers van uitgifte 99%.¹⁷⁰⁶
- 1954 12.07.1954 Emissie door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, Escomptobank, H&P, HBU, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NHB, P&Co. en RB (elk voor 1/14 deel) van 3,5% obligatielening International Bank for Reconstruction and Development, Washington (IBRAD), groot f 40 miljoen, koers van uitgifte 100%. Vele malen overtekend.¹⁷⁰⁷
- 1954 22.07.1954 Introductie door NHM van gewone aandelen Algemene Industriële Mineeraal- en Erts Maatschappij 'AIME-Amsterdam', Amsterdam.¹⁷⁰⁸
- 1954 03.08.1954 Introductie door NHM van gewone aandelen Administratie Maatschappij Geo. Wehry & Co. NV, Amsterdam.¹⁷⁰⁹
- 1954 17.09.1954 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 3,25% obligatielening Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie fors overtekend.¹⁷¹⁰
- 1954 18.10.1954 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 3,25% obligatielening Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 20 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie fors overtekend.¹⁷¹¹
- 1954 28.10.1954 Emissie door AB, TB, HBU, IB, RMZ, NHB, NHM en RB van 3,25% obligatielening 1954 NV Export Financiering-Maatschappij, Den Haag, groot f 10 miljoen, koers van uitgifte 99,75%. Emissie overtekend.¹⁷¹²
- 1954 05.11.1954 Emissie door NHM en Labouchere & Co. van commanditaire gewone aandelen serie A in cv Nationaal Bezit Wm.H. Müller & Co., Rotterdam, groot f 3.950.000 in stukken van f 1000. Koers van uitgifte 107%. Voor f 3,3 miljoen ingetekend.¹⁷¹³
- 1954 10.12.1954 Introductie door NHM, AB, TB, Hope & Co., LR&Co., RMZ, P&Co. en RB van maatschappelijke aandelen zonder nominale waarde van Union Minière du Haut-Katanga, Elisabethstad. Koers van uitgifte f 3790.¹⁷¹⁴
- 1954 13.12.1954 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 3,25% obligatielening Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie fors overtekend.¹⁷¹⁵
- 1954 21.12.1954 Emissie door TB, H&P, P&Co., NHM en RB van certificaten voor 4% buitenlandse lening koninkrijk België, groot \$ 15 miljoen, koers van uitgifte ca. 104%.¹⁷¹⁶
- 1955 05.01.1955 Guichet bij NHM en De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon van

1702 NA, AB 1613, emissieprospectus 30.11.1953.
1703 NA, AB 1613, emissieprospectus 15.12.1953.
1704 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 23-24.
1705 NA, AB 1613, emissieprospectus 05.02.1954.
1706 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 24.
1707 NA, AB 1613, emissieprospectus 12.07.1954.
1708 NA, AB 1613, emissieprospectus 22.07.1954.
1709 NA, AB 1613, emissieprospectus 03.08.1954.

1710 NA, AB 1613, emissieprospectus 17.09.1954.
1711 NA, AB 1613, emissieprospectus 18.10.1954.
1712 NA, AB 1613, emissieprospectus 28.10.1954.
1713 NA, AB 1613, emissieprospectus 05.11.1954.
1714 NA, AB 1613, emissieprospectus 10.12.1954.
1715 NA, AB 1613, emissieprospectus 13.12.1954.
1716 NA, AB 1613, emissieprospectus 21.12.1954.

- aandelen A NV Nationaal Grondbezit, Den Haag, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁷¹⁷
- 1955 10.01.1955/18.12.1954 Guichet bij RB, Dunlop & Philips, AB, NHM, P&Co., HBU en Fred. Philips van 6% cumulatief preferente winstdelende aandelen in NV Gemeenschappelijk Bezit van Aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 36 miljoen, koers van uitgifte 100%.¹⁷¹⁸
- 1955 10.01.1955/18.12.1954 Guichet bij RB, Dunlop & Philips, AB, NHM, P&Co., HBU en Fred. Philips van gewone aandelen NV Gemeenschappelijk Bezit van Aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 77.364.000, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁷¹⁹
- 1955 11.01.1955 Guichet bij o.a. NHM voor 3,25% obligatielening Nederlandse staatslening 1955 I, groot f 600 miljoen, waarvan f 190 miljoen genomen door Rijksfondsen. Koers van uitgifte 100%. Emissie succesvol.¹⁷²⁰
- 1955 19.01.1955 Emissie door RB en NHM (elk voor half deel) van niet royeerbare certificaten van aandelen Phs. van Ommeren NV, Rotterdam, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 150%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM ruim f 200.000.¹⁷²¹
- 1955 25.01.1955 Introductie door NHM, AB, TB, P&Co. en RB van 4,25% obligatielening 1954 Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen, ten laste van het koninkrijk België, in totaal groot bfr. 1,4 miljard. Koers van uitgifte ca. 101,25%.¹⁷²²
- 1955 09.02.1955 Emissie door NHM van 666 aandelen van f 500 NV Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap', Groenlo, groot f 333.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend.¹⁷²³
- 1955 01.03.1955 Emissie door NHM van gewone aandelen Algemene Industriële Mineraal- en Erts Maatschappij 'AIME-Amsterdam', Amsterdam, groot f 0,4 miljoen, koers van uitgifte 100%. Bijna voltekend.¹⁷²⁴
- 1955 21.03.1955 Syndicaat o.l.v. TB en NHM en verder bestaande uit AB, IB, Paribas, Escomptobank, HBU, LR&Co., RMZ, NHB, P&Co., H&P en RB van 3,75% obligatielening 1955 koninkrijk België, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Vele malen overtekend.¹⁷²⁵
- 1955 22.04.1955 Emissie door NHM en AB van aandelen D NV Rotterdamsche Verzekering-Societeiten (RVS), Rotterdam, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁷²⁶
- 1955 26.04.1955 Emissie en introductie door TB, AB, IB, NHM, P&Co., H&P en RB van 4,25% buitenlandse. obligatielening koninkrijk Noorwegen, in totaal groot \$ 7,5 miljoen, koers van uitgifte ca. 103,25%. Winst AB f 106.000.¹⁷²⁷
- 1955 02.05.1955 Emissie door AB, TB, HBU, IB, RMZ, NHB, NHM en RB van 3% obligatielening NV Export-Financiering-Maatschappij, Den Haag, groot f 20 miljoen, koers van uitgifte 99%. Vele malen overtekend.¹⁷²⁸
- 1955 13.05.1955 Emissie door NHM, H&P en Labouchere & Co. (elk voor 1/3 deel) van aandelen C NV Nederlandsch-Amerikaansche Autobandenfabriek Vredestein, Den Haag, groot f 1,5 miljoen. Koers van uitgifte 160%. Emissie bijna voltekend.¹⁷²⁹
- 1955 01.06.1955 Emissie door NHM van 1400 niet-royeerbare certificaten van aandelen à f 500 van NV Frank Rijdsijk's Industriële Ondernemingen, Rotterdam, groot f 0,7 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend.¹⁷³⁰
- 1955 07.06.1955 Emissie door NHM van aandelen NV Industrie v/h Van Lohuizen & Co.,

1717 NA, AB 1614, emissieprospectus 05.01.1955.
1718 NA, AB 1613, emissieprospectus 18.12.1954.
1719 NA, AB 1613, emissieprospectus 18.12.1954.
1720 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 24.
1721 NA, AB 1614, emissieprospectus 19.01.1955; NA, NHM 330, 1955, 11.02.1955.
1722 NA, AB 1614, emissieprospectus 25.01.1955.
1723 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 1841.

1724 NA, AB 1614, emissieprospectus 01.03.1955.
1725 NA, AB 1614, emissieprospectus 21.03.1955.
1726 NA, AB 1614, emissieprospectus 22.04.1955.
1727 NA, AB 1614, emissieprospectus 26.04.1955; *Van der Werf, Banken, bankiers en hun fusies*, p. 459.
1728 NA, AB 1614, emissieprospectus 02.05.1955.
1729 NA, AB 1614, emissieprospectus 13.05.1955.
1730 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 1859.

- Vaassen, groot f 1 miljoen. Emissie bijna voltekend.¹⁷³¹
- 1955 07.06.1955 Emissie door P&Co., H&P, AB, IB, TB, NHM en RB van 4,25% obligatielening Naphtachimie, Parijs, groot f 15 miljoen; hoofdelijk mede-aansprakelijk Péchiney. Koers van uitgifte 100%. Vele malen overtekend.¹⁷³²
- 1955 09.06.1955 Emissie door NHM van aandelen NV Hero Conserven 'Breda', Breda, groot f 1.875.000. Koers van uitgifte 115%. Emissie bijna voltekend.¹⁷³³
- 1955 09.06.1955 Emissie door TB, AB, IB, Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHM, P&Co., H&P en RB van 4,25% obligatielening koninkrijk Noorwegen, groot f 35 miljoen, koers van uitgifte 100%. Vele malen overtekend.¹⁷³⁴
- 1955 10.06.1955 Emissie o.l.v. NHM en NOB en verder bestaande uit AB, TB, Hope & Co., Labouchere & Co., LR&Co., RMZ, P&Co., en RB van 4% obligatielening Unie van Zuid-Afrika, groot f 50 miljoen, koers van uitgifte 100%. Provisie 1,5%. Vele malen overtekend. Winst AB f 124.000.¹⁷³⁵
- 1955 12.07.1955 Emissie door AB en NHM van 4% obligatielening Compagnie Internationale des Wagons-Lits et des Grandes Express Européens sa, Brussel, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 98,75%. Provisie 1%. Vele malen overtekend.¹⁷³⁶
- 1955 15.07.1955 Emissie door NHM, Escomptobank en Hörchner & Götzen van aandelen NV Verenigde Industrie- en Handel Maatschappij 'Vihamij', Amsterdam, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁷³⁷
- 1955 21.07.1955 Guichet bij AB, TB, Hope & Co., IB, Labouchere & Co., LR&Co., RMZ, NHM, NOB, P&Co., H&P en RB van 4,5% obligatielening Anglo American Rhodesian Development Corporation Ltd., Salisbury, groot £ 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 98,25%. Provisie 1,5%. Emissie ruim voltekend.¹⁷³⁸
- 1955 27.07.1955 Introductie door NHM van participatiebewijzen van Beleggingsfonds van Westduitse Waarden 'West-Duitsland', Amsterdam.¹⁷³⁹
- 1955 28.07.1955 Introductie door NHM, TB, H. Oyens & Zonen, Banque de la Société Générale de Belgique en Société Belge de Banque van participatiebewijzen van Beleggingsdepôt van Nederlandse, Belgische, Congolese en Luxemburgse Effecten 'Benelux-Depôt', Amsterdam.¹⁷⁴⁰
- 1955 02.08.1955 Emissie door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, Escomptobank, H&P, HBU, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NHB, P&Co. en RB (grote vier elk 13%, RMZ, Hope en P&Co. samen met H&P elk 8%, Escompto, NHB, HBU en LR&Co. elk 5% en Paribas 4% van 3,5% obligatielening International Bank for Reconstruction and Development 1955, Washington (IBRAD), groot f 40 miljoen. Vele malen overtekend.¹⁷⁴¹
- 1955 19.08.1955 Emissie door RB en NHM van aandelen R.S. Stokvis & Zonen NV, Rotterdam, groot f 5.159.000. Koers van uitgifte 150%. Emissie bijna voltekend.¹⁷⁴²
- 1955 01.09.1955 Introductie door NHM en NOB van participatiebewijzen van Beleggingsfonds van Centraal- en Zuidafrikaanse Waarden 'Cenza', Amsterdam.¹⁷⁴³
- 1955 09.09.1955 Guichet bij NHM via agentschappen Leerdam en Oud-Beijerland van 160 aandelen NV Leerdamsche Waterleiding Maatschappij, Leerdam, groot f 80.000. Koers van uitgifte 100%.¹⁷⁴⁴
- 1955 12.09.1955 Emissie door NHM, H&P en Labouchere & Co. (elk voor 1/3 deel) van 2250 aandelen NV Rubberfabriekfabriek Vredestein, Den Haag, groot f 2.250.000. Koers van uitgifte 200%. Geplaatst 2184 stuks.¹⁷⁴⁵
- 1955 19.09.1955 Emissie door H&P, P&Co., RB en NHM van 3,75% obligatielening NV Borneo

1731 NA, AB 1614, emissieprospectus 07.06.1955.
1732 NA, AB 1614, emissieprospectus 07.06.1955.
1733 NA, AB 1614, emissieprospectus 09.06.1955.
1734 NA, AB 1614, emissieprospectus 09.06.1955.
1735 NA, AB 1614, emissieprospectus 10.06.1955; Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 459.
1736 NA, AB 1614, emissieprospectus 12.07.1955.
1737 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 1866-1867.

1738 NA, AB 1614, emissieprospectus 21.07.1955.
1739 NA, AB 1614, emissieprospectus 27.07.1955.
1740 NA, AB 1614, emissieprospectus 28.07.1955.
1741 NA, AB 1614, emissieprospectus 02.08.1955.
1742 NA, AB 1614, emissieprospectus 19.08.1955.
1743 NA, AB 1614, emissieprospectus 01.09.1955.
1744 NA, AB 1614, emissieprospectus 09.09.1955.
1745 NA, AB 1614, emissieprospectus 12.09.1955.

- Sumatra Handel-Maatschappij, Den Haag, groot f 7,5 miljoen, in totaal groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend.¹⁷⁴⁶
- 1955 23.09.1955 Overname door NHM van aandelen Curaçaosche Handel-Maatschappij NV, Willemstad, groot f 4.324.000. Koers van overname 147%, koers van uitgifte 150%. Emissie bijna voltekend.¹⁷⁴⁷
- 1955 29.09.1955 Guichet bij o.a. NHM voor 3,25% obligatielening 1955 II Nederlandse staatslening, groot f 250 miljoen, waarvan f 112.959.000 genomen door Rijksfondsen. Koers van uitgifte 100%.¹⁷⁴⁸
- 1955 10.10/17.09.1955 Guichet bij RB, Dunlop & Philips, AB, NHM, P&Co., HBU en Fred. Philips van gewone aandelen NV Gemeenschappelijk Bezit van Aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 178.727.000, koers van uitgifte 100%.¹⁷⁴⁹
- 1955 10.10.1955 Emissie door NHM van aandelen van NV Betonfabriek 'de Meteor', De Steeg, groot f 750.000. Koers van uitgifte 130%. Emissie bijna voltekend.¹⁷⁵⁰
- 1955 28.10.1955 Introductie door NHM van aandelen B van Koninklijke Metaalwarenfabriek v/h J.N. Daalderop en Zonen, Tiel.¹⁷⁵¹
- 1955 08.11.1955 Syndicaat o.l.v. NHM en Hope & Co. en verder bestaande uit AB, TB, LR&Co., RMZ, P&Co. en RB alsmede bij Vlaer & Kol te Utrecht van 3,5% obligatielening NV Nederlandsche Spoorwegen, Utrecht, groot f 50 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Vele malen overtekend.¹⁷⁵²
- 1955 11.11.1955 Guichet bij NHM en De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon van aandelen A NV Nationaal Grondbezit, Den Haag, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁷⁵³
- 1955 07.12.1955 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 3,5% obligatielening Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 99,75%. Emissie ruim voltekend.¹⁷⁵⁴
- 1955 07.12.1955 Emissie o.l.v. NHM en NOB en verder bestaande uit AB, TB, Hope & Co., Labouchere & Co., LR&Co., RMZ, P&Co., en RB van 4,25% buitenlandse obligatielening Unie van Zuid-Afrika, in totaal groot \$ 17 miljoen, koers van uitgifte ca. 101 13/16%.¹⁷⁵⁵
- 1955 08.12.1955 Emissie door NHM van 5% cumulatief preferente winstdelende aandelen NV Rotterdamsche Disconteringsbank van 1928, Rotterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 106%. Ingetekend op f 239.000 stuks.¹⁷⁵⁶
- 1955 09.12.1955 Overname door TB en NHM van gewone aandelen Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen NV, Amsterdam, groot f 12.236.000. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Bijna voltekend.¹⁷⁵⁷
- 1955 15.12.1955 Emissie door AB, TB, HBU, IB, RMZ, NHB, NHM en RB van 3,5% obligatielening 1956 NV Export-Financiering-Maatschappij, Den Haag, groot f 25 miljoen, koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend.¹⁷⁵⁸
- 1955 16.12.1955 Overname door NHM van 4% obligatielening Vereniging Nederduitsch Hervormd Diaconessenhuis, Arnhem, groot f 1,1 miljoen, in totaal groot f 1,8 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend.¹⁷⁵⁹
- 1956 04/25.01.1956 Overname door NHM, AB, TB en RB (elk voor een kwart deel) van certificaten van aandelen Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden, groot f 600 per stuk, groot f 25.777.800. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1746 NA, AB 1615, emissieprospectus 19.09.1955.
 1747 NA, AB 1614, emissieprospectus 23.09.1955.
 1748 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 25.
 1749 *Van Oss' Effectenboek 1956 Binnenland*, p. 858.
 1750 NA, AB 1614, emissieprospectus 10.10.1955.
 1751 NA, AB 1614, emissieprospectus 28.10.1955.
 1752 NA, AB 1614, emissieprospectus 08.11.1955.

1753 NA, AB 1614, emissieprospectus 11.11.1955.
 1754 NA, AB 1614, emissieprospectus 07.12.1955.
 1755 NA, AB 1614, emissieprospectus 07.12.1955.
 1756 NA, AB 1614, emissieprospectus 08.12.1955.
 1757 NA, AB 1614, emissieprospectus 09.12.1955.
 1758 NA, AB 1614, emissieprospectus 15.12.1955.
 1759 NA, AB 1614, emissieprospectus 16.12.1955.

- 100%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 80.746.¹⁷⁶⁰
- 1956 16.01.1956/27.12.1955 Overname door NHM en TB (elk voor een half deel) van aandelen B van NV Bronswerk, Amersfoort, groot f 1 miljoen Koers van overname 97%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend, daarna stukken met winst verkocht. Winst NHM in combinatie met onderstaande transactie f 14.158.¹⁷⁶¹
- 1956 16.01.1956/27.12.1955 Overname door NHM en TB (elk voor een half deel) van aandelen NV Nederlandsche Fabriek van Bronswerken v/h Becht & Dyserinck, Amsterdam, groot f 405.000. Koers van overname 104,5%, koers van uitgifte 105%. Emissie bijna voltekend, daarna stukken met winst verkocht. Winst NHM in combinatie met bovenstaande transactie f 14.158.¹⁷⁶²
- 1956 17.01/14.02.1956 Overname door AB en NHM van aandelen NV Noord-Europeesche Houthandel Maatschappij, Amsterdam, groot f 375.000. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winst NHM in combinatie met onderstaande emissie f 6893.¹⁷⁶³
- 1956 17.01/14.02.1956 Overname door AB en NHM van 4% obligatielening NV Noord-Europeesche Houthandel Maatschappij, Amsterdam, groot f 0,5 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie ruim voltekend. Winst NHM in combinatie met bovenstaande emissie f 6893.¹⁷⁶⁴
- 1956 30.01/13.02.1956 Overname door TB, NHM, AB en NHB (elk voor een kwart deel) van gewone aandelen NV Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam, groot f 3.031.500. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM in combinatie met onderstaande transactie f 22.997.¹⁷⁶⁵
- 1956 30.01/13.02.1956 Overname door TB, NHM, AB en NHB (elk voor een kwart deel) van aandelen Nederlandsche Dok Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 3.342.000. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM in combinatie met bovenstaande transactie f 22.997.¹⁷⁶⁶
- 1956 07/20.02.1956 Overname door TB, RB, Van Mierlo en Zoon en NHM (elk voor een kwart deel) van in certificaten van gewone aandelen converteerbare 4% obligatielening NV Bierbrouwerij De Drie Hoefijzers, Breda, groot f 2.265.000, in totaal groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 7546.¹⁷⁶⁷
- 1956 17.02/16.03.1956 Overname door NHM en AB (elk voor een half deel) van 2656 aandelen groot f 500 van Koninklijke Fabrieken Diepenbrock & Reigers NV (DRU), Uift, groot f 1,328.000. Koers van overname 97,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 10.979.¹⁷⁶⁸
- 1956 29.02/09.03.1956 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 3,5% obligatielening 1956 Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 30 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%. Winst NHM f 7611.¹⁷⁶⁹
- 1956 01/28.03.1956 Overname door NHM (3/8), TB (3/8) en Vlaer & Kol (1/4) van gewone aandelen NV Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, groot f 0,9 miljoen. Koers van overname 147,5%, koers van uitgifte 150%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 7923.¹⁷⁷⁰
- 1956 13.04.1956 Emissie door NHM van aandelen aan toonder NV Handelmaatschappij v/h J.F. Sick & Co., groot f 570.000. Koers van uitgifte 100%. Voor f 393.000 geplaatst.¹⁷⁷¹
- 1956 19.04.1956 Guichet bij o.a. NHM voor 3,5% obligatielening 1956 Nederlandse staats-

- lening, groot f 400 miljoen. Koers van uitgifte 99%.¹⁷⁷²
- 1956 10.04/04.05.1956 Overname door syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., RB, IB, Escomptobank en RMZ; Hope & Co., NHM, AB en HBU; P&Co., Paribas, H&P en NHB van 2,5% premieobligatielening 1956 I gemeente Amsterdam, groot f 20 miljoen. Koers van overname 99,25%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winst NHM f 8844.¹⁷⁷³
- 1956 07.05.1956 Introductie door NHM van certificaten aan toonder van tien gewone aandelen met een nominale waarde van \$ 8,50 Equitable Gas Company, Pittsburgh. Koers van uitgifte ca. f 1073,50.¹⁷⁷⁴
- 1956 25.04/24.05.1956 Overname door NHM en NHB (elk voor een half deel) van gewone aandelen Vereenigd Aandeelenbezit in het Algemeen Handelsblad NV, Amsterdam, groot f 237.500. Koers van overname 105,5%, koers van uitgifte 108%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 2982.¹⁷⁷⁵
- 1956 03.05/25.05.1956 Overname door NHM, P&Co., Hope & Co., AB en IB (elk voor een kwart deel) van gewone aandelen Algemene Kunstzijde Unie NV, Arnhem, groot f 10.286.000, koers van overname 149,5%, koers van uitgifte 150%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM in combinatie met onderstaande transactie f 84.031.¹⁷⁷⁶
- 1956 03.05/25.05.1956 Emissie door NHM, P&Co., Hope & Co., AB en IB (elk voor een kwart deel) van 4% converteerbare obligatielening Algemene Kunstzijde Unie NV, Arnhem, groot f 29,4 miljoen, koers van overname en uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM in combinatie met bovenstaande transactie f 84.031.¹⁷⁷⁷
- 1956 05/22.06.1956 Overname door NHM en Hope & Co. van aandelen NV Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 13.316.500. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Winst NHM f 123.419.¹⁷⁷⁸
- 1956 19.06.1956 Guichet bij NHM en De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon van aandelen A NV Nationaal Grondbezit, Den Haag, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁷⁷⁹
- 1956 22.06/20.07.1956 Overname door Hope & Co. en NHM van aandelen NV Hollandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 2.190.000, waarvan reeds f 628.000 geplaatst. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend, winst NHM f 17.484.¹⁷⁸⁰
- 1956 12.07.1956 Introductie door RB, NHM en H&P van niet-royeerbare certificaten aan toonder van aandelen Assurantie Maatschappij 'De Zeven Provinciën' NV, Den Haag. Koers van uitgifte 132%.¹⁷⁸¹
- 1956 01.08/10.08.1956 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 4,25% obligatielening 1956 I Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Winst NHM f 2567.¹⁷⁸²
- 1956 04/20.08.1956 Overname door TB, NHM en LR&Co. van 4,5% obligatielening gemeente Haarlem, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98,3%, koers van uitgifte 100%. Emissie vele malen overtekend, winst NHM f 15.503.¹⁷⁸³
- 1956 07/20.08.1956 Overname door Hope & Co., NHM en AB; TB, LR&Co. en RB (elk voor 1/6 deel) van 4,25% obligatielening provincie Noord-Holland, groot f 10 miljoen. Koers van overname 983/8%, koers van uitgifte 100%. Emissie vele malen overtekend, winst NHM f 14.926.¹⁷⁸⁴
- 1956 17/30.08.1956 Overname door syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., RB,

1772 NA, AB 1615, emissieprospectus 19.04.1956.
1773 NA, NHM 331, 1956, 10.04.1956.
1774 NA, AB 1615, emissieprospectus 07.05.1956.
1775 NA, NHM 331, 1956, 25.04.1956.
1776 NA, NHM 331, 1956, 03.05.1956.
1777 NA, NHM 331, 1956, 03.05.1956.
1778 NA, NHM 331, 1956, 05.06.1956.

1779 NA, AB 1615, emissieprospectus 19.06.1956.
1780 NA, NHM 331, 1956, 22.06.1956.
1781 *Van Oss' Effectenboek 1957 Buitenland*, p. 1254.
1782 NA, NHM 331, 1956, 01.08.1956.
1783 NA, NHM 331, 1956, 01.08.1956.
1784 NA, NHM 331, 1956, 07.08.1956.

- Escomptobank en RMZ; NHM, Hope & Co., AB, IB en HBU; P&Co., H&P, Paribas en NHB van 2,5% premieobligatielening 1956 II gemeente Amsterdam, groot f 20 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie vele malen overtekend. Winst NHM f 12.808.¹⁷⁸⁵
- 1956 18/30.08.1956 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 4,25% obligatielening 1956 II Bank voor Nederlandse Gemeenten, Den Haag, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 100% Emissie vele malen overtekend. Winst NHM f 2552.¹⁷⁸⁶
- 1956 22.08/05.09.1956 Overname door TB en NHM (elk voor een half deel) van 4,25% obligatielening gemeente Enschede, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98,6%, koers van uitgifte 100%. Emissie niet voltekend (f 2,8 miljoen), restant verkocht tegen koers van 98,5%. Winst NHM f 8854.¹⁷⁸⁷
- 1956 12/27.09.1956 Overname door syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., RB, Escomptobank en RMZ; NHM, Hope & Co., AB, IB en HBU; P&Co., H&P, Paribas en NHB van 2,5% premieobligatielening 1956 III gemeente Amsterdam, groot f 20 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie ruim voltekend. Winst NHM f 12.981.¹⁷⁸⁸
- 1956 23.10.1956 Guichet bij NHM, HBU en Gebr. Teixeira de Mattos van 50.000 maatschappelijke aandelen zonder nominale waarde Compagnie Financière et Industrielle 'Cofin-indus', Ougrée (België). Koers van uitgifte bfr. 2615.¹⁷⁸⁹
- 1956 14/30.11.1956 Overname door NHM, Labouchere & Co., H&P (elk voor 1/3 deel) van niet royeerbare certificaten van gewone aandelen Dok- en Werfmaatschappij Wilton-Fijenoord NV, Schiedam, groot f 13.666.800. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 96.099.¹⁷⁹⁰
- 1956 05/21.12.1956 Overname door RB en NHM (elk voor een half deel) van niet royeerbare certificaten aan toonder van gewone aandelen Phs. van Ommeren NV, Rotterdam, groot f 10,5 miljoen. Koers van overname 171%, koers van uitgifte 175%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 128.180.¹⁷⁹¹
- 1957 23.01.1957 Syndicaat o.l.v. NHM en Hope & Co. en verder bestaande uit AB, TB, LR&Co., RMZ, P&Co. en RB alsmede bij Vlaer & Kol te Utrecht van 4,75% obligatielening 1957 I NV Nederlandsche Spoorwegen, Utrecht, groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Vele malen overtekend.¹⁷⁹²
- 1957 01.02.1957 Guichet bij RB, AB, NHM, P&Co., HBU, RMZ en Fred. Philips van 5% converteerbare obligatielening NV Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 200 miljoen, waarvan f 65.955.000 in het buitenland voorgeplaatst. Koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend. Winst NHM f 57.000 commissairprovisie en f 634.000 syndicaatswinst.¹⁷⁹³
- 1957 14.02.1957 Emissie door NHM van gewone aandelen Arnhemsche Scheepsbouw Maatschappij NV, Arnhem, groot f 250.000. Koers van uitgifte 110%. Emissie voltekend.¹⁷⁹⁴
- 1957 20.02.1957 Syndicaat o.l.v. NHM en Hope & Co. en verder bestaande uit AB, TB, LR&Co., RMZ, P&Co. en RB alsmede bij Vlaer & Kol te Utrecht van 4,75% obligatielening 1957 II NV Nederlandsche Spoorwegen, Utrecht, groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Emissie vele malen overtekend.¹⁷⁹⁵
- 1957 20.02.1957 Syndicaat van NHM, TB, H&P en P&Co. voor uitgifte 5% converteerbare obli-

1785 NA, NHM 331, 1956, 17.08.1956.
1786 NA, NHM 331, 1956, 18.08.1956.
1787 NA, NHM 331, 1956, 22.08.1956.
1788 NA, NHM 331, 1956, 12.09.1956.
1789 *Van Oss' Effectenboek 1959 Buitenland*, p. 31.
1790 NA, NHM 331, 1956, 14.11.1956.
1791 NA, NHM 331, 1956, 05.12.1956.

1792 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1774-1775.
1793 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1870; NA, NHM 332, 1957, 13.03.1957.
1794 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1871.
1795 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1774-1775.

- gatielening Verenigde Machinefabrieken NV, Den Haag, groot f 11,2 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁷⁹⁶
- 1957 12.03.1957 Syndicaat bestaande uit RB, AB en IB; NHM; TB, LR&Co., RMZ en P&Co. (elk voor 1/8 deel) voor uitgifte van 2,5% premieobligatielening 1957 gemeente Rotterdam, groot f 20 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie ruim voltekend.¹⁷⁹⁷
- 1957 01.04.1957 Emissie door RB, AB, TB, HBU, Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHB, NHM en P&Co. van 2,5% premieobligatielening 1957 provincie Zuid-Holland, groot f 20 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Bijna f 18 miljoen geplaatst.¹⁷⁹⁸
- 1957 03.04.1957 Introductie en emissie door NHM van 4,75% obligatielening 1957 I Maatschappij voor Krediet op Vaste Termijn NV, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%.¹⁷⁹⁹
- 1957 04.04.1957 Introductie en emissie door NHM en Hope & Co. van participatiebewijzen van Beleggingsfonds van Converteerbare Obligaties 'Converto', Amsterdam. Koers van uitgifte 104,178%.¹⁸⁰⁰
- 1957 16.04.1957 Introductie en emissie door AB, NHM, TB, Hope & Co., RMZ, P&Co. en RB van 5,5% obligatielening 1957 Europese Gemeenschap van Kolen en Staal, Luxemburg, groot \$ 25 miljoen. Koers van uitgifte 105,5%.¹⁸⁰¹
- 1957 24.04.1957 Guichet bij NHM, HBU, Gebr. Teixeira de Mattos, RB, RMZ en Handel-Maatschappij H. Albert de Bary van 346.800 maatschappelijke aandelen zonder nominale waarde sa Cockerill-Ougree, Seraing. Koers van uitgifte bfr. 2745.¹⁸⁰²
- 1957 24.04.1957 Emissie door NHM van 4,75% obligatielening 1957 II Maatschappij voor Krediet op Vaste Termijn NV, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%.¹⁸⁰³
- 1957 01.05.1957 Introductie en emissie door H&P, P&Co. en NHM en verder bij AB, TB, H. Albert de Bary & Co., HBU, Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHB, NOB, RB en Vlaer & Kol van gewone aandelen Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV, Den Haag, groot f 15.063.000. Koers van uitgifte 110%.¹⁸⁰⁴
- 1957 24.04/08.05.1957 Emissie door RB en NHM (elk voor een half deel) van gewone aandelen Van der Heem NV, Den Haag, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 105%. Emissie bijna voltekend.¹⁸⁰⁵
- 1957 17.05.1957 Guichet bij H&P/P&Co., AB, TB en NHM van aandelen Eerste Nederlandsche Verzekering-Maatschappij op het Leven en tegen Invaliditeit NV, Den Haag, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁰⁶
- 1957 17.06.1957 Guichet bij NHM en De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon en AB van aandelen A NV Nationaal Grondbezit, Den Haag, groot f 0,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁰⁷
- 1957 20.06.1957 Guichet bij RMZ, NHM, Heldring, Milders & Co., Patijn, Van Notten & Co., en Lentjens & Drossaerts van 5% pandbrieven Nederlandsche Scheeps-Hypotheekbank NV, Rotterdam, groot f 3,5 miljoen, koers van uitgifte 99%. Emissie ruim overtekend.¹⁸⁰⁸
- 1957 26.06.1957 Emissie door AB, TB, HBU, IB, RMZ, NHB, NHM en RB van 5% obligatielening NV Export Financiering-Maatschappij, Den Haag, groot f 25 miljoen, koers van uitgifte 98%.¹⁸⁰⁹
- 1957 02.09.1957 Emissie door NHM en AB en verder bij TB en RB op aandelen C NV Rotterdamsche Verzekering-Societeiten, Rotterdam, groot f 1.248.000. Koers van uitgifte

1796 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1493-1495.

1797 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1873.

1798 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1875.

1799 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1874.

1800 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1876.

1801 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1877-1878.

1802 NA, AB 1616, emissieprospectus 24.04.1957.

1803 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1879.

1804 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1880-1881.

1805 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1881-1882.

1806 NA, AB 1616, emissieprospectus 17.05.1957.

1807 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1887.

1808 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1886-1887.

1809 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1888.

- 100%. Emissie voltekend.¹⁸¹⁰
- 1957 02.09.1957 Emissie door NHM en AB en verder bij TB en RB op certificaten van aandelen D NV Rotterdamsche Verzekering-Societeiten, Rotterdam, groot f 750.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend.¹⁸¹¹
- 1957 17.09.1957 Overname door RB, AB, TB en NHM van 5,5-7,5% obligatielening Pétrofina sa, Brussel, groot \$ 5 miljoen, in totaal groot \$ 25 miljoen, koers van uitgifte 101,5%. Emissie vele malen overtekend. Winst AB f 149.000.¹⁸¹²
- 1957 24.09.1957 Introductie door AB, TB, NHM en RB van 4,25% obligatielening (burgerzinning) gemeente Bloemendaal, groot f 0,7 miljoen.¹⁸¹³
- 1957 18.10.1957 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co. voor 6% Nationale Woningbouwobligatielening 1957 Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 394 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁸¹⁴
- 1957 29.11.1957 Emissie door NHM, Escomptobank, HBU, Hope & Co., NOB en H. Oyens & Zonen van 6% obligatielening 1957 I NV Provinciale en Gemeentelijke Electriciteits-Maatschappij, Haarlem, groot f 20 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie vele malen overtekend.¹⁸¹⁵
- 1957 02.12.1957 Guichet bij RB, TB, AB, H&P, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, P&Co. en Hope & Co., NMB, Coöperatieve Centrale Raiffeisenbank, Utrecht en Coöperatieve Centrale Boerenleenbank, Eindhoven voor uitgifte rentespaarbrieven 1957 Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 225 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁸¹⁶
- 1957 18.12.1957 Emissie door NHM, Escomptobank, HBU, Hope & Co., NOB en H. Oyens & Zonen van 6% obligatielening 1957 II NV Provinciale en Gemeentelijke Electriciteits-Maatschappij, Haarlem, groot f 20 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend.¹⁸¹⁷
- 1958 17.01.1958 Guichet bij NHM, tevens bij AB en Pierson, Heldring & Pierson (PHP) en verder bij TB, Hope & Co., RMZ en RB voor uitgifte van 7.602285 aandelen à f 20 NV Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij, Den Haag. Koers van uitgifte 570%. Emissie bijna voltekend. Winst AB f 661.000.¹⁸¹⁸
- 1958 18.01.1958 Overname door Hope & Co., Van Eeghen & Co., PHP, AB en NHM van 7% preferente aandelen Dordtsche Petroleum Industrie Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 7.344.000. Koers van uitgifte 273%, winst AB f 143.000.¹⁸¹⁹
- 1958 18.01.1958 Overname door Hope & Co., Van Eeghen & Co., PHP, AB en NHM van gewone aandelen Dordtsche Petroleum Industrie Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 14.688.000. Koers van uitgifte 273%.¹⁸²⁰
- 1958 28.01.1958 Emissie door NHM, Escomptobank, HBU, Hope & Co., NOB en H. Oyens & Zonen van 5,5% obligatielening 1958 NV Provinciale en Gemeentelijke Electriciteits-Maatschappij, Haarlem, groot f 20 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie vele malen overtekend.¹⁸²¹
- 1958 06.03.1958 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 5,25% obligatielening 1958 NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten

1810 NA, AB 1616, emissieprospectus 02.09.1957.

1811 NA, AB 1616, emissieprospectus 02.09.1957.

1812 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1893-1894; Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 459.

1813 *Van Oss' Effectenboek 1960 Binnenland*, p. 61.

1814 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1896-1897.

1815 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1899.

1816 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1896-1897.

1817 *Van Oss' Effectenboek 1958 Binnenland*, p. 1900-1901.

1818 NA, AB 1617, emissieprospectus 17.01.1958; Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 459.

1819 NA, AB 1617, emissieprospectus 18.01.1958; Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 459.

1820 NA, AB 1617, emissieprospectus 18.01.1958.

1821 NA, AB 1617, emissieprospectus 28.01.1958.

- ten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99%.¹⁸²²
- 1958 09.04.1958 Overname door AB, TB, HBU, IB, RMZ, NHB, NHM en RB van 5,5% obligatielening 1958 NV Export-Financiering-Maatschappij, Den Haag, groot f 25 miljoen, koers van uitgifte 98,5%. Emissie ruim overtekend. Winst AB f 325.000.¹⁸²³
- 1958 18.04.1958 Emissie door RMZ, NHM en AB van 5,5% obligatielening NV Overzeese Gas- en Electriciteit Maatschappij, Rotterdam, groot f 5 miljoen, koers van uitgifte 99%. Emissie ruim overtekend.¹⁸²⁴
- 1958 21.04.1958 Emissie en introductie door NHM en AB en verder door PHP, RB en RMZ van aandelen NV Cobra, Amsterdam.¹⁸²⁵
- 1958 25.04.1958 Overname door AB, TB, HBU, IB, RMZ, NHB, NHM en RB van 5,25% obligatielening 1958 NV Export-Financiering-Maatschappij, Den Haag, groot f 25 miljoen, koers van uitgifte 98,5%. Emissie ruim overtekend.¹⁸²⁶
- 1958 07.05.1958 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 5% obligatielening 1958 Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%.¹⁸²⁷
- 1958 16.05.1958 Emissie en introductie door AB, NHM en PHP van aandelen NV Deli-Maatschappij, Amsterdam.¹⁸²⁸
- 1958 19.06.1958 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,75% obligatielening 1958 I NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 98,75%.¹⁸²⁹
- 1958 27.06.1958 Overname door AB, TB, HBU, IB, RMZ, NHB, NHM en RB van 5% obligatielening 1958 I NV Export-Financiering-Maatschappij, Den Haag, groot f 40 miljoen, koers van uitgifte 100%. Emissie succesvol.¹⁸³⁰
- 1958 04.07.1958 Syndicaat bestaande uit NHM, AB, TB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, PHP en RB voor uitgifte van 4,75% obligatielening Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel NV (Herstelbank), Den Haag, groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie ruim overtekend. Winst AB f 100.000.¹⁸³¹
- 1958 01.08.1958 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,75% obligatielening 1958 II Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%.¹⁸³²
- 1958 30.09.1958 Overname door AB, TB, HBU, IB, RMZ, NHB, NHM en RB van 5% obligatielening 1958 II NV Export-Financiering-Maatschappij, Den Haag, groot f 40 miljoen, koers van overname 98,25%, koers van uitgifte 99,5%. Emissie ruim overtekend. Winst AB (1/5 deel) f 100.000.¹⁸³³
- 1958 23.10.1958 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor rentespaarbrieven 1958 Bank voor Nederlandsche Gemeenten 1958, Den Haag, groot f 66,8 miljoen.¹⁸³⁴
- 1958 29.10.1958 Guichet bij o.a. NHM voor 4,5% obligatielening 1958 Nederlandse staatslening, groot f 250 miljoen. Koers van uitgifte 99%.¹⁸³⁵
- 1958 19.11.1958 Syndicaat van TB, NHM, PHP voor uitgifte 5% obligatielening Verenigde Machinefabrieken NV, Den Haag, groot f 15 miljoen. Koers van uitgifte 98,75%. Emissie zeer sterk overtekend.¹⁸³⁶

1822 NA, AB 1617, emissieprospectus 06.03.1958.
1823 NA, AB 1617, emissieprospectus 09.04.1958; Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 459.
1824 NA, AB 1617, emissieprospectus 18.04.1958.
1825 NA, AB 1617, emissieprospectus 21.04.1958.
1826 NA, AB 1617, emissieprospectus 25.04.1958.
1827 NA, AB 1617, emissieprospectus 06.05.1958.
1828 NA, AB 1617, emissieprospectus 16.05.1958.
1829 NA, AB 1617, emissieprospectus 19.06.1958.

1830 NA, AB 1617, emissieprospectus 27.06.1958.
1831 NA, AB 1617, emissieprospectus 04.07.1958; Van der Werf, *Banken, bankiers en hun fusies*, p. 459.
1832 NA, AB 1617, emissieprospectus 01.08.1958.
1833 NA, AB 1617, emissieprospectus 30.09.1958; NA, AB 1636, p. 1.
1834 NA, AB 1617, emissieprospectus 23.10.1958.
1835 NA, AB 1617, emissieprospectus 29.10.1958.
1836 NA, AB 1617, emissieprospectus 19.11.1958.

- 1958 24.11.1958 Introductie door NHM en AB van gewone aandelen NV Papierfabriek 'Gelderland', Nijmegen.¹⁸³⁷
- 1958 25.11.1958 Overname door NHM en AB en verder RB, RMZ, PHP en TB (elk voor 1/6 deel) van 5000 aandelen aan toonder Heineken's Bierbrouwerij Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 5 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winst AB f 16.938.¹⁸³⁸
- 1958 27.11.1958 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1958 Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 97,75%.¹⁸³⁹
- 1958 28.11.1958 Emissie door RB en NHM van niet royeerbare certificaten van gewone aandelen Phs. van Ommeren NV, Rotterdam, groot f 7,5 miljoen. Koers van uitgifte 160%. Emissie voltekend.¹⁸⁴⁰
- 1958 10.12.1958 Overname door AB, NHM en PHP en verder TB, Hope & Co., RMZ, RB en Theodor Gilissen van 5,25% obligatielening NV Rotterdam-Rijn Pijpleiding Maatschappij, Den Haag, groot f 30 miljoen, in totaal groot f 60 miljoen. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie vele malen overtekend. Winst AB f 215.319.¹⁸⁴¹
- 1958 10.12.1958 Introductie door NHM en Escomptobank van gewone aandelen Bandoengsche Kininefabriek Holland NV, Amsterdam.¹⁸⁴²
- 1959 14.01.1959 Guichet bij o.a. NHM voor 4,5% obligatielening 1959 Nederlandse staatslening, groot f 400 miljoen. Koers van uitgifte 99%.¹⁸⁴³
- 1959 16.01.1959 Verwisseling bij RB, AB, RMZ en NHM van depotfractiebewijzen Zweedse aandelen 'Svenska' in aandelen Rotterdamsch Beleggingsconsortium, Rotterdam.¹⁸⁴⁴
- 1959 30.01.1959 Emissie door NHM van 700 gewone aandelen Drukkerij en Uitgeverij v/h C. de Boer jr. NV, Hilversum, groot f 0,7 miljoen. Koers van uitgifte 135%. Emissie sterk overtekend.¹⁸⁴⁵
- 1959 30.01.1959 Guichet bij RB, AB, TB, HBU, Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHB, NHM en PHP van 2,5% premieobligatielening 1959 provincie Zuid-Holland, groot f 20 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie sterk overtekend.¹⁸⁴⁶
- 1959 18.02.1959 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1958/1959 Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen, vanwege grote belangstelling verhoogd tot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 99,25%.¹⁸⁴⁷
- 1959 20.02.1959 Emissie door NHM en Hope & Co. van aandelen en/of certificaten van aandelen NV Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, Amsterdam, groot f 14.648.000. Koers van uitgifte 125%. Emissie bijna voltekend.¹⁸⁴⁸
- 1959 04.03.1959 Emissie door PHP en NHM en verder AB, TB, H. Albert de Bary & Co., HBU, Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHB, NOB, RB en Vlaer & Kol van converteerbare subordinated obligatielening, Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV, Den Haag, groot \$ 6 miljoen, in totaal groot \$ 17 miljoen. Provisie 1,25%. Emissie vele malen overtekend. Winst AB f 22.820.¹⁸⁴⁹
- 1959 05.03.1959 Overname door syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., RB, Nedescobank en RMZ; NHM, Hope & Co., AB, IB en HBU; PHP, Paribas en NHB voor

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1837 NA, AB 1617, emissieprospectus 24.11.1958.
 1838 NA, AB 1617, emissieprospectus 25.11.1958 NA, AB 1636, p. 6.
 1839 NA, AB 1617, emissieprospectus 27.11.1958.
 1840 NA, AB 1617, emissieprospectus 28.11.1958.
 1841 NA, AB 1616, emissieprospectus 10.12.1958; NA, AB 1636, p. 10.
 1842 NA, AB 1617, emissieprospectus 10.12.1958.

1843 NA, AB 1617, emissieprospectus 14.01.1959.
 1844 NA, AB 1617, emissieprospectus 16.01.1959.
 1845 NA, AB 1617, emissieprospectus 30.01.1959.
 1846 NA, AB 1617, emissieprospectus 30.01.1959.
 1847 NA, AB 1617, emissieprospectus 18.02.1959.
 1848 NA, AB 1617, emissieprospectus 20.02.1959.
 1849 NA, AB 1617, emissieprospectus 04.03.1959; NA, AB 1636, p. 17.

- 2,5% premieobligatielening 1959 gemeente Amsterdam, groot f 20 miljoen. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie niet voltekend, f 2,2 miljoen niet geplaatst. Winst AB (2 delen) f 285.177.¹⁸⁵⁰
- 1959 10.03.1959 Guichet bij NHM, HBU en Gebr. Teixeira de Mattos van 125.000 maatschappelijke aandelen zonder nominale waarde Compagnie Financière et Industrielle 'Cofinindus', Ougrée (België). Koers van uitgifte bfr. 2110.¹⁸⁵¹
- 1959 10.03.1959 Emissie door NHM, NHB, TB en RMZ van 2000 aandelen van NV Hollandse Sociëteit van Levensverzekeringen, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 150%. Emissie voltekend.¹⁸⁵²
- 1959 09.04.1959 Emissie door RB, TB en NHM (elk voor 1/3 deel) van gewone aandelen Albatros Superfosfaatfabrieken NV, Utrecht, groot f 5.510.000, in stukken van f 250 en f 1000. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁵³
- 1959 09.04.1959 Emissie door RB, TB en NHM (elk voor 1/3 deel) van aandelen NV Amsterdamsche Superfosfaatfabriek, Amsterdam, groot f 933.000. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁵⁴
- 1959 21.04.1959 Emissie door NHM van 5% preferente converteerbare aandelen Amsterdamsche Droogdok Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 2.904.000. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁵⁵
- 1959 22.04.1959 Inschrijving bij HBU en NHM op 4,5% obligatielening Nederlandse Antillen, groot nf 38 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁵⁶
- 1959 22.04/01.05.1959 Introductie door NHM en H. Oyens & Zonen van certificaten aan toonder van een aandeel nominaal zonder waarde International Business Machines Corporation (IBM), New York. Introductiekoers \$ 404/f 1528.¹⁸⁵⁷
- 1959 02.05.1959 Guichet bij o.a. NHM voor 4,25% obligatielening 1959 Nederlandse staatslening, groot f 1.190.780.000. Koers van uitgifte 98,25%.¹⁸⁵⁸
- 1959 19.05.1959 Guichet bij NHM en De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon van aandelen A NV Nationaal Grondbezit, Den Haag, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁵⁹
- 1959 01.06.1959 Emissie door NHM van 1972 gewone aandelen à f 250 van NV Gebr. D. Schuitema, Amsterdam, groot f 493.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winstmarge 4%.¹⁸⁶⁰
- 1959 19.06.1959 Emissie door TB en NHM van gewone aandelen Koninklijke Textiel Fabrieken Gebroeders Van Heek NV, Enschede, groot f 1.855.000. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁸⁶¹
- 1959 22.06.1959 Overname door NHM (3/4) en RMZ (1/4) van 5% converteerbare obligatielening NV Betonfabriek 'de Metoor', De Steeg, groot f 2 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%.¹⁸⁶²
- 1959 23.06.1959 Introductie en emissie door NHM en PHP van certificaten aan toonder van 5 aandelen met elk een nominale waarde van \$ 2 in Monsanto Chemical Company, Wilmington. Koers van uitgifte f 971,38.¹⁸⁶³
- 1959 23.06.1959 Emissie door NHM, Nedescobank en Hörchner & Götzen van 1969 aandelen NV Verenigde Industrie- en Handel Maatschappij 'Vihamij', Amsterdam, groot f 1.969.000. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁶⁴
- 1959 02.07.1959 Introductie door RB, NHM en PHP van 4% in niet-royeerbare certificaten van aandelen converteerbare obligaties Assurantie Maatschappij 'De Zeven Provinciën' NV, Den Haag.¹⁸⁶⁵

1850 NA, AB 1617, emissieprospectus 05.03.1959; NA, AB 1636, p. 18.
1851 *Van Oss' Effectenboek 1961 Buitenland*, p. 31-32.
1852 NA, AB 1617, emissieprospectus 10.03.1959.
1853 NA, AB 1617, emissieprospectus 09.04.1959.
1854 *Van Oss' Effectenboek 1960 Binnenland*, p. 768-769.
1855 NA, AB 1617, emissieprospectus 21.04.1959.
1856 NA, AB 1617, emissieprospectus 22.04.1959.

1857 NA, AB 1617, emissieprospectus 22.04.1959.
1858 NA, AB 1618, emissieprospectus 02.05.1959.
1859 NA, AB 1618, emissieprospectus 19.05.1959.
1860 NA, AB 1618, emissieprospectus 01.06.1959.
1861 NA, AB 1618, emissieprospectus 19.06.1959.
1862 NA, AB 1618, emissieprospectus 22.06.1959.
1863 NA, AB 1618, emissieprospectus 23.06.1959.
1864 *Van Oss' Effectenboek 1966-1967, deel 1*, p. 1209.
1865 NA, AB 1618, emissieprospectus 02.07.1959.

- 1959 10.07.1959 Overname door PHP en NHM en verder AB, TB, H. Albert de Bary & Co., HBU, Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHB, NOB, RB en Vlaer & Kol van 4,75% obligatielening Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV, Den Haag, groot f 50 miljoen, in totaal groot f 95 miljoen. Koers van overname 96% (f 30 miljoen) en 97% (f 20 miljoen), koers van uitgifte 98%. Emissie sterk overtekend. Winst AB f 69.538.¹⁸⁶⁶
- 1959 29.07.1959 Overname door NHM, TB, RB en AB van 4,5% obligatielening NV Provinciale Geldersche Electriciteits-Maatschappij, Arnhem, groot f 26 miljoen, in totaal groot f 30 miljoen. Koers van overname 99,07%, koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend. Winst AB f 69.819.¹⁸⁶⁷
- 1959 04.08.1959 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP, Hope & Co. alsmede bij NMB, Coöperatieve Centrale Raiffeisenbank, Utrecht en Coöperatieve Centrale Boerenleenbank, Eindhoven voor uitgifte rentespaarbrieven 1959 NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 99%.¹⁸⁶⁸
- 1959 04.08.1959 Emissie door NHM en TB van 5% in aandelen B converteerbare obligaties NV Bronswerk, Amersfoort, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁸⁶⁹
- 1959 17.08.1959 Guichet bij NHM, Ingwersen & Co. en Zuidhollandse Bank voor 4,75% obligatielening Gereformeerde Kerk van Hilleegersberg-Terbregge, groot f 450.000. Koers van uitgifte 99%. In eerste instantie voor f 0,4 miljoen geplaatst, in september volledig geplaatst.¹⁸⁷⁰
- 1959 01.09.1959 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1959 I Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁷¹
- 1959 17.09.1959 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1959 II Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 75 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁸⁷²
- 1959 18.09.1959 Overname door syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit LR&Co., RB, Nedescobank en RMZ; NHM (f 2,5 miljoen), Hope & Co., AB, IB en HBU; PHP, Paribas en NHB van 4,25% obligatielening 1959 gemeente Amsterdam, groot f 25 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 99%. Slechts voor f 7,5 miljoen ingeschreven, rest door syndicaatsleden onderhands geplaatst. Winst AB (2 delen) f 18.652.¹⁸⁷³
- 1959 18.09.1959 Overname door syndicaat bestaande uit RB, AB en IB; NHM (f 2,5 miljoen); TB, LR&Co., RMZ en PHP van 4,25% obligatielening 1959 gemeente Rotterdam, groot f 25 miljoen. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 99%. Slechts voor f 7 miljoen ingeschreven, rest door syndicaatsleden onderhands geplaatst. Winst AB (2 delen) f 30.515.¹⁸⁷⁴
- 1959 06.11.1959 Overname door NHM van aandelen en/of niet royeerbare certificaten van aandelen NV Koudijs' Voederfabrieken BK (Barneveldsche Kip), Rotterdam, v/h Barneveld, f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 150%.¹⁸⁷⁵
- 1959 01.12.1959 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1959 III Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen, vanwege grote belangstelling verhoogd tot f 200 miljoen. Koers van uitgifte 99,25%.¹⁸⁷⁶

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

¹⁸⁶⁶ NA, AB 1618, emissieprospectus 10.07.1959; NA, AB 1636, p. 25.

¹⁸⁶⁷ NA, AB 1618, emissieprospectus 29.07.1959; NA, AB 1636, p. 26.

¹⁸⁶⁸ NA, AB 1618, emissieprospectus 04.08.1959.

¹⁸⁶⁹ NA, AB 1618, emissieprospectus 07.08.1959.

¹⁸⁷⁰ NA, AB 1618, emissieprospectus 17.08.1959.

¹⁸⁷¹ NA, AB 1618, emissieprospectus 17.09.1959.

¹⁸⁷² NA, AB 1618, emissieprospectus 17.09.1959.

¹⁸⁷³ NA, AB 1618, emissieprospectus 18.09.1959; NA, AB 1636, p. 35.

¹⁸⁷⁴ NA, AB 1618, emissieprospectus 18.09.1959; NA, AB 1636, p. 34.

¹⁸⁷⁵ NA, AB 1618, emissieprospectus 06.11.1959.

¹⁸⁷⁶ NA, AB 1618, emissieprospectus 01.12.1959.

- 1959 09.12.1959 Introductie en emissie door RB, AB, NHM, PHP, Fred. Philips, HBU, RMZ, TB, Beels & Co., De Clercq Boon Hartsinck en Amsterdamsch Bankierskantoor v/h Mendes Gans & Co. van certificaten van aandelen van 5 en 10 gewone aandelen van S 5 elk van Consolidated Electronics Industries Corporation, Wilmington. Koers van uitgifte \$ 54,75.¹⁸⁷⁷
- 1959 10.12.1959 Introductie en emissie door NHM en TB van certificaten aan toonder van 10 aandelen met elk een nominale waarde van \$ 4 in National Tea Co., Chicago. Koers van uitgifte f 743,38.¹⁸⁷⁸
- 1960 12.01.1960 Guichet bij NHM, Ingwersen & Co. en Zuidhollandse Bank voor 5% obligatielening Gereformeerde Kerk Leeuwarden-West, groot f 450.000. Koers van uitgifte 100%. Binnen enkele dagen geplaatst.¹⁸⁷⁹
- 1960 29.01/08.02.1960 Guichet bij o.a. NHM voor 4,5% obligatielening 1960 I Nederlandse staatslening, groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Emissie royaal overtekend.¹⁸⁸⁰
- 1960 26.02.1960 Emissie door NHM, RB en RMZ (elk voor 1/3 deel) van 5% converteerbare obligatielening 1960 Lindeteves-Jacoberg NV, Amsterdam, groot f 5.230.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁸⁸¹
- 1960 29.02/07.03.1960 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1960 I Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Emissie vele malen overtekend.¹⁸⁸²
- 1960 14/21.03.1960 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1960 II NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 98%. Emissie vele malen overtekend.¹⁸⁸³
- 1960 18.03/05.04.1960 Overname door NHM, AB, TB en RB (elk voor een kwart deel) van certificaten van aandelen à f 1000 en f 100 van Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden, groot f 51.556.000. Koers van overname 149%, koers van uitgifte 150%. Emissie bijna voltekend. Winst AB f 125.212.¹⁸⁸⁴
- 1960 11.04/03.05.1960 Overname door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit PHP, Hope & Co., AB en IB van in gewone aandelen converteerbare obligaties Algemene Kunstzijde Unie NV, Arnhem, groot f 51.126.000. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend. Winst AB (een kwart deel) f 141.673.¹⁸⁸⁵
- 1960 22.04/06.05.1960 Overname door NHM (4/5) en RMZ (1/5) van 508 aandelen B Mees' Bouwmaterialen NV, Groningen, groot f 508.000. Koers van overname 96%, koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend.¹⁸⁸⁶
- 1960 27.04/12.05.1960 Syndicaat van NHM en TB voor emissie van 8040 gewone aandelen à f 500 Koninklijke Demka Staalfabrieken NV, Utrecht, groot f 4.020.000. Koers van uitgifte 150%. Emissie voltekend.¹⁸⁸⁷
- 1960 28.04/09.05.1960 Guichet bij o.a. NHM voor 4,5% obligatielening 1960 II Nederlandse staatslening, groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 99,25%. Emissie vele malen overtekend.¹⁸⁸⁸
- 1960 06/19.05.1960 Overname door NHM, TB en Vlaer & Kol van gewone aandelen NV Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, groot f 1.250.000. Koers van overname 163%, koers van uitgifte 165%. Emissie voltekend.¹⁸⁸⁹

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

¹⁸⁷⁷ Van Oss' Effectenboek 1961 Buitenland, p. 681-682.

¹⁸⁷⁸ NA, AB 1618, emissieprospectus 10.12.1959.

¹⁸⁷⁹ NA, AB 1618, emissieprospectus 12.01.1960.

¹⁸⁸⁰ NA, AB 1618, emissieprospectus 29.01.1960.

¹⁸⁸¹ NA, AB 1618, emissieprospectus 26.02.1960.

¹⁸⁸² NA, AB 1618, emissieprospectus 29.02.1960.

¹⁸⁸³ NA, AB 1619, emissieprospectus 14.03.1960.

¹⁸⁸⁴ NA, AB 1619, emissieprospectus 18.03.1960; NA, AB 1636, p. 48.

¹⁸⁸⁵ NA, AB 1619, emissieprospectus 11.04.1960; NA, AB 1636, p. 53.

¹⁸⁸⁶ NA, AB 1619, emissieprospectus 22.04.1960.

¹⁸⁸⁷ NA, AB 1619, emissieprospectus 27.04.1960.

¹⁸⁸⁸ NA, AB 1619, emissieprospectus 28.04.1960.

¹⁸⁸⁹ NA, AB 1619, emissieprospectus 06.05.1960.

- 1960 06/19.05.1960 Overname door NHM, TB en Vlaer & Kol van in gewone aandelen converteerbare obligaties NV Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, groot f 2 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁸⁹⁰
- 1960 11/19.05.1960 Overname door HBU en NHM van 5% obligatielening Nederlandse Antillen, groot nf 10 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie sterk overtekend.¹⁸⁹¹
- 1960 12/24.05.1960 Guichet bij AB en PHP en verder bij TB, NHM en RB van aandelen Eerste Nederlandsche Verzekering-Maatschappij op het Leven en tegen Invaliditeit NV, Den Haag, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁸⁹²
- 1960 17/24.05.1960 Introductie en emissie door NHM van gewone aandelen van f 50 van NV Belegging Maatschappij voor Sociale Fondsen, Amsterdam.¹⁸⁹³
- 1960 08/20.06.1960 Emissie door NHM van 1125 aandelen B van Koninklijke Metaalwarenfabriek v/h J.N. Daalderop en Zonen, Tiel, groot f 1.125.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁸⁹⁴
- 1960 17/28.06.1960 Emissie door RB, NHM, NCB en Gebr. Teixeira de Mattos van gewone aandelen op naam en/of royeerbare certificaten aan toonder van gewone aandelen op naam van NV P.F. van Vlissingen & Co.'s Katoenfabrieken, Helmond, groot f 5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁸⁹⁵
- 1960 27.06/08.07.1960 Overname door NHM van 4000 aandelen à f 250 van Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij NV, Veenendaal, groot f 1 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%.¹⁸⁹⁶
- 1960 30.06/07.07.1960 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1960 III NV Bank voor Nederlandse Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99,25%.¹⁸⁹⁷
- 1960 05/12.07.1960 Introductie en overname door NHM, TB, Hope & Co. en PHP van certificaten aan toonder van 10 aandelen à lit 1000 elk van Pirelli sa, Milaan, in totaal groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte f 572.¹⁸⁹⁸
- 1960 08/18.07.1960 Overname door PHP, NHM en verder AB, TB, H. Albert de Bary & Co., HBU, Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHB, NOB, RB en Vlaer & Kol van 5% obligatielening Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV, Den Haag, groot f 50 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie gigantisch overtekend. Winst AB f 76.293.¹⁸⁹⁹
- 1960 13/21.07.1960 Emissie door NHM en RB van beperkt royeerbare certificaten aan toonder van aandelen NV Meelfabrieken der Nederlandsche Bakkerij, Rotterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 175%. Emissie voltekend.¹⁹⁰⁰
- 1960 13/21.07.1960 Emissie door NHM en RB van 4% converteerbare obligaties in beperkt royeerbare certificaten aan toonder van aandelen NV Meelfabrieken der Nederlandsche Bakkerij, Rotterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹⁰¹
- 1960 28.07/04.08.1960 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1960 IV NV Bank voor Nederlandse Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 98,75%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁰²
- 1960 29.07/09.08.1960 Overname door NHM en Zuidhollandse Bank van 5% obligatielening Vereniging 'Eudokia', Rotterdam, groot f 4 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie enige malen overtekend.¹⁹⁰³

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1890 NA, AB 1619, emissieprospectus 06.05.1960.
 1891 NA, AB 1619, emissieprospectus 11.05.1960.
 1892 NA, AB 1619, emissieprospectus 12.05.1960.
 1893 NA, AB 1619, emissieprospectus 17.05.1960.
 1894 NA, AB 1619, emissieprospectus 08.06.1960.
 1895 NA, AB 1619, emissieprospectus 17.06.1960.
 1896 NA, AB 1619, emissieprospectus 27.06.1960.
 1897 NA, AB 1619, emissieprospectus 30.06.1960.

1898 NA, AB 1619, emissieprospectus 05.07.1960.
 1899 NA, AB 1619, emissieprospectus 08.07.1960; NA, AB 1636, p. 58.
 1900 NA, AB 1619, emissieprospectus 13.07.1960.
 1901 NA, AB 1619, emissieprospectus 13.07.1960.
 1902 NA, AB 1619, emissieprospectus 28.07.1960.
 1903 NA, AB 1619, emissieprospectus 29.07.1960.

- 1960 06.09.1960 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,5% obligatielening 1960 V NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁰⁴
- 1960 09/16.09.1960 Introductie en emissie door RB, AB, RMZ, NHM en PHP van certificaten aan toonder van 20 en 50 aandelen à lit 1000 van Montecatini Società Générale per l'Industria Mineraria e Chimica, Milaan. Koers van uitgifte respectievelijk f 800 en f 2000. Winst AB f 199, winst NHM f 99.¹⁹⁰⁵
- 1960 14/27.10.1960 Emissie door NHM van 2000 aandelen Koninklijke Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken NV, Amsterdam, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 105%. Emissie voltekend.¹⁹⁰⁶
- 1960 20/31.10.1960 Guichet bij o.a. NHM voor 4,25% obligatielening 1960 Nederlandse staatslening, groot f 350 miljoen. Koers van uitgifte 98,5%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁰⁷
- 1960 10/17.11.1960 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,25% obligatielening 1960 NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 98,75%. Emissie enige malen overtekend.¹⁹⁰⁸
- 1960 15.11/01.12.1960 Guichet bij AB, TB, HBU, De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon, Fa. F. van Lanschot, RMZ, NHM, PHP, RB en Vlaer & Kol van aandelen Friesch-Groningsche Hypotheekbank, Groningen, groot f 2.550.000. Koers van uitgifte 100%. Guichetcommissie AB f 2040. Emissie bijna voltekend.¹⁹⁰⁹
- 1960 15/22.11.1960 Introductie en emissie door PHP, NHM, Paribas en Rembours- en Industriebank van originele aandelen aan toonder à nffr. 50 van Pechiney, compagnie de produits chimiques et electrometallurgiques, Lyon. Koers van uitgifte f 264.¹⁹¹⁰
- 1960 16.11.1960 Overname door NHM en HBU van 5% obligatielening Verenigde Pharmaceutische Fabrieken Zwitsal NV, Apeldoorn, groot f 2 miljoen, in totaal groot f 2,5 miljoen. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie zwaar overtekend.¹⁹¹¹
- 1960 09.12.1960 Overname door NHM van 4,75% converteerbare obligatielening 1960 NV Drukkerij De Spaarnestad, Haarlem, groot f 2 miljoen. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹¹²
- 1960 14.12.1960 Guichet bij NHM voor inschrijving op aandelen Nederlandsche Grondbriefbank, Amsterdam, groot f 750.000. Koers van uitgifte 150%. Emissie voltekend.¹⁹¹³
- 1960 23.12.1960 Emissie door NHM van aandelen NV Technisch Bureau Marijnen, Den Haag, groot f 0,7 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹¹⁴
- 1961 19.01.1961 Guichet bij o.a. NHM voor 4,25% obligatielening 1961 Nederlandse staatslening, groot f 350 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%.¹⁹¹⁵
- 1961 31.01/10.02.1961 Overname door NHM en TB van 3625 aandelen NV Koninklijke Nederlandse Vliegtuigenfabriek Fokker, Amsterdam, groot f 3.625.000. Koers van overname 167,5%, koers van uitgifte 170%. Emissie voltekend.¹⁹¹⁶
- 1961 16/28.02.1961 Emissie door NHM en RB van 5% preferente in gewone aandelen conver-

1904 *Van Oss' Effectenboek 1962 Binnenland*, p. 291.
1905 NA, AB 1619, emissieprospectus 09.09.1960; NA, AB 1636, p. 63; NA, NHM 335, 1960, 22.10.1960, p. 2.
1906 NA, AB 1619, emissieprospectus 14.10.1960.
1907 NA, AB 1619, emissieprospectus 20.10.1960.
1908 NA, AB 1619, emissieprospectus 10.11.1960.
1909 NA, AB 1619, emissieprospectus 15.11.1960; NA, AB 1636, p. 68.
1910 NA, AB 1619, emissieprospectus 15.11.1960.

1911 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1594-1596.
1912 *Van Oss' Effectenboek 1962 Binnenland*, p. 1424-1425.
1913 *Van Oss' Effectenboek 1962 Binnenland*, p. 1242-1243.
1914 *Van Oss' Effectenboek 1962 Binnenland*, p. 1449-1450.
1915 NA, AB 1620, emissieprospectus 19.01.1961.
1916 NA, AB 1620, emissieprospectus 31.01.1961.

- teerbare aandelen NV Nationaal Bezit van aandelen Koninklijke Maatschappij De Schelde, Vlissingen, groot f 2.384.000. Koers van uitgifte 150%. Emissie voltekend.¹⁹¹⁷
- 1961 21/28.02.1961 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. voor 4,25% obligatielening 1961 NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99,75%. Emissie ruim overtekend.¹⁹¹⁸
- 1961 10.03.1961 Emissie door AB, RB, TB, RMZ en NHM van 29.000 ontvangstbewijzen op naam à f 10 van Onafhankelijke Televisie Exploitatie Maatschappij NV (OTEM), Den Haag. Emissie overtekend.¹⁹¹⁹
- 1961 16/29.03.1961 Emissie door NHM van 4,75% obligatielening NV Industrie v/h Van Lohuizen & Co., Vaassen, groot f 2 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹²⁰
- 1961 17/29.03.1961 Emissie door NHM, Nedescobank en Hörchner & Götzen van 4,75% converteerbare obligatielening NV Verenigde Industrie- en Handel Maatschappij 'Vihamij', Amsterdam, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹²¹
- 1961 20/29.03.1961 Emissie door RB en NHM van gewone aandelen Van der Heem NV, Den Haag, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 150%. Emissie voltekend.¹⁹²²
- 1961 29.03/14.04.1961 Emissie door NHM van gewone aandelen Nederlandse Bontweverij NV, Enschede, groot f 1.123.100. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹²³
- 1961 30.03/14.04.1961 Overname door NHM en AB (elk voor een half deel) van aandelen B en/of niet-royeerbare certificaten van aandelen B NV Papierfabriek 'Gelderland', Nijmegen, groot f 1.276.000. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winst AB f 13.250.¹⁹²⁴
- 1961 27.04/16.05.1961 Emissie door NHM en Hörchner & Götzen van 3000 gewone aandelen NV Gemeenschappelijk Bezit VRG-Papier, Amsterdam, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 100%.¹⁹²⁵
- 1961 28.04/12.05.1961 Emissie door RB en NHM van aandelen R.S. Stokvis & Zonen NV, Rotterdam, groot f 8.194.000. Koers van uitgifte 100%.¹⁹²⁶
- 1961 28.04/12.05.1961 Emissie door RB en NHM van 4,75% converteerbare obligatielening R.S. Stokvis & Zonen NV, Rotterdam, groot f 10.926.000. Koers van uitgifte 100%.¹⁹²⁷
- 1961 15.05.1961 Guichet bij NHM, De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon en AB van aandelen A NV Nationaal Grondbezit, Den Haag, groot f 1,6 miljoen. Koers van uitgifte 200%.¹⁹²⁸
- 1961 18.05.1961 Overname door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, HBU, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NHB, Nedescobank, PHP en RB van 4,5% obligatielening International Bank for Reconstruction and Development, Washington (IBRAD), groot f 50 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Winst AB f 79.715.¹⁹²⁹
- 1961 01.06.1961 Overname door AB en NHM (elk voor een half deel) van 4,75% obligatielening Compagnie Internationale des Wagons-Lits et des Grandes Express Européens, Brussel, groot f 12,5 miljoen. Koers van overname 96,5%, koers van uitgifte 98,5%. Emissie overtekend. Winst AB f 125.000.¹⁹³⁰
- 1961 09.06.1961 Syndicaat o.l.v. TB en NHM en verder bestaande uit AB/IB, Paribas, Nedescobank, HBU, Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHB, PHP en RB ter overname van 4,75% obliga-

1917 NA, AB 1620, emissieprospectus 16.02.1961.
1918 NA, AB 1620, emissieprospectus 21.02.1961.
1919 *Van Oss' Effectenboek 1962 Binnenland*, p. 1865.
1920 NA, AB 1620, emissieprospectus 16.03.1961.
1921 NA, AB 1620, emissieprospectus 17.03.1961.
1922 NA, AB 1620, emissieprospectus 20.03.1961.
1923 NA, AB 1620, emissieprospectus 29.03.1961.
1924 NA, AB 1620, emissieprospectus 30.03.1961; NA, AB 1636, p. 76.

1925 NA, AB 1620, emissieprospectus 27.04.1961.
1926 NA, AB 1620, emissieprospectus 28.04.1961.
1927 NA, AB 1620, emissieprospectus 28.04.1961.
1928 NA, AB 1620, emissieprospectus 15.05.1961.
1929 NA, AB 1620, emissieprospectus 18.05.1961; NA, AB 1636, p. 80.
1930 NA, AB 1620, emissieprospectus 01.06.1961; NA, AB 1636, p. 82.

- tielening 1961 koninkrijk België, groot f 75 miljoen. Koers van overname 95,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie belangrijk overtekend. Winst AB f 202.119.¹⁹³¹
- 1961 19.06.1961 Overname door RB, AB, TB en NHM (elk voor een kwart deel) van 4,75% obligatielening 'Eurofima' Europäische Gesellschaft für die Finanzierung von Eisenbahnmateriäl, Bazel, groot f 30 miljoen. Koers van overname 95,16%, koers van uitgifte 100%. Winst AB f 158.421.¹⁹³²
- 1961 19.06.1961 Emissie door NHM, PHP en Labouchere & Co. van aandelen op naam en/of certificaten aan toonder van aandelen op naam NV Rubberfabriek Vredestein, Den Haag, groot f 2.588.500. Koers van uitgifte 350%.¹⁹³³
- 1961 23.06.1961 Overname door RB, AB, TB, Hope & Co., RMZ, NHM en PHP van 4,75% obligatielening Nationale Maatschappij der Waterleidingen, Brussel, groot f 50 miljoen. Koers van overname 98%, koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend. Winst AB f 131.250.¹⁹³⁴
- 1961 29.06.1961 Overname door AB, TB, Hope & Co., RMZ, NHM, PHP en RB (grote vier elk 17,5%, kleine drie elk 10%) van 4,5% obligatielening Europese Investeringsbank, Brussel, groot f 50 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winst AB 123.790.¹⁹³⁵
- 1961 29.06.1961 Overname door AB en NHM en verder TB, Hope & Co., RMZ, PHP en RB (elk voor 1/7 deel) van 4,5% obligatielening 1961 Europese Gemeenschap van Kolen en Staal, groot f 50 miljoen. Koers van overname 985/8%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winst NHM f 101.906.¹⁹³⁶
- 1961 30.06/11.07.1961 Emissie door NHM, F. van Lanschot en Vermeer & Co. van 5% obligatielening Belgische Petroleum Raffinaderij NV, Antwerpen, groot f 10 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend.¹⁹³⁷
- 1961 30.06.1961 Overname door TB, AB/IB, LR&Co., NHM en RB van 4,75% obligatielening 1961 Kopenhaagse Telefoon Maatschappij, Kopenhagen, groot f 25 miljoen. Koers van overname 94,75%, koers van uitgifte 100%. Winst AB (1/3 deel) f 170.745.¹⁹³⁸
- 1961 27.07/04.08.1961 Guichet bij o.a. NHM voor 4% obligatielening 1961 Nederlandse staatslening, groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 98,25%. Veertigvoudig overtekend.¹⁹³⁹
- 1961 14.09.1961 Introductie en emissie door RB, AB, RMZ, NHM en PHP van certificaten van 10 en 25 aandelen van lit 2000 van Sociéta Edison (Sociéta Generale Edison de Elettricatà), Milaan, groot f 250.000. Koers van uitgifte respectievelijk f 377 en f 935. Slechts f 140.000 geplaatst. Verlies AB en NHM f 3401.¹⁹⁴⁰
- 1961 15.09.1961 Guichet bij NHM via agentschap Leerdam van 250 aandelen à f 500 NV Leerdamsche Waterleiding Maatschappij, Leerdam, groot f 125.000. Koers van uitgifte 120%.¹⁹⁴¹
- 1961 16.10.1961 Overname door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, Hope & Co., PHP en RB (grote vier elk f 4 miljoen, andere vier elk f 1,5 miljoen) van 4,75% obligatielening Belgische Naamloze Vennootschap tot Exploitatie van het Luchtverkeer (Sabena), Brussel, groot f 22 miljoen. Koers van overname 94,5%, koers van uitgifte 99%. Emissie zeer sterk overtekend. Winst AB (4/22 deel) f 75.243.¹⁹⁴²
- 1961 20.10.1961 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP

1931 NA, AB 1620, emissieprospectus 09.06.1961; NA, AB 1636, p. 84.
1932 NA, AB 1620, emissieprospectus 19.06.1961; NA, AB 1636, p. 85.
1933 NA, AB 1620, emissieprospectus 19.06.1961.
1934 NA, AB 1620, emissieprospectus 23.06.1961; NA, AB 1636, p. 86.
1935 NA, AB 1620, emissieprospectus 29.06.1961; NA, AB 1636, p. 89
1936 NA, AB 1620, emissieprospectus 29.06.1961; NA, AB 1636, p. 88.

1937 NA, AB 1620, emissieprospectus 30.06.1961.
1938 NA, AB 1620, emissieprospectus 30.06.1961; NA, AB 1636, p. 90.
1939 NA, AB 1620, emissieprospectus 27.07.1961.
1940 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1892; NA, AB 1636, p. 91.
1941 *Van Oss' Effectenboek 1962 Binnenland*, p. 1893.
1942 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 54-55; NA, AB 1636, p. 96.

- en Hope & Co. voor 4% obligatielening 1961 NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 50 miljoen. Koers van uitgifte 98,75%. Emissie overtekend.¹⁹⁴³
- 1961 01.11.1961 Guichet bij NHM en Ingwersen & Co. van 4,5% obligatielening Hervormde Gemeente Charlois, groot f 100.000. Koers van uitgifte 100%. Slechts voor f 53.000 ingetekend. Eind januari 1962 geheel geplaatst, hiervan 4/5 bij de NHM.¹⁹⁴⁴
- 1961 17.11.1961 Overname door syndicaat o.l.v. AB en RMZ en verder bestaande uit TB, Hope & Co., Labouchere & Co., NHM, PHP en RB (grote vier elk f 6,6 miljoen, kleinere drie elk f 4 miljoen en Labouchere f 1,6 miljoen) van 5% obligatielening 1961 Commonwealth of Australia, groot f 40 miljoen. Koers van overname 95,25%, koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend. Winst NHM f 139.674.¹⁹⁴⁵
- 1961 24.11.1961 Overname door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit AB, PHP (alle drie 20%), TB, RB (elk 12,5%), Hope & Co. (8,75%) en RMZ (6,25%) van 5% obligatielening 1961 Société du Pipe-Line Sud-Européen sa, Parijs, groot f 50 miljoen. Koers van overname 95,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie net voltekend. Winst AB (1/5 deel) f 187.160.¹⁹⁴⁶
- 1961 06.12.1961 Introductie en emissie door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit RB, RMZ, PHP en Theodoor Gilissen van aandelen zonder nominale waarde aan toonder van Gevaert Photo-Producten NV, Mortsel-Antwerpen. Koers van uitgifte f 278. Winst NHM f 98.000.¹⁹⁴⁷
- 1961 08/20.12.1961 Introductie en emissie door AB en NHM (elk voor een half deel) van 860 certificaten van 100 aandelen van 5 shilling (= £ 25) van British Enkalon Ltd., Londen. Koers van uitgifte f 294. Verlies van AB en NHM elk f 3739.¹⁹⁴⁸
- 1961 18.12.1961 Overname door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit Paribas, AB, TB en RB (elk voor 1/5 deel) van 5% obligatielening 1962 Compagnie Française des Pétroles sa, Parijs, groot f 40 miljoen. Koers van overname 95,5%, koers van uitgifte 100%. Emissie mislukte, er werd slechts voor f 5,6 miljoen ingeschreven. AB moest f 6,5 miljoen opnemen. NHM had eind november 1962 de opgenomen f 6 miljoen met f 87.000 winst verkocht.¹⁹⁴⁹
- 1961 21.12.1961 Overname door AB en NHM (elk voor een half deel) van aandelen Maatschappij voor Industriële Ondernemingen Gebr. Van Swaay NV, Den Haag, groot f 1.650.000. Koers van overname 97%, koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend. Winst NHM f 24.750.¹⁹⁵⁰
- 1962 02.01.1962/19.12.1961 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co., NMB, Coöperatieve Centrale Raiffeisenbank, Utrecht en Coöperatieve Centrale Boerenleenbank, Eindhoven voor uitgifte rentespaarbrieven 1962 I NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 30 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁵¹
- 1962 10/22.01.1962 Introductie en emissie door NHM van aandelen à f 500 NV Koninklijke Fabriek Inventum Fabriek van Instrumenten en Electriche Apparaten, De Bilt, groot f 370.000. Koers van uitgifte 300%. Emissie voltekend.¹⁹⁵²
- 1962 15/23.01.1962 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co., NMB, Coöperatieve Centrale Raiffeisenbank, Utrecht en Coöperatieve Centrale Boerenleenbank, Eindhoven voor uitgifte rentespaarbrieven 1962 II

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1943 *Van Oss' Effectenboek 1962 Binnenland*, p. 293-294.

1944 NA, NHM 541, 1961, 17.11.1961, stuk nr. 3.

1945 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 389-390; NA, AB 1636, p. 99.

1946 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 245-247; NA, AB 1636, p. 100.

1947 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 44; NA, NHM 336, 1961, 18.12.1961, p. 2.

1948 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 199; NA, AB 1637, p. 29.

1949 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1907-1908; NA, AB 1636, p. 104; NA, NHM 337, 1962, 04.12.1962, p. 2.

1950 *Van Oss' Effectenboek 1962 Binnenland*, p. 1857-1858; NA, AB 1636, p. 106.

1951 NA, AB 1621, emissieprospectus 19.12.1961.

1952 NA, AB 1621, emissieprospectus 10.01.1962.

- NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 37,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁵³
- 1962 01/09.02.1962 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co., NMB, Coöperatieve Centrale Raiffeisenbank, Utrecht en Coöperatieve Centrale Boerenleenbank, Eindhoven voor uitgifte rentespaarbrieven 1962 III NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁵⁴
- 1962 19.02.1962 Guichet bij NHM Leeuwarden en Groningen van 5% converteerbare obligatielening 1962 NV Phoenix Rijwielenfabriek Alb. Schootstra, Leeuwarden, groot f 1,9 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹⁵⁵
- 1962 21.02.1962 Overname door syndicaat o.l.v. AB en NHM en verder bij RB, RMZ, PHP en TB (elk voor 1/6 deel) van aandelen A à f 100 van Heineken's Belegging en Beheer Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 7 miljoen. Koers van overname 123%, koers van uitgifte 125%. Emissie voltekend. Winst AB f 227.068.¹⁹⁵⁶
- 1962 21.02.1962 Overname door syndicaat o.l.v. NHM en AB en verder bij RB, RMZ, PHP en TB (elk voor 1/6) van aandelen van Heineken's Bierbrouwerij Maatschappij NV, Amsterdam, groot f 7 miljoen. Koers van overname 248%, koers van uitgifte 250%. Emissie voltekend. Winst AB f 17.487.¹⁹⁵⁷
- 1962 22.02/05.03.1962 Guichet bij o.a. NHM voor 4% obligatielening 1962 Nederlandse staatslening, groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 99,25%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁵⁸
- 1962 29.03/09.04.1962 Overname door NHM, AB en PHP en verder bij TB, Hope & Co., RMZ, RB en Theodoor Gilissen van 4,75% obligatielening NV Rotterdam-Rijn Pijpleiding Maatschappij, Den Haag, groot f 25 miljoen, in totaal groot f 47,5 miljoen. Koers van overname 97,5 (f 25 miljoen) en 98% (f 22,5 miljoen), koers van uitgifte 99%. Emissie sterk overtekend. Winst voor de AB (17/92%) f 68.110.¹⁹⁵⁹
- 1962 03.04.1962 Overname door NHM en AB en verder PHP, Hope & Co., IB en RB van 4,5% in gewone aandelen converteerbare obligaties Algemene Kunstzijde Unie NV, Arnhem, groot f 44.743.000, in totaal groot f 70.306.000. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Bijna voltekend, winst AB f 137.885.¹⁹⁶⁰
- 1962 22.05.1962 Guichet bij NHM, De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon en AB van aandelen A NV Nationaal Grondbezit, Den Haag, groot f 3 miljoen. Koers van uitgifte 200%.¹⁹⁶¹
- 1962 24.05.1962 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 4,5% obligatielening 1962 I NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 50 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁶²
- 1962 28.05.1962 Emissie door NHM van 843 aandelen B van Koninklijke Metaalwarenfabriek v/h J.N. Daalderop en Zonen, Tiel, groot f 843.000. Koers van uitgifte 175%. Emissie voltekend.¹⁹⁶³
- 1962 12.06.1962 Overname door syndicaat o.l.v. NHM en verder bestaande uit AB, Paribas, TB, HBU, Hope & Co., IB, LR&Co., RMZ, NHB, Nedescobank, PHP en RB van 4,5% obligatielening 1962 International Bank for Reconstruction and Development, Washington (IBRAD), groot f 40 miljoen. Koers van overname 98,5%, koers van uitgifte 99,5%.

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1953 NA, AB 1621, emissieprospectus 15.01.1962.

1954 NA, AB 1621, emissieprospectus 01.02.1962.

1955 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1244-1245.

1956 NA, AB 1621, emissieprospectus 21.02.1962; NA, AB 1637, p. 1.

1957 NA, AB 1621, emissieprospectus 21.02.1962; NA, AB 1637, p. 2.

1958 NA, AB 1621, emissieprospectus 22.02.1962.

1959 NA, AB 1621, emissieprospectus 29.03.1962; NA, AB 1637, p. 3.

1960 NA, AB 1621, emissieprospectus 03.04.1962; NA, AB 1637, p. 6.

1961 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1259.

1962 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1259-1260.

1963 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1260.

- Aandeel AB/IB f 6,2 miljoen). Emissie niet voltekend, AB moest f 757.000 opnemen, winst AB f 61.963.¹⁹⁶⁴
- 1962 12/20.06.1962 Overname door door syndicaat o.l.v. HBU en NHM en verder bestaande uit AB (16,2%), Paribas (10%), TB en RB van 4,5% obligatielening Nederlandse Antillen 1962, groot nf 50 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Voor f 43 miljoen ingetekend, AB moest bijna f 1 miljoen opnemen.¹⁹⁶⁵
- 1962 22.06.1962 Syndicaat van NHM, TB, PHP voor uitgifte 5% obligatielening Verenigde Machinefabrieken NV, Den Haag, groot f 20 miljoen, in totaal groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie belangrijk overtekend.¹⁹⁶⁶
- 1962 22.06.1962 Guichet bij RB, Dunlop & Philips, AB, NHM, PHP, HBU, TB, RMZ en Fred. Philips van gewone aandelen NV Gemeenschappelijk Bezit van aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven, groot f 153.828.500. Koers van uitgifte 475%. Guichetprovisie 0,25%. Emissie niet geslaagd, bij NHM werd voor f 13 miljoen ingetekend. Provisie NHM f 230.000.¹⁹⁶⁷
- 1962 06.07.1962 Overname door TB, NHM en AB (elk voor 1/3 deel) van 4,75% converteerbare obligatielening 1962 NV Koninklijke Papierfabriek Van Gelder Zonen NV, Amsterdam, groot f 33,2 miljoen, in totaal groot f 35 miljoen. Koers van overname 99%, Koers van uitgifte 100%. Emissie niet geslaagd, flink deel niet geplaatst. Winst AB f 96.043.¹⁹⁶⁸
- 1962 06.07.1962 Overname door AB, NHM, TB, Hope & Co., RMZ, PHP en RB (elk voor 1/7 deel) van 4,75% obligatielening 1962 Europese Gemeenschap van Kolen en Staal, Luxemburg, groot f 25 miljoen. Koers van overname 97⁵/₈%, koers van uitgifte 99%. Emissie overtekend. Winst AB f 49.107.¹⁹⁶⁹
- 1962 20.07.1962 Overname door AB, TB, Hope & Co., RMZ, NHM, PHP en RB van 5,5% obligatielening 1962 Albert E. Reed Company Ltd., Londen, groot f 20 miljoen. Koers van overname en uitgifte 100%. Vergoeding consortium f 1 miljoen. Emissie vele malen overtekend. Winst NHM f 72.283.¹⁹⁷⁰
- 1962 06.09.1962 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 4,5% obligatielening 1962 II NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 50 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%. Emissie vele malen overtekend.¹⁹⁷¹
- 1962 08.10.1962 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 4,5% obligatielening 1962 III NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie in geringe mate overtekend.¹⁹⁷²
- 1962 08.10.1962 Guichet bij NHM, Zuidhollandse Bank en Zuidhollands Effectenkantoor van 1600 participatiebewijzen Vastgoedbeleggingsfonds Immofund, Rotterdam. Koers van uitgifte 102%. Guichetprovisie 1%. Emissie voltekend. Tweede tranche van 2400 participatiebewijzen op 29.10.1962, emissie zwaar overtekend.¹⁹⁷³
- 1962 07.11.1962 Overname door PHP en NHM en verder AB, TB, H. Albert de Bary & Co., HBU, Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHB, NOB, RB en Vlaer & Kol (elk voor 1/13 deel) van 4,25% obligatielening, Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV, Den Haag, groot f 65 miljoen,

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1964 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1262; NA, AB 1637, p. 9.

1965 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1264; NA, AB 1637, p. 10.

1966 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1264.

1967 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1265; NA, NHM 337, 1962, 16.07.1962.

1968 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1268-1269; NA, AB 1637, p. 12.

1969 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1269; NA, AB 1637, p. 13.

1970 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1271; NA, AB 1637, p. 16.

1971 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1273.

1972 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1275.

1973 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1279; NA, NHM 541, 1962, 16.11.1962, stuk 3, p. 1-2.

- in totaal groot f 125 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%. Niet geplaatst f 17.232.000, deel AB f 1.326.000, opname NHM f 3.874.000. Winst AB op voorgeplaatste deel f 72.043.¹⁹⁷⁴
- 1962 23.11.1962 Emissie door RB en NHM van gewone aandelen aan toonder van Internationale Lasproducten Handelmaatschappij 'Interlas' NV, Soesterberg, groot f 0,6 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹⁷⁵
- 1962 29.11.1962 Emissie door NHM van 4,75% converteerbare obligatielening 1962 NV Koudijs' Voederfabrieken BK (Barneveldsche Kip), Den Bosch, f 3 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹⁷⁶
- 1962 06.12.1962 Guichet bij AB, TB, HBU, De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon, Fa. F. van Lanschot, RMZ, NHM, PHP, RB en Vlaer & Kol van aandelen Friesch-Groningsche Hypotheekbank NV, Groningen, groot f 2.550.000. Koers van uitgifte 100%. Vergoeding per bank f 500 en 0,25%.¹⁹⁷⁷
- 1962 06.12.1962 Overname door AB, TB, Hope & Co., RMZ, NHM, PHP en RB (grote vier elk 17,5%, kleine drie elk 10%) van 4,75% obligatielening 1962 Europese Investeringsbank, Brussel, groot f 30 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend. Winst AB f 52.500.¹⁹⁷⁸
- 1962 18.12.1962 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 4,5% obligatielening 1962 IV NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99,75%. Emissie belangrijk overtekend.¹⁹⁷⁹
- 1963 16.01.1963 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 4,5% obligatielening 1963 NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁸⁰
- 1963 05.02.1963 Guichet bij NHM Amsterdam en Bussum van 300 aandelen Tyresoles Nederland NV, Bussum, groot f 0,3 miljoen. Koers van uitgifte 120%. Emissie niet voltekend.¹⁹⁸¹
- 1963 19.02.1963 Guichet bij o.a. NHM voor 4,25% obligatielening 1963 I Nederlandse staatslening, groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 99%.¹⁹⁸²
- 1963 04.04.1963 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 4,25% obligatielening 1963 I NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99,5%. Emissie sterk overtekend.¹⁹⁸³
- 1963 08.05.1963 Emissie door NHM van 4,5% converteerbare obligatielening van NV Gebr. D. Schuitema, Amsterdam, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹⁸⁴
- 1963 16.05.1963 Overname door NHM, AB, HBU (elk voor 1/3 deel) van 4,5% obligatielening NV Nationaal Grondbezit, Den Haag, groot f 7,5 miljoen. Koers van overname 99%, koers van uitgifte 100%. Het loket was tevens geopend bij De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon en Landry & Van Till. Emissie zwaar overtekend. Winst AB f 24.821.¹⁹⁸⁵
- 1963 21.05.1963 Guichet bij o.a. NHM voor 4,25% obligatielening 1963 II Nederlandse staatslening, groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 99,75%. Emissie voltekend.¹⁹⁸⁶

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1974 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1280; NA, AB 1637, p. 18; NA, NHM 337, 1962, 09.11.1962, p. 1.

1975 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1280-1281.

1976 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1281-1282.

1977 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1284-1285; NA, AB 1637, p. 20.

1978 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1285; NA, AB 1637, p. 21.

1979 *Van Oss' Effectenboek 1963 Buitenland*, p. 1287.

1980 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1813.

1981 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1834.

1982 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1828.

1983 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1813.

1984 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1831.

1985 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1827; NA, AB 1637, p. 27.

1986 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1828.

- 1963 12.06.1963 Emissie door NHM en RMZ van 800 aandelen B Mees' Bouwmaterialen NV, Groningen, groot f 0,8 miljoen. Koers van uitgifte 160%. Emissie voltekend.¹⁹⁸⁷
- 1963 12.06.1963 Emissie door NHM en RMZ van 4,5% converteerbare obligatielening Mees' Bouwmaterialen NV, Groningen, groot f 0,8 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹⁸⁸
- 1963 14.06.1963 Emissie door NHM van aandelen NV Hero Conserven 'Breda', Breda, groot f 1.875.000. Koers van uitgifte 150%. Emissie voltekend.¹⁹⁸⁹
- 1963 24.06.1963 Guichet bij AB en NHM van aandelen aan toonder à \$ 100 van General Shopping sa Société Holding Internationale pour le Commerce de Détail, Luxemburg, groot f 250.000.¹⁹⁹⁰
- 1963 01.07.1963 Emissie door NHM en Zuidhollandse Bank van 4,75% obligatielening Hervormde Gemeente Groningen, groot f 300.000. Emissie voltekend.¹⁹⁹¹
- 1963 05.08.1963 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 4,25% obligatielening 1963 II NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie belangrijk overtekend.¹⁹⁹²
- 1963 02.09.1963 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 4,25% obligatielening 1963 III NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99,25%. Emissie overtekend.¹⁹⁹³
- 1963 15.10.1963 Emissie door TB, Van Mierlo en Zoon, RB en NHM van beperkt royeerbare certificaten van gewone aandelen NV Bierbrouwerij De Drie Hoefijzers, Breda, groot f 1.873.000. Koers van uitgifte 200%. Emissie voltekend.¹⁹⁹⁴
- 1963 18.10.1963 Emissie door NHM van 4,75% converteerbare obligatielening Koninklijke Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken NV, Amsterdam, groot f 4,1 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹⁹⁵
- 1963 29.10.1963 Guichet bij o.a. NHM voor 4,5% obligatielening 1963 Nederlandse staatslening, groot f 400 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie niet succesvol.¹⁹⁹⁶
- 1963 07.11.1963 Guichet bij NHM, Zuidhollandse Bank en Zuidhollands Effectenkantoor van 2500 participatiebewijzen Vastgoedbeleggingsfonds Immofund 1962, Rotterdam. Koers van uitgifte 104,80%.¹⁹⁹⁷
- 1963 15.11.1963 Overname door Hope & Co., AB, TB, RMZ, NHM, PHP en RB (elk voor 1/7 deel) van 5% External Loan stad Kopenhagen, groot sfr. 30 miljoen, in totaal groot sfr. 60 miljoen (een internationaal syndicaat bestaande uit Morgan Grenfell & Co., Hope & Co., Morgan & Cie en Banque Alsoe de Belge [?] had dit overgenomen tegen 96%, koers van uitgifte 100%). Provisie over sfr. 27 miljoen 2%, over sfr. 3 miljoen 1,5%. Winst AB f 56.971.¹⁹⁹⁸
- 1963 18.11.1963 Emissie door NHM van 5% converteerbare obligatielening Apeldoornse Nettenfabriek Von Zeppelin & Co. NV, Apeldoorn, groot f 1.250.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.¹⁹⁹⁹
- 1963 28.11.1963 Guichet bij NHM en HBU en in Willemstad en Oranjestad bij HBU, Edwards, Henriquez & Co.'s Bank, Maduro & Curriel Bank en Aruba Commercial Bank van aandelen NV Electriciteit-Maatschappij 'Aruba' (ELMAR), Oranjestad, groot nf 375.000. Koers van uitgifte 130%. Guichetprovisie 1%. Emissie sterk overtekend.²⁰⁰⁰

Bijlage 7

Syndicaten met deelname van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

1987 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1824.

1988 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1824.

1989 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1822.

1990 NA, NHM 541, 1963, 19.07.1963, stuk 3.

1991 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1822.

1992 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1813.

1993 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1814.

1994 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1818-1819.

1995 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1821-1822.

1996 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1828.

1997 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1823.

1998 NA, AB 1637, p. 34.

1999 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1809-1810.

2000 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1811.

- 1963 28.11.1963 Guichet bij AB, TB, HBU, De Kock & Uyt den Bogaard, Praetorius & Zoon, Fa. F. van Lanschot, RMZ, NHM, PHP, RB en Vlaer & Kol van aandelen Friesch-Groningsche Hypotheekbank NV, Groningen, groot f 3.060.000. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie f 500 per bank en 0,25%.²⁰⁰¹
- 1963 12.12.1963 Guichet bij NHM, Zuidhollandse Bank en Zuidhollands Effectenkantoor van 2500 participatiebewijzen Vastgoedbeleggingsfonds Immofund 1962, Rotterdam. Koers van uitgifte 105,55%. Emissie voltekend.²⁰⁰²
- 1964 24.01.1964 Emissie door TB en NHM van certificaten van gewone aandelen Lips & Gispens NV, Dordrecht, groot f 1.750.000. Koers van uitgifte 100%.²⁰⁰³
- 1964 06.02.1964 Emissie door NHM van 5% converteerbare obligatielening NV Koninklijke Fabriek Inventum Fabriek van Instrumenten en Electriche Apparaten, De Bilt, groot f 1.554.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.²⁰⁰⁴
- 1964 13.02.1964 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 5% obligatielening 1964 I NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie sterk overtekend.²⁰⁰⁵
- 1964 14.02.1964 Overname door AB en NHM (elk voor een half deel) van gewone aandelen Verenigde Bedrijven Nederhorst (Nederhorst United) NV, Gouda, groot f 2 miljoen. Koers van overname 248,5%, koers van uitgifte 250%. Emissie voltekend, winst NHM f 37.500.²⁰⁰⁶
- 1964 06.03.1964 Guichet bij AB, PHP, TB, NHM en RB van aandelen Eerste Nederlandsche Verzekering-Maatschappij op het Leven en tegen Invaliditeit NV, Den Haag, groot f 2,5 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Guichetprovisie per bank f 1040.²⁰⁰⁷
- 1964 10.03.1964 Guichet bij NHM, HBU en Gebr. Teixeira de Mattos van 125.000 maatschappelijke aandelen zonder nominale waarde Compagnie Financière et Industrielle 'Cofin-indus', Ougrée (België). Koers van uitgifte bfr. 2125.²⁰⁰⁸
- 1964 13.04.1964 Guichet bij onderwritinggroep bestaande uit RB, AB, TB, NHM, Hope & Co., RMZ en PHP (elk voor 1/7 deel) van 6% obligatielening Aktieselskabet Tyssefaldene (Noorse electriciteitsmaatschappij), groot \$ 1 miljoen, in totaal groot \$ 10 miljoen. Lening maakte deel uit van een grotere emissie uitgegeven door een syndicaat o.l.v. Lazard Brothers waarin RB participeerde. Provisie 3%. Winst NHM f 1416.²⁰⁰⁹
- 1964 15.04.1964 Guichet bij o.a. NHM voor 5% obligatielening 1964 Nederlandse staatslening, groot f 400 miljoen. Koers van uitgifte 100%.²⁰¹⁰
- 1964 15.04.1964 Guichet bij o.a. NHM voor 4,5% obligatielening 1964 Nederlandse staatslening, groot f 150 miljoen. Koers van uitgifte 99%.²⁰¹¹
- 1964 13.05.1964 Emissie door onderwritinggroep bestaande uit o.a. NHM en PHP van 6,5% obligatielening Guaranteed Debentures due 1976 Kesko Oy, Kesko (Finland), groot \$ 8 miljoen. Koers van uitgifte 98 of 99%. White, Weld & Co. had de leiding van syndicaat.²⁰¹²
- 1964 19.05.1964 Guichet in Nederland bij NHM, HBU, Gebr. Teixeira de Mattos, RB, RMZ en Handel-Maatschappij H. Albert de Bary van 5,25% converteerbare obligatielening sa Cockerill-Ougree, Seraing, aantal 405.892 à bfr. 2000 . Koers van uitgifte 100%.²⁰¹³

2001 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1819; NA, AB 1637, p. 38.
2002 *Van Oss' Effectenboek 1964 Binnenland*, p. 1823-1824.
2003 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1218.
2004 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1215-1216.
2005 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1188.
2006 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1223; NA, AB 1637, p. 40.

2007 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1201; NA, AB 1637, p. 42.
2008 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 41-42.
2009 NA, AB 1637, p. 43.
2010 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1223-1224.
2011 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1224.
2012 AAHA, ABN 4412, 1964, 13.05.1964, p. 2.
2013 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 37-38.

- 1964 27.05.1964 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 5% obligatielening 1964 II NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99,75%. Emissie overtekend.²⁰¹⁴
- 1964 05.06.1964 Guichet bij TB, AB, Hope & Co., RMZ, NHM, PHP en RB (elk voor 1/7 deel) van 6% obligatielening Japan, groot dm. 5 miljoen, in totaal groot dm. 200 miljoen, uit te geven door syndicaat o.l.v. Deutsche Bank. Provisie 1%, winst AB dm. 4643.²⁰¹⁵
- 1964 30.06.1964 Introductie en emissie door NOB en NHM van certificaten aan toonder van 5 gewone aandelen van sar 2 van American-South African Investment Company Ltd. (ASAIC), Johannesburg.²⁰¹⁶
- 1964 01.07.1964 Emissie door o.a. NHM van 5,5% obligatielening 20 year Externel Loan 1964 Kingdom of Norway, groot \$ 25 miljoen.²⁰¹⁷
- 1964 01.07.1964 Emissie door NHM van gewone aandelen à f 125 van ASW Apparatenfabriek (Automatic Screw Works) NV, Nijmegen, groot f 1.069.250. Koers van uitgifte 250%. Emissie voltekend.²⁰¹⁸
- 1964 08.07.1964 Emissie door NHM van 5% converteerbare obligatielening Drukkerij en Uitgeverij v/h C. de Boer jr. NV, Hilversum, groot f 1.240.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.²⁰¹⁹
- 1964 07.07.1964 Overname door syndicaat o.l.v. TB en verder bestaande uit AB (16%), Hope & Co., LR&Co., RMZ, NHM, PHP en RB van 5,75% obligatielening Inhaber-Teilschuldverschreibung von 1964 Stadt Kopenhagen, groot dm. 18 miljoen, in totaal groot dm. 75 miljoen. Provisie 0,5%, winst AB f 1315.²⁰²⁰
- 1964 14.07.1964 Emissie door Ingwersen & Co., NHM, Gebr. Kooijman & Co. en Handels- en Effectenbank van 5,75% obligatielening van Gereformeerde Kerk van Amsterdam-Slo-tervaart/Osdorp, groot f 1 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.²⁰²¹
- 1964 16.07.1964 Guichet bij o.a. bij NHM voor 5,25% obligatielening 1964 I Nederlandse staatslening, groot f 200 miljoen. Koers van uitgifte 99%.²⁰²²
- 1964 14.08.1964 Overname door AB, TB, Hope & Co., RMZ, NHM, PHP en RB (elk voor 1/7 deel) van 5,75% obligatielening Europese Investeringsbank, Brussel, groot f 30 miljoen. Koers van overname 95,5%, koers van uitgifte 97%. Emissie sterk overtekend. Winst AB f 78.750.²⁰²³
- 1964 26.08.1964 Guichet bij TB, AB, Hope & Co., RMZ, NHM, PHP en RB (elk voor 1/7 deel) van 5,75% obligatielening Republiek Portugal, groot \$ 1,5 miljoen (waarvan \$ 310.000 in Nederland te plaatsen), in totaal groot \$ 20 miljoen. Provisie 0,5%, winst AB f 829.²⁰²⁴
- 1964 26.08.1964 Emissie door AB, NHM, TB, HBU, Hope & Co., RMZ, PHP en RB (elk voor 1/8 deel) van 5,5% obligatielening Inter-American Development Bank, groot dm. 5 miljoen, in totaal groot dm. 60 miljoen. Provisie 0,5%, winst AB f 71.²⁰²⁵
- 1964 01.09.1964 Syndicaat bestaande uit NHM (19%), AB (16%, aandeel f 12 miljoen), TB (15%), IB (8%), LR&Co. (3%), RMZ (7,5%), NHB (4%), PHP (7,5%) en RB (15%) ter overname van 6% obligatielening van de Nationale Investeringsbank NV (Herstelbank), Den Haag, groot f 50 miljoen. Koers van overname 98,75%, koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend. Winst AB f 150.175.²⁰²⁶
- 1964 10.09.1964 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 5,75% obligatielening 1964 NV Bank voor Nederlandsche Gemeen-

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

2014 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1188.

2015 NA, AB 1637, p. 51.

2016 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1182.

2017 NA, AB 1637, p. 48.

2018 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1182.

2019 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1193.

2020 NA, AB 1637, p. 50.

2021 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1205.

2022 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1224.

2023 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1203-1204; NA, AB 1637, p. 64.

2024 NA, AB 1637, p. 61.

2025 NA, AB 1637, p. 63.

2026 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1222; NA, AB 1637, p. 65.

- ten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 99%. Emissie sterk overtekend.²⁰²⁷
- 1964 15.09.1964 Emissie door NHM en RMZ van 5,75% converteerbare obligatielening van NV Betonfabriek 'de Meteor', De Steeg, groot f 2.850.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie bijna voltekend.²⁰²⁸
- 1964 16.09.1964 Guichet bij RB, TB, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, NHM, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. en bij NMB, Coöperatieve Centrale Raiffeisenbank, Utrecht en Coöperatieve Centrale Boerenleenbank, Eindhoven van rentespaarbrieven 1964 NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 25 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie overtekend.²⁰²⁹
- 1964 24.09.1964 Emissie door NHM van 5,75% converteerbare obligatielening van Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij NV, Veenendaal, groot f 1.050.000. Koers van uitgifte 100%. Emissie voltekend.²⁰³⁰
- 1964 02.10.1964 Emissie door RB en NHM van in niet-royeerbare certificaten van gewone aandelen 5,75% converteerbare obligaties Phs. van Ommeren NV, Rotterdam, groot f 30.250.000. Koers van uitgifte 100%.²⁰³¹
- 1964 05.10.1964 Overname door AB en ABN (2/7 deel) en verder Hope & Co., RMZ, PHP en RB van 5,75% obligatielening 1964 Europese Gemeenschap van Kolen en Staal, Luxemburg, groot f 25 miljoen. Koers van overname 985/8%, koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend. Winst ABN f 98.214.²⁰³²
- 1964 07.10.1964 Emissie door ABN van 10.025 aandelen NV Koninklijke Nederlandse Vliegtuigenfabriek Fokker, Amsterdam, groot f 10.025.000. Koers van uitgifte 225%. Emissie voltekend.²⁰³³
- 1964 15.10.1964 Guichet bij o.a. ABN voor 5,25% obligatielening 1964 II Nederlandse staatslening, groot f 200 miljoen. Koers van uitgifte 98,5%.²⁰³⁴
- 1964 05.11.1964 Guichet bij RB, ABN, AB, IB, LR&Co., RMZ, NHB, H. Oyens & Zonen, PHP en Hope & Co. van 5,25% obligatielening 1964 NV Bank voor Nederlandsche Gemeenten, Den Haag, groot f 100 miljoen. Koers van uitgifte 98,5%. Emissie sterk overtekend.²⁰³⁵
- 1964 06.11.1964 Emissie door ABN van gewone aandelen van Tapijtfabriek H. Desseaux NV, Oss, groot f 1.575.000. Koers van uitgifte 175%.²⁰³⁶
- 1964 09.11.1964 Guichet bij ABN (2/7 deel), AB, Hope & Co., RMZ, PHP en RB (elk voor 1/7 deel) van 6,5% £/dm obligatielening stad Turijn, groot £ 0,5 miljoen, in totaal groot £ 4 miljoen. Underwritersprovisie 0,75% en verkoopprovisie 1,5%. Winst AB f 5795.²⁰³⁷
- 1964 03.12.1964 Guichet bij Vlaer & Kol, PHP, ABN, AB, RMZ en NMB van gewone aandelen/respectievelijk niet-royeerbare aandelen NV Algemene Maatschappij tot Exploitatie van Verzekering-Maatschappijen, Utrecht, groot f 4 miljoen. Koers van uitgifte 100%.²⁰³⁸
- 1964 16.12.1964 Emissie door AB, ABN, Hope & Co., HBU, RMZ, NCB, NMB, PHP, RB, Coöperatieve Centrale Raiffeisenbank, Utrecht en Coöperatieve Centrale Boerenleenbank, Eindhoven van 5,75% obligatielening 1964 NV Nederlandse Gasunie, Groningen, groot f 300 miljoen. Koers van uitgifte 100%. Emissie sterk overtekend.²⁰³⁹

2027 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1188-1189.

2028 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1220-1221.

2029 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1189.

2030 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1237-1238.

2031 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1228-1229.

2032 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1203; NA, AB 1637, p. 58.

2033 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1204.

2034 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1224.

2035 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1189-1190.

2036 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1199.

2037 NA, AB 1637, p. 62.

2038 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1186.

2039 *Van Oss' Effectenboek 1965 Buitenland*, p. 1224-1225.

- 1964 00.00.1964 Emissie door o.a. TB (of ABN) van 5,75% obligatielening 20 year External Loan 1964 Norges Kommunalbank, Oslo, groot \$ 10 miljoen.²⁰⁴⁰
- 1964 00.00.1964 Emissie door o.a. TB (of ABN) van 6% obligatielening Anleihe von 1964 Republic Finnland, groot dm. 75 miljoen.²⁰⁴¹
- 1964 00.00.1964 Emissie door o.a. TB of NHM of ABN van 6,75% obligatielening Guaranteed Sinking Fund Debentures due 1979 Sumitomo Chemical Company Ltd., Tokyo, groot \$ 12 miljoen.²⁰⁴²

Bijlage 7
Syndicaten met deelname
van de NHM, 1880-1964

Voor Handel en Maatschappij

2040 Jaarverslag ABN 1964, p. 41.

2041 Jaarverslag ABN 1964, p. 41.

2042 Jaarverslag ABN 1964, p. 41.

Bijlage 8

Kredietverlening, 1921-1922

Rekening-courantkredieten NHM, 1921

Van Stolk Commissiehandel, Rotterdam, f 3,5 miljoen.¹
Fa. Huiskens en Van Dijk, Dordrecht, f 0,7 miljoen.²
Hendrikse & Co.'s Bankierskantoor, Middelburg, disconto-krediet f 0,2 miljoen, rekening-courantkrediet f 0,2 miljoen en voorschot bij agentschap Rotterdam, f 0,1 miljoen.³
Cultuurmij. Gempolkrep, Den Haag, f 1 miljoen.⁴
Nederlandsche Gutta-Percha Mij., Den Haag, f 1,2 miljoen en f 0,8 miljoen door de Factorij.⁵
Internationale Tabakshandel Mij., Amsterdam, f 0,9 miljoen.⁶
Zigarrenfabrik August Blase, Lübeck, f 0,1 miljoen.⁷
Firma Carl Schlieper, Remscheid, krediet van f 4 miljoen teruggebracht naar f 2 miljoen.⁸
Handelscompagnie Padang, Den Haag, f 650.000.⁹
Firma Stibbe & Co., Amsterdam, f 3,5 miljoen en te Batavia f 0,8 miljoen.¹⁰
Maastrichtsche Zinkwit Mij., Maastricht, f 2 miljoen.¹¹
Jacobson, Van den Berg & Co., Rotterdam, f 2 miljoen.¹²
Beetwortelfabriek Sas van Gent, f 0,6 miljoen.¹³
Nederlandsch-Indische Steenkolen Handel-Mij., Amsterdam, f 2 miljoen.¹⁴
Stoomvaartmij Millingen, f 1 miljoen (om in contact te komen met Duitse bedrijven firma Franz Haniel en Gute Hoffnungshütte).¹⁵
Export Mij. v/h B. van Leeuwen, Amsterdam, f 0,5 miljoen.¹⁶
VIMA (Zwanenberg, Hartog en firma Jos Lion), Oss, samen met AB, f 0,6 miljoen.¹⁷
Hollandsche Algemeene Atlantische Scheepvaartmij., Rotterdam, f 765.000.¹⁸
Mannesmann Röhrenwerke, Düsseldorf, f 0,5 miljoen.¹⁹
Handelsvereniging v/h Reiss & Co., Amsterdam, f 1,4 miljoen.²⁰
Eilanden Bank, Brielle, f 150.000.²¹
Loopuyts Bank, Schiedam, f 0,5 miljoen.²²
Hollandsche Machine Mij., Den Haag, f 345.000.²³
Erven wed. J. van Nelle, Rotterdam, f 6 miljoen (v/h Chabot).²⁴

1 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 96, 20.09.1921.

2 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 95, 17.09.1921.

3 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 88, 21.07.1921.

4 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 85, 08.07.1921.

5 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 83, 23.06.1921.

6 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 75, 31.05.1921.

7 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 72, 12.05.1921.

8 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 69, 26.04.1921.

9 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 66, 25.04.1921.

10 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 65, 22.04.1921.

11 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 63, 21.04.1921.

12 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 59, 14.04.1921.

13 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 57, 02.04.1921.

14 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 56, 02.04.1921.

15 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 54, 30.03.1921.

16 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 44, 09.03.1921.

17 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 50, 14.03.1921.

18 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 42, 08.03.1921.

19 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 41, 07.03.1921.

20 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 37, 25.02.1921.

21 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 27, 11.02.1921.

22 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 27, 11.02.1921.

23 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 25, 08.02.1921.

24 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 24, 08.02.1921.

Standard Bank of South-Africa, Rotterdam, f 250.000.²⁵
 H. Salti & Fils, Antwerpen, f 0,3 miljoen, via de Factorij.²⁶
 Mendelssohn & Co., Amsterdam, f 5 miljoen (accepten).²⁷
 London Rangoon Trading Company, Surabaya, f 1.650.000 verlaagd tot f 650.000.²⁸
 Anton Jurgens Margarinefabrieken, Nijmegen, f 10 miljoen, waarvan de helft ongedekt via agentschap Shanghai; via agentschap Rotterdam was aan dit bedrijf al een blanco krediet verstrekt van f 0,5 miljoen.²⁹
 Harrisons & Crossfield, Londen, f 0,5 miljoen via de Factorij.³⁰
 Jos. de Poorter, Rotterdam, f 0,1 miljoen.³¹
 Koninklijke Hollandsche Lloyd, Amsterdam, f 2,6 miljoen, onderdeel van krediet van f 7,5 miljoen met TB, SMN, BPM en Müller.³²

Blanco-kredieten afkomstig van de overgenomen firma Gebr. Chabot, februari 1921³³

Electrotechnische Industrie v/h Willem Smit, Slikkerveer, f 0,2 miljoen.
 J. & K. Smit's Scheepswerven, Kinderdijk, f 750.000.
 Stearinefabriek Apollo, Schiedam, f 0,2 miljoen.
 L. Smit & Zoon's Scheeps- en Werktuigbouw, Kinderdijk, f 0,5 miljoen.
 Fabriek van Klinknagels en Machinaal Breeuwwerk v/h Joh. Smit, Slikkerveer, f 125.000.
 Houthandel v/h wed. M. Boogaerdt & Zonen, Krimpen aan de Lek, f 0,1 miljoen.
 Firma C. Jamin, Rotterdam, f 250.000.
 Gebr. Kam, Rotterdam, f 250.000.
 Lijnbaan Straat Sunda, Alblasterdam, f 0,1 miljoen.

Blanco-kredieten per 01.01.1922

nv Constructiewerkplaatsen v/h Du Croo & Brauns, Amsterdam, f 0,5 miljoen (hetzelfde bedrag bij Robaver). Krediet was in 1924 opgelopen tot f 1,6 miljoen. Daarna volgde een reorganisatie waarbij de NHM voor f 0,5 miljoen schuld in aandelen Du Croo zou omzetten en f 450.000 zou kwijt schelden.³⁴
 Curaçaosche Handel-Mij., Amsterdam, f 0,5 miljoen.
 Stoombandfabriek Van Engelen & Evers, Heeze, f 150.000.
 Hollandsche Bank voor West-Indië, Amsterdam, f 0,2 miljoen (f 0,8 miljoen bij Robaver).
 Hollandsche Stoomboot Mij., Amsterdam, f 3 miljoen
 Koninklijke Nederlandsche Sigarenfabrieken Eugène Goulmy & Baar, Den Bosch, f 0,2 miljoen.
 Chemische Fabriek 'Naarden', Naarden, f 0,4 miljoen. In 1923 opgelopen tot f 1,2 miljoen. De NHM ondernam daarna een herstructurering. Het aandelenkapitaal van f 1 miljoen werd tot 80% afgestempeld. Er werd voor f 700.000 aan prioriteitsaandelen uitgegeven, bestemd voor de NHM, zodat de schuld weer aanvaardbare proporties zou hebben. In november 1933 had de NHM nog steeds een groot pakket aandelen en prioriteitsaandelen van deze onderneming.³⁵
 Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij 'Holland-Zuid-Afrika Lijn', Amsterdam, f 1.250.000.

Bijlage 8

Kredietverlening, 1921-1922

Voor Handel en Maatschappij

25 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 23, 04.02.1921.

26 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 22, 03.02.1921.

27 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 21, 03.02.1921.

28 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 18, 31.01.1921.

29 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 14, 26.01.1921.

30 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 11, 21.01.1921.

31 AAHA, NHM 22, 1921, nr. 6, 15.01.1921.

32 NA, NHM 445, 1922, nr. 4a, 13.02.1922.

33 NA, NHM 444, 1921, nr. 17, 24.02.1921, bijlage 4.

34 AAHA, NHM 1, 1924, nr. 29, 24.09.1924.

35 NA, NHM 445, 1923, nr. 30, 02.07.1923; NA, NHM 544, 30.11.1933 met bijbehorende bijlagen.

Nederlandsche Bank voor Zuid-Afrika, Amsterdam, f 0,2 miljoen.
H.C. Rehbock, Amsterdam, f 0,1 miljoen.
Handelscompagnie Ruilverkeer, Amsterdam, f 1.275.000.
Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij, Veenendaal, f 350.000.
Nederlandsche Fabriek van Werktuigen & Spoorwegmaterieel 'Werkspoor', Amsterdam, f 750.000.³⁶
Anton Jurgens Margarinefabrieken, Nijmegen f 10 miljoen, waarvan helft ongedekt via agentschap Shanghai; via agentschap Rotterdam was aan dit bedrijf al een blanco krediet van f 0,5 miljoen verstrekt.³⁷
Hollandsche Zuid-Amerika Handel-Mij. (Holsudam), Amsterdam, f 0,5 miljoen. Dit bedrijf had bij TB, HBvZA en Anglo-South American Bank voor zelfde bedragen eveneens blanco kredieten.³⁸

Vastgelopen kredieten begin 1922³⁹

P. Onnes & Zoon, Groningen, f 1 miljoen, waarvan f 8,5 ton gedekt.
Internationale Producten Compagnie, Amsterdam, f 10 miljoen, waarvan ca. f 7,5 miljoen gedekt. In november bedroeg het totaal verlies f 3 miljoen.⁴⁰
D. Birnbaum, Batavia, verlies in november totaal f 2 miljoen.
NILS, Amsterdam (dochter NHM), verlies in november totaal f 3,4 miljoen.
Hollandsche Algemeene Atlantische Scheepvaart Mij, Amsterdam, verlies in november totaal f 0,4 miljoen.
Stoomschip Maras (eigendom NHM), verlies in november totaal f 0,6 miljoen.
Hollandsche Zuid-Amerika Handel-Mij. (Holsudam), Amsterdam (samen met de Twentsche Bank), bedrag werd niet genoemd.
Holland Pacific Handelsvereniging, Santiago de Chile, (samen met Robaver), verlies in november voor de NHM, totaal ca. f 0,7 miljoen.
Herman Marsman & Co., f 1,9 miljoen.
Internationale Tabakshandel Mij., Amsterdam, f 5 miljoen.
Tabak Mij. Krapoh, Amsterdam, f 1,1 miljoen. In november totaal verlies f 0,6 miljoen.
Nederlandsche Mij. voor Overzeehandel, Den Haag, verlies in november totaal f 3 miljoen.

³⁶ AAHA, NHM 22, 1921 zonder no., 29.12.1921.

³⁷ AAHA, NHM 22, 1921, nr. 14, 26.01.1921.

³⁸ AAHA, NHM 22, 1921, nr. 3, 11.01.1921.

³⁹ NA, NHM 445, 1922, nr. 4, 06.02.1922.

⁴⁰ NA, NHM 445, 1922, nr. 45, 23.11.1922.

Bijlage 9

Kredieten boven f 250.000, 1939-1946

- December 1939 nv Haagsche Bouwmaatschappij 'Habo', Den Haag, verlenging blanco rc-krediet f 350.000.
- December 1939 Mirandolle Voûte & Co., Amsterdam, overname 2 maands huiswissels op Semarang, f 1 miljoen.
- December 1939 Maastrichtsche Zinkwit Maatschappij, Maastricht, blanco rc-krediet, f 300.000.
- December 1939 Lever Bros. & Unilever, Rotterdam, blanco rc-krediet, f 250.000, hiernaast een acceptkrediet van f 2 miljoen.
- December 1939 Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Rotterdam, blanco rc-krediet, f 500.000, hiernaast een langlopend krediet van f 625.000.
- December 1939 Van Rees, Burcksen & Bosman Handel Maatschappij, Rotterdam (groothandel in koffie, thee en katoen), blanco rc-krediet, f 250.000, hiernaast een gedekt krediet van f 1.250.000.
- December 1939 Erven de Wed. Van Nelle, Rotterdam, blanco rc-krediet, f 500.000.
- December 1939 F. van Lanschot, Den Bosch, kredietfaciliteit van f 1,4 miljoen gedekt door effecten.
- Januari 1940 Hoornsche Crediet- en Effectenbank, Alkmaar, discountkrediet, f 250.000, hiernaast een kredietfaciliteit van f 710.000 gedekt door effecten.
- Januari 1940 Wodan Handelmaatschappij, Rotterdam, rc-krediet met onderpand van fondsen, f 300.000.
- Januari 1940 Bank of New York, New York, rembourskrediet f 0,4 miljoen.
- Januari 1940 Banque de la Société Générale, Brussel, faciliteiten voor diverse kantoren, f 0,6 miljoen.
- Januari 1940 Brown Bros. Harriman & Co., New York/Philadelphia, rembourskrediet f 250.000.
- Januari 1940 Chase National Bank of the City of New York, New York, rembourskrediet f 0,5 miljoen.
- Januari 1940 Commercial National Bank & Trust Company, New York rembours- en negoti-eringskrediet f 600.000 en \$ 250.000.
- Januari 1940 Guaranty Trust Company, New York/Philadelphia, rembourskrediet f 1,5 miljoen.
- Januari 1940 Industrial Trust Company, Providence, rembourskrediet f 250.000.
- Januari 1940 Manufacturers Trust Company, New York, rembourskrediet f 250.000.
- Januari 1940 Second National Bank of Boston, rembourskrediet f 0,3 miljoen.
- Januari 1940 Trademens National Bank and Trust Company, Philadelphia, rembourskrediet f 1 miljoen.

Januari 1940 Wells Fargo Bank & Union Trust Company, San Francisco, rembourskrediet f 250.000.¹

Juli 1940, Werkspoor, Amsterdam, blanco rc-krediet, f 250.000.

Juli 1940 Reichs-Kredit-Gesellschaft, Berlijn, rc-clearingkrediet, twee maal f 1,6 miljoen.²

Augustus 1940 Dagblad De Telegraaf, blanco rc-krediet, f 600.000.

September 1940, Werkspoor, Amsterdam, blanco rc-krediet, f 0,5 miljoen.

September 1940 Handelstrust West, Amsterdam, rc-krediet tegen clearingincassi op Duitsland, f 0,5 miljoen.³

Oktober 1940 Gemeenschappelijke garantie van maximaal f 2,4 miljoen (later nog verhoogd met f 400.000) door de Twentsche Bank en de NHM aan de Deutsche Reichsbahn voor de vooruitbetaling aan Werkspoor in Amsterdam in verband met de bestelling van 3000 kolenwagens. Het kredietplafond werd tegelijkertijd verhoogd tot f 5 miljoen, voor beide banken de helft.⁴

November 1940 Koninklijke Fabriek van Rijtuigen en Spoorwagens J.J. Beijnes, Haarlem, blanco rc-krediet/ten dele cessie van vorderingen, f 940.000.

November 1940 Wm.H. Müller, Den Haag, rc-krediet tegen aandelen, f 1 miljoen.

November 1940 Amsterdamsche Superfosfaatfabriek, Utrecht, blanco rc-krediet, f 650.000.

November 1940 Handelstrust West, Amsterdam, rc-krediet tegen borgtocht Dresdner Bank, f 1 miljoen.

November 1940 Nederland Gewapend Beton-Bouww. en Wegenbouw, blanco rc-krediet, f 120.000.

December 1940 J. & K. Smit's Scheepswerven, Kinderdijk, blanco garanties tegenover Russisch Gouvernement, f 780.000.

December 1940 nv Haagsche Bouwmaatschappij 'Habo', Den Haag, verlenging blanco rc f 350.000.⁵

Januari 1941 Vereinsbank, Hamburg, blanco garantie f 75.000.⁶

Februari 1941 garantieverlening door de Twentsche Bank en de NHM voor f 1,3 miljoen aan Werkspoor inzake de bouw van torpedoboten.⁷

April 1941 Vereenigde Tabaksindustrieën Mignot & de Block, Eindhoven, banderollegarantie, schatkistpromessen, fondsen, creditsaldi, f 4 miljoen.

April 1941 KNSM, Amsterdam, rc-krediet tegen fondsen, f 2 miljoen, januari 1944 verhoogd tot f 4 miljoen.⁸

Mei 1941 Tollens & Co., verffabriek, Rotterdam, rc-krediet tegen fondsen en eerste hypotheek, f 455.000.

Juni 1941 Wodan Handelsmij., Rotterdam, rc-krediet tegen fondsen, f 300.000.⁹

September 1941 Nederlandsche Schroefboutenfabriek, Helmond, blanco rc-krediet, f 300.000.¹⁰

December 1941 Huygen & Wessel, machinefabriek, Amersfoort, rc-krediet tegen krediethypotheek en cessie van debiteuren, f 400.000.¹¹

Januari 1942 Ir. Escher's Constructiewerkplaatsen, Den Haag, blanco garantie, f 309.500.

Januari 1942 Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij, Amsterdam, garanties, f 1.732.864.¹²

Maart 1943 Kristal-, Glas- en Aardewerkfabriek 'De Sphinx' v/h Petrus Regout & Co., Maastricht, blanco rc-krediet, tweemaal f 500.000, in juli 1944 verhoogd tot f 1,5 miljoen.¹³

April 1943 Hollandsche Ingenieurs Mij. 'Holima', Amsterdam, rc-krediet tegen cessie van vorderingen, eerste hypotheek en eigendomsoverdracht van goederen, f 300.000.

1 NA, NHM 546, 12.01.1940.

2 NA, NHM 546, 07.08.1940.

3 NA, NHM 546, 03.10.1940.

4 HCO, TB 426, 26.10.1940.

5 NA, NHM 546, 09.01.1941.

6 NA, NHM 546, 14.03.1941.

7 HCO, TB 426, 07/19/21.02.1941.

8 NA, NHM 546, 09.05.1941/18.02.1944.

9 NA, NHM 546, 10.07.1941.

10 NA, NHM 546, 10.10.1941.

11 NA, NHM 546, 09.01.1942.

12 NA, NHM 546, 12.03.1942.

13 NA, NHM 546, 05.03.1943/13.09.1945.

Mei 1943 garantieverlening door de Twentsche Bank en de NHM tot f 3,8 miljoen aan de Deutsche Reichsbahn inzake de vooruitbetaling aan Werkspoor in Amsterdam in verband met de bestelling van 1500 wagons.¹⁴

Juni 1943 Bouw van drie schepen door Nederlandsche Dok Maatschappij, Amsterdam voor Schiffahrt Treuhand, Hamburg, blanco garantie drie maal f 189.500, hierin participeerden de Amsterdamsche Bank, Twentsche Bank en NHM elk voor 1/3 deel.¹⁵

December 1943 Geo. Wehry & Co., Amsterdam, verhoging blanco rc-krediet, f 676.000.

Januari 1944 Nieuwe Rijnvaart Maatschappij, Amsterdam, rc-krediet tegen borgtocht, f 2 miljoen.

Maart 1944 Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, IJmuiden, rc-krediet tegen fondsen, f 600.000.

April 1944 Maatschappij tot Exploitatie der Steenkolenmijnen Laura en Vereeniging, Eygelshoven, blanco rc-krediet, f 250.000.¹⁶

April 1944 Rubber Stichting, Amsterdam, blanco rc-krediet, f 250.000.

Juni 1944 A. Batschari's Sigarettenfabriek, Den Haag, garantie tegen cessie debiteuren en voorraad gereed product en grondstoffen, f 350.000.¹⁷

Juli 1944 Handelaren in raapzaad, 1/6 deel in garantie van f 2 miljoen (f 333.333) en daaruit voortvloeiende voorschotten af te geven door RMZ.¹⁸

September 1945 Vereeniging van Theeimporteurs, Amsterdam, rc-krediet tegen documenten, f 3.750.000.

Oktober 1945 Landelijk Comité Volksherstel, Den Haag, rc-krediet onder staatsgarantie, f 5 miljoen.¹⁹

September 1946 Nederlandsche Maatschappij voor de Walvischvaart, Amsterdam, blanco rc-krediet f 2 miljoen, in meta met de Twentsche Bank.²⁰

November 1946 Banque de l'Afrique Occidentale, Parijs, blanco opening documentaire zichtkredieten, f 1 miljoen.

November 1946 Banco Exterior de Espana, Madrid, blanco opening documentaire zichtkredieten, f 0,6 miljoen.²¹

December 1946 Banque Belge et Internationale en Egypte, Cairo, blanco opening onherroepelijke documentaire zichtkredieten, £ 650.000.

December 1946 Banque Française et Italienne pour l'Amerique du Sud, Parijs, blanco opening onherroepelijke documentaire zichtkredieten, \$ 650.000.²²

14 HCO, TB 428, 14.05.1943.

15 NA, NHM 546, 08.09.1943; HCO, TB 429, 27.10.1944.

16 NA, NHM 546, 21.04.1944.

17 NA, NHM 546, 07.07.1944.

18 NA, NHM 546, 13.09.1945.

19 NA, NHM 546, 22.11.1945.

20 NA, NHM 546, 25.10.1946.

21 NA, NHM 546, 22.11.1946.

22 NA, NHM 546, 19.12.1946.

Bijlage 10

Top 100 Nederlandse industriële ondernemingen en bankrelatie met de NHM, 1950

Rang-nummer	NHM bankier	Naam bedrijf en plaats van vestiging	Balanstotaal (x f 1000) + schatting
1	*	Koninklijke Petroleum, Den Haag	5.289.061
2	■	Unilever, Rotterdam	2.370.377
3	■	Philips, Eindhoven	901.603
4	■	Staatsmijnen, Heerlen	247.673
5	*	Algemeene Kunstzijde Unie, Arnhem	226.252
6	*	Hoogovens, IJmuiden	160.102
7	■	Werkspoor, Amsterdam	136.242
8		Stork, Hengelo	108.013
9	■	De Schelde, Vlissingen	102.619
10	*	Wilton-Fijenoord, Schiedam	97.804
11	■	Oranje Nassau Mijnen, Heerlen	95.391
12	■	Nederlandsche Dok- en Scheepsbouw Maatschappij, Amsterdam	73.779
13		Nederlandsche Kabelfabriek, Delft	71.732
14	■	Van Gelder Zonen, Amsterdam	69.514
15	*	Fokker, Amsterdam	67.868
16		Centrale Suiker Maatschappij, Amsterdam	59.172
17		Rotterdamsche Droogdok Maatschappij, Rotterdam	53.542
18		Ten Cate, Almelo	51.050
19		De Gruyter, Den Bosch	44.111
20		Billiton, Den Haag	42.396
21	■	Heineken, Amsterdam	41.373
22		Zwanenberg-Organon, Oss	40.467
23		Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, Delft	38.560
24	*	Maastrichtse Zinkwit Maatschappij, Maastricht	35.000 +
25		Koninklijke Stoomweverij Nijverdal, Almelo	34.762
26		Heemaf, Hengelo	34.738
27	*	Hollandsche Kunstzijde Industrie, Breda	33.674
28		Dinteloord, Coöp. Beetwortelsuikerfabriek, Dinteloord	33.201
29		Verschure & Co.'s Scheepswerf en Machinefabriek, Amsterdam	31.743
30		Albert Heijn, Zaandam	30.602
31	*	Van Nelle, Rotterdam	30.104

Bijlage 10
Top 100 Nederlandse
industriële ondernemingen
en bankrelatie met de NHM,
1950

Voor Handel en Maatschappij

- * NHM belangrijkste of enige bankier.
- Bij dit bedrijf waren verschillende banken actief, waaronder de NHM.

Rang- nummer	NHM bankier	Naam bedrijf en plaats van vestiging	Balanstotaal (x f 1000) + schatting
32		Wessanen, Wormerveer	30.000 +
33		Koninklijke Nederlandsche Zoutindustrie, Hengelo	28.124
34	■	Albatros Superfosfaatfabriek, Utrecht	27.968
35		Smit & Co. Transformatorenfabriek, Nijmegen	25.467
36	■	Van Vlissingen & Co.'s Katoenfabrieken, Helmond	25.425
37	*	Eerste Nederlandse Cement Industrie, Maastricht	25.366
38		Amstel Brouwerij, Amsterdam	24.792
39	■	Nederlandsche Staalfabrieken v/h De Muinck-Keizer, Utrecht	23.356
40		Wyers' Industrie- en Handelonderneming, Amsterdam	22.500
41	■	Gebr. van Heek (Schuttersveld), Enschede	22.424
42		Houthandel William Pont, Zaandam	21.068
43		Buhrmann's Papiergroothandel, Amsterdam	20.999
44	■	Meelfabrieken der Nederlandsche Bakkerij, Rotterdam	20.924
45		Kunstzijdespinnerij Nyma, Nijmegen	20.538
46		Lucas Bols, Amsterdam	20.000 +
47		Vereenigde Blikfabrieken, Amsterdam	19.823
48		Dijkers & Co., Hengelo	19.819
49		Hollandsche Draad- en Kabelfabriek, Amsterdam	18.740
50		Van Berkel's Patent, Rotterdam	18.513
51		Leidsche Textielfabrieken Gebr. van Wijk & Co., Leiden	17.655
52		Spanjaard, Borne	17.415
53	■	Noury & Van der Lande, Deventer	16.091
54		Domaniale Mijn-Maatschappij, Kerkrade	15.794
55	*	Kempense Zink Maatschappij, Budel	15.740
56	■	Nederlands-Amerikaanse Fittingfabriek, Amsterdam	15.721
57		Leeuwarder IJs en Melkproductenfabriek 'Lijempf', Leeuwarden	15.622
58	■	Holl. Fabriek van Melkprod. en Voedmd 'Hollandia', Vlaardingen	15.265
59		Emballagefabrieken en Houthandel, Rotterdam	15.040
60		Brocades-Stheeman en Pharmacia, Meppel/Amsterdam	14.743
61		Hazemeijer, Hengelo	14.732
62		Hollandia Kattenburg, Amsterdam	14.601
63	*	Bronswerk, Rotterdam/Amersfoort	14.318
64		Eerste Nederlandsche Coöperatieve Kunstmestfabriek, Vlaardingen	14.241
65		Koninklijke Nederlandsche Papierfabriek, Maastricht	14.090
66	*	Amsterdamsche Droogdok Maatschappij, Amsterdam	14.053
67		Berghuizer Papierfabriek v/h B. Cramer, Wapenveld	14.036
68		Vereenigde Touwfabrieken, Rotterdam	13.614
69		Koninklijke Nederlandsche Katoenspinnerij, Hengelo	13.451
70		Machinefabriek Breda v/h Backer en Rueb, Breda	13.325
71		Thomassen en Drijver, Deventer	13.245
72	■	Amsterdamsche Ballast Maatschappij, Amsterdam	13.151
73		Ketjen, Amsterdam	13.033
74		Hollandsche Beton Maatschappij, Den Haag	12.864
75		Allan & Co., Rotterdam	12.590
76		Vereenigde Nederlandsche Rubberfabrieken, Heveadorp	12.275

Bijlage 10
Top 100 Nederlandse
industriële ondernemingen
en bankrelatie met de NHM,
1950

Voor Handel en Maatschappij

- * NHM belangrijkste of enige bankier.
- Bij dit bedrijf waren verschillende banken actief, waaronder de NHM.

Rang-nummer	NHM bankier	Naam bedrijf en plaats van vestiging	Balanstotaal (x f 1000) + schatting
77	■	Bierbrouwerij 'De Drie Hoefijzers', Breda	12.181
78	*	Rubberfabriek Vredestein, Den Haag	12.169
79	■	Thomassen International, De Steeg	12.053
80		Gebr. Bervoets' Kleedingbedrijven, Rotterdam	11.905
81	*	Apeldoornse Nettenfabriek Von Zeppelin & Co., Apeldoorn	11.858
82	■	Van der Heem, Den Haag	11.804
83		Lettergieterij Tetterode, Amsterdam	11.629
84		Internationale Gewapend Beton-Bouw, Breda	11.562
85	■	Beijnes, Haarlem/Beverwijk	11.274
86		Schokbeton, Zwijndrecht	10.561
87		Vereenigde Glasfabrieken, Schiedam	10.365
88		Duyvis, Koog aan de Zaan	10.000 +
89		Van Schuppen, Veenendaal	10.000 +
90		Kromhout Motoren Fabriek D. Goedkoop Jr., Amsterdam	9.917
91		Geveke & Co., Amsterdam	9.868
92	*	Nederl.-Amerikaansche Autobandenfabriek Vredestein, Enschede	9.861
93		Staalwerken De Maas, Maastricht	9.824
94		Arbeiderspers, Amsterdam	9.786
95		Oranjeboom, Rotterdam	9.623
96		Electromotorenfabriek 'Dordt', Dordrecht	9.487
97		Roupe van der Voort, Den Bosch	9.414
98		Twijnstra's Oliefabrieken, Akkrum/Maarssen	9.398
99		Gebr. Gerzon's Modemagazijnen, Amsterdam	9.314
100	*	Sphinx, Maastricht	9.183

Bijlage 10
Top 100 Nederlandse
industriële ondernemingen
en bankrelatie met de NHM,
1950

Voor Handel en Maatschappij

- * NHM belangrijkste of enige bankier.
- Bij dit bedrijf waren verschillende banken actief, waaronder de NHM.

De bijlage is ontleend aan: E. Bloemen, J. Kok, J.L. van Zanden, *De top 100 van industriële bedrijven in Nederland 1913-1990* (Den Haag 1993), bijlage 6, p. 36-37.